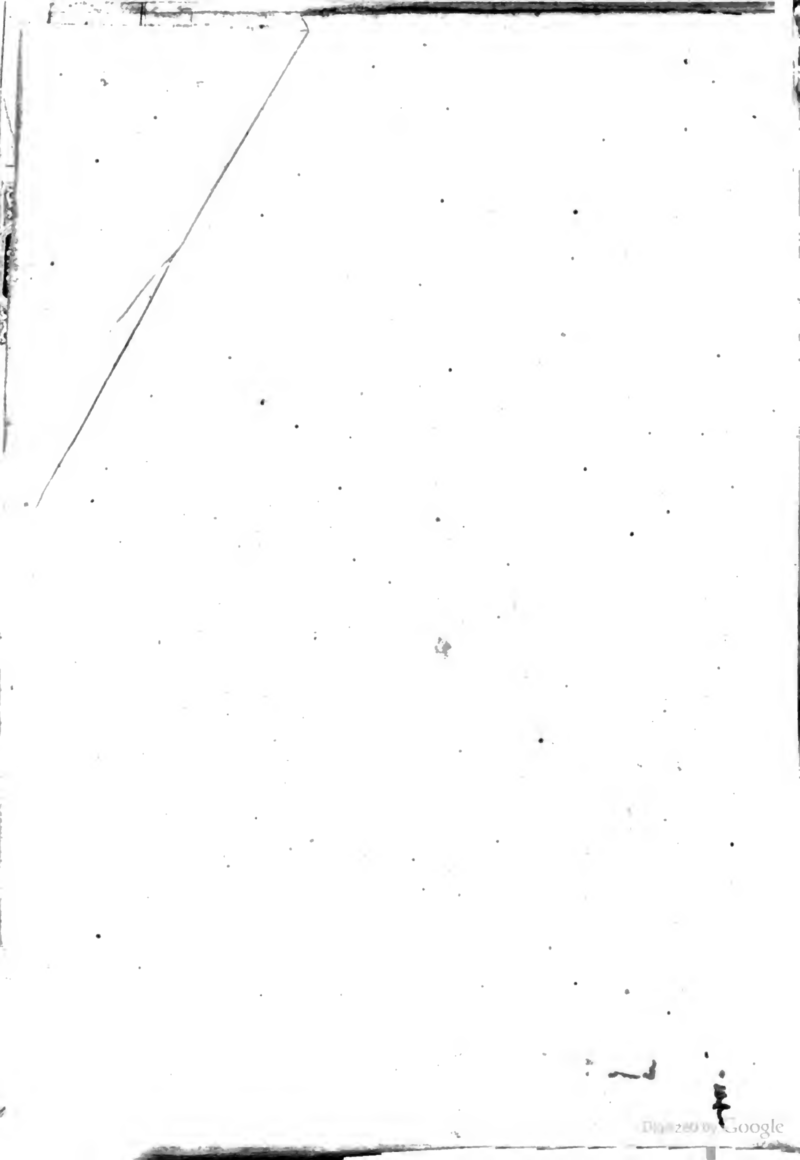
IULI CAESARIS LAGALLA PADULENSIS LUCANI ... DE IMMORTALITATE...

Giulio Cesare La Galla

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
7
8 E
33

IVLI CAESARIS

LAGALLA PADVLENSIS LVCANI

Ciuis Romani, & Comitis Palatini,

Philosophiæ in ROMANO GYMNASIO *Primarij Professoris.*

De Immortalitate Animorum

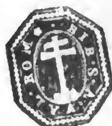
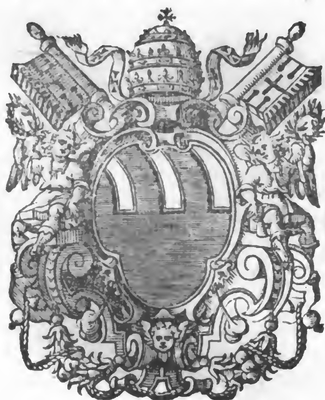
Ex Aristot. sententia. Libri III.

AD S. D. N.

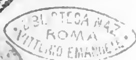
D. GREGORIVM XV.

PONT. MAX.

CVM PRIVILEGIO.

ROMAE Ex Typographia Cameræ Apostolicæ. M.DCXXI.

Ego Fr. Diodatus Sighitius de Lauda Ordinis Prædicatorum Sacræ Theologiæ Magister, ac socius Reuerendissimi Patris Commissarij Sancti Offitij de Vrbe vidi Librum Primum de Immortalitate Animæ rationalis, æditum per summè Excellentem Philosophum D. Iulium Cæsarem Lagalla in Gymnasio Romano Philosophiæ primarium professorem, in quo per 24. capita, ad mentem Aristotelis Peripateticorum, ac Philosophorum Principis, Animæ humanæ Immortalitas probatur; aliorumq; Placita ad eiusdem Philosophi aures, sonantia animam esse mortalem, optimè refelluntur, summaq; animi voluptate dictum librum inspexi, nihilq; quod non redoleat sanam doctrinam in eo conspexi, quinimò studiosis Philosophiæ summoperè vtilem censeo, quapropter vt prælo mandetur nedum dignum, imò summè fore pergratum, & iucundum adiudico. Dat. in Palatio Sancti Officij de Vrbe die 6. Decembris in festo Sancti Nicolai Episcopi 1618.

Ego Fr. Diodatus Seghitius supradictus manu propria.

Imprimatur *si videbitur Reuerendiss. P. Magistro Sac. Pal. Apost.*
Cesar Fidelis Vicesger.

Imprimatur *Fr. Gregorius Donatus Reuerendiss. P. S. P. Ap. Mag. socius.*

Iulij Cæsaris Lagalla de Immortalitate Animorum ex Aristotelis sententia Tomum secundum, Ego Fr. Abundius Lambertengus Nouocomensis Sacræ Theologiæ Magister, ac Reuerendiss. P. Commissarij Sanctæ & vniuersalis Inquisitionis Romanæ socius, legi, nihilq; in eo Catholicæ fidei, aut humanis moribus contrarium inueni, quapropter, vt in lucem exeat dignum iudicaui. Ex Palatio Sanctæ Inquisitionis Romæ die 27. Augusti 1620.

Fr. Abundius qui supra.

Imprimatur *si videbitur Reuerendiss. P. Magistro Sacri Palatij Apostolici.*
Cesar Fidelis Vicesger.

Imprimatur *Fr. Vincentius Bartolus Sacræ Theologiæ Magister, & prosocius Reuerendiss. Patris Fr. Hiacynthi Petronij, Sacri Palatij Apostolici Magistri Ordinis Prædicatorum.*

Ego D. Io. Franciscus Palumbus Clericus Regularis S. Theologiæ Magister, ex commissione Reuerendiss. P. Fr. Hiacynthi Peironij Sacri Apostolici Palatij Magistri, legi librum D. Iulij Cæsaris Lagalla; de immortalitate Animæ, Nihilq; in illo reperi, quod fidem, vel sanctos mores offendat, sed multa pietate, & eruditione repletum, ideo iudico illum dignum, vt in lucem mandetur.

Ego D. Io. Franciscus Palumbus Cler. Reg.

Imprimatur *si videbitur Reuerendiss. M. Sac. Pal.*
P: Episc. de Curte Vicesger.

Ego D. Tomas de Afflicto Cler. Reg. Sacræ Theologiæ Lector, fidem facio qualiter de mandato Reuerendiss. P. Hiacynthi Petronij diligenter perlegi præsentem Librum, & in illo nil reperi quòd Catholicæ doctrinæ, & bonis moribus aduersetur, sed illum vtilissimum fore censeo; & perinde Typis mandari posse iudico. Romæ die xvij. mensis Martij M.DCXXI.

Ego D. Tomas de Afflicto Cler. Reg. Sacræ Theologiæ Lector affirmo vt supra.

Imprimatur *Fr. Vincentius Bartolus, Magister, & socius Reuerendiss. Patris Magistri Sacri Palatij Apostolici.*

S. D. N.
GREGORIO XV.
PONT. MAX.

PVS hoc, quod de Principe Animæ parte est, quā ἡγεμονικὸν Græci dicunt Duplici nomine Pontifici Maximo debebatur (Pater Beatissime) Primò quia, cum ille in omnibus hominibus locum habet, quem in singulis Mens ipsa obtinet; veluti enim Sapientissimus rerum Opifex, Corpori Animam, Animæ verò Mentem, præfecit, ita Populis Principes, Principibus, & cunctis alijs, Sacerdotes præesse voluit, quorum Romanus Præsul Columen, & Summus Apex existit. Deinceps verò, quia inter tot discordantes, Philosophorum, de re tam seria, & ardua sententias, soli ipsi, quid verum, quid non verum sit, iudicare, atque decernere licet, cui soli, in persona Petri, dictum fuit (duc in altum.) At peculiari Nomine Sanctitati Tuæ, & felicitati tuorum temporum debebatur; qui Nobili Genere, ea Ciuitate

ortus, quæ ſcientiarum, atque diſciplinarum omnium Parens vberrima, tot lumina Mundo peperit, Præſules, Cardinales, Pontifices Summos, & eos Optimos, tamquam Solis ſplendidiſſimum Iubar, oportunè nobis affulſiſti; Vt bonas literas, Virtutem, Senatus Maieſtatem; poſtliminio reuocares. Dum Honores, non ambitu, aut gratia, non priuatis rationibus, ſed publica vtilitate, & merito, largiris. Ac iure quidem, nam neque Tu, feſtinatis Honoribus, ſummum locum occupaſti, ſed diu ſpectata, per omnia Reipublicæ Munia Virtute, iſtud Faſtigium aſcendiſti; ita vt, nihil fortunæ adſcribendum ſit, quin ob hoc ſuccenſeri poteſt, quod quem ſceptro, & ſolio deſtinauerat, nunquam indulgenter habuerit. His inquam Nominibus, tum Ampliſſimi Gradus, quem obtines, tum etiam propriæ Virtutis, & erga bonas literas Studij; Opus hoc debitum, qualecumque eſt, Sanctitatis Tuæ Pedibus prouolutus, dedico. Argumenti ſublimitas, aditum, quem Auctoris tenuitas, ad Tantum Principem non audet, ab eodem exoret. vj. Idus Septembris M. D C X X I.

Sanctitatis Tuæ

humillimus ſeruus

Iulius Cæſar Lagalla.

LVDOVICO
LVDOVISIO
Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Camerario Cardinali Amplissimo.

Erissimum profecto illud esse, semper compertum fuit, Cardinalis Amplissime, Qualis Princeps, tales & reliqui Ciues, nec immerito, quandoquidem iuxta vetus adagium Ἀρχὶς ἔμψυχος λαμπὰς ἐν τῷ λαῷ. *Gregorium XV. Pontificem sapientissimum, literis fauere, Amplitudinem tuam, Tanto Patruo dignam, non modo illis operam dare, verum etiam, impensius delectari, omnes conspiciunt; Non mirum igitur, si & omnes, studia bonarum Artium colere, & disciplinis, vacare, gestiunt. Tu exoletum iam, & desuetum, philosophandi morem reuocasti, nec modo reuocasti; sed Augustiori Maiestate, supra Cateros restituisti. Venerati sunt omnes boni Principes sapientiam; Pompeius ille Magnus, cui se Oriens, Occidensq; submiserat, Possidonij Philosophi Domum intraturus, eius ianuæ, lictorios fasces submisit; Augustus debellatam Alexandriam, cum Arrio Philosopho colloquens: & dexteram eius tenens ingressus; Alexandrinis se parcere, ob eumdem amicum Arrium, in Concione, testatus fuit; Tiberius etiam, inter Epulas consueuit philosophari. Demum vero, vt Tui simillimo Exẽpla claudam; Carolus Sanctus, Borromeus cognominatus*

 iiij vt

vt cæteros ad excolenda ingenia, & Bonarum Artium studia inuitaret, has easdem literarias exercitationes Academicas nuncupatas; quas à te renouari Roma videt, & gaudet laudabili, Exemplo instituit; sed Tu, longe augustiori ritu, illas es Auspicatus; Nam & Doctissimorum Cardinalium, etiam, Dynastarum præsentia decorasti, & quod, nec votis omnibus poterat exoptari, sæpius Pontificis Maximi Patrui tui, Numine recreasti. Quem vero etiam stupidum & veternosum, talia inuitamenta, ad moliendum aliquid, non impellerent? His & ego excitatus, qui in Philosophandi munere, atque Vtilitate Publica, iam senescens, quasi priuato otio tabescebam, Opus hoc, de Immortalitate Animorum, ex Aristotelis sententia, & solo Naturæ lumine, magnis laboribus exantlatum, Magno tuo Patruo Gregorio XV. nuncupare sum ausus: Opuscula etiam aliquot; ex penitioribus Philosophiæ naturalis recessibus Amplitudini tuæ; propediem dicaturus. Ex Vrbe VI. Idus Septembris 1621.

Illustriss. & Reuerendiss. Amplitudinis Tuæ

Humillimus cliens

Iulius Cæsar Lagalla.

GREGORIVS PAPA XV.

AD FVTVRAM REI MEMORIAM.

SINCERAE fidei & deuotionis affectus, quem dilectus filius Hieremias Guelphus Impressor Cameralis erga Nos, & Apostolicam Sedem gerere comprobatur, Nos inducit, vt illa ei libenter concedamus, quæ suis commoditatibus fore conspicimus opportuna. Aliàs siquidem à fel.rec.Clemente Papa VIII. Prædecessore nostro emanarunt litteræ tenoris subsequentis, videlicet Clemens Papa VIII. Ad futuram rei memoriam. Cum fel. rec. Sixtus V. Prædecessor noster Officinam Typographicam varijs, pulcherrimisq; characteribus copiosè instructam in Vaticano apud Palatium nostrum Apostolicum instituerit, & instruxerit in qua Sacra Biblia, Concilia Generalia, Epistolæ Decretales, libri Ecclesiastico ministerio deseruientes, ac etiam Sanctorum Patrum volumina, aliaq; opera omnia, quibus Fidei Catholicæ doctrina continetur, ab omnibus mendis, & erroribus, qui vel hæreticorum malitia, & improbitate, vel aliorum negligentia in ea irrepserunt, expurgata, ac suæ integritati, & fidei reddita, non solum Græcè & Latinè, sed quocumq; etiam alio idiomate, quam emendatissimè imprimerentur, atque in lucem ederentur, vt veritas Catholicæ doctrinæ pura, & sincera circumferatur, & vbique dissemineтur ad communem totius Christiani populi commoditatem & vtilitatem, & ad hoc elegerit dilectum filium Dominicum Basa Venetum in huiusmodi munere plurimum versatum, cui prædictæ Typographiæ curam, demandauit. Nos sicut æquum est, prouidere volentes, ne eius labor, & industria, quæ fructum alijs affert, ipsi vni detrimento sit: quod euenturum esset, si libros ab eo magna diligentia, sumptuq; impressos, atque editos, alij postea imprimerent, atque ederent, minore forsitan, etiam adhibita diligentia; Vniuersis, & singulis librorum impressoribus, ac Bibliopolis, tàm extra, quàm intra Italiam sub excommunicationis latæ sententiæ poena: nostræ verò, & S. R. E. temporali ditioni mediatè, vel immediatè subiectis, etiam sub poena quingentorũ ducatorũ auri fisco nostro applicandorum, & ammissionis librorum ipso facto absque alia declaratione cuiusq; Iudicis incurrendis inhibemus,

mus,

mus, & interdicimus, ne quis vllum ex supradictis libris, aut cuiuscunq; generis, qui vel numquam antea editi fuerunt, vel quos ipse Dominicus, siue alij, qui in dictæ Typographiæ admissione forsan aliquando ei succedent sublatis mendis correctos, auctos, nouis commentarijs, annotationibus, aut scholijs illustratos, siue illi Græci, Latini, linguaq; Italica communi, aliove quocunq; idiomate, siue à Græco sermone in Latinum, Italicumve conuersi in dicta Typographia excuderit vllo pacto eiusdem, vel diuersi characteris forma imprimere, vel ab alijs impressos vendere, aut venales proponere, & habere audeant, vel præsumant intra decennium à prima cuiusq; operis aut voluminis editione computandum. Mandãtes dilectis filijs nostris Camerario, & Vicario Vrbis, necnon Gubernatori, Senatori, Cameræ Apostolicæ causarum Auditori, & alijs Vrbis ordinarijs Iudicibus, Legatisq;, Vicelegatis, Gubernatoribus, & Potestatibus terrarum sanctæ Romanæ Ecclesiæ, Barigellisq;, & Executoribus earundem, ac venerabilibus Fratribus singularum extra Terras prædictas Ciuitatum Archiepiscopis, & Episcopis, eorumq; Vicarijs, vt quoties ipsius Dominici nomine requisiti fuerint, & efficacis defensionis præsidio assistentes, præmissa omnia, & singula contra inobedientes, & contrauenientes ad executionem censurarum, & pœnarum prædictarum omni, & quacumque appellatione remota procedant, & quilibet eorum procedat, Inuocato etiam si opus fuerit auxilio brachij sæcularis. Quia verò difficilè esset has nostras præsentes litteras ad singula loca deferri: Volumus quod de eius tenore quod ad prohibitionem nostram huiusmodi attinet, credi debeat exemplis in ipsis libris imprimendis, seu etiam non inserto tenore narratis, ita quod sola narratio, seu enunciatio in ipsis libris, vt moris est facienda, ad effectum vt contra inobedientes vt præfertur procedi possit, sufficiat, & maioris efficaciæ causa volumus, vt originalis ipsa cedula per Cursores nostros hic in Vrbe in locis consuetis, vt moris est, affigatur, & publicetur, ne quisquam ignorantiam eius valeat allegare. Decernentes irritum, & inane quicquid secus fieri contigerit. Non obstañ constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis priuilegijs quoque indultis quibuscunque alijs super imprimendorũ librorum facultate forsan concessis, & innouatis, cæterisq; in contrarium facientibus quibuscumq;. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die xvij. Nouembris M. D. XCIV. Pontificatus nostri anno tertio. CVM autem sicut dictus Hieremias Nobis nuper exponi fecit subinde rec. mem. Paulus Papa V. etiam Prædecessor noster Typographiam Vaticanam prædictam officio Typographiæ Cameralis vniuerit, illudq; eidem Hieremiæ ad sui vitam titulo oneroso, necnon per quoddam chirographum manu sua signatum etiam præinsertum priuilegium huiusmodi concesserit, cupiat autem Hieremias prædictus tàm præinsertas litteras, quàm chirographum huiusmodi pro firmiori

illo-

illorum validitate Apostolicæ nostræ confirmationis robore communiri. Nos dictum Hieremiam specialibus fauoribus, & gratijs prosequi volentes, & à quibusuis excommunicationis, suspen̄, & interdicti, alijsq; Ecclesiasticis sententijs, cen̄, & pænis à iure, vel ab homine quauis occasione, vel causa latis si quibus quomodolibet innodatus existit, ad effectum præsentium duntaxat consequen̄, harum serie absoluentes, & absolutum fore censentes, supplicationibus eius nomine Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati: Præinsertas litteras, & Chirogrraphum huiusmodi Apostolica auctoritate tenore præsentium approbamus, & confirmamus, illisq; inuiolabilis Apostolicæ firmitatis robur adijcimus. Mandantes dilectis filijs nostris Camerario, & Vicario Vrbis, necnon Gubernatori, Senatori, Curiæ Causarum Cameræ Apostolicæ generali Auditori, ac alijs ipsius Vrbis ordinarijs Iudicibus, Legatisq;, Vicelegatis, Gubernatoribus, & Potestatibus Terrarum S. R. E. Barigellisq;, & Executoribus earumdem, ac venerabilibus fratribus singularum extra terras prædictas Ciuitatum, Archiepiscopis, & Episcopis, eorumq; Vicarijs, vt quoties ipsius Hieremiæ nomine requisiti fuerint, efficacis defensionis præsidio illi assistentes præsentes litteras, & in eis contenta quæcumque obseruari faciant, ac contra inobedientes, & contrauenientes ad executionem cen̄, & pœnarum Ecclesiasticarum omni, & quacumque appellatione remota procedant, & quilibet eorum procedat, inuocato etiam ad hoc si opus fuerit auxilio brachij sæcularis, & nihilominus irritum, decernimus, & inane si secus super his à quoquam quauis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Non obstan̄ omnib. illis, quæ in præinsertis litteris, & Chirographo huiusmodi concessa sunt non obstare, cæterisq; contrarijs quibuscumque. Volumus autem, quòd præsentium transumptis etiam impressis manu alicuius Notarij publici subscriptis, & sigillo alicuius personæ in dignitate Ecclesiastica constitutę munitis eadem prorsus fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur si forent exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Maiorem sub Annulo Piscatoris die xviij. Octobris M. D C X X I. Pontificatus nostri Anno Primo.

S. Card. S. Susannæ.

IN IVLIVM CÆSAREM LAGALLA
Amicum, & Philoſophum Incomparabilem.

LEONIS ALLACII CHII.

Καίσαρος ἔργμα πόσον νοέων, μέγα Μῶμος αὐτεῖ.
Ἡ μετ' Ἀριστοτέλην ἐμ' ἐλέγχεια Καῖσαρ ἀλύσκει.

Aliud eiuſdem.

Μείων Ἀλεξάνδροιο θοῶς, καὶ χεῖρας ἀφύκτους
Φεῦγεν Ἀριστοτέλης, κτήματα, γῆα, σίων.
Ἀλλ' ὑπάλυξις ἔγοντο, κακῶν τε πολύλλιτον ἄλκαρ.
Πειρήθη δ' ἀέθλων ὕστερον ἀδροτέρων.
Οὐδέτι μῆχος ἔην φυγέειν. πόσον ἔχεαι θάρσος
Δηΐοις. Ψυχῆς γὰρ θῆκαν ἀγῶνα πέρι.
Καὶ μέροπες κλονέοντο, καὶ ἔτρεμεν ἦτορ ἑκάστου,
Μή ψυχῆς φθιμένης κόσμος ἄκοσμος ἔῃ.
Μέχρι πρόφαντος ἀνὴρ, σοφίης πολυΐδμονι τέχνῃ
Ἀμφιλαφὴς, ἐφάνης Καῖσαρ Ἀλεξίκακος.
Ὃς πινυταῖς πραπίδεσσι δαήμονα μῆτιν ὑφαίνων
Νείκεα δυσμενέων δεῖξας ἀφαυρότατα.
Καὶ ψυχὴν ἐσάωσας, Ἀθανασίησιν ὀπάζων,
Κινδύνου τε λυγροῦ λῦσας Ἀριστοτέλην.
Τῷ κε πρόφρων πᾶς σοῦ δείκηλον ἐτεῦξεν ἀγαθεὶς.
Ἀντ' εὐεργεσίης, ἱρὸν Ἀθανασίᾳ.

AD PRAECLARISSIMVM PHILOSOPHVM IVLIVM CÆSAREM LAGALLA,

De Immortalitate Animorum ſcribentem.

D. FERDINANDI CAROLI.

EPIGRAMMA.

Orpuerat gelido nimium defixa pauore
Gens humana, ſuis ingenioſa malis.
Dum Chaos, & fatum, Tumuliq; timentur inanes,
Atque; nefas; nigro Mens abolenda Rogo.
Diluis oppoſitas, diſcuſſa nocte, tenebras,
Viuaq; Mens ipſis ſurgit ab Exequijs.
Quamque refers homini vitam poſt fata, perennis
Vita venit Scriptis, culte LAGALLA, tuis.

Candido, ac studioso Lectori.

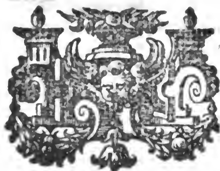
AVCTOR.

VM aliquot ab hinc annis; ex iniuncto mihi munere, in Publico Romano Gymnasio, Disputationem De Immortalitate Animi, ad Aristotelis sententiam haberem. D. Virginius Cæsarinus Adolescens inter Romanos Proceres, & Nobilitate Generis, & disciplinarum Peritia Clarissimus, pro singulari humanitate, qua, & bonas literas, & illarum studiosos prosequitur, in Scholas venit; Cumq; me differentem audisset, hortatus est, vt disputationem scriberem, ratus dignam quæ sibi, & cæteris legenda proponeretur. Ego tam doctum Iudicium prosequutus, Prouinciam suscepi; Cumq; veterum Peripateticorum more, Argumenta, quæ contra veritatem sunt, primo conscribere incepissem, meliori consilio, ordinem inuertere cogitaui, & rationes, quibus, tum ex Auctoritate, tum ex Demonstrationibus Aristotelis, Animi Immortalitas confirmatur, in fronte Disputationis exposui. Deinceps verò secundo libro alias attuli, quibus hæc eadem Veritas, solo Naturæ lumine comprobatur, tum deducentes, ad impossibile, tum etiam ostensiuas; Ac tandem Vltimo Argumenta omnia, non solum, quæ aliqui Peripatetici, sed etiam, quæ omnes alij Immortalitatis Hostes, tum noui, tum veteres attulerunt, recensui, eademq; ex meris Aristotelis Principijs, & solo Naturæ lumine conatus sum soluere. Duplex autem fuit, prioris Consilij immutandi, & ab antiquo disputationum Instituto discedendi ratio; Vna quidem, ne Lector minus cautus, aut malè affectus; in re tam seria, & tanti Ponderis, periclitaretur, solent enim quidam, initia librorum, auida curiositate legere, quod si aliqua suo Genio, consentanea repererint, in ipsis facilè conquiescunt: Cætera aut segni torpore fastidientes, aut obstinata pertinacia auersati, Atque ita, vt de Araneis proditum est, ex eo flore, quo mel accipere deberent, venenum colligunt. Multoties etiam contingit, vt quamuis Liber, vsque ad calcem legatur, & non solum Argumenta quæ contra veritatem sunt, verum etiam ipsorum solutiones perlustrentur, tamen euidentiora appareant Argumenta, quam eorum solutiones, atque ita, persuasionem, quam ipsa fecerunt, solutiones ab aliquibus tollere non valeant, quod facilè in hac disputatione contingere poterat, in qua, argumenta cõtra Immortalitatem, ad sensum satis plausibilia sunt, solutiones verò, nõ omnium captui accomodantur.

Altera

Altera verò, mei instituti ratio, ex Methodo scientifica, desumpta fuit, quâ res per demonstrationem inuenire in Posterioribus Analyticis Aristoteles docuit. Quapropter, veritatem quæsiti, in hac disputatione propositi, non solum ex Aristotelis Auctoritate, sed etiam ex rei natura indagaturum, eam sequi Methodum oportuit, quæ est, à Quæsito quia, siue an est, ad propter quid est. De Quæsito an est, egimus in primo libro, De propter quid est, in secundo. Quia verò, cognito propter quid, vt Aristoteles, inquit, cessat omnis quæstio, In Tertio, & vltimo libro, omnia in contrarium obiecta soluimus. Hæc est, Beneuole, & candide Lector, obseruati in hac disputatione ordinis Ratio. De elocutione, nullam excusationem afferam, Eloquentiã in Philosophia, se non requirere dixit Cicero. Philosophia Matrona est, non Meretricula, grauis illam decet oratio, seria, & ex rerum natura petita, fucatam eloquentiam, & calamistratum sermonem, verborum lenocinijs blandientem, fastidit, & auersatur, satis illi est Barbariem vitare. In reliquis, vides quam arduam Prouinciam susceperim, à nemine adhuc, tentatam; saluis omnibus Aristotelis principijs; & humanæ speciei Aeternitate, Animum in singulis hominibus Immortalem, statuere, Si in omnibus tibi non sit pro libito satisfactum, memineris me esse hominem, & ab homine, humana requirenda sunt. In Magnis voluisse sat est; fortasse, meo exemplo aliquis suscitabitur. Qui hæc felicius absoluet. Vale.

INDEX
Auctorum, qui in hoc Opere citantur.

Aegidius Romanus
Aeneas Gazzeus
Albertus Magnus
Alexander Aphrodiseus
Alexander Achillinus
Alexander Aegeus
Algazeles
Aly Abenragel
Aly Rodoan
Annaeus Seneca
Antonius Bernardus Mirandulanus
Aristoteles
Argyropilus
Auempace
Auerroes
Auicenna
S. Augustinus
Augustinus Suessanus
Augustinus Eugubinus.
Bessario Cardinalis Nicenus.
Claudianus Poeta
Claudius Ptolomeus
Concilium Generale Quintum
Concilium Generale Viennense
Concilium Lateranense Vltimum
Concilium Tridentinum
Cornelius Tacitus.
Eudemus
Eustratius.
Galenus.
Gaspar Contarenus Cardinalis.
S. Gregorius Nazianzenus.
S. Gregorius Nissenus.
S. Gregorius Thaumaturgus
Gulielmus Budaus.
Hermolaus Barbarus
Hieronymus Pontanus
Hieronymus Balduinus
Hippocrates
Homerus
Horatius Flaccus.
Iacobus Zabarella
S. Io. Chrysostomus
Io. Duns Scotus
Io. Grammaticus
Iulius Castellanus
Iustinus Philosophus, & Martyr.
Lucretius.
M. Tullius Cicero.
Origenes.
Persius
Petrus Pomponatius
Petrus Apponensis
Plato
Plinius secundus
Plinius iunior
Plotinus
Plutarcus Cheroneus
Simplicius
Simon Portius
Tertullianus
Themistius
Theodorus Gazza
Theodoretus
Theophrastus
S. Thomas.
Virgilius Maro:

IVLII CAESARIS LAGALLA DE IMMORTALITATE ANIMORVM ex Aristotelis sententia.

LIBER PRIMVS.

Authoris propositum & occasio. *Cap. I.*

CVM sex & viginti post annos, ex quo Aristotelem publice interpretor, iam tertium, eiusdem libros de anima explicauerim,& inter cæteras, quæ incidunt quæstiones, eam potissimum, quæ de humani animi immortalitate est, ex eiusdem philosophi sententia, summo labore ac studio examinauerim; neque, omnibus iam perlustratis; atque consultis Arist. expositoribus; tum Græcis, tum Arabibus, tum Latinis: mihi hucusque satis fecerim; Decreui, & ego in tanto philosophantium tumultu, ac negotio, ne otiosus videar, magni illius Diogenis exemplo, meum dolium versare. quidni faciam? pollicetur Deus petentibus suam opem: fortasse & mihi laboranti, etiam succurret. Noui equidem hac in re summorum hominum ingenia desudasse, at nec temerè me illis nequaquam acquiescere dixerim, tam

varia, tam pugnantia in illis ſunt. Alexander ille Aphrodiſęus (vt Gregorios Niſſenum, Nazianzenum, ac Iuſtinum philoſophum, & Martyrem, qui nequaquam Ariſt. ſunt interpretes prætermittam) necnon præcipui Alexandri ſectatores Pomponatius, & Portius: mortalitatem animorum. peripateticam ſententiam crediderunt, argumentis non leuibus, ac rationibus perualidis firmati. at in explicãdis eiuſdem philoſophi locis; quibus contrarium ſenſiſſe videtur, atque in Ariſtotele ſibi met ipſi conciliando; adeo inter ſe diſcordant; adeo ſibimet ipſis & Ariſtoteli pugnantia quiſque dicit, adeo rationi aduerſantia; atque abſurda proferunt, vt manifeſtè eorum opinio falſitatis redarguatur.

At reliqui expoſitores Græci; Philoponus, Themiſtius, Simplicius, qui immortalem animum Ariſtot. cenſuiſſe ſtatuunt, neque inuicem conſentiunt, neque Ariſtotelis præceptis (de cuius ſententia diſputatur) firmiter hærent. Philoponus animã à Deo creari eandemq; poſt ſeparationem à corpore; nondum expurgatam criminibus, in alio tenuiori corpore aereo, ſcilicet, vel vaporoſo: pœnas luere; ac expurgatam poſt modum ethereo corpori iunctam viuere, *1. de Anima in proœm. & 2. de generatione animaliũ. cap. 3.* ſtatuit, quæ Platonica potius; gratis dicta ſunt, & contra Ariſt. ſententiam. Simplicius adeo obſcurus eſt, vt magis ipſe quam Ariſt. egeat interprete, nec facilè quid ſenſerit cognoſcitur. Themiſtio tribuitur, quod vnum ſtatuat in omnibus hominibus intellectum, quod ne figmento quidem proximum eſt, & hominem ſenſitiuæ gradu conſtitùat, nempè imaginatiua. aduerſus ea quæ Ariſt. decreuit *2. de Anima.* Auerroes in eoſdem errores incidit, aut (quod verius eſt) horum errorum primarius fuit author. ex Latinis; aliqui Alexandrum ſectantur, quãplures Themiſtio & Auerroi fauent.

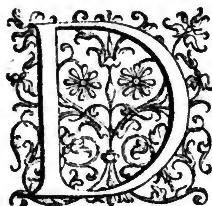
Alij; nihil certi; nihil conſtituti hac de re ab Ariſt. dictum putant, quod ſi in alterutram partem inclinaſſe videatur: magis ad mortalitatem, quam ad immortalitatem vergere.

Rurſus alij ex ſacra Theologia philoſophantur, qui & vere philoſophantur, at minus Ariſt. mentem explicant, & multa dicere coguntur, cum eiuſdem principijs pugnantia. Plures verò, qui immortalitatem hucuſque ex Ariſt. ſtatuere ſunt conati in hoc deficere mea ſententia viſi ſunt, quod cum Ariſt. opinionem pro immortalitate; quam diſertis verbis, multis in locis teſtatam reliquit, validè communire; ac fortiter propugnare debuerint; conuulſis reſponſionibus; atque expoſitionibus; quas aduerſarij ad prædicta loca afferunt

runt

runt, id minimè præstiterunt. nec minus hanc veritatem cum cæteris Arist. principijs conuenire posse censuerunt, nisi alio; non minus impio; ac magis absurdo principio concesso. vnitatis scilicet intellectus; aut alijs ex superiore scientia, & alterius generis principijs acceptis.

Disputandorum series & ordo. *Cap. II.*

IVIDETVR autem tota hæc disputatio in tres partes, in quarum prima ex multis Arist. locis, quibus apertè suam sententiam declarauit, & non paucis rationibus, quibus vtitur; eumdem, immortalem censuisse humanum animum demonstrabimus. responsiones verò & expositiones, quas aduersarij attulerunt extortas esse, absurdas & ab Arist. sententia prorsus alienas; ita vt ceteris omnibus circumscriptis propositio hæc *Arist.* asseruit *humanum animum siue intellectum esse immortalem* absolutè vera atque irrefragabilis sit.

In altera verò singulorum Peripateticorum sententias, earumq́; fundamenta ac rationes expendemus, tum eorum qui mortalem ex Arist. intellectum dixerunt humanum; tum etiam eorum, qui immortalem. in tertia tandem & vltima, quænam fuerit Arist. sententia pro virili exponere conabimur ex eodem met Aristotele; nihil mutatis eius principijs, nec philosophiæ naturalis limitibus transgressis, aut saltem intra humani ratiocinij limites disputatione conclusa; & ex ea omnia argumenta ab aduersarijs constructa diluere; omnes authoritates in contrarium adductas exponere; omnia pugnantia conciliare; absurda omnia tollere. Neque vero me tantum Aristoteli tribuere quis putet, vt existimem omnem de suscepta disputatione veritatem illi compertam fuisse, quam nos peculiari Dei muneri debemus, qui abscondit hæc sapientibus & prudentibus & reuelauit paruulis. Id tantum mihi ostendere sufficiet, illum in notissima veritate, quam ab vtroque præceptore didicerat; quam omnium hominũ; tum Græcorum; tum Barbarorum communi consensione firmatam videret; paucis tantum exceptis & ijs quidem non minus stolidis, quam impijs; turpiter non errasse: quod fecisset, si humanum animum mortalem statuisset; nec minus errasse in tam inani atque inexcogitabili fig-

mento, quod illi impingere conatur Auerroes; quod vnus scilicet in omnibus hominibus sit intellectus; & is minime hominem cõstituens, sed illi tantum assistens, sed existimasse humanum animum & intellectum esse immortalem, eumq; esse hominis, vt dicunt, constitutiuum principium, ac proinde non vnum & in omnibus innumerabilem, sed in singulis singularem & numeratum.

Quod idem sit dicere Animum, Intellectum humanum, & Mentem humanam. Cap. III.

VIA vero sæpius in disputatione continget his diuersis vocibus vti, Animus, Intellectus, Mens; propterea earum significationes, & in quo sensu à nobis vsurpentur operæ pretium erit antea declarare. Certum quidem est, maiores nostros, qui puriore sermone vsi sunt humanam animam animum appellasse, ad distinctionem eius formæ, qua bruta constituuntur, quam animam nuncuparunt; at nos, qui vocabula ex proprietate significandi potius, quam ex vsu elegantioris locutionis expendere debemus; vnica significatione animum, & animam accipiemus; est autem anima substantia quæ semper alterius perfectionem respicit, quapropter & actus dicitur, sed melius atque conuenientius ἐντελέχεια appellatur; hoc est perfecti habia; vt Hermolaus Barbarus verbo verbum reddens aptissimè exposuit; quamuis enim etiam actus, qui ἐνέργεια à Græcis dicitur perfectionem significet; tamen eam potissimum perfectionem dicit, quæ operatio est, siue actus secundus, non eam, quæ est actus primus. nisi in ijs tantum substantijs, in quibus idem est operatio & essentia quæ operatur; cuiusmodi rei veritate est solus Deus, & apud Aristotelẽ illi etiam prorsus separati intellectus, seu mentes, quas ab operatione intelligendi nos Latini aptissimo vocabulo intelligentias appellamus: ita enim *Aristo. 12 metaphis. partic. 35.* primam intelligentiam ἀΐδιον καὶ οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, hoc est æternum, & substantiã & actum appellasse videmus & *particula 38*. de eadem dixisse ἐπειδή ἐστί τι κινοῦν; αὐτὸ ἀκίνητον ὂν ἐνεργείᾳ ὄν, hoc est, cum autem aliquid sit mouens; ipsum immobile existens, actuens; *& particula 39* ἐκεῖνος δὲ ἡ ἐνέργεια, hoc est, ille vero actus; neque vero obstat aliquando Aristotelem primam intelligentiam ἐντελέχειαν appellasse, quod *12. Metaphisicorum partic. 49.* aut differentiam animæ dixis-

dixisse *ἐνέργειαν*; quod *tertio de anima partic. 19.* nam *12. Metaphysic.*; quo solum in loco primam intelligentiam entelechiam appellauit; sumit primam intelligentiam tamquam primam perfectionem vniuersi ac propterea illam non solum entelechiam sed etiam quod quid est nuncupauit, vt optime notauit Zabbarella *in 3. autem de anima* cũ dixit Intellectum agentem energiam; Diceret aliquis; quod per Intellectum agentem non intelligit aliquid animæ nostræ; sed Deum; vt Alexandro placuit; quod falsum est tamen; aut in aliquo alio sensu interpretandus est Aristoteles, vt suo loco dicemus.

Cum igitur animum dicimus; humanam animam intelligimus; vt tamen humani corporis forma est; siue entelechia; & perfectio, vel terminus perfectiuus; ita enim Aristoteles entelechiam interpretatus est, & formam esse entelechiam docuit *9. Metaphys. part. 16.* At vero intellectus nomine quid commune significamus, & ad eum intellectum qui in corpore est & anima appellatur vel animæ particula, & hic humanus intellectus dicitur, & ad eum qui à corpore omnino separatus, & hic intellectus absolutè; vel mens simpliciter nuncupatur; ita enim videmus ab Aristotele *νοῦν* aliquando quidem eum intellectum qui in homine est appellari, vt *3. de anima partic. 5.* vbi inquit, *ὁ ἄρα καλούμενος τῆς ψυχῆς νοῦς λέγω δὲ νοῦν ᾧ διανοεῖται, καὶ ὑπολαμβάνει ἡ ψυχή*. hoc est. *Qui igitur vocatur animæ intellectus, dico autem intellectum, quo intelligit & comprehendit anima*. aliquando vero eum intellectum seu mentem, quæ omnino immaterialis est & à corpore separata, quam supra energiam à Græcis; à nobis vero intelligentiam vocari diximus, vt *12. Metaphys. partic. 51.* *τὰ δὲ περὶ τὸν νοῦν ἔχει τινὰς ἀπορίας*. *Ea verò, quæ circa mentem habent aliquas dubitationes*. ita vt manifestum sit; apud Græcos idem vnico vocabulo *νοῦς* significari, quod apud Latinos duplici voce mens & intellectus dicitur. vbi igitur humanum intellectum dicemus idem quod humanam mentem intelligemus, quandoquidem idem significat mens quod intellectus. & vbi animum siue humanam animã idem quod humanum intellectum; tum quia intellectus vbi in corpore fuerit animæ sortitur nomen, vt patet ex *Aristot. 2. de anima partic. 13.* vbi inquit. *Dicamus igitur principium accipientes considerationis, determinari, animatum ab inanimato ipso viuere: multipliciter autem ipso dicto, & si vnum aliquod horum insit solum, viuere ipsum dicimus, vt intellectus, & sensus, & motus, & status secundum locum*, & partic. 19. *nunc autem in tantum dictum sit solum, quod anima est horum quæ dicta sunt principium, & his definita est vegetatiuo, sensitiuo, cogitatiuo, motu.*

Tum etiam; quia homo catenus homo est quatenus rationalis ta-

lis autem est ab intellectu, vt est pars animæ vt *3. de anima partic. 1. Arist.* docuit inquiens. *De parte autem animæ, qua anima intelligit & sapit.* Pro eadem igitur re in hac disputatione legitimæ vsurpabitur animus, siue humana anima, intellectus humanus, & mens humana.

Aristotelem Quæstionem hanc, neque disputasse, neque disputandam proposuisse in libris de Anima. Docuisse tamen animi immortalitatem, ex ijs quæ de intellectus humani natura disseruit. Cap. IIII.

VAMVIS nouerim probabile satis esse Aristotelem hanc quæstionem in his libris de anima, & proposuisse & absoluisse, hic enim videtur esse maxime conueniens tali speculationi locus. & quamplurima coniecturæ attestentur, vt ex *partic. 7. primi libri*, vbi proponens quæstiones examinandas, inter alias hanc proponit. vtrum animæ specie differant, an genere, quod idem est, ac si diceret vtrum anima aliqua sit mortalis, aliqua immortalis, & *partic. 12. & 13.* vbi dubitans vtrum omnes passiones animæ sint communes, hoc est compositi, an vero aliqua sit etiam ipsius animæ propria; tandem de ipso etiam intelligere dubitās quæstionem de mortalitate aut immortalitate intellectus proponit; inquiens. Si igitur est aliqua animæ operatio, aut passionum propria continget vtique ipsam separari; si vero nulla est propria ipsius non vtique erit separabilis, & ex *partic. 1. libri 3.* vbi (*vt Philoponus exponit*) hanc primo loco examinandam proponit illis verbis, *De parte autem animæ, qua anima intelligit & sapit, siue separabili existente, siue non separabili secundum magnitudinem, sed secundum rationem,* & ex quamplurimis alijs locis quibus separabilitatem, & incorruptibilitatem intellectus, veluti dubium proposuit, vt *1. de anima partic. 65. videtur autem intellectus ingenerari substantia quædam existens & non corrumpi, & partic. sequenti 66. Intellectus autem fortassis diuinius quid, & impassibile est.* Quam eandem quæstionem visus est determinasse *lib. 3. partic. 6. & 7.* cum inquit intellectum esse immixtum, esse inorganicum, esse impassibilem passione destructiua; esse locum specierum; quæ omnia decreta fuisse ab Aristotele illi asserunt, qui immortalitati fauent ad quæstionem hanc terminandam. Qui vero pro mortalitate sunt contra

tra asserunt huic quæstioni finem fuisse impositum ab *Arist. in 3. pariter lib. partic. 38. & 39.* vbi inquit, quod qui non sentit aliquid nihil addiscet; & quod vbi quis speculatur, oportet vt simul cum phantasmate speculetur, & quod formæ in sensibilibus intelligibiles sunt. quæ omnia determinationē huic disputationi propterea attulisse inquiunt, quia in *1. lib. partic. 12.* dum quæstionem proposuit; dixit quod si intelligere aut est phantasia, aut non sine phantasia non contingit ipsum sine corpore esse, & in *partic. sequenti* inquit, quod si est aliqua animæ operatio propria contingit ipsam separari, si vero nulla est propria ipsius non erit separabilis; cui disiunctiue assumptæ si coniungatur minor propositio, quam decreuit *3. de anima, locis citatis*; quod intelligere non possit esse sine phantasia. proculdubio sequetur de necessitate conclusio, quod intellectus humanus sit mortalis. ex quibus patet disputationem hanc, & fuisse propositam & definitam ab Aristotele in ijs libris, qui ab eo de anima fuerunt conscripti.

Existimo tamen, neque propositam ab eo fuisse in libris de anima hanc quæstionem, neque examinatam, & iure quidem merito, quandoquidem naturalis Philosophi est considerare formam vsque ad aliquid alicuius enim gratia, vt Medicus considerat neruum, & Faber æs, cum vterque hic artifex consideret prædicta ad proprium finem. Medicus scilicet neruum ad sanitatem; hoc est formam nerui non in abstracto, sed in concreto, quatenus nempe est in materia apta suscipere sanationem & Faber æs, hoc est formam æris non in qualibet materia sed in materia apta suscipere formam gladij; ac propterea naturalis cum formas aliquas separabiles considerat, eas non considerat, vt separabiles; sed vt in materia sunt. cum enim consideret illas alicuius gratia & propter operationem, considerat illas in materia; in qua operantur; quamuis secundum sui rationem & essentiam sint separabiles, quomodo autem se habeant hæ formæ separabiles, & quid sint philosophiæ primæ est officium determinare, vt *Arist. 2. phisic. partic. 26.* testatum reliquit, & *6. Metaphis. textu 2.* pariter dixit, quod Naturalis est speculari de quadam anima, hoc est separabili, & non simpliciter; sed quæcumque non sine materia; qualis profecto est anima humana, siue humanus intellectus, qui quamuis secundum sui essentiam non mixtus sit materiæ & corpori, tamen à Philosopho naturali non sine materia consideratur; consideratur enim vt forma corporis, & vt habet operationem in corpore. quapropter & primo de partibus cap. 1. dubitauit Philosophus, vtrum ad Naturalem pertineat tractare de omni anima, ac decreuit ad illum non pertinere, nisi de anima quæ est na-

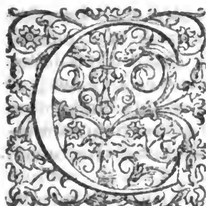
tura, neque considerare Naturalem formas à materia abstractas cum alicuius gratia cõsideret omnia vt etiam *2. phisicorum* dixerat loco paulo ante citato; natura etenim alicuius gratia facit omnia; hoc est ad finem; rebus autem abstractis non inest finalis causa separata; eadem enim est cum efficiente & forma; & cum motu careant fine carent, qui est terminus motus; vt fuse in processu eiusdem capitis probat, & clarius docuit in Metaphisicis *3. Metaphisicor. text. 3.* ex quibus omnibus patet quod cum ad naturalem non pertineat tractare de anima nisi quatenus est in materia, & quatenus est natura, hoc est forma & principium agendi in eo cuius est forma, non debuit Aristot. neque potuit hanc quæstionem de immortalitate seu separabilitate animi proponere disputandam, vel disputare, cum naturales considerandi limites transcendat, ac propterea nullibi hæc disputatio apud eos qui extant Aristotelis libros, neque in his de anima, neque in aliquo alio ex phisicis exarata conspicitur, quinimo nec minus in Metaphisicis, cum Metaphisica contemplatio ex phisica ortum habeat, vt patet ex cognitione intelligentiarum quæ ex motus æternitate innotuit, ac propterea libri illi post naturales inscripti sunt, quamuis dixerit Sanctus Thomas alios superesse metaphisicos Aristotelis libros, qui adhuc suo tempore extabant nondum tamen in latinum versos, quibus hanc disputationem cõtineri coniectari potest. citatur etiam & à *Philopono Tractatus alius Aristot. de anima ad Eudemum* in quo dicit multa fuisse declarata, quæ hic minime fuerunt absoluta; sed de hoc libro, cum ad nos non peruenerit, nullum ferre possumus iudicium, neque aliquam inde licet sumere coniecturam, quamuis eumdem citatum videamus, etiam à *Themistio 3. de anima cap 37.* neque nostram hanc sententiam euertunt loca Aristot. initio adducta. locus enim ex *7. partic. primi de anima* non ad hanc quæstionem respicit, sed ad Platonis sententiam, qui cum solum humanum animum animam appellaret reliquas vero potius animationes, quam animas, vt patet ex Plotino, & alijs omnia quæ de anima perquisiuit ad humanam animam retulit, vt ibi Aristot. inquit, quapropter iure merito Aristot. inuestigandum proponit; vtrum omnes animæ sint similis speciei, hoc est conueniant in specie, an vero dissimilis & si non similis; cum plures animatorum species esse videamus; vtrum differant tantum specie; sed conueniant in vno genere vniuoco, an differant etiam genere, ita vt non conueniant nisi in analogo. qui sensus propositæ quæstionis manifeste explicatur in sequenti particula octaua vbi inquit. *Cauendum autem est vt non lateat, vtrum vna ratio ipsius est sicut anima animalis, an secundum vnumquodque altera vt equi, canis*

tanis, hominis, Dei; & cet. quapropter perperam iudicio meo in eo sensu accepit hæc verba Aristot. Hieronymus Pontanus alioquin insignis philosophus & prædecessor meus; in disputatione de immortalitate animi humani. quam ego iussu Illustriss. Card. S. Seuerinæ edendam curaui. Nec magis mihi refragantur alia adducta Aristotelis loca, quibus philosophus de separabilitate ambigere videtur; non enim propterea ambigit, quia de illius separabilitate disputationem suscepturus esset, sed quia ancipitem eius naturam considerabat, videbat enim eius substantiam non esse mixtam corpori & inorganicam esse, vt videbat illam in corpore operari; quapropter meæ sententiæ potius suffragantur. locus vero ex *3. de anima partic. 1.* eandem pariter confirmat, si enim ibi quæsitum hoc proponit Aristot. vt bene explicat Philoponus, scilicet de parte autem animæ, qua anima intelligit & sapit, siue separabili existente, siue non separabili secundum magnitudinem, sed secundum rationem; hoc est siue separabili existente à materia & corpore; siue non separabili re ipsa; sed secundum considerationem tantum: manifestum est Aristotelem quæstionem hanc excludere voluisse ab ea consideratione quam de anima humana habet in tertio illo libro quod clarum est ex modo loquendi; quæstionem etenim hanc, tamquam prætermittendam recenset, dum inquit; siue separabili existente; siue non separabili. qua prætermissa, subiungit postmodum ea quæ considerare intendit & inquit. considerandum est. quam habet differentiam & quomodo fiat ipsum intelligere; quod animaduertens Philoponus, dixit primum illud quæsitum dictum fuisse obiter, nos autem dicimus non solum fuisse dictum obiter, verum per quamdam præteritionem, neque vero potest colligi quod proposita sit hæc quæstio in his verbis: considerandum quam habeat differentiam, eo quod ibi proponens differentiam inter intellectum & sensum indagandam proponat etiam incorrupribilitatem, secundum quam differt intellectus à sensu; etenim non est hæc Aristotelis sententia in illis verbis vt existimarunt Philoponus, & alij quamplures: frustra enim hanc iterum proponeret considerandam differentiam, quam supra constituit in calce 2. libri, vel potius in principio tertij ex græcorum sectione. quare melius exponit Simplicius quod proponat his verbis inuestigandum quam habeat differentiam intellectus, hoc est quæ sint varie intellectus potentiæ & facultates; quod statim exequutus fuit; dum intellectus varias differentias rimatur, vt intellectum potentia, agentem, in habitu, in actu, speculatiuum, & practicum. Quare manifestum est, neque Aristotelem proposuisse hanc quæstionem disputandam ne-

que

que proponere debuisse vel potuisse. nō tamen dixerim omnino, quid ipse censeret reticuisse; suam etenim sententiam aperte in his libris protulit pro immortalitate & separabilitate; tamen non ex disputatione; sed ex ijs, quæ docuit de natura intellectus potentia qui humanus est & hominem constituit, quod minime alienum fuit à naturali consideratione, quamuis enim doceat eum esse immixtum & inorganicum & impassibilem, & locum specierum quæ attributa illi competunt, vt separabilis forma est; tamen docet eumdem esse potentia intelligibilia ac pati; & perfici ab intelligibilibus; quæ illi competunt quatenus in materia est & principium vitalis actionis in corpore; vt infra fusius monstrabimus; at ex disputatione, vt dictum est, minime dicendum erit Aristotelem quæstionem huiuscemodi definiuisse, neque enim quamuis de anima separabili quamplura docuerit, de eadem separata quicquam locutus est, vel antequam in corpore esse cœperit, vel postquam desijt; quæ potissimum declaranda fuissent ad exactam disputationis huiusce notitiam, ex quibus multa desumunt aduersarij argumenta aduersus immortalitatem; quibus satisfacere, & si hucusque impossibile visum fuerit, saluis Aristotelis principijs, aut etiam solo naturæ lumine, solutionem tamen me allaturum (Deo adiuuante) polliceor, & eam quidem non ex figmētis vnitatis vt hucusque plures, sed ex veris atque germanis, & si non adeo diuulgatis sed penitioribus & arcanis Aristotelis sensibus.

Aristotelem, multis in locis suam sententiam pro immortalitate animi disertis verbis exposuisse. ex quibus loca 10. Ethicor. cap. 7. & 8. *et* 4. de partibus animalium. cap. 10. *afferuntur, & expenduntur. Cap. V.*

CVM vero immortalitatem animi cum suis præceptoribus vbique locorum Aristoteles statuerit, nunc ijs ex locis eiusdem sententiam in re proposita explicare aggrediemur, quibus aperte locutum fuisse constat; & consulto; ac primum eius verba ex *10. Ethicorum cap. 7. & 8.* necnō *4. de partib. cap. 10.* cōsiderabimus; neq; vero aduersarij obijcere nobis possūt quod ex Extrarijs sint petita, nam & ad moralem

ralem philosophum consideratio de anima pertinet, cum non solum humana virtus ad animam, non autem ad corpus referatur; verum etiā & felicitas, animæ operatio appelletur, vt philosophus docuit *1. Ethicorum cap. vlt.* & ad eos libros, qui de partibus animalium sunt non minus pertinet sermo de anima, tum quia ad Naturalem non minus pertinet tractare de forma, quam de materia, imo magis; quare non solum de anima, sed magis de anima. tum etiam quia Naturalis est potissimum considerare finem, natura enim semper alicuius gratia agit, vt supra ex Arist. dictum est; finis autem & forma coincidunt in idem *Aristot.* igitur *10. Ethicor. cap. 7.* cum statuisset iam *cap.* præcedente, fælicitatem esse operationem secundum virtutem, inquirit ad quamnam hominis partem fælicitas pertineat, siue ex quanam hominis parte fælicitas proueniat, tamquam à principio quo (vt recentiorum philosophorum more loquar) & inquit, quod si fælicitas est operatio secundum virtutem, consentaneum est fæliciratem esse ex illa operatione hominis quæ est præstantissima, præstantissima autem illa est, quæ est ex optimo principio, hoc autem principium siue sit intellectus, siue sit aliquid aliud quod in homine secundum naturam dominari, ac principatum obtinere videtur, ac notitiam de honestis & diuinis rebus accipere; siue etiam diuinum quid ipsummet sit, aut diuinissimum omnium, quæ in nobis sunt: certum est huius principij operationem secundum propriam facultatem perfectam fælicitatem esse, quam esse contemplationem antea dictum fuit: quod & doctrinæ supradictæ consentaneum est & rei veritati; nam & intellectus eorum quæ in nobis diuinissimum quid est, vel etiam quid simpliciter diuinum, & eorum quæ cognitioni nostræ subsunt, quæ ab intellectu cognoscuntur maxime diuina sunt; & operatio intellectus omnium, quæ in nobis sunt operationum maxime assidua, ac perennis est ac iucundissima, ex quo philosophia mirabiles & puritate & nobilitate voluptates habere videtur. quas quidem voluptates veluti habitus non autem veluti dispositiones habentibus inesse consentaneum est, inest enim ipsis sufficientia ad propriam operationem & fælicitatem, quamuis enim tum qui viuit ex vita contemplatiua & operatione intellectus speculatiui, tum qui viuit ex vita actiua & operatione intellectus practici opus habeant ijs quæ necessaria sunt ad vitam, cuiusmodi sunt quæ ad alimentum & tegumentum requiruntur quibus omnes homines indigent; tamen ad operandum secundum propriam facultatem, cum homo, qui viuit ex vita actiua multis indigeat, solus qui viuit ex vita intellectiua & secundum operationem intellectus nullis indiget,

ac

ac sibi solus satis est & sufficiens: nam & iustus etiam si abunde res suppetant & diuitiæ affluant, tamen non propterea fælix est ex habitu iustitiæ quem possidet, sed adhuc indiget populis subditis erga quos iustitiam exercere valeat, ita & temperanti præter virtutem temperantiæ opus est obiectis & illecebris siue potestate qua ex libidine cum possit circa voluptates diffluere & intemperanter viuere, tamen se contineat. pariter etiam & fortes oportet periculorum occasionem nancisci quæ ob honestam causam, religionem scilicet vel patriam intrepide, & audacter subeant. at sapiens ipse hoc est qui ex habitu intellectus speculatiui, & ex contemplatione vitam degit. etiam si solus sit & absque aliorum adminiculo contemplari potest & suam perfectionem adipisci, & eo magis quo magis sapiens fuerit, sociatus enim & aliorum ope adiutus fortasse melius contemplabitur hoc est commodius & maiori cum quiete. sed ad speculandum sufficientissimus sibi ipse solus est; præterea etiam contemplatio ipsa sola per se ipsam nec propter aliud expeti & amari videtur, nullum enim aliud emolumentum quisque ex contemplatione præter contemplationem ipsam consequitur, at ex agendis hoc est ex virtutum exercitio præter actionem ipsam, quæ est finis intrinsecus aliquid aliud nobis prouenit quod consequimur tanquam finem extrinsecum, siue plus siue minus, vt honorem, diuitias, gloriam, existimationem, & alia huiusmodi.

Videtur etiam & fœlicitas in otio esse, negocijs enim distringimur, vt otiemur, & bellum gerimus vt in pace degamus. Actiuarum autem virtutum operationes omnes negociosæ sunt: aut enim in rei publicæ administratione versantur, aut in rebus bellicis, quæ non modo cum negocio & tumultu sunt verum etiam neque ex se ipsis expetuntur, nemo enim belligerare expetit propter bellum, nisi sanguinarius sit sed propter pacem, & vnusquisque rēpublicam administrat propter honores & gloriam sibi vel patriæ comparandam ac ciuibus, vel ob eam fœlicitatem, quæ à fœlicitate ciuili diuersa est, qualis est contemplatio. Cum igitur ex actionibus quæ secundum virtutes fiunt bellicæ & ciuiles pulchritudine & magnitudine excellant, hæ tamen & negociose sunt, & non per se ipsas, sed propter aliud expetendæ: reliquum est vt operatio secundum intellectum speculatiuum scilicet, præstantissima sit, Tum studio, contemplatiua etenim est non actiua; tum quia non propter aliud est sed propter se ipsam; tum etiam quia iocunda est, & nullius indiga sed sibi ipsi sufficiens & quieta, & quam maximè fieri potest perennis & minimum interrupta. quare

cum

cum hæc & quæcumque alia beato attribuuntur ex hac operatione, scilicet intellectus speculatiui seu contemplatiui videantur existere, dicendum est, quod perfecta hominis felicitas est hæc, scilicet operatio secundum intellectum speculatiuum vbi vitæ longitudinem perfectam est. nacta, nihil enim eorum quæ sunt fælicitatis imperfectum est.

Hæc cum Aristoteles dixisset de humana fælicitate; quæ consulto volui fusius, & vt dici solet per extensum afferre, ne quis maneat latibuli locus, sed omnia nuda & aperta sint, tota explicata authoris sententia; subdit præcisa verba,

Ac talis quidem vita præstantior est, quam homini conueniat, non enim quatenus homo est ita viuet, sed quatenus Diuinum quid in ipso est. quanto autem id præstat composito, tanto quoque eius operatio ab operatione distat, quæ ex virtute alia existit. Si igitur intellectus diuinum quid est, si ad hominem respiciamus, sic vita quæ ex intellectu traducitur si humana vita comparetur diuinum etiam ipsa est. Neque vero oportet, quemadmodum nonnulli monent, vnumquemque, cum sit homo humana, & cum sit mortalis cogitare mortalia: sed quatenus licet immortalem se reddere, omniaq. efficere vt ex præstantissimo omnium quæ in ipso est vitam traducat, nam licet id mole sit paruum, vt tamen & pretio omnia longo interuallo excellit.

Quibus in verbis consulto & ex proprio sensu prolatis, vt progressus totus sermonis allati docuit, quidnã sentiret de humano animo aperte Aristoteles prodidit. non solum enim præstantissimum, verum etiam diuinum & immortalem appellauit. quod idem capite sequenti ratione & argumento clarius docuit, cum enim monstrasset virtutes morales appellatas vt iustitiam, fortitudinem, & cæteras compositi esse & proprie humanas, subdit: *Mentis autem separata est*, de ipsa enim hoc tantummodo est dictum, ex quo ita arguo. mentis humanæ operatio separata est, ergo eius essentia separabilis est, consequens probatur ex eodem philosopho *1. de anima partic. 13.* vbi inquit. *Si igitur est aliqua animæ operatio, aut passionum propria, continget vtique ipsam separari, si vero nulla est propria ipsius non vtique erit separabilis*. clarissimum autem est idem esse dicere operationem separatam & propriam. veluti enim operatio, quæ non est propria animæ, sed communis animæ & corpori; atque omnino compositi operatio dicitur, minime separata est à corpore; ita operatio quæ à corpore separata est, propria etiam animæ appellatur. inquit vero Aristoteles de operatione mentis quod separata sit, hoc tantummodo dictum esse, hoc est suppositum siue assumptum fuisse hoc loco, sed non probatum; nam exquisite tractare hac de re maius est quam præsenti proposito conueniat; transcendit enim

mora-

moralis considerationis limites; monstrauit autem & exacte prosecutus fuit *lib. 3. de anima*, vbi ostendit intellectum esse immixtum corpori & inorganicum, vt suo loco, Deo iuuante, dicemus. Hoc idem pariter attributum diuini. *Aristot.* intellectui tribuit non solum *2. de generatione animalium cap. 3.* vbi inquit: *Restat igitur vt mens sola extrinsecus accedat eaq. sola diuina sit.* quem locum infra fusius explicabimus, verumetiam *4. de partibus animalium cap. 10.* vbi reddens causam quare in homine pro anterioribus cruribus manus natura constituit. inquit:

A collo & capite crura priora pectusq. habentur, sed homo vice pedum priorum brachia & quas dicimus manus habet, solus enim animalium omnium erectus est; quoniam eius natura atque substantia Diuina est officium autem diuini est intelligere atque sapere, quod non facile esset si vasta corporis moles assideret; pondus enim tardiorem reddit mentem & sensum communem, quamobrem concretione & pondere grauiore opprimente corpora vergere in terram necesse est, itaque natura tutè consulens pro brachijs & manibus crura priora quadrupedibus subdidit.

Si igitur Diuinum Aristoteles intellectum hominis & putauit & dixit, nequaquam eundem caducum & mortalem existimasse suspicandum est.

Aduersariorum responsiones afferuntur & confutantur. Cap. VI.

NEQVE vero quamuis aperte adeo. Aristoteles intellectum & diuinum & immortalem prædicet; Aduersarij animum despondent quin pertinaciter mentem humanam mortalem statuisse Aristotelem tutari velint, sed quibusdam consideratis, eiusdem verba exponere conantur, ne sibi noceant. Petrus Pomponatius acerrimus post Alexandrũ Aphrodisæum mortalitatis assertor libri, quem aduersus immortalitatem animi de immortalitate eiusdem inscripsit *cap. 9.* & Simon Porcius libello de mente humana *cap. 15.* & Iulius Castellanus Fauentinus Portij assecla *lib. 3.* de humano intellectu *cap. 2.* & Zabarella tractatu de mente humana *cap. 9.* inquiunt non absolute & simpliciter, sed comparatiue & per participationem quandam Aristotelem humanum intellectum diuinum appellasse, ex quo minime deducendum eumdem esse immortalem cum & reliquæ animatorum animæ pariter diuinæ appellari possint, quamuis

gene-

generabiles & corruptibiles sint, quinimo & omnis forma diuina ab Aristotele fuerit appellata, vt *1. phisicor. partic. 81. existente enim quodam Diuino & bono & appetibile aliud quidem contrarium ipsi dicimus esse, & cætera*, & *1. de partibus cap. 5.* vbi Heracliti dictum laudauit, qui neque casæ furnariæ deos immortales deesse dixit, ac pariter ipse neque in minimis & vilissimis animalculis aliquid contemplandum & admirandum deesse pronunciauit; sed in omnibus naturæ numen & honestum pulchrumq. inesse ingenium, quorum omnium certissima confirmatio habetur ex *Arist. 2. de generat. animal. cap. 3.* vbi philosophus non de intellectu tantum, sed de qualibet anima inquit. *Sed enim omnis anima siue virtus siue potentia corpus aliud participare videtur, idque magis diuinum quam ea quæ elementa appellantur, verum prout nobilitate, ignobilitateve animæ inter se differunt, ita & natura eius corporis differt.* Siue igitur quia forma, & quælibet est bonum quoddã & dat esse, perficit, vt *1. phisicor.* siue quia à cælesti corpore producitur ac cæleste vehiculum habet, vt hoc loco Aristot. dixit quomodocumque fuerit, forma quælibet, vt forma est diuina appellabitur, & ex his nobilior etiam diuinior, quare ex hoc attributo, veluti neque cæteras formas separabiles licet arguere, ita & neque humanum animum, hæc aduersarij. ex quibus diligenter examinatis atque consideratis, tamquam ex scorpione veneni amuletum accipere licebit.

Nos profecto non ibimus inficias formam quamlibet, Diuinam ab Aristotele appellari vt forma est, & ea quidem ratione nullam argui incorruptibilitatem humanæ formæ siue intellectus, quod enim competit alicui speciei ratione generis, non magis competit vni, quam cæteris speciebus, sed probabimus diuinitatem quæ tribuitur humano intellectui non tribui illi ratione generica & communi, scilicet vt forma est, sed ratione specifica & propria, scilicet vt talis forma nempe intellectus: ergo falsa prorsus ac vana est interpretatio verborum Aristot. quam aduersarij afferunt. minor argumenti probatur si primo supponamus ea, quæ paulo ante diximus, de ratione qua omnis forma vt forma est ab Aristot. diuina appellatur. quod scilicet talis ratio duplex sit, vna quatenus forma se habet ad materiam vt bonum & perfectiuum, nempe tribuens illi actum & existentiam, quod quidem diuinitatem arguit, veluti enim materia cum sit ens potentia imperfectissima est, & summe distat à Deo ita forma cum sit actus perfectio est, & maxime diuinitatem participat; altera vero quatenus forma quælibet æthereum atque cæleste corpus quoddam, veluti vehiculum seu vinculum, quo tamquam seminali quadam ratione caducis corporibus

ribus innascitur, participat, quod de animabus tantum *Aristot.* aperte pronunciauit loco citato *2. de generatione animalium*, & de omnibus formis docuit *Alexander 2. naturalium quæst. cap. 3.* quod corpus quia diuinum ab Aristot. appellatur, eatenus & omnes formæ eius participatione diuinæ appellabuntur, atque veluti nobilitate, vel ignobilitate inter se differentes animæ diuersimode hoc corpus participant, ita & magis vel minus diuinæ appellantur.

Hac duplici & non alia ratione quælibet forma, vt forma est quamuis generabilis & corruptibilis diuina dicitur, ac prout nobilior vel ignobilior fuerit, ita etiam magis vel minus diuina, sed omnes sub vna ratione analogata ita profecto appellantur. His suppositis considerandus est sensus Aristot. quo diuinam humanam mentem loco adducto pronunciauit, ac videbimus ipsum neque humanam mentem appellasse diuinam, eo quod forma sit, neque eo quod corpus illud cæleste & diuinum participet quo reliquas omnes animas participare in *2. de generatione animalium* dixerat. quinimo tantum abest vt ob hoc illam diuinam appellauerit, vt potius contrarijs ex causis hoc illi attributũ dederit.. Si enim appellasset mentem diuinam, propterea quod mens forma est; tunc eius operationem appellasset diuinam quatenus est compositi. probatur sequela; nam omnis operatio formæ quatenus est forma tribuitur composito, vt principio quod, non autem formæ, at Aristot. operationem hanc, quæ homini inest ob diuinam particulam; composito nequaquam tribuit, imo illam ad compositum pertinere negat; inquit enim cum de speculatiua operatione sermonem haberet.

Ac talis quidem vita præstantior est quam homini conueniat, non enim quatenus homo est ita viuet, sed quatenus diuinum quid in ipso est, quanto autem id præstat composito tanto quoque eius operatio ab operatione distat quæ ex virtute alia existit. ergo certissimum est mentem humanam nequaquam appellasse diuinam, quatenus forma est, & omnis forma diuina dicitur vt aduersarij exposuerunt; ita enim eius operatio competeret homini vt homo est, quod Aristot. negat; sed quatenus vere ac sua natura quid diuinum est immortale scilicet atque corruptionis expers, quod cum humanæ animæ sit coniunctum tamquam potior atque suprema particula, qua anima intelligit & sapit, inde etiam & homini participatur, tum secundum essentiam, tum etiam secundum operationem, at non quatenus homo est. homo etenim vt homo est ex corpore constat, & ex anima, quæ est actus corporis, at mens ipsa nullius corporis est actus, quamuis particula sit animæ quæ est actus corporis, ac

propte-

propterea eius operatio nequaquam pendet à corpore, neque coniuncta est cum corpore; sed separata est à corpore, vt paulò infra idem Aristoteles dixit: ex quo pariter alterum deducitur, quod dicebamus nempe, neque ex eo potuisse ab Aristotele dici humanam mentem diuinam, quia diuinum corpus participat, vt aduersarij exponebant cum Aristot. eò dicat eius operationem diuinam, quia a corpore separata: quod si operationem, ergo & essentiam, vt *1. de anima part. 12.* & *2. de generatione animalium cap. 3.* patet igitur aduersariorum illam expositionem esse falsam & impossibilem, & Aristotelis sensum non modo deprauare, sed corrumpere, quod euidentius patet ex cæteris allatis authoritatibus, tum *2. de generat. animalium*, vbi disertis verbis solam mentem diuinam appellauit inter omnes animæ partes, quod nequaquam potuisset; si ceteras etiam diuinas existimasset, inquit enim, restat autem vt sola mens extrinsecus accedat, eaque sola diuina sit; subiungit causam eò quod cum eius actione nihil communicat actio corporalis; sed cum actione cæterarum animæ partium communicat actio corporalis: ergo cæteræ non sunt diuinæ, iure igitur solam dixit mentem esse diuinam; & *4. de partibus cap. 10* cum de structura hominis, quatenus differt à cæterorũ animalium, loqueretur: hominis naturam propterea diuinam esse dixit, quia intelligit, & sapit: ergo non ratione generica, quæ competit omnibus formis; sed propria ac speciali quatenus mens & intellectus est competit menti humanæ esse diuinum & immortale.

Proponitur locus ex Aristot. 12. Metaphis. partic. 17. *Caput VII.*

ALIVS locus, qui manifeste immortalitati fauet est ex *12. Metaphis. partic. 17.* ex communi Auerrois partitione, vbi Aristotelis toto eo capite, quod tertium est, probare instituit formam non generari, neque etiam materiã sed compositum; tum ex eo quia omnis generatio est cum transmutatione, & omne, quod transmutatur est aliquid, & ab aliquo in aliquod transmutatur. & ita in infinitum erit processus, si materia prima & forma generantur. Tum etiam quia omnis substantiæ generatio est ab vniuoco, tam in ijs, quæ generantur natura quàm arte, quàm casu, vel fortuna, in omnibus enim his ge-

neratio non eſt à forma ſeparata; ſed exiſtente in materia, & ex conſequenti à compoſito, compoſitum ergo eſt quod generat, & compoſitum generatur, tam in natura, quam in arte; homo enim hominem generat ſingularis ſingularem, ſimiliter etiam & in artibus, medendi enim ars ratio ſanitatis eſt; quod autem, tam ea quæ generantur à natura, quam ea quæ generantur ab arte à forma exiſtente in materia generentur, probat, quia tam natura, quam ars ſunt principium quod ineſt, ars quidem in alio, quia in mente artificis præexiſtit, qui ſeparatum quid, & aliud eſt ab opificio, natura vero, in ipſo, vt in ſemine, ſemen etenim principium coniunctum eſt genito. de ijs autem quæ caſu & fortuna fiunt, eadem eſt ratio cum ijs quæ natura fiunt, aut arte, quia caſus priuatio quædam eſt, & defectus naturæ veluti fortuna, quod præter intentum artis contingit. Conſtat igitur, quod in generatione cuiuslibet ſubſtantiæ compoſitum generatur & non forma, & in naturalibus patet; homo enim hominem generat, in artificialibus autem quæ conſtant ex partium coagmentatione; pariter eſt manifeſtum, in his enim cum forma ſit accidens, non dicitur generari, neque corrumpi. quare non male dixit Plato, qui ſubſtantiarum tantum ideas ponit non autem accidentium. Hæc cum dixiſſet Ariſtoteles, tandem ex his colligit differentiam inter cauſam efficientem & formam, & quænam ſit formæ natura ſtatuit & decernit his verbis.

Cauſæ itaque mouentes, tamquam antea ortæ exiſtunt, quæ vero vt ratio ſimul ſunt, cum enim ſanus ſit homo, tunc etiam ſanitas eſt; & forma æneæ ſphæræ ſimul atque ænea ſphæra. Non enim forma ſuperinducitur & aduenit materiei, tamquam quid actu præexiſtens vt de efficiente verum eſt, ſed ſimul fit cum compoſito, dum emicat ex diſpoſitionibus materiæ cuius eſt forma & actus. cum vero ex his ſequatur, quod forma, veluti fit cum compoſito & incipit eſſe cum compoſito, ita pariter cum eodem deſinat eſſe & corrumpatur: propterea conſiderandum proponit Ariſtoteles, vtrum hoc ſit verum ſimpliciter de omni forma, an vero aliqua excipienda ſit cum nihil obſtet aliquam formam dari, quæ ſit in corpore, quæ tamen non deſinat eſſe cum corpore, cuiuſmodi eſt anima, non omnis, ſed intellectus, omnem namq. fortaſſis impoſſibile eſt; quæ vltima verba protulit aduerſus Platonem, qui omnem animam in Phedro ſtatuit immortalem: adiunxit autem fortaſſis ob reuerentiam erga præceptorem. hanc vero ſententiam ita à nobis explicatam; his præciſe verbis Ariſtoteles expreſſit, vt in antiquo codice Baſileæ impreſſo legimus.

εἰ δὲ καὶ ὕστερόν τι ὑπομένει σκεπτέον. ἐπ' ἐνίων γὰρ οὐδὲν κωλύει.

οἷον

οἷον, εἰ ἡ ψυχὴ τοιοῦτον. μὴ πᾶσα, ἀλλὰ νοῦς. πᾶσαν γὰρ ἀδύνατον ἴσως.

Hoc est, *si vero posterius aliquid permanet considerandum. in quibusdam enim nihil impedit; veluti si anima tale sit, non omnis sed intellectus, omnem namque impossibile fortassis*, quæ sententia cum iisdem concordat, quæ alibi *Aristot.* docuit, & fusius explicauit, nempe *2. de anima partic. 2.* vbi inquit. *Quod igitur non sit anima separabilis à corpore, aut partes quædam ipsius, si partibilis nata est non immanifestum, quarumdam enim actus partium est ipsarum. At vero quasdam nihil prohibet, propterea quod nullius corporis sunt actus.* & ita in esse non pendent à corpore, quod pariter docuit *1. de anima partic. 92.* vbi inquit difficile esse etiam fingere partem corporis, quam intellectus occupet, & *3. de anima part. 4. & 6.* vbi inquit intellectum esse immixtū, vt suo loco fusius dicemus, quod si intellectus non est actus vllius corporis, vel alicuius partis corporis, & immixtus est corpori; ergo nihil prohibet intellectum remanere post corpus, solæ enim illæ formæ desinunt cū corpore, quæ sunt mixtæ corpori, & pendent à corpore. quare cum intellectus sit particula animæ, nempe, qua anima intelligit & sapit, & anima sit forma corporis; iure merito postquam hic determinauit philosophus, nullam formam ante existere; sed vnamquamque simul esse cum eo, cuius est forma considerandum proposuit, an aliqua forma posterius composito maneat: atque cum inuestigandum id proposuisset de anima inter cæteras formas, dicens *veluti si anima tale sit*, tandem aperte suam sententiam proferens, cum id negasset de omni anima id tamen aliqua animæ particula, nempe de intellectu certissime affirmauit. Neque vero sibi hic Aristoteles contradicit, & in *2. de generat. animalium cap. 3.* vt timuit Pomponatius, quinimo eamdem ipsissimam sententiā quam ibi fusius & clarius docuit hic pressius enuntiauit: quamuis enim hic dicat formam non prius esse, quam compositum, ibi autem dicat mentem, siue intellectum extrinsecus aduenire, quod necessario supponit etiam prius esse; & quamuis statuat *1. de Cælo*, quod id, quod non desinit esse, nec incipit esse; hic autem statuat intellectum non desinere esse cum composito, & incipere esse cum eodem; Tamen si recte Aristoteles intelligatur vbique sibi ipsi concors, & vnanimis inuenietur, pro qua re vnum nunc mihi supponendum statuo, quod infra suo scilicet loco, Deo iuuāte ex Aristotele fusius probabimus: prius tamen doctos atque accuratos lectores monitos velim, ne ex dicendis existiment, me in eam sententiam concedere quæ Themistio, aut Simplicio tribuitur, & quæ Auerrois fuit; quod intellectus scilicet vna quædam substantia separata existens, omnibus hominibus assistat, ac

veluti intelligentiæ reliquæ ſuum orbem, ita hic intellectus humanam ſpeciem gubernet; longe enim contraria eſt hæc ſententia illi quam ego puto Ariſtotelis fuiſſe; Intellectum namq; ego cenſeo cum Ariſtotele eſſe ad numerum hominum multiplicatum, atque tribuere ſingulis hominibus eſſe, non tantum operationem, veluti initio polliciti ſumus oſtendere, quæ quamuis ſaluis omnibus Ariſtot. principijs paradoxa videantur, tamen, Deo iuuante, plane probabimus libro tertio. vt igitur vnde diſceſſimus reuertamur dico; quod Ariſtoteles aliquando ſumit intellectum humanum, prout intellectus eſt, hoc eſt quoad eius ſubſtantiam & abſolute. Aliquando vero ſumit intellectum prout eſt particula animæ & reſpectiue, prout perficit hominem & eſt vltima perfectio humanæ animæ, qua adepta homo conſtituitur ineſſe hominis. primo modo, conſideratus intellectus, cum nullo pacto reſpiciat materiam & corpus; ſed in ſe ipſo manens intelligatur, vel in ſuo fonte, à quo manat, veluti radius in corpore lucido, antequam ſit diaphanum, in quod producitur, neque vmquam incipit eſſe, neque vmquam deſinit eſſe ex Ariſtotele. ſecundo autem modo, conſideratus intellectus quatenus pars eſt formæ, quæ materiam perficit, ita non eſt ante corpus; ſed ſimul fit cum compoſito animato, ſi enim intellectus talis, eſt particula animæ, & anima ſimul cum corpore generatur ex Ariſtotele, nec præexiſtit corpori, ergo intellectus non prius eſt particula animæ, quam anima ſimul genita ſit cum corpore, veluti enim lumen quod eſt actus diaphani, non prius eſt actus diaphani quã ſit corpus diaphanum, quamuis ſui natura lumen eſſet antea in corpore lucido; & ideo diaphano aduenire legitime dici poſſit; Ita & intellectus ex Ariſtotele non prius humanus intellectus dicitur quo homo conſtituitur ineſſe hominis anima ſenſitiua, quamuis antea in ſeipſo eſſet intellectus, & ita embrioni poſt adeptam animam ſenſitiuam aduenire apud Ariſtotelem abſque contradictione vlla, vel diſcrepantia, *2. de generat. animalium* dicatur. Hanc vero diſtinctionem de duplici modo conſiderandi intellectum, non modo non eſſe recentem, ac meo marte excogitatam, vel etiam Platonicum figmentum, vt aliquis calumniari poſſet; non ſolum inde apparet quod apud antiquiſſimos peripateticos, & eos quidem græcos, & inter ceteros longe principes ipſam frequenter eſt legere; vt ſuo loco fuſius docebimus; verum etiam ex eo, quia ipſummet Ariſtotelem eadem vſum fuiſſe conſtat; tum *2. phiſicor. partic. 26.* vbi inquit: *& circa ea quæ ſunt ſeparabilia quidem formæ; in materia; homo enim hominem generat & ſol quomodo autem ſe habeat hæc ſeparabilis, & quid ſit. philoſophiæ primæ officium determinare*. quibus verbis

bis nihil clarius ad hanc distinctionem statuendam. certum enim est hic non loqui nisi de intellectu humano, solus enim intellectus humanus est, qui cum sit separabilis forma, siue essentia, tamen in materia est; quare ita consideratus pertinebit ad naturalem; consideratus autem vt separatus est, & in sua substantia, pertinet ad metaphisicum. duplex igitur modus est considerandi intellectum, vt dictum est. & *1. de partibus cap. 1.* ex eadem distinctione statuit ad philosophum naturalem non pertinere tractare de intellectu, vt luculenter alias monstrauimus in nostris commentarijs super libris de anima. Constat igitur, ni fallor, non solum Aristotelem sibi non aduersari hoc loco, & *2. de generat. animalium*, vt Pomponatius asserebat, verum sibi maxime concordare, ibi enim colligebat intellectum extrinsecus aduenire, quia cum actione intellectus non communicat actio corporalis, quæ consideratio intellectus, est consideratio intellectus, vt intellectus est, siue, vt abstrahit à materia; & hoc loco pariter cum decernit intellectum remanere post, eadem ratione id decernit, nempe quia nihil prohibet, aliquas formas esse sine corpore, cum non sint actus alicuius corporis, vt *2. de anima*, scilicet qualis est anima, non quidem omnis, sed intellectus. quatenus tamen intellectus est, & non est actus corporis ac nullo modo respicit corpus, at quatenus est pars animæ, quæ est actus & forma corporis, eatenus non præcedit corpus, sed simul est cum corpore animato, cum simul participetur corpori cum anima, vt antea dictum est, ac ita consideratus, veluti simul est cum corpore, & incipit esse cum corpore; tunc primum enim incipit esse intellectus potentia, & possibilis, siue passiuus, ac veluti tabula agrapha; & omnino potentia omnia intelligibilia; ita pariter desinit esse cum corpore, cum enim separatus est à corpore, amplius non intelligit cum phantasmate, ac propterea desinit esse intellectus potentia & passiuus, quod optime significauit philosophus *3. de anima part. 20.* vbi inquit: *non reminiscimur autem, quia hoc quidem impassibile est, passiuus vero intellectus corruptibilis est; & sine hoc nihil intelligit anima*. quem locum exponens Simplicius inquit, quod Aristot. veluti opponens ad id quod dixerat; intellectũ agentem esse immortalem & sempiternum, dubitat, quomodo non reminiscimur ea, quæ ante nostrum ortum, aut generationem euenerint, si ab æterno intellectus præexistebat; hanc vero oppositionem soluit dicens, quod propterea non reminiscimur, *quia proueniens quidem intellectus, hoc est agens inpassibilis est, & iccirco immortalis, passibilis vero corruptibilis, quatenus passibilis quemadmodum dixeram*. dixerat autem & explicauerat latius paulo supra his verbis. *Cur autem hoc solum immortale est?*

 an

an quoniam subiungit manifeste passibilem intellectum corruptibilem esse? sed dubitare posset, aliquis quomodo cum & ille intellectus sit, corrumpitur, si vel ille immaterialis est? statutum namque fuit, omnem intellectum sine materia esse, & ea quidem ratione quoque omnem quidem intellectum intelligibilem esse, at non è conuerso immaterialem formam, quæ sit intelligibilis intellectum esse. An passibilis intellectus materialis erat & potestate & hoc ipsum passibilis & imperfectus intellectus; id totum existens, quantisper passibilis sit: & iccirco etiam corruptibilis est quatenus passibilis existit. & paulo infra declarans modum, quo hic intellectus corruptibilis dicitur subdit: *Adeo vt passibilis intellectus corruptio, sit non recessus ille in non ens, sed contractio in id, quod præstantiori modo est cum animata illa separata substantia in seipsam quoque illam reuocet, quæ ad extra prouenit, quæ non amplius prouenit, sed in ipso manere tamquam in causa stat: passibilis igitur intellectus, quatenus passibilis; est corruptibilis.*

Hæc Simplicius super *partic. 20. 3. libri de anima*, cuius postremum dictum aptissimis exemplis declarari potest, tum animæ nostræ tum luminis, veluti enim, cum alicui præciditur aliquod membrum nempe brachium, anima, quæ inibi erat, non abit in nihilum, sed desinit ibi animare, ac se recipit in se ipsam. & veluti lumen, cum opponitur aliquod opacum non perit; sed desinit illuminare, & in corpore lucido ac in seipso manet, ita intellectus possibilis corrupto homine ex hac Simplicij doctrina non abit in nihilum; sed desinit informare, ac desinit esse intellectus potentia, non autem simpliciter & absolute; sed iam satis superq; digressi sumus. Aperte igitur iam monstratum est Aristotelem hoc loco, conceptis verbis intellectum humanum immortalem dixisse, ac nihil sibi vel suis principijs repugnans statuisse. Neque vero labefactat nostram doctrinam instantia, quam affert Portius aduersus datam distinctionem, *libello de mente humana cap. 8. & cap. 21.* vbi inquit, quosdam crassioris ingenij, & minoris eruditionis his verbis siue hac distinctione vsos, partes Auerrois se tutari posse existimasse: dum dicunt intellectum duas pati rationes, vnam, vt est nostra forma, quamq; obtinet, quamdiu nobis vnitur; Alteram, vt est intellectus. asserunt igitur intellectum manere post, vt intellectus; sed desinere vt est ratio formæ; corrupto enim Socrate intellectus non est amplius forma Socratis; sed hanc responsionem superius refutasse; quippe quia ad relationem non terminatur corruptio. præterea propositum esse philosopho probare rem ipsam, quam formam dicimus non præcedere illud, cuius forma est pars, quare cum dicit intellectum remanere; loquitur de ipsa re, quæ est forma intellectiua. nullo igitur modo de habitudine differit. Hæc Portius, quæ pariter attulerat supra

cap. 8.

cap. 8. vbi aliam affert instantiam, nempe, quod si hæc distinctio esset vera proculdubio Aristoteles diffiniens animam non rem, quæ est anima diffiniuisset; sed solum respectum & habitudinem, quam habet ipsa ad corpus. quare videndum esset in qua philosophiæ parte tractasset de re ipsa; quæ est anima, cum sit philosophiæ naturalis munus vt de re ipsa ac de substantia animæ disserat. Ad quæ dicimus; primum, non esse hæc inuenta hominum crassioris ingenij, ac minoris eruditionis, neque ad tutandum Auerroem, vt Portius male obloquitur: est enim allata distinctio Simplicij viri grauissimi & acutissimi; neque ad tutandum Auerroem; sed potius contra Auerroem, cum hæc doctrina statuat intellectum possibilem considerari, & esse formam hominis; vt ipsemet Portius suis verbis fatetur, quod Auerroes plane negat; sed hoc minime aduertit Portius quod vero absurdum infert, nempe corruptionem ad relationem terminari, prorsus à nobis & à quolibet vel leuiter imbuto philosophiæ dogmatibus negabitur; veluti enim in generatione, cum generatur compositum & incipit esse forma, simul aduenit formæ quædam relatio, qua refertur ad id, cuius est forma tamquam altera pars essentialis eius cuius est forma, tamen non propterea sequitur, quod terminus generationis sit relatio, cum generatio, intrinsece terminetur ad substantiam non autem ad relationem; id enim, quod generatur est compositũ, non autem relatio, quæ non aduenit composito; sed formæ, & hoc quidem posterius, prius enim natura est, vt forma constituat compositum, tamquam actus potentiam perficiens, ac deinde illi aduenit vt consideretur, tamquam quid relatum ad materiam, vt perfectiuum ad perfectibile. Ita pariter in corruptione, quamuis non corrumpatur forma, vt in interitu hominis; tamen non corrumpitur relatio; sed compositum substantiale, nempe hic homo, qui constituebatur in esse hominis non solum specifico; verumetiam indiuiduali per gradum intellectiuæ, vt philosophus docuit *2. de generat. animalium cap. 3.* quare instantia Portij bene concludit aduersus Auerroem, & eius sectatores, qui statuunt intellectum non tribuere esse animatum corpori; sed illi vniri tantum per operationem; quod nihil aliud esset, quam vniri corpori per aliquod contingens; vt bene Auerroem vrget *S. Thomas 2. contra gentes*, & alibi sæpe. At contra nos, qui ex Aristot. statuimus intellectum esse particulam animæ ac formæ informantis hominem; ac tribuere homini esse specificum, & etiam, vt sit talis homo: nihil argumentum concludit, & protinus est inane. neque vero negamus Aristotelem in phisicis semper diffiniuisse animam, & quamlibet partem animæ, vt refertur ad

corpus, neque vmquam definiuisse eam aliter & iure, quod patet ex 2. *de anima cap. 1.* vbi inuestigans genus animæ, illud reposuit in genere actus, actus autem semper refertur ad potentiam; ita enim ibi acceperat actum, vt est altera pars compositi, quod conflatur ex potentia & actu, & in definitione cõmuni animæ illam definiuit entelechiã corporis phisici organici, quod non solum dicit habitudinem; verumetiã habitudinem essentialem, & inseparabilem ad corpus; & in definitione specifica ac partiali *eodem libro cap. 2. partic. 24.* pariter omnem animam, siue omnem animæ partem etiam intellectiuam ex habitudine ad corpus definiuit. inquiens: *Anima autem, idest, quo viuimus, & sentimus, & mouemur, & intelligimus primo.* nec propterea vllum sequitur absurdum, hoc enim peculiare est naturalis philosophi munus, formam quamlibet non nisi in materia considerare, vt *2. phisic. partic. 26.* supra citata: ac propterea non concedimus Portio quod assumit, nempe in hoc loco *12. metaphisic.* propositum esse philosopho probare, quod res, quæ est forma non præcedat id, cuius est forma; sed dicimus ex Aristot. sententia rem ipsam præcedere, quemadmodum & manet post. At quatenus est forma, hoc est principium essentiale compositi eatenus non præcedere quemadmodum nec manere formam post compositum; ex quo fit primum esse compositi, quod est generatio, & primum non esse quod est corruptio. alias enim non solum hic & alibi, verumetiã hoc eodem loco philosophus sibi apertissime, & in euitabili contradictione contradixisset, quam contradictionem optime animaduertit Pomponatius, sed non soluit, cum rei veritate, si aliter explicetur sit insolubilis.

Proponuntur aduersariorum responsiones, & confutantur. Caput VIII.

AD hæc & ad locum ex Aristot. aduersarij multis modis respondent. primum Alexander Aphrodisæus Auerroe referente *12. metaphisicor. comment. 17.* (dixi autem Auerroe referente, quia commentarij qui sub nomine Alexandri in Metaphisicam circumferuntur ex hoc maxime redarguuntur, quod non sint dicti Alexandri, quia in expositione huius loci, ipsorũ author citra controuersiam; animi immortalitatem affirmat, quam tantopere & adeo pertinaciter Aphrodisæus

ille

ille oppugnauit) Alexander igitur Aphrodisæus, cuius commentaria in Metaphisicam apud nos non extant, apud Auerroem ita explicat hunc locum, vt verba Aristotelis intelligenda sint de intellectu adepto non de intellectu potentia, vt verbis Auerroes vtar, hoc est de intellectu agente, quem dixit Alexander esse Deum, non autem de intellectu potentia qui est in homine, & dicitur intellectus humanus, non autem simpliciter intellectus. Hanc, siue Alexandri sit, siue Alexandro attributa, sententiam, neque Pomponatius sequutus fuit, neque Portius simpliciter probare ausus est, vt infra videbimus. cum adeo aperte absurda sit, & à mente Aristot. aliena, manifeste etenim Arist. de illo intellectu loquitur, qui est forma, & quiditas hominis, comparans enim causas, & principia compositi inter se, inquit efficientem causam præcedere suum effectum, at formam non præcedere, sed simul esse, cuius occasione proponit alterum quæsitum de eadem forma, vtrum eadem forma de qua dictum est, quod non sit ante id, cuius est forma maneat post; cui respondet affirmatiue propter animam, quãuis non de omni, sed tantum de intellectu id verum esse dicat; sed intellectus agens, vt illum statuit Alexander ad mentem Arist. non potest esse forma; cum intellectus agens non solum sit actus simplex, qui nullo modo esse potest pars compositi & forma; verumetiam sit Deus ipse; ergo de intellectu agente minime hic loqui potuit Aristoteles; sed de illo intellectu qui est forma hominis, & quiditas, quæ constituit hominem. Simon Portius *cap. 21.* ad hunc locum mixtam affert responsionem, vnam vt aliqui putarunt ex Scoto, alteram vero ex Alexandro, ex Scoto quod Aristoteles nihil certi locutus fuerit; sed dubitatiue tantum ad vulgatam de animæ humanæ immortalitate opinionem responderit. ita autem inquit Portius: *proinde expedit hoc pacto verba philosophi explicare, quod hic philosophus vt Platonis sententiam, qui ideas; formales ac efficientes rerum causas existimabat è medio tolleret inquit, hac non posse simul subsistere, quod vna met res sit forma, & mouens, ad vnum & idem comparata, & rationem subijcit, mouens enim motum præcedere necessum est, sed formam simul oportet esse cum composito, cuius est pars; porro simul esse, & præcedere nullo pacto conueniunt, taciteq; difficultati, quæ ijs dictis se ingerere videtur occurrit; quasi ex communi hominum consensu constet aliquam animam remanere post. quare formam non semper simul esse cum composito. Cui satisfacit dubitando, quia res non erat apud omnes certa, nec ei explicanda erat hic idoneus locus, & inquit, an aliquid post nostrum obitum remaneat suo loco considerandum est: hoc tamen interim certum est, non omnem animam superstitem esse, vt vegetalem & sensitiuam; sed si aliqua superest illa erit intellectus*; quibus verbis aperte Portius eam

respon-

responsionem sequutus est, quam recensuit *Scotus in 4. sententiarum dist. 43. quæst. 2.* dico quam recensuit Scotus, non autem probauit neque sequutus fuit, vt falso aliqui illi impingunt, vidit enim Scotus falsitatem huius responsionis; conditio enim illa dubitatiua, fortassis, non cadit super intellectu, vt fusius præcedēte capite expressimus ex Græco codice, nec minus cadit super intellectu conditio dubitatiua. si. sed vtrumque cadit super anima; inquit enim philosophus, *in quibusdam enim nihil impedit, veluti si anima tale sit, non omnis, sed intellectus omnem namq; impossibile fortassis*. quod merito dubitauit de anima, & de omni anima propter Platonem, qui etiam vegetalem & sensitiuam visus fuit immortalem statuere, vt in phedro; hæc autem sunt verba Scoti eo in loco. *Ad illud de 12. metaphis. dicitur, quod Arist. ponit sub dubio & dicit forsan, sed non dicit forsan ad istud quod intellectus manet posterius, idest post totum, sed non omnis anima sed intellectus, & sequitur omnem namq; impossibile forsan; vbi dubitat an possibile sit omnem animam manere post compositum; si ergo expresse asserat potest dici, quod tamen non fuit per rationes necessarias demonstratum, sed per rationes probabiles persuasum*. Ex quibus verbis, liquido patet, Scotum improbasse, & iure merito illam responsionem aduersariorum, & quamuis initio eiusdem paragraphi, volens respondere ad authoritates philosophi, quæ afferuntur pro immortalitate animi, dixerit dubium esse, quid philosophus circa hoc senserit, cum varie loquatur in varijs locis, & habuerit diuersa principia, ex quorum aliquibus videtur sequi vnum oppositum ex alijs aliud, vnde probabile est, quod in illa conclusione semper fuerit dubius, ita vt aliquando magis accesserit ad vnam partem, aliquando vero ad aliā, iuxta quod tractabat materiam vni parti conformem magis, quam alteri, vt Scotus loquitur, tamen huic responsioni non acquieuit; sed alteram attulit dicens. Est & alia responsio realior; & cetera quæ apud ipsum est legere: quinimo cæteris non obstantibus, absolute & simpliciter, paulo infra Scotus asseuerat, Aristotelem allatis verbis statuisse animū humanum immortalem, ita enim inquit, *nec potest ipse vt videtur secundum principia sua ponere intellectiuam esse terminum agentis naturalis, quia vt patet ex 12. metaphis. ponit eam incorruptibilem, & nulla forma, quæ est terminus agentis naturalis est simpliciter incorruptibilis*. hæc Scotus: quibus suppositis soluit etiam instantias, quæ afferuntur contra hanc veritatem, patet igitur prædictam responsionem non modo esse inutilem, & ab Aristotelis verbis dissentientem, verumetiam nouam & à magnis viris improbatam, illamq; tantum à Portio & alijs eiusdem farinæ fuisse ad subterfugium excogitatam. Alteram quoque idem affert non omnino

camdem

eamdem cum illa (quam vt diximus supra, refert Auerroes in expositione huius loci fuisse Alexandri) nempe quod hic Aristoteles non de intellectu humano, sed simpliciter de intellectu loquutus fuerit, intellectum autem non intelligit mentem prorsus à corpore separatam; cuiusmodi est intellectus ille actu seu agens; Deus scilicet & beatæ mentes: quapropter inquit Portius hanc assertionem Aristotelis esse de intellectu in confuso non autem de tali vel tali intellectu, ac propterea immortalitati humani intellectus non suffragari, hæc autem sunt Portij verba loco prædicto. *Et in confuso modo accipit intellectum, non explicans an de vero intellectu, qui est intellectus in actu, vel de intellectu potentia loquatur; quoniam hic non erat vt dixi aptus locus, atque ea propter dixit esse considerandum quoniam scilicet nomen intellectus ambiguum sit*. Sed hæc responsio non minus inepta est, quam prior; si enim dicatur hic sumi intellectum in cōfuso siue in vniuersali, falsum est, cum intellectus in vniuersum acceptus non sit forma; non enim omnis intellectus est forma; quinimo hoc ex accidente competit intellectui vt intellectus est, cum melius sit illi esse sine corpore, quam cum corpore, vt *1. de anima* Philosophus dicebat: quare non de intellectu in confuso, vt Portius exponit, sed de intellectu potentia, & humano dicendum est fuisse Aristotelem loquutum. *Petrus Pomponatius lib. de immortalitate animæ cap. 9.* cum improbasset Alexandri responsionem, aliam ipse attulit, inquiens, verba Aristotelis intelligi de per se, & non per accidens, hoc est de intellectu, quatenus est intellectus, non de intellectu, quatenus est humanus, hæc autem sunt eius verba. *Et quod dicitur de textu 17. 12. metaphisicæ non approbo Alexandri responsionem, quam ibi refert commentator ex relatione Themistij, illud scilicet intelligi de intellectu agente, nam intellectus agens non est forma hominis, sed intelligitur de intellectu possibili, qui quandoque intelligit, & quandoque non; corrumpitur enim quodam interius corrupto, idest sensitiuo cui identificatur, verùm Aristot. illud intelligit de per se; & non per accidens, quasi dicat nihil prohibere eum manere, qua intellectus est, non qua humanus*. Quæ responsio quamuis eadem prorsus sit cum illa, quam attulit Portius, peculiariter tamen à nobis impugnabitur, & primum tali pacto: si Aristoteles inquit intellectum, qua intellectus est post compositum remanere, aut intellectū sumit pro intellectu vniuersali, & quatenus mente concipitur, siue ens rationis est, vt dicitur, aut pro intellectu reali, qui vere intellectus est etiam nullo cogitante: si pro intellectu vniuersali, tunc falsum est, quod tamquā forma maneat post; vniuersale enim vt *1. de anima part. 8.* aut nihil est, aut posterius est, hoc est in mente tantum; si autem pro intellectu reali cum intellectus realis sit talis intellectus, nempe aut hominem

minem perficiens, aut omnino à materia ſeiunctus, & hic de intellectu à materia ſeiuncto non loquatur Ariſtoteles, ſed de intellectu qui eſt forma, vt ſupra ſtatutum eſt, neceſſarium erit dicere, quod de intellectu humano ſuam ſententiam protulerit; ſed hic video aliquem pro Pomponatio dicere, verum profecto eſt quod Ariſtot. hic de humano intellectu ſermonem habet, at non quatenus humanus eſt, ſed quatenus intellectus; humanus etenim intellectus ſenſui coniunctus inſeparabilis eſt, cum à corpore pendeat ſaltem obiectiue; intellectus autem vt intellectus eſt nullo modo pendet à materia, neque à quãtitate, quare ſeparabilis eſt. Sed in hac reſponſione aperte ſibi Pomponatius contradicit & impoſſibilia loquitur; ſibi ipſi cõtradicit, quia initio eiuſdem capitis conclusionem ſtatuit, nempe quod intellectiuum in homine eſt ſimpliciter mortale, & ſecundum quid immortale; paulo autem ſupra in eodem capite decreuerat, vt dictum eſt, intellectum, vt intellectus eſt nullo modo pendere à materia, nec à quantitate; quæ ſunt eius præciſa verba. ex quo ſequitur eumdem eſſe ſeparabilem & immortalem. ex his igitur ita arguo; quod eſt quatenus ipſum tale; eſt neceſſario tale ex 1. *poſterio. partic. 36.* iuxta Auerrois ſectionem, & ratio eſt, quia tale prædicatum competit ſubiecto ex natura ſubiecti, ſed intellectus eſt, quatenus ipſum immortalis, quia vt confitetur Pomponatius, vt intellectus eſt; à materia & quantitate non pendet; ex quo ſequitur intellectum, vt intellectus eſt, eſſe incorruptibilẽ: ergo intellectus neceſſario eſt incorruptibilis: quod ſi neceſſario eſt incorruptibilis ergo impoſſibile eſt aliquo modo eſſe corruptibilem, probatur ſequela; quia neceſſarium non eſſe, & impoſſibile eſſe, ſunt idem. ergo cum dicit intellectum: vt intellectus eſt, remanere poſt, & eſſe incorruptibilem, negat illum poſſe aliquo pacto eſſe corruptibilem, quod contradicit alteri poſitioni, in qua ſtatuit, humanum intellectum eſſe per ſe corruptibilem, ſcilicet quatenus humanus eſt & ſenſui coniunctus, ita enim intellectus, vt intellectus eſſet aliquo pacto corruptibilis, ſcilicet vt ſenſui coniunctus, & ita non eſſet impoſſibile, eum eſſe corruptibilem; non ſolum vero ſibi ipſi contradicit Pomponatius; verum etiam abſolute impoſſibilia ſtatuit; ſupponit enim & probat non tantum prædicto capite, verum etiam præcedentibus, eamdem in homine eſſe ſubſtantiam ſenſus & intellectus, & vt verbis ipſius vtar, identificari in homine ſenſitiuum cum intellectiuo. quare ita arguo: intellectus vt intellectus, eſt incorruptibilis ſimpliciter; ſed intellectus cum ſenſu coniunctus eſt intellectus vt intellectus; probatur minor, quia intellectiuum & ſenſitiuum in homine identificantur, ex Pomponatio

quare cum sensus sit eadem substantia cum intellectu, sensus erit simpliciter intellectus, & ita intellectus humanus erit intellectus vt intellectus; ergo intellectus cum sensu coniunctus est simpliciter incorruptibilis atque ita intellectus humanus, vt humanus erit simpliciter incorruptibilis ex eodem Pomponatio, & non corruptibilis; impossibile enim est, vnam & eamdem numero substantiam, & formam esse corruptibilem & incorruptibilem vllo pacto, cum corruptibile & incorruptibile differant plus quam genere. quare etiam è conuerso ita argui potest. sensitiuum est corruptibile, & per se, & secundum accidens, quod manifestum est, quia educitur de potentia materiæ, & est virtus corporea, cum indigeat organo corporeo; sed sensitiuum & intellectiuum in homine identificatur; ergo intellectiuum in homine est corruptibile, & per se, & secundum accidens; & ita intellectiua anima, siue humanus animus erit simpliciter & omnino mortalis & corruptibilis, vt reuera sensit in doctrina Aristot. Pomponatius: distinctio autem quam attulit, prorsus inanis est, ac dialectica quin imo potius sophistica, non autem veritati accommodata; & ad euitandum mucronem huius authoritatis, & aliarum, quo se omnino iugulari & confici videbat. Dicendum igitur est in hoc loco Aristotelem apertissime, ac disertis verbis immortalitatem intellectus humani statuisse; quod optime norunt antiquiores ac prisci peripatetici, vt Alexander Aegeus, Neronis Cæsaris præceptor, qui in expositione huius loci; nempe *commento 9. 12. metaphisicor.* non alio modo quam nos Aristotelem fuit interpretatus. Hæc autem sunt verba. *Cæterum inquit, vtrum formæ separatæ maneant, & post separationem persistant, nec abeant in nihilum, magna quæstio est, in quibusdam tamen nihil prohibet; nam cum animantium anima sit forma, nihil obstat, quominus anima quæpiam, vt intellectus, siue anima rationis compos maneat, expertes enim rationis mortales sunt; quamobrem adiecit fortasse.* Hæc Alexander ille Aegeus (vt dixi) Neronis Cæsaris præceptor, non enim Cōmentaria quæ in metaphisicam Aristotelis circumferuntur Alexandri Aphrodisæi sunt, vt perperam Ioannes Genesius Sepulueda eius interpres existimauit; sed prædicti, quod facile colligitur ex ipsomet authore qui *lib. 7. metaphis. commento 6.* meminit Sosigenis præceptoris sui, cuius etiam meminit in expositione tertij Metheorologici capite de alone; Sosigenes autem plus quam centum septuaginta annis ante Aphrodiseum Alexandrum fuit: Cum Sosigenes temporibus Iulij Cæsaris vixerit, qui & eiusdem iussu anni solaris Ciclum restituit: Alexander vero Aphrodisæus temporibus Seueri & Antonini Cæsarum, vt ex eiusdem præfatione in libellum de fato ad dictos Cæsares misso lucu-

lenter

lenter constat, quæ omnia fusius demonstrauit Franciscus Patritius vir doctissimus, & collega meus in Romano Gymnasio *Discussionum peripateticarum tom. 1. lib. 3.* in calce eius libri; sed iam satis de sententia Aristot. in hoc loco. nunc ad alia est properandum.

Locus celebris ex 2. de generatione animalium capite tertio affertur. Caput IX.

CELEBERRIMVS est pro animi immortalitate locus ille qui apud Aristotelem legitur *2. de generat. animal. cap. 3.* vbi cũ philosophus quæstionem soluendam proposuisset; quonam scilicet vertatur corpulentia masculini seminis quod in feminam mittitur, si nulla pars constituendi conceptus existit; sed tantum agendi facultatem obtinet: tres alias antea declarandas difficultates proposuit. Vnam vtrum quod in femina constituitur accipiat aliquid ab eo quod subierit, hoc est a semine quod intrauerit, an nihil accipiat.

Alteram vero, vtrum anima sentiens qua animal constituitur inesse animalis in semine & conceptu: sit; an non; ac demum. Tertiam si non sit vnde illam conceptus habeat, quibus propositis: soluere incipit secundam; & primo inquit, hanc difficultatem non esse de anima vegetali; cum sit clarum conceptum hoc est conflatum ex semine maris & femine in vtero, vel alio loco vtero proportione respondente esse animatum, talem enim conceptum nemo statuerit inanimatum, ac vita omnibus modis priuatum, quippe cum nihilominus semina & conceptus animalium viuant, cum in loco scilicet proportionato fuerint, quam stirpes; & aliquandiu prolifica sint, ergo animam in ijs haberi vegetalem palam est; sed quamobrem eam primum haberi necesse sit; ex ijs quæ alibi de anima disputata fuerunt apertum fit; quare tota quæstio est de anima sentiente, qua animal est, & de eius gradibus, seu speciebus, pura de rationali, qua homo; sensualem etenim qua animal; tempore procedente recipi, & rationalem, qua homo certum est; non enim simul, & animal fit, & homo, nec animal, & equus, eademq; in ceteris animalibus ratio; finis enim postea contingit, proprium autem, est finis cuiusque generationis; quamobrem de mente etiam; quonam tempore, & quomodo, & vnde eam recipiant, quæ principium id participant plurimum dubitatur; sed enitendum pro

viribus

viribus & quoad fieri potest accepisse operæpretium est. Aristot. ait, cum vero dixisset animam vegetalem in seminibus & conceptibus esse: clarius docet quonam pacto in ipsis sit, quod fusius cap. 1. huius libri explicauerat, & inquit; *Animam igitur vegetalem in seminibus; conceptibus scilicet, nondum separatis haberi potentia, statuendum est non actu; priusquam eo modo quo conceptus qui iam separantur cibum trahant & officio eius animæ fungantur. principio enim hæc omnia vitam stirpis viuere videntur*; quæ verba, vt Theodorus Gaza vertit addendo scilicet particulam illam (nondum) hoc modo; *Animam igitur vegetalem in seminibus conceptibus, scilicet nondum separatis*, quæ in Græco codice non habetur, ita enim legitur τὴν μὲν ἂν θρεπτικὴν ψυχὴν τὰ σπέρματα καὶ τὰ κυήματα τὰ χωριστὰ hoc est, *Animam igitur vegetalem semina & conceptus separatos*; & cætera quæ sequuntur: iuxta quam lectionem satis obscurus redditur sensus. non valde est difficile interpretari; intelligit enim per conceptus nondum separatos, nondum organizatos, nec eas partes separatas aut distinctas habentes, quæ nutritioni deseruiunt, hos inquam conceptus inquit animam vegetalem habere potestate siue in potentia; potentia inquam remota, vt geometra dormiens, quod idem philosoph. paulo supra dixerat cap. 1. non autem potentia propinqua, vt geometra vigilans qui libro careat, ac proinde actu possideat habitum seu facultatem: sit vero in potentia ad operationem, vt perperam explicauit Suessanus Philoponum sequutus, qui actum primum & essentiam animæ in conceptibus esse existimauit; hanc enim opinionem disertis verbis confutauit *Aristot. cap. 1. huius libri*, vbi fusius hanc dubitationem soluens inquit. *Sed habeant ne semen animam necne ratio eadem atque de partibus reddenda est, nec enim anima vlla esse potest in alio nisi in eo cuius est, neque pars vlla esse potest quod particeps animæ non est, nisi æquiuoce, vt mortui oculus. semen igitur & habere animam & esse potentia palam est. propius autem & remotius idem à seipso potentia esse potest, vt Geometra dormiens remotius quam vigilans est, isq; remotius, quam qui iam contemplatur.* Ex quibus verbis patet animæ essentiam actu non posse esse in seminibus siue conceptibus nondum separatis siue organizatis: si enim anima in nullo esse potest, nisi in eo cuius est anima; anima autem est actus corporis organici; necessario sequitur animam non posse esse in conceptibus nondum organizatis; quemadmodum è conuerso, neque pars vlla aliquid esse potest, quod particeps animæ non est nisi æquiuoce, vt oculus pictus, vel marmoreus: quapropter melius dicitur, quod semen, & conceptus antequam separati fuerint habeant animam potentia remota, vt geometra dormiens non autẽ vt vigilans; velut enim

geome-

geometra dormiens non habet habitum geometrizandi, nisi fuerit excitatus & vigilans, ita semen & conceptus non habent actum primum animæ, nisi in actum reducantur à generante per vim generatiuam semini impressam, quæ simul & corpus organicum generat, & animam, quæ est ipsius actus; sed iam plus quam satis digressi sumus; nunc reliqua ad nostrum institutum facientia explicare prosequamur: subdit autem, quod omnia animalia principio vitam stirpis viuere videntur, quare primo in embrione generatur anima vegetalis; primo autem non solum primitate, vt ita dicam, naturæ vt aliqui falso existimarūt, qui eodem instanti omnibus animæ gradibus embrionem informari dixerunt; verumetiā primitate temporis; veluti enim ad diuersos animæ gradus diuersæ requiruntur in partibus similaribus temperaturæ, ac diuersæ in instrumentarijs compositiones, quæ nisi diuersis temporibus fieri possunt; non enim simul cor & epar, aut epar & cerebrum generantur, ita diuersos animæ gradus diuersis temporibus, & non simul generari dicendum est. quare bene Aristoteles statuit animalia, primum vitam stirpis viuere, deinceps vero vitam animalis, ac tandem vltimò, hominis, quod paulo ante dixerat, veluti igitur anima vegetalis, qua primo animal viuit, potentia antea in semine & cōceptu existit, pari etiam modo de anima sensuali dicendum est, atque etiam de intellectuali, omnes enim potentia prius haberi quam actu necesse est. His præfatis quæstionem vltimo loco, vt diximus, propositam soluere aggreditur, supposita prius omnium membrorum diuisione; dixerat enim omnes animas, potentia prius haberi, quam actu: quapropter necesse est, aut omnes animas esse in embrione cum ante non fuerint, hoc est cum non præextiterint ante corpus, aut omnes cum ante fuerint, aut partim cum ante non fuerint, partim cum ante fuerint: præterea etiam necesse est, aut animas contingere in materia non subeuntes semen maris, hoc est cum semine maris non aduenientes, aut eo quidem inde venientes; hoc est aut materiæ cum semine maris esse communicatas, (sed in mare) hoc est principio motus & actionis in mare, hoc est in patre existente; atque inde inchoato, ita vt in summa necesse sit; aut omnes animas extrinsecus contingere, siue extrinsecus aduenire; aut nullam, aut partim extrinsecus, partim non extrinsecus.

Hac igitur diuisione supposita soluere aggreditur, euertens alterum membrum primæ diuisionis, & inquit. *Ceterum omnes ante esse impossibile rationibus his esse ostenditur. Quorum enim principiorum actio est corporalis hac sine corpore inesse non posse certum est, verbi gratia, ambulare sine pedibus*

dibus itaque extrinsecus ea venire impossibile est, nec enim ipsa per se accedere possunt, cum inseparabilia sint, neque cum corpore, semen enim excrementum alimenti mutatio est; quare in ipso anima esse non potest, cum non sit nisi in corpore instrumentali; ex quo sequitur animas quæ habent actionem corporalem, cuiusmodi sunt vegetalis & sensualis; ante corpus animatum esse impossibile esse. Euerso autem vno diuisionis membro nempe quod vegetalis & sensitiua; cum corpore indigeant, vt operentur ante corpus esse non possint, nec extrinsecus aduenire: necessario infert alterum ipsi oppositum; nempe quod solus intellectus extrinsecus adueniat ipseq; solus diuinus sit; nihil enim cum eius operatione communicat operatio corporea. hæc autem sunt præcisa Aristotelis verba ex fideli & vetusto Græco codice transcripta, quæ consulto afferre voluimus, quia leuissimam quandam occasionem quidam recentiores arripuerunt ex eo quod Theodorus vertit; *Restat igitur vt sola mens*, Græcus vero codex habet, *Restat autem, vt sola mens*, prout suo loco fusius dicemus; λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον, θύραθεν ἐπεισιέναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον. οὐδὲ γὰρ αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ κοινωνεῖ σωματικὴ ἐνέργεια. Huc vsque satis esset Aristotelem explicasse quantum ad institutum nostrũ pertinet pro animi immortalitate, verum quia alia quamplura subiungit quorum sensus valde obscurus eiusdem sententiam confundere aut infirmare, ita videtur vt nullibi philosophus hac eadem de re magis dubius appareat quam hoc in loco vbi tam clare, ac tam diserte animi immortalitatem statuit, propterea ad omnem tollendam erroris occasionem necessarium fore existimaui, quod reliquum est huius capitis prosequi, ac diligenter (quantum in me erit) interpretari. subdit igitur philosophus; *sed enim omnis animæ siue virtus siue potentia, corpus aliud participare videtur, idq; magis diuinum, quam ea quæ elementa appellantur, verum prout nobilitate ignobilitateue animæ inter se differunt, ita & natura eius corporis differt*: quæ verba quam connexionem habeant cum proxime narrata sententia quamuis haud facile sit inuenire, tamen breuiter cæterorum ambagibus prætermissis pro virili explicare tentabo: Puto autem nunc Aristotelem soluere primo loco propositam ex tribus difficultatem, ac simul respondere ad secundam vltimæ ac postremæ quæstionis partem, quæ in primam difficultatem incidit.

Cum enim tres proposuisset vltimæ quæstionis partes, vnam vtrum omnes animæ contingant in generatione fætus cum ante fuerint, an omnes cum ante non fuerint; an partim cum ante fuerint, partim cum ante non fuerint; alteram vero vtrum animæ contingant in materia, hoc est participentur corpori siue conceptui non subeuntes semen ma-

ris, hoc eſt non habentes aliquod principium cum ſemine maris, neque cum illo ſubeuntes conceptũ & animantes (vt ita dicam) fætum, aut eo quidem inde venientes, ſed in mare, hoc eſt aut materiei & corpori ex ſeminali principio participentur, ſed in mare, hoc eſt in patre exiſtente actiuo principio; tertiam autem & vltimam, an ſcilicet omnes animas contingat extrinſecus aduenire, aut nullam, aut partim extrinſecus, partim non extrinſecus.

Reſpondens vero ad primam quæſtionis partem etiam tertiam Ariſtoteles ſoluiſſet dicens: *Cæterum omnes ante eſſe impoſsibile rationibus his eſſe oſtenditur; quorum enim principiorum actio eſt corporalis, hæc ſine corpore ineſſe non poſſe certum eſt, verbi gratia ambulare ſine pedibus: itaque extrinſecus ea venire impoſsibile eſt: nec enim ipſa per ſe accedere poſſunt cum inſeparabilia ſint, neque cum corpore; ſemen enim excrementum alimenti mutati eſt. Reſtat igitur, vt mens ſola extrinſecus accedat eaq; ſola diuina ſit, nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis*. Nunc volens ſoluere ſecundam propoſitæ quæſtionis partem, inquit; *ſed enim omnis anima ſiue virtus ſiue potentia corpus aliud participare videtur, idq; magis diuinum, quam ea quæ elementa appellantur, verum prout nobilitate ignobilitatene animæ inter ſe differunt, ita & natura eius corporis differt*. Docet vero ſtatim in quo nam contineatur hoc corpus, & quod nam ſit hoc corpus, & inquit: *Ineſt enim in ſemine omnium, quod facit vt fæcunda ſint ſemina, videlicet, quod calor vocatur, idq; non ignis non talis facultas aliqua eſt, ſed ſpiritus qui in ſemine ſpumoſoq; corpore continetur, & natura quæ in eo ſpiritu eſt; proportione reſpondens elemento ſtellarum*. Ex quibus porro verbis manifeſte ſoluitur; tum prima difficultas, tum ſecunda poſtremæ quæſtionis pars; ſi enim omnis animæ facultas corpus quodam diuinum, & cæli naturam referens participat, & tale corpus in ſemine continetur, & ineſt; neceſſario ſequitur, quod anima contingat in materia ſubiens ſemen maris, hoc eſt ducens principium ex ſemine maris in quo poteſtate, vt dictum eſt, continetur. hoc autem quamuis videatur dictum de omni anima: expreſſe enim Ariſtot. inquit omnem animæ facultatem participare hoc corpus, & conſequutiue omnem animam ex ſemine principium trahere, ac veluti ex ſeminis potentia educi; quod nequaquam de intellectu verum eſſe nuper dixerat; cum eius actio corpori neutiquam communicetur, neque corpore opus habeat; tamen hoc rei veritate nequaquam intelligendum eſt ſimpliciter de omni anima, ſed tantum de vegetali, & ſenſuali: de illis enim tantum reſtat quæſtio; vtrum contingant ſubeuntes ſemen maris, non autem de intellectu quem ſeparabilem à corpore ex aſſumptis eſſe decreuerat: nempe quia eius actio cum corpore

non

non communicat ex quo ſequitur, quod non ſubeat ſemen maris, nec in conceptionem cum ſemine adueniat; ſed hoc tantum peculiare eſſe dixit animarum inſeparabilium nempe vegetalis & ſenſualis; quare cum dixiſſet huiuſmodi animas ante corpus non eſſe cum earum operatio ſine corpore eſſe non poſſit iure merito de ipſis dubitauit quomodo conceptui adueniant, non enim per ſe ipſas aduenire poſſunt, hoc eſt ſine corpore;cum à corpore inſeparabiles ſint (vt dictum) neque cum corpore, quia ſi aduenirent cum corpore proculdubio aduenirent cum ſemine, hoc autem neutiquam veriſimile eſt, quia corpus in quo anima eſt: debet eſſe perfectum & organicum, ſemen vero minime poteſt eſſe tale; cum non modo non ſit corpus organicum, ſed neque pars corporis organici & viuentis; eſt enim excrementum mutati alimenti quare nullo modo tales animæ conceptui aduenire poſſunt. cui obiectioni pariter reſpondet dum inquit in ſemine eſſe quod fecunda facit ſemina, ac proinde tales animas non venire ſiue non ingenerari ſine ſemine, ſed ſubire ſemen maris ac in ſemine contineri, at non quatenus ſemen eſt ex corpore; poſt tertiam (vt dicunt) coctionem ſegregatum; & ita elementaribus tantum facultatibus præditum; ſed quatenus in ſemine eſt facultas illa fœcunda proportione reſpondens elemento ſtellarum. hanc vero facultatem vocari quidem calorem inquit, ſed longe æquiuoca denominatione; qua calorem vulgo dicimus; non enim eſt ignis, qui primo calidus inter elementa eſt, neque talis aliqua facultas,hoc eſt elementaris:cum ignis nullum animal generet; neque conſtitui quicquam,denſis,vel humidis; vel ſiccis videatur (quam eandem ſententiam *vlt. cap. 4. meteorolog.* pariter ſtatuit) ſed ſolis calor. & animalium, non modo qui ſemine continetur, verum etiam qui in excrementis ſiue putreſcentibus rebus eſt, quamquam diuerſus & alienus ſit à natura rei putreſcentis; tamen is quoque principium habet vitale; ex ijs enim generantur animalia quamuis imperfecta, vt muſce, vermes, & alia inſecta ex his igitur manifeſtum eſt calorem in animalibus contentum nec ignem eſſe, neque ab igne originem ducere.

His autem determinatis redit Ariſtoteles ad primam quæſtionem quam initio huius capitis propoſuerat, & cuius occaſione tres alias nuper ſoluerat illiq; reſpondens inquit, *Corpus autem genitura, in quo ſemen animalis principij. contentum vna prouenit; partim ſeparabile à corpore in quibus diuina pars comprehenditur, qualis eſt qua mens appellatur, partim inſeparabile. Hoc inquam genituræ ſemen diſſoluitur, verſumq; in ſpiritum euaneſcit, cum naturam humidam, aquoſamq; habeat, &c.* quæ verba ſatis aperta ſunt

omnia; præter illa; quæ veluti in parenthesi sunt apposita, ea nempe, *partim separabile à corpore, in quibus diuina pars comprehenditur, qualis est quæ mens appellatur partim inseparabile*, quæ non mediocrem habent obscuritatem, non solum ob eam difficultatem quam parit versio, verum etiam ob arcanum ac reconditum; quem continent sensum. exponunt autem aliqui tali pacto. Corpus autem genituræ; in quo semen animalis principij, hoc est spiritus & natura, quæ in eo spiritu est proportione respondens elemento stellarum, ex quo fœcunda fiunt semina, ac proinde semen animalis principij, idest animæ dicitur; contentum vna prouenit; partim separabile à corpore, hoc est; cuius animalis principij; partim separabile, hoc est, aliud est separabile à corpore, vt in quibus diuina pars comprehenditur, qualis est quæ mens appellatur; partim inseparabile, hoc est; aliud autem est inseparabile; hoc inquam genituræ semen; & cætera. Verum hæc expositio; vt patet ex sola latinorum verborum lectione valde extorta est; nam illud, partim separabile, refertur ad suum substantiuum paulo ante dictum, nempe ad semen animalis principij, non autem ad animale principium, quod apertissime ostendunt Græca verba, quæ ita leguntur τὸ δὲ τῆς γονῆς σῶμα, ἐν ᾧ συναπέρχεται τὸ σπέρμα τὸ τῆς ψυχικῆς ἀρχῆς, τὸ μὲν χωριστὸν ὂν σώματος, ὅσοις ἐμπεριλαμβάνεται τὸ θεῖον τοιοῦτος δ' ἐστὶν ὁ καλούμενος νοῦς, τὸ δ' ἀχώριστον. illa etenim verba; τὸ μὲν χωριστὸν, quæ adiectiuum & articulum habent neutrum; ad substantiuum ἀρχῆς τῆς ψυχικῆς, quod feminini generis est; minime referri possunt. Quare melius (iudicio meo) dicendum est, vt manet littera; tali pacto. *Corpus autem genituræ in quo semen animalis principij. contentum vna prouenit; partim separabile à corpore*, (hoc est, quod semen animalis principij partim separabile est à corpore) *in quibus diuina pars comprehenditur, qualis est quæ mens appellatur, partim inseparabile. Hoc inquam genituræ corpus dissoluitur, versumq; in spiritum euanescit, cum naturam humidam aquosamq; habeat. quam ob rem, an semper id foras exeat quærendum non est, neque an pars vlla sit formæ constitutæ, quomodo nec de succo à quo lac cogitur quæri tale quid conuenit, nam is quoque mutat, & nulla pars constitutæ magnitudinis est. De anima quemadmodum conceptus & genitura habeant eam, & quemadmodum non habeant definitum iam est; potentia enim habent actu non habent.*

Hanc etiam eamdem expositionem & intelligentiã verborum Aristot. sequutus fuit *Bessario Card. Nicanus lib. 3. contra calumniatorem Platonis cap. 22.* Quibus verbis finiri ac terminari præsens caput censeo; cum his vltimis habeat epilogum quæstionum; quas supra examinandas proposuerat; reliqua autem verba quæ apponuntur iuxta latinam versionis

ſionis Theodori partitionem;extra ſeriem huius capitis ſunt, vt legentibus patet; quare potius cum ſequenti capite ſunt cōnectenda,vtcumque tamen ſit, cum ad rem noſtram verba;tantum huc vſque recitata conferant; ipſa tantum ſit ſatis expoſuiſſe. Ita autem explicata Ariſtot. verba ſatis clara, & dilucida ſunt, ſed ad huic arcanum (vt dixi) continent ſenſum; quem expoſitores (quantum ego eos legi) ſumma iniuria prætermiſerunt. eſt autem; quomodo ſemen animalis principij; quod in ſemine contentum vna cum ſemine prouenit in conceptum; partim dicatur ab Ariſtotele ſeparabile, partim inſeparabile; certum enim eſt, quod per ſemen animalis principij Ariſtoteles intelligit ſpiritum & naturam,quæ in eo ſpiritu eſt proportione reſpondens elemento ſtellarum. Quomodo autem hic ſpiritus & hæc natura, partim ſeparabilis ſit à corpore, vt in ijs animalibus quibus diuinum continetur, vt mens, partim inſeparabilis, vt in ijs ſcilicet quibus morticinum quid; vegetalis, ſcilicet & ſenſualis, non noſtra ſed grauiſſimorum hominum authoritate eſt declarandum.

Vltimum autem ex his; quomodo ſpiritus hic; & natura cæleſtis; in ſeminibus contenta; inſeparabiliter ſit: perbelle declarauit *Alexander* illc *Aphrodiſeus lib. 2. naturalium quæſtionum cap. 3.* Cum docuit quænam à motu diuini corporis ingenita vis vicino ipſi corruptibili, & generabili corpori his verbis: *Cum & ſimplicia corpora ſimul inſerant ad generationem eorum quæ fiunt ex ipſis corporum, etiam Diuinam potentiam quã participant ex vicinitate; ob quam potentiam non item habent hæc principium ſolum in ſe ipſis motus ad quem inclinant; ſed quodam quoque animaſticum principium aſſumpſerunt; quod & generationem habet à diuina potentia.* quibus, & alijs tum ſubſequentibus, tum præcedentibus verbis clare oſtendit vim hanc quæ ab Ariſtotele ſemen animalis principij fuit appellata eſſe in mixta corpora ab elementis inuectam quibus à diuino corpore participata iam fuerat; hæc autem cum ad coagmentationem, & craſim elementorum ſubſequatur profecto inſeparabilis erit, ac veluti ex ſymmetria & mixtione elementorum generabilis; ita ad eorumdem diſſolutionem pariter corruptibilis. quam quidem naturam,ſiue ſpiritum, vel ſemen animalis principij; quamq; calorem appellari Ariſtoteles dixit, cum adeo animæ coniunctam priſci philoſophi viderent,eamdem aliquando ipſos pro anima vſurpaſſe legitur, vt apud *Hippocratem lib. 6. morborum popularium ſect. 5.* dum inquit, *Hominis anima ſemper producitur vſque ad mortem. ſi vero efferbuerit vna cum morbo etiam anima corpus depaſcitur*; quæ ſententia nonniſi de calido inſito intelligi poteſt. quãuis rei veritate ipſe anima non ſit;cũ corpus non ſit

 anima;

anima ; ſed potius animæ inſtrumentum, aut vehiculum, vt Platonicis placuit, non immerito autem dixi animam non eſſe corpus, foret autem non ſolum ex ſententia Ariſtot. hoc loco vbi ſpiritum hunc calorem appellat ; verumetiam ex Hipocratis decretis ; cum vbique calidum appellet ; corpus qualitate calida præditum non qualitatem. vt Galenus fuſe docuit in *expoſitione 14. Aphoriſmi 1. ſectionis*, & etiam libello contra licum, & ita quidem (iudicio meo) manifeſtum eſt quonam pacto ſpiritus hic cæleſtis ; qui in ſemine continetur inſeparabilis ſit. Quonam autem pacto idem ſpiritus, cæleſtis ſcilicet ; ſed nobilior, dixi autem nobilior, quia & ſi omnis animæ, ſiue virtus, ſiue potentia corpus hoc participare videtur, tamen prout nobilitate, ignobilitateve animæ differunt inter ſe; ita & natura huius corporis differt. quare ſapienter Platonici ex vtriuſque, tum Platonis, tum Ariſtotelis dogmatibus tres huiuſmodi ſpiritus ſtatuerunt, oſtreaceum nempe, ſiue plantalem magis impurum ; quem Medici naturalem dicere conſuerunt, phantaſticum, ſiue animalem magis purum, ac celeſtem magis ; tertium vero omnino æthereum, ac puriſſimum. Ex his vero oſtreaceum quidem vegetali animæ; phantaſticum vero ſenſuali; quemadmodũ æthereum intellectui tribuerunt. Quonam inquam pacto hic ſpiritus in ſemine contentus ſeparabilis ſit; ex his eiſdem Ariſtotelis verbis luculenter patet ; ſi enim vegetali ; atque ſenſuali ; potentijs animæ ignobilioribus ignobilius corpus huiuſmodi; ac ſpiritus participatus fuit ; nempe impurum & elementali mole concretum ; ac proinde inſeparabile; neceſſe profecto erit ; vt intellectuali nobiliſſimæ, ac diuinæ prorſus facultati; nobiliſſimum corpus ſit attributum, nempe omnino æthereum ac puriſſimum, & ab omni prorſus elementari labe purgatum ; cuiuſmodi eſt, quintum illud corpus ; quod diuinum ab Ariſtotele appellatur atque ita quidem hoc corpus ſit ab elementorum concretione alienum, vt ſeparabile omnino ſit, quod & conſentaneum rationi eſt, cum illius animæ ſit ſiue vehiculum ſiue inſtrumentum, quæ minime ex elementorum mixtione educitur ; ſed extrinſecus aduenit : neque vero conturbare nos debet quin huiuſmodi corpus intellectui tamquam vehiculum; vel organum tribuamus, non ſolum ex Platonis doctrina, verumetiam ex genuino Ariſtotelis ſenſu ; quod Ariſtot. habet mentem ipſam, ſeu intellectum ſine corpore eſſe cum eius actio cum corpore non communicet, & alibi in *1. de anima melius eſſe intellectui ſine corpore eſſe quam cum corpore, & libro 3. intellectum non vti organo*. Omnia enim hæc de caduco atque elementari corpore corruptibili dicta ſunt, non autem de æthereo & cæleſti, cui etiam omnino pure ac

immor-

immortales mentes siue animæ insuper mundana illa regione coniunctæ sunt; & quamuis rei veritate & ex Aristot. sententia intellectus ad intelligendum, simpliciter nullo corpore opus habeat; neque caduco nec immortali; cum eius operatio nihil communicet cum actione corporis; tamen ipso indiget tamquam vinculo quò caduco & mortali corpori vniatur: absurdum enim satis foret, & à naturæ instituto alienum duo adeo inter se distantia tam arcte inter se coniungere sine vinculo; intellectũ, scilicet prorsus incorporeũ & immortalem; cum corpore prorsus caduco & mortali, quapropter hoc spiritu æthereo tamquã vinculo opus fuit, qui cognatus quidem corpori esset: cum expers molis non sit; ab animi autem natura; nequaquã dissimilis: quippe qui immortalitatis consors & particeps. quemadmodum etiã Bessario Card. Nicænus loco paulo ante citato ex Arist. sentẽtia testatur. Hæc tamen omnia de vehiculo animæ nequaquã dicta à me sint tamquam aliquid secundum veram philosophiã decernã, neque etiam absolute ex Arist. doctrina, fusius autem hac eadẽ de re tractabitur sequenti lib. 8. capite.

Quæ omnia eleganter expressit noster Cicero in prima Tusculana his verbis: *Aristoteles longe omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio & diligentia, cum quatuor illa genera principiorum esset complexus, è quibus omnia orirentur, quintam quandam naturam censet esse è qua sit mens: Cogitare enim, & prouidere, & discere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia, meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angi, lætari; hæc & similia eorum, in horum quatuor generum nullo inesse putat; sed quintum genus adhibet vacans nomine, & sic ipsum animum ἐνδελέχειαν appellat nouo nomine quasi quandam continuatam motionem & perennem:* quam eadem sententiam pariter testatam reliquit *lib. 1. accademicarũ quæstionum ad Varronem* tali pacto; *Quintum genus è quo essent astra mentesq; singulares, eorum quatuor quæ supra dixi dissimile Aristoteles quoddam esse; rebatur.* Mirandum vero profecto est quanam ratione Argyropilus, Guglielmus Budeus; Vicomercatus, Carpentarius, & alij eruditi viri hoc loco Ciceronẽ reprehendere ausi sint, ac multiplicem in referenda Aristot. sententia illi inurant notã: quod enim dicit Aristotelem existimasse animam siue mentem esse è quinta essentia: ipsum veræ ad sententiam Aristotelis locutum fuisse manifestissimum est ex Aristotelis verbis paulo supra à nobis allatis, & ponderatis, non solum illis quibus dixit omnem animæ virtutem ac potentiam corpus aliud participare idq; magis diuinum, quam ea quæ elementa appellantur, ac prout nobilitate ignobilitateve animæ inter se differunt ita naturam eius corporis differre; verumetiam sequentibus, cum inquit; *Corpus autem genituræ in quo semen animalis principij*

contentum vna prouenit, partim separabile à corpore in quibus diuina pars comprehenditur, qualis est quæ mens appellatur, partim inseparabile. Neque vero illi impingi potest, quod animam existimauerit ex Aristot. sententia corpoream; cum illam dicat constare ex quinto corpore: non enim ita animam, seu mentem ex quinto corpore esse dixit, quasi ex eo sit conflata; sed significare voluit eius vehiculum & corpus; quo participat arctissime illi coniunctum, ita vt aliquando cum anima separabile sit; vt cum mente, aliquando vero inseparabile, vt cum vegetali & bruta, ac sæpesæpius pro eodem vsurpetur, vt supra diximus apud Hipocratem. Non enim existimandum est Ciceronem; qui animos alibi dixit à natura Deorum haustos & delibatos, in tam fœdum incidisse errorē vt putaret eos esse corporeos; ita enim *lib. 1. de Diuinatione* ait: *Altera diuinatio est naturalis, vt antea dixi; quæ physica disputandi subtilitate referenda est ad naturam Deorum à qua vt doctissimis & sapientissimis placuit haustos animos & delibatos habemus: cumq; omnia completa sint, & referta æterno sensu & mente diuina, necesse est cognatione animorum diuinorum, animos humanos commoueri.* Quod vero hic fuerit eius sensus; manifestum est ex ijs ipsis verbis, quæ subdit in eodem loco primæ Tusculanæ: cum enim dixisset, mentem esse ex quinta natura; rationem affert, dicens: *Cogitare enim, & prouidere, & discere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia, meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angi, lætari; hæc & similia eorum, in horum quatuor generum nullo inesse putat.* Quibus verbis, veluti nullus existimaret has operationes negari de elementis quatuor quatenus elementa sunt; cum ipsa neque sint animata neque principium animale: sed negari de anima quatenus corpus elementare participat, manifestum est; vt disertis verbis supra Aristoteles docuit; ita pariter nullus exponere debet dum mentem Cicero ex quinta natura esse affirmat mentem esse formaliter, vt dicunt quintam naturam; cum hoc impossibile sit; sed participare quintam naturam; tamquam sibi cognatum corpus. ex quo pariter alius error diluitur; quem Ciceroni impingit Vicomercatus, vir alioquin doctissimus, dum putat Ciceronem has operationes tribuere menti Aristot. reclamante: cum manifestum sit illum negare hæc de elementis, non tamquam de corporibus quibus hæ operationes tribui possint, sed tamquam de principio ex quo anima quæ est talium operationum initium oriatur: ergo cum hoc veluti consequutione quadam de quinta natura affirmat, non de quinta natura tamquam de principio, quod (vt cum Scholasticis loquamur) verum tamquam de principio ex quo originem ducit anima, non solum mens; verumetiam illa qua lætamur, odimus, tristamur, angimur;

mur;

mur; cum talis etiam anima corpus hoc diuinum participet, vt Aristoteles supra dixerat. Ciceronem hæc affirmasse pariter est manifestũ; sed quia adhuc aliam conantur illi infligere plagam, videamus an possimus nos eam auertere. Reprehendunt adhuc Ciceronem; eo quod male interpretatus fuerit ethymologiam animæ, ac neque ex vocabulo Græco, neque ad mentem Aristotelis; subdit enim post citata verba in prima Tusculana. *Quintum genus adhibet vacans nomine, & sic ipsum animum ἐνδελέχειαν appellat nouo nomine, quasi quandam continuatam motionem & perennem.* quæ interpretatio primum vitiosa est in significatione Græci nominis, cum actus qui significat perennem motionem, non ἐντελέχεια. cum τ. vt habet Ciceronis codex, sed ἐνδελέχεια: cum δ. scribi debeat. secundo vitiosa est iuxta sensum Aristotelis; cum Aristoteles nullam animam dixerit mobilem, quinimmo satis longa disputatione in *1. de anima contra Platonem* dicentem, animam esse numerum se ipsum mouentem inuehitur; itaut Græcus quidam hoc dilemmate Ciceronem ausus sit impetere; nempe, aut Cicero fuit deceptus homonymia, & si hoc; dicendum est, illum græcas litteras ignorasse; aut sensu & opinione Aristotelis, quod si verum; dicendum est, cum ne inuolucra quidem librorum Aristotelis perspexisse. ò singularem impudentiam. ò sacrilegam audaciam! ille ne igitur Cicero, qui Græcam nationem græco de rebus suis commentario conturbauit? Ille ne Cicero qui Possidonium doctissimum sui temporis, ac totius Græciæ (cognita tanti ingenij magnitudine, & inaudite perspectis eloquentiæ viribus) à scribendo deterruit? Ille ne qui, vel Plutarcho Græco homine teste; tantum græcæ eloquentiæ ab Apollonio accepit elogium, vt cum illum aliquando Apollonius græcè declamantem audisset, ac diu tacitus ex admiratione conticuisset? tandem in hæc verba eruperit: *Te nempe Cicero, & laudo, & admiror, sed Græcorum fortuna me miseret, cum videam eruditionem, & eloquentiam, quæ sola nobis bonorum relicta erant per te Romam transferri.* Ille ne inquam talis ac tantus Cicero græcarum litterarum ignarus dicitur? aut ne ille redarguendus est quod libros Aristotelis non legerit, qui vsque ad stuporem hominum omnium philosophorum sectas tam studiose perquisiuit, cuius rei vel solus *4. academicarum quæstionum* liber testimonium ferre potest. qui Aristotelis adeo studiosus fuit, vt vbique illum commendet, & alijs omnibus, vno tantum excepto Platone; anteferendum prædicet? quin immo aduersus te ipsum Zoile hoc retorquetur argumentum; multi enim Aristotelis libri Ciceronis temporibus extiterunt quos ipse quidem vidit, cum paulo ante eius tempora Aristotelis opera è tenebris

erura

eruta fuerint, tu autem legere non potuisti, inter quos etiam Eudemus fuit Dialogus; de rationali anima siue de intellectu, cuius sæpius meminerunt Philoponus, & Simplicius, necnon alij graues viri, & Græci philosophi, in hoc autem potuit Aristot. appellasse animam *ἐνδελέχειαν*, quasi perpetuam motionem: neque obstat quod in *1. de anima*, hanc sententiam impugnauerit, nam præterquam quod ibi de vero motu Aristoteles sermonem habuerat, non autem de metaphorico cuiusmodi est intelligere quo semper moueri anima potest: dici etiam potest quod Aristot. sibi non repugnat, cum ibi de anima loquatur; cui repugnat moueri per se, cum sit forma corporis; alibi autem loquutus fuerit de mente; de qua hoc Cicero pronunciauit. quomodo autem differat mens ab anima, etiam si mens; sit eiusdem substantiæ cum intellectu potentia, quem dicimus esse formam, suo loco declarabimus; sed omittamus hæc probabilia. Locum tibi proferam ex libris qui extant Aristotelis: nempe ex *3. de anima*, in quo Aristot. disertis verbis mentem *ἐντελέχειαν*; dictam cum τ. perpetuam motionem appellauit. Supponendum autem primo est, quod quamuis motus successiuus qui tantum corporibus conuenit: propriè ac verè sit motus, tamen adhuc quælibet operatio vitalis, etiam intelligere: potest dici motus; quod omnes prisci peripatetici affirmant, ac præter alios Philoponus *in primum de anima super disputatione Aristotelis aduersus Platonem*, & Simplicius super *3. de anima commento 19.* & innumeris alijs in locis. deinceps vero supponendum est *ἐντελέχειαν*. diuidi ab Aristotele in primam & secundam, ac primam esse veluti habitum & scientiam, secundam vero esse veluti operationem, & speculari. hæc sunt eius verba in *2. de anima cap. 1.* *ἡ δὲ οὐσία ἐντελέχεια. τοιούτου ἄρα σώματος ἐντελέχεια αὕτη δὲ λέγεται διχῶς. ἡ μὲν ὡς ἐπιστήμη, ἡ δὲ ὡς θεωρεῖν. Hoc est substantia autem entelechia; huiusmodi igitur corporis entelechia. hæc autem dicitur dupliciter, alia quidem sicut scientia, alia autem sicut speculatio.* his autem suppositis. ita argumentabor. Aristoteles intellectus humani substantiam dicit esse eius operationem, & eiusdem operationem dicit esse perpetuam, ergo Aristot. inquit intellectus humani substantiam esse perennem motionem, cumque perennis motio sit energia, & actus secundus, energia autem & actus secundus sit entelechia, vt ex Aristot. diximus nuper. necessario sequitur Aristot. dixisse intellectum humanum esse entelechiam, hoc est perpetuam operationem, seu motionem, vt dixit Cicero cum quælibet operatio latiori nuncupatione, motus etiam dici possit. Huius vero Hypotetici argumenti assumpta propositio probatur ex Aristotele

3. de

3. de anima partic. 19. & 20. partic. autem *19.* inquit. καὶ οὗτος ὁ νοῦς χωριστός, καὶ ἀμιγής, καὶ ἀπαθής, τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνέργεια. hoc est, *& hic intellectus separabilis & immixtus, & impatibilis; substantia; existens operatio.* & *partic. 20.* hanc operationem quam substantiam intellectus dixerat perennem, ac numquam interruptam dicit his verbis. Ἀλλ' οὐχ ὁτὲ μὲν νοεῖ, ὁτὲ δὲ οὐ νοεῖ. hoc est, *sed non aliquando quidem intelligit, aliquando autem non intelligit.* ex quibus verbis concluditur quod semper intelligit. quid nunc certius desideras ex Aristotele mi Cicero mastix? habes humani intellectus substantiam esse eius operationem, & hanc non interruptam, sed perennem, ac propterea energiam, seu mauis entelechiam, hoc est continuatam actionem seu motionem. vidit atque considerauit hæc Budeus posteaquam acriter reprehenderat Ciceronem, atque veluti eum ad bonam frugem redacturus, inquit. quæ à Cicerone dicta sunt de mente humana, posse facile agenti intellectui accommodari: sed cum ipse agentem intellectum diuersam substantiam ab humano intellectu existimaret, Alexandri authoritate deceptus; non potuit integre hanc assequi veritatem: nobis autem qui saniorem peripateticorum partem sequimur, hoc non fuit difficile; non enim putamus nos intellectum agentem esse Deum ex Aristotele, sed esse eiusdem substantiæ cum intellectu potentia, qui est pars animæ nostræ; quod autem hoc sit verum, non solum patet authoritate Philoponi, Simplicij, Themistij, Auerrois, ac cæterorum, vno tantum excepto Alexandro, & Alexandreis; verumetiam ex ipsomet Aristot. qui dicturus de intellectu agente statim initio illius capitis *partic.* scilicet *17. tertij libri de anima*, intellectum agentem differentiã animæ nuncupauit: quis vero existimet Aristotelem fuisse adeo bardum, vt putaret Deum esse aliquam differentiam animæ? Hæc autem sunt eius verba: *Quoniam autem in omni natura est aliquid, hoc quidem materia vnicuique generi; id autem est quod potentia omnia illa; alterum autem causa & factiuum quod faciendo omnia, quod ars ad materiam passa est. Necesse, & in anima has existere differentias, & est quidam talis intellectus qui omnia fit, quidam vero qui omnia facit, vt habitus quidam quale est lumen.* quibus verbis profecto nihil clarius, nihil manifestius, vt ostendatur eiusdem substantiæ facultates esse; intellectum agentem, & intellectum potentia, quæ omnia fusius Deo dante in tertio libro ad mentem Aristot. explicabimus. sed quia longe satis à primo nostro instituto diuagati sumus, iam ad id redeamus. Aperte igitur & irrefragabilibus verbis Aristoteles animi immortalitatem testatur loco allato *2. de generat. animalium*, dum intellectum solum diuinum appellat, quamuis alias animæ facultates

etiam

etiam cælestem quodam pacto originem habere existimasset cum eas etiam diuinum illud corpus participare dixit; dum illum solum extrinsecus aduenire, ac sine corpore esse posse nec eius operationem cum corporis actione communicare aperte docet & profitetur: hæc enim omnia non mortalem aut caducam substantiam arguunt, sed immortalem. & hæc de præsentis loci consideratione dicta sufficiant.

Quæ ad dicta Aduersarij respondeant, afferuntur, & confutantur. Cap. X.

ETRVS Pomponatius immortalitatis acerrimus oppugnator. *libello de immortalitate animi cap. 9.* duplicem ad hunc locum affert responsionem; vnam, quod intellectus extrinsecus aduenit, at quatenus intellectus est; non quatenus intellectus humanus; alteram vero; quod si hoc de intellectu humano intelligendũ est, non est intelligendum simpliciter & absolute, sed respectu ad vegetatiuam & sensitiuam. hæc autem sunt eius verba: *Cumque vlterius dicebatur ipsam venire de foris intelligendum est vt mens simpliciter non vt humana, vel si vt humana intelligendum est non absolute, sed quod in ordine ad sensitiuam, & vegetatiuam magis participat de diuinitate*; quam eamdem responsionem pariter attulit *Apologiæ lib. 1. cap. 7.* his verbis: *Quod autem dicebatur intellectum extrinsecus aduenire solui potest conuenienter secundum datam interpretationem, videlicet; qua intellectus est; licet & alia dari posit forte non minus ad mentem Aristot. quam sit prima. Dicimus enim & recte mentem humanam, nedum qua intellectus est de foris aduenire; verumetiam qua humanus intellectus est, Auerroes namque 60. commento 2. de anima, & quinto eiusdem tertij de anima dicit secundum Aristot. animam sensitiuam fieri ab intelligentia agente, & fieri à motore extrinseco; quanto igitur magis supposito, quod anima intellectiua sit mortalis hoc dici potest de ea.*

Hæc Pomponatius ille: quæ quanti extimanda sint nunc videbimus. & primo responsio allata, quod intellectus eatenus extrinsecus aduenit quatenus intellectus non quatenus humanus, prorsus sophistica est; nam intellectus vt intellectus, aut nihil est, aut posterius est, cum dicat quid apud intentionem tantum, vt supra fusius ostendimus. genus enim dicit naturam in speciebus, non absque speciebus, quare intellectus quilibet, aut erit intellectus humanus, aut intellectus protinus

tinus

tinus abiunctus, vt diuinus aut intelligentiarum: sed vtcumque sit ita arguo. intellectus, vt intellectus extrinsecus aduenit, sed intellectus humanus est intellectus, ergo intellectus humanus extrinsecus aduenit; præterea manifestæ dementiæ est hoc controuertere, de illo etenim intellectu hic Aristoteles loquitur qui humanam terminat generationē, de hoc enim proposuerat quæstionem initio disputationis dicens: *Sensualem etiam qua animal est tempore procedente recipi, & rationalem qua homo certum est, non enim simul & animal fit & homo, nec animal & equus, eademq; in cæteris animalibus ratio est: finis enim postea contingit; proprium autem est finis; cuiusque generationis. quamobrem de mente etiam quonam tempore, & quomodo, & vnde eam recipiant qua principium id participant plurimum dubitatur.* Sed humanus intellectus, & non intellectus vt intellectus humanam terminat generationem, alias homo generaret Deum, vel Angelum, ergo humanus intellectus, & non intellectus vt intellectus extrinsecus aduenit, vt falso exposuit Pomponatius; sed vidit ipse quam debilis erat hæc responsio quare alteram statim attulit, ea autem biceps erat: asserebat enim hoc fuisse dictum non absolute; sed respectiue ad animam vegetalem & sensitiuam; necnon etiam dicebat in Apologia loco citato, verum pariter hoc esse absolute de anima humana, quod scilicet extrinsecus adueniat cum omnis anima etiam sensitiua, teste Auerroe, extrinsecus producatur nempe ab intelligentia agente. Quarum responsionum nescio quæ sit ineptior, vel magis risu excipienda; priori enim responsione supponitur, fieri comparationem inter animā intellectiuam & sensitiuam, quæ cum diuina quodam pacto dici possit, quatenus & ipsa diuinum corpus participat, ac propterea etiam extrinsecus adueniat; tamen respectu ipsius mens humana sola diuina dici debet, solaq; extrinsecus aduenire: quæ suppositio prorsus inanis est: nam comparatio semper includit comparatum nunquam excludit, alias non esset comparatio; at hic nullo pacto includitur comparatum; sed omnino excluditur, dicitur enim; *Restat autem vt mens sola extrinsecus accedat, eaq; sola diuina sit.* Tantum igitur abest vt aliqua sit hoc facta comparatio, vt potius reliquæ omnes animæ partes ab his conditionibus exclusæ sint; sed quid indigemus pluribus? manifeste docuit philosophus nō posse cæteras animæ partes hæc attributa participare; dixerat enim quod quarum facultatum actio corporalis esset hæ sine corpore nequaquam esse possunt, cuiusmodi sunt vegetalis & sensitiua: quare ipsas sine corpore esse est impossibile; restat autem vt sola mens extrinsecus accedat eaq; sola diuina sit, quia cum eius actione non communicat operatio corporis.

Quo-

Quonam igitur pacto intellectum cum sensitiua anima comparare potest si vtraque omnino inter se disiuncta statuit? vnius enim operationem dicit à corpore inseparabilem, alterius vero ab eodem protinus separatam; sed dicet, quod in altero Capite responsionis, omnem animam diuinum corpus participare quod è cælo sit, quamuis nobilius vel ignobilius, quare etiam animam sensitiuam extrinsecus aduenire dicere possumus, vt Auerroes dixerat; ad quod dicimus, quod si hoc verum esset, falso Aristot. dixisset solam mentem extrinsecus accedere. Aut igitur dicendum est, quod omnes animæ extrinsecus adueniunt, si propterea extrinsecus adueniunt; quia cum calore cælesti adueniunt; aut si non omnes extrinsecus adueniunt dicendum est, quod non propterea aliquæ extrinsecus adueniunt: quia cum calore cælesti adueniunt; sed potius quia nullo corpore indigent cum quo aduenjant vel operentur: itaque vndequaque vertatur Pomponatius non euadet. Sed longe absurdior est responsio quam meditatus fuit Simon Portius in *disputatione de mente humana cap. 15.* ibi enim interpretatus Aristotelem, mentem dixit extrinsecus aduenire quoad vsum & exercitium: hæc autem sunt eius verba, paulo post initium illius capitis. *Intellectus vero potentia est datus à natura, & à generante homine, verum cum sit absoluta & simplex potentia; & ante ipsum intelligere nullum habeat actum omnis actus ipsius est ab extrinseco, nempe ab intelligibili, & ab intellectu; qui dicitur agens; habet enim ab hoc primum actum, qui est vt scientia; habet & actum secundum; ipsum considerare & intelligere; idcirco philosophus cum dixit sola mens extrinsecus aduenit, loquitur de intellectu in actu, quoniam omnis actus est ab extrinseco, ab intrinseco autem est nuda illa potentia nullum habens actum; nec id dixit de sensu: quoniam primus actus est à generante, & solum sentire extrinsecus aduenit ab ipsis sensibilibus. De intellectu ergo ait solam mentem extrinsecus aduenire, quoniam omnis eius actus, vt diximus, prouenit ab intelligibilibus exterioribus, & ab intellectu agente.* Quæ responsio quam sit incongrua, quam sit à mente Aristotelis aliena non difficile est ostendere: primo enim manifestum est; hic Aristotelem sermonem habere de ijs animabus quæ generationis terminus sunt, & animal constituunt, quare inquit, *sensualem etiam quam animal est tempore procedente recipi, & rationalem qua homo certum est, non enim simul & animal fit, & homo, nec animal & equus, eademq; in cæteris animalibus ratio est, finis enim postea contingit, proprium autem est finis cuiusque generationis.* modo finis generationis non est operatio, & actus secundus, sed actus primus: quare Aristoteles *2. de anima* non definiuit animā per actum primum; sed per actum secundum; ergo non de operatione animæ; sed de anima ipsa quæ est ἐντελέχεια πρώτη Arist.

hoc

hoc loco sermonem habuit; neque diuersa est ratio de sensuali anima & intellectiua, vt Portius somniauit; subdit enim Aristoteles: *Quamobrem de mente, etiam, quonam tempore & quomodo, & vnde eam recipiant quæ principium id participant plurimum dubitatur.* Quæ videns Iulius Castellanus quamuis Portij assecla, & ipse mortalitatis assertor. non potuit hanc Portij responsionem non damnare *libro 3. de intellectu humano cap. 8.* his verbis: *Hæc hercle interpretatio magis quàm altera Simonis Portij hoc in loco ad verba, & consilium Aristot. quadrat: nam præter id quod in primo huius 2. libri capite, vsus est eodem genere loquendi, cum proposuit nobis quærendum esse, à quo efficiente principio partes corporis generentur. aut enim inquit philosophus extrinsecus aliquid, aut in genitura & semine insitum agit. si de secundo actu, & animarum operationibus sermo haberetur, quo pacto effugeret Portius; quin etiam sensus extrinsecus accederet, cum istius actio æque ac operatio intellectus, ab eiusdem proficiscatur obiecto?* sed vt cætera omittamus: qui fieri vmquam potest vt alicubi sit operatio absque principio operandi, aut actus secundus absque primo? hoc vero principium siue hanc facultatem dicit Portius esse intellectum potentia: verum nullo pacto audet appellare actum cum ex eius sententia sit absoluta, & simplex potentia, & ante ipsum intelligere, nullum habeat actum: at nõ negat esse aliquam entitatem; dicit enim hunc intellectum esse datum à natura, & à generante homine, & hunc esse ab intrinseco. Cuius profecto contrariũ hic asseritur ab Aristotele, cum dicat intellectum, quo constituitur homo, inesse hominis, & de quo alibi dixerat, quod erat particula animæ, qua anima intelligit & sapit, extrinsecus aduenire: quin imo rationem subiungit ex qua manifestissime corruit Portij expositio; nempe quia eius operatio nihil communicat cum operatione corporis, quare euidentissimum est illum loquutum fuisse de substãtia intellectus & mentis, non de operatione cum dixit illam solam extrinsecus aduenire; si enim loquutus fuisset de operatione tũc ridicula fuisset nugatio; idem enim fuisset ac dicere: eius operatio extrinsecus aduenit, & non est cum corpore: quia eius operatio non communicat corpori, siue non indiget corpore; & ita idem demonstraretur per idem. Vanissima igitur ac prorsus ridicula est Portij expositio seu responsio. Zabarella nobilis nostra tempestate, ac celeberrimus peripateticus, cum & ipse cum Alexandro de Aristotele sentiret nouam, & vt ipse inquit, quam nemo vidit, ad dicta verba affert solutionem, ab initio autem repetita huius capitis explicatione, tandem inquit: prædicta verba; *Restat igitur vt sola mens extrinsecus accedat, eaq; sola diuina sit*; in disputationem fuisse ab Aristotele pronunciata, & nihil veri statuere: qua-

propter

propter male fuisse versa à Gaza. Restat igitur. quasi concludendo ex dictis; Aristoteles id pronunciauerit, cum potius contrarium appareat Aristotelem scilicet fuisse vsum dictione aduersatiua, vt ex Græca lectione manifestũ est: habet enim Græcus codex λείπεται δὲ. quod est; Restat autem, non, restat igitur; vt male vertit Gaza. vtitur itaque Aristoteles dictione aduersatiua, autẽ: intentio enim Aristotelis fuit ostendere ex vsu organorum, quænam animæ facultates sint separabiles, & quæ inseparabiles; cumque ex hoc aliquas sine corpore esse non posse statuisset; eo quod ipsarum actio sine corpore esse non possit. Reliquum erat ex hoc capite; nempe carentiæ; siue non indigentiæ organi; vt sola mens extrinsecus adueniret; cum eius actio non communicet cũ actione corporali, at non propterea sequitur mentem simpliciter extrinsecus aduenire, vel esse simpliciter separabilem; cum ex alio capite impediri possit quin extrinsecus adueniat, vel sit separabilis: iuxta quem eumdem sensum constat pariter, fuisse loquutum philosophum 2. *de anima partic.* 2. cum dixit: *Quod igitur non sit anima separabilis à corpore, aut partes quadam ipsius si partibilis nata est, non immanifestum est; quarumdam enim actus partium est ipsarum. At vero quasdam nihil prohibet propterea quod nullius corporis sunt actus*. eodem igitur pacto quo ibi dixerat, nihil prohibere quin aliqua animæ pars sit separabilis; cum nullius corporis sit actus, nunc etiam dixit; *Restat autem vt sola mens extrinsecus adueniat*; cum nihil eius actioni communicet actio corporalis, quasi dicat: nihil prohibet; quantum spectat ad vsum & indigentiam organorum, solam mentem extrinsecus aduenire, nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis. Hæc ex propria inuentione attulit Zabarella: sed tamen vtcumque interpretabitur, siue cum dictione aduersatiua: *Restat autem vt sola mens extrinsecus accedat*; siue cum dictione illatiua: *Restat igitur* & cætera, nequaquam tamen effugiet quin mentem extrinsecus aduenire solam, & separabilem à corpore Aristot. pronũciauerit. Quod vero gratis affert, Aristotelem nihil certum constituisse de mentis separabilitate; sed tantum voluisse significare, quod ex hoc capite vsus & indigentiæ organi: nihil prohibet mentem extrinsecus aduenire, ac proinde non posse inde argui quod simpliciter mens extrinsecus adueniat & sit separabilis. prorsus falsum est, & à mente Aristot. alienum; primo, quia; veluti Aristoteles arguit; facultates quæ indigent organo corporeo; ex hoc sine corpore esse non posse simpliciter & absolute, ac prorsus esse inseparabiles, ita pariter dicendũ est ipsum statuisse, quod mens quę in sui operatione nullo pacto indiget corpore sit simpliciter & absolute separabilis: secundo, quia

nullum

nullum aliud potest esse argumentum separabilitatis, vel inseparabilitatis nisi ex operatione; si corpore scilicet aliquo pacto indigeat ad operandum necne, quod manifeste docuit philosophus *1. de anima partic. 13.* cum dixit: *Si igitur est aliqua animæ operatio, aut passionum propria continget vtique ipsam separari. Si vero nulla est propria ipsius, non vtique erit separabilis*; ergo si ex hoc capite statuit mentem humanam separabilem, quia nullo pacto indiget corpore ad operandum, simpliciter, & absolute statuit ipsam separabilem, cum ex nullo alio capite possit argui quod sit inseparabilis; vt optime docuit philosophus, non solum loco nuper allato *1. de anima 13.* verum etiam hoc eodem loco cum dixit: *Quorum enim principiorum actio est corporalis, hæc sine corpore inesse non posse certum est.* Instantia vero quam affert Zabarella, vt ostendat non sufficere alicui formæ esse inorganicam, vt ostendatur esse separabilis & immaterialis, quia formæ elementorum quamuis non vtantur organo, tamen sunt materiales: prorsus ridicula est; non enim ex eo quod aliqua forma sit inorganica arguitur, quod sit immaterialis, nisi à posteriori; sed potius contra ex eo quod aliqua forma est immaterialis & incorporea arguitur inorganica, quare *Aristot. 3. de anima partic. 6.* ex eo quod intellectum dicit non mixtum corpori eundem pariter dicit inorganicum. & in hoc loco non dicit mentem solam extrinsecus aduenire, eamq; solam diuinam esse, quia sit inorganica; sed quia penitus arguitur incorporea, nihil enim, inquit, cum eius actione communicat actio corporalis; sed video quid aliquis pro Zabarella, vel fortasse pro Alexandro afferre possit, nempe operationem intellectus non esse omnino à corpore separatam saltem obiectiue; quod sufficit pro inseparabilitate arguenda ipsius formæ, ita enim dixerat *1. de anima part. 12. si intellectus imaginatio, aut non sine imaginatione est, nō contingit sine corpore esse*; cui obiectioni respondere satis possem quod Aristoteles hoc loco omnino operationem intellectus à corpore seiungit, dum inquit nihil cū eius operatione communicare operationem corpoream, tamen tutius ac verius respondebimus ex ipsomet *Aristot. partic. 13. citata 1. de anima*; quod intelligere cum phantasia, siue non posse intelligere sine phantasia, non competit intellectui vt intellectus est; sed vt est intellectus humanus, hoc est quatenus est particula animæ, qua anima intelligit & sapit; ita enim, cum sit particula formæ organicæ necesse est vt operetur in corpore quod talis formæ est organum; quamuis intellectus ipse, neque pendeat à corpore, neque corporeo vtatur organo, atque ita veluti competit recto vt rectum est, hoc est, vt à materia separatum tangere æneam spheram in puncto, actu tamen non tanget,

quia rectum semper cum aliquo corpore est, ita pariter quamuis competat intellectui, vt intellectus est, intelligere sine phantasmate, cum eius actio nihil communicet cum operatione corporis, necnon etiam cum ipse semper intelligat, vt de intellectu agente, idem Aristot. dixerat *partic. 20. tertij*, tamen quatenus intellectus animæ particula est, quæ in materia exiltit & actus, ac entelechia corporis est: eatenus ipsi conuenit intelligere cum phantasmate, nec sine ipso posse quippiam intelligere: quod verum est de intellectu potentia, quatenus potentia est, vt suo loco fusius explicabimus. quare per se ac primario intellectui competit habere operationem separatam, vt optime hoc *2. de generatione animalium* Aristot. dixit, per accidens vero ac secundario quatenus hic idem intellectus particula animæ est, quæ est actus corporis, vt sæpe diximus, non competit illi operatio separata, sed coniuncta cum corpore; neque vero quispiam nobis obijciet, quod nos paulo supra hanc distinctionem de intellectu vt intellectus est, & de intellectu vt est humanus à Pomponatio allatam confutauimus; longe enim diuerso sensu hic à nobis recepta est, quam fuerit apud Pomponatium confutata, Pomponatius enim cum intellectum absolute sumptum, siue vt intellectum statuebat, dicebat intellectum protinus diuersum atque substantia distinctum ab intellectu humano: at nos cum intellectum dicimus simpliciter, eamdem substantiam dicimus cum intellectu humano; sed in hoc differentem, quod cum intellectum simpliciter dicimus intellectum in se ipso manentem, intelligimus, cum vero intellectum humanum, eumdem intellectum extra se progredientem, ac ad secundas vitas, vt cum Simplicio loquamur, prouenientem, siue cum anima coniunctum, vt eius particulam. Cum vero Zabarella hanc prædictorum verborum expositionem attulisset, alteram ex Pomponatij responsionibus, quam supra confutauimus approbauit, eiq; subscripsit, nempe quod mens dicatur extrinsecus aduenire, non quoad eius substantiam; sed ratione principij effectiui, cum etiam mens ipsa seminale principium è cælo ducat, quod non solum ex eo patet quod Aristot. dixerat omnem animæ virtutem corpus aliud participare, idq; magis diuinum quam ea quæ elementa appellantur, verum etiam confirmatur subsequentibus verbis quibus inquit; *Corpus autem genituræ in quo semen animalis principij contentum vna prouenit partim separabile à corpore, in quibus diuina pars comprehenditur, qualis est quæ mens appellatur; partim inseparabile*. Quæ verba scilicet, *semen animalis principij, partim separabile, partim inseparabile*, ita Zabarella interpretatur vt existimet intelligenda de principio effectiuo quod inest semini ad generandam animam

mam, inquit enim, hoc esse partim separabile, cuiusmodi est, quod seminià cælo inest, partim vero inseparabile quale est quod semini proprium inest, nempe ab elementis; quare statuit quod veluti prioribus verbis; *Restat autem vt sola mens extrinsecus accedat eaq́; sola diuina sit*; nihil certum de animi separabilitate affirmat philosophus; sed tantum disputatiue loquitur, ita proxime subsequentibus propositam quæstionem decernit, nempe quod omnes animæ ratione principij effectiui extrinsecus accedunt, dicens; non vt vertit Gaza; *sed enim omnis anima virtus*, & cætera; sed iuxta Græcam litteram. *Omnis igitur anima siue virtus, siue potentia, corpus aliud participare videtur; idq́; magis diuinum quam ea quæ elementa appellantur*. Quod autem diuinam mentem appellauit, hoc nihil ad eius immortalitatem conferre dicit, quandoquidem & sensitiuam, *Auerroes 2. de anima commento 59.* diuinã appellauit, & ipsemet *Arist. 1. phisicor. partic. 81.* vbi omnem formam diuinam nominat; solam vero mentem diuinam appellasse, inquit, præ sui præstantia atque nobilitate, qua cæteras animæ facultates superat. Atque ita Zabarella in omnibus Pomponatium suum præceptorem laudat. sed bone Deus quam ceca est φιλαυτία, siue quantum nos cecos reddit: eo ne igitur prouecta est, vt quod semel opinati fuimus, vel opinatum dixerimus liceat impudenter etiam cum aperto mendacio mordicus retinere? viderat Zabarella, vir alioquin doctissimus & oculatissimus responsionem Pomponatij inualidam esse; quandoquidem omnes animæ, ratione principij effectiui, cælitus deducti; extrinsecus aduenire dici possunt; sed hoc cæteris exclusis de sola mente Aristot. dixerat, quare & illi hanc eamdem obiecerat instantiam; sed conatus fuit responsione à se adinuenta, quam supra considerauimus eludere difficultatem, qua neque etiam contentus; aliam Pomponatij pariter complexus fuit responsionem, ac mentem non absolute, sed comparatiue diuinam ab Aristotele fuisse appellatam probare nititur, cuius falsæ sententiæ confutationem nunc prætermittimus, cum supra non solum capite præcedente, verum etiam capite 6. eam fuse fuerimus prosequuti; sed videamus quid ad sequentia verba Zabarella respondeat, cum Aristot. inquit: *Corpus autem genitura in quo semen animalis principij contentum vna prouenit, partim separabile à corpore in quibus diuina pars comprehenditur qualis est quæ mens appellatur partim inseparabile*, quæ vtcumque interpretentur, aperte mentis immortalitatem decernunt; si enim interpretemur cum Michaele Ephesio quem secutus fuit non solum Suessanus, verum etiam *Simon Portius cap. 16. libelli de mente humana*, necnon *Iulius Castellanus libello de intellectu humano cap. 9.* prorsus definitum est de immor-

talitate animi: Hæc enim erit verborum explicatio; *Corpus autem genitura in quo ſemen animalis principij*; hoc eſt animæ, *contentum vna prouenit partim ſeparabile*, hoc eſt; quod animale principium ſiue quæ anima, *partim ſeparabile a corpore in quibus diuina pars comprehenditur, qualis eſt quæ mens appellatur, partim inſeparabile*. ex qua apertiſſime conſtat Ariſtotelem dicere, quod anima partim eſt ſeparabilis, vt in ijs animalibus quibus diuina pars animi comprehenditur, nempe illa quæ appellatur mens, partim vero inſeparabilis. Si autem alio modo; nempe illo quem ſupra magis probauimus, & Græce lectioni magis conſentaneū oſtendimus, quem pariter ſequutus eſt Zabarella: protinus etiam animi immortalitas ex his verbis apparet; ſi enim illud ſeparabile & inſeparabile dicamus referri non ad animale principium, ſed ad ſemen animalis principij, quod eſt natura illa cæleſtis & ſpiritus qui in ſemine continetur, & fœcunda facit ſemina, tunc profecto cum ſemen animalis principij, quod in ijs eſt qui mentem participant ſeparabile dicatur à corpore, in reliquis autem inſeparabile; neceſſario etiam ſequetur, quod mens ipſa ſeparabilis ſit à corpore, cum reliquæ animæ dicantur inſeparabiles: Si enim ſpiritus ille cæleſtis quo mens participata eſt, cum ſit corpus; quamuis diuinum, hoc eſt cæleſte ac nobilius quam elementa; vt Ariſtot. dixit, tamen ſeparabile à corpore caduco eſt; quanto magis talis erit mens quæ ſui natura eſt incorporea? ex quo pariter refellitur, & euertitur falſiſſima illa concluſio quam ex hoc loco deducunt tum Portius tum Caſtellanus, & alij immortalitatis hoſtes, nempe quod Ariſtoteles aſſerat ſemen eſſe principium cuiuſcumque animæ etiam mentis, ac mentem etiam educi ex ſemine à generante. Cum enim hic Ariſtoteles ſtatuerit principium mentis eſſe à corpore ſeparabile, reliquarum autem animarum eſſe inſeparabile longe diuerſum ſtatuit modum quo participatur mens: ab eo quo reliquæ animæ partes. veluti etenim reliquæ vt puta vegetalis & ſenſitiua cum habeant principium à corpore inſeparabile neceſſe eſt vt à generante ex potentia ſeminis educantur; ita mens cum eius principium dicatur à corpore ſeparabile non eſt neceſſe, vt ex ſemine educatur; ſed veluti à corpore ſeiungi poteſt, ita pariter & ſine corpore poterit aduenire.

Hæc tamen verba ita exponit Zabarella: ne immortalitati faueant. Ariſtotelem inquit in ſeminibus duas vires ſtatuere, vnam cæleſtem; alteram vero elementarem, cæleſtem veluti alienam, & ab extrinſeco principio communicatam, ſeparabilem appellare, elementarem tamquam propriam, & ex vi ſubiecti inſitam inſeparabilem. Hæc ſunt

eius

eius verba in postrema fere *parte 9. capitis de mente humana. Postea vero alijs sequentibus verbis inquit in seminibus duas vires inesse, vnam ab ipsis separatam, alteram vero non separatam, agit enim semen tum virtute propria, tamquam agens proximum tum etiam virtute calesti, tamquam instrumentum calestis agentis, & hac ratione dicitur in semine inesse principium actiuum ab ipso separatum, hoc est; rectum & gubernatum ab agente separato, vnde dici solet sol & homo generant hominem propria autem ipsius seminis virtus non potest esse alia quam elementaris, cum semen ex elementis constet, nam hac quoque virtus suam actionem contribuit, sed ad animalis generationem nullius momenti esset sine altera, quam semen à calo accipit.* Hæc Zabarella. sed ò bone Deus, si eam facultatem in semine separabilem Aristot. appellauit, quæ illi à cælo tributa est cum cuiuslibet animæ principium à cælo duxerit Aristot. non solum ibi cum dixit omnem animæ vim & facultate corpus aliud participare, idq; magis diuinum quam ea quæ elementa appellantur; verumetiam infra cum inquit; *Inest enim in semine omnium, quod facit vt fecunda sint semina, videlicet quod calor vocatur, idq; non ignis, non talis facultas aliqua est; sed spiritus qui in semine spumosoq; corpore continetur, & natura qua in eo spiritu est proportione respondens elemento stellarum.*

Cur nam postmodum hoc in loco ipsam eamdem facultatem in solis hominibus coarctat, dicens hoc partim esse separabile à corpore in quibus diuina pars comprehenditur, qualis est quæ mens appellatur? aut igitur per separabilem facultatem non intelligit facultatem seminum, vt à cælo communicatam, cum talis peculiare mentis principium non sit; sed omnium animarum, aut si eam intelligit, peculiare mentis principium non est, vt Aristot. dixit. Præterea quonam pacto facultatem, alteram quam dicit Aristot. esse in seminibus inseparabilem, quæ pariter semen animalis principij dicitur, hoc est principium animæ ex elementis ducere potuit Zabarella, siue elementalem appellare; cum paulo supra Aristoteles, non solum omnia semina fecundari à facultate cælesti dixerit, verumetiam ab hoc munere elementa, & eorum facultates excluserit dicens: *Inest enim in semine omnium quod facit vt fecunda sint semina, videlicet quod calor vocatur, idq; non ignis non talis facultas aliqua est.* & paulo infra. *Quamobrem ignis nullum animal generat neque constitui quicquam densis, vel humidis, vel siccis videtur*; Quare aut dicendum erit omnem facultatem, quæ est in seminibus principium animæ, esse à cælo, vt Aristot. statuit; & ita ex Zabarellæ sententia nulla talis huiusmodi facultas erit in seminibus inseparabilis, contra id quod fuit ab Aristotele decretum, aut dicendũ erit aliquam vim genitalem, & animæ productiuam esse ab elementis: circumscri-

pta ea quæ est à cælo. cuius contrarium docuit Aristoteles. Dicendum igitur est Zabarellam, cui nulla ignorantiæ nota inuri potest; potius passione deceptum, ac vt suam tueretur opinionem hæc non considerasse, quam incuria vel inscitia. Firma igitur ac inconcussa iudicio meo manet ex Aristot. sententia mentis humanæ separabilitas, & immortalitas, quantum pertinet ad hunc locum.

Verba ex primo de partibus considerantur. *Caput XI.*

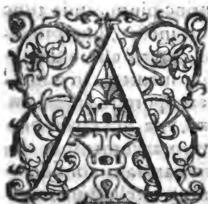

ON minus etiam consideranda sunt Aristotelis verba *1. de partibus animalium cap. 1.* vbi cũ statuisset ad philosophum naturalem pertinere non solum de materia, verumetiam de forma agere. hæc subiungit: *Si hæc inquam statui debent, hominis natura studiosi sane interest de anima, & disserere, & scire, & si non de omni anima, tamen de ea ipsa qua tale animal est, & quidnam anima, aut certe pars ista animæ sit, atque etiã de ijs quæ tali eius substantiæ accidunt; præsertim cum bifariam naturam intelligamus, vt altera pro materia sit, altera pro substantia, quæ quidem & vt mouens, & vt finis est, talisq; animalium anima, vel omnis, vel pars aliqua eius sit. Nam ob eam etiam rem qui de natura agit eo amplius docere de anima, quam de materia debet, quo materia natura potius per animam quam è contrario est lignum enim, & lectus, & tripes propterea est, quia idem potentia illa est.* Ex quibus verbis sumpta Aristoteles dubitandi occasione quæstionem proponit, quam collatis hinc inde argumentis non solum exagitat, verumetiam decernit, his verbis. *Sed quæret quispiam animaduertens ad id quod modo dixi. Vtrum de anima omni docere naturalis scientiæ intersit; an de aliqua vna; at si de omni, nulla certe præter naturalem philosophiam relinqueretur scientia. Intellectus enim siue mens rerum intelligibilium est; itaque rerum omnium notiones naturalis vna tenebit. Est enim eiusdem scientiæ vt tam de intellectu, quàm de re intelligibili doceat, siquidem eadem contemplatio omnium est inter se coniunctorum, sicut sensus etiam & rei sensibilis.* Hanc vero quæstionem decernit statuens, nequaquam de omni anima ad naturalem philosophum pertinere; quod probat duobus argumentis: vnum est. Ad naturalem philosophum, tantum pertinet tractare de anima, quæ est natura; sed non omnis anima est natura, ergo ad naturalem non pertinet tractare de omni anima: maiorem huius argumenti tamquam euidentem

dentem assumit, minorem vero probat ex definitione naturæ alibi assignata. cum enim natura sit principium motus & quietis illa anima erit natura, quæ erit principium motus; at non omnis anima est principium motus, quod probatur ex sufficienti omnium animæ partium enumeratione; omnis enim anima aut est vegetans, aut sentiens, aut intelligens. Vegetans quidem est principium motus nempe augmentationis, & diminutionis, pariter; & sentiens est principium alterationis; sentire enim est alterari. at intellectiua nullius motus principium est; clarum enim est non esse principium auctionis, vel diminutionis, neque alterationis, quare non restat nisi vt sit principium lationis, siue motus localis, modo neque huius potest esse principium, quia tunc in omnibus animalibus, quæ tali motu mouentur inesset, hoc principium, quod falsum est, quia lationem vel in cæteris esse animalibus nouimus, brutis, scilicet, intellectum vero siue mentem, in nullis. quare patet nō de omni anima naturalem differere oportere, siquidem non omnis anima natura est; sed aliqua eius pars, vna, aut etiam plures, vt vegetalis scilicet & sentiens. Alterum vero argumentum est; nullam rem à materia abstractam potest scientia naturalis considerare; sed aliqua anima est à materia abstracta nempe intellectiua; ergo non omnem animam potest scientia naturalis considerare, huius argumenti minorem tacet Aristoteles, vt sui moris est, breuitatis causa; maiorem vero probat, quia naturalis scientia ea considerat quæ ordinata sunt ad finem; natura enim alicuius gratia facit omnia, quapropter & principium motus est ad finem; & quietis, cum adeptus fuerit finis: rebus autem à materia abstractis deest finis cum ipsa propter suã ipsius naturam bonum sint & finis, vt fusius idem philosophus docuit *5. metaphis. cap. 3.* Ergo decretum optime est ad philosophum naturalem non pertinere tractare de omni anima; libet autem adscribere eadem met Aristotelis verba ex versione Theodori, quæ satis clara atque dilucida sunt. *An non omnis anima principium motus est, neque partibus animæ omnibus id tribui debet; sed augendi principium idem putandum, quod & in plantis est, alterandi vim eamdem quam sentiendi, deferendi autem aliud quidam non vim intelligendi; delationem enim vel in cæteris esse animalibus nouimus intellectum siue mentem in nullis. Constat igitur non de anima differere omni oportere, quandoquidem non anima omnis natura est, sed aliqua eius pars vna aut etiam plures. Adhæc rem à materia abstractam nullam potest scientia naturalis contemplari, cum natura rei alicuius gratia faciat omnia: Rebus autem abstractis abiunctum, idest, quod sub hoc alicuius gratia verbo intelligimus.* Ex quibus duo deducuntur validissima pro animorum immortalitate

argumenta. Primum est. Forma inseparabilis est natura, intellectus nõ est natura; ergo intellectus nõ est forma inseparabilis; ergo non mortalis. Alterũ est; nulla forma abstracta à materia est mortalis: Omnis intellectus est forma abstracta à materia ergo nullus intellectus est mortalis; sed videamus quid ad hæc dixerint vel possint dicere aduersarij.

Aduersariorum responsiones recensentur & explodwithout. *Caput XII.*

D hæc dicere forsitan possent qui exaduerso sunt, quod nonnullis placuit; Aristotelem hic disputationis gratia & dialecticè fuisse loquutum; quod facile perspectis argumentis cognoscitur, cum probabilia sint. primum enim argumentum manifeste probabile est cum falso innitatur principio, nempe quod ad eumdem pertinet tractare de intellectu & de intelligibili cum eadem sit coniunctorum siue correlatiuorum disciplina, vt sensus & sensibilis. Intellectus enim & intelligibile non sunt vere correlatiua; scilicet, vt aiunt; secundum esse; sed tantum secundum dici, quemadmodum etiam sensus & sensibile, quod fuse docuit philosophus in prædicamentis capite de ad aliquid, quinimo etiam si essent vere correlatiua; tamen consequens non esset necessarium; non enim necessarium esset reliquas scientias, vel reliquam philosophiam præter naturalem esse superfluam, vt deducitur: de eodem enim intelligibili possent tractare aliæ scientiæ sub diuerso modo considerandi; veluti enim qui tractat de sensu tractat de sensibili, non quoad omnem modum considerandi; sed tantum vt habet respectũ ad sensum, ita qui tractat de intellectu tractat de omni intelligibili, non quantum ad omnem modum considerandi; sed solum respectu, habito ad intellectum; nec minus probabile est aliud argumentum, quo statuit intellectum non esse naturam, cum assumat minorem propositionem pariter falsam; nempe quod intellectus non sit principium motus, cuius contrarium non solum apparet; verum etiam docuit idem philosophus *3. de anima partic. 48. & 49.* & infra toto illo capite. Quare nihil certi ac constituti; vt aiunt; ex hoc loco pro immortalitate animorum, desumi posse videtur, cum disputatiue, atque exercitationis gratia Aristot. loquutus fuerit. Verum hæc sententia

tentia manifeste, ex ipsismet philosophi verbis conuincitur, nam prӕterquam quod post allatam dubitandi rationem, siue post primum argumentum statim Aristot. affert solutionem inquiens; *An non omnis anima principium motus est*, quò dicendi modo ipse vti consueuit, cum propriam sententiam profert, conceptis verbis paulo infra testatus fuit ita se decreuisse, cum inquit: *Constat igitur non de anima differere omni oportere, quandoquidem non anima omnis natura est, sed aliqua eius pars; vna aut etiam plures*; neque vero obstant instantiӕ supra allatӕ; ac primo non obstat quod intellectus, & intelligibile non sint vere correlatiua, quemadmodum nec sensus & sensibile; verum enim est hoc, si intellectus & intelligibile, ac sensus & sensibile absolute, & in sensu diuiso, vt dicũt; siue sine reduplicatiua sumantur; at si accipiantur cum reduplicatiua & in sensu composito hoc est falsum: ita enim accepta, sunt vere correlatiua, ac ita qui de vno agit necessario etiam & de altero agit, quare qui agit de sensu vt sensus est, hoc est, vt talis potentia cognoscens necesse etiam est, vt de sensibili, vt sensibile est, agat, & è conuerso; ita pariter, qui de intellectu, vt intellectus est, agit, necessario, & intelligibile prout intelligibile est considerat, quare optime deducitur consequentia; si naturalis ageret de intellectu nulla relinquetur prӕter naturalem scientiam philosophia, vbi animaduertendum est Theodorum non vertisse fideliter verba Aristotelis hoc loco: vertit enim hanc consequentiam tali pacto. *At si de omni nulla certe prӕter naturalem philosophiam relinquetur scientia:* quӕ aliter in Grӕco codice leguntur nempe. εἰ γὰρ περὶ πάσης, οὐδεμία λείπεται παρὰ τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην φιλοσοφία. Quӕ si ad verbum interpretentur hanc sententiam reddent. *Si enim de omni nulla relinquetur prӕter naturalem scientiam philosophia*. Quӕ consequentia & verissima est, & necessario deducitur, si sano modo intelligatur; hoc est si eius antecedens cum reduplicatiua accipiatur, vt diximus; si naturalis agit de omni anima secundum propriam essentiam & naturam, nulla prӕter naturalem scientiam relinquetur philosophia, probatur consequentia, quia aget de intellectu vt intellectus est, ergo de intelligibili vt intelligibile est, quia correlatiuorum eadem est scientia. ergo de omni intelligibili; probatur vero vltima consequentia ex ipsomet *Arist. 6. metaphis. cap. 1.* vbi diuidit scientiam speculatiuam in eam quӕ inseparabilia & mobilia contemplatur, & hanc phisicam appellat, & in eam quӕ separabilia & immobilia, & hanc primam philosophiam dicit, quam & metaphisicam alibi nominat. Si ergo naturalis considerat intellectum vt intellectus est, nulla erit prӕter naturalem scientiam philosophia; considerabit enim non solum substantias, quӕ

non

non abstrahunt à materia & à motu; verumetiam illas quæ separabiles sunt, & immobiles, quas pertinet ad metaphisicum contemplari; cum de intellectu agat vt intellectus est, qui vt talis existit, supponitur à materia esse abstractus, & ex consequenti à motu. Validissimum igitur erit argumentum ab Aristotele conflatum pro ratione dubitandi, cui & decisio quæstionis innititur, quinimo necessarium, nec dialecticum, aut probabile, si recte intelligatur; quod apertius ex dicendis inferius explicabitur; quare corruit prior instantia. Nec minus corruit secunda, in qua dicebatur falsum esse, quod intellectus non sit natura neque principium motus. Verissimum enim est quod intellectus secundum sui substantiam, & intellectus humanus, de quo hic loquitur Aristot. non est natura. Natura etenim pro forma accepta, est inseparabilis ab eo cuius est natura, vt philosophus docuit *2. phisicor. partic. 12.* his verbis. *Quare alio modo natura vtique erit habentium in se ipsis motus, principium; forma, & species, non separabilis existens, nisi secundum rationem.*

Cum enim intellectus de quo hic loquitur Aristot. statuatur à materia separabilis, sequatur etiam necesse est, eumdem nequaquam posse esse naturam; & quamuis intellectus humanus de quo hic Aristot. loquitur quatenus coniunctus cum sensu est, & hominem constituit; ac particula eius animæ est, qua homo intelligit & sapit, possit dici natura & ita consideratus ad naturalem pertineat, vt optime ipsemet philosophus docuit *6. metaphis. partic. 2.* inquiens: *De quadam anima speculari naturalis est quæcumque non sine materia.* tamen consideratus vt intellectus est, & à materia abstractus, vt hic accipitur, nequaquam ad naturalem pertinet, vt optime hic fuit ab Aristot. decretum; quamobrem & in *3. de anima*, non omnem intellectum statuit principium motus; sed actiuum tantum, siue practicum qui cum appetitu coniunctus est, non autem speculatiuum, cui competit potius quies quam motus. Constat igitur philosophum hoc loco non disputatiue, vt dicunt, & exercitationis gratia; sed ex propria sententia fuisse loquutum, ita aliqui. Alij autem; vt *Petrus Pomponatius libello de immortalitate animi cap. 9. Portius de mente humana cap. 14. Iulius Castellanus de intellectu humano lib. 3. cap. 1.* Omnes vnanimi consensu respondent, hic Aristotelem non de humano intellectu qui est intellectus potentia; sed de intellectu diuino qui est intellectus in actu sermonem habuisse. quare inquit Pomponatius. *Et quod dicitur 1. de partibus cap. 1. de intellectu non spectare ad naturalem, verum est de vero intellectu ipse enim est mouens non motus, at humanus est mouens motus, quare hic est de consideratione naturalis, ille vero minime cum 2. phisicor. quæ non*

mota

mota mouent non sint physicæ considerationis, ad id vero quod in contrarium affertur, nempe quod hunc intellectum Aristot. appellat animam; respondet idem Pomponatius, quod animam hic dixit æquiuoce, prout competit etiam intelligentijs, iuxta quam denominationem etiam cælum dixit animatum *in 2. de cælo*. Portius vero aliam affert responsionem, & inquit hunc intellectum dici animam, siue partem animæ nostræ, quia est lumen intellectus nostri. Laudat vero Portius suæ sententiæ authorem Simplicium his verbis. *Neque ex his statuendum est intellectum esse æternum, quia de eo loquitur in confuso, idemq; sensit Simplicius cum dixit, quod ad naturalem pertinet tractare de intellectu participato, quoniam ex eius sententia vt participatur, & possibilis dicitur, deficit*. Confirmat autem Iulius Castellanus hanc communem sententiam pluribus argumentis, & primo, quia intellectus humanus inest hominibus; at hunc intellectum de quo loquitur nulli animalium inesse Aristot. asseruit, inquit enim. *Delationem enim, vel in cæteris animalibus esse nouimus intellectum siue mentem in nullis*. Præterea quomodo hic potest humanum accipere intellectum; si intellectus humanus intelligendo patitur, & ex consequenti non sine alteratione & passione est ipsum intelligere? hunc autem intellectum negat Aristot. esse principium motus? Tertio quanam ratione de hoc intellectu negat ad naturalem pertinere, si nullibi de intellectu humano egit, quam in libris de anima, quos naturales esse, & inter naturales connumerari constat? hæc pro communi sententia Castellanus, qui & alibi scilicet *1. lib. cap. 3.* vt impugnaret responsionem, quæ ad hoc tertium argumentum afferri solet, multis ostendit vanum esse illud inuentum scientiæ mediæ inter phisicam & metaphisicam, quam tribuunt scientiæ de anima, cum tractet de forma partim inseparabili partim separabili; sed hæc alibi in commentarijs de anima diligentius discussimus; neque vero hæc expositio difficile impugnatur. Constat enim Aristotelem hic de eo intellectu fuisse loquutum quo homo constituitur inesse hominis; quod ex eius verbis patet cum inquit; *si hæc inquam ita statui debent, hominis naturæ studiosi sane interest de anima & differere & scire, & si non de omni anima, tamen de ea ipsa, qua tale animal est; & quidnam anima, aut certe pars ista animæ sit atque etiam de ijs quæ tali eius substantiæ accidant, præsertim cum bifariam naturam intelligamus, vt altera pro materia sit, altera pro substantia, quæ quidem & vt mouens & vt finis est, talisq; animalium anima, vel omnis, vel pars aliqua eius sit. Nam ob eam etiam rem qui de natura agit eo amplius docere de anima quam de materia debet, quo materia natura potius per animam quam è contrario est. Lignum enim, & lectus, & tripes propterea est, quia idem potentia illa est.*

quibus

quibus in verbis potiſſimum illis, *& ſi non de omni tamen de ea ipſa qua tale animal eſt*. aperte docet ſe de intellectu humano ſermonem habere; ſi enim naturæ hominis ſtudioſus debet illam animam conſiderare, & ſcire qua homo tale animal eſt: hoc eſt qua homo eſt homo, eſt autem homo per intellectum, vt docuit millies, ac potiſſimum loco ſupra à nobis explicato *2. de generat. animal. cap. 3.* ergo manifeſtum eſt eum de intellectu humano ſermonem habere; ergo ea quæ de intellectu dicit, immediate ſubſequentibus verbis; non de intellectu diuino neque de intellectu vt in confuſo, & vniuerſaliter accipitur (veluti ſupradicti aſſerunt) interpretanda ſunt, quomodò enim Ariſtot. potuit dubitare an ad naturalem pertineret agere de omni anima, & ex conſequenti de intellectu, confuſe, & vniuerſaliter accepto, ſi iam decreuerat ad naturalem non pertinere tractare de omni anima; ſed tantum de illa qua tale animal eſt, puta de illa qua homo eſt homo, aut quomodo potuit ea quæ infra docuit de intellectu, enunciare de intellectu diuino, ſi intellectus diuinus non eſt pars animæ, quinimo neque eſt anima, neque conſtituit hominem ineſſe hominis; neque ſatisfacit reſponſio Pomponatij quod intelligentia aliquando appellatur anima, vt cum Ariſtot. dicit cælum animatum; falſum enim eſt intelligētiam eſſe animam cæli, tunc enim intelligentia eſſet virtus in corpore, & eſſet virtus finita, cuius contrarium demonſtrauit *Philoſ. 8. phiſicor.* neque cum Ariſtot. dixit cælum eſſe animatum, putauit ipſum eſſe animatum ab intelligentia; ſed ab anima propria, appetitiua, ac motiua, & intellectiua citra intelligentiam, vt optime docuit *Philoſ. 12. metaphiſicor. partic. 36.* dum dixit intelligentias mouere cælum vt intelligibile & appetibile; ergo cælum ſui natura appetit & intelligit, vt perbelle docuit *S. Thomas 2. contra gentes cap. 70.* & nos fuſius explicauimus in noſtra quæſtione inſcripta, quod cælum ſit animatum ex Ariſtot. ſententia; quinimmo nulla intelligentia poteſt dici anima, neque etiam valde æquiuoce; nam omnis anima eſt actus corporis, at nulla intelligentia poteſt eſſe actus corporis, quia omnis intelligentia eſt ſeparata à corpore, quare neque actu, neque aptitudine poteſt eſſe in corpore; ſi enim poſſet eſſe in corpore, tunc non ſolum non eſſet actus purus; ſed haberet aliquam potentiam poſitiuam; verumetiam eſſet per aliquod intrinſecum finita, quare non moueret tempore infinito: quæ omnia repugnant Ariſtot. doctrinæ. ergo reſponſio Pomponatij non ſuffragatur. Nec minus inepta eſt alia reſponſio Simonis Portij, quod intellectus in actu ſiue diuinus, vt ipſe exiſtimauit ſit pars animæ noſtræ, quatenus eiuſdem eſt lumen; ita enim vt eſt lumen non conſtituit homi-

hominem vt homo est; sed tantum concurrit ad intellectionem effectiue; quare nullo modo dici potest pars animæ; Restat igitur dicere quod postquam Aristot. statuit naturalis esse tractare de anima non minus quam de corpore, ac eum qui naturæ humanæ sit studiosus debere, & discere, & scire, si non de omni anima saltem de ea qua homo est: proposuit dubitationem vtrum de omni anima; docere naturalis scientiæ intersit, an de aliqua vna; si enim de omni, nulla præter naturalem relinquetur philosophia. probatur consequentia, quia si de omni anima tunc & de omni intellectu, quare & de omni intelligibili; probatur prior sequela, quia si de omni anima; ergo de omni differentia animæ, ergo de omni intellectu humano; non solum enim de intellectu potentia, qui dianoetica virtus dicitur; verumetiam de intellectu agente, qui absolute dicitur intellectus; nam & ipse animæ differentia ab Aristot. appellatur *3. de anima*, quod si de hoc intellectu, ergo de omni intelligibili, quia non solum de intelligibili inseparabili à materia; verumetiam de intelligibili separato ageret, cum hic intellectus separatus sit, vt non solum hoc loco, verum etiam *3. de anima partic. 20.* idem Aristot. dixit, quare optime deduxit; si de omni anima ergo de intellectu; non enim oportebat dicere si de omni anima, ergo de omni intellectu, quod nos explicationis gratia attulimus; sed sufficit dicere ergo de intellectu, quia intellectus agens absolute dicitur intellectus quod si de intellectu, ergo de omni intelligibili, cum talis intellectus sit separatus, quare nulla erit alia præter naturalem philosophia, veluti enim *6. metaphis.* dicebatur; *si non est aliqua alia substantia præter eas quæ natura consistunt naturalis profecto prima scientia est*. ita hoc loco dicit. si naturalis, substantiam separatam considerat; vt puta intellectum, nulla alia præter naturalem philosophia est, quia naturalis etiam metaphisica est. Atque ita quidem constat philosophum non de intellectu in confuso, neque de diuino intellectu; sed de humano intellectu sermonem habuisse, quamuis non de omni intellectu humano, non enim de intellectu potentia; sed tantum de intellectu agente, vt etiam supra diximus, de hoc enim tantum intellectu vera sunt illa quæ Aristot. dixit, scilicet quod non sit principium motus, & cum sit separatus, de ipso agere ad naturalem non spectet; neque propterea cum Pomponatio, vel cum Portio, vt sæpe dictum est; consentimus, cum ipsi dicant hunc intellectum esse intelligentiam, siue Deum; nos autem cum Aristot. illum dicamus esse differentiam animæ nostræ, ac eamdem esse substantiam cum intellectu potentia, & propterea vtrumque esse immortalem; sed differre ad inuicem, quia intellectus potentia cum

consti-

constituat hominem, cum sensu coniunctus est, & forma est corporis, quia particula animæ est, qua anima intelligit & sapit, ac propterea non intelligit sine corpore, quia non sine phantasmate & eius intelligere est pati, quamuis perfectiuum; at intellectus agens, qui vt in se ipso manet consideratur, non coniungitur cum sensu, ac propterea separatus dicitur, & eius intellectio non est passio, sed eius substantia; & ad intellectionem humanam concurrit actiue tantum, vt lumen ad visionem, vt Aristot. *3. de anima* docuit; atque hæc omnia citra controuersiam intellectui agenti tribuenda sunt, quamuis vnica substantia sit cum intellectu potentia, & ne ab Aristot. exemplo discedamus, veluti idem radius in seipso manens, siue in diaphano interminato, inuisibilis, & incorporeus est; terminatus autem ad opacum visibilis, & quodam modo corporeus efficitur; ita & vna ac eadem substantia intellectiua in se ipsa manens & separata est, se ipsam intelligit, & eius operatio est actus; vt vero corpori coniungitur, siue pars animæ est, quæ est forma corporis, coniuncta cum sensu est; nec intelligit sine corpore & sensu; ac eius intelligere est pati. hanc puto esse Aristot. sententiam, quam supra etiam aliquo modo tetigimus, hanc constat esse antiquissimorum peripateticorum, qui & Aristotelis auditores fuerunt, hanc certum est fuisse Simplicij; quapropter miratus sum vehementer Portium doctissimum alioquin peripateticum, hoc loco conatum fuisse Simpliciũ suæ sententiæ fautorem ostendere, cum contrarium ex eius verbis constet innumeris in locis ac potissimum *3. de anima super partic. 20.* vbi inquit exponens illa verba, passibilis intellectus corruptibilis; *sed dubitare posset aliquis, quomodo cum & ille intellectus sit, corrumpitur? si vel ille immaterialis est. Statutum namq; fuit omnem intellectionem sine materia esse, & ea quidem ratione quoque omnem intellectum intelligibilem esse, at non è conuerso immaterialem formam quæ sit intelligibilis intellectum esse. An possibilis intellectus materialis erat & potestate, & hoc ipsum passibilis & imperfectus intellectus, id totum existens quantisper passibilis sit; & idcirco etiam corruptibilis est, quatenus possibilis existit; immaterialis autem fit & actu intellectus & intelligibilis in contactu & complicatione cum efficiente facto; perfecte autem immaterialis & perfectus fit intellectus, in recursu in efficientem ipsum facto. Adeo vt passibilis intellectus corruptio: fit; non recessus ille in non ens; sed contractio in id quod præstantiori modo est: cum animata illa separata substantia in se ipsam quoque illam reuocet, qua ad extra prouenit, qua non amplius prouenit; sed in ipso manet & tamquam in causa stat. Passibilis igitur intellectus quatenus passibilis; est corruptibilis*. Hæc Simplicius iuxta quorum sensum & non aliter accipienda sunt verba quæ affert Portius ex eius sententia, quod intellectus participatus

ticipatus & possibilis, deficiat. Ex his vero facile erit soluere rationes quas congessit Iulius Castellanus, & primo ad primum vbi dicebatur negare Aristot. hunc intellectum cuiquam animalium inesse dupliciter respondemus, aut quod deneget intellectum animalibus brutis; ita enim arguit intellectus non potest esse principium motus localis, quia motus localis cæteris inest animalibus intellectus autem siue mens nullis; brutorum scilicet, aut dicendum est, quod cum hic loquatur Aristot. de intellectu agente, optime dixit intellectum hunc nulli animalium inesse, vt formam, neque enim intellectus agens constituit hominem; sed intellectus potentia, vt enim agens est, omnino separatus est à materia, vt *3. de anima partic. 20.* dixit. ad secundum vero vbi dicebat nostrum intellectum non intelligere sine passione & alteratione; ac proinde esse principium motus, pariter dicimus, verum hoc esse de intellectu, vt est intellectus potentia; hic enim non intelligit sine phantasmate, non autem de intellectu agente, qui non indiget phantasmatibus, vt optime docuit Simplicius loco nuper citato, quare hic intellectus non est principium motus; quinimo si *Aristot. 3. de anima*, negat intellectum speculatiuum esse principium motus, quanto magis negabit esse principium motus intellectum agentem. ad tertium vero vbi dicebatur negare Aristot. considerationem huius intellectus ad phisicum pertinere; at de intellectu humano tractauit Aristot. in libris de anima, & nullo alio in loco visus est de humano intellectu pertractare. Respondemus Aristot. in libris de anima tractasse de humano intellectu, scilicet de intellectu potentia & de intellectu agente; sed de intellectu potentia quoad essentiam & operationem, cum intellectus potentia sit forma hominis. de intellectu autem agente quoad operationem tantum, scilicet quatenus effectiue concurrit ad intellectionem, faciens potentia intelligibilia actu intelligibilia, non autem quoad eius essentiam; non enim *3. de anima* tractatur de eius essentia nisi breuiter, scilicet quod sit immortalis, separatus & immixtus, substantia actus existens, quæ tractantur relatiue ad intellectum potentia, quod patet ex eo quod dixit: *Non reminiscimur autem quia hoc quidem impassibile est, passiuus vero intellectus corruptibilis est; & sine hoc nihil intelligit*; cum enim eius essentia sit à materia omnino separata, non est phisicæ considerationis; sed pertinet ad metaphisicum; nec obstat non legi hunc tractatum in libris metaphisicis, quia multi adhuc desiderantur Aristot metaphisici, vt optime animaduertit S. Thomas, quapropter non solum hic tractatus Aristot. deficit, scilicet de humano intellectu in se ipso & sui natura considerato, non tantum vt est in homine; verumetiam tra-

ctatus

ctatus de anima cæli, quæ eiusdem considerationis est cum humano intellectu, cum & ipsa pariter intellectiua sit. Atque ita ni fallor abunde monstratum est falsam esse Pomponatij, ac cæterorum responsionem, quod hic Aristot. non de humano sed de diuino intellectu loquutus fuerit. Daniel Furlanus Cretensis, qui & ipse mortalem animum statuit ex sententia Aristot. in *commentario super 2. de partibus*, cum vidisset hic Aristot. nullo pacto habuisse sermonem de intellectu diuino; frustra enim inseruisset eam dubitationem hoc loco, cum nemini dubium sit Deum non esse naturam, neque ad naturalem eius contemplationem pertinere, aperte prædictorum sententiam damnauit, quare aliam commentus fuit, quam operæpretium erit referre; inquit ergo, duplicem esse humani intellectus considerationem, vnam qua intellectus potentia est, & est forma hominis, & hæc est omnino phisica; alteram vero qua intellectus in actu est, atque diuinæ illi menti quæ intellectus agens dicitur est coniunctus, atque ab illa eadem illuminatur. & talis consideratio nullo pacto pertinet ad phisicum, quia refertur ad intelligibilia, quæ sunt vere intelligibilia, nempe à materia seiuncta, qualis est intellectus agens, & hoc modo consideratus intellectus nullo pacto est natura & principium motus, cum tantum intellectus practicus, qui est coniunctus cum phantasia, non autem intellectus speculatiuus sit principium motus, vt *Aristot.* docuit *&* *3. de anima, & libro de animalium motu*, quare de intellectu ita considerato nullam habuit mentionem *Philos. in 3. de anima*, tunc enim necessarium fuisset considerare intellectus agentis substantiam & quidditatem, quod pertinet ad *12. metaphisicorum* vbi de intelligentijs sermonem habet; quare inquit, Aristot. bene hoc loco statuisse, quod intellectus humanus ita consideratus non pertinet ad naturalem; non tamen inde colligitur intellectum humanum esse immortalem; sed pace dictum sit eruditi viri: ipse manifeste decipitur, & falsa supponit: supponit enim Aristotelem de intellectu potentia, vt coniungitur cum intellectu agente, nullum sermonem habuisse in *3. de anima*, cum manifeste contrarium constet; toto enim *cap. 3. libri supradicti*, de nulla alia re agit quàm de intellectu potentia, vt se habet ad intellectum agentem; quinimo aliqua etiam breuiter tetigit de essentia & natura intellectus agentis, quamuis relatiue ad intellectum potentia, vt supra dictum est, non solum dicens quod est omnia agens, & se habet veluti lumen, verum etiam quod est immortalis & separatus & immixtus, & substantia actus existens; quare nullibi visus est amplius tractare de intellectu potentia, vt est coniunctus cum intellectu agente, Arist. quam in hoc

loco

loco & iure quidem merito, quia intellectus potentia coniunctus cum intellectu agente est intellectus in actu siue speculatiuus, vt ipsemet Daniel fatetur; intellectus autem speculatiuus pertinet ad phisicum, cum speculari & intelligere sit operatio hominis, ac propterea nullo alio in loco de ipso agitur quam in *3. de anima*. Quare statuendum est, quod à principio monstrare propositum fuit. Aristot. hic non probabiliter aut disputationis gratia loquutum fuisse; sed assertiue, atque de intellectu humano, non de diuino decreuisse, quod sit à materia abstractus & immortalis.

Afferuntur loca ex 1. Ethicor. & 12. metaphisicor. & expenduntur. Cap. XIII.

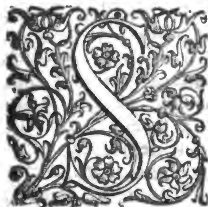
ALIAE etiam afferuntur ab alijs authoritates ex *1. Ethicor. cap. 11. & 12. metaphisicor. partic. 51.* primo etenim Ethicorum cum quæsiuisset an defuncti boni alicuius, vel mali possint esse participes. statuit, quod si aliquid boni vel mali ad ipsos pertingit, exile quid est, ac paruum, aut si non; tantum saltim, ac tale erit, vt neque fœlices eos qui non sunt facere, neque eos qui sunt priuare fœlicitate possit. hæc autem statuit Aristot. referens ad ea quæ supra dubitauerat, an fortunæ posterorum ad defunctos pertineant. quo ex loco aperte colligitur defunctorum animas superstites esse; alias enim inanis esset quæstio, an ad defunctos pertinerent posterorum fortunæ; & an participes boni vel mali esse possint defuncti; frustra enim de eo quod non est, aliquod quæritur. Neque obstat responsio Portij; & aliorum qui hæc referunt ad famam & existimationem mortuorum, quæ sola apud viuos remanet; satis enim aperta sunt philosophi verba in contrarium; cum enim dubitationem proponit, & cum illam soluit de ipsismet defunctis; non autem de illorum existimatione loquitur; his verbis: *Magis autem fortasse de vita defunctis dubitandum an boni alicuius, vel contrarij possint esse participes; videtur enim ex his etiam si pertingat ad ipsos quippiam siue bonum siue contrarium, exile quodam ac paruum id esse, vel absolute & simpliciter vel ipsis.* quorum verborum si vltima aduertamus videbimus philosophum bona & mala expresse referre ad ipsos mortuos; inquit enim bonum & malum exile, ac paruum ad mortuos pertingere, vel absolute & simpliciter vel ipsis. hoc est malum & bonum quod ad defunctos perue-

nit ex fortunis prosperis, vel aduersis amicorum & consanguineorum, aut exile est, ac paruum absolute & sui natura; aut respectu ad ipsos defunctos, qui parum hæc curant, & minimum his afficiuntur; sed hunc locum nos non satis magnifacimus, cum ex morali philosophia depromptus sit, in qua magni momenti est statuere animos immortales, ad componendos mores; quemadmodum etiam in politica ad condendas leges; & regimen bene instituendum. *Ex 12. autem primæ philosophiæ partic. 51.* afferuntur hæc verba. *An omne non habens materiam indiuisibile est? quemadmodum humanus intellectus*. ex quibus aperte videtur colligi immortalitas; si enim humanus intellectus immaterialis est & indiuisibilis; necessario etiam est immortalis. quicquid enim mortale est materiam habet, & quicquid habet materiam est diuisibile; quare cui neutrum inest est immortale; sed rei veritate sensus horum verborum non est huiusmodi (quamuis talis appareat, & ab Auerroe non improbetur) clarum etenim est; Aristot. hoc loco sermonem habere de modo; quo intelligunt mentes separare, quæ intelligentiæ appellantur; hoc enim proposuit initio huius capitis indagare, dicens: *Et vero quæ circa mentem sunt quasdam dubitationes habent; videtur enim eorum quæ apparent quid diuinissimum esse, quo vero modo se habens talis erit, difficultates quasdam habet; siue enim nihil intelligat, sed ita se habeat vt dormiens, quidnam præcellens erit? siue intelligat, huius vero aliud sit principale (non enim id quod est eius substantia, intellectio erit, sed potentia) profecto non erit optima substantia, siquidem eo quod intelligit, ei honorabilitas inest*. quam dubitationem cum soluisset, dicens: mentes intelligere se ipsas, ac propterea ipsas esse quid optimum ac præstantissimum, nec esse in ipsis quid diuersum intellectum, intelligibile, & intellectionem; sed esse idem: aliam subnectit dubitationem, & inquit. *Item restat dubitatio, vtrum compositum sit quod intelligitur; mutaretur enim in partibus totius*. Quam dubitationem soluens inquit. *An omne non habens materiam indiuisibile est, quemadmodum humanus intellectus, aut qui compositorum in aliquo tempore se habet, nam non bene esse habet in hoc, aut in hoc, verum in toto quodam quod optimum est aliud ab eo existens. Sic autem ipsa sui ipsius intellectio per totum æternum se habet*. Quibus verbis respondet propositæ dubitationi. dubitauerat enim, an quod intelligitur ab intelligentia, siue mente separata, compositum sit, & reddit rationem dubitandi, quia si intelligibile est compositum: mutatur intelligens in intelligendis partibus totius, non enim intelligit totum simul, sed diuisim; huic vero dubitationi satisfacit subdens. *An omne non habens materiam indiuisibile est quemadmodum humanus intellectus*. vbi animaduertendum quod particula illa, indiuisibile, quæ græce est

ee eſt ἀδιαίρετον hic ſcribenda fuiſſet, non diuiſibile, & ita ſenſus fuiſſet apertus; qui obſcurus redditus eſt ex eo, quia ſumptum eſt indiuiſibile pro vnica dictione, cum debeat ſumi pro duabus dictionibus ſeparatis, hoc eſt, non, diuiſibile; & ita ſenſus clarus erit, & ad mentem authoris; ita enim reſpondebit propoſitæ dubitationi. ſi compoſitum eſt intelligibile, tunc intelligens mutabitur in intelligendis partibus totius. An omne non habens materiam non eſt diuiſibile quemadmodum humanus intellectus, ſcilicet; diuiſibilis eſt; dicit autem humanum intellectum diuiſibilem, non quoad ſubſtantiam, ſed quoad intellectionem, cum enim humanus intellectus ſit in materia, ſcilicet in corpore intelligit diuiſibiliter, hoc eſt vnum ſeorſum ab alio, ac prius vnum deinde alterum, at vero mentes cum ſine materia ſint: non ſunt diuiſibiles, hoc eſt non intelligunt diuiſibiliter, ſed vnica intellectione intelligunt omnia; quem ſenſum confirmant ea quæ ſequuntur, inquit enim. *An omne non habens materiam indiuiſibile eſt quemadmodum humanus intellectus, aut qui compoſitorum in aliquo tempore ſe habet, nam non bene eſſe habet in hoc, aut in hoc, verum in toto quodam quod optimum eſt aliud, ab eo exiſtens; ſic autem ipſa ſui ipſius intellectio per totum æternum ſe habet.* Quorum hic eſt ſenſus. An omne non habens materiam non diuiſibile eſt quemadmodum humanus intellectus, ſiue intellectus qui compoſitorum, ſcilicet intelligibilium eſt, & in aliquo tempore ſe habet, hoc eſt in tempore intelligit, prius ſcilicet vnum deinde alterum. (quod propter dianoeticum, ſiue diſcurſiuum intellectum dixit, qui prius intelligit præmiſſas quam concluſionem) reddit autem rationem quare mentes quæ ſunt ſine materia non intelligunt diuiſibiliter, vt humanus intellectus, & inquit: nam non bene eſſe habet quod optimum eſt, in hoc aut in hoc tempore intelligere; aliud ab eo exiſtens; verum in toto quodam, hoc eſt in indiuiſibili tempore & vnica intellectione; ſic autem ipſa ſui ipſius intellectio per totum æternum ſe habet. patet igitur hunc locum nequaquam conducere ad immortalitatem intellectus humani, quod pariter aſſeruit S. Thomas in expoſitione horum verborum. Et dignum animaduerſione eſt, quod S. Thomas qui adeo conſtanter immortalitatem animorum apud Ariſtot. defendit hunc tamen locum non voluit ad ſuum ſenſum extorquere, quod tamen poterat authoritate Auerrois facere, qui ante ipſum pro immortalitate, hæc verba poſſe exponi cenſuit, neque hoc improbauit, quod dictum volui aduerſus illos, qui immerito carpunt. S. Thomam dicentes eum voluiſſe facere Ariſtotelem chriſtianum, fideliter enim ſemper interpretatus fuit Ariſtotelem ac ita docte, vt nullus vmquam

melius. Et hæc quidem dicta sint de illis locis quibus Aristoteles extra libros de anima de humani intellectus immortalitate suam sententiam protulit.

Locus ex primo de anima particula 65. *Caput XIIII.*

ED age iam ad libros de anima deueniamus, ac primum ad priores duos, deinceps vero ad tertium in quo speciatim, & ex proposito de humano intellectu Aristot. sermonem habuit, *Aristot.* igitur *1. de anima*, cum sententiam eorum confutasset qui animam moueri affirmabant postmodum *partic. 62.* super eadem re aggreditur dubitare ex operationibus quibusdam animæ, quæ sine dubio motus sunt, & de anima dicuntur; dicimus enim animam tristari, gaudere, confidere, timere, amplius autem irasci, sentire, & cogitare; huic autem dubitationi satisfaciens statuit: perperam, hæc de anima vsurpari tamquam de subiecto, quod his motibus moueatur, cum non anima, sed corpus animatum; per animam, tamquam per principium his motibus moueatur; ac veluti perperam, & absurde quispiam operationes artis, vt texere, vel ædificare animæ tribueret, & non artifici, quamuis artifex per animam & habitus in anima inhærentes, hæc opera exerceat; ita pariter non minus inepte quis animam gaudere, aut tristari dicet, vel irasci; aut cogitare: cum potius homo per animam his motibus afficiatur; & anima solum hos motus participet, aut tamquam ipsorum initium, vt reminisci, quod cum ab anima inchoetur ad sensus organa terminatur, aut tamquam terminus, vt sentire, quod cum à sensorijs incipiat ad animam terminatur, hoc est vsque ad supremum gradum animæ cognoscentis, ac veluti reminiscentia ab intellectu inchoationem habet; ac propterea non sine discursu est, & ad sensuum organa terminatur, nempe ad excitandos spiritus animales, qui memoratrici imaginatiue deseruiunt: ita sensus siue sentire à sensoriorum receptione & passione incipit, & ad supremum gradum animæ terminatur, vt in homine vsque ad intellectum, qua parte sensui coniunctus est, ex quo fit animaduersio, sine qua non fit sensatio; quod optime expressit magnus Hippocrates dicens; *qui aliqua corporis parte dolentes dolorem non sentiunt his mens ægrotat*; (sed aliquantulum digressi

gressi sumus) cum igitur Aristot. hæc; de motibus animæ attributis; sed corpori & animæ legitime competentibus dixisset, inter quos, & διανοεῖσθαι, hoc est cogitare connumerauit: subdit hæc verba. *Intellectus autem videtur innasci substantia quædam existens & non corrumpi; maxime enim corrumperetur utique ab ea quæ est in senio debilitate, nunc autem quemadmodum in sensorijs accidit; si enim acciperet senex oculum talem, & videret vtique sicut & iuuenis; quapropter senium non est, quia substinuit aliquid anima, sed id in quo, sicut in ebrietatibus & morbis. Ipsum igitur intelligere, & ipsum speculari marcescit alio quodam interius corrupto; ipsum autem impassibile est. Cogitare autem, & amare, aut odisse, non sunt illius passiones, sed huius habentis illud secundum quod illud habet, quare & hoc corrupto neque meminit, neque amat; non enim illius erant, sed communis, quod quidem destructum est, intellectus autem fortasis diuinius quid, & impassibile est.* Quæ verba & si valde difficilem & perplexum habeant sensum; conabimur tamen fideliter, non nostro marte, sed ex antiquissima Græcorum interpretum sententia explicare. ac primum quia visum fuit Alexandro, & Themistio, & nonnullis alijs, non bene hæc verba cum præcedentibus cohærere, ac veluti ex obliquo, & disputationis gratia ab Aristotele fuisse pronuntiata; cum enim, vt ipse inquit Themistius; *id ageret, atque id velle addiceret ne moueri animus videretur; nihil attinebat hac intentione intellectum dicere substantiam esse quandam quæ intus accideret, nec aboletur, nec erat ratio quamobrem hoc loco de immortalitate animi disputaret; quia neque de reliqua anima vtrũ mortalis esset hac parte agitabatur; sed solum illud in quæstione erat moueri ne, an non moueri intellectus posset. Deinde in eo quod verba illa calumniam substinent, quod ratio qua intellectus incorruptus & immortalis asseritur, videtur idem in sensu pollere, atque illum quoque ab interitu vindicare. Immo vero si diligenter aduertas fere hoc egisse Aristotelem comperies, vt sensum quoque esse immortalem ostenderet. si aboleri inquit intellectus posset maxime id ab inualentia futurum: quæ in senectute contingeret; nunc vero accidit contra; id quod in sensorijs cernitur; nam si vti posset senex oculo iuuenis videret vt iuuenis, ex quibus verbis talis ratio nectitur. Quemadmodum sensus non patitur laborantibus senio & fatiscentibus instrumentis; ita neque intellectum pati interiore illo affecto collabefactoque.* Hæc Themistius, quæ non ex propria sententia, sed tamquam ab Alexandro dubitata proposuit: solutionem enim in posterum se daturum pollicetur quod in tertio libro præstitit: quia inquam hæc primum ratio dubitandi insurgit: primo loco horum verborum cum præcedentibus connexionem considerabimus, sunt autem hæc præcedentia verba *in partic. 64. Dicere autem irasci animam simile est, ac si eam quis dicat texere, aut ædificare; melius enim fortasis est non dicere animam misereri,*

aut addiscere, aut cogitare; sed hominem anima: hoc autem non tamquam motu in illa existente; sed aliquando quidem vsque ad illam, aliquando quidem ab illa, vt sensus quidem ab his, reminiscentia vero ab illa ad motus qui sunt in sensuum instrumentis aut quietes. Quibus verbis, vt iam explicatum est, nihil aliud Aristot. docet, nisi quod prædictæ operationes quas motus appellabant; irasci, misereri, addiscere, cogitare non sint solius animæ; sed totius compositi: inter hæc autem dixit διανοεῖσθαι, hoc est cogitare, etiam esse totius compositi, quia cogitare est intellectus coniuncti cum sensu; procedit enim qui discurrit ab vniuersalibus ad particularia: ex his autem sequitur, quod omnes animæ potentiæ ad quas hæ operationes pertinent sint inseparabiles; hoc enim docuit statim in principio huius libri, quod illæ animæ facultates quarum operationes sine corpore non possunt esse, sed vtriusque sunt, & corporis scilicet & animæ sine corpore ipse non possunt esse, quarum autem operationes sine corpore esse possunt, vt est ipsum intelligere; maxime enim proprio assimilatur ipsum intelligere; non enim cum eius actione communicat actio corporalis, vt *2. de generat. animal. cap. 3.* dixerat, & ipse à corpore separabiles sunt, quare & intellectus à corpore separabilis est. Iure igitur & necessario præsentia præcedentibus annectuntur; cum enim & ipsum intelligere competat homini: quæri posset quare & ipsum intelligere non sit opus commune & animæ & corporis; non enim rei veritate ipsum intelligere animæ & corpori commune dici potest, cum anima intelligendo nullo corporeo vtatur organo, quamuis discurrendo, ac cogitando descendat ad corpus, & vna cum facultatibus corporeis operetur, phantasia scilicet; sed ipsum intelligere, quod est speculari nequaquam ad particularia descendit; sed tantum circa vniuersalia versatur, quamuis non sine particularibus intellectus dum animæ coniunctus est vniuersalia speculetur; sed vna cum phantasmatibus. Ad hoc igitur respondens Aristoteles quod posset aliquis iure merito dubitare; an intelligere sit operatio quæ cõposito quemadmodum, & reliquæ dictæ operationes cõpetit: tamquam secernens intelligere à cæteris operationibus quæ cõpositi sunt inquit. *Intellectus autem videtur innasci substantia quadam existens, & non corrumpi*. Quasi diceret de ipso intelligere alia est ratio, quam de cæteris operationibus; nam cum intellectus ad quem pertinet intelligere non educatur de potentia materiæ sicuti cæteræ materiales formæ, quæ simul cum corpore & generantur & intereunt; sed videatur innasci, hoc est extrinsecus aduenire; substantia quædam existens, & non corrumpi; ac propterea eius substantia cum corpore non communicet, necessario etiam sequitur,

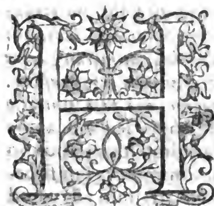
tur, quod neque eius operatio, quæ est ipsum intelligere, cum corpore communicet, consequuntur enim se inuicem hæ propositiones. Formarum quarum esse non pendet à corpore, neque operationes pendent à corpore, & quarum operationes pendent à corpore, & esse pariter pendet à corpore, ac veluti in *2. de generat. animal.* arguebat intellectum solum extrinsecus aduenire, ac solum diuinum esse; quia cum eius actione nihil communicat actio corporalis; ita pariter hoc loco deducit intellectus operationem non esse corpoream, quia intellectus substantia; à corpore non pendet, neque interit; hæc est autem connexio horum verborum cum præcedentibus, ordinata, ac necessaria, vt manifestum est, non autem temere & inconsulto, vt Alexander calumniatur, hæc interiecta sunt verba, vt optime exposuerunt Simplicius & Philoponus, quod si etiam & Themistius eadem de re visus est dubitasse, in dubitatione tamen non acquieuit; sed in posterum tertio scilicet libro se allaturum solutionē pollicitus fuit. nunc vero ponderanda sunt verba & verborum sensus; animaduertendum autem est quod consulto, & ex proprietate sermonis dictum fuit ab Aristotele de intellectu, quod videtur innasci; substantia quædam existens, & non corrumpi; innasci enim quod græce est ἐγγίνεσθαι, idem significat quod ingenerari, siue superuenire, & extrinsecus accedere, vt alij quidam vertunt, quod vtique non dixisset de forma corruptibili; illa enim dicitur potius connasci non innasci, quod clarius reliquis verbis expressit dicens *substantia quadam existens*, quod nequaquam de materialibus formis dici potest, cum tales formæ nullam aliam habeant existentiam quam in materia à qua dependent, *& non corrumpi*: probat autem hoc assumptum Aristoteles, ac potissimum quod non corrumpatur; si enim inquit corrumperetur maxime vtique corrumperetur ab ea quæ est in senio debilitate; probatur autem sequela, quia cum intellectus sit substantia non potest corrumpi nisi ad corruptionem corporis in quo est, quare maxime hoc in senio contingeret, cum corpus collabentibus viribus, & ob debilitatem marcescit, quod non contingit, & si enim extremo subrepente senio atque confractis corporis viribus, mentis operationes deficere atque labefactari videntur, vnde & senes decrepitos, quamuis antea sapientes; repuerascere dicimus, & bis pueros appellamus; hoc tamen illi non contingit ratione sui, sed propter aliud, ac veluti videmus in sensorijs, quod ipsis labefactatis, etiam nihil patiente sentiendi facultate, tamen operatio læditur, vt in sene; corrugatis oculi tunicis, ac exiccatis humoribus senex debiliter videt, at vero si alium mutuaretur oculum, nempe si ac-

ciperet oculum iuuenis videret vtique vt iuuenis, ita pariter contingit in senio; cum enim in senio debilitantur operationes animæ non est, quia in senio aliquid patiatur anima; sed id in quo est anima sicut in ebrietatibus & morbis. Quibus in verbis libet aliquantulum immorari; ac primo circa exemplum adductum de sensorijs, ac sensu, siue de oculo iuuenis, & senis, animaduertendum est; exemplum aptissimum esse ad id declarandum quod proposuerat; quamuis non in omnibus seruet paritatem; docet enim, quod veluti sensus non pendet secundum esse ab organo externo, quamuis pendeat ab illo secundum operationem, ita quædam animæ particula non pendet à corpore secundum esse, quamuis eius operatio non sit sine corpore, ac propterea lædi potest eius operatio læso corpore; illæsa atque intacta manente eius substantia, at longe diuersa ratione quam id contingere dicatur sensibus; quamuis enim læso organo externo, facultas sentiendi, quæ est in anima, illæsa maneat; tamen non propterea omnino impatibilis est; quia adhuc pendet ab organo interno, nempe à spiritu, & calido à quibus inseparabilis est. At vero humanus intellectus omnino separabilis existens à corpore, cum nullius corporis sit actus, neque vllo corporeo vtatur organo, omnino impassibilis est, quod si aliquando pati videtur, vt in senio & morbo: id contingit ratione qua ipse particula animæ est, anima autem actus corporis est, & corpore vtitur tamquam organo, quamuis ipsi intellectui non sit aliquod organum, neque commune, neque proprium assignare, cum omnino nullius corporis sit actus. Læditur autem eius operatio, non eo quod anima aliquid passa sit; sed id in quo, hoc est corpus ipsum quo anima vtitur; animaduertendum autem est, quod non dixit in senio & morbis intellectum non pati; sed animam, quia intellectus dum in corpore est, & operatur animæ nomen sortitur, ac animæ gradus est, & eius officio fungitur, cum sensum adminiculantem habeat, & sine phantasia non speculetur; quapropter & subdit: *Ipsum igitur intelligere, & ipsum speculari marcescit alio quodam interius corrupto, hoc est sensu, seu phantasia; Ipsum autem*; scilicet Nus, siue intellectus *impassibile est*. Concludit tandem Aristoteles quod ab initio statuerat, & inquit. *Cogitare autem, & amare, aut odisse, non sunt illius pasiones, sed huius habentis illud; secundum quod illud habet; quare & hoc corrupto neque meminit, neque amat, non enim illius erant, sed communis quod quidem destructum est. Intellectus autem fortassis diuinius quid, & impassibile est*. Quæ verba cum satis pateant non indigent explicatione; ex ipsis autem luce meridiana clarius conspicitur prædicta quæ de immortalitate intellectus Aristot. statuit non fuisse

temere,

temere, & inconsulto interposita, sed summo studio, ac maxima connexione, tum præcedentium, tum subsequentium hoc loco pronunciata.

Aduersariorum responsiones confutantur. Cap. XV.

VIC argumento Petrus Pomponatius in libello quē inscripsit *defensorium cap. 11.* respondet, & inquit, rationem hoc loco ab Aristot. allatam, non concludere, quod intellectus humanus sit immortalis. non enim (inquit ipse) per hanc authoritatem videtur probari solum, quod intellectus humanus sit immortalis; verum etiam & anima sensitiua, quod apertum est repugnare Aristoteli; dicit namque quod si visus senis ponatur in oculos iuuenis, senex videbit vt iuuenis, vt insinuetur, defectum non accidere ex parte animæ, sed solum ex parte organi. Ratio igitur illa de immortalitate humani intellectus, scilicet quoniam marcescit quodam interius marcescente, non plus concludit de intellectu quam de sensu, cum dicat oculum, siue potentiam visiuam ex se non deficere, sed ratione organi. Quam responsionem confirmat Pomponatius authoritate Diui Thomæ, qui in expositione huius loci inquit, hæc Aristotelem non ex propria sententia, sed aliorum pronunciasse, qui asserebant omnem animam esse immortalem, ac propterea intellectum comparat cum sensu, ac dicit intellectū non pati nisi ratione organi quemadmodū & sensus, necnon, intelligere & cogitare marcescere alio quodā interius corrupto; quibus etiam possumus, & nuper citatū Themistij testimoniū adiungere, qui se idē pariter sensisse his verbis significauit. *Deinde in eo quod hæc verba caluminiani subijcient, quod ratio, qua intellectus incorruptus & immortalis asseritur videtur idem in sensu pollere, atque ita illum quoque ab interitu vendicare; immo vero si diligenter aduertat fere hoc egisse Aristotelem comperies, vt sensum quoque esse immortalem ostenderet.*

Hanc eandem responsionem nullis penitus mutatis, attulit *Iulius Castellanus lib. 3. cap. 3.* At *Simon Portiūs de mente humana cap. 13.* amplectitur quidem prædictam responsionem tamquam ab Alexandro suo Duce profectam, verum & ipse aliam comminiscitur, vt minus fidens; Ommitto illam de codice nescio quo manuscripto & vetusto in quo præ-

ponitur

ponitur dictis verbis negatio οὐδὲ ἔοικεν ἐγγίγνεσθαι, idest, *neque intellectus videtur innasci*: ipsam enim statim tamquam frigidam & ineptam reijcit, cum antiquissima lectione apud Themistium, Philoponum, Simplicium, & alios, ita legatur vt in vulgato codice, inquit vero, *Aristotelem hoc loco cepisse intellectum confuse, nec distinxisse eum qui est in actu ab intellectu potentia; sed cum vulgatus intellectus dicatur intellectus actu, dixit illum esse substantiam, & intus accedere & non corrumpi, intelligens corruptionem qua fit à contrario, quæ nullis partibus animæ accidit: quin nec sensus hac corruptione corrumpitur, quoniam id maxime infirmitate senectutis vsu veniret, hoc tamen non videmus, quoniam si senex donaretur oculo iuuenis videret vt iuuenis, atque hoc de intellectu, multo magis dicendum est, cum sit facultas nulli organo affixa. Accepit itaque Aristot. corruptionem celebrem & famosam, qua fit à contrario & intellectum inconfuso.* Hæc aduersæ partis antesignani; sed videamus quantum ponderis habeant. Ac primum allata primo loco responsio non solum debilitata, verumetiam confracta & comminuta fuit superiore capite dum verba exponeremus; diximus enim falsum esse quod dicitur Aristotelem ex eadem ratione deducere non solum intellectũ, verumetiam & sensum immortalem esse; non enim, vt ex sola lectione verborum clarissime patet, Aristoteles inde deducit intellectum esse incorruptibilem, quia non læditur læso organo, quod etiam in sensu contingit; sed quia non pendet à corpore siue quia est immixtus corpori, vt fusius declarabit in 3. *libro de anima*. Ita autem concludit ratio. Intellectus videtur innasci substantia quædam existens, & non corrumpi; si enim corrumperetur maxime corrumperetur ab ea quæ in senio fit debilitate; sed non corrumpitur ab hac debilitate; ergo simpliciter & omnino non corrumpitur; quod autem non corrumpatur à debilitate senectutis probat ex hoc, quia intellectus nihil patitur in senectute sicut neque in ebrietatibus & morbis; veluti enim in ebrietatibus & morbis læso animali spiritu læditur discursus illæso prorsus existente intellectu, ita in senectute marcescente atque labefactato corpore, illæso intellectu eius læditur operatio; quod exemplo visus in senibus Aristot. declarat; veluti enim læso tantum oculo læditur visio etiam integra, ac nihil læsa facultate videndi; itaut si senex acciperent oculum iuuenis videret vt iuuenis; nos vero in patientibus morbum qui dicitur à Medicis gutta serena clariore exemplo declarabimus; in his enim nihil læsa prorsus facultate videndi tamen ablata est visio obstructis tantum opticis neruis quibus per spiritus facultas videndi ad oculos transmittitur. Hoc autem competit intellectui, non quia non pendet ab organo extrinseco quemadmodum competit sen-

sui,

ſui, qui & ſi pendeat ab organo extrinſeco quantum ad operationem pertinet &, vt dicunt, in operando, tamen ab ipſo non pendet; quantum pertinet adeſſe, ſiue in eſſendo, ac propterea poteſt læſo tantum organo lædi eius operatio non læſa exiſtente facultate; ſed longe præſtantiori independentia ab omni organo, tum extrinſeco, tum intrinſeco, tam in eſſendo quàm in operando; cum intellectus omnino inorganicus ſit, neque cum eius operatione communicet corporis actio; ex quo patet falſiſſimum eſſe quod à Pomponatio & alijs in reſponſione accipitur, nempe quod hic Ariſtoteles non minus probet, & ſtatuat incorruptibilitatem ſenſus quam intellectus; cum ſenſus & ſi in eſſendo, vt ita dicam, non pendeat ab organo extrinſeco à quo pendet in operando; tamen pendet in eſſendo ab organo corporeo intrinſeco, nempe à corde & ſpiritu animali ſine quo eſſe non poteſt; ita ut ad deſtructionem eiuſdem neceſſario corrumpatur. Quæ omnia optime nouit Pomponatius, & etiam inuitus veritate cogente confeſſus fuit loco nuper citato, vbi quamuis dicat Ariſtotelem tam ſenſitiuam quàm intellectiuam animam per accidens corruptibilem exiſtimaſſe, tamen ſubdit paulo poſt. *At longe magis per accidens intellectus humanus corrumpitur quam ſenſus; primo quidem quoniam accidit intellectui corrumpi, cum nullum abſtractorum corrumpatur; at nullus eſt ſenſus qui non corrumpatur. Amplius quoniam minus humanus intellectus dependet à corpore, quoniam tantum vt obiecto, & non vt ſubiecto dependet à corpore, at ſenſus vtroque modo ſcilicet vt ſubiecto & vt obiecto.* Quibus in verbis duo fatetur de intellectu humano, vnum quod ſit abſtractus; alterum vero quod non dependet à corpore vt ſubiecto. ex quibus ita contra ſuam poſitionem arguo. Nullum abſtractorum corrumpitur; ſed intellectus humanus eſt abſtractorum, ergo intellectus humanus non corrumpitur. Maior huius ſillogiſmi accipitur à Pomponatio, & etiam euidens eſt, nam quicquid corrumpitur, aut per ſe, aut per accidens corrumpitur; ſed neutro modo quod eſt abſtractum corrumpi poteſt; ergo, probatur minor, quicquid corrumpitur per ſe; eſt accidens, quia corrumpitur à contrario; contrarietas autem non eſt in ſubſtantijs, ſed quod eſt abſtractum non eſt accidens, quia accidens ſemper eſt in ſubiecto; ergo. Neque vero poteſt corrumpi per accidens, quia quicquid hoc modo corrumpitur, corrumpitur ad corruptionem ſubiecti à quo pendet ineſſe, vt albedo cum corrumpitur ad corruptionem parietis albi, & forma equi ad corruptionem equi; ſed quod eſt abſtractum non pendet ineſſe ab aliquo ſubiecto; ergo, quod eſt abſtractum non poteſt corrumpi per accidens; ergo, quod eſt abſtractum nullo modo corrumpitur. Minor

pro-

propositio quod intellectus humanus est abstractorum, pariter accipitur à Pomponatio, vt patet ex allegatis verbis, vbi inquit; *primo quia accidit intellectui corrumpi, cum nullum abstractorum corrumpatur*. ergo supponitur, quod intellectus humanus sit abstractorum; neque vero intellectus humanus vt humanus est, potest corrumpi per accidens ad corruptionem corporis in quo est, vt hic asserit Pomponatius, quod ex supradictis eius verbis pariter ita probo. Quicquid corrumpitur per accidens corrumpitur ad destructionem eius à quo pendet vt subiecto, vt clarum est, & docuit *Aristot. lib. de longitudine & breuitate vitæ cap. 2.* sed intellectus humanus ex Pomponatio non pendet à corpore, vt subiecto, ergo intellectus humanus non corrumpitur per accidens, vt falso ipse supponit hoc loco, & in *lib. de immortalitate animæ cap. 9.* neque ipsi suffragabitur, id quod declarat loco vltimo allegato, nempe quod pendere, & indigere organo tamquam subiecto sit recipi in corpore modo quantitatiuo & corporali, vt ipse dicit, sic quod cum extensione recipiatur; totum enim hoc falsum est, & exemplum quod ab ipso affertur contra ipsum militat; sensus etenim pendent à corpore vt subiecto, & vt obiecto, & tamen eorum operatio est spiritualis non materialis, & non recipiunt obiectum modo quantitatiuo, vt patet de auditu; vox enim ita auditur vt tota percipiatur à singulis, & tota ab omnibus, quod arguit sensus non recipi in organis modo quantitatiuo, quare pendere à corpore vt subiecto non est recipi cum extensione tantum; sed ita esse in subiecto vt sine eo esse non possit, siue vt accidens, siue vt perfectio; quod est formarum corruptibilium. Igitur necessario concluditur ex his quæ ipsemet Pomponatius fatetur intellectum humanum non esse, neque per se, neque per accidens corruptibilem, atque eius responsionem, ad locum ex Aristotele, allatam esse falsam.

Non fauet illi authoritas Themistij à Castellano recitata, quia Themistius ea quæ contra hunc locum attulit, tamquam dubitata ab Alexandro siue alijs aduersarijs attulit, & non ex proprio sensu; quinimmo responsionem in tertio libro se his daturum pollicetur, quod etiã præcedente cap. diximus. hæc autem sunt ipsius verba in calce capitis. *Hæc sunt quæ de verbis illis vocari possunt in dubium. Defensiones solutionesq́; in aliud tempus differre commodius est, quo se nobilissimus philosophus ad pleniorem discussionem substinet, ac reseruat*. Sanctus vero Thomas non mirum est si in hac sententiã concessisse videtur; non solum ab argumentis; verum etiam authoritate Themistij permotus; quem putauit in eadem esse sententia.

Venia-

Veniamus nunc ad eam quam attulit Portius responsionem; duo vero affert responsionis capita; vnum quod accipiat intellectũ Aristot. in confuso, scilicet, prout quid commune significat ad intellectum in actu, siue agentem, & ad intellectum potentia, quos adhuc non distinxerat. Verum hoc manifeste redarguitur, nam si nomen intellectus, vt ipse inquit, in confuso accipitur, æque potest significare, & intellectum potentia, & intellectum in actu, quorum neutrum ex doctrina Portij est possibile; non enim potest significare intellectum potentia, quia talis intellectus, vt Portius existimauit ex Aristot. sententia est accidens & facultas, siue potentia animæ, ac propterea Aristot. dicebat (inquit ipse) quod nulla alia est eius natura nisi vt sit potẽtia. Hæc autem sunt Portij verba de hac re *libello de mente humana cap. 7. Etenim nullibi intellectum potentia 3. de anima (in quo omnem rationem intellectus potentia explicauit) esse substantiam affirmauit, sed solum de eo hæc prædicata protulit, ipsum esse potentia; impassibilem, simplicem, separabilem ab organo, & immixtum, quæ omnia conueniunt intellectui, vt facultas est cognoscendi, tamen numquam dixit illum esse substantiam quod quidem summæ necessarium erat ad intellectus rationem explicandam*. At vero intellectus de quo hic loquitur Aristot. est substantia, inquit enim; *Intellectus autem videtur innasci substantia quædam existens & non corrumpi*. Videns autem hoc Portius conatus est euadere, inquit enim, quod cum *vulgatus intellectus dicatur intellectus actu dixit illum esse substantiam & non corrumpi*. Quasi velit quod hæc verba præcipue intelligantur de intellectu agente, sed neque hoc est possibile; quomodo enim de hoc intellectu dicet paulo infra quod eius operatio marcescit alio quodam interius corrupto; cum ex sententia Portij intellectus agens sit Deus, & eius operatio sit eius essentia; ergo falsa est responsio, quod Aristoteles hic accepit intellectum in confuso, & non speciatim pro intellectu humano; nec minus falsa est altera responsio, nempe quod intelligit Aristot. cum inquit, intellectum non corrumpi corruptionem quæ fit à cõtrario, quæ nullis partibus animæ accidit, quia nec sensus hac corruptione corrumpitur. Hoc etenim apertissime ex sermone Aristotelis, & ratione quam affert redarguitur itaut mirum sit virum adeo doctum hoc minime aduertisse; volens enim Aristot. probare quod intellectus non corrumpatur; affert hoc argumentum: quia inquit, *si corrumperetur maxime corrumperetur ab ea quæ in senio fit debilitate*. Talis autem corruptio non est corruptio quæ fit à contrario quæ dicitur per se; sed est corruptio quæ fit ad corruptionem subiecti, quæ dicitur per accidens. Quare hæc responsio Portij pariter corruit, itaut si alia melior non afferatur maneat argumentum

pro

pro immortalitate animi ex authoritate Ariſtot. hoc loco deprom̃ptū in ſuo robore; ſed video aliquos ad dictiones illas, videtur, &, fortaſſis, tamquam ad ſacram anchoram confugere, quaſi Ariſtot. hac in re nihil certi locutus fuerit; ad primum vero dicendum eſt cum Ammonio in expoſitione prædicabilium; prima particula de genere, quod dictio illa, videtur, non ita intelligenda eſt, ac ſi quis hæſitaret, quod confirmatur ex *Ariſtot. 1. de Cælo partic. 1.* vbi inquit, *ſcientia de natura fere plurima, videtur circa corpora & magnitudines, & horum paſsiones atque motus, adhuc autem & circa principia quæ talis ſubſtantiæ ſunt.* Cum tamen nemo vnquam dubitarit quod ſcientia naturalis circa talia verſetur. Ad alterum dicendum, quod frequens eſt Ariſtotelis conſuetudo vſurpandi hanc dictionem, fortaſſis, etiam vbi nulla ſit occaſio ambigendi; cuius multa poſſunt afferri exempla, quorum primum afferam ex *1. de anima partic. 6.* cum proponeret quæ inueſtiganda eſſent de anima ante eius definitionem, inquit; *primum autem fortaſsis neceſſarium eſt diuidere in quo generum, & quid ſit; dico autem vtrum hoc aliquid, & ſubſtantia ſit an qualitas, aut quantitas, aut etiam quodam aliud diuiſorum prædicamentorum.* Et tamen neceſſarium eſt, & nemini dubium, ea quæ multipliciter dicuntur prius diuidi quam definiantur, quod etiam abſolute præcepit idem philoſophus multis in locis, ac præcipue *1. de Cælo partic. 110.*

Poteſt etiam dici ex authoritate antiquiſſimorum & doctiſſimorum Græcæ linguæ Principum; Platonis ſcilicet & Thucididis, quinimmo & omnium antiquiſsimi Homeri, quod dictio illa ἔοικεν, non magis ſignificat, videtur, ab, εἴκω, quam æquum eſt ab eodem verbo deducto ἔοικε, quod idem ſignificat, quod æquum eſt, vel conueniens eſt, aut decet iuxtà quē ſenſum veriſsime Ariſtoteles loquitur hoc pacto. οὐδὲ νοῦς ἔοικεν ἐγγίνεσθαι οὐσία τις οὖσα καὶ οὐ φθείρεσθαι, ideſt, intellectus autem conueniens eſt cum ſit ſubſtantia ingenerari, & non corrumpi. Plato ita loquutus eſt *9. de legibus.* ἔοικε δὲ νέῳ παντὶ ὑπό γέροντος πληγέντι ῥαθύμως ὀργὴν ὑποφέρειν. decet iuuenem quemlibet à ſene verberatum æquo animo iram ſuſtinere, & *Thucidides lib. 1.* ἀδικούμενοι δέ ὡς ἔοικεν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον ὀργίζονται ἢ βιαζόμενοι. iniuriam vero accipientes, vt æquum eſt homines magis iraſcuntur, quam vim. Homerus autem ἀλλ' ὄφρα μὴ οἶος ἀργείων ἀγέραστος ἔω ἐπεὶ οὐδὲ ἔοικεν. vt ne ſolus Argiuorum ſine munere ſim, ſiquidem æquum non eſt. Hanc eandem interpretationem ſequutus eſt *Simplicius 2. de anima ſuper partic 21.*

Quinimmo & reſpondemus veriſsime ex proprietate Græcæ dictionis, quod particula illa, ἴσως pariter ſignificat, & fortaſsis, & æqualiter, ſiue æquo modo, vt apud grauiſsimos authores legitur, & præ-

cipue

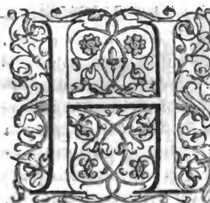
cipue apud Demosthenem *Olinth. 3.* ἐκ δὲ τοῦ τὰ μὲν ἑλληνικὰ πιστῶς, τὰ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβῶς, τὰ δὲ ἐν αὐτοῖς ἴσως διοικεῖν μεγάλην εἰκότως ἐκτήσαντο εὐδαιμονίαν. hoc est ex eo quod res Græcas fideliter; erga Deos pie inter seipsos vero æqualiter administrarunt, magnam rationabiliter assequuti sunt fœlicitatem. Ex quibus liquido patet non magis aduersarios posse particulam illam, ἴσως pro fortassis, quam nos eandem pro iuste siue æque & æquabiliter interpretari iuxta quem sensum illi cõtraponitur, ἀνίσως, quod est non æque nec pari modo, qui sensus optime respondet antecedentibus Aristotelis verbis dum inquit, ὁ δὲ νοῦς ἴσως θειότερόν τι καὶ ἀπαθές ἐστι, hoc est, intellectus vero æquo modo diuinius quid, & impassibile est; iam vero huic capiti finem imponam, quod nimis in longum me produxisse agnosco, si cuidam adhuc dubitationi satisfaciam, quam aliqui aduersarij satis ambitiose & confidenter obijciunt; Dubitatur autem circa ea quæ dicta sunt, primo quia Aristot. inquit intelligere ipsum & speculari marcescere alio quodam interius corrupto; ergo intellectus vtitur organo corporeo ad cuius corruptionem eius operatio deficit. Hoc argumentum fuit tanti momenti apud grauissimũ quemdã Doctorẽ vt existimarit propterea; quę dicta sunt ab Arist. hoc loco nõ ex propria sed aliorũ sententia dicta fuisse. Secundo, quia paulo infra tandẽ Arist. concludit, quod non solum amare & odisse quæ ad sensum pertinent; verum etiam cogitare quod pertinet ad intellectum non sunt passiones animæ, sed animæ habentis corpus secundum quod corpus habet, quod si verum est minime separabilis; sed inseparabilis est intellectus quemadmodum supra dixerat *partic. 13. Si est aliqua animæ operatio, aut passionum propria contingit vtique ipsam separari, si vero nulla est propria ipsius non vtique erit separabilis.* Ad hæc autem obiecta respondemus, & primo ad primum negando sequelam; non enim sequitur intelligere marcescit alio quodam interius corrupto, ergo intellectus vtitur organo; hoc enim interius quod corrumpitur non est organum quamuis sit facultas organica nempe phantasia; intellectus enim nullo prorsus vtitur organo ex sententia Aristotelis, quare hæc sequela non deducitur, neque à Pomponatio, neque à Portio, neque ab alijs bonis peripateticis quamuis sint aduersarij; sed tantum à Galeno qui primo de locis affectis, & alibi frequenter hoc vsus est argumento; sed Galenum hac in re non magnifacio, consueuit enim ipse Aristotelis dogmata impugnare; quippe qui minus profunde, ac superficie tenus eius doctrinam considerauit. Indigere autem phantasia non arguit necessariam intellectus à corpore dependentiam; nam quamuis phantasia quæ subministrat intellectui phãtasmata sine qui-

bus

bus non poteſt intelligere dum corpori coniunctus à corpore neceſſario pendeat, & eius temperaturam ſequatur, tamen intellectus longe ſuperior facultas eſt, neque temperaturam ſequitur; quapropter, neque à corporis paſsionibus ſemper & neceſſario afficitur, quod quamuis ſuo loco copioſius & luculentius probabimus, tamen oportunum erit etiam hoc loco ab exemplis quæ Ariſtoteles attulit aliquatenus oſtendere; videtur enim aliquando in ebrietatibus & morbis quamuis læſo corpore, & labefactata phantaſia adhuc intellectus integer manere ac imperare; quinimmo delirantis phantaſiæ errata corrigere, quod etſi raro videatur ob rarum intellectus vſum & exercitationem, cum vix minima pars hominum viuat intellectu; maxima autem ſenſu, ob quod Ariſtot. aliquando dixit; non omnibus hominibus ineſt intellectus, tamen negari non poteſt quin aliquando ſuccedat. Memoriæ proditum eſt philoſophum quendam à cane rabido morſum cum in aquæ timorem, quod extremum eſt huius veneni accidens deueniſſet, in balneum deductum, vt immerſione morbũ profligaret (id enim præſentaneum eſt malo remedium) primo quidem timuiſſe ac recuſaſſe ingreſſum; phantaſia illi repræſentante canem in balneo qui illum momorderat; poſtea vero ratiocinio emendaſſe errorem, quid enim; dicebat, cani cum balneo? ac ita confirmatum; balneum frequenter intraſſe, ac morbum arcuiſſe; vidi ego virum in litteris exercitatum & philoſophum, qui, cum eſſemus in conuiuio, & aliquando liberalius bibiſſet, incipiebat memoria deficere, & lingua titubare; cum vero etiam proximus eſſet vt aliqua delira loqueretur, læſionem aduertit; ac ita loqui deſijt quouſque à cetu ſe ſubtraxit; quinimmo tamquam philoſophus hæc verba pronunciauit, cum percepiſſet conuiuas eius temulentiam cognouiſſe. *ipſum intelligere, & ipſum ſpeculari marceſcit, alio quodam interius corrupto, ipſum autem impaſſibile eſt.* ex quibus colligi poteſt intellectum non pendere neceſſario à corpore; ſed illi dominari & imperare, atque ita priori dubitationi ſatisfactum putarim; ad alteram vero non difficile eſt reſpondere; nullum enim abſurdum eſt dixiſſe, quod cogitare ſit operatio coniuncti, & non animæ tantum. per cogitare autem intelligit diſcurrere, quod eſt opus non ſolius intellectus; ſed intellectus coniuncti cum ſenſu, quod optime ſignificat verbum Græcum διανοεῖσθαι, quod diſcurrere eſt. Reliquum eſt ad cætera loca ponderanda deuenire.

Ex

Ex eodem 1. de Anima partic. 93. locus alius.
Caput XVI.

Hoc idem, quod prædictis in locis. *libro pariter de anima 1. partic. 93. Aristot.* testatum reliquit; cum enim aduersus Platonem qui animã partibilem, non solum ratione, secundum diuersas facultates, verum etiam subiecto; secundum varias corporis partes, in Timeo statuerat; primum argumentum attulisset, dicens: *Quid igitur continet animam si partibilis est natura.* cum etenim vni corpori vna anima debeatur. si anima sua natura partibilis est, quid illam continet siue coniungit & vnam facit? *non enim vtique corpus, videtur enim contra magis anima corpus continere; egrediente enim expirat & putrescit. Si igitur aliquid aliud vnam ipsam facit, illud maxime vtique erit anima. Oportebit autem iterum & illud quærere vtrum vnum, an multarum partium sit; si enim vnum est, propter quid non mox & animam vnum esse; si vero partibile; iterum ratio quæret quid est continens; & sic vtique procedet in infinitum.* Deinceps & alterum subiungens argumentum inquit. *Dubitabit autem aliquis & de ipsius partibus, quam potentiam habeat vnaquæque in corpore. Si enim tota anima totum corpus continet conuenit & partium vnam quamque continere aliquid corporis. Hoc autem assimilatur impossibili, quam enim partem aut quomodo intellectus continebit, difficile est etiam fingere.* Quo argumento optime concludit Aristot. aduersus Platonem: deducens illum ad impossibile. Quod facile intelligemus si supponamus, quod Aristot. tamquam euidens prætermisit; nempe quod si anima diuisibilis est ad diuisionem corporis, vt Plato censuisse videtur, extensa etiam est ad extensionem corporis.

Ex hoc autem sequitur, quod si tota anima totum corpus continet, & vnaquæque pars animæ, certam corporis partem continebit; veluti enim se habet totum ad totum, ita pars ad partem. Quare & Plato veluti totam animam in toto corpore posuit, ita & partes animæ certis corporis partibus assignauit; vegetalem siue concupiscibilem epati cui tamquam præsepi brutam hanc animæ partem veluti iumentum quodam alligauit; Irascibilem vero cordi, qua veluti satellite, aut cane aduersus importunas concupiscibilis rebelliones Rationalis vteretur. Animalem vero ac Rationalem cerebro tamquam in suprema atque editissima arce. Hoc autem scilicet singulis animæ hu-

manæ partibus, singulas, ac certas corporis partes assignare, assimilatur impossibili, Aristoteles inquit. nam esto quod vegetalis constituatur in epate, irascibilis in corde, & animalis siue sensitiua & motiua in cerebro, tamen hoc non poterimus de intellectiua animæ parte; *Quam enim partem, aut quomodo intellectus continebit difficile est etiam fingere*. Hæc autem sunt Græca verba τοῦτο δὲ ἔοικεν ἀδυνάτῳ ποῖον γὰρ μόριον, ἢ πῶς ὁ νοῦς συνέξει, χαλεπὸν καὶ πλάσαι. cuius impossibilitatis rationem in *3. lib. afferet, & in 2. de generatione animalium attulit*. nempe, quia intellectus prorsus inorganicus est, & eius actio nihil cōmunicat cum actione corporea. ex quibus certissimis & clarissimis Aristot. verbis ego ita pro immortalitate animorum arguo. Intellectus nullam partem corporis cōtinet: ergo intellectus prorsus est immortalis. antecedens propositio est Aristot.; subsequens vero probatur. Si intellectus aliquo pacto esset mortalis, & non prorsus immortalis, necessario sequeretur ad temperamentum alicuius partis corporis; probatur consequentia, quia omnis forma corruptibilis educitur de potentia materiæ, quod est sequi ad dispositiones materiæ, ac propterea ad temperamentum; At cum intellectus sit pars animæ, si esset corruptibilis, necessario sequeretur temperamentum alicuius partis corporis. ex Aristot. deductione hoc loco, sed consequens est falsum ergo & antecedens. Quod consequens sit falsum; probatur; nam omnis forma quæ consequitur temperamentum, & dispositiones alicuius corporis est vnica & inseparabilis perfectio, quæ continet illud corpus, vt patet ex etymologia entelechie, quam tribuit Aristoteles talibus formis, aduersarijs nostris id maxime concedentibus; dicitur enim entelechia, vt supra etiam dictum est, quasi vnicam perfectionem continens; sed intellectus nullā partem corporis continet, quinimo, neque fingere, aut imaginari possumus quam partem corporis, aut quomodo intellectus contineat, vt Aristot. dicit; ergo intellectus non est forma quæ sequitur temperamentum, neque pendere potest ex temperamento; ergo impossibile est ipsum esse mortalem. Quod etiam inde confirmatur; nam omnes qui statuerunt intellectum humanum esse mortalem, ipsum dixerunt pendere ex temperamento, at hæc, dogmata Aristot. non sunt, sed Galeni; qui eo cæcitatis deuenit, vt non sit veritus dicere intellectum esse temperamentum cerebri, quo nihil ineptius; quamuis ipse hoc eodem in loco, scilicet libello quod animi mores corporis sequantur temperaturam, *cap. 3. & 4.* sæpius sibi contradicat. dicens, quod vtrū anima rationalis immortalis sit, aut mortalis nihil habebat certi, aut constituti nec demonstrationem aliquam hac de re tenebat; quinimo qualis nam sit

animæ

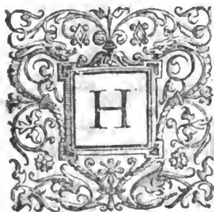
animæ substantiá se ignorare libere & aperte fatetur. Non sic Aristoteles noster qui certissime hoc loco decreuit, neque figmento proximũ esse, aliquam corporis partem assignare, quam intellectus contineat, siue cui sit alligatus, vt de morticinijs atque corruptibilibus animæ facultatibus dicere est; nempe de vegetali ac irascibili ex Platonis sententia; sed dubitare aliquis iure posset, quonam pacto Plato diuisibilem animam constituerit, qui illam æternam mõstrauit in phedro, validissimo argumento, scilicet, quia sibi ipsi principium motus existit; & cum seipsam deserere non possit; perpetuo & incessanter moueri necesse est: quinimo de rationali animæ parte magis dubitare contingit, qui nam fieri possit, vt eam non solum in capite, tamquam certa sede ac particula collocarit; verum etiam (vt ipsius verbis vtar) tamquam diuinum semen in cerebro, veluti in agro iactum atque disseminatum putarit, qui eamdem immortalem atque indiuisibilem, & paulo ante, & vbique locorum apertissime prædicauit. Quibus perbelle respondet, atque satisfacit *Plotinus Eneade 4. lib. 3. cap. 23.* & primum priori. animam in varijs atque diuersis animati corporis partibus sitã esse, iuxta varias atque diuersas quas cum corpore exercet functiones; vbi enim exordia atque principia sunt instrumentorum, ibi, & ipsius operationes exercentur & facultates inesse pariter dicuntur, vt cum facultatem videndi in oculis, audiendi vero in auribus insitam dicimus, quod pariter *Aristot.* docuit *2. de partibus cap. 10.* dicens contra eos qui animam sentientem in cerebro constituebant. *Verum cum intelligere causam quamobrem sensus nonnulli in capite habentur nequeant; quod eam partem cæteris esse peculiariorem animaduerterint; ideo sensum cum cerebro coniungendum ratiocinantur.* Non igitur animam, sed facultates Plato, diuisibiles dixit: Alteri vero dubitationi sapienter etiam eodem loco respõdet, verissima responsione, & non solum ad Platonis mentem; verum etiam iuxta Aristot. sensum, loco examinato. Inquit vero, quod cum antiqui rationem in cerebro posuerunt, non propterea id fecerunt, quia ratio sit in cerebro; sed quia sensualis anima & imaginatiua virtus, quibus rationalis, tamquam proxime superior gradus affinitate coniungitur, in cerebro constituta sunt, tamquam proportionato mem̃bro, ac suis operationibus accommodato instrumento. Oportebat autem rationalem animæ partem quamuis nullo modo cum corpore communicantem; hoc est nullo corporeo organo vtentem, cum illa animæ specie communicare, quæ posset ab ipsa aliquid accipere, hoc est illi parere & ab illa illustrari, qualis est imaginatiua.

Rationalis igitur animæ pars, in cerebro est, non vt in loco; sed quia

sensualis & imaginatiua, quæ est quodammodo rationis particeps; tamquam eius famula, & administra eo in loco est velut suæ actioni accommodata parte: ob animales scilicet, spiritus, in cerebro artem peratos, qui imaginandi facultati deseruiunt; hæc autem sunt Plotini verba. *Cum igitur sentiendi, prosequendiq́; virtus in anima sensuali, atque imaginatrice supra se ipsam habeat rationem quasi ad inferius propinqua; nimirum vbi hac est in supremo, ibidem posita est ratio ab antiquis, in summa animalis totius arce, ipso videlicet capite: Non quia ratio sit in cerebro, sed in hoc sensuali, per quod quasi medium ratio posita videtur in cerebro; sensuale quidem hoc oportuit attribuere corpori & illi membro potissimum, quod actionem huiusmodi suscipere posset: Rationem vero nullo modo cum corpore communicantem communicare prorsus oportuit illi quod est animæ species: anima inquam potentis à ratione nonnihil accipere; quod enim sensuale est quodammodo etiam est & iudex, & quod imaginale est, veluti intellectuale videtur; quin etiam impetus atque prosequutio phantasiam rationem quæ sequuntur. Illic igitur rationale est, non quidem vt in loco; sed quoniam quod est ibi quodammodo rationis sit particeps.* Hæc Plotinus.

Hanc vero affinitatem, atque coniunctionem sentientis animæ cum superiore rationali pariter *Aristot.* statuit *1. Moralium Nicomachiorum cap. vlt.* vbi duplicem irrationalem animam statuit, vnam quæ non est apta nata parere rationi, cuiusmodi est anima vegetalis; alteram vero quæ est apta nata parere rationi, quæ sensitiua siue imaginatrix, quam etiã & rationalem appellat; quia hoc modo participat rationem. Patet igitur ex dictis, Aristotelem loco allato apertissime statuisse humanum intellectũ immortalẽ neque hac in re à præceptore Platone dissensisse.

Reijcitur Aduersariorum responsio. *Cap. XVII.*

HÆC verba ab antiquissimis & grauissimis expositoribus, ita, vt diximus explicata, Alexander cum non posset corrũpere, consulto prætermisit, vt Philoponus inquit; at vero eius sectatores ineptissime ipsa exponere non dubitarunt. *Simon Portius disputatione sæpius commemorata de mente humana cap. 14.* pro responsione distinctionem affert: inquiens, quod separari duplici ratione facultatibus animæ contingit, vno quidem modo, vt inter se inuicem conferuntur, vt cum intellectum dicimus separari, seu distingui à sensu & vegetali, & hac ratio-

ratione non separantur; secundum magnitudinem & subiectum, vt Plato asseruisse videtur, qui varijs & distinctis partibus has distinctas facultates assignauit; sed sola inuicem ratione distinguuntur, vt patet ex verbis philosophi *2. de anima*, cum inquit, *sensitiuo esse & opinatiuo aliud; siquidem & sentire ab ipso opinari, similiter autem & aliorum quæ dicta sunt vnumquodque*, sed intellectus qui est in actu, & speculatiua potentia videntur separari sicut perpetuum à corruptibili ab alijs facultatibus animæ. De hac igitur separatione, inquit, voluisse Aristotelem hoc loco Platonem arguere & significasse sub tipo, & inconfuso, id quod *in 2. de anima & 3.* planius expressit, & rationem inquit attulisse, quoniam si intellectus subiecto separaretur à cæteris facultatibus quemadmodũ separatur ratione, difficile esset fingere, quam partem corporis, aut quomodo intellectus contineret, siquidem (inquit ipse) nullam partem corporis format, nec illam sibi determinat, aut præscribit in qua sit, & per quam operetur.

Alia est separatio ipsius intellectus à subiecto, & corpore, quæ conuenit intellectui potentia, vt cum sensu comparatur, quæ quidem separatio dicitur ab organo, & à corpore quoniam non vtitur organo, vt iam dictum est; nec est calidus, nec frigidus, nec passibilis; aut per se, aut ratione organi, atque ob id dicitur intellectus simplex, immixtus & separatus, sed non æternus; substantia enim (vt voluit *Aristot. 7. metaphis.*) separabilis est ab accidẽtibus quoniam accidentia quidem abesse & adesse possunt permanente substantia, neque corrupta: puta potest homo ab albo ad nigritiem mutari ipso permanente, sed passionibus desinentibus; nemo tamen sanæ mentis diceret, hominem propter hoc esse æternum, est igitur homo separabilis, non tamen æternus; quare non omnis separatio denotat æternitatem. Est & postrema separatio quæ competit substantiæ in actu, & per se existenti; & hæc sola, competit intellectui in actu, qui inter intellectus tum potentia, tum in habitu, solus est æternus, & hic separatur vt perpetuum à corruptili. Hæc Portius. At *Iulius Castellanus* eius assecla. tractatu pariter *de mente humana lib. 3. cap. 4.* aliam attulit responsionem, quam etiam ex promptuario Portij, & Alexandri mutuatus fuit, eandemq; eadem doctrina quam attulit Portius communiuit. Inquit vero, quod cum intellectus noster secundum se nullum habeat actum; sed pura sit, simplexq; potentia, nullam potuit obtinere corporis partem quam informaret, atque cõtineret. Iam vero illud non sequitur, quod si intellectus nullam corporis partem informet atque contineat, & sit ab omni corpore separabilis, æternus appellari debeat, ac nullum vnquam sit pas-

 sfurus

ſurus interitum, quoniam pluribus modis res ſimplex dicitur à corpore ſeparari; hoc vero vltimum, ſcilicet quot modis res ſimplex dicitur à corpore ſeparari, in ſequenti capite dicturum pollicitus fuit, vbi eadem prorſus repetit, quæ ſupra ex Portio attulimus. Hæc aduerſarij.

Ex quibus triplex ſumitur modus reſpondendi, vnus eſt, quod Ariſtot. cum dixit difficile eſſe fingere aliquam partem corporis in qua intellectus ſit, hoc dixit de parte aliqua corporis diuerſa à corde, in quo reliquæ facultates animæ, vegetalis, ſcilicet, & ſenſitiua reſident, non autem ſimpliciter de omni parte, & ratio eſt, quia intellectiuum in mortalibus, non ſeparatur à ſenſitiuo, quemadmodum neque ſenſitiuum à vegetatiuo, vt *2. de anima Ariſtot. dicebat, partic. 15. & 32.* quare ſi hæ facultates non ſeparantur ad inuicem ſubiecto, ſed ſolum ratione; ergo vbi ſunt reliquæ facultates, ibi etiam eſt intellectiua, ob hoc igitur (ait Portius) Ariſtot. dixit, quod non eſt fingere aliquam partem in qua ſit intellectus, & in hoc redarguit Platonem, quia ſi partes animæ diſtinguerentur loco, ſicut ratione, Oporteret intellectui aſſignare aliquam ſeorſum partem, quod eſt impoſſibile, vt dictum eſt. hunc reſpondendi modum fuſe explicauit *Portius cap. 7.* his verbis. *Hinc aperte accipis animam eſſe in corde, & non in toto corpore. At vero intellectum quoque neceſſario eſſe in corde ratione demonſtrabimus; ſi enim in mortalibus intellectiuum non poteſt eſſe ſine ſenſitiuo, vt 2. de anima determinauit philoſophus, eſt ſane inſeparabile, quare ſequitur neceſſario, quod ſit in eodem loco, & in eadem particula corporis, in qua eſt vegetatiuum & ſenſitiuum; ſi diceres eſſe in alia id refragatur Ariſtot. 1. de anima, qua agit contra Platonem qui diuiſit partes animæ ſecundum partes corporis, atqui nulla particula deſtinatur intellectui, vt eodem lib. explicauit. Accedit quod facultates animæ ratione diſtinguuntur, vt 3. de anima docetur, & non per partes corporis, ſed per potentiam:* Sed videamus quantum valeat hæc reſponſio; ac primum, neſcio equidem quonam pacto ſeparabilitatem facultatum animæ, hoc loco ſomniauerit, nequaquam enim hic Ariſtoteles χωριστὸν, vel ἀχώριστον. quod eſt ſeparabile, vel inſeparabile de partibus animæ vſurpauit, ſed μεριστὸν, & ἀμεριστὸν. quod eſt partibilis & inpartibilis; ita enim quæſitum proponit Ariſtoteles: λέγουσι δὲ τινες μεριστὸν αὐτὸν εἶναι καὶ ἄλλῳ μὲν νοεῖν, ἄλλῳ δὲ ἐπιθυμεῖν: τί οὖν δήποτε συνέχει τὴν ψυχὴν εἰ μεριστὴ πέφυκεν. hoc eſt. *Dicunt itaque quidam partibilem ipſam, & alia quidem intelligere, alia vero concupiſcere: quid igitur continet animam ſi partibilis eſt natura.* modo partibile & impartibile non dicit diuiſionem facultatum, facta comparatione ad inuicem, vt ſupponit Portius, ſed potius diuiſionem facultatum, comparando ipſas ad partes, quod manifeſte Ariſtot. explicauit dum dixit paulo infra.

Dubi-

Dubitabit autem aliquis & de ipsis partibus, quam potentiam habeat vnaquæque in corpore; si enim tota anima totum corpus continet, conuenit & partium vnamquamque continere aliquid corporis. Hoc autem assimilatur impossibili, quam enim partem, aut quomodo intellectus continebit difficile est, etiam fingere.

Quod manifestius patet, nam comparando inferius has easdem facultates adinuicem Aristoteles, quatenus inter se differunt, de ipsis non ἀμεριστά, hoc est impartibilia, sed οὐ χωριστά. quod est inseparabilia, vsurpauit; hæc autem sunt præcisa eius verba *partic. 94.* καὶ ὁμοειδῆ εἰσιν ἀλλήλοις. καὶ τῇ ὅλῃ; ἀλλήλων μέν; ὡς οὐ χωριστὰ ὄντα τῆς δὲ ὅλης ψυχῆς ὡς διαιρετῆς οὔσης. hoc est, *& eiusdem speciei sunt, ad inuicem & toti. ad inuicem quidem tamquam non separabiles existentes, toti autẽ animæ, tamquam diuisibili existente.* quibus verbis nihil clarius afferri potest contra distinctionem Portij; volens enim ex rei natura Aristot. cõfutare sententiam Platonis, quod facultates animæ essent non solum ratione, sed etiam loco distinctæ, affert experimentum de plantis & animalibus anulosis, quorum singulæ partes diuisæ, habent in se omnes facultates, vegetandi, sentiendi, & mouendi, quæ facultates, sunt eiusdem speciei, & ad inuicem, & toti animæ, ad inuicem quia sunt inseparabiles, hoc est sunt in eodem subiecto, & constituunt idem numero, quæ autem constituunt idem numero sunt inter se eiusdem speciei, nam species est in indiuiduis. toti autem animæ, quia anima tota, diuisibilis est ad diuisionem totius. (ita enim legendum est, & non indiuisibilis est, vt male vertit argiropilus qui quamuis esset bonus Græcus, tamen cum non esset philosophus in multis errauit; habet enim codex Græcus διαιρετῆς οὔσης. hoc est *diuisibili existente.* non autem ἀδιαιρετῆς οὔσης, hoc est *indiuisibili existente.* ita enim corrumpitur Aristotelis sensus,) ac veluti; in similaribus; quia tota essentia diuisibilis est & extensa. eiusdem rationis sunt totum & pars, ita pariter contingit in tota anima extensa, quod eiusdem rationis & speciei est tota anima cum suis partibus, patet igitur inanem esse ac falsam distinctionem allatam à Portio, siquidem partes siue potentiæ animæ, collatæ ad inuicem, nullam habent potentiam, neque respectum ad partes. de quo dubitans *Aristot. particula 92.* inquit. *Dubitabit autem aliquis & de ipsis partibus, quam potentiam habeat vnaquæque in corpore; si enim tota anima totum corpus continet, conuenit & partium vnamquamque continere aliquid corporis.* Iuxta quem sensum simpliciter negauit intellectum esse in aliqua parte corporis. Arguit enim Aristoteles ad hominem, deducendo eum ad impossibile, quasi diceret, esto quod partes aliquæ animæ, sint in aliquibus corporis partibus, vt vegetalis in epate, irascibilis in corde, & sensitiua in cerebro, tamen hoc non sufficit,

ficit, nam si tota anima est in toto corpore, ergo & vnaquæque pars animæ est in aliqua parte corporis, sed hoc est impossibile, nam neque figmento, possumus intellectui aliquam partem assignare, quod nequaquam dicere potuisset Aristoteles si iuxta sensum Portij dixisset animam non esse partibilem, nam iuxta eum sensum potuisset anima esse in corde quod vltro non solum concedit, sed asseuerat Portius, verbis supra adductis, sed non concederet Aristoteles, neque aliquis alius bonus peripateticus, sine contradictione, & rubore. Vidit etiam & Portius hanc contradictionem, ac propterea loco allegato scilicet *cap. 7.* cum dixisset intellectum, vt cæteras animæ facultates etiam ipsum esse in corde, subdit. *Neque verba Aristot. 1. de anima dissentiunt cum his dictis quippe libro 1. de anima, quamquam in Platonem inuehit dicitq; nullam posse dari particulam corporis quæ sit proprium organum intellectus, quemadmodum facultatibus sentiendi assignantur pro organis diuersæ particulæ corporis. Dicimus tamen ipsam animam esse in corde, veluti in sua regia, & intellectum vt facultatem animæ ibi quoque esse, non vt in organo, sed vt in subiecto in quo est substantia animæ.* Quæ responsio coincidit cum secundo modo respondendi quem supra ex eodem attulimus; dicit enim, quod negat Aristot. intellectum humanum esse in aliqua particula, tamquam in organo; at non simpliciter negat, illum esse in aliqua parte corporis, quapropter eandem doctrinam & sententiam quam duobus in locis statuit simul confutabimus. ac primum arguo sic. si intellectus est in corde veluti etiam est sensus & vegetalis tamquam subiecto in quo est substantia animæ (vt ipse inquit) ergo intellectus est in corde tamquam in organo, probo consequentiam; quia non maior est ratio propter quam reliquæ facultates sint in corde, tamquam in organo, quam vt ibidem pariter sit intellectus tamquam in organo. ergo, probatur assumptum; nam ex Portij doctrina, in hoc est differentia intellectus & reliquarum facultatum, quia nulla potest dari particula corporis, quæ sit proprium organum intellectus, quemadmodum facultatibus sentiendi assignantur pro organis diuersæ particulæ corporis, sed hoc non impedit sensitiuas facultates, quin etiam sint in corde tamquam in organo; quinimo necessario vtuntur corde, tamquam organo; vtuntur enim spiritibus & calore cordis: ita vt læso corde, etiam si non lædantur reliqua organa, lædantur ipsorum operationes; ergo à pari, ex hoc quod intellectus non vtitur peculiari organo, non posset Aristot. arguere, quod intellectus simpliciter non vteretur organo (vt dicit Portius eum arguere) quia quamuis non vteretur organo externo vteretur tamen organo interno; vt patet de imaginatiua; cui quamuis non

sit assignatum organum aliquod externum, vtitur tamen organo interno. Præterea arguo; impossibile est substantiam alicuius formæ esse in aliquo subiecto, ita vt eius essentia pendeat ab illo subiecto, & eius facultatem non vti eo subiecto tamquam organo; probatur assumpta propositio, quia pendere in esse substantiam alicuius formæ ab aliquo subiecto, est sequi ad dispositiones illius subiecti, sequi autem ad dispositiones alicuius subiecti, est etiam operari secundum dispositiones illius subiecti, vt forma plante sequitur ad dispositiones, siue temperamentum plante, ac pariter operatur secundum temperamentum plante, & sic de omnibus formis quæ educuntur de potentia subiecti, sed per te substantia animæ est in corde tamquam in subiecto, & ab ipso pendet inesse; ergo omnes eius facultates operantur secundum dispositiones & temperamentum cordis, & vtuntur corde tamquam organo, sed intellectus est facultas animæ, ergo intellectus vtitur corde tamquam organo, ergo sibi contradicit Portius dum statuit essentiam animæ humanæ esse in corde, & ex consequenti intellectiuam potentiam, ipsam vero non vti corde tamquam organo. Præterea etiã apertissime Aristoteli contradicit, qui has propositiones, esse conuertibiles statuit, scilicet formæ, cuius substantia separabilis est à corpore, & operatio separabilis est à corpore, & cuius operatio separabilis est à corpore substantia separabilis est à corpore, vt patet *1. de anima partic. 12. & 13. & 2. de generat. animal. cap. 3.* ergo dicere quod intellectus sit inseparabilis à corpore, & non vtatur organo corporeo, est Aristot. aperte contradicere, idem enim est non vti organo corporeo, & habere operationem separabilem à corpore, neque vero illi suffragari potest, quod inquit, intellectum potentia esse instrumentum animæ cuius substantia est in corde, atque sua essentia non esse actum; sed esse nudam potentiam, ac propterea nullam partem corporis informare, vt etiam Iulius Castellanus respondebat, nam pari ratione neque potentiæ sensitiuæ essent in aliqua corporis parte, certas quandoquidem pari ratione, & intellectus & potentiæ sensitiuæ sunt potentiæ, ex Portij sententia. Hæc sunt eius verba *cap. 6. Siquidem facultates omnes animæ nostræ, quibus homo, & intelligit, & sentit, sunt potentia.* Addo etiam, quod potentiæ inseparabiles sunt ab anima; quinimo idem re sunt cũ anima: quare impossibile est potentiam animæ organicæ esse inorganicam, quod optime significauit philosophus *2. de generat. animal. cap. 3.* dicens: *Quorum principiorum actio est corporalis; hæc sine corpore inesse non posse certum est; verbi gratia ambulare sine pedibus.* Quibus verbis plane significat, quod illæ animæ & potentiæ sunt inseparabiles à corpore, quæ sine corpore

suas

suas nequeunt exercere operationes, vt, quia ambulare non potest fieri sine pedibus; potentia ambulatiua inseparabilis est à pedibus. corruit igitur responsio Portij tamquam manifeste absurda. Nec minus absurda esset responsio alia quam aliquis posset afferre ex *Scoto in 4. sententiarum dist. 43. quæst. 2. in responsione ad primum*, quam responsionem sequutus fuit *Bessario Cardinalis Nicanus lib. 3 contra calumniatorem Platonis cap. 22.* (quamuis ipse bene de Aristotele senserit eumq; statuisse animū humanum immortalem eodem capite fateatur.) sequitur etiam eandem Pomponatius varijs in locis.

Est autem responsio ferme eadem cum superiore, ac propterea eisdem vrgetur difficultatibus, nisi quod in quibusdam differunt; Portius enim statuit intellectū in corde, sicut & cæteras facultates; quamuis non concedat, illum vti corde tamquam organo; at Scotus illum non concedit esse in corde, cum neget Aristot. eum habere particulare organum; sed statuit in toto corpore, cum sit actus corporis, concedit vero, ipsum vti toto corpore tamquam organo, ac propterea ad corruptionem corporis corrumpi; quare cum peculiares habeat errores; speciatim contra hanc sententiam ita arguo; si intellectus non est in parte aliqua determinata corporis; sed in toto corpore, & inseparabilis est à toto corpore, intellectus est diuisibilis ad diuisionem corporis; sed consequens est falsum & absurdū; tunc enim intellectus esset ignobilior vegetali, quæ in homine & cæteris animalibus perfectis est indiuisibilis. probatur autem consequentia, quia si intellectus esset inseparabilis esset eductus de potentia materiæ, & ita consequeretur temperamentum corporis; ac totius corporis, siquidem est in toto corpore quare diuisibilis esset ad diuisionem partium corporis, cuiusmodi est temperamentum corporis; quod optime docuit *Aristot. libello de iuuentute, senectute, vita, & morte cap. 1. & 2 & de motu animalium cap. 2.* vbi, cum statuisset certam partem corporis in qua esset anima in viuentibus tantum, siue vegetantibus; cuiusmodi sunt plantæ, & in viuentibus sentientibus imperfectis, cuiusmodi sunt animalia anulosa illam per totū corpus huiusmodi diffusam statuit; ac propterea animā habere vnam actu potentia autem multiplicatam, & ex hoc fieri, vt eius partes diuisæ viuant, in animalibus autem perfectis hanc particulam esse cor, ac propterea animam esse in corde, & non in toto corpore; nisi secundum actum informandi, quare, necessario sequitur, quod si intellectus est corruptibilis (vt hæc opinio asserit,) & est in toto corpore, aut sit in corde, vt Portius dicebat, aut vt sit in aliqua alia parte proportionata cordi, quæ sit disseminata per totum corpus vt in anima-

libus

libus infectis, & ita erit diuisibilis ad diuisionem corporis. Præterea etiam, Scotus aperte sibi ipsi contradicit; nam statuit intellectum ab Aristot. dici incorruptibilem; non quacumque incorruptibilitate, & simpliciter, sed ea tantum quæ fit ratione organi, nempe quia corrumpitur organum in quo est; quod non contingit intellectui, quia intellectus non habet organum; postea vero inquit intellectum esse corruptibilem ratione compositi, hæc sunt eius verba. *Nec tamen ex illa incorruptione intellectus, quia scilicet non habet organum per cuius corruptionem posset corrumpi in operando, sequitur quod sit simpliciter incorruptibilis in operando; quia tunc sequeretur quod in essendo; sicut tunc argumentatum est, sed tantum sequitur, quod non est corruptibilis in operando, illo modo quo potentia organica: tamen poneretur simpliciter corruptibilis, iuxta illud primi de anima, intellectus corrumpitur in nobis quodam interiori corrupto, & hoc pro tanto, quia poneretur principium ipsi toti composito, operandi operationem propriam eius, sed compositum est corruptibile, ergo & principium operatiuum eius:* Modo idem est corrumpi, ratione organi alicuius particularis, & corrumpi ad corruptionem totius corporis; primo quia statuit totũ corpus esse illi organum; dum inquit, quod poneretur principium toti composito operandi operationem propriam eius; secundo quia corrumpi ad corruptionem organi aliquam facultatem, est corrũpi ad corruptionẽ subiecti in quo est, quæ dicitur corruptio per accidens, quare eadem corruptione, qua corrũpitur aliqua facultas sensitiua corrupto organo; puta visiua corrupto oculo, corrũperetur etiam intellectiua corrupto toto corpore, neque dici potest quod differant in eo, quia reliquæ facultates quę sunt in organis particularibus corrumpũtur corruptis tantum proprijs organis, at vero intellectiua non corrũpitur corrupta aliqua parte in qua sit, sed corrupto toto corpore cui est principium operandi; nam hoc falsum est, quia ad corruptionem vnius tantum particulæ videmus hominem interire; nempe vulnerato corde. quinimo si intellectus erit corruptibilis non poterit esse in toto corpore, ex sententia Aristot. sed necessario erit in corde, quia non separaretur subiecto à reliquis facultatibus, vt supra fusius dictum est. Quare certissime statuendum est, quod si intellectus esset corruptibilis determinaret sibi certam aliquam partem corporis in qua esset, neque vagus & inconstans per totum corpus erraret. Quod autem assumit Bessarion loco citato, scilicet aliquam facultatem corruptibilem non determinare sibi organum, vt est imaginatiua, falsum est; nam imaginatiua est in certa parte corporis qua vtitur tamquam organo; est enim in anterioribus cerebri ventriculis, vbi mediantibus spiritibus animalibus suam functionem exercet,

& ob id læsa ea particula læditur eius operatio, vt experiuntur Medici. Manet igitur firmum & inconcussum argumentum ex hoc loco Aristot. desumptum; quod si intellectus nullam sibi vendicat corporis particulam in qua sit, separabilis est & immortalis.

Ad tertiam vero responsionem, qua dicitur quod non omne separabile est incorruptibile, nam substantia dicitur ab *Aristot. 7. metaphisicor.* separabilis ab accidentibus, cum tamen sit corruptibilis, quamuis non opus esset respondere, quia non facit ad rem, cum Aristot. hic nullam faciat mentionem separabilitatis, vt initio diximus, tamen ex abundanti respondemus, quod si Aristot. dixisset hic; intellectum separabilem in eo sensu quo dixit substantiam esse separabilem ab accidentibus *7. metaphisicor.* dixisset illum incorruptibilem; substantia enim cum per se existat non corrumpitur corruptis accidentibus, sed separatur ab ipsis, vnde & incorruptibilis est corruptione qua corrumpuntur accidentia; non enim corrumpitur à contrario quamuis corrumpatur ad corruptionem partium, ex quo substantia simplex omnino incorruptibilis est; quare argumentum hoc si ad propositum faceret potius pro nobis afferendum esset, quam contra nos.

Authoritas ex 2. de Anima partic. 11. explicatur. *Caput XVIII.*

EX *secundo de Anima libro*. Primus qui nobis pro immortalitate occurrit locus; est *ex 11. particula* iuxta communem sectionem; vbi Aristot. assignata iam animæ definitione, quod sit scilicet, actus primus corporis phisici organici, potentia vitam habentis, ex dictis ita concludens inquit. *Quod igitur non sit anima separabilis à corpore, aut partes quædam ipsius, si partibilis nata est, non immanifestum est, quarumdam enim actus partium est ipsarum*. Quasi diceret ex ijs quæ in definitione animæ statuimus, nempe quod anima sit entelechia prima corporis phisici organici sequitur, quod anima non sit separabilis à corpore cuius est anima; si enim entelechia, siue perfecti habia; est perfectio & actus corporis cuius est entelechia, est inseparabilis à corpore; nam si sit separabilis, quonam pacto, aut cuius erit perfectio & entelechia, cum igitur anima sit entelechia, necessario sequitur quod inseparabilis sit à corpore cuius est anima, aut omnis, aut si non omnis saltim partes quæ-

dam

dam ipsius si partibilis sua natura est, hoc est si diuersæ rationis inter se sunt animæ partes, siue facultates, nec sunt eiusdem generis; nam si diuersi inter se generis sint, illę saltim erunt inseparabiles, quæ sunt entelechia, & perfectio quarumdam partium corporis, vt sunt partes siue facultates animæ, organicę, huius autem rei causam ipse assignauerat *2. de generat. animal. cap. 3.* quia ipsarum operationes sine corpore fieri non possunt, vt ambulare sine pedibus; his autem dictis, subiungit: *At vero quasdam nihil prohibet (scilicet separari) propterea quod nullius corporis sunt actus.* Quæ verba congruunt cum illa sententia, quam hac eadem de re statuerat *2. de generat. animal. cap. 3. Restat igitur vt sola mens extrinsecus accedat, eaq; sola diuina sit, nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis;* Idem enim sunt extrinsecus accedere, & esse separabile quemadmodum idem prorsus sunt, esse organicum, & esse inseparabile; nam veluti quod organo indiget sine organo non potest esse; vt vis ambulatiua sine pedibus, ita quod extrinsecus aduenit, & antecedit corpus, sine corpore potest operari, & sine corpore potest esse. Optime igitur deducit Aristot. quod propterea, quia aliquæ animæ partes nullius corporis sunt actus, nihil prohibet ipsas à corpore separari. quia vero posset ex hoc aliquis dubitare, quonam igitur pacto in communi animæ definitione sumpsit actum, siue entelechiam, si aliquæ sunt eius partes, quæ non sunt actus; propterea supponens duplicem dari actum; vnum separabilem vt Nauta nauis, alterum vero inseparabilem subdit: *Amplius autem immanifestum si sit corporis actus anima sicut Nauta nauis.* Hoc autem propter antiquos philosophos Aristot. adhuc indeterminatum asseruit; & præcipue propter Platonem, qui animam humanam non tamquam alteram partem cōpositi; sed substantiam per se subsistentem, & tamquam motorem in corpore constituebat. At vero neque iuxta Aristot. principia absurdū est, aliquam dari animæ partem, quæ substantia sit, separabilis, & tamen sit actus essentialis corporis, completiuus & informans (vt dicunt) duplex enim potest esse alicuius formæ operatio, vna propria, altera vero communis, secundum propriam operationem potest non indigere corpore, & ita non esse actus corporis, ac separabilis esse à corpore; secundum vero communem indigebit corpore, ac ita erit actus essentialis corporis; quinimo erit inseparabilis à corpore, vt patet de animabus orbium ex Aristot. doctrina, quæ vt intellectus sunt non indigent corpore, quia intelligere non est actio corporea, vt vero motores sunt indigent orbibus, & propterea coniunguntur orbibus & sunt animæ orbium. Neque propterea dicendum est has animas esse assisten-

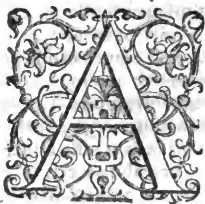
tes

tes tantum,non informantes; cum enim motus ſit operatio vitalis,vbi prouenit à principio intrinſeco, dicitur prouenire ab anima, quinimo cum cœli ex ſententia Ariſtot. moueantur à principio intrinſeco, non ſolum cognoſcente, ſed etiam volente, ſequitur etiam quod mouentur ab anima; inquit enim Philoſophus *12. metaphiſ. partic. 36.* quod intelligentia mouet orbes tamquam intelligibile & deſiderabile. ex quo *S. Thomas*, Philoſophorum, & Theologorum omnium Choriſeus, & *2. contra gentes cap. 70.* & in quæſtionibus diſputatis, *queſt. 8. & in Opuſculis* ſæpius deducit, quod ex mente philoſophi, cœli ſunt animati anima intellectiua, vt nos etiam fuſius monſtrauimus in noſtra quæſtione, in qua examinauimus vtrum cœli ſint animati, anima informante. Quare & intellectus humanus quamuis ſecundum propriam operationem, quæ eſt intelligere, quod eſt ſpeculari, non ſit actus corporis; tamen ſecundum quod eſt principium motiuum corporis, vt intellectus practicus, & vt cogitat ſiue diſcurrit, & intelligit vna cum phantaſmate; eget corpore & actus corporis eſt, & inſeparabilis eſt à corpore; quod optime docuit Ariſtot. exemplo Nautæ.

Nauta etenim, vt homo eſt, ſeparabilis eſt à naui, vt vero Nauta eſt, non eſt ſeparabilis, quia ſi nauticam exercere velit, neceſſario oporteret vt ſit in naui; vt optime explicarunt hoc loco Expoſitores græci Philoponus, Simplicius, & Themiſtius, & ſignificauit optime *Ariſtot. 1. de partibus cap. 1.* vbi cum ſuppoſuiſſet intellectum eſſe animã; quærens vtrum ad philoſophum naturalem pertineat tractare de omni anima; poſtea in ſecundo argumento ſtatuit intellectum in nullo animalium ineſſe, qua in re Ariſtot. profecto & ſibi ipſi cõtradixiſſet & falſus fuiſſet niſi intellectum ſecundum duplicem hanc conſiderationem ſumpſiſſet; ſi enim accepiſſet intellectum pro intellectu agente, qui eſt intellectus ſeparatus, & intelligentia, aut potius Deus vt Alexander & Pomponatius expoſuerunt, tunc inanis fuiſſet quæſtio de ipſo propoſita an ad naturalem pertineat de ipſo tractare, cum talis intellectus neque ſit anima, neque pars animæ; ſi autem pro intellectu humano, quomodo negat ipſum vlli animalium ineſſe. Quare dicendum eſt hanc eſſe germanam ac veram ex Ariſtot. ſententia diſtinctionem, quod idem intellectus vno modo ſumitur ſecundum ſui propriam operationem, ſcilicet vt intellectus eſt, & ita non eſt actus corporis, nec eſt phiſice conſiderationis, vt ibi Ariſtot. dicebat. Altero vero modo ſumitur vt eſt pars animæ, & vt eſt vltimus gradus animæ completiuus, atque conſtitutiuus hominis, atque cum corpore ſuas exer-

exercet operationes, vt dictum est: & hoc modo est, & ipse actus atque entelechia corporis. Quonam autem pacto intellectus immortalis existens sit forma hominis, informans & non assistens tantum, vt Auerroi placuit Deo iuuante fusius explicabimus suo loco; nunc vero dicta sufficiant pro loci præsentis explicatione.

Responsio Aduersariorum confutatur. Cap. XIX.

AD hunc locum respondent aduersarij. Alexander, referente Philopono in expositione horum verborum; *Pomponatius cap. 9. libri de immortalitate animæ*, & postremus omnium *Zabarella libello de mente humana cap. 9. vnica responsione*. Concedunt autem mentem humanam esse à corpore separabilem, ex hoc capite, quod sit potentia inorganica; at vero nō propterea deducendum esse, quod sit simpliciter separabilis, cum possit ex alio capite esse inseparabilis, affert instantiam Zabarella, quia inquit, aliquæ formæ sunt inorganicæ, quæ tamen sunt inseparabiles à materia; cuiusmodi sunt formæ elementorum. Hanc responsionem supra examinauimus cap. 10. dum attulimus responsiones aduersariorum ad verba *2. de generatione animalium*, vbi eam fuse confutauimus. eandemq; præcedente capite magis exagitauimus, tamquam sententiam *Scoti in 4. sententiarum*, vbi pariter ipse asseruit separabilitatem ab organo, non arguere simpliciter separabilitatem à corpore. Tamen etiam nunc paucis falsissimam ostendemus; ac primo contra Scotum dicimus, eius responsionem ex his verbis manifeste conuinci. Nam Scotus, vt patet ex eius verbis supra citatis, asserit intellectum humanum, quamuis non sit actus alicuius partis corporis, & organi particularis; tamen esse actum totius corporis; at vero ex verbis Aristot. hoc loco, manifestum est, ipsum simpliciter non esse actum corporis: ita enim inquit. *Quod igitur non sit anima separabilis à corpore, aut partes quædam ipsius si partibilis nata est non immanifestum est, quarumdam enim actus partium est ipsarum. At vero quasdam nihil prohibet; propterea quod nullius corporis sunt actus*. Quod si nullius corporis; ergo neque simpliciter corporis; vniuersalis etenim negatiua negat de toto; ergo neque totius corporis; nam totum corpus est aliquod corpus. Secundo arguo absolute contra responsionem, si intel-

lectus ex hoc capite est separabilis, quia non est actus corporis, vt aduersarij concedunt; ergo absolute & simpliciter, atque ex quolibet capite, est à corpore separabilis; probo sequelam, nam omnis forma inseparabilis, necessario, & ex sui ratione intrinseca est actus eius corporis cuius est forma. probatur quia est altera pars essentialis compositi cuius est forma; vnde dicebat philosophus *2. de anima partic. 7.* quod non oportet quærere si vnum est anima & corpus, sicut neque ceram & figuram, neque omnino vniuscuiusque materiam, & id cuius materia; sed intellectus nullius corporis est actus, ergo intellectus non est forma inseparabilis à corpore. Et vis totius discursus euidens est, vt etiam in præcedente capite dictum fuit, quia omnis forma inseparabilis cũ sit generabilis & corruptibilis, necesse est, vt sit educta ex temperamento alicuius corporis, siue partis, siue totius; & ita non potest non esse actus alicuius corporis, siue partis, siue totius; modo Aristot. expresse dicit; intellectum nullius corporis esse actum; ergo expresse dicit ipsum non posse esse inseparabilem; alias ostendant mihi aduersarij, quonam pacto aliqua forma sit inseparabilis ab aliquo corpore, & illius corporis non sit actus; exemplum enim quod affert Zabarella de formis elementorum, quæ cum sint inorganicæ, tamen sunt inseparabiles; prorsus ineptum est, nam formæ elementorum cum non sint animæ, non possunt esse organicæ; tamen nemo negauerit ipsas esse actus, & naturas cum sint inseparabiles. Optime igitur concluditur ex hoc loco, quod intellectus separabilis sit, cum nullius corporis sit actus; nisi dicamus ipsum esse actum corporis, vt Nauta nauis; veluti enim Nauta, vt homo est, separabilis est à naui, vt autem Nauta inseparabilis; ita & intellectus quamuis, vt intellectus separabilis sit à corpore, cum nullius corporis sit actus; tamen vt est pars animæ, quæ est actus corporis, ita & ipse est actus corporis, & inseparabilis est à corpore; & si non actu saltem aptitudine.

Ex

Ex 2. de Anima partic. 21. alius locus affertur.
Caput XX.

CVM philosophus *2. de anima partic. 18.* statuisset, animam esse principium vegetandi, sentiendi, cogitandi, ac loco mouendi, atque his definiri; nempe, vegetatiuo, sensitiuo, cogitatiuo, & motu. in sequenti particula, dubitat. Vtrum, vnumquodque horum, sit anima, an pars animæ, & si est pars animæ, vtrum ita sit pars, vt sit separabilis ratione solum, an etiam loco. His dubitatis; subdit, quod de quibusdam ipsorum, non est difficile, hoc videre; de quibusdam vero est dubium, nam quemadmodum videmus in plantis, quasdam partes decisas viuere, anima in ipsis existente actu quidem vna, potentia autem, plura; ita & in animalibus insectis, siue annulosis, videmus accidere, circa differentias animæ alias à vegetali, scilicet circa sensitiuam & motiuam; nam, si aliquod horum animalium, secetur in duas partes; sensum vtraque partium habet & motum secundum locum, si autem sensum, & imaginationem, & appetitum; vbi enim sensus, & dolor, & voluptas consequitur; vbi autem hæc sunt, ex necessitate, & desiderium est; quibus verbis ostendit, quod supra dixerat, de quibusdam, non esse difficile videre, quod sint animæ partes, siue facultates, quæ non distinguuntur loco siue subiecto; nam, in vtraque animalis sectione, sunt omnes prædictæ facultates, & non, in singulis singulæ; per ea vero, de quibus dubitationem esse Aristot. dixerat, Simplicius, & S. Thomas, intelligunt potentias sensuum particulares, nam (inquit Simplicius) de intellectu, non poterat Aristot. dubitare, vtrum loco discerneretur à reliquis partibus animæ, qui antea dixerat vltimo capite præcedentis libri, quod neque fingere, erat possibile, aliquam corporis partem cui intellectus assignaretur; at vero, de sensibus, vt puta de visu, vel de auditu, & cæteris, legitime dubitari, cum certis organis distinguantur. Quam expositionem & si ego complectar & probem, tamen conuenientius putauerim, & verbis Aristot. magis consentaneum, dicere, quod Aristot. sequentibus immediate verbis illa explicet, de quibus dixit dubitationem habere, dum inquit: *De intellectu autem, & speculatiua potentia, nihil adhuc manifestum est, sed videtur genus aliud animæ esse, & hoc solum posse separari, tamquam perpetuum à corruptibili;*

Ita enim conuenienter connectitur solutio dubitationis cum ratione dubitandi proposita; nam cum enumerasset Aristot. inter cæteras animæ facultates, cogitatiuam, hoc est, discursiuam, quæ & ipsa intellectus est, quamuis coniunctus cum sensu, quem dianoiam Græci dicunt; cumque de omnibus enumeratis dubitasset, vtrum sint animæ, an partes animæ, & si sunt partes; vtrum sint separabiles ratione solum, an etiam loco, atque de quibusdam ipsarum, vt de sensitiua, ac motiua & reliquis ipsas consequentibus dixisset, non esse difficile hoc videre, cum perspectum sit, illas loco non disiungi, de quibusdam vero esse dubitationem; consequens erat vt diceret de alia animæ parte, quam non recensuerat inter potentias de quibus dixerat esse compertum quod non separantur subiecto, & de qua legitime erat dubitatio; cuiusmodi est pars animæ, qua & cognoscit anima & sapit, atque de singulis eius facultatibus, de quibus iure merito dixit, quod nihil adhuc est manifestum, cum neque inter illas animæ partes connumerentur, quæ inseparabiles sunt; quandoquidem nullius corporis sunt actus, neque ipsarum naturam, vel differentiam, adhuc docuisset, sed in proxime sequenti libro de ipsis pertractare aggrediatur. Consentanee igitur subnectuntur citata verba. *De intellectu autem & speculatiua potentia, nihil adhuc manifestum est, sed videtur genus aliud animæ esse, & hoc solum posse separari sicut perpetuum à corruptibili*. Quibus verbis, plura nobis significasse Aristot. animaduertendum est, & primum, per intellectum accepisse intellectum humanum, cum intellectus de quo loquitur, inter partes animæ connumeretur, inter quas non potest connumerari intellectus diuinus, neque aliqua alia intelligentia, quod etiã confirmatur, ex eo quod addit, & speculatiua potentia, quod manifeste connotat intellectum humanum, cum intellectus diuinus nũquam dicatur potentia, sed energia, siue actus, vt optime aduertit Simplicius. Accedit etiam, quod inquit Philoponus, quod si loqueretur de intellectu diuino, aut aliqua alia intelligentia non diceret, hoc esse adhuc immanifestum, cum manifestissimum sit, esse genus substantiæ distinctum & separatum à reliquis formis, tamquam perpetuum à corruptibili; quinimo, neque posse dici animam, neque simpliciter formã, cum & anima sit actus corporis, & forma sit altera pars compositi. Diuinus autem intellectus, aut quælibet alia intelligentia, nullo pacto sint in materia, cum sint purus actus. Secundo, hunc intellectum esse immortalem simpliciter, & sui natura, non autem secundum partem, & respectiue, quantum adhoc, scilicet quod non vtitur organo, vt aduersarij cauillantur; inquit enim hunc intellectum

esse

esse aliud genus animæ, quod si esset mortalis, non differret genere à cæteris formis generabilibus & corruptibilibus, educeretur enim de potentia materiæ quemadmodum, & dictæ formæ; quare conuenirent in materia, & ita conuenirent in genere; genus enim materia est eius cuius est genus, vt *Aristot. docuit 10. metaphisicor. cap. 7. in fin. & toto cap. 9.* quare & ibidē dicebat, quod non potest aliquid esse corruptibile & incorruptibile, vt aduersarij & præcipue Pomponatius de intellectu humano somniarunt. Tertio, intellectum hunc separari propria separabilitate, (vt ita dicam) siue proprio, ac peculiari modo separationis; cum enim dupliciter animæ partes separari possint, aut enim subiecto, vt formæ, quæ cum actu sint vna, potentia tamen sunt multæ, vt vegetalis in plantis, aut ratione tantum, sed non subiecto; vt supra enumeratæ, vegetatiua scilicet, sensitiua, loco motiua, & imaginatiua; sola intellectiua peculiari modo à cæteris separabilis esse statuitur, nempe, neque subiecto, neque ratione; sed tamquam perpetuum à corruptibili. Quæ verba expositiua sunt, eius quod dixerat, videri aliud genus animæ, nam si esset eiusdem generis, alterutro modo separaretur à cæteris animæ partibus, aut loco scilicet, aut ratione. Quarto, hoc enunciare de intellectu speculatiuo, qui distinguitur contra intellectum practicum, ex quo patet, Aristot. loqui de intellectu humano, non de diuino, cum speculatiuum & practicum non sint differentiæ intellectus diuini; sed humani, atque pronunciasse de intellectu speculatiuo, non autem practico, quia speculatiuo magis competit esse separabilem, cum intelligat vniuersalia, quæ immaterialia sunt; quare & eius actio nihil communicat cum actione corporis (vt alibi dicebat.) Practico autem non ita propriæ competit inseparabilitas, cum intellectus practicus copulatus sit sensui, & ad particulare descendat. ex quo & cogitatiuus siue discursiuus ab Aristot. appellatur; ponit enim sub vniuersali propositione, quam à speculatiuo intellectu mutuatur, particularem, atque ita negotiatur, vt exempli gratia, omne bonum est prosequendum; hoc est bonum, scilicet gloria, ergo hoc est prosequendum. quod volens nobis significare Arist. operationem intellectus practici, inter compositi, siue coniuncti opera connumerauit *1. de anima partic. 66.* his verbis. *Cogitare autem, & amare, aut odisse, non sunt illius passiones, sed huius habentis illud, secundum quod illud habet.* Quamuis paulo supra dixisset, quod intellectus ipse, impassibilis est; sed aliquis dicet, etiā de ipso intelligere, quod est speculari eodem loco dixerat, quod marcescit alio quodam interius corrupto; ergo non magis intellectus speculatiuus separabilis est à corpore quā practicus;

quare ergo hæc, solum de speculatiua potentia enunciauit, ad quod nunc breuiter dicimus, & pro tempore, alias enim fusius respondebimus, quod intellectus speculatiuus non vtitur corpore, neque virtute corporea immediate, quamuis mediate vtatur virtute corporea. Hoc declaro: quia intellectus speculatiuus dum intelligit, neque vtitur organo corporeo, neque vtitur phantasia, immediate; quia non intelligit phantasmata, sed species intelligibiles, abstractas à conditionibus materiæ, & prorsus immateriales effectas, ope intellectus agentis quamuis mediate ac remote vtatur phantasia, quia cum speculatur oportet, vt simul cum phantasmate speculetur; & qui non sentit aliquid, neque addiscet, neque intelliget. At vero intellectus practicus quamuis non vtatur organo corporeo, & in hoc distinguatur à sensu, tamen vtitur virtute corporea immediate; quia dũ negotiatur statuit sub vniuersali propositionem particularem, quam accipit à phantasia & inde deducit conclusionem, vt belle *Aristot.* docuit *3. de anima partic 58.* Optime igitur dictum est, magis competere intellectui speculatiuo, quod sit abstractus, quam practico, ac propterea iure merito dictum fuisse, de illo hoc loco, quod videatur esse aliud genus animæ, & hoc separari tamquam perpetuum à corruptibili; quod si dicit intelligere, & speculari marcescit; hoc nihil obstat, nam satis longe & remote dicitur marcescere, non enim ideo speculari dicitur marcescere, quia intellectus pendeat à corpore, neque subiectiue, neque obiectiue, nã, neque est in corporeo aliquo organo vel particula, vt *1. de anima 93. & 3. partic. 6.* neque phantasmata intelligit, sed species intelligibiles quæ non sunt in phantasia, sed intellectu, vt *3. de anima eadem partic. 6.* verum propterea dicitur marcescere, quia formæ, quas intelligit intellectus, initium habent in phantasmatibus, quare & cum speculatur vna cum phantasmate speculatur, ac propterea non inquit Aristoteles, quod intelligere marcescit marcescente corpore: quin potius contrarium asserit; si enim hoc esset, maxime fieret ab ea quæ in senio est debilitate; ait vero ipsum marcescere; alio quodam interius corrupto, hoc est, phantasia ipsa; quæ non obiectum, sed materiam obiecti subministrat; nihil vero obstat quod Aristot. dicat, nihil adhuc esse manifestum; nam adhuc sermo non habebatur de hac animæ parte, sed in sequenti libro de ipsa dicturus erat, quemadmodum neque obstat, particula, videtur, non enim est dubitationis nota; sed idem significat quod apparet ἔοικε namq; pro vtroque sumitur, & videtur, & apparet, vt etiam supra occasione alterius loci dictum fuit, vel pro conuenit vt Simplicius explicauit.

Respon-

Responsiones Aduersariorum confutantur. Caput XXI.

X his liquido constat quam falsa & extorta sit expositio huius loci ab aduersarijs allata. Alexander enim ad intellectũ agentem hæc verba referri, putat, qui apud ipsum Deus est, at Deus nõ est pars animæ, de hac autem est sermo; neque Deus est potentia, vt est hic intellectus; neque est intellectus speculatiuus; quare, ridenda potius, quam confutanda pluribus, est hæc responsio. Petrus Pomponatius, vt suum præceptorem tueretur, aliam excogitauit, sed plane Metaphisicam; aut si melius dicam Logicam; inquit enim, quod intellectus, aut consideratur vt intellectus, aut, vt humanus intellectus; si consideretur vt intellectus, tunc verum est quod videtur aliud esse animæ genus, & hoc separari tamquam perpetuum à corruptibili, vt hic Aristot. inquit; si vero consideretur vt intellectus humanus, inseparabilis erit & corruptibilis, vtputa coniunctus cum sensu. sed hæc distinctio, vt diximus, mere logica est, neque disputationi de qua agitur conuenit; nam cum dicimus intellectum, quatenus intellectus est; aut accipimus pro prima intentione & conceptu rei, aut pro secunda intentione & conceptu superaddito & formato ab eo qui intelligit; si secundo modo; de hoc non est quæstio; non enim quæritur de intellectu, qui est in mente, siue in intentione, vtrum sit mortalis vel immortalis; sed de intellectu qui est res, & pars animæ nostræ; quod si hoc modo accipiamus, tunc, aut erit intellectus diuinus, aut humanus; non diuinus, vt monstrauimus. ergo humanus. Simon Portius, ingenio præditus vafro disputat. *de mente humana cap. 17.* principio quidem responsionem Alexandri non probat, animaduertens, ea quæ & nos contra ipsam attulimus; sed ad expositionem Pomponatij confugit, dicẽs Aristotelem hoc loco accepisse intellectum in confuso; prout indistincte significat intellectum agentem, siue diuinum, & intellectum potentia, siue humanum; tandem vero, neque huic acquiescit; sed iterum ad Alexandri sententiam tuendam reuertitur: dicens, quod hic Aristot. de intellectu agente loquitur; quem propterea appellat speculatiuum; quia cum speculatiuo coniungitur, vtrum quæ vero, Aristotelem in præsenti confundere, quia nondum ipsorum distinctionem attulerat,

quam in tertio libro explicaturus erat: docens qualis sit intellectus in actu; & quomodo cum vniuersalia intelligimus nobis, vt lumen & habitus accedit. Hæc Portius. quibus neque ipse satis fidit, nam & lectionem Alexandri probat, in qua desunt illa verba; *tamquam perpetuum à corruptibili*; & hæc, dubitando fuisse ab Aristot. dicta, arguit ex illa dictione videtur; quæ omnia cum supra aduersus Alexandrum & Pomponatium sint confutata, non indigent noua discussione; sed operepretium fuit recensere, vt videatur quanta sit mendacij inconstantia, quandoquidem viri alioquin docti, in ipso tuendo sensum non inueniunt in quo quiescant; cuius contrarium in veritate conspicimus, quæ vndique sibi constat & consentanea est. Iacobus Zabarella philosophus nostra tempestate celebris & vere doctus; quum & ipse hac in re Alexandreus esset *disputatione de mente humana cap. 9.* nullis mutatis: responsionem Portij complectitur; quinimmo easdem affert dubitationes aduersus hunc locum, quas affert Portius; inquit enim vterque, valde sibi pugnantem Aristotelem fore, si eisdem versiculis, modo diceret, de immortalitate intellectus, nihil esse manifestum; modo autem asseueraret, ipsum separari, tamquam perpetuum à corruptibili; nisi dicatur hoc vltimum non fuisse ab eo asseueranter dictum; sed dubitatiue, & ex apparenti aliorum sententia, quod significauit addita dictione; videtur; quare nullum certum esse ex hoc loco deducendum argumentum, quod Aristot. senserit animum esse immortalem, addit Portius ad confirmandam contradictionem, quod paulo ante, nempe *partic. 15. Aristot.* dixerat, intellectiuum, non posse separari à sensitiuo, & vegetatiuo, in mortalibus, & immediate infra, nempe *partic. 22.* inquit, opinatiuum & sensitiuum separari, seu distingui ratione tantum, non autem subiecto, quemadmodum reliquæ potentiæ corruptibiles; modo opinatiuum est facultas partis rationalis, vt in calce secundi huius libri Aristot. demonstrauit. quare dicendum est, inquit vterque, quod hoc loco dum Aristot. dixit intellectum speculatiuum separari, tamquam perpetuum à corruptibili. dixit de intellectu humano, quatenus est coniunctus cum intellectu agente, qualis est intellectus speculatiuus, cui tamquam lumen & habitus copulatur intellectus agens, qui profecto est aliud genus animæ, cum sit substantia actus, & separatur à cæteris animæ potentijs tamquam perpetuum à corruptibili; cum sit immortalis, vt magis clare docebit sequenti libro; sed, ò boni viri quem sicophantam & impostorem vos facitis Aristotelem? dum eum à contradictione vindicare conamini. Num quia intellectus agens, qui est Deus, ex vestra sententia, coniungitur cum intellectu humano

dum

dum speculatur, illuminans phantasmata, & efficiens vniuersalia; propterea dicere debebat Aristot. quod intellectus speculatiuus est immortalis, cum rei veritate ipse sentiret, eum esse sua natura mortalem; ac ita nos decipere, vt plebeculam consuerunt circulatores; & vt illi manuum celeritate oculos spectantium præstringunt, ita hic ancipiti dictione auditorum mentes dementet. Num, quia lux quæ est incorporea, coniungitur cum oculo, & colores potentia visibiles, actu visibiles facit, dicendus est propterea & ipse oculus incorporeus.

Vtar autem ego aduersus hanc sententiam hoc dilemmate, aut intellectus agens copulatus humano intellectui, ipsum efficit rei veritate immortalem, secundum eius essentiã, seu substantiam; aut non; si primum, ergo vere est immortalis; si secundum, quomodo dicit Aristoteles, quod est aliud animæ genus, cum genus dicat essentiam, & mortale ac immortale non possint esse in eodem genere. Mortale autem, genere non est aliud à mortali, quare intellectus si est mortalis non erit aliud genus animæ. At hi, trepidauerunt timore vbi non erat timor, in nullo enim sibi Aristot. aduersatur; cum enim inquit de intellectu, ac speculatiua potentia nihil adhuc esse manifestum, vtrum eiusdem rationis sit, cum reliquis animæ potentijs, quas dixerat, notum esse quod subiecto non separantur, sed ratione tantum; bene ac rationabiliter inquit, dixerat enim supra, intellectiuum non separari à vegetatiuo; ac propterea videbatur esse dubitandum quod non separaretur subiecto à cæteris animæ potentijs, sed ratione tantum; cum vero dicit videri seu apparere aliud animæ genus, & hoc separari tamquam perpetuum à corruptibili, bene etiam, ac sibi ipsi consentanee inquit, cum è contra supra dixisset, & in hoc secundo libro & in primo, quod intellectus nullius corporis est actus; & quod nullam corporis partem occupat; quare iure merito dicere potuit, ipsum esse aliud animæ genus; quia cæteræ animæ partes cum sint alicuius corporis actus & certas corporis partes obtineant, non separantur inuicem subiecto; sed ratione tantum, ex quo sequitur, quod sint corruptibiles; intellectus vero qui nullam obtinet partem corporis, nec alicuius est actus corporis: subiecto, neque est separabilis, neque inseparabilis, sed proprio ac peculiari quodam modo à ceteris potentijs, & à corpore est separabilis; nempe tamquam perpetuum à corruptibili, propterea autem prius dixerat, nihil adhuc esse manifestum de intellectu, vtrum sit eiusdem rationis cum cæteris animæ partibus, quia nondum monstrauerat ipsum esse immixtum & impassibilem, quod in sequenti tertio postmodum præstitit. Non mirum autem est, quod Aristot. paulo ante

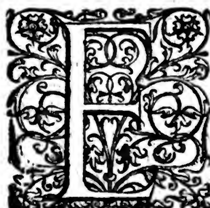
so ante dixit, intellectiuum, seu omnes potentias animæ, quæ post vegetatiuam sunt; non posse separari à vegetatiuo, quamuis ipsum à cæteris separabile sit; verum enim est, ex sententia Aristot. qui animam humanam ex duplici parte constare statuit, vna scilicet caduca, atque mortali, quæ est vegetalis & sentiens. Altera vero æterna & immortali, quæ est intelligens, & hæ omnes vnius animæ partes siue facultates dicuntur; verum inquam est ex Aristot. sententia, quod intellectiuum, vt est pars animæ, siue facultas non est sine vegetatiuo, quia non est sine sensitiuo, cum indigeat phantasia; dum tamen est in corpore siue est pars animæ, quæ est forma & actus corporis; & ita intellectus, vt est pars animæ, non potest esse sine vegetatiuo; at vero vt intellectus est, potest esse sine vegetatiuo, siue separabilis est à vegetatiuo, quod optime expressit Aristot. loco eodem, dum dixit, alias animæ potentias impossibile esse vt separentur à vegetatiuo, in mortalibus.

Excipiens cælestes orbes, qui ex eius sententia, sunt animalia, sed prædita solo intellectu, non autem alijs animæ partibus, cum neque sensuali, neque vegetali indigeant, vt fusius in nostra disputatione, quam de hac re scripsimus demonstratum fuit. Ad id vero quod obijcitur ex sequenti particula 22. in qua Aristot. habet quod sensitiuum non est separabile ab opinatiuo subiecto, sed ratione. possumus primo respondere; verissima responsione, quod ibi Aristot. negauit, opinatiuum, & sensitiuum separari posse, hoc est distingui posse ad inuicem subiecto, vt Plato dicebat; qui in vna parte corporis ponebat opinatiuum & in alia sensitiuum; ac ita partes animæ diuidebat ad diuisionem partium corporis, vt sæpe dictum est, quod manifeste Aristot. expressit his verbis; *Reliquæ autem partes animæ manifestum ex his quod separabiles non sunt*; sicut quidam dicunt; *ratione autem quod aliæ manifestum est, sensitiuo enim esse, & opinatiuo aliud, siquidem & sentire ab ipso opinari, similiter autem & aliorum quæ dicta sunt vnumquodque*. at vero non propterea deducendum est, quod dixerit ipsas simpliciter non esse separabiles subiecto, nam à secundum quid ad simpliciter non est deducere consequentiam; nam potest separari à subiecto tamquam perpetuum à corruptibili; tamen breuitatis causa, vtar responsione quam ipsemet Portius ad hanc dubitationem affert, dicens; *quod hic pro opinatiuo accepit Aristot. intellectum practicum, qui coniunctus est cum sensu, & cum eo in opere communicat; non autem intellectum speculatiuum qui longe aliud genus animæ esse videtur, vt explicatius nos docebit lib. 3.* Hæc Portius, qui tamen intellectum speculatiuum cum agente confundit; nos tamen eius responsionem recipimus, quantum nostro proposito conuenit; fatemur

enim

enim quod ipse concedit, hic non loqui Aristot. de intellectu iuxta sui naturam considerato, & secundum eius propriam operationem quæ est speculari, ita enim separabilis est & immortalis, sed de intellectu, qui est coniunctus cum sensu,& eo indiget, in operando. secundum quem modum non potest à sensitiuo separari, nec à vegetatiuo, vt supra etiam Aristot. dixerat, cum tamen vterque hic intellectus, humanus sit, & re ac substantia vnus, & idem, nec alius aut diuersus nisi secundum varias ac diuersas considerandi rationes.

Afferuntur loca ex tertio libro de Anima. Cap. XXII.

XAMINATIS ijs quæ Aristoteles varijs in locis, tamquam digrediens, de immortalitate mentis humanæ pronunciauit; nunc tandem ad tertium librum de anima accedere opportunum est, in quo tamquam proprio & speciali tractatu, ad naturam intellectus humani declarandam conscripto: Philosophus ex proposito quid nam sentiret aperuit. Aggrediuntur autem græci expositores tertium librum ab ea parte qua Aristoteles exacto tractatu de sensibus; veluti compendium agens; sensus ostendit non esse plures quam quinque, atque vno constituto communi sensu qui sensibilium singulorum differentias iudicet; differentiam inter sensitiuam siue brutalem animæ partem & rationalem assignat.

Arabes autem, quos multi ex Latinis sequuntur ab illa particula eũ exordiuntur, qua Aristoteles aperte,de rationali animæ parte se dicturum pollicetur, dum inquit; *De parte autem animæ qua & cognoscit anima & sapit, siue separabili existente, siue non separabili, secundum magnitudinem, sed secundum rationem; considerandum est quam habeat differentiam, & quomodo tandem fiat ipsum intelligere.* Qua ex parte & nos incipiemus loca adnotare quæ ad præsentem disputationem pro immortalitate humani intellectus faciunt. Aristoteles igitur,humani intellectus naturam indagare aggressus. humani inquam intellectus, quo homo constituitur, qui & intellectus potentia, siue potestate appellatur, primum statuit eius operationem, quæ est intelligere,esse pati ab ipso intelligibili, aut aliquid aliud tale; ex hoc autem, deducit, ipsum esse impassibilem.

sunt

ſunt autem eius hæc verba. *Si igitur eſt ipſum intelligere ſicut ſentire, aut pati aliquid vtique erit ab ipſo intelligibili, aut aliquid aliud tale. Impaſsibilem ergo oportet eſſe & cætera.* Hanc autem ſequelam, manifeſtum eſt, quod deducit Ariſtot., vt Philoponus inquit, ex eo quod ſuppoſuerat, quod intelligere ſit pati aliquid, aut aliquid aliud tale, qua appoſita conditione, voluit ſignificare, quod intelligere non eſt idem pati cum ipſo ſentire, quamuis in aliquo aſſimilantur; aſsimilatur enim intelligere ipſi ſentire, quatenus vtrumque eſt cognoſcere, & recipere aliquod obiectum, ac proinde, vtrumque eſt pati: communiſsima tamen, ac minus propria patiendi ſignificatione, cum paſsio proprie pro deſtructiua vſurpetur paſsione, ſentire autem & intelligere ſint paſsiones perfectiue, nam & facultas ſentiens cum recipit obiectum perficitur. ex quo, ipſum ſentire dicitur actus ſecundus, ſiue perfectio, ac pariter intellectus. At vero ipſum intelligere, adhuc minus proprie eſt pati quam ipſum ſentire, nam ipſum ſentire aliquando eſt pati, deſtructiuum, at vero ipſum intelligere numquam eſt pati deſtructiuum, ſed ſemper perfectiuum; quod optime inferius Ariſtot. declarauit, nempe *partic. 7.* inquiens. *Quod autem non ſit ſimilis impaſsibilitas ſenſitiui, & intellectiui manifeſtum eſt ex ſenſoreis & ſenſu; ſenſus enim non poteſt ſentire ex vehementi ſenſibili, vt ſonum ex magnis ſonis, neque ex fortibus odoribus aut coloribus videre aut odorari, ſed intellectus; cum aliquid intellexerit valde intelligibile, non minus intelligit inferiora, ſed & magis, ſenſitiuum enim non ſine corpore eſt, hic autem ſeparabilis eſt.* Quibus verbis ſapienter, vt ſolet, expreſſit Ariſtot. differentiam, quæ eſt inter ſentire & intelligere, necnon cauſam diuerſitatis, quamuis enim ſentire & recipere proportionatum obiectum, ſit perfectio & actus potentiæ; tamen non eſt omnino expers alicuius deſtructiuæ paſsionis, hoc autem, vt optime dicit philoſophus; manifeſtum eſt ex ſenſoreis & ſenſu, nam & ſenſoria corrumpuntur à vehementi ſenſibili, vt oculus ab excedente lumine & albedine, & vis ſentiendi pariter labefactatur atque corrumpitur, cauſam autem breuiter affert; quia ſenſitiuum non ſine corpore eſt, duplici pacto; primo quia vtitur organo corporeo, quod patitur atque corrumpitur ab ijs corporibus in quibus ſenſibilia ſunt, vbi vehementer agunt, vt aer qui cum tonitru findit lignum; ſecundo quia ſenſus ipſe ratio eſt & armonia ac proportio, ſiue reſultans ex proportione elementorum & ſenſibilium corporum; quare veluti ratio & conſonantia fidium, corrumpitur, percuſsis fortiter fidibus, ita ſenſus ipſe à vehementi actione ſenſibilis, vt fuſius declarauit philoſophus *2. de anima partic. 133.* at vero intellectus cum aliquid intellexerit valde intelligibile

nullam

nullam patitur destructiuam pasionem, nam non minus intelligit debiliora intelligibilia; quinimo potius perficitur, nam ea magis intelligit, rationem autem affert, quia intellectus separabilis est; veluti enim sensus, quia non sine corpore est, debilitatur, ac destruitur à vehementi sensibili; ita intellectus quia separabilis est à corpore, ac non pendet ab eo, neque tamquam organo, neque tamquam subiecto, vt alibi etiam dixerat; à vehementi intelligibili, nequaquam debilitatur, sed perficitur magis ac roboratur, optime igitur Aristoteles sequelam deducit; si intelligere est pati aliquid ab intelligibili, aut aliud aliquid tale, hoc est, minus pati, quàm ipsum sentire, atque diuersum pati & satis improprie dictum, ergo oportet eum esse impassibilem: quod perbelle etiam paulo ante significauit, vltimis pene verbis præcedentis capituli: vbi cum dixisset ope imaginationis, & phantasmatum multas fieri operationes ab animalibus, subdit, quod alia quidem secundum hæc operantur, quia in ipsis non est intellectus, vt sunt bruta; alia autem quia obruitur aliquando intellectus pasione, aut ægritudine, aut somno, vt homines, quibus in verbis adnotare dignum est, quod significare volens impedimentum quo intellectus præpeditur à morbis corporis, non dixit intellectum βλάβηται, hoc est; ledi sed ἐπικαλύπτεσθαι. quod est obuelari, siue obtenebrari; non enim intellectus lædi potest, cum sit impasibilis, sed eius operatio potius marcescit alio quodam interius corrupto, vt supra idem philosophus dixerat *lib. 1. partic. 65.* quapropter iure merito dixit ipsum à morbo, & pasione obumbrari, quemadmodum & in somno, ac veluti sol, cum sit sua natura lucidus non dicitur defectus pati; sed labores, quemadmodum poeta noster cecinit dicens: *Defectus lunæ varios solisq; labores*. Ita intellectus noster, cum sit sui natura impasibilis, non dicitur lædi, sed operiri, vel consopiri à patematibus, & morbis.

Optime igitur deducit Aristot. consequentiam, si intelligere est pati aliquid, aut aliquid aliud tale; ergo intellectum oportet esse impassibilem, consequentiam autem probat, in *partic. 7.* declarans ac probās antecedentem; scilicet, quod intelligere non sit proprie pati, sed aliquid aliud tale, disimile; ac longe diuersum ab ipso sentire; quare Aristotelem dicendum est, aperte hoc loco statuisse intellectum esse immortalem. Omne etenim mortale est pasibile, sed intellectus humanus non est pasibilis; ergo intellectus humanus non est mortalis; sed videamus quid ad hæc aduersarij.

Aduer-

Aduerſariorum reſponſio & confutatio. Cap. XXIII.

D hunc locum varie reſpondent aduerſarij. *Alexander lib. 2. de anima cap. 14.* ita habet: *Senſus ſane, qui per corpora fiunt nō ſunt id quod apprehendunt, ſed aliud quid actu exiſtunt; ipſa autem poteſtas alicuius corporis eſt; quo circa patiente aliquid corpore ſenſuum apprehenſio fit, & propterea non omnium rerum quolibet ſenſus apprehenſiuus eſt; eſt enim quidam ipſe iam actus. Intellectus autem, qui nec per corpus res apprehendit, nec corporis poteſtate eſt, neque patitur, neque demum eſt aliquod ens actu; hoc aliquid fieri non poteſt, ſed eſt ſimpliciter poteſtas quædam eiuſmodi entelechia, & anima; formarum & intellectionum ſuſceptiua.. Is igitur intellectus materialis exiſtens in omnibus ijs eſt, quæ perfectam animam obtinent, hoc eſt in hominibus.* Quibus verbis eam affert reſponſionem, quam eius ſectatores; non ſolum hoc loco verumetiam alias vſurpant, nempe, quod intellectus, cum non ſit actus, ſed pura potentia, non eſt virtus aliqua corporea, quemadmodum eſt ſenſus, qui propterea non poteſt omnia percipere, ac patiente corpore patitur, cum ipſum ſentire nonniſi patiente aliquid corpore fiat; quare neque per corpus apprehendit intellectus, neque corporis poteſtas eſt, ſed animæ & entelechiæ, quapropter impaſsibilis eſt, quam Alexandri ſententiam, vt certius confutemus; nos ita arguendo confirmabimus. Certum eſt, quod intellectus humanus, quo homo conſtituitur eſt pura potentia apud Ariſtot. vt cōſtat ex eius verbis *3. de anima partic. 5.* vbi inquit; *Quare neque ipſius vlla eſt natura niſi hac quod poſsibilis; qui igitur vocatur animæ intellectus; dico autem intellectum, quo anima intelligit & exiſtimat; nihil eſt actu, eorum quæ ſunt antequam intelligat, & particula 13.* inquit, *quod hic intellectus eſt ſicut agraphum in tabula*, ac propterea *partic. 4.* laudauerat Anaxagoram, qui dixit, *intellectum eſſe immixtum corpori, vt poſsit omnia intelligere, nam quod intus apparet prohibet & obſtruit.* Hoc autem ſuppoſito, neceſſario intellectus impaſsibilis eſt, nam neque patitur per ſe, neque per accidens, non patitur per ſe, quia cum ſit potentia, non patitur niſi ab obiecto, paſsione perfectiua; obiectum namq; perficit potentiam, neque patitur per accidens, nam ſi pateretur per accidens pateretur ratione corporis, quod non contingit, quia intellectus non eſt actus alicuius corporis, vt Ariſtot. ſtatuit *2. de anima*

partic.

partic. 11. quinimo, neque est potentia alicuius corporis, quia non est virtus organica vt sensus, neque est aliquod ens actu, vt hic Alexander dixit; sed est potentia & facultas animæ & entelechiæ. ex quibus omnibus, sequitur quidem (inquit Portius *libro de mente humana cap. 18.*) quod intellectus sit impassibilis, vt Aristot. dixit, sed non sequitur quod sit incorruptibilis, nam corrumpitur intellectus ad corruptionem animæ, cuius est potentia, quæ anima corrumpitur ad corruptionem corporis, cuius est entelechia.

Cum vero intellectum, potentiam puram, siue præparationem animæ appellauerint; longe diuerso, ac dissito inter se modo; illam statuerunt; aliqui enim hanc potentiam; accidens esse dixerunt, vt colligitur ex Alexandro loco nuper allato, & expresse statuit Portius *libello de mente humana cap. 7.* vbi cum multa attulisset contra Simplicium, & alios qui statuerunt intellectum potentia, sua natura esse actum, sed ex coniunctione cum corpore fieri potentia, quia fit in potentia ad recipienda intelligibilia, ex formis materialibus, tandem, hæc subiungit verba. *Etenim nullibi intellectum potentia 3. de anima (in quo omnem rationem intellectus potentia explicauit) esse substantiam affirmauit, sed solum de eo hac prædicata protulit, ipsum esse potentia, impassibilem, simplicem, separabilem ab organo, & immixtum, quæ omnia conueniunt intellectui vt facultas est cognoscendi, tamen numquam dixit illum esse substantiam, quod quidem summæ necessarium erat ad rationem intellectus explicandam.* Alij vero potentiam eandem omnino negarunt esse accidens, neque esse referendam ad genus qualitatis, vt naturalis potentia, vel impotentia, sed ad genus substantiæ, vt materia prima quæ substantia potentia est & dicitur: ac veluti materia prima ratione formæ, actu in composito existit; ita & intellectus hic, cum sit humanæ animæ particula, quæ est corporis actus, existit actu illius beneficio, quamuis natura sua nuda sit potestas, & illi aptitudini similis, quam in tabella in qua nihil actu sit scriptum, comprehendimus. In hac sententia fuit Iulius Castellanus *lib. 2. de humano intellectu cap. 6.* vbi etiam Simonis Portij errorem impugnauit his verbis: *Quamobrem hoc in loco Simon Portius, philosophus alioqui grauissimus, in maximum errorem delapsus est, cum intellectum possibilem animæ nostræ accidens, & proprietatem ex Aristot. sententia decreuerit, eumq; seiunxerit à numero substantiarum. Siquidem, cum philosophus, semel, bis, atque iterum, hunc, animæ nostræ partem vocauerit; minime ambigendum erat, an substantia esset cum substantiæ partes substantiæ sint non accidentia; nam prætermitto eumdem philosophum, qui 4. de partibus animal. cap. 10.* substantiam hunc intellectum appellauit dicens; *Solus enim animalium homo erectus est, quoniam eius natura,*

atque

atque ſubſtantia diuina eſt, officium autem diuini eſt intelligere atque ſapere; porro philoſophus in primo contextu, *particulam potius animæ quam partem ſatis ingenioſe vocauit intellectum, & cætera*. Hæc ex Alexandro & eius ſectatoribus; ſed videamus quanti momenti ſint, & vtrum clariſſima Ariſtotelis verba valeant detorquere: primum autem examinabimus priorem ſententiam, in qua dicebatur, intellectum humanum eſſe puram potentiam & accidens. Iuxta hanc vero ſententiam; vt ipſemet Portius fatetur *cap. 7. prope finem*; anima ipſa eſt ſubſtantia & actus corporis, ipſe autem intellectus, potentia eſt ac facultas, & veluti inſtrumentum ipſius animæ, ac propterea intellectus dicitur ſimplex & immixtus, ac ſeparabilis, & ex conſequenti, intellectus non erit ſubſtantia, ſiue vltima quiditas, qua homo conſtituitur; talis enim differentia eſt forma, ſiue actus, at intellectus non eſt forma, neque actus, ergo intellectus non eſt vltima differentia, & quiditas, qua homo conſtituitur ineſſe hominis. ex hoc autem ſequuntur duo impoſſibilia, primũ, quod homo, quatenus homo, non eſſet rationalis; nam homo eatenus eſt rationalis, quatenus conſtituitur per intellectum, quapropter dicunt omnes philoſophi, tam Platonici quàm Ariſtotelici, quod vltima hominis differentia eſt rationale, rationale autem includit intellectiuum, ſed homo non conſtituitur per intellectiuum ex dictis ab aduerſario; ergo homo non conſtituitur per rationale; ergo homo quatenus homo non eſt rationalis, conſequentia eſt manifeſta, quia prædicatum ſecundum quod ipſum includit per ſe. Alterum vero eſt, quod in homine non ſit alia differentia animæ quam ſenſitiua, cuius contrarium apertiſſimis ac validiſſimis rationibus oſtendit Ariſtot. *lib. 2. de anima & partic. 150.* infra, vbi ſpeciatim confutat ſententiam Empedoclis; & Homeri, dicentium idem eſſe ſapere & ſentire, operæpretium autem aliquantulum digredi in diſticho Homeri, quod ita habet Græce.

Τοῖς γαρ νὸς ἐςὶν, επιχθονίων ἀνθρώποι,
Οἶον ἐπ' ημαρ ἄγησι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,

quæ carmina ita vertit latine Argiropilus, ad verbum,

Talis enim mens eſt terreſtrium hominum,
Qualem in dies inducit pater, hominumq́, Deorumq́,

Optime autem deducit ex his carminibus Ariſtoteles Homeri ſententiam fuiſſe, quod intellectus & ſenſus ſint idem, ſiue quod intelligere & ſapere ſint idem; nam per patrem hominum & Deorum, certũ eſt Homerum intellexiſſe cælum, iuxta Exiodi ſententiam; dum ergo dicit talem hominibus eſſe mentem qualem inducit, hoc eſt dat deſuper

per illis pater hominum & Deorum, quod est cælum; ostendit actiones omnes humanas esse à cælo, in quo illud etiam notandum est, quod illis verbis οἷον ἐπ' ἦμαρ, hoc est; quale in dies, significatur cælestis actio, quæ in dies, hoc est permotum in hæc inferiora producitur. Ex his autem omnibus sequitur, quod si cælum habet actionem in mentem, mens est facultas corporea, siue pendens à corpore, quia cælum, cum sit corpus non habet actionem nisi in corpora, & virtutes, vt aiunt corporeas. Quod si intellectus est virtus corporea, quemadmodum est sensus, ergo non differt à sensu, quia homo non constituetur in esse hominis per aliquam differentiam quæ non sit sensus, sed sicut cætera bruta animalia distinguetur ab alijs per aliquam vltimam differentiam sensitiuæ; & vt equus ab asino, ita homo distinguetur à cæteris animalibus per vltimam differentiam sensitiuæ, quæ propria est homini.

Ad hæc, video Aduersarios extollere cachinnos, & dicere, meo me ipsum gladio iugulasse, nam hoc Commentum quod quilibet homo constituatur per certum gradum sensitiuæ, nempe per cogitatiuam est Auerrois, & cæterorum qui immortalitatem intellectus tuentur, qui cum singulis hominibus propriam formam, & vltimam differentiam constituentem, tribuant ex sensu; Vnum tantum intellectum dicunt omnibus hominibus adesse, eumq; singulis non tribuere essentiã, sed operationem tantum. At vero non esse improperandum ijs qui intellectum, siue animũ dicunt mortalem, nam ipsi, vt hæc tam absurda euitarent, & alia quamplura, vno gladij ictu præcidentes; Gordianum nodum soluerunt; mortalem animum astruentes, atque ita se & alios ab infinitis molestijs liberarunt. Negant igitur ipsi sequelam, quam nos deduximus, nempe, quod si intellectus est pura potentia, anima humana non differt ab anima brutorum, nec est alia à sensu. Quinimo dicunt ipsi, ex hoc patet, quod est rationalis, & differt à sensu & à brutorum forma. eo quod, hac potentia prædita est, quæ dicitur intellectus. quo homo tamquam certa viuentium species constituitur; his enim facultatibus animam determinari aiebat philosophus *2. libro partic. 18.* vegetatiuo scilicet, sensitiuo, cogitatiuo, motu. & *partic. 24.* dixerat animam, esse, id principium, quo viuimus, & sentimus, & mouemur, & intelligimus primo. Explicant vero quidnam sit hæc potentia, & inquiunt esse facultatem quandam, siue aptitudinem, & præparationem in anima, qua possit omnia intelligere, cum sua natura nullum sit intelligibilium actu; ac omnino esse sicut agraphum in tabula, vt *Aristot. partic. 14.* dixerat. hanc autem potentiam quamuis sui natura, impassibilem & incorruptibilem, cum facultas sit tantum, & po-

& potentia cognoſcendi; tamen corrumpi corrupta anima, cuius eſt potentia, & hoc ſignificari ab Ariſtot. illis verbis, intelligere, & ſpeculari marceſcit, alio quodam interius corrupto. Intelligere autem ſingula per illuminationẽ ab intellectu agente, qui extrinſecus aduenit, & intellectui potentia coniungitur, tamquam lumen & habitus ſiue perfectio, ac propterea ἐνέργεια, ſiue actus ab Ariſtot. appellatur; efficiens enim, vt ſingulares notiones vniuerſaliter cognoſcat: phantaſmata potentia intelligibilia, actu intelligibilia facere dicitur. Hic autem intellectus Deus ab ipſis exiſtimatur eſſe, ex illo potiſſimum, quod Ariſtot. inquit, τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνέργεια, hoc eſt, *ſubſtantia exiſtens actus*, quod non competit niſi Deo, qui eſt puriſsimus actus. Quare & differre dicunt animum humanum ab anima brutorum, per hanc potentiam, qua poteſt coniungi cum intellectu agente, atque ita intelligere ſpecies in phantaſmatibus, & fieri intellectus in actu, ac etiam ſpeculatiuus, qui vniuerſalia intelligit & contemplatur, dum autem in potentia ſe habet ad hæc omnia, dicitur intellectus potentia, ſiue poteſtate, qui omnibus hominibus connaſcitur, ac ſimul cum illis interit. Quæ omnia, vt confirmet Simon Portius *lib. de mente humana cap. 7.* affert Ariſtot. verba ex *30. partic. problematum problemate 5.* vbi inquit. *Cur ſeniores amplius mente valeamus, iuniores citius diſcamus? Quia natura parens, & author omnium, inſtrumenta nobis duo inſeruit, quorum opera inſtrumentis extraneis uti valeremus. Manum inquam corpori dedit; Animo mentem. Eſt enim mens quoque rebus à natura nobis impertitis annumeranda; vicem ſanè gerens inſtrumenti. Cæteræ omnes ſcientiæ, arteſq́; opera noſtra ſunt, mentem ipſam opus eſſe naturæ fatendum eſt. Vt igitur manu non iam inde ab ortu naturæ vti poſſumus, ſed cum eam natura abſoluit, perfecitq́;, procedente namq́; ætate manus ſuum opus maxime efficere poteſt; ita etiam mens, quæ res naturalis eſt non protinus, ſed in ſenectute maxime nobis contingit, atque tunc potiſsimum conſummatur, atque abſoluitur, niſi detrimento aliquo lacera læſaq́; ſit, quemadmodum cætera quoque opera naturæ. Mens vero poſterior quam manuum facultas accedit, quoniam inſtrumenta etiam mentis poſteriora ſunt, quam manuum inſtrumenta: eſt enim mentis inſtrumentum ſcientia. Menti namq́; vtilis ſcientia eſt, vt Tibicini tibia, manuum inſtrumenta plereque res naturales ſunt: Natura autem ipſa eiuſq́; res omnes priora ſunt quam ſcientia. Quorum autem inſtrumenta priora ſunt, facultates quoque eorumdem prius contingere congruum eſt. His enim crebro vtentes conficere habitum ſolemus. Et ita ſic reciprocantur, vt quam vicem hæc inter ſe gerunt, quorum inſtrumenta ſunt, eandem inſtrumenta quoque ipſa inter ſe habeant, viciſsimque, quam inſtrumenta inter ſe, eamdem illa, quorum ſunt inſtrumenta. Mens igitur ea de cauſa nobis ſenioribus potius contingit.* Ex his autem quatuor

colligit

colligit Portius capite citato; Vnum est, quod intellectus potentia sit nobis à natura inditus, & sit veluti instrumentum animæ; Alterum est, quod læditur, vt & aliæ animæ facultates; Tertium est, quod cum primum in lucem prodimus, non inest nobis intellectus perfectus, sed imperfectus, & in potentia, & similis agraphæ tabellæ, ac fere nihil differt à bestijs anima pueri. Vltimum est, quod intellectus perficitur in senectute, vt Aristoteles adstipulatur *12. metaphisicorum*; sed perfectio durat pauco tempore. Aduersus quæ omnia, Cominus & collato pede pugnabimus; strictis pugionibus, & iugulum semper petentibus, ex hac enim veritate, tota ferme lis dirimetur, ita vt necessum sit, aut à me aduersarium ita cogi, vt animam & veritatem apertis faucibus euomat, aut ipse mihi animum simul cum immortalitate auferat. Arguo autē ita; aut hæc facultas quæ dicitur intellectus potentia, est idem realiter, vt dicunt, cum anima & sola ratione differt ab anima, aut ab ipsa realiter differt. Si idem est re ipsa cum anima, vt Aristoteli placet *2. de anima partic. 22.* vbi inquit, quod animæ facultates ratione tantum differunt inter se, quod si inter se, ergo etiam ab anima, & idem Portius statuit *cap. 17.* his verbis; *similiter & in homine intelligendum est, quod intellectiua non est alia anima à sensitiua & vegetali, cum sint vnius animæ facultates: verum, dicitur rationalis à præcipua facultate, qua à brutis distinguitur.* Ergo homo constituitur per animam sensitiuam; probatur sequela, quia homo constituitur per intellectiuum, quod est facultas eiusdem animæ cuius est sensitiuum; sed hæc facultas non differt realiter ab anima, ergo homo constituitur realiter ab vna, & eadem anima, sensitiua scilicet, quæ tantum ratione, differt ab intellectiua. Hoc autem totum, sponte concedit Portius, tum prædictis verbis, tum etiam *cap. 7.* vbi affert Aristotelis sententiam dicentis *8. de historia animalium cap. 1.* quod anima pueri à belluarum anima prope nihil differt. Sed ipse non vidit, aut parum curauit, incommodum, siue absurdum quod supra deduximus, cum *Aristot. 2. de anima*, iuxta partitionem Auerrois, aut tertio, iuxta partitionem Græcorum, multis rationibus ostendat; aduersus Empedoclem, & Homerum, quod non est idem sapere, ac sentire & ex consequenti, diuersus sit intellectus à sensu; sentire enim animalibus inest omnibus, sapere autem paucis, nec tamen sibi aduersatur Philosophus *8. de histor. animal.* citato; ibi enim, non affirmat, inesse brutis mores humanos, sed vestigia morum, animi humani, nempe insunt, vrbanitas, feritas, clementia, acerbitas, fortitudo, ignauia, metus, fidentia, malitia, atque etiam prudentiæ imago; in quo animaduertendum est,

quod non dixit prudentia, ſed prudentiæ imago, ob eam calliditatem quam, in quibuſdam beſtijs experimur, quæ nequaquam prudentia appellanda eſt; non enim eſſe poteſt prudentia, vbi nõ eſt ratio, in brutis autem non eſt ratio, vt falſo exiſtimauit Plutarchus in dialogo, qui inſcribitur Grillus; ſed prudentiæ imago, quod expreſſit bene Ariſtot. ſequentibus verbis, vbi inquit, *vt enim in homine, ars, ſapientia, prudentia: ſic in nonnullis brutis, ineſt vis quædam eiuſmodi altera, naturalis*. Quibus verbis manifeſtiſſime Ariſtot. docet differentiam inter dotes animi humani, & veſtigia harum dotum, quæ inſunt brutis; nam in homine eſt ars à recta ratione, ſapientia ab intellectu, prudentia autem à conſilio. Brutis autem quibuſdam; horum omnium vice, ineſt, altera quædam huiuſmodi, vis, naturalis ſcilicet, inſtinctus, pro arte, vt Api, conficiendi fauos ſiue mellificandi, formicæ frumentandi, & ſic de ſingulis. Diſciplina pro intellectu; imaginatiua autem pro prudentia. Neque obſtant ſequentia verba, vbi inquit, animam pueri per eam ætatem nihil differre ab anima brutorum; hoc enim dictum fuiſſe per quamdam hyperbolem ſiue exceſſum, patet ex ijs verbis *ὡς εἰπεῖν*, quæ idem ſonant quod latinum illud ſolitum apponi, cum iuxta talem figuram loquimur (vt ita dicam) vel prope dixerim, vt vertit Gaza, ita enim habet græca lectio *διαφέρει δὲ οὐδὲν ὡς εἰπεῖν ἡ ψυχὴ τῆς τῶν θηρίων ψυχῆς κατὰ τὸν χρόνον*. Hoc eſt differt enim nihil, vt ita dicam, anima à ferarum anima ſecundum id tempus. At vero maius adhuc, ex dictis; Portio reſultat incommodum; ſibi enim ipſi apertiſſime contradicit, nam ſi facultates animæ, realiter non differunt ab anima, ſed ratione tantum, vt ipſe ſtatuit, cum intellectus ſit facultas eiuſdem animæ cuius eſt ſenſitiua, vt præcitatis eius verbis aſſeritur, ergo intellectus eſt actus quidam, & ſubſtantia, quemadmodum & ſenſus, non autem pura potentia & accidens, vt docet *Portius cap. ſæpius citato 7.* quin immo hoc eius præceptori Alexandro manifeſte aduerſatur *lib. 2. de anima cap. 14.* initio huius capitis adducto, vbi ſtatuit differentiam inter ſenſum & intellectum, & inquit; *Senſus ſane, qui per corpora fiunt non ſunt id, quod apprehendunt, ſed aliud quid actu exiſtunt. Ipſa autem poteſtas alicuius corporis eſt. Quocirca patiente aliquid corpore ſenſuum apprehenſio fit, & propterea non omnium rerum quilibet ſenſus apprehenſiuus eſt. Eſt enim quidam ipſe iam actus. Intellectus autem qui nec per corpus res apprehendit, nec corporis poteſtate eſt, neque patitur, neque demum eſt aliquod ens actu, hoc aliquid fieri non poteſt, ſed eſt ſimpliciter poteſtas quædam eiuſmodi entelechiæ, & animæ; formarum & intellectionũ ſuſceptiua*. His autem verbis manifeſte oſtendit, ſenſum eſſe formam & actum, cum ſit perfectio corporis, nempe organi; intellectum autem

esse puram potentiam; ex contraria ratione, quia non est perfectio; sed quid perfectibile. Optime igitur concludit argumentum, si intellectus est idem realiter quod anima, & anima est idem realiter quod sensus, ergo intellectus est idem realiter quod sensus; non enim differt ex ipsorum sententia, intellectiuum à sensitiuo, re, quia intellectiuum à sensitiuo dicunt inseparabile, non solum re; sed etiam subiecto, dicebat enim Portius loco citato, quod intellectus est in corde, veluti etiam & sensus; solum autem differunt ratione, quia aliud est sensitiuo, & aliud intellectiuo esse. Ex hoc autem aliud deducitur absurdum, nempe, quod intellectus esset organicus, & in certa corporis parte vbi est sensus, quod vltro concedit Portius hoc loco, sed Aristot. & etiam Alexander semper, ipse autem Portius alijs in locis constantissime negarunt, manifestissima autem est deductio, quia si intellectus est idem realiter quod anima sentiens, cum talis anima sit in corde & vtatur organo, ergo intellectus erit in corde & vtetur organo; neque illum tueri potest, latibulum, ad quod confugit; nempe, quod non intellectus sit organicus, sed anima, cuius facultas est intellectus est organica; nam detegitur, ex eo quod concessum est, quod facultates animæ non differunt realiter ab anima. Quod si alteram partem dilemmatis sequi velit; nempe, quod facultates animæ, differant realiter ab anima; quæ opinio quamuis fuerit ab ipso reiecta, vt monstrauimus, cum minus sit peripatetica, nisi sane intelligatur vt illam intelligit S. Thomas; tamen, necessario ab ipso amplexanda erit, cum statuat, intellectum esse nudam potentiam, & accidens; anima autem sit actus & substantia, substantia vero & accidens, actus, & potentia realiter differunt. In aliud longe profundius baratrum incidet; nempe, quod homo ab aliquo accidente, quinimo à nuda puraq; potentia constituetur in esse hominis, & tantum per nudam potentiam differet à cæteris animalibus, neque aliqua alia re, cæteris præstabit, diuinum animal, quod finis omnium ab Aristotele appellatur, quam sola atque mera potentia. At vero quis, pro aduersarijs dicet, hanc esse hominis præstantiam, & vltimum telos, siue perfectionem, vt eius anima prædita sit hac potentia, quæ possit perfici ab intellectu speculatiuo, qui in homine comparatur vnione primi atque supremi intellectus qui efficiens, siue agens nuncupatur, beneficio cuius, intellectus qui sua natura potentia erat, quiditates rerum, quamuis singulares, vniuersaliter intelligit, & in actu efficitur; atque ita, homo cæteris animalibus præstat, & ab illis differt; quia humana anima, apta nata est copulari cum intellectu agente, qui extrinsecus illi aduenit, tamquam

lumen & habitus, anima vero brutorum, hac aptitudine caret, vt ſupra etiam dictum fuit, ſed hæc reſponſio vel potius fuga, quamuis prima facie ſatis ſpecioſa, ac ſatis tuta appareat, tamen eſt adeo impoſſibilis, vt nullo figmento, ne dicam cogitatione, quiſquam mortalium illam aſſequi poſsit; primo etenim contradictionem implicat, dicere hunc intellectum eſſe vltimam perfectionem hominis, & eſſe puram potentiam, nam omnis perfectio dicit actum, pura autem potentia excludit omnem actum, ergo pura potentia non poteſt eſſe perfectio, alias ſequeretur contradictio, nempe quod id quod eſt potentia non eſſet potentia, & id quod eſt actus non eſſet actus, quam deductionem tamquam omnino impoſſibilem, damnauit idem Portius *cap. 7.* Præterea; hæc pura potentia, aut in ſui prima notione, vt verbis Themiſtij vtar, eſt potentia, aut in ſecunda ſui notione, ſcilicet, vt comparatur ad aliud, videlicet, agentem intellectũ, aut in habitu; ſi in prima ſui notione eſt potentia, tunc eri purũ nihil, veluti enim materia prima, quæ eſt ens potentia; tamen in ſui prima ratione, vt inquit Themiſtius in aurea digreſſione primi phiſicorum, aut in ſui prima notione, res quædam eſt, &, vt ipſe inquit eſt actu, quamuis in ſecunda ſui ratione vel notione, vt eſt pars compoſiti, & refertur ad formam ſit ens potentia, & in ſui eſſentia potentiam includat, ita & hic intellectus; ſi autem in ſecunda tantum ſui notione dicetur pura potentia, vt rei veritate exiſtimauit Ariſtoteles, qui reſpectu intelligibilium, potentia illum appellauit, tunc neceſſario erit aliquis actus: probo conſequentiam. Omnis potentia quæ perficitur ab actu ſecundo, ſupponit actũ primum à quo producitur actus ſecundus; ſed intellectus eſt potentia quæ perficitur ab actu ſecundo, nempe ab intelligere, ergo intellectus qui eſt potentia, ſupponit actum primum à quo producitur actus ſecundus; ſed hic actus primus nihil aliud poteſt eſſe quam ſubſtantia & anima, aut pars animæ; ergo totum corruit figmentum de pura potentia. Vidit Portius, & proſpexit à longe hanc tempeſtatem, at ipſi non fuit auſus aperte occurrere, ſed per occultos meatus, & cuniculos conatus eſt illam eludere; poterat enim Portius reſpondere concedens totum argumentum, & quod ab ipſo deducitur, nempe quod intellectus qui eſt potentia, ſupponit intellectum à quo perficitur, ac deducitur in actum ſecundum, ſed hic intellectus eſt intellectus agens, qui propterea requiritur ad intellectionem, quia intellectus potentia exiſtens; non poterat ſuapte natura prodire in actum niſi ope huius alterius intellectus; ſed tacuit veluti argumentum difficillimum, ita & reſponſionem minus idoneam. Concluſio enim quæ de-

duciti

ducitur in argumento, est, quod intellectus potentia, qui perficitur ab actu secundo, supponit actum primum, qui actus primus est actus susceptiuus intellectionis, non effectiuus; ac propterea hic intellectus est coniunctus cum potentia, intellectus autem effectiuus est purus actus, sed veluti ex insidijs respondet *cap. 6.* sæpius citati *libelli de mente humana*, dicens, intellectum agentem intelligere hæc materialia. Hæc autem sunt eius verba sæpius repetita. *Nec se moueant quæ ab his passim dicuntur, intellectum agentem illuminare, non autem intelligere hæc materiata, quandoquidem Aristoteles hæc in tractationibus suis nusquam docet*. Et paulo infra inquit; *Itaque Aristot. per hæc verba intellectum agentem materialium cognitionem obtinere non negauit*. Et post hæc *hinc inextricabiles latinorũ ambages nulla ratione cum verbis Aristot. cohærere iudicabis; siquidem intellectum agentem illuminare ac non intelligere, quomodo fieri possit intelligi nequit; nisi dicamus; vt lumen candelæ illuminat, & non cognoscit; ita intellectum agentem illuminare, & non cognoscere, atqui hoc absurdissimum, vel nuper initiatis in philosophia videbitur.* Ex hac autem doctrina quam iacit, quod intellectus agens intelligat materiata, siue quiditates rerum sensibilium, facile effugi possunt argumenta prædicta, nam intellectus humanus, qui intelligit, est intellectus in actu, hoc est, qui actu habet intelligibilia, quæ cõiunctione intellectus agentis, cum possibili, intelligibilia effecta sunt; & dicitur intellectus speculatiuus, hic autem intellectus speculatiuus, nihil aliud est quam intellectus, qui antea imperfectus existens, & in potentia, postmodum superueniente intellectu agente, tamquam actu & perfectione factus est in actu & intelligens; ita vt ad constituendum intellectum speculatiuum, non sit opus supponere aliam entitatem, nisi puram illam potentiam, & actum, intellectus agentis illam potentiam perficientis, atque ita, ad argumenta præcise respõdendo; dicendũ est, quod illa pura potentia est aliquod ens in sui prima notione, quia est facultas animæ, quæ subiectatur, vt ita dicam; in anima, efficitur vero ens actu, & intellectus in actu ab intellectu agente, qui primo ingenerat habitum in intellectu potentia, efficiendo, vt potentia intelligibilia sint actu intelligibilia; ac producendo species intelligibiles in intellectu, ita vt, intellectus qui prius erat intelligibilia potentia, postmodum fiat intelligibilia actu, & ita fit intellectus in habitu, siue in actu primo. Ad argumentum igitur, cum dicebatur, omnis potentia quæ perficitur ab actu secundo, supponit actum primum à quo possit produci actus secundus; vera est propositio maior; sed intellectus est potentia quæ perficitur ab actu secundo, scilicet intelligendi; ergo intellectus supponit actum primum à quo possit prodire in actum se-

cundum; conceditur totum argumentum; ſed hic actus primus non eſt niſi anima, aut pars animæ; negatur conſequentia, nam hic actus primus nihil aliud eſt niſi habitus genitus ab intellectu agēte; dum potentia intelligibilia; fecit actu intelligibilia, vt poſſit prodire in actum intelligendi quotieſcumque velit. ſed hoc etiam latibulum manifeſtum fiet, & hoc diuerticulum expugnabitur adhuc.

Nam quamuis verum ſit; actum primum, qui eſt vt habitus in intellectu, eſſe ipſum met intellectum imbutū multis ſpeciebus intelligibilibus ab intellectu agente productis & ingeneratis, tamen neceſſarium eſt, actum primum, qui eſt vt habitus ſupponere actum primum, qui eſt vt forma, ac veluti geometria, quæ eſt habitus geometrizandi; ſupponit animam quæ eſt principium geometrizandi per geometriam; ita & intellectus in habitu, neceſſe eſt vt ſupponat alium intellectum, qui ſit principium intelligendi per hunc habitum ſibi comparatum, quod optime, & clariſſimis verbis expreſſit philoſophus *3. libro de anima partic. 6.* laudans illos qui dixerunt intellectum eſſe locum ſpecierum, quod ſi locus eſt ſpecierum, ergo erat aliquod poſitiuum antequam reciperet ſpecies; hoc enim ſibi vult eſſe locum, hoc eſt eſſe receptiuum, & conſeruatiuum ſpecierum, veluti locus corporeus eſt ipſorum corporum, neque reſponderi poteſt intellectum eſſe locum ſpecierum, ratione animæ quæ conſeruat ſpecies, nam hoc expreſſe Ariſtoteles excluſit dicens: *Et bene vtique qui dicunt animam eſſe locum formarum, niſi quod non tota, ſed intellectiua.* Quare neceſſario dicendum eſt, quod intellectus potentia, qui eſt ſuſceptiuus ſpecierum, & quiditates rerum intelligit, ſit aliquid poſitiuum, & non pura potentia, niſi dicere velint; actum intelligendi conuenire intellectui ſpeculatiuo, non ratione intellectus potentia; ſed ratione intellectus agentis, ac propterea ſtatutum fuerat à Portio, quod intellectus agens; non ſolum illuminat; verum etiam cognoſcit, & intelligit quiditates rerum materialium; ſed ò bone? ſi intellectus agens ex tua, & præceptoris ſententia eſt Deus, quomodo intelligit aliquid extra ſe? quomodo accipit cognitionem à rebus? quomodo non vileſcit, hæc inferiora intelligens? quæ omnia tamquam abſurdiſſima ipſe deduxit de intellectu noſtro, ſi forma aliqua immortalis atque incorruptibilis foret: Cum tamen longe diſpar ſit ratio de vtroque; nam intellectus noſter dum animæ copulatur, & particula eſt formæ corporeæ, & in corpore operatur, ac ſeparabilis eſt, non ſeparatus: omnino potentia ſe habet ad intelligibilia, ac iuxta imperfectum eſſe quod habet, nempe in materia & corpore, imperfecte etiam intelligit. At ve-

ro intellectus agens & diuinus separatus existens, & nullo modo corpori, vel corporeæ virtuti coniunctus, nullo modo potest materiata intelligere, vt existimauit Portius; adde etiam quod si intellectus speculatiuus, ope intellectus agentis, & non per intellectum potentia intelligeret, tunc intelligere non esset nobis à principio intrinseco formaliter, sed ab extrinseco; nam intelligeremus intellectu agente tamquam principio, quo; cum tamen intellectus agens ex ipsorum sententia & separatus sit à corpore, & extrinsecus nobis adueniat. Necesse igitur est dicere, intellectum humanum, quo homo constituitur, non esse puram potentiam, sed esse aliquem gradum formæ & actum, siue particulam animæ, vt ipsum, Aristot. appellauit. Quomodo enim poterit vmquam fieri intellectus in actu, nisi multis imbutus fuerit speciebus, ac ita factus fuerit singula, vt Aristot. inquit? aut quomodo poterit imbui nisi ipse sit aliquis habitus & forma, aut saltem aliquem connotet alium habitum & formam à qua ipse tamquam potentia fluat, & accidens, & ita illa forma quam connotat, & à qua fluit potentia; erit actus primus & anima, quod si actus primus; tunc, aut sensus, aut intellectus; non sensus, nam homo non constituitur per sensum, ergo intellectus. Valeat igitur, & longe arceatur hoc mendacium de mente humana, quod non sit nisi pura potentia atque accidens, & animæ præparatio. sed discutiamus nunc alteram sententiam, quæ statuit intellectum esse substantiam, sed substantiam, quæ est potentia; cum enim sit pars animæ, est substantia, nam pars substantiæ est substantia, cum vero nulla alia sit eius natura nisi potentia, erit substantia potentia, ac veluti dicit Auerroes in magna digressione *3. de anima*, sicut materia prima est potentia ad omnes formas sensibiles, ita intellectus hic, est potentia ad omnes formas intelligibiles. Bone Deus, quam fluxa & inconstans est falsitas, non animaduertit hic vir, quamuis doctus, & bonus peripateticus, nullam aliam dari substantiam potentia nisi materiam, vt fuse docuit *Aristot. 9. metaphisic.* quare si humanus intellectus est substantia, potentia, erit materia; ergo non pars animæ, nam anima & eius partes, in corpore animato tenent locum formæ non materiæ, quinimo sunt forma & actus, quæ vero attulit in huius sententiæ confirmationem, adeo absurda sunt, & à doctrina Aristotelis aliena, vt non longa indigeant confutatione, inquit vero, quod in genere intellectuum duo sunt qui extremum locum, & simplicem naturam habent, Deus scilicet purissimus ac simplicissimus actus, & intellectus humanus, nuda ac pura potentia: reliqui vero intellectus intermedij, mixtam ex actu & po-

tentia obtinent naturam, cuiusmodi sunt reliquæ intelligentiæ post primam: quæ prout magis ac minus intellectum potentia participant inter se nobilitate, vel ignobilitate differunt, & ob hanc causam numero multiplices sunt, neque puri actus dicuntur, & alia à seipsis intelligunt. Nouit quilibet quantumuis leuiter in Aristotele eruditus, quod ea quæ carent materia carent potentia, cum omnis potentia æque sit ad esse, & ad non esse, vt fuse docuit philosophus *9. metaphis. summa 2. cap. 4.* quare si omnes intelligentiæ carent materia, vt *phisicor. 8.* & *metaphisicor. 12.* idem docuit: nulli dubium est; nullam ipsis inesse potentiam, sed omnes esse puros actus ex Aristot. tamen sententia; quare & falsum est, quod subiungit, quod alia à se ipsis intelligunt; si enim *Aristot.* dixit *3. de anima partic. 15.* quod in his quæ sunt sine materia, idem est quod intelligit, & quod intelligitur: necessarium est cum intelligentiæ sint sine materia, vt nihil aliud à se ipsis intelligant, quod clarius Aristoteles de omnibus intelligentijs demonstrauit *12. metaphis. partic. 51.* ex vulgata sectione. inquiens, quod si intelligentiæ aliquid aliud à seipsis intelligerent, tunc aliquid aliud ipsis honorabilius esset, nempe id quod ab ipsis intelligeretur, neque id solum de prima intelligentia ab Aristotele dictum fuisse existimandum est, vt hic, & quidam alij somniarunt; dictum enim fuisse de omnibus certum est, vt in promptu, nunc etiam ostendemus, sed ab Auerrois verbis *3. de anima* citata digressione, vir hic bonus deceptus fuit; videtur enim Auerroes eo in loco, author huius doctrinæ his verbis. *Tertia autem quæstio, quomodo intellectus materialis est aliquod ens, & non est aliqua formarum materialium, neque etiam prima materia sic dissoluitur. Opinandum est enim, quod istud est quartum genus esse. Quemadmodum enim sensibile esse, diuiditur in formam, & materiam sic intelligibile esse, oportet diuidi in consimilia his duobus; scilicet in aliquid simile formæ, & in aliquid simile materiæ. Et hoc necesse est in omni intelligentia abstracta, quæ intelligit aliud, & si non, non esset multitudo in formis abstractis, & ideo declaratum est in prima philosophia, quod nulla est forma separata à potentia simpliciter nisi prima forma; quæ nihil intelligit extra se, sed essentia eius est quidditas eius; aliæ autem formæ diuersatur in quiditate & essentia quoquo modo. Et nisi esset hoc genus entium, quod sciuimus in scientia animæ, non possemus intelligere multitudinem in rebus abstractis, quemadmodum nisi sciremus hic naturam intellectus non possimus intelligere, quod virtutes mouentes abstractæ debent esse intellectus.*

Sed tamen hæc verba sano modo intelligenda sunt, nisi dicere velimus Auerroem, & sibi ipsi, & Aristoteli contradixisse. Aristot. enim locis citatis, ac potissimum *12. metaphisic. partic. 51.* absolute & simpliciter

citer pronunciauit, *quarumque non habent materiam idem erunt, ac intellecti una, eius quod intelligitur*, ergo, verum est hoc, de omnibus intelligentijs, & idem Auerroes in expositione huius loci inquit, *in eis quæ sunt non in materia, contingit, vt intellectum, & intellectus, & actio intellectus sint idem.* Et paulo infra, hoc expresse dicit esse verum de omnibus intelligentijs his verbis; *& secundum hanc dispositionem intelligere est per se in toto sæculo, idest quia nihil intelligit extra se, cum sit simplex, tunc enim intelligit se non accidit ei transmutatio, neque lassitudo in omni sæculo, sicut accidit intellectui in nobis; & sic debet esse in alijs intelligentijs abstractis.*

Ex his autem verbis liquido constat, quod Auerroes, & sibi hoc in loco, & Aristoteli contradixit dum *in 3. de anima loco citato*, statuit intelligentias intelligere aliud à se. Quare dicendum est, quod *Auerroes in 3. de anima*, minus proprie accepit nomen intelligentiæ; non enim accepit intelligentias pro mentibus omnino abstractis, ac minime concernentibus materiam quomodo sumpsit Aristot. omnes intelligentias sub nomine primi motoris *8. physicorum*, quod nullo scilicet pacto sint in quanto neque finito, neque infinito, necnon etiam *12. metaphisicor.* sed accepit intelligentias pro qualibet forma intelligente, quas formas quamuis ipse vocet intelligentias abstractas; tamen certum est, ipsas non dicere omnino abstractas, vt sunt intelligentiæ veræ ac propriæ dictæ, quia tales formæ concernunt aliquo pacto materiam, cum sint in corpore, huiusmodi autem sunt intellectus humanus quem ipse minus proprie appellat intelligentiam; necnon etiam animæ cœli; & in hoc sensu, diligenter considerantibus manifestum est *Auerroem 3. de anima* fuisse loquutum; sed obijciet aliquis, ergo nullum erit discrimen inter primam ac cæteras intelligentias. Si enim omnes sunt actus puri, & omnes simplicissimæ sunt mentes, quæ se ipsas tantum intelligunt, neque aliud extra se; ergo omnes æqualis sunt dignitatis, neque inter ipsas aliqua dicenda est princeps, vel etiam ipso Aristotele reclamante.

Entia nolunt male disponi,
Multitudo principatuu mala;
Vnus ergo princeps,

Ad quæ dicendum est ex Aristotelis doctrina; salua tamen semper sacrorum Theologorum sententia, quod quamuis omnes intelligentiæ sint puri actus; tamen non propterea omnes sunt inter se æquales, vel primæ æquales. Prima enim cum sit omnium perfectissima omnes antecellit, reliquæ autem prout magis, minusq; ad primam accedunt, vel à prima recedunt inter se differunt, & inæquales sunt, quod optime

me declarauit Auerroes post verba vltimo loco citata dicens: *sed primus est simplicior eorum, & ideo est vnus simpliciter sine aliqua multiplicitate, neque propter alietatem intellectus & intellecti, neque propter multitudinem intellectorum.* Quibus in verbis aduertendum est, quod non dixit primam intelligentiam esse magis simplicem quàm cæteras, eo quod cætere admittant aliquam compositionem; hoc enim paulo ante reprobauerat statuens, quod in ijs quæ sunt sine materia non est aliud intelligens, & intellectum; sed dicit reliquas intelligentias minus simplices, quia minus participant de simplicitate & perfectione primæ, & iuxta hunc sensum posset admitti, quod in cæteris intelligentijs, post primam sit aliqua potentia; sed non potentia positiua aut priuatiua, quæ non potest esse sine materia, sed potentia negatiua, quæ nihil aliud dicit, quam recessum à perfectione primæ; cum qua potentia nihil repugnat stare actum purum; sed iam plus iusto à nostro proposito digressi sumus. Eo igitur vnde incepimus redeuntes, dicimus validissimum esse argumentum ex eo petitum, quod Aristoteles statuit intellectum humanum esse impassibilem, atque aduersariorum responsiones esse prorsus alienas ab Aristotelis sensu, & impossibiles ex rei natura.

Locus alius ex 4. 5. 6. & 7. particulis 3. de Anima. Cap. XXIIII.

MMIXTVM Aristot. intellectum humanum appellauit, sicut olim Anaxagoras immixtum intellectum diuinum dixerat; hoc autem illi necesse esse, vt cognoscat; nam veluti intellectus diuinus, vt imperaret, & cognosceret ad segregationem rerum ab ipso chaos, & omni seminario; debebat esse immixtus ab omnibus rebus materialibus, & ab ipso chaos; ita & intellectus humanus, vt intelligat, & cognoscat omnia, debet esse immixtus ab omnibus, ergo & à materialibus, cum intelligat materialia, quare immaterialis est; rationem autem affert assumptæ propositionis, quia alienũ iuxta apparens prohibet, & obstruit. Hanc sententiam Anaxagore recitauit philosophus *8. phisicor. cap. 1.* vbi inquit Anaxagoram statuisse motum aliquando incepisse; cum enim infinito tempore omnia simul fuissent, & quieuissent, postea, mentem opificem accessisse, at-

que

que omnia segregasse tamquam omnibus imperantem, & omnia cognoscentem, cum autem talis segregatio esset rerum corporearum, non potuisse ipsam fieri nisi per motum, & ita motum incepisse, & mundum. ex hoc autem colligebat Anaxagoras, mentem hanc opificem, fuisse immixtam chaos, & rebus materialibus; nam si secus, non potuisset imperare, hoc est superesse & cognoscere, ac discernere res quæ simul confuse erant; nam iuxta apparens, prohibet & obstruit, quod optime cognoscitur in oculo; si enim eius diaphana tunica, quæ cornea appellatur imbuta fuerit aliquo colorato humore, vt contingit in icteritia, in qua humor flauus occupat hanc tunicam, nullus alius videtur color nisi flauus, quia talis humor iuxta apparens prohibet & obstruit, ex quo desumpta est vulgata propositio, omne recipiens debet esse denudatum à natura recepti, quod non solum in uisus sensorio; verum etiam in cæteris omnibus patet; vno tantum excepto sensorio, sensus tactus. In quo etiam, propositio vera est si sane intelligatur; non enim sensus tactus eam percipit qualitatum mediocritatem quam habet, sed excessum. Optime igitur arguit Aristot. Necesse est intellectum potentia, qui est intellectus humanus, esse immixtum à materia. probatur assumptum, nam par militat ratio in diuino intellectu qui est immixtus à materia, & in humano; veluti enim intellectus diuinus vt valeret cognoscere, ac discernere res materiales, necessario à materia fuit immixtus, vt optime Anaxagoras; ita intellectus humanus vt omnia posit intelligere, etiam formas materiales, debet esse immixtus & abstractus, vt ita dicam, à materia; nam iuxta apparens prohibet & obstruit, quod si immixtus à materia ergo immortalis. Hucusque Aristot. de eo quod oportet intellectum esse immixtum à materia ratione obiecti; ex hoc autem deducit duas conclusiones, vnam quod intellectus natura sua nihil aliud est nisi vt sit potentia; quia vero nomen hoc intellectus late patet, quinimo proprie ac primario de intellectu diuino, ac de mente à materia depurata dicitur, proinde de quonam intellectu hoc accipiendum sit, quod in proposito loquitur declarat inquiens: *Dico autem intellectum quo intelligit & existimat anima*, quibus verbis humanum intellectum designat, qui & animæ particula est, & proprium munus habet; existimare, seu opinari, & ne quis putaret hunc intellectum; propterea quod dixerat natura esse posibilem; natura, hoc est substantia & vsia, esse potentiam, vt de prima materia dicimus, & vt Alexander, & eius sectatores calumniantur, subdit; *Nihil est actu eorum quæ sunt antequam intelligat*: manifeste nobis ostendens nulla alia ratione dici

 poten-

potentiam & poſsibilem, niſi quatenus reſpicit obiectum à quo debet perfici. Alteram vero, quod non eſt rationabile, hunc intellectum eſſe mixtum cum corpore. Non magis autem ex eo quod intellectus intelligit omnia, deducitur prior concluſio, quod intellectus ſit immixtus ab obiecto materiali, quam poſterior quod ſit immixtus à ſubiecto materiali, ſiue à corpore; hæc enim ſe inuicem conſequuntur, vt ſcilicet, facultas, quæ eſt immixta obiecto materiali ſit immixta ſubiecto materiali, & è conuerſo; vt autem hoc manifeſtum ſit, ſupponere neceſſe eſt, quod omnia hæc deducuntur ex natura intellectionis; ſupponitur enim intellectum intelligere omnia. Intellectus autem intelligit vniuerſaliter omnia; immaterialia quidem, primario & directe; materialia vero, immaterialiter, nec modo ſine materia; ſed ſine conditionibus materiæ, ex quo ſequitur, quod veluti ſi intellectus eſſet mixtus alicui obiecto materiali non poſſet intelligere omnia, quinimo nihil intelligeret, nam neque materialia, quia omne recipiens debet eſſe denudatum à natura recepti, neque immaterialia, nam reciperētur materialiter, ex natura formæ materialis, quæ prius erat in intellectu; quemadmodū enim guſtus, cum aliquo ſapore fuerit imbutus, omnes alios ex illius ſaporis natura percipiet; ita pariter ſi eſſet intellectus mixtus alicui ſubiecto materiali, nō poſſet omnia intelligere, quinimo nihil intelligeret; nam & materialia materialiter, & immaterialia, etiam materialiter perciperet; cum enim omnis vis & facultas, quæ eſt mixta corpori, ſit ſingularis, oportet vt ſingulariter cognoſcat, vt manifeſtum eſt in ſenſibus, qui etſi, ex nobilitate formæ, habeāt recipere obiecta ſine materia; tamen non ſine conditionibus materiæ illa recipere valent, & ita ſingularia tantum cognoſcunt, atque ita ſi intellectus eſſet mixtus corpori, materialia materialiter cognoſceret, quia ſingulariter, & cum conditionibus materiæ, & immaterialia etiam materialiter, quia non alio modo quam ex ſui propria natura, quæ ſingularis eſſet, ipſa cognoſcere poſſet, quare nihil intelligeret. Hæc autem omnia ſummo artificio, vt conſueuit, Ariſtoteles monſtrauit, dicens. *Vnde neque rationabilie eſt ipſum mixtum eſſe cum corpore; qualis enim quidam vtique fieret, calidus aut frigidus, & ei inſtrumentum aliquod eſſet ſicut ſenſitiuo; nunc autem nullum eſt.* Quibus verbis duo ſignificauit abſurda, quæ ſequerentur ſi intellectus eſſet mixtus corpori, vnum eſt, quod intellectus qualitate aliqua afficeretur, & præditus eſſet paſſibili; nempe calidus fieret aut frigidus, quod certe abſurdum eſt: duplici ex capite; primo quia ſi intellectus haberet qualitatem aliquam, vel ſimmetram, vel diſſimetram, non omnia intelligeret, nam ſaltem non perciperet qualitatem illam

illam qua affectus esset, veluti nec sensus tactus propriam temperiem qua præditus est percipit; secundo, quia si intellectus esset mixtus corpori, & ita esset qualitate aliqua affectus, aut temperie qualitatum tunc nullam aliam haberet potentiam agendi nisi illam quam accepisset à corporibus: talibus qualitatibus affectis, nempe ab elementis, quæ nihil aliud præstare possunt sua natura, quam calefacere, aut refrigerare, humectare, aut exiccare; quomodo igitur intelliget, aut cæteras, quas videmus functiones exercebit, vt musicum esse, aut immusicum, memorari, & obliuisci. Quod argumentum & si Aristot. attulit de omni anima cognoscente *2. de ortu & interitu, partic. 45.* tamen aptissimum est in re proposita, & validæ concludit contra Galenum; monstrat enim, quod non solum intellectus; sed neque etiam sensus potest esse ex elementorum mixtione, ita, vt sit aliqua ipsorum qualitas, aut temperamentum.

Alterum vero est, quia si esset mixtus corpori; tunc ei aliquod instrumentum esset, sicut sensitiuo, sed nullum est; ergo non est mixtus, prior sequela est manifesta; nam facultates quæ non possunt esse sine corpore, nec possunt sine corpore operari, quemadmodum etiam dixerat *2. de generatione animalium cap. 3.* & manifestum est in sensu, qui non operatur sine organo, siue sit sensus interior, siue exterior; minorem autem probat duobus argumentis; vnum est, quod intellectus sit locus specierum intelligibilium; alterum vero est, quod non simili pacto, sed longe diuerso afficiuntur ab obiecto; sensus & intellectus inquit vero; *Et bene vtique qui dicunt animam esse locum specierum, nisi quod non tota, sed intellectiua; & non actu sed potentia forma:* Laudans Platonem præceptorem, qui dixerat animam continere formas intelligibiles, in phedro & in phedone, & alibi sæpius, in hoc autem discedit, quod Plato existimauit, omnem animam continere species intelligibiles, hoc est animam vt anima est; Aristoteles autem non omnem animam, sed intellectiuam (quomodo autem id Plato dixerit: longum esset explicare; necnon etiam, in eo quod Plato dixit has species actu contineri in anima, Aristot. autem existimauit inesse potentia quapropter & infra dicet, intellectum esse veluti tabulam agrapham. Bene autem ex hac sententia Platonis, quam approbauit, deducit intellectui nullum esse organum; nam si intellectui aliquod esset organum, tunc formæ intelligibiles non essent in intellectu, nec illas contineret intellectus, sed essent in composito ex organo & intellectu; quemadmodum species sensibiles experimur recipi, & conseruari in sensorijs, aut particularibus, aut communi, vt visibiles in oculo & in corde, aut

potius

potius in spiritu phantastico, qui à corde est, & sic de singulis. Nec vero minus efficax est alterum argumentum, nempe, quod non est eadem ratio qua afficitur sensus & intellectus ab obiecto; vbi animaduertendum est, quod vtrumque appellat impatibilem, eo quod tàm sentire quam intelligere est passio perfectiua, quatenus est ab obiecto; sed differunt inter se, quia sensus destruitur, & corrumpitur ab excellenti obiecto, intellectus autem nequaquam, sed perficitur, quia cum quis, difficile intelligibile perceperit, facilius intelliget minus difficile; hoc autem prouenit, eo quia sensitiuum non sine corpore est, vt Aristoteles inquit; Intellectus autem separabilis est à corpore; eatenus enim sensus destruitur ab excellenti obiecto, quatenus in sensorio est, vel quatenus ipse ratio est, & proportio aut potius ex ratione & proportione resultans elementorum, ex quibus constat sensorium; quorum vtrumque optime explicauit philosophus *2. de anima tum particula 126.* iuxta Auerrois sectionem, his verbis; *Simul autem manifestum est, & sic, neque enim lumen, neque tenebre, neque sonus, neque odor quicquam facit in corpora, sed ea in quibus est, vt aer qui cum tonitu scindit lignum.* tum etiam *partic. 143.* dicens: *Si autem vox quædam consonantia est, vox autem & auditus est vt vnum, & est vt non vnum aut idem, consonantia autem est ratio, necesse est & auditum rationem quandam esse, & propter id corrumpit vnumquodque exuperans, & acutum & graue auditum, similiter autem & in saporibus gustum, & in coloribus visum, valde fulgidum & opacum; & in olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus tamquam ratio quædam sit sensus,* & paulo infra. *Sed sensus ratio est, exuperantia autem, aut dolore afficiunt, aut corrumpunt. Vnusquisque igitur sensus, subiecti sensibilis est, inestq; in sensorio inquantum sensorium.*

Ex his autem omnibus patet clarissime, fuisse ab Aristot. demonstratum, quod intellectus humanus sit immortalis, ex eo quod est immixtus. Omnis enim forma mortalis, est mixta corpori; sed intellectus non est forma mixta corpori, ergo intellectus non est mortalis, quia vero de hoc eodem argumento plura paulo ante scripsimus, hæc sufficiant. In altero libro quid aduersarij responderint afferemus, & confutabimus.

Respon-

Responsiones aduersus argumenta ex particulis 4. 5. 6. & 7. tertij de anima, recitantur & confutantur. Cap. XXV.

RAEDICTIS multipliciter Aduersarij responderunt; ac primo. Alexander; Philopono referente in *commento 33. lib. 3. de anima*, ex sua partitione, asserit immixtum intellectum appellari, eo quod conditione quam mixta participare debent intellectus omnino careat; quæ enim miscenda sunt, prius necesse est vt separata maneant, & post mixtionem rursus separari possint, at intellectus ante corpus non est, sed simul cum corpore fit, nec separari potest: ergo immixtus est. Cui expositioni confutandæ non est operæ pretium diutius immorari, cum hac significatione etiam sensitiua & vegetalis, quinimmo & quælibet alia corruptibilis, ac vilis forma immixta dicenda foret; quare ad alios properabimus. Reliqui autem omnes posteriores, inter quos *Ioannes Scotus 4. sententiarum dist. 43. quæst. 2. §. tamen responderi potest per ordinem*. & infra. *Pomponatius lib. de immortalitate animæ cap. 9. Portius libello de mente humana cap. 13.* & *Zabarella quæst. de mente humana cap. 9.* communem afferunt responsionem, dicentes, intellectum dici immixtum ratione organi, quia non habet determinatum organum; veluti habent sensus, quemadmodum, eadem ratione dicitur separabilis à corpore, quia corporeo organo non vtitur, at vero non propterea deduci posse, illum esse simpliciter à corpore separabilem, cum sit principium operandi toti corpori, vt Scotus inquit loco citato, & propterea Alexander statuit, totum corpus esse instrumentum intellectus, inquit *Pomponatius libello de immortalitate animæ cap. 10.* Hanc responsionem etsi multis argumentis confutauimus supra, aduersus Scotum, tamen nunc iterum confutabimus ex ipsismet Aristotelis verbis hoc in loco; ac primo. si intellectus dicitur immixtus ratione organi, quia non habet determinatum organum, quemadmodum etiam dicitur separabilis à corpore, quia corporeo organo non vtitur; non tamen propterea potest deduci quod sit simpliciter à corpore separabilis, cum sit principium operandi toti corpori; ita pariter non poterit deduci, quod sit simpliciter immixtus à corpore; cuius tamen contrarium

trarium

trarium disertis verbis Aristoteles statuit, inquit enim in *partic. 6.* Διὸ οὐδὲ μεμῖχθαι εὔλογον αὐτὸν τῷ σώματι. hoc est, *Vnde, neque rationabile est ipsum mixtum esse corpori.* Quinimmo ex contrario deducit duas sequelas absurdas; vnam quod intellectus qualis fieret, calidus, aut frigidus, quod tamen necessario sequeretur, si intellectus esset simpliciter mixtus corpori, etiamsi non esset mixtus certe ac determinate parti corporis, cum corpus absolute & simpliciter sumptum constet ex elementis qualibus; Alteram vero, quod haberet certum aliquod & corporeum instrumentum; itaut, ex eo quod non est mixtus corpori simpliciter, deducat eum non vti determinato aliquo organo, quod est ex diametro contrarium expositioni ab aduersarijs adductæ; ipsi enim asserunt intellectum dici immixtum, ratione certi organi, quo caret, at non simpliciter, ratione totius corporis; Aristoteles autem ait, quod si intellectus esset mixtus corpori, haberet determinatum aliquod organum; subiungit enim, ποιός γάρ ἄν τις γίγνοιτο, θερμὸς ἢ ψυχρός, κἂν ὄργανόν τι εἴη ὥσπερ τῷ αἰσθητικῷ· νῦν δ᾽ οὐδὲν ἔστι, hoc est. *Qualis enim quidam vtique fieret, calidus, aut frigidus, & ei instrumentum aliquod esset, sicut sensitiuo, nunc autem nullum est.* Frustra igitur conantur eludere frigida responsione clarissimum, & validissimum Aristotelis locum. Petrus Pomponatius, vir certe magnus, & germane peripateticus, hac tamen de intellectus humani mortalitate, circumscripta opinione, in qua ab Aristotele, iudicio meo, discessit. libello de immortalitate animæ, bene nouit huius sequelæ necessitatem, si intellectus esset mixtus corpori, calidus fieret, aut frigidus, & illi aliquod organum esset sicuti sensitiuo: quapropter ingenue fatetur, intellectum absolute & simpliciter, vt ita dicam, esse immixtum corpori. Hæc enim habet verba *cap. 10. Et, si instetur nonne coniungitur materia per qualitates primas, qualis igitur vtique fiet, quare aut calor, aut frigus, non igitur omnia cognoscet. Ad quod dicitur, intellectum non coniungi materia, qua intellectus est, sed qua coniungitur sensui, quare & si in opere sentiendi qualis fiat, non tamen in opere intelligendi, propter quod, vt intellectus est, non est qualis, neque organicus.* Ex quibus verbis manifeste patet, ipsum non probare allatam explicationem; ostendit enim intellectum, quatenus intellectus est, nullo pacto coniungi materiæ, hoc est mixtum esse corpori, qui magis proprius est loquendi modus; sed per quandam concomitantiam, & satis accidentaliter, ratione scilicet, qua sibi coniungitur sensus, vt fuse ibidem prosequitur declarare his verbis, *quod si vlterius quæratur, cum intelligere humanum sit accidens, quod sine subiecto esse non potest, in quo igitur ponetur ipsum intelligere, ad quod dicitur vere secundum essentiam ipsum intelligere esse in*

intelle-

intellectu, iuxta illud tertij de anima; Anima est locus specierum, non tota, sed intellectus. verum quoniam intellectus humanus est in materia, quasi per quandam concomitantiam, & ipsum intelligere, quodammodo est in materia, sed sic; vt accidentaliter, quoniam intellectui qua intellectus est; accidit esse in materia; non tamen in aliqua parte corporis ponitur ipsum intelligere; sed in toto cathegorematice sumpto. Non enim in aliqua parte, quoniam sic esset organicus intellectus, & vel non omnia cognosceret, vel si omnia cognosceret, vt cogitatiua; tamen singulariter & non vniuersaliter cognosceret, quare sicut intellectus est in toto ita & intelligere. Non inconuenienter igitur. Alexander posuit totum corpus esse instrumentum intellectus, quoniam intellectus omnes vires comprehendit, & non aliquam partem determinatam, quoniam sic non omnia cognosceret, sicut neque aliqua virtutum sensitiuarum, quamquam autem sic totum corpus ponatur instrumentum intellectus quasi vt subiectum, non tamen est vere subiectum, quoniam intelligere non recipitur in eo modo corporali, vt prius dictum est: Et si amplius quaeratur an humanus intellectus indiuisibiliter recipiat; dicitur, quod qua intelligit indiuisibiliter recipit, qua vero sentit, vel vegetat diuisibiliter; neque inconuenit tam multiplicem naturam tot diuersos modos recipiendi, & operandi habere. Quæ verba, consulto à me fuerunt fideliter, vt apud authorem sunt adscripta, vt cognoscatur quanta sit vis & efficacia veritatis, quæ vel etiam ab inuito, & acerrimo hoste sui extorquet confessionem, colliguntur etenim ex his verbis, non modo, quod propositum est, intellectum, scilicet esse simpliciter, & absolute immixtum corpori; verumetiam multa alia, quæ ad hoc necessario consequuntur, & cum eodem ipso pariter conuertuntur, vtputa, intellectum humanum esse, per se, siue sui natura immortalem, esse substantiam per se subsistentem, necnon esse indiuisibilem & nequaquam extendi ad extensionem materiæ, quę summa totius negotij sunt, pro immortalitate intellectus humani astruenda; hæc autem nunc breuiter, & compendio adnotabimus, in posterum fusius consideranda, cum aduersarios, sibi ipsis pugnantia, & impossibilia dicere demonstrabimus; primo autem loco aduertendum est, quod asserit Pomponatius in verbis primo citatis, intellectum quatenus intellectus est, non coniungi materiæ; ex quo necessario deducitur hæc consequentia, ergo intellectus per se, siue ex natura sua est immaterialis: consequentia euidens est; etiā illis qui leuiter versati sunt in præceptis posterioris analiticæ; prædicatum enim secundum quod ipsum, non solum est prædicatum per se; verumetiam necessarium; quare si intellectus quatenus intellectus, siue secundum quod intellectus; idem enim significat vtrumque; non coniungitur materiæ, hoc est, non est forma materialis; ergo necessario non erit mate-

 rialis;

rialis; ergo necessario immortalis, quod si necessario est immaterialis & immortalis, ergo non contingit ipsum esse materialem & mortalem, quia quod necessarium est esse, est impossibile non esse; & quod est impossibile non esse, non est possibile esse, aut non esse; ergo, neque quatenus coniungitur sensui, erit materialis & mortalis, vt existimat Pomponatius; sed simpliciter & absolute immaterialis & immortalis.

Secundo vero aduertendum est, quod dicit in verbis secundo citatis ex *Arist. 3. de anima*. Animam esse locum specierum, non omnem, sed intellectum, vbi statuit ipsum intelligere, tamquam accidens vere, & secundum essentiam esse in intellectu tamquam in suo subiecto, nec esse in corpore, nisi valde accidētaliter. ex quibus ita arguo. Quod absolute & per se substat alicui accidenti, est substantia per se subsistens, sed intellectus absolute & per se substat ipsi intelligere quod est accidens; ex Pomponatio: ergo intellectus est substantia per se subsistens, maior propositio, colligitur ex *Aristot. in prædicamentis cap. de substantia, & 5. metaphis.* minor autem est Pomponatij, vt patet ex citatis verbis, non solum ex sua, verumetiam ex Aristot. sententia, ergo.

Tertio est aduertendum, quod dicit, quamuis totum corpus ponatur instrumentum intellectus, quasi vt subiectum; non tamen esse vere vt subiectum, quoniam intelligere non recipitur in eo modo corporali, & si amplius quæratur, an humanus intellectus indiuisibiliter recipiat, dicit, quod qua intelligit, indiuisibiliter recipit. Ex quibus ita arguendum. operatio demonstrat essentiam; sed operatio intellectus est immaterialis & indiuisibilis; ergo essentia intellectus est immaterialis & indiuisibilis, maior propositio est euidens, & recepta ab omnibus peripateticis; minor est ex confessione Pomponatij; quinimo ab eodem, paulo ante fuit probata; inquit enim, quod si intellectus esset virtus existens in corpore, tunc, aut non omnia cognosceret, vt cōtingit facultatibus organicis, in aliqua determinata corporis parte existentibus, aut si omnia cognosceret, vt contingit imaginatiue, quæ non videtur determinare sibi certam corporis partem, non vniuersaliter cognosceret, sed particulariter; reliquum igitur est quod intellectus sit immaterialis, & indiuisibilis. Corruit igitur allata responsio, ipsomet Pomponatio, nobiscum illam oppugnante. Simon Portius, cum hanc eandem responsionem attulisset, loco citato, quod scilicet intellectus immixtus dicatur ratione organi, cum nullam sibi certam determinet corporis partem, *vt primo de anima cap. vlt.* philosophus dixerat, tamen *cap. 7.* cum statuisset intellectum esse in corde

his

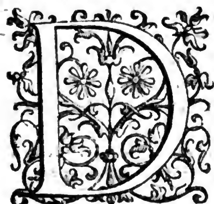
his verbis: *At vero intellectum quoque necessario esse in corde, ratione demonstrabimus; si enim, in, mortalibus intellectiuum, non potest esse sine sensitiuo, vt 2. de anima determinauit philosophus, est sane inseparabile, quare sequitur necessario, quod sit in eodem loco, & in eadem particula corporis, in qua est sensitiuum & vegetatiuum.* Dubitat, & hæc eadem simul aduersantia conciliare nititur; subdit autem hæc verba. *Si diceres esse in alia, id refragatur Aristot. 1. de anima, qua agit contra Platonem, qui diuisit partes animæ secundum partes corporis, atqui nulla particula destinatur intellectui, vt eodem libro explicauit; Accedit quod facultates animæ ratione distinguuntur, vt 3. de anima docetur, & non per partes corporis, sed per potentiam. neque verba Aristot. 1. de anima dissentiunt cum his dictis; quippe libro 1. de anima quamquam in Platonem inuehit, dicitq; nullam posse dari particulam corporis, quæ sit proprium organum intellectus, quemadmodum facultatibus sentiendi assignantur pro organis diuersæ particulæ corporis: Dicimus tamen ipsam animam esse in corde, veluti in sua regia, & intellectum vt facultatem animæ, ibi quoque, esse, non vt in organo, sed vt in subiecto in quo est substantia animæ, vt paulo inferius enarrabimus. Confitendum igitur est, in eadem particula, sensitiuum & intellectiuum esse, verum non vtitur corde pro instrumento, quemadmodum & aliæ animæ facultates, sed ipse intellectus potentia, est instrumentum animæ, cuius substantia est in corde. Hinc patet quod si inseparabilia sunt; sensitiuum & intellectiuum, in, mortalibus, aperte constat esse in eadem particula. Collige itaque intellectum, aut animam intellectiuam, non esse in toto, ex Aristot. decreto, nec in alia particula aliqua à corde, nam si à sensitiuo nulla ratione separari potest, necessario censendum est, esse in corde, atque ita non esse æternum.* hæc Portius, quibus, non modo pugnantia inuicem, non conciliauit; verum longe maiora inuexit absurda, & vt in prouerbio est, incidit in Scillam cupiens vitare Caribdim, quamuis enim negauerit intellectũ vti corde vt organo, tamen concessit ipsum eundem esse in corde, vt in subiecto: quod si est in corde vt in subiecto, ergo est mixtus cordi, ergo est in corde, etiam vt in organo, maior sequela est euidens, & propterea Pomponatius, qui fuit magis oculatus, in adnotatis paulo supra verbis, noluit concedere intellectum vti, neque aliqua parte corporis, neque toto corpore, vt subiecto, inquit enim; *Quamquam autem sic totum corpus ponatur instrumentum intellectus, quasi vt subiectum, non tamen est vere subiectum, quoniam intelligere non recipitur in eo, modo corporali*; minor autem probatur ex *Aristot. hac particula 6. 3. de anima*. Inquit enim quod si intellectus esset mixtus corpori, calidus fieret, aut frigidus, & illi aliquod organum esset, sicuti sensitiuo, hoc est, sequeretur ad temperaturam totius corporis, vel alicuius partis, & vteretur illa parte tamquam organo, vt fit in sensu.

Agnouit Portius hanc instantiam, & conatus est illam eludere, & cum multa dixisset, vt ostenderet intellectum humanum apud Aristotelem non esse substantiam; ita enim ait, disertis verbis. *Etenim nullibi intellectum potentia 3. de anima, in quo omnem rationem intellectus potentia explicauit, esse substantiam affirmauit*; tandem, ad sacram Alexandri anchoram confugit, dicens, intellectum potentia, esse facultatem intelligendi, in ipsa anima existentem, ac proinde dici immixtum & impassibilem, & separabilem, his verbis contra Simplicium inuectus; *verum deceptus est, quoniam hæc de facultate protulit Aristoteles, quandoquidem intellectus potentia, vt facultas intelligendi, est potentia intelligibile & non actus, hac itaque ratione est simplex, & non mixtus, vt facultas sentiendi ipsi organo, & separabilis à sensibilibus & à sensu, secundum rationem*. Quam doctrinam accepit, vt diximus, ab Alexandro præceptore, qui *libro suo 2. de anima cap. 14.* statuens differentiam inter sensum & intellectum, cum dixisset, sensus non esse tantum id quod apprehendunt, vt scilicet sunt puræ potentiæ, quæ nullo modo sunt actu, nisi ab obiecto; sed aliud quid, actu existere, & esse potentias, siue actus primos alicuius corporis; nempe organi; ac propterea fieri sensationes patiente aliquid corpore; tandem de intellectu subdit: *Intellectus autem, qui nec per corpus res apprehendit, nec corporis potestas est, neque patitur, neque demum est aliquod actu, hoc aliquid fieri non potest; sed est simpliciter potestas quædam, huiusmodi entelechiæ, & animæ, formarum & intellectionum susceptiua.*

His autem verbis, manifeste vterque statuit, intellectum humanum, quo constituitur vnusquisque, esse puram potentiam, & accidens; quo, nihil, magis à sententia Aristotelis alienum, nihil apud omnes homines magis absurdum, nihil magis falsum. neque, hoc illis aliquis crimen impingit, sed ipsi vltro, vt vidimus, confitentur, ipsi disertis verbis asseuerant & ore, vt aiunt, rotundo pronunciant. Hoc autem satis superq; sufficeret ad cōfutandam hanc Portij, & Alexandri responsionem; nisi aliud mihi suppeteret, quod in calce huius capitis tamquam colophonem apponere libuit, nempe egregiam fuisse hanc, & Aristotelis logica dignam argumentationem, quam illi Alexander, & Portius tribuunt, intellectus non est potentia corporis, sed animæ, quæ est forma & entelechia corporis, ergo intellectus non est mixtus corpori, neque passibilis cum corpore; cum vnicuique notum sit, corruptis primis substantijs, impossibile esse aliquid aliorum remanere, & ipsi potissimum aduersarij id proclamant. Quæ igitur est hæc peregrina, siue paradoxa Aristot. doctrina, vt dicat, corruptibili simul cum corpore humana anima existente, humanum tamen intellectum immix-

immixtum esse, & impatibilem, & separabilem, vt Alexander, & Portius, alijq; eius sectatores interpretantur; certum enim est, quod si anima quæ est forma corporis, passibilis est, patiente corpore, & corruptibilis, ad eiusdem corruptionem, etiam & omnes facultates, quæ ab anima pendent, vel ipsius sunt, esse passibiles & corruptibiles; sed fortasse arcanum aliquid est, in Alexandri sensu, quod minime recentiores perspexerunt; nos autem Deo concedente suo loco aperiemus; non enim putandum est, virum ingentem, quantus fuit Alexander, adeo turpiter allucinatum fuisse.

Explicatio vltima particula textus 6. necnon 7. libri 3. de anima pro immortalitate. Cap. XXVI.

DECREVERAM capite præcedente; illa expendere, quæ Aristot. pro immortalitate intellectus humani attulit *3. de anima particulis* non solum *4. & 5.* sed etiam *6. & 7.* verum quia philosophus eo loci, multa edisserit, quæ nequaquã breui sermone declarari possunt, ne prolixitate Lectorem fastidio afficerem, in re potissimum, tam ardua & salebrosa, consultius existimaui, bipertito disputationem inchoatam prosequi, atque superiori; præsens etiam hoc caput, annectere. Dixerat philosophus *partic. 4.* probans Anaxagoræ sententiam, intellectum esse immixtum; vt omnia cognoscat, ac propterea esse potentia omnia intelligibilia, deduxerat ex hoc, eundem non esse mixtum cum corpore; si enim esset mixtus corpori, tunc esset qualitate aliqua præditus, vel actu, vel virtute, vt sunt formæ eductæ de potentia materiæ, vel temperamento corporis, & illi aliquod instrumentum esset, sicut sensitiuo, quare non posset omnia intelligere, impeditus à proprijs qualitatibus, quibus præditus esset, vel ad quas consequeretur; necnon à proprio organo quo vteretur, ita vt, non posset, nisi singulariter & proprium obiectum percipere. Nunc duas alias, ex his infert cõclusiones, vnam, quod anima sit locus specierum, non tamen omnis, sed intellectus tantum, & in hoc Platonem præceptorem commendat, quamuis in eo, ipsum carpit, quod existimauit Plato, species intelligibiles, actu contineri in ipso, vt in Memnone, & alijs multis in locis Platonis, legere palam est; ipse autem Aristoteles, non actu, sed potentia tantum, verba autem Aristot. hæc sunt,

καὶ εὖ δὴ οἱ λέγοντες τὴν ψυχὴν εἶναι τόπον εἰδῶν πλὴν ὅτι οὔτε ὅλη, ἀλλὰ ἡ νοητικὴ, οὔτε ἐντελεχείᾳ ἀλλὰ δυνάμει τὰ εἴδη. Et bene qui dicunt animam eſſe locum ſpecierum, niſi quod non tota, ſed intellectiua, neque actu, ſed poteſtate formæ. quæ concluſio, bene nota eſt, cum diſerte dicat animam ſolam intellectiuam eſſe ſuſceptiuam ſpecierum, ſiue formarum intelligibilium, Platonem autem laudare volens, etiam phraſim imitatus eſt; appellauerat enim Plato, materiam primam, locum formarum ſenſibilium, quemadmodum & nunc Ariſtoteles appellat intellectum, locum formarum intelligibilium, analogia quadam vſus, ex quo, apte doctiores peripatetici, hunc intellectum materialem, & paſſiuum, ac paſſibilem appellarunt. Optime autem ex præmiſſis deducitur; ſi enim non tota anima, ſed ſolus intellectus immixtus eſt corpori; ergo non tota anima locus eſt ſuſceptiuus ſpecierum, ſed ſolus intellectus. Anima etenim ſentiens cum ſit mixta corpori, non dicitur recipere ſenſibilium formas; ſed ſenſorium, ſiue ſit proprium, vt in organis particularium ſenſuum, ſiue ſit commune, vt ſpiritus phantaſticus, qui in corde tamquam communi organo formas recipit ſenſibiles.

Ex hoc autem liquido conſtat, vt paulo ante, & ſæpius dictum eſt, Ariſtotelem ſtatuiſſe intellectum humanum immortalem, cum ipſum ſtatuat ſubſtantiam, per ſe ſuſceptiuam accidentium, vt etiam Pomponatius aduerſarius, confeſſus fuit, loco à nobis capite præcedente adſcripto. Alteram vero concluſionem deducit ſtatim ſequenti *partic. 7.* nempe, quod alia, ac diſsimilis ſit impaſsibilitas ſenſitiui & intellectiui, nam ſenſitiuum, ſiue ſenſus ipſe, poſt perceptũ vehemens, ac validum ſenſibile, non poteſt ſentire, vt auditus ſonum poſt magnos ſonitus, vel odoratus, ac viſus, poſt validos, ac vehementes perceptos odores aut colores. At vero intellectus, cum aliquid intellexerit valde intelligibile, non minus intelligit inferiora, ſed & magis, hoc vero manifeſtum eſſe ex ſenſorijs, & ſenſu, breuiter nunc, & paucis indicat; fuſius autem declarauerat præcedente libro *particulis 123. & 143.* vbi inquit, quod ſi fortior ſit ſenſorio motus, qui à ſenſibili fit. ſoluitur ratio, ſiue armonia, & proportio, quæ eſt, in, ſenſorio; ſicuti in cithara ſoluitur conſonantia, & ſonus percuſsis fortiter chordis; quare, & corrumpitur ſenſus; ſenſus enim ratio eſt, aut in ratione conſiſtit, vel conſequitur ad rationem, quod verius: & propter hoc corrumpit vnumquodque exuperans, & acutum, & graue auditum; ſimiliter autem & in ſaporibus guſtum, & in coloribus viſum, valde fulgidum & opacum, & in olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus; tamquam ratio quædam ſit ſenſus. Tactum autem, calefaciens, & refrigerans.

Huius

Huius vero dissimilitudinis, atque diuersitatis, inter impassibilitatem sensus & intellectus, etiam rationem hic Aristoteles affert, disertis atque certissimis verbis, inquiens; *sensitiuum enim non sine corpore est, hic autem separabilis est*. Hanc enim ob causam sensus destruitur à forti & excellente sensibili, quia sensus ratio est, & actus, siue entelechia organi & corporis, quare necesse est, corrupto corpore, & ipse corrumpatur. At vero secus est de intellectu, cum intellectus non sit actus, qui pendeat à corpore, sed separabilis sit; quod etiam supra *2. libro partic. 2.* statuerat, dicens, quasdam animæ particulas esse à corpore separabiles nihil prohibere; propterea quod nullius corporis sunt actus; patet igitur, ex his, ab Aristotele statutis conclusionibus; vna, quod intellectus solus sit locus specierum intelligibilium; & altera, quod dissimilis sit impassibilitas sensus, & intellectus, eundem decreuisse, quod intellectus humanus sit æternus & immortalis; si enim solus intellectus est receptiuus specierum intelligibilium; ergo est substantia separata à corpore, vt probatum fuit, atque per se subsistens; ac pariter si non corrumpitur ab excellenti obiecto, quemadmodum sensus; sed potius perficitur, ergo impassibilis est, & separabilis à corpore. sed videamus, quid ad hæc aduersarij.

Responsiones Aduersariorum ad prædicta; recensentur, & confutantur. Cap. XXVII.

TRIA philosophus, vt vidimus, de intellectu humano constituerat; vnum, quod sit locus specierum; alterum, quod perficitur ab excellenti intelligibili; non autem destruitur, vt sensus, ab excellenti sensibili; tertium vero, quod à corpore non pendet, sed ab ipso separabilis est; quæ omnia aduersarij, vt suæ ipsorum sententiæ non refragentur, conantur interpretari. Et primo. Iacobus Zabarella, vt à postremo aggrediamur, qui tamen omnium solertissimus & acutissimus est, *libro de mente humana cap. 9.* cum interpretatus fuisset qua ratione ab Aristotele dictum fuerit, intellectum humanum esse immixtum, inde etiam deducit & explicat, quo pacto dicatur solus intellectus locus specierum; cum enim docuisset intellectum dici ab Aristot. immixtum respectu operationis, quæ opponitur illi commixtioni, ex qua infertur, intellectum esse organicum; ostendit pariter ip-

ſum intellectum ſolum, eſſe locum ſpecierum, quia enim intellectus recipiendo non eſt mixtus cum corpore, hoc eſt non vtitur miniſterio corporis in recipiendis obiectis; neceſſe eſt ipſum met recipere, alias coniunctus eſſet organo, & certe alicui corporis parti addictus, cuius contrarium ſtatuit philoſophus, atque ita, dixit intellectum eſſe locum ſpecierum; non tamen inde colligi, quod ſi intellectus eſt immixtus corpori, in operando, eſt etiam immixtus, ſecundum eſſe; quia licet intellectus, in recipiendis ſpeciebus, non vtatur aliquo proprio corporeo inſtrumento, per hoc tamen nō ſtat, quin ſit forma hominis, & hominem in ſpecie conſtituat. Hæc autem ſunt eius verba: *Quoniam igitur nullum apparet organum proprium, quo vtatur intellectus in recipiendis obiectis; dicendum eſt eum in operando, non eſſe cum corpore commixtum, ſed ipſum met recipere ſpecies, vnde poſtea colligit, ſolam animam intellectiuam dici poſſe locum ſpecierum; locus enim recipit locatum, anima autem ſenſibilis non recipit ſpecies rerum ſenſibilium, ſed organum animatum eas recipit; proinde non anima ipſa, ſed organum eſt locus ſpecierum: anima vero intellectiua non vtitur organo corporeo in recipiendis ſpeciebus, ſed ipſa recipit; ideo recte vocatur locus ſpecierum*. Ex qua reſponſione, non ſolus Zabarella, verum etiam cæteri eius com...litones validiſsime expugnantur & iugulantur; quare, quæ in ipſa Zabarella confitetur & aſtruit, tamquam rata & certiſsima accipimus. Affirmamus igitur & nos, quod ipſe cum Ariſtot. ſtatuit ipſum met intellectum, ac ſolum intellectum, non autem intellectum cum corpore, recipere ſpecies intelligibiles, ac propterea ſolum intellectum vocari locum ſpecierum intelligibilium; ſenſum autem non dici locum ſpecierum ſenſibilium, cum ſenſus, ſimul cum organo recipiat ſpecies ſenſibiles. Quamuis autem Zabarella minime exiſtimauerit ita intellectum eſſe locum ſpecierum, vt in eo conſeruentur, ac propterea nequaquam poſſimus aduerſus eum deducere, quod intellectus ſit ſubſtantia per ſe ſubſiſtens, adeo manifeſte, vt contra alios qui id concedunt, tamen ita cōtra ipſum argumentabimur. Anima intellectiua, ſola, & abſque corpore recipit ſpecies intelligibiles; ergo ſecundum ſui ſubſtantiam, eſt ſeparabilis; probatur ſequela, nam ſi anima intellectiua non eſt ſeparabilis, impoſſibile eſt, vt recipiat ſpecies abſque corpore à quo eſt inſeparabilis, ſiue id ſit organum, & aliqua pars corporis, quod negat Zabarella, ſiue ſit totum corpus; quinimo ſi recipit ſimpliciter cum corpore, neceſſario recipit cum aliqua parte corporis, quia cum corde; anima enim inſeparabilis, nequaquam indiuiſibilis eſt; ſed ita eſt in toto corpore, vt principaliter ſit in corde, *vt libello de animal. motu cap. 7. & de iuuentute, ſenectu, vita, & morte, cap. 2.*

Aristot. testatum reliquit. Vidit *Zabarella in commentarijs super libris de anima lib. 3. in explicatione partic. 6.* hanc responsionem, quam attulerat in quæstione de mente humana, quod vocat scilicet Aristoteles, intellectum immixtum, ratione organi; inualidam esse & minime posse subsistere; ac propterea illam reijcit, inquiens; *possumus autem intelligere immixtionem intellectus cum corpore, hoc est cum organo corporeo; hoc enim est referre intellectum ad operationem; organum enim ad operationem pertinet; quia potentiæ organicæ vtuntur proprijs organis, non in essendo, sed solum in operando. Ad hunc quoque sensum traxerunt verba hæc Aristotelis, Themistius, Simplicius, & Ioannes Grammaticus, & alij multi, qui dicunt Aristot. hic significare intellectum immixtum cum corpore, idest non vti aliquo corporeo organo in sua operatione, sed esse potentiam non organicam; sed neque hæc expositio admitti potest, quia, licet simpliciter loquendo, intellectus non sit commixtus cum organo in sua operatione, tamen si Aristoteles hic, talem immixtionem significaret, nugationem committeret, & inferret idem ex seipso; facit enim consequentiam talem. Si esset commixtus cum corpore haberet organum, sed non habet organum, ergo non est commixtus; quare si per non commixtum significaret organum non habentem; consequentia esset hæc non habet organum, ergo non habet organum.*

Cum vero hanc reiecisset solutionem, quam alias attulerat; paucis interpositis affert aliam; his verbis. *Alius relinquitur modus, quem solum accipiendum puto, & quem non vidi ab aliquo plene declaratum fuisse, licet aliqui leuiter, & sub nube ipsum tetigerint. superius cum Aristot. diximus, quod intellectus in intelligendo patitur, quia recipit species; in hac igitur receptione si ipsam consideremus, videbimus corpus non interuenire, idest nullam fieri in corpore receptionem speciei intelligibilis, sed in solo intellectu fieri, quamuis enim operatio intellectus supponat operationem partium sensitiuarum, quæ fiunt cum interuentu corporis recipientis; tamen ipsa per se & formaliter accepta, operatio intellectus, fit sine vllo concursu corporis. Intellectio igitur formaliter accepta, non est receptio facta in corpore, sed in sola ipsa anima intellectiua, quæ ea ratione dicitur recipere, quatenus fit ipsamet res intellecta, vt postea declarabimus.*

Ex quibus verbis, ita pro immortalitate humani intellectus construo argumentum, accepta maiori propositionem ab *Aristotele 1. de anima partic. 13.* minori vero ab aduersario prædictis, vt iacent.

Si aliqua est animæ operatio, aut passionum propria, continget ipsam separari.

Sed animæ intellectiuæ est aliqua operatio propria.

Ergo contingit animam intellectiuam separari.

Minor huius argumenti habetur ab aduersario, vt diximus. cum dicat quod ipsa, per se, & formaliter accepta operatio intellectus, fit

sine

ſine vllo concurſu corporis, ex qua confeſſione, plus habemus, quam quilibet à tam ſolerti & acuto aduerſario, ſibi optare poſſet; fatetur enim Zabarella clariſſimis verbis, ipſam operationem intellectus, per ſe, & formaliter acceptam, fieri ſine vllo concurſu corporis, ex quo ſequitur, quod quamuis intellectus dum eſt coniunctus corpori, indiget phantaſia, quæ eſt virtus corporea; tamen ipſe nullo modo dependet à corpore, neque quoad eſſe, neque quoad operari, cum intelligendo non indigeat corpore niſi valde remote, & ab extrinſeco; phantaſia, namq; ipſi ſuppeditat tantum phantaſmata, quæ intellectus non percipit, cum non adeo vileſcat, ſed in ipſis intelligit ſpecies intelligibiles.

Optime igitur ex his aduerſarij verbis, colligere poſſumus humanum intellectum eſſe immixtum, hoc eſt immortalem, vt etiam ipſe *Ariſtot.* faſſus fuit *2. de generat. animal. cap. 3.* vbi dixit: *Quorum principiorum actio eſt corporalis, hæc ſine corpore ineſſe non poſſe certum eſt.* Ex quo poſtmodum concluſionem deduxit neceſſariam, inquiens. *Reſtat autem, vt ſola mens extrinſecus accedat; eaq; ſola diuina ſit; nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis.* Neque vero alicuius momenti ſunt, quæ Zabarella in hoc commento attulit; paulo ante citata verba; aduerſus ea quæ dicimus, inquit enim; *Sed pro Auerroe dicere quiſpiam poſſet, quod licet Ariſtot. in præcedentibus non conſiderauit intellectum niſi reſpectu operationis; nihil tamen prohibet quin hinc colligere aliquis poſſit de eodem ſecundum ſuum eſſe in corpore, quia ſicut ſe habet res ad eſſe, ita ſe habet ad operari, vt innuit Ariſtot. in 13. primi libri, vbi dans nobis regulam qua cognoſcamus, an anima ſit à corpore ſeparabilis necne, dicit ſi eſt aliqua operatio animæ propria, anima eſt ſeparabilis à corpore, ſi vero nulla eſt operatio propria, anima non eſt ſeparabilis; ſed hæc omnia vana ſunt; & primo regula illa, vt ſe habet res ad eſſe ita ad operari, non habet perpetuam veritatem; plurimas enim patitur inſtantias. Intellectus ſecundum ſuum eſſe eſt actu in infante, non tamen ſequitur ergo actu operatur, quare non poſſumus argumentari ab eſſe ad operari; ſed neque ab operari ad eſſe; nam intelligentia operatur in orbe dum efficit motum; attamen ſecundum ſuum eſſe non eſt in orbe, quia non dat eſſe orbi. Interpoſitio terræ efficit in Luna eclipſim, nec tamen ſecundum ſuum eſſe eſt in Luna: quapropter illa regula vſitata, non habet veritatem, niſi tunc ſolum, cum poſito modo operandi diuerſo à modo eſſendi. ſequitur implicatio contradictionis; tunc enim ad euitandam contradictionem, neceſſe eſt ita ſe habere rem in eſſe ſicut ſe habet in operari. ſicuti videtur ea regula Ariſtot. in eo textu 13. primi libri, quia ſi habet anima aliquam operationem propriam, ideſt in qua nullus ſit corporis interuentus, & ſecundum eſſe ponatur inſeparabilis à corpore, ſit implicatio contradictionis, quia ponitur eſſe in corpore,*

corpore, & non esse in corpore, quia dum sine vllo corporis interuentu operatur, necesse est eam esse à corpore separatam; sed quando sine vlla contradictione diuersus ponitur modus essendi à modo operandi nullum sequitur inconueniens, nec amplius licet ea regula vti.

Nullius inquam momenti sunt hæc, quæ Zabarella attulit, & prorsus vana; nam regula illa, vt res se habet ad esse ita ad operari; perpetuam habet veritatem, & conuertibilis est, si recte sumatur, vt manifestum est ex instantijs quas affert; prima enim instantia, intellectus secundum suum esse est actu in infante; non tamen secundum actum operatur; non bene accipitur, nam quamuis in infante intellectus secundum esse sit actu; tamen non est actu proximo, vt possit operari quando vult, cum non habeat adhuc bene dispositas illas facultates organicas, quæ deseruiunt intellectui in intellectione; nempe imaginatiuam, quæ in pueris adhuc confusa est, ob nimiam humiditatem, vt dicebat *Auerroes 1. phisicor. commento 5.* sed est in actu remoto, vt habitus geometrizandi in geometra dormiente; & propterea non sequitur, ergo secundum actum operatur; quemadmodum, neque sequitur è conuerso, nisi vbi intelligatur dispositio operandi, vt in catulis ante nonum diem non valet arguere. catulus non videt, ergo est cæcus, quia ante nonum diem adhuc non est aptus natus videre, sed bene post nonum diem, valet consequentia; ita & secunda instantia pariter est inanis; nam consequentia vera est, si recte accipiatur; nam si intelligentia operaretur in orbe, operatione vitali, hoc est, motu, qui est à principio intrinseco, nempe ab anima, vt ad mentem Aristot. nos demonstrauimus in nostra disputatione de anima cæli; verissima esset consequentia, ergo intelligentia, secundum suum esse est in orbe, sed quia falsum est assumptum, nempe quod intelligentia moueat orbem, tamquam principium vitale, cum intelligentia moueat orbem in genere causæ finalis, vt amatum & desideratum, veluti *Aristot.* dixit *12. metaphis. 36.* propterea falsum etiam est & consequens. Tertia vero instantia prorsus ridicula est & tanto viro indigna, nam interpositio terræ, cum facit eclipsim Lunæ, est etiam in Luna, eatenus enim interpositio terræ facit in Luna eclipsim, quatenus proijcit vmbram in Lunam, quæ peruenit vsque ad Lunam & obtenebrat Lunam.

Verissima igitur est regula, quod ita se habet res, in, esse; quemadmodum, in, operari, quæ etiam est conuertibilis; ac propterea clamabat Auerroes, operatio facit cognoscere formam, transmutatio vero materiam; perpetuum igitur est, quod quælibet res ita operetur veluti est, & aliter fieri, pugnantiam quandam naturalem semper dicit; itaque optime

optime conclusum est, si intellectus aliquam habet operationem propriam, in qua nullus sit corporis interuentus, ipse separabilis est à corpore.

Sed intellectus habet operationem propriam, nempe intellectionem, in qua nullus est interuentus corporis, vt Zabarella nuper confessus est.

Ergo intellectus separabilis est à corpore.

Animaduertendum autem est, quod hæc consequentia non est ita deducenda quemadmodum illam deducit Zabarella. Intellectus habet operationem propriam, ergo intellectus est separatus; ita enim eius contraria includeret contradictionem; esset enim in corpore, quia operaretur in corpore, & non esset in corpore, quia esset separatus à corpore, sed est hoc pacto deducenda. Intellectus habet operationem propriam, ergo separabilis est à corpore; ita enim nullam implicat contradictionem, cum possit operari in corpore, sed non cum corpore, & esse separabilis à corpore, si non pendeat in esse à corpore; dixi autem operari in corpore, sed non cum corpore; aliud enim est operari in corpore, & aliud cum corpore; operari enim cum corpore est in operando vti corpore tamquam organo; operari autem in corpore est operando esse præsentem corpori. bene igitur deductum est ex eo, quod intellectus est immixtus corpori, quod sit locus specierum, solus, & ex hoc, quod sit separabilis, & immortalis, quæ obiter nunc dicta sint ad eam consequentiam, quam deducit Zabarella. Noui enim doctos viros multa adhuc desiderare posse, in re tam ardua à qua pendet totius disputationis certitudo, sed hoc fusius infra absoluemus, quod cognoscens Zabarella, pene confessus fuit animi immortalitatem, dum dixit. *Certe admirabilis est anima natura, & elata supra corporis conditiones, præcipue vero animæ intellectiua.*

Quamuis inuitus hæc pronunciauerit, ac propterea conatus fuerit à recto sensu deflectere, subiungit enim.

In anima enim vegetali, vt in 1. de generatione apud Aristot. legimus: videmus hoc euenire, quod in viuentis corporis augmentatione, substantia anima extenditur ad nouam adgeneratam quantitatem, & ipsam viuificat & animat, quod indicat animam habere imperium quodam in corpus, nec ita esse materia immersam, vt forma inanimatorum; sed aliquantum liberam à nexu materia, quid igitur mirum si tale quidpiam in anima intellectiua inspiciamus, qua omnium anima partium nobilissima est; est enim forma hominis qua homo est homo, sed ita sublimis, & ita corpori imperans, vt ipsa recipiat species intelligibiles corpore nihil recipiente.

Hæc

Hæc Zabarella, quibus in verbis præstantiam animæ intellectiuæ confessus fuit, sed frustra illam cum cæteris animabus morticinis confundere nixus est; si enim prærogatiua hæc, vt possit recipere species sine corpore, intellectui competeret, tantum vt aliqua pars animæ est, & non potius vt differt toto genere à cæteris, quæ sunt mortales; tunc profectò posset etiam competere sensui, cui, quia pars animæ est cognoscens, & superior vegetali: concessum quidem fuit, vt perciperet species sensibiles sine materia, sed non sine adminiculo corporis; illas enim solus sensus non recipit, sed cum sensorio, vt bene Aristoteles dixit, cum eius essentia à corpore pendeat, nec sine corpore esse possit; Nunc videamus quid ad primam consequentiam, quam deducit Aristoteles, veluti impossibilem, si intellectus immixtus non statuatur: afferat Zabarella; quandoquidem examinauimus, & confutauimus ea quæ ad secundam; nempe si intellectus non esset immixtus, tunc ei aliquod organum esset, sicut sensitiuo: Erat prima Aristotelis sequela: si intellectus esset mixtus corpori, tunc esset qualis, nempe calidus, aut frigidus; sed consequens est falsum, ergo & antecedens. Quod consequens sit falsum non probatur ab Aristotele, inquit aduersarius, neque potest probari, nisi respectu habito ad operationem intelligendi, ergo non potest intellectus dici immixtus, nisi vt respicit operationem; & ita, ratione organi, non autem simpliciter, ex quo non infertur separabilitas: Auerroem autem, qui ex hoc immortalem intellectum deducere nititur insufficienter argumentari ostendit; inquit enim Auerroes in expositione huius particulæ, quod si intellectus esset forma mixta corpori, tunc esset qualis, scilicet; aut temperamentum, aut consequens ad temperamentum; vtrumque est impossibile; ergo, quod primum sit impossibile, probat Auerroes, quia si anima sensitiua non est temperamentum, vt ostendit philosophus *2. de anima*, quanto minus anima intellectiua? secundum vero probatur ab Aristotele, quia si esset forma consequens temperamentum, tunc illi esset aliquod organum, sicut sensitiuo, totam hanc argumentationem refellit Zabarella, & primo, insufficientis enumerationis redarguit Auerroem, cum inter formas cõmixtas corpori, adhuc connumerari possint, formæ elementorum, quæ neque temperamentum sunt, neque formæ organicæ: sed hanc calumniam statim corrigit, videns Auerroem loquutum fuisse de formis perfectis, non autem de imperfectis; quales constat esse formas elementorum; secundo, explicat consequentiam illam, intellectus fieret qualis; cum enim constet intellectum non posse proprie fieri, aut dici qualem, vt corporibus

con-

conuenit; concludit dici ipsum qualem, vt hoc potest competere formis, quatenus scilicet consequuntur certas corporis qualitates, aut in certis corporis partibus, tamquam organis illas requirunt, qua accepta distinctione, inquit, quod si accipiatur intellectum esse qualem in prima significatione, ita negatur hanc consequentiam esse falsam; primo, quia nullibi probata fuit ab Aristotele falsitas huius consequentis; secundo, quia necesse est hoc pacto intellectum esse qualem, cum enim intellectus sit forma, quæ dat esse corpori, non potest recipi in materia, quæ non sit certis, ac proprijs qualitatibus prædita, quapropter ab Aristotele dictum fuit in principio *2. de anima*, quod omnis anima est actus corporis; quinimo in hoc sensu intellectus dicitur habere organum, quia est actus totius corporis organici. At vero si sumatur in secunda significatione, respectu scilicet operationis, siue quatenus intellectus certis indigeat qualitatibus in certa aliqua corporis parte, qua vtatur tamquam organo, ita conceditur falsitas vtriusque consequentis (intellectus esset qualis) & (intellectui esset aliquod organum) cum nulla pars conspiciatur, in corpore; quinimo, neque liceat aliquam fingere, quæ intellectui possit tribui, tamquam organum, vt *Aristot. 1. de anima partic. 92.* dixit, atque ita etiam probata est falsitas huius consequentis, scilicet, quod intellectus sit qualis, paulo ante ab Aristotele, dum dixit [*necesse est intellectum esse immixtum, vt possit omnia intelligere*,] quia si intellectus haberet aliquod organum certis qualitatibus præditum, vt sensus sua habet organa, tunc esset præditus proprijs qualitatibus, saltem tangibilibus, quæ essent illi ratio recipiendi, vt de oculo patet.

Hæc Zabarella, aduersus argumentationem Auerrois, quinimo ipsiusmet Aristotelis, sed frustra. Optime enim colligit Auerroes, si intellectus non esset immixtus corpori, tunc qualis quidam fieret, calidus, aut frigidus, & illi organum aliquod esset, vt sensitiuo. Hoc est si intellectus esset mixtus corpori, tunc esset forma mixtionis, aut consequens ad formam mixtionis; non enim datur alia forma mixta corpori exceptis formis elementorum, de quibus certum est sermonem non fieri; si autem esset forma mixtionis, aut consequens ad illam, tunc sequerentur duo falsa, & absurda, scilicet, & quod intellectus fierit qualis, nempe calidus, aut frigidus, & quod illi esset aliquod organum, sicut sensitiuo; falsitatem autem primi consequentis in vtroque sensu à Zabarella accepto; Aristot. iam probauerat. Nam si probauerat iam supra *partic. 4.* quod intellectus, vt omnia intelligat debet esse immixtus, quemadmodum de mente illa prototypa dixerat

xerat Anaxagoras; quod enim intus apparet prohibet & obstruit, iuxta quem sensum accipitur à Zabarella fuisse probatam falsitatem illius consequentis (intellectus fieret calidus, aut frigidus;) necessario etiam illam probauit iuxta eum sensum quem negat Zabarella; si enim intellectus esset mixtus, iuxta eum sensum quem ipse accipit, hoc est quatenus requirit certas qualitates à quibus pendeat in corpore quem informat, necessario sequeretur vt intelligeret cum corpore prædito talibus qualitatibus, quinimo tales qualitates essent illi ratio vt intelligeret, quod probo, ex confessione ipsiusmet aduersarij, inquit enim in hoc eodem commento, in explicatione illius particulæ (vnde); *Ideo ratio apparet, cur Aristot. dicat, vnde, quia ex dictis in textu 4. de immixtione intellectus cum intelligibilibus; nunc infert hanc conclusionem nouam, quod in sua operatione non est commixtus corpori, idest species, recipit ipse sine vlla receptione facta in corpore. Et consequentia est clara, quia quando receptio speciei fit in coniuncto, quod constat ex corpore & anima, necesse est illud esse præditum proprijs qualitatibus, saltem tangibilibus, quæ sunt ei ratio recipiendi, vt de oculo patet, est enim affectus propria & naturali temperie primarum qualitatum, per quam est aptus ad recipiendas species colorum; ideo dicitur potentia visiua esse naturaliter qualis, & secundum quid commixta, sicuti secundum quid est etiam immixta, videlicet respectu colorum.* Ex quibus verbis manifeste liquet ipsum fateri, quod si intellectus est mixtus corpori, itaut requirat certas qualitates corporis in quo sit & à quibus pendeat, in esse necessario; etiam illis vtitur, & ab illis pendet in operando, præcipue cum dicat qualitates quæ sunt in corpore cui commixta est anima, esse illi rationem recipiendi, quod est cognoscendi; hoc autem proprie est fieri calidum, aut frigidum, quod Aristot. negat, nec iuuat dicere, quod hæc à Zabarella dicuntur de mixtione animæ cum organo particulari, vt patet in exemplo adducto de oculo, non autem de mixtione animæ cum toto corpore cuius est actus; nam eadem est ratio de mixtione cum parte & cum toto, cum nulla sit maior ratio, quare si anima commiscetur cum qualitatibus alicuius partis seu organi; vtatur etiam illis qualitatibus in operando, si autem commisceatur cum toto: illis non vtatur, quinimo maxime contraria militat ratio, cum formæ quæ miscentur cum toto sint imperfectiores, quam illæ quæ miscentur cum partibus, vt manifestum est in animabus animalium insectorum, quæ cum sint mixtæ cum toto, diuisibiles sunt ad diuisionem cuiuslibet partis; animæ autem animalium perfectorum tamquam nobiliores, cum nequaquam misceantur cum toto: minime diuisibiles sunt ad diuisionem partium, sed sunt maxime vnum,

vt

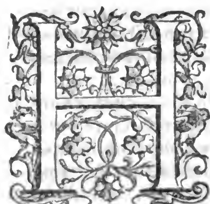
vt fuse *Aristot. docuit libello de iuuentute, senectute, vita, & morte, cap. 1.* quare propositio illa Zabarellæ, quam enunciat de sensibus, quod qualitates tangibiles, quibus prædita sunt ipsorum organa sint illis ratio, vt recipiant, à me non admittitur, in ipsis sensibus, sed bene verum in vegetalibus facultatibus, cum sensus sint minus materiales, ac propterea recipiunt sensibilia sine materia, vegetales autem, tamquam magis commixtæ materiæ nonnisi materialiter afficiuntur.

Optime igitur deducta fuit, & probata, secundum vtrumque sensum falsitas illius consequentis (si intellectus esset mixtus qualis fieret calidus, aut frigidus.)

Neque valet instantia aduersarij, quod Aristoteles omnem animam appellauit actum corporis organici, hoc est formam informantem corpus organicum, quod fieri non potest, nisi pendeat à certis qualitatibus illius corporis; nam verum est hoc, de anima, at non de potentijs animæ ab Aristotele fuisse dictum; nullibi autem intellectum Aristoteles, animam, sed particulam animæ, siue potentiam appellauit; nec propterea dico, Aristotelem putasse quod intellectus, vt dicunt, assistat tantum corpori, non autem illum informet, ego enim sum in contraria sententia, cum intellectus & si absolute & simpliciter ex doctrina Aristotelis, nonnisi per alias animæ potentias cum quibus est coniunctus informet corpus organicum, tamen vt particula siue potentia animæ, etiam ipse informat, cum mediante ipso anima intelligat, vt *Aristot. 3. de anima* primo dixit: *De parte autem animæ qua anima intelligit & sapit.* quinimo non solum informat, sed tamquam vltimus & perfectissimus animæ gradus, vltimo informat & constituit hominem. & hæc de prima consequentia, & de eo quod ad ipsam sequitur absurdo dicta sint aduersus Zabarellam, reliquum est videre & expendere illa quæ affert ad secundam sequelam, nempe quomodo sit verum, quod Aristoteles assumit; intellectui nullum esse organum. quod in sequenti capite.

Exami-

Examinantur responsiones ad secundam conclusionem, quæ deducitur ex secundo syllogismo Hyppotetico. Cap. XXVIII.

VCVSQVE considerauimus responsiones, quæ afferuntur ab aduersarijs ad primã conclusionem deductam ab Aristotele, ex primo syllogismo Hyppotetico, scilicet, si intellectus esset mixtus corpori, fieret qualis, calidus, aut frigidus, consequens est falsum, ergo, & antecedens, vnde deductum fuit, quod bene dicunt aliqui, animam esse locum formarum, nisi quod nõ tota, sed intellectiua. Nunc responsionibus satisfaciemus ad secundam conclusionem, deductã ex secundo syllogismo Hyppotetico, nempe, si intellectus esset mixtus corpori ei instrumentum aliquod esset, consequens est falsum, quia nullum ei est instrumentum, ergo & antecedens. Ex quo, deduxit philosophus conclusionem, quod non sit similis impassibilitas sensitiui, & intellectiui; sensus enim destruitur ab excellenti sensibili, cum post excellens non possit minus sensibile cognoscere. Intellectus autem perficitur, cum post excellens intelligibile, quod minus est, magis cognoscat. Et quia in destructione consequentis, acceperat, consequens, scilicet, intellectui aliquod est organum, esse falsum, quia eius contradictorium, intellectui nullum est organum est verum, quod tamen non probauerat, propterea de hoc, primo loco nobis dicendum erit.

Circa quod, optime dictum fuit à Zabarella, non fuisse ab Aristotele probatum, intellectui nullum esse organum, quia illud acceperat tamquam sensui manifestum, oculata enim fide: ex anatome compertum est, nullam esse peculiarem corporis partem, quæ sit intellectui destinata; quod autem à Medicis dicitur, hanc esse cerebrum, facile redarguitur, cum cerebrum, pari organizatione, qua est in homine, sit etiam in brutis animalibus, quibus non est intellectus; sed difficultatem adhuc affert Zabarella, ab alijs etiam ante ipsum consideratam. Quonam pacto possit esse valida Aristot. argumentatio, qua ex carentia organi, arguit facultatis immixtionem, cum imaginatiua facultas, quam nemo negauerit esse mixtam corpori; nullum euidens habere dicatur organum, in qua sententia etiam fuisse Bessarionem

Cardinalem Nicænum superioribus capitulis recensuimus; sed miror certe viros doctissimos in re tam clara dubitasse, cum vnicuique, vel tyroni, aut vulgari medico, ne dicam philosopho, compertum sit organum imaginatiuæ facultatis esse in cerebro, siue secundum eius substantiam, spiritibus mixtam & temperatam, vt Galeno, & eius sectatoribus placuit, siue secundum ventres, ac potissime medium, vt Arabibus, quamuis originarie sit in corde, simul cum cæteris genitæ animæ facultatibus, vt bene ab Aristotele decretum fuit. Optimę igitur statutum est intellectum immixtum esse, cum nullum prorsus habeat organum, atque optime etiam hinc deductum est; aliam, seu diuersam esse, impassibilitatem sensitiui, & intellectiui, cum sensitiua facultas, secundum quid, impassibilis sit; quatenus enim potentia est, à sibi proportionato obiecto perficitur, & ita impassibilis; quatenus vero in organo est, ab excellenti obiecto destruitur, & ita passibilis. Intellectiua autem, simpliciter impassibilis est, cum ab excellenti obiecto nequaquam corrumpatur; sed magis perficiatur. Quod si intellectus simpliciter impassibilis est, ergo immortalis. probatur, quia neque per se, neque per accidens corrumpi potest, non per se, quia non habet contrarium, nec per accidens, quia non habet subiectum à quo pendeat, cum nec sit mixtus corpori, nec vllum habeat organum; ad quorũm corruptionem corrumpi possit. sed quid ad argumentum *Galeni lib. 2. de locis affectis cap. vlt.* Inflammato cerebro, fit delirium, ac pariter, à melancolico, aut atrabilario humore occupato. & eodem percusso, aut refrigerato, fit mentis abolitio, & stupor.

Ad hæc facile est respondere, & nos ante fuse respondimus; nunc vero contenti simus aduersariorum responsione. Zabarella hoc loco exponens Aristot. verba (intellectus cum aliquid intellexerit valde intelligibile; non minus intelligit inferiora, sed & magis) cum dixisset operationem alicuius facultatis lædi cum læsione potentiæ, subdit. *Hoc læsionis genus etiam intellectui contingere potest, non tamen per se; sed per accidens dicetur lædi intellectus, vt Auerroes in commentario notat; cum enim operatio intellectus supponat operationes partium aliarum animæ, videlicet potentiarum animæ sensitiuæ, & numquam fiat, nisi phantasia actu imaginante, si earum operatio impediatur; potissimum autem, si lædatur phantasia, vel eius operatio impediatur, eam læsionem necessario sequitur impedimentum operationis intellectus. De hac læsione accidentali intellectus loquebatur Aristoteles in textu 66. primi libri, quando dicebat. Intelligere marcescit quodam interius corrupto, ipsum autem impassibile est. De sola enim loquitur operatione, & eam dicit per se non esse passibilem.*

ſibilem, ſed ex accidenti, videlicet ex læſione operationis imaginatiuæ, ſine qua non poteſt eſſe intellectio.

Ex his autem verbis patet, quod fallacia eſt in argumento Galeni, vt Logici dicunt, à coniuncto ad diſiunctum; arguit enim à læſione operationis intellectiuæ, quæ coniuncta eſt cum imaginatiua, ad læſionem potentiæ intelligentis ſeorſum ſumptæ.

Hæc reſponſio validiſsima eſt; ita vt aduerſarius mihi videatur dediſſe manus in hac aſtruenda veritate, quod intellectus ſimpliciter impaſſibilis ſit; paſſione corruptiua. Quamuis paulo ante conatus fuerit ab illa deficere, aut aduerſus eam ſe communire, ne obtortis, vt aiunt, faucibus, ad immortalitatem intellectus traheretur. Dixerat enim. *Notandum eſt primo, quod multifariam poteſt contingere animæ læſio, aut enim læditur quoad eſſe, ideſt quoad ſubſtantiam ſuam, aut quoad operationem, quoad eſſe, læditur qualibet pars animæ quæ ſit forma materialis; perit enim in corporis interitu; ideo ſecundum Alexandrum etiam anima intellectiua læditur hoc modo, quia corrumpitur ad interitum animalis; ſicut etiam anima ſenſitiua, ſecundum alios vero; aliæ omnes partes læduntur præter intellectiuam. Hæc autem læſio; non poteſt vllo modo contingere, in vita ipſius animantis, ſed ſolum in morte, quia nulla pars animæ, intendi, vel remitti poteſt, ſecundum ſubſtantiam ſuam; ideo, quantumuis lædatur ipſum corpus animatum, ipſa anima ſubſtantia ſecundum ſuum eſſe, non dicitur pati aliquam læſionem, idq́ de omni anima verum eſt. De hac animæ læſione clarum, eſt, hic non loqui Ariſtotelem.* Sed parcat mihi vir Doctiſſimus, in hoc diſcurſu, aut propoſitum non concludit, aut petit principium; ſi enim arguit, intellectus læditur, quoad eſſe, quia eſt forma materialis, cum aſſumat falſam propoſitionem, ex Ariſtotelis ſententia; nempe intellectum eſſe formam materialem, ex eo quia iam Ariſtoteles dixit, intellectum eſſe immixtum corpori; non concludit propoſitum, quod intellectus lædatur, quoad eſſe. ſi autem arguit cum Alexandro, intellectus læditur, quia eſt mortalis, petit principium. Quod vero aſſumit, læſionem non modo intellectus, ſed etiam cuiuſlibet animæ, ſecundum ſubſtantiam, non contingere in vita, ſed tantum in morte: falſum eſt, & impoſſibile. neque ſuffragatur argumentum quo vtitur, quod nulla animæ pars poſſit intendi, vel remitti; hoc enim tantum illis competit quantum ad formalitatem, vt ita dicam, hoc eſt, quatenus formæ ſunt, ſiue quoad proprietatem informandi, cum formæ ſint indiuiſibiles, & ſicut numeri; non autem ſimpliciter, alias, nulla ſubſtantia eſſet paſſibilis, & corruptibilis, cum nulla ſubſtantia ſuſcipiat magis, & minus, niſi intelligatur, ineſſe ſubſtantiam; non autem ſimpliciter & abſolute. Hoc vero cum multis argumentis de-

monstrare possimus, vnum tantum nobis sufficiet. Anima vegetalis, vt de animæ partibus loquamur ex *Aristot. sententia primo de ortu & interitu*, ad augumentum corporis augetur, ac pariter minuitur, cum dicat, augmentationem fieri secundum formam; non tamen propterea intenditur, aut remittitur, cum hoc attendatur penes formalitatem, quæ nec intenditur, quia non magis est anima vegetalis post augmentum quam ante, nec remittitur, quia nec est minus anima post decrementum; sed non penes substantiam; cui enim dubium est quod anima vegetalis in iuuentute sit magis valida? quod nonnisi adaucta eius substantia fieri potest, in senectute autem, inualida, eiusdem substantia, attrita, & diminuta, quod optime expressit philosophus *1. de ortu & interitu summa tertia cap. vlt. de augmentatione partic. 41. & 42.* vbi inquit, quod cum nutrito apponitur aliqua substantia, quæ sit potentia caro, & potentia quantum (scilicet maius) tunc fit nutritio, & augmentatio, quia fit maius quantum; fit vero simul nutritio, & augmentatio, quia adaugetur quantum præditum forma, vt quanta caro; Cum autem amplius facere non possit, hoc est maius; sed, vt aqua vino semper amplius mixta, in fine aquosum facit, & aquam. tunc diminutionem facit quanti; forma autem manet. Quibus postremis verbis dum docet philosophus, quomodo fiat diminutio, duo statuit, & quod in diminutione, minuitur quantum, scilicet animatum, dum plus effluit quam apponitur, & quod forma manet, hoc est saluatur quousque potest assimilare sibi alimentum, & nutrire. aptissimo exemplo vini, cui si modicum fuerit mixtum aquæ, vt vinum posit illam vertere in sui saporem, fit accretio vini, quod si semper amplius fuerit mixta aqua, semper minuitur vinum, quousque non amplius potens conuertere, aquosum facit, in nutritione igitur si augetur corpus animatum, augetur anima secundum eius substantiam, sed non quatenus substantia, aut quatenus anima; non enim magis est anima, aut substantia, sed maior, secundum accidens tamen, quia extenditur ad extensionem corporis, in quo est, ac pariter minuitur in diminutione. minuitur inquam anima, secundum eius substantiam semper, quousque deficiat esse, & informare, ac simul cum corpore concidat & marcescat, quod si hoc de vegetali anima verum est, necessarium etiam erit, & de sensuali, quandoquidem, sine vegetatiuo, sensitiuum non potest esse, nec re inuicem distinguntur, sed ratione tantum. Neque obstat exemplum ab *Aristot.* petitum *1. de anima partic. 65.* de sene, qui si acciperet oculum iuuenis videret vt iuuenis; loquitur enim ibi philosophus de læsione animæ ratione organi externi, à quo pendet, tantum in operari;

rari; non autem de læsione animæ, ratione organi interni à quo pendet, in esse, & operari, & in hoc sensu, subdit, quod senium non fit, quia substinuit aliquid anima, sed id, in quo, sicut in ebrietatibus, & morbis, aliàs Aristotelis sententia esset falsa, quia omnis anima sensitiua esset incorruptibilis. At vero longe secus est, in intellectu, cum intellectus, nullum prorsus habeat organum, vt bene hic Aristot. dixit, neque externum, neque internum, proindeque, simpliciter, & vndequaque est impassibilis, & immortalis; Non igitur prosunt aduersario, quæ attulit in contrarium; quinimmo ex dictis validissimum, & certissimum desumimus argumentum pro immortalitate, & huic loco maxime consentaneum; si enim, vt monstrauimus, & verissimum est, caducæ animæ, & mortales marcescente, ac deficiente corpore languent & deficiunt; intellectus autem viget magis, & emicat; nemini dubium est; quod ipse idem immortalis est, vt docuimus: quod autem senescente, ac labente corpore, intellectus vires acquirat, omnibus notum est; tunc enim, vt dicebat Plato, oculus mentis acutius incipit cernere, cum oculus corporis incipit hebetari. cui etiam adstipulatur *Aristoteles* noster *2. Rhetoricorum cap. 14.* inquit enim, quod viget corpus à trigesimo anno, vsque ad trigesimum quintum; animus vero circa 49. ergo intellectus marcescente corpore non marcescit, quandoquidem ipso debilitato corpore, quod est post 35. annum, animus vires sumit, & viget magis. ob hoc autem magis circa 49. dixit vigere intellectum, quam ætate prouectiore, & prope vltimum senium, quia tunc temporis, quamuis debilitatæ sunt reliquæ corporis vires, tamen adhuc non est adeo debilitata imaginatiua facultas, quin possit intellectui satis commode adhuc subministrare phantasmata, in quibus intelligat, quod in vltimo senio non contingit, attritis imaginatiuæ viribus; satis autem est, ex hoc nobis significari, quod intellectus non pendet à corpore, in esse, sicut cæteræ animæ facultates; nam si ab eo dependeret, necessario debilitato corpore, & ipse ad proportionem debilitaretur; sed de hoc argumento fusius suo loco dicemus.

Constat igitur, vt eo vnde discessimus redeamus; optime hoc in loco ex eo quod intellectum simpliciter, & vndequaque impassibilem Aristoteles statuit; deduci, eundem etiam esse impassibilem & immortalem, quod diserte Aristoteles pronunciauit, cum causam reddidit prædictorum, dicens: *Sensitiuum, enim non sine corpore est, hic autem (scilicet intellectus) separabilis est.* Quod, non tantum de separabilitate, à corporeo organo, vt aduersarij calumniantur; verum etiam simpliciter à corpore intelligendum esse, supra fusius demonstrauimus. Conatus

est, & Pomponatius hanc impatibilitatem intellectus negare, *primo enim libro suæ Apologiæ cap. 5.* inquit, *Ad quartum dicitur, quod si intellectus vere esset immaterialis, nullo pacto ex intellectione languesceret, causa namq; lassitudinis, est materia, quare cæli numquam sistunt à mouendo, at videmus intellectum nostrum, in intelligendo maxime languescere; immo membra extenuantur, corpus senescit, celeriterq; ad interitum deuenit, nihilq; magis videtur corpus macerare, quam studium.* Hæc Pomponatius; at statim veritate magis cogente. Intellectum sui natura, & omnino impassibilem esse confitetur. Subiungit enim; *Verum ideo dicimus intellectum, in intelligendo non languescere, quoniam qua intellectus est non languescit, licet qua humanus, quoniam sic materia coniunctus est, intellectiuum namque, in, mortalibus à sensitiuo separari impossibile est, vt clara voce 2. de anima testatur Aristot. quamquam, veluti humanus, est, non per se languescat, sed quoniam sensui coniunctus est. qui sensus proculdubio per se languescit, cum in armonia consistat.*

Quibus in verbis animaduertendum est, quod cum dixisset, consueta sibi distinctione, intellectum, quatenus intellectus est, non languescere, sed languescere, quatenus est humanus, postea se ipsum corrigit, & inquit, *quamquam veluti humanus est, non per se languescat; sed quoniam sensui coniunctus est.* Significans quod intellectus, neque quatenus est in corpore, & est forma hominis, potest languescere, affecto corpore, cum à corpore nullo pacto dependeat, quod si languescere videatur: hoc ratione sensus contingit, cui coniungitur. dum est in corpore, non autem ratione sui. Ratione inquã sensus, hoc est phantasiæ, quæ potentia sensus est. Sed, quomodo phantasia lædatur, ab excellenti obiecto, videndum est. Zabarella cum aliquorum sententiam recitasset, & confutasset. qui imaginatiuam non lædi ab obiecto, asserebant, tandem & ipse, suam proferens, ipsam lædi ab obiecto, extensiue, non autem intensiue affirmat. Extensiue vero, inquit, quia cum diutius speculamur fit labor, & defatigatio. ex eo quod phantasia actu imaginante: fit intellectio, & speculatio. diutius, autem operante imaginatione: fit defatigatio. absumptis spiritibus, & debilitato calore. At vero intensiue, non lædi, existimauit enim: vehemens imaginabile non dari, & quia à Vincentio Madio, præclaro suæ tempestatis philosopho: dictum fuerat quod vehementia imaginabilia sunt illa, quæ lætitiam faciunt, aut timorem incutiunt. propterea ipsum reprehendit, & inquit, *hoc aduersari Aristoteli, qui in 2. de anima 154. hanc differentiam ponit inter opinionem & imaginationem, quod dum opinamur aliquod iucundum, aut terribile statim compatimur, sed quando aliqua talia imaginamur non compatimur, quia perinde est, ac si quis inspicias picturam rerum*

rum terribilium aut iucundarum; is enim non compatitur, neque læditur. huius autem differentiæ rationem assignat postea in 157. dicens, quod opinionem consequitur fides, imaginationem vero, nulla fides comitatur; multa enim imaginamur quibus nullam fidem adhibemus; ideo non perturbamur, sed quando opinamur aliquod terribile, esse nobis euenturum, tunc perturbamur. Ex his patet secundum Aristotelem non fieri læsionem imaginatiuæ ex imaginatione, rei terribilis: immo si hæc est læsio ab obiecto est potius in intellectiua parte, quia perturbatio illa est in opinione, non in imaginatione: opinionem enim posuit Aristot. sub existimatione, qua significauit intellectum proprie sumptum. sed reuera neque intellectus, neque imaginatiua dicitur eo modo: lædi à terrificis quo Aristot. hic accepit lædi ab obiecto excellente. Hic enim loquitur de læsione peculiariter facta, in eo, quod speciem recipit; læditur enim quando patitur ab obiecto vehementer agente; ideo in sensu fit læsio, quia receptio fit in corpore, non fit læsio in intellectu, quia non fit receptio. in aliqua corporea parte, à re autẽ terrifica, non fit læsio peculiaris in organo alicuius potentiæ, quæ eius potentiæ operationem impediat, circa inferiora obiecta, sed fit affectio animi, quæ est, vel lætitia, vel metus, vel horror, lædens vniuersum corpus; vnde aliqui ex ingenti dolore mortui sunt, atque etiam ex vehementi lætitia; At læsio de qua hic Aristot. loquitur longe diuersa est; loquitur enim de læsione solius partis recipientis speciem, quæ fit læsio operationis, eueniens propter læsionem temperamenti: illius partis, non propter inductionem doloris, vel lætitiæ in animum, à quibus perturbationibus animi non fit læsio imaginatiuæ, sed potius vniuersi corporis, quemadmodum dicebamus. Hæc Zabarella. In quo discursu, parcat mihi vir doctissimus, non parum à veritate deflexit. Datur enim vehemens imaginabile, & ab hoc læditur imaginatio, læso organo, & parte in qua est imaginatio, neque aliter metus, & lætitia, & horror, possunt animum afficere, cum hæc sint passiones coniuncti, vt *Aristot. 1. de anima* docuit. Norunt autem hæc optime, Medici, qui in qualibet desipientia, lædi cerebri substantiam, ac potissimum, spiritus in ea contentos experiuntur; non solum in phrenitide, excandescente cerebri substantia, ob inflammationem, tunicarum operientium; verum etiam, in malencholia, & mania, vbi, cerebro à tetris malencholicis, vel atrabilarijs vaporibus occupato, ac eiusdem spiritibus, quorum natura est vt lucidi sint, cum bene valet homo, obtenebratis, & obfuscatis: idem patitur anima, quod in tenebris solet, vt afficiatur mærore, & timore. quemadmodum enim, solent tenebræ, pueris, ac mulierculis, & alijs, qui minus obfirmato sunt animo, cuiusmodi sunt melancholici, ob frigidum eorum temperamentum; timorem ac mærorem inducere. Ita, & humores, aut vapores malencholici, nigri, & tenebricosi; substantiam cerebri occupantes, & in ea contentos spi-

ritus obtenebrantes, imaginatiuam lædunt. quæ in cerebro est, tamquam organo, & illi vehementius aliquod phantasma, vel metuendũ, & triste, ac luctuosum, vel terribile, ac truculentum, & formidabile, vt in mania, pro humoris peccantis qualitate, siue sit melancholicus, siue atrabilarius: adeo efficaciter repræsentant, vt illam validius ac vehementius moueant: quam quodlibet obiectum extrinsecum, vere à sensibus oblatum, quinimmo hoc obiectum, quamuis falsum: adeo vehementer mouet, vt reliqua obiecta, quæ vere à sensibus offeruntur: nonnisi sub illius ratione percipiantur, quod enim intus apparet prohibet, & obstruit, vt Anaxagoras dicebat; & adeo præter hoc vehementer huiusmodi obiecta, quæ imaginationẽ lædunt ipsam eamdem afficiunt, & mouent, vt extorqueant ab opinione assensum; ab ipsis enim tamquam vere repræsentatis, opinio afficitur; cum enim opinio sit infima pars intellectiuæ potentiæ, quæ sensui coniungitur, & simul cum sensu operatur, facile decipitur, vbi sensus, cuius pedissequa est decipitur, nisi potior, ac superior eius pars, nempe ratio & discursus: sensus errorem corrigat, quod in ijs qui male affecti sunt, aut morbo, aut vitio morum, non contingit, vt manifestũ est: si videamus remum partim in aqua, partim extra existentem; opinio enim assentietur visui ostendenti illum esse fractum, nisi ratio, sensus defectum corrigat, & emendet. Ex his autem, manifeste constat, neque læsionem esse in intellectu, & parte opinatiua, cum læditur imaginatio, ab obiecto terribili, aut tristi, vt metuebat Zabarella; sed bene verum decipi, quia sequitur imaginatiuam, quæ læditur: læso temperamento cerebri eius organi; cum enim opinatiua sit pars vltima intellectiuæ, & contermina sit sensui, & rationi: absque eius vitio potest decipi, & non decipi; si enim sequatur sensum, cum sensus possit decipi. si sensus decipiatur, & ipsa decipitur, ac falsa est; si autem sequitur rationem, cum ratio, non decipiatur ac vera sit, & ipsa pariter vera erit. ex quo efficitur; vt opinio sit assensus cum formidine; scientia autem cum certitudine, quod optime expressit Hippocrates dum dixit; scientia facit scire, opinio autem facit ignorare; quod autem ab Aristotele dictum fuit *2. de anima particulis 154. & 157.* quod cum imaginamur, non compatimur, & quod opinionem sequitur fides; fidem autem persuasum esse. Imaginationem vero non sequitur fides. totum verum est, vbi imaginatio bene se habeat; & non fuerit læsa à vehementi obiecto; sed moueatur à proportionatis phantasmatibus; tunc enim non repræsentat obiecta imaginata tamquam vera; sed tamquam imaginata, nec impedit obiecta repræsentata à sensibus, atque ita non decipit opinio.

opinionem; cum autem mouetur à vehementi phantaſmate; tunc extorquet, vt diximus, ab opinione aſſenſum; repræſentat enim opinioni obiectum falſum, tamquam verum; quinimmo impedit obiecta vera; & adeo vehemens eſt actio imaginatiuæ motæ à vehementi, & valido obiecto, vt admiranda efficiat, veluti apparet in vtero gerentibus, quæ imprimunt fœtibus imagines & colores rerum, quas fortiter ab imaginatione apprehenſas deſiderarunt: & non ſolum hoc, ſed etiam ecſtaſim facit, omnibus ita ad ſe raptis ſpiritibus, cognoſcenti animæ deſeruientibus, vt homo extra ſenſus ponatur, & aliquando quidem immobile corpus reddat, aliquando; vero, etiam in ſublime aliquo pacto attollat. Quamuis hoc idem ſæpe ſæpius à cauſa pluſquam naturali contigiſſe non negauerim; ſed de his hactenus. Firma igitur & inconcuſſa remanet concluſio, quam Ariſtoteles noſter ſtatuit, quod intellectus humanus eſt immixtus corpori, eſt ſimpliciter impaſſibilis, eſt locus ſpecierum; & hæc ſoli intellectui cōpetunt, non autem reliquis animæ partibus, quia intellectus ſeparabilis eſt, reliquæ autem non ſine corpore.

Affertur locus ex capite 2. tertij libri de Anima; cuius occaſione totum caput explicatur.
Cap. XXIX.

OCVERAT philoſophus naturam, ſiue ſubſtantiam intellectus humani, qui particula animæ eſt, eumq; dixerat, poteſtate ſe habere ad omnia intelligibilia ſuſcipienda; nullumq; actu eſſe intelligibilium, ac propterea eſſe impermixtum & obiecto, & corpori, ac per ſe ipſum eſſe ſuſceptiuum ſpecierum, neque organo corporeo vti, proindeq; fieri, vt impaſſibilis eſſet, at longe diuerſo, & præſtantiori modo, quam ſenſus, cum ab excellenti obiecto perficiatur; non autem deſtruatur, vt ſenſus; hoc autem fieri dixerat, eo quod, intellectus ſeparabilis ſit à corpore; ſenſus autem nō ſine corpore. Dicturus poſtmodum de eodem; non amplius in prima ſui notione, & ſecundum ſuæ naturæ primordia conſiderato, ſed vt excultus, atque habitibus imbutus, nequaquam poteſtate eſt, ſed actu. hæc ſubdit in calce capitis. *Cum autem ſic ſingula factus eſt, vt ſciens dicitur, qui ſecundum actum:*

hoc

hoc autem tunc accidit cum poteſt operari per ſeipſum: eſt quidem & tunc potentia quodammodo; non tamen ſimiliter, vt & erat antequam addiſceret aut inueniret. Et ipſe autem ſeipſum tunc poteſt intelligere.

Quia vero dixerat, hunc intellectum dici ſecundum actum non ſimpliciter, ſed eo modo, quo dicitur ſciens habere actum ſciendi, ſecundum habitum, non ſecundum operationem; non enim ex eo dicitur quis actu ſciens, quia actu ſpeculatur, ſemper enim dicitur ſciens, ſed non ſemper ſpeculatur. At vero ex eo dicitur ſciens, quod poteſt ſpeculari quando vult; ita & hic intellectus, tunc dicitur in actu, qui eſt habitus, cum poteſt per ſeipſum operari, hoc eſt intelligere, & tunc habet facultatem, non ſolum intelligendi alia; ſed etiam ſeipſum poteſt intelligere. propterea in ſequenti capite duo aggreditur declarare: primum ſcilicet, quonam pacto intellectus intelligat intelligibilia alia à ſeipſo; alterum vero, quomodo intelligat ſeipſum. Quamuis autem difficillimum ſit Ariſtotelis ſententiam ad litteram explicare, ob conciſam & interruptam dictionem, ex quo factum eſt, vt etiam magnis viris, & in Ariſtotele valde exercitatis negocium faceſſerit. Conabimur tamen Deo iuuante clare & genuine ipſius ſenſum, etiam iuxta ſeriem litteræ interpretari:

Aggreſſus igitur Ariſtoteles declarare, quonam pacto intellectus intelligat: primum ſtatuit de intelligibili, quo pacto, etiam in præcedente libro dicturus de ſenſu, & quonam pacto fiat ſentire. primum ſtatuit de ſenſibili, & inquit. *Quoniam autem aliud eſt magnitudo & magnitudini eſſe, & aqua, & aquæ eſſe; ſic autem & in multis alijs, ſed non in omnibus, in quibuſdam enim idem eſt eſſe carni & carnem: aut alio, aut aliter habente diſcernit: Caro enim non ſine materia eſt, ſed ſicut ſimum hoc in hoc.*

Animaduertendum autem eſt, antequam hæc verba explicemus, quod veluti ſenſibile aliud eſt per ſe, aliud vero per accidens, per ſe autem ſenſibile eſt accidens, ſiue ſit ſenſibile proprium, ſiue ſit cõmune, per accidens autem ſenſibile, eſt ſubſtantia, vt Ariſtot. præcedente libro docuit, ita & intelligibile, aliud eſt per ſe, aliud vero per accidens, ac intelligibile per ſe, eſt ſubſtãtia, ſiue eſſentia, intelligibile vero per accidẽs erit accidens, vt infra ex Ariſtot. docebimus; his ſuppoſitis dico, quod philoſophus primum docet notatis verbis; quotuplex ſit intelligibile per ſe, ac dubitationem proponit. Cum igitur intelligibile per ſe ſit eſſentia, & eſſentia ſit duplex: alia quidem in materia vt magnitudo, alia autem abſque materia, vt magnitudini eſſe, & aqua, & aquæ eſſe; hæc enim quamuis ſint ſimul re; tamen non ſunt eadem res; ac propterea ratione differunt, in quibuſdam, quamuis non in omnibus cum ſint ali-

qua

qua in quibus hæc non differunt, nec re, nec ratione ſed ſunt idem: eſſe carnem, & carni, vt ſunt illa quorum eſſentia non ſubſiſtit in materia, ſed per ſe ipſam exiſtit, ac proinde ſimplices ſubſtantiæ ſunt, his exiſtentibus diuerſis intelligibilibus, dubitat Ariſtot. & inquit, hæc inter ſe diſtincta obiecta, aut alio, hoc eſt diuerſo cognoſcendi principio, & facultate, aut eodem, ſed aliter ſe habente, diſcernit intellectus. Subnectit autem propoſito quæſito ſtatim eius ſolutionem, & quia eſſentia quæ eſt in materia ſimul cum accidentibus eſt ſubiecti cuius eſt eſſentia. propterea primum docet quomodo ipſa accidentia intellectus cognoſcit, & inquit. *Senſitiuo igitur calidum, & frigidum iudicat, & quorum ratio eſt ipſa caro.*

Quibus verbis Ariſtot. docet quomodo intellectus cognoſcit ſingularia accidentium; nulli etenim dubium eſſe debet, quod intellectus cognoſcit vtrumque ſingulare, tàm accidentis quàm ſubſtantiæ, quamuis non ignorem maximam hac de re eſſe inter peripateticos quæſtionem; quomodo enim intellectus poſſet cognoſcere vniuerſalia, niſi antea ipſi nota fuiſſent ſingularia; cum vniuerſalia in ſingularibus exiſtant; ſenſitiuo autem inquit ipſe calidum, & frigidum iudicat, & quorum ratio; hoc eſt & alias qualitates ſingulares ſcilicet humidum & ſiccum, quorum ratio hoc eſt, temperamentum & craſſis eſt ipſa caro: cum ex horum temperamento ſit, & reſultet quidditas & eſſentia carnis. Animaduertendum autem eſt, quod per ſenſitiuum hic Ariſtot. intelligit ſenſus particulares ſimul cum quibus actu ſentientibus intellectus iudicat, & percipit ſenſibilia; ac propterea inquit, ſenſitiuo igitur calidum & frigidum iudicat, ſcilicet intellectus; niſi enim intellectus ſimul concurrat, non fit perceptio & animaduerſio, quamuis facta ſit ſenſibilis receptio in organo, & potentia ſentiendi, vt bene *Hippocrates* docuit *2. Aphoriſmorum* dicens. *Quicumque parte aliqua corporis dolente dolorem non ſentiunt his mens ægrotat*; hoc eſt vis percipiendi ipſius mentis eſt præpedita, quod contingit affecto cerebro, & experientia ipſa notum eſt; dum enim alio mens occupata eſt & intenta; non ſolum obuerſantia ante oculos non videmus; verumetiam neque dolorifica ipſa ſentimus. Hoc autem ita fieri neceſſarium eſt ob eam vnitatem eſſentialem qua ex anima; & corpore efficitur vnum per ſe; quamuis enim ſint plures animæ partes in homine, & illæ quidem diuerſi generis ex ſententia Ariſtotelis (falſa tamen) vt infra fuſius dicemus, vna quippe organica & mortalis, ſenſitiua ſcilicet; altera vero inorganica & immortalis, vt intellectus, quemadmodum *2. de anima partic. 22.* dixit: tamen vnicus

cus eſt gradus animæ, qui conſtituit hominem, nempe intellectus, ad quem ordinati ſunt vegetalis & ſenſitiuus: potentia ſe habentes, ad illum tamquam ad vltimam perfectionem, & formam, à qua homo conſtituitur in eſſe rationalis, quod eſt hominis quidditas. vt fuſius explicabimus in tertio libro vbi ſententiam Ariſtotelis enarrabimus, eamq; ad veræ philoſophiæ normam corrigemus. Ex hoc igitur quod vnica eſt in vno & indiuiduo homine, anima, ab vnico animæ gradu vltimo a quo cæteri omnes continentur, & ad quem cæteri omnes terminantur. neceſſe eſt, & vnicam eſſe in vno homine vitalem operationem, cognoſcendi, quæ quamuis initiatiue ſit à pluribus & diuerſis principijs, & facultatibus cognoſcendi; tamen terminatiue ſe habeat ad vltimum, & perfectiſſimum gradum animæ cognoſcentis; quod inde patet, quia quicquid cognoſcit potentia inferior, cognoſcit etiam potentia ſuperior, ſed non è conuerſo. quæ omnia optime declarauit philoſophus *3. de anima, cap. 5.* vbi de intellectu practico ſermonem habuit, quem eumdem intellectum practicum hoc loco deſignat his verbis. *Senſitiuo igitur calidum, & frigidum iudicat, & quorum ratio quædam ipſa caro.* veluti de ſpeculatiuo tantum ſermonem inſtituit, cum ſubdit. *Alio autem, aut ſeparabili, aut vt circumflexa ſe habet ad ſeipſam cum extenſa fuerit, carni eſſe diſcernit.*

Noui æquidem ſanctum Thomam, & ante ipſum, Alexandrum, Philopono referente, aliter expoſuiſſe hæc verba, atque ita intellexiſſe, vt ad totam animam cognitio referatur; dicunt enim animam, ſenſitiua ſui parte, percipere calidum & frigidum, & quorum ratio eſt ipſa caro. Intellectiua autem, eſſe carni, quæ expoſitio, prorſus plana eſſet, & omni difficultate careret, niſi verba Ariſtotelis contrarium deſignarent. ſupra etenim cum philoſophus accepiſſet duplex eſſe: vnum in materia, vt magnitudo; alterum vero ſine materia, vt magnitudini eſſe, & aqua, & aquæ eſſe, ſubiungit, quod hæc, vbi ſcilicet diſtincta ſunt, *aut alio, aut aliter ſe habente iudicat intellectus.*

Quare totam cognitionem, de qua loquitur, refert ad intellectum, non autem ad ſenſum, cum nullam ſenſus mentionem habeat, & ita profecto conſentaneum erat; nam de intellectu qui ſe ipſum, & reliqua poteſt intelligere, ſermo ſuſceptus fuerat. Eius autem erroris cauſa, fuit mutilatus codex, qui non habet particulam illam (intellectus) quem ſequuti tranſtulerunt. *Aut alio, aut aliter ſe habente iudicat.* In quo ſenſu certum eſt, quod ea quæ ſubſequuntur poſſunt referri ad animam, vt ipſi acceperunt. At vero ſi ſequamur emendatiorem Codicem, quem ſequutus fuit Philoponus, vir accuratiſſimus in græca

lingua,

lingua, ex quo Grammatici cognomentum tulit, ita legemus. ἢ ἄλλῳ, ἢ ἄλλως ἔχοντι κρίνει ὁ νοῦς. Hoc est, *aut alio, aut aliter habente iudicat intellectus*.

Hoc pacto etiam legitur in græco codice; quo ego vtor, Basileæ impresso, summa cum diligentia, Anno Domini 1539. Quamuis Argiropilus alium codicem sequutus fuerit, ac propterea dereliquit particulam ὁ νοῦς, siue intellectus, ex quo etiam aliqui recentiores errarunt. Quare dicendum est, quod de intellectu acceperit. eum sensu siue per sensum, iudicare calidum, & frigidum, nisi breui verborum interstitio, dicere velimus, varias, ac longe dissitas iudicandi potentias acceptas fuisse.

Cum igitur de intellectu dixisset quomodo cognoscit per accidens intelligibilia, scilicet singularia accidentium, simul cum sensu illa percipiens. docet postea quomodo cognoscit per se intelligibilia, scilicet essentias, & quidditates, & inquit. *Alio autem, aut separabili, aut vt circumflexa se habet ad seipsam, cum extensa fuerit: carni esse discernit.*

Hæc autem verba oportet primum bene intelligere, nam ex ipsis totius huius capitis sensus pendet, qui obscurissimus est, nisi ipsa prius bene intelligantur. Animaduertendum autem est, quod verba hæc, vt habentur in versione latina, siue Argiropili, siue communi. nequaquam bene se habent, nec fideliter respondent græco codici; ita enim se habet græcus codex, tàm in vetustis, quàm in recentioribus impressionibus. ἄλλῳ δὲ ἤτοι χωριστῷ ἢ ὡς ἡ κεκλασμένη ἔχει πρὸς αὑτὴν ὅταν ἐκταθῇ. τὸ γὰρ σαρκὶ εἶναι, καὶ κρίνει, quæ verba fideliter interpretata, vt manent, secundum singulas dictiones, hoc sonant. *Alio autem, aut separato, aut vt circumflexa habet ad seipsam cum extensa. nam & ipsum carni esse diiudicat.*

Optime vero ea animaduertit Ioannes Grāmaticus, & accurate traduxit eius interpres Rasarius, ac propterea melius quam cæteri omnes, vno excepto Simplicio, mentem Aristotelis fuit assequutus. Reliqui autem, potissimum recentiores, cum hoc non animaduerterint in difficultates inextricabiles inciderunt. Miror autem, præcipue Zabarellam, accuratissimum Aristot. interpretem, & græcæ linguæ peritissimum, hoc non considerasse. Valde vero differunt inter se huiusmodi versiones, nam iuxta primam versionem videtur dicere Aristoteles, quod intellectus se habens tamquam linea reflexa ad seipsam cum recta fuerit, discernit carni esse, hoc est, quidditatem, non existentem in materia; ita enim illam appellauerat supra ex quo innumeri oriuntur laquei, quos sibi parant, qui hunc sensum sectantur,

vt

vt videre eſt apud Zabarellam, qui in expoſitione huius loci; fuſiſſimam hac de re habuit quæſtionem, ſi autem ſequamur vltimam & fidelem verſionem; nullæ erunt ambages. Nam ſenſus eſt quod intellectus, alio, ſcilicet principio cognoſcendi, ſeparato,ac diſtincto, aut eodem, ſed aliter ſe habente, vt ſe habet linea circumflexa ad ſeipſam cum extenta fuerit; cognoſcit carnem eſſe, hoc eſt quidditatem in materia.

Rationem autem affert & inquit, nam etiam & ipſum carni eſſe, hoc eſt quidditatem ſine materia, diiudicat, quod ipſi competit; cum ſe habet vt linea recta. Intellectus enim, vt intellectus eſt, cognoſcit formas ſine materia, ad has enim ſua natura fertur, cum non pendeat à corpore, neque ipſo indigeat; quinimmo melius ſit illi eſſe ſine corpore, quam cum corpore, *vt 1. de anima partic. 49.* dixerat. At vero quatenus cum ſenſu coniungitur, & forma corporis eſt; eatenus formas in materia exiſtentes, contemplatur. Phantaſia enim indiget, & non ſine phantaſmatibus, intelligibilia percipit, & tunc quidem vt linea reflexa ſe habet ad ſe ipſam, quod vtique fieri ſemper,docet philoſophus deinceps: in qualibet non modo practica; ſed etiam ſpeculatiua cognitione, ſubdit enim. *Iterum autem in ijs, quæ in abſtractione ſunt rectum vt ſimum; cum continuo enim eſt. ipſum autem quid erat eſſe, ſi eſt alterum recto eſſe, & rectum, alio, fit enim dualitas. Altero itaque, aut aliter ſe habente iudicat.*

His autem verbis clarum eſt ſignificari ſcientias, tum mathematicas, tum phiſicas, mathematicas autem ſcientias,appellat, in abſtractione, eo quia abſtrahunt à ſenſibili materia, quamuis vero ab ipſa abſtrahant; ac propterea in abſtractione dicuntur,reſpectu naturalium quarum conſideratio eſt cum materia, ſine tamen conditionibus ſingularibus materiæ. tamen illas dicit etiam conſiderare formas in materia; conſiderat enim rectum, vt ſimum hoc eſt rectitudinem,in quanto continuo, ſcilicet in linea, & ita in materia intelligibili, vt naturalis philoſophia conſiderat ſimitatem in materia ſenſibili, in naſo ſcilicet quare vbi mathematicus conſiderat recto eſſe, hoc eſt rationem recti tamquam aliud & diuerſum ab ipſo recto, quod eſt ratio & quidditas recti, in continuo,neceſſe eſt, vt alio, atque alio principio cognoſcendi intelligat; fit enim dualitas, hoc eſt reſultat duplex res, ſcilicet, & quidditas recti, & continuum,in quo eſt quidditas. quare, aut altero, aut aliter ſe habente dijudicat. Conſtat igitur, quod etiam intellectus ſpeculatiuus; tamquam linea reflexa ſe habet; dum enim ſpeculatur formas, non ſine materia ſpeculatur; ac propterea phantaſia indiget,

diget. quod idem docebit infra *partic. 38. & 39.* dicens. *Quoniam autem, neque res vlla est præter magnitudines, vt videntur sensibilia, separatum. in formis sensibilibus intelligibilia sunt, & quæ in abstractione dicuntur, & quæcumque sensibilium habitus, & passiones sunt. Et ob hoc qui non sentit aliquid nihil vtique addiscet, nec intelliget & cum speculatur necesse est cum phantasmate aliquo speculari.*

Idem etiam dicendum censeo de metaphisica, & si nullam hic de ipsa mentionem habeat philosophus; quamuis enim metaphisica de illis sit, quæ ab omni materia abstrahunt; tamen phisicam supponit, & propterea metataphisica,hoc est post phisica appellatur, quãquam alterius ac superioris ordinis sit ab ea. His dictis tandem concludit, quod sicut res sunt separabiles à materia, sic & quæ circa intellectum, hoc est,quod veluti res secundum suam naturam sunt; ita etiam oportet vt ab intellectu considerentur: si velit intellectus verum intelligere. quare ea, quæ esse suum non possunt habere sine materia, aut sensibili, aut intelligibili, nec possunt sine ipsa intelligi, vt sunt, & naturalia, & mathematica. Animaduertendum autem est, quod cum dicitur intellectum posse considerare ea quæ sunt simul, & coniunctim, separatim, & seiunctim, vnum sine alio: sine deceptione. hoc verum esse quotiescumque vnum non est de essentia alterius, vt est quantitas,& albedo, quæ quamuis sint simul re; nec possint separari; tamen quia vnum non est de essentia, alterius, possunt sine deceptione seorsum concipi ab intellectu. at vero cum vnum est de essentia alterius, vt nasus simitatis, & continuum recti, vel curui, & numerus paris, aut imparis; tunc, neque mente & conceptu, hæc separari possunt. quare & necesse ipsa in ipsorum definitionibus sumi, vt *1. Analiticorum* posteriorum fuse Aristot. docuit, à talibus, secundum modum dicendi per se, desumens. Optime igitur ab Aristot. dictum est, quod. Omnino sicut separabiles sunt res à materia, sic & quæ circa intellectum.

Hæc postquam Aristot. docuit,duas proponit dubitationes, & illas soluit. Vna est,quonam pacto intellectus potest materialia intelligere, vt iam dixerat, tum in mathematicis, tum in phisicis disciplinis, si intelligere est pati. vt dictum supra *partic. 2.* pati autem & agere non possit esse, nisi inter illa, quæ communicant in subiecto genere, in materia scilicet, vt primo de ortu & interitu fuit declaratum; intellectus autem cum materialibus nihil commune habet, cum sit immixtus, & simplex,& impassibilis,vt supra, authoritate Anaxagoræ dictum fuit.

Altera vero est, si intellectus est intelligibilis, docuerat enim in fine præcedentis capitis, quod intellectus cum ita singula factus est, vt

sciens

ſciens dicitur: qui ſecundum actum, tunc poteſt & ipſe ſeipſum intelligere, quonam pacto eſt intelligibilis, vtrum quatenus intellectus vel non. ſi enim intelligibilis eſt quatenus intellectus; tunc veluti hæc conuerſa eſt vera; intellectus, quatenus intellectus eſt intelligibilis. ita & eius cōuertens erit vera; intelligibile, quatenus intelligibile eſt intellectus; talis enim eſt natura eorum quæ prædicantur ſecundum quod ipſum, vt conuertantur. quare ſequitur, quod quicquid eſt intelligibile, ſit intellectus, & ita materialia, cum ſint intelligibilia, erunt intellectus. puta lapis cum ſit intelligibilis, erit intellectus. ſi vnum tantum ſpecie ſit intelligibile, nec multipliciter dicatur. ſi autem, non quatenus intellectus, eſt intelligibilis; tunc alicuius alterius ratione erit intelligibilis: quare erit compoſitus & aliquid mixtum habebit, quod ipſum facit intelligibile, ſicut alia intelligibilia.

His propoſitis dubitationibus aggreditur eas ſoluere, & primo, primam facile ſoluit; inquiens, ipſum pati, ſecundum quod, dicitur intellectus ab intelligibilibus pati, cum ipſa recipit. non dici proprie, vt illud de quo dictum fuit *1. de ortu & interitu*. in quo neceſſe eſt, vt agens cum patiente communicet in eodem ſubiecto genere, ſed dici ac ſumi ſecundum communem & ampliorem ſignificationem, qua comprehenditur etiam paſſio perfectiua, quæ competit potentijs cognoſcentibus, dum recipiunt ſua obiecta à quibus perficiuntur. Cuiuſmodi eſt intellectus, quia potentia quodam modo intelligibilia; eſt intellectus, antequam intelligat, ſed actu nullum. hoc autem volens exemplo declarare philoſophus, inquit. *Oportet autem ſic vt in tabula in qua nihil eſt ſcriptum actu, quod quidem accidit in ipſo intellectu.*

Quæ verba ſunt diligenter cōſideranda. non enim corrigenda ſunt, vt exiſtimauit *Alexander 1. de anima, cap. de intellectu practico & ſpeculatiuo.* vbi dixit, quod potius tabellæ agrapho, hoc eſt inſcriptionis carentiæ quam tabellæ aſſimilandus eſt intellectus; tabellá enim iam in entium numero eſt; at vero intellectus, antequam intelligat, promptitudo tantum, & facultas eſt, ad formas ſuſcipiendas. Ita enim, pura potentia eſſet intellectus, & qualitas, aut omnino nihil, vt bene Alexandro obiecit Auerroes: Sed ſumma cum ratione ab Ariſtotele fuiſſe dicta exiſtimandum eſt, vt naturam intellectus antequam intelligat explicaret; dixit enim. *Oportet autem ſic*, ſcilicet nos exiſtimare, *quod quidem accidit in intellectu, vt in tabula in qua nihil eſt ſcriptum actu*. velut enim in hac tabula eſt præparatio, & potentia ad recipiendas omnes ſcripturas, ita & in ipſo intellectu eſt potentia quædam & præparatio ad ſuſcipienda omnia intelligibilia, illis autem verbis (*quod quidem accidit*

cidit in ipso intellectu) manifeste designauit contra sententiam Alexandri facultatem intellectus distinctam ab eius substantia, & hæc de prioris dubitationis solutione.

Soluens autem alteram subiungit. *Et ipse etiam intelligibilis est, sicut ipsa intelligibilia, in his enim quæ sunt sine materia, idem est quod intelligit, & quod intelligitur; scientia namq. speculatiua, & ipsum scibile idem est.* Quæ solutio cum satis concisa sit, & breuis, magnam inuoluit obscuritatem; vt vero melius percipiatur. oportet primum videre quonam pacto intellectus intelligit intelligibilia; ita enim innotescet quomodo & ipse sit intelligibilis. supponendum autem est, quod intellectus cum intelligit fit ipsa intelligibilia; ita enim supra dixerat de intellectu, qui iam percipit intelligibilia (cum autem sic singula factus est) quod idē clarius docuit *12. metaphis. partic. 40.* ex communi sectione. vtrumque assignans, & quomodo intellectus intelligat seipsum, & quomodo intelligibilia. his verbis. *Seipsum vero intellectus intelligit assumptione intelligibilis; intelligibile namq. fit attingens & intelligens; ita vt idem intellectus & intelligibile sit; susceptiuum enim intelligibilis, & substantiæ intellectus est; operatur autem habens.* & in hoc *3. de anima partic. 36.* dicens. *Omnino autem intellectus qui secundum actum intelligit res ipsa est;*

Oportet vero primum declarare, quonam pacto intellectus fit res intellecta, siue ipsum intelligibile, pro qua re animaduertendum est, quod non solum de intellectu hoc dicitur ab Aristotele, verum etiam de sensu: *in 2.* etenim *lib. de anima partic. 138.* dicit quod idem est sensus actu & sensibile actu; vt sonus actu & auditus actu. Causam autem huius identitatis ibidem assignauit, necnon etiam paulo ante *partic. 121.* nempe, quia sensus susceptiuus est sensibilis sine materia. Hoc autem illi competit ob præstantiam & nobilitatem, qua cæteras formas materiæ immersas antecellit, quo enim aliqua forma nobilior est; eo spiritualius illi competit operari; quare & imaginatiua, quæ adhuc est nobilior sensibus particularibus, & communi, spiritualius recipit. Sensus enim quamuis recipiat sensibilia sine materia; tamen illa non recipit sine præsentia materiæ, in qua sensibilia sunt; at vero phantasia, & sine materia, & sine præsentia materiæ sensibilia recipit; res enim etiam absentes imaginamur. Intellectus autem qui omnium formarum præstantissimus est, & extra omnem aleam materialis conditionis: maxime omnium spiritualiter recipit; quamuis enim imaginatiua magis quam sensus abstrahit, quia non solum à materia, verum etiam à præsentia materiæ; tamen à conditionibus materiæ non abstrahit, cum singulares formas sensibilium recipiat. Intellectus vero,

& à materia, & à præsentia materiæ, & adhuc à conditionibus materiæ abstrahit, cum vniuersales formas, & conceptus intelligat. hoc autem iure merito illi competit, quia immixtus corpori est, nec intelligens, corporeo aliquo vtitur instrumento. Ex his patet non ob aliam rationem competere facultatibus cognoscentibus, vt fiant idem cum obiecto cognito, nisi ob immaterialitatem obiecti cogniti. quare quo magis aliquod obiectum immateriale est; eo magis efficitur vnum cum potentia cognoscente. ex quo bene *Auerroes* dicebat *3. de anima* in digressione *commenti 5.* quod maior fit vnio ex intellectu & intelligibili, quam ex materia & forma.

Cum vero essentia, quæ per se intelligitur ab intellectu, & est eius proprium intelligibile, duplex sit, vt mox cum Aristot. diximus, vna scilicet, quæ non concernit materiam, quæ simplicissima est vsia, nec diuersum habet esse ab essentia. Altera vero, quæ in materia est, & aliud habet quod quid esse ab eo quod est.

Nemini dubium, quod intellectus cum intelligit quidditatem prorsus abstractam à materia magis efficitur vnum cum intelligibili, quam cum intelligit quidditatem concernentem materiam. quinimmo cum intelligit quidditatem sine materia, omnino ac verissime efficitur vnum vnitate identifica & reali, quia in his quæ sunt sine materia idem est, quod intelligit, & quod intelligitur vt Aristot. dicit. cum vero intelligit quidditatem existentem in materia, non efficitur quid vnum, nisi intentionaliter tantum, vt ita dicam; non autem realiter, quod optime declarauit philosophus *3. de anima partic. 38.* his verbis: *Secatur igitur scientia, & sensus in res. qui quidem potentia est, in eas quæ sunt potentia, qui vero actu, in eas quæ sunt actu. Anima autem sensitiuum & id quod scire potest, potentia hæc sunt; hoc quidem scibile, hoc vero sensibile. Necesse est autem aut ipsas, aut formas esse. ipsas igitur non, non enim lapis in anima est sed forma. Quare anima sicut manus est; manus enim instrumentum instrumentorum, & intellectus forma formarum, & sensus forma sensibilium.*

Præter hæc animaduertendum est, quod duplex ab Aristotele statuitur intelligibile; vnum quidem actu, quod omnino sine materia est & vere ac proprie dicitur intelligibile, & hoc formis separatis competit, alterum vero potentia, quod formarum materialium est.

Volens igitur declarare philosophus quomodo intellectus intelligibilis est, ac respondere propositæ dubitationi. Dixit, quod intellectus intelligibilis est sicut ipsa intelligibilia. Intelligibilia autem sunt, & sine materia, & cum materia; intelligibilia sine materia sunt idem quod intellectus, vt idem est scientia speculatiua, & scibile speculatiuum,

num, quapropter sunt intelligibilia actu. Intelligibilia autem cum materia non sunt omnino idem cum intellectu; quia sunt idem tantummodo intentionaliter; non autem realiter, vt dictum est, ac propterea non sunt intelligibilia actu, sed potentia.

Quod autem dictum est de intelligibilibus, idem pariter dicendum est, & de intellectu. Intellectus namq; intelligit se, sicut ipsa intelligibilia; intellectus enim à materia separatus existens, intelligit se, tamquam intelligibile actu, quapropter intelligit se, quatenus intellectus, nam in his quæ sine materia sunt, idem prorsus est intelligens & intellectum, quæ cum prorsus remota sint à nostris sensibus, nullo aptiori exemplo manifestari poterant, quam scientiæ speculatiuæ, & scibilis, quorum vtrumque, prorsus vnum & idem est. At vero, idem intellectus in materia existens; coniunctus nempe cum sensu, & forma corporis; non amplius seipsum intelligit, vt intelligibile actu, sed vt intelligibile potentia; in materia etenim est, quare & neque seipsum intelligit, quatenus intellectus, sed per ipsa intelligibilia, quæ habet; cuiusmodi est, hic intellectus, de quo sermonem instituit, qui cum singula factus fuerit, tunc seipsum potest intelligere: veluti enim intellectus, cum separatus est; seipsum intelligit, primario, ac per se, quia per suam ipsiusmet essentiam. ita & hic intellectus cum in materia & corpore est, seipsum secundario intelligit, & per accidens, ratione, scilicet formarum intelligibilium, quæ in ipso sunt, quæ faciunt ipsum intelligibilem sicut alia. Totum autem hoc optime declarauit *Alexander* ille *Aphrodiseus lib. suo 1. de anima, capite de intellectu, & re intelligibili secundum actum, & immateriali specie.* his verbis. *Rerum igitur quæ composita sunt, id quod est esse, & earum formas, intellectus intelligibilia efficit, illa disiungens ab ijs quibus cum, habent esse. Si autem sunt nonnulla species, quæ per se absque materia, & subiecto subsistunt. hæ proprie intelligibiles sunt. Verum enimuero, quæ ex propria natura intelligibilia sunt, actu quoque intelligibilia esse necesse est. Materialia enim illa sunt, quæ potestate intelligibilia nuncupantur. Verumtamen si intellectui in actu idem est id quod intelligitur, & id quod intelligit, efficitur, vt propria, & secundum actum, immaterialis species intellectus sit. Et qui eiusmodi speciem intelligit intellectum intelligit.*

Non quod species illa tunc intellectus fiat, cum intelligitur, velut in formis materialibus se habet; sed cum iam sit intellectum, etiam si, non ab intellectu intelligatur. Iam vero intelligens intellectus, intellectione eius quod intelligit; id quod intelligit fit, vt intellectus, qui in nobis est (hic autem est is, qui secundum habitum habetur) quoties eiusmodi species apprehendit; toties ijsdem speciebus idem efficitur. Quales enim species secundum substantiam fuerint, etiam si non intelligan-

telligantur; idest simplices, tales idem cum intelligentia fiunt. Quare intellectus, qui illas intelligit, idem, tunc cum intelligit illis efficitur. Et intellectus in ijs est id quod intelligitur, & id quod intelligit, & tunc vtrumque idem est. At vero vbi materialem quampiam speciem intelligit, & id quod est esse cuiuspiam rei materialis apprehendit, haud quaquam intellectus omnino res quæ intelligitur idem fit. quia id quod intelligitur in materia, & subiecto essentiam possidet, intellectus vero velut quid à materia disiunctum apprehendit. Quapropter eiusmodi species cum intelligitur, ipsa quoque intellectus est; non autem citra intellectionem id euenit. Adhæc intellectus species, absque materia quapiam est; illa vero in materia id habet vt sit.

Idem etiam Alexander, hoc ipso libro, capite præcedenti inscripto de intellectu secundum actum, declarans quomodo intellectus in habitu, qui in nobis est, de quo dixerat philosophus, quod cum ita factus fuerit singula, vt sciens dicitur qui secundum actum, seipsum intelligit, hæc inquit. *Quin etiam cum se intelligit, præcedenter, & per se, speciem intelligibilem intelligit: per accidens autem seipsum, ea de causa, quod intellectui accidit, vt cum intelligit illud fiat, quod intellectum est ab se.*

Hæc eadem omnia ad verbum, cōfirmauit Alexander ille, qui commentaria in metaphisicam conscripsit (siue idem Aphrodiseus, siue alius fuerit) in *commento 26. & 27. duodecimi libri*. Cujus verba nolui adscribere ne volumen alienorū verborum transpositione consarcinarem.

His suppositis, atque ita explicatis, facile Aristoteles in toto hoc capite, sibi ipsi constabit, & vndequaque sibimet cōsentaneus erit. quod aliter difficillimum foret, vt cuilibet, aliorum expositiones legenti patebit. Ita enim & secundo loco proposita difficultas soluitur, & alterius emergentis dilucidatio, quam philosophus explicite non attulit, innotescet.

Clarum enim est, quod vbi intellectus intelligit se, tamquam intelligibile actu, idem est quod intelligitur, & id quod intelligit, quare & conuertitur, intellectus est intelligibile, & intelligibile est intellectus. vbi vero intellectus intelligit se, tamquam intelligibile potentia: cum intellectus non sit omnino idem quod intelligibile potentia, sed tantum intentionaliter, vt est supradictum, non conuertitur. Intellectus enim, est quidem intelligibile intentionaliter; quia intellectus intelligens lapidem, est lapis intentionaliter, at intelligibile non est intellectus, quia lapis intellectus, non est ipse intellectus. Animaduertendum autem est, quod valde errant illi, qui dicunt, quod veluti intellectus intelligens actu lapidem, est lapis. Ita lapis, actu intellectus, est ipse intellectus. nam longe diuersa est ratio, inter ipsum intellectū

& intel-

& intelligibile materiale; intellectus enim actu intelligens, intentionaliter, & formaliter est ipsum intelligibile; at vero intelligibile, est intentionaliter tantum intellectus; non autem formaliter. quod bene expressit Aristot. loco paulo ante citato, cum dixit: intellectum esse formam, formarum, & sensum esse formam sensibilium: assimilans totam animam manui; veluti enim manus est organum organorum, quia manus sibi parat, & construit instrumenta, quibus vtitur ad opificium. ita & anima, tum sensitiua, tum intellectiua effingit sibi formas, & intentiones rerum, tum sensibilium, tum etiam intelligibiliũ, quibus vtitur ad intellectionem & sensationem; non enim res materiales intelligit recipiendo res ipsas, sed intentiones siue formas ipsarum, quas ipsa sibi anima efformat, vt suo loco fusius monstrabimus; & docuit Themistius, in expositione prædictorum Aristotelis verborum. quare intellectus non solum intentionaliter est intelligibilia, cum ipsa percipiat, & cognoscat; veluti etiam sensus sensibilia, verumetiam formaliter, quia ipse, cum forma existat efficit, vt res materiales sint formæ & species intelligibiles; veluti est, ipsemet intellectus, qui habet illas recipere. Intelligibilia autem non possunt fieri intellectus, nisi intentionaliter tantum, scilicet, quatenus cognoscuntur ab intellectu; non autem formaliter, quia si possent fieri formaliter, intellectus; tũc aut fierent intellectus qui recipit & patitur, & hoc est impossibile; quia non potest idem fieri formaliter recipiens & receptum; aut intellectus qui agit, & hoc pariter est impossibile, quia intelligibile materiale, est intelligibile in potentia; vnumquodque autem eatenus agit quatenus est in actu. Bene igitur soluit Aristot. difficultatem, dicens, quod intellectus, quatenus intellectus, est intelligibilis actu; & intelligibile actu, quatenus intelligibile actu, est intellectus. At vero in intelligibili potentia, non conuertitur; nam intellectus est intelligibile. Intelligibile autem non est intellectus. Altera autem difficultas, quæ ex dictis emergit, & consideranda proponitur ab Aristotele, initium suæ solutionis etiam hinc desumit, quamuis eius solutio in sequenti capite afferatur. Ex ijs enim quæ dicta sunt, quod intellectus intelligit se, sicut intelligibilia, posset quis iure merito dubitare. cur intellectus non intelligit semper seipsum? si namq; intellectus intelligit; seipsum attingens, & intelligens intelligibilia. *vt 12. metaphys. partic. supra citata 39.* dixerat. cum seipsum semper attingat, & sibi ipsi sit semper præsens. cur seipsum non semper intelligit? sed in quibusdam immo in quamplurimis numquam. In paucis vero, & ijs quidem sapientibus per raro. Hanc dubitationem hic tantum considerandam proponit

nitɿ dicens. *Cur autem non ſemper intelligat, cauſa conſideranda eſt*. ſequenti autem capite ſoluit. vbi ſermonem habens, de intellectu agente, inter reliqua eius attributa, hoc recenſet, quod eius ſubſtantia, actio, ſiue energia exiſtit. ex quo infra deducit, quod, non, aliquando quidem intelligit, aliquando autem non intelligit. ergo intellectus ille, cuius operatio eſt eius ſubſtantia, ſemper intelligit. talis autem intellectus, eſt intellectus omnino à materia abſtractus; in ijs enim intellectus, & intelligibile, & intellectio, ex Ariſtot. ſententia, ſunt idem. intellectus igitur qui in nobis eſt, quamuis ſe ipſum, poſſit intelligere, & ſemper ſibi ipſi ſit præſens; tamen, non ſemper, ſeipſum intelligit, quia in materia eſt & intelligens materialia intelligibilia, ſeipſum intelligit; talis autem intellectio non eſt eius ſubſtantia; ſed accidens, cum intelligibilia, quæ intelligit, non ſint intelligibilia actu, ſed poteſtate. & hæc eſt cauſa ob quam intellectus noſter, quamuis & ipſe intelligibilis ſit ſicut intelligibilia actu; tamen non ſemper ſe intelligit. nempe, quia non ſemper eſt intellectus actu, nec intelligibile actu, ſed aliquando; quia eſt poteſtate intellectus, & intelligibile poteſtate, vt cum eſt in corpore & forma corporis; & tunc non ſemper intelligit, ſed aliquando quidem intelligit, aliquando autem, non intelligit.

Non me latet, fore, vt abſurdiſſima videantur, potiſſimum hæc vltima, illis qui contrariam tuentur in Ariſtotele ſententiam, cum talia, & præcipue, quod operatio ſit eſſentia; De intellectu agente dixerit philoſophus, quem ipſi aſſerunt eſſe Deum; ſed nos, tum in ſequenti capite obiter; tum in tertio libro in propria diſputatione, oſtendemus eumdem, realiter, nec diuerſum eſſe, intellectum agentem, & poſſibilem, qui in homine eſt, nec inter ſe differre niſi habitudine, & reſpectu, vt linea reflexa ad ſeipſam habet. cum recta fuerit. & hæc de explicatione huius capitis dicta ſint.

Aſſe-

Afferuntur argumenta ex prædictis, & Aduersariorum responsiones confutantur. Caput XXX.

EX ijs quæ philosophus capite iam explicato docuit, duo certissima pro immortalitate humani intellectus argumenta, depromuntur, quorum vnum ex altero dependet. primum est, intellectus intelligit formas omnino separatas à materia, ergo intellectus est omnino separatus à materia, ergo immortalis. Alterum est, intellectus est intelligibile actu, ergo intellectus est omnino immaterialis, ergo immortalis. Antecedens prioris argumēti, probatur ex his quæ Aristoteles dixit. cum enim statuisset aliud esse carnem, hoc est, formam in materia, & aliud esse carni, hoc est, formam, sine materia & rectum, & recto esse, hoc est lineam rectam, & rectitudinem; concludit, quod alio, aut aliter se habente, vtrumque iudicat intellectus. ergo aliquando intellectus cognoscit, formas abstractas à materia. neque vero suspicari possumus, per esse carnem, significari formam carnis, in materia sensibiliter, & realiter existentem, & per esse carnis, significari formam carnis simul cum materia, sed in intellectu, & intentionaliter, vt dici solet, cum quidditas non solum formam dicat, sed formam in materia, vt Aristot. aduersus Platonem demonstrauit *7. metaphisicorum*. ex quo, eludi posset, totum hoc argumentum; aperte enim contrarium apud Aristotelem legimus. appellat namq; talem quidditatem, formam in materia, non autem formam. quare si intellectus cognoscit formam, & formam in materia, distincte & diuisim; alio enim, aut aliter habente diiudicat. ergo intellectus non solum cognoscit quidditatem, quæ est forma in materia, sed etiam quidditatem, quæ est forma sine materia, quales sunt formæ omnino separatæ. neque suffragatur, quod quidditas ab intellectu considerata, forma sit, & species sine materia reali; nam etiam talem quidditatem ab intellectu consideratam Aristoteles, formam in materia appellat. quare in omnibus scientijs, non solum phisicis, sed etiam mathematicis intellectum formas considerare asserit. in materia, illis verbis. *Iterum autem in ijs quæ in abstractione sunt, rectum vt simum, cum continuo enim est. ipsum autem quid erat esse, si est alterum recto esse & rectum, alio, sit enim dualitas.*

Sed aduersus ea quæ dicta sunt; satis ardua, ac difficillima insurgit

ratio dubitandi, quam mihi hæc scribenti & meditanti obiecit D. Ferdinandus Carolus Parmensis, vir doctiss mus, & germane peripateticus, ac mihi non solum studiorum affinitate; verum etiam beneuolentia coniunctissimus; Quanam ratione pro animi immortalitate assumere possumus, ab Aristotele affirmatum fuisse, quod intellectus omnino abstractas à materia formas intelligat. si infra *partic. 36.* hac de re dubitauit, & dubitationem alio loco decidendam, in posterum remisit? quod eo magis adauget difficultatem, quia disertis verbis de hoc eodem ibi Aristoteles dubitauit; de quo nunc dicimus ipsum certo pronunciasse; cum enim ibi dubium proposuisset de intellectu in corpore existente, vtrum intelligat ea quæ à materia separata sunt, nos supponimus, ipsum statuisse, de intellectu in habitu, de quo hoc loco est sermo, quod is intellectus ea quæ separata sunt à materia, intelligit, cum pariter certum sit, intellectum in habitu, esse intellectum in corpore existentem. Authoritas vero Alexandri paulo ante à nobis allata pro nostræ sententiæ confirmatione, facile infringitur; nā quamuis de intellectu in habitu, proculdubio sit. tamen, si vera sunt non solum quæ Auerroes de Alexandri sententia refert *3. de anima in digressione cōmenti 36.* verumetiam quæ Alexander ipse docuit *2. de anima cap. 22.* intellectum in habitu, esse conflatum ex intellectu, potentia, & agente; quæ ab ipso dicta sunt de intellectu in habitu, quod ea quæ omnino separata sunt à materia intelligat: ad intellectum agentem referenda erunt. ex quo, nullum potest pro immortalitate intellectus potentia, qui proprie est humanus intellectus, argumentum desumi.

Quapropter Pomponatius, non solum apud Aristotelem hoc esse satis dubium existimauit, quod intellectus in materia, siue corpore existens intelligat, vel possit intelligere separata. verumetiam pro certo habuit, ipsum fuisse in contraria sententia, ac putasse, intellectum humanum, simpliciter, & absolute, non posse separata intelligere, vt patet ex *lib. 1. sua apologia cap. 6.* Quia vero Aristotelis verba *textu 36. 3. libri de anima*, ita se habent. *Vtrum autem contingat aliquid separatorum intelligere ipsum existentem non separatum à magnitudine, an non, considerandum est posterius.*

Quæ verba, ob dubitationem coarctate, & conditionaliter propositam, possunt supponere, vt supponunt, intellectum, non existentem in magnitudine, intelligere separata. propterea Pomponatius, prædicto loco, contrarium probare conatus fuit, multis argumentis, & primo authoritate Auerrois, quam referens, ita inquit; *Esto etiam, quod anima remaneat post mortem, & cognoscat, non est apertum sequi ipsam cognoscere, imma-*

mate-

materialia, veluti. Auerroes 36. commen. 3. de anima, Themistio contradicens dixit: immo verisimilius est, quod ista materialia cognosceret, cum sciamus pro statu isto, materialia cognoscere. secundo, quia non potest fingi hic status, quo intelligat separata apud Aristotelem; cum nullibi mentionem faciat de hoc modo cognoscendi. quinimmo clamet, intellectum humanum, non posse separari à sensu. Tertio, quia locus, qui affertur ab ijs qui tuentur immortalitatem, in *12. metaphis. tex. 39 & 40.* vbi videtur philosophus soluere hanc dubitationem, euidenter loquitur de operatione intellectus speculatiui, quæ est ex habitu scientiarum, & non de intellectione separatorum, quemadmodum etiam dixerat *10. Ethicorum*. Quarto, quia *2. metaphisicor. cap. 1. & 9. metaphisicor. tex. vltimo*, vbi, ex sententia S. Thomæ, hanc soluit dubitationem, non determinauit, neque asseruit, intellectum nostrum intelligere separata, sed dixit ipsa ignorare non omnina ignorantia, quæ est veluti cæcitas, ac medio modo se habere, inter scientiam, & ignorantiam, & veluti oculus nicticoracis, ad lumen solis. quare ita exponendum atque intelligendum censet eum locum: ex 36. contextu, vt dubitatio non proponatur coarctate, & conditionaliter, sed enunciatiue, hoc pacto, *vtrum autem contingat, intellectum non separatum existentem à magnitudine: separata intelligere*, hoc est intellectum, qui non est separatus à magnitudine. hoc autem Aristot. dixisse non ad differentiam sui ipsius, separati existentis, sed ad differentiam intelligentiarum, quæ separati intellectus existentes, separata intelligunt. rationem dubitationis significando. maxime enim absurdum videtur, id quod minime separatum est à materia, separata intelligere. sed ad hæc omnia, Deo iuuante respondebimus. & primo ad ea, quæ aduersus assumptæ propositionis veritatem afferuntur, deinceps vero, ad eam responsionem, quæ aduersus Alexandri authoritatem est. Ad caput vero difficultatis, dicimus, quod ex ijs quæ Aristoteles in capite nuper explicato dixit, de obiecto intellectus, & de modo quo seipsum intelligit, tota insurgit ratio dubitādi *in dicto textu 36.* Quia enim dixerat, quod aliud est forma, & aliud forma in materia. vtrumque vero, ex his, iudicat intellectus, consequenter dubitauit; vtrum vna & eadem potentia, an vero diuersis, diuersa iudicat hæc obiecta. cū vero determinasset, non omnino eadem, sed saltim diuerso modo se habente potentia, & principio cognoscendi. hæc iudicari, vt eadem est linea recta, & flexa; sed alio se habet modo cum flexa est; ad seipsam cum recta erat. tandem statuit, quod in omnibus speculatiuis scientijs, non solum phisicis; sed etiam mathematicis.

Intel-

Intellectus formas intelligit cum materia. de formis autem separatis à materia id quoque decreuerat, quod sint intelligibiles actu; ac propterea idem sunt quod intellectus. quod certe nonnisi de intellectu separato, non autem in materia existente dixisse poterat. quandoquidem igitur dixerat intellectum in materia siue in corpore existentem intelligere formas in materia; rectum enim vt simum intelligit; intellectum vero separatum à materia intelligere separata. reliquum erat videre, vtrum contingat intellectum non separatum existentem à magnitudine separata intelligere, quod in posterum se dicturum pollicetur. Quamuis autem occasione intellectus in habitu, hæc docuerit Aristot. vt enim declararet quomodo intellectus cum singula factus fuerit seipsum intelligit. de obiecto intellectus dicere aggressus fuit, tamen negari non potest quin de obiecto intellectus simpliciter, & de modo quo quilibet intellectus seipsum intelligit loquutus fuerit, & non de eo tantum intellectu qui est in habitu, & est in materia, quod liquido constat ex ijs quæ statuit de duplici intelligibili, in actu, & in potentia, quorum intelligibile in actu idem est, quod intellectus; hoc vero nonnisi in ijs quæ sine materia sunt fieri posse pariter asseuerauit; sed de hoc fusius infra. non igitur de eodem hic enunciauit de quo infra dubitauit; enunciauit enim hic de intellectu separato à materia, quod intelligit seipsum; cum enim dubitasset vtrum intellectus sit intelligibilis, quatenus intellectus obiecit, quia tunc omnia intelligibilia essent intellectus, pro cuius solutione decreuit non esse vnum quid specie ipsum intelligibile, sed duplex, in actu, & in potentia; ac solum de intelligibili in actu, dixit propositionem esse conuertibilem, ita vt intellectus actu sit intelligibilis, quatenus intellectus, & intelligibile actu, sit intellectus quatenus intelligibile, cum intelligibile actu, sit sine materia, in ijs autem quæ sine materia sunt, idem est intelligibile; & intellectus. quare constat, quod de intellectu non existente in materia, Aristot. hoc loco enunciauit, quod intelligit essentiam nequaquam existentem in materia, quam dixerat esse vnum ex obiectis intellectus. Infra autem *textu 36.* non de hoc dubitauit, sed de hoc intellectu in materia existente; ita enim habet, *Vtrum autem contingat aliquid separatorum intelligere ipsum existentem non separatum à magnitudine; an non, considerandum est posterius.* Constat igitur non de eodem hic Aristotelem statuisse, & inferius dubitasse.

Sed ad hæc Aduersarij, ergo propositum non habes deducendi ex hoc loco immortalitatem humani intellectus; nam de intellectu separato Aristoteles statuit, quod intelligit separata. modo humanus intel-

intellectus, nequaquam eſt ſeparatus. Ad quod dicimus, quod quamuis humanus intellectus, quatenus humanus, hoc eſt quatenus informat hominem, non eſt ſeparatus, tamen eſt ſeparabilis, quare erit aliquando ſeparatus. cum igitur dicimus non de eodem intellectu Ariſtotelem enunciaſſe, quod intelligat ſeparata, & dubitaſſe. non negamus quod ſit vnus, & idem intellectus, realiter. ita enim dubio procul, quod intendimus non aſſequeremur; ſed negamus eſſe eumdem intellectum, vno, & eodem modo conſideratum, quod optime ſignificauit & expreſſit Ariſtoteles, dicens, intellectum, aut alio principio, aut ipſomet aliter ſe habente, iudicare formam, & formam in materia; ſed non alio principio, quia idem eſt intellectus, qui vtrumque iudicat. ergo, ſeipſo aliter ſe habente, & vt linea recta, quæ vna & eadem eſt, & reflexa, ſed aliter atque alio modo ſe habens. ita vnus & idem eſt intellectus, qui nequaquam corpori copulatus, ſed in ſeipſo manẽs, ac ſeparatus, veluti linea recta ſe habens. ſeipſum intelligit, & ſubſtantias ſeparatas; coniunctus autem corpori, veluti reflexa linea ſe habet, atque ita materiales formas intelligit, ſibi à ſenſu ſubminiſtratas, vt ſupra etiam explicauimus. Noui æquidem pro huius ſententiæ firmitate, multa adhuc deſiderari. cum multas ſecum afferat difficultates, & ad decantatam illam vnitatem, peruenire videatur, aut ſaltem Simplicij ſententiam referat, qui Platonicum non autem peripateticum philoſophum in hac ſpeculatione omnino ſe præbet, ſed de his abunde ſuo loco dicemus, in ſequentibus. vbi propriã Ariſtotelis ſententiam explicabimus, quem & ab vnitate, quam ſomniauit Auerroes alienum eſſe, & ſibi vndequaque, atque ſuis principijs cõſentaneum profitemur. Nunc vero ad argumenta Pomponatij deueniamus, quibus noſtram propoſitionem conatur infringere, & primo ad primum, ex authoritate Auerrois, dicimus, quod neque verba quæ ipſe citat, neque ſenſus eorum verborum, apud Auerroem reperiuntur, neque Auerroes hac de re, ibi contradicit Themiſtio, nempe, quod Ariſtot. ſupponat intellectum poſſe intelligere ſeparata, ſed argumentum Themiſtij. tamquam inſufficiens ad hoc probandum redarguit, quinimmo ipſe in hac ſententia eſt, quod intellectus noſter cum ſuam vltimam perfectionem adeptus eſt, intelligit ſeparata, & hoc idem probare nititur.

Ad ſecundum vero, vbi inquit, nullum apud Ariſtot. locum reperiri in quo modum hunc quo intellectus intelligit ſeparata, recenſeat. Dicimus hoc falſum eſſe, nam aperte huius intellectionis meminit hoc loco, quem nunc afferimus; tum quando ſupponit vnum,

& eum-

& eumdem intellectum intelligere eſſe recto, hoc eſt formam ſine materia, & eſſe rectum, hoc eſt formam in materia, quem intellectum lineæ rectæ, & reflexæ aſſimilat, quæ vna & eadem eſt re, & numero, quamuis differat ratione; tum etiam hoc eodem loco, cum dixit. Intellectum intelligentem, intelligibilia actu, eſſe idem quod intelligibilia; & intelligibilia actu, eſſe idem, quod intellectus; ſed de hoc fuſius infra; cum alterum ex prædicto capite argumentum, pro immortalitate afferemus. præterea etiam, eodem loco, quem Pomponàtius pro ſua ſententia affert, & in quo Ariſtotelem inquit, ſoluiſſe hanc quæſtionem, aperte huius intellectionis meminit; ita vt, ſi hoc loco deciſa ſit huiuſmodi quęſtio, quemadmodũ Pōponatius fatetur, nullus amplius alius relinquatur, ad quem ab aduerſarijs prouocari poſſit. eſt autem is textus, vltimus noni metaphiſicorũ. in quo, cum Ariſtoteles doceret in intellectione ſubſtantiarum ſeparatarum non poſſe contingere deceptionem: quandoquidem ſimplicia entia ſunt, & ſine compoſitione, aut diuiſione non eſt verum, aut falſum. Hæc ſubnectit verba. *Verum autem intelligere hæc. falſum vero, non eſt deceptio, ſed ignorantia. non qualis cæcitas eſt, etenim cæcitas quidem ſicuti ſi omnino non haberet aliquis intelligendi potentiam.*

Quæ verba luce meridiana clariora ſunt; cum enim dixiſſet, quod in intellectione ſubſtantiarum ſeparatarum non eſt deceptio, concludit. quod hæc cum intelliguntur, eſt intelligere verum; falſum vero, hoc eſt, cum vero non intelliguntur; id enim intelligit per falſum; in incomplexis enim cum non intelligimus rem eſſe vti eſt, dicitur falſum; non eſt deceptio, ſed ignorantia, hoc eſt, priuatio cognitionis, ne quis vero exiſtimaret, vt exiſtimauit Pomponatius, hanc priuationem eſſe de genere illarum, quæ numquam admittunt habitum, vel actum, vt eſt cæcitas, ſubdit Ariſtot. & inquit. *Non qualis cæcitas eſt, etenim cæcitas quidem. ſicuti ſi omnino non haberet aliquis intelligendi potentiam.*

Hæc autem verba, quamuis non indigeant expoſitore, tamen ita ab omnibus exponuntur; non ſolum à S. Thoma, & ab Auerroe, qui noſtris aduerſarijs ſuſpecti ſunt; verum etiam ab Alexandro illo, qui in metaphiſicam commentaria conſcripſit; Græco, atque doctiſſimo & antiquiſſimo interprete, ſiue ſit ille Aphrodiſeus, vt plerique putant, ſiue quis alius, ipſo antiquior, vt ego exiſtimo, ex eius phraſi. Libet autem eius verba apponere, cum non ſatis prolixa ſint; *Sed intelligere quidem ipſa, eſt verum, deceptio autem ergo ipſa non eſt; ſed ignoratio. ignoratio autem non qualis eſt cæcitas, vt numquam ipſa poſſit intelligere, ſed*

qualis est ignoratio; cum quispiam de aliquo non considerat; nam cæcitas similis est ignorantiæ, cum intelligendi potentia penitus abest. qua qui careat is intelligere numquam possit, vt ne is quidem videre, qui sit luminibus orbatus.

Animaduertit etiam Pomponatius hanc veritatem, quare ibidem habet hæc verba. *Quam tamen quæstionem soluit secundo, & nono metaphisicorum; nam anima, neque perfecte scit, neque penitus ignorat, illa immaterialia; non enim est veluti cæca, sed veluti noctua, quare quoquo modo scit, & quoquo modo ignorat; hocq; rationabiliter, quandoquidem ipsa est media, inter pure abstracta, & pure materialia, vnde & conuenit mediam cognitionem habere.*

Concedit itaque Pomponatius, quod intellectus noster non omnino caret cognitione separatorum, sed aliquam quamuis obscuram de ipsis cognitionem habet, & ita, ad illa se habet, vt oculus nicticoracis ad lumen solis, vt *Aristot. 2. metaphisicorum cap. 1.* dixit, quod si quis dicat hanc esse cognitionem comparatiuam, non autem absolutam, ad hoc dicimus, quod verum est, neque poterat alio modo intellectus qui cum corpore est, cognoscere separata; sed tamen, hoc nobis sufficit; vt colligamus eius naturã esse separabilem, quãuis non sit separata; si enim esset omnino intellectus materialis, & inseparabilis, nullo modo posset cognoscere separata; si autẽ esset omnino separatus absolute, & perfecte cognosceret; cũ vero medio modo se habeat, dum est in corpore; nam & non est separatus, & est separabilis, neque omnino caret ipsorum notitia, neque ipsa perfecte cognoscit, quæ omnia optime consona sunt, cũ ijs quæ supra diximus; nõ enim omnino posset intellectus noster comparatiue cognoscere immaterialia, nisi medio modo se haberet; nempe quod sua natura, & secundum sui essentiam separabilis sit, at vero secundum actum informandi, & quatenus intelligit in corpore, sit minus separatus à corpore, & ea intelligat quæ à sensibus sibi subministrantur in corpore; potentia enim, quæ debet ponere discrimen inter duo, debet vtraque cognoscere, neque aliquo alio modo possibile est intelligere, & hoc est quod inquit Põponatius, nempe quod anima humana media est inter pure abstracta, & pure materialia; nam inter corruptibile & incorruptibile non datur mediũ; cum dicant affirmationem & negationem, quare, vna, & eadem substantia non potest esse partim corruptibilis, & partim incorruptibilis, neque expers corruptionis, & incorruptionis, sed necessario, aut corruptibilis, aut incorruptibilis, frustra igitur idem paulo post nititur negare, quod ante concedere coactus fuit. dum subdit: *Verum de esse separato nihil habetur ab Aristotele, vt etiam ipse concedit contradictor, quare mirum est quomodo fingere potuerit talem cognitionũ modum ab Aristotele ipso fuisse præsuppo-*

ſuppoſitum; nam quamuis de eſſe ſeparato nihil habeatur ab Ariſtotele; tamen habetur de eſſe ſeparabili. & ita; velit, nolit; oportet, vt concedat ſeparatorum cognitionem ad intellectum noſtrum quadamtenus pertinere. Loco igitur ab eo citato, vbi ſoluit Ariſtoteles hanc quæſtionem, non ſolum non negat hunc modum intelligendi, verumetiam illum concedit intellectui adhuc in corpore, & magnitudine exiſtenti; quamuis ſatis obſcurum, & imperfectum, quod illi accidit ob eam coniunctionem quam habet cum corpore. ex his autem facile reſpondetur ad omnia quæ in contrarium attulit Pomponatius. Quod vero aſſerit; ex hoc loco non poſſe colligi, Ariſtotelem ſuppoſuiſſe intellectum ſeparatum intelligere ſeparata, vt colligit *S. Thomas opuſc. de vnitate intellectus*, ſed potius contrarium, eo quia Ariſtotelis verba, quæ ita ſe habent. *Vtrum autem contingat aliquid ſeparatorum intelligere ipſum non exiſtentem ſeparatum à magnitudine, vel non, poſterius conſiderandum*. hunc ſenſum habent, ſcilicet. Vtrum autem intellectus ſtante, quod non eſt ſeparatus à magnitudine, poſſit intelligere ſeparata, conſiderandum eſt poſterius. Abſurdum eſt protinus, & indignum, vt à tanto philoſopho, quãtus fuit Pomponatius afferatur; nam ſuppoſito quod intellectus ſit forma, ſiue facultas, nullo pacto à materia ſeparata, nec ſeparabilis, vt ipſe interpretatur; ſtultum profecto eſt, quærere, vtrum poſſit intelligere ſeparata; ita enim Ariſtoteles in dubium verteret, vtrum equus vel aliquod aliud brutum, poſſit intelligere Deum atque beatas mentes; ſed aliquis ad hæc reſpondebit, iuxta eam interpretationem, quam ad Alexandri authoritatem ab aduerſarijs afferri poſſe ſupra diximus; nempe intellectum humanum eſſe compoſitum ex intellectu potentia, & actu: & ita nullum eſſe abſurdum, etiam ſuppoſito quod intellectus potentia ſit inſeparabilis à materia, quærere, vtrum poſſit intelligere ſeparata; nã ob eam copulationem quam habet cum intellectu agente, ſiue in actu, qui eſt ſeparatus, nihil impedit quin poſſit intelligere ſeparata; vt etiam Alexander fatetur. ex hoc tamen non licet arguere, humani intellectus immortalitatem, cum intellectus in actu, ex Alexandro; ſit Deus, qui cum intellectu potentia coniungitur tamquam lumen, vt *Ariſtoteles* docuit *lib. 3. de anima cap. 3.*

Contra quam ſententiam pro ſpeculatione præſenti ſufficiet afferre eam inſtantiam quam affert *Auerroes in calce commenti 36. 3. libri de anima*. ſi enim inquit ipſe. *Intellectus potentia corruptibilis eſt, nullam poterimus inuenire viam ſecundum quam intellectus agens copuletur cum intellectu qui eſt in habitu. copulatione propria, ſcilicet copulatione ſimili continuationi formarum*

rum cum materijs. & cum ista continuatio non fuerit posita, nulla erit diuersitas inter comparare ipsum ad hominem, & ad omnia entia, nisi per diuersitatem suæ actionis in eis.

Quæ instantia profectò validissima est, si accipiamus, vt accipere necesse est, intelligere esse in homine operationem vitalem, quæ à principio intrinseco, & per se, illi competit, nempe ab aliqua animæ facultate, non tantum, tamquam à principio pasiuò; verumetiam tamquam à principio actiuo, ac propterea *Aristot. 3. de anima partic. 17.* vtrumque intellectum, tàm potentia, quàm agentem appellat differentias animæ. si autem intellectus potentia est generabilis & corruptibilis, numquam poterit cum eo copulari intellectus agens; ita vt ex vtroque fiat vnum principium vitale, vt esse debet intellectus in habitu. corruptibile enim, & incorruptibile, cum differant genere, non possunt simul vniri, tamquam potentia & actus; & ideo, bene deducit Auerroes, quod iuxta talem sententiam, nulla erit diuersitas inter copulationem intellectus agentis cum homine, & cum alijs entibus, nisi per diuersitatem suæ actionis in eis. & secundum hunc modum, respectus eius ad hominem, non erit nisi respectus agentis ad hominem, non respectus formæ; cum enim talis intellectus sit, ex aduersariorum sententia, prima mens, ac maxime vniuersalis causa, non copulabitur cum homine, nisi eo modo quo copulatur cum alijs entibus, & nulla alia erit diuersitas, nisi quod in vno operatur vno modo, & in alio alio modo. & ita non causabit in homine intellectionem, nisi concursu quodam vniuersali; veluti concurrit etiam cum lapide ad grauitandum. Quare neque ego existimarim hanc fuisse Alexandri sententiam, vt propalam circumfertur; non enim adduci possum vt credam Alexandrum ingentem philosophum, peripateticorum omnium post Aristotelem longe principem, in tam absurdam concessisse opinionem, quod etiam *Auerroes* fatetur eodem *commento 36. libri 3. de anima*, vt manifestum est diligenter legentibus ipsum. quamuis vero satis obscura sit eius phrasis, non minimam, tamen ex dictis accipiet claritatem. In hac eadem sententia fuit Augustinus Eugubinus, doctrina non minus quàm eruditione clarus, qui *in lib. 9. de perenni philosophia*, statuit Alexandrum minime existimasse, quod intellectus humanus qui dicitur potentia, sit mortalis, sed neque quod omnis intellectus agens sit Deus, sed tantum hoc Alexandrum accepisse de primo intellectu agente. Hanc vero Eugubini sententiam quamuis alibi fusius comprobabimus, tamen nunc etiam ex aliquot Alexandri locis, quæ ab Augustino minime afferuntur confirmabimus. vt vero

clarius

clarius Alexandri ſententia nobis innoteſcat, ſupponendum eſt: Alexandrum ſtatuiſſe in homine duplicem intellectum potentia, quorum vnus alterum recipit. hoc clare apud *Alexandrum* legitur ſuo *1. libro de anima cap. de intellectu potentia ſiue materiali*. vbi poſtquam capite præcedente conſtituerat duas animæ rationalis virtutes, practicam & ſpeculatiuam. hæc habet verba. *Intellectus autem potentia, is eſt, quem tunc habemus cum generamur & in lucem edimur. & is quoque pari pacto duplex; alter alterius ſuſcipiendi vim habens. Hunc vero materialem & vocari, & eſſe nemini dubium eſt.* Per hunc vero duplicem intellectum, Alexandrum intellexiſſe tum phantaſiam; tum etiam intellectum proprie dictum minime eſt ambigendum; partim quia, alia ratione non eſt aſsignare tales duos intellectus, à prima origine nobis datos, quorum vnus alterum recipiat; partim etiam, quia conſuetum eſt, apud peripateticos, & maxime apud Ariſtotelem, imaginatiuam, intellectum appellari, vt apud ipſum videre eſt *3. de anima partic. 20.* vbi inquit, *ſeparatus autem eſt ſolum hoc, quod quidem eſt, & hoc ſolum immortale eſt & perpetuum. Non reminiſcimur autem, quia hoc quidem impaſsibile eſt, paſsiuus vero intellectus corruptibilis eſt.* Per intellectum autem paſſiuum, accepit imaginationem, quemadmodum etiam *2. de anima partic. 155.* Intelligere diuiſit in imaginari & exiſtimare; dicant aduerſarij quicquid velint, alias oſtendant qui ſunt hi duo intellectus potentiæ, quorum vnus alterum recepit; ſtatim atque geniti ſumus. Hoc autem pacto; bene Alexander cum Ariſtotele præceptore concordat, qui *1. moralium nicomachiarum cap. vltimo*, ſenſitiuam animæ partem concupiſcibilem; quamuis ratione carentem rationalem tamen appellat, eo quod ſit apta nata obſequi, & parere rationi, etiam ipſe humanam imaginationem intellectum appellans, eo quod ſit apta nata ſuſcipere intellectum; qui vere intellectus potentia dicitur; ac propterea ordinata eſt ad hanc vlteriorem, & poſtremam perfectionem ſuſcipiendam, qua homo eſt homo. Animaduertendum præterea eſt, quod vtrumque hunc intellectum, vno materialis, ſiue potentiæ intellectus, nomine appellat, ita vt vtrumque ſub eodem nomine confundat, vt patet ex vltimis loci citati verbis, cum inquit. *Et his quoque pari pacto duplex; alter alterius ſuſcipiendi vim habens. Hunc vero materialem, & vocari, & eſſe, nemini dubium eſt.*

Ex quibus patet, deceptos hucuſque fuiſſe illos omnes, qui exiſtimarunt Alexandrum aſſeruiſſe animum humanum mortalem, quia dixit intellectum potentia eſſe mortalem, cum per intellectum potentia, duplicem intelligat intellectum, vt dictum eſt; & cum dicit illum mortalem: de illo intellectu intelligit, qui eſt ſuſceptiuus vere dicti intellectus,

ctus, qui & imaginatiua rationalis est, ac propterea talem intellectum præparationem appellat, quæ omnia non ego, sed Themistius ille, dilucide iuxta sensum quem attulimus, paucis explicauit *in calce cap. 32. libri 3. de anima*, his verbis. *Hoc genus, animalibus non potest contingere, quia in his constitutio animarum, & præparatio contumax ineptaq; est, vt intellectum potentia possint recipere, qui ab intellectu agente perficiatur.*

Veluti autem duos intellectus potentia apud Alexandrũ dari monstrauimus. Ita duos intellectus agentes apud eumdem ostendemus; vnum quidem, primum omnium intellectum; ac primã mentem, cunctorum opificem, & authorem, qui proculdubio Deus est; alterum vero ab eo productum, veluti à sole radium; veluti enim radius non est sol, sed lux à sole producta, ita hic alius intellectus agens non est Deus, sed intellectus à Deo productus. Hoc autem clare demonstratur à *Themistio 3. de anima cap. 32.* his verbis. *An primum quidem intellectum illuminantem credi vnum oportet, illuminatos vero, & subinde illuminantes multos; quemadmodum, quamquam sol est vnus; tamen lux, quæ de sole procedit, & mittitur, quasi abiungitur ab eo, & diuellitur, atque ita in multos obtutus distrahitur, distribuiturq; quam ob rem Aristoteles intellectum non soli, sed lumini comparauit. Plato autem soli, quia intellectum, & animum hominis Deo esse quam simillimum volebat.*

Sed valde obscure ab Alexandro, eo quod multa deficiãt in eius monumentis, quæ ad nos peruenerunt. Is autem *libro suo 2. de anima cum multis capitulis, nempe 18. 19. 20. 21. & 22.* explicasset, non solum causam, ob quam Aristoteles statuit intellectum extrinsecus aduenire; verumetiam multa alia, quæ ex eiusdem sententia ad eumdem intellectum pertinent: id potissimum docuit. quonam pacto intellectus hic immortalis, ac separabilis existens, post mortem remanere poterit, cum neque alio migrare, neque alicubi manere, ac diuersari possit. incorporeus existens, ac immaterialis. Antea vero quam hoc declararet primum statuit modum, quo hic intellectus, & est in corpore, & corpori aduenit. inquit vero, eum esse in corpore, vt substantiam in substantia, & actu semper suas actiones peragere. Corpori autem aduenire, quoties ex corpore temperato ignis genitus fuerit, aut aliquid eiusmodi, ex mixtione procreatum, vt organum possit huic intellectui suppeditare, qui est in eiusmodi mixtione (quoniam est in omni corpore, corpus autem, hoc est.) Quibus verbis partim generationem innuit vltimi gradus sensitiuæ, qui est proxima dispositio ad recipiendũ intellectum extrinsecus aduentantem. partim vero, modum quo adipiscitur intellectus, appellat autem mixtionem, ex qua resultat talis

forma, calorem, à prædominio, vt etiam *Aristot.* dixerat *lib. de iuuentute senect. morte, & vita*, quod generatio est participatio animæ sensitiuæ in calido humido; vita autem est eius mansio. gradum vero huiusmodi sensitiuæ, quem imaginatiuam esse diximus. appellat organum diuini intellectus, quem intellectum dicit esse in mixtione, ex qua resultauit forma, quæ est eius organum, nam cum hic intellectus sit in omni corpore, & mixtio huiusmodi sit corpus, necessario, & in ipsa hac mixtione erit hic intellectus, atque ita, non est necesse, ipsum moueri de loco ad locum, vt corpori adueniat; parum autem refert ad rem propositam, siue hoc organum dicamus sumi pro imaginatiua, vt paulo ante monstrauimus, siue pro eo, qui vere dicitur intellectus potentia, vt aduersarij contendent; non enim hoc probare nunc instituimus; sed vtrum vnus tantum sit intellectus agens apud Alexandrum, & is Deus, vel duplex, vt apud Themistium. cum vero hæc dixisset, & ex hoc intellectu, & intellectu potestate intellectum nostrum constare. sumens intellectum potestate, vt supra dixerat, compositum ex duplici intellectu potentia; quorum vnum, alterum recipit: tandem *cap. 23.* declarans, quomodo hic idem intellectus secernitur, siue separatur, hæc habet. *Atque is noster intellectus est. & secernitur sane, quemadmodum etiam concernitur. neque enim alio migrat, sed quoniam vbique est, manet in corpore: quod ex secretione dissolutum est, corrupto, atque abolito organo, velut artifex amißis ferramentis. agit quidem etiam tunc, non tamen materialem, atque organicum actum.*

Ex his autem verbis, nec non etiam, ex alijs, quæ habentur capite proxime præcedente. hoc pacto. *Noster enim intellectus compositus est, tum ex potestate, quæ est organum diuini intellectus, quem intellectum in potestate Aristot. nominat, tum ex illius actu, quorum altero absente, impoßibile est, vt intelligamus. Vna enim cum prima seminis emißione est intellectus in actu, qui per omnia penetrauit, & actu existit. velut in alio quodam corpore quorumlibet. postquam vero, etiam per nostram potestatem agit, tunc & noster intellectus is nuncupatur, & nos intelligimus. quemadmodum si quis cogitatione complecteretur artificem, qui nunc sine ferramentis ageret ex arte; nunc cum ferramentis, cum etiam actus iuxta artem circa materiam in ipso est. Eadem quoque ratione & diuina mens semper quidem agit; quam ob rem & est actu, & per organum etiam vbi ex collatione corporum, & temperatura factum fuerit instrumentum eiusmodi. tunc enim materialem quemdam actum agit.*

Ex his inquam verbis manifeste colligitur, intellectum agentem, siue in actu, de quo loquitur Alexander non esse mentem illam primã, & Archetypam, opificem omnium, quam vere ac proprie Deum appellamus,

pellamus, sed esse alium intellectum ab illo primo participatum; ac propterea diuinum cognominatum, non solum ab Alexandro; verumetiam ab ipso Aristotele quam sæpissime. quod ita probo. Mens illa prima, & nobilissima, quæ Deus est, quamuis non solum per potentiam, & per præsentiam; verumetiam per essentiam vbique, & in omnibus sit, vt non modo Theologi; verumetiam philosophi sapienter asseruerunt, vt *Aristoteles* author est *1. de partibus, cap. 5.* & ex propria, & etiam Heracliti sententia.

Tamen, nullus vnquam ex philosophis, neque antiquis, neque recentibus audebit dicere, ipsam ita cuiusque hominis caduco, & corruptibili corpori addictam esse, vt cum ipso, aut cum aliqua ipsius facultate tamquam organo operetur; id enim satis vile, atque abiectum esset de summo, ac perfectissimo rerum omnium principio cogitare, quem, vel ipsi cælo coniunctum esse *Aristot. 8. phisicor.* demonstrauit absurdum. At vero citatis verbis, aperte Alexander fatetur, intellectum in actu, coniungi cum intellectu potestate, qui est eius organum, ipsumq; eumdem, vna cum prima seminis emissione esse, ac postquam per nostram potestatem egerit: tunc nostrum intellectum nuncupari; & nunc per instrumentum corporeum agere; atque materialem actum exercere; nunc vero sine instrumento, quemadmodum artifex, qui modo cum ferramentis, modo sine ferramentis, ex arte operetur. Non est igitur opinandum, Alexandrum existimasse huiusmodi intellectum, de quo ita loquitur, esse Deum. sed ipse met suam sententiam aperit, diligenter aduertentibus; non solum hoc loco; verum etiam *2. naturalium quæstionum*; quamuis satis obscurus sit, & varius. credo ob multa, quæ deficiunt in codice, iniuria temporum deprauato.

Vt autem ipsam clarius percipiamus, supponere oportet, quæ ipse docuit *2. libro naturalium quæstionum, cap. 3.* vbi statuit à diuino corpore, hoc est à cælo, comunicari inferioribus elementorum corporibus, non solum motus, & quietis, verumetiam animasticum principium, quod diuinam potentiam appellat, sequutus Aristotelis doctrinam *2. de generatione animalium, cap. 3.* vbi inquit, contineri in semine spiritum, & naturam, quæ proportione respondet elemento stellarum, atque omnem animæ virtutem, siue potentiam, corpus aliud participare, idq; magis diuinum, quam ea, quæ elementa appellantur, verum prout nobilitate, vel ignobilitate inter se differunt animæ, ita & naturam eius corporis differre. hoc vero corpus partim esse separabile à corpore, vt in quibus diuina pars comprehenditur, qualis est, quæ

mens appellatur. partim inseparabile, quibus postremis verbis, philosophus duplex corpus diuersis animabus, siue animæ virtutibus assignat, vnum quidem separabile, ijs animabus, quæ diuinum quid comprehendunt; mentem scilicet, & intellectum. alterum vero inseparabile, ijs, quæ mente, & intellectu carent. vt nos supra fusius paulo post initium huius libri explicauimus. Hanc eamdem sententiam sequutum fuisse Alexandrum, atque ita nostrum intellectum diuinum appellasse, ex verbis à nobis allatis palam est. non autem proprie ac vere Deum, vt perperam aduersarij existimarunt. inquit enim loco citato *cap. 23. Atque is noster intellectus est, & secernitur sane; quemadmodum etiam concernitur, neque enim alio migrat, sed quoniam vbique est, manet in corpore, quod ex secretione dissolutum est. corrupto, atque abolito organo.*

Corrupto igitur corpore, remanere inquit intellectum in eo corpore, quod ex secretione, hoc est, post corruptionem viuentis corporis dissolutum, hoc est, separatum est; hoc autem est illud corpus, quod Aristot. dixerat esse separabile, ratione cuius, dicit Alexander, secerni atque concerni intellectum, hoc est, corpori aduenire, atque ab eodem separari, non quod ipse intellectus per se alio migrare, vel aliunde aduenire dicatur, non enim capax est motus, cum incorporeus sit, sed ratione huius corporis in quo est, non tamquam in organo, quod viuificet, sed tamquam in vehiculo, quo mediante, cum sit omnino incorporeus, & immaterialis, materiæ, & corpori coniungatur, quod corpus, æthereum vehiculum; non modo cum Platone & Platonicis; verumetiam cum Aristotele, & Alexandro legitime appellare possumus, vt fuse à nobis ante explicatum fuit, vbi hanc ipsam sententiam, tamquam Aristotelicam fuisse à Marco Tullio recensitam, & postea à Bessarione Cardinali Nicæno, viro doctissimo, confirmatam, ostendimus. Hoc corpus, quod vehiculum est animarum, aperte fuisse ab Aristotele positum, apud ipsum legere est *libro 3. de generatione animalium cap. 2.* his verbis. *Generantur autem in terra, humoreq́; animalia, & plantæ, quoniam humor in terra, spiritus in humore; calor animalis in vniuerso inest, ita vt quodam modo plena sint animæ omnia.*

Neque hoc quod diximus de corporeo animæ, aut intellectus vehiculo, illis repugnat Aristotelis dogmatibus, quibus docuit *1. de anima*, animam non esse corpoream, neque ex aliquo tenui, & subtili corpore, vt ignem, aut aerem, velut existimarunt antiqui; nos enim non asserimus animam esse corpus, quod impugnatum fuit ibi ab Aristotele; neque animam esse in hoc corpore tamquam in organo, quod viuificet, & cum quo operetur, quod pariter improbatum fuit, sed

neque

neque hoc vti, vel indigere intellectum, in propria operatione, cum illi potius impedimento sit corpus ad intellectionem, & melius illi sit sine corpore esse, quàm cum corpore; vt *primo de anima* dixerat; sed ipso indigere, tamquam medio, quo vniatur corpori, tam diuersa, atque distita à seipso natura, atque substantia prædito. Ita, de intellectu agente, qui nobis vnitur, atque in nobis est principium intelligendi, existimasse Alexandrum, ex eius dictis colligo. Alium quoque ipse innuit intellectum, in hoc eodem capite, de quo satis confuse, & obscure loquitur, ita vt, aut Deum significare velit, aut causam aliquam, longe superiorem eo intellectu, qui in nobis est agens. his verbis. *Verba præterea illa quæ in tertio de anima habentur, his accommodanda esse affirmabat. Quin etiam habitum, & lumen ad eum referri, qui vbique est. Is autem intellectus, siue solus ipse res gubernat, quæ in hoc orbe sunt, ad relationem diuinorum, & concernit ac discernit. vnde ipse intellectum in potestate creat, siue cum ordinato, certoq; cælestium motu. (ab eo enim res, huius orbis gignuntur accessione præsertim, & recessione solis.) siue ab eo procreantur, & ab intellectu nostro. Vel ab his quidem, & ab eorum motu natura ipsa proficiscitur, ipsa autem res singulares, vna cum intellectu gubernat. reclamare his tunc videbatur, vt intellectus cum diuinus existat, in vilissimis, pessimisq; versetur. id quod Stoici opinati fuerunt, & vt sit omnino in rebus, quæ in hoc orbe sunt intellectus, & præcipua ac primaria quædam prouidentia. præterea, vt intelligere in nobis non sit, neque id nostri muneris sit, sed vt nobis, vbi primum in lucem editi simus, naturaliter insit constitutio intellectus in potestate, & organici, vna cum actu per intellectum extrinsecum, qui non mutat locum eum, qui dum res intelligitur in aliquo fit. Neque enim sensilium formæ postquam ipsas perceperimus in sensorijs ceu locis suis fiunt. separabilis vero dicitur intellectus extrinsecus, & separatur à nobis, non tamquam aliquo migrans, locumq; commutans, sed separabilis quidem dicitur, tamquam per se existens, & non cum materia. separatur autem à nobis, quoniam non intelligitur, non quod alio demigret. Ita enim in nobis quoque gignebatur.*

Quæ verba diligenter legantur velim, & ponderentur à studioso lectore. Duos enim diuersos intellectus separatos, manifeste significant illa potissimum. *siue ab eo procreantur, & ab intellectu nostro.*

Interruptus vero verborum sensus, & in multis minime continuata, nec sibi cohærens dictorum series; suspicionem faciunt, multa deficere, quæ claram authoris sententiam redderent, si adessent. Non mirum autem est, si multa de vtroque confuse vsurpantur, quæ nonnisi alterutri ex ipsis competere possunt, cum eam inter se vterque hic intellectus apud Aristotelem, & alios peripateticos affinitatem habeant.

beant, quam habet radius ad solem. Hæc vero; quæ de Alexandri sententia à me dicta sunt, quæ non dubito paradoxa apud quamplurimos futura; ita dicta existimentur, vt si quis veriorem aliquam interpretationem afferat, me, etiam in ipsam facile concessurum putetur; sed iam plus satis à proposito digressi sumus. vt vero vnde discessimus reuertamur. Abunde ni fallor, ac luculenter eam, quam assumpsimus prioris argumenti propositionem demonstrauimus, tum ex Aristotelis, & Alexandri, tum etiam aliorum peripateticorum sententia. nempe, intellectum nostrum, separata intelligere, vel intelligere posse. ad quam necessario sequitur, & eius substantiam separatam, aut separabilem esse, & immortalem, tum quia, proportionatam esse oportet potentiam ad obiectum, tum quia in ijs, quæ separata sunt à materia, idem omnino est intelligens, & intellectum; de quo in sequenti fusius agemus; quandoquidem affluente nobis scribendi materia, in tam ardua disputatione, quam prosequuti fuimus, nimis in longum protraximus præsens caput, ita vt, argumentum alterum, quod proposuimus prosequi non licuerit.

Alterum ex eodem loco argumentum affertur, responsiones aduersariorum recensentur, & confutantur. Cap. XXXI.

NEC minus valida, ex eadem Aristotelis sententia, quam explicauimus, desumitur pro immortalitate humani intellectus argumentatio, huiusmodi. Omne immateriale est immortale, sed humanus intellectus est immaterialis, ergo humanus intellectus est immortalis, maior propositio est euidens, apud philosophos, minor autem probatur dupliciter; primo ex clara Aristotelis confessione *in calce particulæ 15.* his verbis. *Quare illis quidem non inerit intellectus, sine materia enim potentia est intellectus talium.* Secundo ex necessaria ab his, quæ Aristoteles hic docet deductione; cum enim Aristoteles dubitationem proposuisset, quomodo intellectus intelligit se, an quatenus intellectus, vel alia ratione, & alia ratione minime se ipsum intelligere dicendum sit, quia tunc ipsi aliquid inesset, ratione cuius seipsum intelligeret, cuius contrarium supra statutum fuerat cum Anaxagora,

xagora, qui illum ſimplicem & immixtum dixit. Iterum dubitauit, ſi ſeipſum intelligit, quatenus eſt intellectus. ergo quicquid eſt intelligibile eſt intellectus; cum enim propoſitio ſecundum quod ipſum ſit conuertibilis, ſequitur. Intellectus, vt intellectus, eſt intelligibilis, ergo intelligibile, vt intelligibile eſt intellectus, quod manifeſte eſt abſurdum, nam multa materialia ſunt intelligibilia, & tamen non ſunt intellectus, vt lapis eſt intelligibilis; ſed tamen non eſt intellectus.

Ad hanc vero dubitationem reſpondens, poſt aliqua interiecta verba dixit: *In habentibus autem materiam, potentia ſolum vnumquodque eſt intelligibilium. Quare illis quidem non inerit intellectus, ſine materia enim potentia eſt intellectus talium. ille autem intelligibile erit.*

Quæ verba communi omnium Doctorum conſenſu, tum illorum qui pro nobis ſtant, tum etiam illorum qui nobis aduerſantur. hunc ſenſum habent, vt philoſophus facta intelligibilium diſtinctione in ea, quæ actu ſunt intelligibilia, & ea, quæ poteſtate, ſoluat quæſtionem, dicens non omne intelligibile eſſe intellectum; ſed tantum intelligibile immateriale: rationem autem attulit, quia ſolum immaterialia ſunt intelligibilia actu, in habentibus autem materiam, potentia ſolum eſt, vnumquodque intelligibilium; quare cum intellectus ſit potentia ſine materia, illud tantum intelligibile erit intellectus, quod eſt ſine materia, quodque eſt intelligibile actu. ex quo neque lapis, neque aliquod aliud materialium, quamuis intelligibilia ſint, erit intellectus. Non conuertitur ergo ſimpliciter propoſitio, intellectus, vt intellectus eſt intelligibile. ergo intelligibile, vt intelligibile eſt intellectus, quia neque ſimpliciter eſt, ſecundum quod ipſum; nam intellectus, vt intellectus non eſt intelligibile ſimpliciter, ſed in actu, ergo non intelligibile ſimpliciter, ſed intelligibile in actu eſt intellectus. Ex qua Ariſtotelis ratiocinatione, concluditur manifeſte, intellectum humanum eſſe immaterialem, alias neque eſſet intelligibile actu, neque eſſet ſimul intelligibile, & intellectus, cum horum vtrumque ſine materia eſſe, ab Ariſtotele perhibeatur; ſed videamus, quid ad hæc aduerſarij. *Petrus Pomponatius lib. 1. ſuæ Apologiæ cap. 5. Simon Portius libello de mente humana cap. 19. Zabarella in commentarijs, ſuper 3. de anima, in expoſitione text. 15.* omnes vnanimi conſenſu reſpondent, intellectum humanum non intelligere ſe ſicut vere, & actu intelligibilia, hoc eſt ſicuti intelligentiæ ſeipſas intelligunt; non enim intellectus humanus ſeipſum per ſuam eſſentiam intelligit, ſicut intelligentiæ, ex Ariſtot. ſententia; ſed per aliorum ſpecies, & ita

minime ſequi intellectum humanum eſſe immaterialem; ſunt autem hæc Pomponatij verba, prædicto cap paulo infra medium. *Ad quintum vero, quod adducebatur dicimus, quod ex eo quod ſeipſum cognoſcit, & actum ſuum, ſeparatq́; actum ab eſſentia, arguimus ipſum non eſſe ſenſum, verum ex eo, quod non ſe primo cognoſcit, neque per ſui eſſentiam, ſed per aliorum ſpecies, ſcimus ipſum non eſſe vere abſtractum, quoniam vere abſtracta ſe per ſe, & ſe primo cognoſcunt, & deinde alia, vnde eſt naturæ mixtæ ex abſtracto, & non abſtracto, quamquam magis abſolute teneat de non abſtracto, quam de abſtracto: Nam quemadmodum in humano animo non vere, idem eſt, quod intelligit, & quod intelligitur, ita non vere inter abſtracta debet connumerari, licet aliqualiter, idem ſit intelligens, & quod intelligitur, ſicut & aliqualiter eſt abſtractum; immo cum in ſenſu; ſentiens ſit ipſum ſenſatum, ſenſus & abſtractus dicitur. ſecundo namq́; de anima proprium eſt vnicuique ſenſui eſſe receptiuum ſpecierum ſine materia.*

Sed hæc ipſorum reſponſio, quamuis ſpecioſa ſatis ſit prima facie, & valde plana; tamen ſi diligenter conſiderentur Ariſtotelis verba, abſurdiſſima eſt, & illis maxime aduerſatur; ſi enim intellectus nullo alio modo ſeipſum intelligit, quam intelligendo ſpecies intelligibiles, quas habet, & per quas efficitur, & eſt actu, fruſtra adducta eſt ab Ariſtot. diſtinctio de duplici intelligibili, actu ſcilicet, & immateriali, ac potentia, ſiue materiali, quinimmo neque ſoluit dubitationem propoſitã, neque docet quomodo in ijs, quæ carent materia, idem ſit intelligens, & intelligibile; primum autem ita probo, ſi intellectus ſemper intelligit ſe, intelligendo ſpecies, ergo ſemper intelligit ſe, ſicut intelligibilia poteſtate, nunquam ſicut intelligibilia actu, probatur ſequela; quia ſpecies, quæ ſunt in intellectu, ſunt intelligibilia materialia, quamuis enim percipiantur immaterialiter; tamen dicunt, & repræſentant eſſentiam in materia, tã ſi ſint intelligibilia phiſica, quam ſi ſint mathematica, vt hoc eodem capite docuit Ariſtot. necnon etiam infra capite 6. & contra hæc Ariſtoteles diſtinxit intelligibilia actu, in quibus idem eſt eſſe, & eſſentia; neque vero admittenda eſt Portij, & Zabarellæ reſponſio, dicentium, vocari, has ſpecies intelligibiles potentia, quia eſſe ipſarum ſit in materia in actu; tunc vero dici intelligibiles actu; cum per abſtractionem effectæ ſpirituales ſunt in intellectu, & ita idem fiunt, quod intellectus; nam præterquam quod afferre hanc diſtinctionem, non eſſet afferre diſtinctionem de duplici intelligibili; ſed de duplici re, vna ſenſibili, quæ eſt in materia, & extra animam, alia vero, quæ eſt immaterialis, & in anima; cuius contrarium Ariſtot iam ſtatuit in hoc capite, dicens, duplex eſſe intelligibile; vnum materiale, cuius eſſe diuerſum eſt ab eſſentia; alterum vero immateriale, in quo

eſſe,

esse, est idem cum essentia; Nimis stolidus fuisset Aristot. qui de intelligibili extra animam posito dubitationem attulisset. puta, vtrum lapis extra animam sit intellectus. soluens vero dubitationem, valde remote, & improprie res materiales, & concretas, intelligibiles appellasset, cum neque sensibiles esse possint, proprium namq; est vnicuique sensui percipere formas sine materia.

Præterea neque solueret propositam dubitationem; nam dum proponit dubitationem, sumit terminos in vna significatione, & dum soluit, sumit illos in alia. Proponit namq; quæstionem. vtrum intellectus sit intelligibilis, quatenus intellectus, vbi intelligibile sumitur stricte, ac proprie pro intelligibili perceptibili ab intellectu in potentia propinqua; nullus enim vnquam existimabit Aristotelem dubitasse, vtrum intellectus quatenus intellectus; sit Asinus extra animam, quamuis asinus sit intelligibilis, vt est ens quodam. cum autem soluit, sumit intelligibile communissime pro quolibet ente, etiam extra mentem existente. vnde iuxta ipsorum expositionem, ita responderet Aristot.; nempe quod non quodlibet intelligibile est intellectus; nam intelligibile materiale, quod est extra mentem, & est intelligibile potentia, non est intellectus.

Adhuc tertio, neque doceret quomodo in non habentibus materiam, idem sit intelligens, & intellectum; si enim propterea essent idem, quia intentionaliter, vt dicunt, non autem quia realiter, sequeretur, quod sensus esset potentia immaterialis, cum intentionaliter idem sit, sensus actu, quod sensibile actu, & è conuerso, vt *Aristot.* docuit *2. de anima partic. 138.* aut falsum esset, quod assumitur, in carentibus materia, idem esse cognoscens, & cognitum, cum hoc pariter esse, & in materialibus potentijs conspiciatur; neque verum vnquam esse posset, intellectum esse intelligibile, & intelligibile esse intellectum; nam quamuis intellectus cognoscens lapidem, intentionaliter fiat lapis, quia concipit formam lapidis; tamen numquam poterimus dicere, lapidem fieri intellectum, quia intellectus est substantia; lapis autem conceptus ab intellectu, est accidens. quare & vehementer miratus sum, Zabarellam in expositione huius loci, vt suam sententiam tueretur, non fuisse veritum dicere, quod lapis in anima existens, est intellectus, & intelligens, quod quantum sit absurdum, vnicuique est manifestum. Vidit Iulius Castellanus, vnus ex aduersarijs, quā aliena ab Aristot. esset huiusmodi expositio. & veritate compulsus, coactus est Portium redarguere, quamuis in cæteris eius assecla, ac imitator fuerit; is autem *lib. 3. de intellectu humano cap. 6.* expo-
nens

nens hunc Ariſtot. locum, hæc habet verba. *Hac ſecunda eſt difficultas, quam paulo poſt in 15. contextu, ita remouet Ariſtot. dicens, intellectum eſſe quidem intelligibilem, ſed vt ipſa intelligibilia; nimirum vt beata, ac ſempiternæ mentes. Etenim per hæc verba (ſicut ipſa intelligibilia) non debemus interpretari materialia, ſed immortales, ac diuinas mentes, quæ vere ſunt intelligibilia, & dicuntur, neque prorſus ridicula (quod cenſuit, neſcio qua ratione Portius) nec extra propoſitum eiuſmodi fuerit explicatio. nam ex duobus ſupra poſitis membris, alterum negat Ariſtoteles, ſcilicet intellectum eſſe intelligibilem, vt reliqua materialia, ſed eum vult eſſe intelligibilem, vt vera intelligibilia, quæ formæ dicuntur ſeparatæ, quod clariſſime oſtendit, hæc ſtatim pro ratione ſubiungens (in ijs enim, quæ ſunt ſine materia, idem eſt quod intelligit, & quod intelligitur: ſcientia namque ſpeculatiua, & ipſum ſcibile idem eſt; cur autem non ſemper intelligat cauſa conſideranda eſt, in habentibus autem materiam, potentia ſolum vnumquodque eſt intelligibilium, quare illis quidem non inerit intellectus, ſine materia enim potentia eſt intellectus talium, ipſe autem intelligibile erit). Quæ ſane omnia præter rem forent pronunciata, ſi ſtatuerimus intellectum noſtrum eſſe intelligibilem, ſicut reliqua materialia. Intellectus ergo; hæc enim eſt huiuſmodi verborum ſententia, eſt intelligibilis quatenus intellectus, atque, vt vera ſunt intelligibilia, quoniam nulla materia eſt implicatus, ſed actu intelligibile eſt, neque agente intellectu indiget, qui eum actu reddat intelligibilem, ſicut intelligibilia poſtulant materialia.* Hæc ingenue confeſſus eſt Caſtellanus, quamuis immortalitatis, & ipſe oppugnator. Confeſſi etiam ſunt, & Pomponatius, & Portius, & Zabarella. Pomponatius namq; loco citato inquit, quod intellectus ex eo, quod ſeipſum cognoſcit, & actum ſuum, ſeparatq; actum ab eſſentia: arguitur, quod non ſit ſenſus, quare & ipſum ſtatuit naturæ mixtæ ex abſtracto, & non abſtracto; quod tamen impoſſibile eſt, quia eſſe abſtractum, & non abſtractum, dicit contradictionẽ, vt fuſius ſuo loco dicemus. & *Portius cap. 19.* inquit, intellectũ ſpeculatiuum, idem eſſe cum re intelligibili, quia nulla actio corporalis, cum actione ſpeculandi communicat, & *Zabarella in explicatione huius partic. 16.* clarius id confirmat, his verbis. *Ideo eſt in hac parte notandum, quod id, quod hic de intellectu Ariſtot. dixit, verum eſt aliquo modo etiam de ſenſu, dicit enim in contextu 121. & 138. ſecundi libri, quod ſenſus recipit ſpecies ſine materia, & addit, quod ſenſibile actu, & ſenſus actu, ſunt idem; nihil enim aliud eſt viſus in actu, quam viſio, & nihil aliud eſt viſio, quam color in oculo ſpiritualiter receptus; cum igitur color ille ſit ſpecies ſine materia, vt ibi dicit Ariſtot. & viſus fiat quodam modo res viſa; ſequitur quod modo quodam, etiam viſus in actu, eſt ſine materia; multo tamen minus, & aliter quam intellectus, quod oſtendo, tum ratione ipſius facultatis, tum ratione obiecti; nam potentia*

tentia sensitiua est organica, ideo in sua operatione est materialis quodam modo, quia in recipiendo vtitur corpore: est tamen aliquo modo immaterialis ratione iudicij, quia sola ipsa anima iudicat, at intellectus, neque in iudicando, neque in recipiendo vtitur corpore; ideo est magis immaterialis, quam sensus, & magis vnitur cum intelligibili, quam sensus cum sensibili.

Ex hac vero ipsorum confessione, manifeste habetur, intellectum esse vere immortalem, & seipsum intelligere, tamquam vere intelligibilia, & immaterialia, si enim ex *Aristot. 2. de generatione animalium cap. 3.* hæc conuertuntur non vti corpore, & esse separabile à corpore; quorum enim actio sine corpore esse potest, hæc à corpore separabilia sunt. proculdubio cum operatio intellectus speculatiui cum actione corporis non communicet, & ipse intellectus à corpore, & omnino à materia separabilis erit, & cum seipsum intelligit, tamquam vere intelligibile, & à materia separatum intelligit, quod si ita Aristotelem exponamus, vt etiam græci censuerunt, ac dicamus, intellectum seipsum intelligere, vt vere intelligibilia, quæ immaterialia sunt, protinus, manifesta erit causa dubitationis, quam subnectit, necnon etiam quare ipsam statim non soluit, ipsam vero considerandam proponit.

Si enim intellectus sua natura est intelligibilis, vt actu intelligibilia, cum semper sibi ipsi sit præsens; quare seipsum non semper intelligit, huius vero causam considerandam proponit; quam sequenti capite considerat, inquiens, in anima intellectiua duas esse differentias, secundum quas intellectus dicatur; alius quidem patiens, alius vero agens, ita vt patiens cum sit potestate, alio indigeat, à quo fiat actu, atque ita seipsum non possit intelligere nisi per speciē, quæ in ipso sit actu; ac proinde seipsum non semper intelligat; Agens vero cum actus sit, & energia, atque actu intelligibile, & intelligens, non aliquando quidem intelligit, aliquando vero non, vt Aristot. sequenti capite docebit; sed semper intelligit. Non ita vero Aristot. dicit, quemdā intellectum esse passiuū, quemdam vero actiuū, quasi duo sint intellectus, natura & substantia distincti, paulo enim ante determinauerat, in vna, & eadem anima has esse differentias, sed vnum & eumdem intellectum, quatenus particula animæ est, & potentia eius animæ, quæ est actus, & entelechia corporis, intellectum passiuum dicit, & potentia, cum nonnisi ope sensuum sibi obiecta ministrantium, in quibus intelligat, speculari possit. Quatenus vero intellectus est, & nullo corporis adminiculo indiget, nec quoad esse, neque quoad operari: cū melius sit intellectui sine corpore esse, quā cū corpore, vt Aristot. dicebat *1. de anima partic. 49.* eatenus eum agentē, siue actu intellectū appellat, neque vllum inconueniens

ueniens est, vnũ, & idem diuersa ratione esse actu & potestate, quamuis simplicissimũ sit, veluti vna, & eadem linea curua, dicitur diuersa ratione cõcaua, & conuexa. Ita & natura humani intellectus, quatenus gradus est animæ, & corpori copulatur, vt eius perfectio, & principium operandi eatenus potentia est, quatenus vero in sui natura, & essentia consideratur, & est intellectus, eatenus actus est, & efficiens.

Ita vt de hoc intellectu id dicere nobis liceat, quod de homine Mercurius ille Trismegistus in Asclepio docuit, ipsum medietatis loco feliciter esse positum, veluti enim homo animo immortalibus cognatus est, corpore vero mortalibus, ita & noster intellectus ex Aristot. sententia, quatenus coniungitur sensibus, passiuus, ac potestate est, quatenus vero in seipso manet, vt verbis Simplicij vtar, efficiens est, & actus, sed hæc pro tempore dicta sint, tertio enim libro hanc quæstionem ex præscripto peripatetico fusius examinabimus, vbi ea, quæ in sequenti capite pro immortalitate intellectus ab Aristotele afferuntur, pariter põderabimus, quæ à nobis consulto nunc prætermissa sunt, quandoquidem adhuc minime liquet, vtrum intellectus agens, de quo Aristot. infra sermonem habebit, sit particula nostræ animæ, & ad nos pertineat perficiendo essentiam, an vero sit intellectus alius, à nobis prorsus separatus, & Deus, qui tantum erga nos se habeat, vt lumen, & habitus, vt nostris aduersarijs magis placuit. Nunc vero quandoquidem prolixæ nimis ex multis locis mostrauimus, Aristot. manifeste, & disertis, vt aiunt, verbis, non autem obscure, & dubie, immortalitatem humani animi pronunciasse. Omnesq; responsiones, & interpretationes quas ad prædicta loca huc vsque aduersarij attulerunt, confutauimus. Ad secundum librum, Deo iuuante, properabimus, in quo non amplius authoritate, sed ratione certabitur.

Libri Primi finis.

IVLII

IVLII CAESARIS LAGALLA

DE IMMORTALITATE ANIMORVM ex Aristotelis sententia.

LIBER SECVNDVS.

Proponitur Methodus dicendorum. Cap. I.

RAECEDENTE libro; in explicando eo, quod primum in quæstionem venit; opus nostrum, & labor fuit. est autem quod primo quæritur, vt Aristotelis more loquamur; An est, siue quia est, quod cum duplici pacto cognosci possit, confuse scilicet, & distincte ex eodem *Aristot. 2. Analiticorum posteriorum*. confuse vero de ipso in priore libro fuerit disputatum; nunc de eodem distincte quærendum est. Cum vero, distincte quærere ipsum an est, sit ipsius causam venari, & indagare, & supra statutum fuerit, ex Aristotelis authoritate, humanum intellectum esse immortalem, nunc immortalitatis causam, per quam humano intellectui inest, inuestigare, ac diligenter perquirere est necessarium.

Verum quia, vnumquodque quæsitum, tunc per causam demonstratur, cum per essentiam, & quidditatem subiecti, cui competit demonstratur, subiectum autem, de quo quæritur immortalitas, intellectus scilicet, est substantia simplex, de qua nullam accipere possumus cognitionem, cum sensibus non subiaceat. inde est, quod difficil-

limum, aut etiam impossibile fore iudicem, rationem aliquam, vel argumentum afferre, quo à priori, certissima ratione, solo tantum naturalis luminis ductu, humani intellectus immortalitas demonstretur; accedit etiam, quod si intellectus humani naturam immortalem constituerimus, nullam ipsius causam ex Aristot. principijs poterimus assignare, cum sempiternorum, tamquam immobilium nulla sit causa, vt *Aristot. 3. metaphisic. cap. 3.* docuit, neque enim efficientem habere possunt, quo namq; modo possibile est, motus principium in immobilibus esse, neque finalem, cum ipsamet sibi ipsis bonum sint, & finis, quare & immobilia sunt, sine motu autem; non adipiscimur finem; nec minus materialem, cum prorsus simplicia sint, ac omnis materiæ, & potentiæ expertia; restat igitur, vt per nullum genus causæ, de immortalibus, aliquid, ac sempiternis monstrari possit. Vna itaque, reliqua est via, à posteriori scilicet, & ab effectu, nobis cogenita & vernacula, qua, ea quæ priora sunt, & sua natura magis nota elucidari nobis, atque innotescere possunt. Hac itaque duce de immortalitate humani intellectus differere aggrediemur, ab eius operatione, eius naturam, & essentiam arguentes; veluti enim ex transmutatione materiam; ita ex operatione formam cognoscere, natura nos docuit. Est autem in rebus arduis duplex argumentatio, per quam veritas cognosci, aut iam cognita, & concepta manifestari possit, vna quidẽ ostensiua appellata; altera vero deducens aduersarium ad impossibile; Ex his prior, veluti præstantior, ac magis certa, ita difficilior, ac minus prompta; altera vero quamuis certitudine inferior, & acriuia, expeditior, tamen magis, ac magis efficax est, ad redarguendam aduersariorum improbitatem, eorumq; perduellem contumaciam edomandam. Vtraque igitur mihi proposita, posteriorem præmittendam censui, tum vt magis facilem, tum etiam, vt omnibus magis notam, primam vero validiore milite armatam, tamquam triariorum cohortem, posteriore loco collocabo, ita vt tota hæc disputatio duabus partibus concludatur, in quarum prima, aduersariorum sententiam, in Aristotelis doctrina, & principijs, falsam, & impossibilem esse ostendemus. ex quo necessario deducitur, nostram sententiã, quæ illi contraria est, aut contradictoria, esse verã; In altera vero immortalitatem intellectus humani veram esse, & apud Aristotelem, & ex naturæ principijs, qua maxima poterimus certitudine; (humana tamen) demonstrabimus, aut saltem, illam summe probabilem, & non solum Aristotelis; verumetiam omniũ hominum placitis quã maxime consentaneam ostendemus; ita vt ad eam, nihil falsum, nihil impossibile,

nihil

nihil absurdum sequi; non modo ex constituto, ac præscripto naturæ ordine; verumetiam ex Aristot. decretis, non difficile sit ostendere, quod, Deo iuuante, suis iactis fundamentis in tertio libro præstabimus.

Alexandri, & quorumdam eius sectatorum sententia, recensetur. Caput II.

PRIMVS omnium, quos ego sciam, qui Aristoteli hanc notam impegit, tamquam humanum animum generabilem, & corruptibilem existimauerit, atque pronunciauerit: fuit Alexander ille Aphrodisæus, qui Seuero, & Antonino Cæsaribus, tantam in peripatetica philosophia sibi authoritatem comparauit, vt eorumdem Imperatorum testimonio Ἐξηγητὴς, hoc est Doctor, siue expositor, & interpres cognominatus fuerit, vt ipsemet in procemio libelli de fato prædictis Imperatoribus nuncupato testatum posteris reliquit.

Alius enim Alexander Ægeus, qui longe ante ipsum commentaria scripsit in Aristotelis metaphisicā, quamuis falso à Sepulueda Aphrodiseo sint attributa, vt fusius præcedente libro cap. 8. monstrauimus, nequaquam ausus est, hoc Aristoteli crimen inferre, quinimmo in expositione *partic. 17. libri 12. metaphisicorum*, Aristotelem statuisse humanum animum immortalem aperte profitetur, neque Diogenes Laertius, neque Plutarchus in placitis philosophorum, quamuis hic Aristotelem animam dixisse entelechiam referat; hanc illi sententiam tribuerunt. Ab Alexandro vero non defuerunt viri grauissimi, qui ita Aristotelem censuisse serio affirmarunt, inter quos non modo vterque Gregorius Nissænus, & Nazianzenus, vnus in libro de anima & resurrectione, quamuis Aristotelem è nomine non recenseat; alter vero oratione prima de Theologia; verumetiam Iustinus philosophus & martyr, oratione parenetica ad gentes, & Galenus libro quod animi mores sequantur corporis temperaturam cap. 4. vbi Andronicum peripateticum antiquissimum Aristot. interpretem, qui Catonis Vticensis temporibus vixit. huius sententiæ assertorem commendat, quorum postremi, etiam Aphrodisæi temporibus floruerunt, quamuis ipso aliquantulum iuniores. Hos vero omnes hoc de Aristotele opinatos fuisse, censendum est, ob præiudicatam tanti philosophi authoritatem in Aristotelis dogmatibus, cuius testimoniū grauissimum

uissimum reputari omnium consensione videbant. Accedit, quod non fuit difficile hoc religiosis, atque Christianis viris persuadere, qui adhuc superbientem Etnicorum philosophorum audaciam, obiectis eorum erroribus, & nepharijs sententijs infringere nitebantur. Cum hoc igitur strenuissimo aduersariorum Duce Alexandro, nobis initium certaminis erit. Primum vero eius sententiam non modo, vt apud ipsum varijs locis legitur; verumetiam vt apud eiusdem asseclas, ac potissimum apud Portium fortissimum commilitonem communita, atque cataphracta proponitur, fideliter explicabimus.

Quamuis autem non parum difficile sit, hac in re Alexandri sententiam aperire, cum toto illo processu *secundi libri de anima à cap. 13. vsque ad cap. 24. inclusiue*, necnon etiam *1. lib. à cap. 21. vsque ad 28.* in quibus de intellectu agit: obscure satis, ac ita varie locutus fuerit, vt ex eius verbis; si quis diligentius considerauerit non minus immortalitas humani intellectus, quam mortalitas colligi possit, vt aliquo pacto superiore libro etiam declarauimus; necnon fusius, Deo dante, suo loco monstrabimus; tamen ipsam nunc prout ab aduersarijs, necnon etiam à nostris recensetur, & apud eumdem ipsum multis locis legitur, recitabimus.

Duos apud Alexandrum legimus in homine intellectus, præter eas differentias, quæ non ab essentia, sed ab operatione desumuntur, cuiusmodi sunt, intellectus in habitu, in actu, speculatiuus, & practicus. Possibilem scilicet, siue potentia, quem, & materialem intellectum dicunt, & agentem, siue efficientem, aut actiuum, & actu intellectum, de quibus Aristoteles sermonem habuit *libro de anima tertio:* eosdemq; prædictis nominibus nuncupauit; ac de vno quidem *capite primo*, de altero vero *cap. 3.* loquutus fuit. Ex his vero intellectum potentia appellatum: esse hominis constitutiuum, quem tunc habemus, cum generamur, & in lucem edimur, vt *Alexander* inquit *1. de anima cap. 22.* quia vero huius intellectus natura nihil aliud est, nisi, quod sit possibilis, vt *Aristot. 3. de anima partic. 5.* dixerat; hinc factum est, vt Alexander existimauerit, hunc intellectum non esse aliquod ens actu, sed esse simpliciter, & absolute potentiam, & potentiam eius animæ, quæ est entelechia, susceptiuam formarum, & intellectionum; ex quo intellectus materialis nomen sortitus est; veluti enim materia, potentia se habet ad suscipiendas omnes formas sensibiles; ita hic intellectus, potentia est, ad suscipiendas omnes formas intelligibiles. quare & agrapho ipsius tabulæ ipsum similem esse dixit *Aristot. partic. 15. tertij de anima*. Ex quo iure merito factum est, vt tum Philoponus, tum alij hanc senten-

sententiam tribuerint Alexandro, existimasse scilicet intellectum hunc esse puram potentiam, siue præparationem; non autem esse actum aliquem, & formam. ac propterea ab Aristotele impassibilem, & immixtum appellari, quod rei veritate ipse testatur, his verbis *2. de anima cap. 14. Sensus sane, qui per corpora fiunt, non sunt id, quod apprehendunt, sed aliud quid actu existunt; ipsa autem potestas alicuius corporis est. quocirca patiente aliquid corpore sensuum apprehensio fit, & propterea non omnium rerum quilibet sensus apprehensiuus est, est enim quidam ipse iam actus. Intellectus autem, qui nec per corpus res apprehendit, nec corporis potestate est, neque patitur, neque demum est aliquod ens actu, hoc aliquid fieri non potest; sed est simpliciter potestas quædam eiusmodi entelechia, & anima. formarum & intellectionum susceptiuus. Is igitur intellectus materialis existens, in omnibus ijs est, quæ perfectam animam obtinent, hoc est in hominibus.*

Hunc intellectum, & generabilem, & corruptibilem esse ait, atque nobiscum connasci, & pariter commori; connasci autem tamquam potentiam, & organum alterius intellectus, qui agens dicitur & actu, quique nostram substantiam non perficit, sed diuinus cum sit separatus est, & immortalis, itaut ipsius ope, atque coniunctione intellectus potentia intelligibilia ipsa percipiat, & fiat actu. Modum autem, quo & hic intellectus ingeneratur nobis, & cum diuino intellectu coniungitur, ita vt, cum opportunum fuerit intelligat, Alexander paucis explicat *libro 2. de anima cap. 22.* his verbis. *Quoties itaque ex corpore temperato, ignis genitus fuerit, aut aliquid eiusmodi ex mistione procreatum fuerit, vt & organum possit huic intellectui suppeditare, qui est in eiusmodi mistione (quoniam est in omni corpore; corpus autem etiam hoc est) id organum intellectus, potestas, dicitur, apta scilicet quædam potestas ad excipiendum intellectum, qui in actu est. quoties igitur consequutus fuerit hoc organum; tunc & tamquam per organum, & tamquam circa materiam, & tamquam per materiam agit, & tunc nos dicimur intelligere.*

Quibus verbis clare docet Alexander intellectum humanum, nihil aliud esse, quam potentiam quandam, quæ formam consequentem temperiem elementorum consequitur, quam in igne consistere inquit, aut in aliquo alio eiusmodi, hoc est in calore animali, qui nequaquam igneus est, sed proportione respondet cœlo; hanc vero potentiam nihil aliud esse, quam aptitudinem quandam, suscipiendi intellectum agentem, qui extrinsecus aduenit, & omnibus præsto est. Videtur autem Alexander hanc sententiam ab Andronico peripatetico mutuatus, qui vt refert Galenus loco paulo ante citato, existimauit animam, aut esse temperaturam, aut facultatem ex tempe-

ratura conſequentem. Hanc Alexandri opinionem conatus eſt Portius multis argumentis communire, & potiſsimum *Ariſtot.* authoritate *ſectione 30. problematum problemate 5.* vbi quærens, cur ſeniores amplius mente valeamus; iuniores ocius diſcamus, hæc ſubdit: *Quia natura parens, & author omnium, inſtrumenta duo nobis inſeruit, quorum opera inſtrumentis extraneis vti valeremus. Manum inquam corpori dedit, animo mentem, eſt enim mens quoque rebus à natura nobis impertitis adnumeranda, vicem ſane gerens inſtrumenti. Cætera omnes ſcientiæ, artesq́ noſtra opera ſunt; mentem ipſam, opus eſſe naturæ fatendum eſt. Vt igitur manu, non iam inde ab ortu natura vti poſſumus; ſed cum eam natura abſoluit, perfecitq́ (procedente namq́ ætate, manus ſuum opus maxime efficere poteſt); ita etiam mens quæ res naturalis eſt, non protinus, ſed in ſenectute maxime nobis contingit, atque tunc potiſsimum conſumatur, atque abſoluitur, niſi detrimento aliquo lacera, læſaq́ ſit, quemadmodum cætera quoque opera naturæ.*

Mens vero poſterior, quam manuum facultas accedit, quoniam etiam inſtrumenta mentis poſteriora ſunt, quam manuum inſtrumenta; eſt enim mentis inſtrumentum ſcientia; menti namq́ vtilis ſcientia eſt, vt tibicini tybia. Manuum inſtrumenta res pleraque naturales ſunt; Natura autem ipſa, eiusq́ res omnes priores ſunt quam ſcientia. quorum autem inſtrumenta priora ſunt, facultates quoque eorundem prius contingere congruum eſt. His enim crebro vtentes conficere habitum ſolemus, & iſta ſic reciprocantur, vt quam vicem hæc inter ſe gerunt, quorum inſtrumenta ſunt, eandem inſtrumenta quoque ipſa inter ſe habeant: viciſsimque, quam inſtrumenta inter ſe, eandem illa quorum ſunt inſtrumenta. Mens igitur ea de cauſa nobis ſenioribus contingit. Diſcimus autem ocius iuniores, quia rem ferme nullam tenemus; cum enim res pleraſque ſcimus, non æque præterea capere alias poſſumus. Quomodo etiam meminiſſe melius ea valemus, quæ mane primum percipimus: deinde procedente die memoria hebetatur, quoniam multa iam perpetrauimus.

Ex his autem plura colligit pro ſententia Alexandri, quam & ipſe tuetur. primum, quod hic intellectus ſit à natura inditus, & non extrinſecus adueniat. ſecundum, quod ſit inſtrumentum animæ, inquit ipſe, nos vero exponimus, quod ſit inſtrumentum intellectus agentis, vt ſupra Alexander dixerat. tertium vero, quod læditur vt cæteræ animæ facultates, quæ caducæ, & à natura ſunt. quartum, quod à principio non ineſt nobis perfectus, ſed imperfectus, ita vt eius vſus procedente tempore adueniat, & eius perfectio exiguo tempore perduret, vt idem *Ariſtot. 12. metaphiſicor.* confeſſus eſt. Non ſolum vero hæc Portius pro huius ſententiæ confirmatione attulit, quantum pertinet ad eius naturam generabilem, & corruptibilem, verumetiam ita

ipſum

ipsum esse potentiam, & facultatem asseuerauit, vt eundem esse substantiam omnino neget, hoc eodem *cap. 7. sui libelli de mente humana*, vbi prædicta attulit, hæc autem sunt eius verba. *Etenim nullibi intellectum potentia 3. de anima (in quo omnem rationem intellectus potentia explicauit) esse substantiam affirmauit; sed solum de eo hac prædicata protulit. ipsum esse potentia, impassibilem, simplicem, separabilem ab organo, & immixtum, qua omnia conueniunt intellectui, vt facultas est cognoscendi; tamen numquam dixit illum esse substantiam, quod quidem summe necessarium erat ad rationem intellectus explicandam.*

Hinc intellectum statuit Portius, necessario inseparabilem esse, si enim, inquit ipse, separabilis esset, tunc esset aliquid actu, quod contradictionem implicaret, cum enim Aristot. dicat, huius intellectus naturam esse potentia, maxima foret contradictio, si id quod natura sua est potentia, idem esset actu, quod æque esset, ac dicere non esse potentia, quo eodem argumento Auerroem ait vrgere illos, qui materiam per se subsistere asserunt.

Hinc intellectum esse in corde deducit, quia animæ substantia, cuius intellectus facultas est, & instrumentum, in corde est.

Hinc Aristotelem *libello de longitudine, & breuitate vitæ, cap. 2.* dixisse corrupto animali corrumpi scientiam, ergo & animam, siue intellectum, cum sit subiectum scientiæ.

Hinc genito homine, generari vnum per se, & corrupto, aliquam corrumpi substantiam, quod nequaquam fieret, si intellectus, qui est vltima hominis forma, non gigneretur genito homine, aut eodem corrupto non corruperetur; tunc enim intellectus tamquam substantia quædam per se subsistens, non solum corpori adueniret, & ab eodem separaretur, verumetiam in corpore esset, non tamquam forma, quinimmo seipsum intelligeret, & intelligibilia per se, vt reliquis separatis substantijs cōpetit, atque ita nō esset in pueris, & infantibus intellectus potentia, sed actu, neque ἀγράφῳ adsimilis dici posset, sed γραμματείῳ, in quo γράμματα, hoc est, litteræ descriptæ sunt. Hæc de intellectu potentia, seu potestate, quem proprie intellectum humanum existimāt. Tum Alexander, tum Alexandrei statuerunt, quamuis non in omnibus omnes conueniant; solus enim Portius quantum ego cognoui, cum Alexandri opinata sententia statuit, intellectum esse puram potentiam, & præparationem; quinimmo nō esse substantiam, cum cæteri reclament, Pomponatius enim, Zabarella, & Iulius Castellanus ipsum esse formam informantem profitentur, quinimmo Castellanus præcise in hoc Portium damnat, Pomponatius vero propria quadam, ac peculiari via

longe diuerſa ab hac, quam recitauimus ex Alexandro, mortalitatem humani animi inuehere, atque tutari conatus eſt, de qua peculiariter infra loquemur.

Alterum vero intellectum, quem non tamquam humanum, aut ſubſtantiã hominis conſtituentem, in homine eſſe dicunt, ſed veluti intelligentiã quandam, ſeu potius Numen, quod omnibus præſto ſit humano intellectui iungi, vt lumen & habitus, quo intelligibilia illuſtrentur, vt actu ab intellectu percipi, & comprehendi poſſint, materiali ipſorum conditione purgata, quæ veluti, denſis tenebris, intellectus aciem antea retardabat; Diuinum prorſus eſſe, & Deum aſſeuerarunt, qui ſolus non tantum ſeparabilis, ſed ſeparatus eſt, perpetuus, & immortalis, ſubſtantia, actus exiſtens, & energia, ac propterea non aliquando quidem intelligit, aliquando autem non, ſed ſemper intelligit, quæ omnia, & *Ariſtot.* docuit *3. de anima cap. 3.* & *Alexander* fuſe explicauit *2. ſuo lib. de anima cap. 19.* Quod vero hunc intellectum exiſtimauerit Alexander eſſe Deum, manifeſte colligitur ex *cap. 24. prædicti libri*, & potiſſimum ex illis verbis, quibus inquit.

Verba præterea illa, quæ in tertio de anima habentur, his accommodanda eſſe affirmabat. Quin etiam habitum, & lumen ad eum referri, qui vbique eſt. Is autem intellectus, ſiue ſolus ipſe res gubernat, quæ in hoc orbe ſunt, ad relationem diuinorum, & concernit, ac diſcernit, vnde ipſe intellectum in poteſtate creat, ſiue cum ordinato, certoq; cæleſtium motu; ab eo enim res huius orbis gignuntur; acceſſione, præſertim, & receſsione ſolis, ſiue ab eo procreantur, & ab intellectu noſtro. Vel ab his quidem, & ab eorum motu natura ipſa proficiſcitur, ipſa autem res ſingulares, vna cum intellectu gubernat. & cætera.

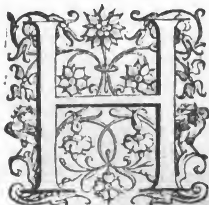
Quæ dicta quamuis non mediocrem inuoluant obſcuritatem, tamen aperte tribuunt, huic intellectui multa munia, quæ Dei ſunt, vt vniuerſum gubernare, aut ſolum, aut cum cæleſtibus orbibus. & infra clarius idem ſignificat, cum difficultatem de eodem intellectu proponit aduerſus Stoicos; vtrum intellectus hic, cum diuinus ſit, in viliſſimis, peſſimiſq; verſetur, vt Stoici exiſtimarunt; & vtrum in rebus, quæ in hoc orbe ſunt, ſit intellectus, cum hæc inferiora contingentia ſint, & varietati ſubiecta, à qua perpetua, ac neceſſaria penitus abhorrent. ita intellectum humanum ex vtroque componi *Alexander* docuit *2. de anima cap. 23.* his verbis. *Noſter enim intellectus compoſitus eſt, tum ex poteſtate, quæ eſt organum Diuini intellectus, quem intellectum in poteſtate Ariſtot. nominat, tum ex illius actu, quorum altero abſente impoſſibile eſt vt intelligamus; vna enim cum prima ſeminis emiſsione eſt intellectus in actu, qui per omnia penetrauit, & actu exiſtit. velut in alio quodam corpore quorumlibet.*

bet. Postquam vero etiam per nostram potestatem agit; tunc & noster intellectus is nuncupatur: & nos intelligimus. Quemadmodum si quis cogitatione complecteretur artificem, qui nunc sine ferramentis ageret ex arte; nunc cum ferramentis, tum etiam actus iuxta artem circa materiam in ipso est. Eadem quoque ratione diuina mens semper quidem agit; quamobrem & est actu, & per organum etiam, vbi ex collatione corporum, & temperatura factum fuerit instrumentum eiusmodi; tunc enim materialem quemdam actum agit.

Quæ adeo clara, & manifesta sunt, vt nullo indigeant paraphraste, nec metaphraste. Docent etenim intellectum humanum, partim esse aptitudinem illam, ac potentiam, siue præparationem, vt Alexandri verbis vtar, quæ ad animam, quæ ex temperie humani corporis est, consequitur, quæve diuini intellectus est instrumentum, vt eius actionem congruo tempore suscipiat, & hunc proprie intellectum humanum dicunt, quo homo in specie propria constituitur; quamuis enim reliquorum brutorum animæ è gremio, & potestate materiæ eductæ sint, & ad propriam quæque corporis consequatur temperiem; tamen nulla ex ipsis hanc potestatem, & præparationem habet, vt diuino intellectui coniungi possit, & eius luminis, ac operationis sit susceptiua, & in hoc, specie ab homine reliqua differunt animalia; partim vero esse diuinum intellectum, qui etsi omnibus rebus inest tamquam omnibus præsens, & suæ bonitatis per omnia diffusiuus; tamen intellectui humano peculiariter adest, veluti lumen diaphano, vt eius tenebras submoueat, quibus ad intelligenda hæc sensibilia impeditur; cum enim phantasia intellectui ea subministret spectra, quæ à sensu in actu effecta sunt: hæc vero in organis recepta singularibus, singularia sint: minime intellectio sequi potest; nisi aliquid immateriale, atque sublimius adsit, cuius ope rerum essentiæ, prout sunt absque materiæ conditionibus ab intellectu percipi possint. Hac ratione, vera esse affirmant ea, quæ de intellectu potentia, *Aristot. 3. de anima* testata reliquit, nempe ipsum esse immixtum corpori, & impatibilem, & inorganicum, & separabilem, quia scilicet potentia animæ est, non anima, atque ita animam quidem dicunt esse corpori mixtam, quia corporis est actus; non autem intellectum, cuius natura potentia est; ac proinde etiam inorganicus, & impatibilis dicitur intellectus; id enim, in quo est potentia, organicum dicitur, & patibile, cum id sit forma, quæ ad certam totius, aut partis temperaturam sequitur, & ab incommensurato obiecto destruitur destructa temperiei ratione, ac armonia. hac inquam ratione, prædicta attributa de intellectu posse dici affirmant, non autem quia ingenitus sit, & immortalis. hæc

apud Alexandrum legere eſt, potiſſimum *lib. 2. de anima cap. 14.* & fuſius apud *Portium* ſuo *libello de mente humana cap. 7.* Hanc Alexandri ſententiam, non ſolum ex ipſius met ſcriptis, & eius ſectatorum collectam; verumetiam antiquorum Ariſtotelis interpretum, Philoponi, Auerrois teſtimonio, vt comprobatam accepimus, ita etiam & tradidimus.

Prædictæ ſententiæ confutatio. Cap. III.

HANC ſententiam Alexandri, & Portij ex eo potiſſimum capite confutabimus, quo Galenus libro ſupra citato, quod animi mores ſequantur corporis temperaturam, *cap. 4.* Andronici peripatetici ſententiam caſtigauit; cum enim laudaſſet Galenus, Andronicum aſſerentem animam eſſe temperaturam, in alio eumdem damnauit, dixerat namq; animam, aut eſſe temperaturam, aut facultatem, quæ ſequitur ad temperaturam, quare in hoc ſecundo capite eum repræhendit his verbis.

Quod addidit facultatem reprahendo, ſiquidem anima facultates multas habet, quippeq; eſſentia quædam ſit, id quod eſt ab Ariſtotele recte conſcriptum, recteq; prius, eſt homonimia diſtincta, nam cum materia & forma, & quod eſt ex vtraque cõiunctum, ſubſtantiæ vocabulo gaudeant, eam ſubſtantiam, quæ ex forma eſt, eſſe animam enunciauit, cum nihil aliud præter temperaturam, vt paulo ante oſtenſum eſt, dici poſſe videatur.

Ex quo ita arguo; pars ſubſtantiæ eſt ſubſtantia, ſed anima eſt ſubſtantia, ergo pars animæ eſt ſubſtantia, intellectus eſt pars animæ, vt dixit philoſophus *3. de anima partic. 1.* ergo intellectus eſt ſubſtantia, ergo non eſt pura potentia, vt exiſtimauit Alexander, neque eſt accidens, vt dixit Portius.

Hoc argumento vſus fuit Iulius Caſtellanus, quamuis noſter aduerſarius contra dictam ſententiam *lib. 2. de humano intellectu cap. 6.* Nec minus contra eandem validiſſimis rationibus inuehitur *Zabarella, quæſtione de mente humana cap. 14.* etiam ipſe pugnaciſſimus immortalitatis hoſtis. & primo, quia intellectus humanus recipit intelligibilia, at potentia non recipit, ſed eſt ratio recipiendi, ergo intellectus humanus non eſt potentia. maior propoſitio eſt *Ariſtot. 3. de anima text. 2.* vbi inquit, intelligere eſſe pati aliquid, ſicut ſentire, minor eſt euidens in ma-

teria prima, materia etenim prima, quæ eſt ſubſtantia, recipit formas ſenſibiles, non autem eius potentia, quæ eſt ratio recipiendi, ergo pariter in intellectu. potentia non recipit formas intelligibiles; ſed eſt ratio recipiendi eas; ac veluti materia non eſt ſimpliciter potentia; ſed eſt ſubſtantia potens, ita intellectus non eſt ſimpliciter potentia, ſed ſubſtantia potens. ſecundo, quia in *textu 5. tertij de anima*, vbi naturam intellectus humani deſcribit, ipſum intellectum dicit *δυνατὸν*; non autem *δύναμιν*; hoc eſt potentem, ſiue poſſibilem; non autem potentiam. tertio, quia *ſequenti textu 6.* aperte inquit, animam, non autem facultatem, eſſe locum ſpecierum intelligibilium. ex quo ita arguit, quod recipit ſpecies intelligibiles eſt intellectus; ſed anima recipit ſpecies intelligibiles, ergo anima eſt intellectus. ergo non potentia & facultas, ſiue accidens animæ. quarto, quia *Ariſtot. textu 8. & 18.* inquit, intellectum intelligendo fieri omnia. at vero ſubiectum quod recipit dicitur fieri illa, quæ recipit; non autem aptitudo, ſiue potentia recipiendi, cum omnia accidentia recipiantur in ſubſtantia.

Quinto, quia quod *textu 8. & 18.* dixerat de intellectu, quod intelligendo fit omnia, idem *textu 37. & 38. eiuſdem tertij de anima* declarauit: dicens animam eſſe quodam modo entia omnia, quia intellectus eſt omnia intelligibilia; ſenſus autem omnia ſenſibilia. ergo intellectum dixit idem quod animam intelligentem; non autem facultatem intelligendi; quemadmodum ſenſum, idem quod animam ſentientem.

Sexto, hoc idem colligit ex *Ariſtot. eodem libro textu 38.* vbi aſſerens intellectum eſſe formam formarum, ſenſum vero eſſe formam ſenſibilium. decernit intellectũ contra aduerſarios eſſe formam, & actum; non autem puram poteſtatem. ſubdit vero idem Zabarella deceptos fuiſſe prioris ſententiæ authores, ex eo quia non conſiderarunt, quod vbi Ariſtot. dicit intellectus naturam nihil aliud eſſe, quam vt ſit poſſibilis, & nihil eſſe actu eorum, quæ intelligit, & eſſe ſicut agraphum: hæc omnia dixit de intellectu reſpectu operationis, & obiecti, non autem reſpectu eſſentiæ; non enim intellectus reſpectu propriæ eſſentiæ eſt potentia, & facultas; ita enim eſſet accidens, quod impoſſibile eſt, cum ſit anima; ſed reſpectu obiecti, cum neceſſe ſit eſſe denudatum ab omni eo, quod intelligit, vt poſſit ea percipere; veluti neceſſe eſt organum videndi, ſiue humorem criſtallinum eſſe diaphanum, & denudatum ab omni colore, vt poſſit illos videre, & veluti materia prima quamuis ſit potentia ad omnes formas ſenſibiles ſuſcipiendas; tamen aliquid, & ipſa eſt, quo materia eſt: ita & hic intellectus; quamuis reſpectu intelligibilium potentia eſt; tamen aliquid eſt, quo eſt

intellectus, siue forma & actus. Consentiunt igitur etiam aduersarij, & validissima afferunt argumenta, contra falsum, & impossibile Alexandri Aphrodisæi, & Simonis Portij fundamentum, cui innixi humanum animum ex Aristotelis sententia genitum, & mortalem affirmare non dubitarunt; quare & ipsorum sententia omnium peripateticorum iudicio, tàm nostrorum quàm aduersantium, tamquam falsa & impossibilis, tum ex Aristot. doctrina, tum etiam ex vera philosophia est explodenda; sed accedamus & nos ad hanc sententiam expugnandam alio sumpto principio. Aut animæ potentiæ sunt idem re quod anima, & non distinguuntur nisi ratione, vt passim docuit *Portius*, ac potissimum *cap. 3. citati sæpius libelli*, aut differunt re, & ratione. si non differunt re, ergo intellectus potestate, qui animæ est potentia, re non differt ab anima, & ita est substantia non accidens; nam re ipsa nihil aliud est potentia intellectiua, quam intellectus potens intelligere; intellectus autem est anima, cum ipsi competat diffinitio animæ ab Aristotele tradita *2. lib. partic. 24.* vbi inquit animam esse id quo viuimus, & sentimus, & mouemur, & intelligimus primo. Intellectus autem est principium quo intelligimus, ergo, & quo viuimus, & sentimus, & mouemur; cum ea, quæ deinceps sunt, semper contineant potentia ea, quæ prius sunt; vt in figuris, ita & in animatis ex *Aristot. 2. de anima partic. 31.* Aut non sunt idem re, sed differunt sicuti etiam ratione, ita vt potentiæ animæ sint accidentia, vt est in sententia Alexandri, & aperte confessus est Portius. & hoc pacto homo constituetur in esse suo specifico, non solum per aliquod accidens; verumetiam per aliquod, quod est pura potentia, & nihil est actu; hanc enim ipsi statuunt esse naturam huiusmodi intellectus: quod quantopere sit absurdum, quinimmo impossibile adeo omnibus notum est, vt non sit operæpretium recensere. Quinimmo ipsemet *Portius capite 3. sui libelli:* aduersus Philoponum opinatem, corpus anima sensitiua iam præditum rationalis susceptiuum, grauissime ex hoc inuehitur; quia sequeretur animam rationalem, esse accidens, nec homo ab anima rationali esset animal, igitur nec homo; in hæc tamen absurda postea turpiter incidit; cum enim homo sit homo per intellectum; intellectu enim anima hominis intelligit, & sapit, vt *Aristot. 3. de anima partic. 1.* aut hominem ab aliquo accidente constitui necesse erit, aut ab eadem anima non esse hominem. Quare & iterum contra eãdem sententiam insurgens dico: Aut homo constituitur ab intellectu tamquam potentia, & facultate tantum, aut constituitur ab intellectu, vt est forma, & anima; intellectus enim dupliciter apud Aduersarios sumitur,

mitur, vel enim pro potentia, & facultate, quæ consequitur ad animã, quæ est entelechia, & actus corporis, vel prout connotat ipsam animam, quæ est forma; valde autem inter se differunt hæc, nam intellectus; vt potentia, neque est mixtus corpori, nec est eius actus, nec est organicus; ac proinde etiam est impatibilis, vt supra pariter dictũ est, at vero anima, cuius potentia est intellectus, prædicta omnia sibi vindicat: intellectus etiam accidens est, anima vero substantia. si homo cõstituitur ab intellectu tamquam potentia, proculdubio constituitur ab accidente. si autem constituitur ab anima, cuius potentia est intellectus, tunc homo constituitur per animam sensitiuam, non autem per intellectum; aut animam rationalem, quod est contra omnium hominum consensum, nõ contra Aristot. tantũ; probatur autem hæc sequela; nam ipsi statuunt animam esse formam, non autem intellectum, ergo homo constituitur ab anima, non ab intellectu, ergo homo est homo per sensitiuam; nempe per imaginatiuam, non per intellectum, nec per animam rationalem, & ita non differret à brutis, probatur sequela minor, multis modis. primo, quia ex anima & corpore fit vnum per se, tamquam ex actu, & potentia, ergo prius est esse hominem ex anima humana, & corpore, quam esse intellectiuum ex corpore, & potentia intelligendi, quæ ad animam consequitur, ergo homo non constituitur per intellectum; quinimmo intellectus adueniret homini iam inesse suo specifico constituto, quod supra contra Philoponum impugnasse Portium diximus. secundo, quia talis anima non esset rationalis, & intellectiua per talem aptitudinem, & potentiã intelligendi; sed adhuc esset irrationalis & bruta; ergo homo non constitueretur per animam rationalem & intellectiuam. assumptum vero argumenti dupliciter probo; primum ratione, deinceps Aristot. authoritate. ratione, quia anima intellectiua est principium quo intelligimus; his enim determinari animam *2. libro Aristot.* dixerat *partic. 18. & 24.* & hoc esse animam, nempe id quo viuimus, & sentimus, & mouemur, & intelligimus primo, ex quo deduxit etiam animam esse rationem quandam, & formam, & non vt materiam & subiectum, & *3. de anima partic. 1.* intellectum dixit esse particulam animæ, qua anima intelligit, & sapit, ex quibus ita arguo. Intellectus, qui est pura potentia, non est principium, quo anima, aut homo per animam intelligat, & sapiat, ergo neque anima per hunc intellectum potest esse rationalis, vel intellectiua, nec homo constitui in esse hominis rationali, atque intellectiuo. probatur antecedens, quia pura potentia non potest esse nisi principium patiendi, ergo non potest esse principium alicuius

actio-

actionis vitalis, cuiusmodi est intelligere, præterea si hic intellectus esset pura potentia, tunc anima, quæ est ipsa prædita; nequaquam se haberet, vt ratio & forma, sed potius vt materia, & subiectum; cuius contrarium loco nuper citato Aristot. dixerat. Nec obstat, quod *Aristot. 3. lib. partic. 2.* statuit, intelligere esse pati; nam quamuis sit pati quatenus est recipere intelligibilia obiecta, tamen negari non potest quin sit etiam agere quoad iudicium, & cognitionem, quinimmo intellectio præcipue est iudiciatio, vt inter aduersarios *Zabarella* fuse docuit *in opusculo de mente agente cap. 6. 7.* secundo etiam probatur Aristot. authoritate, hanc animam, qua constituunt hominem, brutam esse, & irrationalem, *Aristot.* namq; *1. Moralium nicomachiorum cap. vltimo.* Diuidens irrationalem animam. vnam inquit esse prorsus rationis expertem; cum ipsius nullo modo sit capax; cuiusmodi est vegetalis, alteram vero esse quodam modo rationis participem; non quia ratione prædita sit, sed quia rationi aliquando obedit, imperioq; eius obtemperat, vt filios parentibus obsequentes videmus. talis autem est concupiscibilis, siue appetitiua. Hoc supposito, arguo tali pacto, concupiscibilis, quamuis sit apta nata copulari cum ratione & intellectu, vt fit, cum ipsis obsequitur; tamen non propterea dicitur rationalis, sed irrationalis, nisi improprie & translatiue, ergo pariter humana anima, quamuis habeat facultatem, vt vniatur cum intellectu agente, non tamen propterea dicetur rationalis, aut intellectiua nisi improprie, sed potius irrationalis, quod aperte in eodem capite Aristot. docuit circa finem, vbi duplicem statuens animæ rationalis significationem inquit, vnam esse rationalem, quæ proprie, & in seipsa rationem habet; alteram vero, quæ ita illam participat, vt is qui dicto patris audiens est, ergo non illa dicitur rationalis, & intellectiua, quæ est apta nata suscipere rationem & intellectum, vt Alexander inquit, & Alexandrei, sed illa, quæ proprie, & in seipsa habet rationem tamquam rem, & non tamquam aptitudinem, de ipsa enim tamquam de re poterat oriri quæstio, quam prætermittendam censuit; vtrum differat re, & ratione, ab altera animæ parte, quæ est rationis expers, eaq; diuidantur subiecto, an ratione tantum, vt concauum & conuexum; non autem tamquam de aptitudine; cum certum sit aptitudinem non posse separari re, ab eo cuius est aptitudo, quam eamdem quæstionem pariter *2. de anima partic. 21.* proposuit, & *libro 3.* vt supra monstrauimus, determinauit. Si ergo anima humana nihil aliud est quam forma educta de temperamento corporis, quemadmodum est sensitiua, & nihil aliud ob anima brutorum differt, nisi quod hæc anima

ma habet aptitudinem ſuſcipiendi intellectum diuinum, anima autem brutorum illam non habet, & penes hoc vna dicitur irrationabilis, altera vero rationalis, humana anima nihil aliud erit quam perfectiſſimus gradus ſenſitiuæ; nempe ſublimis ac nobilis imaginatiua longe præſtantior illa, quæ in brutis eſt, ac tanto illa præſtantior, quanto multorum brutorum imaginatiuam, vt ſimiarum, cercopiteci, elephantorum, & aliorum ſimilium, quæ prudentiam participare videntur, quorumdam, quæ ſtupida ſunt, imaginatiue anteferri conſpicimus. Quæ omnia aperte contra mentem *Ariſtotelis* ſunt, qui *2. de anima*, iuxta vulgatam partitionem, *cap. penult. & vlt.*, multis argumentis monſtrauit, intellectum, ac rationem, neque eſſe ſenſum, neque imaginationem. Quamuis autem multis minime viſa fuerit abſurda, hæc ſententia, quod intellectus, aut ratio humana nihil aliud ſit, quam gradus quidam perfectiſſimæ imaginatiuæ, quemadmodum & imaginatiua quorumdam brutorum, qualia ſunt ſupra commemorata; gradus quidam inferior, & imperfectior rationis, qui proinde exiſtimarunt etiam brutis rationem ineſſe. Inter quos fuit Plutarchus Cheroneus in Dialogo, qui inſcribitur Grillus, & author libelli hortatorij ad bonas artes Galeno adſcripti, & inter recentiores fortaſſe etiam Ioannes Huartes Hiſpanus in examine ingeniorum; tamen nulli bono peripatetico videri vmquam poterit, niſi abſurdiſſima; nõ ſolum quia *Ariſtot. loco citato*, conſulto ipſam impugnat; verum etiam quia homo numquam poſſet intelligere vniuerſale, cum imaginatiua ſit virtus ſingularis, vtpote corporea & organica, & ita incapax eſſet ſcientiarum, vt multa alia prætermittam incongrua. Manifeſte etiam hanc ſententiam redarguunt *Ariſtot.* verba *4. de partibus cap. 10.* vbi inquit, de homine ſermonem habens. *Solus enim animalium omnium erectus eſt; quoniam eius natura, atque ſubſtantia diuina eſt, officium autem diuini, eſt intelligere atque ſapere.*

Intellectum igitur ſubſtantiam eſſe inquit, non potentiam, & accidens, vt aduerſarij falſo Ariſtoteli tribuerunt; ſed iam ſatis ſuperq; Alexander, quantum pertinet ad opinionem, quam habuit de intellectu humano, qui potentia appellatur, eſt confutatus. Nunc ad ea oppugnanda, quæ de intellectu agente docuit, deueniendum eſſet; verum quia de ipſo, vtrum ſit differentia animæ noſtræ, vel potius ſubſtantia aliqua ſeparata, intelligentia ſcilicet, aut etiam Deuſmet, diſputationem infra habituri ſumus: propterea ne repetito de eadem re agere cogamur, conſulto id prætermiſimus.

Petri Pomponatij, Iacobi Zabarellæ, & Iulij Castellani sententia recitatur. Cap. IIII.

ETRVS Pomponatius celeberrimi nominis, peripateticus, magnum, & ipse post Alexandrum, prædictæ sententiæ momentum attulit, edito ad astruendam ex Aristot. opinione mortalitatem libello, quem de immortalitate animæ nuncupauit; alijsq; duobus opusculis; quorum vnum Apologiam, alterum vero defensorium inscripsit; in quibus multis congestis argumentis primo intuitu validissimis, ac ferme inexpugnabilibus, totam philosophantium scholam conturbauit, multosq; etiam clari nominis in suam sententiam pertraxit. Is inquam *libello de immortalitate animæ cap. 9.* cum ante multis rationibus ostendisset, vnam esse cuiuslibet hominis animam eiusdem generis, & substantiæ, & neque multiplicem, ac diuersi generis, vnam scilicet corruptibilem, alteram vero incorruptibilem, & ingenitam, vt non solum Platoni, atque eius sectatoribus; verumetiam multis ex peripateticis, & ijs quidem præcipuis, Simplicio, Themistio, & Auerroi visum fuit. Cumque pariter statuisset *2. capite*, de vna hac, atque eadem anima ex sufficienti combinationum enumeratione, immortalitatem, atque mortalitatem quatuor modis enunciari posse; aut enim vna, & eadem humana anima simpliciter dicitur mortalis, & immortalis, aut secundum quid mortalis, & immortalis, aut simpliciter immortalis, & secundum quid mortalis, aut simpliciter mortalis, & secundum quid immortalis, & ex omnibus his modis constet primum, & secundum esse impossibiles, cum duo contraria eidem simul, & secundum idem competere non possint; tandem duobus reliquis possibilibus examinatis, vnoq; reiecto, scilicet quod sit simpliciter immortalis, & secundum quid mortalis; vltimum accepit, in quo habet humanam animam esse simpliciter mortalem, & secundum quid immortalem. Hoc vero his iactis fundamentis; primo, quod omnis cognitio fit sine materia, vt patet de sensitiua, cum sit vniuscuiusque sensus, sensibile recipere sine materia, vt dixit philosophus *2. de anima*; ergo qualibet potentia cognoscens est quodam modo immaterialis; secundo, quod iuxta tres varios modos separationis, siue abstractionis à materia, tres modi in vniuersum reperiuntur cognitionis; vnus autem est,

est, secundum quem aliqua omnino separata à materia, corpore nullo pacto indigent, neque tamquam subiecto, neque tamquam obiecto, hoc est, obiectum subministrante, cum harum substantiarum cognitio non recipiatur in subiecto, quia ipsæ non sunt in corpore, neque inchoetur à corpore, quia mouentia sunt non mota. talia autem sunt puræ mentes, siue intellectus, & intelligentiæ nuncupatæ; alter vero est, secundum quem aliquæ formæ, cum materiales sint, ita corpore indigent, vt non solum in ipso sint tamquam in subiecto; verumetiam eodem indigeant, & tamquam obiectum subministrante, & tamquam organo, quo operantur; quamuis obiecta non materialia recipiant, sed intentionalia; tales autem sunt omnes sensitiuæ animæ gradus, quamuis aliqui ex ipsis magis spirituales, aliqui vero minus existant. Tertius autem est, inter vtrumque medius, pænes quem aliqua forma, extrema ambo participans, neque omnino materialis, neque omnino immaterialis existens, corpore non indiget tamquam subiecto, ipso tamen eodem indiget tamquam obiecto. & hic est intellectus humanus, siue anima humana, media quædam forma in confinio mortalium, & immortalium constituta.

Hanc vero suam conclusionem ex eo potissimum confirmat, quia oppositum membrum distinctionis, in quo asserebatur animum humanum esse simpliciter immortalem, secundum quid vero mortalem, est valde ambiguum, nec conuenire videtur Aristoteli, quod præcedente capite his rationibus demonstrauit, quia scilicet anima hæc materialiter operatur, vt patet in vegetatiua, non omnes formas recipit, vt notum est in sensitiua, organo vtitur corpore, quod omni animæ est commune, caduca, & mortalia affectat, & sequitur, iuxta id quod satiricus cecinit.

O curuæ in terris animæ, & cælestium inanes.

Quia plures operationes ipsius mortalitatem attestantur, quemadmodum plures eius potentiæ sunt mortales; ex tribus enim, duæ mortales sunt vegetatiua, & sensitiua, vna autem videtur sola immortalis intellectiua, quemadmodum & maior hominum pars ex mortali, & caduca animæ parte viuit, nempe vegetali, & sensitiua, paucissimi autem, & vt Poëta idem, dixit *(vel duo vel nemo)* ex immortali, & intellectiua, & qui ex illa viuunt fatui, & omnium abiectissimi vulgo reputantur. Quia ex hominibus varias terræ plagas inhabitantibus quamplurimi sunt, qui ferinam, & bestialem vitam viuunt, ita vt comparatione cæterorum hominum potius irrationales, quam rationales dici possint. Quia exiguo tempore intellectioni vacamus, & secundum

intel-

intellectum viuimus. Quia adeo tenuem, & obſcuram de rebus vere intelligibilibus notitiam habemus, ſcilicet de Deo, atque alijs mentibus, quinimmo de ipſiſmet naturalibus, ac ſenſibilibus, vt verius vtraque, ignorantia negationis, & diſpoſitionis vocanda ſit quam cognitio, Quia non eſt per ſe notum animã eſſe immortalem, ac demum Quia *Ariſtot. 1. de anima 12.* decreuit, quod ſi intellectus, aut eſt imaginatiua, aut non ſine imaginatiua, à corpore inſeparabilis eſt, quæ omnia ideo humanæ animæ competere aſſerit, quia ſimpliciter, & ſua natura eſt mortalis, ſecundum quid vero, hoc eſt, quatenus intelligit, eſt immortalis, quia enim intellectus in ſua operatione corpore non vtitur tamquam organo, inde eſt, quod ratione intellectionis anima immortalitatem participat, quamuis vere immortalis non ſit. Nullum vero ipſe cenſuit eſſe abſurdum, mortale aliquod immortalitatem participare, quemadmodum neque immortale, mortalitatis conditiones; quorum primum Ariſtotelis authoritate confirmat *2. de anima particulis 34. & 35.* vbi inquit, quod omne ſui ſimilis productiuum immortalitatis eſt particeps; alterum vero *Auerrois 2. de cælo, comm. 49.* vbi aſſerit ex teſtimonio *Ariſtot. libris de animalibus.* Lunam eſſe naturæ terræ.

Hæc Pomponatius *de natura humana anima*, ex Ariſtotelis principijs exiſtimanda cenſuit, quæ non modo prædictis argumentis, verum etiam multis alijs; quibus immortalitatem oppugnat, à nobis conſulto nunc prætermiſſis, & in eam diſputationis partem repoſitis, in qua tum ipſius, tum cæterorum rationibus reſponſuri ſumus, tum in hoc libro, tum etiam duobus alijs confirmare, & communire conatus eſt. Hanc eãdem ſententiam ſequutum fuiſſe Zabarellam, multis in locis conſtat, tum in *libello de mente humana*; tum in *commentarijs in libros de anima*. Cum enim ipſe in Ariſtotelis doctrina humanum animum mortalem ſtatueret; neque Alexandri ſententiam probaret, qui ipſum puram potentiam aſſerebat, quin potius actum, & formam informantem eſſe conſtanter affirmaret, nulli dubium, quod eãdem cũ Pomponatio ſententiam tuetur, ſed clare atque diſertis verbis ipſam profeſſus eſt, *prædicto libello cap. 9.* in reſponſione ad authoritatem *Ariſtotelis 10. Ethicor. cap. 7. & 4. de partibus cap. 10.* vbi ijſdem verbis, quibus Pomponatius vſus, hominem dicit eſſe naturæ mediæ, quamuis non per veram extremorum participationem, ſed ſolum per eorum ſimilitudinem, ac proinde poſſe appellari animum hominis diuinũ, & ſic immortalis exiſtat, vt ab Ariſtot. locis citatis appellatus fuit, cum & reliquæ omnes formæ non ſolum generabiles, & corruptibiles, ſed etiam infimi ordinis ab Ariſtot. diuinæ appellatæ fuerint, *1. phiſicor. text. 81. & 2. de generatione*

anima-

animalium cap. 3. omnem animam diuino quodam corpore, præter ea quæ elementa appellantur participare dixit, necnon etiam *1. de partibus, cap. 5.* omnibus rebus Diuinum numen adesse. Huius autem rei, etiam rationem reddit cũ *Aristot. 1. de cælo, textu 100.* dicente, rebus omnibus à Deo communicari esse, & viuere, his quidem clarius, his autem obscurius, & quia esse cuilibet rei tribuitur à forma, iure merito forma quælibet Diuina dicitur, quatenus est imago alicuius gradus Diuinæ perfectionis.

Hæc Zabarella, at vero Iulius Castellanus, & ipse mortalitatis assertor, vt sæpius dictum est; cum Portij, & Alexandri sententiam damnasset, neque Pomponatij, & Zabarellæ opinioni acquieuit, quippe qui intellectum humanum, neque actum, neque habentem actum ausus est dicere; sed imperfectis entibus adnumerauit, ac proinde potentiam esse existimauit; non autem potentiam puram, & præparationem, de genere accidentium, vt Alexandro tribuitur, & censuit Portius, sed potentiam de genere substantiæ; veluti etenim materiam primam in rebus sensibilibus, substantiam potentia, esse statuimus; ita in rebus intelligibilibus, vel potius in genere intellectuum, hunc intellectum substantiam potentia, pariter statuendum censuit; cum nihil sit eorum, quæ intelligit, antequam intelligat, neque vlla alia sit ipsius natura, quam potentia, vt Aristot. dicebat. Id vero totum eo argumento, vel potius coniectura confirmauit, vt apud ipsum videre est *lib. 2. de humano intellectu cap. 6.* quia in genere, siue ordine intellectuum, veluti datur vnus intellectus simplicissimus, qui purus est actus, & hic est Deus Optimus Maximus: ita dari oportet alium intellectum pariter simplicissimum, qui sit pura potentia, & hic est humanus intellectus, reliqui autem inter hos medij, ex actu, & potentia componuntur, propterea quod, cæteris omnibus natura intellectus possibilis magis, & minus admiscetur, propter quam in intelligentijs reperitur multitudo, & maioris, minorisq; distantia nobilitatis, quod nisi hoc potentiæ genus in illis existeret, omnes essent purissimi actus, & æquali omnes præditæ perfectione, atque ita proprio quodam inuento, & à nemine hucusque, meo iudicio, excogitato. Aristotelis de humana mente, aut potius de humano animo sententiam Castellanus exposuit.

Quid

Quid de prædictis Philosophis Author sentiat, exponitur. *Caput V.*

NVMQVAM certe in eam sententiam adduci potui, vt putarem virũ aliquem philosophũ, hoc est, sapientiæ, & veritatis amatorem, & quod his maius est Christianum, eo nequitiæ, ac prauitatis vmquam deuenire posse, vt consulto, nec solum consulto, verum etiam temere, velit, & seipsum decipere, & alios quamplures seducere, & in suos errores trahere, nisi iusto Dei iudicio ob grauia perpetrata scelera in eum impietatis, atque nequitiæ baratrum deciderit, vt agnitam veritatem impugnare non vereatur, quod non solum de Ethnicis, atque Gentilibus philosophis *Apostolus Paulus 1. ad Romanos* testatur. Dicens, eos propter superbiam, & impietatem, eo quod, cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis; & obscuratum est insipiens cor eorum, traditos fuisse à Deo in reprobum sensum, & in desiderijs cordium suorum, in immunditiam, & in passiones ignominiæ, vt facerent ea, quæ non conueniunt, & omnia illa perpetrarent, quæ summo cum ipsorum dedecore recenset Beatissimus Paulus. Verum etiam de malis quibusdam, ac peruersis pseudochristianis, hæreticis, & Catholicæ Religionis hostibus quotidie experimur. Talem autem numquã existimauerim quemquam ex ijs, quos præcedente capite recensuimus, opinatos fuisse ex Aristot. sententia, humanum animum esse mortalem, & quamuis me non lateat, nihil ad Christianum pertinere, quid Aristoteles, aut Plato senserit, aut quilibet alius philosophus, cum satis sit ad salutem ea, quæ Seruator noster IESVS CHRISTVS, & eius Sancti Apostoli docuerunt; necnon ea, quæ Sancta Romana Catholica Ecclesia tradit, & tradidit profiteri; quinimmo hoc maiorem Christianæ Religionis testatur perfectionem, ac maius beneficium, quo nos insignire voluit Deus Optimus Maximus, quia hæc abscondit sapientibus, & prudentibus; reuelauit autem paruulis; tamen quia non desunt obtrectatores, qui non solum prædictos; verum etiam cæteros philosophos impietatis accusant, vbi eos viderint aliquam Aristotelis opinionem à nostris sacris dogmatibus dissentientem ita germane, ac sincere, vt

apud

apud Aristotelem est recitari, quod ipsis, à legibus & decretis summorum Pontificum, & Conciliorum minime prohibetur; dummodo enarratam opinionem, atque huiusmodi omnes, quæ veritati illuminatæ fidei contradicunt, falsas esse, & erroneas, aperte doceant, & profiteantur; cum verum, vero non aduersetur, necnon etiam, allatas pro dictis falsis sententijs, rationes, & argumenta, pro viribus soluant, vt sancte decretum fuit à *Concilio Lateranensi vltimo sub Leone, sessione octaua*. Talem inquam, nullum existimauerim ex ijs, quos recensuimus; nam vt omittam Iulium Castellanum, qui sub Gregorio XIII. Pont Max. absque vlla labis suspicione, Romæ in publico Gymnasio philosophiam edocuit.

Zabarella, vir non solum doctrina, verumetiam nobilitate generis, vitæ innocentia, morum integritate; ac potissimum erga Deum pietate clarissimus, nostra tempestate, in Patauino Gymnasio, summa cum celebritate professus fuit. hanc vero disputationem de mente humana, vna cum multis alijs ad naturalem philosophiam spectantibus, Sixto V. Pont. Max. nuncupatam, viuens, in lucem edidit.

At vero, Simon Portius, è cuius schola, me etiam prodijsse fateor; cum Ioannis Bernardini Longi, viri celeberrimi, auditor fuerim: quem Portius adhuc viuens, in frequentissimo Neapolitano Gymnasio sibi successorem delegerat.

Post longam exactam ætatem in exponendo Aristot. summa cum laude. tandem à Magno Etruriæ Duce Cosmo Medices huius nominis primo, Principe, incomparabilis prudentiæ, ac pietatis honorificentissime accitus; constituto annuo mille & quingentorum aureorum stipendio, vt in florentissimo Pisarum Gymnasio, philosophiã Aristot. explicaret. summo in honore habitus est apud eumdem, ita vt, quam sæpissime, non solum familiaribus colloquijs, verumetiam mensę illum adhiberet, quod non mediocrem laudem censeo, vt Oratius dixit, *principibus placuisse viris, haud vltima laus est*, sed maximam; tale enim fuit sapientissimi huius principis iudicium, vt in omnibus, grauissimum haberetur. in extimandis vero litteris, ac bonis artibus, hæreditario familiæ iure, etiam cæteris præferretur. sub tali principe non est credere; impium philosophum stipendia meruisse.

Pontifice potissimum Pio V. viro sanctissimo & accerimo, ac vigilantissimo impietatis hoste. fuit vero Simoni Portio filius Antonius Portius, Episcopus Monopolitanus, Præsul, doctrina, ac sanctitate vitæ nostra ætate nemini secundus, quem honoris causa recenso; quandoquidem, saluberrimis eius monitis, cum adhuc adolescentulus Roma-

nam aulam ingressus essem, maximopere adiutus, ac recreatus fui. ab impio autem parente, pium, ac religiosum filium ortum fuisse, minime est credendum.

Sed quid de Pomponatio dicemus, quem fere omnes, impietatis reum faciunt; ita vt, eius sepulturæ inscriptum fuerit, vt refert Iouius, hoc tetrasticon,

En animarum ingens globus, en legio vnde vagantum
Quas tu perpetua luce, carere negas,
Mortuus vt credas, aeternam has viuere vitam,
Ad cineres vlulant, Pomponiate tuos.

Hic rei veritate, nimium sensibus, nimium Aristoteli addictus fuit, ita vt, cum mortalem se agnosceret, nonnisi mortalia cogitaret, atque intemperanter, vt ita dicam, philosophatus fuit, immemor illius dicti, *philosophandum est; sed paucis*, quare aliquos ipsius libros numquam probaui, quinimmo vehementer improbo, cum à vera philosophia, & à sana doctrina recedant; cuiusmodi sunt, libri quos de incantationibus, aduersus incantationes inscripsit, necnon, libri de fato & libero arbitrio, & multa, quæ in hoc libello de anima, & alijs duobus opusculis conscripsit. Tamen negari non potest, quin magnus philosophus fuerit, & acerrimo præditus ingenio. In hac vero disputatione, quamuis nimium audax extiterit, ac nimis licentiose, vt ita dicam, & imprudenter contra veritatem loquatur. ab impietate tamen se alienum profitetur; ac pium & catholicum Christianum se præbet, vt videre est in *vltimo capite libelli de immortalitate, in peroratione operis*, & in *defensorio cap. 20. & cap. vltimo*. Maximum vero atque honorificentissimum testimonium est, quod de illo perhibet admodum Reuerendus Pater Chrisostomus Casalensis, Ordinis prædicatorum, & Regens in Conuentu Bononiæ, vir doctissimus & pientissimus, in tractatu quem edidit de solutionibus rationum Petri Pomponatij; in epistola monitoria, quam ad ipsum transmisit, iussu D. Laurentij de Flisco Vicelegati Bononiensis, & Reuer. Patris Ioannis de Bononia Vicarij Reuer. Inquisitoris, in cuius calce hæc habet verba. *Sed antequam solutiones formarem putaui non inutile fore, vnum promittere in tui fauorem, & est, quod fidelium nullus, doctus, aut imperitus de te sinistre opinari habet, eo quod huiusmodi tractatum composueris. Noui enim te naturaliter simulationis & mendacij inimicum, nec vnum corde detines, alterum vero ore depromis. Testis enim sum quanta benignitate, & humanitate correctionem per nos factam in libro tuo susceperis, postulaueris{q́}; solutiones rationum tuarum, eas catholice approbaturus, sicut opere declarasti. Insuper si quid inconsiderate, aut quadã licentia dicendi, in his tuis tra-*

ctatibus

ctatibus inuenero, quo vererer infirmorum pias aures offendi, tibi complacuit, vt totum huiusmodi, extraherem; ac seorsum in calce libri imprimeretur, cum decenti, ac catholica interpretatione. Hortor igitur, & obsecro omnes Christifideles, ne temere de te iudicent, qui post habitis omnium philosophorum deceptionibus, vnicā, veram, & inuiolabilem fidem profiteris. aduertant, quod cordium scutator est solus Deus.

Quæ verba vltimo apposita, Religioso, & tali Religioso digna sunt. Dominicanæ etenim Regulæ professores, tales sunt intus, quales se foris gerunt. intus candidi, mites, atque humaniores, & ita ex sui animi candore, cæteros iudicantes, quamuis extra, seueriore disciplina, tetrici appareant, & atrati; ita vestiri decebat Christianæ Religionis vindices, & impietatis vltores, Religioso inquam homine verba talia digna sunt; nam non desunt, qui maligne de philosophis sentientes dicant, illos, dum Ethnicorum sententias recitant, & eorum argumenta recensent, suam ipsorum sententiam, quam corde retinent, & pœnarum timore præmunt, exponere, & confirmare. Serpentinum certe commentum, quandoquidem, solus Deus scrutator est cordium, & homo iudicat in facie, Deus autem in corde. sed certa est Seruatoris nostri regula, vt distinguamus Hyppocritas à veris Christianis; *à fructibus* inquit *eorum cognoscetis eos*. Veri & Christiani philosophi, diuitias non curant. (nisi hæc perijssent, profecto ego perissem, dixit Crates,) honores fugiunt, mendacium abhorrent, cum omne ipsorum studium sit circa veritatem, imposturas non norunt, ac magis decipi, quàm decipere eligunt, lacessiti non rependunt vicem. hæ sunt philosophorum, qui vere philosophantur artes, quales aliquos mea tempestate cognoui, qui nunc suarum virtutum, in alia vita fructum accipiunt, quos è nomine non recenseo, ne illis iniuriam faciam; ac propterea philosophi, viles habentur & fatui, politice, & œconomice inepti, & vulgo, omnibus sunt ludibrio. vnum vero præ cæteris illis obest, quod veritatem amant, & illud comici paruipendunt; *obsequium amicos, veritas odium parit*; hinc illis paratur & exprobratur ægestas, quæ minimum illis est malum; crimen, vt inquit Apuleius in apologia, philosophis acceptum, & vltro profitendum. cum diu sit, ex quo paupertas philosophiæ vernacula est. bona virtutum custos, & promiconda. hinc tot turbæ, & in illos iurgia. si negotia fugiunt, inertes sunt, genio indulgentes, & pigri, ignauum pecus, quod tecto gaudet, & vmbra, sponsi penelopes, & fruges consumere nati. Si aulas non frequentant, & mane non salutant, neque cum ante ambulonibus videntur. Superbia & tumore, aut liuore & odio alienæ

potentiæ, & honoris, id facere censentur, si loquuntur, suspecti sunt, tamquam susurrones, maledici, & in aliorum mores dicere parati. si tacent, malignum aliquid meditari censentur, aut ineptum & stultum, vt Persius testatur, inquiens.

Hic aliquis de gente hircosa centurionum
Dicat, quod satis est sapio mihi, non ego curo
Esse quod Archesilas, ærumnosiq; Solones
Obstipo capite, & figentes lumine terram,
Murmura cum secum, & rabiosa silentia rodunt,
Atque exporrecto trutinantur verba labello
Aegroti veteris meditantes somnia, gigni,
De nihilo nihil, in nihilum nil posse reuerti.

Atque ita, miseri & infelices philosophi, non solum ludibrio habentur, sed etiam ab omnibus lacerantur, sed iam, satis superq; digressi sumus, ac præter intentionem; non enim propositum mihi fuit scribere pro philosophis apologiam. nunc eo, vnde discessit, nostra reuertatur oratio.

Non equidem existimarim aliquem ex prædictis philosophis, dolo malo, aut quod ita ipsi sentirent, hanc Aristoteli tribuisse opinionem; sed ob validam aliquam rationem, à qua decepti fuerint, quam hoc capite afferre, & confutationem aggredi designaueram; verum quia nimis prolixus esset sermo, & legentes tædio afficeret. propterea, id in sequenti capite exequemur.

Causa erroris affertur, & sententia impugnatur. Caput VI.

AVSAM autem deceptionis primariam, ego existimo, fuisse maximam opinionem, quam de Aristotele cõceperunt; putarunt enim, cum veluti extra aleam cæterorum hominum positum, in omnibus recte sensisse, ac propterea etiam in re tam obscura, & difficili, qualis est humani animi natura, doctrinæ acriuiam ab ipso expetiuerunt, quam neque requirere, neque expectare poterant, quandoquidem, de quibusdam, quæ naturalis cognitionis vires excedunt, inter quæ & animus humanus, & ea, quæ ad ipsum pertinent, connumerantur, exacte, & secundum omnem veritatem dicere, nullius hominis est,

nisi

nisi superioris numinis spiritu afflati, & lumine illustrati, iuxta illud Psalmi (*in lumine tuo videbimus lumen*) putarunt igitur Aduersarij Aristotelem statuisse, vnam numero in vnoquoque numerato homine esse animam: eiusdem generis, & naturæ, quæ multis prædita esset potentijs, ac facultatibus; potissimum autem vegetali, sentiente, atque intelligente seu Principe, quod rei veritate verissimum est, at vero Aristoteli ignotum fuit, putauit enim, sicut & Plato suus præceptor, humanum animum ex duplici substantia constare, diuersi generis, vna scilicet organica, corpori mixta, atque materiali, genita, & corruptibili, qualis est, vegetalis & sensitiua, altera vero inorganica, immixta, & immateriali, prorsus ingenita, & incorruptibili, qualis est intellectus, alterius omnino generis à priori, vt aperte *Aristoteles* multis locis docuit, sed potissimum *lib. 2. de generat. animal. cap. 3.* Noluit enim Aristoteles discedere ab ea, quam veluti certissimã, sibi proposuit, regula, vt ille animæ partes, seu facultates, quæ in sui operatione corpore necessario indigerent, à corpore inseparabiles essent, vt si ambulare necessario requirit pedes, ergo ambulandi facultas inseparabilis est à pedibus, quæ autem corporis ministerio nõ habent opus, à corpore separabiles sunt. Quare, & vegetalis, & sensitiua, quæ necessario corporeis organis indigent, inseparabiles à corpore iudicantur; intellectus autem, cum nullo corporis vtatur organo, neque cum eius actione communicet actio corporalis, tamquam aliud animæ genus, separari atque distingui à sensitiua & vegetali, vt perpetuum à corruptibili, reputabitur, vt clare docuit, non solum loco nuper allegato *2. de gener. animal.* verumetiam *2. de anima partic. 21.* Non me latet, Sanctum Thomam, grauissimum philosophum, necnon alios ex ipsius schola, viros doctissimos, ex Aristotele aliter sentire, & validissima cum ratione, non solum ex rei natura, quæ & verissima est, sed etiam ex authoritate eiusdem *Aristot. 2. de anima tex. 31. & 32.* tamen ego non solum cum Auerroe, verumetiam cum alijs multis, doctis, & peripateticis philosophis, existimo, Aristotelem fuisse in prædicta sententia, vt existimarit scilicet, duas animæ partes, diuersi generis, inesse homini; vnam corruptibilem; alteram vero incorruptibilem. Locum vero citatum *2. de anima tex. 31. & 32.* indigere diligenti disquisitione, vt infra, Deo iuuante fusius declarabimus, cum disputationem hanc examinandam proponemus, vbi post recitatam hanc Aristotelis positionem, eius falsitatem ostendemus, eiusq; fundamenta & rationes confutabimus: cum prædicta sententia de duabus animabus, iure merito damnata fuerit in Concilio generali 8., & à Sancto Augu-

 stino,

ſtino, & cæteris Patribus, tamquam hæreſis Manichæi. & ita à nobis pariter damnetur. Nunc vero, quia Ariſtot. mentem, & ſententiam exponimus, ſtatuimus, quod Ariſtoteles, duplex animæ genus in homine eſſe putauerit, vnum corruptibile, quod comprehendit ſenſitiuum, & vegetatiuum, & alterum incorruptibile, quod eſt intellectus, quemadmodum exiſtimarunt ex peripateticis Philoponus, Simplicius, Themiſtius, & omnes Græci, vno excepto Alexandro, aut ad minimum, quod non ſit ita certum apud Ariſtotelem, quod vna ſit in homine anima: vnius ſubſtantiæ, & naturæ, vt aduerſarij ſupponunt, cum nihil implicet etiam apud bonos peripateticos, & Ariſtotelem ipſum: ex pluribus actibus componi vnum per ſe; modo tamen ex illis pluribus actibus, vnus tantum obtineat vicem actus & formæ, vltimus ſcilicet & perfectiſſimus; reliqui autem tamquam imperfecti, & ad vltimum ordinati, ſtent ex parte materiæ, & ſe habeant vt potentia, ac veluti genus ad differentiam, in diffinitione eſſentiali, vt clare docuit philoſophus *7. metaphiſic. cap. 15. & 8. cap. vltimo*, & fuſe *Scotus 4. ſententiar. diſtinct. 11. quæſt. 3.* atque ita Ariſtoteles nihil abſurdum putauit, animam humanam eſſe vnam formam, quæ tamen conſtaret ex duplici actu, vno ſcilicet corruptibili, qui ſe haberet vice generis & potentiæ, vegetali ſcilicet & ſentiente; altero vero, qui eſſet telos, & perfectio, ſiue vltimus actus. Intellectu ſcilicet, à quo homo in ſpecie; & actu vltimo conſtituitur, quod aperte etiam ſignificauit *lib. 2. de generat. animal. cap. 3.* cum dixit, fœtum primo participare animam vegetalem; deinde vero ſenſualem; ac vltimo rationalem, qua homo eſt. Cum itaque ipſi, tamquam certiſſimum aſſumpſerint, animum humanum, apud Ariſtotelem eſſe vnius ſubſtantiæ & naturæ: in omnibus paralogizarunt, ac potiſsimum *Pomponatius libello de immortalitate animæ cap. 8.* prope principium, vbi, ex eo quia humana anima materialiter operatur, vt vegetatiua; non omnes formas recipit, vt ſenſitiua; necnon corporeo vtitur organo, temporalia, & caduca affectat. ipſam eandem veraciter, & ſimpliciter mortalem eſſe colligit. cum tamen paulo ante, ex eo quod formas omnes materiales recipit, quod recepta in ea, ſunt actu intellecta, quod non vtitur organo corporeo, quod æternitatem, & ſuperna affectat, contrarium deduxiſſet, eamdemq; eſſe immortalem ſtatuiſſet. Quare factum eſt, vt non ſolum hoc capite; verumetiã ſequenti, & alijs duobus libellis, Apologiæ & defenſorij contradictoria de humano animo, ſimul affirmare coactus fuerit, ſimul enim immortalem, & mortalem ipſum dicere non dubitauit; ſequenti autem capite, nono ſcilicet, hæc habet verba ſtatim in principio

cipio capitis. *Cum itaque primus modus, ponens intellectiuum realiter distingui à sensitiuo in mortalibus, secundum omnes impugnatus sit modos, & secundus, ponens, quod intellectiuum & sensitiuum sunt idem re, & tale est simpliciter immortale, & secundum quid mortale: sit valde ambiguus, nec conuenire videatur Aristoteli. Reliquum est, vt ponamus vltimum modum, qui ponens sensitiuum in homine identificari cum intellectiuo. dicit quod essentialiter, & vere, hoc est mortale, sed secundum quid immortale. & vt ordinate procedamus, dicemus iuxta illa quinque dicta in superiori capitulo, & primum quidem nos simpliciter concedimus, quod intellectiuum & sensitiuum in homine identificatur in re. verum in secundo, nos discordamus, quia dicimus, quod tale vere & simpliciter est mortale secundum quid vero, & improprie immortale.*

Quam vero absurdum sit, duo simul contradictoria de eodem affirmare, vnicuique notum est, cum hoc sit mere & simpliciter impossibile, quod autem mortale & immortale contradictionem includant, non est dubitandum; quandoquidem affirmationem, & negationem continent eiusdem prædicati de eodem subiecto, aut enim humanus animus vere & proprie est mortalis, & tunc nullo pacto poterit esse immortalis, aut è conuerso: nulla igitur, & vanissima erit distinctio à Pomponatio allata, quod animus humanus per se, ac simpliciter sit mortalis, secundum quid vero sit immortalis, vidit Pomponatius hoc absurdum, & illud sibi ipsi obiecit *cap. 2.* sequenti autem capite ab ipso se explicare cupiens, statuit animum per participationem dici mortalem, & immortalem, longe autem diuersum esse; continere immortalitatem, & illam eandem participare; multa enim, quamuis mortalia immortalitatem participant, vt omnia, quæ sibi simile gignunt secundum speciem, & omnibus diuinum numen adesse; Aristoteles, Heraclitum laudans, dixerat, & hominem, ita diuinitatem participare. huius rei etiam exemplum attulit; Aristot. enim, Auerroe referente, lunam participare terræ naturam dixerat, quamuis ex ipsius sententia, sit incorruptibilis, terra autem corruptibilis; sed ò bone Pomponiati, quid dicis? numquid principia philosophiæ naturalis, tam cito dedidiscis? quomodo idem potest mortalitatem, & immortalitatem participare, si mortale, & immortale differunt genere, quæ autem differunt genere, differunt subiecto; nullo igitur pacto potest vnum, & idem participare mortalitatem, & immortalitatem, aut mortale, & immortale dici. ratio autem euidens est, quia quod est mortale; ita est, vt possit non esse; huius autem radix est, potentia contradictionis, quæ est cum materia, quod autem est immortale, ita est, vt non possit non esse; hoc vero quia caret materia. Animaduertit hoc Pomponatius vir

quippe acutiſſimus, & tamquam ad aliud reſponderet, ſolutionem inſinuauit in eodem capite, in reſponſione ad ſecundum dubium; cum enim dubitaſſet quomodo poſſit dici animus ſecundum quid immortalis, ſi ſimpliciter ſit mortalis; aut enim vere & proprie eſt immortalis, & tunc improprie erit mortalis, aut è contra, & inter hæc non datur medium, reſpondens inquit. *Ad ſecundam dubitationem dicitur, quod & ſi inter proprie & improprie non datur medium; tamen per participationem proprietatum datur medium, ſicut licet inter ſubſtantiam & accidens, non datur medium; nihil enim eſt, quod non ſit, vel ſubſtantia, vel accidens; tamen aliquid ponitur participare de proprietatibus vtriuſque: ſicut & moueri ſecundum partem, ponitur medium inter moueri per ſe & per accidens, vt dicitur quinto phiſicor., quare animus humanus & ſi improprie dicatur immortalis, quia vere mortalis eſt. participat tamen de proprietatibus immortalitatis.*

Hanc eandem reſponſionem ſequutus fuit Zabarella, loco à nobis cap. præcedente, citato *libello de mente humana cap. 9.* illam vero melius etiam quam Pomponatius expreſſit; ſtatuit enim humanum animum non eſſe medium inter mortale, & immortale, per veram extremorum participationem, at ſolum per eorum ſimilitudinem; ſed contra Pomponatij reſponſionem, ita arguo. Aut humanus animus vere eſt mortalis vel immortalis, aut non vere, ſi vere eſt immortalis, aut mortalis; ergo per eſſentiam, & ſui natura eſt immortalis, aut mortalis; non autem per participationem proprietatum. ſi non vere, ergo neque per participationem proprietatum, quia vbi non eſt eſſentia alicuius rei, neque poſſunt eſſe proprietates illius rei. quare melius Zabarella dixit, non per veram extremorum participationem animum eſſe medium inter mortale, & immortale; ſed per ſolam ſimilitudinem. Integrum igitur remanet argumentum, & in ſuo robore, quod ſibi ipſi obiecit Pomponatius; nempe ſi non vere & proprie intellectus dicitur immortalis, non minus dici poſſet alia quælibet res; canis ſcilicet, aut lupus, quod argumentum pariter, & contra Zabarellam militat. Nec minus ſibi met ipſi pugnantia, & abſurda Pomponatius loquitur ex falſa huiuſmodi poſitione, *libello* etenim *de immortalitate animæ cap. 8. & 9.* vbi prædictam ſuam ſtatuit poſitionem, his præciſe verbis loquitur, potiſſimum *cap. 9.* paulo poſt principium. *Et primum quidem nos ſimpliciter concedimus, ſcilicet quod intellectiuum, & ſenſitiuum in homine identificantur in re, verum in ſecundo nos diſcordamus, quia dicimus, quod tale vere, & ſimpliciter eſt mortale, ſecundum quid vero & improprie immortale.* & capite præcedente, etiam paulo poſt principium inquit, *ſed pariter cum ipſa materialiter operetur, vt vegetatiua, non omnes formas recipit, vt ſenſitiua, &*

eadem

eadem organo corporali vtitur, temporalia & caduca affectat, probabitur quod ipsa veraciter, & simpliciter sit mortalis. Verum ex ea parte, qua intelligit, secundum quid immortalis erit.

His autem omnino contraria, & è diametro pugnantia, paulo post statuit eodem capite nono; cum enim pro comperto decreuisset intellectiuum, & sensitiuum esse idem re, atque vnam & eandem animam esse sentientem, & intelligentem, hæc habet verba: *Verum omnia aperta sunt ex prædictis, neque vlla est contrarietas; intellectus enim absolute, & qua intellectus est, omnino immixtus, & separatus est, at humanus vtrumque retinet; nam separatur à corpore, vt subiecto, non separatur vero vt obiecto.*

Ex quibus ita arguo, intellectus quatenus intellectus, est immixtus, & separatus, ergo intellectus per se est immixtus & separatus. consequentia est clara apud bonos logicos, nam prædicatum secundum quod ipsum, est prædicatum per se, & habet maximam necessitatem, ex *Aristot. 1. posterior. textu 36.* ex Auerrois partitione, quod si est prædicatum per se, & necessarium, ergo est prædicatum simpliciter, & verum; nam quod est per se tale, est simpliciter tale, quemadmodum quod est secundum accidens tale, est secundum quid tale. si ergo intellectus quatenus intellectus, est immixtus, & separatus, ergo intellectus simpliciter, & vere est immortalis, non autem secundum quid, & per accidens, vt ipse inquit, quinimmo in alio etiam sibi ipsi hoc loco contradicit; cum enim dixisset paulo ante, animum humanum simpliciter, ac vere esse mortalem: hic dicit, intellectum humanum, qui apud ipsum est idem re, quod animus, esse & separatum siue immortalem, & non separatum siue mortalem; nam inquit ipse, separatur à corpore, vt subiecto, non separatur, vt obiecto. contra quod arguo. separatur à corpore, vt subiecto, non separatur autem, vt obiecto; ergo per se & simpliciter, est immortalis, per accidens vero, & secundum quid est mortalis. probatur sequela; nam esse separabile à corpore, tamquam subiecto, dicit esse separabile ab intrinseco, & ex ratione essentiali, quia est non dependere secundum esse, & ab intrinseco à subiecto, esse autem inseparabile ab obiecto, est esse inseparabile ab extrinseco, cum potentia, quantum ad operationem tantum, pendeat ab obiecto. atque ita potius contrarium est asserendum, ex ipsiusmet Pomponatij concessis; nempe animum humanum simpliciter & vere esse immortalem, secundum quid autem, ac per aliud, siue improprie esse corruptibile; nempe ratione potentiarum, vegetatiuæ & sensitiuæ, quæ indigent organis corporeis. Et paulo infra, eodem capite manifestius sibi contradicit, volens enim respondere authoritati Aristot. dicen-

dicentis *12. metaphisicor. textu 17.* quod nihil prohibet aliquam formam remanere post compositum, vt animam: fortasse non omnem, sed intellectiuam. hæc scribit. *Et quod dicitur de textu 17. 12. metaphisicor. non approbo Alexandri responsionem, quam ibi refert commentator ex Themistij relatione, illud scilicet intelligi de intellectu agente; nam intellectus agens non est forma hominis; sed intelligitur de intellectu possibili, qui quandoque intelligit, & quandoque non. corrumpitur enim quodam interius corrupto, idest sensitiuo, cui identificatur. Verum Aristot. illud intelligit de per se, non per accidens; quasi dicat nihil prohibere eum manere qua intellectus est, non qua humanus, cum in primo de cælo demonstratum sit, quod omne genitum corrumpitur.*

Et lib. 1. apologiæ cap. 7. non satis longe post principium, volens suam sententiam confirmare, & ostendere, nullam Aristotelis authoritatem illi aduersari, inquit; *Ideoq; dicendum censemus, & Aristotelem proculdubio sensisse animam humanam, mortalem simpliciter, nullam tamen harum authoritatum sibi pugnare; quapropter sciendum est, multas propositiones esse per se necessarias; quæ tamen secundum accidens sunt impossibiles; veluti Themistius, Auerroes, Albertus, Thomas, Egidius, & quamplures alij posuere. etenim continuum, est diuisibile ad infinita, omnis motus est continuus; omnis motus est velocitabilis in infinitum & tardabilis; omnes enim hæ sunt necessariæ, & ab Aristot. positæ in 6. phisicor. tamen in 8. eiusdem dicit, nullum continuum ad infinita posse diuidi; quandoquidem res naturales sunt terminatæ secundum maximum & minimum; dicitq; in eodem 8. solum motum localem esse posse continuum; & nihil potest in infinitum velociter, vel tarde moueri; eadem ratione, quia scilicet omnia naturalia sunt terminata. quare tametsi per se illæ sint necessariæ, per accidens tamen sunt impossibiles. appello autem per se necessarias non secundum primum, vel secundum modum dicendi per se, quia istud esset merum impossibile; sed secundum tertium modum, qui est, quod si dictæ propositiones sumantur secundum se, & in esse vniuersali, & abstracto à determinata materia sunt veræ propositiones. vnde motus qua motus est, non vt localis vel alterationis, & in sui generalitate est continuus, licet in determinata materia non sit continuus, vt 8. phisicor. dicit Aristot. continuum etiam sumptum in sua generalitate, & non vt in naturali materia, diuiditur ad infinita; sed in determinata, vtpote naturali, sic diuidi non potest; idemq; statuatur de velocitate & tarditate, quare proportionabiliter sumitur per accidens, sicuti per se; dicitur enim necessariũ per se, idest solitarie sumptũ, quare per accidens ei oppositum sumitur, vt alteri coniunctum & in determinata materia, vnde fit, vt multa videantur pugnare, quæ tamen minime pugnant, quia non secundum idem sumuntur; vnde dicere omne continuum diuidi ad infinita, & nullum sic diuidi, oppositionem non habent; si vnum sumatur per se. scilicet omne continuum diuidi ad infinita, quæ continuum est, & abstractum à materia*

ria sensibili, nullum autem continuum sic diuiditur, vt coniunctum materia sensibili, pariterq; dicatur de cæteris, & Aristot. modo enunciat vnam; modo alteram, secundum quod conuenit proposito; quamquam quasi semper vtatur ea, quæ est per se; philosophorum namq; sermones vt in pluribus, accipiuntur secundum ea, quæ sunt per se; tametsi aliquando ponant ea, quæ sunt per accidens. per quæ dicta modo, potest patere solutio ad ea quæ opposita sunt. dicimus itaq; intellectum, & posse præcedere, & posse subsequi corpus, loquendo de intellectu per se; cum enim nullus intellectus indigeat corpore, vt subiecto, non sibi repugnat, qua intellectus est, & præcedere, & subsequi; veluti omnis motus qua motus est, potest in infinitum velocitari & tardari, vt 6 phisicor. dicitur, at qua humanus neque potest præcedere, neque subsequi, cum simul sit, & non sit cum corpore, quia 15. text. 2. de anima, in mortalibus impossibile est intellectiuum separari à sensitiuo, & 20. text. 3. de anima. sine hoc, idest passiuo, intellectu, nihil intelligit anima. licet ratione sui neque incipiat, neque desinat; sed qua sensui coniunctus est. quare nihil contra nos: neque Aristot. sibi contradixit.

Quo toto verborum processu, contrarium plane ostendit, eius quod proposuerat, patet enim inde concludi, intellectũ esse simpliciter, & per se immortalem, secundum quid vero, & per accidens mortalem, vnde succurrit mihi, illud Pomponatio euenisse, quod & Balaam, legitur in sacris litteris, qui cum maledicturus accessisset, conuersa lingua pro maledictione benedictionem protulit; si enim intellectus quatenus intellectus, est immortalis, & hæc propositio absolute sumpta, est necessaria, ergo intellectus simpliciter, & vere est immortalis, quod si postmodum, ratione, qua cõiungitur sensui, & organis corporeis vtitur, est mortalis. hoc est, secundũ quid, & per accidens; vnumquodque autem debet denominari ab eo, quod est per se, non autem ab eo quod accidit, vt consuetum est philosophis, teste ipsomet Pomponatio. Animus igitur humanus, immortalis dicendus est, non mortalis. Hæc Pomponatius, in quibus quamuis multa consarcinauerit, quæ diligentiori indigent lima, vt est illud, quod aliqua propositio, quæ absolute est necessaria, secundũ quid possit esse impossibilis; falsam enim hanc regulam existimo, nam quod necessarium est esse, impossibile est non esse. exempla autem allata de continuo, & de motu id non probant, cum in diuerso sensu accipiantur, simpliciter, & secundum quid, hæc enim propositio, continuum, vt continuum, est diuisibile in infinitum, si mathematice accipiatur est necessaria, quia abstrahit à materia sensibili. si autem phisice accipiatur, est impossibilis; quinimmo si recte accipiatur, etiam phisice, erit vera. sumitur enim illud diuisibile, non actu, sed potestate, quod pariter dici potest de motu, tamen ipsa prætermit-

termittemus, ne limites nostræ disputationis egrediamur, & ambitiose ad aggerandam libri molem, multa absque delectu in vnum congessisse videamur. Manifestissime autem idem docet *cap. 9.* sæpius citato *libelli de immortalitate animæ, circa medium.* his verbis. *Sed pro tanto dicitur intellectio non esse in organo, & in corpore, quia modo quantitatiuo & corporali non est in eo, quapropter potest intellectus reflectere supra seipsum, discurrere & vniuersaliter comprehendere, quod virtutes organicæ, & extensæ minime facere queunt, hoc autem totum prouenit ex essentia intellectus, quia, qua intellectus est non pendet à materia, neque à quantitate, quod si humanus intellectus ab ea pendet, hoc est, vt sensui coniunctus est, quare accidit sibi, qua intellectus est, à materia & quantitate dependere, vnde & eius operatio non est magis abstracta, quam essentia; nisi enim intellectus haberet, quod ex se possit esse sine materia. Intellectio ipsa non posset exerceri nisi modo quantitatiuo & corporali.*

Quibus verbis nihil clarius, aut apertius esse potest, itaut mirandum vehementer sit, virum doctissimum alioquin, & solertissimum, adeo turpiter breuiusculo sermonis spatio, tam sæpe suam ipsius sententiam oppugnasse, & sibi ipsi contradixisse.

Satis igitur superq; vt omnibus patet, qui à veritate persuaderi velint, ostensum, ac demonstratum fuit, tum ex re ipsa, tum ex aduersarij confessione; sententiam Pomponatij, qua humanum animum ex Aristot. mente mortalem statuere conatur, esse falsam & impossibilem, quam cum pariter Zabarella sequutus fuerit, non opus est denuo peculiari ipsius nomine confutare. Vnum tantum apponam illustre eiusdem testimonium, quo tamquam purus philosophus, & ex meris naturæ principijs; quinimmo & ex Aristot. ipsius doctrina humani animi immortalitatem ingenue confitetur. Hic inquam Zabarella in opere de rebus naturalibus, quo multas, & eas non minus subtiles, quam dilucidas habuit disputationes. *Opusculo de accretione & nutritione cap. 15.* non satis longe à fine capitis, hæc testatus fuit. *Non possum hic me continere, quin dicam id, quod mihi eum locum consideranti venit in mentem, quod non credo Aristotelem cogitasse, quamquam illud cogitare maxime debuit; sumitur enim ex eo loco, & ex Aristot. confessione, argumentum aliquod, vel saltem coniectura de animi humani immortalitate; cum enim de anima vegetante, quæ ignobilissima omnium animarum est, loquens ibi Aristot. fateatur, eam esse modo aliquo immaterialem, & eleuatam, & liberam à nexu materiæ, quia potest saltem à partibus suæ materiæ separari; credendum est, animam sensibilem multo eleuatiorem esse; sed maxime omnium, animam rationalem. proinde ita esse liberam à nexu materiæ, vt possit etiam à tota sua materia separari, si aliæ partes animæ sunt à partibus suæ materiæ separabiles. eo enim negato non haberet*

anima

anima rationalis maiorem eleuationem, quam anima vegetans, quod non videtur esse consentaneum rationi.

Et quamuis dicat se credere, Aristotelem hoc non cogitasse; ne ipse inconstantiæ redargueretur, cum alibi de mente Aristot. contrarium ostendisset. tamen affirmat, hoc ex confessione Aristotelis desumi, quod vero dicit, posse ex hoc argumentum aliquod, vel saltem coniecturam desumi; non mirum est. hoc enim dixit ad differentiam exactæ demonstrationis; in re enim tam ardua exactas demonstrationes accipere est difficillimum, non parum autem est, validum argumentum afferre, aut fortem coniecturam, qualis hæc est præcipue ad hominem, & ex Aristot. confessione. Reliquum esset nunc Castellani opinionem confutare. verum quia tam manifeste absurda, & erronea est, vt statim seipsam prodat, propterea illam silentio præterire consultius iudicaui. Hoc saltem contra ipsam afferam; non posse intellectum esse substantiam potentia, vt est materia, quemadmodum ipse somniauit; aut enim intellectus est anima, vt ipse idem statuit, cum sit entelechia, & ita est actus, non potentia, aut est animæ particula, & tunc idem pariter dicendum est. hoc autem fuit satis abunde ab *Aristot.* demonstratum *2. de anima cap. 1.* ex sufficienti omnium substantiarum enumeratione. Quare confutata Alexandri sententia, cum qua conspirauit Portius, confutata Pomponatij opinione, quæ fuit etiam Zabarellæ; ac reliqua etiam vltima explosa. Concludi potest, omnem modum, quo hucusque peripatetici animum humanum mortalem ex sententia Aristot. statuere, & astruere conati sunt, esse falsum & impossibilem. Contrariam vero illi sententiam, scilicet quod sit immortalis, esse veram & necessariam.

Recensentur reliqui modi, quibus alij extra Aristot. sectam conati sunt ostendere, Animum humanum mortalem, ac potissimum Democrius, Epicurus, Lucretius, Hyppocrates, Galenus, & Stoici. Caput VII.

ET si pro suscepto munere id mihi sufficeret, quod hucusque probatum fuit, omnem viam, ac modum hactenus ex Aristot. sententia ab aduersarijs assignatum ad probandam, atque astruendam animi mortalitatem, esse falsum, & impossibilem; tamen vt magis elucescat veritatis constantia,

ſtantia, quia quod eſt abſolute verum, eſt vndequaque verum, & ſemper verum. Decreui & omnes alios modos recenſere, quibus nonnulli ex priſcis philoſophis hanc eandem ſententiā tueri conati ſunt, vt ipſis pariter confutatis omnis errorum nebula diſſipetur. Inter cæteras, quas recenſuit antiquorum ſententias *1. de anima Ariſtot.* Democriti prior eſt, quam etiam ſequutus fuit Leucippus, & aliqui ex Pytagoricis. Is igitur cum ſtatuiſſet, omnia ex atomis, hoc eſt indiuiſibilibus corpuſculis conſtare, varia figura, ordine, ac ſitu præditis, etiam animam ex his ijſdem conflari exiſtimauit; vnum vero, & idem eſſe dicebat animam, & intellectum; cum autem anima, & ſibi ipſi, & corporibus, quibus ineſt, ſit motus principium, non ex quibuſlibet atomis conſtare debebat, ſed ipſam ex ſphericis, ſiue rotundis coagmentari par erat, tamquam maxime mobilibus, & facile penetrantibus, ex quibus etiam ignis conſtat. quare & ignem quemdam, & calorem animam appellauit.

Hanc vero ſententiam non ſolum ex motu, ex quo animæ eſſentia arguitur, & innoteſcit; verumetiam ex viuere confirmauit; tamdiu enim nos viuere, certum eſt, quamdiu ſpiramus. Spiramus autem ob duplicem vſum, & vt atomi, ex quibus anima conſtat, ſua natura mobiles, ac facile eluctabiles, vtputa ſpherici, & continuo agitati, ac propterea corpore euolantes, alijs per inſpirationem ingredientibus inſtaurentur, & vt ab aere intus recepto, & comprimente cohibeantur, ne reſiliant, & valida conglomeratione agitati è corpore extrudantur. Non ſolum vero huic ſententiæ ſubſcripſit Democritus, & Leucippus, vt ſupra Ariſtot. referente diximus, verum etiam Epicurus, qui hac atomorum compage reſoluta, animum interire, dixit, vt apud Lucretium fidiſsimum eius diſcipulum, & interpretem videre eſt *lib. 3.* his carminibus, non longe poſt principium libri.

Et quoniam docui cunctarum exordia rerum
Qualia ſint, & quam varijs diſtantia formis
Sponte ſua volitent, alterno percita motu
Quoque modo poſſunt ex his, res quæque creari
Haſce ſecundum res, animi natura videtur,
Atque animæ claranda meis iam verſibus eſſe,
Et metus ille foras præceps acheruntis agendus
Funditus humanam, qui vitam turbat ab imo
Omnia ſuffundens mortis nigrore, nec vllam
Eſſe voluptatem liquidam, puramq; relinquit.

Et paulo infra:

Is sibi

Is tibi nunc animus, quali sit corpore, & vnde
Constiterit; pergam rationem reddere dictis
Principio esse aio persubtilem, atque minutis
Per quam corporibus constare, id ita esse
Hinc licet aduertas, animum vt pernoscere possis;
Nil adeo fieri celeri ratione videtur,
Quam si mens fieri proponat, & inchoet ipsa
Ocius ergo animus, quam res se perciet vlla,
Ante oculos, quarum in promptu natura videtur.
At quod mobile tantopere est, constare rotundis
Per quam seminibus debet, perquamq; minutis
Momine vti paruo possint impulsa moueri.

Et paulo post:

Nunc igitur quoniam est animi natura reperta
Mobilis egregiè per quam constare necesse est
Corporibus paruis, & lauibus, atque rotundis,
Qua tibi cognita res in multis, ò bone rebus,
Vtilis inuenietur, & opportuna cluebit.

Animas vero omnes, atque etiam animum, hoc est humanam animam, ita ex paruis, atque rotundis atomis conflatam, & igneam: mortalem esse passim asserit, multisq; rationibus confirmat, quas sequenti libro sigillatim recensebimus, simul cum alijs immortalitatem oppugnantibus, vt ipsas soluamus. ita autem de ipsis inferius habet:

Nunc age natiuos animantibus, & mortaleis
Esse animos, animasq; leues, vt noscere possis
Conquisita diu, dulciq; reperta labore
Digna tua pergam disponere carmina vita,
Tu fac vtrumque vno: subiungas nomen eorum,
Atque animam, verbi causa, cum dicere pergam
Mortalem esse docens, animum quoque dicere credas,
Quatenus est vnum inter se coniunctaq; res est.

Hanc eandem sententiam sequutum fuisse Hyppocratem Coum Medicorum principem, qui Democriti discipulus fuit, constat ex *libro Epidemiorum 6. sectione 5.* vbi inquit. *Hominis anima semper producitur vsque ad mortem, si vero efferbuerit. vna cum morbo etiam anima corpus depascitur.*

Quibus verbis clarum est, Hyppocratem calorem animam appellare; calor etenim est, qui semper, & vsque ad mortem producitur, hoc est, conseruatur, & instauratur, cibis scilicet, & alimento tamquam fomen-

fomentis, qui si efferbuerit, siue igniatur, quod in febre contingit, quæ est conuersio natiuæ caliditatis ad igneam. vna cum morbo corpus depascitur. Quia vero animæ naturam; non modo ex eo determinarunt, quod sit motus principium, verumetiam ex ipso cognoscere, quod pariter ad ipsam pertinet; his enim duobus animata ab inanimis differunt, propterea & alij fuerunt philosophi, qui eo assumpto principio, quod simile simili cognoscatur. Animam ex elementis constare existimarunt, itaut qui vnum elementum,& principium omnium statuerunt, ex hoc vno pariter animam constare dixerint. Quare Diogenes, & alij quidam ipsam, aerem esse dixerunt, cum existimarint, aerem esse principiũ. & subtilissimas partes omnium habere; ac propterea maxime mouere, & cognoscere. Heraclitus autem vaporem animam dixit, ex quo alia constituit. Hippo autem aquam existimauit, quod magis onerosum, hoc est magis durum, ac difficile, vt credatur, Aristoteles dixit; puto equidem, quia aqua minus apta est ad motum inter cætera elementa, vna tantum excepta terra, quam nullus esse animam dixit, nisi si quis existimauit, ipsam esse omnia elementa, aut ex omnibus constare elementis. Persuasus autem fuit Hippo ex genitura, quæ cum humida sit, aqua videtur esse. ex quo eorum sententiam improbauit,qui animam sanguinem dixerunt, cum genitura non sit sanguis, & ex genitura primum anima originem ducat. Critias autem sanguinem existimauit esse animam; cuius sententiam aliquando sequutus fuit Poeta noster, inquiens:

Purpuream vomit ille animam, & cum sanguine mixtam
Vina refert moriens.

Existimauit autem hoc Critias, quia sentire maxime proprium animæ dicebat esse; sentire autem ipsum ad sanguinem referebat; puto quia animalia sanguine prædita magis sentiunt; exanguia vero contra. Qui vero plura constituerunt rerum primordia, & ex pluribus animam constare dixerunt, quorum vnus fuit Empedocles, qui in suis carminibus de anima, ita cecinit.

Terra quidem terram cognoscimus, aqua autem aquam,
Aethere vero æthera diuum, sed igne ignem manifestum,
Concordiam autem concordia, discordiam vero discordia tristi.

Eodem modo etiam & Plato in Timeo animam ex elementis constituit. Supponens & ipse à cæteris acceptum principium, cognosci simile simili. Ex his autem omnibus, quos cum Aristot recensuimus, vix duo, aut tres, animam immortalem statuerunt. quorum vnus

Aristot.

Aristot. referente fuit Alcmeon, qui existimauit animam immortalem esse, ex eo quia perenniter mouetur, & in hoc immortalibus est adsimilis, soli, lunæ, astris, & cælo. Alter vero fuit Anaxagoras, qui solus impassibilem dixit intellectum, & immixtum; & quamuis aliud animam, & aliud esse intellectum dixerit; tamen aliquando vtrisque sicut vna natura vsus fuit. Tertius autem fuit Plato, qui & si ex elementis, in Timeo animam componere visus fuit; tamen constat, eum sub typo & inuolucris loquutum fuisse. vt patet ex ijs, quæ in libris de philosophia, ab Aristotele citatis, vbi animam ex vnius idea, & ex prima longitudine & latitudine, & altitudine constituit, & intellectum quidem esse vnum; scientiam vero duo, ac opinionem habere numerum plani, sensum vero ipsius solidi, quæ omnia nonnisi arcano sensu, fuisse à Platone pronunciata, manifeste hoc loco Aristoteles significat, seq; tantum externum, & apparentem Platonis sensum oppugnasse, de quibus hoc loco, dicendum mihi non est, ne à proposito digrediar: consulat diligens lector Calcidium in Timeum, & alios Platonicos. Tertius inquam fuit Plato, qui non solum, in Timeo & in Phœdone, & alibi passim, & sæpissime, animum humanum immortalem affirmauit. verum etiam, in Phædro demonstrauit, ex eodem capite, quo Alcmeon; nempe, quia semper mouetur, vt & nos suo loco, Deo iuuante, ostendemus. Reliqui autem omnes præter hos, ipsam mortalem constituerunt. Quicumque enim, (vt Aristot. inquit) contrarietates faciunt in principijs, & animam ex contrarijs constituunt, qui autem alterum contrariorum, vt calidum, aut frigidum, aut aliquid huiusmodi aliud, & animam similiter vnum aliquod horum esse ponunt. Vnde & nomina consequuntur, qui quidem calidum dicentes, propter hoc & τὸ ζῆν, idest viuere nominatum esse, qui autem frigidum, propter refrigerationem & respirationem, vocari ψυχὴν, idest animam. Præcipue autem Empedocles ipsam mortalitate damnat, ex contrarijs constituens, non solum brutorum animas; sed & ipsum hominis animum. cum idem opinatus fuerit esse, intelligere, & sentire, & vtrunque corporeum. *Aristot.* referente *2. de anima tex. 150. & 151.* Existimauit vero Empedocles, animam esse temperaturam, siue mistionem, & crasim elementorum, calidi scilicet, frigidi, humidi, & sicci; vt idem *Aristot.* retulit *1. de anima partic. 58. & 59.* Hanc opinionem sequutum fuisse Galenum aperte constat in libello, quod animi mores sequantur corporis temperaturam; vbi suam hanc sententiam non solum validis argumentis; verumetiam authoritate grauissimorum virorum, Aristotelis, Platonis, & Hyp-

pocratis, munire conatus eſt; & quamuis in hoc *eodem libello cap. 3. in principio*. dubium ſe in hoc quæſito præbeat, his verbis. *Ex his autem totius animæ ſpeciebus, ac partibus, immortalem eſſe eam, quæ ratiocinatrix eſt: Plato videtur habuiſſe perſuaſum. Ego vero, vtrum ſit, an non, nihil habeo, quod cum ipſo contendam*. Et libello de formatione fœtus capite vltimo dicat. *Cæterum, quemadmodum dixi, cum nullam inueniam opinionem, ſcientiam efficiente demonſtratione aliqua, confirmatam; Fateor me, de ſubſtantia animæ dubitare, nec vel probabile quippiam habere, quod afferam*. Et in calce eiuſdem capitis. *Quæ tamen ſint hæc principia, manifeſte non ſum auſus conſtituere. Id quod, cum alijs in libris declaraui, tum in eo præcipue, qui eſt de animæ ſpeciebus animæ ſubſtantiam vbique veritus definire. Neque enim, corporea ſit anima, an incorporea, æterna ne prorſus, an corruptioni obnoxia, linearibus, atque exquiſitis demonſtrationibus vſum quempiam inueni*.

Tamen ex prædicto libello, quod animi mores ſequantur corporis temperaturam; manifeſte conſtat, ipſum ita ſenſiſſe, nec aliter; nempe, quod anima & animus, ſint temperamentum quatuor qualitatum, vel potius ſubſtantia & forma, quæ ad hoc temperamentum ſequitur, vt infra etiam dicemus. Hæc autem ſunt eius verba *cap. 4. Andronicum autem peripateticum, qui vir liber & ingenuus, ſine circuitione, animæ eſſentiam, quænam eſſet: omnino pronunciare auſus eſt, ſummis orno laudibus, eiuſq; approbo ſententiam, cum enim in alijs, & pleriſque talem inuenio: Cum vero ait eam eſſe temperaturam, aut facultatem ex temperatura conſequentem, quod addidit facultatem, reprehendo; ſiquidem anima, facultates multas habet, quippe quæ eſſentia quædam ſit, id quod eſt ab Ariſtot. recte conſcriptum, recteq; prius eſt homonimia diſtincta: nam cum materia, & forma, & quod eſt ex vtraque coniunctum, ſubſtantiæ vocabulo gaudeat, eam eſſentiam, quæ ex forma eſt, eſſe animam enunciauit: Cum nihil aliud præter temperaturam, vt paulo ante oſtenſum eſt, dici poſſe videatur*.

At vero cap. præcedente, non modo hanc ſententiam expreſsit; verumetiam rationem attulit, & eam ex peripateticis fontibus petitam; ſi enim, inquit ipſe, pars quæ ratiocinatur, animæ ſpecies ſit, mortalis erit. Quod idem eſt, ac ſi diceret, ſi rationalis anima entelechia ſit, & actus, ſiue forma informans corpus; ſub hoc enim genere vnamquamque animam contineri, *Ariſtot.* dixerat *2. de anima*, ergo mortalis erit. ſi autem non eſt corporis forma; ſed in corpore eſt tamquam in domicilio, immortalis quidem erit. ſed quinam fieri poterit, vt affecto corpore ipſa afficiatur, quemadmodum experientia compertum eſt. Hæc autem ſunt eius verba. *Atqui, ſi omnia huiuſmodi corpora ex materia, formaq; conſtant. vultq; Ariſtoteles; cum quatuor naturales qualita-*

tes

tes in materia proueniunt, corpoream temperaturam ex eis effici, certe ipsam, formam statui necesse est. Quamobrem anima essentia erit quodammodo temperatura quatuor; seu qualitatum dicas; humiditatis, siccitatis, caliditatis, & frigiditatis, siue corporum humidi, calidi, frigidi, & sicci; facultates autem ex animæ substantia sequi. si inde quoque actiones proueniunt, probare conuenit. Si igitur pars, quæ ratiocinatur animæ species sit, mortalis erit: siquidem ipsa quoque est quædam cerebri temperatura: atque ita omnes animæ species, ac partes habebunt suas facultates, temperaturę consequentes; talisq; erit animæ substantia: si vero immortalis sit, vt Platoni placet, cur refrigerato vehementer cerebro, aut nimium calefacto, aut exiccato, aut humectato separetur; recte nobiscum ageretur. si Plato, vt alia, quæ ad eam pertinent, conscripsisset.

Eandem quoque doctrinam, cum senior esset factus, repetijt, & confirmauit *lib. 2. de locis affect. cap. vlt.* his verbis. *Verum in alijs affectibus non consentire; sed primo genio ipsam affectu laborare aiunt, veluti in letargo & phrenitide, at vero vndique affici, vbi propriarum ipsius actionum aliqua læditur, proprias actiones dico, quæ per nullam aliam partem, vt per instrumentum fiunt; nam reuera, & videre illam, & audire haudquaquam negandum est; sed videre oculis, & audire auribus, atqui, vt cogitet, & reminiscatur, & existimet, & eligat, neque oculis, neque lingua, neque alia quapiam parte vtitur. Quod si hæc animæ pars ita esset in continente ipsam corpore, vt nos in domo aliqua in primis fortasse nullam ei noxam afferri putaremus à loco. Quoniam vero ipsam lædi videmus, quomodo lædatur est inuestigandum. Si vero veluti forma quædam corporis est ab ipso inseparabilis, eam lædi non inficiabimur, ob suscipientis ipsam corporis alterationem. At quia de hac re inter philosophos ingens pugna est; Alijs eam veluti in domicilio contineri dicentibus; Alijs vero ipsam corporis formam esse putantibus: idcirco quomodo lædatur, inuentu perdifficile est, quod vero lædatur ab experientia discere licet.*

Valde probabili certe argumento, quod etiam grauissimos viros adduxit, vt existimarent Aristot. putasse rationalem animam mortalem; sed fallaci prorsus, cuius solutionem, & Galenus, & cæteri in Aristotele animaduertere potuerunt, & Galenus etiam animaduertit, ac propterea anceps vbique loquitur, quamuis veluti Medicus, Artifex scilicet sensatus, vt dicunt, & sensibus omnino addictus, mortalem animam, & animum vbique ex intimo sensu existimauerit eumque non minus, ac animam brutorum, esse temperaturã & ad ipsam consequi. Dico autem putasse ipsum ad temperaturam consequi, quamuis aperte dicat esse temperaturam. Idem enim est apud Galenum temperatura, & forma, quæ consequitur temperaturam, si distinctione vtamur, qua recentiores scholastici, in via

ſcilicet, & in termino. Quamuis enim temperatura, quæ idem eſt quod mixtio, in via, non ſit idem quod forma, quæ reſultat ex mixtione, cum mixtio ſit miſcibilium alteratorum vnio; ac propterea formaliter dicat accidens, tamen mixtio in termino idem eſt, quod forma mixtionis, & ita dicit ſubſtantiam. Hanc diſtinctionem habemus ex Ariſtot. qui, cum tertio phiſicor. generationem, & corruptionem appellaſſet motum, quinto poſtmodum libro hoc negauit, & ſine contradictione; tertio enim phiſicorum generationem accepit, in via & termino, vt includit ſcilicet præuias diſpoſitiones acquiſitas ad formam, quinto vero eandem accepit in termino tantum, vt ſcilicet dicit inſtantaneam mutationem, de non eſſe ad eſſe, vel è conuerſo. Animam vero, quamuis temperaturam Galenus dixerit; tamen nuſquam ipſam accidens appellauit; quinimmo in hoc Andronicum reprehendit, qui illam facultatem dixit. Ariſtotelis doctrinam ſequutus, qui cum ſubſtantiam triplici diuiſione diſtinxiſſet in materiam ſcilicet, formam, & compoſitum. Animam eſſe ſubſtantiã, formam, & actum determinauit, vt verbis nuper adſcriptis manifeſte legitur.

Suam hanc ſententiam vbique locorum Galenus experimentis medicis confirmauit. validiſsime autem ipſam ſtabilire conatus eſt libello ſæpius citato, quod animi mores ſequantur corporis temperaturam, non ſolum ex argumento, quod præſefert liber; verumetiam Homeri authoritate, ac aliorum poetarum, necnon Platonis, & etiam Ariſtotelis, vt fuſius apud ipſum eſt legere. Ipſam eandem Galeni ſententiam, paulo ante noſtram ætatem ſequutus eſt Ioannes Huartes Hiſpanus Medicus, certe eruditus, ſed in hoc valde reprehendendus. Quibus vero argumentis, quæ non pauca ſunt, nec exilia, ſuam Galenus, & eius ſectatores communiuerint ſententiam, nunc non referam; quemadmodum neque cæterarum ſectarum ante retuli, cum ſit mihi in præſenti propoſitum: tantum referre ſententias, quæ mortalem humanum animum ſtatuunt, & eorum falſitatem oſtendere. ſequenti autem libro, Diuino aſpirante numine, omnia, quæ à ſingulis contra Ariſtot. mentem & veritatem afferuntur argumenta, & rationes, recenſebimus, & confutabimus. Vltimo loco inter omnes, quas recitauimus, ſit ſtoicorum ſententia, qui & ipſi (pro pudor) animum humanum mortalem exiſtimarunt; Illos vero tamquam magis rationales, ſiue tamquam minus beſtiales, eo afficiemus honore, quo Cyclops apud Homerum Vliſſem proſequi pollicitus fuit, nempe vt vltimos omnium perdamus.

Οὖτιν ἐγὼ πύματον ἔδομαι κατὰ οἷς ἑτάροισι.

Exiſti-

Existimarunt autem Stoici, vt Cicero eorum obseruantissimus refert *1. academicarum quæstionum ad Varronem*; non satis longe à fine illius libri, animum esse ignem, quod idem confirmauit *tusculana 1.* Eandem ipsis sententiam tribuit Diogenes Laertius in Zenone; vbi etiam spiritum nobis ingenitum, aut vaporem calidum ipsum appellasse animum tradit. quod etiam legere est apud *Galenum libello quod animi mores sequantur corporis temperaturam cap. 4.* vbi pariter animæ essentiam ex Stoicorum opinione compositã facit ex materia & forma; materiam autem animæ esse spiritum calidiorem, ac sicciorem, quam sit spiritus natura; formam vero esse perfectionem, quæ ad temperiem sequitur, aeris, & ignis: ex quibus spiritus constat, aere existente, frigido & humido; igne autem, calido, & sicco. Constat autem communi omnium consensu, Animam, & animum, humanum scilicet, ex doctrina, & placitis Stoicorum esse aliquod corporeum. Quantum vero ad immortalitatem pertinet, certum est, Stoicos opinatos fuisse, humanos animos morti esse superstites; sed non omnes, & eos qui sunt superstites, non esse æternos; sed aliquando perituros. Ita recenset Diogenes Laertius in Zenone stoicæ sectæ Principe, & auctore. Ita *Plutarchus libello de placitis philosophorum cap. 7.* his verbis: *Pythagoras, & Plato interitus expertem animam; cum enim exit peruenire in cognatam sibi animam mundi. Stoici exeuntem è corpore simul cum concreto interire, eam scilicet, quæ sit imbecilior: quales sunt ineruditorum animæ; validiores autem, quales sunt sapientum. Durare, vsque ad conflagrationem.*

Ita Seneca ille, philosophus nuncupatus; non solum Stoicorum sacris initiatus; sed etiam sacerdos, & Antistes. *in libello de consolatione ad Marciam cap. vltimo.* vltimis verbis: totius vniuersi interitu, & deuastatione Marciam ob filij obitum mærentem consolaturus. eamdem ipsam, & suam, & Stoicorum sententiam testatur, inquiens: *Et cum tempus aduenerit, quo se mundus renouaturus extinguat, viribus ista se suis cadent; & sidera sideribus incurrent, & omni flagrante materia, vno igne, quicquid nunc ex disposito lucet, ardebit. Nos quoque fælices animæ, & æterna sortitæ. Cum Deo visum erit, iterum ista moliri, labentibus cunctis, & ipsi, parua ruinæ ingentis accessio, in antiqua elementa vertemur. Fælicem filium tuum Marcia, qui ista iam nouit.*

Hæc Gentiles philosophi, de anima, & humano animo. hæc Stoici; hæc Seneca. Age nunc Lector, quicumque es, qui ex humana sapientia, quod satis est tibi sapere videris. Bibe ex his riuis doctrinam, & imbuere his præceptis. Audi Stoicos tam magna de virtutibus & vitijs disserentes, tam subtilia tractantes, diuidentes, definientes, ratioci-

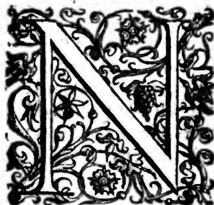
tiocinantes, acutiſsime concludentes, libros implentes, ſuam ſapientiam buccis concrepantibus ventilantes, qui etiam dicere auderent hominibus, nos ſequimini; ſectam noſtram tenete, ſi vultis bene viuere, vt *Auguſtinus ſanctus* inquit *tract. 45. in Ioannem*; & ſenties quam mortifera venena auferis, in quem baratrum errorum decideris. Audi Senecam, Moralem cognominatum, mortali conſtituto animo talia delirantem de vitiorum contemptu, & virtutum amore; quis virtutum fructus ſolidus intereunte animo, vana enim eſt illorum ſententia; qui intrinſecum ſufficere virtutibus præmium, & vitijs ſupplicium exiſtimarunt; nempe conſcientiam recte factorum, aut male; non enim hæc tanti ſunt, vt pro ſuſceptis virtutum laboribus, aut vitiorum voluptatibus ſufficiant, aut ſi tanti ſunt, bonos ſolum afficiunt; prauos autem nihil tangunt; conſcientia enim bene geſtorum bonos tantum iuuat, quemadmodum eoſdem torquet male geſtorum. Prædicti ac cæteri philoſophi, qui Chriſtianis dogmatibus non fuerunt illuſtrati, ad veritatem non ducunt; non enim intrant per oſtium, oſtium autem eſt Chriſtus; quapropter fures ſunt, & latrones perdere volunt, mactare, & occidere. Hæc de Ethnicorum philoſophorum ſectis, qui hucuſque mortalem humanum animum ſtatuerunt. Quibus, & Plinium ſecundum adnumerare viſum eſt, non tamquam philoſophum, per paucis enim rationum, aut argumentorum ſuffragijs ſuas ſententias perſuadere voluit, ſed tamquam hiſtoricum ſiue vt melius dicam; purum rerum naturalium, quas ipſe, aut cæteri obſeruarunt, relatorem. qui nihil præter ea, quæ ſenſu percipiuntur inueniri ratus, vt initio ſui operis apparet cap. 7., vbi ſatis craſſa inſipientia etiam; an ſit aliquis alius præter ſolem, Deus: ambigere non dubitauit, & ipſe in hunc errorem decidit, vt exiſtimarit nihil hominibus poſt mortem ſupereſſe, ſed omnibus vnam moriendi neceſſitatem finem imponere. Hæc autem eſt eius ſententia *lib. 7. cap. 55.* verborum potius grauitate, quàm argumentorum robore munita, quæ tamen non prætermiſit, quamuis tantum eorum capita, tamquam in re nullius, aut pauci momenti, breuiter, & curſim recenſuerit.

Poſt ſepulturam, alia, atque alia manium ambages. omnibus à ſuprema die, eadem, qua ante primam, nec magis à morte ſenſus vllus, aut corpori, aut animæ, quam ante natalem; eadem enim vanitas in futurum etiam ſe propagat, & in mortis quoque tempora, ipſa ſibi vitam mentitur. alias immortalitatem animæ, alias transfigurationem, alias ſenſum inferis dando, & manes colendo, Deumq́; faciendo, qui iam etiam homo eſſe deſierit; ceu vero vllo modo ſpirandi ratio, homini, à cæteris animalibus diſtet, aut non diuturniora in vita, multa reperiantur

quibus

quibus nemo similem diuinat immortalitatem: quod autem corpus, animæ prosequitur materiam. vbi cogitatio illi? quomodo visus, auditus, aut qui tangit? qui vsus eius, aut quod sine his bonum? quæ deinde sedes, quantave multitudo tot seculis animarum; velut vmbrarum? puerilium ista deliramentorum, auideq́ numquam desinere mortalitatis commenta sunt. similis & de asseruandis corporibus hominum, ac reuiuiscendi promissa Democrito vanitas, qui non reuixit ipse. quæ (malum) ista dementia est, iterari vitam morte, quæve genitis quies vnquam, si in sublimi sensus animæ manet; inter inferos vmbra; perdit profecto ista dulcedo credulitasq́ præcipuum naturæ bonum, mortem. ac duplicat obitus; si dolere etiam post, futuri extimatione euenit; etenim si dulce viuere, cui potest esse vixisse? at quanto facilius, certiusq́ sibi quemque credere, ac specimen securitatis antegenitali sumere experimento; sed iam ad hæc confutanda, & funditus extirpanda deueniamus.

Prædicta sententiæ confutantur. Cap. VIII.

ON erit autem valde nobis difficile, quas recitauimus sententias refellere; quandoquidem illas omnes ante nos, etiam *Aristot. 1. de anima* confutauit, ac primum, communiter contra illos omnes, qui animam corpus aliquod esse existimarunt; quamuis tenuissimum & insensibile, vt etiam inter Christianos philosophos censuit Tertullianus, vir certe doctissimus; sed parum cautus; cum non solum in hoc, vt apud ipsum est legere *in libello de anima*; verumetiam in multis alijs errauerit. Id argumentum torquebimus, quo vtitur *Aristot. 1. de anima partic. 72.* Si anima est corpus, ergo duo corpora se inuicem penetrabunt, quod naturali ordine, est impossibile, probatur autem sequela prior, quia anima ita est in toto corpore; vt etiam sit in qualibet parte corporis animati; modo illæ partes sint animæ capaces, vel potius animabiles, aliàs non essent animatæ. ergo corpus esset in corpore, & in qualibet parte corporis. Hoc autem excludit responsionem, quam quis posset afferre, dicens, animam tamquam corpus tenuissimum insinuari in vniuersum corpus per cauitates, non modo sensibiles, verumetiam insensibiles; esto enim quod hoc fiat, sequetur solas partes cauas, & porosas esse animatas; partes autem solidas, in quibus sunt cauitates, & pori, non esse animatas; cuius contrarium docent omnes, tum philosophi, tum medici, & expe-

rientia ipsa ostendit; cum nutritio, quæ est opus animæ competat partibus solidis, non autem porosis, quicquid dixerit Marsilius inguen, quem optime confutauit Pomponatius, in *tractatu de nutritione, & augmentatione*, & nos aliquando, Deo iuuante, in eadem disputatione fusius ostendemus. Quinimmo ex eadem nutritione nos validissimum deducimus argumentum aduersus corpoream animam; existentem in cauitatibus corporis; si enim in poris existeret anima illa corporea: adueniente nutrimento, pariter corporeo, in easdem porositates, necesse erit, aut simul commisceri duo corpora in porositatibus, scilicet animam præexistentem, & alimentum superueniens, aut vnum extrudere alterum; si anima nequaquam loco cedens excludat alimentum, corpus non nutrietur, si autem alimentum valentius irrumpens in porositates, excludat animam, tunc corpus interibit, aut minuetur vita. cuius contrarium experimur; à nutritione enim seruatur vita, mors autem ad eius priuationem sequitur, neque minus vera est sequela secunda prioris argumenti; nempe quod naturali ordine duo corpora non possint se inuicem penetrare, ex eo quod dicant animam esse corpus tenuissimum; nam omne corpus, modo sit trine dimensum, circumscripta omni alia qualitate facit latera distare, quod est excludere omne aliud corpus, vt *Aristot. docuit 4. phisicor.* Hoc autem dicimus ordine & viribus naturæ, cum supernaturali facultate; aliter fieri posse, & factum fuisse certo sciamus, vt cum CHRISTVS Dominus ex clauso vtero Beatissimæ Virginis Matris nascens. egressus, & clausis ianuis ad Discipulos ingressus fuit. His accedit aliud validissimum argumentum, si anima est corpus aliquod, ergo ex anima, & corpore animato non efficitur vnum per se, sed vnum aggregatum per accidens. consequens est falsum, & multa habet euidentia absurda; ergo & antecedens; probatur sequela maior; nam ex duobus, quæ sunt actu non fit vnum per se, sed tantum vnum aggregatum per accidens, vt in aceruo; sed vnumquodque corpus est actu: quia vnumquodque corpus per se subsistit, & existit, ergo ex duobus corporibus non efficitur vnum per se; ergo si anima esset corpus. ex ipsa, & corpore animato tamquam ex duobus corporibus, non constaret vnum per se. Quod vero ex anima; & corpore debeat fieri vnum. præterquam quod demonstrari potest, eo argumento, quo vtitur philosophus *2. de anima*, quia scilicet anima est actus; corpus autem se habet velut potentia, & ex actu, & potentia fit vnum per se. probatur etiam ab eodem philosopho *1. de anima à textu 51. vsque ad 53. inclusiue.* hoc supposito, quod inter actiuum, & passiuum debet esse communicatio

quædam,

quædam, & consensus; non enim quodlibet aptum natum est pati à quolibet, ex quo deducitur, quod anima tamquam principium motiuum, & actiuum, debet habere proportionem quandam, & conuenientiam ad corpus, veluti, & corpus, ad animam. quare etiam reprehendit antiquos, qui nulla habita corporis ratione de anima loquuti sunt, tamquam si anima posset ingredi, & viuificare vnumquodque corpus, vt fabulose Pytagorici, qui in corpora diuersa, animas transmigrare censuerũt: quinimmo neque anima se habet ad corpus, vt ars ad instrumenta, vt verbi gratia, si ars canendi intus esset in fistula; fistula dici posset musica. ita & si anima intus est in corpore, corpus dicitur animatum; non enim hoc sufficit, sed necesse est animam esse speciem corporis animati, & formam, & paulo ante *partic. 44.* idem Aristot. inquit, quod si anima esset corporea aliqua substantia, corpori inclusa, itaut ipsa mota, & agitata, corpus pariter moueretur, in quo est, veluti existimauit Democritus. tunc animalia & vnusquisque nostrum, non magis essemus animata corpora, quam fuerit Veneris lignea statua à Dedalo fabricata, quæ mouebatur infuso in eius cauitates argento viuo, cuius proprium est, vt admisso aere semper agitetur; accommodatissimum certe exemplum, ad ostendendam vanitatem sententiæ Democriteæ; nam si anima non est forma, sed tantum se habet in corpore, tamquam motor, qui seipsum mouens, pariter moueat corpus. profecto non magis erunt animata nostra corpora, quam fuerit illa Veneris statua, cum ipsa pariter habuerit inclusum eiusmodi motorem, qualis est anima; accedit etiam, & aliud argumentum; nam si anima esset substantia aliqua corporea, animato inclusa, quæ nequaquam se haberet, vt forma, cuius est certam respicere materiam, sed vt motor tantum; tunc contingenter se haberet ad corpus, & ita posset à corpore egredi; cum illi placitum esset, & iterum in illud idem ingredi, quod recitauit fabulosus *Plinius lib. 7. cap. 52.* Contigisse Hermotimo Clazomenio, cuius anima è corpore ad libitum egrediebatur, & peruagatis longinquis regionibus, multisq; auditis: iterum ingrediebatur, quousque crematum ab inimicis, qui id animaduerterant, corpus, remeanti veluti vagina ademptum fuit. Hæc generice aduersus eos, qui animam quocumque modo esse corpus, statuerunt; nunc sigillatim aduersus omnes pugnandum, & primo aduersus Democritum ea possem afferre argumenta, quibus Aristoteles validissime eius atomos, siue insecabilia corpuscula substulit *1. lib. de ortu & interitu*; verum quia remotior esset à re proposita disputatio, ad ea, quæ magis propria sunt, deueniens. Illud ipsum

sum

sum contra eumdem torquebo argumentum, quod *Aristot.* penultimo à nobis allato subiunxit *1. de anima partic. 44.* cum corpora animantium non modo à natura, & intrinseco principio moueri videamus; verum etiam quiescere, ergo dicendum erit, animam pariter esse illis principium quietis, ac motus: quomodo autem talis anima à Democrito animantibus tributa; possit quietem causare, difficile est tradere, vel etiam impossibile; si enim ex atomis rotundis constat, igneis, minutis, & sua natura maxime mobilibus. compesci non poterit quin moueatur, & ex consequenti corpus semper moueat, at contrarium experimur; nos enim ipsos ad libitum mouemus, & sistimus, & vtrumque ex intellectu, & electione, non autem ex natura & necessitate in nobis est. At vero aduersus Hyppocratem, eo argumento vtemur quo *Aristot. 2. de anima partic. 41.* Si anima esset calor, aut ignis, in infinitum operaretur, vtputa nutriret, vel augeret; veluti enim igni, si combustibile in infinitum apponeretur, in infinitum combureret, ita, & animæ, si nutrimentum, & augmentatiuum in infinitum apponeretur, in infinitum nutriret & augeret, si foret ignis; addo quod ad vnam tantum loci differentiam corpus moueret, nempe ad locum sursum, quemadmodum & ignis, non autem ad omnes, vt ipsam videmus mouere, quare animæ operationes cum ad certum, & constitutum sint terminum; minime ignis erunt, aut caloris, sed animæ, quæ ratio est, & forma. Ignis autem, aut calor concausa potius est, & instrumentum, quam causa. Hoc idem docuit philosophus *2. de partibus cap. 7.* non longe à principio, his verbis. *Quod enim nonnulli statuunt importune, animam esse ignem, aut aliquam eiusmodi vim, melius fortasse dixeris, animam in quodam eiusmodi corpore constare, cuius rei causa est, quod ad exequenda animæ officia calor, omnium maxime administrandi vim obtinet; cum enim officium animæ sit alere, & mouere, hac ea ipsa facultate potissimum efficiuntur. Igitur animam esse ignem arbitrari simile est, atque si serram, aut asciam fabrum, aut artem fabrilem esse: ideo arbitreris, quia opus, nonnisi iunctis his efficiatur; sed quam, genus omne animalium caloris particeps esse necesse sit, apertum hinc est.*

Animaduertendum autem est, quod quamuis Aristoteles concesserit, animam in quodam eiusmodi corpore constare, qualis est ignis; non tamen propterea deducendum est, animam esse corpoream; ab hac enim sententia alienum fuisse Aristotelem iam ostendimus, neque dicendum est, animam tali huiusmodi corpore vti, tamquam organo sibi adequato ad operandum; ita enim tale corpus esset animatum, quod falsum est, cum non sit organicum; sed ipso vti tamquam concausa,

causa, vt hoc loco dixit, vel tamquam vehiculo, vt Platonici loquuntur, & nos etiam præcedente libro diximus, ex *Aristot.* sententia *2. de generatione animalium cap. 3.* vbi omnem animam participare aliquod corpus dixit, & hoc diuinius, quam ea, quæ elementa appellantur, & pro animarum nobilitate, & ignobilitate corpus huiusmodi pariter differre. Existimauit autem hoc corpus esse æthereæ substantiæ, at vero purius, aut impurius, pro animarum differentia. Iuxta quem sensum non solum *Cicero 1. Tusculana*, & in *quæstionibus accademicis ad Varronem*; verumetiam *Galenus 7. de Hyppocratis, & Platonis placitis cap. 7.* & *Tertullianus lib. de anima*, non satis longe à principio existimarunt, putasse Aristotelem animam esse quintam essentiam, hoc est cælestem, ac propterea loco hoc, à nobis citato, volens Aristot. declarare naturam huius corporis, in quo anima est. non dixit animam in igne existere, sed in quodam eiusmodi corpore, hoc est non in igne, sed igni adsimili corpore, quod pariter *2. de generatione animal. cap. 3.* dixerat esse in seminibus, quod fæcunda facit semina, & calor appellatur, non ignis, nec talis aliqua vis, sed spiritus, & natura, quæ in eo spiritu est, proportione respondens elemento stellarum. Hyppocrates igitur tamquam Medicus, & sensatus artifex, animam appellauit calorem, siue innatum calidũ, vt Galenus interpretatur, quod significat substantiam calidam; sumens pro anima fundamentum animæ; sed quid aduersus Epicurum, & ipsius discipulum Lucretium? Primum quidem omnia ea, quæ aduersus Democritum amborum præceptorem attulimus; deinceps vero peculiariter, contra ipsos eorum inscitiam, & inconstantiam afferemus. Epicurus enim cum omnia ex atomis constare statuisset; tamquam ex primis principijs, ex ijsdem constare, & animam, & animum dixit, at non ex omnibus atomis; sed ex rotundis, minutis, & maxime mobilibus, ac igneis, vt Lucretio referente supra iam dictum fuit, at vero ipse idem Epicurus, Plutarcho referente in de placitis philosophorum existimauit, animam esse temperatum quippiam ex quattuor qualitatibus, ignea, aerea, aquea, & quarta cui nomen non sit positum, quantum vero sibi aduersentur ambæ sententiæ, vnicuique patet; tam enim sese oppugnant atoma, aquæ, & ignis, quam se inuicem interimunt, aqua, & ignis, quomodo igitur anima ex ijs constabit atomis, ex quibus ignis, si est temperies ex qualitatibus ignis, & aquæ, aut quomodo erit temperies, ignis, & aquæ in atomis tantum ignis, ex quibus animam conflatam dicit, nempe rotundis, minutis, atque mobilibus. Illam vero quartam, quam nomine ignotam dicit, siue qualitatem, siue rem. puto

vere,

vete, & quam verissime illi fuisse, & nomine, & re ignotam. Hanc Epicuri sententiam adamussim videmus à *Lucretio* recitatam *lib. 3.* his carminibus.

Nec tamen hæc simplex nobis natura putanda est,
Tenuis enim quædam moribundos deserit artus
Mista vapore: vapor porro trahit aera secum,
Nec calor est quisquam, cui non sit mistus, & aer,
Rara quod eius enim constat natura, necesse est
Aeris inter, eum primordia multa cieri,
Iam triplex animi est igitur natura reperta,
Nec tamen hæc sat sunt ad sensum cuncta creandum,
Nil horum quoniam recipit mens posse creare
Sensiferos motus quædam qui mente volutent,
Quarta quoque his igitur quædam natura necesse est
Attribuatur, ea est omnino nominis expers,
Quà neque mobilius quicquam, neque tenuius extat,
Nec magis è paruis, aut leuibus ex elementis
Sensiferos motus, quæ didit prima per artus,
Prima cietur enim paruis perfecta figuris,
Inde calor, motus, & venti, cæca potestas,
Accipit inde aer inde omnia mobilitantur,
Tum quatitur sanguis, tum viscera persentiscunt,
Omnia postremis datur ossibus atque medullis,
Siue voluptas est, siue est contrarius ardor,
Nec temere hucusque dolor potest penetrare, neque acre
Permanare malum, quin omnia perturbentur.

Et paulo infra, subdit:

Sic calor atque aer, & venti cæca potestas
Mista creant vnam naturam, & mobilis illa
Vis initum motus, ab se quæ diuidit ollis,
Sensifer vnde oritur primum per viscera motus;
Nam penitus prorsum latet hæc natura subestque,
Nec magis hac infra quicquam est in corpore nostro,
Atque anima est animæ proporro totius ipsa;
Quod genus in nostris membris, & corpore toto,
Mista latens animi vis est, animaq; potestas
Corporibus, quia de paruis, paucisq; creata est,
Sic tibi nominis hæc expers vis facta minutis,
Corporibus latet, atque animai totius ipsa

Proporro

Proporro est anima, & dominatur corpore toto,
Consimili ratione necesse est ventus, & aer,
Et calor inter se vigeant commixta per artus,
Atque alijs aliud subsit magis, emineatque,
Vt quidam fieri videatur de omnibus vnum,
Ne calor, ac ventus seorsum, seorsumq; potestas,
Aeris interimant sensum, diductaq; soluant,
Est etiam calor ille animo, quem sumit in ira,
Cum feruescit, & ex oculis micat acribus ardor,
Est & frigida multa comes formidinis aura,
Quæ ciet horrorem in membris, & concitat artus,
Est etiam quoque pacati status aeris ille,
Pectore tranquillo qui fit, vultuq; sereno,
Sed calidi plus est illis, quibus acria corda,
Iracundaq; mens facile efferuescit in ira,
Quo genere in primis vis est, violenta Leonum
Pectora, qui fremitu rumpunt plerumque gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt,
At ventosa magis ceruorum frigida mens est,
Et gelidas citius per viscera concitat auras,
Quæ tremulum faciunt membris existere motum,
At natura boum placido magis aere viuit,
Nec nimis irai fax vmquam subdita percit,
Fumida suffundens cæca caliginis vmbras,
Nec gelidi torpet, telis perfixa pauoris,
Inter vtrosque sita est, ceruos, sæuosq; leones,
Sic hominum genus est, quamuis doctrina politos,
Constituat pariter quosdam, tamen illa relinquit,
Naturæ cuiuscumque animæ vestigia prima,
Nec radicitus euelli mala posse putandum est,
Quin proclinius hic iras decurrat ad acres,
Ille metu citius paullo tentetur: at ille
Tertius accipiat quædam clementius æquo,
Inq; alijs rebus multis differre necesse est,
Naturas hominum varias, moresq; sequaces,
Quorum ego nunc nequeo cæcas exponere causas.

Quibus carminibus manifeste sibi contradicit, cum antea statuisset animam, & animum constare ex sphericis & minutis, ac maxime mobilibus corpusculis insecabilibus, ex quibus constare ignem dixerat, hic

hic vero dicat, ipsam eandem animam, siue animum constare, ex aere frigido, & flatu, seu vapore temperato; ergo non ex eisdem atomis. & sibi ipsis igitur contradicunt Epicurus, & Lucretius, & Democrito suo præceptori. Quod si malint, tum Epicurus, tum Lucretius; animam esse temperaturam, siue consequi ad temperaturam, ignis, aeris, & vaporis, vt versibus citatis expressit Lucretius, quod ad Empedoclis sententiam accedit, hoc etiam confutabimus cum ipsius Empedoclis sententia.

Fuit hæc Empedoclis opinio Aristot. tempestate, valde probabilis apud multos, vt ipse testatur *1. de anima partic. 55.* credo equidem dictum, ob Simmiam, & Cebetem huius sententiæ assertores, qui etiam Echecratem suis argumentis in suam sententiam traxerunt, apud Platonem in Phœdone, argumentis tamen, vt idem Aristot. ibidem inquit quasi pœnis afflictata, vel conflictata, tum illis, quæ ipse in exotericis sermonibus attulit, in Eudemo scilicet, vt Philoponus inquit, tum etiam illis, quæ apud Platonem leguntur in Phœdone. Habuit etiam & posterioribus temporibus multos sectatores, & eos quidem celeberrimi nominis Andronicum Rodium, peripateticum cognominatum, de quo supra facta est mentio, Alexandrum Aphrodiseum, & eius sectatores, Galenum, & illos omnes, qui falsa illius doctrina decepti, omnia tribuunt temperamento, & animi mores, minus caute, corporis temperaturam sequi existimant, quorum omnium errorem, Deo iuuante, ex Aristotelis, & naturæ principijs confutabimus. Bipartito autem disputationem hanc aggrediemur; primo namq; nullam animam esse temperamentum demonstrabimus; deinceps vero, animam intellectiuam, neque esse temperamentum, neque formam, quæ sequatur corporis temperamentum. Nullam vero animam esse temperamentum multis rationibus *Aristot.* probauit *à textu 54. & infra 1. libri de anima*, vbi distinguens harmoniam in proportionem, siue rationem quomodocumque acceptam ex mistione contrariorum, & in crasim, siue proportionem qualitatum, quam dicunt proprie temperamentum. Ostendit nullam animam esse harmoniam, tali pacto. Harmonia est ratio quædam vel proportio, aut compositio commistorum, sed nulla anima est ratio, vel compositio. ergo nulla anima est harmonia. Maior propositio est euidens, minorem etiam supponit tamquam certissimam, cum omnis harmonia intendi, & remitti possit. Nulla autem anima intensionis, aut remissionis sit capax; omni anima existente substantia. Præterea omnis anima est principium motus ex communi omnium philosophorum suppo-

ſuppoſitione. Nulla harmonia eſt principium motus,ergo nulla harmonia eſt anima, ergo nulla anima eſt harmonia, cum propoſitio vniuerſalis negatiua conuertatur ſimpliciter; minor autem propoſitio probatur, quia harmonia indiget motore extrinſeco, vt patet in fidibus,citaræ,quæ quamuis habeant harmoniam,vt poſſint inſimul conſonare, tamen numquam concentum facient,niſi citharedus accedat, qui pulſet. Amplius harmonia ſe habet, vt diſpoſitio corporis, ergo harmonia non eſt anima; antecedens eſt clarum, nam ſanitas eſt diſpoſitio corporis, ſed ſanitas eſt harmonia, cum ſanitas nihil aliud ſit quam temperies ſimilarium partium, & proportio inſtrumentalium, ergo harmonia eſt diſpoſitio corporis, conſequens vero eſt neceſſarium; nam ſi corpus ſe habet vt materia, anima vero vt forma, ergo ea,quæ ſunt corporis,non ſunt anima; anima igitur non eſt harmonia. Alia etiam ratione probat Ariſtoteles aſſumptum, nempe quod harmonia ſit vis, & facultas corporis, & ſubiecti, non autem anima, ex operatione ſcilicet, & paſſionibus animæ, nam ſiquis animæ cuiuſcumque operationes & paſſiones ad harmoniã tamquam ad principium referre tentabit, difficile erit omnia coaptare, quinimmo addo impoſſibile, hoc autem patet facta inductione in operationibus cuiuſcumque animæ, nam ſi de vegetali loquamur, quomodo augmentationem ſecundum totam corporis molem,& ad omnes dimenſionis terminos ad calorem referemus, cuius eſt ſurſum tendere, aut quomodo idem calor, quamuis temperatus, ex diſsimilari alimento diſſimilares partes ſegregans, diſſimilaribus apponet partibus; aliud quidem oſsibus nutrimentum, aliud neruis, & aliud carni ad futurum. Quod ſi difficile eſt de vegetalis operationibus rationem reddere ex harmonia, cum tamen vegetalis operationes materiales ſint omnino, quanto difficilius erit, de ſenſibus & ſenſitiuæ, quibus omnibus commune eſt, percipere ſenſibile ſine materia, quod ſi de his. Quam maxime difficile,immo quam impoſsibile erit,de ipſo intelligere, in quo nihil communicat actio corporalis, ſed hoc infra diligentius exquiretur, quod ſi exiſtimet aliquis, animam eſſe harmoniam, & compoſitionem partium naturalium, quæ in corpore ſunt, in quibus & motum, & ſitum proportionatum, eſt accipere, tum neque rationabile hoc erit dicere. Primo quia vnaquæque corporis pars, propriam habet ſtructuram, quare cum multæ ſint, multas etiam corpus habebit animas; ſecundo quia non poſſumus aſsignare cuius partis ſtructura, & quæ ſtructura ſit intellectus, aut ſenſus, aut etiam appetitus.

His

His argumentis aduerſus harmoniam in genere allatis. Eam harmoniam impugnat, quæ elementorum eſt, quatenus frigida, calida, humida, & ſicca ſunt, quæ & miſtio dicitur ſiue temperamentum, quam, primum eadem ratione impugnat, qua ſupra harmoniam, pro ſtructura partium impugnauit, dicens, quod cum ſingulis partibus proprie debeantur temperaturæ, in toto corpore, multis, & ijs quidem diuerſis exiſtentibus partibus, multæ pariter ac diuerſæ erunt animæ, quod certe argumentum validiſſimum eſt, videmus namq; viuente corpore multas, ac diuerſas miſtionis partium formas, ab vna anima contineri, ac ita corpus conſeruari totum, corrupta autem, aut diſcedente anima, ipſas diutius non poſſe manere, ſed corpus ipſum putredini, ac diſſolutioni relinquere, ex quo patet animam ipſam non eſſe temperamentum, ſed quid præſtantius temperamento, quod ſi eſt, quid præſtantius temperamento; quæri poteſt ab Empedocle, aut eſt ratio, quæ reſultat ex temperamento, vt verbi gratia concentus fidium, qui eſt, quid aliud à fidibus, quandoquidem omnem animam in ratione & harmonia conſtitutam eſſe opinabatur Empedocles, aut aliquid aliud exiſtens in membris gignitur. In hac autem quæſtione, quam Ariſtot. propoſuit, animaduertendum eſt, quod à nemine expoſitorum hucuſque adnotatum fuit, quod ego ſciam; Ariſtotelem ſcilicet poſtquam monſtrauit animam non eſſe temperamentum, ex diuerſitate, & multiplicitate temperamenti partium, ſed eſſe quid diuerſum à temperamento, quærere iterum, ſi eſt quid diuerſum, vtrum eſt ſicut ratio, quæ quamuis aliquid ſit diuerſum à temperamento, cum reſultet ab ipſo, vt concentus, qui non eſt acutum & graue ſimul miſta, ſed id quod reſultat ex acuto & graui; an vero ſit aliquid aliud exiſtens, quod in membris gignitur, vbi animaduertendum eſt, quod illud exiſtens non debet ſumi tamquam adiectiuum, ſed tamquam ſubſtantiuum, quod bene exprimit græca dictio τι ὄντα, quod ſignificat aliquid per ſe ſubſiſtens, vel exiſtens, ad differentiam eius, quod ad aliud ſequitur, & in alio eſt, qualis differentia eſt inter rationem, quæ ſequitur ad harmoniam, & animam; non omnem, ſed intellectiuam, dixi non omnem, quia reliquæ animæ, vt vegetalis, & ſenſitiua, quæ morticinæ ſunt, non poſſunt dici τι ὄντα, cum conſequantur temperamentum; & veluti concentus percuſſis fortiter cordis perit, ita ipſæ intemperato temperamento deficiunt. Proponit igitur philoſophus hanc quæſtionem, & iuxta hunc ſenſum propoſita quæſtione, rationabiliter pro vtraque parte dubitat, inquiens, ſi anima eſt aliud à miſtione, cur nam corrupto carnis eſſe, hoc eſt eſſentia

tia carnis, quæ in mistione consistit, & aliarum partium animalis; anima ipsa tollitur, si enim anima non est temperamentum, nec ratio temperamenti non deberet tolli sublato temperamento, patet autem ex hoc argumento, quod illud aliud existens, ita debet interpretari & accipi, vt à nobis acceptum est pro eo quod per se existit, vt est anima intellectiua, alias argumentum non concluderet, nã quamuis animæ reliquæ sint quid aliud à temperamento, tamen quia consequuntur ad temperamentum non erat dubium, quin corrupto temperamento corrumperentur, neque obstat huic expositioni quod dicat de hoc existente innasci, cum innasci non accipiatur pro generari, sed pro superuenire, vt etiam infra *partic. 65.* dicit, intellectus autem videtur innasci, substantia quædam existens, & non corrumpi, vbi eodem modo dicendi de intellectu, dixit, ὄσια τις ὄσα.

Vicissim vero atque è contra dubitat, si anima non est mistio, quandoquidem esset multiplex, vt multiplex est partium mistio, ergo est ratio & perfectio, non quæ sequitur, sed quæ continet mistionem, alias si non esset talis ratio, quomodo fieri posset, vt deserente anima ipsum corpus corrumpatur; contrarium enim fieri deberet, si anima ad mixtionem partium, vel totius sequeretur, prius enim corrumpetur corpus, & ad eius corruptionem corrumperetur anima, huius vero contrarium videmus; prius enim anima deserit corpus, & deinceps corpus, & eius membra putrescunt; hoc autem argumentum bene concludit, non solum aduersus eos, qui opinabantur animam esse formam mistionis, & temperamentum; verumetiam aduersus omnes qui statuunt animam sequi ad temperamentum elementorum, & formam mistionis tantum, quandoquidem forma mistionis, quæ resultat ex elementis, remanet etiam post mortem, sed non remanet forma mistionis, quæ erat dispositio ad vitam, in qua non solum erat calor elementorum, sed etiam ille cælestis, qui est instrumentum animæ, vt benè docuit *Scotus 4. sententiarum.* vbi declarauit etiam, quod propterea forma mistionis, quamuis remaneat post mortem, tamen semper est in via ad corruptionem, ita vt non dissentiat à S. Thoma in qualibet corruptione dari resolutionem vsque ad materiam primam. Hæc Aristot. aduersus eos, qui omnem animã esse harmoniam, vel temperaturam existimarunt, in quibus etiam continentur validissima argumenta aduersus eos, qui animam intellectiuam esse temperamentum statuerunt; si enim de omni anima hoc falsum esse demonstrauit, ergo, & de intellectiua, quæ est quædam anima; quinimmo cum de reliquis animabus præter intellectiuam

Q negari

negari non poſſit, quin ſaltem corporis temperaturam ſequantur; quamuis non ſit temperatura, de intellectiua Ariſtot. ſpeciatim oſtendit, eam neque eſſe temperaturam, neque ſequi ad temperaturam: Hoc autem validiſſimo argumento demonſtrauit, cum dixit, difficile eſſe coaptare opera, & paſſiones animæ ad harmoniam, hoc eſt, oſtendere, quomodo harmonia ſit operum, & paſſionum animæ cauſa, quod certe de operationibus animæ vegetatiuæ & ſenſitiuæ difficile eſt, vt ſupra monſtrauimus, de intellectiua vero etiam impoſſibile, vt nunc oſtendemus. Omitto argumentum illud quo *Ariſtoteles* vtitur *3. de anima*, ex Anaxagoræ authoritate, quod oportet intellectum eſſe immixtum, vt omnibus imperet, hoc eſt, vt omnia intelligat, ergo neque temperamentum, neque aliquid ex temperamento eductum eſſe poteſt; de hoc enim infra fuſius dicendum erit, ſed illud proſequar, quod ex intellectus practici operatione deſumitur, quo pariter vſus fuit Plato in Phædone aduerſus Simmiã, & Cebetem ad hanc ſententiam non modo iugulandam, ſed etiam funditus extirpandam; nos vero ipſam eãdem rationẽ torquebimus aduerſus Galenum, & eius ſectatores, quorum Deus faxit, ne multus ſit numerus, cum eius ſententia ad ſenſum ſit valde plauſibilis. Plurimi autem ſequuntur ſenſum. Eſt autem ratio huiuſmodi. Si anima rationalis, ſiue intellectiua, & humana eſſet temperamentum, vel reſultaret ex temperamento, non repugnaret ijs operationibus quæ proueniunt ex temperamento; ſed ipſis repugnat; ergo neque eſt temperamentum, neque ſequitur ad temperamentum. Maiorem autem propoſitionem quamuis multis probet Plato, atque ex eo potiſſimum, quod id quod ſequitur, & ab aliquo pendet trahitur, ac vincitur ab eo, ad quod ſequitur, & à quo dependet, potius quam reluctetur, aut trahat vel vincat; tamen nos pluribus confirmare minime conabimur; cum vltro ab aduerſarijs concedatur, at vero circa minorem propoſitionem, opus eſt, ac labor, cum ab aduerſarijs negetur, & valde apparentibus rationibus etiam impugnetur, qua de re integrum Galenus cõſcripſit tractatum, huius argumenti, quod animi mores ſequantur corporis temperaturam, in quo non tantum rationibus & experimentis; verumetiam authoritatibus Homeri, Platonis, Hyppocratis, necnon etiam Ariſtotelis conatus eſt, ſuam ſententiam communire; potiſſimum vero ex *Ariſtot. in 2. de partibus*, vbi de ſanguine loquitur, & in *1. de hiſtor. animal.* vbi de fronte, *& in prohemio phiſiognomicæ, & ſect. 30. problematũ probl. 1.* & adhuc *1. de anima cap. 1. & 2. de anima partic. 94.* ſed manifeſte conuincetur Galenus, & alij quicũque in eadem ſententia ſunt; falſum

eſſe

esse, quod animi mores sequantur corporis temperaturam in hominibus; homines enim appellandi sunt, qui vitam hominis degunt, non autem qui belluinam; vitam autem hominis degunt, qui secundum id, quod homini proprium est, viuunt; proprium autem homini est præ cæteris animalibus, vt cum cætera animalia per assensum, & impulsum, qui in ipsis est, faciant. Solus homo in sua libera potestate habet agere, vel non agere iuxta naturalem impetum, & propensionem ex eo quod rationalis est, hoc autem est esse rationale, in se ipso occurrentium imaginationum, & omnino agendorum, & non agendorum, iudicatricem, inuentricemq; rationem habere, vt optime Alexander ille Aphrodiseus docuit, quāuis immortalitatis Hostis videatur, *libello de fato cap. 9.* Hanc vero quam iudicatricem agendorum rationem Alexander appellauit ἡγεμονικὸν, hoc est principem, siue principalem animæ partem, reliqui appellarunt; conuenientissimo vocabulo, eo quod huius partis sit præcipere, & imperare; alterius vero parere, & subesse, vt *Aristot.* docuit *1. Ethicorum cap. vltimo*, & Plato loco citato. Hanc vero animæ partem solis hominibus, & omnibus hominibus inesse, philosophi omnes consentiunt, & hanc diuersam esse à sensu & imaginatione, vt *Aristoteles 2. de anima tex. 150.* contra Empedoclem docuit, quamuis eius vsum & exercitium, non apud omnes, quinimmo apud paucos experiamur, cum plurimi secundum sensum, & eius appetitum viuant, de quibus loquutus fuit Homerus ab Aristot. citatus loco prædicto, cum dixit:

Talis enim mens est terrestrium hominum,
Qualem in dies inducit pater, hominumq; Deumq;.

Intelligens per patrem, hominum, & Deorum cælum, quod in mentem actionem habet, siue in intellectum, si intellectus à sensu non differat, vt etiam alibi exposuimus, quemadmodum de veris sapientibus contrarium dixit, vt de *Vlisse in Odissea*, his carminibus:

Tum pectus pulsans cor, sic affatur Vlisses,
Hoc quoque cor perfer, namq; & grauiora tulisti.

Quæ carmina à Platone afferuntur, vt probaretur animum non sequi ad corporis temperaturam; si enim sequeretur ad temperaturam, vel esset temperatura, non vtique moderaret passiones corporis, nec vinceret, sed ab ipsis potius moderaretur, ac vinceretur, vt hoc loco Vlisses qui iracundiam superat, non autem ab ipsa superatur, quod pariter in omnibus continentibus fieri ostendit, qui sensuum appetitui ad voluptates etiam iniustas ducenti, nequaquam cedunt; quinimmo obsistunt, & reluctantur, in quo laudem merentur, quemad-

modum incontinentes, ac magis, intemperantes vituperationem; quod non contingeret, si animi mores sequerentur corporis temperaturam; neque enim vitio dari posset bilioso temperamento prædito iracundia, nec sanguineo, mulierosum esse, aut vinosum, nec melancholico auaritia & fraus, neque ob talia crimina iuste puniri possent, quandoquidem ex necessitate hæc committerent, quinimmo necessitate simpliciter, & ineuitabili; nam necessitas, quæ pendet ex causis prioribus, est necessitas absoluta, quemadmodum est necessitas materiæ, vt docuit *Aristot. 2. phisicor. partic. 87.* quod optime, vt solet, notauit S. Thomas eodem loco. Si autem anima humana sequeretur temperamentum: sequeretur necessitatem materiæ; nam temperamentum est qualitas materiæ, scilicet ipsius corporis, quemadmodum caliditas ipsius ignis, quare veluti ignis cum sit calidus, non potest non calefacere; ita anima consequens qualitates corporis non posset nisi secundum passiones & propensiones corporis operari. Vidit profecto Galenus hoc argumentum libello sæpius citato, quod animi mores, cap. vltimo. nec potuit effugere eius vim, quare & turpiter manus dedit; nec solum Stoicos de virtute tam magnifice loquentes deseruit; verumetiam omnes philosophos, bonos enim aut malos natura, homines nasci concessit, nec puniri aut præmijs affici, eo quod mereantur, sed puniri malos, vt nobis non obsint, ac vt cæteris exemplū præbeant, præmio affici autem bonos, non quod ipsi seipsos bonos effecerint, sed eo quod boni natura sint, vt econuerso odio haberi malos, eo quod tales sint; vt Deum, qui semper bonus fuit, nec vmquam talis effectus est, veneramur, & naturà diligimus, viperas autem & scorpiones occidimus, & odio prosequimur. Puniri etiam malos ob suam ipsorum vtilitatem; cum enim corrigi non possint, melius est vt diutius non viuant. Hæc Galenus. quibus non solum philosophi, sed etiam veritas ipsa contradicit, multos enim videmus ex temperamento & constitutione corporis ad vitia pronos, qui tamen honesti studio, vitijs reluctantur & virtutem sequuntur, inter quos illustre est Socratis exemplum non solum à Cicerone; verumetiam ab Alexandro Aphrodiseo recensitum, *libello de fato cap. 4.* de quo cum Zopirus phisiognomon, ea tempestate percelebris, ex artis suæ præceptis pronunciasset, esse mulierosum, & bardum, Socratis institutum ignorans; ac propterea ab ipsius discipulis irrideretur, fertur dixisse, non esse mentitum Zopirum, futurum enim erat, vt talis natura esset, nisi philosophiæ studio meliorem naturā adeptus fuisset; talia etiam innumera sunt apud nos Christianos exempla, non solum continen-

tiæ,

tiæ, & reliquarum virtutum; verumetiam fortitudinis, in prodigenda propter veritatem vita, quæ nobis sancti Martyres præstiterunt, quamuis in his, aliquid maius fuerit, & supra naturæ vires: Dei Optimi Maximi Seruatoris nostri gratia illis donatum, sine quo ad tantam perfectionem peruenire non potuissent, sed gratia Christi perficit naturam, non destruit. Hoc autem vno tantum, Galeni sententia, philosopho certe indigna, nisi Epicureo, funditus corruit argumento, sed videamus ob quamnã causam paralogizat Galenus in suis rationibus, inquit ipse *capite vlt. libelli quod animi mores, &c.* vnumquemque natura nasci bonum, aut malum; non autem fieri consuetudine, & ab extrinseco, parentibus scilicet, præceptoribus, aut familiaribus; videmus namq; ex eisdem parentibus natos pueros, eisdem institutis, & sub eisdem præceptoribus educatos, nullis alienis moribus adhuc imbutos, neque etiam delibatos, longe tamen, & quam maxime inter se differre; ita vt alius verax, alius mendax sit, alius liberalis, alius auarus & tenax, alius mitis & benignus, alius iracundus & contentiosus, alius modestus & timidus, alius impudens & audax, alius docilis & flexibilis, alius indocilis & refractarius, iuxta varias ac diuersas, quas vnusquisque sortitus est, corporis temperaturas; multa præterea, quæ ad hoc argumentum faciunt, congessit Ioannes Vuartes in examine ingeniorum, vbi sanguineos, faciles, simplices, misericordes, sed venereos, & genio indulgentes; quinimmo & bona imaginatiua præditos, ac propterea ijs disciplinis aptos, quibus imaginatiuæ requiritur velocitas, & claritas, vt sunt musica, ars pingendi, poesis, rhetorica, medicina, ars patrocinandi. Atrabilarios, fraudulentos, salaces, perfidos, rapaces, vafros, blasphemos, impios, sed sagaces, solertes, prudentes, cautos, acuto ingenio præditos, ac propterea subtilioribus disciplinis aptos, vt mathematicæ, logicæ, metaphisicæ. Malencholicos naturales, hoc est frigido & sicco præditos temperamento, auaros, sordidos, inuidos, difficiles, ac morosos, suspiciosos, timidos, diffidentes, seueros, stabiles, taciturnos, tardos, crudeles, disciplinis ineptos. Biliosos, iracundos, superbos, ambitiosos, factiosos, magnanimos, liberales, apertos, celeres, ac bono ingenio præditos. Pituitosos, segnes, bardos, simulatores, cautos, obliuiosos, ac propterea disciplinis minus aptos; præterquam politicæ cui maxime apti sunt, & præcipue si aliquam atræbilis admistionem participent; sed in his omnibus vterque deceptus fuit. Causam autem deceptionis perbelle declarauit *Alexander Aphrodiseus libello de fato cap. 9.* vbi reprehendens illos, qui etiam in brutis animalibus statuebant id

quod dicitur *esse in nobis*, hoc est, liberam agendi potestatem, inquit: *Hac autem in re, illud de ipsis iure quis admirabitur, quid eos coegit, vt in impulsu & assensu*, quod in nobis, *esse dicant, ob quod & in omnibus animalibus similiter ipsum seruent; non enim in hoc est*, quod in nobis, *vt occurrente imaginatione, & imaginationi ex se ipsis locum dedisse, & ad id quod apparuit impulsos fuisse; sed hoc quidem forte ipsius voluntarij astructiuum ostensiuumque, sed non est idem voluntarium, & quod in nobis; voluntarium enim est, quod ex non coacto assensu fit*, quod vero in nobis, *id est, quod cum assensu, rationali, & iudiciario fit, vnde si quid in nobis illud, & voluntarium, non tamen, quicquid voluntarium illud, in nobis; voluntarie enim, & animalia bruta, quacumque, per assensum, & impulsum, qui in ipsis est, faciunt, ponere vero in seipso, eorum, quæ ab ipso fiunt. Proprium est hominis, hoc enim est, ipsi esse rationali, in seipso occurrentium imaginationum, & omnino agendorum, & non agendorum iudicatricem, inuentricemq; rationem habere; idcirco, & alia quidem animalia, quæ solis imaginationibus obediunt, assensuum & impulsuum, iuxta actiones, causas habent, homo vero occurrentium sibi externarum imaginationum, de agibilibus iudicatricem habet rationem, qua cum vtitur, singulam earum examinat, non solum, an videatur talis, qualis videtur; sed etiam si est, &, si ratione perscrutans; alteram esse inuenerit, quam sit visa, non præstitit ei assensum, quia huiuscemodi apparet, sed quia non est huiuscemodi, insurgit in ipsam, hac de causa, & ab aliquibus, quæ voluptuosa visa sunt, sæpe abstinet, quamuis illa concupiscat, quia non habuit rationem, ei quod visum est concordem, pariter quoque vtilia quædam visa recusauit, rationi in hoc obtemperans. si itaque*, quod in nobis, *est in rationali assensu, qui per consultationem, gignitur, hi vero in assensu & impulsu, qui etiam absque ratione fit: ipsum ponunt. apertissime ostendunt dictis suis, se rudius, de eo, quod in nobis pertractare, nec dicere, quid nam ipsum sit, nec in quo fiat; nam rationali esse, nihil aliud est, quam actionum esse principium; nam quemadmodum, alij aliud est esse, animali quidem, in impulsorio, igni vero in calido, & calefaciendi vim habente, alij autem in alio, ita & homini, in ipso rationali, quod tantumdem est, ac ipsum habere principium aggrediendi aliquid, & non aggrediendi, & secundum idem, ambo; quapropter qui hoc tollit, hominem tollit.*

Quibus ex verbis Alexandri, manifeste docemur in quonam sit deceptio, & paralogismus rationum Galeni, & eius sectatorum; non enim posuerunt differentiam inter naturalem impetum siue propensionem, qua ducimur, quamuis non inuiti, &, id quod est in nobis, siue voluntarium, & liberum, sed vtrumque simul confuderunt. ex quo ipsi putarunt, actiones humanas, absolute pendere à temperamento, & humanam animam, quæ est ipsarum principium, ad corporis

poris temperamentum sequi, sed secus est, vt optime Alexander dixit. Cum enim essentia, & quidditas hominis in esse rationali sit constituta, quod idem est, ac habere liberum principium agendi, & non agendi, illæ actiones, quæ pendent ex temperamento, & impetu naturalis appetitus, non erunt dicendæ humanæ, sed belluinæ, vt à principio dicebamus, quare ex ipsis non licet arguere substantiam & naturam humanæ animæ, cum non sint illi propriæ, sed brutis etiam communes, vt *Aristot.* dixit *1. de anima partic. 12.* At vero legitime arguemus ex proprijs hominis operationibus, quales sunt, quæ fiunt ex iudicio rationis, secundum quas videmus hominem moderare, ac vincere passiones & appetitum corporis; non autem trahi & vinci. Optime igitur, vt eo vnde discessit nostra reuertatur oratio, Aristot. contra Empedoclem argumentatus fuit, Plato vero contra Simmiam, & nos contra Galenũ, & eius sectatorem Ioannem Vuartes. Si anima est temperamentum, difficile est omnium ipsius operationum rationem reddere; quinimmo si anima humana consequitur temperamentum, hoc idem, non solum erit difficile, sed impossibile.

Illa vero, quam vltimo loco recitauimus Stoicorũ sententia, quam & Plato in Phædone Cebbetis fuisse recensuit, cum & ipsa, tamdem aliquando morituram afferat animam: non minus falsa ostendetur, quam alia quæpiam ex reliquis, quas confutauimus. Statuit autem, vt præcedente capite diximus, humanũ animum superesse post mortem, quamuis non omnem, sed tantum sapientum virorum, cum ineruditorum & insipientium, simul cum corpore interire putarint; at vero non esse perpetuum, & sempiternum, sed tamdem post multa secula, simul cum tota mundi machina, & ipsum periturum.

Aduersus quam sententiam ita differo, aut animus per se, & quatenus animus, est corruptibilis, vel incorruptibilis, aut non per se, sed per accidens, & ratione alterius, si per se & quatenus animus, est corruptibilis, non magis à morte erit superstes animus sapientum, quam insipientum, ac pariter si per se est incorruptibilis, non minus erit superstes animus insipientum, quam sapientum, cum non magis aut minus sit animus qui in ipsis est omnibus, nisi dicant, animum insipientum esse per se corruptibilem; sapientûm vero per se incorruptibilem, ex quo sequetur, sapiẽtes & insipientes differre inter se, non solum specie, sed etiam plus quam genere, cum ipsorum essentiale principium distinctum sit, tamquam corruptibile & incorruptibile, quæ differunt inter se plusquam genere. Si per accidens sit corruptibilis, vel incorruptibilis, aut per accidens erit corruptibilis,

& per ſe incorruptibilis, aut per ſe corruptibilis, & per accidens incorruptibilis, aut per accidens corruptibilis, & per accidens incorruptibilis; non poteſt dici ex ipſorum ſententia, quod ſit per accidens corruptibilis, & per ſe incorruptibilis, quia ſi eſſet per ſe incorruptibilis eſſet neceſſario ſuperſtes corpori, quamuis deſineret eſſe in corpore, & ita eſſet impoſſibile non eſſe, quare numquam corrumperetur, quod quamuis veriſſimum ſit; tamen contrarium eſt ipſorum poſitioni, qui dicunt illum aliquando interiturum, neque per ſe corruptibilis, & per accidens incorruptibilis; primo, quia tunc haberet contrarium, cum omne quod per ſe corrumpitur, corrumpatur à contrario; animo autem, cum ſit ſubſtantia, nihil eſt contrarium; ſecundo, quia in omnibus corrumperetur, & non in inſipientibus tantum. Reliquum igitur eſt, vt apud ipſos animus humanus per accidens ſit corruptibilis, & per accidens incorruptibilis, quæ rei veritate fuit ipſorum ſententia. Quæ vt bene percipiatur ſupponendum eſt, exiſtimaſſe Stoicos, omnia aliquando eſſe interitura, etiam vniuerſum, etiam ſidera, & cælum ipſum, quod igneum aſſeuerabant; cum vero animum ex æthereo corpore conſtare dicerent, vt præcedente capite monſtrauimus, & etiam *Galenus* docet *7. de Hyppocratis, & Platonis placitis cap. 7.* etiam ipſum cum ſideribus, ac cælo, & tota mundi machina corrumpendum fore exiſtimarunt, vt clare videre eſt apud *Senecam loco ſupra citato, in libello de conſolatione ad Marciam cap. vlt. in vltimis verbis*. atque ita dixerunt animum humanum corruptibilem per accidens, hoc eſt ad corruptionem corporis illius ætherei in quo illum ſtatuebant, ac pariter incorruptibilem per accidens, & ſecundum quid, non autem per ſe & ſimpliciter, ac propterea non perpetuum, ſed aliquando deſiturum. Cum enim ipſum compoſitum & corporeum putarent, aliquando diſſoluendum fore exiſtimabant, ſed non pari in omnibus ratione; ſi namq; animus non per ſe, & quatenus animus ſtatuebatur incorruptibilis, ſed ratione corporis ætherei in quo eſt, prout corpus illud purius, aut impurius eſſet, ita magis, aut minus duraturum cum eo animum, & quia ſapientum animus minus corporeis affectionibus tenetur: etiam & ipſius corpus, quod dicunt ſpiritum, minus terrenæ, & corruptibilis labis contrahere; ac proinde purius, egreſſum è corpore animum ſuperſtitem adhuc multis ſeculis ſeruare. Animum vero, ineruditorum, & ſtultorum hominum, cum corporis voluptatibus ſit demerſus, & obrutus, æthereum illum ſpiritum impurum, & non minima corruptionis labe concretum retinentem, ſuperſtitem eſſe non poſſe, ſed cum ſpiritu illo, qui

egre-

egrediens maiorem de corruptibili corpore, quod dilexit, secum traxit portionem, quam antea duxit ab æthere, in circumfusam, & cognatam sibi elementorum molem resolutum euanescere. Contra hanc vero sententiam ita positam hoc pacto arguo, aut corpus hoc in quo manet anima, & in quibusdam est superstes, est eiusdem rationis cum elementis, ex quibus componitur corpus, & ita corrupto corpore, corrumpetur & anima, cum ex eisdem constent principijs corruptibilibus, aut erit diuersæ rationis, nempe æthereum & cæleste, & tunc in omnibus erit superstes, cum à corpore non possit infici, neque mortalitatis labem ex eius consortio trahere, quandoquidem quæ inuicem agunt, & patiuntur, oportet, vt sint in cognato genere, cælum autem, & hæc inferiora non communicant in genere, quia non communicant in materia.

Vana igitur est & Stoicorum sententia, quam vltimo loco expendere atque cõfutare ex omnibus, quæ mortalem animum astruerent, polliciti sumus. Atque ita constat meo iudicio, & ni fallor integre, probatum fuit demonstratione deducente aduersarios ad impossibile, humanam animam esse immortalem, nam si eius contradictoria, nempe anima humana est mortalis secundum omnes modos, qui hucusque ab aduersarijs excogitari potuerunt, est falsa, & impossibilis, vt iam inductione probauimus; necessario ipsa erit vera. Qui est validissimus argumentandi modus, aduersus perduelles, & pertinaces, reliquum est modo, vt demonstratione ostensiua, tum ex principijs Aristotelis, tum etiam ex rei natura, hanc eamdem veritatem pro nostris viribus, & conatu ostendere aggrediamur.

Disputationis altera pars, in qua rationibus ostensiuis, ac primo ab Aristotele petitis, intellectus humani immortalitas demonstratur. Cap. IX.

VLLA profecto magis prompta, ac expedita argumentatione poterat Aristoteles humani intellectus immortalitatem ostendere, quam illa, quæ ab eius vernacula operatione desumitur, quæque in nobis tamquam intellectus magis propria elucescit, ea autem est, ipsius intelligere, hæc enim omnium, quæ ab anima sunt functionum, maxime assimilatur proprio, hoc est absoluto muneri, quod intellectui

ctui debeatur ſolum, & nõ coniuncto, vt de cæteris manifeſtũ eſt, iraſci, confidere, deſiderare, & omnino ſentire, quæ vtriſque, animæ ſcilicet & corporis cõmunes ſunt paſſiones. Quod & ſi tamquã dubium ſtatuerit *1. de anima partic. 12. 3.* tamen *lib.* (quod oſtendere aggrediemur) efficaciter demoſtrauit. Tertio igitur libro, cum aſſumpſiſſet intelligere, eſſe ſicut ſentire, ac proinde eſſe aliquod pati ab ipſo intelligibili, quẽadmodum ſentire à ſenſibili, aut aliquid aliud tale, hoc eſt non omnino idem cum illo pati, quod tribuitur ſenſui, ſed illi adſimile, ſaltem in hoc, quod potentia exiſtens intelligibile, recipit intelligibile, & fit ipſum intelligibile, quemadmodum ſenſus, potentia exiſtens ſenſibile, recipit, & fit actu ſenſibile, exinde deducit concluſionem, quam ſibi propoſuerat probandam, nempe quod intellectus ſit impaſſibilis, & inquit. *Impaſſibilem ergo oportet eſſe.* Sed videamus, antequam ad vlteriora progrediamur, quonam pacto ex ſimilitudine intellectus ad ſenſum, qua vtrumque dicitur pati, deduxit Ariſtoteles intellectum eſſe impaſſibilem, cum inde contraria potius concluſio deducenda foret, ad quod dicimus fuiſſe deductam hiuſmodi concluſionem ex coarctata antecedente, non enim dixerat abſolute philoſophus, ſi intelligere eſt ſicut ſentire, erit pati aliquod ab intellligibili, ſicut ſentire ab ipſo ſenſibili, ſed diſiunctiue, aut aliquid aliud tale, ex quo deducitur, quod intelligere improprijſſime dicitur pati, neque alia ratione niſi quatenus eſt recipere, quod ſi proprie accipiatur pati, intellectus potius eſt impaſſibilis, quod vt intelligatur ſupponendum eſt, quod ipſum ſentire, quamuis ſit paſſio perfectiua reſpectu potentiæ, quæ ſemper perficitur ab obiecto; tamen non eſt omnino denudatum à paſſione deſtructiua, quod illi accidit ratione organi, quapropter ab excellenti ſenſibili deſtruitur; at vero pati ipſius intellectus nullo pacto includit paſſionem, vel qualitatem aliquam deſtructiuam, nec ratione ſui, nec ratione organi, cum nullo vtatur organo, ac propterea ab excellenti obiecto perficitur, non deſtruitur, vt infra Ariſtot. docebit. Ita igitur Ariſtotelis deductio concludet; ſi intelligere eſt ſicut ſentire, aut erit aliquod pati, non quodlibet pati, vt eſt pati ſimpliciter deſtructiuum, quod eſt ſecundũ paſſibiles qualitates; ſed pati aliquod, hoc eſt ab obiecto, vt ſenſus à ſenſibili, aut aliquid aliud tale, hoc eſt diuerſum à pati ipſius ſenſus, neque in vllo ipſi ſentire adſimile niſi in eo quod eſt recipere; ergo oportet intellectum eſſe ſimpliciter impaſſibilem paſſione deſtructiua; nam ſi non eſſet diuerſum pati, intelligere, & ſentire, tunc intellectus eſſet per ſe quidem impaſſibilis, per accidens autem paſſibilis, veluti eſt ſenſus,
ſed

ſed eſt diuerſum, ergo intellectus eſt omnino & ſimpliciter impaſſibilis. Hanc vero ita deductam concluſionem Ariſtot. alio ſumpto principio tali pacto demonſtrauit. Intellectus intelligit omnia, ergo eſt immixtus; ergo eſt immixtus à corpore, ergo eſt impaſſibilis & immortalis; priorem autem ſequelam probauit authoritate Anaxagoræ, & ratione; veluti enim Anaxagoras, cum omnia ſimul & in vnũ congregata, ac ſimul mixta ſtatuiſſet in ipſo chaos, & omni ſeminario rerum, ante vniuerſi conſtitutionem, poſtea Mentem, ſiue primum intellectum feciſſe motũ, & diſgregaſſe dixit; huiuſmodi autem intellectum fuiſſe immixtum ab omnibus, vt omnibus imperare, ac omnia ſegregare poſſet. Ita & humanum intellectum, vt poſſit omnia intelligere, oportet eſſe immixtum ab omnibus.

Ratio autem eſt, quia intus apparens prohibet & obſtruit; veluti enim in organis ſenſuum, vbi ipſa, aliqua prædita fuerint qualitate, ſenſus alia obiecta percipere non poſſunt, ob qualitatem intus in organo exiſtentem, & impedientem aliarum ſpecierum obiecti perceptionem, vt in oculis icterici contingit, quibus flauo colore infectis omnia videntur flaua, & in palato febrientis, quo amara bile imbuto omnia iudicantur amara. Ita & intellectu ſi ipſe cum aliqua re eſſet mixtus, nihil aliud percipere poſſet ob illius rei ſpeciem intus exiſtentem, & impedientem aliarum rerum perceptionem. ſed antequam ad alias conſequutiones examinandas deueniamus, operæ pretium erit videre de hac, à quibuſnam rebus dixit Ariſtoteles oportere intellectum eſſe immixtum. Exiſtimauit Philoponus à materia, ſed perperam, quia hoc infra ab Ariſtotele dicetur, vbi eſſe immixtum à corpore ſtatuit, à formis materialibus putat Auerroes, ſed hoc extortum eſt, & multas habet obiectiones, quas conſulto non affero, ne à propoſito digrediar nimis: videre illas eſt apud multos, ſed præcipue apud Mirandulanum, Caſertæ Epiſcopum *lib. 11. de euerſione ſingularis certaminis ſect. 4.* At melius exiſtimarunt Alexander, Themiſtius, & Simplicius eſſe immixtum ab omnibus, quæ intelligit, & quia ſimpliciter intelligit omnia, eſſe immixtum ab omnibus, non ita tamen vt ſit immixtus à ſeipſo, vt Alexandro impingit Philoponus, ita enim nihil eſſet, nec poſſet intelligibilia ſuſcipere, ſed ita, vt nihil ſit actu eorum, quæ intelligit antequam intelligat, ſed poteſtate tantum, ac veluti materia prima ſe habet ad formas omnes ſenſibiles, ita hic intellectus ad formas omnes intelligibiles. Aſſumptum vero huius argumentationis, nempe quod intellectus intelligat omnia, Ariſtoteles non probauit, ſed ſuppoſuit; nos autem probabimus; primo vniuer-

ſaliter,

ſaliter, quia obiectum intellectus eſt verum; verum autem & ens conuertuntur; deinceps autem facta per ſingulas res inductione, & per omnes habitus cognoſcendi; idem fuſius proſequemur. Ex hoc autem, quod intellectum oportet eſſe immixtum, vt omnia intelligat, deduxit Ariſtoteles, intellectum eſſe immixtum corpori, inquiens; *Vnde, neque rationabile eſt ipſum mixtum eſſe cum corpore*, probat vero conſequentiam, dicens; *Qualis enim quidam vtique fieret, calidus, aut frigidus, & ei inſtrumentum aliquod eſſet, ſicut ſenſitiuo, nunc autem nullum eſt.*

Optime autem ex his probauit deductam conſequentiam, nam ſi intellectus eſſet mixtus corpori, aut eſſet illi mixtus, vt qualitas, aut vt forma, ſi vt qualitas, tunc ipſe fieret qualis, nempe aut calidus, aut frigidus, aut humidus, aut ſiccus. Aut eſſet illi mixtus vt forma, & tunc illi aliquod eſſet inſtrumentum, quemadmodum ſenſitiuo; ſed conſequens eſt falſum, ergo & antecedens, quod vero conſequens ſit falſum; probatur ex antedictis, & primo quoad priorem partem; nam ſi intellectus eſſet qualis, tunc non poſſet omnia intelligere, nam impediretur à qualitate, qua eſſet præditus, ſecundum quam omnia iudicaret, aut ſi omnium qualitatum craſim, & temperaturam haberet, quemadmodum habet tactus, tunc quamuis exceſſum qualitatum perciperet, alias conſimiles in gradu qualitates, aut conſimilem temperiem non perciperet, quemadmodum neque & tactus percipit; ſi autem corpori eſſet mixtus vt forma, tunc haberet aliquod organum cuius eſſet ratio, & quo vteretur in opere, quemadmodum videmus ſenſitiuum habere, at vero nullum habet, quod nullum habeat, dupliciter probatur. primo, quia ſi haberet aliquod organum quo vteretur, non omnia intelligeret, cum organo enim cognoſceret, quare & ſingulariter vt ſenſus, non ergo cognoſceret vniuerſalia. ſecundo, quia corrumperetur ab excellente intelligibili, ſicut ſenſus ab excellente ſenſibili. ſi enim haberet organum eſſet ratio, & proportio illius organi, quæ proculdubio corruptibilis eſt à vehemente motiuo, quemadmodum, & concentus ſiue ratio acuti, & grauis in fidibus, ipſis vehementer percuſſis. Optime igitur deductum eſt, ſi intellectus omnia intelligit eſt immixtus, ſi eſt immixtus, eſt immixtus à corpore, ſed dicet aliquis, inſufficiens eſt prior enumeratio, ſi eſſet mixtus, eſſet qualis, nempe calidus, aut frigidus; nam hæc non amplectitur omnes qualitates, ad quod dicimus, his tantum recenſitis, omnes alias includi, cum hæ ſint primæ, à quibus omnes aliæ pendent, vel conſequutiue, vel effectiue; duas autem tantum in medium attulit; calidum ſcilicet ac frigidum, quia hæ tantum ſunt actiuæ,

humi-

humidum autem, & ſiccum harum ſunt veluti adminiſtræ. Quod ſi eſt immixtus à corpore, eſt impaſſibilis, quod initio ſibi propoſuerat demonſtrandum. ſi impaſsibilis, ergo immortalis. Conſequentia autem eſt euidens, & ab *Ariſtotele* probata *1. de anima partic. 65.* ſi enim eſſet corruptibilis, maxime eius corruptibilitas appareret in ſenij debilitate, veluti enim ſenium eſt via ad interitum corporis, ita eſſet ad interitum animæ, ſenium autem eſt via, & quid proximum ad interitum corporis & mortem, quia in ſenio prædominantur qualitates contrariæ ipſi vitæ; prædominantur enim in ſenio frigiditas, & ſiccitas, cum quibus eſt mors, veluti cum calido, & humido eſt vita, at vero in ſenio non afficitur anima per ſe, & ratione ſui, non ſolum intellectiua, ſed neque etiam ſenſitiua, quod patet: nam ſi ſenex acciperet oculum iuuenis, videret vt iuuenis, ergo non eſt quod in ſenio patiatur anima per ſe à qualitatibus, quæ prædominantur, cum anima non ſit accidens, ac propterea non poſſit corrumpi à contrario, ſed id in quo, hoc eſt corpus cuius eſt actus & perfectio, & in quo eſt tamquam organo, quod ſi quælibet anima non ſolum intellectiua, ſed neque etiam ſenſitiua eſt corruptibilis per ſe, &, ſi aliqua eius ſpecies eſt, corruptibilis eſt per accidens, & ratione organi; ergo intellectiua, quæ nullum habet organum, vt iam probatum eſt, erit prorſus, & omnino incorruptibilis, cum neque per ſe tamquam carens contrario, neque per accidens, tamquam carens organo corrumpi poſsit, ſed dicet aliquis experimento contrarium apparere eorũ, quæ dicta ſunt; nam in ſenio videmus operationes intellectus deficere, quare & multo ſenio confecti, non ſolum obliuioſi, verumetiam & deſipientes ſunt, ac repuereaſcunt & multis ſtudijs, ac potiſſimum contemplationibus; non ſolum mens defatigatur; verumetiam & corpus ipſum contabeſcit, atque debilitatur, & Ariſtot. ipſe loco citato inquit, quod intelligere ac ſpeculari marceſcit, alio quodam interius corrupto. parum igitur refert ſi intellectus per ſe, & ratione ſui non poſſit corrumpi, cum & ſenſus etiam à tali corruptione ſit immunis, quare & philoſophus dixerat, quod ſi ſenex acciperet oculũ iuuenis videret vt iuuenis, ſufficit autem vt corruptibilis ſit, ſi corrũpatur ratione eius in quo eſt, vt in ebrietatibus & morbis, quemadmodũ Ariſtot. ibidem dixerat. Huic obiectioni, quãuis antea reſponderimus præcedente libro, cum locum prædictum pro immortalitate intellectus attulimus, & infra etiam reſponſuri ſumus; tamen & nunc reſpondemus, ac dicimus, falſum eſſe quod aſſumitur in ſenio debilitari, aut lædi intellectum, quamuis ita appareat & videatur propter viciniam

& affi-

& affinitatem facultatis administræ, quæ læditur; non enim intellectus est, qui læditur læso corpore, sed imaginatiua cum qua intellectus intelligit, & ipsa pariter defatigatur in contemplando, & ad eius defatigationem languescit corpus, non autem mens & intellectus defatigatur, & hoc est quod Aristot. docuit loco citato, intelligere, & speculari marcescere alio quodam interius corrupto, intelligens per illud interius, imaginatiuam; non autem aliquod organum, quo vtatur intellectus, alias sibi ipsi contrarius fuisset, qui vbique locorum intellectum dicit inorganicum, & hoc eodem loco dixerat, intellectum innasci substantiam existentem, & non corrumpi, quod clarius docuit *3. lib. partic. 20.* vbi inquit, quod non reminiscimur, quia intellectus de quo sermonem habuerat impassibilis est, passiuus vero intellectus est corruptibilis, vbi omnium expositorum consensu (paucis tantum exceptis Alexandreis) per intellectum pasiuum imaginatiuam accepit, vt etiam *lib. 2. partic. 155.* idem acceperat, neque aliter potest accipi, cum paulo ante intellectus potentia, de quo aduersarij hoc interpretantur, incorruptibilis fuisset suppositus, cum dixit de intellectu agente, quod sit separabilis, immixtus, & impassibilis; hoc argumento, quia semper honorabilius est agens patiente, ergo supposuit intellectum potentia esse pariter separabilem & immixtum, alias argumentum non concluderet, sed de hoc suo loco fusius dicemus; falsum igitur est, quod assumitur in obiectione, intellectum lædi in senio aut morbis; quod vt manifestius fiat, nos non ex authoritate Aristot. hoc enim præcedente libro præstauimus, sed certissimis rationibus ex rei euidentia ostendemus. Quod igitur intellectus nullo pacto, nec per se, nec ratione corporis lædatur in senio, aut morbo, ita probo, si læderetur ratione corporis in senio, tunc debilitato corpore pari proportione, & intellectus cum corpore deficeret, ac debilitaretur, sed contrarium experimur; nam corpore deficiente vires intellectus augentur; circa annum etenim quinquagesimum, vt alias ex Aristot. diximus, manifeste experimur, intellectum vigere, non solum in agendo, quod vsui & experientiæ tribui posset; verumetiam contemplando & speculando, quod proprium est intellectus, & tamen contrarium deberet fieri; tunc enim oculus corporis incipit hebetari, & sensus vna cum toto corpore labascunt, sed aliquis dicet, hoc fieri propter habitum speculandi, non ante id tempus acquisitum, quo promptiores, & alacriores reddimur ad intelligendum, vt etiam *Aristot.* docuit *30. partic. problematum, problem. 5.* ad hoc dicimus multos esse qui habitum speculandi, & scientias adepti sunt ante annum

num quinquagesimum, alios 30. vt Ioannes Picus Mirandulanus, alios 40. quibus anno quinquagesimo, vel 53. quo tempore magis vigere intellectum certum est, deberet intellectus esse remissus, ac debilius intelligere, quam anno 30. vel 35. aut 40. cum anno 30. & alijs infra 50. non solum habitu scientiarum præditus fuerit; verumetiam maioribus viribus naturalibus, anno vero 50. & supra, quamuis eundem haberet habitum; vel etiam meliorem, tamen naturalibus viribus non parum sit debilitatus. Contrarium tamen experientia demõstrat, nam monumenta ingenij, quæ maturiora sunt, & sero elaborantur, maiorem redolent sapientiam, quam ea, quæ ætate recenti. hoc vero & ipsemet experior; meliores enim, non solum doctis viris, sed etiam mihi ipsi videntur lucubrationes, quas nunc conscribo, annũ agens 50. quam illæ fuerint, quas iam meditabar, vel conscribebam ante annos 7. vel decem; neque obstat, quod à iure peritis dicitur, quo iuniores, eo perspicaciores, nam hoc intelligitur de tempestate iuniore, seu recentiore omnium hominum; non autem de ætate singulorum, vt homines nostræ tempestatis sunt perspicaciores hominibus superioris tempestatis, puta nos nostris parentibus, quia facile est inuentis addere, vt interpretatus mihi fuit D. Ioannes Ghinus Iureconsultus celeberrimus in Vrbe Roma familiaritate mihi coniunctissimus, quare argumentum remanet in suo robore.

At vero hoc euidentius est manifestum, ex eo quia corpore nimium curato, & saginato minus valet mens; vnde dicitur, obesus venter mentem subtilem non gignit, at contra ipso debilitato, & subtracto illi alimento, mens & intellectus magis viget, & dominatur, quod non solum nostræ religionis asseclæ contestantur, qui ieiunijs, & corporis castigatione ad diuina contemplanda se erigunt, & alacriores redduntur; verumetiam Ethnici philosophi docuerunt, vt Plato in Phædone, nec solum Plato, sed etiam *Aristot. 1. de anima partic. 49.* vbi inquit: *Laboriosum autem est, & commixtum esse corpori, & non potens absolui, & præterea fugiendum, siquidem melius est intellectui non cum corpore esse, quemadmodum consuetum est dici, & multis placet*. Quinimmo non solum in primo senio, & corpore debilitato vigere videmus mentem; verumetiam & in multo senio, modo tamen imaginatiua non sit læsa, laborante cerebro; multi enim sunt senes septuagenarij, & octuagenarij, qui confractis corporis viribus, & resolutis spiritibus, tum vitalibus, tum animalibus; tamen longe vegetiore ingenio præditi sunt, quam dum essent iuuenes; celebre est illud quod à Cicerone libello de senectute recensetur exemplum Sophoclis, qui cum à filijs arceretur ab administratione

bone-

bonorum, tamquam minus idoneus, & exoletis ingenij viribus ineptus. Iudicibus quam præ manibus habebat tragediam Oedippi Colonei, & proxime scripserat, recitauit; illos interrogans, num illud carmen desipientis videretur, quo recitato sententijs iudicum est liberatus. Omitto nunc Platonē, qui octogesimo anno, scribens est mortuus; & Isocratem, qui nonagesimo quarto Panatenaicum librum scripsisse dicitur; & Gorgiam Leontinum, qui centum & septem compleuit annos, neque vnquam in suo studio, aut opere cessauit, qui cum ex eo quæreretur, cur tādiu esse vellet in vita. Nihil habeo, inquit, quod accusem senectutem; aliosq; multos sapientes, quos ibi author idem enumerat, sed quid plura? non solum languente corpore, sed etiam moriente, animus vegetior, & alacrior reperitur, vnde aliqui morti proximi multa diuinarunt. Omitto nunc Iacob Patriarcham in sacris litteris, qui moriens verissimam illam de filijs edidit prophetiā, quamuis à maiori lumine afflatus, quam naturæ, est testimonium apud Ciceronem de Rodio moriente *1. de diuinatione*, qui sex æqualibus mortem prædixit; libet autem eius verba apponere, quæ nostro proposito sunt aptissima. *Cum ergo est somno seuocatus animus à societate & contagione corporis; tum meminit præteritorum, præsentia cernit, futura prouidet; tacet enim corpus dormientis, vt mortui, viget autem, & viuit animus, quod multo magis faciet post mortem, cum omnino ex corpore excesserit. Itaque appropinquante morte multo est diuinior; nam & idipsum vident, qui sunt morbo graui & mortifero affecti, instare mortem, itaque his occurrunt plerumque imagines mortuorum, tumq; vel maxime laudi student, eosq;, qui secus, quam decuit, vixerunt, peccatorum suorum tum maxime pœnitet. Diuinare autem morientes etiam illo exemplo confirmat Posidonius, quo affert Rodium quendam morientem sex æquales nominasse, & dixisse, qui primus eorum, qui secundus, qui deinceps moriturus esset.*

Quod vero in somno animus quodammodo à corpore sit seuocatus, etiam Hyppocrates paribus ferme verbis testatum reliquit *libello de insomnijs*, hæc autem sunt. *Quum autem corpus quiescit, anima in motu est, & corporis partes perreptans, doptans, domum suam gubernat, & omnes corporis functiones ipsa perficit; nam corpus dormiens non sentit, ipsa vero vigilans cognoscit, ac visibilia videt, & audibilia audit, vadit, tangit, tristatur, animaduertit, in summa quæcumque corporis, aut animæ munia ea omnia anima ipsa in somno obit.*

Quod autem multoties animus in ægritudinibus imminentem sibi mortem præuideat; quod etiam inquit Cicero, quamuis grauitatem morbi non sentiant, sæpius in ægrotantibus cernitur, quod paucis ab hinc mensibus Romæ accidit. Liuiæ Vrsinæ Ducissæ Cæsarinæ, fœminæ non solum gentis nobilitate, verum singularis pietatis, atque pudicitiæ,

citiæ ergo clarissimæ, quam honoris causa recenseo. Hæc à febre occultæ malitiæ correpta; nihil de morte suspectantibus, neque Medicis, neque familiaribus, nulla permota causa, sola animi diuinitate, imminentem sibi mortem, initio morbi, certissime prædixit; quam septimo aut octauo die, relicto sui desiderio, obijt. Omitto exemplum Calani Indi philosophi, qui mox moriturus, Alexandro Magnio, vicinam in Babilonia mortem prædixit. Sed dicet aliquis, hoc integris sensibus; cum sponte comburi voluerit; sed quare, nunquam Antea diuinasse, legitur, nisi postquam animus, quam corpori decreuerat, mortem, proximam sentiens, alacrior est effectus; sed & *Aristoteles* noster *libello de diuinatione per somnum cap. 2.* eos, qui mente excedunt diuinare concessit, causam referens; nempe, quia soluta, & quiescens à proprijs motibus, anima, externos, & remotos percipit, quod non fieret, nisi sublatis corporis impedimentis, acutius cognosceret, & tamen in excessu mentis; siue inexstasi, corpus afficitur, quare, & ipsam, morbum appellauit, libello de insomnijs, & in extasi vehementi; qua correpti, tam quàm mortui, apparent, multa ab ipsis videri, ibidem testatus fuit, imbecillo, igitur, atque labefactato corpore, animus non languet, quin immo, magis viget; nisi vitæ assuetudine, molli, atque voluptuosa, corpori adeo immersus fuerit, vt emergendi, non habeat facultatem, sed hæc hactenus, de priore argumento; cuius vim, & efficaciam, in sequenti, fusius expendemus.

Afferuntur aliæ rationes, ex eodem argumento deductæ ad Immortalitatem Animi, ex Naturæ principijs probandam. Cap. X.

EX priore argumento, quod recitauimus, si diligentius consideretur, multa alia deducuntur, & ea quidem validissima, ad eandem humani animi immortalitatem ostendēdam; cum longe plura in recessu habeat, quam in fronte; si enim, quod communiter, & compendio acceptum fuit. Intellectum omnia intelligere, speciatim, ac distincte consideremus, & veluti inductione facta in singulis ostendamus, multa inde, nobis suppetent Argumenta. Diuidemus autem primo, ambitum totius entis, in actu, & potestate; vt *Aristot. 5.*

Metaphysico. & rursum, Ens actum, aliud reale, aliud intentionale, quã diuisionem tradidit *1. de Anima part. 8.* dicens: *Vniuersale, aut nihil est, aut posterius est.* Reale autem, aut per se, aut secundum accidens *5. Metaphysico. cap. 7.* Ens per se; substantia. Ens vero per accidens quantitas, qualitas, relatio, & cætera nouem prædicamenta. Substantia vero, aut Materia, vel concernens materiam, aut Immaterialis, vel separabilis à materia: Materia, substantia, potentia, concernens vero materiam, aut forma, aut compositum. Immaterialis vero, aut separata, vel separabilis, re, & ratione, Aut ratione tantum non re, separata. Re, & ratione, vt substantiæ incorruptibiles. Separata autem ratione tantum: non re: vt formæ Mathematicæ, quamuis hæ, sub formis accidentalibus, non autem substantialibus, reponantur. Et iterum, ens reale, aut sumitur penes esse essentiæ, aut penes esse existentiæ. Penes esse essentiæ, vt esse carni, vel recto esse, penes esse existentiæ, vt esse carnem, vel esse rectum, ex *Aristot. 3. de Anima, partic. 9.* esse essentiæ, est esse vniuscuiusq; rei, in se ipso acceptum, esse autem existentiæ, est esse in materia, vel subiecto, vt esse carni, vel retro, dicit rationem carnis, vel rectitudinem, esse autem carnem, dicit rationem carnis in materia, & rectitudinem in continuo. atque ita diuisum sit ens reale. Ens autẽ intentionale, aut est prima intentio, aut secunda intentio, ex *Aristot. 1. Periermenias, cap. 1.* Primæ intentiones, sunt, rerum extra animam existentium, similitudines in anima, secundæ autem intentiones, sunt conceptus, ex reflexu super primis intentionibus, intellectus operatione, in anima fabrefacti. Rursus vero primæ intentiones, aut sunt vniuersales, aut singulares. Vniuersales, vt homo, Animal, singulares, vt hic homo, Socrates Sofronisci filius. Secundæ autem intentiones, aut sunt vniuersales, aut singulares, aut Indefinitæ, aut particulares, vt omnis homo, hic homo. Homo, quidam homo; de quibus Logicus. Præter hanc, ita traditam, omnium entium diuisionem; possumus, & alio modo, Ens vniuersum diuidere, penes habitus Intellectus, quibus homo, non solum omnia comprehendit, verum etiam omnibus imperat, & dominatur; omnia enim quæ sunt, aut ad Intellectionem pertinent, & intellectum speculatiuũ, & scibilia dicuntur: talia autem sunt omnia entia, siue actu, siue potestate, siue realia, siue intentionalia: siue per se, siue per accidens: siue materialia, siue immaterialia: siue singularia, siue vniuersalia, vel ad voluntatem, & practicum intellectum; & talia sunt, aut agenda, aut facienda. Agenda sunt, omnia quæ pertinent, ad deliberationem, & ad consultationem, & à libera pendent hominis voluntate, & circa

hæc

hæc, voluntas, despoticum habet dominium, vel sunt facienda, vt sunt Artificialia, & in his, practicus, siue factiuus Intellectus, materiæ dominatur. inducens in illam, non vnam, aut alteram; sed quascunq; libuerit formas, iuxta habitum, quem sibi antea inuenit, & comparuit. Ex his omnibus, sigillatim, ac distincte consideraris, humanum intellectum, nequaquam mortalem, & caducum: sed immortalem esse, atque diuinitatis participem, vt Aristot. sæpissime dixit: facile demonstrabimus. Et primo. Intellectus intelligit Ens actu, & Ens potestate, ergo est immortalis. Probatur altera pars antecedentis; scilicet, quod intelligat ens potestate, quia intelligit euentus in causis nempe rosam, hieme, quæ est potentia in radice, quod fieri non potest nisi cum ratiocinio, & discursu: coniungendo, scilicet causalitatem præsentes rei, cum futuro effectu. Ex hoc autem, patet etiam veritas consequentis. Si enim ens potentia, non potest intelligi, nisi cum discursu, & discursus, est operatio superior, ac nobilior ipso sentire, & imaginari; ergo arguit potentiam nobiliorem sensu, & imaginatione, talis autem potentia non potest esse, nisi penitus immortalis, & incorruptibilis, bene igitur concludit argumentum. Intelligit Ens potentia, ergo est incorruptibilis. Ad hoc, dupliciter solent aduersarij respondere. Alij concessa antecedente, negant consequentiam. Alij vero negata antecedente negant etiam consequentem.

Antecedentem, quæ assumit intellectum, aut hominem, intellectu, discurrendo, ac ratiocinando, cognoscere ens potentia. Concedit Galenus, siue alius quicunque fuit, author exortatorij ad bonarum artium studia. Concedit etiam Plutarchus in Dialogo, qui inscribitur Grillus. Concedunt, & aliqui ipsorum sectatores, qui pro nullo inconuenienti, habent, discursum, tribuere, etiam animalibus brutis. Negant autem consequentiam, non enim concedunt, discursum esse facultatem imaginatiua superiorem, neque esse immaterialem, & immortalem: sed dicunt Ratiocinium pertinere ad cogitatiuam, quæ est supremus gradus imaginatiuæ. Hac autem facultate non solum bruta cognoscere intentiones prædicamentorum omnium, & etiam illa quæ à sensu non acceperunt, vt ouis hostilitatem lupi; verum etiam discurrere, & ex notis igni ota deducere, vnde & canem venatorem in triuio facere sillogismum. Hanc facultatem vbiq; locorum; Galenus cum rationatrice confundit; sed expresse libro de differentijs simptomatum *cap. 3. in fine*, dicens: Quibusdam ægrotantibus læsam esse ratiocinandi facultatē, non læsa imaginatione; cuius exemplum affert in eo, qui clauso interius cubiculi ostio, ex fenestra præte-

reuntes compellans. Interrogabat, vellent ne? proici vaſa, quædam criſtallina, quæ oſtendebat nominatim, & dicto proiciebat. Hoc autem ex vitio ratiocinij fieri, inquit, non autem imaginationis, vel memoratricis. Concedunt igitur, hominem entia poteſtate, hoc eſt quæ futura ſunt, ratiocinio cognoſcere; ſed negant, ex hoc deduci, hominem præditum eſſe anima alterius generis à brutis, immortali ſcilicet, ac ſeparabili, cum etiam bruta hac facultate prædita ſint, & quãuis diſcurſiua hominum, longe præſtantior, ac perfectior ſit, ea quæ eſt in brutis; ob perfectius temperamentum, ad quod ſequitur, vt ipſi dicunt, tamen non propterea affirmant, in homine, eſſe animam ſuperiorem, & incorruptibilem, vt nos deduximus; ſed illam, non egredi ambitum earum formarum, quæ è ſinu, & gremio materiæ educuntur, quamuis illarum omnium præſtantiſſima ſit, & ſuprema. Sed hæc ſententia maniſeſte conuincitur tamquam falſa, apud bonos Logicos, ex fallacia argumenti, qua deceptus fuit Galenus, vt bene oſtendit *Auerroes 3. de Anima, comment. 6.* vbi inquit, Galenum, ex hoc collegiſſe aliquam cogitatiuam, ſcilicet hominis, eſſe diſcurſum, quia videbat in homine, eſſe cogitatiuam, & diſcurſiuam, hoc ſillogiſmo, in tertia figura, in primo modo eius figure. Omnis homo eſt cogitatiuus. Omnis homo eſt rationalis, ergo aliquod rationale, eſt cogitatiuum. Fallacia autem eſt in loco conſequentis, vt inquit Auerroes, quia, etſi concluditur, quod aliquod rationale ſit cogitatiuum, ſcilicet homo, tamen non concluditur, quod virtus rationalis ſit eadem cum cogitatiua: nam hoc eſt falſum, quia cogitatiua hominis non diſtinguit, niſi intentiones ſingulares, non autem vniuerſales, at vero facultas ratiocinandi diſtinguit, intentiones vniuerſales, vt bene Auerroes ibidem docet. hoc autem, vere eſt diſcurrere, ponere propoſitionem particularem, ſub vniuerſali, & inde deducere concluſionem particularem, vt Ariſtot. docuit, libello de memoria, & reminiſcentia; vt verbi gratia, omne bonum eſt proſequendum. Hoc eſt bonum, vel aliqua voluptas eſt bona, ergo aliqua voluptas eſt proſequenda. Totus autem hic proceſſus pertinet ad intellectum practicum, qui eſt intellectus coniunctus cum ſenſu, vel imaginatiua, non autem ad cogitatiuam, quæ non poteſt percipere niſi ſingularia, & propterea intellectus practicus, non autem cogitatiua dicitur in homine principium actionum.

Nunc veniamus ad alios, qui negata antecedente, negant etiam conſequentem; negant enim cognitionem futurorum euentuum, arguere in homine, operationem aliquam intellectus, vel ſuperioris potentiæ participationem, cum & bruta animalia, abſque diſcurſu; multos futuros

turos euentus prædicant, & certius quam homines, cum discursu: quin immo, & inter homines, qui minus vtuntur discursu, vt sunt amentes, vel etiam furiosi, magis prædicunt futura, vel somniando, vt *Aristot*. docet libello *de Diuinatio per somnum*. *cap*. *1*. vel etiam vigilando, vt fanatici, De brutis, quæ futuros prædicunt euentus, multa sunt exempla, à naturalibus historicis conscripta, & vsu probata, quorum pauca nunc adijciam.

Cornicula iuxta littus ambulans, & crocitans pluuiam prædicit; Delfinus supernatans, tempestatem proximam; Mures domo exeuntes ruinam ipsius. Erinacei ventorum diuersitatem. Si enim septenttionales futuri sint, obstructo cauee osculo, quod septemtrionem respiciebat, aliud ad meridiem aperiunt, & è conuerso, & vt breuiter dicam aues cognoscunt tempus aduentus sui, & discessus, vt Hirundines, Coturnices, Grues, Turdi, Ficedule, & alia, ita vt, stata tempora nunquàm prætermittant. & hæc omnia sine ratiocinio, & discursu. Ergo ex cognitione entium in potentia, & futurorum, non licet in homine arguere superiorem, atque immortalem formam. Ad quæ; pariter respondemus, longe diuersum esse modum, quo animalia bruta futuros cognoscunt euentus; & quo homo; ac propterea, diuersam inductionem esse. Animalia etenim bruta, aut instinctu, & naturali propensione, sine cognitione: aut sensu, & memoria; vel omnibus simul iunctis; hæc præsentiunt. Homo autem, solo ratiocinio, & discursu. Instinctu, siue naturali propensione, vt animalia, quæ imaginatiuam distinctam non habent, veluti sunt insecta, Apes, & Formicæ, quorum vtraque, futuram in hieme famem prouident, & cibaria sibi parant, Sensu autem, aut imaginatione, & memoria, vt Aues, quæ imaginatione, & memoria comprehendentes; præteritam hiemem, ad loca calida migrant, & ita à calidis ad frigida, quod non sine sensu fit; tempestatis appropinquantis, præuijs ad vnamquamq; dispositionibus præcedentibus, & Erinaceus, qui forrasse ex actissimo sensu tactus præditus, ex vaporibus, antea insensibilibus, per aerem diffusis; ventos adfuturos cognoscit, & Delfinus, qui fundum maris, erumpentibus vaporibus, siue exalationibus, agitatum sentiens, ad supera ascendit, & mures, qui decidentibus lapillis, aut cemento, casuræ domus, excitati fugiunt; omnibus vero simul iunctis, vt hirundines, quæ summo artificio nidum construunt; tum naturali instinctu, vt aranei telam, & plante, folia, gratia fructuum, vt *Arist*. dixit *2*. *Physic*. *par*. *80*. tum etiam memoria, & imaginatiua, cum animalia sint perfecta, & imaginatiuam habeant distinctam. De somniantibus vero, & fanaticis

dicemus in libello de diuinatione per ſomnum. At vero homo, ratiocinio tantum, & diſcurſu, ex notis igniotum cognoſcit, & ex præmiſſis concluſionem, quod ipſi peculiare eſt; cum ipſi tantum competat vniuerſalia cognoſcere, & ex vniuerſalibus particularia, neceſſaria conſequtione deducere. Impoſſibile igitur eſt, negare hanc conſequentiam. Homo cognoſcit entia, potentia, ſiue futuros euentus, in ſuis cauſis; ergo præditus eſt ſuperiore facultate, quam ſit ſenſus, aut imaginatiua, vel cogitatiua; quæ ſub ſenſitiuæ ambitu concluduntur, ex quo ſequitur, hominem præditum eſſe forma immateriali, & immortali, quod primo deduximus argumento. Quia vero non ſolum diuidebatur ens, in actu, & poteſtate, verum etiam, ens actu, diuiſum fuit in ens reale, & intentionale; & rurſus, ens intentionale, in ens primæ intentionis, & ſecundæ intentionis. Cum intellectus intelligat, non ſolum ens reale, verum etiam intentionale, & non ſolum primas intentiones; ſed etiam ſecundas, Hinc pariter deducimus, ipſum eſſe immixtum corpori, & immortalem. Antecedens à nemine controuertitur, conſequens, vero probabitur, ſi prius, quid ſit ens intentionale, & quomodo accipiatur, conſideremus. Ens igitur intentionale, nihil aliud eſt, niſi ens obiectiuum, quod habet ſuam exiſtentiam in anima, vel in eius potentijs cognoſcentibus; ſiue ſit ſenſus, ſiue ſit intellectus, atque ita acceptum ens, diſtinguitur contra ens reale; nam ens reale, cum habeat entitatem ſuam extra animam, eſt abſolutum, non autem obiectiuum, ex quo *Ariſtot. in prædicamentis, cap. de relatione*, dixit: Senſum, & ſenſibile, non eſſe relatiua ſecundum eſſe; ſed penes dici, tantum, quia, ſenſu omnino non exiſtente, puta corruptis omnibus animalibus, poſſunt eſſe ſenſibilia; elementa ſcilicet, aut alia corpora. Hoc autem ens obiectiuum, habens exiſtentiam in anima, aut eſt imago rei exiſtentis extra animam; & ita eſt prima intentio, aut eſt imago rei exiſtentis in anima, non autem extra animam, & ita eſt ſecunda intentio. Prima autem intentio, aut eſt abſtracta à materia obiecti extra animam exiſtentis; ſed non ab obiecto, & hæc dicitur ſpecies ſenſibilis, quæ dicitur intentionalis, quia proprium eſt vniuſcuiuſq; ſenſus, recipere ſenſibile ſine materia, aut abſtrahit à materia, & ab obiecto; ſed non à conditionibus materiæ, & hæc dicitur ſpecies imaginabilis, aut phantaſma, quæ ſpecies, eſt magis intentionalis, quia magis abſtracta: aut abſtrahit, non ſolum à materia, & ab obiecto; verum etiam à conditionibus materiæ, & hæc dicitur ſpecies intentionalis intelligibilis. Secunda vero intentio nihil aliud eſt, niſi imago primæ intentionis, exiſtentis in anima, prout eſt in anima, quia

enim

enim prima intentio habet suum esse in anima spiritualiter, & sine materia; & hoc multis, ac varijs modis iam enarratis: vbi intellectus percipit has primas intentiones, tamquàm in anima existentes. Varijs, atque diuersis modis, alias inde sibi efformat secundas intentiones, si enim, illas tamquàm minime abstractas à certis materiæ conditionibus considerat. Singularem sibi efformat intentionem suæ conceptionis, si vero tamquàm omnino abstractas à materia, & conditionibus, illas agnoscit, quod sui ipsius proprium est opus, vniuersalem. Quamuis enim prima intentio ab intellectu percepta; nudam repræsentet naturam rei existentis extra animam, separatam, & distinctam ab alijs, cum quibus erat extra animam coniuncta, vt puta, conceptus animalis, substātiam sensibilem seorsum à rationali, vel irrationali, ab Hinnibili, vel rudibili, à bi pede, vel quadrupede, & ab alijs, cum quibus extra animam reperitur, quod proprie est abstrahere: tamen ille conceptus ita indifferens, & in se ipso consideratus adhuc non dicitur vniuersalis, nisi intellectus illum consideret, tamquàm vnum, & totum in seipso, atque vnum, & totum in singulis animalibus; quod proprie, & formaliter, vt recentiores loquuntur, est vniuersale, tamquàm secunda intentio, de quo *Aristot.* dixerat *1. de Anima tex. 8.* aut nihil est aut posterius est, scilicet fabrefactum ab intellectu; quamuis vero hic conceptus: rei existenti extra animam non respondeat, omnis enim res extra animam existens, est singularis; tamen non propterea est chimericus, aut falsus, cum rerum naturæ, & quiditates, in seipsis considerate, ita indifferentes sint, vt si sunt in vno, nihil repugnet; veluti sunt in illo vno, ita esse in alijs multis, quemadmodum de natura solis compertum est, qui si esset multiplex, eamdem in omnibus naturam haberet. & si sunt in multis, nihil repugniet, posse seruari in vno tantum; cum ad realitatem vniuersalis, sufficiat aptitudo tantum, non autem necessario requiratur actus. Quare veluti natura speciei in vno potest seruari indiuiduo, ita, & natura generis, si enim nullum aliud esset astrum præter solem, in eo non solum seruaretur natura speciei, vt nunc; verum etiam natura generis, nempe Astri, quam participant multa astra, non solum numero; sed etiam specie differentia. His declaratis, circa quæ paulo longius fortasse digressi sumus. Facile erit assumptam sequelam probare. Intellectus omnia intelligit entia, tum realia, tum intentionalia, ergo est immixtus, & immortalis. Quamuis enim etiam animalia bruta, non solum percipiant omnia realia, & intentionales ipsorum species, sentiendi potentia, verum etiam, & alias intentiones rerum, magis spirituales, vt ouis inimicitiam lupi, & om-

nia animalia reliqua, paternum erga filios affectum, & alia exerceant quam plura, quæ ſuperiorem ſenſibus, & imaginatiua; ac longe magis ſpiritualem arguunt facultatem, tamen nullum ex ipſis, intentiones vniuerſales percipere poteſt; neque primas, neque minus ſecundas, cum enim hæc omnia cognoſcant, & moliantur extimatiua, ab Arabibus, & Latinis dicta facultate, quæ imaginatiuæ gradus eſt, & virtus organica, nempe in cerebro collocata. non poſſunt percipere intentiones vniuerſales, quæ non ſolum ſunt abſtractæ à materia, & obiecto, vt phantaſmata, & intentiones imaginabiles, verum etiam à conditionibus materiæ, quod eſt eſſe omnino ſpirituale. huius autem operationis omnino abſtractæ, nullum penitus in brutis veſtigium apparet, quin immo vixi in paucis hominibus elucet: non ſecundum actum primum ita enim, & per eſſentiam omnibus hominibus ineſſe certum eſt; ſed penes actum ſecundum, cum percipere vniuerſalia ad intellectum pertineat ſpeculatiuum, qui non niſi contemplantibus ineſt, & ſcientiarum habitibus imbutis. Quod ſi aliquis dicat, vt mihi aliquando vir apprime doctus, & Mathematicæ peritiſſimus dicebat, in apibus admirabilem Geometriæ peritiam apparere, quia tam affabre, & tam exacte octogonam figuram in ſuis conſtruendis cellulis deſcribunt; vt numquam neque Archimedes Siracuſanus, neque Pappus Alexandrinus, neque alius vllus eius diſciplinæ peritiſſimus; artificioſæ magis, illam potuerit, vel poterit delineare. Huic reſpondebimus, non fieri hæc ab his animalibus, quemadmodum neque nidificatio ab hirundine, & cæteris auibus, & frumenti aceruatio, vel conſeruatio à formicis, cognitione, & habitu, quemadmodum ab hominibus; ſed ſolo naturæ inſtinctu, qui toti ſpeciei, ab vniuerſali cauſa eſt attributus, vt ſupra etiam ex Ariſtotele dicebamus. Cuius rei certiſſimum eſt argumentum, quia omnia illius ſpeciei indiuidua, ſic operantur, & ſemper ita operantur; nec aliter, etiam nullo prius monſtrante, aut docente. Nec minus etiam reſpondere poterimus, ex ijs, quæ diximus, ſi aliquis admiranda afferat quæ, & ſcripta leguntur, & vſu obſeruantur de brutis animalibus, quorum plura, recenſuit Plutarchus in libello, in quo diſputat vtrum animalia aquatica, vel terreſtria, ſint callidiora, qui inſcribitur de ſolertia animalium, inter quæ recenſet de coruis in Africa, eos conſueſſe roſtro apprehenſos lapillos in aquas conijcere, quouſque impleto cauo, eleuent aquas, ita vt, roſtro attingere liceat. Quod non ſatis veriſimile eſt, cum aqua grauitans non aſcendat. Probabilius illud videtur, quod ſe ſpectaſſe, teſtatur, canem in naui, eo vſque iniecijſſe in amphoram, oleo non ſatis plenam lapil-
los,

los, quo illud ſupernatans,nautis abſentibus,commode poſſet lambere. Elephantum quoque, Romæ obſeruatum fuiſſe, qui noctu ad lumen Lunæ, ſe exerceret; vt choreas duceret, ne ab eo, qui illum inſtruebat caſtigaretur ,cum ante ſæpius ab eodem, tamquam, minus docilis increpitus fuiſſet. Ita & ſcytas vulpiũ ſolertia vti,in,tentandis fluuijs congelatis, an tutus ſuper illis,ſit tranſitus; vulpes enim dimittere conſuerũt,quæ ad mota aure, ſi ſubterlabentẽ glaciei aquã,vicinã ſentiunt non vltra progreſſe, reuertuntur. Quam plurima etiam aquatilium affert exempla, quorum vnum tantum, polipi, afferam; marini animalis, & notiſſimi, qui locis prope conchas aſſiſtens; eas, tam diu obſeruat,quamdiu aperiantur, apertis autem, ſtatim lapillum,ad hoc ante paratum inijcit, ita vt amplius claudi non poſſint, ipſis autem ſic de hiſcentibus,carnem extrahit, & comedit. His inquam omnibus, & alijs ſimilibus, ſi vera tamen, ipſa exiſtimare velimus, nec Græco homini,fidem abrogare, pariter reſpondebimus. Omnia hæc quæ narrata ſunt, & alia etiam,quæ à ſimijs, & cecropitecis, veluti figura,ita & cognitione, inter bruta, maxime homini proximis, fieri videmus: ſola fieri imaginatiua. ſiue ſuprema ipſius imaginatiuæ facultatæ,quæ extimatiua, non ſolum ab Arabibus, verum etiam à Latinis, Alberto Magno, & S. Thoma dicitur: hac enim cognoſcunt, non ſolum quæ ſenſu percipiunt, verum etiam,multa alia, & intentiones decem Prædicamentorum, eaque, ſimul componunt, & diuidunt, concurrentibus ſimul omnibus imaginatiuæ facultatibus, ſcilicet apprehenſiua; quam proprie imaginatiuam dicunt, memoratiua, & extimatiua, quàm ipſi appellant etiam,cogitatiuam, vt fuſe docuit Auerroes in Paraphraſi, libelli de memoria, & reminiſcentia. Tamen,non propterea concedendum eſt, hæc ab illis fieri per diſcurſum. Diſcurrere enim, quod proprium eſt homini,eſt ponere cognitionem vniuerſalem,& ſub ipſa particularem, & ex ambabus concluſionem deducere, cum vero ſolus homo cognoſcat vniuerſale, vt ſupra etiam diximus, ſolus homo diſcurret,quemadmodum, & ſolus homo reminiſcitur, cum reminiſcentia, non ſine diſcurſu ſit. Patet autem,hæc omnia,quæ in brutis admiramur,non excedere vires imaginatiuæ, & ex his,nullo pacto argui participationem intellectus, qualis eſt in homine. nam quam plures homines, hæc quæ admiramur in brutis, & etiam maiora,quotidie exercent,ſola imaginatiua facultate, nequaquam concurrente intellectu ſpeculatiuo, neque etiam practico. Pauciſſimi etenim ſunt, qui intellectu ſpeculatiuo vtuntur, vt puta,illi tantum, qui ſcentijs vacant & contemplationi. Pauci etiam ſunt ex hominibus, qui practico,non

enim

enim, omnibus hominibus, ineſt intellectus, ſecundum prudentiam appellatus, dicebat *Philoſophus 1. de anima par. 24*. Quam plurimi vero ex hominibus, imaginatiua viuunt; quinimmo, quam plures ſunt, qui tantum ſenſibus, particularibus, ſcilicet, & communi, imaginatiua vero, vix infima vtuntur, neque extimatiuam vnquam, ad exercitium deducentes; cuiuſmodi ſunt, ſtolidi homines, & bardi, qui ventri deditis; ac voluptatibus, vitam pecudum degunt. Diuinam, quam in ſe habent animæ partem, ac ſi ipſa carerent, penitus negligentes. Patet igitur conſequentia. Intellectus humanus intelligit omnia entia, tam realia, quàm intentionalia; ergo eſt immixtus, & immortalis. Cum reliquæ facultates animæ, quæ ſunt corpori mixtæ, & mortales, quamuis percipiant entia realia, & ipſorum intentiones, tamen non percipiant omnia entia intentionalia, vt patet in brutis, quæ carent notitia vniuerſalium, & ſingulares, tantum, cognoſcunt rerum intentiones. hoc autem propterea fieri neceſſe eſt, quia brutorum anima cum ſit educta de gremio, & potentia materiæ, ac certas ſequatur ſubiecti conditiones, neceſſario, tum ipſa, tum omnes eius facultates, cum ſubiecto operantur: & ita, ſingulariter, & quamuis, inter talis animæ gradus, ac facultates, aliquæ ſint magis nobiles, quales ſunt cognoſcentes, quæ à materia abſtrahunt, & obiectum ſpiritualiter percipiunt, tamen, quia actus, & perfectio certi, ac determinati ſubiecti ſunt; nec, ſine ipſo operari poſſunt, & ſi, abſque materia, tamen non ſine conditionibus materiæ, hoc eſt, ſingulariter, percipiant neceſſe eſt. Ergo ex oppoſita operatione, quia intellectus vniuerſalia intelligit, nempe intentiones rerum, non ſolum abſtractas à materia; ſed etiam à conditionibus materiæ, puta, naturam hominis, non ſolum abſtractam à carnibus, & oſſibus, in quibus materialiter, ineſt, vt ita dicam; ſed etiam à Socrate, & ab hoc, vel illo homine. Ipſum pariter, omnino abſtractum à materia, & immixtum, arguere neceſſe eſt. Et hoc ex perceptione Entis intentionalis, primæ intentionis, deducitur argumentum. At longe maius, aut ſaltem magis euidens, ex cognitione, nec modo cognitione; ſed etiam opificio, deſumitur ſecundarum intentionum, cum ſecundæ intentiones, non ſenſus, aut intellectus opere eſſe ſpirituale recipiant, quod ante in rebus habebant materiale, vt primæ intentiones; ſed eſſe ſimpliciter, à ſolo intellectu habeant, quod nullum antea, extra intellectum illis fuerat.

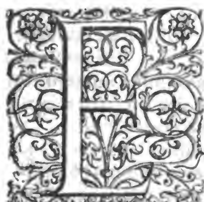
Tales ſunt, rationes, ſiue, vt alij dicunt, formalitates numeri, de quibus conſiderat Aritmetica, quas, nullum ex animalibus cognoſcit, niſi homo. Quamuis enim realitatem, vt aiunt, numeri, hoc eſt diſcretam quan-

quantitatem, vt commune sensibile, etiam bruta cognoscant animalia, tamen numerum ipsum, siue idealem eius rationem, solus percipit homo. quod optime expressit. Plato Cleoni interroganti, cur homini potius, quam cæteris animalibus sit credendum? respondens, quia solus inter omnia animalia numerare nouit, vt *Aristot. refert 30. particula problematum problemata 6*. quasi hoc sapientiam, ac diuinam præ cæteris, hominis conditionem argueret. ob quam, illi fides sit adhibenda, & iure quidem merito: quandoquidem rationes numerorum quæ maxime abstractæ sunt, non solum à magnitudine; sed etiam à situ, non nisi facultate abstracta, & immateriali cognosci possunt; ac propterea, sapiens Pytagoras, initia rerum omnium, à numeris deducebat, significans, immateriales omnino illas, & purissimas substantias, omnium primas, quarum principium est vnitas, hoc est. Deus ipse, post quem, reliqua omnia; veluti recedunt ab vnitate, ita ab optimo, & perfectissimo; sed hæc, obiter. tales sunt, conceptus rerum vniuersales, vniuersaliter Dicti, vt genus, species, differentia, proprium, & accidens, talia sunt, instrumenta, quæ sibi, scientes, ex habitu scientiarum efformarunt, vt promptius magis, ædisserant, & certius, definitiones scilicet, entimemata, sillogismi, & reliqua argumenta. tales sunt etiam, vocati termini, nomen, verbum, participium, nec modo simplices; sed etiam complexi, vt oratio, & definitio, quæ veluti sibi efformauit homo ad propriæ operationis, nempe ratiocinij vsum; ita etiam solus percipit.

Validum igitur est, quod initio assumptum est argumentum. Intellectus humanus intelligit omnia, tum entia actu, tum potestate, tum entia realia, tum intentionalia; tum primæ intentionis, tum secundæ intentionis, ergo est immixtus, & immortalis, quandoquidem solus homo, hæc omnia intelligit. Reliqua vero animalia, quæ animam habent corpori mixtam, & ex materiæ potentia eductam, neque entia potestate, neque vniuersales intentiones, neque secundas percipiunt, aut percipere valent; sed iam prolixior, quam decreueram huius capitis factus est sermo, nunc ad alia est properandum.

Depro-

Depromuntur aliæ rationes, ex eodem pariter argumento. Cap. XI.

MERGVNT alia ex eodem fonte, argumenta, & rationes, si eam quam præmisimus entis diuisionem, siue eiusdem ab intellectu humano perceptionem, membratim consideremus, & prosequamur. Cum enim Ens reale diuidatur in substantiam, & accidens, & iterum, in esse essentiæ, & esse existentiæ, & substantia, alia sit materia, vel concernens materiam, alia vero sit immaterialis, vel separabilis à materia, & hæc, aut re, simul & ratione, aut ratione tantum, sed non re. Intellectus vero humanus, hæc omnia intelligat, necessario inde deducetur; eumdem esse immixtum, & immortalem. Quod vero intellectus, substantias cognoscat, & accidentia, facile constat; de substantijs enim, nulli dubium est, intellectum solum, illas per se cognoscere, quamuis enim etiam sensus cognoscat substantiam, vt hoc album, tamen per se, ac primo cognoscit accidens, nempe albedinem, & huius ratione cognoscit eidem substratam substantiam, at vero substantiam, per se, & seorsum ab accidente, solus cognoscit intellectus, quomodo autem cognoscat accidentia, non immorabor diutius declarare, parum enim ad rem propriam pertinet, cum bruta etiam perfectius, quam nos, cognoscant accidentia, ope sensus, sed obiter dicamus hoc apparere, ex eo quia potentia superior, & subalternans, siue continens; cognoscit ea omnia, quæ cognoscit potentia inferior subalternata, siue contenta, & aliud amplius; sed intellectus est potentia superior, & subalternans, sensus autem est potentia inferior, & subalternata, ergo intellectus cognoscit omnia, quæ cognoscit sensus, & aliquid aliud. Intellectus igitur cognoscit accidentia, quæ cognoscit sensus, copulatus scilicet, sensui, & cum sensu, vt *Aristot.* dixit *3. de Anima part. 10.* inquiens

Sensitiuo igitur calidum & frigidum iudicat.

& cognoscit substantias, absolute sumptus, & quatenus intellectus. His suppositis, ita arguo. Intellectus cognoscit substantias, seorsum ab accidentibus, ergo est immixtus corpori, ergo separabilis, & immortalis. probatur sequela prior, hoc sillogismo. Nulla forma quæ est mixta corpori, potest cognoscere substantias, sine accidentibus.

Omnis

Omnis intellectus humanus, poteſt cognoſcere ſubſtantias ſine accidentibus.

Ergo nullus intellectus humanus, eſt forma mixta corpori.

Minor propoſitio ex dictis eſt, euidens; proprium enim eſt, intellectus, cognoſcere ſubſtantiam ſine accidentibus, quin immo, hoc eſt abſtrahere, cognoſcere vnum ſine alio, quamuis, re ipſa, ſint ſimul iuncta, quod pertinet ad intellectum.

Maior autem propoſitio, probatur, tum ratione, tum etiam experimento. Ratione, quia omnis forma, ſiue facultas cognoſcens, quæ ſit mixta corpori, aut eſt ſenſus, aut imaginatiua; extimatiua enim, ſiue cogitatiua, quam ſtatuunt Arabes, ad imaginatiuam reducitur, quare *Philoſophus 2. de Anima*, nullam aliam ſtatuit in brutis cognoſcendi potentiam, niſi ſenſitiuam, & imaginatiuam; ſed nulla ſenſitiua; neque imaginatiua potentia, poteſt cognoſcere ſubſtantiam ſine accidentibus. Ergo, De ſenſitiua potentia, quod non poſſit percipere ſubſtantias, ſine accidentibus, iam ſæpius probatum eſt, & patet, quia obiectum ſenſus, tum commune, tum proprium, eſt accidens. de imaginatiua etiam non minus conſtat, cum imaginari nihil aliud ſit, quàm motus à ſenſu, ſecundum actum facto. Senſus autem ſecundum actum fit à ſenſibilibus, quæ accidentia ſunt; ergo & imaginatio ab accidentibus fit, & circa accidentia eſt, nec ſolum infimus eius gradus; ſed ſupremus, qui extimatiua dicitur, cum omnino ipſi à ſenſibus idola ſuppeditentur. Hoc etiam, experimento compertum eſt. Nullum enim ex animalibus brutis, quamuis ſagaciſſimum ſit, ſubſtantiam aliquam percipit; neque etiam ſingularem & indiuiduam, niſi ſimul cum accidentibus, neque enim canis venaticus feram percipit ſine odore, neque domeſticus, dominum, ſine indiuiduantibus accidentibus, non ſolum odore, ſed etiam figura, voce & alijs antea ſibi notiſſimis, neque ouis Hoſtilitatem Lupi, ſine eius figura, pilo, graueolentia; ob tutu, aut etiam effluxu aliquo ex Lupi oculis, vel etiam toto corpore, qui, ſibi à tota, vt dicunt ſubſtantia aduerſatur, ita vt, de mortui Lupi pellis, oues in caulis manentes terreat, vel etiam, ſi credere dignum eſt, aliam approximatam ouis pellem corrumpat. Nulla igitur forma, ſiue facultas mixta corpori, ſiue ſit ſenſitiua, ſiue imaginatiua, ſiue etiam extimatiua; ſubſtantiam percipere poteſt, ſine accidentibus, quin immo neque vnum aliquod ex accidentibus, quæ ſimul ſunt, ſeorſum ab alio, & quamuis dicat *Auerroes* loco ſæpius à nobis citato *3. de Anima, comment. 6.* poſſe bruta, extimatiua cognoſcere decem Prædicamentorum intentiones, tamen, non inde ſequitur, poſſe ipſas ſeorſum,

& ſe-

& separatim cognoscere; hoc enim esset abstrahere, vt supra dictum est; sed coniunctim. Valida igitur est consequentia. Intellectus intelligit substantias per se, hoc est sine accidentibus; ergo est immixtus corpori, quandoquidem, nulla facultas, quæ sit mixta corpori, potest ipsas hoc modo percipere. Si autem, ex hoc, quod substantias ita cognoscit deducitur ipsum non esse mixtum; sed separabilem, hoc magis ex eo deducetur, quod cognoscit esse essentiæ; non solum esse existentiæ, tam substantiarum, quàm accidentium; si enim esse essentiæ, est esse sine materia, ipsum sensus cognoscere non potest, qui non nisi singularia iudicat; at vero intellectus, & sensui coniunctus iudicat esse existentiæ, vt puta calidum & frigidum, & quorum ratio est ipsa caro, & sine sensu iudicat esse carni, hoc est esse essentiæ, atque ita, pariter esse rectum, & recto esse; quod si forma quæ est mixta materiæ, non potest percipere, nisi cum materia, aut saltem cum conditionibus materiæ; ergo forma, siue facultas, quæ percipit sine materia, & sine conditionibus materiæ, cuiusmodi est esse essentiæ; siue in se ipso cōsideratum, & non in materia, est immixta & separabilis à materia. Et quia substantiarum, aliàs diximus esse materiales, aliàs vero immateriales, & ex immaterialibus, aliàs quidē separabiles, aliàs vero omnino separatas Propterea considerandum est, quomodo intellectus, etiam ipsas intelligat. Nulli dubium, quod si intellectus intelligit substantias penitus separatas, aduersarij dabunt manus, etenim ipse quoque intellectus humanus, erit separabilis, & aliquando separatus. Sed hoc opus, hic labor est, si enim nihil est in intellectu, quod ante non fuerit in sensu, illas certe intellectus percipere non poterit, cum neque sensu aliquo perceptæ fuerint. Aristoteles profectò: ipsarū notitiam non negauit hominibus; sed satis exilem, obscuram, & breuissimam, ad illas enim se habere intellectum nostrum; tamquàm oculum nicticoracis ad lumen solis dixerat *2. Metaphysicorum capit. 1.* & vitam talem, in Deo semper esse, qualis in nobis aliquando est; contemplatiuam significans: *12. Metaphysico. part. 39.* ac paruam, & vix leuiter perceptibilem Diuinorum notitiam dixerat *1. de partibus cap. 5.* & quamuis hoc vltimo loco, cœlestia corpora significare voluerit, ipsorum aliquas differentias, & si paucas, sensibus perceptibiles dicens: tamen, non sine intelligentijs ipsa considerat, propterea enim diuina appellauit, quia ab intelligentijs continentur. Sed omissa Aristot. authoritate, si diligenter consideremus. Intellectus noster etiam substantias separatas cognoscere potest, & quamuis illas non cognoscat, absolutæ, & positiuæ, vt ita dicam, cum nihil ipsarum, sensibus innotescat, tamen ipsas comparatiue

paratiue cognoſcit,ad ſubſtantias materiales, & negatiue, remouendo ſcilicet, ab ipſis, & negando, omnes imperfectiones, quæ in ſubſtantijs materialibus reperiuntur; etſi neque penitus, & omnino negatiua ſit, quam accipimus de illis notitia, cum ex perpetua ipſarum operatione,motus ſcilicet, & vniuerſi perennatione, ipſarum immortalitatem, & ſeparationem à materia, cognoſcamus. Ita, & bonitatem, & omnipotentiam, in Deo Optimo Maximo, ex eius veſtigijs, quæ in vniuerſo apparent. Quod ſi exactam, atque perfectam ipſarum notitiam intellectus noſter non habet, hoc non prohibet, quin ipſam aliqualiter, & aliquando,poſſit habere; ignoratio etenim ipſarum,non arguit in intellectu priuationem, quæ aufert potentiam,vt eſt cœcitas; ſed ſimplicem tantum negationem, quemadmodum ſapienter *Ariſtot.* noſter docuit *9. Metaphyſicorum particula vltima*. Intellectus igitur noſter & cognoſcit aliquo pacto ſubſtantias ſeparatas, dum eſt in hac vita,& illas etiam perfectius cognoſcere poteſt, & aliquando cognoſcet,cum ſeparatus extiterit, aduerſarijs, quamuis fruſtra, & perperam reclamantibus. Quod ſi,ſubſtantias cognoſcit ſeparatas; tanto magis ſeparabiles, quæ ſua opera ſeparantur,quales ſunt,Mathematicæ formæ, quarum eſſe, vt Ariſtotelis verbis vtar, in abſtractione eſt. Conſtat igitur, & ni fallor,abunde probatum eſt, ex inductione facta, in omnibus, & ſingulis ſpeciebus Entis quarum nulla effugit aciem intellectus Ipſum eſſe immortalem, & immixtum, vt bene Ariſtoteles deducebat laudans ſententiam Anaxagore, velut enim Anaxagoras, primam mentem omnium opificem, oportere eſſe immixtam,dixerat, vt omnibus;imperaret, ita & intellectum noſtrum, vt omnia intelligat, immixtum eſſe neceſſe eſt, Sed iam,ad aliud argumentum deuenire tempeſtiuum eſt. quo dicebamus,intellectum tales ſibi habitus comparare poſſe, vt non ſolum omnia intelligere, verum etiam agere, & efficere valeat, & de habitu quidem,quo omnia intelligit, & etiam diuina; ac ſeparata attingit, qui ad intellectum ſpeculatiuum pertinet; quemq; homini ineſſe, quatenus Diuinum aliquid participat *Ariſt.* cenſuit; *11. Ethicorum cap. 7*. Satis ſuperq; dictum fuit. De intellectu igitur practico, & ipſius habitibus dicendum erit, ex quibus non minus valida argumenta, quam ex prioribus deducuntur. Ac primo,Intellectum practicum conſiderabimus, qui actiuus eſt, & in conſultatione verſatur. Cuius operationes, ſi diligenter, & ſincera acie conſiderabimus validiſſima nobis, & ſufficientiſſima ſupperent argumenta, ex duplici loco. quorum primus,erit iudicium, ſiue diſcernendi facultas,alter vero,deliberatio, ſiue impetus ad agendum. Vt vero vtriuſq; huius principij

cipij

cipij vis, & natura, vti est etiam innotescat, supponere oportet; motus alios esse necessarios, alios vero spontaneos; Necessarij illi sunt, qui à mouente inchoati, suam continuitatem non deserunt, quousque mobile, suum terminum, & perfectionem adeptum fuerit, dum tamen ab extrinsecus prohibente, motus non interrumpatur, & cesset.

Tales sunt motus, tum naturales, tum etiam violenti. Naturales quidem, qui à principio coniuncto sunt, tum actiuo, tum etiam passiuo, quod est idem re. ac propterea non nisi adepto termino quiescunt, nisi impediantur. Violenti vero, qui à principio non coniuncto, quamuis inherente, actu, aut virtute, ac propterea ipso cessante deficiunt. Sunt autem, hi motus necessarij, quia à principio sunt; quòd limitatam habet facultatem, aut propter certam materiam in qua est, ita vt aliter mouere non possit, vt est in naturalibus; lapis enim non potest moueri natura, nisi ad centrum, quia eius forma in tali materia, talem sortita est facultatem, aut propter certam virtutis applicationem ad mobile; quà mobile ad certum terminum dirigitur, vt in ijs, quæ violentia mouentur. Spontanei autem motus, sunt illi, qui veluti ad libitum à mouente inchoantur, ita etiam cessant. à principio enim fiunt, quod assensum præstat impellenti: sed assensum non coactum, & in hoc differt spontaneum à violento. Sunt vero spontanei motus, in animalibus, in his enim principium est cognoscendi particularia, circa quæ versantur. Hoc autem spontaneum est, vt *Arist. 3. Ethicorum* definiuit; *cuius principium est in eo, qui agit, particularia cognoscente, in quibus actio cōsistit.* In hoc autē spōtanei natura est, quia à principio est cognoscente, ac propterea assensum habet, & eum quidem non coactum, quamuis enim, motus inchoetur primum, ab obiecto quod tamquàm cognitum mouet appetitum, appetitus vero assensum præstet, tamen appetitus ille non est extortus, sed sponte, & cum quadam elicitus complacentia. Appellant Græci spontaneum ἑκούσιον. quod nequaquam idem est, cum voluntario, siue, vt peripateci loquuntur cum eo quod est in nobis πὶ ἐφ' ἡμῖν ab Alexandro sæpius dicitur, libello de Fato, latius enim patet spontaneum, quam quod est in nobis προαίρεσιν *Aristot.* appellat *3. Ethicorum,* hoc est præelectionem. Omnis enim electio spontaneum quodam est; sed non è conuerso, quare, neque brutis, neque pueris, neque ijs, qui repente agunt; inest electio. quamuis in ipsis sit spontaneum: cum consultatione namq; electio est, & omne eligibile consultabile: omnis igitur electio cum ratione est, & rationem sequitur, cum electio nihil aliud sit, nisi propositum cum ratione, & cogitatione, vt nomen ipsum significat, dicitur enim

electio

electio, quasi ex alijs, & præ alijs lectio. Vbi igitur, non est consultatio, non est electio; consultatio autem est, inquisitio, cum ratiocinio, & cogitatione, post quàm, sequitur iudicium, facto autem iudicio, statim sequitur propositum, & electio, quæ nihil aliud est, quàm *Consultatiua appetitio, eorum, quæ in nobis sunt*, vt Aristoteli placuit *3. Ethicorum, cap. 5.* Hoc autem ordine, fit electio. Primum quidem, sensibilia, aut phantasmata, quæ, sensibilium locum obtinent, sensum mouent; aut rationem, cum sensu, operantem, siue ad particularia descendentem, dum autem mouent, & tanquàm cognita, afficiunt, appetitum excitant, pro sui natura, præsentia quidem, sub ratione præsentis boni, aut veri, aut apparentis. hoc est, aut ita iudicati, vt à potentia cognoscente, apprehenditur, vt, cum febriens frigide aquæ, potum, tamquàm bonum apprehendit, quia sensui, ita videtur, cui frigidum, & humidum, est iucundum; Aut, non ita simpliciter iudicati, vt à potentia cognoscente, apprehenditur; sed, secundum quid, vt, in, incontinente, in quo, iudicium, non est corruptum, non enim, iudicat simpliciter bonum, & prosequendum, quod prosequitur; sed, pro præsenti tempore, vt, in potenti, sensus, cupiditati, satis faciat, cui melius, siue minus malum, iudicat, obsequi, quam importunam eius turgentiam, substinere. quod optime, expressit tragicus, dicens:

Video meliora, proboq́, deteriora sequor.

Hæc vero fiunt, si obiecta moueant sensum, semper enim sensus mouetur à præsenti obiecto. & tum, concupiscentia sequitur, siue non rectus appetitus.

Quod, si obiecta, rationem petant, quæ ipsa percipit, non solum, vt præsens bonum, aut malum, secum afferunt: verum etiam, vt futurum, sunt allatura, atque, ita ab ipsa cognita, illam moueant, tum, appetitus, sequitur rectus, qui, ad distinctionem concupiscentiæ, etiam voluntas appellatur. Vtrumque hunc motum, ab obiecto cognito, excitatum, in appetitu, tum sensitiuo, tum etiam rationali: spontaneum Philosophi nominarunt, eo quod, in nostra potestate, non sunt; sed, in pulsu, obiecti cogniti, initium habent, & penes hos, non est laudatio, neque vituperatio. Hi sunt, primi motus, qui in nobis fiunt, & excitantur; quique, vt dici solet, non sunt, in potestate nostra, quibus ac quiescunt bruta, & ex hominibus, ij, qui rationis vsum, non habent, vt pueri, & qui temere, ac sine consultatione, agunt. At vero, qui ratione præditi sunt, & illam exercent, illis, non acquiescunt, neque ex illis, ad agendum, mouentur; sed primis compressis motibus, ad consultandum, insurgunt, & Quia, præcognitum obiectum, quod appeti-

tum mouet, non eadem specie, mouet, neque ab eadem facultate cognoscitur, quin immo à diuersis, & se inuicem oppugnantibus. Sub alia enim specie, obiecta, mouent sensum, & sub alia rationem. Sensum etenim mouent, tamquàm præsentia, & delectabilia, ac iucunda. Rationem vero; futuri specie boni, quamuis insuauia, & etiam molesta. Sensus etiam, iucundum sequitur, quamuis, non vere, bonum. Ratio autem, bonum, quamuis non iucundum; propterea, rationem adhibent, & discurrendi vim, qua possint discernere, & iudicare, quid eligibile, quid non; hoc autem, consultationem, Philosophi dixerunt, in qua διανία, tamquàm, inter nuncius, vltro, citroque discurrens, tum sensuum cupiditates. Rationi explicat, tum etiam, rationis imperata, sensibus demandat, quousque iudicium atque πρϱοαίρεσισ, siue electio fiat, bona quidem, & recta, si rationi, concupiscentia obtemperauerit, vt æqum est; mala autem, si concupiscentiæ, ratio cesserit, aut cum illa. male iudicans, ob assuetudinem, aut illi, tamquàm segnis, & oscitans, clauum, & retinacula, permittens. ad iudicium autem, statim sequitur electio, siue deliberatio, quæ nihil aliud est, quam propositum cum ratione, & cogitatione. huic vero, immediate annectitur, voluntas, quæ statim fertur, in id, quod à deliberatione præ acceptum fuit, ita vt. iure merito, electio, prout complectitur, & pro eresim, siue discernendi, & se legendi facultatem, ac iudicium; necnon etiam, impetum, seu voluntatem, quæ ad deliberationem sequitur, ab Aristotele definita fuerit *3. de moribus, cap. 5. Eorum, quæ in nobis, sunt, consultatiua appetitio.*

Ex his vero omnibus, tria, potissimum colliguntur. Vnum est, primos motus, siue impulsus, qui sunt ab obiecto præcognito, nihil ostendere supra corpus, vel, vt melius dicam; materialem formam, in his enim, ita mouetur, potentia appetens, ad obiectum, prosequendum, quemadmodum ante, fuerat, cognoscens, ab eodem affecta, qua propter, & si, spontanei sunt, non tamen dicuntur voluntarij, seu liberi. Alterum vero est, secundum, vt ita dicam, operationem, quæ in voluntario cernitur; neque compescere primos motus, neque ab ipsis statim, ad agendum impelli; sed inquirere, & consultare ad decernendum. Arguere vim, ac facultatem superiorem, corpori, ab ipso immixtam, & separabilem. Tertium vero, & vltimum, post consultationem, & disceptationem, inter duos appetitus, inuicem pugnantes, & altercantes, ferre iudicium, atque deliberare, vnam sibi partem prosequendam; alteram vero fugiendam, cum ante, sibi liberum fuerit alterutram prosequi, aut vitare; Maxime superiorem, corpori, & ab

eius

eius commistione, immunem, facultatem, significare. Primum quidem, certum est, neque longa indiget probatione, cum enim appetitus, facultati cognoscenti, ac proponenti, non reluctetur. Facultas autem cognoscens, organica sit, & certas, partis dispositiones, sequatur, necessario etiam fit, vt appetitus, à dispositionibus, & conditionibus corporis, non absoluatur, ex quo est, vt brutorum, nec modo brutorum; sed etiam hominum quorundam, qui Rationi non obtemperant. Mores, & actiones corporis, temperaturam sequantur.

At vero, vbi ijs resistitur motibus, qui primo impulsu, ab obiectis fiunt, nec statim illis obtemperatur; sed ad consultationem actio reuocatur, & in iudicium trahitur, tunc, certum indicium est, aliquam super esse facultatem, quæ sui iuris sit, neque mixta corpori, eius cupiditatibus trahatur, neque præoccupantibus, sensus, & corporis, passionibus, ab iudicio, impediatur; veluti enim potentiam cognoscentem, necesse est, esse immixtam ab omni obiecto, quod cognoscere debet. Ita, quinimmo, & magis; iudicantem, ne, sit deceptio, intus enim apparens, vt Anaxagoras dicebat: prohibet, & obstruit. Ex hoc vero, alterum, est, manifestum.

Decernere vero, ac deliberare, inter duos appetitus, sibi inuicem repugnantes; post disceptationem, & consultationem, quod, tertium atque vltimum est, in electione: omnino, absolutam à corpore, quinimmo, & ipsi dominantem facultatem, ostendere, eo potissimum argumento, probatur, quo vsus est Plato, in Phedone, aduersus Simmiã, & Cebbetem. Nempe, si animus esset Armonia, vel temperatura, corporearum qualitatum, aut quid, ad ipsa consequens, qualis profecto necessario foret, si esset mortalis, esset enim eductus, de potentia materiæ, quod nihil aliud est, quam sequi ad dispositiones, & qualitates materiæ. Tunc, duceretur ab ijs passionibus corporis, ad quas sequeretur; non autem ipsis resisteret, vel etiam, ipsas duceret, nemo enim dicet, Armoniam, alium sonum referre, ab ea moderatione, quæ in fidibus est, nec minus, Armoniam, moderare intentionem, & remissionem fidium; sed potius ab ipsa moderari, & consequi ad intentionem, & remissionem ipsarum. Quare, animus reluctari non posset, ijs cupiditatibus, quæ à corpore sunt, & dispositiones corporis consequuntur, quales sunt: appetitus sensus, & ij potissimum, circa quos, est incontinentia, Venereorum scilicet, ac cibi, & potus concupiscentia. At vero, contrarium experimur; possumus enim, cum libet, non solum à sensuum cupiditatibus, quamuis accerrimis, & importunis; non duci, & ipsis resistere, ac obluctari; verum etiam illas vincere, ac superare,

perare, vt patet, in continentibus, & temperantibus. Et quamuis, vt Eccleſia Catholica docet, in Concilio Tridentino, Seſſione quinta, de peccato Originali. Primus Homo, per tranſgreſſionem, mandati Dei; in Paradiſo, ſtatim ſanctitatem, & iuſtitiam, in qua conſtitutus fuerat, amiſerit; atque incurrerit, per offenſam præuaricationis huiuſmodi, iram, & indignationem Dei; atque ideo, mortem, quam ante illi comminatus fuerat Deus, & cum morte captiuitatem, ſub eius poteſtate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc eſt Diaboli. Et totus Adam, per illam præuaricationis offenſam: ſecundum corpus, & animam, in deterius commutatus fuerit. Tamen, non propterea liberum hominis arbitrium extinctum fuit, viribus licet, attenuatum, & inclinatum. vt ſancte idem Concilium decreuit, Seſſione ſexta, de Iuſtificatione, cap. 1. Itaut, quamuis in Baptizatis, relinquatur concupiſcentia, vel fomes peccati, ad pugnam, & agonem; tamen illis non conſentientibus; ſed viriliter, per Chriſti gratiam repugnantibus, non poſſe nocere, quin legitime certantes coronentur. Eadem ſancta Synodus decreuerit, Seſſione quinta, de peccato Originali, Canone vltimo. Cum igitur, quæ in nobis eſt, rationalis animæ, vis, ijs, reſiſtere poſſit cupiditatibus, quæ à ſenſu ſunt, vel etiam concupiſcibili, & illis ipſis imperare, vt eius demonſtrat nomen, propterea enim ἡγεμονικόν, ſiue princeps, aut imperans, eſt appellata. Neceſſario concludendum eſt, ipſam eādem à corpore prorſus immixtam, & ſeparabilem eſſe. Validius vero, eiuſdem generis, argumentum deſumitur, ex fortitudine, qua ob honeſtum, etiam vitam ipſam, voluntarie deponimus, quod, maxime, inſito, & connaturali nobis appetitui repugnat; cuius innumera, Sanctorum Martyrum, extant exempla, qui non ſolum lubenter; ſed etiam gaudentes, ob Chriſti Domini, confeſſionem, vitam prodigerunt, & quamuis hoc, ſpeciali Chriſti munere, & gratia, ſint aſſecuti, tamen, etiam voluntarie præſtiterunt, cum gratia, Naturæ, vim non afferat; ſed illam perficiat, quod non ſolum Sacri Theologi, verum etiam, & cum Theologis, Philoſophi, docent. Ita namque Ariſtoteles *1. Ethicorum cap. 10*. dixit; veriſimile eſſe fælicitatem, hominibus, à Dijs exhiberi, fælicitatem autem, in actione ſecundum virtutem, conſiſtere, antea, dixerat, & *7. Eudemiorum, cap. 13.* expreſſe docuit. A Deo eſſe in nobis, primum principium, vt velimus. Hæc autem ſunt eius verba, non multo ante finem, eius capitis,

Quæret forſan quiſpiam, an fortuna, eius, ipſius cauſa ſit, vt quid, & quando oporteret, concupiſcatur, aut ſic omnium erit, nam, & cognoſcendi, conſultandiq́, neque enim conſultans, conſultauit, & hoc conſultauit; ſed principium

cipium est quodam, neque cogitans cogitauit, id prius cogitare, atque in infinitum, eiusmodi fiat progressio, neque igitur considerandi, iunctum principium, neque consultandi consilium. Quid igitur, aliud, nisi fortuna? quo circa à fortuna omnia proficiscuntur, & quodam est principium, extra quod aliud nullum reperiatur, ipsa autem, quaritur, cuiusmodi facultate instructa, efficere eiusmodi queat, quod perinde est; ac si principium motus, in anima quid sit, inquiratur. Patet autem, sic esse, quemadmodum in vniuerso est Deus, & vicissim, cuncta in illo, mouentur enim omnia, ab inexistente in nobis numine, rationis autem, non ratio; sed praestantius quippiam est principium, quid autem scientia praestantius est, nisi Deus? virtus enim organum intellectus est, quo circa veteres dixerunt: Foelices ex fortuna, qui irrationabiles, ad recte agendum impellerentur; nec velle ipsis confert. Principium enim habent, & intellectu, & voluntate praestantius.

Et hæc pro eo argumento, quod ex operatione, Intellectus practici, circa agenda, & ex libera hominis voluntate, circa vitia, & virtutes, desumi potest, ad immortalitatem animi astruendam: quæ satis erunt, si adhuc aliqua consideremus circa regimen, quo homines inter se vitam degunt, ex quo pariter, non minimum deducitur argumentum; eius diuinitatis, quam homo participat, præ cæteris animantibus. Quamuis enim, & plura alia animalia, gregariam, ac socialem vitam ducant, vt Formicæ, Apes, Grues, & alia, quæ breuitatis causa, non numero, quibus, ad stuporem, vsque, insita, videtur esse prudentia ad regimen, vt, apud eos videre est, qui animalium Historiam conscripserunt. Formicæ enim sibi consulunt, pro hyeme futura, aceruando fruges, & cuspidem Granorum exedunt, ne pullulans sub terra, ipsas alimento priuet. Et Apes, non solum Regem sibi constituunt, quem Ducem, & Immunem ab operibus faciunt, verum etiam, publica sibi munera partiuntur, itaut, aliæ colligendo melli, aliæ excerpendis ceris, aliæ fingendis cellulis, aliæ, excipiendis comportatis, aliæ condendis, sint destinatæ. Et Grues, volantes, cuneum faciunt, vt aerem cito diuidant, & facilius, & priorum dorso, subnixo collo, quod illis, cum valde oblongum sit, ponderi est, & impedimento, longissima, & arduissima permeant aeris spatia: necnon, permutatis vicibus, fessum Ducem, cuius colla priori, non innituntur, substituunt. Adhuc, & consistentibus ipsis, ac dormientibus, Ducem; excubias agere, detecto capite, vt prospiciat, reliquis, condito sub alis capite dormientibus, testis est Aristot. *9. de Histor. animal. cap. 9.* Tamen, hæc omnia, ex præscripto, naturæ, agunt, & propterea, semper vno modo, quod inde fit, quia sine cognitione, ac proinde, non ex se ipsis; sed alterius

ductu, ac inſito, vel impreſſo ab vniuerſali mouente, agendi in ipſis principio, quod Latinæ inſtinctum dicimus. Operantur; ſed ab hominibus, ſecus fit, non enim vno vtuntur in Politicis regimine; ſed varij vario, & idem ab ijſdem mutatur ſæpius, pro ingenio, aut vtilitate, aut etiam libito. Alij namque Regio dominatu, alij Optimatum, alij Populari, alij Paucorum, alij etiam Tirannico delectantur. Vnum præter hæc Addam, quod maxime proprium eſt homini, ita vt ſoli, & omni, & ſemper inſit, quodque eius Ingenium, ac proinde animũ, maximè diuerſum à Brutis; Diuinum ſcilicet, & Immortalem arguit. Numinis cultus, & veneratio. Nulla enim eſt, neque vnquam fuit gens, tam barbara, & efferata. Nullus vnquam homo, tam agreſtis, & diſciplinæ expers, qui ſenſum aliquem numinis, non habuerit. Illudque tamquam optimum, & præſtantiſſimum non colat, & veneretur, niſi tamen ſtultus ſit, & inſipiens. Et ſolus Homo id nouit, quamuis Elephantum proboſcide manus loco, ſurſum erecta Orientem Solem adorare. Plutarchus referat, ſolus etenim homo, & templa ædificare, & ſacrificia offerre, & ritus, ac Ceremonias colere inſtituit. Et ſemper homini hoc ineſt, ab ineunte enim ætate, & manus, & oculos in cœlum tollere, tamquam ad numinis ſedem, & ingruentibus periculis propitium numen inuocare, etiam nullo docente; ſed ſola natura duce conſueuimus, & non ſolum vigilantibus religionis, reſpectus adeſt; ſed etiam dormientibus, multis enim occurrunt in ſomno à Deo monita, & non ſolum volentes, vt ſunt, pij homines, qui ſæpe, ac multum de Deo, ac Religione cogitant; ſed etiam nolentes, vt ſunt impij, qui omnem à ſe ipſis religionem abiecerunt, quin immo, & omnem eius recordationem auerſati oblitterarunt; numinis, atque religionis, teſtes fiunt; in ſomnis territi, ac diris agitati. Iuſta Dei vltione, ſcelerum repoſcente pœnas, vt inter cæteros, de Nerone ſcribitur, qui poſt innumeras cædes, parricidium, & fœdiſſima alia commiſſa crimina, in ſomnis terreri, ac furijs agitari cœpit, & quamuis hæc aliqui furori tribuant, ob atræbilis copiam, qua ſemper ſcatuit, tamen negari non poteſt, quin ex hoc non arguatur conſcientiæ, quidam ſtimulus, & numinis quidam mætus, ſiue reſpectus, à natura homini inſitus, qui in prauis hominibus, etſi ſopitur, non tamen extinguitur. Sed iam de Intellectu practico, quatenus in agendis verſatur, prolixior noſtra fuit oratio. Nunc ad ea opera accedamus, quorum idem Intellectus faciendo, eſt principium. Sunt autem hæc artificialia, quæ ſi diligenter conſideremus, nobilius, ac præſtantius principium arguunt. Quam poſſit eſſe forma ex miſtione elementorum æducta, nec modo

materiali, & corruptibili corpori concreta, verum etiam, & ab ipſo ſecreta. Quis autem non admirabitur, & varium, & multiplex artificij genus, quo homo, non in multis, aut plurimis; ſed fere in omnibus naturam emulatur? Nec modo emulari, ac imitari contentus fuit, vel etiam ſuperare agreſſus eſt, & obtinuit. Diſcriminauit natura, terras, aquis, & vaſto maris gurgite, ſeparauit. Homo, nautica arte, non ſolum peregrinas adijt regiones, & gentes, verum etiam vniuerſum terrarum, & aquarum ambitum; ſolis æmulus, perluſtrauit. Oppoſuit fluctibus montes, hos etiam, quamuis maximos, hominis audacia perfodit, vt mari peruij, & nauigijs eſſent, quod Xerſem præſtitiſſe in Monte Atho. Herodotus teſtis eſt, de quo Iuuenalis.

Creditur olim, velificatus Athos.

Impermeabiles, atque impenetrabiles quibuſdam locis. Natura prouida conſtituit aditus, oppoſitis aſperrimis montibus, & duriſſimis Cautibus, vt in Cottijs alpibus ad tutamen, & munimentum Italiæ. Hos etiam Hannibalis ſuperauit Ambitio

Additur Imperijs Hiſpania Pyrenaeum
Tranſilit, oppoſuit Natura, alpemque, niuemque
Diduxit ſcopulos, & montem rupit aceto

Denegauit natura homini alas, ipſum tamen cupido inuaſit væſana, tranandi aerem

Dedalus, vt fama eſt, fugiens Minoia Regna
Prapetibus pennis auſus ſe credere cœlo
Inſuetum per iter gelidos enauit ad Arctos.

Quid plura? naturæ authorem, & opificem rerum omnium, in parua, ac fragili ſphæra, quamuis non de fragili, nec de parua re; ſed de immortali, ac maxima, quale eſt, totum cœlum, Archimedes non erubuit imitari, *Nam cum Archimedes*, vt Cicero noſter inquit, Tuſculana prima. *Luna, Solis, & quinque errantium motus, in ſphaeram illigauit, effecit idem, quod ille, qui in Timeo Mundum ædificauit, Platonis Deus, vt tarditate, & celeritate diſsimillimos motus, vna regeret conuerſio.* De hoc autem ſcitum extat, & peruulgatum Claudiani, Poetæ facundiſsimi Epigramma, quod apponere non pigebit, vt Philoſophiæ ſeueritas, aliquando Muſarum dulcedine molliatur.

Iuppiter, in paruo cum cerneret Aethera vitro
Riſit, & ad ſuperos talia dicta dedit
Huccine mortalis progreſſa potentia cura?
Iam meus in fragili luditur orbe labor.

Iura poli, rerumque fidem legesque Deorum
Ecce Syracusius transtulit arte senex.
Inclusus varijs famulatur spiritus astris
Et viuum certis motibus vrget opus.
Percurrit proprium mentitus signifer annum,
Et simulata nouo Cynthia mense redit.
Iamque suum voluens, audax industria mundum
Gaudet, & humana sidera mente regit.
Quid falso insontem tonitru Salmonea miror
Aemula Naturæ parua reperta manus.

Hæc Claudianus, de audaci Archimedis industria, ex qua Cicero loco citato, argumentum desumpsit diuinitatis humani animi, his verbis: *Quod si in hoc mundo fieri sine Deo non potest, ne in sphæra quidem eosdem motus, Archimedes sine Diuino ingenio, potuisset imitari.* At vero vltimis Epigrammatis carminibus, etiam Archimedes vaticinatus fuit, Dum Iouem dicit: Amplius non miraturum Salmonea, ipsumque insontem appellat. Quandoquidem nostrorum Auorum Ætate, Tormenta bellica, tum mariora, quæ à bombo, Bombardæ sunt dicta, tum etiam minora, quæ ab ictu pariter Sclopettæ dicuntur, inuenta fuerunt omnino ad similia machinamento illi, quo vsum fuisse Salmonea, vt Iouem Tonantem imitaretur, Virgilius fingit 6. libro Æneidos, his Carminibus.

Vidi, & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis, & sonitus imitatur olympi.
Quatuor hic inuectus equis, & lampada quassans,
Per graium populos; mediaque per Elidis Vrbem.
Ibat ouans, Diuumque sibi poscebat honorem,
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Aere, & cornipedum cursu simularat equorum.

Ipsum quoque iure insontem appellauit, quandoquidem multo magis nocuit humano generi, inuentor tormentorum bellicorum, & Pyritis pulueris, ingenti vastatione ciuitatum, & innumera cæde hominum, quam Salmoneus Virgilianus, vana illa superbia; atque ambitione. Hæc vero omnia, ob intellectum, quo præ cæteris Animalibus est donatus. Diuino, & immortali; homo, audet, & facit. Duo nam que homini Deus Optimus Maximus est largitus; propter quæ, & Diuinum animal, eum appellat Plato in Timeo, & quodammodo finem omnium, vt Aristoteles 2. *Physico.* merito possumus appellare.

Mentem scilicet, & manum, præcipua animi, & corporis instrumenta,

menta, quorum opera, instrumentis extraneis omnibus vti, valeret. Est enim animo Mens, veluti manus corpori. Mens, quidem forma formarum. Manus vero, organum organorum, vt Aristot. 3. *de Anima*, dicebat: *Præstantissimum vero quid, est Mens*. Non enim propterea homo prudentissimus, animalium omnium est, quoniam vnus omnium manus obtinet, vt Anaxagoras putauit; sed potius è conuerso, quia prudentissimus, omnium est, ideo manus recepit, vt Aristoteles 4. *de Partibus animalium, cap. 10*. expressit, rationem afferens, his verbis: *Manus enim instrumentum sunt, Natura autem, vt homo prudens, ita tribuere solet, cuique rem, qua vti possit, Rectius enim tibia dabitur perito tibiæ, quam Tibiam habenti peritia, tibia addatur, rem enim minorem maiori, potiorique Natura addit, non maiorem nobilioremque minori, quod si ita melius est, natura autem ex ijs, quæ fieri possunt, facere solet, quod melius sit, Homo non propter manus, prudentissimus est; sed quia prudentissimus omnium animalium est, ideo manus obtinet, qui enim prudentissimus est, recte, plurimis vti instrumentis potest. Manus autem esse videtur, non vnum instrumentum; sed multa, est enim, vt ita loquar. Instrumentum ante instrumenta, Natura igitur ei, qui artes plurimas recipere potest, manum reddidit, quæ ad plura instrumenta vtilis est, qui autem Hominem, non bene; sed deterrime, omnium animalium, constare aiunt; nondum enim, atque inermem creatum referunt, non recte ij sentiunt. Cætera enim animalia, vnum auxilium habent, idque nullo pacto possunt permutare; sed quasi calceata semper dormire, ac omnia agere, nec vestitum vnquam deponere pleniorem, neque arma mutare, quæ semel acceperint, necesse est, vt homini multa habere auxilia liceat, eaque subinde mutare; arma etiam, quæ velit, & vbi velit capere potest: Manus enim, & Vnguis est, & Vngula, & Cornu, & Asta, & Ensis, & quoduis aliud genus Armorum, aut Instrumentorum, quippe quæ omnia hæc sit, quoniam omnia, & sumere potest, & tenere*. Sed obijciet aliquis. Nunquid, & Bruta animalia, ea, quæ homines, & maiora; ac magis admiranda non faciunt? ante sæpius decantata. Neque responsio satisfacit, ea fieri à Brutis naturæ instinctu, & absque cognitione, quandoquidem in faciendo Ars, non magis se habet, tamquam principium cognoscens, quam natura ipsa se habeat. Ars enim, vt Aristoteles docet: *2. Physico. partic. 85*. non deliberat, quemadmodum, neque Natura, quin immo subdit, quod *Si esset in ligno Nauis facienda Ars, haud secus, quam ipsa Natura faceret*. Si igitur Natura, sine cognitione efficit, ergo pariter, & Ars. Hoc vero, quod Aristoteles dixit; etiam vsus ipse demonstrat, neque enim qui scribit, consultat; quo ordine disponenda sunt elementa ad conscribendas syllabas, neque syl-
labæ,

labæ, ad conscribendas Dictiones, aut Dictiones ad conscribendam Orationem; sed neque etiam animaduertens, aut cognoscens conscribit. Neque qui pulsandi Citaram habet Artem, & habitum, consultat, quæ sint pulsandæ fides, vel quibus locis, ad moderandum concentū, adhibendi sint digiti; sed absque animaduersione, solo Artis ductu, tamquam si cognitione careret, Musicam facit.

Ad quæ dicimus, sufficientem esse, datam responsionem. Id vero, quod assumitur, ex Aristotele, Artem non deliberare, quemadmodum, nec Naturam; ac proinde similiter se habere, æque, ac sine cognitione agerent, Paulo diligentius, est considerandum. Si enim simpliciter, & absolute accipiamus Naturam, aut Artem, sine cognitione agere, falsum est, vt autem primum de Natura, id ostendamus. Supponendum erit, Naturam, prout sumitur ab Aristo. loco citato, & toto, *2. Physicorum libro*, non esse primitiuum, & independens agens; sed secundarium, & dependens; ac proinde non aliter ad suum finem tendere, quam Sagitta ad scopum, à dirigente scilicet; ac veluti impulsus, quo Sagitta mouetur, ab alio est, nempe à Sagittario, qui est primum mouens. Ita Natura, quæ nihil aliud est, quam impetus, quidam ad motum. Hoc enim pacto interpretari possumus, illud Aristotelis, quod Natura sit principium motus, ab alio est, nempe à prima causa, à qua non solum dependet: verum etiam dirigitur ad motum, & ad quietem, quæ est finis motus. Hanc vero doctrinam, vt re ipsa veram, ita etiam apud Aristot. legimus: *12. Metaphysic. part. 38.* vbi de primo Ente, siue de prima causa locutus, inquit. *A tali ergo principio, tum Cælum, tum Natura dependet*. Hoc autem supposito manifestum est, quod si Naturam accipiamus, tamquam directam à primo agente; à quo dependet, non possumus dicere, ipsam agere, sine consilio, & cognitione. Cum primum agens, tamquam sapientissima mens, omnia summo consilio agat, & ratione, quod Philosophus animaduertens, ibidem dixit: Naturam agere propter finem, quamuis non videatur deliberare, non posset autem agere, propter finem, nisi; aut ipsa, aut aliud quod ipsam mouet, finem cognosceret, & ea quæ sunt ad finem.

Quod autem de Natura dicitur, de Arre pariter est, dicendum, quamuis enim Artes aliquæ sine consilio, & deliberatione operentur, postquam inuentæ fuerunt, & traditæ, vt illæ de quibus iam dictum est, & aliæ quam plures huiusmodi, tamen minime negari potest, quin primus illarum inuentor, non solum consilio, & deliberatione, verum etiam solertia, ipsas inuenerit, & constituerit. Ars igitur, ita

se

ſe habet ad primum artificem, & Architectonicum, quemadmodum ſe habet Natura, ad primam cauſam, & veluti Natura, quamuis minime ſapiens, nec deliberans, in ijs, in quibus eſt, agit propter finem; nec ab eo, niſi raro, & per accidens aberrat; mota tamen, & directa, vt dicitur ab intelligentia non errante. Ita Ars aliqua, in artifice eſt principium operandi, & operandi recte, & ex præſcripto, quamuis ſine conſilio, & deliberatione, tamen vt directa, ab Architectonico, & inuentore, qui conſilio, & diſcurſu, vſum, & regulas Artis inuenerat, quibus poſtea ſecundarius Artifex, ſine conſilio, & deliberatione vtitur.

Dixi autem aliquas artes, & non omnes, ſine conſultatione, & deliberatione agere, quia non omnes circa eamdem materiam verſantur, aliquæ enim ex Artibus, circa materiam verſantur poſsibilem, & incertam. Aliæ vero circa materiam certam, vt ex Ariſtot. colligitur *3. Ethic. cap. 5.* Dico autem Materiam certam, aut incertam, non ſimpliciter, noui enim ſcientiam tantum, circa ſimpliciter certa, hoc eſt neceſſaria verſari, non autem Artem; ſed ſecundum quid, hoc eſt, reſpectu opificij. Sunt enim aliqua circa quæ operantur aliquæ Artes, quæ habent in ſe ipſis principium motus, & impetum ad finem artificis, & etiam ad oppoſitum, etiam ſine artifice, & propterea hæc dicuntur Materia, incerta Artis, & circa hæc ſunt Artes coniecturales, vt Medicina, Nautica, Politica, & huiuſmodi; Medicina enim verſatur, circa corpus ſanabile, quod ex ſe ipſo, ſanari poteſt, & interire, abſque merito, vel culpa Medici, & propterea oportet Medicum eſſe fortunatum, aliqua vero ſunt, quæ non habent in ſeipſis principium motus, ad finē artis; vel ad opificium, ſine artifice, & circa hæc, tamquam certam materiam verſantur artes, non coniecturales, vt ſunt ars Scribendi, Pingendi, Ædificandi; numquam enim elementa, vel ſyllabe, ex ſeipſis mouebuntur ad conſcribendam recte Orationem, aut male, neque materiæ colorum, ad Pingendam figuram, aut aceruus Lapidum, ad conſtruendam domum, & ſic de ſingulis, vt bene Ariſtot. docuit: *7. Metaphyſic. partic. 29.* & propterea nequaquam fortunatus, aut infortunatus, dici poteſt Pictor, vel ædificator; ſed peritus, aut imperitus; ex his igitur Artibus, ſolum poſteriores, quæ circa materiam verſantur certam, ſine conſultatione, & deliberatione, agunt in ijs, qui bene, ac perfecte illas norunt, non autem illæ, quæ circa dubiam, & incertam materiam, cum enim ſua natura coniecturales ſint, ſemper indigent conſultatione, alias, vt plurimum aberrant. Optimum igitur, ac validiſſimum deſumitur argu-

mentum

mentum, ex Artibus, hoc est, earum inuentione, & exercitio ad ostendendam nostri animi præstantiam, & immortalitatem, quo etiam vsum fuisse Platonem, Aristot. refert *30. partic. Problema tum Problemate 6*. cum respondisset Neocli interroganti, cur homini maxime credimus, Quia omnium maxime vim obtinet imitandi. homini autem præ cæteris creditur, quia præstantissimus, ipse vero Artibus maxime, & naturam, & Deum imitatur, vt dictum est, & hæc satis pro eo argumento, quod initio assumpsimus, ex eo quod Intellectus omnia intelligit, ad monstrandam solo naturali lumine, humani animi immortalitatem circumscripta omni Aristotelis, vel aliorum sapientum auctoritate.

Proponitur alia ratio, ex eo quod Intellectus non vtitur organo, quæ ex Naturæ principijs concludit eius immortalitatem. Caput XII.

IVre, & quidem merito: argumentum illud, quo dicebatur, Intellectum, quia intelligit omnia, oportere, esse immixtum, & separabilem, fusius prosequuti fuimus, quandoquidem validissimum est, inter omnia, vtpote, ex propria Intellectus operatione desumptum, cum qua actio corporis non communicat, nisi mediate, & ab extrinseco, neque enim Intellectus corporeo, indiget organo, dum intelligit; sed phantasia tantum, opus habet, quæ organica est facultas, neque ipsa indiget, nisi quatenus phantasmata subministrat; quæ neque obiectum sunt Intellectus, cum Intellectus phantasmata non percipiat, vt pote singularia; sed materia tantum obiecti, intelligit enim in phantasmatibus, siue vt Aristot. inquit, *3. de Anima, partic. 39*. simul cum phantasmatibus vniuersalia. Nunc vero argumentum illud rursus examinabimus, quod ante, tamquam ab Aristotele propositum attulimus, nempe, Intellectus non vtitur organo, ergo est immortalis, verum quia multa de hoc argumento, eo loco diximus, propterea diutius in eodem, non immorabimur; sed pauca aliqua addemus, & aduersus aliquos, qui argumentum hoc labefactare, conati sunt, disputabimus. Quod Intellectus certa aliqua corporis parte, tamquam organo, non vtatur apud Peripateticos, adeo

est,

est compertum, vt neque ab aduersarijs sit negatum, quamuis ex ipsis aliqui, eum toto corpore, vti dixerint, tamquàm organo, cum anima corporis organici, sit actus, & Intellectus, animæ sit potentia, siue vt Aristoteles dixit particula. Cum Galeno tantum, & cæteris Medicis, est controuersia, qui eum esse organicum putarunt, & in certa corporis parte, nempe in cerebro, pertinaciter collocant; sed aduersus ipsos validissimis argumentis, satis superque antea pugnatum fuit. Nunc, cum Peripateticis aduersarijs, res nobis erit, qui hoc accepto, quod Intellectus, certa aliqua corporis parte, vt organo non vtatur, tamquàm diserte, & citra controuersiam, ab Aristotele pronunciato, tum primo capite libri *3. de Anima*, tum etiam *cap. 3.* Secundi de generatione; sed maxime *particula 92.* primi libri *de Anima*, tamen negant ex hoc deduci Intellectum, esse immortalem, & incorruptibilem. Quia vero nunc eas rationes, quæ citra Aristotelis auctoritatem, ex rei natura tantum afferri possunt, proponimus. eapropter primo loco considerandum est, quod assumitur, vtrum scilicet verum sit. Nullum esse corporis membrum, quo Intellectus, tamquàm organo vti possit: Zabarella in commentarijs, super libris *de anima, lib. 3. super textu 6.* dixit, Aristotelem hoc non probasse; quia supposuit, tamquàm manifestum, ex Anatome, partium humani corporis, in qua nullum reperitur membrum, quod possit Intellectui, tamquàm organum assignari, si enim aliquod huiusmodi esset, profecto esset Cor, & Cerebrum. Nullum autem ex his esse, inde patet, quia hæc eadem membra, in cæteris animalibus sunt, quæ Intellectum non habent; ac propterea Aristotelem dixisse: *1. de Anima, partic. 92. Quam partem, aut quomodo Intellectus contineat, difficile est etiam fingere*; Sed hæc eius sententia, mihi non placet, probauit enim Aristoteles, hoc assumptum, *3. de Anima, part. 7.* validissimo argumento, quod autem à Zabarella affertur, ex Anatome, iudicio meo satis debile est, & inualidum. Posset enim aliquis, ex aduerso dicere, Cor, aut Cerebrum, esse organum Intellectus, neque obstat; quod hæc in brutis Animalibus reperiantur, cum diuersa temperatura præditum sit, Cor humanum; aut Cerebrũ, à corde; vel Cerebro brutorum, & hoc sufficit, vt sint diuersa organa. Validissimum autem est argumentum, quo id Aristot. probauit loco citato, nempe ex eo, quia Intellectus ab excedente, & valido intelligibili non corrumpitur; sed perficitur, cuius contrarium in sensu fit, hoc vero ea ratione, quia sensus vtitur organo, & est ratio, siue proportio ipsius organi; proportio autem ab excellenti motiuo corrumpitur, vt patet in concentu fidium, quod si Intellectus haberet organum

num, idem pariter pateretur, quod sensus; sed non patitur, ergo non vtitur organo. Quod vero Intellectus non patiatur, vt sensus, fusius probauimus ante aduersus Galenum, & Pomponacium, qui Intellectum lædi existimarunt, & intelligendo defatigari. Vnum tantum nunc addam, vt declaretur, quod verum est, in ea defatigatione, quam experimur speculantes, non lædi Intellectum; sed imaginationem, quæ dum intelligimus, laborat: phantasmata efformans, & obijciens: nam si læderetur Intellectus, debilitaretur eius vis intelligendi; sed non debilitatur, ergo. Quod non debilitatur, vis intelligendi, patet, quia si debilitaretur percepto valido, & vehementi intelligibili, non perciperet minus intelligibile, veluti enim aspicientes Solẽ, non valent postea, percipere colores reliquos, ita qui valde intelligibilia, hoc est magis abstracta, intellexerunt, minus possent, quæ minus abstracta sunt intelligere, huius autem contrarium demonstrat vsus, melius enim; ac certius Intellectus, intelligit Physica, post Mathematica, & melius Mathematica, post Metaphysica. Marcescit igitur corpus, & languet, speculatione, & studijs Litterarum; at non Intellectus, quamuis enim, post longam, & assiduam intellectionem corpus emaciatum, & effetum viribus lædatur, animus tamen viget, & alacrior surgit, vt omnes experimur, itaut bene, & sapienter Aristoteles dixerit *1. de Anima, partic. 66. Ipsum igitur intelligere, & ipsum speculari marcescit, alio quodam interius corrupto. Ipsum autem impassibile est.* Sed aliquis dicet, nonne Aristot. inquit. *2. Metaphysico. cap. 1. Quemadmodum vespertilionum oculi ad lumen diei se habent, ita, & Intellectus animæ nostræ, ad ea, quæ manifestissima omnium sunt.* Sed lumen Solis aciem videndi debilitat, quinimmo etiam corrumpit; ergo pariter excellens intelligibile, Intellectum debilitat, & corrumpit. Huic vero respondebimus., Intellectum nostrum, non habere integram similitudinem, ad intelligibilia separata, quam habet oculus vespertilionis, ad lumen Solis, nec mirum, quandoquidem Exempla non sunt ad exprimendam identitatem; sed ad doctrinam. Integra autem similitudo non est, quia oculus nicticoracis, debiliter videt lumen Solis, & hoc non ex parte luminis fit, cum lumen ipsum, sit maxime visibile; sed ex parte oculi, & visiuæ potentiæ, quæ cum sit imbecillis, ob defectum spirituum, non solum non valet, percipere lumen diei; sed neque ipsum substinere, quin debilitetur, & corrumpatur; Intellectus autem noster, in hoc conuenit, cum oculo vespertilionis, quod debiliter videt lumen Solis, ex parte sui, cum adeo perspicax, non sit eius acies, vt totam substantiarum separatarum, naturam, & essentiam percipe-

re

re valeat, non autem ex parte substantiarum, immaterialium, quæ omnium maxime intelligibiles sunt, & manifestissimæ. At vero, in hoc ab eo differt, quia oculus vespertilionis, corpus existens, & vis eius visiua, corporea, à lumine Solis, tamquàm, vehementer motiuo dissipantur, & corrumpuntur. Vis autem intelligendi, cum sit inorganica, & incorporea, neque debilitatur, neque corrumpitur à valde intelligibilibus; sed potius perficitur. Præter hoc vero argumentum probari etiam potest duobus alijs, supra etiam à nobis recensitis, intellectui nullum esse à natura destinatum, organum: Primo, quia Intellectus intelligit vniuersale; si autem vteretur organo, quicquid perciperet, perciperet singulariter, quemadmodum, & sensus; Secundo, quia anima, ac præcipue Intellectus, est locus specierum intelligibilium, vt non solum Aristot. dixit *3. de Anima, partic. 6:* verum etiam aduersarij concesserunt; tum Petrus Pomponatius, locis à nobis sæpe antea citatis, cum hoc argumentum, ex Aristot. attulimus, tum etiam Zabarella *3. de Anima, comment. 6.* Hæc igitur propositio, Intellectus humanus non vtitur organo, non solum ab Aristotele fuit assumpta; sed etiam probata, & ab aduersarijs concessa, quare circa illam diutius, non immorabimur; sed ad consequentiam, inde deductam deueniemus, quam negāt aduersarij; Negant enim huius consequentis necessitatem. Intellectus humanus, non vtitur certa corporis parte, ergo est separabilis, & immortalis. Causam vero negationis, afferunt duplicem, vnam quia, etsi concedatur, Intellectum absolui ab hac, vel illa corporis parte, cum nulla certa corporis particula vtatur, tamquàm organo, tamen non sequitur, ipsum simpliciter, & omnino absolui à corpore, cum vtatur toto corpore, tamquàm organo; vt non solum Alexander dixit; sed etiam Aristoteles *2. de Anima*, dum, omnem animam, actum, & Entelechiam, corporis appellauit. Alteram vero, quia Intellectus, quamuis separabilis sit ab organo, quatenus Intellectus, hoc est, quantum spectat, ad actum intelligendi; in quo non vtitur organo corporeo, vt Aristot. dixerat *2. de Generat. animal, cap. 3.* & propterea non dicatur actus corporis; vt Aristot. pariter *2. de Anima, partic. 11.* statuit. Tamen non est separabilis à corpore, quantum ad actum informandi, & etiam, quoad alias operationes, quas habet in corpore, vt est appetendi, & mouendi, secundum locum, quin immo, cum neque in actu, & operatione intelligendi, omnino absoluatur à corpore, quia intelligentem oportet, vna cum phantasmate speculari, neque quoad hunc actum, dicitur simpliciter à corpore separabilis, vt Aristoteles etiam dixerat *1. de Anima, partic. 12.*

Si autem est, & hoc imaginatio quædam, aut non sine imaginatione, non continget vtique, hoc sine corpore esse.

Has responsiones, etsi antea primo libro, abbunde confutauimus, tamen etiam nunc, breuiter impugnabimus. Primum autem supponendum est, quod vltro conceditur ab aduersarijs, Intellectum, si forma corporis sit inseparabilis, & corruptibilis; æductum fore, de potentia materiæ, vt cæteræ mortales formæ, quare, & necessario consequuturum temperamentum corporis, aut totius, aut partium; non totius, ergo partium, quod iam ab ipsis negatum est; si enim consequeretur temperamentum alicuius partis, ipsam profecto, velut organum sibi determinaret. Quod non totius probatur, cum enim totum corpus constet; ex varijs partibus Omogeneis, necesse est, vt non vno; sed pluribus temperamentis, præditum sit; alio enim temperamento prædita sunt ossa, & alio carnes, alio nerui, & alio cartilagines; ac sic de singulis, ergo vna non potest esse anima educta, ex temperamento totius corporis. Hoc argumento, antea docuimus Aristotelem, vsum fuisse aduersus eos, qui animam dicebant esse temperamentum totius corporis, quod pari ratione, militat aduersus eos, qui dicunt animam esse formam eductam, de temperamento; cum talis forma immediate, & inseparabiliter, consequatur temperamentum. Quare neque totum corpus potest esse primarium instrumentum animæ, & quamuis anima sit, in toto corpore, quoad actum informandi; tamen primario; ac principaliter est, in certa, ac determinata corporis particula; videlicet in corde, aut in eo, quod cordi proportione respondet, vt bene docuit Aristot. libello *De Iuuentute, & Senectute, Vita, & Morte, cap. 1. & 2.* & libello *de Animal. motu, cap. 6. & 7.* vbi hæc habet verba: *Existimandum autem constare animal, quemadmodum Ciuitatem bene legibus institutam, in Ciuitate enim, cum semel constiterit ordo, nihil opus est, separato Monarcha, quem oportet adesse singulis, quæ fiunt; sed ciuis vnusquisque facit, quæ sua sunt; vt ordinatum est, fitque hoc, post hoc per consuetudinem. In Animalibus autem, hoc idem propter naturam fit, & quia natum vnumquodque, sic constitutorum facere suum opus, quare non oportet in vnoquoque esse animam; sed in quodam principio corporis existente, alia quidem viuere, quia adnata sunt, facere autem opus proprium propter naturam.*

Impossibile igitur est, quod ipsi statuunt, Intellectum, cum non sit, in certa corporis parte, neque aliquo particulari vtatur organo, esse in toto corpore, tamquàm formam inseparabilem, & eductam de temperamento totius corporis, neque anima brutorum, possit consequi temperamentum totius corporis; sed certæ, ac determinatæ par-

tis, in qua est, secundum essentiam, reliquæ autem partes, quia tali principio, in quo est anima, adnatæ sunt, ab ipsa viuificentur. Hoc autem animaduertens, Portius libello *de Mente humana, cap. 7.* negauit ex Aristotelis sententia. Intellectum esse in toto, ipsumque statuit in corde, veluti, & sensum; vt vero Aristoteli non aduersaretur, dicenti: Intellectum inorganicum, inquit non esse in corde, tamquàm in organo; sed tamquàm in subiecto, quæ responsio, quam sit inanis, vnicuique est manifestum; si enim est in corde; vt in subiecto, ergo quoad essentiam pendet à corde, itaut, sit forma consequens temperamentum Cordis, & constituens Cor, vt principium vitæ, ita enim formæ, dicuntur esse in subiecto, & non aliter; quod si pendet à corde, secundum esse; ergo, & secundum operationem, veluti enim ab operatione, arguimus essentiam, tamquàm ab effectu causam; ita ab essentia operationem, vt à causa effectum. Sed manifestius Zabarella, hoc eodem argumento, seipsum iugulat, loco citato *3. de Anima, in explicatione 7.* contextus, circa medium explicationis, vbi volens probare absurdum, quod sequeretur, si Intellectus in intelligendi opere, esset mixtus corpori, hoc est corporeo, vteretur organo, in receptione specierum; hæc habet verba. *Si enim Intellectus, in receptione specierum, esset commixtus corpori; videlicet, vt in corpore receptio fieret; necesse esset assignare, aliquam certam partem, in qua, & non in alijs, species reciperentur; nam in humano corpore, diuersæ sunt partes Omogeneæ, & diuersa earum temperatura, quæ non omnes similiter essent aptæ, ad receptionem hanc; vt in sensibus quoque videmus, sola enim temperatura, oculi est apta, ad recipiendum species colorum, non temperatura carnis, & aliarum partium; similiter temperatura ossis, non est apta, ad recipiendas species tangibiles, quia est nimis terrea; vt ait Arist. in postremo tractatu huius tertij libri, atqui habere certam corporis partem, in qua recipiantur species, nihil aliud est, quam habere organum proprium, cum nihil aliud sit organum, quam certa pars corporis, à cæteris partibus distincta, in qua sola sit aptitudo recipiendi tales species; quod significare volens. Aristot. dixit: Sicut sensitiuo, quasi diceret, ita esset alligatus organo, vt ipsa potentia sensitiua, & hæ ita organum, habere dicuntur, quia habent certam corporis partem, in qua recipiuntur species, quare etiam Intellectus haberet, hoc modo organum proprium, idest, certam partem corporis, in qua species intelligibiles reciperentur, hoc enim est habere organum.* Quemadmodum vero Intellectus, si vteretur organo, in receptione specierum, necessario certa aliqua, & determinata corporis parte indigeret, nec toto corpore, vti posset; cum corpus totum ex varijs partibus Omogeneis, & diuersa temperatura, præditis sit conflatum; certis au-

T tem

tem functionibus, certæ debentur diſpoſitiones . Ita, ſi Intellectus eſſet forma, de potentia materiæ educta, & à corpore inſeparabilis; in certa, ac determinata corporis parte eſſet, quia ad certas, & non ad omnes corporis diſpoſitiones, & temperaturam conſequeretur, & veluti, ſenſus, tactus, non eſt in oſſibus, aut cartilaginibus, quia hæc temperaturam, aptam pro ſenſu tactus, non ſunt ſortita . Ita neque Intellectus, in toto corpore eſſe poſſet, tamquàm eius forma, & actus inſeparabilis; ſed in certa, ac determinata parte, qua etiam, tamquàm organo vteretur, quod tamen ipſi Ariſtotelem ſequuti, apertiſſime negant . Præterea, illud ipſum argumentum, contra eos torquendum eſt, quo vtitur Ariſtot. *1. de Anima, partic. 92. Si tota Anima, totum corpus continet, conuenit, & partium vnamquamque, continere aliquid corporis*. Sed ex ipſorum ſententia, tota anima, totum corpus continet, hoc eſt commenſurabilis eſt cum corpore (ita enim procedit argumentum, alias non concluderet) tota enim anima, educta eſt, à temperamento corporis; ergo, & Intellectus, cum ſit pars animæ, erit in aliqua parte corporis, & non in toto corpore; ſed aliquis, pro ipſis dicet. militat hoc argumentum, aduerſus Platonem; contra quem ab Ariſtot. fuit allatum, quia Plato exiſtimauit; Animam partibilem eſſe, non ſolum ratione; ſed etiam Re, non autem contra Peripateticos, qui ipſam ratione tantum, & non Re, partibilem ſtatuunt. Ad hoc dicimus, opus, eſſe diſtinctione: Animam enim eſſe partibilem, dupliciter ſumi poteſt, aut enim diuiſibilis ſumitur penes partes; vt dicunt quantitatiuas, aut penes partes potentiales, dico autem penes partes quantitatiuas, non per ſe; ſed ſecundum accidens, nulla enim forma eſt per ſe, quanta; ſed ſecundum accidens, ratione corporis, cuius eſt forma; ſecundum partes, autem potentiales, dico; diuiſibilem eſſe animam, non quod habeat partes potentia; vt continuum; ſed, quia habet potentias, ſiue facultates, quibus operationes exercet, & exercere poteſt, quas, partes Philoſophi appellare conſueuerunt.

Hac poſita diſtinctione, dico: quod rei veritate, argumentum non concludit, niſi aduerſus Platonem, qui animam, partiebatur in ſuas potentias, non ſolum ratione; ſed etiam Re, aut ſubiecto diſtinctas, ſcilicet; in partem principem, quam collocabat in cerebro, in iraſcibilem, quam in corde; & inconcupiſcibilem, quam in iecore; vt apud ipſum, videre eſt in Timeo, non autem aduerſus Peripateticos, qui animæ potentias, nec re, nec ſubiecto inter ſe, diuidunt (quamuis non omnes); ſed ratione tantum. At vero, ſi hoc eſt. alio vrgentur ar-

gumento, quo validius ipsorum responsio impugnatur; in qua enim parte corporis, erit vna potentia animæ; ibidem erunt reliquæ omnes; sed sensus, & vegetalis, sunt in corde; vt paulo ante docuimus, ex Aristotele, ergo pariter, & Intellectus erit in corde; non ergo in toto corpore. Hoc autem argumento vsum fuisse Portium, paulo ante dicebamus, & ex hoc apparet, quam falsa sit ipsorum sententia, qui adeo inter se se discrepant. Si autem consideretur diuisibilitas, animæ penes, partes quantitatiuas, longe maiora, sequentur absurda, posito enim, quod Intellectus sit corruptibilis, & toto corpore, vtatur tamquàm organo, & sit Entelechia, siue actus inseparabilis totius corporis, & non certæ ac determinatæ partis, vt ipsi statuunt, sequetur ipsum esse extensum, ad extensionem corporis, quare, & Intellectus erit in qualibet parte corporis, & ita etiam in calcaneo. Præterea si Intellectus est in qualibet parte corporis, tunc etiam, & sensus, & vegetalis, quia Intellectiuum, sine sensitiuo, & vegetatiuo, non potest esse in mortalibus, vt dixit Philosophus *2. de Anima, partic. 15.* huius autem contrarium, determinatum est; ex Aristotele locis citatis, vbi statuit, animam esse in corde, sanguineis animalibus, in eo autem, quod est proportionale, exanguibus, & quamuis animæ, omnes eductæ ex temperamento, necessario sint extensæ, ad extensionem corporis, tamen non totius corporis; sed illius partis tantum, ex cuius temperamento, sunt eductæ, quæ princeps appellatur, & sedes vitæ, hoc autem omnibus viuentibus competit, non solum animalibus perfectis, quæ sunt maxime vnum; verum etiam imperfectis, cuiusmodi sunt insecta, necnon etiam plantis; ac propterea, quælibet ipsorum pars, diuisa viuit, quia ipsis, per totum corpus, hæc pars, in qua est vitæ principium, est diffusa. & hæc satis, aduersus primam responsionem ijs, quæ ante diximus, sint apposita. Nunc ad secundam responsionem, siue potius, fugam, accedamus; & primo ad illud, quod Intellectus, quantum ad actum informandi, non separatur à corpore. concedo antecedens; at vero, nego consequentiam, ergo non separatur à corpore, siue non est separabilis, quoad essentiam; quod si obijcient, nuper à nobis dictum esse contrarium, ab operatione, scilicet argui essentiam, ergo, si quoad operationem informandi, est inseparabilis, etiã inseparabilis erit, quoad essentiam.

Respondeo, aliud esse operationem propriam, ab operatione; vel operationibus communibus, ab operatione autem propria, diximus argui substantiam, vt ab ipso intelligere, quod est propria Intellectus operatio, eius arguimus essentiam, non autem, ab operationibus ap-

petendi; vel mouendi, localiter, quæ sunt ei communes, cum sensu, & omnino cum corpore, vt autem sit forma, informans, sufficit, vt sit principium intrinsecum, alicui viuenti, alicuius operationis vitalis, vt dixerat 2. *de Anima, partic.* 13. his verbis: *Multipliciter autem ipso viuere dicto, & si vnum aliquod horum insit, solum, viuere ipsum dicimus.* Quod si verum est, nonne Intellectum dicere possumus, formam, informantem, quatenus est homini principium; appetendi, mouendi, & etiam cogitandi, in quibus communicat corpori, & corporeo vtitur organo, non solum mouendo, verum etiam cogitando, cum cogitare dicat operationem Intellectus practici, quæ simul cum sensu est; & appetendo, cuius principium est pariter practicus Intellectus, quamuis quoad operationem propriam, quæ est Intelligendi, organo non vtatur, & ex hoc substantiam à corpore, separabilem ostendat, cum ad intellectionem, ipsi, corpus potius sit impedimento, quam adiumento. Melius enim est, Intellectui, sine corpore esse, quam cum corpore, dicebat Philosophus 1. *de Anima, partic.* 49. potest igitur Intellectus, quoad operationem informandi, esse Entelechia, & actus inseparabilis corporis, quamuis quoad essentiam, sit separabilis; vt Nauta, Nauis, qui & si, quantum spectat, ad actum Nauigandi, vel regendi Nauem, sit inseparabilis à Naui, tamen quoad substantiam, & vt homo, separabilis est, à Naui; vt Arist. dixit 2. *de Anima*, & nos, fusius infra Deo iuuante, declarabimus. Quid vero ad alteram partem responsionis, siue obiectionis? qua dicebatur, neque in ipsa intellectione, absolui penitus Intellectum à corpore, cum indigeat phantasia. Respondemus, vt iam initio huius capitis, breuiter diximus; nihil officere immixtioni, & separabilitati humani Intellectus, quod phantasia indigeat, quamdiu sensui est coniunctus, & corpori, si quidem indigere aliquo, vt obiecto non arguit, necessariam connexionem, cum obiectum sit quid extrinsecum, quare neque necessariam dependentiam, quin immo, neque Intellectum, dicimus dependere, à phantasia obiectiue, cum non intelligat phantasmata, vt dictum est, nisi valde remote, & vt suppeditat phantasmata, quæ sunt materia Intelligibilium. De hoc vero, plenius dicemus Libro tertio, cum ad obiecta aduersariorum respondebimus. & hæc prolixius, quam decreueram, pro hoc argumento, sint dicta.

Duæ Platonis rationes, pro animi humani immortalitate afferuntur, & expenduntur. Caput XIII.

VAS adhuc, alias prædictis rationibus adnectemus; neque erit pœniten dus labor, quandoquidem viri multi, non solum doctrina, disciplinarum, verum etiam religione; ac sanctitate ingentes, ipsas in magno pretio habuerunt, & iisdem, ad hanc demonstrandam Hypotesim, vsi sunt argumentis. Inter quos Gregorius ille Sanctus, qui à magnis patratis miraculis, Taumaturgus, est appellatus connumeratur, qui in libello, quem de Anima conscripsit, rationes à Platone, tum in phædro, tum in phædone, enarratas prosequitur; easque non minus docte, quam pie, huic tutandæ, atque communiendæ veritati accommodat. Primo autem primam considerabimus, quam in Phædro affert Plato, vbi cum de furore multa dixisset, hæc verba contexuit.

Oportet autem nos, prius de natura Animæ, Diuinæ, & Humanæ affectus, & opera, in mentes vera nouisse; hoc vero demonstrationis huius, principium sit. Anima omnis Immortalis; quod enim semper mouetur, Immortale est, quod vero aliud mouet, ab alioque mouetur, cum terminum habeat motus, terminum habet, & vitæ, solum ergo quod seipsum mouet, quia numquam se deserit, numquam cessat moueri. Immo vero, & alijs, quacumque mouentur id fons, & principium est mouendi. Principium autem, sine ortu est, ex principio enim, necesse est, quicquid generatur oriri; ipsum autem ex nullo, nam si principium oriretur, ex aliquo; ex principio vtique non oriretur, cum vero sit absque ortu, & absque interitu sit, necesse est; nam si principium interiret, neque ipsum ex alio, neque ex ipso aliud nasceretur, siquidem ex principio omnia oriantur oportet; sic ergo principium motus est, quod se ipsum mouet, hoc autem, neque mori, neque nasci potest; alioquin omne cælum, omnisque generatio concidat, desinatque necesse est, neque rursus vnquam constare possit, vnde hæc motum nacta oriantur; cum igitur appareat, immortale esse, quod seipsum mouet; animæ substantiam, & rationem; hanc ipsam, qui dixerit, non erubescet; Omne enim corpus, cui motus extrinsecus incidit. Inanime est, cui vero intus, ex se ipso, id inest, animatum, tamquam hæc animæ, natura sit. Quod, si ita est, vt non sit, aliud quicquam, quod seipsum moueat, præter animam, necessario ingenita; & immortalis est

animæ: de Immortalitate animæ, satis est dictum. Ex his vero validissimum desumi argumentum, nec modo validissimum; sed etiam certissimum, quod à priori demonstret animi Immortalitatem; Platonici omnes existimarunt, quod ipsi necessarijs quibusdam consecutionibus disponunt; vt apud Platonem legitur. Nos vero clarioris doctrinæ gratia, ad formam Chategorici syllogismi, hoc pacto, redigemus

Omne, quod à se ipso mouetur, est Immortale,
Omnis Anima, à se ipsa mouetur.
Ergo, omnis Anima, est Immortalis.

Maiorem vero huius argumenti, duplici via probat Plato; & Primo ea, qua etiam vsus fuit, postea Aristot. *lib. 7. Physic. cap. 1.* vt ostenderet omne, quod mouetur motu diuisibili; vt est corpus, ab alio moueri. Ita enim arguit Aristoteles. *Id quod à se ipso mouetur, numquam cessabit moueri, propterea, quod aliquid aliud stetit, quod mouebatur. Necesse est ergo, si quid desinat moueri, eo quod aliud, aliquid stetit; hoc ab altero moueri. hoc autem cum manifestum factum sit; necesse est omne, quod mouetur, moueri ab aliquo*. Plato vero, inquit, *Quod semper mouetur, Immortale est, quod vero aliud mouet, ab alioque mouetur; cum terminum habeat motus, terminum habet, & vita; solum ergo, quod seipsum mouet, quia numquam se deserit; numquam cessat moueri*.

Secundo ea, quæ est ex vi, & ratione principij, tali pacto. *Quod à se ipso mouetur, non solum, quia numquam se deserit, numquam cessat moueri; immo vero, & alijs quæcumque mouentur, id fons, & principium est mouendi. Principium autem, sine ortu est, ex principio enim necesse est, quicquid generatur oriri, ipsum autem ex nullo; nam si principium oriretur, ex aliquo, ex principio vtique non oriretur, cum vero sit absque ortu, & absque interitu sit; necesse est. Nam si principium interiret, neque ipsum ex alio, neque ex ipso, aliud nasceretur, siquidem ex principio omnia oriantur oportet*. Huic vero, ad similem omnino sententiam, apud Aristotelem legimus *1. libro de Physico auditu. partic. 42.* his verbis. *Oportet principia, neque ex alterutris esse, neque ex alijs, & ex his omnia. & partic. 50. Oportet principia semper manere*. At minorem hoc argumento probat. Omne, quod alijs est causa, vt à seipsis moueantur, est per se mobile; sed anima est huiusmodi. Ergo anima est per se mobilis. Maior propositio est euidens, etiam ex regula Aristot. *1. Posteriorum,* propter quod vnum quodque tale, & illud magis, minor autem à Platone probatur, tali pacto. *Omne enim corpus, cui motus extrinsecus incidit, inanime est, cui vero intus ex seipso id inest; animatum, tamquam hæc Animæ sit natura*. Hac eadem ratione arguendi, videmus vsum fuisse Aristot. *2. Physico.*

cap. 1.

cap. 1. vt ostenderet Naturæ essentiam, & quidditatem, his verbis: *Eorum quæ sunt, alia quidem sunt natura, alia vero propter alias causas. Natura quidem sunt, & animalia, & partes ipsorum, & plantæ, & simplicia corpora; vt Terra, & Ignis, & Aer, & Aqua, hæc enim, & huiusmodi Natura esse dicimus. Omnia autem quæ dicta sunt, videntur differentia, ab ijs, quæ non Natura existunt, quæ enim Natura sunt, omnia videntur habere in seipsis principium motus, & status. Hæc quidem secundum locum, illa vero secundum augmentum, & decrementum, quædam autem secundum alterationem. Lectus autem, & indumentum, & si quid huiusmodi, aliud genus est, secundum quod quidem sortitum est, prædicationem vnamquamque, & quatenus est, ab arte, ne vnum quidem habet impetum mutationis innatum, quatenus autem accidit ipsis, lapidea, aut terrea esse, aut mixta ex his, eatenus habent. Tamquam natura sit principium aliquid, & causa mouendi, & quiescendi, in quo est primum, per se, & non secundum accidens.*

Hæc est demonstratio Platonis, in Phædro, quam tantopere venerata est antiquitas, non solum ex Græcis, verum etiam, ex Latinis, inter quos noster Cicero, qui omnium recte sentientium iudicio, est instar omnium. Quia vero ruditer accepta, & crassa, vt aiunt Mineruа; considerata multas patitur calumnias, propterea ipsam, iterum per singulas partes, diligentius expendemus. omnibus recensitis, & adamussim examinatis, quæ ad ipsam eneruandam, vel etiam euertendam, ab alijs afferuntur. Primo autem loco, id quod in maiori propositione, assumptum fuit, examinabimus, dictum enim fuerat. Omne quod à se ipso mouetur, est immortale, quod pariter, ab Aristotele concessum fuit; sed ex Hypotesi, non autem simpliciter, & tamquam absolute verum, volens enim Aristoteles probare, quicquid mouetur, ab alio moueri. ita arguit. *Quod à se ipso mouetur, numquam cessabit moueri, propterea quod aliquid, aliud stetit, quod mouebatur. Necesse est ergo, si quid desinat moueri, eo quod aliud aliquid stetit, hoc ab altero moueri.* Hæc autem argumentatio, est Hyppotetica, in qua demonstratur oppositum, antecedentis facta conuersione, cum contrapositione, vt simplicius inquit, tali pacto, si à se ipso motum, non est necesse quiescere, quia aliud quiescit, ergo quod, necesse est quiescere, quia aliud quiescit, non est à se ipso motum: sed ab alio. Supponit autem hoc argumentum, quod si aliquid moueretur à se ipso, necessario esset indiuisibile, quia non haberet partem, qua quiescente, oporteret quiescere, & ex hoc deducit; vt optime docet, idem Simplicius, quod omne diuisibile, quod mouetur, ab alio mouetur; sed non pro-

pterea affirmat, aliquid à se ipso, posse moueri, quin immo, ex hoc Aristotelis argumento, contrarium deducitur, cum enim dicat; si aliquid à se ipso moueretur, esset indiuisibile, quatenus à se ipso moueretur, & superioribus libris, ab eodem fuerit demonstratum; indiuisibile, non posse moueri. Necessario deducetur, quod nihil possit à se ipso moueri, probandum igitur erit hoc, quod in maiore assumitur, aliquid nempe, posse à se ipso moueri, non autem temere, aut gratuito supponendum, maxime vero, quia Aristotelem; & peripateticos omnes, validissimis rationibus, reclamantes habemus. Vt vero probari possit; Primo, declarandum est, quid motus nomine à Platone intelligatur, & quomodo animam moueri dicat Plato, ne in æquiuoco laboremus. Motus autem, cum dupliciter dicatur, nempe; aut latiori significatione, aut pressiori. Certum est, motum, quo animam per se ipsam moueri, dixit Plato, non esse Motum præ esse, & arctiori significatione sumptum; sed latius, & communiter dictum. Motus enim, qui proprie, & peculialiter ab Aristotele accipitur, est passio continui, quæ non nisi corporibus conuenit; ac propterea definitur ab Aristotele actus entis, in potentia, quatenus in potentia est. Ita vt diuisibilitatem necessario includat in sui essentia, non solum ratione subiecti, in quo fit, verum etiam ratione temporis, cum quo fit, ac generationem, & corruptionem, quæ alioquin competunt composito, Aristoteles inter motus, minime connumerauerit, cum de motu, exacte locutus fuit, eo quod non fiant in tempore; sed in instanti, quo vnum aliquid desse, aliud incipiat esse, & è conuerso.

At vero Motus, qui à Platone accipitur, pro qualibet operatione, siue etiam actione accipitur, quæ etiam indiuisibili competit, & ex consequenti, non modo, in alium transfundi; sed etiam in ipsomet mouente recipi, & produci potest, quod manifeste ostendit *Plato. 10. de legibus*, his verbis:

ATH. *Vniuersa ergo, quæ in Cælo sunt, quæ in Terra, quæ in Mari, suis motibus, anima ducit, quibus nomina sunt; Velle, Considerare, Curare, Consultare, Recte, & non recte opinari, Lætari, Dolere, Audere, Metuere, Odisse, Diligere, & cæteris præterea motibus omnibus, qui horum affines primiq; sunt, qui & secundos corporum motus suscipientes, omnia in augmentum decrementumq; perducunt*. De his, igitur motibus, Plato loquitur; cum dicit Animam, se ipsam mouere, non autem de motu locali; aut augmentationis; vel diminutionis, neque etiam de alterationis motu, qui non nisi corporibus, competere possunt. Sed dicet, aliquis, competere hæc possunt, indiuisibili substantiæ initiatiue, vt dicunt; siue

tam-

tamquàm principio, à quo originem habent, non autem ſubiectiue, & in quo recipiantur. Huic vero reſpondemus, huiuſmodi actiones, cum ſint immanentes, non autem tranſeuntes, poſſe in eodem recipi, à quo originem habent, neque obſtat, quod idem, ſecundum idem; ſimul ageret, & pateretur. hoc enim ſequitur, in ijs, quæ diuiſibilia ſunt, non autem, in indiuiſibilibus, quæ ſemper actu ſunt, cuiuſmodi ſunt ſubſtantiæ immateriales, quod vt melius declaretur, ſupponendum eſt, propterea non poſſe, idem, ſecundum idem agere, & pari ſimul, ſiue moueri, & mouere, quia non poteſt idem eſſe actu, & potentia ſimul, & ſecundum idem, cum ſint hæc contradictoria, idem enim eſt, ac dicere actu, & non actu, vnumquodq; autem, eatenus agit, quatenus eſt actu, & eatenus patitur, quatenus eſt potentia, vt Ariſtot. planu eſt actu, & eatenus patitur, quatenus eſt potentia, vt Ariſtot. planuit; ergo, idem non poteſt, ſecundum idem agere, & pati, nec mouere, & moueri; at vero in ipſis ſubſtantijs indiuiſibilibus, hoc non ſequitur, quia non ſunt compoſitæ, ex actu, & potentia; ac propterea ſemper ſunt actu, ita vt etiam earum operatio, ſit ipſarum ſubſtantia; quēadmodum de Intellectu Agente *3. de anima part. 19. Ariſt. dixit*, quem etiam à materia ſeparatum dixerat. Nullum igitur abſurdum, ſequitur ſi idem à ſe ipſo moueri ſupponatur, eo modo quo aſſumpſit Plato, motu ſcilicet non corporeo; ſed ſpiritali, vt dicunt, & qui etiam indiuiſibilibus competat. Hunc autem motum, neque Ariſtotelem negaſſe indiuiſibilibus, & ſeparatis ſubſtantijs, manifeſtum eſt, ex eodem *in primo libro de cælo, partic. 100.* vbi ſtatuit extra cœlum, ipſas optimam, & ſufficientiſſimam vitam degere. Quin immo neque Deo Optimo Maximo, quem *12. Metaphyſic. partic. 39.* Optimum ſempiternumq; viuens eſſe, definiuit. Vitam autem hæc, nullam aliam viuere, quam ex Intellectu, & voluntate, certiſſimum eſt. Deus igitur, & ſubſtantiæ ſeparatæ, etiam Ariſtotele confitente, & intelligunt, & volunt, quin immo, & gubernant, & regunt, ita enim de Deo. Idem dixerat *12. Metaphyſicor. part. 38. A tali igitur principio, tum cælum, tum natura dependent*. Bene itaque Plato aſſumpſit, aliquid à ſe ipſo moueri poſſe, his motibus, nec ſolum initiatiue, vt dicunt; ſed etiam ſubiectiue. Hæc de maiori propoſitione. Nunc ad minorem deueniendum eſt, in qua dicitur omnem animam, à ſe ipſa moueri, ita vt ex ipſa, & maiori pariter vniuerſali, affirmatiua, concluſionem vniuerſalem affirmatiuam deducendam propoſuerit Plato; dicens: *Anima omnis eſt immortalis*: Aduerſus dictam propoſitionem minorem, multa inſurgunt, & Primum, ex hac propoſitione, deducitur falſa concluſio, & hoc nō ratione formæ, quia eſt in prima figura, quæ euidenter concludit de neceſ-

neceſſitate, & in primo modo, primæ figuræ, qui eſt omnium perfectiſſimus, quare ratione materiæ, nec ratione maioris, quia monſtratum iam eſt, ipſam eſſe veram: Reſtat igitur ratione minoris. Quod autem concluſio ſit falſa, manifeſtiſſimum eſt, deducitur enim omnem animam eſſe immortalem, quare, & Brutorum, & etiam Plantarum. Secundum vero, quia abſolute falſum eſt, omnem animam eſſe à ſe ipſa mobilem, quin immo eius contraria eſt abſolute vera, quia nulla anima eſt, à ſe ipſa mobilis, neque etiam motu metaphorico, cum nulla vitalis operatio ſit ipſius animæ; ſed compoſiti, neque illæ quas ſupra, ex Platone recenſebamus; vt velle, cupere, amare, odiſſe, conſultare, quin immo, nec etiam cogitare, aut addiſcere, *vt Ariſtot. 1. de Anima partic. 64.* dicebat: Adhuc Tertium, quia modus ille, quo dicit animam à ſe ipſa moueri, eſt falſus, & impoſſibilis; ſtatuit namq; animam, ita ſibi ipſi, & alijs omnibus eſſe principium motus, vt ipſa à nullo alio principio dependeat, ab ipſa vero, reliqua omnia, principium habeant, etiam cœlum, & vniuerſum, hæc enim poſt aſſignatam demonſtrationem de anima, ſubnectit verba; *Hoc autem neque mori, neque naſci poteſt, alioquin omne cælum, omnisq; generatio concidat, deſinatq; neceſſe eſt, neque rurſus vmquam conſtare poſsit, vnde hæc motum nacta oriantur.* Quæ vtique, non niſi primo Enti, & primo rerum omnium principio, Deo Optimo Maximo, poſſunt tribui.

Addo, quod animam eamdem æternam, non ſolum à parte poſt; vt dici ſolet; verum etiam à parte ante, eſſe ſtatuit, ingenitam ipſam, & immortalem dicens. quod non modo falſum eſt, verum etiam, ipſiusmet Platonis doctrinæ aduerſatur, qui omnem animam in Timeo genitam facit. His tamen omnibus, ſi diligenter Diuini Platonis mentem perueſtigemus, non erit difficile reſpondere; & Primo ad primum dicere poſſem, quod veriſſimum eſt, Platonis propoſitum non fuiſſe concludere, ac demonſtrare, ſimpliciter omnem animam eſſe immortalem; ſed tantum Rationis participem, atque intelligentem, cuiuſmodi ſunt anima cœli, & humana, hoc vero ipſe aperte docuit, cum primũ agreſſus fuit demonſtrationem, his verbis: *Oportet autem nos prius, de natura animæ diuinæ, & humanæ affectus, & opera intuentes, vera noviſſe hoc vero, demonſtrationis huius principium ſit.* Diuinam vero animam, cœli animam appellauit, quemadmodum totum cœlum, diuinum corpus etiam Ariſtot. ſæpius dicere conſueuit; ſimpliciter autẽ omnem animam immortalem dixiſſe, nullo addito diſcrimine, quia rationalis tantum anima, & intelligens apud Platonem, animæ dicuntur reliquæ autem, vt Brutorum, & Plantarum, potius animationes, quam animæ, vt luculenter

culenter Platonici omnes docent, & Simplicius inter cæteros *8. Physicor. comment. 52.* Verum, quia, vt hanc probaret propositionem, eo vsus est medio, quod omnibus animabus competit, non autem soli rationali. Nempe, quia animata, ab inanimis differunt, eo quod à se ipsis cieri, siue moueri possint, quod omnibus animatis inesse, certissimum est, propterea aliam afferemus responsionem, quæ etiam prædictam continet.

Accipiendum vero est, quod, moueri à se ipso, nequaquam competit vniuoce omnibus animabus; sed prædicatione, quæ ab vno, & ad vnum dicitur, Analogicam recentiores appellant. Primo etenim, & per se competit Rationali, siue intelligenti; Secundario vero, & ab ipsa rationali competit reliquis, sensitiuæ, & vegetali; vt videre est apud *Plotinum lib. 7. Enneadis 4. cap. 14.* Cum enim rationalis anima insitas habeat rationes, siue species intelligibiles, & libera sit. potest ex se ipsa intelligere, & velle, cæteræ autem animæ eatenus, à se ipsis mouentur, siue in seipsis habent initium, vt corpus moueant, non autem à corpore id accipiunt, quatenus à cœlo participatæ sunt, & vt Plato dicebat, à diuina ipsius anima, quæ cum intelligens sit, primo à se ipsa mouetur, vt dictum est, ea igitur ratione, & reliquas animas immortales, Platonem dixisse, censendum est, qua pariter, ipsas à se ipsis mobiles. Non autem primario, & sui essentia, à se ipsis mobiles: sed secundario, & per participationem, quatenus à cœlo, siue ipsius anima, vel anima vniuersi, quam Plato posuit, principium, & originem ducunt, non quod sint partes animæ vniuersi, quod falsum est, non solum ex vera Philosophia; sed etiam, ex Platonis doctrina, vt bene Plotinus, & Ficinus docent, verum, quia animæ, ex quibus genitæ sunt, non modo Plantæ; sed etiam animalia, animasticum principium à cœlo ducunt; vt etiam *Aristot.* placuit *2. de generat. animal. cap. 3.* vbi, & hoc principium, diuinum appellauit. ita vt, etiam *Auerroes 2. de anima comment. 59.* existimauerit animam sensitiuam, fieri ab intelligentia, & hac quidem ratione Platonis demonstrationem à priore calumnia vindicabimus. Quid vero ad secundam, qua dicebatur, nullam animam à se ipsa moueri posse, neque etiam motibus metaphoricis, cum etiam illi motus, quos animæ Plato tribuit, non animæ; sed coniuncto tribuendos esse, Aristot. demonstrarit. Ad hanc dicimus; duplicem esse motum, alium qui competit animæ quatenus intellectiua; alium vero, qui illi competit, vt sensitiua, vel vegetalis est. Anima quoad motum, qui illi competit quatenus intellectiua, simpliciter, & absolute à se ipsa mouetur, ita vt nullo indigeat corporis

poris

poris adminiculo, hoc autem est, ipsum intelligere, quod metaphorice; vt sæpius dictum est, motus appellatur, in hoc autem, nihil omnino anima eum corpore communicat, non solum ex Platonis decretis, qui rationes intelligibiles, in anima statuit intelligente, ita vt, nullo ad intelligendum, opus habeat; sed ex se ipsa intelligat. Verũ etiam ex ipsiusmet Aristot. dogmatibus, qui & intellectum Immixtum oportere esse à corpore, vt intelligat, & nullo corporeo, vti organo, & cum eius operatione, nihil communicare actionem corporis, clarissimis verbis pronunciauit. Neque obstat, quod phantasia indigeat, vt speculetur, hoc enim est, ab extrinseco, & satis remotum, vt antea dictum est, & *Aristoteles* idem docuit *2. de anima partic. 59. & 60.* vbi statuens differentiam, inter sentire, & intelligere, inquit, quod sentire fit ab extrinseco, obiecto; speculari autem ab intrinseco, causam vero affert, quia sensus percipit singularia, quæ sunt extra animam. Intellectus vero vniuersalia, quæ in ipsa quodam modo, sunt anima. Non refert, quod dixerit, quodam modo, quasi non vere sint in anima; sed in composito, ob phantasmata, in quibus Intellectus, intelligit vniuersalia, quæ phantasmata, in facultate corporea, & organica sunt; hunc enim sensum, manifeste exclusit *Aristot. 3. de anima part. 6.* dicens, animam esse locum specierum, non totam; sed Intellectum. Sed hoc dixit, ad differentiam obiecti sensibilis, quod non solum habet esse intentionale, quatenus percipitur à potentia cognoscente; sed etiam esse reale, extra animam. Obiectum autem intelligibile, nullum habet, esse reale, & si aliquod habet, illud quodammodo habet in anima, quod idem pariter dixerat *1. de anima, part. 8.* inquiens: *Vniuersale, aut nihil est; aut posterius est.* Præterea, cum Intellectus intelligit se ipsum, non ne à se ipso mouetur? sed quid plura? nonne *Aristot. 3. de anima partic. 19.* sæpius citata, Intellectum agentem, quem *partic. 17.* differentiam animæ esse dixerat, se ipsum intelligere dixit, & adeo intrinsecé, vt eius essentiam, eius actionem appellauerit.

Bene igitur à Platone, dictum est, animam rationalem, quantum spectat ad opus intelligendi, à se ipsa moueri, & hoc pariter Aristoteli est consentaneum, si rite accipiatur, vt dictum est. Maxime vero hoc patet, si consideremus actionem volendi, quod facile ex ijs, quæ dicta sunt, in præcedenti Capitulo cognoscemus. Si enim voluntas propositis, sibi contrarijs, obiectis, iucundo, & honesto, quamuis in iucundo; libere tamen eligere potest alterutrum, & eligit, quamuis alterum magis vrgeat, quis negabit; animam, dum vult, & in actu, vt ita dicam, volitionis, à se ipsa moueri. Sed quidnam dicere de intelligere, &, velle,

velle? cum in multis alijs, quæ manifeste composito, tribuenda videntur, anima à se ipsa moueatur, vt sunt; amare, odisse. Quotus enim, quisque hominum est, qui expertus non fuerit, vbi duos certantes viderit; aut litibus, aut ludo, aut etiam prælio, & armis, vel quomodolibet, alia occasione, nullo impulsu, sæpe etiam nulla ipsorum notitia præcedente: vnum diligere, & illi victoriam exoptare; alterum vero, nequaquam, aut etiam odio prosequi? Hinc fortasse arctissima, inter aliquos amoris vincula, amoris inquam, non concupiscentiæ; sed amicitiæ, quæ nullam certam, aut probabilem sui causam habentia, admirationem nobis faciunt.

Nouit autem etiam Aristot. aliquos motus, in anima primum excitari, ab anima vero in corpus redundare. Cum enim *1. lib. de anima*, aduersus hanc Platonis sententiam, de motu animæ (male tamen, & perperam acceptam) disputaret. dixissetque, animam non irasci; ac melius esse non dicere, animam miserari, aut addiscere, aut cogitare; sed hominem anima, hæc subdit verba. *Hoc autem non tanquam motu in illa existente; sed aliquando quidem, vsque ad illam, aliquando quidem ab illa, vt sensus quidem ab his, remiscentia vero ab illa, ad motus, qui sunt in sensuum instrumentis, aut quietes.* Quibus verbis, perbelle suam sententiam explicauit, quæ cum præceptoris sententia, minime pugnat, si recte accipiatur. Hoc vero, vt clarius explicemus, supponere oportet omnes prædictos motus, aut passiones (vtcumque libet appellare,) quæ communes sunt animæ, & corpori, dupliciter considerari; ac proinde dupliciter definiri, vt *Aristot.* docuit *1. de anima partic. 16. & 17.* formaliter, scilicet, aut penes formam, & materialiter, vel penes materiam, vt, cum definimus iram formaliter, illam dicimus esse appetitum vindictæ, cum vero materialiter efferuescentiam sanguinis, circa cor, vtramque vero, esse considerationem Physicam. Hac supposita distinctione, dico negasse Aristotelem hos motus, siue has passiones esse in anima materialiter, non autem formaliter, quod autem hoc sit verum, patet ex verbis citatis, inquit enim. *Hoc autem, non tamquàm motu in illa existente.*

Cum enim dixisset, non animam irasci, addiscere; ac cæteras passiones huiusmodi, pati; sed hominem anima, hoc est totum compositum, ex corpore, & anima. Volens declarare, quomodo tribuitur animæ, totum hoc, passionum huiusmodi, & quomodo tribuitur corpori, inquit. *Hoc autem, non tamquam motu, in illa existente.* Materialiter scilicet, non enim ira, quatenus est efferuescentia, sanguinis circa cor, potest recipi in anima, cum sit passio corporea. *Sed aliquando,*

qui-

quidem, vsque ad illam, hoc est terminatiue; *Aliquando quidem ab illa* hoc est initiatiue. Exemplum autem affert de sensu, & reminiscentia, & inquit. *Vt sensus quidem ab his*. Sensatio enim, siue sentire, incipit à corpore, nempe à sensorijs, quæ ab extrinseco obiecto mouentur, & terminatur ad Animam, quia ibi fit perceptio, quæ est formaliter sentire. *Reminiscentia vero, ab illa, ad motus, qui sunt in sensuum instrumentis, aut quietes* Reminiscentia enim, quæ est, cum discursu, & est magis spiritualis, cum sit opus, Intellectus practici, incipit ab anima, & terminatur ad motus, qui sunt in sensuum instrumentis, dum repræsentantur nota phantasmata, sensuum instrumentis, & ad quietes eorumdem, dum suscitantur igniora; ex quibus, cum quodam ratiocinio memoria reuocatur. Non igitur negauit Aristoteles, motus sensationum, aut reliquarum passionum, esse in anima formaliter; sed materialiter tantum, alias quomodo posset sensibilia percipere, vel quomodo sentire, esset pati? Hoc vero clarius, idem Philosophus docuit *2. de Anima partic. 121.* cum inquit, commune esse omnibus sensibus, recipere sensibile, absque materia, quod vtique, nihil aliud est dicere, quam formaliter, hoc autem, primo respicit, animam, cum corpus, non possit recipere, nisi materialiter, & cum materia. Sed obijciet aliquis, assignatam distinctionem inanem esse: quandoquidem, non solum anima recipit, sine materia; sed etiam corpus, cum enim oculus videt albedinem niuis, non recipit niuem; sed albedinem, sine niue, & sic de singulis. huic dicimus, quod etsi non recipitur à sensorio, species sensibilis, cum materia sensibili, in qua est, tamen non recipitur simpliciter, sine materia; quia non recipitur, in sensorio sine medio, in quo est, vt oculus non videt, nec recipit speciem visibilem, nisi aer illuminatus, attingat tunicam corneam, quæ est extima superficies oculi, & ita auditus, non recipit speciem audibilem, nisi medium habens facultatem *ἠχῆν*, à Græcis dictam, quæ est communis aquæ, & aeri, attingat pelliculam, in quam disseminatus est, auditiuus neruus, qui est auditus sensorium, & sic in singulis, efficitur sensationibus. Maxime vero, hoc manifestum est, in tactu, quia habet medium coniunctum; ac propterea, necesse est, obiectum corporaliter recipi, ex quo dictus est, tactus, in alijs autem latet, quia sentiunt per medium non coniunctum, hoc est, non continuum; sed contiguum, vt sunt aer, & aqua, oculo; ac pariter instrumento auditus, & olfactus, vtrumque enim ex his, medium est transmictendi. Sensibilia ad dictos sensus, gustus vero, cum sit species tactus, & medium habeat pariter coniunctum, tangendo pariter efficitur, vt

Arist.

Aristot. docuit *2. de anima, partic. 114. 115. & 116*. Manifestum est autem hoc; quia non solum corrumpuntur sensus, ab excedentibus obiectis corrupta ipsorum proportione, & harmonia à valido, & corrumpente motiuo, verum etiam ipsorum organa, à materia, & corporibus, in quibus sunt sensibilia, scilicet ab habentibus odorem, aut saporem, vt *Aristot.* dixit *2. de anima, partic. 121*. & experientia testatur, in ijs, qui diutius intuentes ignem, excæcantur, non solum à lumine, verum etiam à siccitate consumpto cristallini humoris humido, vt Muleassi Tunetanorum Regi factum fuisse à filijs, qui ipsum tamdiu ignitam lancem intueri coegerunt, quamdiu excæcaretur, historici narrant, & in ijs, qui ob validum, & frequentem bombardarum sonitum, surdi fiunt, dissipato auditiuo spiritu, quales ego aliquos noui. Optime igitur dictum est, ab anima, sensibilia, formaliter recipi, ab organo, vero, materialiter, quod optime expressit Aristoteles exemplo ceræ, quæ recipit imaginem insculptam, in annulo, non autem materiam, non quod recipiat imaginem, absque materia, annuli non enim posset imprimi in cera, imago, nisi imprimeretur materia, in qua est insculpta imago; sed quia post impressionem, remanet imago annuli, non autem materia. Ita, & in sensationibus, sensibilia, quamuis non sine corpore, in quo recipiuntur, moueant organa, tamen sine corpore, & materia imprimuntur in anima, quæ est actus organi. Sed iam plus satis, quam opus erat, digressi sumus. Vt vero, eo vnde discedimus reuertamur, vera est allatæ demonstrationis, minor propositio, animam scilicet omnem, esse, per se mobilem, si motu metaphorico loquamur, quod non solum, de sensitiua; sed etiam de vegetali verum est, quæ à se ipsa, corpus, ita vegetat, vt numquam ferietur, & semper in actu, secundo sit.

Quin immo etiam de motu proprie dicto, & locali, ex eiusdem Aristotelis sententia, verum est, omnem animam, vna excepta rationali à se ipsa mobilem esse, hoc autem expresse docuit *8. Physicorum summa 2. capit. 5. particula. 52.* vbi cum statuisset Primum mouens oportere esse prorsus immobile, non solum per se; sed per accidens, vt possit perpetuo mouere, ad differentiam animarum, quæ etsi principium sunt motus, per se immobile, tamen quia mouentur per accidens, non possunt semper mouere, hæc subdit verba. *Non est autem idem moueri, secundum accidens, à se ipso, & ab altero, moueri enim ab alio, & eorum, quæ sunt in cælo, quibusdam principijs inest, quæ secundum plures feruntur lationes, alterum autem corruptibilibus solum*. Id autem esse moueri per accidens, à se ipso, particula præcedente docuerat, nempe prin-

principium motus esse corpori, ad cuius motum ipsum etiam moueatur. aliquam igitur animam, à se ipsa moueri, motu locali, quamuis per accidens, etiam Aristoteles affirmauit. Hoc autem animabus corruptibilibus tantum competere, ibidem Aristoteles dixit: Rationem vero, sapienter; vt solet, affert in commento sanctus Thomas, quia nempe, animæ corruptibiles, constituuntur inesse ab ipso corpore, quare necesse est, vt ad corporis, motum moueantur, quamuis, ipsi sint principium, & causa motus, quæ autem animæ, non constituuntur, neque pendent in esse à corpore, vt sunt animæ orbium, & humanæ non mouentur per accidens; ac propterea dixit Aristot. competere cœlestibus quibusdam motoribus, hoc est, sub primo mobili, moueri secundum accidens, ab alio, non autem à se ipsis, quia, etsi ipsis motoribus orbium, nullo pacto competit moueri localiter, neque per se, neque per accidens, cum non constituantur in esse, ab orbibus; ac propterea non mouentur ad motum orbium, tamen competit ipsis moueri; secundum accidens ab alio; quia mouentur ipsorum orbes ab alio, nempe à primo mobili. Ex his vero, ita colligimus veritatem nostræ propositionis. Anima rationalis mouetur per se, motu metaphorico, siue incorporeo, à se ipsa, vt iam probatum est, quale est intelligere, & velle; anima autem irrationalis, nempe sentiens, & vegetans, mouentur motu corporeo, & locali, à se ipsis, quamuis per accidens; nam etiam augmentatio, quæ ex Aristot. attenditur penes formam, non penes materiam, est motus localis, cum sit ad differentias loci. Ergo omnis anima, à se ipsa mouetur. Hoc autem, ita intelligendum censeo, quod supra etiam dictum fuit; vt per se moueri, primo competat Rationali animæ, queadmodum ipsa proprie est anima, ex Platonis placitis; secundario autem reliquis animæ speciebus, quæ rationalis animæ dicuntur vmbræ, & vestigia. & hæc satis ad minoris propositionis explicationem, atque defensionem. Nunc ad reliqua deueniendum, quæ pro calumnia afferuntur, & primo ad id, quod dicebatur animam; ita à Platone dici principium, quasi non sit à principio, statuit enim ipsam, si interiret, à nullo alio posse oriri principio, & si cessaret, omnia cessatura; omne namque cœlum, omnemque generationem concidere, necesse esset. Respondemus, nullum sequi ad Genuinum Diuini Platonis sensum inconueniens. Cum enim omnis anima, quatenus anima est, ad corpus referatur, non solum ex Aristotelis doctrina, verum etiam, ex Platonis Placitis, quamuis namque videantur pugnare inuicem, quod Aristoteles omnem animam, non modo, quoad operationem tantum; sed etiam, quoad esse, corporis

formam,

formam, & perfectionem dixerit, Plato vero, non omnem; sed rationalem exceperit, tamen in hoc vterque ipsorum conuenit, quod anima omnis, quantum ad operationem, corpus respicit; & si neque in omnibus operationibus, vtatur corpore; vt est ipsum intelligere, & ita tam Plato, quam Aristoteles, animam actum corporis dixerunt; Aristoteles informantem omnem; Plato vero, non omnem; sed aliquam assistentem, vt puta rationalem. Inde sequitur, omnem animam esse primũ principium, quo mouetur corpus; ita vt, ipsa ab alio principio simili, hoc est, quod in corpore sit, non oriatur, neque oriri possit, hoc vero, de omni anima, accipitur à Platone, quatenus includit animam Mundi, siue cœli, à qua animæ brutorum, & vegetalium originem ducunt, communicato seminibus, à cœlesti corpore principio genitali. Non tamen propterea sequi dicendum est, animam ita esse principium; vt non sit simpliciter à principio. Cum anima apud Platonem in Timeo, à summo Deo originem habuisse dicatur, vt ab opifice, & inter cæteras rationalis, cum reliquarum productionẽ, dijs iunioribus hoc est, intelligentijs demandasset.

Veluti autem Aristot. quamuis mundum ingenitum, primo de cœlo ostendisset, non tamen illum eumdem duodecimo Metaphysico. à Deo Optimo Maximo, pendere negauit. Sic, & Plato, quamuis, ita animam esse principium motus, dixerit, sibi ipsi, & reliquis; vt ab alio principio animastico, principium nõ ducat; tamen ipsam à primo rerum omnium principio, originem ducere, non negauit. Postremæ vero obiectioni, qua dicebatur Platonem sibi ipsi contradicere, hic, & in Timeo, vbi statuit animam genitam, hic vero ingenitam possem dicere, vt nuper dictum est, alio modo, hic, & ibi, loquutum fuisse, ibi enim, de ea generatione, quæ est simplex emanatio, absque motu, vel mutatione, hic autem de ea, quæ est, de non esse, ad esse, cum motu, & mutatione, loquutum fuisse; sed melius, cum Proclo dicendum censeo, existimasse Platonem, & mundum ingenitum, & animam, tum Mundi, tum hominum ingenitam, quemadmodum ex proposita demonstratione deduxit; neque propterea, sibi contradixit in Timeo, ibi enim cum Sistema vniuersi enarrare sibi proposuisset; ita omnium initia, & causas prosequutus fuit; vt si genitus aliquando fuisset; ita, & non aliter generari potuisse, dicendum foret, non autem, quod rei veritate aliquando, aut Mundum, aut animam, genita fuisse existimarit; hoc vero inde coniector, quia ipse non solum in Timeo animam, mundi, corpus præcessisse; statuit, verum etiam in phedro, animas humanas, ante ipsarum corpora, innumera annorum serie

V per

per ſidera, diſpoſitas fuiſſe docuit, quod tamen, falſiſſimum eſt, & iure merito, in Quinta Synodo generali, inter errores Origenis, ab Eccleſia ſancta damnatum. Sed iam ſatis, ſuperque in hac Platonis demonſtratione immorati fuimus, quæ ſi rite accipiatur, vt dictum eſt, validiſſimum erit, pro immortalitate argumentum, quod fortaſſe etiam à priori demonſtrat, cum principium immortalitatis, tamquam medium terminum aſſumat, nempe à ſe ipſo moueri, quod eſt cauſa perennis operationis, & inceſſantis. Nunc opere pretium eſt, ad alterum, quod polliciti fuimus, argumentum ex eodem in Phedone deſumptum deuenire: Quod paucis omnino proſequemur; cum nimis in longum, iam noſtra Oratio ſit producta. Socrates in Phedone, cum longa inductione demonſtraſſet, vnum contrarium, non eſſe alterius contrarij ſuſceptiuum, oſtendit etiam, quod neque, id quod intrinſece; & neceſſario conſequitur vnum contrarium, ab altero contrario, poteſt ſuſcipi. Hoc probato, alterum accipit, tamquàm omnibus compertum, & manifeſtum, animam ſemper inducere vitam cum ex ratione ſui intrinſeca, & eſſentiali, hoc habeat; vt vitam afferat corporibus, quibus ineſt, quare veluti anima, cum ſit cauſa vitæ, non poteſt ſuſcipere ideam, & ſpeciem ſui contrarij nempe; vt ſit cauſa mortis, quemadmodum, neque albedo, poteſt ſuſcipere ideam, & rationem nigredinis, aut caliditas, frigiditatis; ita neque poteſt ſuſcipere, illud quod conſequitur naturam, & eſſentiam ſui contrarij, quia hæc etiam ſunt contraria. Anima igitur, numquam poterit ſuſcipere mortem, cum ad eius eſſentiam conſequatur vita, quæ eſt contraria morti. Ergo anima eſt immortalis. Hanc rationem, quamuis non ita euidenter efficacem exiſtimauerit Socrates, vt illi neceſſario acquieſcendum ſit, vt patet ex poſtremis ipſius verbis, tamen ſi diligenter, quæ in ipſa, aſſumptæ ſunt, propoſitiones conſiderentur, vt idem admonet, maximam, & ipſa, vim, atque efficaciam habere reperietur: Certum enim eſt, quod vnum contrarium, alterum non ſuſcipiet, nec minus ea, quæ ad ipſa ſequuntur, niſi alia ſit, ipſis ſubiecta natura, quæ viciſſim vtraque ſuſcipere contraria; ac ſubſtinere poſſit, quemadmodum *Ariſtot.* docuit *1. de Phyſico auditu partic. 51. & 53.* at vero anima, ex materia non conſtat. tum ex Platonis, tum etiam ex Ariſtotelis ſententia, cum enim nulla forma, ex materia ſit compoſita, quanto minus anima, quæ eſt formarum omnium præſtantiſſima? Anima igitur omnis, indiſſolubilis eſt, cum ex materia, non conſtet, & corruptionis incapax: cum non ſit ſuſceptiua contrarij, nempe priuationis, quæ eſt cauſa interitus, & cum materia ſemper reperitur, quare formam,

formam, neque generari, neque corrumpi, veluti neque materiam; sed ex vtraque compositum, statuit *Aristot. 12. Metaphysico. cap. 3. & 8. Physico. partic. 46.* Animas non generari, neque corrumpi, pariter determinauit. Sed statim aliquis dictis obijciet, inanem; ac friuolam esse rationem. Non enim ex his deducitur, animam semper manere, quemadmodum de ceteris formis, & reliquis animabus, præter rationalem, compertum est, quod non manent; sed intereunt, quamuis non per corruptionem, de qua Aristot. & Plato loquuntur. Nihil enim refert, siue ita, siue aliter esse desinant, modo tamen desinant, formæ autem omnes huiusmodi, quamuis non corrumpantur, desinunt tamen esse, ad corruptionem compositi, & de animabus corruptibilibus, loco citato Aristot. dixit desinere esse, & incipere esse, non tamen per corruptionem, & generationem.

His omnibus respondemus, dicentes esse aliquid materiale, aut immateriale sumi dupliciter; aut enim esse materiale, dicit in sui essentia, & quiditate includere materiam; vt materia, sit eius pars essentialis, & ita, nulla forma, neque substantialis, neque accidentalis, materialis dicitur, cum omnis forma in suo esse ideali, & abstracto, sit simplex, & omnes formæ, ita acceptæ sunt incorruptibiles, non solum formæ substantiales, quæ non habent contrarium; sed neque formæ accidentales, quandoquidem, sine materia, non possunt pati, vt optime docuit *Aristot. 1. de ortu, & interitu, partic. 55.* his verbis: *Si esset aliqua separata caliditas, hæc nihil vtique pateretur.* Aut esse materiale, dicit inherere materiæ, & pœnes, suum esse à materia dependere, aut tamquàm eius perfectio, aut tamquàm accidens, & ita omnes formæ, non solum accidentales; sed etiam substantiales, quæ non semper manent, materiales appellantur, quia cum materia, & subiecto, veluti incipiunt esse; ita etiam desinunt esse. Pariter etiam immateriale, aliquid dicitur, aut simpliciter, aut secundum quid. Simpliciter immateriale est, quod neque in sui essentia, & quiditate admittit materiam, & est simplex, neque penes suum esse dependet à materia, talis autem est substantia simpliciter immortalis: secundum quid vero immateriale est, quod quamuis ex materia, non sit compositum, tamen est in materia, & penes suum esse, à materia dependet, vt diximus, & hoc secundum quid, mortale est, & corruptibile; nempe ratione subiecti, in quo est, & ita pariter generabile. Quibus suppositis, bene Plato, ex eo, quod posuit nullum contrarium, penes sui ideam esse alterius contrarij susceptiuum, deduxit omnem animam esse immortalem, omnis enim anima, hac ratione est immortalis. Quomodo vero cum

animæ brutorum, & plantarum sint mortales, simul cum corpore, in quo sunt, sola rationalis, siue intelligens, sit mortalitatis expers, cum iam antea declarasset, noluit iterum recensere, paulo autem antea, tum ex eo, quod animus à corporis passionibus, non vincitur; sed potius illas vincit, tum etiam ex eo quod præexistit corpori, quod patere ait, ex disciplinis, quas reminiscimur, non autem de nouo addiscimus. Animam rationalem, à corpore, nequaquã pendere fusius demonstrauerat, quod etiam Aristoteles noster docuit, ostendens illam esse à corpore prorsus immixtam, & nullo corporeo vti organo. Et hæc satis pro meis viribus, ad declarandam animi nostri immortalitatem, non solum ex Aristotelis sententia, & dogmatibus, verum solo naturæ lumine; ac ductu, quæ quantum momenti habeant cæterorum erit iudicium. Æqui bonique consulant reliqui, nec me spernant, qui fælicius hanc prouinciam agredientur. Scio, æquidem complures alios, viros primarios, non minus docte, quam copiose, disputationem, hanc prosecutos fuisse, & absoluisse è quorum libris, multa potuissem confarcinare; sed malui meis vestitus plumis populari plausu carere, quam alienis ornatus Æsopicus Graculus rideri. tandem vero disputationem hanc, quantum pertinet ad ea, quæ dicta sunt, ijs claudere visum est, verbis, quibus Socrates vsus fuit, post hanc eandem disputationem, quam cũ Simmia, & Cebbete habuerat. Cum enim interrogatus fuisset Simmias, an ne aliquid aliud dicendum haberet aduersus ea, quæ pro immortalitate adducta fuerant, respondissetq; his verbis. *Atqui, nec ego (inquit Simmias) habeo quicquam, quo minus superioribus assentiar rationibus, verumtamen rei ipsius, qua de agitur magnitudinem, & humanam imbecillitatem considerans, cogor intra me dictis nondum acquiescere*, Socrates illi, minime ob hoc infensus, ita respondit. *Quin immo, & hac bene dicis Simmia, & positiones primæ, quamuis fide, vobis digne videantur, diligentius tamen consiaeranda, atque si illas sufficienter, vt arbitror susceperitis, hanc sequemini rationem (quantum fieri ab homine potest) quod si hoc ipsum fuerit manifestum, nihil vlterius perquiretis.* Hæc vero; mihi Philosopho Christiano, magis libere eloqui licebit, qui in hac astruenda veritate, humanarum rationum certitudinem, minime necessariam existimo. Superiore diuino lumine, non dicam melius dispositus; sed melius, ac certius persuasus, quam si essem sciens.

An

An Intellectus sit hominis forma; ita vt tribuat esse, & intrinsece hominem constituat, vel potius illi assistat, vt motor, & largiatur operationem tantum. Caput XIIII.

VC vsque pro animi immortalitate, non solum ex Aristotelis sententia (qui fuit primarius noster scopus) verum etiam ex naturæ principijs, circumscripto superiori lumine, astruenda, quantum fuit in nostris viribus laborauimus. Nunc longe difficilius agrediendum est opus, maioris moliminis, & industriæ, & eo periculosius, quo veritati, falsitatem inuolutam habet, eamque non sensibus plaudentem; sed Rationi perniciosissime insidiantem. Constito enim quod humanus Intellectus, sit immortalis, adhuc duo supersunt dubia adeo obscura, & difficilia; vt doctissimorum, quotquot extiterunt, & adhuc extant, torserint ingenia, & adhuc torqueant, nisi melioribus instructa dogmatibus adiuuentur. Vnum est, si Intellectus est immortalis, an sit in homine, tamquam eius forma, & perfectio intrinseca, quam Latini disputantes formam informantem dicunt: siue tribuentem esse, an potius tamquam motor, & perfectio operationem tantum tribuens, non esse, vt Nauta Naui. Hanc vero dubitationem, tamquam antiquissime controuersam, proposuit *Arist. 2. de anima partic. 11.* dicens: *Amplius autem immanifestum si sit corporis actus anima, sicut nauta nauis*, Alterum autem est, si Intellectus est immortalis, & tantum corpori assistens: An sit vnus in omnibus hominibus, vel potius, singulis, sint Intellectus singuli attributi. Hoc vero, & si nequaquam, apud Aristotelem, neque ipsius præceptorem, Platonem fuerit controuersum, qui manifeste, & apertissime singulis hominibus, singulas animas tribuerunt. Aristoteles enim adeo, propriã singulis animantibus formam, animam censuit; vt eam nouo, & inusitato vocabulo Entelechiam appellauerit, quod perfectionem, à perfectibili, inseparabilem significat, & quamuis Intellectum ab hac communi lege immunem dixerit, tamquam alterius generis facultatem, immixtam, & inseparabilem; tamen quia particulam animæ existimauit, ipsum etiam, actum, & perfectionem intrinsecam; qua viuens in specie, & in numero constituitur, est opinatus, eumdemque

principium, quo intelligimus dixit, ex quo liquet, eum singularem singulis hominibus Aristotelem tribuisse, vt paulo infra fusius ostendemus. Plato vero adeo numerabiles animas existimauit, non dicam brutorum; sed hominum, vt eas antequam corporibus infundantur, per singula astra dispositas, & à corporibus separatas, post seculorum curricula, ad eadem redeuntes disertis verbis, & rationibus, in phædro ostenderit. Quin immo, ne apud peripateticum quemquam, aut Aristotelis interpretem, ex veteribus tamen, & genuinis, hoc figmentum vnitatis animæ, aut Intellectus repertum fuerit; vt optime animaduertit Albertus vere; ac iure merito dictus Magnius, in opusculo de vnitate Intellectus contra *Auerroem cap. 5.* his verbis: *Nec inuenitur aliquis de peripateticis antiquis, qui hac dixerit*: quod autem Auerroes hanc opinionem Themistio tribuit, & Theophrasto; ac Eudemo Aristot. auditoribus, falsum est; vt luculenter monstrauit Sanctus Thomas, aureo illo opusculo, de Vnitate Intellectus contra *Auerroem cap. vltimo*, & nos Deo dante processu Sermonis pluribus ostendemus. Nec minus falsum sit, hanc opinionem fuisse Simplicij, aut alicuius Græci expositoris; vt aliqui auctoritate Auerrois, aut eodem quo Auerroes errore decepti existimarunt. Tamen, quia hoc grauissimum offendiculum, ita ab Auerroe inuectum fuit; vt in eo maior peripateticorum pars, quæ post ipsum extitit periclitata sit, vtrumque ex ipsis discutiendum; ac diligenter examinandum, in medium proferemus; ac primo, primum, An Intellectus sit forma hominibus, inexistens, tamquam perfectio intrinseca, & vsia; ita vt, illis non modo operationem; sed etiam esse, tribuat, & largiatur; vel potius ipsis tamquam motor assistat, principium operationis existens, non autem essentiæ, vt Nauta Naui.

Visum autem est, quam plurimis Viris Doctissimis, & grauissimis, hæc necessaria quadam connexione inuicem sequi, formam scilicet aliquam esse; vt dicunt, informantem; vel tribuentem esse composito, & ab eodem esse inseparabilem. Hoc vero potissimum desumunt ex Aristotele, qui cum *2. de anima partic. 2.* substantiam diuisisset, in formam, materiam, & compositum ex ipsis; atque materiam dixisset potentiam, formam appellauit actum, cum autem actus inseparabilis sit à potentia cuius est actus, ergo forma quæ est actus inseparabilis est à materia, cuius tamquam potentiæ, est actus, quod autem actus inseparabilis sit à potentia, cuius est actus, manifestum est; nam veluti potentia non habet vt sit, nisi ab actu; ita actus non habet, vt existat, nisi à subiecta potentia, quam perficit, alias

ex

ex actu, & potentia, non constitueretur vnum per se, cum ex duobus entibus absolutis; & completis, non possit constare, nisi aggregatum; quod per accidens compositum, & conflatum dicunt. Id multis prosequutus est Aristot. declarare de anima, quam statuerat esse corporis formam. Et Primo, quia esse, inseparabile est, ab eo, cuius est esse, cum Ens, & vnum conuertantur; sed esse est ab actu, & forma, quia cum multipliciter dicatur esse, & vnum; quod proprie est, actus est; ergo forma inseparabilis est ab eo, cuius est forma. Præterea Ratio, & quiditas alicuius rei, inseparabilis est ab eo, cuius est ratio, & quiditas. hoc autem est euidens, quia corrupta ratione, & quiditate, amplius non dicitur talis res, nisi æquiuoce, & improprie; vt patet, tum in artificialibus, tum etiam in naturalibus, si enim à securi auferatur ratio secandi, & incidendi, non erit amplius securis, nisi improprie, & æquiuoce; ac pariter ab oculó auferatur, ratio videndi erit improprie, & equiuoce oculus; vt marmoreus, vel depictus; sed anima est ratio, & quiditas corporis animati; quia pariter se habet anima, ad corpus animatum; ac acies ad securim, & visus ad oculum. Vnde si securis esset animal, acies esset eius anima; & si oculus esset animal, visus esset ipsius anima: ergo anima est inseparabilis ab eo, cuius est anima. Ex his vero Aristoteles; nouo; vt Cicero dixit vocabulo, animam ἐντελέχειαν appellauit, hoc est perfecti habiam; vt Hermolaus Barbarus ex Themistio vertit; vel potius, vt Philoponus interpretatus est, *2. de anima comment. 1.* ab ἐν, quod est, vnum, & τέλειον, quod est perfectum, & συνέχειν, quod est continere, quasi vnum perfectum continens, quæ certe vocabuli proprietas, ab Aristotele peculiariter adinuenta Naturam animæ inseparabilem significat, cum intrinsecum terminum motus, siue intimam perfectionem dicat, quæ proculdubio inseparabilis ab eo, cuius est perfectio censetur. Quapropter Aristoteles *2. de anima partic. 10.* cum ante statuisset animam esse actum primum corporis, Physici, Organici, potentia vitam habentis, subdit. *Non est autem, quod abiecit animam potentia existens, vt viuat; sed quod habet*; vt innueret, ita coniunctam esse animam cum corpore, cuius est anima, vt quamuis corpus animatum, dicatur potentia vitam habens, tamen ita dicitur potentia; vt sit potentia coniuncta cum actu, scilicet primo, veluti enim corpus, quod abiecit animam, non dicitur potentia vitam habere, ita & illud, quod nondum habet animam; vt est semen, non dicitur potentia vitam habere, nisi remote, quod autem actu habet animam, dicitur proprie potentia vitam habere, & huius corporis actum, Aristoteles dicit animam. His rationi-

tionibus ductus Alexander Aphrodiſæus libro ſuo *1. de anima cap. 3. & 4.* docuit omnem animam eſſe à corpore inſeparabilem. His etiam permoti Sanctiſſimi viri; Gregorius Niſſenus, libro de Anima, & Reſurrectione; & Gregorius Nazianzenus, Oratione prima de Theologia; & Iuſtinus Philoſophus, & Martir, Oratione Parenetica ad gentes; exiſtimarunt; Ariſtotelem putaſſe, omnem animam mortalem, etiam humanam. libet autem Iuſtini verba recenſere: *Plato clamat, omnem animam eſſe immortalem, Ariſtoteles Entelechiam eam nominans, non immortalem cenſet; ſed mortalem.* Aut igitur dicendum erit, ex Ariſtotelis ſententia, animam eſſe mortalem: ſi ipſam informantem dicimus; aut ſi ipſam immortalem ſtatuamus; vt iam ante probatum fuit, ipſam eamdem non amplius informantem; ſed aſſiſtentem tantum, quod non minus Ariſtoteli, & veritati repugnat, dicere cogemur. Difficultatem vero auget maxime; Ariſtoteles, qui hac in re varie, & inconſtanter, vbique videtur loqui, cum enim *12. Metaphyſicorum partic. 16.* dixiſſet formam ſimul eſſe cum eo, cuius eſt forma *2. de generat. animal. cap. 3.* dixit Intellectum extrinſecus aduenire, & ita negauit eſſe formam, cum aduenire ſupponat præexiſtere, & eodem loco *12. Metaphyſico.* Intellectum poſſe, poſt compoſitum manere pariter affirmauit, quod de forma, & actu paſſim apertiſſime negauit; cum forma ſit ſubſtantia incompleta, nec poſſit ſine materia exiſtere; ac propterea *2. de anima partic. 21.* dixit Intellectum aliud animæ genus videri, & hoc ſeparari poſſe, tamquam perpetuum à corruptibili; & *2. eodem lib. cap. 1.* cum dixiſſet, omnem animam eſſe Entelechiam, corporis Phyſici Organici, potentia veram habentis proindeque inſeparabilem. *partic. 11.* ſubdit. *Quod igitur non ſit anima ſeparabilis à corpore, aut partes quædam ipſius, ſi partibilis nata eſt, non immanifeſtum eſt, quarumdam enim actus partium eſt ipſarum. At vero quaſdam nihil prohibet, propterea quod nullius corporis ſunt actus. Amplius autem immanifeſtum, ſi ſit corporis actus anima, ſicut Nauta Nauis.*

Per partes vero ſeparabiles, Intellectum ſignificaſſe nemini dubium eſt, quem propterea ſeparabilem dixit, quia nullius corporis eſt actus. aperte igitur de Intellectu dixit, ipſum non eſſe alicuius corporis actum, quin immo, & de tota anima immanifeſtum; ac dubium eſſe pronũciauit, an ſit actus corporis, vel potius motor tantũ, vt Nauta Nauis; at vero de Intellectu, vbique locorum Ariſtoteles ſibi concors eſt, nam & *2. de generat. animal. cap. 3.* cum eius actione, nihil communicare actionem corporis dixit; ac propterea extrinſecus aduenire, & *1. de anima partic. 93.* difficile eſſe etiam fingere, quam partem

corpo-

corporis occupet Intellectus, & *3. de anima part. 6. & 7.* esse immixtum, & inorganicum, & separabilem à corpore, quæ omnia manifeste repugnare videntur formæ, quæ intrinsece constituat, & tribuat esse corpori; ac propterea, Plato, qui certissime fatetur, animam esse immortalem, ipsum nequaquam esse partem constituentem corpus, & formam existimauit, quemadmodum Aristot. sed tamquam motorem tantum corpori assistere, vt Nauta Naui, quare, & in Alcibiade, primo, hominem esse tantum ipsius animum dixit, non autem conflatum ex corpore, & animo, quod pariter in Phedone confirmauit, & in Cratilo corpus σῶμα, hoc est sepulchrum dicens; eo quod in ipso, tamquam in sepulchro; vel in carcere anima claudatur. Hanc sententiam fuisse etiam antiquissimorum Peripateticorum, quam plurimi existimarunt, vt puta Theophrasti, & Eudemi, Aristotelis auditorum; postea etiam Simplicij; sed potissimum Themistij, qui disertis verbis Aristotelis sententiam fuisse, quod homo sit Intellectus agens, *3. de anima cap. 38.* docuit: Intellectum vero agentem esse idem, re, cum possibili existimauit. Ipsam vero potissimum tutatus est Auerroes, multis in locis; ac præcipue *3. de anima*, in magna digressione *comment. 5.* & eodem libro *comment. 20.* Ita vt opinatus fuerit, hominem non constitui, nec habere esse vltimum, & indiuiduale ab Intellectu; sed ab imaginatiua, quam vocat cum Aristotele, Intellectum passibilem, siue passiuum; quin immo, neque esse specificum; ita enim inquit citato *commento 20.* in fine. *Et per istum Intellectum, differt homo ab alijs animalibus, & si non, tunc necesse esset, vt continuatio Intellectus agentis, & recipientis, cum animalibus esset eodem modo.* Quod si homo per Intellectum passiuum, qui est imaginatio, differt à cæteris animalibus, ergo per Intellectum passiuum, & imaginationem constituitur non solum in esse numerico; sed etiam specifico, quia homo per suum esse differt à cæteris animalibus, non solum in esse numerico; sed etiam in esse specifico, quod diligenter est aduertendum, contra aliquos Auerrois asseclas, vt infra fusius monstrabimus. Hæc in priori dubio, quæ post constitutam animi immortalitatem, magnum facessunt negotium, multamque afferunt difficultatem. Quibus non obstantibus certissime statuendum est, non solum ex vera Philosophia, vt sancte decreuit Concilium Viennense, sub Clemente V. & Concilium Lateranense vltimũ, sub Leone X. Sessione 8. Verum etiam ex genuina Aristotelis sententia, animam rationalem, & intellectiuam; ac proinde etiam Intellectum ipsum, esse veram hominis formam, tribuentem esse, & informantem, vt dici solet, eamdemque immortalem, & separabilem, vt

iam

iam ante, ex Aristotele probatum fuit, Ac primo id Aristotelis auctoritate monstrabimus, qui 2. *de anima*, cum tradidisset communem illam, atque vniuersalem animæ definitionem; qua dixerat: animam esse Entelechiam corporis, Physici, Organici, potentia vitam habentis; atque ex ea deduxisset omnem animam esse inseparabilem, aut quasdam ipsius partes, si partiri possit, cum aliquas separari posse non sit absurdum, quia nullius corporis sunt actus; pariterque determinasset, de intellectu, quod non eadem ratione se habet, cum cæteris animæ partibus, quæ ratione tantum, non autem loco sunt inuicem separabiles; sed videtur aliud animæ genus esse, & hoc separari posse, sicut perpetuum à corruptibili, tandem definitionem propriam, & specialem cuiusq; animæ dicturus, cum præfatus fuisset, id quo viuimus, & sentimus dupliciter sumi; vel tamquam principium, quo viuimus, & operamur; vel tamquam principium, quod viuit, & operatur, concludit dicens: *Anima autem idest, quo viuimus, & sentimus, & mouemur, & intelligimus: Primo*, ex his vero deducit: *Anima vtique ratio quadam erit, & forma; sed non, vt materia, & subiectum*. Præsupposito igitur, quod Intellectus non sit actus inseparabilis; sed separabilis, præsupposito, quod sit aliud genus animæ, & hoc separabile; vt perpetuum à corruptibili, adhuc illum in animæ definitione conclusit, non minus; ac vegetatiuum, & sensitiuum, quin immo & eundem esse principium, quo primo intelligimus, quemadmodum, vegetatiuum, quo primo viuimus, & sensitiuum, quo primo sentimus asseruit. ex quo, ita arguo. Intellectus est principium, quo primo intelligimus, ergo Intellectus est forma informans, non autem assistens. Probatur sequela; nam si Intellectus esset forma assistens tantum, & non informans; tunc nos non intelligeremus primo; sed Intellectus, qui est in nobis, primo intelligeret, nos autem secundario, nempe, quia Intellectus; qui in nobis est, intelligeret; quemadmodum, neque Nauis, primo intelligit; sed secundario, quia Nauta, qui intelligit est in Naui; quare, & merito, ex hac definitione, deduxit Philosophus, animam esse rationem quamdam, & formam. hoc est formam informantem, quod melius in Lectione Græca exprimitur, quam in hac eius versione, quæ ita habet ὥστε λόγος τις ἂν εἴη καὶ εἶδος ἀλλ' οὐχ ὡς ὕλη καὶ τὸ ὑποκείμενον. Hoc est, *Ita vt ratio quadam sit, & species; sed non vt materia, & subiectum*. Quæ verba si ita legantur cum superioribus, adeo apertum Aristotelis sensum referent, vt nullus amplius relinquatur dubitandi locus, tali enim pacto se habent. *Anima autem idest, quo viuimus, & sentimus, & mouemur, & intelligimus, primo. Ita vt ratio quadam sit, & species; sed non*

vt

vt materia, & subiectum. Animaduertendum autem est, quod illa particula εἶδος vertenda est: secundum propriam significationem, species, atque ita clarior erit sensus. Species enim sumitur, pro forma informante, & tribuente esse, quemadmodum esse specificum, sumitur pro esse substantiali, & intrinseco. Præterea, si Intellectus esset forma, assistens tantum, & non informans; tunc esset vna ex intelligentijs, quod vltro concedit Auerroes multis in locis, & potissimum *3. de anima comment. 5.* his verbis: *Et hoc necesse est, in omni intelligentia abstracta, & si non, non esset multitudo in formis abstractis*. Ad hoc autem multa sequuntur absurda, contra Aristotelis doctrinam. & Primum, Intellectus humanus, non esset potestate omnia intelligibilia, neque esset veluti tabula agrapha, vt Aristot. docuit *3. de anima*, probatur sequela; Primo, quia intelligeret se ipsum, vt cæteræ intelligentiæ. Secundo, quia intelligeret, alias intelligentias superiores, quod Auerroes coactus fuit affirmare *3. de anima comment. 5.* dicens: *Et iste Intellectus recipiens, necesse est, vt intelligat Intellectum, qui est in actu*. Tertio, quia oporteret habere aliquas rationes intelligibiles insitas, vt dicebat Plato, vt posset ex se ipso intelligere, veluti enim ex sui natura, nullum haberet respectum ad corpus, nisi accidentalem, vt illi assisteret, tamquam motor; ita, neque quoad suam propriam operationem, quæ est intelligere; ac propterea habitum principiorum insitum, & coæternum in hoc Intellectu; Auerroes statuit, loco citato *3. de anima*, in digressione *5. commenti*, dum inquit: *Necesse est, vt Intellectus materialis non sit denudatus à principijs naturalibus, communibus toti speciei humanæ, scilicet primis propositionibus, & formationibus singularibus communibus omnibus. Hæc enim intellecta, sunt vnica, secundum recipiens, & multa secundum intentionem receptam, secundum igitur modum, secundum quem sunt vnica necessario sunt æterna*. Quæ omnia quantum sint absurda, & à dogmatibus Aristotelis aliena, non est opere pretium demonstrare, cum id omnibus; vel leuiter in Peripatetica doctrina versatis, apertissime sit manifestum. Vnum tantum non prætermittam, quod vltimo loco attulimus, de habitu principiorum, quem intellectui insitum, & coæternum Auerroes dixit (quod certe mirandum est, quo pacto non fuerit animaduersum, ab homine Aristotelis studiosissimo, & qui omnium accuratissime, eius Logicam totam est interpretatus; & in Posteriora Analitica, talia conscripsit Commentaria, vt magna fuerint appellata). Sententiam hanc validissime, & disertissime, tamquam falsam fuisse ab Aristotele confutatam *lib. 2. posteriorum Analiticorum cap. vltimo*, vbi ostendit inductione à sensibus accepta, in nobis habitum prin-

principiorum fieri, non autem natura esse insitum, cum sit absurdum, nobis ingenitum esse habitum aliquem, nec intelligi. Secundum vero absurdum est, eo quod Intellectus non esset potentia animæ, cuius contrarium legimus apud Aristotelem, non solum loco citato, vbi dixit animam esse principium, quo viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus primo; sed etiam tertio de anima *part. 1.* vbi dixit, Intellectum particulam, siue partem animæ, cum nulla intelligentia possit esse pars, aut potentia animæ. At vero omnium maxime absurdum, non modo contra Aristotelis; sed contra omnium Philosophorum, quin immo contra omnium hominum sententiam, sequetur, hominem non constitui per Intellectum, neque esse rationalem, neque esse præditum alia anima, quam sensitiua, neque differre a Bestijs, cæterisque alijs ratione orbatis animalibus.

Hæc autem omnia, non erit difficile demonstrare, fatetur enim Auerroes, *3. de anima comment. 5. & 20.* & alijs quam plurimis in locis, hominem cogitatiua constitui; tamquam vltima differentia; non autem Intellectu, & nulla alia præditum esse anima, quam sensuali, cum cogitatiuam imaginatiue gradum, & speciem esse non neget, neque per aliquid aliud, quam per hanc ipsam à reliquis animalibus differre. His autem omnibus aduersantia Aristotelem decreuisse certissimum est, qui intrinsecum hominis principium existimauit Intellectum, dicens ipso animam humanam intelligere, & sapere, hoc est esse principium intelligendi, *De parte autem animæ qua anima intelligit, & sapit. 3. de anima partic. 1. & 2. de anima cap. penultimo, & vlt.* iuxta vulgatam Auerrois partitionem, hoc est à *partic. 150. vsq; in finem.* contra Empedoclem, & Homerum inuehitur, qui idem existimabant sapere, & sentire, & multis argumentis ostendit imaginatiuam differre, non solum ab Intellectu; sed etiam ab opinione, & apertissime eodem loco *partic. 152.* ex hoc statuit inter sensum, & Intellectum differentiam; quod sensus inest omnibus animalibus intelligere autem paucis, & nulli inest, cui non insit, & ratio, & statim infra sequenti particula differentiam statuit inter sensum, imaginationem, & Intellectum, his verbis. *Imaginatio enim aliud est, & à sensu, & à ratiocinatione.* Quare aduersus Auerroem, ita arguo. Homo constituitur per imaginatiuam, ergo homo non constituitur per Intellectum, probatur sequela, quia vnumquodque constituitur in esse ab vltima forma; si igitur vltima forma hominis; vt existimauit Auerroes, est imaginatiua, & imaginatiua, non est intellectus, vt iam ex Aristotele ostendimus, ergo homo non constituitur ab Intellectu, ergo homo non est rationa-

lis,

lis, eatenus enim dicitur rationalis, quatenus Intellectu præditus est. Dicere autem hominem non esse rationale animal, nemo hucusque hominum, ne dicam Philosophorum est ausus, præter Auerroem, & eius asseclas. Neque satisfacit, quod aliqui ex ipsis impudenter dicunt, hominem rationalem appellari à propria imaginatiua, quæ est apta nata, parere rationi; ac propterea differt specie ab imaginatiua Brutorum, quod significauit Auerroes 3. *de anima comment. 20. in fine* his verbis: *Et per istum Intellectum differt homo ab alijs animalibus, & si non, tunc necesse esset, vt continuatio Intellectus agentis, & recipientis, cum animalibus esset eodem modo*. Exclusit enim aperte Aristoteles hunc sensum *lib. 1. moralium cap. vltimo*, quo ex loco hanc doctrinam sibi sunt mutuati. Vbi cum partem animæ concupiscentem, aliquo pacto Rationis participem statuisset. Duplicem rationalem commemorat, vnam quæ proprie, & in se rationem habet; alteram vero, quæ talis dicitur, quia rationi obsequens est, vt is, qui dicto patris est audiens, quare, & duplex virtutis genus proponit, vnum intellectiuum, vt sapientiam, perspicaciam, & prudentiam. Alterum vero morale, vt liberalitatem, & temperantiam, hæc autem sunt eius verba: *Quod si dicendum est, hanc quoque partem rationem habere, duplex erit ea, quæ rationem habet, altera enim propria, & in se eam habebit, altera ita; vt is, qui dicto patris, audiens est virtus quoque; secundum hanc differentiam distinguitur, nam alias ex ipsis intellectiuas, alias morales dicimus, sapientiam, perspicaciam, & prudentiam intellectiuas, liberalitatem, & temperantiam morales. Cum enim de moribus loquimur, non sapientem, aut perspicacem: sed mansuetum, aut temperantem aliquem dicimus. Laudamus etiam sapientem ex habitu, habitus vero laudabiles, virtutes appellamus*. Ex quibus patet nequaquam hominem dici rationalem ab imaginatiua, quæ est apta nata parere rationi; vt perperam ipsi existimarunt; sed à ratione, & Intellectu, qui proprie illi inest, hoc est tamquam principium intrinsecum, & substantiale, ex quo non magis dicuntur humanæ, virtutes morales, quam intellectuales, quod fieri nequaquam posset, si Intellectus homini tantum assisteret, neque illi vt principium intrinsecum, & formale inesset.

Sequitur etiam ad hanc Auerrois sententiam, hominem nulla alia præditum esse anima quam sensuali, si enim homo constituitur per cogitatiuam, cum cogitatiua, sit quædam imaginatiua, & imaginatiua intra ambitum sensitiuæ contineatur, Sequetur hominem nulla alia præditum esse anima, quam sensuali; quemadmodum, & reliqua animalia Bruta, quare homo non differet à cæteris animalibus brutis, penes rationale, & irrationale, cum vltima forma hominis sit cogitatiua,

tiua, quæ proculdubio, differt ab Intellectu, & ratione ex Aristotele locis nuper citatis, hoc autem sponte confessus fuit Auerroes loco sæpius allato *3. de anima comment. 20.* dicens: per cogitatiuam differre hominem à cæteris animalibus, quare ex eius sententia, non magis differret homo ab equo, quam equs, ab asino: quod quantopere sit absurdum, declarare non est opere pretium, hoc enim, non nisi stultus, vnquam poterit affirmare; ita vt de his talia dicentibus propheticum illud, rei veritate vsurpari possit. *Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Quare hominis definitio, non erit, animal rationale, vt hucusque Philosophi omnes statuerunt; sed animal irrationale, cum vltima differentia sit loco formæ, ratio autem, & Intellectus ex Auerroe, non est hominis forma, est autem forma cogitatiua, quæ vtique, neque est ratio, neque Intellectus.

Redarguunt etiam manifestissime positionem hanc, Aristotelis verba *2. de generatione animalium cap. 3.* paulo post principium, vbi enarrans ordinem, quo gradus animæ in genitis embrionibus acquiruntur, hæc habet verba: *Ergo animam in ijs, haberi vegetalem palam est; sed quamobrem, eam primum haberi necesse sit. ex ijs quæ alibi de anima disseruimus apertum est. Sensualem etiam, qua animal est, tempore procedente recipi, & rationalem, qua homo, certum est, non enim simul, & animal fit, & homo, nec animal, & equus, eademque, in cæteris animalibus ratio est, finis enim postea contingit, proprium autem est finis cuiusque generationis. Quamobrem de mente etiam, quo nam tempore, & quomodo, & vnde eam recipiant quæ principium, id participant plurimum dubitatur.* Quibus sane, luculenter demonstrat, rationalem animæ gradum, & non cogitatiuum esse vltimam hominis differentiam, quin immo Intellectum esse formam hominis informantem, non assistentem, inquit enim, rationali, hominem constitui, in, esse hominis, & eandem esse terminum generationis, quo, nihil clarius pronunciari potest; Illa enim proculdubio forma essentialis est, alicuius rei, qua aliquid constituitur in esse suo vltimo, & completo, quatenus tale est; sed huiusmodi dicit esse rationem, & mentem, in homine, ergo mentem, seu Intellectum formam hominis essentialem, & informantem statuit, non autem cogitatiuam; vt perperam Auerroes existimauit. Neque vero frigida, Achillini, Antonij Mirandulani; Buccaferrei; Hieronymi Pontani, & aliorum Auerrois tutelarium responsio, ipsi esse poterit adiumento, quin tot grauia, & absurda, quæ deduximus, non incurrat incommoda. Vanissimum enim est, quod statuunt, hominem quatenus homo est,

con-

constitui per Intellectum, hoc est, in esse specifico. quare, & Intellectum formam informantem totam speciem humanam, dicunt; ac proinde ab ea inseparabilem; sed cum illa pariter æternam: At vero quatenus singularis, puta, Socrates, aut Callias, & in esse numerico, siue indiuiduali, constitui per cogitatiuam. Cum, esse specificum, non sit diuersum ab indiuiduali, quamuis peculiari quadam ratione dicitur indiuiduale, quatenus scilicet, choarctatum est in materia, & certis eiusdem conditionibus determinatum, vnde species dicitur totum in indiuiduis, non autem indiuiduorum, & esse specificum dicitur finis, & terminus generationis, quæ proculdubio est ipsius compositi, & indiuidui, vt ex Aristotele verbis, paulo ante citatis est manifestum, quare non est aliud secundum rem, esse indiuiduale, & esse specificum, quod clare etiam docuit *Arist. 2. de anima part. 7.* his verbis: *Vnum enim, & esse cum multipliciter dicatur, quod proprie est, actus est*, expresse significans, ab actu & forma non haberi, nisi vnum, & idem esse, quod, idem sit, specificum, & numericum; ac propterea paulo ante, dixerat non oportere quæri, cur ex forma, & materia fiat vnum. Patet igitur vanissimam esse Auerrois defensionem, & Auerroi fauentium fugam, de duplici esse, specifico, & indiuiduali; nec minus chimericam esse opinionem, quod Intellectus informet speciem, & non indiuidua. Præterea, duplex esse, non est nisi à duplici forma, vnius autem compositi vnica est forma, puta cuiuslibet hominis, qui sit sub humana specie, ergo in nullo homine poterit considerari duplex esse, specificum scilicet, & indiuiduale. Hieronymus Pontanus, in Romana Schola, prædecessor meus *lib. 7. de immortalitate animæ* (quod opus, posthumum, cum essem Iunior, Cardinalis Sanctæ Seuerinæ iussu, Ego imprimendum curaui) *cap. 7.* respondens ad hoc argumentum, inquit. Nullum sequi incommodum, si in vno composito, duæ sunt formæ, quarum vna sit incompleta, siue tribuat esse incompletum, altera vero completa; vt in homine, cogitatiua tribuit esse incompletum, quia ordinatur ad intellectiuam, quæ tribuit esse completum; sed parcat mihi vir doctus, ipse, sibi, & Auerroi contradicit; nam paulo ante dixerat esse specificum, tribui ab Intellectu, indiuiduale autem à cogitatiua; ergo cogitatiua complet intellectiuam; quia esse indiuiduale, superuenit esse specifico, tamquam minus vniuersale, quemadmodum esse specificum, superuenit esse generico, prius enim est esse animal, quam hominem. præterea contradicit Auerroi, qui dicebat per cogitatiuam differre hominem, à cæteris animalibus; sed homo differt à cæteris animalibus, penes esse specificum, & nu-

& numericum, ergo, tam esse specificum, quam numericum, est à cogitatiua, ergo cogitatiua dat esse completum, non autem incompletum, cum esse incompletum sit à forma generica, vt Aristotel. *8. Metaphysic. decreuit*. Quod vero Auerroes inquit, Intellectum vniri homini, mediante cogitatiua; quia Intellectus, intelligit species intelligibiles, in phantasmatibus, siue cum phantasmatibus, repræsentatis sibi à phantasia; hoc nihil refert, vt homo dicatur intelligens, veluti enim paries, non dicitur videns, quamuis colores, qui in eo sunt, repræsentent oculo species visibiles. Ita homo non dicetur intelligens, quamuis phantasmata, quæ in eius phantasia sunt, repræsentent intellectui, species intelligibiles; sed ab Intellectu diceretur potius intelligibilis; quia in se haberet materiam obiecti intelligibilis, veluti, & paries, à coloribus dicitur visibilis; vt docte arguit S. Thomas in opusculo, de vnitate Intellectus, contra Auerroem *cap. 3. & 1. parte summæ quæst. 76. artic. 1.*

Quin immo sequitur ad hanc sententiam, Intellectum nullatenus coniungi, & copulari cum homine, neque etiam ratione obiecti; vt arguit Albertus Magnus, in opusculo, de vnitate Intellectus, contra Auerroem *cap. 5. ratione 29.* Intellectus enim Agens, cum abstrahit species intelligibiles à phantasmatibus, illas collocat in Intellectu, non autem in cogitatiua, quod expresse docuit Philosophus *3 de anima*, cum dixit: animam esse locum specierum, non omnem; sed Intellectum, quare si Intellectus nullo pacto copulatur, cum homine nisi extrinsece, & vt motor tantum; species intelligibiles, quæ sunt in Intellectu nullo pacto pertinent ad hominem, neque ad ipsius animam, hoc autem est destruere totam Philosophiam. vt idem Albertus docuit, neq; enim scientiæ, & habitus speculatiui, erunt in anima hominis; sed in Intellectu, qui non est forma hominis; sed quædam intelligentia, neque habitus actiui, & ad virtutem spectantes, erunt in homine, cum hi pariter sint habitus Intellectus, quamuis practici, quare, neque in homine erit liberum, quod proculdubio ad rationem, & virtutem superiorem spectat; sed spontaneum tantum, quemadmodum in Brutis, & ita in actionibus humanis, neque erit vitium, neque virtus, neque homo felicitatem vnquam consequi poterit, neque ciuilem, & actiuam, neque contemplatiuam, cum vtraque ad rationalem animam pertineat; vt Philosophus *1. moralium cap. vlt.* decreuit; Ratio autem, siue Intellectus, homini intrinsece non vniatur. Et quamuis contemplatiuam operationem, seu vitam, præstantiorem esse, quam homini conueniat, Philosophus dixerit *10. ethicor. cap. 7.* ac homini non conue-

nire,

nire, quatenus homo est; sed quatenus in ipso, diuinum quid inest. propterea tamen non negauit, hoc homini competere, ex principio intrinseco, & formali, cum infra sequenti capite felicitatem contemplatiuam, humanam pariter appellauerit; sed eam homini, nequaquam propriã esse significare voluerit, cum tali vita dij potissimum fruantur, & maxime: homines vero eatenus ipsa participant, quatenus diuinum aliquod in ipsis inest. Totam igitur, vt Albertus inquit, hæc positio destruit Philosophiam, quare non solum à Philosophis, & Sapientibus est reijcienda; ac protinus eliminanda, verum etiam à quolibet, qui se hominis nomine, dignum reputet detestanda. Nunc vero, ea oportunum erit, soluere argumenta, quæ initio disputationis, in contrarium proposuimus. Et primo, primam rationem considerabimus, quæ est, basis & fundamentum totius disputationis, ea autem huic principio innitebatur, nempe quod omnis forma, quæ dat esse materiæ, & informans dicitur, ex Aristotelis doctrina, inseparabilis etiam dici debet à materia, quare & anima cum sit forma, quæ dat esse viuenti corpori, iure merito ab Aristotele ἐντελέχεια πρώτη, hoc est actus primus, siue perfectio prima, quæ ratio, & quidditas est, inseparabilis, corporis cuius est perfectio, fuit cognominata. Hoc vero principium; vt manifeste falsum, Aristotelis clarissimis auctoritatibus reijciemus, & primo ex *particula 26. 2. Physicorum*, vbi Philosophus formam aliquam Physicam statuit, cuius consideratio ad Physicum, seu naturalem pertinet, quia est in materia, & perficit materiam, quamuis secundum speciem, siue substantiam, separabilis sit à materia, quare & eius considerationem, partim ad Physicum, partim vero ad Metaphysicum spectare dixit. quatenus enim in materia est, eatenus ad naturalem pertinet, quomodo autem se habeat, separabilis, & quid sit; Philosophiæ primæ, est officium determinare. Hæc autem sunt, eius verba: *Amplius, eorum quæ ad aliquid, materia est, ad aliam enim formam alia materia. Quousque ergo, Physicum oportet cognoscere formam, & ipsum quid est? an quemadmodum medicum neruum, aut fabrum æs, vsque ad aliquid, alterius enim gratia vnumquodque, & circa ea quæ sunt, separabilia quidem forma, in materia, autem. Homo enim hominem generat, & sol. Quomodo autem se habeat hæc, separabilis, & quid sit, Philosophiæ primæ est officium determinare.* Sequẽtibus etiam verbis, illas huiusmodi formas, designauit, dum dixit: *Homo enim hominem generat. & sol*; anima enim hominis, & anima cœli, quamuis substantia separabiles, tamen, quatenus in materia existentes, hominem generant, præditum anima, pariter separabili, secundum substantiam; sed in materia, quæ

X propte-

propterea terminus generationis exiſtit, & forma informans, ſeu Entelechia, & anima quidem ſolis, vt principium generationis vniuerſale, anima vero hominis, vt principium generationis particulare, ſeu proximum. Præterea *12. Metaphyſic. partic. 17.* cum dixiſſet: Omnem formam ſimul eſſe, cũ eo cuius eſt forma, ſubdidit, quod nihil prohibet, formam aliquam manere poſt, veluti animam, non omnem; ſed Intellectum. ergo aliquam ſtatuit formam informantem; ſeparabilem; tamen & hanc dicit Intellectum. Amplius *2. de generatione animalium cap. 3.* cum ſtatuiſſet animam rationalem, eſſe finem & terminum generationis hominis, quod idem eſt; ac dicere formam informantem; vt paulo ante monſtrauimus, tamen paulo poſt, eandem extrinſecus aduenire docuit, quod eſt ſeparabilem eſſe. Falſum igitur, & à doctrina Ariſtotelis alienum eſt, principium, quod initio aſſumptum fuit; Omnem formam informantem materiam, ex neceſſitate etiam ab ea inſeparabilem, atque corruptibilem fore. Hoc etiam expreſſe Ariſtoteles de anima docuit *lib. 2. cap. 1.* vbi cum ſtatuiſſet, ex eo, quod mõſtrauit animam eſſe formã, & alteram partem eſſentialem corporis viuentis, omnem pariter animam eſſe Entelechiam, ſiue perfectihabiam eiuſdem corporis. Tandem, ne quis exiſtimaret, hoc vna, & eadem ratione, de qualibet animæ parte fuiſſe dictum, atque omnem pariter animam, eſſe actum, & perfectionem inſeparabilem, ab eo, cuius eſt anima, *in particula 11.* ſubdit. *Quod igitur non ſit anima ſeparabilis à corpore, aut partes quadam ipſius, ſi partibilis nata eſt, non manifeſtum eſt, quarumdam enim actus partium eſt ipſarum. At vero quaſdam nihil prohibet, propterea quod nullius corporis ſunt actus.* Quibus verbis, & ſi dicat, quaſdam animæ partes, propterea eſſe ſeparabiles; quia nullius corporis ſunt actus, tamen non propterea negat illas, eaſdem eſſe corporis formas; ſed formas eſſe ſtatuit, diuerſæ, & alterius rationis, cum enim alique, ita ſint formæ corporis, vt non ſolum dent eſſe, verum etiam accipiant eſſe à corpore; vel à determinatis partibus corporis, quarum ſunt actus; quia ad certas corporis, vel alicuius partis diſpoſitiones ſequuntur, vt ſunt, nutritiua & ſenſitiua, proinde ſequitur, vt etiam ſint à corpore inſeparabiles, quaſdam vero nihil prohibet ſeparari, eo quod nullius corporis ſunt actus, eo modo ſcilicet; vt à certis alicuius corporis qualitatibus, & diſpoſitionibus, pendeant. cuiuſmodi eſt mens ſiue Intellectus. cui paulo antea dixerat, ne figmento quidem, poſſe certam aliquam partem corporis aſſignari. Neque enim, quia in definitione animæ dictum fuerat; animam eſſe actum corporis Phyſici organici, propterea ſequitur omnes partes organicos fore

actus,

actus, cum anima partibilis sit Ratione, neque idem æque, omnibus eius partibus sit esse, & aliqua eius pars, alterius etiam generis videatur, vt de Intellectu idem Aristot. dixit *2. libro partic. 21*. Sed veniamus nunc ad rationes, quibus aduersarij suam sententiam tuentur. Sunt autem rei veritate validissimæ, & difficillimæ, vt soluantur, ex Aristotelis principijs, ita vt, non sit mirum, si viri, etiam grauissimi, ipsis perterriti, falsam, & erroneam sententiam Aristoteli tribuere coacti fuerint.

Præcipua autem ratio, ea videbatur, qua Aristoteles animam formam informantem corporis viuentis; statuit *2. libro cap. 1.* dum illam esse alteram partem compositi, & actum, & quodquid esse, determinat, ita vt, ex anima, & corpore, vnum per se constituatur, quemadmodum, ex actu, & potentia. ex his vero; multa prodeunt argumenta. & primum. Forma informans, se habet ad subiectum, quod informat; vt actus ad potentiam. probatur maior, quia ex forma informante, & subiecto informato fit vnum per se. Sed Intellectus non se habet ad corpus humanum vt actus ad potentiam. Probatur minor, quia actus se habet ad potentiam, vt perfectio ad perfectibile, non autem, vt perfectum, quare, forma non habet, ex se ipsa esse, vel existere; sed in materia, alias ex forma & materia, non fieret vnum per se. Intellectus vero, habet esse completum, cum sit separabilis. Ergo Intellectus, non est forma informans. Cum hoc pariter argumento, aliud conuenit; quo dicitur, essentialiter competere formæ, quatenus forma est, vniri materie, ergo non potest esse absque materia. Præterea, certæ potentiæ, certus, atque proportionatus, debet respondere actus, si sit informans; non enim, ex quolibet, fit quodlibet. dicebat Philosophus *1. Physicorum*; sed potentia corporis humani ad animam, est certa potentia, nempe, materialis & corruptibilis, ergo, actus pariter, debet esse materialis, & corruptibilis. Intellectus ergo, cum sit immaterialis, & incorruptibilis, non potest esse actus corporis humani, & forma informans. Cum hoc, coincidunt: duo alia argumenta, proposita à Sancto Thoma 2. contra gentes, vnum *cap. 68*. vbi inquit, quod substantia intellectualis, esse suum materiæ corporali, communicare non potest; quia diuersorum generum, diuersus est modus essendi, & nobilioris substantiæ, nobilius est esse, alterum vero *cap. 69.* dicens, formam & materiam, sub eodem genere contineri, Intellectum vero cum sit incorruptibilis, non in eodem genere contineri, cum corpore corruptibili, quod Aristot. docuit *2. de anima partic. 21*. vbi dixit: Intellectum, esse aliud genus animæ.

Præterea si Intellectus esset forma informans, tunc esset vna substantia cum vegetali, & sensitiua; alias essent duæ formæ informantes, quarum vna alteri non esset subalternata, cum sint diuersi generis, ergo anima vegetalis, & sensitiua, pariter essent immortales, & extrinsecus aduenirent, & non solum Intellectus, vt Aristot. dixit. Vltimo, si Intellectus esset forma informans corpus, tunc esset proportionatus corpori, & ita, haberet naturam determinatam, à corpore, quare non intelligeret omnia, & amplius, reciperet cum corpore, quia esset forma corporis, & ita omnia perciperet singulariter, cum omne receptum, recipiatur admodum recipientis, & hæc vltima argumenta attulit S. Thomas *1. par. quæst. 76. artic. 1.* secundo, & tertio loco. Quibus omnibus argumentis, quamuis abunde satis fecerint, Albertus Magnus, & Sanctus Thomas, Philosophorum omnium, grauissimi, & doctissimi, tamen, & nos pro virili, ex Aristotelis germanis principijs, satisfacere conabimur. Præferentibus; tum prædictis, sacris Doctoribus, tum etiam, antiquissimis, Græcorum Peripateticis nobis facem. Singula vero argumenta, nuper vltimo loco digessimus, vt ex recenti ipsorum memoria eorumdem solutio euidentius elucescat.

Ad primum vero argumentum, dupliciter respondemus. Primo, ex Aristotelis doctrina: Secundo, etiam ex vera Philosophia. Ex Aristotelis doctrina, concessa maiore, dicimus ad minorem, quod Intellectus dupliciter consideratur, nempe; vt Intellectus, & vt pars animæ; vt Intellectus, eatenus, est quid completum, nec respicit corpus; vt actus potentiam, vt vero est pars animæ, eatenus, est quid incompletum, & respicit corpus; vt actus potentiam. Hanc vero distinctionem, esse Peripateticam. Primo ex Aristotele probabimus, deinde ex antiquissimorum expositorum sententia: Tertio, etiam, ex ratione. ex Aristotele *2. Physicorum partic. 26.* vbi animam humanam, specie, siue substantia separabilem, in materia tamen, & à Physico considerabilem statuit. Hoc autem, non posse animæ humanæ competere, certissimum est, nisi ratione Intellectus, qui, vt Intellectus est, corpore non indiget, cum eius propria operatio, non communicet cum actione corporis; at vero quatenus est homini principium appetendi, & discurrendi; vel etiam cum phantasmatibus intelligendi, oportet, vt sit in corpore. Ostendimus etiam, ex eodem Aristotele 1. de partibus Animalium, *cap. 1.* vbi determinat, ad Philosophum naturalem; non pertinere considerationem de Intellectu; ea potissimum ratione, quia Intellectus non est natura, cum non sit principium motus. Hoc autem totum non, modo erit contra, id, quod attulimus, ex *2. Physicorum*, nempe

ad

ad naturalem ſpectare, conſiderationem, etiam formarum, ſeparabilium, ratione, quatenus tamen ſunt in materia, verum etiam erit abſolute falſum; cum Intellectus non ſolum ſit principium motus, quo intelligimus, ſi motum pro operatione accipiamus, ſed etiam motus propriæ ſumpti; ſcilicet localis, cum Intellectus practicus, huius motus in nobis ſit principium, vt idem Philoſophus docuit, *3. de anima*. niſi hanc ſupponamus diſtinctionem, quod Intellectus aliquando ſumitur; vt Intellectus, abſolute, & ſimpliciter, & ita non ſpectat, eius conſideratio, ad Naturalem; ſed ad Metaphyſicum; ita enim eſt ſeparatus; vel ſeparabilis, & non eſt natura, cum non ſit principium motus in corpore. Aliquando vero ſumitur, vt pars animæ, & ita eius conſideratio ſpectat ad naturalem, cum ſit forma in materia, & tunc etiam eſt natura; ac principium motus, cum ſit Intellectus practicus, qui eſt Intellectus coniunctus cum ſenſu, & operans cum ſenſu, vt in vtroque loco, ſibi vndique concors Ariſtot. loquitur, *2. Phyſicorum*, & primo de partibus. Atque ita, cum S. Thoma, in opuſculo, de vnitate Intellectus, contra Auerroem, & prima parte ſummæ *quæſt. 76.* in reſponſione ad primum. Præciſe, ad minorem argumenti, qua dicebatur Intellectum nequaquam ſe habere ad corpus; vt actus ad potentiam, quia Intellectus, eſt actus completus.

Reſpondemus, quod Intellectus, non quatenus Intellectus, ſe habet ad corpus, vt actus ad potentiam, ita enim, non eſt actus corporis; ſed quatenus, eſt pars animæ; vt ipſum Ariſtot. accepit *3. de anima partic. 1.* dicens: *De parte autem animæ, qua anima intelligit, & ſapit.* Eatenus enim, Intellectus eſt actus corporis, quatenus eſt pars animæ, quæ eſt forma, & actus corporis, & ita, Intellectus, non eſt actus completus; ſed incompletus, quod optime ſequitur, ſi ſtatuamus diſtinctionem allatam à S. Thoma *3. par. ſummæ quæſt. 65. art. 2.* in reſponſione ad primum, videlicet; eſſe completum ſumi dupliciter, vno modo, prout diſtinguitur, contra inhærentiam accidentis, & formæ materialis, & ita verum eſt, Intellectum eſſe actum, ſiue ſubſtantiam completam. Alio autem modo, quatenus diſtinguitur contra imperfectionem partis, & ita dicimus Intellectum eſſe actum incompletum, cum ſit pars animæ; ac propterea Ariſtoteles, Intellectum, nunquam animam; ſed partem animæ appellauit. Hanc vero doctrinam, apud antiquiſſimos Peripateticos legimus. Apud Philoponum *2. de anima*, in expoſitione *11. partic.* his verbis: *Sic igitur, & anima rationalis, velut ea, quæ ſeparabilem ſubſtantiam habet, non eſt Entelechia corporis; vt vero, quæ talem, ad corpus habitum ſuſceperit; ſecundum quem, etiam*

anima dicitur (namque anima ad corpus dicitur) & est Entelechia corporis, neque ab eo separatur, nam separata ab eo dimittit illas operationes, quas ex habitu ad illud consequuta fuerat, veluti viuum facere, & illi naturales omnes motus communicare, & si quid aliud tale est.

Et apud Simplicium *2. de anima* in expositione *partic. 4.* tali pacto. *Quod vero separabilis animæ circumscriptiuum, & determinatiuum est, id quidem, & ipsum, non omnino sui est iuris; sed alterius portio euadit, videlicet animæ, at non corporis; sed animæ. Quæ vero anima alterius est, ea omnino est actus corporis, & perfectio, atque huius quidem non omnis, sed naturalis.* Animaduertendum autem est, quod Simplicius quamuis existimauerit cum Aristotele, animæ humanæ aliam partem esse inseparabilem, vegetalem scilicet, & sentientem, aliam vero separabilem nempe intellectiuam, tamen putauit, vtramque esse constituentem, siue informantem, quare putauit Intellectum, partim tribuere esse, & operationem ipsi homini; vt cum est Intellectus practicus, partim vero operationem tantum; vt cum est speculatiuus. Ita vt tota quidem anima informet corpus; sed vna pars, tanquam separabilis; Intellectus, scilicet, altera vero, tanquam inseparabilis, vegetalis; vt puta, & sentiens. Hoc vero expresse docuit Simplicius, in fine citati commenti, his verbis: *Vna igitur est tota animalis anima; sed ea est, quæ seiunctam, & mouentem, & vtentem habet partem, alteram vero partem extensam, & dilatatam, & illius existentem; vt quæ ipsum determinet.* Sed manifestius etiam docuit Intellectum, quamuis sit separabilis, esse formam informantem eodem *2. de anima* super *partic. 21.* tali pacto. *Quo etiam perspicuum sit, atque manifestum, quod alterum est genere, animæ ipsa ratio: ab illis quæ sunt corporibus inseparabiles, quæ, vt separetur est, apta nata, atque aliquando quidem, vna cum ipsis vnam perficit substantiam, veluti, & cum corpore compositum perficit. Nonnumquam autem, & omnes has secundas deserens.* His autem verbis, duo Simplicius profitetur, vnum, quod Intellectus simul cum vegetali, & sensitiua vnam perficit substantiam. Alterum vero, quod simul cum corpore compositum perficit, quibus nihil clarius, ad hanc rem excogitari potest, quapropter, valde mirandum est, quo nam pacto Simon Portius, & alij quam plures, Simplicio contrariam sententiam impingere ausi sint.

Ratione etiam, hanc esse Peripateticam sententiam, probatur, illa enim est forma informans aliquod compositum, quæ dat vltimam perfectionem illi composito; sed Intellectus, quamuis extrinsecus adueniat, dat vltimum esse, & vltimam perfectionem homini, qua homo est; vt patet ex Aristot. 2. *de generat. animalium cap. 3.* sæpius citato.

Ergo

Ergo Intellectus, quamuis extrinsecus adueniat, & separabilis sit, est forma informans hominem, & hæc pro prima responsione, ex Aristot. sententia. Possumus etiam, secundum veram Philosophiam respondere cum S. Thoma 2. contra gentes, *cap. 68. & prima parte quæst. 76.* in responsione ad quintum, quod anima intellectiua, cuius vnica est substantia diuersis prædita potentijs, illud esse in quo subsistit, communicat materiæ corporali, ex qua, & anima intellectiua fit vnum, ita quod, illud esse, quod est totius compositi, sit etiam ipsius animæ, & hoc nullum est inconueniens; quia compositum non est, nisi per formam. Scio æquidem, hanc doctrinam fuisse impugnatam à Scoto, in *4. sententiarum distinct. 43. quæst. 1.* & in quolibetis *quæst. 9.* tamen strenue illam tutatus fuit Ferrariensis, quem poterit consulere studiosus Lector 2. contra gentes, in explicatione *68. capitis*, & ita quidem soluta sit prima, & altera ipsi adhærens ratio. Ad secundum vero argumentum pariter dupliciter respondemus. Primo ex Aristotelis sententia: Secundo etiam ex vera Philosophia, ex Aristotele, supposita duplici consideratione Intellectus, quam supra statuimus, vna quatenus est Intellectus, & quo ad eius substantiam, altera vero, quoad eius habitudinem ad corpus, & vt est pars animæ. Dicimus ad maiorem, quod actus debet esse proportionatus potentiæ, & certe respondere potentiæ, tamen quatenus est actus, & certam habet habitudinem ad potentiam, alias non esset adæquatus potentiæ. Sed potentia est materialis, & corruptibilis, ergo actus est materialis, & corruptibilis, quãtum pertinet ad id, quod respicit potentiam, & materiam quam perficit, non autem simpliciter, & quoad eius substantiam, nisi secundum substantiam haberet esse à materia, quod non competit omnibus formis, atque ita, non concluditur, nisi quod Intellectus desinit esse quatenus est forma informans, & pars animæ, corrupto corpore, non autem quod desinit esse, & corrumpatur simpliciter: quod vero aliud esse habeat Intellectus, dum est in corpore, & est pars animæ, aliud vero, cum est absolute Intellectus, patet ex eo; quia habet alium modum operandi; dum enim est in corpore, est Intellectus potentia, nec intelligit sine Phantasmatibus, quod illi non competit; vt est à corpore separatus; ac propterea dixerat Philosophus *3. de anima partic. 36. Verum autem contingat aliquid separatorum intelligere ipsum existentem non separatum à magnitudine, an non, considerandum est posterius.* Quasi supponens, ipsum separatum à magnitudine, separata etiam intelligere; vt bene deduxit S. Thomas. Hanc vero responsionem, legere est, apud Simplicium *3. de anima* super *partic. 20.* dum explicat illa Aristotelis

verba. *Paßibilis vero Intellectus corruptibilis*, tali pacto. *cur autem hoc solum immortale est? an quoniam subiungit manifeste, paßibilem Intellectum corruptibilem esse? sed dubitare poßet aliquis, quomodo, cum & ille, Intellectus sit, corrumpitur si; vel ille immaterialis est, statutum namque fuit, omnem Intellectum sine materia esse, & ea quidem ratione quoque, omnem quidem Intellectum, intelligibilem esse, at non econuerso, immaterialem formam, quæ sit intelligibilis, Intellectum esse. An paßibilis Intellectus materialis erat, & potestate, & hoc ipsum paßibilis, & imperfectus Intellectus, id totum existens, quantisper paßibilis sit, & idcirco etiam corruptibilis est, quatenus paßibilis existit*. Sed dicet aliquis, quod etiam supra tetigimus, si essentiale est, & intrinsecum formæ, vt sit perfectio materiæ, quomodo hoc potest corrumpi absque eo, quod eius substantia corrumpatur? ad hoc dico, quod corrumpitur; secundum actum, etsi non secundum aptitudinem. Quod si iterum instet, de hac aptitudine; aut aliquando reducetur ad actum, & ita dabitur regressus animarum, à quo Aristot. abhorret, aut nunquam reducetur ad actum, quod absurdum est, dicere de aptitudine naturali, ad hoc, pro tempore dicimus, nam fusius in sequenti libro respondebimus, quod aptitudo naturalis est multiplex, alia enim est, aptitudo naturalis, alicuius rei, ad aliquam operationem propriam illius rei; vt aptitudo lapidis ad motum deorsum, alia vero est aptitudo naturalis, ad aliquam operationem communem; vt aptitudo lapidis ad frangendum, vel comminuendum. de aptitudine naturali, ad propriam operationem alicuius rei, absurdum est, quod nunquam reducatur ad actum, tunc enim species, & quiditas illius rei, esset frustratoria; at vero de aptitudine communis operationis non est absurdum; quia etsi non reducatur ad actum in vno indiuiduo, vel specie, poterit reduci ad actum in alio. Ita pariter in proposito, cum actus informandi, non sit proprius intellectui humano; sed competat alijs etiam formis, nullum erit absurdum, si infinito tempore post mortem, ex Aristot. sententia, non reducatur ad actum; at vero absurdum esset, si Intellectus, secundum propriam operationem, quæ est intelligere, æterno tempore frustraretur. Sed melius respondent Theologi, ex principijs nostræ fidei, quod non frustrabitur semper hæc aptitudo, cum omnes homines, aliquando sint resurrecturi. Possumus etiam cum Sancto Thoma locis sæpius citatis 2. contra gentes *cap. 68 & 1. parte quæst. 76. art. 1.* in corpore, & cum Alberto Magno, libello, de natura, & origine animæ *cap. 3. & 5.* non solum ex Aristot. doctrina; sed etiam ex vere Philosophiæ principijs respondere, negando maiorem prædicti argumenti, in qua dicebatur actum debere

esse

esse proportionatum, & adæquatum potentiæ, tanquam falsam; vt enim præcisis verbis Sancti Thomæ vtar. *Quanto forma est nobilior, tanto magis dominatur materiæ corporali, & minus ei immergitur, & magis sua operatione; vel virtute excedit eam, vnde videmus, quod forma mixti corporis, habet aliam operationem, quæ non causatur ex qualitatibus elementaribus, & quanto magis proceditur in nobilitate formarum, tanto magis inuenitur virtus formæ, materiam elementarem excedere, sicut anima vegetabilis plusquam forma elementalis, & anima sensibilis, plusquam anima vegetalis. Anima autem humana, est vltima in nobilitate formarum: vnde intantum sua virtute excedit, materiam corporalem, quod habet aliquam operationem, & virtutem, in qua nullo modo communicat materia corporalis, & hæc virtus dicitur Intellectus.*

Hæc Sanctus Thomas, quorum omnium certissima principia, & demonstrationem videre est, apud Albertum Magnum, loco citato, quæ nolui huc transferre, ne aliorum verbis meum opus excresceret. Hac eadem solutione pariter respondetur alijs duobus argumentis adiunctis. & Primum primo, in quo dicitur, non posse Intellectum communicare, esse suum, materiæ corporali, cum sit diuersi generis, & diuersorum generum, diuersus sit modus essendi, potest responderi. iuxta primam responsionem: ex doctrina Aristotelis; quod Intellectus, non tribuit esse simpliciter materiæ corporali, quinimmo, neque esse animatum, sine alijs formis materialibus: scilicet vegetali, & sensitiua, quæ sunt eiusdem generis; sed simul cum illis, & hoc est esse substantiale, cum sit vltima forma, qua constituitur homo, in esse hominis, ad quam vegetalis, & sensitiua se habent, tanquam potentia, & vice materiæ, ad ipsum actum; neque obstat, quod sint formæ diuersi generis, vt inuicem subalternentur, nam quamuis Intellectus; secundum substantiam, sit immaterialis, tamen quatenus est pars animæ, est forma in materia, & est terminus generationis compositi materialis, atque ita, sunt in eodem genere, & propterea Aristoteles, Intellectum, non exclusit à consideratione Physica; vt dictum est supra, & fusius dicemus infra, in propria disputatione: ex hoc etiam patet solutio ad secundum. Verum hæc ex Aristotelis sententia, dicta sunt, qui ex duplici substantia, tum materiali, tum etiam immateriali, humanum animum constare existimauit. Cum autem hæc sententia falsa sit, & erronea; vt fusius suo loco monstrabimus. Propterea, aliter, & vere, cum Sancto Thoma, vtrique argumento respondemus: & ad Primum dicimus, nullum esse inconueniens, si forma immaterialis tribuat suum esse materiæ corporali, at non eodem modo; sed

diuerso

diuerſo, pro diuerſa ſui natura, atque conditione; non enim tribuit materiæ corporali, vt ſit forma immaterialis; ſed vt ſit recipiens, & ſubiectum, ad aliquid altius eleuatum, cum tamen ipſius ſubſtantiæ intellectualis, eſſe, ſit tamquam principij, & ſecundum propriæ naturæ congruentiam.

Ad ſecundum vero dicimus, cum Ariſtotele, in prædicamentis capite de ſubſtantia, & cum S. Thoma 2. contra gentes *cap. 69.* falſum eſſe, quod aſſumitur in argumento, ſcilicet, formam & materiam eſſe ſub eodem genere; forma enim, & materia, non ſunt ſub eodem genere, tamquam ſpecies eiuſdem generis; ſed reducuntur ad idem genus; vt ſunt principia conſtituentia ſpeciem, quæ eſt ſub illo genere. hoc autem expreſſe docuit Philoſophus, qui in Categorijs capite, de ſubſtantia, ſub genere ſubſtantiæ, non conſtituit, niſi ſubſtantias primas, & ſubſtantias ſecundas; de forma autem, & materia nullam habuit mentionem, quia non continentur ſub Categoria, niſi, vt ſunt principia ſubſtantiæ; ac propterea bene inquit S. Thomas, quod ſubſtantia intellectualis, & corpus, quæ ſeorſum exiſtentia, eſſent diuerſorum generum ſpecies, prout vniuntur, ſunt vnius generis, vt principia. Ad aliud quoque argumentum, in quo dicebatur, ſi Intellectus eſſet forma informans, tunc eſſet vna ſubſtantia, cum vegetali, & ſenſitiua, & tunc vegetalis, & ſenſitiua pariter eſſent immortales, & extrinſecus aduenirent. Reſpondemus etiam cum Sancto Thoma, in opuſculo, de vnitate Intellectus contra Auerroem; dupliciter. Primo, ex ſententia Ariſtotelis, negando priorem ſequelam; patet enim ex verbis Ariſtotelis, quod ipſe hoc indeterminatum reliquit, vtrum Intellectus differat ab alijs partibus animæ, ſubiecto, & loco; vt Plato dixit, vel ratione tantum. Tamen ſi detur, quod ſunt idem ſubiecto, ſicut verius eſt, nec ad hoc inconueniens ſequitur, dicit enim Ariſtot. in *2. de anima*, quod ſimiliter ſe habet ei, quod de figuris, & quæ ſecundum animam ſunt, ſemper enim in eo, quod eſt conſequenter, eſt potentia, quod prius eſt, in figuris, & animatis; ad probationem vero conſequentis, dicimus, vt etiam antea dicebamus, quod nihil impedit formas diuerſi generis, eſſe inuicem ſubalternatas; nam quamuis ſint diuerſi generis; ſecundum ſubſtantiam, tamen quia ſunt principia vnius ſubſtantiæ, quæ eſt ſub tali genere, eatenus etiam, & ipſe dicuntur eiuſdem generis, vel dicendum; vt ſubiungit S. Thomas, quod quamuis trigonum ſeparatũ à tetragono, eſt alia ſpecies, tamen vt eſt potentia in tetragono, non eſt alia, ab illo ſpecies. Ita & ſenſitiua; ac vegetatiua, quamuis ſeparata ab intellectiuo, ſint alia ſpecies animæ

tamen

tamen coniunctæ, cum intellectiuo sunt idem specie, & substantia. quod si quis instet, aliam esse rationem, nam trigonum, & tetragonum differunt tantum specie; at vero sensitiua, & intellectiua differunt plusquam genere, cum vna sit mortalis, altera vero immortalis. Respondetur, falsum esse, quod differāt plusquam genere; immo quod differant genere, nam quamuis videantur differre, vt vna est mortalis, altera vero immortalis, genere, & plusquam genere, tamen non differunt; quia saltem in hoc communicant genere, quia vtraque concurrit ad constituendā speciem, quæ est sub eodem genere; quare optime concludit S. Thomas, quod veluti trigonum, & tetragonum, si essent diuersæ species à diuersis agentibus productæ, haberent diuersas causas suæ productionis; trigonum autem, quod esset eadem species, cum tetragono haberet eandem causam suæ productionis. Ita sensitiuum, & vegetatiuum distinctum specie ab intellectiuo, habet diuersam causam suæ productionis, non autem sensitiuum, & vegetatiuum coniunctum cum intellectiuo, & idem specie. Hoc vero nullum habet inconueniens; quia effectus superioris agentis, habet omnes virtutes, quas habet effectus inferioris agentis, & aliquid amplius, quare forma intellectiua, quæ est effectus superioris agentis, habebit omnes potentias animæ vegetatiuæ, & sensitiuæ, quæ producitur ab inferiori agente, & aliquid amplius hoc est potentiam intelligendi. Ad alia vero duo vltima argumenta respondet S. Thomas *1. parte quæst. 76. art. 1.* ad quartum, negando consequentiam, nam quamuis anima humana, sit forma informans, & actus corporis; tamen Intellectus, qui est eius facultas, nō est actus corporis, & ita, nō determinatur à corpore, nec fit ab ipso singularis, ad cognoscendum. Verum, quia aduersarij suam ipsorum opinionem, etiam auctoritate fulciebant, Eudemi, Theophrasti, Simplicij, & Themistij: præter antiquissimam Platonis auctoritatem, propterea dicimus, quod falsum est, ipsorum assumptum nullus enim ex prædictis, putauit Intellectum, non dare esse homini, & quidem quantum ad Platonem attinet: Eius sententiam, ex grauissimis Platonicis, fusius explicabimus in sequenti: quoad Simplicium, & Philoponum, clare ostendimus, iam ipsos contrarium sensisse, idem etiam sequenti capite, de cæteris recensitis monstrabimus. Quod attinet ad auctoritatem Nisseni, Nazianzeni, & Iustini Martyris, facit pro nobis, quia ipsi affirmarunt Aristotelem, statuisse animam humanam, esse formam informantem; quamuis negemus consequentiam inde ab ipsis deductam, quod propterea existimarit Aristot. animam mortalem. dicimus vero, vt alias etiam dicebamus, vel ipsos fuisse de-

deceptos auctoritate Alexandri, celeberrimi inter Peripateticos nominis; vel, quod verius est, in odium gentilis sapientiæ, vt ostenderent primores Gentilium Sapientes, in rebus maximis, turpiter errasse, vt patet ex verbis Iustini, qui circa eandem rem, & Platonem, & Aristotelem reprehendit, & hæc pro disputatione proposita, parcat mihi, oro, studiosus Lector, in re enim, tam ardua, prolixitas vitari non potuit.

An putarint Aristoteles, & antiqui Peripatetici, Intellectum humanum, esse in omnibus hominibus vnum, vt Auerroes existimauit, vel potius, in singulis, singularem, & ad ipsorum numerum multiplicatum. Caput XV.

VCCEDIT alia, præcedenti affinis, & proxima disputatio Auerroe auctore, non meo tantum; sed grauissimorum Philosophorum testimonio, & validissimis indicijs, vt infra fusius demonstrabimus, in Peripateticam Scholam primum inuecta, de Intellectus humani vnitate; vel multiplici eius substantia, hominibus singulis sigillatim attributa; quam consueto more, & pro suscepto instituto, ad mentem Aristotelis examinabimus, naturalis Philosophiæ limites non egressi. Existimauit Auerroes, ruditer Græcorum disciplinis imbutus, quippe qui, peregrinam immo extorrem sapientiam, barbaris vocibus balbutientem, auserat: Themistij potissimum obscuris verbis, & arcanis sensibus deceptus. Supposito, quod humanus animus, ex duplici constet substantia, vna mortali, scilicet, vegetali, & sentiente, altera, vero immortali, nempe intelligente, vnam esse in omnibus hominibus substantiam intellectiuam, quæ vna ex intelligentijs esset; vltima tamen, & infimi ordinis, quippe quæ non cælestibus orbibus; sed humanis, mortalibus corporibus adesset, at ipsis nequaquam per essentiam; sed per operationem tantum, coniuncta. Hanc vero eandem substantiam ex duabus conflari, vna, quæ se habet; vt materia, quæ cum receptiua sit formarum intelligibilium, quibus omnino caret, Intellectus potentia appellatur, & altera, quæ

se

ſe habet, vt forma, ſiue tamquam lumen, & habitus, & vt ars in artificialibus, efficiens, & de potentia, in actum, educens, quæ Intellectus agens, ſiue actu dicitur. Vtrum vero, hic Intellectus agens, ſubſtantia ſit, re diuerſa ab Intellectu potentia, an vero differat ratione tantum; ex Auerrois ſententia, quamuis apud eius aſſeclas ſit dubitatum, cum æque Intellectum agentem, partem animæ vocet, & Intellectum potentia; vt patet ex digreſſione, quinti commenti, tertij libri de anima. Tamen exiſtimo Intellectum agentem, alterius, & diuerſæ ſubſtantiæ, ab Intellectu potentia Auerroem poſuiſſe; ac Intellectum potentia, eſſe intelligentiam infimam, toti humanæ ſpeciei; vt proprio orbi aſſiſtentem, & ſingulis ſpeciei hominibus. Intellectum vero agentem, eſſe Deum, ſiue primam intelligentiam, qui intellectui potentia, ſiue poteſtate, coniunctus; Intellectum ſpeculatiuum generat; vt clare ipſemet, docuit, loco citato. quod vero Intellectum agentem exiſtimauerit Deum; patet ex eius verbis *3. de anima, commento 20.* prope finem, vbi inquit. *Et nos conuenimus, cum Alexandro, in modo ponendi Intellectum agentem, & differimus ab eo, in natura Intellectus materialis*. Certum autem eſt, vt ipſemet Auerroes dixit, multis in locis, Alexandrum exiſtimaſſe, Intellectum agentem eſſe Deum, Intellectum vero materialem eſſe corruptibilem, & propterea dixit Auerroes, ipſum conuenire cum Alexandro, in modo ponendi Intellectum agentem, & differre ab eo, in natura Intellectus materialis.

Statuit ergo Auerroes, Intellectum humanum, eſſe in omnibus hominibus, vnam ſubſtantiam, non ſolum, quia Intellectus agens, eſt vnus, quod etiam ab Alexandro dictum fuit, verum etiam; quia Intellectus potentia, qui proprie eſt Intellectus humanus, eſt vna quædam ſubſtantia, indiuiſe communicata omnibus, & ſingulis hominibus; ita vt, per ipſam, omnes, & ſinguli intelligant, & ſit vna quædam Intelligentia, omnium infima, toti ſpeciei humanæ, & ſingulis hominibus aſſiſtens; vel, vt aliqui alij Auerrois ſectatores loquuntur, totam humanam ſpeciem informans, ſingulis vero hominibus aſſiſtẽs. Hunc vero Intellectum immaterialem, & ingenitum; ac immortalem & impaſſibilem, & immixtum, extrinſecus aduenire, vt Ariſtoteles dixit: Vniri autem ſingulis hominibus; ſecundum actum primum, per propriam phantaſiam, quæ peculiaris eſt homini; ac propterea rationalis dicitur, penes vero operationem, quæ actus ſecundus appellatur, per Phantaſmata, in quibus ſpecies intelligibiles percipit. Rationem vero affert multiplicem, ſuæ huiuſmodi ſententiæ, quam etiam fuiſſe Ariſt. cenſuit, *lib. 3. de anima* in digreſſione cõmenti quinti.

Et

Et primo; Quia si Intellectus humanus multiplicatus est, & numerabilis, ad singulorum hominum numerum, & multitudinem; erit aliquid materiale, aut corpus; aut virtus in corpore, hoc est forma corporea; sed consequens, est falsum, ergo, & antecedens, probatur sequela maior, ex Aristotele *12. Metaphysic. partic. 49.* vbi inquit: *Quæcumque multa numero, materiam habent.* Minor autem supponitur, quia iam probatum fuit, Intellectum esse immixtum corpori, & immaterialem, & separabilem. Ergo Intellectus est vnus, & non multiplex ad numerum hominum. Secundo, si Intellectus non esset vnus in omnibus hominibus, tunc esset in singulis singularis; sed consequens est falsum, ergo & antecedens. Maior sequela est euidens, minor vero probatur ab Auerroe, multipliciter; primo, quia Intellectus esset forma singularis, & tunc esset Phantasma, & intelligibile potentia, intelligibile autem potentia, se habet tamquam obiectum mouens; quia cum fuerit actu intelligibile, mouet Intellectum, non autem; vt subiectum motum. Secundo, quia reciperet intelligibile singulariter, cum omne receptum, recipiatur; secundum modum recipientis, & ita, reciperet se ipsum, quod est impossibile; quia, omne recipiens debet esse denudatum à natura recepti. Tertio, quia non differret Intellectus à sensu; vel imaginatiua; quia Intellectus intelligeret singularia, quemadmodum sensus, & imaginatiua, existens ipse singularis, vt illa. Quarto; quia res in anima existentes, non differrent à rebus extra animam, cum ambo sint singularia. Præterea, probat tertio, Intellectum non esse multiplicatum; quia, si esset multiplicatus, tunc eadem res intellecta, siue conceptus eiusdem rei, intellectæ à diuersis hominibus, esset numero diuersus, & idem specie, vt verbi gratia: equus, Intellectus, à me, &, te, siue conceptus equi, in me, &, te, erit numero diuersus, & idem specie, hoc autem est absurdum, & impossibile; quia tunc duo illi conceptus habebunt, alium conceptum formalem, in quo conueniunt, & rursus, ille conceptus, in quo conueniunt, cum recipiatur pariter, in intellectibus diuersis, singulariter, erit diuersus numero, & idem specie, & ita de singulis; dabitur ergo processus in infinitum. Amplius, & quarto, si Intellectus non est vnus, in omnibus hominibus; sed diuersus, tunc magister non poterit eandem scientiam communicare discipulo, quod est falsum, probatur sequela: quia, aut præceptor communicat discipulo, scientiam, vnam specie, & diuersam numero; aut vnam specie, & numero, non vnam specie, & diuersam numero; quia tunc, scientia quæ est in præceptore, esset forma quædam naturalis, generans sibi simile in natu-

natura, vt forma ignis, cum generat alium ignem; ergo præceptor communicat discipulo, scientiam eandem specie, & numero, quod fieri non potest, nisi Intellectus, qui est subiectum scientiæ, in vtroque sit idem numero. Quinto, hoc idem probat, alio argumento, in tractatu, quem inscripsit, Destructio, Destructionum, Philosophiæ Algazelis. Disputatione prima, tali pacto, si Intellectus est multiplicatus numero, & immortalis, dabitur infinitum actu, quod est falsum. & impossibile; vt Philosophus docuit 3. *Physicorum*. Ergo, probatur sequela maior; quia supposito, quod Mundus sit æternus, & pariter species humana, sit æterna; vt Aristoteles censuit, erunt actu infinitæ animæ, siue infiniti Intellectus, infinitorum hominum, qui fuerunt. Sexto, colligit Auerroes *3. de anima commento quinto*, hanc suam sententiam esse veram; quia hac posita, soluuntur omnes quæstiones, quæ emergunt ex immortalitate animæ, saluis omnibus principijs Aristotelis. Ita enim, & Intellectus semper intelliget, cum Phantasia, quamuis enim separabilis sit, ab hoc, & illo homine, tamen inseparabilis erit, ab omnibus hominibus, & non erit æterno tempore otiosus, nec erit semper, à corpore separatus, & cum sit immortalis, erit ingenitus, & cum extrinsecus adueniat, non incipiet esse, neque per generationem, neque per motum, & cum separabitur, corruptis singulis hominibus, non desinet esse, neque alium modum essendi, aut intelligendi coactus erit accipere, nec erit separatorum intellectuum multitudo, infinita actu; neque alia multa, cogentur naturales Philosophi ponere, quæ iuxta propria principia, ipsorum disciplina abhorret, vel saltem naturali lumine non assequitur. Hoc vltimum argumentum, & aliud proxime recitatum, fuerunt tanti ponderis; vt omnes fermè, qui hucusque, de animi humani immortalitate, ex Aristotelis dogmatibus, & principijs disputarunt; vel etiam disputationes monumentis consignarunt, aut Alexandri sententiam sint sequuti; vel, si ipsam sunt auersati, in hanc Auerrois concesserunt, duobus tantum exceptis, non solum Peripateticæ; sed etiam veræ Philosophiæ strenuissimis defensoribus: Alberto Magno, & Sancto Thoma, Viris, doctrina, non minus quam sanctitate ingentibus, quorum nomine, Dominicana Familia, quamuis Eroum parens fæcundissima, non solum de Christiana Republica, verum etiam de toto humano genere, bene merita semper erit; Dixi autem de toto humano genere, & non solum de Christiana Republica, nam etiam Barbaris, tantorum virorum lumen affulsit. Constat enim fide digno, grauissimorum hominum testimonio; Selimum, Magnum illum Turcarum Tirannum,

Mariti-

Vnitate Intellectus contra Auerroem, tamen & ego, non solum pro veritate; sed etiam pro Aristotelis sententia, certare non dubitabo, nequaquam omnes, quas vnusquisque apud prædictos legere potest, rationes, ambitiose congerens; sed præcipuas tantum, atque validiores, quæ ex naturæ principijs petitæ sunt, afferens, illasq; aduersus recentiũ aliquorum responsiones, qui ipsis pro Auerroe respondere sunt ausi, tueri, ac roborare, potissimum vero hæc sententia Auerrois excussa, immo funditus extirpata fuit, ex ijs quæ præcedente capite diximus; vel potius demonstrauimus, quod Intellectus tribuat esse homini, vt forma, & gradus, siue particula animæ, vt verbis Aristotelis loquar, non autem assistat tantum, vt motor, & operationem tribuens, quæ si vera sunt (vt conati fuimus demonstrare, & etiam ni fallor demonstrauimus) profecto totum de vnitate Intellectus corruet figmentum. Contra quod primo ita inuehimur. Vnius rei vna est forma, ergo multarum rerum multæ sunt formæ. consequentia est euidens ex notitia terminorum. Antecedens vero est certissima, apud omnes homines; sed potissimum apud Aristotelem, tum *7. Metaphysic. partic. 45.* vbi inquit. *Quorum substantia est vna, & quodquid erat esse, est vnum, & particula 57. Cum autem, vnum dicatur, sicuti & ens, & substantia vnius vna, & quorum, vna numero, vnum numero. Manifestum, quod neque vnum, neque ens, contingit substantiam esse rerum* & *2. de anima partic. 7. Vnum, & esse, cum multipliciter dicatur, quod proprie est, actus est.* Sed omnes homines sunt multi homines. ergo omnium hominum sunt multæ formæ, non vna forma, ergo omnium hominum non est vnus Intellectus, cum iam probatum fuerit Intellectum esse formam. Hieronymus Pontanus lib. 7. de Immortalitate animæ *cap.* 7. cum huius argumenti validitatem, & efficaciam aperte confessus fuisset. Respondet distinguens esse vniuscuiusque rei, quod à forma habetur, in esse specificum, & in esse numericum, ex quo ad argumentum, & primo ad authoritatem Aristotelis, *quorum substantia est vna, & quodquid esse, est vnum.* Aut specificum, aut numericum. Secundo ad minorem, in qua dicitur; sed omnes homines, sunt multi homines, siue multorum hominum, multiplex est esse, si de esse numerico intelligatur, concedit; si autem de esse specifico negat; veluti enim omnes homines numero inter se differunt, & sunt multi, ita vnius speciei communione omnes homines dicuntur, vnus homo. hoc vero confirmat eiusdem Aristotelis auctoritate loco nuper citato *7. Metaphysic. partic. 57.* vbi dixit. *Cum autem, vnum dicatur, sicuti, & ens, & substantia vnius, vna, & quorum, vna numero, vnum numero.* Quibus verbis aperte distinguere videtur, esse

numericum, ab alio esse, nempe specifico; vel generico. hanc vero responsionem sæpius vsurpat, in responsione ad argumenta, contra vnitatem; sed ipsa omnium vanissima est, & Aristoteli ex diametro aduersatur, supponit enim hæc responsio Ideas, cum esse specificum, re ipsa, ab esse numerico, distinguat; cuius contrarium vbiq; Aristoteles sensit; ac potissimum *7. Metaphysic. partic. 45.* vbi Ideas impugnās, hæc habet verba. *Videtur autem etiam vniuersale, causa quibusdam esse maxime, ac esse principium ipsum vniuersale, quare de hoc etiam tractemus. Videtur namq; impossibile substantiam esse, quodcumque eorum quæ vniuersalia dicuntur. Prima namq; substantia vniuscuiusque, quæ propria cuiusq; est, quæ alij non inest. Vniuersale vero, commune, hoc enim dicitur vniuersale, quod pluribus natura aptum est inesse. Cuius igitur hoc erit substantia? aut enim omnium, aut nullius, omnium vero non est possibile, vnius autem si erit, cætera quoque hoc erunt, quorum enim substantia, vna, & quodquid erat esse, vnum: ipsa quoque vnum sunt.* Quibus idem prorsus affert argumentum, ad impugnandas Ideas, quod nos attulimus, ad oppugnandam Intellectus vnitatem; ac propterea eadem nuper assumpsimus. Et eodem libro *cap. 19. partic. 57. & 58.* vbi inquit: *Cum autem vnum dicatur, sicuti, & ens, & substantia vnius vna, & quorum vna numero, vnum numero. Manifestum quod, neque vnum, neque ens, contingit substantiam esse rerum, sicuti, neque elemento esse, aut principio; sed quærimus, quid ergo principium? vt ad notiora referamus. Magis igitur his, substantia est Ens, & vnum, quam principium, & elementum & causa; sed necdum ista, si nec aliud quidem commune vllum, substantia est, nulli enim inest substantia, nisi sibi ipsi, & habenti eam, cuius substantia est. Item ipsum vnum in pluribus non erit simul, commune vero simul in pluribus est; quare patet, quod nihil vniuersalium separatim præter singularia est. Sed, qui formas dicunt, partim recte dicunt, separantes eas, si substantiæ quidem sunt, partim non recte, quoniam vnam in multis formam dicunt, causa vero est, quod non habent reddere, quæ nam tales incorruptæ substantiæ præter singulares sensibiles sint. Faciunt igitur easdem specie his, quæ sunt corruptibiles, has enim cognoscimus, ipsum hominem, & ipsum æquum, addentes vocabulum ipsum; sensibilibus, attamen etiam si non videremus astra, nihilominus, vt puto, essent substantiæ perpetuæ, præter eas quas nos sciremus, quare nunc quoque, si non habeamus quæ nam sint, necesse tamen fortassis fuerit aliquas esse. quod igitur nec eorum quicquam, quæ vniuersalia dicuntur, substantia sit, nec vlla sit substantia ex substantijs, patet.*

Quæ verba adeo clara sunt; vt expositione non indigeant, & adeo ad rem, vt consulto ad oppugnandam Intellectus vnitatem, ab Aristotele videantur conscripta. Animaduertenda autem sunt illa.

Quare

Quare patet, quod nihil vniuersalium separatim præter singularia est. His enim præcise aboletur figmentum hoc, de duplici esse, specifico, & numerico, esse enim specificum, non differt, re, ab esse numerico, cum nihil vniuersalium separatim sit: præter singularia, quod idem 1. *de anima partic. 8.* Philosophus dixerat: *Vniuersale, aut nihil est, aut posterius est.* Vana igitur est responsio, quod in homine sit duplex esse, à duplici forma, vnum specificum, ab Intellectu, qui vnus existens, informat totam speciem, & alterum numericum à cogitatiua, qua sigillatim singuli homines constituuntur. Ad prædictum argumentum, quod primo contra Auerroem torsimus, reducuntur quinque, prima, quæ afferuntur à S. Thoma 2. *contra gentes cap. 37.* & alia 7. pariter prima ab Alberto recitata, in libello de Vnitate Intellectus, contra Auerroem *cap. 5.* Hæc autem, cum ex eodem fonte oriantur, & ab vno quoque, vt disposita sunt, apud prædictos legi possint, consulto prætermittuntur. Satis enim est viris doctis, ad quos nostrum hoc dirigitur opus; præcipua monstrare loca, ex quibus multa argumenta, & ad libitum suppetere possunt. Alterum vero argumentum, siue alter locus, ad eruenda argumenta, in hac disputatione est, ex operatione Intellectus humani, siue, vt aliqui Auerrois fautores dicunt, humanæ animæ, quam ipsi ex Intellectu potentia, & agente componunt, vt initio dicebamus. Existimauit autem Auerroes prædictum Intellectũ, vniri singulis hominibus per phantasiam, peculiarem ipsis, quam cogitatiuam appellat, atque ita huius Intellectus operationem, in singulis, ac diuersis hominibus, diuersam, & singularem fieri, ex diuersis phantasmatibus, quæ à diuersis singulorum hominum phantasijs, ipsi suppeditantur, ad opus intelligendi, quibus suppositis facile duas instantias, quas ipse sibi obiecerat 3. *de anima comment. 5.* dissoluit. Erant autem instantiæ, si Intellectus non esset in pluribus hominibus multiplicatus; sed vnus, tunc vnicum esset in omnibus hominibus esse, & ita ego essem per esse tui, & tu esses, per esse mei, quod est absurdum. Præterea, quando tu aliquid intelligeres, ego etiam, illud idem intelligerem, & sic de singulis hominibus, quare vno tantum homine erudito, omnes essent scientes, & ita pariter; vno ignorante, omnes ignorarent, vnico existente in omnibus hominibus principio intelligendi, & vno numero subiecto scientiæ, & ignorantiæ. Ex his vero duabus instantijs, multæ aliæ deducuntur, & primo ex prima. homo non esset corruptibilis, quatenus homo, cum sit homo per Intellectũ, qui corrupto hoc, aut illo homine adhuc superest, in cæteris. Secundo, daretur Metempsycosis, siue transmigratio animarum, quia ea-

dem numero anima, quæ fuit in Petro, erit postea in Ioanne; Tertio aliqua substantia vna in se, esset simul vna in multis, quod non datur extra cogitationem, & in re, modo Intellectus est vnum in se; quia est substantia per se subsistens, & vna intelligentia, vt dixit Auerroes, quare veluti vna intelligentia, non est in multis orbibus, ita vnus Intellectus, non potest esse in multis hominibus. Quarto vna & eadem substantia esset in extremis subiectis, ac locis, absque eo, quod sit in medio, hic enim Intellectus esset in Petro, qui degit Romæ, & in Alphonso, qui degit apud Indos absque eo, quod sit in aere intermedio. Quinto posita hac sententia, adhuc remanent multæ, & difficillimæ quæstiones, quæ ex ipsa non soluuntur; vtputa, quomodo sine motu, aut generatione, singulis hominibus accedat in ipsorum ortu, & in eorumdem interitu recedat. Præterea latebit finalis causa, quæ præcipua est in naturalibus rebus, & omnium potissima, cur nam coniungatur corpori huiusmodi Intellectus, cum sit substantia completa, ex actu, & potentia; immaterialis, & immortalis, immixta corpori, & quoad esse, & quoad operari, nec sit actus, aut forma corporis, quin immo, vna sit quædam intelligentia, vt Auerroes docuit loco sæpius citato *3. de anima comment. 5.* Ex altera vero instantia, non minora deducuntur absurda, & primo, scire esset reminisci, non autem de nouo fieret. Secundo Intellectus potentia, non daretur. Tertio aliqua forma materialis esset perfectior, & nobilior forma simpliciter immortali. Quarto possent simul esse in eodem duæ contrariæ, aut contradictoriæ opiniones, de eadem re. Si enim vnus opinaretur, solem esse pedalem, alter vero non; sed esse maiorem terra; in vno communi vtriusq; Intellectu essent hæ duæ opiniones contradictoriæ. Quinto iuxta hanc sententiam, anima intellectiua, siue Intellectus, nullo pacto cum homine coniungetur, nec vt actus primus, nec vt actus secundus, quare homo nullo pacto erit rationalis. Sexto, ex hac positione non euitatur, quin Intellectus humanus, sit mortalis, & alia quamplura, quæ breuitatis causa omittimus. Veluti autem Auerroes, ex suppositis, ad ea, quæ contra propriam sententiam obiecerat argumenta, respondere conatus fuit, ita, & eius sectatores, ex ijsdem, & alijs, proprio marte, excogitatis, instantijs reliquis, satisfacere, studuerunt.

Hæc autem omnia, nunc sigillatim examinabimus. Respondet Auerroes primo argumento, quo dicebatur si Intellectus esset vnus numero in omnibus, ego essem per esse tui, & tu per esse mei; negando sequelam, nam quamuis in omnibus hominibus, vnus sit Intelle-

ctus;

ctus, tamen non propterea sequitur, quod in omnibus sit vnum esse, cum ab intellectu non tribuatur esse; sed operatio tantum, esse autem vnicuique proprium, à cogitatiua, quæ singulis hominibus propria, ac singularis est, prouenit. Sed hæc responsio satis superq; fuit præcedente capite argumentis validissimis expugnata tamquam fatua, & irrationalis, quæ homines brutos, & irrationales reddere nititur, quare non est iterum aggredienda. manente iam in suo robore argumento. Non tamen destitit Achillinus, vt semel susceptam prouinciam vnitatis tueretur, etiam reclamante Auerroe præceptore, aliter respondere, quolibeto 3. dubio 2. quem sequuti sunt; Antonius Bernardus Mirandolanus lib. 32. suæ Monomachiæ sectione 2. & eius discipulus Hieronymus Pontanus *lib. 6. de immortalitate animæ.*

Existimarunt hi viri, Intellectum illum vnicum, absolute totam speciem humanam informare, at vero simul cum cogitatiua, singulis hominibus tribuere esse, quo supposito respondent etiam ad argumenta, quibus præcedente capite probatum fuit, Intellectum tribuere hominibus esse, & inquiunt, non sequi; etiam si Intellectus tribuat esse, & sit vnus in omnibus hominibus, quod ego essem, per esse tui, & super esse mei: nam ad esse singulorum hominum, non sufficit Intellectus, qui est in omnibus vnus; sed adhuc requiritur cogitatiua, quæ in singulis hominibus est peculiaris, ex qua, diuersum est, esse meum, ab esse tuo. Volens autem hoc declarare Mirandulanus, exemplum affert de composito substantiæ, cuius essentiam complent, & materia, & forma, & tamen quamuis materia sit in omnibus vna, nihil impedit quin composita sint diuersa, cum à materia, non sit totum esse, & adhuc requiratur forma, à qua singulis tribuitur completum esse. In hac vero responsione, neque ipsi ad mentem Auerrois, cuius opinionem tueri student, neque ad mentem Aristotelis, neque ex veritate loquuntur. non ad mentem Auerrois, nam Auerroes nullibi affirmauit, hunc Intellectum informare; vt dicunt, speciem humanam, neque singulis hominibus tribuere esse, etiam imaginatiuæ coniunctũ, quin immo contrarium statuit, loco toties citato 3. *de anima comment. 5.* dum inquit, illum esse, vnam quamdam intelligentiam, quamuis omnium infimam, quod si ipsis nihil absurdum videtur, intelligentiã aliquam, posse tribuere esse corpori, cum dicant etiam intelligentias orbium, eisdem hoc ipsum præstare. Meminisse vtiq; debemus Aristotelem, non de prima tantum; sed de omnibus 8. Physicorum contrarium demonstrasse, dum inquit: Motorem cœli, nullo pacto esse virtutem in corpore, siue in magnitudine, nam neque in magnitu-

dine finita, quia tunc finita virtus esset, nec posset perpetuo, & infinito tempore mouere, nec in magnitudine infinita, quia non datur. Neque ad mentem Aristotelis loquuntur, cum ipsi ex Auerrois sententia, esse commune, hominibus ab Intellectu impertiri, esse autem indiuiduum, & singulare, à cogitatiua affirment. Cuius contrarium docuit Aristoteles, tum *2. de generatione animalium cap. 3.* dicens: in foetibus primum vegetalem animam haberi, sensualem vero tempore procedente recipi, ac deinceps rationalem, qua homo est. Rationem autem reddit, quia non simul animal fit, & homo, nec animal, & equus, finis enim postea contingit, proprium autem est finis cuiusq; generationis, volens autem hoc peculiariter generationi hominis applicare, subiungit: *Quamobrem de mente etiam, quo nam tempore, & quomodo, & vnde eam recipiant, quæ principium id participāt plurimum dubitatur.* Quibus omnibus ex verbis, manifeste constat, Aristotelem statuisse, quod in homine, esse sensuale, est esse genericum, & commune, esse autem rationale est esse proprium, & vltimum, quod est finis, & terminus generationis; ac propterea, cum dixisset, ex quo nam principio habeantur, animā vegetalis, & sensiens, magnam dubitationem esse, de mente, siue Intellectu, tamquam de vltima hominis perfectione asseruit, prædicta autem Auerrois sectatorū doctrina, ex diametro his, quæ hoc loco Aristoteles docuit aduersatur, dicunt enim ipsi, ab Intellectu impertiri hominibus esse commune, à cogitatiua vero, quæ proculdubio est sensitiuæ gradus, dari esse vltimum, & constitutiuum hominis vniuscuiusque. Tum etiam *2. de anima partic. 29. 30. & 31.* vbi inquit, ita haberi in anima quemadmodum in figuris; vt in eo, quod est deinceps, id quod prius est contineatur. Recensetur autem inter cæteros animæ gradus *partic. 29.* ab Aristotele Intellectiuus, tanquam vltimus & postremus, ergo sensitiuum in ipso continetur tamquam, quid prius, cogitatiua igitur, quæ est potentia sensitiuæ, non potest se habere, vt vltima perfectio ad intellectiuam, vt ipsi statuunt. Repugnat præterea hæc sententia veritati, & rei naturæ, non enim potest intelligi, quomodo ab Intellectu, & phantasia, quæ sunt diuersæ formæ tribuatur vnum esse, nisi quatenus, vna dat esse incompletum, & se habet in potentia, ac vice materiæ; altera vero dat esse completum, & se habet tamquam forma; vt clarum est ex Aristotele, & ipsimet aduersarij confitentur, quod si hoc est verum, aut Intellectus dat esse incompletū, & cogitatiua dat esse completum; vt ipsi statuunt, & in hoc Aristoteli contradicunt; quia fatentur Intellectum tribuere esse commune omnibus hominibus, cogitatiuam vero, quæ est sensitiua,

esse

esse constitutiuum, vniuscuiusque hominis singularis, quod est esse vltimum, aut cogitatiua dat esse incompletum, & intellectiua dat esse completum, vt rei veritate dicendum est, si ex Aristotelis sententia loquimur, & tunc bene concludit argumentum, quod si vnus est in omnibus Intellectus, ego essem, per esse tui, & tu esses, per esse mei. Quod autem verum sit, posito quod homo habeat esse ab imaginatiua, & ab intellectiua forma; vt ipsi statuunt, ab imaginatiua haberi esse incompletum, ab intellectiua vero esse completum, manifestum est; quia imaginatiua est forma imperfectior, quare potest esse ordinata ad vlteriorem perfectionem, & ita, se habet loco potentiæ, & vt genus, genus enim materia est: intellectiua vero cum sit forma perfectior, se habet vt forma, & actus; ita enim ordinatur forma generica, ad formã specificam, vt fuse Aristot. docuit *7. Metaphysico. partic. 43.* ac propterea optime Aristot. dixit, loco citato *2. de generatione animal.* primo haberi formam sensitiuam, qua animal est, & vltimo rationalem, qua est homo, idem autem est homo, & hic homo, cum homo non differat, ab hoc homine, penes formam; sed penes conditiones indiuiduantes tantum, quæ sunt accidentia.

Primum igitur argumentum, neque ab Auerroe, neque ab eius sectatoribus soluitur; sed manet in suo robore. Nunc reliquas instantias, quas aliqui ex hoc ipso deduxerunt, & nos ante breuiter adnotauimus, consideremus. Ego certe, vt ingenue loquar, aliquas ex ipsis non satis magnifacio, cum, aut nihil concludant, aut satis debiliter, tamen vt omnibus satisfaciam, percurram paucis. Erat prima, Si Intellectus esset vnus, homo non esset corruptibilis, quatenus homo; quia, in reliquis hominibus maneret. Hæc pariter concludit, si Intellectus sit multiplicatus, quare, si aliquam vim habet, illam habet contra immortalitatem, nos vero eam soluemus in sequenti libro, cum reliquis huiusmodi argumentis; sed nunc, pro tempore, respondemus, quod homo, vt homo corrumpitur, quia compositum perit, quamuis aliqua eius pars non desinat esse, vt in cæteris corruptibilibus fit, quãuis materia prima, ex qua etiam constant, non corrumpatur; sed maneat. Argumentum de Metemphycosi, siue transmigratione animarum, rei veritate, deducitur ex hac Auerrois sententia; sed non multum habet roboris, cum non apud omnes Peripateticos, absurda visa fuerit. Quinimmo Bessario Cardinalis Nicenus, libro 2. contra Calumniatores Platonis *cap. 7.* Aristotelem hoc minime negaturum dicit: & Gaspar Cardinalis Contarenus *lib. 1. de immortalitate animæ*, aduersus Pomponatium, in responsione ad quartum argumentũ, inquit,

opinionem hanc de animarum transmigratione, ex Aristotelis sententia, probabiliter substineri posse, nec propterea in pytagoreas fabulas, quas Aristoteles *1. de anima* damnauit, nos incidere. Nec absurdum est, apud eumdem, Intellectus transmigrationem, in varia corpora, affirmare, quamuis hoc idem, de anima, absurdum, & impossibile dixerit, alia enim ratio est de anima; quam de Intellectu; anima enim, cum sit actus, & Entelechia corporis certum sibi atque determinatum corpus destinat, cuius est actus, nec ob aliam rationem in Pytagoram inuehitur, quam quod nulla habita corporum ratione, ipsis animas adaptabat, vt *1. de anima partic. 53.* testatum reliquit, his verbis: *Hi autem solum conantur dicere, quale quid sit anima; de susceptiuo autem corpore, nihil amplius determinant, tamquam possibile sit, secundum Pytagoricas fabulas, quamlibet animam, quodlibet corpus ingredi, similiter itaque dicunt, atque si quis dicat, Tectonicam in fistulas ingredi, oportet enim artem quidem vti instrumentis, animam autem corpore.* At vero Intellectus, cum nullum sibi determinet organum, varijs corporibus poterit perfectionem tribuere, modo tamen sint humana, hoc est sensitiua, & humana imaginatiua prædita, quibus Intellectus aduenit tamquam vltima, & specifica forma, quæ constituit, & hominem, & talem hominem. Hæc autem sententia quamuis, secundum veram philosophiam sit falsa, tamen ab Aristotelis principijs non est aliena, quomodo vero ad hoc idem, non sequatur absurdum de reminiscentia, toties ab Aristotele impugnatum, paulo infra monstrabimus. Tertium argumentum, quo dicitur, naturam aliquam, vnam numero, non posse esse totam in multis, extra intellectum, est insolubile, supposito, quod Intellectus sit forma informans, vt iam probatum fuit, at vero si hoc non fuerit probatum, vt existimauit Auerroes, qui ipsum statuit assistentem, non concludit, nam quod omnino immaterialiter recipitur potest recipi totum in singulis, & totum in omnibus; vt patet de lumine, de sono, & alijs sensibilibus. Totam igitur vim accipit hoc argumentum, ex primo argumento; Hac eadem solutione satisfit etiam, propositæ quarto loco instantiæ. Quinta instantia, nihil habet peculiare contra hanc sententiam, nam eadem, quæ supposito vnico Intellectu, quomodo sine motu, aut generatione, accedat; vel recedat, in ortu, & interitu affertur, supposita multitudine Intellectuū afferetur, quare si aliqua erit, pro multitudine, aduersus hanc instantiam solutio, erit etiam pro vnitate. Ad sextam, & vltimam instantiam, nullam video solutionem, si enim Intellectus non est forma corporis; sed est vna quædam intelligentia, non poterit assignari causa, quare vniatur corpori,

pori, cum namq; ipsi non vniatur, vt sit principium dans esse, neque vnietur, vt sit principium operationis, prius etenim est esse actum primum, quam esse actum secundum, neque potest esse actus secundus, sine actu primo, quare si negatur de Intellectu, quod sit vnicuiq; homini principium, vt actus primus, siue quantum ad esse, negabitur de eodem, quod sit illi principium quoad operari, siue in actu secundo, nisi valde improprie loqui velimus, vt de operatione aurigæ in curru, aut Nautæ in Naui, non tamen vt auriga, aut, vt nauta sunt; sed, vt homines, Intellectus enim ita sumptus, vt illum sumit Auerroes, nullum habet respectum ad corpus, quemadmodum, neque homo ad currum, vel ad nauem quatenus homo est. Alterum vero argumentum, quod sibi ipsi obiecit Auerroes, ab operatione huius Intellectus, quæ, vna numero esset in omnibus, & alia quæ ex ipso pariter deducuntur, validissima omnino existimo, & quæ nullam admittant solutionem, ex quo factum est, vt Sanctus Thomas, qui optime vim eorum cognouit ipsis potissimum, Auerroem, & eius sectatores vrgeat, quare ipsorum validitatem, & efficaciam breuiter considerabimus. Erat primum argumentum, si vnus numero esset in omnibus Intellectus, vna numero esset in omnibus scientia, quare, cum aliquis rem aliquam intelligeret, & sciret, eamdem alius, quinimmo, & omnes scirent. Negat Auerroes consequentiam, & rationem reddit, quia phantasia, quæ subministrat Intellectui materiam obiectiuā, hoc est phantasmata, non est in omnibus, vna; sed diuersa, pro diuersitate singulorum hominum, ex quo fit, vt sint diuersæ in singulis intellectiones, at hæc responsio non tangit punctum argumenti, qualitates enim, & accidentia, si sunt vnius speciei, non multiplicantur ratione efficientis vnius specie, numero diuersi; sed tantum ratione subiecti, efficiens enim vnius speciei quamuis sit numero multiplicatum, non producit in vno subiecto, nisi vnam actionem, vt si sint duo ignes non producent in vno subiecto, nisi vnam talē factionem. Ergo scientia, cum sit accidens, & qualitas, cuius subiectum est Intellectus non poterit multiplicari in multis hominibus, vnico existente in omnibus Intellectu, ob numericam diuersitatem phantasmatum, cum phantasmata in intellectione se habeant, vt motiua, & efficientia, vt docuit Philosophus *3. de anima partic. 39.* vbi dixit: *quod phantasmata sicut sensibilia sunt, præterquam quod sunt sine materia*. Quare, si vnus intelligat vnam rem; vel habeat vnum habitum alicuius scientiæ, & reliqui omnes homines, qui habebunt eadem specie phantasmata, illius rei; vel illius scientiæ, habebunt notitiam, quamuis phantasmata sint

numero

numero diuersa. Quinimmo cum phantasmata, nequaquam intelligantur, vt phantasmata, & singularia sunt; sed sub ratione vniuersali, quatenus representant speciem intelligibilem, quamuis ipsa sint numero multiplicata, tamen vnius speciei causant intellectionem, atque ita nullo pacto diuersitas, & multiplicatio phantasmatum, poterit causare diuersitatem intellectionum in multis hominibus, vno tantum Intellectu præditis, vnus enim equus semel ab Intellectu immaterialiter receptus, representabit omnibus hominibus totam equinã speciem. Hoc argumentũ proculdubio validissimum, & irrefragabile, inter cætera affert Sanctus Thomas *2. contra gentes cap. 73.* Conantur aliqui, ex recentioribus responsionem colligere ex his, quæ vltimo diximus, atque ita concedunt, vnam esse specie vnius rei in omnibus hominibus intellectionem, non autem numero. Sed vana est ipsorum responsio, quamuis enim dictum sit, vnum esse specie obiectum representatũ per diuersa numero phantasmata, tamen non conceditur hunc eumdem conceptum esse vnum specie in omnibus hominibus, & numero multiplicatum; sed dicimus esse vnum numero in omnibus, ob vnum numero subiectum, in quo recipitur, nempe Intellectum, vt ipsi dicunt, cum qualitates & accidentia vnitatem, aut multiplicationem accipiant à subiecto, in quo sunt, vt diximus ante.

Conatus etiam fuit Auerroes, vt refert Sanctus Thomas eludere hoc argumentum negando Intellectionem, siue species intelligibiles, & habitus scientiarum recipi, in Intellectu, vt in subiecto, cum ipse statuerit, ea recipi potius in phantasia; sed infringit valide, responsionem hanc Sanctus Thomas: nam in eodem subiecto generatur habitus, in quo recipiuntur actus, ex quibus fit ille habitus, vel in quo est principium producendi actus similes, secundum illum habitum; cum ex *Aristotele 2. Ethicorum*, ex similibus actibus fiant similes habitus, & ex similibus habitibus producantur similes actus, at vero, actus intelligendi recipiuntur in intellectu, non in phantasia, & habitus scientiarum secundum quos potentes sumus ad actus sciendi, reperitur in intellectu, cum habitus sint ex parte potentiæ, & perficiant potentiam; non autem ex parte obiectorum. ergo habitus scientiarum siue intelligibilia, & intellectiones recipiuntur in intellectu; non autem in phantasia, quod si videatur phantasia esse causa, vt aliqui facilius, vel difficilius addiscant, vel intelligant, iuxta meliorem, aut deteriorem phantasiam; hoc prouenit, tamquam ex dispositionibus remotis, quemadmodum aptitudo mentis, ex mollitie, & bona temperatura carnis, vt Aristot. dixit; Molles carne, apti mente, confert

fert

fert autem bona diſpoſitio imaginatiuæ ad præparanda phantaſmata, vt clarius ab intellectu agente illuminentur ad clariorem, & faciliorem intellectionem; non autem ad diſponendam potentiam, in qua recipitur intellectio, vel ex qua prouenit intellectio. præterea, alio argumento falſitatem huius reſponſionis oſtendit, nempe, quia ſcientiæ ſunt habitus per demonſtrationem acquiſiti, vt Philoſophus primo poſteriorum, concluſiones autem demonſtrationum, & præmiſſæ ex quibus deducuntur; vniuerſales ſunt, quare in intellectu ſunt, qui cognoſcit vniuerſalia, non autem in phantaſia, cuius cognitio, vltra particularia non protenditur. Sed videamus, quomodo reliquæ deducantur inſtantiæ. erat altera inſtantia. ſcire non fieret de nouo, ſed eſſet reminiſci: hoc manifeſte ſequitur, ſi idem numero intellectus, qui fuit, in ante mortuis hominibus, ſit denuo in alijs naſcentibus, vbi enim talis intellectus fuerit prius habitibus, & diſciplinis imbutus, ſalua remanente eius ſubſtantia; eiſdem pariter in cæteris imbutus erit; vbi igitur aliquis addiſcet, nequaquam nouam acquiret diſciplinam; ſed eam quam ante habuit recordabitur. Ad hoc argumentum reſponderet pariter Auerroes; & eius ſectatores reſpondent, negando ſequelam; cum enim imaginatiua perierit, non poteſt amplius fieri diſciplinarum, quas antea habebat anima, recordatio. pro hoc vero clarum afferunt Ariſtotelis teſtimonium *3. de Anima particula 20.* vbi reſpondens tacite obiectioni, quæ ex eo poterat oriri, quod dixerat intellectum agentem, eſſe ſeparatum; immortalem, & perpetuum; inquit: *Non reminiſcimur autem, quia hoc quidem impaſſibile, paſſiuus vero intellectus corruptibilis; & ſine hoc nihil intelligit.* Paſſiuum vero intellectum phantaſiam dixit; Omnium expoſitorum conſenſu, vno excepto Alexandro, ſiue eius aſſeclis. Aduerſus hanc reſponſionem dicitur, quod quamuis intellectus nihil intelligat ſine phantaſia, vt alibi etiam Ariſtoteles dixerat; tamen non propterea ſequitur obiectum proprium, & adæquatum intellectus, eſſe phantaſmata; cum intellectus phantaſmata non intelligat quippe quæ ſingularia ſunt; ſed cum phantaſmatibus. Quare male vertit *Argylopilus 3. de anima partic. 39.* (parcat mihi, vir alioquin ſumma laude dignus) dum vertit, ita Ariſtotelis verba. *Et cum ſpeculatur, neceſſe eſt ſimul, phantaſma aliquod ſpeculari.* Cum in Græco codice ita legatur ὅταν τι θεωρῇ ἀνάγκη ἅμα φαντάσμα τι θεωρεῖν, quæ verba, ſi, vt manent reddantur, ita habent.

Et cum ſpeculatur, neceſſe eſt cum phantaſmate ſpeculari. Cauſa autem erroris eſt, eo quod non eſt legendum, diuiſim φαντάσμα; τι; quaſi, illa dictio; τι; ſignificet idem, quod, aliquid; ſed coniunctim pro datiuo

uo caſu, nominis φαντάσματα; cum quo, coniungitur illa propoſitio, ἅμα; quam vertit Argiropylus (ſimul) ſignificat autem pariter, & (cum) vt, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ. cum die ἅμα τῇ νυκτί. cum nocte, atque ita verba conſona ſunt ſenſui Ariſtotelis, alias ſibi ipſe contradiceret, qui intellectum ſine conditionibus materiæ intelligibilia percipere ſtatuit. phantaſmata autem, cum conditionibus materiæ ſunt, & ſingularia. Intellectus igitur obiectum; ſunt ſpecies intelligibiles non phantaſmata; cum phantaſmata ita ſe habeant ad intellectum quemadmodum ſe habent ſenſibilia ad ſenſum; vt optime docuit idem philoſophus eadem *partic. 39. tertij de anima*; ſtatim atque dixerat, neceſſe eſſe, intellectum cum intelligit, cum phantaſmate ſpeculari; ſubdens. *Phantaſmata autem, velut ſenſibilia ſunt, præterquam quod ſunt ſine materia.* Quibus in verbis animaduertendum eſt, quod dicit phantaſmata eſſe, ſicut ſenſibilia, quæ ſunt in materia; nullā enim aliam aſſignat differentiam inter ſenſibilia, quæ mouent ſenſum & phantaſmata, quæ mouent intellectum, niſi quod ſenſibilia ſunt in materia, phantaſmata vero ſunt ſine materia. ex quo, ita arguo. Senſibilia quamuis ſint in materia, non mouent ſenſum niſi per ſpeciem immaterialem; ergo phantaſmata, quamuis ſint ſingularia non mouent intellectum niſi per ſpeciem vniuerſalem, ergo remanentibus ſpeciebus intelligibilibus in intellectu, etiam corrupta phantaſia adhuc poteſt intellectus intelligere, & reminiſci, quemadmodum & phantaſia, quæ ſenſitiuæ ſpecies ſiue facultas eſt, abſentibus ſenſibilibus, ſpecies ſibi impreſſas percipit, & memoratur. Neque obſtat quod Ariſtoteles dixerit ſine phantaſia intellectum nihil intelligere; veluti enim dicitur, ſenſum ſine ſenſibilibus nihil ſentire; tamen nihil obſtat ipſis remotis adhuc intrinſecus cognoſcere, ita de intellectu; quare illud, intellectum, nihil intelligere ſine phantaſia accipiendum eſt inchoatiue; non autem formaliter, & terminatiue. ſed adhuc contra ea, quæ dicta ſunt; Auerrois fautores inſurgunt, & inquiunt; totum hoc verum eſſe; ſi ſpecies intelligibiles imprimuntur in intellectu; tunc enim remanerent, & conſeruarentur, remanente intellectu, etiam corrupta imaginatiua. At ſi ſpecies repreſentantur tantum, vt imago in ſpeculo, tunc nihil remanet corrupta imaginatiua, & remotis phantaſmatibus quemadmodum nihil remanet in ſpeculo, remoto eo cuius imago repreſentatur. Ad euertendam hanc reſponſionem, quamuis ſuſcipienda eſſet prolixa diſputatio de ſpeciebus intelligibilibus; vtrum dentur in intellectu, ſpecies impreſſæ, vel expreſſæ, quod eſſet à propoſito noſtro, nimis diuertere. tamen pro tempore reſpondemus: falſam

eſſe

esse illam sententiam, quæ negat species impressas; quod multis & validissimis argumentis demonstrare possem, sed sufficiet nunc duo tantum afferre. Vnum *Scoti in 1. sentent. dist. 3. q. 6.* & alterum *S. Thomæ 2. contra gentes cap. 74.* Arguit autem Scotus. si darentur tantum species expressæ & non impressæ; tunc intellectus semper esset in potentia essentiali, ad intelligendum, hoc est in potentia ad actum primum intelligendi; sed consequens est falsum ex *Aristotele 3. de anima partic. 8.* vbi de intellectu in habitu, inquit, quod cum singula factus est, vt sciens dicitur, qui secundum actum est, & tunc in potentia quodammodo, non tamen similiter antequam addisceret, aut inueniret. Ergo & antecedens. Præterea arguit S. Thomas. sensus, cum sit potentia deterior, & ignobilior intellectu, tamen habet facultatem conseruandi species sensibiles; ergo intellectus habet pariter facultatem conseruandi species intelligibiles, quod etiam philosophus aperte docuit, dum dixit, intellectum esse locum specierum, quare & Theologi omnes statuunt memoriam in parte intellectiua, neque ausus fuit; quod ego sciam; quispiam ex ipsis, hoc negare. Non obstat quod *Aristoteles* dixit *libello de memoria & reminiscentia cap. 1.* quod memoria; secundum accidens sit intellectiui; per se autem sensitiui. Hoc enim de illa memoria dicit, siue de illa perceptione, quæ simul apprehendit cum re intellecta tempus præteritum, & confert cum præsenti tempore, quod est apprehendere; cum aliqua singularitate, & hæc memoria est per se sensitiui, & per accidens pertinet ad intellectum practicum, vt optime respondent vnanimi consensu, & Scotus, & S. Thomas locis citatis, & ipsemet Aristoteles ibidem docet in processu sermonis; non autem de perceptione intellectus speculatiui, qua res absolute cognoscuntur, vt sunt, sine aliqua conditione temporanea. Sed tamen esto, quod species impressæ non dentur; saltem ex Auerrois sententia dantur, *tertio* etenim *de anima commento 5.* hæc habet verba. *Necesse est vt intellectus materialis non sit denudatus à principijs naturalibus, communibus, toti speciei humanæ, scilicet primis propositionibus, & formationibus, singularibus, communibus omnibus. hæc enim intellecta, sunt vnica secundum recipiens, & multa secundum intentionem receptam. secundum igitur modum, secundum quæ sunt vnica, necessario sunt æterna; cum esse non fugiat subiecto recepto, scilicet motore, qui est intentio formarum imaginatarum; non est illic impediens, ex parte recipientis. generatio igitur, & corruptio non est ei, nisi propter multitudinem contingentem eis, non propter modum, secundum quem sunt vnica.*

Manifestum autem est, & ex his verbis; ipsum opinatum fuisse; species intelligibiles, non solum esse impressas, & conseruari in intel-

lectu, verum etiam esse æternas, vt fusius etiam explicat verbis sequentibus, quare commentum hoc, de speciebus expressis, potius fuga est, Auerrois discipulorum, quam responsio ex ipsius sententia. Manet igitur inconcussum, tum primum argumentum, tum etiam prior instantia de reminiscentia ab ipso deducta. Ex his autem confirmatur etiam tertia instantia, qua dicebatur Intellectum, si esset vnus, numquam fore in potentia, cum enim species sit æterna, semper fuit repertus aliquis homo, qui sciret, & specularetur, ac pariter, semper reperietur, vt ipsemet Auerroes fatetur loco citato, ergo hic Intellectus, qui est vnus in omnibus, nunquam erit in potentia, quinimmo numquam feriabitur, quia, & si non reperiatur Romæ, qui philosophetur, reperietur in Perside. Tertia vero instantia, bene concludit aduersus Auerroem, quamuis afferatur etiam aduersus nostram sententiam à Simone Portio, supposito enim quod hic Intellectus sit vna quædam intelligentia, vt dixit Auerroes, absurdum esset ipsam intelligere res materiales, cum res materiales deteriores sint immaterialibus, quod autem intelligitur, se habeat, vt quid melius, & perfectiuum, vt Philosophus docuit *12. Metaphysic. partic. 51.* Hoc idem argumentum aduersus nostram sententiam contorsit Portius; si enim, dicebat ipse, Intellectus humanus substantia est separabilis, quomodo intelligit materialia, quæ deteriora sunt? sed longe diuersa est ratio de Intellectu, quem statuit Auerroes, & de Intellectu, quem nos putamus humanum, Auerroes enim illum dicit intelligentiam, & propterea absurdum est, ex eius, & Aristotelis doctrina, illum intelligere materialia. At nos dicimus formam informantem corpus materiale, quamuis immaterialem, & propterea nullum absurdum est, si perficiatur à materialibus obiectis, immaterialibus tamen effectis. Nec minus valida est quarta instantia, qua dicebatur, Si vnicus esset Intellectus, in eodem possent simul esse duæ contrariæ, vel contradictoriæ opiniones, vno opinante, solem esse pedalem, & altero opinante, esse maiorem terra. quamuis aliqui putarint, nullum ex hoc, absurdum sequi; decepti ab eo, quod Aristoteles dixit, in prædicamentis in calce capitis de substantia, quod oratio & opinio; cum veræ, aut falsæ sunt; nihil ipsæ recipiunt, aut patiuntur, sed res, de quibus sunt. quare contrariarum rerum, aut contradictoriarum, orationes, aut opiniones, minime existimarunt esse contrarias, aut contradictorias; sed hi in magno errore versantur; impossibile enim est de vna & eadem re esse duas conceptiones contrarias, aut contradictorias in eadem potentia concipiente. salua re, de qua est conceptio, & eo, qui concipit, neque abiecta priore sen-

tentia

tentia, ob validiorem suasionem, neque superueniente obliuione, vt Aristot. docuit *2. de anima partic. 159.* & exinde probauit imaginationem non esse facultatem mixtam ex sensu & opinione. Ad authoritatem vero Aristot. in prædicamentis dicitur, ibi loquutum fuisse crassa Minerua, vt Ammonius dicit. Quinta instantia, quam attulit Albertus euidens est; nam is intellectus, cum sit vnicus, non potest singulis hominibus copulari, secundum esse, vel substantiam, neque per operationem, quia ipse non recipit phantasmata; sed species intelligibiles, quæ generantur in intellectu possibili ab intellectu agente, quo cũ ipso copulatur, non autem cum corpore. Sexta vero & vltima, quam pariter affert Albertus, non minimum vrget; quandoquidem possibili posito, in, esse nullum sequitur impossibile, vt Aristoteles inquit *1. de ortu, & interitu cap. 2.* Sed possibile est omnia indiuidua humanæ speciei simul interire; siquidem, omnes aliquando intereunt, nec semper durant, nisi successiue. Ponatur igitur, quod intereant; tunc huiusmodi intellectum, necesse erit aut interire, aut ociosum feriari. quinimmo ex sententia Achillini, & aliorum, qui statuunt ipsum informare totam speciem humanam, necesse est interire, & de ipso dici poterit, vt de iunioribus Dijs Maior ille Deus apud Platonem dicebat. *Vos quidem mortales geniti estis; sed meo beneficio nequaquam dissoluemini*, quod ipse quidem mortalis est; sed speciei beneficio, quæ per generationem iugiter perseuerat; nequaquam corrumpetur, quod quantum sit absurdum; fuse demonstrauit *Aristoteles 1. de cælo.* Abunde igitur confutatum est; Vanissimum hoc atque monstruosum Auerrois de vnico intellectu commentum, quod fere totam posteriorum peripateticorum sectam dementauit.

Nunc ad solutionem argumentorum ipsius, deueniendum esset. Verum quia prolixior fuit hæc disputatio, quam decreueram, ne lectorem in hoc capite vlterius defatigarem, in sequenti, hoc ipsum absoluere destinaui.

Respon-

Reſpondetur argumentis Auerrois, & oſtenditur, neque Platoni, neque Theophraſto, neque Themiſtio, neque Simplicio, neque vlli alio, ex antiquis Philoſophis, tribui poſſe Auerrois, de Intellectus vnitate ſententiam. Caput XVI.

ON eſt autem difficile, illis reſpondere argumentis, quibus perterritus, aut ſaltem perſuaſus Auerroes, in tam abſurdam ſententiam deuenire coactus fuit. Erat autem potiſſimũ argumentum, ex cauſa multiplicationis eorum, quæ eiuſdem ſunt ſpeciei deſumptum. Quæcumque enim, ſpecie vnum exiſtentia, multa numero ſunt, materia participant, aut tamquam ex ipſa conſtent, aut tamquam in ipſa. Cum vero intellectum, neque corpus, neque corpori mixtum Ariſtoteles dixerit, ac proinde materiæ omnino expertem, & in omnibus hominibus vnum ſpecie, nequaquam numero multiplicatum, ſed vnum; dicendum neceſſario fore Auerroes exiſtimauit. Poſſumus huic argumento dupliciter reſpondere. primo ex eiuſdem Auerrois confeſsione, vt reſpondet Albertus in hac diſputatione, in reſponſione ad ſecundum, & ad vigeſimumquintum argumentum: Quod, etſi intellectus humanus, non eſt materialis, neque mixtus materiæ, qua ratione diuiſibilis, ac numerabilis eſſe deberet in eadem ſpecie; tamen natura ſua diuiſibilis eſt, ac numerabilis, diuiſione adſimili, diuiſioni quantitatis. Hoc autem ei competit, quia potentia eſt, & aptus determinari ab intellectu agente. Hæc autem ſunt verba, quibus Auerroes hoc fatetur *3. de anima commento 5. Tertia autem quæſtio, quæ eſt, quomodo intellectus materialis eſt, aliquod ens, & non eſt aliqua formarum materialium, neque etiam prima materia, ſic diſſoluitur; Opinandum eſt enim, quod iſtud eſt quartum genus eſſe; quemadmodum enim, ſenſibile eſſe, diuiditur in formam, & materiam, ſic intelligibile eſſe, oportet diuidi, in conſimilia his duobus, ſcilicet in aliquid ſimile formæ, & in aliquid ſimile materiæ. Et hoc, neceſſe eſt, in omni intelligentia abſtracta, quæ intelligit aliud, & ſi non, non eſſet multitudo in formis abſtractis; & ideo declaratum eſt in prima philoſophia, quod nulla eſt forma liberata à poten-*

à potentia; simpliciter, nisi prima forma, quæ nihil intelligit extra se, sed essentia eius, quiditas eius; alia autem formæ & essentiæ diuersantur, in quiditate, & essentia, quoquo modo, & nisi esset hoc genus entium, quod scimus in scientia animæ, non possemus intelligere multitudinem in rebus abstractis, quemadmodum, nisi sciremus hanc naturam intellectus, non possemus intelligere, quod virtutes mouentes abstractæ, debent esse intellectus. Ob hanc eamdem rationem *Scotus 2. sentent. dist. 3. quæst. 7* §. *Dico igitur*. Statuit Angelos in eadem specie, esse numero distinctos, atque multiplicatos. his verbis. *Dico igitur, quod omnis natura quæ non est de se, actus purus, potest penes illam realitatem, secundum quam est natura, esse potentialis, ad realitatem illam, quæ est hæc natura: & sicut de se, non includit aliquam entitatem, quasi singularem; ita non repugnant sibi, quantumcumque tales entitates, & ita potest in quantocumque talibus inueniri; in eo tamen, quod est necesse esse, ex se, est determinatio in natura, ad esse hoc, quia tantum est, quantum potest esse, quia, quicquid potest esse in natura, est ibi, ita quod determinatio, non potest esse, per aliquod extrinsecum ad singularitatem, si possibilitas sit in Natura, per se ad infinitatem. secus est in omni natura possibili, vbi potest eadem multitudo.* Quibus verbis, & alijs succedentibus, in responsione ad primum; statuit Scotus, omnem naturam, quæ includit aliqualem potentiam, posse determinari, ab intrinseco, hoc est ab esse, vt dicunt, existentiæ, quia tantum est, quantum potest esse; aliàs natura communicabilis pluribus, & ex consequenti, infinitis, esset actu infinita, quod impossibile est, nisi in Deo. Hæc autem responsio sufficientissima est, ad soluendum propositum, ab Auerroe argumentum; tum quia est ex ipsius confessione accepta; tum etiam, quia est rei naturæ, & veræ Philosophiæ principijs consentanea; tamen, quia Aristotelis dogmatibus non concordat, cum Aristoteles vbique dixerit, in ijs, quæ carent materia idem esse essentiam, & existentiam, ac proinde, tales substantias esse simpliciter necessarias, vt ipsemet Scotus, Vir certe acutissimus, & ingenue peripateticus, confessus fuit, loco nuper citato, his verbis. *Sed discordamus ab eo, in hac propositione, omnis quiditas, non habens materiam est formaliter necessaria; & ideo, in conclusione, rationabilius est enim Theologo, discordanti à philosopho in principio propter quod tenet aliquam conclusionem, consequenter discordare in conclusione, quam errare cum eo in conclusione, & discordare ab eo in principio, propter quod ipse errauit. Jta enim concordare, cum eo, nec est philosophari, nec theologice sentire, quia talis non habet rationem, quæ valeat apud philosophum, quia nec philosophus concederet conclusionem, propter principium illud, nec ad conclusionem suam habet principium theologicum, quia præcise, ad ea est principium philosophicum, quod ipse negat.*

Propterea cum S. Thoma alteram afferimus responsionem, & dicimus, intellectum quamuis careat materia ex qua constet, tamen non carere materia, in qua sit, cum actus, & forma corporis sit, siue particula animæ & formæ informantis corpus; vt sæpius antea dictum est, & hoc illis sufficit ad distinctionem numericam, etiam postquam separata est, à corpore, cum in ipso hæc habitudo ad corpus, quam initio contraxit, semper maneat, quandoquidem, de ratione formæ est, & illi intrinsece, & substantialiter competit, vt est altera pars compositi. Ad secundum vero argumentum, in quo dicitur, intellectum, si non esset vnus, fore singularem, ac proinde potentia intelligibilem; respondetur; distinguendo, illud singulare; vel enim sumitur singulare, pro natura indiuidua, per se subsistente, omnibus alijs circumscriptis; & ita conceditur, intellectum cuiuslibet hominis esse singularem, quemadmodum etiam dicimus, vnam quamlibet intelligentiam esse singularem; vel sumitur pro natura subsistente in materia quanta, à qua accipiat esse, & conditiones singularitatis; & ita negatur intellectum in hac significatione esse singularem. Hac supposita distinctione, ad minorem dicimus, & ad eius probationem, quod si accipiatur, intellectum esse singularem, iuxta primam significationem, quemadmodum necesse est sumi, etiam ab Auerroe, qui ipsum statuit vnum in omnibus hominibus, quamuis enim non sit vnus in singulis, est vnus in omnibus, & vnus in seipso, quod singularitatem dicit; ac propterea ipsum, vnam quandam intelligentiam Auerroes esse dixit, hoc est, vnam quandam per se subsistentem naturam immaterialem. Nullum sequetur absurdum, eorum quæ deducebat Auerroes; sed tunc sequerentur, si statueremus, ipsum singularem, iuxta secundam significationem, sequeretur enim esse phantasma, & potentia intelligibile, si non esset abstractus, à conditionibus materiæ, atque ita haberet rationem mouentis, non autem moti. sequeretur etiam recipere intelligibilia singulariter, quia ipse esset natura singularis, hoc est contracta ad materiam. Ita etiam non differret à sensu, vel imaginatiua, cum vtraque reciperent singulariter, hoc est non sine conditionibus materiæ, ac pariter, res in anima, siue intellectu existentes, non differrent à rebus extra animam, quantum spectat ad esse indiuiduum, & singulare, quia à facultate singulari, hoc est materiæ quantæ mixta, & in materia contracta reciperentur. Ad tertium vero argumentum, in quo dicitur; si intellectus sit numero multiplicatus; tunc eiusdem rei conceptus esset numero diuersus, & idem specie, quare conceptus illi diuersi numero haberent

alium

alium communem conceptum formalem, ratione cuius intelligibiles essent, & sic de illo conceptu, cum pariter recipiatur in diuersis intellectibus, necnon de alijs, vsque in infinitum. Respondetur falsum esse totum hunc processum argumentandi; quod enim primo deducitur, si intellectus est multiplicatus, eiusdem rei conceptus est idem specie; numero autem diuersus, falsum est, nisi recte intelligatur. Conceptus enim rei dicitur esse vnus in multis; quinimmo in omnibus intellectibus, ratione rei extra intellectum existentis, cuius natura ita intelligenda est, vt manet, si vera futura est intellectio; & ita dicitur vnus specie.

At vero, ratione speciei intelligibilis, siue species intelligibilis sit obiectum intellectus, vt Scoto placuit, siue ratio intelligendi, vt S. Thomæ, multiplex est, siue diuersus numero; quia eamdem rem, variæ species repræsentare possunt, varijs intellectibus; & ita idem conceptus, qui penes rem repræsentatam, est vnus specie, penes speciem repræsentantem, est numero multiplicatus. Cum vero deducitur, ergo hi conceptus diuersi numero, cum intelliguntur, necesse est, vt habeant vnum communem conceptum, ratione cuius intelligantur: neganda est consequentia; nihil enim impedit quamuis sint singulares, quin sint intelligibiles, cum eorum singularitas non sit cum materia, à qua impeditur intellectio, & quando intelliguntur, per aliam speciem intelligibilem, quæ dicitur secunda intentio, non intelliguntur nisi vt res repræsentata, & ita non dabitur processus in infinitum, vt falso deduxit Auerroes, sed oportebit sistere, in secunda intentione, vltra quam non datur alia. Quæ omnia adeo egregie docuit, *S. Thomas*, tum in *opusculo contra Auerroem*, tum etiam *2. contra gentes cap. 75. & 1. par. summa quæst. 76. artic. 2. in responsione ad tertium*, vt nihil amplius addi possit. Hac eadem responsione, quartum soluitur argumentum, in quo supponebatur; præceptorem discipulo eandem scientiam communicare, ac propterea necessario eundem requiri in vtroque intellectum, nisi dicendum sit, scientiam esse formam naturalem, vt est forma ignis, quæ cum sit vna specie, numero multiplicatur in pluribus.

Quod enim supponitur, eandem scientiam, à præceptore, discipulo communicari, si de eadem numero scientia intelligatur est falsum; si vero de eadem specie, non concludit argumentum, vt vero hoc totum clarius intelligatur, repetendum est, quod nuper diximus, vnicam dici intellectionem, ac propterea scientiam, ex vnitate rei, quæ intelligitur, quæ cum vnico modo repræsentetur, vti est multis intelle-

ctibus, vnicam sui faciat notitiam, seu scientiam, quæ specie est vna, multiplicem vero dici, ob pluralitatem specierum intelligibilium, quæ in multis, ac diuersis intellectibus, quamuis eiusdem rei imagines, & species, multæ, ac diuersæ reperiuntur, ac propterea sunt distinctæ numero, quod si dicatur, scientiam in præceptore, & discipulo esse vnam specie, & diuersam numero, non concluditur intentum, habitus enim specie vnus, & numero multiplex, vnum specie arguit subiectum; sed numero multiplicatum. Neque obstat instantia, qua dicitur scientiam fore naturalem formam, quæ, vna specie communicatur numero diuersis, longe enim alia est ratio, cum scientia connumeretur inter formas artificiales, quamuis non inter formas mere artificiales, quæ habent solum principium ab extrinseco, vt ædificij forma; vel machinæ lignariæ; sed inter, medias, quæ etsi habeant principium ab extrinseco, tamen habent etiam ab intrinseco, impetum, & principium, quo possint produci sine extrinseco; vel simul cum extrinseco, tanquam coadiuuante, vt est sanitas, quæ etsi producatur, à Medico, tamen fieri potest etiam à natura ægrotantis; vel absque Medico, vel solum Medico adiuuante. Inest enim vnicuique principium insitum, quo possit adipisci scientias, nempe Intellectus, & habitus principiorum, assidua singularium cognitione ab Intellectu acquisitus, quo potest vnusquisque etiam ex se ipso scientiarum habitus sibi comparare, quamuis aliquando etiam ab extrinseco adiuuetur scilicet à præceptore, qui eadem via scientiam in discipulo producit, qua ipse proprio ingenio inuenire posset, nempe notiores primum discipulo conceptiones obijciens, & proponens, deinceps vero occultas ex ipsis deducens conclusiones, quemadmodum *1. posteriorum Arist.* dixit: *Omnis doctrina, omnisq; disciplina intellectiua ex praexistente fit cognitione*. Et hæc pro solutione quarti argumenti sufficiant, quamuis non multi roboris, aut momenti, etiam ab aduersarijs habeatur, quare, & Hieronymus Pontanus Auerrois pariter, in hac opinione sectator, *lib. 6. cap. 6.* affert clarissimam contra hoc ipsum instantiam, quia, inquit ipse, si hoc esset verum, oportere vnum numero esse intellectum præceptoris, & discipuli, vt scientia à præceptore discipulo communicetur, tunc pariter necesse esset, vnam numero esse animam hominis, & aliquorum brutorum, quæ ab homine multa docentur. Ad quintum vero argumentum, fusius libro sequenti, ex Aristot. genuina sententia respondebimus; sed nunc etiam respondemus, quemadmodum, & præcedente capite, hoc attingentes respondimus, non esse conueniens, vt vnum vitetur absurdum, aliud maius, ponere quemadmo-

admodum faciunt aduerſarij, qui volentes euitare infinitum actu, longe maius ſtatuunt incommodum, nempe vnum in omnibus hominibus Intellectum, quod numquam Ariſtoteles pronunciauit, vt ipſimet aduerſarij conſitentur. tum Pontanus *lib. 6. cap. 1. & cap 14.* in principio, & *cap. 15.* in fine; tum etiam Antonius Bernardus Mirandulanus, *lib. 39.* de euerſione ſingularis certaminis *ſect. 9.* Non enim poſſumus ſcire, quid Ariſtoteles ad hoc argumentum de infinito in actu dicturus fuiſſet, vt bene animaduertit Sanctus Thomas in opuſculo contra Auerroem, cum hoc ſpectet ad Metaphyſicam, cuius libri ab Ariſtotele conſcripti, non extant omnes; vel etiam, quia de ijs, quæ ſpectant ad animam à corpore ſeparatam, nihil certi potuit Ariſtoteles pronunciare, cum naturali lumine conſequi minime poſſint, vt fuſe Gaſpar Cardinalis Contarenus, in tractatu de immortalitate animæ, contra Pomponatium demonſtrauit, quod ſi hæc reſponſio quibuſdam non ſatisfaciat, quamuis ſufficiens ſit: licebit adhuc, ex principijs Ariſtotelis certiſſime reſpondere, quemadmodum reſpondet *Sanctus Thomas 2. contra gentes cap. 81.* ſuppoſito enim, quod mundus ſit æternus, & ſpecies humana ſit æterna, & adhuc quod anima æterna ſit multiplicata ad numerum hominum, tamen non ſequitur, dari infinitum actu. Ratio eſt, quia finitum, & infinitum ſunt paſſiones quanti, vt quantum, vbi ergo non eſt quantitas, neque eſt finitum, neque infinitum, quare, & ſubſtantia, ſine quantitate, neque finita, neque infinita dicitur, vt Ariſtot. docuit *1. Phyſico. partic. 15.* & *8. Phyſico. partic. vltima*, cum igitur animæ ſeparatæ à corpore ſint omnino immateriales, & ex conſequenti, expertes quantitatis, quia nullam habent materiam, nec ex qua, nec in qua. reliquum eſt, vt neque ſint finitæ, neque infinitæ; ſed dicet aliquis; omnis multitudo eſt numerabilis, omne autem numerabile eſt finitum, quia omnis numerus eſt multitudo finita, vt dicebat Philoſophus *5. Metaphiſ. cap. 14. partic. 18.* ergo omnis multitudo eſt finita, ſiue ſit rerum materialium, ſiue immaterialium. Hoc argumento vſus fuit *Ariſtot 3 phyſic. partic. 40* & *S. Thomas 1. par. quæſt. 7. artic. 4.* ex hoc eodem, ſtatuit impoſſibile eſſe, infinitum in actu, in multitudine, quare Caietanus eodem loco inquit, ex hoc S. Thomam ſibi ademiſſe omnem viam concordiæ cum doctrina Ariſtotelis: Exiſtimauit namq; Ariſtotelem ſtatuiſſe, animas multiplicatas ad numerum hominum, ex hoc autem & ſpeciei æternitate; ſequitur infinitum in actu, quod hoc loco dicit impoſſibile; ſed parcat vir doctiſſimus, melius mihi videtur, aſſequutus mentem *S. Thomæ* Ferrarienſis *ſuper cap. 81. 2. contra gentes*; ſtatuit enim, vt rei veritas eſt, non

esse idem argumentum, quo vtitur S. Thomas, cum argumento Aristotelis. Argumentum enim Aristotelis, ex eo procedit, quod ponit omnem numerum esse numeratum, hoc vero argumentum non probat, nisi de multitudine quanta, non autem de multitudine simpliciter; Omnis enim multitudo quanta, est mensurabilis, vnitate, modo sit actu; at multitudo non quanta non est mensurabilis; mensurabile enim fluit à quantitate, & propterea, omnis multitudo quanta actu, est finita; quod autem aliud sit multitudo simpliciter, à multitudine mensurabili, patet, quia multitudo mensurabilis est numerus, numerus autem non dicitur simpliciter multitudo; sed multitudo finita, vt patet ex *Aristot. 5. Metaphys. cap. de quanto*, vbi eodem Caietano teste, hoc Aristoteles dixit, quasi multitudinem infinitam excipiat. quare, hoc argumentum Aristotelis, est argumentum probabile si de multitudine simpliciter accipiatur, vt ipsemet Aristoteles fassus fuit, ac propterea logicum appellauit. Argumentum vero S. Thomæ, ex eo procedit, quod species multitudinis sunt proportionate speciebus numeri; species autem numeri sunt factæ per vnum, siue resultant ab vnitate vltima, quæ specificat numerum; cum enim numerus sit quid compositum ex multis vnitatibus, ordine dispositis, non potest esse quid vnum, nisi aliquod in ipso se habeat, vt materia, & aliquod, vt forma; forma autem habet rationem termini, necesse igitur est, in qualibet specie multitudinis, dari vltimam vnitatem, quæ det certam speciem multitudini, & propterea, vnitate addita, vel diminuta, corrumpitur species numeri, atque ita, vnitas constituit speciem multitudinis, per modum formæ. At secus est, speciem multitudinis mensurari ab vnitate; hoc enim est, per replicationem vnitatis, præcisum & certum numerum reddi. quare argumentum Aristotelis, huiusmodi est. Omnis multitudo, scilicet materialis in actu, est aliqua species numeri, sed multitudo infinita, non est in aliqua specie numeri; ergo & cætera. probatur minor, quia omnis species numeri, est multitudo mensurata per vnum, multitudo autem infinita non est mensurata per vnum, ergo. Ratio autem S. Thomæ in prima parte, est. Omnem multitudinem actu existentem, oportere esse in aliqua specie multitudinis, sed quælibet species multitudinis est finita; ergo, probatur minor, quia species multitudinis sunt speciebus numerorum proportionatæ, sed quælibet species numeri, est finita, quia est multitudo facta per vnum, ergo. Patet igitur non esse vnam & eandem rationem Aristotelis, & S. Thomæ; primo quia, ratio Aristotelis procedit ex numero. Ratio autem S. Thomæ ex propor-

tione

tione ſpecierum multitudinis, ad ſpecies numerorum; ſecundo quia, ratio Ariſtotelis procedit ex menſuratione numerorum; Ratio autem S. Thomæ ex ipſorum formali conſtitutione. Hæc Ferrarienſis, in quo diſcurſu, credo rei veritate fuiſſe aſſequutum ſententiam S. Thomæ, quod patet ex ſubſequenti ratione, quam ibidem attulit, quæ confirmat priorem rationem, ſubdit enim S. Thomas. *Item multitudo in rerum natura exiſtens, eſt creata, & omne creatum, ſub aliqua certa intentione creantis, comprehenditur; non enim in vanum, agens aliquod operatur, vnde neceſſe eſt, quod ſub certo numero omnia creata comprehendantur*. Hæc autem ratio, procedit ex eo, quod omnis res creata, oportet, vt habeat determinatam ſpeciem ſuæ entitatis, iuxta certam ideam, primo intentam à creatore. Conſtat igitur, argumentum Ariſtotelis non tollere infinitum actu, ab omni multitudine; ſed tantum à multitudine quanta, cui repugnat infinitum, cum non poſſit pertranſiri, & contra hoc infinitum, ipſum argumentatum fuiſſe *3. phyſicorum*. Conſtat etiam S. Thomam ex alio principio, & non ex principijs Ariſtotelis, ſubſtuliſſe infinitum actu, ex qualibet multitudine, etiam immaterialium: Quare etſi impoſſibile ſit, rei veritate, dari multitudinem, actu infinitam; tamen, hoc non eſt ex principijs Ariſtotelis, cum Ariſtoteles nullo alio argumento, ſuſtulerit infinitum actu, niſi quia infinitum eſt paſſio quanti; quantum autem infinitum, actu non datur, ſiue ſit continuum, ſiue diſcretum. Sufficit autem nobis, ex hoc, concludere, quod male dictum ſit ab Auerrois ſectatoribus, non poſſe ſaluis omnibus Ariſtotelis principijs tueri immortalitatem animorum, niſi ad vnitatem ab ipſis confictam, tamquam ad ſacram anchoram confugiamus. Sed aliquis obijciens dicet, quomodo poterit multitudo, ſine quantitate reperiri, ſi neque concipi, neque definiri, abſque quantitate poteſt? Quare & Ariſtoteles loco citato *5. Metaphyſic. cap. 13.* multitudinem, vt ſpeciem quantitatis recenſuit. poſtquam enim, quantum definiuit, *eſſe diuiſibile in ea quæ inſunt, quorum vtrumque, aut vnumquodque, vnum quid, & quod quid, aptum eſt eſſe*. Ipſum diuiſit, in multitudinem, & magnitudinem, & in vtriuſque definitione, quantitatem aſſumpſit; Multitudinem enim dixit, eſſe diuiſibilem, in non continua; Magnitudinem autem in continua. Nulla igitur poterit eſſe multitudo, rerum immaterialium, quæ quantitatem non concernunt, vt ſuppoſitum eſt. Ad hæc dicimus, quod etſi, nobis non liceat definire, neque intelligere multitudinem, abſque quanto; tamen, non eſt negandum, quin multitudo detur, etiam abſque quanto. Veluti enim, etiam ſi, non videremus aſtra, ex quibus, tamquã corpori-

bus motis, nos deuenimus incognitionem substantiarum incorporearũ, mouentiũ, nihilominus, essent substantiæ perpetuæ, præter eas; quas nos sciremus, vt Aristot. dicebat *7. Metaphysic. partic. 58*. Ita, etiam si, nos multitudinẽ sine quanto concipere non valeamus; nihil impedit, quin ipsa sit, aut possit esse, quin immo, etiam alibi, Aristoteles multitudinem hanc, non solum sine quanto; sed etiam sine loco, & sine tempore, ac proinde, nullis terminis, nullaq; mensura conclusam apertissime statuit, ita enim *primo de cœlo partic. 100.* inquit: *Extra autem cœlum, quod neque est, neque contingit esse corpus, ostensum est, manifestum igitur est, quod neque locus, neque vacuum, neque tempus est extrinsecus; quapropter, neque quæ illic sunt, nata sunt in loco esse, neque tempus, ipsa facit senescere; neque vlla transmutatio, vllius eorum est, quæ super extima disposita sunt latione; sed in alterabilia, & impassibilia, optimam habentia vitam, & per se sufficientissimam perseuerant toto æuo, etenim hoc nomen diuinæ enunciatum est ab antiquis*. Ex hoc autem loco; ita arguo. Datur ex Aristotele actu multitudo aliqua, incorporeorum, quæ non continetur loco, neque tempore: ergo datur ex Aristotele multitudo aliqua infinita actu. Probatur consequentia, quia omne, quod est finitum, aut est finitum ratione termini quantitatis, aut ratione loci, aut ratione temporis; sed nullum ex his competit multitudini substantiarum extra cœlum existentium, ex Aristotele loco citato, ergo tali multitudini non competit esse finitum. Quare non sine ratione dixit Algazel, dari posse multitudinem infinitam actu, in ijs, quæ non habent essentialem ordinem inter se; sed tantum accidentalem, quam sententiam Sanctus Thomas non improbauit, neque secundo contra gentes *cap. 81.* neque in opusculo contra Auerroem, quin immo illam, vt satis rationabilem recenset his verbis: *Ad hanc autem obiectionem, sic respondet Algazel, in sua Metaphysica. Dicit enim, quod in quocumque fuerit, vnum istorum sine alio, idest, quantitas; vel multitudo sine ordine, infinitas, non remouebitur ab eo sicut à motu cœli (& postea subdit) similiter etiam animas humanas, quæ sunt separabiles à corporibus, per mortem, concedimus esse infinitas numero, quamuis habeant esse simul, quoniam non est inter eas ordinatio naturalis, qua remota, desinant esse animæ, eo quod nulla earum sunt causa alijs; sed simul sunt, sine prius, & posterius, natura, & situ. Non enim intelligitur in eis, prius, & posterius; secundum naturam, nisi secundum tempus creationis, suæ in essentijs autem earum, secundum quod sunt essentiæ, non est ordinatio vllo modo; sed sunt æquales in esse, è contrario spatijs, & corporibus, & causæ, & causato.*

Quamuis prima parte Summæ, Theologica, & veriore ratione permotus, hanc Algazelis sententiam improbauerit, vt fuse paulo ante

mon-

monstrauimus. Sed his prætermissis, adhuc dicimus, posse concipi aliquam multitudinem, vt rei veritate concipitur, sine quanto, quamuis non sine eo, quod sit proportionale quanto, veluti enim, quamuis extra animam, multitudo, aut magnitudo, non sit sine quanto sensibili, quod est, quantum determinatum, anima tamen cum quanto intelligibili, quod est quantum indeterminatum illas percipit, ita potest Intellectus, etiam illas concipere simpliciter sine quanto, quamuis, non sine eo, quod est proportionale quanto, talis autem est quælibet natura etiam immaterialis, præter primam intelligentiam, cum talis natura includat potentiam, quamuis non positiuam; sed priuatiuam, & propterea admittit multitudinem, vt paulo supra ostendimus, ex Auerrois auctoritate *3. de anima comment. 5.* Et hæc pro responsione ad quintum argumētum, pro mei ingenij tenuitate, & exiguo captu, in re difficillima, & obscurissima, dicta sint, satis, quamuis adhuc alia via, ex genuino Aristotelis sensu, & antiquissimorum peripateticorū, illud idem, in sequenti libro soluemus. Ad sextum vero, & vltimum, argumentum, in quo dicunt: Auerroes, & eius asseclæ, ex hac vnici Intellectus positione, omnes difficultates, omnesq; quæstiones solui, quæ circa animi immortalitatem emergunt, saluis remanentibus Arist. principijs omnibus, quod fieri impossibile est, multiplici animarum numero constituto. respondetur, negando totum, quod ipsi assumūt. Primo, quia ab ipsis non præstatur, quod pollicentur, aut si præstatur, inaniter, & absque vtilitate aliqua fit. Secundo, quia, vt vnum absurdum vitent, aliud longe maius, non solum impossibile; sed etiam inexcogitabile inuehunt. Tertio, quia quæstiones omnes, omnesq; difficultates, quæ ad immortalitatem animi sequuntur, saluis omnibus Aristotelis principijs, & solo naturæ lumine solui possunt. Primum quidem certum est. Pollicentur namque hi omnes, specioso titulo, immortalitatem animi humani tueri, quod non præstant, non magis enim pertinet ad hominem, vel ad animam humanam immortalitas, quam tuentur, quam pertineat immortalitas Angeli, vt nostro more loquamur, vel alicuius intelligentiæ. Intellectus, enim, quem ipsi immortalem dicunt, vna quædam intelligentia est, vt Auerroes aperte dixit, neque homini tribuit esse, vel quiditatem, vllo pacto, cum esse vltimum, quod constituit hominem, sit à cogitatiua, non autem ab hoc Intellectu, cumque homini non vniatur, nisi mediantibus phantasmatibus, quod est ab extrinseco, & valde remotum, quin immo, cum neque eius operatio pertineat ad hominem, quandoquidem intellectio, non recipitur in corpore, neque in composito, cum sit operatio

ratio immaterialis, neque in anima, cum anima hominis, ex ipsorum sententia, sit phantasia, non autem Intellectus; in phantasia autem non sunt intelligibilia, neque intellectio; sed in Intellectu, vt *Aristot. 3. de anima cap. 1.* docuit. Esto, quod animum humanum, aut Intellectum immortalem ostendant. Inane, & infructuosum est, & non minus impium, quam si mortalem dicerent, quid enim refert, superstitem esse animum, qui nullius hominis peculiaris sit; sed communis omnibus? vana prorsus erit religio, inanis pietas, & infructuosa colentibus ipsam, cum nullum post mortem magis ipsis, quam impijs, & irreligiosis maneat virtutum præmium, aut vitiorum pœna. Conturbat hæc sententia, totam moralem Philosophiam. Euertit politicam. quare & *Aristot. 1. Ethicorum cap. 11.* fortunas posterorum ad defunctos, aliqualiter pertinere, non negauit, ex quo loco fuit coactus Antonius Bernardus Mirandulanus *lib. 39. sect. 9. de euersione singula. certam.* dicere Aristotelem, & sensisse, & pronunciasse, animum humanum immortalem, & multiplicatum, quamuis antea dixisset eundem ratione naturali ex sensibus petita, aliter fuisse dicturum. Secundum vero, non minus patet, nam quamuis falsum & absurdum sit mortalem dicere, humanum animum, tamen longe maius, est dicere, vnum, nullum enim maius monstrum, Pictor aliquis delineare posset, vt Pomponatius inquit: & valde vehementi imaginatiua præditum esse oporteret eum, qui hoc sibi fingere vellet, vni etenim homini, multa capita finxit, fabulosa credulitas, vt Iano, at multis hominibus vnum caput, nunquam excogitauit. Tertium vero Deo iuuante, etiam demonstrabimus. Reliquum, & vltimum est, authoritatibus respondere, & ostendere, hanc opinionem, non fuisse veterum Philosophorum: nec Platonis, nec Aristotelis, nec Eudemi, aut Theophrasti, Aristotelis auditorum: sed nec etiam Themistij, aut Simplicij, aut alicuius alterius ex vetustis, & antiquioribus Aristot. interpretibus, vt bene Albertus, & Sanctus Thomas dixerunt: sed fuisse peregrinum, ac proprium Auerrois inuentum, qui perperam Aristotelis, & prædictorum sententiam intellexit.

Quod rationalis anima, vel humanus Intellectus, non sit vnus: sed numero multiplicatus, apud neminem Platonicorum est dubium, cum id aperte multis in locis testetur Plato, & potissimum in Timeo, dum ex secundo cratere, vt Plotinus inquit, vel ex secunda mixtione in eodem cratere, quo animam mundi iam produxerat, humanum animum generauit, quo peracto, vt ipsiusmet verbis vtar: *Astris parem numerum distribuit animarum, singulis, singulas adhibens, eisq́;*

tanquam

tanquam vehiculo impositis monstrauit vniuersi naturam, ac leges fatales edixit, ostendens quidem, primam omnibus generationem, ordine quodam vnam fore, ne quis ab eo, minus aliquid sortiatur, satis autem, & quasi sparsis animis, per singula, singulis conuenientia, temporum instrumenta, fore, vt animal nasceretur, quod omnium animalium maxime esset diuino cultui deditum. At vero, apparet dubium, quod pro hac sententia assumpsit Auerroes; intellectum scilicet, homini operationem tantum, non autem essentiam præstare, quod ex multis Platonis locis, & non leuibus argumentis, præcedentis disputationis initio monstrauimus. Quod, si diligenter consideremus, neque in hoc articulo cum Auerroe, Platonem, aut Platonicos conuenisse, facile intelligemus; cum enim Plato, humani animi naturam, mediam, inter omnino abstractas formas, & omnino materiæ concretas existimauerit, vt patet, ex ijs quæ de eius origine docuit, in timeo, vbi ex ea substantia, quæ indiuidua, & semper eadem, similisq; est, & ex ea rursus, quæ circa corpora diuidua fit, mediam substantiæ speciem, animi ipsius opificem miscendo generasse, inquit, quæ rursus esset, naturæ, ipsius eiusdem, & naturæ, ipsius alterius, particeps: eamq;, per hæc, mediam constituisse, inter indiuiduam substantiam, & eam quæ circa corpus diuiditur. Manifeste constat, ipsum, in hac sententia, quam tuetur Auerroes nunquam fuisse, vt existimauerit, scilicet, humanum animum, siue eius intellectum, esse vnam quandam intelligentiam, aut formã, omnino separatam, quæ homini nullum tribuat esse; sed operationem tantum. Neque obstat, quod ipsi tribuunt, adesse animam corpori, vt nauta naui, hoc enim nequaquam sensisse optime ostendit Plotinus *lib. 3. Enneadis 4. cap. 21.* his verbis: *Quid autem dicemus, si quis interroget quomodo anima adsit corpori, & ipse quidem, modum hac de re nullum adducat in medium? Item, si quærat, nunquid tota anima simul insit? an pars alia potius aliter? postquam igitur nullus, eorum, qui dicti sunt, essendi in aliquo, modus, adhuc nobis probatur, velut anima conueniens erga corpus. Dicitur autem, sic esse in corpore, velut gubernator in naui. Dicendum est, id recte dictum esse, quantum spectat ad eam ipsam animæ facultatem, per quam valeat à corpore separari, neque tamen, modum nobis exponet potissimum exoptatum, nam si tanquam nauigator accipiatur, secundum accidens aderit gubernator, sin autem, vt gubernator dumtaxat, quomodo id conueniet? non enim in tota naue est, sicut anima est in toto corpore; sed nunquid ita dicendum? sicut ars instrumentis inest, velut in gubernaculo si forte esset gubernaculum animatum, adeo vt Gubernatoria virtus, intus sit, artificiose mouens; sed in hoc saltem differentia est, quoniam ars eiusmodi, ab extrinseco pendet. Si igitur,*

tur, secundum illud gubernatoris exemplum gubernaculo seipsum insinuantis, animam collocemus in corpore. velut in instrumento naturali, mouet enim, sic ipsum quocunque placuerit, nunquid ad quæsitum, plus aliquid reportabimus? an forsan, iterum ambigemus, quomodo insit huic instrumento? at qui, & si modus hic diuersus est ab alijs, adhuc tamen planius inuenire, & accedere propius exoptamus; sed nunquid dicendum est, sic animam inesse corpori, vt ignis, idest lumen, inest aeri? etenim hoc, dum adest aeri, non adest, ac per totum præsens, nulli miscetur, & manet quidem ipsum, aer vero transfluit, & quando extra illud fit, in quo est lumen abit protinus nihil retinens, quamdiu vero est sub lumine illustratur, quapropter recte, hic licet dicere, aerem esse in lumine, potius, quam in aere lumen; ideoq. Plato in ipsa mundi generatione, dici noluit, animam in corpore positam esse; sed corpus in anima collocatum, aitque, aliquid esse ipsius animæ in quo sit corpus. Aliquid rursus, in quo corpus nullum, quantum videlicet ad eas vires animæ pertinet, quibus corpus minime indiget. Quibus verbis clare docuit, quomodo putauit Plato esse animam intellectiuam in corpore, est enim, vt nauta in naui, & non est, vt nauta in naui, quatenus enim, in esse, non dependet à corpore; sed potius ab ipsa corpus dependet, tanquam à forma, atque ita continet corpus, non autem continetur à corpore, eatenus est in corpore, vt nauta in naui, qui secundum suum esse non dependet à naui; sed potius nauis à nauta à quo regitur. Quatenus vero, ita est in corpore, vt sit in toto, & in qualibet eius parte, atque intrinsece ipsum perficiat, eatenus non est in corpore, vt nauta in naui, cum neque sit nauta in tota naui, neque intrinsecus perficiat nauem. Quare lumini potius ad similem dixit, quod intrinsece totum peruadit, & perficit diafanum, quamuis ab eo minime pendeat, ac potius contineat, quam contineatur. In hoc autem sensu, & non aliter videmus Plotinum negasse de anima, quod sit Entelechia corporis, hoc est talis Entelechia, & non simpliciter, vt ipsemet docuit *lib secundo 4. Enneadis cap. 1.* dicens: *Si quærentes quænam animæ essentia sit, ostenderimus, eam neque corpus esse, neque rursum in rebus incorporeis harmoniam, item quod dicitur de Entelechia, idest, actu quodam perfectioneq; corporis prætermiserimus, quasi (vt verba sonant) minime verum, neque quid ipsa anima sit, declarans.* Nomen etenim Entelechiæ actum & perfectionem inseparabilem, ex vi, & efficacia vocabuli refert, quamuis *Aristot. 2 de anima*, etiam de actu separabili vsurpari dixerit. Hoc idem docuit Simplicius, Platonis dogmatum obseruantissimus, multis in locis, ac potissimum *2 de anima comment. 8. in explicatione textus 4.* vbi distinctionem affert de anima rationali, vt perficit, siue informat corpus, &, vt vtitur cor-

pore,

pore, quod perficit & informat, qua ſuppoſita diſtinctione, inquit, ipſam, vt perficit, eſſe in corpore, tanquam actum & formam, vt vero, corpore, quod perfecit, vtitur, eſſe in eodem, vt nauta in naui. Hæc autem ſunt eius verba: *Rationalis igitur actus eſt ipſa anima, nec ſui ipſius eſt, neque in ſe tota manet, vel ipſius tota eſſentia, ita conſtituta eſt, vt corporum ſit determinatrix, & circumſcriptrix, nec in ſeipſam conuertibilis ſit: aut, quia duas habet vitas, iuxta illam quam ad corpus facit declinationem, atque iuxta eam quam ad exteriora facit vergentiam, vel quidem, vt corpus viuificantem, vel, vt viuente vtentem. Etenim ipſa eſt actus naturalis corporis, potentia vitam habentis, quemadmodum nauis gubernator, vt qua moueat, & vtatur viuente corpore, quod idcirco inſtrumentum, ſiue organum dicitur, quod vtenti animæ pareat.*

Non negat igitur Plato, neque eius ſectatores, quamuis aliquando dicat, animam eſſe in corpore, vt mouentem, aut vt nautam in nauigio, eandem ipſam eſſe formam, & actum corporis, quemadmodũ, neque Ariſtoteles, quamuis animam Entelechiam dixerit, tamen non negauit eamdem eſſe in corpore, vt mouentem, & vt nautam in naui, quod non ſolum de rationali; ſed de qualibet mouente, docuit *8. Phyſic. partic. 28.* Neque igitur, in figmento vnitatis, neque in altero, quod dicit, intellectum tantum aſſiſtere hominibus, non autem informare; Auerroes, Platonem, aut aliquem ex Platonicis ſibi conſentientem habet; ſed maxime diſſentaneos. Neque minus ex peripateticis Græcis, & vetuſtioribus quẽquã. De Philopono, nemo dubitat, quamuis Zabarella in hac quæſtione, ipſum ſibi contradicere exiſtimauit, circa informantem actum; quod tamen verum non eſt, loquitur enim varie Philop. vt varie accipit animam, vt ante diximus, ex Simplicio, attamen nemini dubium eſt, quod intellectum, non vnum in omnibus; ſed multiplicatum cenſeat. De Simplicio iam monſtrauimus; etiam præcedente diſputatione, ipſum ſtatuiſſe, intellectum multiplicatum, & informantem, multis in locis, vt optime animaduertit Zabarella, *in diſputatione de mente humana cap. 4.* vbi multos ad hoc citat apud Simplicium locos, quamuis Portius, Auerrois ſententiam illi tribuat. At neque Themiſtius illi fauet, & ſi omnes hucuſque Peripatetici, vno excepto S. Thoma, necnon Alberto, Auerroem, à Themiſtio hanc fuiſſe ſententiam mutuatum exiſtimarint. Hoc autem clariſſime apud eundem Themiſtium eſt legere *3. de anima cap. 32.* quod bene animaduertit, & iiſdem verbis recitauit Sanctus Thomas nunquam, certe, ſatis laudatus, quippe qui, non modo totum Ariſtotelem perlegit, omniaq; eius loca diligentiſſime expoſuit, & dilucidauit, verum etiam

omnes

omnes Græcos Aristotelis interpretes, quamuis ipse linguam non calleret, summo studio perlustrauit, vt ex hoc Themisti loco, quem solus inter tot alios animaduertit, manifestum est, non mirum autem quod alij tam oscitanter locum hunc prætermiserunt, aut si viderunt, & animaduerterunt, ab illo non sunt persuasi. Tanta enim, & tam præiudicata fuit apud Philosophos, non solum præcedentis sæculi, verum etiam antecedentium duorum Auerrois auctoritas, vt quicquid ipse dixisset: Ratum, & peripateticum haberetur, & pugnacissime ab eius discipulis, quos Auerroistas vocabant, defenderetur. Sunt autem hæc Themistei verba *3. de anima cap. 32. Iam vero si multi intellectus agentes, inuehendi essent, & ad singulos intellectus potentia, singuli agentes accomodandi, associandiq; viderentur, quo nam modo vicissim differrent? nam singularia, quæ eadem specie habentur, interstinctione materiæ discernuntur, intellectus autem agentes; si plures forent, eadem specie continerentur, tum quia, omnium eorum substantia definiretur actu, tum quia eadem genera constitui oporteret quæ promiscue ab omnibus vsurparentur, cognoscerenturque, si enim non eadem omnibus sint futura; sed diuersa, qualis nam obsecro istech sortitio, & distributio fuerit? Quo, item pacto intellectus potentia, omnia intelliget, nisi intellectus agens, qui illum ad actum perducit etiam intelligat omnia An, primum quidem intellectum illuminantem credi vnum oportet, illuminatos vero, & subinde illuminantes, multos, quemadmodum, quamquam Sol est vnus, tamen lux quæ de Sole prodit, & mittitur; quasi abiungitur ab eo, & diuellitur, atque ita in multos obtutus distrahitur, distribuiturque, quamobrem Aristoteles intellectum non soli; sed lumini comparauit; Plato autem Soli, quia intellectum, & animum hominis, Deo esse quam simillimum volebat*; Animaduertendum autem est, proponi quæstionem à Themistio de intellectu agente, vtrum sit vnus, non autem de intellectu potentia, supponit nãque intellectus potentia esse multos, quærit autem, vtrum intellectus agentes plures ponendi sint, ad plures, siue singulos intellectus potentiæ accomodandi, & associandi; ex his omnibus duobus intellectum humanum constitui, infra docebit: proposita autem ratione dubitandi, nempe quia illa quæ in eadem specie, sunt multa, causam multiplicationis, & diuisionis habent à materia, quæ in tali intellectu non est, cum dicatur ab Aristot. separatus. Respondet quæstioni, & inquit, duplicem esse intellectum agentem, vnum illuminantem, & non illuminatum, alterum vero illuminantem, & illuminatum; illuminantem, quidem dicit esse vnum; illuminatum vero, & illuminantem, dicit esse plures, quare illuminantem tantum assimilat, Soli. Illuminatum vero, & illuminantem, assimilat lumini, veluti enim Sol, qui est fons, &

origo

origo luminis vnus eſt, lumen autem, quod ab ipſo manat in plures diuiditur obtutus, ita primus intellectus, vnicus ipſe eſt, intellectus autem, qui ab ipſo manat, qui eſt illuminatus, quia procedit à primo, tamquam à Sole, illuminans vero, quia illuminat intellectum potentia, multiplex eſt, & ad ſingulos intellectus potentia, adaptatus, atque coniunctus. Qua propter Plato, qui intellectum humanum Deo adſimilem eſſe volebat, hunc intellectum adſimilauit Soli; Ariſtoteles autem, non ſoli; ſed lumini. Hanc comparationem, apud Platonem legimus *dialogo 6. de Republica*, vbi eam proportionem habere bonum, ſiue Deum ad intellectionem, & ea quæ intelliguntur, dicebat, quam Sol ad viſionem, & ea quæ videntur habet, & veluti in oculo non eſt Sol; ſed imago Solis, hoc eſt lux Solis; ita in intellectu, non eſt bonum; ſed idea, & ſimilitudo boni. Ex prædictis autem Themiſtij verbis, duo manifeſtiſsime conſtant, vnum, quod intellectus potentia ſint multi, quod ipſe ſupponit, ita vt ſolum de intellectu agente dubitationem proponat, alterum vero quod Intellectus agens, qui humanus eſt, ſit multiplicatus etiam ipſe. Nunc Lector iudicet, quantum Themiſtij ſententia ab Auerrois opinione diſcrepet. Sed de hoc iterum infra, ſequenti libro *cap. 1.* cum genuinam Ariſtotelis, Themiſtij, Theophraſti, & Eudemi opinionem recenſebimus. Ad id, quod affertur ex Themiſtio appellaſſe intellectum agentem hominem, dicimus feciſſe denominationem, à parte magis præcipua, vt facit etiam *Ariſtot. 10. Ethic. cap. 17.* in fine, vbi hominem maxime eſſe intellectum dixit. Non me conturbat, Beſſarionis, Cardinalis Niceni auctoritas, qui Themiſtium, quinimmo & Alexandrum, eadem cum Auerroe ſentire cenſuit, cum enim falſo putauerit; Ariſtotelem ſtatuiſſe intellectũ non eſſe formam, non mirum ſi ex vno in alterum errorem decidit. Antonius Bernardus Mirandulanus, ſibi ipſi turpiſſime contradicit, cum enim oſtendiſſet *lib. 32. euerſionis ſingul. certam. ſect. 1.* Ariſtotelem, naturalibus rationibus, & ſenſu perſuaſum, coactum fuiſſe, vnitatem intellectus ponere, & aſtruere, quandoquidem, hoc verum eſt (dicit ipſe) ex naturæ fundamentis, quibus fides, & religio aduerſatur, quod certe male, & ſcandoloſe à tali viro, docto, & religioſo, fuit enim Epiſcopus Caſertanus, dictum eſt, cum verum, vero, non aduerſetur, & vbi philoſophia diſcrepat à noſtræ religionis dogmatibus falſa, non vera eſt Philoſophia, vt ſancte decretum fuit in Concilio Lateranenſi vltimo, ſub Leone X. *ſeſsione 8.* poſtmodũ lib. 39. ſect. 9. hæc habet verba: *Sed ſtatim quæret aliquis, quare nos, & nunc, & in ſuperioribus dixerimus, animam noſtram rationalem immortalem eſſe, & vnam ex ſententia Ariſto-*

telis

telis naturaliter loquentis, quæ verba videntur ſignificare, nos opinari, aliud ſenſiſſe Ariſtotelem, de ipſa rationali anima, quam quod concludit ratio naturalis, etenim, ſi arbitraremur ipſum poſuiſſe, ſimpliciter, animi noſtri immortalitatem, & vnitatẽ, non opus fuiſſet addere illa verba. Ad quam quæſtionẽ reſpondemus; nos non ſine grauiſsima cauſa, vt opinamur, addidiſſe illa verba, quoniam exiſtimamus Ariſt. & demonſtraſſe, & crediſſe, animi noſtri immortalitatẽ; ſed vnitatem ratione naturali demonſtraſſe, credidiſſe autem multiplicationem animorum, imò putaſſe rationes naturales, quibus videtur probari vnitas Animi noſtri, inanes, vanas, atque etiã falſas eſſe, voluiſſe tamẽ oſtendere, quod poſſet in hac re indicare ratio naturalis, ne videretur ignoraſſe, quid nam eſſet dicendum ab eo, qui ſolum lumen naturale ſequeretur. Quibus, & alijs ſequentibus verbis, oſtendit Ariſtotelem aliter credidiſſe, quam rationes naturales illi demonſtraſſent, quod quantum ſit abſurdum, vnuſquiſque iudicet, Ariſtoteles enim cui nullum aliud lumen fuit, quam naturale, non potuit aliud credere, quam rationes naturales illi perſuaſiſſent, niſi dicere velimus ipſum alio ſupernaturali lumine fuiſſe adiutum, & hoc credidiſſe ex reuelatione, vt idem inferius dixit, quod ridiculum eſt, & gratis dicitur, præterea manifeſte ſibi contradicit, inquit enim Ariſtotelem ratione naturali demonſtraſſe vnitatem intellectus, & putaſſe eaſdem rationes, lumine naturali ſiue ex principijs naturæ demonſtrantes, eſſe vanas, inanes, & falſas, quæ ſunt contradictoria. In eandem ferme contradictionem incidit Hieronymus Pontanus, Mirandulani diſcipulus *lib 6. cap 14.* quamuis non adeo aperte, dum dixit Ariſtotelem nunquam diſertis verbis affirmaſſe intellectus vnitatem, quamuis multis argumentis, ex eius alijs poſitionibus deſumptis, videatur potius extorqueri, quã aperte ab ipſo concedi. Cum tamen antea mordicus ex Ariſt. ſententia ipſam tutatus fuiſſet, omniaque argumenta in contrarium allata ſoluere tentaſſet. Non potui autem, ſine indignatione apud eundem legere *lib. 6. cap. 1. S. Thom. in 2. ſententiarum* retractaſſe, id quod dixerat de Themiſtio, quod opinatus fuerit, intellectum poſsibilem, & agentem eſſe multiplicatos ad numerũ hominum, in opuſculo de vnitate intellectus contra Auerroem, nunquam enim retractauit hoc S. Thomas neque ibi, neque in alio loco: Sunt autem hæc eius verba *in 2. ſenten. diſt. 17 q. 2. Vna eſt Themiſtij, & Theophraſti, vt commentator eis imponit in 3 de anima dicunt enim quod intellectus in habitu, qui eſt tertius, eſt vnus in omnibus, & æternus.* His autẽ verbis non inquit, ita rei veritate ſenſiſſe, Themiſtium, & Theophraſtum; ſed hoc illis imponere Auerroem, quod etiã dixerat in prædicto opuſculo. & ita huic diſputationi ſit finis impoſitus; in profeſto ſolẽnitatis Dñici corporis, ad gloriã omnipotentis Dei, in ſupercilio Quirinalis Montis.

Pro-

Proponitur, & examinatur Disputatio ex Aristotelis sententia, An plures sint; in vno, & eodem homine, animæ partes, non solum ratione; sed etiam genere, & substantia differentes. Ita vt, vna sit generabilis & corruptibilis; nempe vegetatiua, & sensitiua, altera vero ingenita, & incorruptibilis. Intellectiua scilicet, An potius vna tantum sit forma, & substantia, ingenita & immortalis, multis prædita potentijs, & facultatibus, inuicem ratione, aut etiam re distinctis. Caput XVII.

NON minus vtilis, vel necessaria, ad sensum Aristotelis declarandum, est disputatio alia, quæ proponitur. An plures sint in homine animæ partes, non solum re, aut ratione in eadem anima distinctæ, verum etiam substantia, ac genere differentes, vna scilicet generationi, & corruptioni obnoxia, quippe quæ mixta corpori, & organica sit, vegetalis, & sensitiua; altera vero ingenita, & interitus expers, corpori immixta, & inorganica, scilicet intellectiua. Vel potius vna simplex sit forma, & substantia, incorruptibilis, multis prædita potentijs, seu facultatibus, ratione, & re, diuersis; alijs quidem organicis, & corruptibilibus; alijs vero inorganicis, & immortalibus. Hanc vero quæstionem, non ex veritate disputandam proponimus; sed tantum ex sententia Aristotelis, certissimum enim est, ex rei veritate, vnã tantum in vno hominem esse animam, substantiam, & formam simplicem, non genitam; sed de nihilo à Deo productam. Immarcescibilem, & æternam, quæ tamen, multis prædita sit facultatibus, re, distinctis, alijs quidem caducis, & mortalibus, quippe quæ corporeo indigent organo, vt operentur; quẽadmodum vegetalis, & sentiens. Alijs vero immortalibus & sempiternis, qualis est intellectus, potissimum autem, speculatiuus, qui nullo pacto, corporeæ particeps est operationis. Contrariam vero sententiam, esse falsam, & iure merito à Sanctis Patribus damnatam; Augustino, de Ecclesiasticis dogmatibus *cap.15.* & de Spiritu & anima *cap.19.*

& Damasceno 2. Orthodoxæ fide; *cap. 12.* potissimum vero ab 8. Synodo generali, *Canone 11.* Ita vt, à quolibet Catholico sit explodenda. Quare, miratus sum vehementer, Franciscum Cardinalem Toletum *1. de anima*, capite, quo recenset propositiones de fide tenendas, non sine iniuria; Scoto Catholico Doctori, hanc notam inussisse, quasi & ipse, duas in homine, censuerit esse animas: cum nullum afferat locum, in quo Scotus hoc dixerit, quin immo contrarium apud Scotum legatur, disertis verbis: *lib. 4. sententiarum distinct. 44. quæst. 1.* tali pacto. *Præterea partes carnis, quæ generantur de nutrimento, sunt vera animata etiam anima intellectiua, ergo sunt vere de substantia viuentis tali vita, antecedens, licet videatur manifestum, tamen probari potest, quia qualibet est animata anima sensitiua, quia in qualibet potest exerceri aliqua operatio sensitiue, vt tactus. Qualibet etiam est animata anima vegetatiua, quia qualibet debitæ quantitatis potest aliquam actionem vegetatiuæ habere. Sensitiua autem, & vegetatiua, in homine, eadem anima est cum intellectiua ex 2. lib. dist. 1. quæst. 6. & dist. 11. art. 2. quæst. 1.* Quamuis autem Scotus existimauerit plures in eodem composito formas, reperiri posse, quarum vltima se habeat vice formæ reliquæ autem, vt dispositiones, & potentia, vt infra fusius monstrabimus, tamen in anima humana, secus esse existimauit; quia hoc aduersari Sacris Doctoribus cognoscebat. Quid igitur hac de re Aristoteles senserit, præsenti disputatione dicere aggrediemur. Sanctus Thomas, quamuis quæstionem hanc, apud Aristotelem, Problematicam esse, aliquando censuerit, nam *1. parte summæ quæst. 76. artic. 3.* in corpore conclusionis, & Opusculo *de vnitate intellectus cap. 1. in fine*, ipsam indeterminatam ab Aristotele, his verbis asserit: *Quod vero tertio obijcitur, quod sequeretur, sensitiuum, & vegetatiuum esse ab extrinseco, non est ad propositum. Iam enim patet ex verbis Arist. quod ipse hoc indeterminatum reliquit: vtrum intellectus differat ab alijs partibus animæ, subiecto & loco, vt Plato dixit, vel ratione tantum. Si vero detur quod sint idem subiecto, sicut verius est, nec ad hoc inconueniens sequitur, &c.* Tamen *2. contra gentes cap. 58. & 1. par. summæ quæst. 76. art. 3.* ex rei veritate multis argumentis ostendit, vnam tantum in vno homine, esse animam, & eam quidem intellectiuam, non autem plures; essentia differentes. Hoc autem, tribus potissimum argumentis probat. Primo, quia homo non esset simpliciter quid vnum, si plures haberet formas, cum vnumquodque habeat esse, à forma, & ab eodem, vnumquodq; habet, vt sit ens, & vnum. quare si plures haberet formas, siue animas, plura haberet esse, & vnitates, & ita non esset simpliciter vnū. Hoc etiam confirmat ex rei natura, quæ enim denominantur à diuersis formis,

formis, non sunt vnum simpliciter, sicut, homo albus, quare si homo ab vna forma corruptibili haberet esse viuens, & animal, vt puta à vegetali, & sensitiua, ab altera autem incorruptibili, haberet esse hominem; scilicet ab intellectiua, sequeretur, hominem non esse vnum simpliciter, sicut etiam Aristot. arguit contra Platonem *3. Metaphysicorum*, quod si alia esset idea, animalis, alia bipedis, non esset vnum simpliciter, animal bipes. Secundo, quia esse animal, & esse rationale, vtrumque, prædicatur de homine in primo modo dicendi per se, quod fieri non posset, si ab vna forma homo esset animal, nempe à sensitiua, & ab alia esset rationalis, scilicet ab intellectiua, probatur sequela, quia hæ duæ formæ, aut sunt inuicem ordinatæ, aut non, si non sunt inuicem ordinatæ, tunc prædicantur per accidens, de homine, vt album de dulci, contingit enim eidem subiecto esse album, & dulce, si autem sunt inuicem ordinatæ, tunc prædicantur in secundo modo dicendi per se, vt cum dicimus superficies est colorata, vtrumque vero ex his, & est falsum, nã & de homine prædicatur animal rationale in primo modo dicendi per se, & homo nec sumitur in definitione animalis, nec in definitione rationalis, sed econuerso. Tertio, quia experientia patet, vnam animæ operationem intensam, aliam impedire, vt cum vehementer quis, intentus sit speculationi, non videbit amicum prætereuntem, aut etiam compellantem, quod nequaquam fieri posset, nisi principium operationum esset per essentiam vnum. Non me latet, secundum argumentum, prima facie aliter procedere, vt inquit Scotus, ita enim illud proposuit S. Thomas *2. contra gentes cap. 58.* Quæ attribuuntur alicui eidem, secundum diuersas formas, prædicantur de se inuicem, secundum accidens, vt cum dicimus album est medicum; sed positis pluribus animabus, & cætera, aduersus maiorem autem assumptam, plures instantias affert Scotus, quas apud eumdem est legere, & apud Caietanum, qui illis respondet; sed ego breuitatis causa, & ad euitandas Sophisticas importunitates, aliter volui proponere, vt illud etiam proponit S. Thomas: nam & ita, æquipollet, & vitantur propositæ à Scoto obiectiones, si enim attributa quæ alicui competunt, secundum diuersas formas, prædicantur inuicem, secundum accidens, prædicantur etiam, secundum accidens de subiecto, vt album, & medicum, non solum prædicantur inuicem per accidens; sed, etiam coniuncta, simul prædicantur per accidens, de subiecto, cum enim dicimus Socrates est Medicus albus, prædicatio huiusmodi, est per accidens, at vero, secus est, cum prædicantur simul, genus & differentia, disiunctim enim, & coniunctim, prædicantur in

primo modo dicendi per se, vt cum dico, homo est animal rationale, & ita, non procedit Scoti instantia, qua dicit, quod ex prædicto argumento S. Thomæ, non concluditur, nisi quod forma posterior non prædicatur nisi per accidens de forma priori, vt animal est rationale, aut homo, quod gratis conceditur, quemadmodum etiam conceditur, conceptum generis, præcise sumptum, non prædicari per se, de conceptu speciei, aut vltimæ differentiæ, præcisæ sumpto, quandoquidem si illa duo attributa sumantur coniunctim, semper prædicabuntur in primo modo dicendi per se, de suo subiecto, & subiectum de illis, cum definitio prædicetur conuertibiliter; sed hæc obiter, non enim est meum institutum, Scoti instantijs respondere: hoc ante me, valde melius, multi S. Thomæ sectatores præstiterunt. Præter *dictas rationes*, tribus alijs, suam hanc sententiam confirmat S. Thomas *2. contra gentes loco citato*, quarum vna est. Quicquid aduenit enti in actu est accidens; sed si essent plures animæ in homine, posteriores aduenirent corpori actuato à prima, vel à primis; ergo essent accidentia. Ex hoc autem aliud sequitur absurdum, nempe quod generatio hominis esset motus, non autem mutatio, consequentia est euidens apud Aristotelem *1. de ortu, & interitu, & 5. Physico.* subiectum enim motus, est ens actu, subiectum vero generationis est ens potentia. Præterea arguit, si homo habet plures animas, vt existimauit Plato, aut erunt tres animæ, re, & loco distinctæ, & tunc, erunt tria animalia, non vnum, aut vna erit anima sensitiua, quæ informat, & altera anima intellectiua, quæ vtitur corpore à sensitiua informato, & tunc homo non erit animal; sed vtens animali. Amplius, si sunt in vno subiecto plures animæ, quæ non se habent ad inuicem vt materia & forma, vt esset de anima sensitiua, re distincta ab intellectiua, quia vtraque est principiũ per se operationum, tunc, aliquo ipsas vniente indigerent, vt animal esset vnum, hoc autem, aut erit corpus, aut aliquid aliud, non corpus, quia corpus magis continetur, quam continet, ergo aliud, & rursus de hoc alio, quæritur, aut est vnum, aut plura, & sic de singulis, quare, aut dabitur processus in infinitum, aut deueniendum est ad vnum quod continet. hoc vero est anima. Argumento hoc, vsus fuit Aristot. contra Platonem *1. de anima cap. vlt.* quemadmodum etiam, sequenti. Adhuc; si tota anima aggregata ex pluribus est in toto corpore; ergo & eius partes sunt in certis, & determinatis partibus corporis, vt etiam existimauit Plato, vna in cerebro, altera in corde, & alia in Epate, sed hoc est impossibile, quia neque est fingere partem in corpore, in quas sit intellectus, ergo. His apponendum est

aliud,

aliud, quod attulit *1. part. summa*, & etiam reliquis omnibus est magis validum, vt inquit Scotus, Frustra fit per plura, quod potest fieri per pauciora, & æque bene; sed per vnam animam possunt produci omnes operationes vitales cæterarum animarum, ergo: minor probatur ratione, & auctoritate: Ratione, quia inter formas dantur magis perfectæ, & minus perfectæ, siue superiores, & inferiores, semper autem superior continet eminenter, & potestate omnes perfectiones inferioris; ergo. probatur etiam auctoritate Aristot. tum *7. Metaphysic.* vbi dicit formas esse sicut numeros, in numero autẽ maiori, continetur minor, vt in septenario senarius, tũ etiã *2. de anima par. 31.* vbi ea quæ sunt in figuris animæ potentijs similia dicit, veluti enim in tetragono cõtinetur trigonum, ita in sensitiuo vegetatiuũ, & in eo quod est deinceps, id quod est prius. Hæc S. Thomas, pro sua singulari pietate, attulit argumenta, ad tuendã veritatem. Potuissem aliud afferre, quo aliqui vtuntur, si anima non esset vna, non posset ponere discrimen inter vniuersale, & singulare; sed quia illud reputo satis debile, & quia eius occasione Antonius Mirandulanus longas contexuit ambages, consulto omisi, ne præter consuetum digrederer à proposito. Ipsis tamen, minime acquieuit Scotus, non quod existimauerit in homine esse plures animas, dicit enim esse de fide, quod in vno homine vna sit tantum anima; sed quia hæc argumenta destruunt multitudinem formarum partialium, pro qua Scotus pugnat. Quapropter *lib. 4. sentent. distin. 11. quæst. 3.* Cum tueretur, formam corporeitatis esse distinctam ab anima, & propterea remanere, etiam post vitam, & animam; ipsa conatur soluere, ex principijs Arist. & naturali Philosophia. Operę pretium igitur erit, & Scoti sententiam considerare. Existimauit Scotus, esse, non dicere aliquid præter essentiam, & ita vnamquamque rem, tale habere esse, qualis sit eius essentia, quorum igitur essentia est composita, & esse est compositum: hæc autem sunt ipsius verba loco citato, in responsione ad rationes, non longe à principio. *Nescio enim istam fictionem, quod esse est quid superueniens essentiæ, non compositum, si essentia est composita. Hoc modo, esse totius compositi, includit esse omnium partium, & includit multa esse partialia multarum partium, vel formarum, sicut totum ens, ex multis formis, includit illas actualitates partiales.* His suppositis, respondet Scotus ad primum argumentum, quod inde petebatur, quia, vnum esse pendet ab vna forma. Concedendo totum, si accipiatur de esse formali totius compositi, quod est, esse completum; quod quidem habetur ab vna forma, quæ est vltima, & completiua, non autem si accipiatur de esse simpliciter totius compositi, cum illud non includat præcise vnam

formam; sed plures, non tanquam specifice constituentes illud compositum; sed tamquam quædam inclusa in potentia ipsius compositi: totum enim compositum diuiditur in duas partes essentiales, in actum proprium, scilicet, vltimam formam, qua est illud quod est; & propriam potentiam illius actus, quæ includit materiam primam, cum omnibus formis præcedentibus. Ex his etiam, explicat Aristotelis doctrinam 7. *Metaphysic. cap. 14.* ex quo desumitur confirmatio prædicti argumenti, cum Aristot. dicat, genus simpliciter nihil esse præter eas, quæ, vt generis species sunt; & in vltima differentia, includi omnes alias præcedentes, cum fissio pedum, sit pedalitas quædam, ex quibus videtur deduci, Aristotelem putasse, vnam tantum esse vltimam formam, significatam per vltimam differentiam, quæ eminenter contineat reliquas omnes præcedentes formas, & ita non requiri aliam formam. Ex prædictis inquam, etiam explicat Aristotelem, non enim absolute dixit Aristot. *Genus simpliciter non est præter eas quæ vt generis species sunt*. Sed subiungit: *Aut si est quidem, sed tamquam materia est*, quod declarat genus non esse simpliciter, nihil, præter species, ita enim superflue apponeretur in definitione; sed significare esse potentiale, & incompletum. quod accipitur à materia, & formis partialibus incompletis, ac propterea se habere, tanquam materia, ad esse completum. pariter etiam, negat dixisse Aristotelem, omnes antecedentes differentias, in vltima contineri cum enim dicit: *Fissio pedum, est quædam pedalitas*, nihil aliud significat, nisi quod fissio pedum diuidit pedalitatem, ita vt, cum assignatur definitio per diuisionem, non sit necessarium assumere pedalitatem; sed sufficit dicere, animalium, aliud findit pedes, aliud non findit; ad euitandam nugationem, & ita concludit Scotus, posse dari in vno, & eodem composito duas formas, quarum vna se habeat vt potentia, altera vero vt forma, & ita illud compositum habebit, vnum esse simpliciter, quod negatur in primo argumento S. Thomæ. Præuidit S. Thomas hanc distinctionem, siue responsionem, locis citatis, & illi occurrit, dicens quod si quis dicat diuersas formas in vno composito, habere ordinem ad inuicem, vt vna se habeat tanquam potentia, altera vero, se habeat tanquam actus, tunc sequetur, quod ea quæ denominantur à tali forma, quæ prius est, & se habet vt potentia, prædicarentur in secundo modo dicendi per se, quia non acciperentur secundum formam; sed secundum materiam, vt cum dicimus; superficies est colorata, quod est falsum: nam animal prædicatur de homine in primo modo dicendi per se, & in definitione animalis nõ sumitur homo, sed ecõuerso. ad hæc respon-

det Scotus, negando quod assumitur; talem prædicationem, fore in secundo modo dicendi per se: exemplum vero, quod affertur, vt cum dicitur, superficies est colorata, habet dissimilem rationem, talis enim prædicatio, dicitur accidentalis, quia eius conceptus est accidentalis, color enim cum superficie, non faciunt vnum per se, at vero forma prior cum forma vltima faciunt vnum per se, quia se habent; vt potentia, & actus, quare, & conceptus, & ex consequenti prædicatio est per se, & ita, cum prædicatur animal de homine, non prædicatur tanquam de habente formam præcisam, hoc est formam vltimam tantum, sine priore, quæ est animalis; sed tanquam de habente vtramque formam, ex his autem patet responsio ad secundum: nam ratio S. Thomæ concluderet si diuersæ illæ formæ non essent inuicem ordinatæ, vel subalternatæ, ita vt, prior semper sit ordinata ad posteriorem, tanquam ad vlteriorem perfectionem, nec motus qui est ad generationem cesset, quousque vltimus actus sit acquisitus. Ad tertium responderet aliquis pro Scoto, non sequi, ex eo, quod vna operatio animæ impedit alteram, vnum esse principium, quo fiunt tales operationes, animam scilicet, sufficit enim esse vnum principium, quod, nempe compositum, ad instantiam, qua dicitur, non posse corpus; hoc principium esse, quia aliqua est operatio animæ, cum qua non communicat corpus, vtputa intelligere, respondetur, quod etsi intellectus non vtatur corpore, primario, & per se, dum intelligit, tamen secundario ipso indiget, dum vtitur phantasia, quæ est virtus corporea, & hoc sufficit. Ad reliqua argumenta, & primo ad illud, quod aduenit enti in actu, accidens est, statim respondent, quod aduenit enti, in actu completo, accidens est. Sed forma posterior, cum aduenit, aduenit enti in actu incompleto, quod idem est, atque ens in potentia. Ad absurdum, quod inde deducebatur, generationem fore motum, & subiectum generationis, ens actu, respondet Scotus, nullum esse absurdum, aliquod subiectum generationis non habere esse simpliciter, & tamen habere aliquam formam, quæ det illi, esse simpliciter; sed non esse simpliciter, ad quod est impotentia, siue quod aptum natum est accipere à forma, quam non habet, & hoc bene potest intelligi, quia vltimum non esse rei corruptæ, est primum esse, rei genitæ, quod confirmatur ex Aristotele, qui dixit, generationem esse mutationem totius in totum, nullo sensibili remanente, vt subiecto eodem. Ad aliud argumentum, allatum primo loco ab Aristot. contra Platonem, iam responsum est, quod concludit, si animæ non sunt inuicem ordinatæ, vt actus, & potentia; si enim ita sunt ordinatæ, non indigent alio vin-

culo; sed faciunt, vnum per se, vt materia & forma. Ad reliquum vero, secundo loco ab Aristot. recitatum, dicendum est, bene conludere aduersus Platonem, qui tres animas, re, & subiecto distinctas, statuebat; sed non aduersus eum, qui vnam animam nempe sensitiuam potentia continentem vegetatiuam, tanquam generabilem, & corruptibilem, in corde statueret, intellectiuam vero, tanquam ingenerabilem & incorruptibilem, nulli corpori, aut corporis parti assignaret, vt Aristoteli placuit. Ad argumentum vltimum, cui quarto loco respondetur à Scoto, quamuis dicat esse validissimum, respondet tamen, quod quamuis non sit necesse ex via operationum diuersarum, vel diuersorum animæ graduum, arguere, diuersas animas; quia potest superior continere omnes gradus, & perfectiones inferioris, tamen secundum aliam viam, est necessitas ponendi plures, nempe ex contradictione, quæ est ratio immediata, distinguendi plura sub entia, vt puta, si hoc & illud, recipiant contradictionem, in essendo, quia si hoc est, & illud non est, non sunt idem ens, in essendo, sic in proposito; forma animæ non manente, corpus manet, & ideo vniuersaliter, in quolibet animato, necesse est ponere illam formam, qua corpus est corpus, aliam ab illa, qua est animatum. Hæc Scotus, ad auctoritates vero ex Aristot. *7. Metaphysic. & 2. de anima*, respondent huius sententiæ assertores, esse longe diuersam rationem exemplorum, quæ afferuntur ab Aristotele, & eius de quo disputationem habemus; nam & numeri, & figuræ sunt eiusdem generis, & propterea quod est deinceps, valet continere id quod prius est, & ita in septenario, potestate est senarius, & in tetragono, trigonum, at secus est, de anima intellectiua, & cæteris animabus, quæ prius sunt; quia anima intellectiua, cũ sit prorsus diuersi generis à sensitiua, & vegetatiua, vt puta, ipsa immortalis, illæ vero mortales, vt Aristot. dixit *2. de anima part. 21.* nullo pacto potest illas continere, & propterea *2. de anima part. 31.* non dixit, intellectiuum continere sensitiuum; sed sensitiuum vegetatiuum, quæ sunt eiusdem generis; at, hæc responsio non suffragatur Scoto; cum Scotus loquatur de forma corporeitatis, quæ non est diuersi generis cum anima vegetali, & sensitiua, cum omnes sint corruptibiles, quare nihil vetat, quin vegetatiua, & sensitiua contineant ipsam, quinimmo, potest contra hanc responsionem retorqueri, illud argumentum, quo vtitur Scotus contra Henricum. Quicquid continet perfecte, & formaliter aliquam formam, continentem formaliter aliam formam primam, continet formaliter, & illam primam. Sed anima sensitiua, continet formaliter vegetatiuam, vt patet ex prædicta au-

ctoritate

ctoritate Aristot. vegetatiua autem continet formam corporeitatis, ergo sensitiua etiam continet formam corporeitatis. Sed negabit Scotus, vegetatiuam continere formam corporeitatis, cum iam dixerit, anima non manente, corpus manere. At si diligenter consideremus, hoc simpliciter non est verum, quod anima non manente corpus maneat, secundum esse perfectum & quietum, vt Scotus inquit, & rationem affert, quia, etsi forma corporeitatis requirat alios gradus dispositionis imperfectiores, quam requirat intellectus, vel anima, & ideo posset manere sine anima; tamen, quia non conseruat eam dispositionem, quæ consequitur ipsius esse in statu perfecto, & quieto; quia tales qualitates & dispositiones sunt corruptæ, propterea corpus non manet recedente anima; sed semper, tendit ad resolutionem in elementa. Hæc autem omnia docet Scotus prædicta quæstione, post instantiam, quam fecerat sibi ipsi, contra responsionem ad argumentum quartum; in paragrapho. *Respondeo*; *aliqua qualitates consequuntur formam*. Libet autem vltima tantum huius paragraphi verba apponere, quæ sunt clarissima; quibus ita inquit. *Sed illa alia etiam non manet, in esse perfecto, & quieto, quia qualitates consequentes eam, sunt corrupta, secundum gradum, secundum quem consequuntur eam in esse perfecto, & quieto, & ideo, nullum corpus animabile, habet simpliciter, esse perfectum, & quietum recedente anima, immo, statim est incontinua tendentia, ad resolutionem in elementa.* Ex his autem verbis, clare patet; Scotum non omnino dissentire à S. Thoma, de resolutione corporum corruptorum, vsque ad materiam primam, cum Scotus non neget, ipsa in qualibet corruptione, resolui vsque ad materiam primam, dicit enim recedente anima; quodlibet corpus, esse in continua tendentia ad resolutionem in elementa, quæ proculdubio est resolutio ad materiam primam, cum subiectum elementorum sit materia prima, neque existimandum est, S. Thomam sensisse, quod corpus, statim post interitum resoluatur, vsque ad materiam primam, hoc enim esset contradicere sensibus, sed statim amittere illam perfectionem, cum qua posset manere, quare & semper tendere, ad resolutionem. Quod, si aliquis dicat, multa corpora quæ fuerunt animata, post interitum, diutius sine putredine perdurare, vt maior plantarum, siue lignorum & arborum pars, & inter hæc, imputrescibilia, Cedrum, Cupressum, Ebanum indicam, quinimmo, & quorundam animalium corpora, aut ex seipsis, aut condita medicamentis, diutius asseruari. Inter ea animalia, quæ nullo artificio post mortem sine putredine asseruantur; est auicula passeris magnitudine, glauco, & ceruleo colore, gratissime tincta;

Auem

Auem Annuntiatæ, aliqui appellant: Hanc ego, mortuam, per annum integrum, exenteratam tantum, integris plumis, nunquam deficientibus, quod si aliquæ expilarentur, nouis renascentibus, nullo artificio asseruaui. Artificio vero, & medicamentis, etiam humana corpora, quæ maxime putredini sunt obnoxia, conseruantur. ad hæc dicimus; omnia mixta, quæ violentia corrupta non fuerint, vtputa, combustione, vel sectione, & talibus, tandem marcescere, hoc est per putrefactionem corrumpi, & tandem in cinerem & fimum verti, vt Aristot. dixit *4. Metheor. cap. 2.* non solum prædicta; sed etiam gemmas, & aurum, quod omnium maxime resistit putredini, ob perfectissimam mixtionem; sed hoc, in quibusdam mixtis clare & statim animaduerti, vt sunt, quæ humidum non satis bene habent mixtum, cum sicco, vel multa scatent excrementitia humiditate, ad cuius euaporationem, humidum, quod compingit siccum, etiam euaporat, in quibusdam vero obscure, & multo post tẽpore, ob cõtrarias causas, ita vt, difficillimum sit, cognoscere hanc continuam ipsorum vergentiã ad dissolutionem, quamuis rei veritate, in omnibus sit. his quidem clarius, his autem obscurius. Ita igitur, tum ex sententia Scoti, tum ex sententia S. Thomæ, dicendum erit, vnius compositi naturalis, vnã esse formam totalem, & completiuam. Ita etiam, ex eorumdem, & omnium recte philosophantium sententia, vnam tantum in vnico viuente animam, & non plures. At vero, si Aristotelem consideremus, inueniemus eum aliter sensisse, & quidem perperam, putauit enim, duas in homine esse animas, substantia, ac genere, inter se, dissitas, vnam quidem, mortalem, ac de potentia materiæ æductam, & genitam: Alteram vero, immortalem, ingenitam, & extrinsecus aduenientem; ac propterea, neque ipsas, eodem tempore in embrione acquiri; sed prius quidem vegetalem innasci, cum, semina, & conceptus, vita non omnino careant, deinceps vero, sensualem, qua animal est; ac tandem vltimo rationalem, qua homo est, extrinsecus aduenire: Quod etiam validissima ratione confirmauit, ibidem *2. de generatione animal. cap. 3.* Quia scilicet, illæ formæ, quæ corpore indigent, vt operentur, simul etiam cum corpore sint, necesse est, vt ambulatiua facultas, pedes necessario requirit; simul igitur cum pedibus sit, necesse est. quare, tales huiusmodi formæ, neque ante corpus existunt, vt ipsi adueniant, neque post corpus manere possunt. Quæ autem formæ nullo indigent corporis adminiculo, hæc & sine corpore possunt esse; & corpori superuenire. ex his autem deducit, vegetalem quidem, & sentientem, tamquam organicas, & corpori addictas, simul etiam, cum corpore incipere,

pere,

pere, & cum eodem desinere. Intelligentem vero, tanquam corpori minime cooperantem, & cum eius actione nihil participantem, solam diuinam, solamq; extrinsecus aduenire. Hoc idem 2. *de anima docuit*, vbi, cum dixisset, clarum esse, & euidens; quod quædam animæ partes non separantur ad inuicem, substantia aut loco; sed ratione tantum; *particula 21*. subdit. *De intellectu autem, & speculatiua potentia, nihil adhuc manifestum est; sed videtur, genus aliud animæ esse, & hoc solum posse separari, sicut perpetuum à corruptibili*. Ita autem, ex corruptibili, & incorruptibili, animam humanam constare, Aristot. dixit, tanquam ex partibus; quapropter, intellectum, particulam appellauit, quatenus sensitiuæ coniunctus, humanam animam complet. *De parte autem animæ qua anima intelligit, & sapit*, sensitiuam enim se habere, vt materiam & potentiam, intellectiuam vero, vt formam & actum, ac veluti ex actu & potentia, vnum constat compositum, ita ex his duobus actibus, vno imperfecto, & potentia ad vlteriorem perfectionem, altero vero perfecto, & completo, vnum constare actum formalem, & completiuum ipsius hominis: neque obstat, quod sint diuersi generis, quatenus sunt substantiæ; sed satis est, quod sint, sub eodem genere, quatenus sunt principia eiusdem substantiæ, quamuis enim intellectus, substantia immortalis existens, differat non solum genere; sed etiam plusquam genere à sensu, qui est generabilis & corruptibilis, tamen quatenus vterque est forma, & principium constitutiuum hominis, necesse est, in vno communi genere conueniant, ex quo fit, vt certis dispositionibus, cum anima sensitiua adhuc imperfecta, in embrione, & organizato corpore existentibus, & non citius, aut tardius, intellectus ipse, quamuis extrinsecus, & non è gremio materiæ eductus, formando homini, atque constituendo adueniat; ac pariter, eisdem corruptis dispositionibus, ex quibus anima sensitiua dependet, cui ipse copulatur, vt sit pars animæ, informare desinat & recedat. Hanc de anima humana sententiam, antiquissime traditam à trismegisto, vt videre est in Asclepio, & libello de anima, necnon etiam à Pytagora, vt Timeus Pytagoricus apud Platonem refert, cum Platone præceptore sequutum fuisse pariter Aristotelem; constans est, Peripateticorum omnium, primarij ordinis, & vetustissimorum, auctoritas: Themistius enim, clarissime id testatur, toto tertio de anima libro, nec solum ex propria; sed etiam ex Theophrasti, & Eudemi, Aristot. auditorum sententia, id etiam profitetur Simplicius, innumeris locis, & toto pœnæ Commentario, in tres libros de anima; sed præcipue *comment. 1. in 3. de anima*, iuxta partitionem Latinorum, super expositione illo-

rum

rum verborum, *De parte autem animæ quæ anima intelligit, & sapit.* & in expositione *partic. 21. secundi de anima*. Hoc idem testatur Philoponus disertis verbis, in expositione prædicti *text. 33. tertij libri de anima*, iuxta partitionem ipsius, & reliquorum Græcorum. Auerroem hanc pariter Aristoteli tribuisse opinionem, nemini dubium est, vt supra fusius ostendimus. Hoc etiam, de Aristotele censuit Theodoretus, vir multiscius, nec solum varia; sed profunda, Sacrarum, & profanarum litterarum eruditione instructissimus *lib. 5. de Gracanicis affectionis*, non multo ante medium eius libri, talibus verbis: *His autem prorsus contraria ipsi Pytagoræ, ac Platoni visa sunt, intellectum enim, diuinam esse partem affirmarunt, cum quibus sensit, & Nicomachi filius Aristoteles, tametsi corruptibilem animam esse dixerit, aliud enim esse intellectum ab ipsa anima opinatus est*. Constat igitur Aristotelem, humanam animam ex duplici substantia, siue ex duplici parte constituisse, vna quidem, generabili, & corruptibili, organica, & corpori mixta, qualis est vegetalis, & sentiens, altera vero ingenita, & immortali, in organica, & immixta corpori, qualis est intelligens. Nunc, de immortali hac animæ parte, quæ intellectus dicitur, quæ nam sit eius substantia, & quomodo sit pars animæ, & principium vitalis operationis in corpore caduco, & mortali, existens ipsa immortalis, & sempiterna. Quomodo etiam distinguatur, in intellectum agentem, & potestate, & vtrum vna, & eadem res, sit, intellectus agens, & potentia, ac ratione tantum inter se differant, vel potius diuersa sit substantia intellectus agentis, tanquam præstantioris, atque nobilioris à substantia intellectus potentia: Reliquum est, ex propria, ac germana Aristotelis sententia disserere, quod sequenti Libro Deo iuuante præstare aggrediemur.

Libri Secundi Finis.

IVLII

IVLII CAESARIS LAGALLA

DE IMMORTALITATE ANIMORVM ex Aristotelis sententia.

LIBER TERTIVS.

Quæ sit essentia mentis humanæ, & quomodo, vna simplex, existens substantia, diuerso modo accepta, dicatur intellectus potentia, & agens. Germana Aristotelis sententia, explicatur. Eudemi, Theophrasti, Themistij, Simplicij, Philoponi, Alexandri Aphrodisei, ac tandem Alberti Magni testimonio confirmata. Caput I.

OSTENSVM fuit iam; Primo Libro, putasse Aristotelem humanum intellectum, ingenitum, extrinsecus aduenire, eumdemq; immixtum, ac separabilem, humano corpori superstitem remanere. Idque; aperte adeo, adeoq; disertis verbis, multis locis pronunciasse, vt qui aliter eius verba interpretantur, ipsa, non solũ corrumpant, & à vero sensu detorqueant, verum etiam, inextricabiles incurrant difficultates, manifestissimisq; contradictionibus inuoluantur. Monstratum etiam fuit; Secundo Libro, non solum Argumentis, & rationibus Aristotelis, id verum esse; sed etiam ex naturæ principijs, quod duplici via probauimus, Primo, deducentes ad impossibile,

cum

cum oſtenderimus, contrariam huic ſententiam, quæ mortalem animum ſtatuit, non modo apud Ariſtotelem; ſed ſimpliciter, & abſolute ſumptam, eſſe falſam, & impoſſibilem. Secundo etiam, oſtenſiue, multis rationibus & argumentis, ex propria eius operatione deductis. His autem præſtitis, etiam falſas opiniones reiecimus, quas perperam Auerroes immortalibus animis affinxit; aſſiſtentiæ, vt ita dicam, vel tantum operatiuæ præſentiæ, necnon etiam vnitatis. Ita vt, legitime hucuſque probatum fuerit, ex Ariſtotelis teſtimonijs, eiuſdemq; principijs, & ex rei natura, veritatisq; ſuffragijs, ſolo ductante, naturæ lumine, humanum animum; ſeparabilem eſſe, & immortalem, eundemque, ſingulis hominibus vniri, vt formam, & ſubſtantiæ partem conſtituentem, non autem vt motorem, toti ſpeciei humanæ, ſiue omnibus hominibus vnum, præſto eſſe. Reſtat modo, vt inchoatum opus abſoluamus, quod initio polliciti fuimus, exequi, vt ſcilicet, poſitionem hanc noſtram, de animorum immortalitate, ita veram, vt nihil ad eam falſi, nihil impoſſibilis, nihil abſoni, neque Ariſtotelis principijs, neque rerum naturæ, & conuenientiæ, ſequatur, oſtendamus. Id vero, nonniſi genuino, ac vero Ariſtotelis ſenſu declarato, præſtare licebit. eſt autem petenda, ex ipſomet Ariſtotele, ſeipſum varijs locis explicante, ac ſibi ipſi conſentiente, hæc declaratio. Eſt etiam, & à puris Græcorum fontibus aurienda, relictis turbidis Barbarorum lacunis, à quibus magna philoſophantium turba, ſuperiore tempeſtate bibens, in eos incidit errores, quos hucuſque, graſſari vidimus, aut etiam nunc videmus.

Duplicem apud Ariſtotelem humani intellectus conſideratione habemus, vnam quatenus eſt animæ pars, ſiue quatenus eſt forma, & actus Phyſici corporis, alteram vero, quatenus eſt intellectus: clariſſima ſunt, huius doctrinæ teſtimonia, ſæpius ante à nobis citata, quæ non pigebit iterum enarrare. Secundo Phyſicorum hoc docuit Ariſtoteles, præciſis verbis. *partic. 26.* inquiens: *Amplius, eorum, quæ ad aliquid, materia eſt, ad aliam enim formam alia materia. Quouſque ergo, Phyſicum oportet cognoſcere materiam, & ipſum quid eſt? An quemadmodum medicum, neruum, aut fabrum æs, vſque ad aliquid? alicuius enim gratia vnumquodque, & circa ea quæ ſeparabilia ſunt quidem forma, in materia autem, homo enim hominem generat, & ſol. Quomodo autem ſe habeat hæc ſeparabilis, & quid ſit; Philoſophia prima, eſt officium, determinare.* Cum enim ſtatuiſſet, ad naturalem pertinere, vtriuſque naturæ conſiderationem, tam formæ, quam materiæ, quia & ars, quæ imitatur naturam, non minus conſiderat formam, quam materiam, & forma ſe habet, vt finis

ac perfectio ad materiam, tandem & alio argumento hoc idem confirmat, quia materia ad formam refertur, & forma ad materiam; materia enim certæ cuiusdam formæ est materia, & forma determinatæ materiæ est forma. Ex hoc autem deducit, non pertinere ad naturalem, quamcumque formam; sed eam tantum, quæ est in materia, quod si aliquæ sunt, propria ratione, & idea separabiles, in materia autem existentes, eatenus à naturali considerantur, quatenus in materia sunt. Exemplum vero affert, de humana forma, quæ, etsi separabilis sua natura sit, tamen eatenus à Physico consideratur, quatenus in materia est, homo enim, & sol, generant hominem, est autem homo, non forma tantum; sed forma in materia, ita etiam & sol, quomodo autem, talis forma separabilis se habeat, & quid sit, Philosophiæ primæ officium, esse inquit, determinare; hoc est quomodo se habeat, & quid sit, secundum propriam essentiam, & ideam, qua separabilis est, hoc ad naturalem non pertinet; sed ad Metaphysicum. Idem pariter testatus est *6. Metaphysico. partic. 2.* vbi, cum naturalia esse dixisset, vt simum, ac propterea eorum rationem sine motu, & materia non esse, subdidit. *Manifestum est, quomodo in naturalibus oportet ipsum quid est, quærere, & definire, & cur etiam de quadam anima, speculari, naturalis est, quæcumque non sine materia.* Aperte significans animam intellectiuam, cuius contemplatio, naturalis non est, nisi quatenus est in materia, quod clarissime ostendit *1. de partibus cap. 1.* vbi proposita quæstione, an ad philosophum naturalem pertineat tractare, de omni anima, cum rationem dubitandi attulisset, quia tunc, etiam de intellectu, quare, & de intelligibili, nulla igitur relinqueretur præter naturalem scientiam, Philosophia (quomodo autem hæc illatio vera, & necessaria sit, fuse declarauimus, initio primi libri) tandem soluens inquit, *An non omnis anima principium motus est, neque partibus animæ omnibus, id tribui debet; sed augendi principium, idem putandum, quod & in plantis est, alterandi vim eamdem quam sentiendi, deferendi autem, aliud quidam, non vim intelligendi, delationem enim, vel in cæteris esse animalibus nouimus; intellectum, siue mentem in nullis; constat igitur, non de anima disserere omni oportere, quandoquidem, non anima omnis natura est; sed aliqua eius pars, vna, aut etiam plures. ad hæc; rem à materia abstractam nullam, potest scientia naturalis contemplari, cum natura, rei alicuius gratia faciat omnia, rebus autem abstractis, abiunctum id est, quod sub hoc, cuius gratia verbo intelligimus.* His autem verbis, manifeste docet, intellectum non esse naturam, quia non est principium motus, ac proinde ad naturalem non pertinere, quod, nisi intelligatur de intellectu, vt intellectus est, aut

de

de intellectu speculatiuo, nequaquam verum esse poterit, neque apud ipsum Aristotelem, statuit enim ipsemet Aristoteles *3 de anima*, intellectum practicum, qui est coniunctus cum sensu, & est pars animæ esse principium motus localis, quin etiam, ipsemet intellectus speculatiuus, quatenus indiget phantasia, & vniuersalia intelligit, in singularibus, & ipse principium est operationis vitalis, quare & principium motus, quodammodo dici poterit, etsi, speculari potius ad quietem referendum sit, quam ad motum. Constat igitur, certissimam esse apud Aristotelem hanc distinctionem, scilicet, quod intellectus, aliquando accipitur, vt intellectus, & ita eius contemplatio, ad naturalem non pertinet; sed potius ad Metaphysicum, aliquando vero, vt est pars animæ, & simul cum anima, constituit corpus, & ita ad naturalem pertinet, quare & Aristoteles, etiam de ipso tali pacto sermonem habuit, non solum practico verum etiam speculatiuo, tertio de anima libro, qui omnium Peripateticorum consensu inter naturales connumeratur. Iuxta duplicem hanc intellectus considerationem, videmus Aristotelem, varie de ipso esse loquutum. Tertio enim Libro, cum de illo, tanquam de animæ parte, sermonem habere proposuisset, nullam aliam eius naturam pronunciauit, nisi potentiam, & iure merito, quandoquidem, eundem; animæ particulam, qua anima intelligit, & sapit, esse dixerat, vt autem, tale huiusmodi posset esse principium, quo anima omnia intelligeret, necesse erat, potentia esse ad omnia intelligibilia percipienda, ac proinde immixtum, cuicumque obiecto, & subiecto, & inorganicum. Quemadmodum vero, hunc intellectum, nihil eorum quæ sunt, actu existentem, possibilem appellauit, & Agraphæ tabulæ adsimilem esse dixit, ita eumdem, cum taliter singula factus fuerit, vt sciens dicitur, qui secundum actum, quod illi accidit, cum potest per se ipsum operari, intellectum in habitu, nuncupauit, eundemque, in practicum, & speculatiuum diuisit, quatenus, vel ad particularia descendit, vel potius vniuersalia contemplatur. Hæc Aristoteles, de intellectu, prout ad aliud refertur, & animæ est principium, vt sapiat, & intelligat, & simul cum anima corporis est actus. At vero, ipsum considerans, absolute, & quoad propriam substantiam, nequaquam potentiam, aut possibilem; sed actum, & agentem nominat, cum enim intellectus, sua natura, sit substantia simplex, & actus, vt Philosophus *3. de anima partic. 15.* docuit, eius substantiæ, maxime affinis est, actio, quæ in his, quæ materia carent, idem est, quod substantia, ex eiusdem sententia, citato loco. Quare, & huius intellectus actionem, siue intellectum hunc, vt agentem,

tem,

tem, Philoſophus Tertio etiam libro conſiderans, eius ſubſtantiam eſſe propriam operationem dicit, ipſumq; ſolum, non modo ſeparabilem; ſed ſeparatum, ſolumq; immortalem, & perpetuum, ſemper actu exiſtentem, & energia, non enim aliquando intelligit, aliquando autem non intelligit. Quia vero eius ſubſtantia, inſenſibilis eſt, neque poterat aliter quam ope ſenſuum, ipſius natura, noſtræ cognitioni inſinuari. Aptiſſimo propoſito luminis exemplo, illam nobis aperuit, & declarauit. Lumen etenim, quatenus ſenſibile eſt, ſeſe nobis cognoſcendum præbet, quatenus vero materiæ expers, & corporis, nulliſq; ipſorum conditionibus obnoxium, ſeparatarum, & immortalium ſubſtantiarum, ſpeciem nobis refert. Inquit ergo, Intellectum agentem, ſeſe habere in anima noſtra, vt lumen, veluti enim lumen, facit, vt colores potentia viſibiles, ſint actu viſibiles: ita, & hic intellectus, efficit, vt formæ, quæ ſunt potentia intelligibiles, ſint actu intelligibiles. Diligenter autem, eſt conſideranda ſimilitudo hæc, & analogia, quæ accommodatiſſima eſt, à ſenſu, maxime ſpiritali, ad intellectum. Vt vero hoc rite efficiamus, videndum erit quomodo lumen concurrit ad viſionem, at hoc ex natura luminis potiſſimum innoteſcet. Eſt lumen, ſi quantum ad viſum pertinet, conſideretur, actus perſpicui. Vt perſpicuum. Perſpicuum vero eſt duplex, ſi ad viſionem referatur, in qua perſiſtit metaphora, vnum extrinſecum, alterum intrinſecum, extrinſecum, vt aër, aut aqua, vel his proportionale; vt ex his conſtantia prædominantibus, aut etiam quintum corpus, intrinſecum vero, eſt totum, quod eſt in oculo diafanum, aggregatum, ex multis partibus, ſcilicet, tunica cornea, humore albugineo, vitreó; ac potiſſimum, humore criſtallino, qui eſt viſus ſenſorium, & in quo fit ſpeciei viſiuæ perceptio. Vtriuſque diaphani, ſeu perſpicui, lumen eſt actus, cum extrinſeci, tum intrinſeci; ſed vario, atque diuerſo modo, extrinſeci enim eſt actus, effectiue tantum; intrinſeci vero, effectiue, & etiam paſſiue. Dico autem intrinſecum perſpicuum, præcipue humorem chriſtallinum, quia ipſum, eſt viſus ſenſorium, in quo reſidet viſiua potentia; ita vt, ex ipſo, & viſiua potentia, ſit vnum per ſe, reliqua autem perſpicua, vt albugineus humor, necnon vitreus & tunica cornea, ad extrinſecum perſpicuum, quodam pacto pertinent, niſi, quod, in hoc differunt, quia hæc, oculi partes ſunt, & organum viſionis conſtituunt. Lumen igitur in extrinſeco perſpicuo actus eſt, vt motiuum, & actiuum, duplici ratione; Primo, quia ipſum viſibile eſt, & motiuum viſus: Secundo, quia cauſa eſt, vt colores, qui erat potentia viſibiles, fiant actu viſibiles. In intrinſeco autem

perspicuo, non solum actiuum est, quia humorem cristallinum perficit, & actu perspicuum facit, verum etiam passiuum quatenus cum humore cristallino coniunctum, siue ipsius actus, & ad ipsum terminatum, est ipsi ratio videndi, siue recipiendi, quæ visibilia sunt, eatenus enim, potentia visiua, recipit species visibiles, quatenus in humore cristallino, tamquam in proprio sensorio est, humor autem cristallinus, propterea species recipit, & visui repræsentat, quia perspicuus est, perspicuus autem est, à lumine, ergo à lumine habet, vt recipiat, & patiatur. Lumen ergo, quamuis in seipso consideratum, & vt extrinsecus adueniens, se habeat, vt motiuum, & effectiuum, tamen, vt terminatum ad humorem christallinum, & vt ipsius perfectio, & actus, est etiam motum & patiens, cum non solum, sit sua natura visibile; sed etiam videndi ratio. Hæc de natura luminis, vt pertinet ad visionem, ex Aristotele, & peripateticis, accepta sint. Nunc etiam, de eiusdem conditionibus, vt lumen est, & absolute consideratur, præfari aliqua oportebit. Omissa autem speculatione, si sit substantia, vel accidens, sit sit corpus, vel incorporeum, de qua alias, fuse egimus, in propria disputatione, de luce, & lumine, à nobis ædita. Accipientes ab Aristotele, ipsum, esse qualitatem; sed incorpoream, & omnium nobilissimam. Dicimus, dupliciter considerari; vel enim, vt est in corpore lucido, tamquam ipsius fonte, & origine, vel vt ab ipso producitur, & manat. In corpore lucido, dicitur lux, & est qualitas, fluens ab essentia corporis primo lucidi, tale autem est cæleste corpus, & præcipue Sol, quamuis vero, qualitas hæc, sit essentialis, & inseparabilis, à primo lucido, tamen communicabilis est, non per mutationem aliquam, aut motum; sed per simplicem emanationem, ex præsentia corporis lucidi, in diaphano. Communicata autem hæc lux, dicitur lumen, quod nihil aliud est, quam intentio, siue species sensibilis, ipsius lucis, non quod ipsum, visibile non sit; sed quod simul, & ratio videndi sit, & visibile, vt optime probauit *Scotus 2. sententiarum dist. 13. quæst. vnica*. Dicitur etiam communicata hæc lux, radius, quatenus à corpore lucido, in medium diffunditur, quæ si in medium eiusdem perspicuitatis, quantum luminosi corporis virtus durat diffundatur. Rectus radius appellatur, si autem occurrente opaco, antequam, vis lucidi corporis, terminetur, in partem oppositam protendatur. Reflexus radius, quod si, occurrente medio, alterius perspicuitatis, multiplicetur in illo medio, non secundum lineam rectam; sed ad angulos incidentiæ, erit refractus radius. Ex hac autem luce communicata, quæ lumen primarium nuncupatur.

tur, ad corpus opacum terminata, producitur lumen ſecundarium, quod ita ſpecies eſt, luminis primarij, quemadmodum lumen primarium ſpecies eſt lucis primitiuæ atque originalis. Differunt autem hæc inter ſe, quia lux primitiua non recipitur à ſenſu; ſed eius ſpecies, quæ eſt lumen, non enim lux, quæ eſt in Sole, aut in igne, in oculo recipitur; ſed lumen, quod ab ipſa manat, vt Plato docuit 6. de Republica libro, & nos infra, fuſius explicabimus. Lumen etiam, quod in diaphano recipitur, viſibile non eſt, niſi ad aliquod terminetur; lumen etenim ſolis, quod noctu, in ſupercæleſtem regionem diffunditur, non conſpicitur, niſi in ſtellis coactum, & terminatum. Terminatum autem, & ipſum viſibile eſt, & ratio videndi, vt patet in radio reflexo, & refracto. At ſecundarium lumen, quod & accidentale dicitur, cum vmbra eſt, medium inter lumen, & tenebras, ſunt enim tenebræ, omnina priuatio luminis, tam primarij, quam ſecundarij. Vmbra vero, priuatio, luminis primarij tantum. His breuiter, de lumine prælibatis, tum quatenus ad viſum pertinet, tum etiam, vt ſua natura contemplabile eſt. Naturam intellectus, explicare aggrediamur; lumini ab Ariſtotele comparatam. Deſumpſit Ariſtoteles comparationem hanc, intellectus ad lumen à Platone præceptore, lib. 6. de Republica non ſatis longe à fine, vbi, ita ſe habere ſolem, in mundo viſibili, aſſerit, quemadmodum ſe habet bonum in mundo intelligili; ſolem vero ſuo lumine, paulo ante dixerat, colores Potentia viſibiles, efficere actu viſibiles, quandoquidem, facultate exiſtente viſiua, & coloribus viſibilibus, adhuc non poteſt fieri viſio, niſi lumen adſit, quo tamquam vinculo nobiliſsimo, viſibile obiectum, cum viſiua potentia copuletur. Ita & Bonum per ſui ideam, res potentia intelligibiles, actu efficere intelligibiles, inquit; Bonum autem intelligit, Vnum, quod eſt primum omnium principium, & ſummum bonum. Deum ſcilicet, Optimum Maximum, Ideam vero boni, primum ac præſtantiſſimum intellectum, ab ipſo Bono manantem, per quem, bona omnia producta ſunt, in mundo quidem viſibili, & lux, & auctor lucis, ſcilicet ipſe Sol, in mundo autem intelligibili, veritas, vt idem Plato, non ſolum 6. de Republica, verum etiam 7. his verbis expreſſit. *Nempe arbitror, in ordine ipſo intelligibili: boni ipſius ideam, ſupremam exiſtere, vixq; videri, ſi autem viſa fuerit, aſſerendum, eam, omnibus, omnium rectorum, atque bonorum, cauſam eſſe, cum ipſa, in loco viſibili, lumen creauerit, & luminis auctorem. In ipſo vero intelligibili, regnet ipſa, veritatemque, & mentem pertulerit.* Sexto autem de Republica, hoc idem dixerat de boni idea, ac veluti videntes, minime ſolem ipſum in oculo recipimus;

sed solis lumen, & speciem, ita intelligentes, & cognoscentes, boni quidem speciem aliquam nos habere, essentiam vero, nequaquam, quandoquidem, augustior est, ipsius boni maiestas. Hæc vero sunt eius verba: *Illud igitur, quod veritatem illis quæ intelliguntur præbet, & intelligendi vim, ad intelligendum porrigit, boni ideam esse, dicito, scientiæ, & veritatis, quæ per intellectum percipitur, causam. Cum vero, adeo pulchra, duo hæc sint, cognitio scilicet, ac veritas, si bonum ipsum, aliud quam ista, & pulchrius estimabis, recte putabis. Et quemadmodum, lumen, ac visum, solis speciem quandam, habere, existimare decet, solem vero ipsum, esse, nequaquam: ita, cognitionem, & veritatem, boni ipsius speciem habere quidem aliquam, esse vero ipsum minime. Augustior enim est, ipsius boni maiestas.*

Toto autem hoc discursu, duo accipit Plato, in mundo intelligibili, quemadmodum, duo sunt, in mundo visibili, vnum, quod assimilatur soli, alterum vero, quod assimilatur lumini. Soli, ipsum bonum, lumini autem, ideam boni. Quemadmodum vero Sol, vnus in seipso existens, penes sui essentiam, non communicatur; sed lumen à se producens, tamquam sui speciem, multorum obtutibus participatur, ac tali pacto, visibilis efficitur, & causa videndi; ita & bonum, vnum in se ipso existens, sui propria essentia, animis nostris, non insinuatur, augustius enim quid, est eius maiestas, quam, vt animi nostri pars, aut differentia sit; sed sui ideam à se producens, tamquam lumen, & speciem; Intellectum ipsum, animis nostris participat, vt ipsis sit causa intelligentiæ, & veritatis, cum enim animus noster illi inhæret, in quo, veritas, & ipsum Ens, emicat, intelligit illud, cognoscitque, & intellectum habere videtur; sed, cum ad id fertur, quod tenebris est permixtum, quod videlicet generatur, atque corrumpitur, eius obtunditur acies, opinionesq; versat varias, ac mentis expers esse videtur; vt Plato eodem loco testatur. Hanc eandem sententiam sequutum fuisse Aristotelem, Themistius Luculentus est author, nisi quod in nominibus, siue vocabulis à Platone Aristoteles differt. Cum enim Plato, bonum, siue Deum, supra omne Ens, existimauerit, ipsum eundem, nequaquam intellectum, aut mentem dicere ausus fuit; sed principium, à quo intellectus, & mens originem habent. Aristoteles vero, cum Anaxagora, Intellectum, omnium præstantissimum existimans: Deum Optimum Maximum, mentem, ac Intellectum, omnium tamen primum, ac supremum, purissimum, ac simplicissimum, esse dixit, quo eodem nomine, Intellectus, non solum reliquas inferiores mentes, quas intelligentias appellauit; sed etiam diuinam particulã, quæ hominibus inest, qua homo intelligit, & sapit, dignatus est.

Du-

Duplicem autem apud Themistium legimus, intellectum Agentem, vnum, illuminantem, & non illuminatum; alterum vero, illuminatum, & illuminantem, priorem inquit, à Platone comparari Soli, eo quod, vnum in se ipso principium est, quod sui substantia non communicatur pluribus, & hic lucem in alios diffundit, ipse vero, aliunde non accipit, quemadmodum Sol: posteriorem vero ab Aristotele comparari lumini, quod à Sole originē habet, & proinde, illuminatus dicitur, hunc vero non esse vnum; sed multos, quemadmodum enim in mundo visibili, Sol, quamuis ipse sit vnus, ex quo dicitur Sol, quasi solus, tamen lumen à se ipso effundit, quod in multos obtutus diuiditur, ita & in mundo intelligibili, quamuis bonum, aut idea boni; sit vnum principium, in se ipso manens, tamen effundit à se naturam intellectualem, tamquam sui speciem, & lumen, quæ dum à suo principio diuellitur, & quasi abiungitur, in multos intellectus distrahitur, ac distribuitur. Quemadmodum lumen, quod à luce primitiua manat, dum à suo principio disiungitur, in multos, & aliquando innumeros radios diuidi conspicimus. Hæc autem sunt Themistij verba *3. de anima, cap. 32. An primum quidem intellectum illuminantem, credi vnum oportet? illuminatos vero, & subinde illuminantes, multos. Quemadmodum, quamquam sol est vnus, tamen lux, quæ de sole prodit, & mittitur, quasi abiungitur ab eo, & diuellitur, atque ita, in multos obtutus distrahitur, & distribuitur. Quam ob rem Aristoteles, intellectum, non soli; sed lumini comparauit, Plato autem soli, quia intellectum, & animum hominis, Deo esse quam simillimum volebat.* A Deo igitur, tamquam à primitiuo fonte, & origine, cui vere, ac primo competit, vt sit actus, cuius actio, est eius essentia, qui solus, sui natura, separatus est, & immortalis, & perpetuus, producitur intellectualis natura, non per generationem, & motum; sed per simplicem emanationem, vt à Sole radius, quem productionis modum, dicunt Theologi creationem ex nihilo, cui prædicta etiam attributa, ab Aristotele, dicuntur competere, non primario, & per essentiam; sed secundario, & per participationem quandam. Natura autem hæc intellectualis, siue intellectus huiusmodi, statim atque à suo principio disiungitur, multiplicationem nanciscitur, quæ enim ab vnitate recedunt, statim multitudinis naturam participant, & rursus, cum à suo principio recesserit, aut in seipso manet, quod ipsi non negatur, cum sit substantia, aut in alio recipitur. Vt in seipso manet, ad suum principium refertur, à quo originem habet, vt radius ad solem; vt vero in alio recipitur, eatenus, est alterius perfectio, vt lumen perspicui, ita intellectus ipsius animæ, non cuiuslibet;

ſed determinatæ. Vnus igitur, & idem intellectus, in ſui natura conſideratus, & vt in ſe ipſo manet, neque ad aliud refertur extra ſe; vel extra ſuum principium, à quo originem habet, quin immo, vt ſuo principio copulatus, Agens eſt, & actu, & ſubſtantia, actio exiſtens, & ſeparatus, & immortalis, & perpetuus, vt Ariſtot. *3. de anima cap. 3.* dixit: Conſideratus vero, vt ad aliud refertur, extra ſe, nempe, ad corpus, & vt pars animæ eſt, & ſimul cum anima, corpus perficit, eatenus deteriorem conditionem nactus, aliam, quodam pacto, naturam induit, quare & potentialis effectus, nihil eorum eſt, quæ ſunt, ante quam intelligat, & tamquam tabula agrapha exiſtens, nihil intelligere, aut percipere poteſt, quod non à ſenſibus ſubminiſtrante phantaſia accipiat, & aliquando intelligit, aliquando vero non, & pereunte phantaſia, non amplius recordatur, eorum, quæ ipſius ope perceperat. quandoquidem, non ſine phantaſmatibus, ſpecies intelligibiles percipiebat.

Quamuis vero, etiam ſic copulatus corpori, immixtus ſit; & incorruptibilis, vt Ariſtoteles ibidem docuit, volens enim oſtendere, intellectus agentis immortalitatem, ipſam ex immixtione, & ſeparabilitate, huiuſmodi intellectus, infert, inquiens. *Et hic intellectus ſeparabilis eſt, & immixtus, & impaſsibilis, ſubſtantia actio exiſtens, ſemper enim honorabilius eſt agens patiente, & principium materia*, quod nequaquam validum eſſet, niſi & hunc intellectum, immixtum, & ſeparabilem ſupponeret, vt rei veritate eſt, cum vna & eadem ſit ſubſtantia. Quamuis inquam, etiam ſic copulatus corpori, immixtus, & ſeparabilis ſit; tamen imperfectionem aliquam, ex tali, corporis, & materiæ coniugio contrahit, vt bene docuit Albertus Magnus, qui omnino eamdem, quam nos recenſuimus, Ariſtoteli opinionem tribuit, vt infra fuſius oſtendemus. Libet autem verba apponere, quæ apud ipſum leguntur, *lib. 1. de intellectu, & intelligibili, cap. 6.* tali pacto. *Sed multo congruentius dicitur, quod cum anima intellectualis, eſſe nobile ſeparatum retineat, quod ex parte illa, qua attingit continuum, & tempus, efficitur poſsibilis, & ex parte, qua omnimode, manet ſeparata, eſt actiua, & perfectiua, eiuſdem poſsibilitatis. Cuius congruum exemplum dicit Auicenna, in flamma adherente aridis lignis cremabilibus. Illa enim in ea parte qua adharet lignis, eſt aliquantulum fumoſa, in ea autem parte qua euolat in aerem purum, à lignis diſtans, eſt plena luce, illuſtrans aerem, & etiam partem fumoſam eiuſdem flammæ. Sic enim eſt de anima intellectuali, eo quod ipſa, aliquo modo, ſit perfectio corporis, & tamen ſeparata; & ideo, ex parte qua, inclinatur ad corporeas virtutes organorum, qua ſunt, imaginatio, accipiens continuum,*

nuum, & sensus, accipiens temporale, & transmutabile, quasi fumosa est & efficitur in potentia intelligentia, & non in actu; sed ex parte separata, est in actu, lucis perfecta. Optime autem, hoc Auicennæ exemplo, ab Alberto comprobato, quomodo, idem intellectus, & agens sit, & potentia, declaratur. non solum enim eadem est flamma, quæ basi, & ex parte lignorum fumida est, cuspide autem, & summitate lucida, verum etiam, eadem flamma, proprio fulgore, illustrat, atque conspicuam reddit inferiorem sui partem quæ fumida est, quemadmodum idem Intellectus quatenus, intellectus est, & supremo, à quo originem habet affinis, inferiorem sui partem, qua animæ copulatur, & simul cum anima, corporis est actus, illustrat, & tamquam agens in actum educit, non solum, potentia intelligibilia, efficiens actu intelligibilia; sed etiã, facultatem intelligendi adiuuãs: vt lumen visibile, quod nõ solũ ad visionem concurrit, colores, actu visibiles faciens; verumetiam, facultatem visiuam, actuat; dum oculum, & visiuos spiritus collustrat; sed, vt in metaphora luminis, qua, & Plato, & Aristoteles vsi sunt, persistamus; exemplo vtemur, ipsius radij, qui à luce primæua productus, & ad opacum terminatus, aliam naturam induit, aliasq; conditiones participat, quam antea haberet, interminatus; cũ enim, interminatus existeret, sui quodam modo iuris, recta, à primario lucis fonte, procedens, nullis corporis conditionibus tenebatur, ac proinde, neque visibilis erat, neque perspicui actus, & perfectio dici poterat. Terminatus autem, & visibilis, & ratio videndi, euadit, & secundarie luci coniungitur, quæ defectus & priuatio est primi luminis. Idem tamen radius est, qui & à seipso secundariam lucem effundit, & actus, ac perfectionis perspicui est effectiuus, ita vt & ipse visibilis sit, & alijs sit causa videndi, quæ omnia optime humani intellectus naturæ respondent, atque accommodata sunt. Ita enim intellectus à suo principio manans, & in se ipso consideratus, neque potentia est ad intelligibilia recipienda, neque phantasia indiget vt intelligat, neque ad sensata descendit, neque in practicum, ac speculatiuum diuiditur; sed Agens est, & actu, & actionem cum essentia eandem habet, non quidem eandem secundum rem, sed secundum intentionem, & separatus est, non solum separabilis, & perpetuus, & immortalis, quæ omnia, ex participatione ipsi competunt, à primo principio, à quo originem habet; cui primario & per essentiam, hæc & alia nobiliora competunt attributa. Quemadmodum Radius qui à luce primaria fluit, neque visibilis est, neque figura præditus, neque conditionem aliquam quæ à corporis sit imperfectione, participans. Animæ au-

tem copulatus, & simul cum anima, corpus perficiens, & potentialis fit, & imperfectus, & sensibus indigens, ac phantasia, quippe qui necessario, cum illis iungitur, neque sine ipsis, in corpore esse potest.

Veluti etiam idem Radius opaco terminatus, & visibilis redditur, & figuratus, & luci secundarie copulatur; ita vt, etiam ipse, vt Radius est, sibi ipsi, vt terminato, causa sit, vt videatur, & ceteris, ratio sit videndi: quemadmodum, idem intellectus, vt separatus, sibi ipsi, vt corpori est coniunctus, causa est, & efficiens, intelligendi, vt loco supra citato, etiam Alberto ex Aristotelis sententia visum fuit. Hoc pariter, quod censuimus, de intellectu humano, & Theophrastum, Aristot. auditorem sensisse; idem Themistius refert, *3. de anima cap. 30.* his verbis. *Eodem modo Theophrastus, videtur de intellectu agente indubitasse, in his libris, quibus locos tractat, ab Aristotele ante tractatos. Si, inquit, illi, potentia, vt habitus est; aut congenitus sit, oportet, aut posterius accessit. Si congenitus; semper ergo, & iam inde ab initio, protinus moueret. Si posterius accessit; quo instrumento, aut quo genere, absolutio hac facta esse dicetur? Videtur ergo, tamquam ingenitus, si incorruptus. Inharens vero, aut assistens, cum sit; cur non semper mouet? aut vnde obliuio, & deceptio, nascitur? Num de permixtione?* Quibus verbis, cum dubitationem Theophrastus proposuisset; si intellectui vtrumque est, & potentia, & habitus; vtramque enim hanc differentiam intellectus; in anima esse, Aristoteles dixerat *3. lib. part. 17.* aut intellectus in habitu, siue agens, intellectui potentia, congenitus est, hoc est, simul cum ipso, homini tributus; aut posterius accessit; si congenitus, ergo semper, & etiam à primo ortu, ageret in intellectum potentia, & in phantasmata; ipsa actu faciens intelligibilia, & intellectionem; quare & semper, & ab initio, nostri ortus: intellectus potentia, intelligeret, quod tamen, non experimur. Si autem posterius accessit, quo instrumento, aut quo genere, hoc est, quo modo, facta, atque completa est, hæc perfectio, intellectus potentia, ab agente extrinsecus aduentante. Decernit, & inquit. *Videtur ergo tamquam ingenitus si incorruptus.* Hoc est, si incorruptus est, hic intellectus agens, vt Aristoteles dixerat; videtur, idest apparet, tamquam ingenitus, hoc est minime genitus & de nouo insitus, dixit vero, tamquam, quia, neque simul tempore sunt, in vno & eodem homine, cum prius tempore, in vno, sit potentia, quam actus, simpliciter autem & absolute, neque prius tempore est vnum altero, vt Aristot. dixit *3. lib. partic. 20.* si enim consideretur intellectus, prout potentia est; prius est tempore, in eodem homine, quã intellectus agens, vt agens; statim enim atque nascimur, hic intellectus, in nobis est, vt tabula

agrapha

agrapha, tempore autem procedente, Intellectus agens, suo officio fungitur, & dicitur agens. At vero simpliciter, & absolute consideratus, secundum sui substantiam, non prius est patiens, quam agens, non solum quia, simpliciter, actus prior est quam potentia, sed etiam, quia in vtroque intellectu, vna est substantia, ingenita, & immortalis, quæ diuerso modo, & actus, & potentia dicitur, vt supra declaratum fuit. Hoc autem determinato, respondet obiectioni, qua dixerat. Si congenitus est, cur non semper mouet, aut vnde obliuio, & deceptio nascitur, & inquit. *Num de permistione?* Quæ vltima verba cum præcedentibus, proculdubio, significant, simul in homine esse, intellectũ potentia, & agentem, tanquam vnam, & eandem substantiam, nec vnam alteri superuenire, tanquam diuersam, aut de nouo genitam, quod si, in intellectu potentia, aliquid conspicitur, eius diuersitatem arguens, nempe, quod sit potentia, quod non semper intelligat, quod phantasia, & sensibus indigeat, ac propterea, obliuioni obnoxius sit, atque deceptioni; hoc ex permixtione cum corpore prouenire, non autem quod ab agente diuersæ sit substantiæ & naturæ. Hoc autem quod Theophrastus asserit, omnino idem est, cum eo quod Aristoteles docuit *3. de anima partic. 20.* postquam declarauit naturam intellectus agentis. subdit enim, *Non reminiscimur autem, quia hoc quidem impassibile est; passiuus vero intellectus corruptibilis est, & sine hoc nihil intelligit.* Certum enim est, illud impassibile, Aristotelem dixisse, de intellectu agente, de quo loquutus fuerat, sed non de intellectu agente, quatenus est agens, quia dixerat, hunc intellectum nihil intelligere, sine intellectu passiuo, qui corruptibilis est, phantasia scilicet. At intellectus agens, non indiget phantasia, vt ibidem Aristot. dixit, quia tunc, non semper intelligeret, sed aliquando. Ergo de intellectu agente, quatenus est possibilis, hoc est, de illo intellectu, qui vna & eadem substantia existens, vt separatus, est agens, vt verò corpori permixtus, est possibilis. Hoc etiam idem est, vt Themistius ostendit *3. de anima cap. 28.* cum eo quod dixit *1. de anima partic. 65. Intellectus autem videtur innasci substantia quadam & non corrumpi; maximè enim corrumperetur, vtique, ab ea, qua in senio est, debilitate.* & paulo infra. *Ipsum igitur intelligere, & ipsum speculari marcescit, alio quodam interius corrupto; ipsum autem impassibile est.* Clarissime vero, ita sensisse Theophrastum, idem Themistius docet *cap. 39.* vbi eius sententiam de tribus intellectibus refert. prolixum autem nimis esset, omnia transcribere verba, quæ ex Theophrasto refert, aut quæ ipse in eorundem confirmationem & declarationem attulit. Ea tantum afferre satis sit, quibus in calce eiusdem

dem capitis, ſuam, atque Theophraſti, ſententiam manifeſte teſtatur. ſunt autem hæc, fere eadem, cum ijs quæ paulo ante ſunt recitata. *Mixtum enim quodammodo, & quaſi concretum videri animum nobis, ex intellectu agente, & intellectu potentia. Si igitur ſociatus, congenitusq́; eſt, qui mouet; ſtatim ergo & ſemper mouet; ſi vero poſterius accedit, quonam inſtrumento; aut, qua, ratione, abſolutio hac & generatio, facta eſſe defenditur. ac videtur quidem carere genitu; ſi incorruptus immortalisq́; eſt. Cum vero ſemper iuxtim aſsiſtens, & proximus ſit. Cur non ſemper mouet? aut vnde nobis obliuio, & allucinatio accidit. An culpam habet permixtio?* Quæ verba cum recitaſſet, tamquam Theophraſti. Hæc alia, ipſe ſubnectit. *Ex his omnibus, manifeſtum puto eſſe, non præter rationem ſentire; qui, dicant Ariſtotelem & Theophraſtum exiſtimaſſe, aliud eſſe, intellectum patibilem, & corruptibilem, quem illi communem vocant, & corpore non abiunctum; Aliud, totum id, quod ex intellectu agente, & intellectu potentia, componitur, quod & ſeparatum à corpore, & incorruptibile, & ingenitum ſtatuunt. Atque, ita fieri, vt partim, duæ naturæ ſint, partim, vna; Nam & id, quod ex duabus facultatibus, forma, & materia conditur, vnum eſſe intelligimus.*

Poſtremis autem his verbis, aperte inquit, vnum eſſe intellectum, qui duabus præditus eſt facultatibus, ſiue potentijs; ratione quarum, diuerſis nominibus nuncupatur. Quatenus enim, agere, & illuminare poteſt, eatenus Agens dicitur. Quatenus vero, pati, & illuminari, eatenus, Potentia, & poſſibilis. Quare, veluti ſupra, non ea ratione, obliuiſci, aut decipi intellectum dixerat, quia diuerſæ ſubſtantiæ ſit, intellectus potentia, ab agente, ſed quia corpori eſt coniunctus; ita nunc ob diuerſas facultates, quibus eſt præditus; agendi, & patiendi, quibuſque, tamquam ex materia, & forma, humanus intellectus conflatus dicitur, quamuis vnus, & idem, ſubſtantia ſit, & re; Agens, & Patiens appellatur. Hoc idem ſenſiſſe Philoponum, manifeſte conſtat, ex eius expoſitione, *in tertium caput libri 3. de anima*; hoc eſt ſuper *tex. 49. & 50. ex eius partitione.* vbi in eos inuehitur, qui intellectum agentem, non eſſe partem animæ noſtræ exiſtimabant, ſed eſſe externum intellectum. Deum ſcilicet, aut aliquam intelligentiam. De Simplicio, non eſt, quod laborem oſtendere, ſenſiſſe idem; multis enim locis, hanc ſententiam docet, & profitetur, ſed præcipue *3. de anima*, in expoſitione, capitis de intellectu agente; quod tertium eſt, ex vulgata partitione. Nullus vero, ex Ariſtotelis expoſitoribus, magis clare, aut diſtincte magis, hanc veritatem docuit: ita vt certo ſciam, non defuturos aliquos, ex aduerſarijs, aut etiam, ex ijs, qui minus beneuoli; impingere, mihi velint, quod actum egerim, qui

ſtatim

ſtatim his lectis, clamabunt: Hæc omnia, Simplicianum Commentum eſſe, non autem Ariſtotelis ſententiam, aut doctrinam referre, qui certe, ex præmonſtratis, non ſolum Themiſtij, & Theophraſti, verum etiam ipſiuſmet Ariſtotelis teſtimonijs, refellentur. His adiungam Aphrodiſei, & Alberti Magni authoritatem; quod, ſi hos etiam, erraſſe dixerint. Reſponſum velim, quod malo cum tantis viris errare, quam cum homuncionibus, recte ſentire. Fatebor equidem, Simplicium in multis, Platonis dogmata, potius quam Ariſtotelis, ſequutum fuiſſe, & in ijs, quæ ad animam rationalem pertinent, multa talia commiſiſſe, vt inter cætera, quod de rationibus intelligibilibus in anima naturaliter inſitis aſſerit, qua in re, neque in alijs in quibus ab Ariſtotele, aut à veritate diſcordat, cum ipſo, vllo pacto conſentio; tamen, vbi eum, germane cum Ariſtotele, & cum veritate ſentire comperero, non poſſum, eius ſententiam non laudare. Sed quid, ſi Alexandrum illum Aphrodiſeum, tot ſeculis mortalitatis animæ patronum, & aſſertorem, decantatum; hanc eamdem cum Theophraſto ſententiam, ex Ariſtotele ſequutum fuiſſe, monſtrauerimus; nonne paradoxa, ne dicam delira, nos loqui; aduerſarij exclamabunt? Non equidem, tanti me extimo, vt huius tam peregrinæ ſententiæ, me ipſum authorem laudare, aut proferre audeam. Alios affero, & eos quidem grauiſſimos, qui ante me, hanc Alexandro Aphrodiſeo, ſententiam tribuerunt. Inter recentes, Auguſtinum Steuchium Eugubinum, virum eruditiſſimum, & de philoſophia optime meritum; qui, *nono de perenni philoſophia libro, cap. 21.* id teſtatum reliquit, his verbis. *Sæpe ſolet, in ſcholis philoſophorum, & in omni propemodum vita actione, error accidere; vt adſint, qui grauis alicuius viri ſententiam, aut vocem perperam excipientes; vt ſumus omnes, in malum, quam bonum propenſiores; faciant, vt fama inualeſcat, viros eos, ſimile quid ſenſiſſe, quale ipſi interpretantur. Accedit item ignoratio, cum libros eorum, aut oſcitanter legimus, aut omnes legere non curamus, contenti pauca quædam vidiſſe, & ex his iudicium ſcriptorum feciſſe. Hoc, cum primis euenit de Alexandro Aphrodiſeo, qui cum putetur paſſim animi immortalitatem repudiaſſe: Qui ſcripta eius omnia legerit, ponderauerit, perpenderit, inueniet, vel eum ſecus ſenſiſſe, quam fama eſt, aut ſi ſenſit habebit, vnde ex dictis ſuis, eum abunde coarguat. quatuor igitur rationes, ad omnem hanc probationem præſto ſunt, quarum priores inditium quodam faciunt, non ſenſiſſe Aphrodiſeum, animam mortalem. poſteriores dilucide, perſpicue, nullis obumbrantibus ambagibus, hoc ipſum prædicabunt.* Hæc Eugubinus, qui, re ipſa poſtmodum, quæ pollicitus fuit, præſtitit, quatuor argumentis; tum hoc, tum etiam ſequenti capite, quæ poterit curioſus lector apud ipſum

ſum videre, cum mihi otium non ſit, ea tranſcribere, properanti, alia, & fortaſſe validiora, ex Alexandro loca afferre, quam Eugubinus attulerit. Ex vetuſtis vero, Auerroem afferam, qui hoc idem de Alexandro ſenſit, *3. de anima*, in digreſſione *commenti 36.* quamuis obſcure aliquanto, vt ſui moris eſt, proprijs vſus vocibus. Auerroes itaque exponens Ariſtotelis verba *3. de anima partic. 36. Vtrum autem contingat aliquid ſeparatorum intelligere, ipſum exiſtentem non ſeparatum à magnitudine, an non, conſiderandum eſt poſterius.* Diſputationem eandem exagitat, quam proponit philoſophus, & inquit, eos qui putarunt intellectum humanum eſſe mortalem, nullam inueniſſe viam, qua poſſimus intelligere formas abſtractas, hæc autem ſunt Auerrois verba. *Dicamus igitur, quod qui ponit intellectum materialem eſſe generabilem, & corruptibilem, nullum modum, vt mihi videtur, poteſt inuenire naturalem, quo poſſumus continuari, cum intellectibus abſtractis; Intellectus enim debet eſſe intellectum, omnibus modis, & maxime, in rebus, liberatis à materia. Si igitur poſsibile eſſet, quod ſubſtantia generabilis, & corruptibilis, intelligeret formas abſtractas, & reuerteretur idem cum eis, tunc poſsibile eſſet, vt natura poſsibilis fieret neceſſaria.* Hac autem reiecta ſententia, tamquam inutili ad propoſitam ſoluendam quæſtionem; alteram proſequitur declarare, nempe, quomodo, intellectus ſuppoſitus immortalis, poſſit in nobis exiſtens, intelligere ſeparata. & hoc bifariam poſſe fieri oſtendit, vel enim, quia intellectus adeptus, ſiue intellectus agens, qui eſt immortalis, nequaquam de nouo intellectui potentia cõiungitur, neque ipſi ſuperuenit, faciens ſuã copulatione, vt intellectus materialis, poſſit intelligere ſeparata; ſed ipſemet ab initio ita copulatur nobiſcum, vt ipſe ſit nobis forma, per quam intelligimus alia entia, ſicut apparet ex ſermonibus Alexandri, licet non appareat ex eo modus, quo hæc copulatio nobiſcum ſit poſſibilis; aut, quia hic intellectus, tempore procedente, tamquam extrinſecus aduenieus, nobis & intellectui potentiæ copulatur. Ex his autem duobus modis, poſteriorem impoſſibilem oſtendit, nam ita intellectus materialis, qui intellectum agentem de nouo reciperet, eſſet factus de nouo. quod ſupponitur falſum; præterea, ſi talis copulatio eius intellectus agentis, eſſet ſuperueniens, nec facta ab initio, & nobis propria, tamquam copulatio propriæ formæ, non erit diſcrimen, inter copulationem eius, nobiſcum, & cum alijs entibus, & in vna hora, vel in alia hora, quare talis intellectio ſubſtantiarum ſeparatarum, non poterit nobis tribui, nec dici noſtra intellectio. Hæc cum Auerroes dixiſſet, & intellectum agentem, qui immortalis eſt, nobis eſſe copulatum, vt formam, ex Alexandri ſententia ſtatuiſſet, modum

tamen

tamen, quo nobis copulatur, vt forma, ab Alexandro minime fuisse positum, inquit, & ob huiusmodi obscuritatem, Alexandrum fuisse ambiguum, & diuersis locis, pugnantia, sibi ipsi, dixisse. Libet autem præcisa adscribere Auerrois verba, quæ sunt huiusmodi. *Si igitur aliquis dixerit, quod illa intentio, quam intendit Alexander, scilicet de existentia intellectus adepti, non est informatio facta de nouo. in intellectu materiali, quæ ante non erat; sed ipse copulatur nobiscum, copulatione, adeo quod, sit forma nobis, per quam intelligimus, alia entia, sicut apparet, ex sermone Alexandri, licet non appareat ex eo, modus, ex quo ista continuatio sit possibilis. Quoniam si posuerimus, quod illa continuatio est facta postquam non erat, sicut est necessarium, continget, vt in illa hora, in qua ponitur esse, sit transmutatio, in recipiente, aut in recepto, aut, in vtroque, & cum impossibile sit, vt sit in recepto, remanet, vt sit in recipiente, & cum in recipiente fuerit transmutatio, existens postquam non erat, necessario, erit illic receptio, facta ex nouo, postquam non erat. Cum igitur posuerimus receptionem, factam de nouo, continget prædicta quæstio. Et si non posuerimus receptionem propriam nobis, non erit differentia inter continuationem eius nobiscum, & continuationem eius, cum omnibus entibus, & inter continuationem nobiscum, in hac hora, & in alia hora, nisi ponamus, continuationem eius nobiscum, esse secundum modum alium à modo receptionis, quis igitur est iste modus? Et propter latentiam istius, modi, secundum Alexandrum, videmus ipsum ambigere in hoc.* Hæc Auerroes de Alexandro, quem propterea existimauit, putasse intellectum agentem, nobis vnitum esse, tanquam formam, quia viderat ipsum dixisse, intellectum illum, qui in nobis est, intelligere separatas formas, quod rei veritate Alexander, in multis in locis affirmauit; sed potissimum *2. de anima cap. 19.* in calce, talibus verbis: *Neque omnia quæ à nostro intellectu, intelliguntur, intelligibilia fiunt, nisi suapte natura intelligibilia sint; sed est aliquid etiam, per se intelligibile. sua natura, tale existens. Hoc sane ipsum, intellectus in potestate, vbi perfectus, & auctus est, intelligit.* Intellectus igitur potestate, qui proculdubio nobis copulatur, vt forma, vbi perfectus est, ex Alexandro, intelligit separatas formas, quod non licet nisi intellectui agenti, ex eodem Alexandro alibi, vt citat Auerroes, & apud ipsum videre est libro citato *cap. 16. & 18.* ergo intellectus potestate idem est re, & substantia cum intellectu agente, & intellectus agens in nobis est, vt forma, vt Alexandro tribuit Auerroes.

Conatus etiam fuit Auerroes, Alexandrum in suam perducere sententiam, & propterea, ipsum inquit putasse, Intellectum materialem, se habere, ad agentem, vt materia ad formam, & agentem intelle-

ctum, materiali copulari, vt formam, & tunc eſſe intellectum adeptum, qui ſit vltima hominis fælicitas. vt apud eundem Auerroem videre eſt. Ita vt, mirandum non ſit; Beſſarionem Cardinalem Nicænum *2. libro contra calumniatorem Platonis cap. 7.* fortaſſe ex hoc loco Auerrois deceptum, aſſeruiſſe, Alexandrum Aphrodiſeum Græcum, & Auerroem Arabem, Ariſtoteli vnitatem humani intellectus tribuiſſe. Sed iam ſinamus Auerroem, qui in hoc commento, magis fortaſſe, quam in quolibet alio, quamplura, obſcure, confuſe, tumultuarie, atque turbate, veluti in quadam vertigine miſcet. Ad Alexandrum ipſum accedamus. Nemini dubium eſt, etiam ex aduerſarijs; Intellectum agentem, ab Alexandro, dici immixtum, ſeparabilem, & immortalem, & hoc non ſemel, ſed centies. At vero, hunc intellectum, non eſſe humanum, ſed diuinum, aut etiam ipſum Deum exiſtimaſſe, tum ex propria, tum etiam ex præceptoris ſententia. Ariſtoteles namque, hunc intellectum, non ſolum ſeparabilem, ſed ſeparatum dixit, non ſolum immortalem, ſed æternum, non ſolum actu ac ſemper intelligentem, ſed actum, & energiam, & quod ſoli competit Deo, operatione, & actione, ſubſtantiam exiſtentem. Ex propria vero; ſed eadem cum præceptore ſententia, ipſum noſtræ animæ poteſtatem aut partem negat *1. de anima cap. 28. & 2. cap. 16.* ſua natura, intelligibilem, ac ſeipſum intelligentem, & ſimplicißimum dicit *2. de anima cap. 18.* vbique eſſe *2. de anima cap. 24. & 22.* ab ipſo naturam proficiſci, reſq; omnes gubernari. *eodem cap. 24.* ac demum primam cauſam eſſe, quæ ceterarum rerum eſſentiæ, cauſa, & principium ſit. *1. lib. de anima cap. 28.* Quæ omnia, nequaquam humano intellectui, ſed Diuino tantum, accommodari poſſe, certißimum eſt. At contra, eundem intellectum, in materia verſari, & tamquam ſubſtantiam, in materia eſſe, *2. lib. cap. 21.* dixit. Et eundem, in, mixtione eſſe, & in quolibet corpore, & organum nanciſci ex temperatura genitum, & tamquam per organum, & tamquam circa materiam, & tamquam per materiam, agere, *cap. 22.* Hæc autem ſunt eius verba. *Quoties itaque, ex corpore temperato, ignis genitus fuerit, aut aliquid eiuſmodi, ex mixtione procreatum fuerit, vt organum poſsit huic intellectui ſuppeditare, qui eſt in eiuſmodi mixtione (quoniam eſt in omni corpore, corpus autem etiam hoc eſt) id organum, intellectus poteſtas dicitur; apta ſcilicet, quædam poteſtas, ad excipiendum intellectum, qui in actu eſt. Quoties igitur, conſequutus fuerit hoc organum, tunc & tamquam per organum, & tamquam circa materiam, & tamquam per materiam agit, & tunc nos dicimur intelligere. Et cum corpore materialem, atque organicum actum exercere; ſine corpore autem, nequaquam; veluti*

lut artifex, amissis ferramentis. cap. 24. his verbis. *Atque is noster intellectus, est, & secernitur sane, quemadmodum, etiam concernitur; neque enim, alio migrat, sed quoniam vbique est, manet in corpore, quod ex secretione dissolutum est, corrupto, atque abolito, organico. Velut artifex, amissis ferramentis, agit quidem, etiam tunc, non tamen, materialem atque organicum actum. Aiebat porro, si omnino censendum est, iuxta Aristotelis sententiam, intellectum, diuinum esse, atque incorruptibilem, hoc certe modo; non alio censendum esse.*

Hæc autem, & alia quæ tota serie succedentium capitum, vsque ad 24. inclusiue, de intellectu agente dixit, ex acruomaticis Aristotelis, tradidisse testatur *cap. 18.* his verbis. *Accepi autem, de intellectu, qui extrinsecus aduenit, ex Aristotele quæ memoriæ mandaui.* Quare non mirum est, si apud libros, qui extant Aristotelis, omnibus editos, hæc, adeo clare non leguntur. Ex monumentis auditorum Aristotelis, potissimum Eudemi & Theophrasti, quæ Alexandri temporibus extabant, probabile est fuisse collecta; Cum Alexandri tempestate, nondum fuisset cremata, celeberrima illa, quæ Romæ extabat, in templo Pacis bibliotheca, pretiosissimas continens res, & volumina, quam imperante Commodo, conflagrasse, Galenus tradidit, & scriptores alij Talia huiusmodi, quæ vltimo citatis locis, de intellectu humano Aphrodiseus protulit, impium est, & nephandum, ne dicam falsum; de Deo proloqui, quis enim, vel vsque ad insaniam stultus, Deum audebit dicere, vti organo, aut facultate organica indigere? Cum etiam de humano intellectu, vti organo, negauerit Aristoteles. Quis per organum, & circa materiam & cum materia Deum agere? Quis cum corpore, materialem aut organicum actum exercere, veluti artificem nactum ferramenta? Quis demum, cum prima seminis emissione, Deum nobis copulari, vt mentem? quemadmodum Alexander testatur, *2. lib. de anima cap. 13.* his verbis. *Vna enim, cum prima seminis emissione est intellectus in actu, qui per omnia penetrauit, & actu existit.* Vt igitur nobilissimum philosophum ab iniuria vindicemus, cuius monumenta vetustate, & barbarie temporum, vix ad nos peruenerunt, mutilata, intercisa, lacunis referta, vepribus, atque dumetis obsita, vt vel semel legentibus, statim occurrunt; Dicendum est, vt Eugubinus optime, loco citato aduertit. Intellectum agentem, duplicem apud Alexandrum esse, vt etiam supra adnotauimus, ex sententia Platonis, Aristotelis, & Themistij; Vnum illuminantem & non illuminatum, tamquam solem, qui Deus Optimus Maximus est, quem *Alexander 1. de anima cap. 28.* dixit esse primam causam, quæ ceterarum rerum essentiæ causa, & principium est, quem pariter *2. lib. cap. 24.* siue solum res guber-

gubernare, quæ in hoc orbe ſunt, ſiue cum ordinato certoq; cæleſtium motu.

Alterum vero, illuminatum, & illuminantẽ, qui primi quidem ſpecies eſt, & à primo, veluti lumen à ſole procedit, cui, primi conditiones, etiam participantur: De quo omnia quæ vltimo dicta ſunt, tamquam de humano intellectu, Alexander pronunciauit, ſcilicet; quod organica vtatur facultate, ex temperatura genita, ipſa imaginatiua, quam potentiam nuncupauit ad intellectum ſuſcipiendum aptam natam. Quod, per organum, hoc eſt facultatem organicam prædictam, circa materiam, & cum materia, hoc eſt cum corpore operetur. Quod demum, cum prima ſeminis emiſsione, nobis ab extrinſeco copuletur, primũ,genita humana phantaſia, tamquam propria diſpoſitione, ad ipſum ſuſcipiendum, quæ ſimul cum alijs, potentia in ſemine continetur.

Quemadmodum de primo intellectu, qui Deus eſt, Optimus Maximus, reliqua omnia rite enunciauit, quod ſit ſeparatus; immortalis, & æternus, actus, & energia, ſubſtantia actio exiſtens, prima rerum omnium, cauſa vt ſint,& intelligantur, omnia quæ in orbe ſunt prouidens, & gubernans, Intellectum poteſtate, creans, naturæ origo; præcipua, ac primaria prouidentia. At vero Intellectum illuminantem & illuminatum à Themiſtio dictum,Agentem vero,ab Alexandro appellatum, eumdem eſſe cum intellectu potentiæ, re atque ſubſtantia, ſola autem ratione differre, apud eundem, facile demonſtrabimũs, ex eius verbis. *primo ex cap. 18. 2. de anima ante citato*, vbi intellectum potentia, cum perfectus, & auctus fuerit, intelligere ſeparatas ſubſtantias dixit. præterea ex *cap. 22. eiuſdem libri*, vbi inquit, de intellectu Agente. *Quoties igitur conſecutus fuerit hoc organum, tunc & tamquam per organum, & tamquam circa materiam, & tamquam per materiam agit, & tunc nos dicimur intelligere*; ſed nos dicimur intelligere per intellectum potentia; ergo idem eſt intellectus potentia, quod intellectus agens; vbi conſequutus fuerit, hoc organum, ſcilicet phantaſiam. Sed maniſeſtiſsime ex capite 20. eiuſdem libri, quo integro Alexander hanc ſententiam docet, itaut,operæ pretium fuiſſet,totum tranſcribere,niſi ego,maxime ineptus & ſegnis ad ſcribendum, grauiſsimum hoc, mihi,onus, lectori, qui facile hæc omnia, apud authorem videre, & ponderare poſsit,libenter demandarem, quamuis recenti more, qui apud omnes iam inoleuit Auctores abſque oſcitantiæ culpa, quilibet valeat prætermittere: ob præiudicatam docentium authoritatem, qui Pythagorico faſtu, eo tantum, ſibi poſtulant credi, quod ipſi dixerint.

Non

Non pigebit autem, saltem prima eius capitis verba recitare, quæ talia sunt. *Non enim passiuus est Intellectus natura sua, vt ab alio fiat, ac patiatur, quemadmodum sensus, contrario namque modo se habet. Sensus enim per passionem fit; passiuus enim est, & apprehensio ipsius, per passionem fit, Intellectus vero actiuus est, cum enim plurimarum rerum intellectiuus sit, simul etiam agens, vt eas intelligat fit. Nisi quis forte propterea passiuum dicere Intellectum velit, quatenus formarum apprehensiuus est, pati namque videtur, id quod recipit, atque apprehendit.* Quibus verbis, quamuis Alexander differentiam inter passibilitatem sensus, & Intellectus declaret, sensus enim proprie dicitur pati, quia patitur ab obiecto, simul cum passione destructiua. Intellectus autem improprie, quatenus solum recipit, tamen, disertis verbis de eodem Intellectu dicit. *Intellectus vero actiuus est, cum enim plurimarum rerum intellectiuus sit, simul etiam agens, vt eas intelligat fit.* Ita vt nihil clarius pronunciari possit, vt ostendatur, eumdem substantia, & re, esse Intellectum agentem, & possibilem, nec differre nisi ea ratione, qua supra dictum fuit. Exoratos autem Lectores velim; vt attente, ac sæpius, totum hoc caput legant, & alia quatuor subsequentia.

Duos igitur agentes Intellectus, Alexandrum statuisse dicendum est, vnum primarium, & authorem, cui, primo, & per essentiam, omnia illa attributa competunt, quæ paulo ante recensuimus, & inter cætera, quod eius operatio, sit eius essentia, mundum gubernet ipse sit prima causa, naturæ sit auctor, & possibilem creauerit Intellectum: vt, ex, citatis ipsius verbis est clarum. Alterum vero, ab hoc productum, qui veluti lumen est, à Deo tamquam primo Intellectu manas, ac proinde, ea quæ de primo dicta sunt prædicata, participãs, nobis iunctum; illuminantem Intellectum potentia, siue inferiorem sui partem, aut se ipsum, vt Intellectus potentia est, & in corpore: illuminatum vero à prima causa, & primo Intellectu. Quemadmodum duos etiam Intellectus potentia, vnum, qui sit veluti organum diuini Intellectus, hoc est immortalis Intellectus, qui in nobis est, per quem, & cum quo hic Intellectus, in corpore existens operatur, qui Intellectus potentia, ex mistione, seu temperatura, quatuor qualitatum oritur; quique nihil aliud est, quam phantasia, quamuis Intellectus ab Alexandro appelletur *2. lib. de anima, cap. 22. & 23.* & ab Aristotele *3. de anima part. 20.* Alterum vero, qui idem est re, quod Intellectus, diuinus appellatus, de foris accedens, neque ex mixtione genitus; sed potentia, siue materialis dictus, non quod subiectum quodam sit, seu materia; sed quia omnia, veluti & materia suscipere

possit, seu intelligere, necnon, quia perfectioris intellectus, qui in habitu dicitur susceptiuus est, & eatenus, ratione ab Intellectu agente differens. Duos inquam hos Intellectus, Alexandrum supposuisse, dicendum est, si ipsum à turpissima, & notissima contradictione vindicare velimus. Atque ita Alexandrum non aliter, quam Theophrastum sensisse, dicendum erit, quod si aliter quis, ipsum sensisse, adhuc pertinaciter dicat, pugnantia, quæ ad ipsum sunt, & iam adduximus de agente Intellectu, concilies, & erit mihi magnus Apollo. His omnibus auctoritatibus, vltimam Alberti Magni, tamquam Colophonem apponam. Statuit Albertus Magnus, præ omnibus peripateticis, hanc sententiam, disertissime, multis in locis; sed præcipue *tractatu 1. de natura, & origine animæ, cap. 5. & tractatu 2. cap. 2. & tractatu 1. de intellectu, & intelligibili, cap. 6.* quo loco, adeo clare, adeo accommodate, illam declarat, vt nihil amplius, desiderandum sit. Libet autem eius verba apponere, quæ dignissima sunt, vt ab omnibus legantur, cum omnem tollant ambiguitatem, & sunt huiusmodi. *Vnde, licet nos in natura animæ ponamus aliquid potentiale, & aliquid, quod est actus illius, non tamen possumus dicere, quod potentiale, quod est in ipsa, materia sit, quia non habet proprietates eius; sed multo congruentius dicitur, quod cum animus intellectualis, esse nobile separatum retineat; quod ex parte illa, qua attingit continuum, & tempus, efficitur possibilis, & ex parte, qua omnimode manet separata, est actiua, & perfectiua; eiusdem possibilitatis, cuius congruum exemplum dicit Auicenna, in flamma adhærente aridis lignis cremabilibus. Illa enim in ea parte qua adhæret lignis, est aliquantulum fumosa, in ea autem parte, qua euolat, in aerem purum, à lignis distans, est plena luce, illustrans aerem, & etiam partem fumosam eiusdem flammæ. Sic enim est de anima intellectuali, eo quod ipsa, aliquo modo sit perfectio corporis, & tamen separata, & ideo ex parte, qua inclinatur ad corporeas virtutes organorum, quæ sunt imaginatio accipiens continuum, & sensus accipiens temporale, & transmutabile: quasi fumosa est, & efficitur in potentia, intelligentia, & non in actu; sed ex parte separata, est in actu lucis perfectæ.*

Quæ verba, & si ante à nobis citata fuerint, tamen repetita iuuabunt. Idem etiam *tractatu 2. cap. 8.* Intellectum humanum ita definiuit. *Intellectus humanus, est imago lucis, primæ causæ, quæ coniuncta est continuo, & tempori.* Constat igitur ni fallor, hanc esse veram, ac germanam Aristotelis sententiam, quam recitauimus. Intellectum scilicet humanum, qui hominem constituit, esse ingenitum, & immortalem, atque extrinsecus aduenire, eundemque esse multiplicatum, ad numerum singulorum hominum, & eundem, re, ac substantia,

ſtantia, eſſe Intellectum agentem, & poteſtate, nec differre, niſi ratione, vt diximus. Et hanc ipſam, non modo Simplicium; ſed peripateticos omnes, primarios, ac vetuſtiſsimos, fuiſſe ſequutos; Theophraſtum, Eudemum, Alexandrum Aphrodiſeum, Themiſtium, Philoponum, & Albertum Magnum.

Proponuntur reliquorum Peripateticorum opiniones, circa ſententiam Ariſtotelis, & examinantur, necnon dubitationes aliquot, aduerſus ea, quæ dicta ſunt. Recitantur, & diluuntur.

Caput II.

TA iam conſtituta Ariſtotelis ſententia, quid ceteri peripatetici de ipſa ſentiant, eſt videndum, ne in dicta, vt aiunt, cauſa, illos damnemus. Exiſtimarunt aliqui, humanum Intellectum, hoc eſt, Intellectum poteſtate, is enim humanus dicitur, quo anima intelligit, & ſapit, quique nobis ab ortu inexiſtit, & nos conſtituit, eſſe genitum, & mortalem, ex mixtione, & temperatura corporis eductum, Intellectum vero, agentem, ſiue efficientem, extrinſecus aduenire, ſeparabilem, ac ſeparatum, & immortalem; hunc vero eſſe primam cauſam, & Deum, qui nequaquam anima ſit, aut animæ facultas; ſed animæ tantum aſsiſtat, ſiue intellectui poteſtate, vt illum, veluti lumen diafanum, colluſtret, & phantaſmata, actu intelligibilia reddat, cum ipſe actu intelligibilis ſit, atque, vt cæteris omnibus, cauſa eſt, vt ſint, ita intelligibilibus cauſa eſt, vt vera ſint, & intelligantur. Hanc opinionem Aphrodiſæo tribuunt, illamq; ex multis eius locis, à nobis, capite præcedente adnotatis, colligunt, eandemq; ſequuntur, qui ſe Alexandreos profitentur, inter quos Pomponatius, & Portius, anteſignani. Confirmãt vero ipſam, ex multis, quæ Ariſtoteles de illo dixit *3. de anima cap. proprio*, de Intellectu agente, quæ etiam præcedente capite adnotauimus, & nunc breuiter percurremus. Primo, quia ipſum omnia facere inquit, quod non competit, niſi primæ cauſæ. Secundo, quia ſemper actu eſſe, & ſemper intelligere, quod nullo pacto intellectui humano competere poteſt,

cum 12. *Metaphysic. part. 39.* dixerit Deum ita se habere semper in actione intelligendi, quemadmodum nos aliquando. Tertio, quia separatum, immortalem, & perpetuum, quod de humano Intellectu, nequaquam affirmari potest, cum potius separabilis dicendus foret, quam separatus, si esset immortalis. Quarto, quia ipsius operationem, dicit esse propriam essentiam, quod soli tantum Deo, & alio nulli competit. Quinto, quod extrinsecus aduenit, vt ars, & lumen, non autem nobis innascitur, & natura donatur, vt de Intellectu potentiæ Aristot. dixerat 30. *particula problematum*. Ad hunc pariter Intellectum referunt, omnia ea, quæ de immortalitate apud Aristotelem testimonia reperiuntur. de hoc enim Aristotelem loquutum fuisse asserunt, 1. *de anima, text. 65.* cum dixit *Intellectus autem videtur innasci, substantia quadam, & non corrumpi*. de hoc pariter 2. *de anima text. 21:* cum dixit: *De Intellectu autem, & speculatiua potentia, nihil adhuc est manifestum; sed videtur genus aliud animæ esse, & hoc separari, tamquam perpetuum à corruptibili*. De hoc etiam 12. *Metaphysic. text. 17.* cum inquit, Intellectum manere posterius. De hoc 2. *de generat. animal. cap. 3.* cum assereret Intellectum solum, extrinsecus aduenire, solumq; diuinũ esse; sed de his locis, ab aduersarijs interpretatis, priore libro fusius dictum fuit. Falsam esse recitatam sententiam, manifeste, & Aristotelis auctoritate, & multis argumentis ostenditur. Aristoteles enim de Intellectu agente sermonem habens 3. *de anima, cap. 13.* animæ differentiam appellat: ergo non est, quid extrinsecum ipsi animæ, quamuis autem respondeat Portius, hoc dictum fuisse de tali intellectu, vt in anima operatur, ac propterea fuisse ab Aristotele appellatum differentiam, non autem partem, tamen responsio inanis est, non minus namque intrinsecum est dicere, differentiam, quam partem, cum differentia, hic sumatur, aut pro ratione intrinseca, qua differunt, inter se, Intellectus agens, & potentia, aut pro facultate, quæ fluit à ratione intrinseca, iuxta quem sensum Aristoteles, etiam; Intellectum potentia, animæ partem appellauit, & loca omnia quæ nuper citata sunt, de Intellectu humano, non autem de Deo, intelligi oportere abunde monstrauimus primo Libro; præterea multis ipsam argumentis redarguit S. Thomas 1. *parte summa; quæst. 79. art. 4. & 2. contra gentes cap. 76.* Primo, quia Intellectus humanus, non esset perfectus, nam haberet in se ipso principium patiendi tantum, ad propriam operationem, non autem principium agendi. Secundo, quia non esset in nostra potestate intelligere, cum liber, principio efficiente intellectionem, extrinseco existente. Tertio, quia intelligere, non esset operatio

humana

humana; sed diuina: cum operatio potius sit tribuenda principio actiuo, quam passiuo. Quarto; effectus nobiliores non solum requirunt efficientiam agentis remoti; sed adhuc indigent agente proximo, vt patet de animalibus perfectis, imperfectis enim sufficit Sol, perfectis autem, debetur generans eiusdem speciei. Præterea, Deus ex sententia Aristotelis non agit in hæc inferiora, nisi mediantibus causis secundis, cœlo scilicet, quod agit motu, & lumine. ergo Deus non potest esse Intellectus agens, quia ad illustranda phantasmata, & ad intellectionem faciendam, non habet proportionem motus cœli, aut lumen sensibile, quia hæc non agunt, nisi in corpus, aut facultates corporeas, & organicas, cuiusmodi esse humanum Intellectum, Aristot. negauit. Amplius, ex eiusdem Aristotelis sententia, Deus cum sit agens æternum, non potest producere actionem nouam, vt probauit *8. Physicor.* ergo Deus non potest esse Intellectus agens hominum, qui de nouo intelligunt, & non semper, nec continuata actione, vt Deo conuenire Aristot. asserit. Fuerunt, hæc duo vltima argumenta, tanti ponderis, vt Portius disertis verbis, hanc sententiam, Alexandro attributam damnare coactus fuerit, sui ipsius oblitus, qui alibi ipsam verissimam supponens, tamquam sacram ancoram statuit, ad quam, validissima exorta tempestate, ex locis multis Aristotelis, quibus immortalitatem fatetur; confugiat. Sunt autem hæc eius verba. libello de mente humana *cap. 4.* *Alexander denique, & si multum luminis, verbis Aristotelis attulerit, quo apertius, eius sententiam perciperemus; duo tamen semper, in eius placitis, minus me delectarunt; vnum, quod Intellectus agens Deus sit: nam si Deus est, qua ratione; nobis corruptibilibus vnitur. Quare, cum ponat Alexander, nouum effectum, nullo alio intercedente à Deo proficisci, prorsus à Philosopho 8. Physicor. dissentit, vt explicat quoque ibidem Auerroes. Alterum est, quod cum Aristot. asserat, quod quicquid Deus operatur, motu, ac lumine cæli id perficiat, si hoc ita est, quo pacto facultatem nostram intelligendi, illuminans perficiet; & non lumine cæli; sed proprio, ac peculiari suæ essentiæ, & qua ratione Aristot. agentem Intellectum, Lumini & habitui comparauit? hæc enim, vt non fuerunt à prioribus explicata, ita, neque posteriores, nobis aperuerunt.* Tentauit tamen, eodem libello *cap. 21.* non longe à fine, cum toto eo capite, de Intellectu agente, sermonem habuisset, secundum argumentum soluere; primum namque omnino prætermittit. Soluit autem inquiens, propositionem illam, qua dicitur, Deum in hæc inferiora agere, motu & lumine, ita accipiendam esse, vt de actione, in res materiales, intelligatur; at vero secus esse, de eius actione, in res immateriales, hoc est, in phantasmata, nam virtutem, in ipsis

rebus dispersam, qua fiunt Intellectæ, non, recondit Deus, hoc est non iterum in ipsis condit, hoc enim sonat eius verbum, (recondere.) Fuit autem ambiguis vocabulis consulto vsus, vt in re difficillima, tamquam sepia, effuso atramento effugeret, & propterea inter cetera, vsurpat illud verbum, recondere, quod significat, occultare, & iterum condere, hoc est, de nouo facere, in quo sensu, necesse est, fuerit ab ipso acceptum, vt ex toto contextu verborum, patet, quod si ita intelligatur, manifestum est; ipsum dicere, quod à Deo, sit rebus intelligibilibus vis indita, quæ de nouo ipsis non conditur; sed talis est, vt res de nouo, in Intellectu potentia factæ, fiant intellectæ, quare in phantasmatibus, nihil imprimi, asserit; sed hac spirituali, virtute, & substantia, commode recipi, in Intellectu potentia.

Rebus igitur, potentia intelligibilibus, siue phantasmatibus, hanc vim spiritualem, adesse asserit, quam, substantiam appellat, nequaquam de nouo conditam (vt hoc, effugiat secundum argumentum de nouitate effectus, à Deo producti). Et propterea suspicatos fuisse aliquos, eumdem esse, Intellectum agentem, & possibilem; nempe, eamdem hanc substantiam, & vim spiritualem, in rebus disseminatam, quam etiam ipse Deus præbet, intellectui potentia, nobis innato, vt facilius fiat Intellectus in actu. Hoc autem dicere, nullum esse incommodum fatetur: talia autem sunt eius verba, in fine citati capitis. *Ex his, sic explicatis, iam rationi satisfieri potest, quare Deus, omnia, quæ huic Mundo inferiori elargitur, motu, ac lumine, tribuit, hoc enim intelligendum est de formis, ac virtutibus, quæ in materia naturali recipiuntur. Sed virtutem in ipsis rebus dispersam, qua res fiunt intellectæ, materialibus, veluti in subiecto, non recondit Deus; sed fiunt intellectæ ab hac virtute, vt in Intellectu potentia reconduntur. Quare proloquium illud assumptum, de qualitatibus, ac virtutibus, quæ in materialibus recipiuntur, proculdubio intelligi debet. Porrò quoniam phantasmatibus, nihil imprimitur; sed hac virtute, commode recipiuntur, in Intellectu potentia, dicimus eam esse spiritualem substantiam, ac virtutem. Vnde forte, qui eumdem esse Intellectum agentem, & possibilem suspicati sunt, ob id, ad hoc credendum, inducti fuerunt, quod ipse Deus, videtur præbere aliquid Intellectui potentia, nobis innato, vt facilius fiat Intellectus in actu, quod certe dicere, nullum esset incommodum.* Ita Portius cogente numine, & sententiam Alexandro tributam, de Intellectu agente, quod sit ipse Deus, damnare compulsus fuit, & dum male sibi constans, argumenta, quibus illam damnauerat, soluere nititur, veritatem quam nos ex Aristotele docuimus, confirmauit, quid enim vis illa spiritualis à Deo rebus disseminata, quam etiam substantiam

appel-

appellat; nisi Intellectum, alium à Deo significat, quem rebus omnibus disseminatum esse; ridicule asserit, nisi hoc, animam mundi intelligere velit, quod à dogmatibus Aristotelis, & à veritate est alienum. Volens autem redire ad bonam frugem, putauit nullum esse incommodum, dicere, quod idem sit Intellectus agens, & potentia, quia hæc substantia, quæ efficit, vt intelligibilia potestate, sint actu intelligibilia, à Deo communicata Intellectui potentia, nobis innato, efficit, vt facilius fiat Intellectus in actu, quod parum abest, ac si diceret, eamdem substantiam Intellectiuam, vt abstrahit phantasmata, à conditionibus materiæ, esse Intellectum agentem; vt vero ipsa iam depurata, & intelligibilia reddita recipit, & ab ijsdem perficitur, esse possibilem, seu potentia; sed noluit hoc apertius confiteri. Non parũ autem est, à tanto aduersario, tale testimonium extorquere. Sed veniamus ad illos, qui humanum animum, siue Intellectum, ex Arist. sententia immortalem, constituerunt, quid ipsi de Intellectu agente, & possibili, existimarunt. Auerroes, Intellectum nostrum, ex duabus substantijs, vtrisque immortalibus, constare, certissime asserit, quarum vna, se habeat, vt materia, & patiens, ac propterea, Intellectus materialis, & potentia, siue passibilis appelletur; altera vero, vt forma, & agens, qui eadem ratione actiuus dicitur. Vtrumque vero, ex his intellectibus, homini tantum assistere, neque ipsi præstare esse; sed operationem tantum, ac neutrum, esse hominis formam, nisi improprie, & æquiuoce, vt supra, cum eius opinionem recensebamus, fusius declarauimus.

Vtrum vero, ex his intellectibus, vterque sit animæ nostræ pars, vel vnus tantum, non facile apud Auerroem est decernere. Aliquando enim, Intellectum agentem, dixit esse Deum, vt *3. de anima comment. 20.* his verbis: *Et nos conuenimus, cum Alexandro in modo ponendi Intellectum agentem, & differimus ab eo in natura Intellectus materialis,* quia ipse putauit, statuisse Alexandrum, Intellectum agentem, esse Deum, materialem autem, esse corruptibilem, in quo, ipse, se dicit dissentire; illum ponens, incorruptibilem. Aliquando vero, dixit esse intelligentiam, vt *2. de anima, comment. 59. & 60.* & in Paraphrasi, de diuinatione per somnum. Aliquando, vtrumq; dictum Intellectum, non solum potentia; sed etiam agentem, esse animæ humanæ partes, vt *3. de anima comment. 5. 18. & 36.* rationem auem attulit, quia si non esset pars animæ nostræ, non esset nobis liberum, intelligere, cum volumus. Vtcumq; tamen sit: certissimum apud ipsum hoc est, humanum Intellectum, constare ex duplici Intellectu, vno potentia, & al-

tero agente, quorum vterque, sit ingenerabilis, & immortalis. Non solum enim Intellectum agentem existimauit Auerroes, esse Deum, aut aliquam intelligentiam; sed etiam Intellectum potentia, intelligentiam dixit, quamuis omnium infimam, vt *3. de anima comment. 5. & 19.* testatum reliquit. Hanc vltimam sententiam, de duplici Intellectu, potentia, & agente, quibus tamquam ex partibus, humanus Intellectus compositus sit; Themistio potissimum, tribuit, dixi vero, hanc vltimam sententiam, quia priorem, quam Auerroes probauit, quod Intellectus agens, sit Deus: expresse Themistius improbauit *3. de anima cap. 31.* At vero, posteriorem hanc, de duplici Intellectu, quorum vterque, sit pars animæ nostræ, videtur passim Themistius asserere *3. de anima*. Sed rei veritate, non fuit hæc Themistij sententia, quod Intellectus humanus, ex duplici Intellectu, tamquam ex duabus substantijs, re, distinctis, cōpositus sit; vt illi impinguit Auerroes, hoc enim, inexcogitabile est, & non minus chimericum, quam vnitas, decœptus vero fuit Auerroes à vocabulis, siue modo loquendi, quo Themistius vsus est; vt imitaretur Aristotelem, consueuit enim Aristoteles, vbiq; locorum, potentias, siue facultates animæ, partes appellare; appellauit etiam Intellectum possibilem, siue receptiuum potentiam, ipsumq; comparauit materiæ; Intellectum vero agentem, actum, & ipsum comparauit habitui, siue perfectioni. Quare, non mirum si Themistius humanum Intellectum ex agente, & possibili, tamquam ex partibus, hoc est potentijs, & facultatibus, constare, dixit: quarum, vna se haberet, vt materia, quia perfectibilis, altera vero, vt forma, quia perfectiua. Hoc vero, ipsemet clare docuit *3. de anima cap. 27.* his verbis: *Nos igitur, vtriusq; Intellectus copulatio sumus: Si ergo ita habent omnia, quæ ex actu, & potentia conciliantur, vt in his aliud sit, ipsa res, aliud essentia. Sequitur, vt aliud ego sim, aliud essentia mea; ita vt, ego sim is, qui ex actu, & potestate constituor, essentia mea sit solus actus tantum, quam ob rem eadem quæ considero, hæc etiam scribo, & litteris mando. Scribit vero Intellectus, qui ex potestate componitur, scribit inquam, non tamen quatenus ex potestate constat; sed quatenus Intellectus agens est, quia illinc quasi omnis actio riuatur, & ducitur. Quod si Intellectus potentia, non accipit indiuisibiliter, ea, quæ Intellectus agens indiuisibiliter tradit; nihil est, quod miremur, quoniam huius rei exemplum illud, exploratum est, quod affectiones corporum, candor, nigror, & eius generis cætera, quamquam propria ratione, & suapte natura, indiuisibiles, atque insecabiles sunt, in materia tamen, diuisibiliter, & sensibiliter recipiuntur.* Quibus verbis, clarissime docet, nequaquam diuersas substantias esse, Intellectum agen-

tem,

tem, & poteſtate: ſed vnam, & eamdem, diuerſis facultatibus prædi-tam, cum enim dixiſſet, in ijs quæ componuntur ex actu, & potentia, aliud eſſe, rem, aliud, eſſentiam rei, & exemplum attuliſſet in nobis, aliud enim ego ſum, & aliud eſſentia mea, tandem, operationem, tribuit compoſito, ratione eſſentiæ, vt principio, quo, & inquit: *Quamobrem eadem, qua conſidero, hac etiam ſcribo, & litteris mando.* Subiungit vero, applicans ad Intellectum, de quo erat ſermo. *Scribit vero Intellectus, qui ex poteſtate componitur, ſcribit inquam, non tamen quatenus ex poteſtate conſtat; ſed quatenus Intellectus agens eſt, quia illinc, quaſi omnis actio riuatur, & ducitur.* Hoc eſt ille idem Intellectus, qui ſecundum vnam facultatem dicitur potentia, & ſecundum alteram agens, ſcribit quæ meditor; ſed non quatenus ex poteſtate conſtat, non enim talis facultas eſt illi principium agendi; ſed patiendi, ſed quatenus eſt, agens, vel agendi facultate præditus, quia ex illa, tamquam ex fonte, & principio, quo, vt conſuetum eſt dici; quaſi omnis actio deriuatur, & ducitur. Quia vero, poſſet aliquis dubitare. Si vnus atque idem eſt Intellectus, qui, vt recipit, & patitur, dicitur potentia, vt vero efficit, dicitur agens, quare, veluti actio agentis, eſt indiuiſibilis, ita, & eiuſdē patientis, non eſt indiuiſibilis, & veluti Intellectus agens, indiuiſibiliter, ipſi patienti, tradit intelligibilia; ipſe etiam patiens indiuiſibiliter eadem non recipit? Propterea eamdem ſolutionem profert, quā ſupra attulit ex Theophraſto, nempe huius rei cauſam eſſe per mixtionem cum materia; hoc autem, aptiſſimo exemplo declarauit, veluti enim albedo, & nigredo, quamuis ſui eſſentia, & natura, indiuiſibiles ſint; tamen in materia receptæ diuiſibiles efficiuntur, ita & Intellectus, quamuis, vt Intellectus indiuiſibiliter agat, tamen, vt in corpore eſt; diuiſibiliter recipit, & intelligit. Idem etiam Themiſtius paulo ante, capite ſcilicet 23. teſtatus eſt, his verbis, dum de vtroque Intellectu ſermonem haberet. *Atque hic Intellectus ſeparatus, & impaſſibilis, impermixtusq; eſt. Intellectus autem poteſtatis, quamuis eadem qua Intellectus agens, dignitate, auctoritateq; polleat, quia tamen aliquanto coniunctior, addictiorq; humanæ animæ eſt, videtur ſocietate hac, nobilitati ſuæ non nihil diſpendij, detrimentiq; facere.* Ex his autem, & alijs citatis, conſtat, nullam aliam fuiſſe Themiſtij ſententiam, præter illam, quam præcedente capite recitauimus, eam vero, quam illi tribuit Auerroes, ne vmquam ſomniaſſe, niſi eius verba perperam accipiantur.

Mirum vero profecto eſt, quo pacto, tot illuſtria Philoſophorum ingenia, Auerrois auctoritate, propemodum dementata, hanc eamdem, & ipſi Themiſtio ſententiam, ſine controuerſia tribuerunt.

Ita

Ita vt, certo sciam, me, qui contrarium sentiam, primo intuitu, à multis risu excipiendum fore. quamuis econtra, persuasum habeam, eos, qui rem intimius perscrutati fuerint; neque aliena fide; sed proprijs oculis auctorem perlustrarint, mecum sensuros, nisi pertinacia, aut prauæ dispositionis ignorantia detenti fuerint. Est autem, hæc Auerrois sententia, quamuis per scholas, famosissime decantata, non minus falsa, quam peregrina, ita vt, si ingenue loqui velim; quamuis, sæpe sæpius, antequam veritatem cognoscerem, mihi ipsi vim maximam intulissem, vt ab ipsa persuaderer, quam tanti viri, & tam magno numero, tuerentur; hoc vno tantum argumento perterritus, eidem, numquam acquiescere potuerim, quia scilicet, ex duobus actibus, quin immo ex duabus substantijs, per se, subsistentibus, & completis, non potest constare vnum, nisi per aggregationem. At vero Intellectus potentia, & Intellectus agens, vt ab Auerroe supponuntur, vterq; est substantia completa, & per se subsistens; nam Intellectus potentia, est vna quædam intelligentia, infra orbem lunæ, & omnium infima, ex eodem *3. de anima comment. 19.* & Intellectus agēs, aut est Deus, aut vna quædam alia intelligentia, vt supra etiam, eiusdem testimonio docuimus. Ergo ex his duobus intellectibus, non potest esse vnus Intellectus humanus. Neque satisfacit, inanis quorumdam responsio, quod se habeat, Intellectus possibilis ad agentem, vt materia ad formam; ac proinde, fiat, ex ipsis vnum per se, tamquā ex actu, & potentia, quia talis proportio, non est vniuoca, nam propterea, ex materia, & forma fit vnum per se, quia materia, simpliciter, est ens potentia, forma autem est actus, vt Philosophus primo de ortu, & interitu docuit, eaq; de causa, forma dat materiæ, esse substantiale. Sed neque Intellectus possibilis; est ens potentia, cum sit forma separabilis, ex Auerroe, quin immo, ipse contra Alexandrum, grauiter inuehitur *3. de anima comment. 5.* tamquam asserentem, Intellectum possibilem, puram potentiam, nec minus Intellectus agens, quamuis dicatur ab Aristot. actus, & energia, est intellectui possibili, vt forma, dans ipsi, esse intrinsecum, & essentiale, cum Intellectus potentia, sit Intellectus, etiam absque Intellectu agente; quapropter Aristot. Intellectum agentem assimilauit habitui, ac lumini, quorum vtrumque, est extrinsecum aliquod. Ergo, nullo pacto, potest sumi vniuoce, quod ita constat Intellectus humanus ex agente, & possibili, vt corpus ex materia, & forma: quare bene contra hanc sententiā hoc argumentum à quibusdam torquetur; si ex Intellectu possibili tamquā ex materia, & agente, tamquam forma, constat humanus Intellectus,

veluti ex diuersis substantijs, re distinctis, quarum vna det esse, altera vero recipiat, tunc illa quæ dat esse, scilicet Intellectus, agens; aut dabit esse substantiale intellectui possibili, aut accidentale, non esse substantiale, quia Intellectus potentia absque Intellectu agente sui natura est substantia, non accidentale, quia Intellectus agens cum sit substantia, non potest tribuere tale esse, ergo Intellectus agens, nullum Intellectui possibili poterit tribuere esse. Ergo nullo pacto poterit cum ipso copulari, tamquam forma, inanis igitur, ac penitus in excogitabilis, apud quemlibet bonum Philosophum, erit hæc Auerrois, & eius sectatorum sententia.

Explosa igitur, & confutata opinione illa, quam Alexandro tribuunt, qua dicebatur, in homine Intellectum possibilem, esse genitū, & corruptibilem; agentem vero, immortalem, ac perpetuum, separatum, & Deum ipsum Reiecta pariter illa, quæ humanum Intellectum componit, ex duplici substantia immortali, quarum, agens sit Deus, aut alia, quæpiam intelligentia, vel potius animæ differentia, vt Intellectus possibilis; re tamen ab ipso differens. Reliquum est, vt ea verissima sit, ex Aristotel. placitis sententia, quam statuimus, Intellectum scilicet humanum, esse vnicam substantiam simplicem, singulariter, singulis hominibus inexistentem, separabilem, & incorruptibilem, qui vnus, & idem numero; & re existens, diuersis facultatibus præditus sit, ratione quarum, dicitur, agens, & patiens; vt supra, fuse declaratum fuit.

Sed iam tempestiuum est, ad solutionem earum rationum deuenire, quas initio disputationis, pro confutatis sententijs attulimus. Arguebant illi, qui Intellectum agentem dicebant Deum, ex Aristotelis, auctoritate, qui dixit, ipsum omnia facere, Deus autem est omnium effector. huic facile respondemus, non dici Intellectum simpliciter, & absolute omnia facere, vt Deus; sed omnia facere intelligibilia, in anima nostra, vt etiam dixerat de intellectu possibili, omnia fieri intelligibilia, quia omnia recipit, secundo arguebant, quia appellat ipsum separatum, talis autem non est intellectus noster, etiam si sit immortalis; sed separabilis. Respondemus, dici separatum quatenus est intellectus agens, quia eius operatio, scilicet abstrahere, est penitus à corpore separata, cum in eo nihil communicet actio corporalis, si enim in operatione intellectus potentia, hoc est, in ipso intelligere, non communicat actio corporalis, vt Aristot. dixerat *2. de generat. animalium cap. 3.* quanto verius, hoc dici potest, de intellectu agente, qui præstantior, & honorabilior est patiente, quin immo, ex

hoc

hoc; quod dixit ipsum separatum, solum, arguit Philoponus, non esse Deum, quia multa alia præter Deum sunt separata; sed nos dicimus ipsum nõ solũ dixisse separatũ; sed separabilẽ *tex.19.χωριστόν*, quod nõ potest de Deo, aut intelligentijs vsurpari, cum nullo pacto sint in materia, vt 8. *Physicor.* Aristot. monstrauit; sed hoc dixisse de humano Intellectu, qui solus inter animæ differentias est separatus. Tertio, quia dixit, hunc Intellectum, semper intelligere, non autem aliquando. Intellectus vero humanus, non semper intelligit; sed aliquando. Ad hoc dicimus, Intellectum agentem, quatenus est agens, semper esse in actu, quia non est coniunctus materiæ, eatenus enim Intellectus est potentia, quatenus in materia est, vt supra demonstrauimus, ex Aristot. doctrina, & Theophrasti, & Themisti auctoritate, confirmata, & eo semper intelligere, quia semper potest, & aptus natus est intelligere, vt Philoponus docet, in expositione huius, quamuis enim intellectus coniunctus corpori, non semper intelligat, cum indigeat phantasmatibus, tamen vt agens est, nihil impedit, quin semper intelligat, & veluti recto, vt rectum est, multa contingunt, vt tangere æneam sphæram in puncto, quamuis non tanget, separatum à materia, cum semper sit in materia. Ita intellectui humano, quatenus intellectus est, competit semper intelligere, quamuis vt pars animæ est, non semper intelligat, cum sit in corpore. Quarto, quia, eius actionem, dixit esse eius essentiam, hoc autem non competit nisi Deo.. Ad quod respondemus: Aliquam operationem, dici operantis essentiam, dupliciter, scilicet realiter, vt dicunt, & formaliter. Si accipiamus operationem esse idem, quod essentia, realiter, tunc dicimus, hoc non competere, nisi Deo, ob ipsius summam simplicitatem, & perfectionem, quamuis Aristoteles, hoc tribuisse videatur, omnibus substantijs separatis.

Si, autem accipiamus formaliter, tunc non competit, tantum Deo, & substantijs separatis; sed etiam, cuilibet facultati cognoscenti. Vnde Aristoteles, non solum de intellectu, dixit in 3. *de anima*, quod idem est intellectus actu, & intelligibile actu, verum etiam de sensu, in 2. libro, quod idem est sensus actu, & sensibile actu; idem enim fit, formaliter, potentia recipiens, cum obiecto, quod recipitur, & hoc, magis, & minus perfecte, pro nobilitate, siue ignobilitate maiori, aut minori, ipsius potentiæ. quare imaginatiua, quæ est potentia minus materialis, quam sensus, magis fit idem cum phantasmatibus, quam sensus, cum sensibilibus speciebus, magis vero intellectus, cum speciebus intelligibilibus, quam phantasia, cum phantasmatibus.

ergo

ergo maxime inter omnes animæ facultates, Intellectus agens, cum sit maxime abstractus, & magis, quam intellectus potentia; quare, intellectui agenti, hoc non competit, proprie, & primario, vt eius actio, sit eius essentia; sed per, quamdam participationem, vt supra diximus. cum primo competat purissimo actui; reliquis autem, prout magis, aut minus eidem prope fiunt. Quinto, quia intellectum agentem assimilauit arti, & lumini. Sed ars, & lumen, sunt quid extrinsecum, ergo intellectus agens, non est intellectus humanus, ad hoc etiam dicimus, assimilari intellectum agentem arti, & lumini quantum spectat ad efficientiam, quia ita intellectus agens, est principium effectiuum, quemadmodum est ars, & lumen, non autem quantum spectat ad modum efficiendi extrinsecum. Et hæc sufficient ad prioris sententiæ argumenta. Pro altera vero sententia, quæ fuit Auerrois, & eius sectatorum: illud potissimum argumentum afferebatur, quod non possit idem, secundum idem, esse agens, & patiens, neque eadem ratione esse efficiens, & materia. Ergo non potest eadem substantia intellectiua, esse agens, & patiens, respectu eiusdem intellectionis; neque mouens, & motum, siue agens & materia. Huic vero argumento, neque satis difficile est respondere, si rem intime consideremus. Primo, quia idem intellectus, quamuis in eadem intellectione, est agens, & patiens, respectu diuersorum, quod nullum habet inconueniens; idem enim potest dici respectu diuersorum actu, & potentia, actu quidem frigidum, potentia vero calidum, vt Arist. docuit *3. Physicor. partic. 8.* est enim agens respectu intelligibilium potentia, est vero patiens, respectu intelligibilium actu. Secundo, quia idem, diuerso modo acceptum, potest esse agens, & patiens; mouens, & motum, vt patet, in animabus generabilibus, & corruptibilibus, de quibus Philosophus dixit *8. Physic. part. 52.* quod mouentur, secundum accidens à se ipsis, quia mouent corpora, & ipse mouentur ad motum corporum, quæ ab ipsis mouentur, & euidentius est manifestum in formis elementorum, quæ vt formæ, mouent, & sunt principium intrinsecum effectiuum motus in elementis, vt autem formæ in materia, mouentur, & sunt principium passiuum, vt idem Auerroes docuit, in expositione *3. de cælo comment. 28.* his verbis: *Et quia motor essentialiter distinguitur in esse à moto, sicut in animalibus, motor enim in animali, est alius à moto, cum motor sit anima, & motum sit corpus; in corporibus autem simplicibus, idem est motor, secundum speciem, & motum; sed differunt secundum modum; lapis enim mouet se, inquantum est grauis in actu, & mouetur, inquantum est potentia inferius, & causa in hoc, quod inuenitur*

vna

vno modo in actu, & alio modo in potentia, est quia componitur ex materia, & forma. Forma igitur eius, mouet inquantum est forma, & mouetur, secundum quod est in materia, non enim est in potentia ad inferius, nisi secundum quod est in materia.

Sicut igitur eadem forma terræ, vt forma, mouet deorsum, vt autem forma in materia, mouetur; ita idem Intellectus, siue eadem substantia intellectiua, vt intellectus est agens, vt vero in materia, siue in corpore, est patiens. Quare, & pro nostra sententia, ita contra Auerroem licet nobis arguere. Frustra fit per plura, quod potest fieri per pauciora, & æquebene; sed vna posita substantia intellectiua, potest equebene saluari ratio agendi, & patiendi in eodem Intellectu, ac si duæ ponerentur. Ergo frustra est ponere duas substantias intellectiuas, siue duos Intellectus, re, ac substantia diuersos, vnum intellectum humanum constituentes, vt Auerroes, & cum Auerroe, quam plures ex recentioribus statuerunt. Quod autem vnus, & idem intellectus sufficiens sit, vices agentis, & possibilis implere; egregie, vt solet; docuit sanctus Thomas *2. contra gentes cap. 77.* proposito exemplo oculi, qui possit, tantum luminis effundere, vt valeat simul, & percipere visibilia, & sibi ipsi esse causa efficiens videndi, in tenebris; vt experimur in nocti vagis animalibus, fele, noctua, vespertilione; ac ceteris talibus, quibus ob leuitatem tunice corneæ, circa pupillam; tantum luminis diffusi in aerem à sideribus, colligitur, & reflectitur, vt possint circumfuse tenebre illuminari, ad visionem, quemadmodum docuit Philosophus, libello de sensu, & sensili, & narrant Historici, Tiberio Cæsari, sæpius contigisse, qui noctu expergefactus, apertis subito oculis, omnia quæ in cubiculo essent; cernere sæpius consuesset, eo quia prominentiores illi, essent oculi, quod & ego sæpe, hanc eamdem ob causam expertus fui. Veluti igitur oculus, aliquando tantum luminis habere potest, vt valeat proprias tenebras illustrare, & à seipso, vi proprij luminis visibilia potentia, efficere actu visibilia. Ita noster intellectus potest à se ipso tantum luminis spiritualis habere, vt possit intelligibilia potestate, actu facere intelligibilia, quod si oculus in nocte hoc lumen participatum, & collectum habet à sideribus, & noster intellectus, hoc lumen sibi participatum, habet à primo lumine, siue à primo intellectu agente, Deo Optimo Maximo, à quo omnibus datum est esse, & viuere.

Quod autem sufficiens sit; lumen nostri intellectus, ac nobis congenium, ad illustranda phantasmata, vt intelligi possint: colligit idem sanctus Doctor, ex eo quia, lumen intellectus agentis, debet esse pro-

portio-

portionatum, intellectui patienti, alias ab ipso; intellectus patiens offuscaretur, veluti oculus nicticoracis, à lumine solis. Lumen autem proportionatum, non est lumen intelligentiarum separatarum, quia si tale lumen esset nobis proportionatum, tunc ipsæ maxime essent nobis notæ, quia sunt maxime cognoscibiles; contrarium tamen contingit, quia ad ipsarum intuitum, caligat mens nostra, vt noctuarum oculi ad lumen solis. Ergo lumen proportionatum, quo phantasmata possint illustrari, & intellectus potentia fieri actu intelligens, est lumen animæ nostræ, siue nostri intellectus, & nobis insitum, non autem Deus, aut aliqua alia intelligentia, vel etiam aliquis alius intellectus, substantia à possibili, & re differens, cum eius ope, & auxilio non sit necesse.

Recensentur aliquot aduersariorum argumenta. Contra immortalitatem animi, ex eius operatione desumpta. Caput III.

QVANDOQVIDEM, tunc perfecte nos aliquid scire, apud omnes compertum est, cum cessauerit, siue absoluta fuerit omnis quæstio, vt Philosophus docuit *2. Posteriorum analiticorũ*; & tunc pulcherrime vnumquodque demonstratum erit, cum dubitationum causa innotuerit, & ea quæ in dubitationem veniunt, soluta fuerint, prout idem *4. Physic. part. 31.* testatum reliquit. Eorum, quæ hucusq; probauimus veritas; tum maxime elucescet, cum inde argumentorum omnium, & sophismatum, quibus immortalitatis Hostes vtuntur, solutio afferetur, quod nobis, in præsenti: hoc ordine aggredi, est propositum. Primum quidem, ea argumenta, quæ peripatetici aliqui, ex Aristotelis auctoritate, & principiis, aut etiam humano ratiocinio, vel, vt ipsi dicunt, naturali lumine, aduersus immortalitatem afferunt, recitabimus, & ad Aristotelis dogmata, & normam, diligenter examinata, circumscripto omni religionis præcepto, & quolibet superiori lumine; Solis, quibus ipsi addicti sunt, Arist. documentis, aut solo naturæ ductu, soluemus; Deinceps vero, ea omnia, quæ Lucretius, ceterive Epicurei, aut Plinius, aut Galenus, & alij huius farinæ homines: sensuum Lenocinijs, aut falsa persuasione decepti, ad animi mor-

mortalitatem astruendam attulerunt; funditus euertemus. Plurima ad hanc impietatem, congessit Petrus Pomponatius, non ex sua; sed ex Aristotelis, vt ipse scribit, sententia, quinimmo aceruauit, atque confarcinauit, vitiosissimo, vt Marcus Tullius inquit, & captiosissimo arguendi genere, quæ sparsim, & tumultuariè conscripta reliquit, tum libello de immortalitate animæ, tum in Apologia, tum etiam in defensorio, quorum solutiones à multis editas legimus, ac potissimum ab Auctore innominato, aduersus quem se ipsum tuetur in Apologia, tum etiam à Suessano, contra quem edidit defensorium, necnon à fratre Bartolomeo Spina, Ordinis Prædicatorum, duobus libellis, vno, qui inscribitur Tutela veritatis, & altero, quod inscribitur Flagellum Apologiæ Petri Pomponatij. Necnon à Fratre Chrysostomo Casalensi, eiusdem Ordinis, quamuis hic, potius ex Theologiæ Sacræ principijs, quam Aristotelis, Pomponatij rationibus responderit;& insuper, à Doctissimo, & Illustriss. ac Reuerendiss. Gaspare Card. Contareno, qui fuit eiusdem Pomponatij discipulus, duobus libris, cuius responsiones Pomponatius confutauit, tribus libris Apologeticis, sub titulo Auctoris innominati. Attulit, etiam quamplura, ad eamdem sententiam Simon Portius, Libello de mente humana, ijsdem pene Pomponacij vestigijs insistens; sed puriore doctrina, grauioreq; sermone, & chataphracta eloquentia, magis quam argumentorum copia, aut acumine instructus. Nos vero, his omnibus, distincte, ac certo ordine, ad sua loca redactis, sigillatim, atque ex proprijs, pro virili, respondere conabimur.

Depromuntur omnia, quæ aduersus immortalitatem animi, hucusq; formata sunt, aut formari poterunt argumenta, ex tribus locis, aut, si dicere malimus, Fontibus. Ex eius actione, seu opere, ex eius essentia, & aptitudine, quam habet ad corpus; Præterea, & ex ijs, quæ necessario ipsam comitarentur, si aliquando sine corpore foret, aut esse posset. Quæcumq; igitur, ex horum singulis desumi valeant; ordine prosequemur. Certissimum est Aristotelis pronunciatum, *1. de anima tex. 13.* confirmatum *2. de generat. animal. cap. 3. Si est aliqua anima operationum, aut passionum propria, contingit vtiq; ipsam separari. Si vero, nulla est propria ipsius, non vtiq; erit separabilis*. Sed nulla est, humani animi operationum propria; ergo humanus animus, non est separabilis. Secunda propositio, probatur ex ijs, quæ paulo ante dicta fuerant, præcedente textu, nempe quod præ omnibus animæ operationibus, ipsum intelligere, maxime assimilatur proprio, ita vt, aut nulla dicenda sit animæ operatio, quæ sit illi propria, aut si aliqua

est,

est,erit ipsum intelligere, at vero, neque hoc potest dici animæ proprium; sed simile proprio, nam si ipsum intelligere, siue intellectus, est phantasia, aut non sine phantasia, non continget vtique, hoc sine corpore esse,quãuis autem, intellectus, non sit phantasia, vt monstrauit Philosophus *3.de anima*, tamen nõ est sine phantasia, quare, & numquam sine phantasmate, intelligere animam, & cum, qui nihil sentit, nihil addiscere,nec intelligere, & eum qui intelligit, vna cum phantasmate speculari, Aristoteles dixit *3.de anima part.30. & 39.* inseparabilis igitur à corpore, humanus animus est, nec, sine corpore, ex Aristotelis principijs esse potest. Argumentatur prætereaPomponatius, libello de immortalitate Animæ *cap.8.* Ex operationibus animi nostri, maior pars arguit eius mortalitatem, minima autem, & ea quidem maxime, exilis, & obscura, arguit immortalitatem. Ergo animus dicendus potius est mortalis quam immortalis. Probatur sequela, nã, denominatio fieri debet à prædominante vt, *1.& 6.Physic.* decreuit Philosophus. Assumptum patet; ex tribus enim operationibus, quæ competunt homini, propter animam; scilicet vegetandi, sentiendi, & intelligendi. Duæ arguuunt eius mortalitatem, vegetare, & sentire, tanquam ex necessitate indigentes organo,& inseparabiles, à corpore existentes, vix autem vna scilicet intelligere, exiliter & per participationem quandam; eius immortalitatem designat, neque integre; quod ex multis euidens est. Primo, quia neque omne intelligere arguit separabilitatem, sed vix speculatiuum; de practico nanque non ambigitur, ipsum esse coniunctum cum sensu, & cum continuo, & tempore, quæ admixtionem habent cum materia, neque de speculatiuo, omnino certum est, ipsum esse absolute, & simpliciter separabile, nam, quamuis abstrahat à prædictis, tanquam à conditionibus materialibus, tamen non est omnino à corpore absolutum, quia saltem obiectiue, pendet à facultate corporea, scilicet à phantasia sine qua experimur, nihil nos posse intelligere, ac propterea dicebat Philosophus, quod si intelligere, aut est phantasia, aut non sine phantasia non contingit, ipsum sine corpore esse. Quinimmo, & hoc exiguum, quod in ipso arguit immortalitatem, nempe intelligere abstracta, ac depurata, tum à materia, tum à conditionibus materiæ, non competit ipsi intellectui humano, nisi per participationem intellectus agentis, qui separatus est. Præterea, quia hoc intelligere, quod nobis competit, non est vere, & vniuoce intelligere, sed equiuoce, quinimmo, est velut vmbra, & exile vestigium veræ intellectionis, vere enim intelligere, est intelligere intelligibilia actu, quæ sunt etiam separata;

ad hæc autem ita ſe habere intellectum noſtrum, veluti ſe habent oculi nicticoratis ad lumen ſolis: dixerat *Ariſtot. 2. Metaphyſ. cap. 1.* ac propterea de paucifsimis, nobis eſt ſcientia, & noſtrum ſcire, plurimum ignorantiæ habet commixtum; ita vt, vere dixerit Socrates nos in antro veſari, nec res ipſas, ſed vmbras rerum percipere. Tertio, quia ex toto vitæ ſpatio; vix breuiſsimo tempore, ſecundum intellectum ſpeculatiuum viuimus, ex cuius operatione, videtur argui, immortalitas; hanc enim cum immortalibus, ſolam participamus; quod Ariſtoteles docuit *12. Methaphyſ. part. 39.* dicens de actu intelligendi; quod ita ſe habet Deus ſemper, quemadmodum nos aliquando, & talis ipſi eſt ſemper degentia, qualis nobis, pauco tempore. Quarto, quia ſi mundi climata, quæ habitantur diligenter conſideremus, & fidem ijs, qui ipſa perluſtrarunt, adhibeamus, longe plures homines, belluis, & Brutis animalibus, affines reperiemus, quam rationales. Quinimmo ſi totam ſpeciem humanam, & frequentiſsimos hominum cetus ſpectemus, inueniemus quamplurimos, vitam tantum vegetalem & ſenſualem viuere, & eos qui ſapientes habentur, aut imaginandi vim non tranſcendere, ſiue extimatiuam, quæ brutalis animæ repagulis adhuc includitur, aut vix ad practicum intellectum pertingere, ſi enim omittamus plebem, & hominum feculentiam, qui nullum aliud, præter corporis voluptates, bonum deguſtarunt, nunc perditiſſimæ gulæ voragine abſorpti; nunc flagitioſæ libidinis ignibus æſtuantes, nunc ceterorum ſenſuum dulcedine pellecti. Si cæteros conſideramus, qui honeſtioribus artibus dant operam, aut etiam diſciplinis; vix paucos inueniemus, qui intellectu practico viuant; Medici, imaginatiua, memoria, & extimatiua, artem ſuam ægregie exercent, iuris periti, memoria, & extimatiua. Rectores, memoria, & imaginatiua. Soli prudentes, & qui ſecundum virtutem viuunt, intellectu vtuntur practico, ac propterea prudentia, non modo, virtutum; ſed etiam humanarum actionum omnium, eſt moderatrix, & cuſtos. Pauciſſimos vero reperiemus, vitam intellectiuam degere, & contemplationi vacare. Hoc vero, naturæ inſtinctu fieri, inde arguit Pomponatius, quia ſemper, & tota temporum ſerie ita factum fuiſſe compertum eſt, nec aliter contigit, niſi penes magis & minus, effectus autem naturalis, cauſam naturalem aſſignandã eſſe, ipſe putat, nempe, quia homo, plus eſt ſenſualis, quam intellectualis: plus mortalis, quam immortalis. Tertio arguit Pomponatius. Si intellectus eſſet immaterialis, & ſeparabilis, non langueſceret, neque defatigaretur, intelligens, neque læſa phantaſia, & eius organo, lederetur contrarium

trarium

trarium autem demonſtrat experientia, nihil enim vires corporis magis debilitat, quam ſpeculatio, & læſo cerebro, in quo reſidet facultas imaginandi; læditur ratiocinatio. Quarto. Si intellectus eſſet vis immaterialis, & incorruptibilis, non vinceretur à ſenſu, & eius appetitu; quinimmo, ſenſus neque illi repugnaret, aut reſiſteret, quia immortale, non vincitur à mortali; quin potius immortale, agens in caducum, ab eodem non repatitur. Quinto. Si intellectus eſſet forma immaterialis, non intelligeret formas materiales, duplici de cauſa. Primo, ob rationem dictam, quia materiale, non agit in immateriale, & hoc argumentum, affert Pomponatius, *lib. de immortal. cap. 8.* Secundo, quia ſemper, obiectum, quod intelligitur, eſt perfectius, & nobilius; potentia intelligente, vt Philoſophus docuit *12. Metaphyſic. part. 51.* ex communi diuiſione, & hoc argumento, vſus etiam fuit, Portius *lib de mente humana cap. 7.* Præter hoc alia etiam plura congeſſit Portius, citato libro *cap. 5. 6. & 7.* pariter ex operatione intellectus, eius arguens mortalitatem, tali pacto: Subſtantiæ æternæ operatio eſt æterna, vt toto ſuæ Philoſophiæ progreſſu arguit Ariſtot. quapropter, & prima rerum principia, ſtatuit eſſe æterna, quia ſunt vniuerſi principia, quod eſt æternum, vt ſunt, primus motor, & reliquæ intelligentiæ, quæ reſpectu ſublunaris Mundi, ſub nomine motoris primi ab Ariſtotele cenſentur, vt etiam eſt primum ſubiectum, ſiue prima materia, & primum corpus, quod eſt primum mouens motum, & habet rationem efficientis primi, in his inferioribus, quod pariter eſt æternum, quia eſt cauſa ſpecierum quæ ſunt æternæ, & eius operatio quæ eſt, motus, pariter eſt æterna. At vero ſubſtantiæ corruptibilis operatio eſt corruptibilis, & econuerſo, quia, vt *lib. 3. de cælo* dicitur. Corruptibilium principia corruptioni obnoxia ſunt, & æternorum æterna. Ex hoc autem neceſſarium eſt, concludere, inquit ipſæ, humanum animum eſſe corruptibilem: nam, nulla eius operatio eſt æterna, quinimmo quælibet eſt interrupta, caduca, & corruptibilis, & quidem, de operationibus vegetalis, & ſentientis, valde manifeſtum eſt, de intellectus autem operatione, etiam non eſt obſcurum, ipſam corruptibilem eſſe: nam corrupto homine corrumpitur ſcientia, vt Ariſtoteles confeſſus fuit, libello de longitudine, & breuitate vitæ *cap. 2.* his verbis: *corruptis enim animalibus, corrumpitur ſcientia, & ſanitas, quæ in animalibus*. Hoc argumentum ſtatuit Portius duobus locis, cap. ſcilicet 5. & 7. Præterea, mobile cuius motus non eſt æternus, ipſum non poteſt eſſe æternum vt *2. de cælo* dicitur; ſed intellectus potentiæ, quod eſt mobile, motum à phantaſmatibus, ſiue intelligibili-

bus, non est æternus motus, quia eius intellectio, non est æterna; sed interrupta, & temporanea. Ergo intellectus potentia, non est æternus, & ex consequenti, neque immortalis. Hoc argumentum attulit *cap. 5.* & coincidit, cum præcedente. Tertio. Mens humana, inter prima principia vniuersi, non adnumeratur; quippe quæ vni speciei à natura destinatur. Sola autem principia vniuersi prima, æterna esse Aristot. statuit: ergo. Hoc argumentum ibidem affertur, & coincidit, cum ijs, quæ supposuit priore argumento.

Amplius. Quæ mouentur secundum accidens à se ipsis, corruptibilia sunt, ex *Aristot. 8. Physic. part. 52.* sed animus humanus est huiusmodi, ergo est corruptibilis, probatur minor, quia illa dicuntur moueri secundum accidens à se ipsis, quæ mouentur ad motum corporum, quæ ab ipsis mouentur; sed anima est huiusmodi, nam anima mouet corpus, & ipsa ad motum corporis, quod mouet, mouetur, vt Arist. *1. de anima* concessit, & manifestum est, nam motis nobis mouentur omnia, quæ sunt in nobis: ergo. His omnibus hanc rationem veluti corollarium addidit, in fine eiusdem capitis; quam & sibi postulat solui, à nobis, qui aliter secundum Aristotelem sentimus. Si rationalis anima æterna est. Igitur viæ, quibus vsus est Philosophus ad demonstrandas formas materiæ expertes æternas esse, non modo non domonstrant; sed falsæ quoque iudicandæ sunt. Consequentia est euidens, nulla etenim alia via Aristoteles monstrauit primi motoris æternitatem, & à materia abstractionem, quā à motus æternitate, & immobilitate mouētis, quæ via proculdubio esset insufficiēs, si aliqua daretur substantia æterna, cuius operatio non esset æterna; quare, & ea quæ ab Aristotele dicta sunt, de intellectu humano, quod sit simplex, siue immaterialis, & immixtus, inquit supponere æternitatem operationis, & immobilitatem, quibus non suppositis de aliqua substantia; non sufficit ad alterius æternitatem ostendendā, immixtio, & simplicitas. Quæ præterea æquiuoce de humano intellectu dicuntur; quemadmodum æquiuoce est intellectus. Hæc Portius citato capite, quibus alia sequenti capite subnectit, pariter ex intellectus operatione desumpta, quæ etsi contra Auerroem primario diriguntur, tamen, etiam immortalitatem qualitercumque acceptam, oppugnant. Arguit igitur. Si intellectus potentia, qui, vt supponitur est intellectus humanus, esset æternus, intellectus agens esset frustra; sed consequens est falsum, ergo & antecedens. Probatur sequela, nam si intellectus potentia esset æternus, siue incorruptibilis, esset, intellectus absque materia, vt cæteræ intelligētiæ, quinimmo, ex Auerroe esset vna intel-

intelligentiarum, quare longe superiori natura esset prædictus; quam sint formæ materiales intelligendæ, & tanto lumine esset præditus, quantum sufficit ad res materiales intelligendas, & hoc ex propria natura intellectuali, cum formæ inferiores in superioribus contineantur, præterea cum intellectus à materia abstractus, sua natura aptus natus sit intelligere vniuersalia, non indigebit intellectu agente; qui deputando conditiones singularitatis faciat vniuersalia. Præterea primo intelliget se, & rationes aliarum superiorum substantiarum, quam formas materiales, & veluti, vt se ipsum intelligat, minime indigebit ope intellectus agentis, ita nec vt intelligat materiales formas. Præterea; vnus, & idem, secundum hunc intellectum, sciret, & ignoraret, intelligeret, & non intelligeret, pueri enim anima, penes hunc intellectum, & seipsam intelligeret, ac intueretur; vt competit immaterialibus mentibus, & res sensibiles ignoraret, ad ipsarum formas existens potentia, quinimmo easdemmet formas sensibilium rerum, sciret & ignoraret, dum enim seipsum hic intellectus intueretur, non solum suam essentiam cognosceret; sed etiam inferiores formas, quæ semper, in superioribus, eminenter continentur, & ita illas nobiliori modo cognosceret, deteriori autem modo, prout sunt scilicet, in materia, easdem ignoraret, quemadmodum, de mentibus, & intelligentijs Aristoteles existimauit. Adhuc, sequeretur, non esse hunc intellectum, sua natura possibilem & potestate; sed esse actum, omnis enim forma immaterialis, est purus actus, quare non esset; veluti tabula agrapha, vt Arist. dixit. Præter hæc aliud affert Portius argumentum, sequenti capite 7. quod cum ex opere intelligendi desumatur, minime omittemus. Desumit vero illud ex Aristot. verbis 30. particula problematum, problemate 5. vbi solués problema, inquit Philosophus, quod veluti manu non iã inde ab ortu naturæ vti possumus; sed cum eam natura absoluit perfecitque, ita etiam mens, quæ res naturalis est, non protinus; sed in senectute, maxime nobis contingit. Ex his autem, ita arguit. Intellectus, non inest nobis, à principio perfectus; sed imperfectus, ita vt nihil differre à bestijs anima pueri dicatur *8. de Historia animalium*, temporis autem progressu, perficitur, quemadmodum & corporis instrumenta, ergo intellectus, non est substantia immortalis, & sempiterna, tales enim substantiæ, necnon ipsarum operatio; immutabiles sunt, nec suscipiunt augmentum, vel decrementum. Arguunt vlterius aduersarij, si aliqua est intellectus humani operatio, quæ posit ipsum ostendere à materia separabilem, nulla alia profecto erit, quam perceptio vniuersalium, in hac enim abstrahit, non solum à materia, ve-

rum etiam à conditionibus materiæ; sed hæc non sufficit ad ostendendam immortalitatem, ergo nulla alia hoc præstare poterit. Probatur minor, quia vt aliquid sit immortale, oportet vt nullo pacto dependeat à materia, quare operatio, quæ debet arguere principium immortale, debet esse omnino abstracta à materia; sed perceptio vniuersalis, non est omnino abstracta à materia, quia intellectus non intelligit vniuersalia, nisi in singularibus, & singularia sunt causæ specierum vniuersalium, quæ in intellectu sunt, non solum in fieri, verum etiam in conseruari, cum memoria, per se, sit primi sensitiui, per accidens vero, intellectui; ergo perceptio vniuersalium non est valida, ad ostendendam intellectus immortalitatem. Præterea si extimatiua, quæ est imaginatiuæ gradus, quamuis discurrat, & syllogismum particularem faciat, quamuis percipiat intentiones omnium prædicamentorum, expolliat enim substantiam ab omni sensibili, communi, & proprio, & sine quantitate cognoscit eam, vt experimur in brutis, & Auerroes *2. de anima comm. 63. & 3. comm. 6.* Docuit, non tamen ex hac operatione arguitur immortalis, ergo neque intellectus, ex perceptione vniuersalium, immortalis est arguendus, cum paulo amplius, vniuersalia intelligendo, abstrahat, nempe, tantum à conditionibus singularium; sed non omnino sine singularibus; quod potest illi præstare intellectus agens, quamuis ipse esset mortalis; hoc autem non est tanti, vt possit immortalitatem ostendere, operatio enim siue intellectio substantiæ immortalis, non tantum est æterna, & continuata; sed neque est diuisibilis, quemadmodum est humani intellectus operatio, quæ non est tota simul; sed per partes, prius vnum intelligens, quam alterum, vt Aristot. docuit *12. Metaphys. partic. 51.* Adhuc; Si intellectus esset immortalis intelligeret se per propriam essentiam, vt reliquæ substantiæ separatæ, non autem per alienam speciem. Sed contrarium docet Aristot. *3. de anima part. 8.* dicens tunc posse intellectum se ipsum intelligere, cum singula factus fuerit, vt sciens dicitur, qui secundum actum, hoc est, cum imbutus fuerit speciebus intelligibilibus, & habuerit habitum sciendi. Ad hæc omnia confirmanda, illud, vltimo argumentum affertur, quod ad primum rediens circulari, quodam ambitu, omnia, quæ ex operatione nostri intellectus, desumuntur, vel desumi possunt ab aduersarijs argumenta complectitur, tali pacto. Operatio arguit formam, transmutatio vero materiam; quemadmodum dicebat Auerroes, & ab omnibus Philosophis est receptũ, cum formæ, tamquam substantiæ simplices, ac propterea, sensibus ignotæ, nulla alia via, nobis innotescere possint: ergo, animi nostri essen-

essentia, nulla alia via, nobis demonstrabitur, quam ex eius operatione, ex operationibus autem, cum aliquæ sint manifestæ, aliquæ vero immanifestæ, ex immanifestis ipsam demonstrari impossibile est, fit enim demonstratio ex notioribus, quare ex manifestis; nulla autem est animi operatio manifesta, quæ non sit cum corpore, quinimmo, propria, & adæquata, ac essentialis eius operatio, quæ est, animare, non potest esse sine corpore, ex quo, definitur omnis anima, actus corporis, & ipsum intelligere, quod est proprium opus intellectus, non est sine corpore, non enim fit sine sensu, & phantasia; quare, & opinatiuum à sensitiuo, ratione tantum, non re, separari Aristot. dixit *2. de anima partic. 21.* & paulo ante *partic. 15.* dixerat, vegetatiuam ab alijs animæ facultatibus separari posse, alias autem ab ipsa, impossibile esse, vt separentur. Si ergo nulla animæ operatio est, ex ijs, quæ nobis notæ sunt, quæ sine corpore esse posit: temere & gratis, animus immortalis statuitur, nisi aliquam aliam eius operationem, sine corpore supponamus, nobis minime manifestam, quæ cum sit ignota, nullam ad rem pariter ignotam, manifestam fidem, afferre potest, nisi stultis, & fatuis. Hoc argumentum apud Lucretium legere est lib. 3. his Carminibus.

Denique corporis, atque animi viuata potestas
Inter se coniuncta valent, vitaque fruuntur
Nec sine corpore enim vitaluis adere motus
Sola potest animi per se natura, nec autem
Cassum anima corpus, durare, & sensibus vti
Scilicet auolsus radicitus, vt nequit vllam
Despicere ipse oculus rem, seorsum corpore toto
Sic anima, atque animus, per se, nil posse videntur.

& apud Plinium *lib. 7. cap. 55.* his verbis: *Quod autem corpus anima prosequitur materiam? vbi cogitatio illi? quomodo visus, auditus, aut qui tangit, qui vsus eius, aut, quod sine his bonum?* Hæc sunt argumenta, quæ ex primo fonte, ab aduersarijs, contra animi immortalitatem depromuntur, aut depromi possunt, in sequenti, ad normam & regulam, Aristotelis examinanda.

Ex animantur prædicta argumenta, & primum ex ipsis, soluitur. Caput IIII.

RAECLARE æquidem Plato, vt adsolet, *10. de Republica*; non aliter, humanum animum nos spectare solitos dixit, quam multi Marinum Glaucum inspiciant, commutata priore figura, & alienorum commixtione fœdata, confractis, aut attritis vetustioribus membris alijsq́;, ipsorum vice, deterius resarcitis, ita, vt, antiquam eius naturam, non facile possint agnoscere. Non dissimili ratione, & aliquos, nostrum animum contemplari dixerim, non qualis ipse re vera sit; sed corporis communione confractum, malisque quamplurimis inquinatum, ita vt, propriam eius speciem, & pulchritudinem difficillimum sit percipere; & corporis sibi coniuncti, mala ac detrimenta, veluti contagione quadam, ipsi facile tribuant. Hoc idem, Platonem præceptorem imitatus, Philosophus noster, censuit *1. de anima partic. 65.* Quinimmo melius quam Plato expressit; Plato enim antiquam commemorans animi speciem, illam statuit, quam alibi, animæ præexistentiam, quæ falsa est, & iure merito in Quinta generali Synodo damnata, Aristot. vero loco citato, cum essentiam humani intellectus, qualis, & quænam, sua natura sit, declarasset, inquiens. *Intellectus autem, apparet innasci substantia quadam existens, & non corrumpi.* Respiciens ad eam; quæ ex corporis consortio inest, malorum contagionem, subdidit. *Ipsum igitur intelligere, & ipsum speculari marcescit, alio quodam interius corrupto, ipsum autem impassibile est.* Et infra. *Cogitare autem, & amare, aut odisse, non sunt illius passiones; sed huius habentis illud, secundum quod illud habet. Quare, & hoc corrupto, neque meminit, neque amat, non enim illius erant; sed communis, quod quidem destructum est. Intellectus autem, equo modo diuinum quid, & impassibile est.* Et *3. de anima part. 20. Non reminiscimur autem quia, hoc quidem impassibile est, passiuus vero intellectus corruptibilis est, & sine hoc nihil intelligit.*

Aliter igitur, contemplabilis est intellectus, sui natura, & quatenus intellectus est, & aliter, vt in corpore est, & simul cum anima, tamquam præcipua eius pars, & perfectissimus ipsius gradus, informat corpus. Hanc duplicem intellectus considerationem, fuse pro-

bauimus

bauimus, ex Aristotelis sententia, & cap. 1. præsentis Libri, & ante sæpius, eiusdem testimonio, potissimum *2. Physic. part. 26.* vbi aliquarum formarum meminit, quæ cum separabiles, secundum ideam, & speciem sint; tamen in materia sunt. has vero, duplicem considerationem habere, vnam quatenus in materia sunt, & ita spectant ad naturalem; alteram vero, quatenus separabiles sunt, & ita considerationis sunt Metaphysicæ: exemplum vero attulit, de hominis forma, cuius consideratio, propterea naturalis est, quia in materia est, homo enim, hominem generat, & Sol, hoc est, hominis forma concreta materiæ, & Sol, pariter cum materia operans, corporeus scilicet. Nec non etiam *1. de partibus cap. 1.* vbi intellectum humanum, quatenus intellectus est, neque esse naturam. & immotum mouere, & substantias etiam separatas intelligere, docuit, cum tamen, de eodem dixisset, *3. de anima*, esse principium motus localis, & pati à phantasmatibus, actu illuminatis, & nihil intelligere, sine sensu, & phantasia, quæ omnia, impossibile erit conciliare, nisi hac supposita distinctione. Ex dictis, manifesta fit causa, deceptionis aduersariorum, & paralogismi, in omnibus ipsorum rationibus. Sed aliquis pro ipsis dicet; peti in hac distinctione principium, & supponi, quod venit in quæstionem, duplex, esse, ipsius animæ, vnum in corpore, alterum extra corpus. Ad hoc dicimus, non peti; sed ab omnibus, & etiam ab aduersarijs vltro concedi, vt per se notum. Omitto nunc Mercurium Trismegistum, & alios quamplures sapientes, qui animum humanū in Orizonte, & confinio esse, rerum omnino immaterialium, & materialium statuunt, ac proinde, duplex hoc esse participare. Ipsemet Pomponatius, disertis verbis, hoc idem confessus est, libello de Immortalitate animæ *cap. 9.* inquiens: *Quare anima humana apud Aristotelem absolute pronuncianda est mortalis, verum cum sit media inter abstracta simpliciter, & immersa materia, quoquo modo, de Immortalitate participat, quod, & sua essentialis operatio ostendit, nam non dependent à corpore, tamquam subiecto, in quo conuenit cum intelligentijs, & differt à bestijs; & indiget corpore, vt obiecto, in quo conuenit, cum bestijs.* Et infra clarius. *Quapropter potest intellectus reflectere supra seipsum, discurrere, & vniuersaliter comprehendere, quod virtutes organica, & extensa, minime facere queunt, hoc autem totum prouenit, ex essentia intellectus, quoniam, qua intellectus est, non dependet à materia, neque à quantitate. Quod si humanus intellectus ab ea dependet, hoc est; vt sensui coniunctus est, quare accidit sibi, qua intellectus est, à materia, & quantitate dependere.* Quibus profecto verbis eamdem, quam nos attulimus, statuit distinctionem, nempe quod intel-

lectus, per se, & quatenus intellectus, non dependet à corpore, quatenus vero coniunctus est sensui, & per accidens, dependet à corpore. Duplex igitur, intellectus est esse, ex ipsiusmet Pōponatij confessione, siue duplex existentia, aut modus essendi, vnus qui ipsi ex propria natura competit, & quatenus intellectus, & in tali esse, nihil dependet à corpore, & materia, alter vero, qui non ex propria natura; sed ex accidenti, illi conuenit, quatenus coniunctus sensui, & in tali esse, non omnino absolutus est à corpore, & materia. Si igitur, duplex intellectui est esse, ergo duplex illius est operatio, vna quæ illi competit, per se, & quatenus intellectus; altera vero, quæ illi competit, per accidens, & quatenus coniunctus sensui, quæ competit illi, quatenus est intellectus, à materia abstracta est, quemadmodum est, & intellectus, vt intellectus, & ita dicebat Philosophus *3. de generatione animalium cap. 3.* loquens de intellectu, qui hominem constituit; sed tamen, quatenus intellectus est, quod extrinsecus aduenit, quia cum eius operatione nihil communicat actio corporalis. Quæ vero competit illi, vt est pars animæ, & coniunctus corpori, hæc dependet à corpore, saltem obiectiuè, & ita dixit Philosophus, oportere eum, qui intelligit; vna cum phantasmate speculari, & eum qui non sentit, nihil addiscere, aut intelligere, his suppositis. Respondeo præcise, ad argumentum primum, quod erat, si aliqua est animæ operationū, aut passionum propria, continget vtiq; ipsam separari, si vero nulla est propria ipsius, non erit separabilis. Concedo totam hanc maiorem sequelam, simpliciter, & sine vlla choarctatione, vt ab Aristotele fuit assumpta.

Sed nulla est, animi humani operationum propria; hanc propositionem nego. Ad probationem vero ipsius, in qua dicebatur, animam nunquam sine phantasmate intelligere, & opportere, intelligentem, cum phantasmate speculari, & eum qui non sentit, nihil addiscere, nec intelligere. dicimus, hoc non esse verum, simpliciter, & in vniuersum de qualibet operatione intellectus; sed de operatione intellectus, coniuncti cum corpore, vt patet ex ipsismet Aristotelis verbis citatis, nunquam enim hoc Aristot. affirmauit, de operatione intellectus; sed de operatione animæ, quare *3. de anima part. 30.* non dixit sine phantasia, nunquam intelligit intellectus; sed nunquam intelligit anima, nec dixit oportet intellectum cum phantasmate speculari; sed intelligentem, & eum qui nihil sentit, nihil addiscere, nec intelligere: hæc autem omnia, nequaquam de intellectu, vt intellectus est, dicuntur; sed de intellectu, vt est coniunctus corpori, & pars animæ,

quod

quod illi, accidentaliter competere, dixit Pomponatius, non autem ex propria intellectus essentia, duplici igitur ex capite; peccat argumentum. Primo, quia maior sequela, quæ assumitur, vera est, simpliciter, & vniuersaliter accepta (si nulla animæ operationum, aut passionum est propria, non erit separabilis) non autem est vera, particulariter sumpta, quia potest esse aliqua ipsius operatio non propria, & aliqua propria. consequentia igitur vera est, vniuersaliter, si nulla est animæ operationum propria, non erit à corpore separabilis, quia esset frustratoria, & otiosa, carens eo, cum quo operatur, non autem particulariter, nam si aliquam tantum habet operationem, communem corpori, poterit sine corpore aliam non communem exercere. In minori autem propositione, sumitur particulariter, non de qualibet operatione animæ, non enim de operatione intellectus, vt intellectus; sed de operatione intellectus, corpori coniuncti. Secundo pec-cat, quia arguit essentiam intellectus, ab eo, quod est accidentale ipsi, non autem ab eo, quod est essentiale, modo accidentale est intellectui, esse vnitum corpori, vt Pomponatius dicebat, loco citato, ergo perperam, ipse ab ea operatione, quæ illi competit, quatenus est vnitus corpori, hoc est, ab intelligere cum phantasia, intellectus essentiam inseparabilem colligit, cum potius separabilem deberet concludere, ex operatione separabili, quæ illi competit, per se, & quatenus intellectus, vt idem dixerat, verbis nuper citatis. Falsum igitur est, animam, non habere aliquam operationem propriam, cum ratione partis intellectiuæ, non indigeat corpore, vt *2. de generatione animal.* Aristot. dixit, quod si indiget phantasia, hoc non est absolute, & simpliciter; sed quatenus est coniuncta corpori.

Hanc eadem responsionem, pressius declaratam, attulit Cardinalis Contarenus *lib. 1.* contra Pomponatium, quam recitat idem Pomponatius *lib. 1.* suæ Apologiæ *cap. 2.* tamquam auctoris innominati, toto enim illo libro, & sequentibus, sub nomine Contradictoris, quem satis laudat, intellexit prædictum Contarenum, illum namque, è nomine noluit recensere, veritus maiestatem tanti viri; sed illam conatur Pomponatius oppugnare, & inquit, nullam aliam operationem, debere à nobis supponi, ipsius intellectus, nisi illam, de qua certi sumus; sed nulla alia nobis certa, ac nota est, intellectus operatio, nisi ea, quæ est secundum esse coniunctum, in qua indiget phantasia; ergo non est alia, gratis, & irrationabiliter, ponenda eius operatio, sine phantasia. Huic obiectioni supra à nobis propositæ, iam respondimus ex eiusdem Pomponatij verbis *lib. de immortalitate cap. 8.* quorum

ipse

ipse oblitus, postmodum, in Apologia, hæc obiecit. Verum, quia etiam Contarenus, eidem respondit, & ipsius responsionem, Pomponatius oppugnauit, propterea, & nos, eādem responsionem cõfirmare, & Pomponatij confutationem inualidam esse, ostendere tentabimus. Respondit autem Contarenus, quod quamuis nos, nullam aliam experiamur operationem intellectus, nisi quæ dependet à phantasia, tamen negari non potest, quin ex tali operatione, non sit notum, & manifestum nobis, intellectum, non indigere organo corporeo, intelligere omnes formas materiales, & esse locum specierum intelligibilium, non cum corpore; sed ipsum solum, ex quibus certe colligitur, intellectum non dependere à corpore, vt subiecto, quemadmodum ipsemet Pomponatius confessus fuit, modo citatis verbis, neque] hoc loco negare est ausus; si autem hoc concedatur, concedi etiam oportet; intellectus essentiam, & operationem, à corpore separabilem esse. Contra hanc responsionem instat Pomponatius, inquiens, adhuc, mortalitatis argumentum vigere, quandoquidem, clare Aristot. dixit: *Si intelligere, aut est phantasia, aut non sine phantasia, non continget, hoc sine corpore esse*: ergo, quamuis intellectus, non dependeat à corpore; vt subiecto, quemadmodum dependet phantasia, tamen, cum dependeat à corpore; vt obiecto, non erit ab ipso separabilis, hoc enim sibi vult, non esse sine phantasia, ad veritatem autem disiunctiuè, sufficit, vt altera eius pars sit vera, nec obstat dicere, dependentiam ab obiecto, non arguere inseparabilitatem secundum esse; sed tantum, secundum operationem: nam carere obiecto, est carere operatione, & ita daretur aliqua substantia perpetuo ociosa, quod, à naturæ instituto, maxime abhorret. Sed facile est, hanc instantiam soluere, ex ipsiusmet Pomponatij verbis, hoc loco, scilicet *1. lib.* suæ Apologiæ *cap. 1. in fine.* vbi inquit, hoc argumentum concludere, si in omni suo opere, intellectus dependet à corpore, tamquam obiecto; si autem non in omni suo opere, ab ipso dependeat, non concludere, nam etiam intelligentiæ, vt sunt motrices orbium, dependent ab ipsis, & tamen, non sunt inseparabiles ab ipsis, quia in operatione intelligendi, quæ est propria, ipsarum operatio, non dependent à cœlo. Ita & noster intellectus, quamuis in aliqua intellectione dependeat à phantasia, tamen non dicitur inseparabilis, quia in propria eius operatione, scilicet in intellectione, quæ illi competit, vt est intellectus, non indiget phantasia, quod autem talis aliqua operatio intellectui competat, quæ non pendet à phantasia, constat, tum ex ea intellectione, qua intelligit, cum singula factus est, siue cum est in habitu,

tunc

tunc enim intelligit per species intelligibiles, existentes in intellectu, non indigens phantasmatibus, præterea, cum intelligit seipsum, in hoc enim nulla phantasmatum indiget ope; intelligens enim, species intelligibiles, in se ipso immateriales existentes, sui ipsius naturam, immaterialem intelligit. Præterea oppugnat Pomponatius, allatam ab initio responsionem, de duplici intellectionis modo, vno qui competit intellectui, siue animæ coniunctæ, altero vero, qui competit animæ separatæ, quia hoc contradicit Aristoteli *3. de anima partic. 20.* dicenti *Non reminiscimur autem, quia hoc quidem impassibile est, passiuus vero Intellectus corruptibilis est, & sine hoc nihil intelligit*, scilicet anima: ergo anima, nullum alium habet modum intelligendi, præter eum quem habet coniuncta corpori.

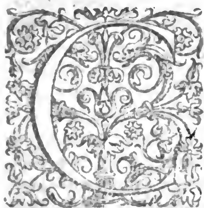
Ad hoc non minus facile respondetur; Aristotelis sententiam esse, quod quamuis intellectus sit impassibilis, & immortalis, tamen non reminiscimur, quia passiuus intellectus, hoc est imaginatiua, cum qua coniunctus intellectus, cognoscebat sensibilia cum tempore, corruptibilis est, quare ipsa corrupta, intellectus nihil amplius intelligit, non simpliciter; sed cum tempore, & diuisibiliter, cuius modi est, intelligere cum discursu, & reminiscentia, quæ non est sine sensu, reminiscentia enim, est memoria cum discursu, memoria autem est primo sensitiui, per accidens vero intellectiui, vt Aristot. dicebat, libello de Memoria, & reminiscentia *cap. 2.* Non obstant, quæ ipse affert, tamquam contra responsionem Ægidij, nempe quod Aristot. aperte dicat intellectum esse corruptibilem, omnes enim expositores Græci, Arabes, & Latini, vno excepto Pomponacio, & eius asseclis, dicunt, intellectum passiuũ appellari ab Arist. imaginatiuã, vt imaginari *2. de anima* ab eodem, appellatũ fuit, intelligere. Neque obstat, quod dicit quia inanis fuisset dubitatio, de Reminisci, quod pertinet ad imaginatiuam, cum vnicuique notum sit, imaginatiuam, cum sensitiua anima perire, nec à morte, restare; tunc enim esset inanis dubitatio, si Reminisci esset opus imaginatiuæ tantum; sed quia est opus imaginatiuæ, & intellectiuæ non est inanis, intellectus enim remanet. Inanis autem, & prorsus ridicula est, dubitatio iuxta eius expositionem; si enim tota anima, & intellectus est corruptibilis, quomodo potest de ea dubitari, an Reminiscatur; vel intelligat, si enim post mortem, non remanet, quomodo poterit reminisci, aut intelligere? nec minus obstãt, quæ affert contra sanctum Thomam, dicentem quod Aristot. dum ait sine phantasia, nihil intelligere animam, aut intellectum, non ac-

cipit simpliciter, animam nihil intelligere; sed nihil intelligere, eo modo, quo coniuncta corpori, intelligit, non obstat inquam, quod Aristot. absolute fuerit locutus, absque aliqua conditione, vt Pomponatius, inquit, nam dicens non reminiscimur, certum modum intelligendi designauit, nempe cum sensu. Quod etiam affert, contra eundem ex Aristot. *2. de anima par. 15.* quod impossibile est in mortalibus intellectiuum separari à sensitiuo, est omnino falsum, nunquam enim, hoc Aristot. dixit; sed tantum docuit vegetatiuum posse separari à cæteris animæ potentijs, cæteras autem ab ipso impossibile, separari, in mortalibus, quod verum etiam est, de intellectu humano, quatenus est coniunctus cum corpore, non enim illi potest copulari sine sentiuo, & vegetatiuo, at vero non sequitur, quod à corpore separatus, ipsis indigeat, quinimmo, deducitur potius contrarium; Dicit autem, in mortalibus propter cœlestes intellectus, qui ex Arist. sententia, sunt in orbibus, vt formæ, sine tamen sensitiuo, aut vegetatiuo. Sed instat adhuc Pomponatius *lib. 1. de immortalitate cap. 10.* nullam apud Aristo. reperiri aliam intellectionem præter eam quæ fit cum phantasia. Ad hoc dicimus, falsum esse, quod supponit, *3. etenim de anima par. 15.* & sequenti dixit, intellectum esse intelligibilem, sicut intelligibilia actu, quemadmodum fuse à nobis explicatum fuit in primo libro, intelligibilia autem actu, cum sint omnino abstracta à materia, non repræsentantut, nec pendent à phantasmatibus, præterea eodem libro *partic. 36.* aperte hunc intelligendi modũ supponit, dum inquit, *Vtrum autem contingat, aliquid separatorum intelligere, ipsum existentem non separatum à magnitudine, an non, considerandum est posterius.* Proponit enim inuestigandum Philosophus, tantum de intellectu existente in corpore, vtrum intelligat separata, quod si putasset, intellectum nullo modo esse separabilem, nec posse aliquid sine corpore intelligere simpliciter; non dixisset, *postea considerandum; vtrum intellectus possit intelligere separata.* Vanum enim, ac stultum esset, indagare, vtrum potentia, quæ neque est separata, nec separabilis, possit separata obiecta percipere, obiectum namque debet esse proportionatum potentiæ, & obiectum separatum à materia, nullam poterit habere proportionem, cum potentia, quæ neque est separata à materia, neque est separabilis, quia non conueniunt in genere. Sed si potentia sit separabilis; iure potest dubitari, vtrum non separata existens, valeat intelligere separata. Quod vero inquit Pomponacius, hanc quæstionem, fuisse ab Aristotele solutam *9. Metaphys. partic. vlt.* quemadmodum dixerat. S. Thomas in commento,

Facile

Facile accipio, perbelle enim hoc loco Aristot. totam nostram controuersiam terminauit. Cum enim, de modo, quo res separatæ à materia, Intelligibiles sunt, sermonem haberet, inquit, circa ipsas non esse deceptionem; sed aut intelligere, aut non, quare intelligere ipsas, dicitur veritas, non intelligere autem, non dicitur deceptio; sed ignorantia. Volens autem docere, quomodo, harum rerum nobis sit ignorantia, inquit *Non qualis cæcitas, est etenim cæcitas quidem, sicuti, si omnino non haberet aliquis intelligendi potentiam.* His autem verbis, Philosophus, & satisfacit disquisitioni propositæ *lib. 3. de anima*, & nostram dirimit controuersiam, cum enim separata à materia, sint intelligibilia actu, simplici intellectione comprhenduntur, quemadmodum, & ipsa, simplicia sunt, quare si intelligantur, ipsorum intellectio, est veritas, si autem non intelligantur, non est deceptio, deceptio enim, est cum compositione, aut diuisione; sed dicitur ignorantia. Ex his autem sequitur, quod intellectus humanus, dum est in corpore, non potest intelligere separata, cum diuisibiliter intelligat, & cum discursu, à noto ad ignotum, quippe qui, corpori sit copulatus, ac sensibus, & phantasia indigeat, quare, separatorum habet ignorantiam; sed tamen non ignorantiam, qualis est cæcitas, cæcitas enim tollit actū & aptitudinem videndi, at vero hæc ignorantia separatorum, quæ nostro intellectui competit, dum in corpore est, quanuis tollat actum, tamen non tollit aptitudinem, quia noster intellectus cum fuerit à corpore separatus, separata intelliget. Ex quo fit; vt quamuis in hac vita, separatorum ignorantiam habeamus, quia ipsa; vt sunt, neque comprhendere, neque intelligere valemus, tamen ob eam aptitudinem quæ in nostro intellectu est ipsa intelligendi, aliquam, & si tenuem, & obscurā ipsorum cognitionem habeamus; nō est impossibile vt habent, Solis luminis, oculi nicticoracis, vt Arist. *2. Metaph.* dixit. Ac propterea, quamuis, nulla alia sit nobis euidens, intellectus operatio, præter eam quā exercet simul cū phantasia, tamen nihil prohibet, vt ex hac eadem operatione, separabilem, & abstractam eius naturam cognoscamus, cum neque corporeo, intelligens, vtatur organo, neque cum corpore, intelligibilia obiecta percipiat, vt paulo ante, etiam demonstrauimus. Argumentum igitur primum, aduersariorum Achilles, & inexpugnabile reputatum. funditus corruit, & abbunde est confutatum, si tamen Lector, quicumque sit, qui in hæc nostra inciderit, candidum attulerit animum, neque prauis opinionibus inbutum, aut perdite obstinatum.

Respondetur alijs iam propositis argumentis. Caput V.

ÆTERIS argumentis, quæ ex eodem fonte pariter hauriuntur, nō erit difficile respondere. Erat autem secundum. Denominatio fieri debet à prædominante, prædominatur autem in animo humano, mortale, quia ex tribus eius partibus siue facultatibus, duæ sunt mortales, vegetatiua, & sentiens, vix autem vna immortalitatem attestatur, satis exiliter, & obscure, nec proprie; sed improprie, scilicet intelligere, quod neque absolute, homini competit, potius enim dicitur homo, discurrens quam intelligens: ergo humanus animus, dicendus est mortalis, non immortalis. Minorem huius argumenti multis probauerat Pomponatius, quæ præcedente capite sunt allata. Huic argumento respondemus, concedendo maiorem; sed negando minorem, & ratio negationis est, quia etsi plures numero sint facultates, & operationes animi, quæ attestantur mortalitatem, tamen efficacior, ac magis potens, est illa pars animi, & operatio, quæ fauet immortalitati; ergo ab ipsa denominandus est animus, tanquam à prædominante, & digniori. Mutata igitur minore, argumentum contra Auctorem retorquetur. Quod autem valentior sit, ac prædominans, intellectiua facultas, & ratio, duabus reliquis, brutis, & agrestibus, vel ex eius nomine facile cognoscitur, propterea enim, illam, tum Plato, tum Aristot. ἡγεμονικὸν, siue ἡγεμονὸν, hoc est Principem, aut imperantem dixerunt, eo quod, natura ita factum est, vt hæc præesse, atque imperare, illæ vero subesse, atque obedire debeant, quod si aliquando, & in quibusdam, contrarium fieri videamus, hoc, vitio, & præter naturam est, non autem ex præscripto; quod optime Sacri Theologi, ex peccato originis, nobis inesse docuerunt. Vnumquodque vero, ab eo, quod secundum naturam, non autem ab eo, quod præter naturam accidit, denominari æquum est. Præterea etiam, inde patet, quod intellectus, vltima est hominis perfectio, & vltima differentia, qua homo est homo, & sine qua, etiam cæteris adeptis, non dicitur homo, etsi enim, embrio viuat vita plantæ, & adhuc vita animalis, tamen non dicitur homo; nisi extrinsecus mens

illi

illi aduenerit, & intellectus; vt Aristo. docuit *2. de gener. animal. cap. 3.* A fine autem, & termino, vnumquodque denominari, iustum est; vt vetus asserit regula, ergo ab intellectu, qui præsefert immortalitatem annimus immortalis est denominandus: quamuis enim, etiam vegetalis, & sensitiua, sint potentiæ animæ constituentis hominem, tamen, quia non sunt vltimi gradus, ab ipsarum operatione, non potest desumi indicium propriæ formæ hominis; sed tantum ab operatione vltimi gradus, qui est intellectus, neque obstat, quod simul coniuncti sint, hi gradus, cum intellectiuo, & penes huiuscemodi gradus, anima humana vtatur corpore, nam non ex qualibet operatione alicuius formæ, arguitur eius essentia; sed ex propria; vt patet ex intelligentijs, quæ & si in operatione qua mouent orbes pendeant à corpore, & propterea vniantur corpori, & dicantur animæ, tamen quia in propria operatione, quæ est intelligere, non pendent à corpore, dicũtur immateriales, & incorporeæ; vt Pomponatius ipse docuit, *lib.* de immortalitate animæ *cap. 9.* Ita & humanus animus, quamuis in munere vegetandi, & sentiendi, non possit esse sine corpore, tamen quia in munere intelligendi, quod est illi proprium, non vtitur corpore, dicitur immortalis, & separabilis. Hoc etiam confirmatur, quia in operatione propria, natura conquiescit, tanquam in termino, & perfectione, terminus autem, & perfectio hominis, est felicitas, quæ nõ in opere vegetandi, autem sentiendi; sed intelligendi consistit. Vna igitur est, intellectus operatio, quæ naturam animi nostri arguit, atque monstrare potest. Huic responsioni obijcit Pomponatius primo libro apologiæ *cap. 3.* dicens impossibile esse, quod est suppositum, si nãque, ratione vltimæ differentiæ, homo est immortalis, & ratione primarum differentiarum, est mortalis, simul, homo erit mortalis, & immortalis, veluti vere, & proprie est rationalis, & sensitiuus, quod est impossibile; nisi dicatur, hoc diuerso modo contingere, vt scilicet, vnum illi tribuatur simpliciter, alterum vero, secundum quid, vt vero hoc dignoscatur, videndum esse, inquit, ex operatione, quid vere ipsi competat, & quid non vere; Manifestum autem est, vere homini competere, operationes; vegetatiuæ, & sensitiuæ, vt nutriri, augeri, generare, ac pariter gustare, tangere, & reliqua, operationes autem intellectiuæ, nequaquam ipsi, vere competere; sed per quandam participationem, & similitudinem, aut vmbram, vt præcedente capite tertio, fusius est monstratum. Ergo homo, penes suam formam, & essentiam, dicendus est, simpliciter, mortalis, & secundum quid, immortalis. Aut, si contrarium dicatur, asserendum erit, vegetatiuum,

 & sen-

& sensitiuum, in homine, esse immortale, cuius oppositum ostendunt operationes, quæ necessario indigent corpore, nec ab organis, sunt separabiles. Hæc obiectio, continet duo capita: vnum de contradictione, quam deducit, ex diuersis suppositis hominis differentijs; penes quas, homo, aut humana anima, diceretur simul, mortalis, & immortalis. Alterum vero, de euidentia, operationum, vegetatiuæ, & sensitiuæ, arguentium mortalitatem, & obscuritate, siue ineuidentia, operationum intellectiuæ, arguentium immortalitatem, quibus commutato ordine, respondebimus; Primo, scilicet, ad secundum; secundo vero ad primum, multa enim congessit Pomponatius, in secundo argumento, ad probandam hanc certitudinem, operationum mortalitatis, & incertitudinem, operationum immortalitatis, quæ omnia, vnico contextu soluemus, quamuis multa, etiam ex ijsdem, paulo ante soluerimus, cap. proxime præcedente.

Sunt autem hæc, quod paucissimi homines, & hi breuissimo tempore, vita intellectiua viuant, quamplurimi autem, & plurimum temporis, vita vegetali, & sensitiua. Quod obscurissima sit nobis intellectio, & intelligibilium notitia, improprie, & æquiuoce, ac magis ratiocinium, quam intellectio. Quod, etiam speculando, intellectus pendet à corpore, saltem ratione obiecti. Ad hæc omnia, sufficeret responsio, quam attulimus initio præcedentis capitis, quod huiusmodi, & alia, quæ imperfectionem arguunt animi, vel intellectus, nequaquam illi competunt, propria ratione; sed ex consortio corporis, neque simpliciter; sed ratione, qua, in quibusdam operationibus, corpore vtitur, quod non sufficit ad eius essentiam arguendam; sed tamen, sigillatim, dico ad primam probationem: quod non concludit; paucissimi homines viuunt intellectu, quamplures autem sensu, & vegetali; ergo magis vere, & magis euidenter homo est sensitiuus, & vegetatiuus, quam intelligens. Anima enim quælibet, dicitur forma corporis, non vt actus secundus, sed, vt actus primus, & veluti, quamuis Aristot. dixerit *1. de anima*, non omnibus hominibus inesse intellectum, secundum prudentiam, tamen non putauit propterea, aliquem posse dari hominem, qui simpliciter, intellectu careret. Ita, neque propterea, quia paucissimi sunt, qui ex intellectu viuunt; negandum est, cæteros homines, vere, ac proprie, intellectu præditos esse, vt Pomponatius deducit. Quinimmo, simpliciter negandum est, quod ipse supponit, paucissimos esse hominum, qui intellectu viuunt, quamuis enim, re vera, pauci sint, qui intellectu speculatiuo viuunt, tamen, fere omnes, intellectu practico vtuntur, maxima

enim

enim hominum pars, legibus, & politico regimine viuit, & artes quã uis ad imaginatiuam, & extimatiuam, quibus maxime adiuuantur, referantur, tamen ab intellectu practico originem habent, & perfectionem, vt fusius præcedente libro monstrauimus, & qui secundum virtutem viuunt, intellectu, ac ratione viuunt, & ea quidem prædominante, & imperante sensibus, & appetitui, tamquam Principe, & Regina. Quod autem dicit, breuissimo tempore, intellectiuam nos vitam degere, verum est, de intellectu speculatiuo, tamen, hoc minimum, preciosius est, & delectabilius, omnibus alijs operationibus; ex quo efficitur, vt sensus maxime diligamus, & præ cæteris, sensum visus, quia nos, ad huiusmodi vitam ducunt, vt Philosophus 1. Metaphysicorum dicebat; ac veluti, rerum superiorum notitia, quamuis illas leuiter attingere possimus, reliquarum omnium, scientia, quæ nobis coniunctæ sunt, nos magis oblectat, vt Philosophus dicebat *1. de partibus cap. 5.* ita, & hæc intellectus operatio, quamuis exiguo tempore, nobis insit, & vix paucissimis, nobilitate, ac præstantia. omnes alias animæ operationes antecellit; vt iure merito, in hac, vltimam hominis felicitatem positam esse, censuerit Aristoteles. Quamuis vero, exilis sit, & valde obscura, rerum separatarum à materia, in nobis notitia, tamen tanta est, vt potentiam, ad ipsa intelligenda, arguat quamuis actum perfectũ deneget, vt capite præcedente, ex Aristotele ostendimus, & ita, quamuis æquiuoce, nostra intellectio dicatur, cum ea, quæ separatis competit substantijs, tamen vere, dicitur intellectio, talis, qualis homini competere potest, quæ tamen, aliquando adsimilis erit separatorum intellectioni, scilicet, cum noster intellectus, fuerit à corpore separatus, quod, nouisse Aristotelem *3. de anima par. 36.* & explicasse, *9. Metaphys. part. vlt.* etiam ipso Pomponatio concedente, paulo ante monstratum fuit. Ad instantiam vero aliam, quam affert, quod intellectus, non omnino absoluitur à corpore, quia saltem obiectiue ab ipso pendet, cum abunde cap. præcedente responsum fuerit, non oportet iterum respondere; sed quia diximus, Pomponatij obiectionem, duo capita continere, cum secundo, iam fuerit satisfactum, nunc primo satisfaciendum erit. Obijciebat primo Pomponatius, si homo, penes operationem propriam intelligendi, & penes eandem facultatem, esset dicendus immortalis, penes autem sentiendi, & vegetandi, mortalis; tunc simul, ac vere, esset mortalis, & immortalis, secundum eandem animam; quia vere homo, secundum eandem animam, est vegetatiuus, & sensitiuus, atque intellectiuus, hoc autem est impossibile, nisi dicamus

vegetatiuum, & sensitiuum, esse quid immortale, quod vniuersæ reclamat Philosophiæ. Huic obiectioni possem ex Aristotelis sententia facile, respondere, nullum esse absurdum, si homo etiam secundum eandem animã, simul, esset mortalis, & immortalis, quandoquidem Aristoteles, cum Platone præceptore, humanam animam ex duabus partibus constare putauit, re, ac genere distinctis, vna scilicet, caduca, & mortali, qualis est, vegetatiua, & sentiens, altera vero, sempiterna, & immortali, cuiusmodi est intelligens; vt multis, superiore libro cap. vltimo docuimus. Verum quia, Platonis, & Aristot. hæc sententia, falsa est, in vera Philosophia, propterea, aliter respondeo, ex concessione eiusdem Pomponatij, nullum esse absurdum, si vna, & eadem anima, quæ secundum substantiam, sit immortalis, secundum aliquas facultates, & operationes, proprias scilicet, sit immortalis, secundum aliquas vero, non proprias; sed cum alio communes, sit mortalis. Totum hoc, concessit Pomponatius, libro de immortalitate animæ *cap. 9.* non satis longe à principio, exemplum afferens intellectuum, qui vniuntur cum orbibus, vt formæ; huiusmodi verbis. *Nam intelligentiæ non sunt actus corporis, qua intelligentiæ sunt, quoniam in suo intelligere, & desiderare, nullo pacto, indigent corpore; sed, qua, actuant, & mouent corpora cælestia, sic animæ sunt, & sunt actus corporis, physici, organici; stella namque est organum cæli, 2. de cælo, tex. 48. & 12 Metaphys. Omnis orbis est propter stellam; quare actuant corpus physicum, organicum, & vt sic, indigent corpore, vt obiecto.*

Si igitur intelligentiæ, quamuis sint substantiæ separatæ, & immortales, & in propria operatione intelligendi, & desiderandi, non indigeant corpore, tamen secundum facultatem mouendi, vniuntur corpori orbis, vt animæ, & indigent corpore, ita vt, talis operatio ipsarum, inseparabilis sit à corpore: Ergo, & animam humanam, quamuis sua substantia sit immortalis, & propria eius operatio, sit separabilis, nihil prohibet, secundum aliquas facultates, & operationes, esse mortalem, nempe secundum vegetatiuam, & sensitiuam, tamquam communes ipsi, & corpori, necnon corpore necessario indigentes, ac propterea, simul cum corpore, corruptibiles, & ita, nequaquam tota destruitur Philosophia, vt deducebat Pomponatius, non enim ex qualibet operatione, arguitur forma; sed ex propria, quare, & Aristoteles dicebat, quod si aliqua animæ operationum, est propria, contingit ipsam separari; nihil igitur vetat, animi nostri substantiã, dicere immortalem, quamuis aliqua eius facultas, & operatio, sit mortalis, sufficit enim, vt propria eius operatio, sit

sepa-

separabilis, quod iam monstrauimus. Tertium quoque argumentum colligit Pomponatius, ex operatione intellectus, quæ non potest perpetuo durare, vt incorruptibilium rerum operatio perdurat, quinimmo neque diutius, quin ex ipsa corpus languescat, & viribus attritis deficiat, nihil enim magis, quam litterarum studium, & potissimum speculatio, calorem vitalem dissipat, morbos accersit, vitam breuiorem reddit. Quod, ipsemet, malo meo edoctus, fateor, qui naturæ beneficio, validissimis donatus membris, habitu totius corporis, eucrato, firmo, ac pene athletico, cum temporis iniurijs diutius luctari, vsque ad vltimam senectam & facile superare, aut eludere potuissem, nisi his studijs, distentus, quibus tamen, vacasse non piget, quamuis ab illis, adeo attritus fuerim, vt viginti iam ab hinc annis, varijs, ac difficillimis morbis implicitus sim, crebris potissimum febribus, sed perenni à capite ad subiectam spinam, & renes destillatione, qua incessanter, & sine spe salutis, affligor, ob intẽperiem in cerebro iam contractam, ex euaporationibus, intempestiua, sed necessaria speculandi assuetudine excitatis, & quinquagesimum vix attingens annum, adeo effetis sum viribus, vt semel in die, cibum sumere cogar, & eam in cœteris senectutem experiar, quam, vix septuagenarij consuerunt. Ex his, & talibus, arguit Pomponatius, intellectum nequaquã esse abstractam, & immortalem formam, sed materiæ immersam, & caducam, cum, & in sua operatione languescat, & corpore male affecto, pariter ipse laboret, vt in egritudinibus, & ebrietate. Sed miror certe, qua nam ratione vir doctus, hoc argumentum inculcet, Aristotelis pariter, ac sui oblitus, ea quæ corporis sunt, & corporearum animæ facultatum, immortali intellectus substantiæ, tribuens mala. sic namque Aristoteles de his testatum reliquit *1. de anima tex. 65.* sæpius à nobis citato. *Intellectus autem, videtur innasci, substantia quædam existens, & non corrumpi, maxime enim corrumperetur vtique, ab ea quæ in senio debilitate, nunc autem quemadmodum in sensorijs accidit, si enim acciperet senex oculum talem, & videret vtique, sicut & iuuenis, quapropter, senium non est, quia sustinuit aliquid anima, sed id in quo, sicut in ebrietatibus, & morbis. Ipsum igitur intelligere, & ipsum speculari marcescit, alio quodam interius, corrupto, ipsum autem impassibile est, cogitare autem, & amare, aut odisse, non sunt illius passiones, sed huius habentis illud, secundum quod illud habet.* Et ipse etiam Pomponatius, *lib. 1. Apologia cap. 3.* postquam proposuit dictum argumentum, hæc omnia confitetur, his verbis: *Verum, dicimus, intellectum, in intelligendo, non languere, quoniam, qua intellectus est, non languescit, licet qua humanus, quoniam sic materiæ*

coniunctus est, intellectiuum namque, in mortalibus, à sensitiuo separari impossibile est, vt clara voce 2. de anima testatur Aristoteles, quamquam, & veluti humanus est, non per se languescat; sed quoniam sensui coniunctus est, qui sensus, proculdubio, per se languescit, cum in armonia consistat. Quare inualidum est, ac nullius roboris, propositum argumentum. Nec minus debile est, quod sequitur, ex eo quia, intellectui repugnat sensus, & rationem aliquando vincit. Retorquetur namque contra aduersarios, quamuis enim rationi obluctetur sensus, ob diuersa, & inuicem pugnantia obiecta, sensus enim, ad apparens bonum, nempe ad voluptatem; intellectus autem, siue eius appetitus, ad vere bonum, dirigitur, quod non semper est cum voluptate, tamen in his, qui vt homines viuunt, non autem, vt bruta, ratio superat, ac vincit sensum; pugna autem, & certamen inter sensum & rationem, contingit ex consortio corporis, cuius temperamentum sequitur sensus, qui est actus corporis, at vero hoc, minime trahit, aut cogit rationem, quæ non pendet à corpore, ac propterea libera est, & suarum actionum domina, vt fuse præcedente libro monstrauimus. Erat quintum argumentum Pomponatij, & Portij, quod intellectus, si esset immortalis, non intelligeret formas materiales, tum quia immaterialem non patitur à materiali, tum quia non perficitur. Ad hoc, respondet præcise, Albertus Magnus *lib. 2. d intellectu, & intelligibili cap. 3. Quod hæc est dubitatio imperitorum in naturalibus, formæ enim exteriorum, non agunt, nisi prout sunt intellectus quidam, & agũt sub lumine intelligentiæ agentis, quod est in ipsis.* Hæc Albertus, & rei veritate, magnæ incuriæ est, afferre hoc argumentum, hanc enim ob causam, statuit Aristoteles, in Anima, intellectum, agentem; vt formas materiales, ineptas intellectioni, spirituales redderet, & aptas efficeret. Argumentis vero, quæ attulit Simon Portius, Partim ex operatione æterna, quæ debetur substantijs æternis, nec non motu æterno, qui mobili inest æterno. Partim ex eo, quia sola prima vniuersi principia, inter substantias, ab Aristot. censentur æterna, cum vniuersum sit æternum, inter hæc autem, humana mens, non annumeratur; Partim ex via, & ratione, qua Aristoteles substantias venatur æternas, quæ intellectui, siue animo humano accommodari non potest Argumentis inquam huiusmodi, vnica responsione facile occurremus, si supponamus, quod est verissimum, longe diuersam rationem esse, substantiarum sempiternarum, quas ex operationis, aut motus æternitate; vel etiam ex ommimoda immobilitate Aristoteles venatus fuit, & humani animi, pariter sempiterni, aut immortalis, & propterea, non esse eandem viam, ipsa inuestigandi.

Sub-

Substantiæ, enim sempiternæ, quas putauit esse agnoscendas ex actionis eternitate, aut sunt sensibiles, & has ex motu sensibili æterno, licet arguere æternas, aut sunt insensibiles, & has ex actionis æternitate, & omnina eorum immobilitate, colligendum est esse æternas, cum enim moueant, nec ab alio moueantur, necesse est, semper mouere, ita enim sunt, prima mouentia, quare, neque sunt corpora, nec virtutes in corpore; sed omnino abstractæ, ac separatæ à corpore, & materia; vt Aristot. *8. Physic.* demonstrauit, at vero, humanus animus; vel intellectus, est actus corporis; vel est pars animi, qui est actus corporis, si de intellectu loquamur, quare, humanus intellectus, quamuis immortalis, non dicitur actus purus, intelligentiæ autem, sunt actus puri, ex Aristotelis sententia, & intellectus quamuis non pendeat à corpore, tamen operatur in corpore; Intelligentiæ autem nullo pacto, nec sunt in corpore, nec operantur in corpore, non sunt in corpore, quia essent virtutes finitæ, si essent in corpore, cum omne corpus sit finitum, vt Aristo. arguit *8. Physic.* nec operantur in corpore, quia intelligentiæ nõ mouent; vt efficiens; sed; vt finis, tamquam intellectum, & volitum; vt idẽ *12. Metaph. tex. 36.* dicebat, ac propterea, motorem alium, coactus fuit ponere, in cœlo, qui virtutis esset finitæ, & in materia, & hic moueret; vt efficiens *2. de cælo text. 71.* vt fuse ibi docet Simplicius, & alij expositores, necnon Auerroes, non solum dicto loco; sed etiam *12. Metaphysic. comment. 41.* & de substantia orbis, *cap. 3.* & alibi. Bene igitur poterat Aristo. ex operatione sempiterna arguere substantias sempiternas, aut mobiles, aut omnino immobiles, quia nihil prohibet; vt horum sit actio sempiterna, mobile enim statuitur corpus perpetuum, & mouens, actus purus. At vero, animo hoc non potest cõpetere, cum sit actus, caduci, & corruptibilis corporis, quare non mirum si operationes, quas exercet in corpore, sint corruptibiles. Sufficit autem ad eius immortalitatem; vt aliquam sine corpore possit habere operationem, quæ est intelligere, & hæc ipsi, à corpore separato, competat, quod etiam Aristotelem cognouisse, supra fusius demonstrauimus. Rursus vero, quod Fortius inquit, sola prima principia fuisse ab Aristo. æterna posita, intellectum vero non potuisse inter prima principia connumerari. Hoc falsum est, ex Arist. sententia, nam si Aristo. statuit intellectum non educi ex potentia materiæ; sed extrinsecus aduenire, vt *2. de generat. animal.* dixerat, statuit pariter ipsum inter prima principia; vt etiam Plato ipsius præceptor censuit, in Phædro, quare, numerabitur inter primas formas, quarum considerationem *1. Physic. part. vlt.* dixerat ad Metaphysicum pertinere, dicuntur autem

formæ quæ abstractæ sunt à materia, iure merito prima principia, quia, cum sint causæ, minime per generationem productæ, non fiunt ex alijs, qualis etiam est humanus intellectus. Ad aliud vero argumentum quo dicebatur, ex auctoritate Aristo. 8. *Physic. tex. 52.* quicquid mouetur per accidens à se ipso, est corruptibile; sed animus humanus siue intellectus, est huiusmodi, quia, mouetur ad motum corporis, quod ipse mouet: Ergo. Respondetur cum S. Thoma, in expositione illius loci. Illa dici ab Arist. moueri per accidens à se ipsis, quæ in suo esse, pendent, à materia, & corpore, quod mouent, quia talia mutantur in suo esse, ad motum corporis, hæc autem, necessario corruptibilia sunt. At vero humanus animus, siue humanus intellectus, non pendet, in suo esse, à corpore; vt supra probatum est ex Aristo. qui ipsum dixit immixtum corpori. Ergo humanus intellectus non mouetur, secundum accidens à se, vt competit corruptibilibus. Ad cætera vero argumenta, quæ ipse potissimum contra Auerroem torquet, qui intellectum humanum, vnam quamdam intelligentiam esse dicebat. Respondemus, valere quidem contra Auerroem, non autem contra nostram sententiam, quæ statuit, etiam ex Aristotele, intellectum non esse quamdam intelligentiam, nobis tantum assistentem; sed esse formam informantem, & principium intrinsecum, quod dat esse homini, vt fuse antea, probatum est. Concludunt igitur contra Auerroem, quæ sunt allata, nam si intellectus est vna ex intelligentijs, est actus purus, & ita non indiget intellectu agente, cum tantum habeat luminis, vt suopte ingenio, intelligere possit, ac primo intelliget se, & cæteras mentes deinceps vero res materiales, pariter esset sciens, & ignorans, & non esset potentia, nec vt tabula agrapha, & alia sequerentur absurda, quæ nos ante, contra Auerrois sententiam attulimus. At vero si statuamus hunc intellectum, esse formam informantem, quamuis ipsum dicamus separabilem à materia, tamen quia dicimus esse in materia, & corpore, & esse partem animæ, quæ est actus corporis, ac proinde, principium intrinsecum corporis, quo saltem obiectiue, in propria operatione indiget. Dicemus etiam nequaquam esse actum purum, vt sunt intelligentiæ; sed esse sua natura, potentia, & tamquam agrapham tabellam, intellectus agentis lumine indigentem, & perfectibilem à phantasmatibus, dum tamen, est in corpore, & facultas animæ est, quemadmodum, primo capite, huius libri, luculenter monstrauimus. Constituta autem, hac veritate, soluuntur reliqua argumenta, propterea enim intellectus nobis non inest ab initio ortus, perfectus, vt Aristot. *30. part.* problematum dixe-

dixerat, quia mediam naturam obtinet, inter substantias omnino separatas, & formas inseparabiles, cum ipse separabilis existens, in materia sit, & operetur, in materia autem existens, nequaquam ab initio perfectus est; sed perfectibilis vsu, quippe qui, sensibus indiget, & phantasia, quæ cum corpore roborantur, atque perficiuntur, ac propterea necesse habet, vniuersalia, quæ ipse suo opificio à materia, & à conditionibus materiæ separauit, cum phantasmatibus, & in singularibus intelligere, quare hoc, minime eius inseparabilitatem, quemadmodum, neque intelligere vniuersalia, esse eiusdem separatum, arguit; sed esse mixtum, scilicet separabile, in materia tamen; intelligere enim vniuersalia, arguit separabilitatem, & immixtionem, intelligere vero ipsa in singularibus, arguit esse in materia. Quamuis vero, etiam phantasia, in brutis, percipiat intentiones rerum, tamen, quia ipsas non percipit, nisi singulariter, & hic, & nunc, non adæquat cognitionem intellectiuam, quæ est vniuersalium, ac propterea extimatiua, quæ est gradus phantasiæ non potest dici immortalis. Hanc eandem ob causam dicendum est, operationem nostri intellectus, non esse continuatam; vt est intelligentiarum; sed interruptam, neque sui ipsius intellectionem esse per essentiam propriam; sed mediantibus speciebus, quas acquisiuit, vt Aristot. *3. de anima tex. 8.* dixerat, quæ tamen omnia, secus competunt intellectui à corpore iam separato, & cum Physicæ considerationis limites transgrediantur, in nostram disputationem non veniunt. Et hæc satis, pro nostris viribus, ad argumenta, quæ ex primo fonte hauriuntut contra immortalitatem, dicta sint. Ijs vero quæ, & Lucretius, & Plinius ad ea confirmanda, quæ confutauimus, attulerunt, speciatim suo loco, Deo iuuante, etiã respõdebimus.

Afferuntur alia aduersariorum, pro mortalitate argumenta, ex secundo fonte, siue animi essentia, & habitudine ad corpus deprompta. Caput VI.

NIMAE essentiam & naturam, inuestigans Aristoteles secundo libro; ipsam primo, in genere supponit esse substantiæ. Facta autem cathegoriæ diuisione, in materiam, quæ est potentia, in formam, quæ est actus, & in compositum, ex vtraque, quod est hoc aliquid; animam esse substantiam, vt formam, non autem vt materiam, & compositum, pronunciauit; inest enim animato, anima, at materia, & cor-

pus,

pus, nulli insunt; sed ipsa potius, subiectum sunt. Materia igitur, aut corpus non est anima, sed forma; forma autem est actus, & actus duplex, alius vt scientia, & principium operandi, alius vero, vt speculari, & operatio; vtrumque ex his, dicitur actus, & perfectio. Rursus vero, quia actus alicuius est actus; anima certi alicuius corporis, erit actus, non vt speculari: nam etiam dormientibus, & feriatis, inest anima; sed vt scientia, prior autem cum sit scientia speculatione, anima erit actus primus corporis, non cuiuscumque; sed naturalis, potentia vitam habentis, hoc est, organis præditi, vt animæ operationes, & officia sit idoneum exercere. Vt vero propriam, & accommodatam, huius actus qualis est anima, naturam, & essentiam, Aristoteles significaret, ne in æquiuoco laboraret: nouo adinuento vocabulo, ipsum ἐντελέχειαν appellauit, quod nequaquam actus nomine, sufficienter exprimitur; sed vel interpretandum est, perfecti habia, vt Hermolaus Barbarus vertit, apud Themistium, quasi ἐντελὲς ἔχειν, vnum perfectum continens, vel vt Philoponus *2. de anima comment. 1.* ab ἐν quod est vnum, & τέλειον quod est perfectum, & συνέχειν quod est continere.

Quocumque autem modo accipiatur, id certum est, ea de causa fuisse ab Aristotele vsurpatum, vt actus naturam significaret, adeo intrinseci, & coniuncti, vt inseparabilis sit, ab eo, cuius est actus, quod expressit, inquiens, si securis esset animal, aciem qua securis est, & potest scindere, fore ipsius animam, & si oculus esset animal; visionem, hoc est, videndi potentiam, pariter fore, eiusdem animam, hæc autem, à prædictis inseparabilia sunt, nisi æquiuoce dicantur talia, ergo & anima, inseparabilis actus est, ab eo cuius est anima, consequentiam Aristot. *probat text. 9.* nam sicut se habet pars animæ, ad partem corporis, ita se habet tota anima, ad totum corpus; sed pars animæ, verbi gratia, facultas visiua, inseparabilis est, à parte, cuius est actus, scilicet ab oculo: ergo tota anima inseparabilis est, à toto corpore, cuius est anima. Ex hoc Aristot. discursu, & definitione tradita, quæ competit omni animæ, multa desumuntur argumenta, & ea quidem, satis difficilia, ad ostendendam, ex Aristotelis sententia, animi nostri mortalitatem. Et primo, omnis entelechia, inseparabilis est, ab eo, cuius est entelechia; sed omnis anima est entelechia. Ergo omnis anima, inseparabilis est, ab eo, cuius est entelechia. Est autem omnis anima, entelechia corporis. Ergo omnis anima, inseparabilis est, à corpore. Maiorem huius argumenti, toto præhabito discursu, Aristoteles iam probauit, tum quia, omnis entelechia, est pars compositi, vt forma,

for-

forma autem inseparabilis est, ab eo cuius est forma, tum quia, vt nomen Entelechiæ, significat, tale huiusmodi, est finis, & terminus, continens vnum perfectum, hoc autem, necessario est inseparabile, nam ea ex quibus fit vnum per se, nō possunt seorsum existere, alias ex ipsis, non fieret vnum per se; sed vnum per accidens, tum quia, Entelechia partium, viuentis, & animati corporis est inseparabilis. Ergo entelechia totius corporis, pariter erit inseparabilis, & sic, omnis Entelechia. Minorem vero, in definitione assumpsit, vniuersaliter enim, definiens, omnem animam Entelechiam appellauit. Hoc argumentum, tanti fuit ponderis, & momenti; vt non solum Alexander, *1. de anima cap. 4.* ex ipso, omnem animam, esse inseparabilem, & mortalē, deduxerit; sed etiam Iustinus, Philosophus & Martyr, Oratione parenetica ad gentes, & Gregorius Nissenus. *lib. de anima, & resurrectione*, nec non Æneas Gazeus *lib. de immortalitate animæ*, existimarint censuisse Aristotelem, omnem animam esse mortalem. *Plato*, inquit Iustinus, *Omnem animam clamat esse immortalem. Aristoteles, Entelechiam, eam nominās, non immortalem censet; sed mortalem*. Ex hoc pariter, deducit Alexander, citato loco, omnem animam esse per se immobilem, ac proinde, inseparabilem, & simul corruptibilem cum corpore cuius est anima, si enim, incorruptibilis esset aliqua anima, à corpore, quod corrumpitur, ipsam abiungi, necesse esset, hoc autem, sine motu, ne concipi quidem potest. Quare, si anima est Entelechia, & terminus eius cuius est anima, profecto, immobilis est, quod enim aptum moueri est, habens Entelechiam est, non autem Entelechia.

Præterea, si anima est Entelechia, & forma corporis, ergo incipit esse, cum corpore, cuius est anima, hæc enim est lex, & natura ipsius formæ; vt simul sit, cum eo, cuius est forma, neque præcedat tempore, id cuius est forma, quemadmodum Aristo *docuit 12. Mephys. part. 16.* sed omne, quod incipit esse, desinit esse, ex Aristot. sententia; vt idem fuse monstrauit, *1. de cælo*, disputatione vltima. Ergo omnis anima est mortalis. Aut igitur dicendum est, omem animā, esse mortalem, aut, si aliqua erit anima, quæ sit superstes, & immortalis, cuiusmodi, esse intellectum, *ibidem tex. 17.* Aristot. significauit, eadem non erit anima, necesse enim erit, ipsam tempore præcedere, id cuius est anima, veluti enim, quicquid incipit esse, desinit esse, ita, quicquid non desinit esse, neque incipit esse, vt Philosophus ibidem docet. Totam igitur peripateticam Philosophiam, corruere necesse est, aut ipsummet, sibi ipsi, contradicere Aristotelem, si immortalem aliquam, & incorruptibilem animam, ex ipsius sententia statuemus.

Amplius

Amplius. Omnis forma, cuius operatio, sine corpore esse non potest, à corpore inseparabilis est; vt Arist. *2. de generat. animal. cap. 3.* dicebat; sed nullius animæ operatio, sine corpore esse potest. ergo nulla anima, à corpore est separabilis. Probatur minor, quia nulla anima potest exercere, actum, & operationem propriam; informandi, nisi cum corpore, & incorpore, cuius est anima, huius autem rei, euidens est argumentum, quia & si aliqua possit esse eius particula, quæ corporeo non vtatur organo, vt intellectus, tamen impossibile est, totam animam, toto corpore, non vti, vt organo, quin immo, & intellectus, quamuis immediate, corporeo nequaquam vtatur organo particulari; tamen mediate, etiam ipse, necessaria quadam consequutione pendet ab organo vniuersali, nempe à corpore, si enim tota anima, necessario pendet à toto corpore, quia est actus corporis, intellectus autem, ab anima, quia est particula animæ, ergo intellectus, necessario pendet à corpore, & propterea, neque eius operatio omnino absoluitur à corpore; sed necesse est, cum speculatur, vna cum phantasmate, speculari. Vlterius. Omnis actus debet esse proportionatus, potentiæ cuius est actus; actus enim est perfectio, potentia vero, est quid perfectibile; sed potentia cuiuslibet corporis animati, perfectibilis à qualibet anima, est mortalis, siue corruptibilis, cum sit potentia ad esse, siue materialis. Ergo quælibet anima, cum sit actus perfectiuus talis potentiæ est mortalis. Ad hæc. Quod alicui est intrinsecum, & de ratione essentiali ipsius, est inseparabile ab ipso; sed esse actum corporis, est intrinsecum animæ, & de ratione essentiali ipsius. Ergo esse in corpore, est inseparabile, ab anima; Ad hoc, aliquis dicere posset, explicando maiorem, actu, vel aptitudine, & tunc, ad minorem. Animæ est intrinsecum, & essentiale, esse actum corporis, & ex consequenti, est inseparabile ipsi, esse in corpore, actu; vel aptitudine. Nihil ergo repugnat, animam, separatam manere à corpore, habentem tamen aptitudinem, ad corpus, cuius est anima. Sed contra. Aut hæc aptitudo, aliquando reducetur ad actum, aut nunquam. Si aliquando, ergo resurrectio mortuorum, naturaliter erit possibilis; si nunquam, ergo talis aptitudo, æterno tempore erit ociosa, & frustratoria, quod dicere, est absurdum. Quamplura etiam absurda, ex his, deduxit Petrus Pomponatius *1. libro Apologiæ cap. 5.* tum quia ordo naturæ non seruaretur, exiguo enim tempore, & quasi in momento, anima esset vnita corpori, tota autem æternitate, & infinito tempore, ab eodem esset separata. Finiti autem, ad infinitum, nulla est proportio. Tum etiam, quia infinito tempore, homo sua felicitate careret,

infi-

infinito namque tempore. Anima sola maneret, quæ est altera tantum pars compositi, beatitudo autem, vnius tantum partis, non est felicitas, cum sit imperfecta. Et præter hæc; si contrariorum, eadem est disciplina, cum vnio animæ, & corporis, sit naturalis, ergo eiusdem separatio à corpore, erit præter naturam, & violenta; sed nullum violentum est perpetuum, ex Aristot. 1. *de cælo*. Ergo, anima non erit perpetuo tempore, à corpore separata, & ita naturali tantum ordine, aliquando erit hominum resurrectio, quod est falsum, cum resurrectio, futura sit, ab omni potentia Dei, & ipsam credere, sit articulus Fidei, non autem ex lumine naturali. Vlterius, anima humana, aut habet idem esse dum est separata à corpore, cum eo quod habebat existens in corpore, aut diuersum, si idem: ergo habebit easdem potentias, dum est separata, quas habebat dum esset coniuncta corpori. probatur sequela, quia potentiæ cum sint accidentia, sequuntur substantiam; quare; si est eadem forma, & habet idem esse, habebit saltem, easdem potentias. Ergo habebit potentiam, informandi corpus, vegetandi, & sentiendi; vt habebat antea, coniuncta existens corpori; sed huiusmodi potentiæ, non possunt esse sine corpore, quia sunt organicæ. Ergo, neque anima tota, potest esse sine corpore, nec valet responsio, si dicatur, ex Aristotelis sententia, animam sensitiuam, & vegetalem, esse alterius substantiæ, ab intellectiua, nam, etiam hoc supposito, anima intellectiua, dum est in corpore, simul est cum sensitiua, & vegetatiua; quare, si habet idem esse, habet etiam, eamdem essentiam, in ijs enim, quæ sunt abstracta à materia, idem est, esse, & essentia, iuxta Aristot. doctrinam, & ita habebit easdem potentias. Aut habet diuersum esse, & tunc habebit diuersam essentiam. Ergo, non erit eadem anima, coniuncta, & separata; vel etiam concesso, quod sit eadem anima, quæ habeat duplex esse, vnum; dum est in corpore, & alterum dum est extra corpus, quod tamen, fieri non potest, cum forma, nullum aliud habeat esse, quam in materia, tunc; aut vnum esse, erit ipsi naturale, & alterum præter naturam, aut ambo præter naturam, aut ambo secundum naturam, non est dicendum, ambo esse secundum naturam, quia esse in corpore, & non esse in corpore, sunt inuicem contradictoria, ac propterea, neque possunt esse ambo præter naturam. Ergo, vnum erit illi secundum naturam, & alterum præter, non est dicendum, esse in corpore, animæ competere, præter naturam, quia anima est forma, & formæ, maxime secundum naturam competit esse in materia. Ergo dicendum est, esse in corpore, animæ competere, secundum naturam, & esse extra corpus, illi com-

li com-

li competere, præter naturam. At hoc, est impossibile, quia nullum præter naturam est perpetuum. Ergo, anima humana, non habet duplex esse, vnum, quo est in corpore, & alterum, quo sit extra corpus; sed vnum tantum, scilicet, quo est in corpore.

Deinceps. Anima est multiplicata ad numerum singulorum hominum. Ergo est forma materialis, & corruptibilis. Probatur sequela, quia ea quæ sunt vnum specie, & multa numero, vt sunt animæ, sunt materialia, cũ omnis diuisio numerica, sit passio continui, & in materia, vt fuse antea probatum fuit in disputatione, de vnitate intellectus. Hoc autem argumento perculsus Auerroes, pulcherrimum illud vnitatis figmentum excogitauit, quod hucusque, maiorem peripateticorum partem dementauit. His omnibus argumentis alia cõnecti possũt, quæ affert Aphrodiseus, ex eodem fonte, *lib. 1. de anima cap. 3.* si anima rationalis, non est Entelechia, & forma inseparabilis, totum corpus informans, vt actus, & altera pars compositi, tunc erit forma assistens, & tantum operationem tribuens, vt gubernator; sed consequens est falsum, & habet multa absurda, ergo, & antecedens. Probatur sequela maior, quia forma separabilis, non habet esse ab eo, cuius est forma, ergo ex se est hoc aliquid, ergo non dat esse, simpliciter, quia esse simpliciter, est ex actu, & potentia, non autem, ex eo, quod est actu. Sequela autem minor, habet multa absurda. Primo, quia talis anima non esset in toto corpore; sed in quadam certa, & determinata corporis parte, vt enim motor, & qui regit, non oportet, vt sit in toto eo, quod mouet, aut regit; ita & anima si assisteret tantum. Præterea haberet aliquod sibi proprium, & coniunctum corpus, seorsum à toto corpore, quod moueret, & regeret, neque enim potest esse gubernator absque corpore, quare, & Plato, qui animam humanam separabilem, & formam assistentem statuit, ipsi proprium corpus, tamquam vehiculum assignauit, in phædro. Tertio, neque corpus ab ipsa mouebitur per se; sed violenter, si enim cum corpore non facit vnum per se. Ergo, neque ipsi erit principium per se operationis. Quarto, poterit ad libitum corpori aduenire, & illud animatum reddere, & ab eodem recedere, & ita in animum, vt de Hermotino Clazomenio tradidit Plinius *lib 7. cap. 52.* quẽadmodũ alias diximus: Quinimmo. Si anima est separabilis, aut habet proprium corpus, tamquam vehiculum, ex quo, & forma, componitur, ratione cuius, moueri secundum locum, & accedere, ac recedere dicatur, & tunc, non totum hoc aggregatum erit anima; sed ratio tantum, & forma, quæ necessario erit inseparabilis; vel dabitur progressus in infinitum. Aut

nullum

nullum aliud habet corpus, nisi animatum, quod informat; vt dicunt peripatetici, qui propterea statuunt animam sui natura esse substantiã incorpoream, quamuis sit actus corporis, & tunc, quis nam erit eius ingressus in corpus? aut qui, ab eodem, migrationis modus? Sexto. Si anima est separabilis, & seorsum à corpore esse potest, quænam poterit assignari causa propter quam vniatur corpori? non enim propter bonum animæ, cum talis anima, sit intellectiua, intellectus autem in actione intelligendi, non indigeat corpore, vt *1. de generat. animal. cap. 3.* Aristot. dixit, quinimmo intellectui melius sit, esse sine corpore, quam cum corpore, vt idem *1. de anima partic. 49.* pariter dixit. Neque propter bonum corporis, cum non det esse corpori, & ab eo sit separabilis. Hanc vero causam, nequaquam reddere valens Plato, coactus fuit confugere ad allegorias, quare in phædro, animas, ob confractionem alarum, nequaquam valentes cœli conuexa ascendere, & verum intueri, in terram deuolui, & corpora subire asseruit; poetico potius commento, quam Philosophica ratione persuasus. & quamuis Origenes *2. periarcon cap. 8.* conatus fuerit, hanc Platonis Allegoriam interpretari, quasi alæ, duas animi potentias significent, intellectũ, & voluntatem, quibus in Deum fertur, intelligendo, & amando, confractio vero alarum, diminutionem amoris, & refrigerationem charitatis erga Deum, ex quo, dicta fuerit anima ψυχή, quasi frigida, vel frigefacta, atque ob huiuscemodi peccatum, eo quod refrixerit à charitate Dei, putet fuisse in corpus detrusam, vt Plato dicebat, veluti in quendam carcerem; tamen hæc sententia, absolute falsa est, & iure merito in quinta generali Synodo damnata: si ergo nulla potest assignari causa, propter quam anima existens absque corpore, debeat vniri, corpori, dicendum est (inquit Alexander) animã non esse separabilem à corpore, neque illi, vt rectorem, aut gubernatorem inesse. Hæc sunt omnia argumenta, quæ ex secundo fonte, aut loco; initio disputationis proposito, afferuntur, aut, meo iudicio, afferri possunt. quorum, etsi nonulla, coincidant, itaut ad pauciora reduci potuerint, volui tamen, omnia sigillatim recensere, ne quis putet, me studio contrariæ sententiæ, ipsa reticuisse.

Soluitur primum, ex propositis argumentis. *Caput VII.*

EMPER equidem sum admiratus, & vehementer, quare nam, viri Doctissimi, quos initio præcedentis capitis recensuimus, priori argumento, adeo facile, manus dederint, vt sola Entelechiæ nuncupatione, atque Etimologia, Aristotelem, censuisse omnem animam inseparabilem, & mortalem, Fuerint persuasi. Dum enim Entelechiæ nomen nequaquam vniuocum; sed æquiuocum ab Aristotele statuitur, non vna sed multiplici, ac protinus dissimili ratione, de varijs animæ generibus prædicabitur. Cognouerat Aristot. iam in vestibulo sui operis, obscurum ac dubium satis esse, vtrum vna an multiplex sit animæ essentia, & natura, ac propterea, animaduertendum cauit, an vna, & communis, omnium animarum, vel potius multiplex, & secundum vnumquodque animatum, peculiaris, sit assignanda animæ definitio: Hæc sunt ipsius verba *1. de anima part. 7. & 8.* *Considerandum autem, &, si partibilis sit, an impartibilis, & vtrum sit similis speciei, omnis anima, an non. Si autem, non similis speciei, vtrum specie differant, an genere, nunc enim dicentes, & quærentes de anima, de humana solum, videntur intendere. Considerandum autem est, vt non lateat, vtrum vna notio ipsius est, sicut animalis, an secundum vnumquodque, altera, vt equi, canis, hominis, Dei.* Hac ratione permotus, postquam communissimam animæ definitionem assignauit *2. de anima cap. 1. dicens: anima est Entelechia prima, corporis naturalis, potentia vitam habentis.* Videns assumptum genus Entelechiæ, esse satis amplum, nec posse, vnica ratione, omnibus animæ partibus competere, datam definitionem corrigens, illam ad propriam Entelechiæ significationem coarctat, & inquit. *Quod igitur non sit anima separabilis à corpore, aut partes quædam ipsius, si partibilis nata est, non immanifestum est, quarumdam enim actus, partium est, ipsarum. At vero, quasdam nihil prohibet, propterea quod, nullius corporis, sunt actus.* Quibus in verbis, manifestissimum est; ipsum, nomine Entelechiæ, pressius sumpto, vt significat, actum inseparabilem, non omnem animam intellexisse; sed illas tantum, quæ corpori, & materiæ essent mixtæ; cum enim ex vi, & significatione vocabuli,

cabuli, quo animæ genus designauerat, deduxisset animam esse inseparabilem, ne quis putaret, hoc simpliciter deductum, de omni anima; id tantum, de quibusdam eius partibus, verum esse determinauit, si anima, non eiusdem rationis existens, in diuersas partiri, nata est, quod nondum, notum fecerat, hoc enim, tertio de anima, postmodum demonstrauit, ostendens, intellectum, non esse corpori commixtum, ac propterea, aliud esse animæ genus, & à reliquis, quæ corpori, ac materiæ sunt commixtæ distinctum, & separatum. Rationē autem subiunxit, dicens: quod quasdam animæ partes, nihil prohibet separari, eo quod, nullius corporis sunt Entelechia, eà scilicet ratione, qua Entelechia formam significat inseparabilem, duobus igitur modis, sumere licet, apud Aristotelem Entelechiā, vno quidem, presse, & rigorosa vocabuli significatione, & hoc pacto, non omni animæ, sed quibusdam tantum ipsius partibus, eam competere, Aristoteles dixit: altero autem, latius, & minus proprie, & tali pacto, omnem animam appellari conuenit Entelechiam. Quod autem, ampliori denominatione, liceat etiam Entelechiam accipere, pro actu separabili, constat ex Aristotele, hoc eodem loco; volens enim confirmare, quod dixerat, non de qualibet anima verum esse, quod sit inseparabilis; sed tantum de aliquibus ipsius partibus, si partibilis, sua natura, est. Subdit. *Amplius autem immanifestum, si sit corporis Entelechia anima, sicut nauta nauis. Græca autem verba, sunt hæc:* ἔτι δὲ ἄδηλον, εἰ οὕτως ἐντελέχεια τοῦ σώματος, ἡ ψυχὴ, ὥσπερ πλωτὴρ πλοίου. Quibus verbis, actum, proculdubio, separabilem, vtpura, assistentem tantum, vt est nauta nauis, Entelechiam appellare, non dubitauit. Quinimmo, quod maius est, non solum, aliquam animam separabilem scilicet, Entelechiam Aristoteles dixit; verum etiam, primam intelligentiam, seu primam formam, ab omni prorsus materia abstractam, tali nomine nuncupauit *12. Metaphys. partic. 49.* Talia sunt eius verba, τὸ δὲ τί ἦν εἶναι, οὐκ ἔχει ὕλην τὸ πρῶτον, ἐντελέχεια γάρ. Hoc est. *Ipsum autem quod quid erat esse primum, non habet materiam, est enim Entelechia.* Aut igitur dicendum est, non omnem animam esse Entelechiam, si Entelechia inseparabilem actum significat, vt Aristoteles expresse docuit; aut si omnem animam Entelechiam nominare malimus, nullum esse absurdum; aliquam animam separabilem, scilicet, Entelechiam esse, concedendum erit. Ex his autem manifeste patet, argumentum, quo persuasi, Iustinus Philosophus, & Martyr; necnon Gregorius Nissenus, & Æneas Gazeus dixerunt; statuisse Aristotelem, omnem animam mortalem, falsam habere propositionem assumptam, quam dicunt

antecedentem, aut ex illa deductam, seu consequentem. Aut enim, falsa est hæc propositio: Aristoteles dixit omnem animam Entelechiã, aut hæc altera. Ergo dixit omnem animam esse mortalem, quod optime intellexit Theodoretus *lib.5.* de curandis Græcorum affectionibus, qui cum dixisset, non satis longe ab initio libri; Democritum, Epicurũ, & Aristotelem, animam corruptibilem, impudenter asseruisse, paulo infra, suam sententiam correxit, aut explicauit, inquiens, Pytagorã, ac Platonem, intellectum esse diuinam partem affirmasse, & cum his Aristotelem Nicomachi filium sensisse, tametsi corruptibilem animam esse dixerit; Aliud enim esse intellectum ab ipsa anima, opinatus fuit. Corruit igitur, tota vis eius argumenti, quod ex nomine Entelechiæ ab aduersarijs desumptum fuit, corruunt etiam exempla, quæ pro ipsius confirmatione ab Aristotele acceperunt. Visiuæ, scilicet facultatis, quæ anima diceretur, si oculus esset animal, & aciei, respectu securis, quæ proculdubio, inseparabiles sunt actus, suorum instrumentorum, talia enim quibusdam tantum animæ partibus assimilari infra Aristoteles idem docuit, non autem omnibus. Verum, quia vis argumenti, non solum in Etimologia nominis; sed etiam, in rei natura, maxime consistit, propterea, etiam ex hoc capite, ipsius examen, aggrediemur, & quamuis fusius, hac de re superiore libro sermonem habuerim, vbi disputatio proposita fuit. Vtrum actus aliquis separabilis possit esse forma, dans esse, & vt dicunt informans, tamen, & nunc, quantum ad solutionem huius argumenti pertinet, iterum disseremus. Eam esse naturam formæ, vt sit altera pars compositi, nec posse absque materia, aliquod esse habere, vel subsistere, adeo constans fuit apud omnes Physiologos sententia, vt antiquiores ex ipsis, neque vllam formæ mentionem habuerint, & solam materiam, naturæ nomine dignati fuerint. Aristoteles vero, Socratem, & Platonem tamquam absurda, & impossibilia statuentes damnat, dum formas materialium rerum, & quiditates, ab ipsis rebus separatas, atque existentes, dicunt, talem formarum considerationem, prorsus alienam à Physico, & naturali contemplandi genere clamitans, cum formas, & quidditates Physicas, adeo materiæ immersas censuerit, vt neque re, neque consideratione ab eadem separari, vllo vnquam tempore possint.

Hinc vulgatum, apud peripateticos est, formas non induci; sed educi, neque separari, aut abscedere; sed veluti simul cum composito fiunt, ita cum eodem pariter interire, ac formam præstare quidem materiæ, vt sit actu, habere autem à materia, vt existat. Ex his autem

omni-

omnibus, liquido constat, non posse ex principijs Aristotelis, dari aliquam formam, quæ materiam concernat, & sit ab ipsa separabilis, simul enim esset actus, & actu, atque ita, ex ipsa, & materia non fieret vnum per se. Præterea etiam, talis forma separabilis, dum est in corpore, aut vnietur ipsi, mediante quantitate, aut non, si primum, erit extensa, & diuisibilis, & ita erit corruptibilis, si alterum, tunc nō informabit totum corpus. probatur sequela, quia non erit adæquata corpori, diuisibile enim, & indiuisibile, non commensurantur, quare forma carnis, non potest esse, neque concipi nisi cum materia carnis, cum sit ratio, & quod quid esse carnis. Aut igitur dicendum est, animam humanam, non esse formam, & quiditatem, corporis naturalis, generabilis, & corruptibilis, quod falsum est, aut, ipsam esse cum corpore, cuius est forma, generabilem, & corruptibilem, est concedendum; his omnibus facile respondebimus. si supponamus; competere quidem omni formæ, quæ vere, & proprie sit forma, dare esse substantiale composito, sed non tamen æquo modo, ac pari ratione, hoc omnibus competere, quamuis, etenim esse substantiale, vt substantiale est, non suscipiat magis, ac minus, tamen perfectius, aut imperfectius inuenitur, & hoc, multam habet latitudinem, vnde aliquæ ex formis sūt perfectiores, aliquæ imperfectiores, aliquæ imperfectissimæ, imperfectissimæ sunt, quæ materiæ tantum dant esse actu, & terminos dimentionum, quales sunt formæ elementorum, quibus minus imperfectæ sunt, formæ mixtorum, ita tamen, vt ambarum genus, nō solum in materia sit, & ex materiæ potentia eductum, verum etiam materiæ ita immersum, vt ipsius conditiones, & extensionem sequantur, & has solo naturæ nomine significari Aristoteles voluit *2. Physicorum partic. 12.* tamquam formas, & species minime separabiles existentes, nisi secundum rationem, his autem, omnino perfectiores sunt animæ, quarum quilibet gradus, etiam imperfectissimus, supra materiæ conditiones, quodam pacto se eleuat, & ipsius imperfectionem, quadantenus trascendit, ac propterea, supponit quælibet anima, subiectum præditum non solum formis elementorum, sed etiam forma mixitonis, tamquam præuijs dispositionibus affectum, ex quo dicitur actus corporis physici organici, hoc est, potentia vitam habentis, quod autem quælibet anima supra materiæ vires aliquo pacto erigitur, patet ex vegetali, quæ cum sit omniū infima, materiæ tamen limitibus non est ita conclusa, vel annexa, vt super additam informare non possit, qua propter Aristoteles *1. de ortu, & interitu part. 41.* ipsam nutritiuam, tamquam immaterialem poten-

tiam, in materia existentem, dixit. Eleuari autem vegetalem animã supra materiam, ex quatuor potissimum colligit Albertus Magnus, egregie, vt solet libro de natura, & origine animæ *cap. 3.* Primo, quia cum perficit materiam, non facit ipsam esse in actu tantum, vt formæ omnino materiales, & imperfectissimæ; sed confert ei viuere. Secundo, quod naturali, & substantiali potentia operatur multa, cum naturalis, & corporea forma non operetur, nisi vnum. Tertio, quia habet principium motus, ad omnes positiones loci. Quarto, quia ex vno principio influit, & communicat omnibus partibus operationem vitæ. Neque hoc aduersarij negare ausi sunt; sed fatentur. Petrus enim Pomponatius *lib. 1. apologia cap. 2. & de nutritione, & augmentatione, cap. 23.* quamuis probare nitatur, animam rationalem esse diuisibilem, tamen ex prædicta Aristotelis auctoritate, diserte concludit, omnem animam, etiam vegetalem esse quodammodo indiuisibilem, his verbis: *Immo vnaquæque anima est immaterialis, & materialis; diuisibilis, & indiuisibilis, vt patet per textum 41. primi de generatione, toties citatum; quanto magis ipse intellectus, qui vt diximus, supremum continet gradum;* & Zabarella *lib. de accretione, & nutritione cap. 15.* idem pariter testatus est, sic inquiens, postquam exposuit prædictum textum 41. primi de ortu, & interitu. *Non possum hic me continere, quin dicam; id quod mihi, cum locum consideranti, venit in mentem, quod non credo Aristotelem cogitasse, quamquam illud cogitare, maxime debuit, sumitur enim, ex eo loco, & ex Aristot. confessione, argumentum aliquod, vel saltem coniectura, de animæ humanæ immortalitate, quamuis enim de anima vegetante, quæ ignobilissima omnium animarum est, loquens ibi Aristoteles, fateatur eam esse, modo aliquo, immaterialem, & eleuatam, & liberam à nexu materiæ, quia potest saltem à partibus suæ materiæ separari, credendum est, animam sensibilem, multo eleuatiorem esse; sed maxime omnium, animam rationalem, & proinde ita esse liberam à nexu materiæ, vt possit etiam à tota sua materia separari, si aliæ partes animæ sunt à partibus saltem suæ materiæ separabiles, eo enim negato, non haberet anima rationalis maiorem eleuationem, quam anima vegetans, quod non videtur consentaneum esse rationi.* Sentiens autem anima, manifestius à materiæ concretione eleuatur, cum eius operatio sine materia sit, proprium enim est, vniuscuiusque sensus, recipere sensibile sine materia, vt dicebat Philosophus *2. de anima*, & imaginatiua, quæ est sentientis potentia, non solum sine materia, verum etiam sine præsentia obiecti sensibilis operetur, quamuis & ipsa sentiens in animalibus imperfectis, diuisibilis sit, & corporeo vtatur organo,

quod

quod eam non penitus à materia absolui, arguit, & conuincit. At vero intelligens, cum his omnibus longe præstet, non solum enim abstrahit à materia, & obiecto sensibili, vt sensus, & imaginatiua, verum etiam à conditionibus materiæ, & à phantasmate, cumq; nullo corporeo vtatur organo, vt Aristoteles vbique clamitat, omnino, ac penitus à materia separabilis, atque immixta dicenda erit, vt nuper etiam Zabarella, quamuis aduersarius, confessus fuit, vt igitur, vnde discessimus, reuertamur, cum multiplex sit, formarum gradus, & perfectio, quamuis omnes, dent esse suis compositis substantiale, quamuis earum quælibet sit quiditas, & vsia, tamen non omnes æquo modo, materiam perficiunt, & corpori sunt mixtæ, aliquæ enim sunt, quæ tantum dant esse materiæ, vt sunt formæ elementorum, omnium imperfectissimæ, & tantum naturæ nomine, nuncupatæ, & his, maxime conueniunt omnia ea, quæ simpliciter, & absque discrimine, de omnibus formis ab aduersarijs vsurpantur, vt scilicet sint Entelechia, & terminus materiæ, vt sint penitus materiæ immersæ, neque ab ipsa separari possint, nisi ratione tantum. Aliquæ vero, maiorem sortitæ perfectionem, animarum nomine, sunt insignitæ, inter quas nobiliores aliæ, aliæ autem ignobiliores reperiuntur, prout varie, spiritus ille cœlestis, quem Aristoteles *2. de generatione animalium cap. 3.* diuinum corpus appellauit, ipsis fuerit impertitus, quousque ad animam illam deuentum fuerit, quæ cum operationem habeat, nihil cum actione corporis communicantem, sola extrinsecus aduenit, solaq; est diuina. Ex his autem semper perfectior, imperfectiorem continet potestate, in his, quæ eiusdem sunt generis, tamquam tetragonum trigonum, & sensitiuum, vegetatiuum, vt Arist. *docuit. 2. de anima part. 31.* quare veluti anima, non dat materiæ esse tantum; sed esse viuens, ita perfectior anima dat perfectiorem vitam, & veluti nihil obstat, vegetatiuam, dare esse substantiale corpori, quamuis habeat esse corporis à forma mixtionis, quam dicunt corporeitatis formam, quæ est distincta ab anima, vt fuse probant Auerroes, & Scotus, & patet, quia remanet post animam. Ita nihil vetat, aliquem gradum animæ, præstare esse vitale alicui corpori, prædito formis alijs alterius generis, modo tamen illæ priores formæ obtineant vicem potentiæ, & materiæ respectu vltimi actus, quemadmodum existimauit Arist. de gradu intellectiuo, qui embrioni, extrinsecus aduenit, post animam vegetalem, & sensitiuam, eductas de gremio materiæ, vt *2. de generat. animalium cap. 3.* & nos fuse probauimus præcedente libro quæstione vltima. Atque ita præcise respondentes argumentis prædictis: dicimus,

quod fundamentum acceptum de esse, quod forma tribuit materiæ; vel de existentia, quam materia tribuit formæ, non est vniuocum; sed analogum, & vt prisco more loquamur, ab vno, & ad vnum, ab eo enim, quod forma tribuit esse substantiale composito, omnis forma dicitur altera pars compositi; sed non vniuoce, aliæ enim, secundum totum suum esse, ita pendent à materia, vt sint omnino materiales, & hæ sunt prorsus inseparabiles, aliæ quamuis pendeant à materia, tamen non dicuntur materiales, quia quodam pacto excedunt, & superant conditiones materiæ, & ab eius imperfectione emergunt, & tales sunt omnes animæ, vt nuper ostendimus. Aliæ vero, quamuis pendeāt à materia; secundum aliquam sui operationem, non propriam, tamen secundum esse, non pendent à materia, neque secundum propriam sui operationem, quales sunt animæ cœlorum ex Aristot. sententia, quæ cum sint immortales, proculdubio non pendent à materia; secundum esse, neque secundum operationem intelligendi, cum ad talem operationem, non requiratur actio corporalis, & tamen, quoad operationem mouendi, sunt animæ, & formæ cœli, vt *2. contra gentes cap. 70.* & alibi sæpius. S. Thomas docuit, egregius Philosophus, & Doctor vere Angelicus, cuius diuina monumenta, si frequentius, & attentius legerentur, tantam profecto, quantam patitur; Philosophia iacturam, non pateretur; sed de hoc fusius, opusculo proprio. Talis etiam est intellectus humanus, ex Aristotelis sententia, qui & si, quantum ad esse, non pendeat à materia, nec sit forma materialis, tamen quia est pars animæ, & dat esse vitale, nempe intellectiuum, quo etiam determinatur anima, & corpore indiget obiectiue, & etiam subiectiue, quantum pertinet ad facultatem mouendi, & impulsum intellectus practici, vere dicitur anima, & forma informans corpus, nō autem assistens tantum, vt perperam Auerroes, & eius sectatores existimarunt. Itaque, etsi omnis anima, & etiam intellectiua, vere dicatur forma, tamen non omnis anima est inseparabilis, cum nihil prohibeat aliquas eius partes, esse separabiles, propterea quod, nullius corporis sunt Entelechia, vt Aristoteles dicebat, quod autem, hoc non sit nouum apud Aristotelem inuentum, iam ante sæpius, eiusdem auctoritate probauimus, tum *2. Physicorum, part. 26.* vbi earum meminit formarum; quæ cum sint in materia, tamen separabiles sunt, & quatenus in materia sunt, ad naturalem pertinent, quatenus vero separabiles ad Metaphysicum, tum etiam *6. Metaphysicorum partic. 2.* vbi de anima aliqua ad Physicum pertinere dixit, nempe, quæ est in materia, significans humanæ animæ naturam mediam, quæ sui quidem sub-

stan-

ſtantia eſt ſeparabilis, ſed quatenus forma eſt, materiam reſpicit, quod idem *1. de partibus cap. 1.* docuerat, vbi intellectiuam animam, naturam eſſe negauit, naturæ nomine ſignificans, formam, materiæ omnino immerſam, atque inſeparabilem, vt etiam *2. Phyſic. part. 11.* ab eodem fuiſſe dictum, ſupra adnotauimus. Perperam igitur deducitur conſequentia, omnis anima eſt forma, quæ tribuit eſſe & vt, dicunt, informat. Ergo omnis anima eſt inſeparabilis, cum ex Ariſtotelis, & naturæ principijs detur aliqua forma tribuens eſſe, quæ tamen eſt ſeparabilis. Et hæc aduerſus primum argumentum, ſint ſatis dicta.

Soluuntur reliqua argumenta, ex eodem fonte. Caput VIII.

EDVCVNT aduerſarij, ex eo, quod anima eſt forma, & Entelechia, ipſam eſſe immobilē, ac proinde inſeparabilem, & ſimul cum corpore incipere, & deſinere. Sed videamus, quantum valeat hæc conſequentia. Profecto, multa immobilia ſunt, quæ ſeparantur, & adſunt, & ab ſunt, non ſolum intentione, vt accidentia; ſed etiam re, talia ſunt, omnia incorporea, & vt ab eo quod maxime conſpicuum eſt; id doceamus, lumen à diaphano ſeparabile eſt, & adeſt diaphano, & ab eodem abeſt; & non per motum, cum lumen qualitas ſit, neque moueri poſſit; ſed dicet aliquis, non omnino ſine motu, nam quamuis lumen ipſum, non moueatur, tamen, corpus lucidum, cuius præſentia producitur lumen in diaphano, mouetur; ſed hoc, parum refert, quia ad productionem luminis, non requiritur, vt corpus lucidum moueatur; ſed tantum, vt diaphano, fiat præſens, ſuppoſito enim, quod Sol, non moueatur, ſemper tamen producet lumen, veluti etiã interpoſito opaco, etiam nullo interueniente motu, ceſſabit lumen; adeſt igitur, & abeſt, lumen à diaphano, & non per motum; ſed per ſimplicem emanationem, vt dicunt. Vt vero hoc, in re noſtra, de qua eſt ſermo, magis proprie demonſtremus, nonne, intellectus agens, ex Alexandro, & aduerſariorum ſententia, nobis coniungitur, & à nobis ſeparatur? & hoc, non per motum? Audiamus hac de re Alexandrum, nobis modum, quo hoc fiat, declarantem *2. de anima*

à cap. 21. vsque ad 24. inclusiue, iuxta partitionem, & interpretationem fidelissimam, Angeli Caninij Anglariensis. Tali pacto. *Cum vellet autem ostendere, intellectum, sempiternum esse, easq; dubitationes, quas in intellectum, qui extrinsecus est, adducunt, declinare, cum necessarium videretur, vt locum mutaret, nec tamen posset, quandoquidem incorporeus est, aut in loco esse, aut migrare, aut alias, in alio loco versari, ex proprio ingenio, suaq; commentatione, hæc de intellectu, pronunciauit, esse videlicet, in omni corpore, quod humanum, ac mortale vocatur. Et sane aiebat, intellectum, in materia versari, ceu substantiam, in substantia, & actu semper, suas actiones peragere*; Et infra *cap. 24.* hæc habet, *Atque is noster intellectus, & secernitur, sane, quemadmodum etiam concernitur, neque enim, alio migrat; sed quoniam vbiq; est, manet in corpore, quod ex secretione, dissolutum est, corrupto, atque abolito organo. Velut artifex, amissis ferramentis, agit quid etiam tunc, non tamen materialem, atque organicum actum.* Instabit vero, contra hæc, aliquis, dicens, facile fuisse Alexandro, de intellectu agente hæc vsurpare, quandoquidem intellectus agens, apud ipsum est Deus, vt reliquo *eodem cap. 24.* docet, Deus autem, cum sit vbique, & impleat omnia, minime oportet, vt accedendo, vel recedendo, aliquid moliatur, secus autem est, de intellectu humano. Ad hæc, dicimus, quod & si, apud Alexandrum, aliquis intellectus agens, sit Deus, quemadmodum, citato capite, ipse loquitur, & nos fusius, primo cap. huius libri, ostendimus, tamen, nihil impedit, quin ab eodem intellectu agente, qui vbique est, & est Deus, producatur, & manet, alius intellectus, qui conueniens sibi sortitus corpus, & subiectum, humanus sit, & dicatur intellectus, minime per motum incipiens, aut per generationem; sed ab extrinseco, communicatus; tamquam vltima perfectio, humani corporis, qui pariter, corrupto corpore, in quo operabatur, tanquam in officina, nequaquam in nihilum abeat; sed in se ipso, maneat, neque amplius, in corpore; sed propriam exerceat operationem, intelligendi. Quæ omnia, ad verbum docuit Alexander ille Aphrodisseus, quem perperam, immortalitatis hostem, hucusque, existimarunt. Hæc autem sunt eius verba *capitibus 22. 23. & 24.* contenta, iuxta prædicti Angeli versionem, cum antiquissimis Græcis codicibus, collatam. *Quoties itaque, ex corpore temperato ignis, genitus fuerit, aut aliquid eiusmodi, ex mixtione procreatum, vt & organum posit huic intellectui suppeditare, qui est, in eiusmodi mixtione (quoniam est in omni corpore, corpus autem; etiam hoc est) id organum, intellectus potestas dicitur; apta scilicet quadam potestas, ad excipiendum intellectum, qui in actu est. Quoties igitur, consequutus fuerit, hoc organum, tunc, & tanquam per organum,*

ganum, & tanquam circa materiam, & tanquam per materiam, agit, & tunc, nos dicimur intelligere: noster enim intellectus, compositus est, tum ex potestate, quæ est organum diuini intellectus, quem intellectum in potestate Arist. nominat, tum ex illius actu, quorum, altero absente; impossibile est, vt intelligamus, vna enim, cum prima seminis emissione, est intellectus in actu, qui per omnia penetrauit, & actu existit, veluti in alio quodam corpore, quorumlibet: Postquam vero, etiam per nostram potestatem agit, tunc & noster intellectus, is nuncupatur, & nos intelligimus. Quemadmodum, si quis, cogitatione complecteretur, artificem, qui nunc sine ferramentis ageret, ex arte; nunc, cum ferramentis, cum etiam actus, iuxta artem, circa materiam, in ipso est. Eadem quoque ratione, diuina mens, semper quidem agit, quamobrem, & est actu; & per organum etiam, vbi ex collatione corporum, ac temperatura, factum fuerit, instrumentum eiusmodi, tunc enim materialem quemdam actum agit. Atque is, noster intellectus est, & secernitur sane, quemadmodum etiã, concernitur, neque enim, alio migrat; sed quoniam vbique est, manet, in corpore, quod ex secretione, dissolutum est, corrupto, atque abolito organo, velut artifex, amissis ferramentis, agit quidem, etiam tunc, non tamen materialem, atque organicum actum. Hæc Alexander, quæ fusius, à nobis primo capite huius libri, sunt explicata: Falsa igitur est consequentia, omnis anima est immobilis, ergo, est inseparabilis, cum separari possit, etiã sine motu, si enim, talis est forma, vt non solum sit actus; sed etiam actu, quemadmodum probatum fuit; poterit esse, sine eo, cuius est forma, quod si ab ipsis accipitur forma, vt actus, qui non possit, esse actu, & talem dicant esse humanam animam, tunc petunt principium, hoc enim est in quæstione, & contrauertitur. Ad tertium argumentum, in quo dicebatur, si animus humanus est immortalis. ergo non incipit esse, quia hæc ex Aristotele conuertuntur, vt primo de cœlo docuit, *à textu 110. vsque in finem*, quod si non incipit esse, non est forma, & anima, quia hæc non sunt ante; sed simul, cum eo, cuius sunt forma, & anima, vt idem decreuit *12. Metaphys. part. 16.*

Non placet mihi responsio Gasparis Cardinalis Contareni, pace dictum sit viri doctissimi, valde enim tenuis est, & sophistica, vt ipsi, Petrus Pomponatius, obiecit. Respondet namque, concedens, animã humanam, veluti incepit in tempore, quia non nisi concurrente motu Solis, & lumine, ad præuias dispositiones, extrinsecus aduenit, ita etiam desinere, in tempore eisdem, deficientibus dispositionibus; sed tamen, perdurare, in æternitate, quæ cum sit tota simul, longe differt à tempore. Hoc autem dicere, primo est à mente, & proposito, Aristotelis deflectere, cum Arist. *12. metaphysic. part. 16. & 17.* dicat, nullam

for-

formam esse, ante id, cuius est forma, nihil autem prohibere, aliquam remanere, post, vti animam, fortasse, non omnem; sed intellectum. Ante vero, & post, sunt differentiæ temporis, non autem æternitatis. Secundo, est egredi limites naturalis considerationis, æternitas enim, illa, quæ est duratio tota simul, naturalis cognitionis captu, non comprehenditur. Quapropter mihi videtur, melius respondendum. Intellectum, vt sæpius dictum est ab Aristotele, dupliciter sumi, vno modo, vt intellectus est, altero vero, vt est anima, siue pars animæ, & constituit corpus, vt est pars animæ, ita non est ante corpus; sed simul est cum corpore, vt bene Arist. docuit *12. Metaphysic.* ita enim coniunctus est cum sensu, qui simul est, & incipit, cum corpore, atque ita, pariter desinit cum corpore; deficiente enim sensu, desinit informare illud corpus, & veluti adueniens corpori, accipit nouum esse, & nouum operandi modum; factus enim est intellectus, qui est potentia omnia, & veluti tabula agrapha, & non intelligit, nisi cum phantasmate, ita recedens à corpore, amittit prius esse, quia non est amplius intellectus potentia, & priorem operandi modum, quia amplius non reminiscitur, vt Philosophus dicebat *3. de anima part. 20.* at vero, quatenus intellectus est, neque incipit esse cum corpore, neque desinit. Hanc doctrinam, legere est apud Simplicium, grauissimum Philosophum, in expositione præcitatæ particulæ: non longe ante finem; sed dicet aliquis. Ergo intellectus, quatenus intellectus est, non incipit esse, nec desinit esse, & ita erit æternus vndequaque.

Respondeo, nullum esse inconueniens apud Philosophos, huiusmodi intellectus, etiam multiplicatos, esse æternos, cum per simplicem emanationem pendeant, & producantur à causa, & principio æterno; quinimmo, apud Sacros Theologos nihil prohibet, tali pacto. effectum æternum, produci à causa æterna, vt docuit S. Thomas *1. parte quæst. 46. artic. 2.* auctoritate S. Augustini *10. de ciuitate Dei cap. 31.* quamuis, hoc de animabus humanis dicere, sit omnino falsum, & ab Ecclesia damnatum, vt ibidem S. Augustinus docet, contra aliquos Platonicos, quinimmo, certissimum sit, easdem animas, non solum non fuisse ante corpus ab æterno; sed neque aliquatenus ante corpus extitisse, vt in Quinta generali Synodo, contra Origenem decretum fuit, ac vere dicendum sit, ipsas, simul & dum creantur, à Deo, corporibus infundi, & dum infunduntur, creari. Possumus etiam respondere, & verius, nullum sequi absurdum, etiam apud Aristotelem, si anima incepit esse, quod nunquam desinat esse, neque obstant rationes, quas attulit in contrarium, *1. de cælo, à tex. 110. vsque in fine,*

cum

cum illæ rationes, non concludant, nisi de rebus materialibus, quæ accipiunt esse, per generationem, & motum, si enim diligenter aduertitur, aut rationes illæ, non habent efficaciam, si absolute, & simpliciter accipiantur concludere de quolibet, quod incipit esse, pariter desinere esse, cum sint rationes ex communibus, vt ipsemet Aristoteles, confitetur, *tex. vltimo*, appellans ipsas vniuersales, quare, & Auerroes, ibidem, dicit ipsas esse Logicas. Aut si habent aliquam efficaciam, illam habent ex potentia contradictionis, propterea enim, statuit Aristoteles, nullum, quod incepit esse, posse esse perpetuum, quia simul essent duo contradictoria, quod est impossibile, probat autem, fore simul duo contradictoria, tali pacto, quod est perpetuum, non potest non esse, quod autem incepit esse, aliquando non fuit: ergo, idem, simul non fuit, & fuit. Hæc autem ratio, aut est Sophistica, cum supponat, id quod incepit esse, antequam sit; esse, supponit enim, in eodem esse duo contradictoria simul, quod, de non ente falsum est, & impossibile, aut si verum concludit; concludit de aliquo ente, quod cum sit in potentia, non est actu, antequam fiat; atque de hoc, bene concluditur, quod cum sit genitum, non potest esse sempiternum: sempiternum enim est, quod actu est: nam non potest non esse, quod autem, est genitum, cum ante non esset, poterat esse. Ergo, quicquid est genitum, non potest esse sempiternum: probatur sequela: nam quicquid poterat esse, antequam sit, non fuit; ergo habebat potentiam, vt esset, & non esset; quod autem habet potentiam, vt non sit, non potest esse sempiternum; hoc enim est sempiternum, quod cum sit, non potest non esse.

Cum igitur huiusmodi rationes, habeant efficaciam, ex potentia contradictionis, & radix, vel fundamentum, huius potentiæ sit materia, dicendum est, prædictas rationes, fuisse allatas ab Aristotele, vt probaret, tantum res materiales, quæ incipiunt esse per generationẽ, & motum, desinere esse, non autem simpliciter, & absolute, quãlibet rem, quæ quomodolibet, incipit esse, desinere esse, & quamuis clare Aristoteles dixerit, de qualibet re, vniuersaliter, hoc esse ostensurum, tamen, hoc, non nisi rationibus Logicis probauit, quod præter ea, quæ nunc attulimus, possem multis monstrare; sed ne hac in re sim prolixior, satis erit, vnum afferre, ex illo argumento, quo dicit inter semper esse, & semper non esse, dari medium, quod aliquando sit, aliquando non sit, hoc autem, esse, genitum, & corruptibile, quæ ratio profecto, aut non concludet, cum falsum sit, inter talia dari medium, sunt enim contradictoria, aut si concludet, cõcludet dari opor-

ri oportere subiectum medium, quod vtrumque participet, scilicet, esse, & non esse, vt bene aduertit Simplicius; hoc autem subiectum est materia, quæ cum sit ens potentia, quodam pacto est, & quodã pacto, non est, & hæc est causa, vt ea quæ fiunt, non sint perpetua. At vero, quæ materia non participant, quæue ita fiunt, & à suo principio incipiunt esse, vt ab ipso non per generationem, aut motum, sed per simplicem emanationem quã creationem Theologi dicunt, originem habeant, vt est humanus animus, qui à prima mente, quæ est Deus Optimus Maximus, originem habet, quamuis incipiant esse, nihil prohibet, quin sint perpetua, vt patet exemplo luminis, quod, quamuis, inciperet, Sole Orizontem, iam superante, tamen numquã deficeret, Sole ibidem, perpetuo existente. Aristotelis igitur rationes, bene possunt concludere, de mundo, quod si incepit esse, desinet esse, cum mundus constet ex de materia, non autem de humanis animis, quos dicimus, esse materiæ expertes. Ad quartum, in quo assumitur, ex *2. de generat. animal.* omnis anima, cuius operatio non potest esse sine corpore, inseparabilis est à corpore. Respondemus; subnectendo minorem ex eodem loco; sed animæ intellectiuæ operatio potest esse sine corpore, quia cum intellectus operatione, non communicat actio corporalis. Ergo anima intellectiua est separabilis, ad minorem vero, quam ipsi adiungunt; siue ad eius confirmationem, pro qua dicebatur, nullam animam posse exercere operationem propriam informãdi, sine corpore cum sit actus corporis. Dicimus, animam intellectiuam, siue humanam, quibusdam potentijs, seu facultatibus, exercere operationem informandi corpus, quæ sunt, & dicuntur actus corporis, ab Aristotele, & quantum ad has facultates spectat, necessario indiget corpore, quæ facultates sunt; vegetales, & sentientes, & ita, quantum spectat ad has facultates, dicitur inseparabilis; quadam vero facultate, quæ est illi propria, non exercere operationem informandi corpus, siue formæ corporeæ, & talis facultas est intellectus speculatiuus, qui propterea, ab Aristotele, non dicitur actus corporis, & penes hanc potentiam, quæ, cum sit homini propria, humani animi designat substantiam; dicitur separabilis, quia in eius operatione non indiget corpore. Ad illud vero, quod afferunt, etiam in hac operatione, animum humanum, corpore indigere, quia non intelligit, sine phantasia, quæ est virtus corporea; iam sæpius diximus, & nunc iterum dicimus, hanc indigentiam, siue dependentiam, esse ratione obiecti, quæ cum sit ab extrinseco, non arguit essentiam, & eo maxime, quia phantasia, non subministrat intellectui, obiectum proximum,

ximum, & totale, siue adæquatum, tale namque, est species intelligibilis, vt intelligibilis, non autem phantasma; species autem intelligibilis, potest etiam aliunde subministrari, quam à phantasmatibus, quare, talis dependentia, est adsimilis, indigentiæ, qua aliquis legēs, opus habet libro, sine quo, non potest legere; sed nihil impedit, quin amisso illo libro, possit legere, alium sibi commodatum librum. Ita, & intellectus, quamuis in phantasmatibus, tamquam in quodam libro, intelligat species intelligibiles, & ita, sine phantasia, non possit intelligere; tamen nihil obstat, quin aliunde sibi oblatas species intelligibiles, percipere possit; quæ cum possint ipsi offerri, dantur enim substātiæ separatæ, quæ sunt vera intelligibilia, & vera entia, quæ si supponatur, quod ipsi offerātur ipsa intelligere nullū erit absurdum; possibili enim, posito in esse, nullum sequitur impossibile, vt Arist. dicebat, *1. de ortu, & interitu text. 8.* quamuis ipsas, intellectus, dum est in corpore, vix, & quam minimum, percipiat, & veluti Nicticoracis oculus, lumen Solis, vt idem *2. Metaphysic. cap. 1.* dicebat; & hæc ad quartum. Ad Quintum, quo dicebatur, omnis actus debet esse conueniens, & proportionatus, potentiæ, cuius est actus; sed potentia cuiuslibet corporis animati, corruptibilis, est mortalis, quia est potentia ad esse: Ergo, omnis actus, corporis animati debet esse mortalis. Concedimus maiorem; sed explicamus minorem, & dicimus, potentiam omnem, cuiuslibet corporis animati, esse duplicem; vna enim est potentia, simul ad esse simpliciter, & ad esse animatum; altera vero est potentia, ad esse animatum tantum. Hac supposita distinctione, Respondemus, quod non omnis potentia, cuiuslibet corporis animati, est corruptibilis, & ratio est, quia non omnis potentia talis corporis, est potentia ad non esse; sed illa tantum, quæ est potentia ad esse simpliciter, & ad esse animatum simul, potentia enim ad non esse simpliciter, quæ dicit corruptibilitatem, sequitur potentiam ad esse simpliciter, non autem potentiam, ad tale esse, huiusmodi potentia, est potentia quæ respicit animam vegetalem, & sensitiuam, quæ cum educantur ex materia, ita sunt actus corporis, vt sint inseparabiles à corpore; at vero potentia ad esse animatum tantum, potest esse, sine corruptibilitate, qualis est potentia, quæ respicit animam intellectiuam, quatenus est intellectiua; cum enim intellectus non sit forma materialis, non est à corpore inseparabilis, & propterea dicitur ab Aristotele, quod non sit actus corporis; ex quo fit, vt anima intellectiua, per se, sit immortalis, hoc est, quatenus est intellectiua, per accidens vero, sit mortalis; hoc est, ratione facultatis, vegetalis,

getalis; & sentientis, quod è diametro pugnat, cum sententia Pomponatij. Neque obstat, quod dicunt ex Arist. sententia, potentias animæ esse idem re, quod anima, quare, non possent potentiæ animæ rationalis, esse corruptibiles, eius substantia existente incorruptibili, potentiæ enim animæ, aut considerantur in sua radice, & fundamento à quo fluunt, & ita, sunt idem re, cum anima, nec ab ipsa differunt, nisi ratione, vt Aristot. inquit: aut considerantur, vt coniunctæ sunt cum organo, cum quo operantur; & ita, differunt re, ab anima, & dicuntur accidentia, quæ, nihil prohibet, esse corruptibilia, incorruptibili manente substantia ipsius animæ. Quod autem diximus, de duplici potentia, quæ esse potest in corpore animato; Vna, quæ respicit actum, dantem esse simpliciter, & animatum simul; altera vero, quæ respicit actum, tribuentem esse animatum tantum; manifeste probatur, ex animatione cœli, quod, cum sit incorruptibile, tamen ab Arist. dicitur animatum, anima informante, siue dante esse, vt fuse probauimus, in proprio opusculo. Ergo, in cœlo, cum non sit potentia, adesse simpliciter, quia tunc esset corruptibile; tamen est potentia ad esse animatum, quia si careret tali potentia, tunc non esset vere animatum, anima tribuente esse, siue informante.

Ad Sextum; Iam responsum fuit, quod esse actum corporis, cum sit intrinsecum animæ, & de eius essentia, est ab eadem inseparabile, vel quoad actum, vel quoad aptitudinem; Ad instantiam vero, quam afferebant, de hac aptitudine, si aliquando reduceretur ad actum, vel nunquam, si enim reducetur, tunc resurrectio mortuorum, erit ex præscripto naturæ, quia hæc aptitudo, quæ remanet in anima post separationem, vt iterum vniatur corpori, naturæ ordine, reducetur ad actum; vt existimauit Democritus, quod tamen, est falsum, quia hoc pertinet ad Diuinam omnipotentiam. Si autem, nunquam reducetur, tunc erit æterno tempore otiosa. Possumus respondere dupliciter; Primo, ad mentem Aristotelis, quod quamuis concederetur, intellectum, qui solus ex sententia Arist. remanet post mortem, naturali aptitudine, corpori iterum vniri, tamen non propterea sequeretur resurrectionem dari, ex præscripto naturæ, vt resurrectionem nos credimus, non enim eadem anima vegetatiua, & sensitiua, vniretur iterum corpori, ex sententia Aristotelis, quia ipse existimauit, vegetatiuam, & sensitiuam, corrumpi, etiam in homine, quamuis hoc, secundum veram Philosophiam, sit falsum, vt præcedente libro, in propria quæstione ostendimus; at in resurrectione, quam credimus, tota anima rationalis, vnietur corpori, quapropter; dicitur apud Iob *Et in carne*

mea

mea, videbo Deum Saluatorem meum. Secundo, possumus dicere, quod &si talis aptitudo, naturæ viribus, nunquam reduceretur ad actum, tamen, non esset æterno tempore otiosa, quia, vt aliqua potentia non dicatur æterno tempore otiosa, & frustratoria, sufficit aliquando fuisse reductam ad actum, vt patet, de virtute formatrice, quæ absoluto fœtu, non amplius operatur, & tamen, non dicitur otiosa, & de augmentatiua potentia, quæ pariter, adepto termino augmentationis, qui debetur formæ, non amplius operatur; & tamen non dicitur otiosa.

Hac pariter responsione, satisfit Septimo argumento, quod affert Pomponatius *cap. 5. primi libri Apologiæ*, vt enim ordo naturæ seruetur, non est necesse aliquam formam, secundum omnes sui potentias, semper operari; sed sufficit, vt secundum potentiam, operationis, sibi propriæ possit, quamdiu est, operari; secundum alias vero, sufficit, vt operata fuerit aliquando, scilicet cum oportuit, vt est de anima rationali; cuius cum sint multæ potentiæ, non est necesse, vt secundum omnes semper operetur; sed sufficit, vt secundum potentiam intelligendi, quæ est ipsi propria, possit semper, & dum manet, operari. Hoc autem, illi non est impossibile, quia in operatione intelligendi, non indiget corpore, cum non sit facultas organica, neque in ea communicet actio corporalis, vt Arist. sæpius dixit.

Ad Octauum eadem responsio sufficit, nam quamuis anima æterno tempore, separata à corpore maneret, tamen non posset dici, hominem æterno tempore, vera felicitate carere, quæ est totius compositi, nam sufficeret, quod totum compositum, aliquando hac felicitate potitum fuerit, nempe dum anima fuit vnita corpori; quamuis, etiam dici possit, ex Aristot. sententia, veram felicitatem, magis competere animæ separatæ, quam coniunctæ, tum quia, melius est animæ, hoc est intellectui, esse sine corpore, quam cum corpore, vt *1. de anima* dixerat, tum etiam, quia vera felicitas, est in vita contemplatiua, quæ homini competit, quatenus participat intellectũ, vt idem Phylosopus dicebat *10. Ethicorum*. Ergo, verior fecilitas est, quæ competit intellectui, vt intellectus est, quia propter quod vnumquodque tale, & illud magis.

Erat nonum argumentum. Contrariorum eadem est disciplina; sed vnio animæ cum corpore, est naturalis, ergo eiusdem separatio, est præter naturam, & violenta, ex hoc autem, alterutrum ex duobus absurdis, sequi necesse est, scilicet, aut resurrectionem aliquando naturaliter futuram, aut aliquod violentum esse perpetuum. Huic re-

spon-

ſpondetur: poſita animi immortalitate, neutrum ex his abſurdis, apud Ariſtotelem ſequi, & Primo, non ſequitur primum, nam quamuis ex hac ratione, ſuppoſito fidei articulo, ſatis probabiliter colligitur, reſurrectionem mortuorum, futuram, vt colligit S. Thomas. *quaſt. 75.* additionum ad tertiam partem, art. 2. in corpore cõcluſionis. Tamen non propterea probatur, reſurrectionem, fore naturalem, hoc eſt à principio naturali, & ex præſcripto naturæ, quia, & ſi, anima ſeparata à corpore, ſupponatur habere aptitudinem, ex parte ſui, vt vniatur corpori, cum ſit forma corporis; tamen hoc nunquam fiet, neque fieri poterit, virtute naturalis agentis, neque reſpectu coniunctionis animæ ad corpus, nec reſpectu, diſpoſitionis, quæ eſt neceſſitas ad talem coniunctionem, quia talis diſpoſitio non poteſt à natura induci, niſi determinato modo, per viam generationis, ex ſemine, vt docuit idem S. Thomas eodem loco *quaſt. 76. art. vlt.* in corpore concluſionis, non ſatis longe à fine, neque ſequitur alterum abſurdum, nam quamuis vnio animæ cum corpore, ſit naturalis, quantum ſpectat ad diſpoſitiones, quæ requiruntur, ad talem vnionem, quæ producuntur ab agente naturali, ac propterea, dixerat Philoſophus, quod homo, & Sol generant hominem, tamen, non dicitur naturalis, quoad productionem formæ, quia mens humana, non ſolum ex veritate; ſed etiam ex ſententia Ariſtotelis, non producitur ab agente naturali, nec educitur, ex ſemine, vt reliquæ animæ; ſed extrinſecus aduenit, vt claris verbis dixit *2. de generatione Animalium cap. 3.* & ita, vnio eius cum corpore, non dicitur ſimpliter, & abſolute naturalis, vt reliquarum formarum productiones, quæ per generationem incipiunt. Quod, ſi verum eſt, non erit dicendũ, quod exiſtere ſeparatum à corpore, competat animæ violenter, quamuis ſeparatio, ſit aliquo pacto violenta ob corruptionem earum diſpoſitionum, quæ requiruntur ad vitam, ex quo, ſequitur mors, quæ ſemper eſt præter naturam, & veluti præexiſtere corpori, quod putauit Ariſtoteles, loco prædicto, dum dixit, illam extrinſecus accedere, non fuit ipſi præter naturam, & violentum; ita, neque manere poſt corpus, dicendum eſt, eidem fore præter naturam, & violentum.

Decimum argumentum eſt. Anima humana, aut habet idem eſſe, ſeparata à corpore, quod habebat, vnita corpori; aut diuerſum, ſi habet, idem eſſe, tunc habebit eaſdem potentias, nam potentiæ fluunt ab eſſentia; ſed hoc, eſt impoſſibile, nam potentię vegetandi, & ſentiendi, non poſſunt eſſe ſine corpore, aut non habet idem eſſe, & tunc, neque habebit eamdem eſſentiam, quare non erit eadem anima. Huic reſpondemus;

demus dupliciter: Primo ex ſententia, & principijs Ariſtotelis, quamuis falſis, diſtinguendo, aſſumptã diſiunctiuam, nam, vel accipitur, de tota anima, vel, de parte animæ, qua anima intelligit, & ſapit, quæ dicitur intellectus, ſi accipiatur, de tota anima, dicendum eſt, quod non habet idem eſſe, quia tota anima, vt ſic, comprehendit, vegetatiuam, & ſenſitiuam, quæ ex Ariſt. ſententia, ſunt corruptibiles, ſi autem accipiatur, de parte animæ; dicendum eſt, quod habet idem eſſe, non tamen, quantum ad eſſe, reſpectiuum; nam amplius, non eſt pars, animæ; ſed quantum, ad eſſe abſolutum, hoc eſt, quatenus intellectus, qui cum ſit diuerſi generis, à reliquis partibus animæ, ac re & ſubſtantia, ab ipſis diſtinctus, non oportet, vt habeat, eaſdem potentias. Neque obſtat, quod hic idem intellectus, dum erat in corpore, eſſet coniunctus, cum vegetatiua, & ſenſitiua, quia tunc habebat eſſe reſpectiuum, ſcilicet erat pars animæ, ad quod requirebatur neceſſario eſſe ſimul cum dictis alijs animæ partibus, ſeparatus autem, cum non habeat, niſi eſſe abſolutum, non requirit, ipſarum connexionem. Ad aliud vero, quod dicebatur, de duplici hoc, animæ ſtatu in corpore, & extra corpus, aut vterque eſt illi naturalis, aut vterque præter naturam; vterque ſecundum naturam, aut præter, eſt impoſſibile, quia eſſe in corpore, & non eſſe ſunt contradictoria; Ergo, alterutrum erit ſecundum naturam, vel præter; ſi alterutrum, non eſt dicendum, quod eſſe in corpore, ſit animæ præter naturam, quia ipſi maxime naturale eſt, cum ſit forma: Ergo eſſe extra corpus illi erit præter naturam, & violentum, & tunc aliquod violentum erit perpetuum. Reſpondemus, negando totum argumentum, ex inſufficienti diuiſione, & ratio inſufficientiæ eſt, quia inter eſſe ſecundum naturam, & eſſe præter naturam, datur medium, quod neque eſt ſecundum naturam, neque præter. Hoc autem manifeſtum eſt, in motu ignis circulari, facto à concauo Lunæ, ipſum circumagente, qui neque dicitur ſecundum naturam, quia igni ſecundum naturam, competit motus ſurſum, & vni ſimplici corpori, vnus tantum competit motus ſimplex, neque præter naturam, cum ſit perpetuus, & ignis cõſeruatiuus, qualis nõ eſſet, ſi eſſet præter naturam; ſed medius, cum participet ſecundum naturam, quatenus eſt conſeruatiuus, & præter naturam, quatenus non fit à principio intrinſeco; ſed extrinſeco, quapropter appellant aliqui, ipſum, motum ſupra naturam. Ita pariter, dicendum eſt, de duplici hoc animæ ſtatu, quod neque vterque eſt ſecundum naturam, neque vterque præter naturam, & quamuis, eſſe in corpore, & non eſſe in corpore, ſint contradictoria, tamen,

non propterea sequitur, quod vnũ sit secundũ naturã, & alterũ præter naturã, cũ alterũ ex ipsis, possit participare, vtriusque prædicati conditionẽ, vt est, in re proposita; esse enim intellectus in corpore, est ipsi naturale, vt pars animæ, & forma corporis, & tamen esse separatũ à corpore, non est illi præter naturam, cum sit forma separabilis, & non dependens in esse à corpore, quare nihil prohibet, quin talis status, possit esse perpetuus, cum non sit violentus, quemadmodum nihil prohibet, motum ignis circularem, esse perpetuum, & ratio est, quia veluti motus rectus, in igne, non est contrarius, motui circulari; sed tamquam imperfectus, ordinatur ad circularem, tanquam ad perfectum, quod inde patet, quia motus rectus, non competit nisi partibus, ignis, & igni existenti, extra proprium locum, motus autem circularis, competit toti igni, & existenti in propria sphœra. Ita, & esse, in corpore, non competit intellectui, nisi quatenus est pars animæ, & in statu imperfectiori, esse autem extra corpus, ipsi competit, vt intellectus, & in statu perfectiori. Hæc ad Aristotelis sententiam, & ex eius principijs responderi possunt. Verum quia Aristoteles supposuit, intellectum esse aliam substantiã, à sensu, & vegetali, quod est falsum, cum rei veritate, anima sit vna tantum substantia, tota immortalis, quamuis aliquas potentias habeat mortales, vt vegetatiuam, & sensitiuam. Propterea aliter respondemus. Supponentes distinctionem potentiarum animæ, vt etiam supra in potentias fundamentales, vt ita dicam, & in potentias organicas. Fundamentales, hoc est, quæ sunt in radice sua, & fundamento, scilicet in essentia animæ, sunt idẽ quod anima, vt bene inquit Scotus, nec differunt ab anima re, sed ratione tantum, non enim est aliud potentia animæ, quam anima potens, potentiæ autem organicæ, hoc est, quæ sunt coniunctæ cum organo, illæ differunt re, ab anima, vt bene docuit S. Thomas, & sunt accidentia, quæ fluunt, ab anima. Exemplum est, facultas visiua, quæ est in oculo, auulso oculo; perit, at vero facultas, quæ est in anima, non perit, vnde possumus dicere, quod dixit Philosophus *1. de anima part. 65.* quod senex, si acciperet oculum iuuenis, videret, vt iuuenis, quamuis Aristoteles, hoc aliter acceperit, vt alias, declarauimus, nunc satis est, hoc accepisse, ad exemplum. Hac supposita distinctione. Respondemus, animam separatam, habere idem esse, quod habebat in corpore; si esse non differt ab essentia, & ex consequenti, easdem potentias, fundamentales tamen, siue radicales, vt diximus, non autem organicas, nam organicæ, cum non possint esse sine corpore, necesse est pereant, corpore pereunte. Ad aliam vero instan-

instantiam, qua quærebatur de esse separato, vtrum, sit animæ naturalis, vel præter naturam. Dicimus, quod esse separatum, est ipsi præter naturam, quatenus anima, sua natura, est forma, constituens corpus, & altera pars compositi, & ita, non semper erit separata à corpore; sed aliquando vnietur corpori, ab omnipotenti Deo, vt verissime fides nostra, nos docet.

Ad Decimum, quo dicebant aduersarij. Si anima est multiplicata; Ergo, est forma materialis, cum ea, quæ sunt vnum specie, & multa, numero, materiam habeant, abunde respondimus præcedente libro, in disputatione, contra vnitatem intellectus; sed nunc iterum breuiter dicimus, animam quamuis immaterialem, indiuiduari, siue multiplicari penes habitudinem, quam habet, ad materiam, siue ad corpus, cuius est forma, & ita intellectum, qui est pars animæ informantis corpus, vt S. Thomas docet, in Opusculo, contra Auerroem. Ad aliud argumentum, quod attulit Alexander, *2. de anima cap. 3.* Ex eo, quod anima est forma, dans esse corpori, & ex consequenti; necessario oportet, vt sit inseparabilis. Iam satis, superq; respondimus, tum libro præcedente contra Auerroem, tum etiam paulo ante, in hac eadem disputatione, dum solueremus primum argumentum, ex natura, & etimologia Entelechiæ, quibus in locis ostendimus; non omnem formam informantem, neque omnem Entelechiam, esse apud Aristotelem, formam inseparabilem; sed illas tantum, quæ ita sunt formæ, & actus, corporis, vt corpori sint mixtæ, & materiæ immersæ, vt ipsemet Alexander, confessus fuit, *lib. 1. de anima cap. 4.* non longe à fine, his verbis. *Postquam autem anima, quæ perfectionis, & Entelechiæ vocabulo, ab Aristotele, vocari consueuit, species est, sicut ostendimus, eiusmodi speciem intelligamus, quæ sit in materia*, & aliis etiam multis in locis, quæ citantur ab Eugubino *lib. 9. de perenni Philosophia cap. 21.* Cum igitur falsum sit; omnem Entelechiam, esse formam inseparabilem, ac nihil obstet, quin aliqua forma separabilis, sit actus, & Entelechia, vt fuse, ante probatum fuit. Falsa erit illa consequentia, quam Alexander deducebat, si anima non est Entelechia, & forma inseparabilis, erit assistens tantum, & non informans, quare, & absurda, quæ deducit contra hanc consequentiam; nos non tangunt, qui monstrauimus, animam intellectiuam, quamuis separabilem, non esse formã assistentem tantum; sed informantem. Probationem vero sequelæ, cum ibidem, valide confutauerimus, non est, cur iterum aggrediamur. At vero absurdum, vltimo loco deductum, propter opinionem Platonis, quæ Origeni, fuit causa erroris, considerare nequaquam

prætermittemus. Erat autem hoc absurdum. Si anima est forma separabilis, nulla poterit assignari causa, ob quam in corpus mittatur cum neque, propter bonum corporis, quia illi esse non tribuit, neque propter bonum sui ipsius, cum formæ separabili, melius sit, esse sine corpore, quam cum corpore. Huic dicitur, quod supposito eo, quod iam probauimus, animam scilicet, quamuis separabilem, esse informantem; causa in promptu est, cur anima, cum possit esse sine corpore, indita fuerit corpori. Hoc enim factum est, & propter bonum corporis, & propter bonum animæ, propter bonum corporis, quia illi largitur esse substantiale, cum largiatur, esse animatum; propter bonum autem sui ipsius, cum ipsa ex coniunctione cum corpore, sortiatur operationes aliquas, quas sine corpore, non posset exercere, vt vegetandi, & sentiendi; quinimmo, & intellectus, ex vnione cum corpore, aliquam accipit perfectionem, saltem secundum intellectum practicum, & operationem motiuam.

Afferuntur aduersariorum argumenta, ex tertio fonte deprompta. Caput IX.

RAT tertius locus, siue fons, ex quo aduersarij argumenta depromere consuerunt, animi nostri status, siue conditio, post mortem. Si enim superstes maneat, multæ, atque inextricabiles, ex principijs, & Doctrina Aristotelis, nobis aderunt difficultates. Et primo supposita mundi, & speciei humanæ æternitate, ita vt, numquam inceperint, quod Aristoteles, vbique clamat; necesse est, infinitos homines interijsse, quorum animæ si iam manserunt, & adhuc actu manent, vt ipsarum immortalitas supponit, erunt actu, etiam infinitæ, quod impossibile esse Aristot. docuit, 3. *Physicorum*. Neque satisfacit, quod aliquis posset dicere, loquutum fuisse ibi Philosophum de infinito continuo, argumentum enim, quod affert in rationibus Logicis *tex.40.* bene concludit, etiam, de quantitate discreta, cum enim numerus quilibet, sit numerabilis, nullum autem infinitum, sit numerabile, quia infinitum pertransiri non potest, necessario sequitur, vt nullus numerus, sit infinitus, vniuersalis enim negatiua in seipsam conuertitur, quare si nullum infinitum, est numerabile, nullum numera-

mera-

merabile est infinitum. Nec minus soluit difficultatem, quod aliqui nimis inepte dicunt; in tali animorum numero, non esse infinitum actu, eo quod, ipsi possunt, nouæ animæ, nascentium semper hominum, apponi; infinito autem, non datur maius, ex quo fit, vt talem numerum, non simpliciter infinitum dicant; sed tantum à parte ante, non autem à parte post. Hic enim ipsorum discursus, verus est in ijs, quæ non permanent, non autem in ijs, quæ permanent, vt exempli gratia, nullum est absurdum si cœlum fuit æternũ, infinitas ipsius, præcessisse circulationes, siue infinitos dies, nam tales circulationes non permanent: sed prætericrunt, quare ipsarum infinitas non est actu, cũ autem futuræ sint, & possint esse, ex ipsis infinitæ aliæ dicentur infinitæ potestate, at secus est de ijs, quæ permanent, vt sunt animi, nam parum refert, si detur vltima anima, & non detur prima; ita enim dicentur infinitæ animæ; si detur vltima, & non detur prima, quemadmodum dicerentur, si daretur prima, & non daretur vltima; neutrum enim ipsarum numerum, seu congeriem esset pertransire; sed semper esset aliquid aliud, extra accipere; tale autem est, & dicitur infinitum. Manet igitur argumentum in suo robore. Supposita humanæ speciei æternitate. vt existimauit Arist.. Si igitur animæ sunt immortales, datur infinitum actu. Sed consequens est falsum. Ergo, & antecedens. Hoc argumentum fuit tanti ponderis, vt S. Thomas *2. contra gentes cap. 81. in responsione ad tertium*, putauerit, illud esse soluendum, supposito fidei principio; nempe quod mundus fuerit creatus, statuerat enim infinitum actu, esse penitus impossibile; tam in quantitate continua, quam indiscreta, vt postea docuit in *1. par. quæst. 7. artic. 3.* Ex hoc eodem fonte, status, & conditionis animæ separatæ, alia quamplura desumuntur argumenta, quorum aliqua fuerunt etiam ante proposita, & soluta; quæ nunc iterum, quantum pertinet ad præsentem disputationem considerabimus, & inter cætera; Arguit Pomponatius. Si anima remanet post corpus, aut semper remanebit separata à corpore, & ita, potentiæ vegetales, & sentientes, quas dictum fuit, remanere in essentia animæ, tamquam in suo fundamento, & radice, erunt frustratoriæ, & otiosæ, aut aliquando reunientur corpori, & ex hoc multa deducit absurda, vt apud eundem legitur *lib. 1. sua Apologiæ cap. 5.* nempe, quod homo, nunquam esset certus de sua felicitate, quia semper esset dubius, de fato suo post mortem, manens etenim separata anima non poterit frui integra felicitate, cum illi deficiat altera pars essentialis, nempe corpus, & vnita corpori, multis premitur calamitatibus, & malis, quare pro tempore, quo maneret separata, esset

infelix, & pro tempore, quo maneret coniuncta, pariter esset infelix, atque ita, numquam esset felix; sed semper infelix. vt Sanctus Augustinus, contra Platonicos, & Pytagoricos, animarum regressum statuentes, arguit *12. lib. de ciuitate Dei cap. 13.* his verbis: *A quo ludibrio prorsus immortalem animam, etiam cum sapientiam perceperit, liberare non possunt, euntem, sine cessatione ad falsam beatitudinem, ad veram miseriam, sine cessatione, redeuntem, quomodo enim vera beatitudo est, de cuius nunquam æternitate confiditur, dum anima, venturam miseriam, aut imperitissime in veritate nescit, aut infelicissime in beatitudine pertimescit.* Præterea resurrectio naturaliter daretur, quia eadem anima, habens idem esse rediret, & posset eandem materiæ partem sæpius informare, materia prima æterna ex Arist. principijs existente. Præterea, non potest concipi, per quem motum animæ in corpora iterum redirent. Amplius certo animarum numero existente, vt necesse est dicere, ponentibus ipsarum regressum, vt vitent infinitum actu, non posset aliquis homo generari; nisi aliquis alius periret, neque aliquis interire, nisi alius generaretur, aut aliquo certo tempore, frustra manebunt separatæ, quousque Sol, & homo concurrant ad huiusmodi reunionem. Vlterius, aut omnes masculorum animæ, iterum vnientur corporibus masculorum, & fœminarum, corporibus earumdem, aut promiscue, aut in eadem prouincia, & ciuitate, vbi separantur, aut in alia. Si igitur hæc, & huiusmodi absurda sequuntur ad animæ regressum, & reunionem cum corpore, & semper separata à corpore non potest manere, cum sit forma corporis dicendum est, ipsam nullo modo, corpori superstitem esse posse. Arguit præterea *idem cap. 7. eiusdem libri.* anima separata, aut otiabitur, aut operabitur, non est dicendum, quod otiabitur, quia nihil frustratorium est in natura, & præcipue æterno tempore. Ergo intelliget, si intelliget, aut intelliget, cum phantasmate, aut sine, non cum phantasmate, quia phantasia perijt cum corpore, vt dixerat Philosophus *3. de anima text. 20.* ergo sine phantasmate. Ergo habebit alium modum operandi, ab eo, quem habebat in corpore. Ergo aliam essentiam, probatur sequela, quia modus operandi diuersus diuersam sequitur essentiam. Ergo non erit eadem anima, quæ erat in corpore, & quæ postmodum est separata à corpore. Vlterius, ex vera philosophia patet, omnes opiniones, quæ statuunt animos humanos, immortales, & multiplicatos, esse fabulas, falsas, & impossibiles, vt clarum est de opinionibus, non solum Poetarum, Homeri, Hesiodi, Virgilij, & aliorum, verumetiam Philosophorum, vt Pytagoræ, & Platonis, vna tantum

excepta

excepta sententia, quam docet Christiana, & Catholica fides, quæ diuinæ reuelationi, non autem humanis rationibus innititur. Ergo talis sententiæ veritas non est, ex Aristotelis, aut alicuius alterius, infidelis hominis, Philosophia petenda; sed ex Sacris Libris, & Canonicis, Ecclesiæ sanctæ decretis; cum humana Philosophia errorum omnium sit promiconda, & Philosophi gentiles, vt Tertullianus dicebat, Hæreticorum sint Patriarchæ. Hoc autem, maxime confirmat Arnobius, vir Christianus, & Doctissimus, ac Lactantij præceptor, qui sententiam, de Immortalitate animorum, ab Etnicis Philosophis demonstratam, non solum inutilem, verum etiam perniciosam, hominibus esse, Secundo libro contra gentes, postquam aduersus Immortalitatem animorum à Platonicis positam, & ipsorum, in corpora regressum, multa disseruit; his verbis ostendit.

Cum enim vos oporteret, viros, recti, atque integritatis Auctores, Typhum, & arrogantiam, frangere. quorum malis, cuncti extollimur, & inanium distendimur vanitate, non tantum accidere mala ista censetis, verum (quod grauius multo est) addidistis causas, quibus, & vitia crescerent, & in emendabilis nequitia permaneret. Quis est enim hominum, quamuis ille sit, indolis, infamiam semper, atque ignominiosa fugientis; qui, cum dici exaudiat, viris ab sapientibus, maxime immortales animas esse, nec fatorum esse obnoxias legibus, non in omnia flagitia praceps ruat? non intrepidus, res obeat, atque aggrediatur illicitas? non denique omnia suis cupiditatibus largiatur, quæ libido impotens iusserit? impunitatis praterea etiam libertate munita. Quid enim prohibebit, quo minus hæc faciat? metus superba potestatis, iudiciumq. diuinum, & qui poterit territari formidinis alicuius horrore, cui fuerit persuasum, tam se esse immortalem, quam ipsum Deum primum? nec ab eo iudicari quicquam, de se posse, cum sit vna immortalitas in vtroque, nec in alterius, altera conditionis posit æqualitate vexari; sed memorata apud inferos pœna, & suppliciorum generibus, multiformes. Ecquis erit tam brutus, & rerum consequentias nesciens, qui animis incorruptibilibus, credat, aut tenebras tartareas posse aliquid nocere, aut igneos fluuios, aut cænosis gurgitibus paludes, aut rotarum volubilium circumactus. Quod enim contiguum non est, & ab legibus dissolutionis, amotum est, licet omnibus ambiatur flammis, torrentium fluminum, voluatur in cæno, saxorum imminentium casibus, & immanium montium operiatur ruinis, illibatum necesse est permaneat, & intactum, neque vllum sensum mortifera passionis assumere. Quid? quod ista persuasio, non tantum est incitatrix ad vitia, libertate ex ipsa peccandi, verum etiam Philosophia ipsius causam tollit, & inaniter eam suscipi, supernacanei operis, difficultate, declarat.

Causam vero legitimam videtur attulisse Arnobius, confutandi eam

immortalitatem, quam Platonici statuunt; & Pytagorici, si enim animus, non solum incorporeus est, verum etiam, omnino immortalis, & impatibilis, qua ratione affici poterit à dolorificis, cum talia dolorem afferant, soluendo continuum, aut intemperiem inducendo inæqualem, & subito, vt non solum Medici, verum etiam Philosophi statuunt; at vero, hoc, nobis Christianis, nullum negotium facessit, quia fide Catholica docemur, animum nostrum, quamuis immortalem, tamen patibilem esse à dolorificis, tamquam diuinæ Iustitiæ instrumentis ad puniendum, neque aliam ipsi inesse immortalitatem credimus, quam participatam, quam etiam Deus auferre posset, & illum in nihilum redigere; sed ad hæc naturalis Philosophia peruenire non potest, tamquam inferioris ordinis, quare necesse est, se submittat, & Maioris numinis lumen atque reuelationem expectet. Hæc sunt omnia argumenta, quæ Petrus Pomponatius, Simon Portius, necnon alij peripatetici, tum ex Aristotelis principijs, tum ex naturali, & humana Philosophia aduersus immortalitatem animorum contorserunt.

Soluuntur argumenta vltimo recitata. *Caput X.*

PRAEDICTIS argumentis, nunc erit reliquum respondere, vt in his etiam aduersarijs satisfaciamus. Erat primum argumentum, valde difficile. Si animi post mortem remanent, supposita humanæ speciei æternitate, erunt actu infiniti. At hoc repugnat Aristoteli, & rei naturæ, quia contradictionem implicat, esse multitudinem, & esse actu infinitam, ergo. Huic argumento, quamuis ante, præcedente libro, in disputatione, contra vnitatem intellectus, satisfecerimus. Tamen, etiam nunc, iterum respondebimus. Et primo, possemus dicere, quemadmodum bene respondet S. Thomas, in Opusculo de vnitate intellectus, contra Auerroem, quod nos, nescimus, quid Aristoteles, responsurus fuerit huic argumento, quia agere de formis separatis, pertinet ad Metaphysicū, vt dicebat idem Philosophus *2. Physic. part. 26.* & illi libri Metaphysicorū, in quibus ad hoc argumentū tūc potuit respondere, ad nos non peruenerunt, cum dicat idem S. Thomas, se vidisse alios Aristotelis Metaphysicos libros, qui adhuc in Latinū sermonem non erant

tran-

translati, vel fortasse respondit, in libro de Anima, qui inscriptus erat Eudemus, qui perijt, cuius sæpius mentionem habent, Philoponus, & Plutarchus. Tamen respondeo absolute, & simpliciter, non pertinere ad Philosophum, nec naturalem, nec Metaphysicum, aliquid determinare, de animis à corpore separatis, ac propterea, hoc argumentum, esse impertinens, & extra Philosophiæ aleam, & eius solutionem petendam esse, à scientia superioris ordinis, scilicet à Theologia, cui hæc diuino lumine sunt patefacta. Hoc vero, tali argumento probo. Naturalis Philosophia, non potest cognoscere, de formis separatis, aut separabilibus, nisi, quod sint; quomodo autem se habeant, & quid sint, non potest cognoscere, quia hoc pertinet ad Metaphysicum, vt disertis verbis Arist. docuit *2. Physic. tex. 26.* Metaphysica autem, nec potest cognoscere, de formis eisdem, nisi illa, quorum notitiam Physica, antea præparauerat, cum enim omnis nostra cognitio, originem habeat, à sensibus, de supernaturalibus, nullam possumus habere cognitionem, nisi ad eam nos perduxerint naturalia; quapropter, Meta Taphysica, hoc est, post Physica, & postnaturalis; hæc scientia ab Aristotele, fuit appellata, & idem intelligentias ex motu inuenit, & ipsarum numerum, ex numero orbium, & immaterialem, atque separatam ipsarum essentiam, ex perennitate motus. At vero, quæ ad animi statum, post mortem, pertinent, & esse à corpore separatũ; nullo pacto ex sensibus innotescere possunt, cum nullam habeant, cum sensibus connexionem, mors enim, est extrema linea, & omnis animi operatio, quæ cum sensu est, in morte desinit; secus autem est, de intelligentijs, ipsarum enim operatio, cum sit in corpore sensibili, perpetuo ex sensibus, nobis tanquam perpetua, innotescit, & ita, per sensus, nobis datur aditus, ipsarum substantiæ contemplandæ, qui nobis omnino præclusus est, ad statum animæ, post mortem perquirendum, nec alia relinquitur nobis via, hæc sciendi, nisi per reuelationem, & ex traditione, ab ijs, qui sunt fide digni, quibus aduersarij, nolunt credere, quamuis Plato clamet in Timeo. *Impossibile sane, deorum filijs fidem non habere; licet, nec necessarijs, nec verisimilibus rationibus eorum oratio confirmetur.* Deorum autem filios appellat, aut Genios, quos nos Angelos appellamus, aut fortasse etiam Sacrorum præsides. Et idem *lib. 10. de republica*; dicturus de pœnis malorum, & præmio bonorum, post mortem, ex relatione Eri Armenij, qui decimo die post obitum reuixit, omnia statuit; & in Phædone Socrates, cum pariter dixisset, de ijs, quæ post mortem, animis contingunt, videns, nulla se ratione munitum, de talibus loquutũ fuisse; admonet auditores, ne existiment,

aliquid

aliquid se, eorũ quæ dixerat, asseueranter statuisse; sed probabiliter tantũ, & cum dubitatione, atque, vt ipse inquit, periclitans, talia autem, sunt eius verba: *Hæc igitur, eo se pacto, prorsus habere, quo ego disposui, non decet, virum sanæ mentis asserere, esse tamen, vel hæc, vel talia quædam, circa animos nostros, eorumq; habitationes, quandoquidem animus ipse, immortalis apparet, & decore mihi videtur, & dignum, quasi periclitantes; ista existimare, honestum enim periculum est, oportetq; hæc, quasi carmina quædam, magorum ritu mentibus nostris infundere.*

Quapropter, sapienter Cardinalis Contarenus, libro 2. de immortalitate Animæ contra Pomponatium, dixit. Ratione naturali, cognosci quidem posse, animi nostri immortalitatem, at vero, quæ sunt, huic annexa, vt status eius post mortem, ipsiusq; operandi modus, & an iterum, corporibus vniatur, ita vt non oporteat, infinitam dari ipsorum multitudinem, & huiusmodi talia, non posse ratione, & lumine naturali, certo sciri; sed probabiliter tantum, vt etiam Plato dixerat, & ita, quamuis, de consequentia, non habeatur certa, & euidens scientia, non propterea de antecedente, est dubitandum, quia potest aliquid, in parte esse notum, quamuis, non omnia, quæ consequuntur, ad talem notitiam, sint certe cognita, vt patet, in corporibus cœlestibus, de quibus, multa scimus, & rationibus necessarijs, cum tamen, multa alia, quæ consequuntur ad talem scientiã, non sciamus certe; sed cum formidine, ob contradictionem, quam inuoluunt cum certa scientia antecedentis, vt exempli gratia, certissime, & Mathematicis rationibus scitur, cælestia corpora, esse Sphœrica, ac propterea circa centrum moueri; sed vtrum, circa centrum vniuersi, vel circa propriũ centrum, non dum scitur, quia multas inuoluit contradictiones, vtrũque hoc, cum eo, quod est iam certum, & determinatum, ipsa scilicet esse Sphœrica, si enim dicamus, habere vnum centrum, tunc ipsorum apparentiæ non possunt sine irregularitate motus celerioris, aut tardioris saluari, quod est absurdum, nulla enim in cœlo potest esse irregularitas, si autem dicamus, habere alterum centrum, tunc non erunt perfecte orbicularia; sed ex vna parte subtilia, ex altera vero, crassa, quod implicat, cum priore suppositione, & multa deducit absurda, vt fusius ipse demonstrat; sed præter hæc, affero ego, aliud exemplum, in re nostra, de qua agimus. Supposita immortalitate animorum, & supposita, Diuina iustitia, certissimum est, Animas malorum, post mortem, esse puniendas, & animas bonorum, esse præmiandas, tamen, quomodo anima, cum sit immortalis, possit puniri, & doloribus vexari, ratione naturali, certo non potest sciri, atque ita, dicendum

dum erit, quod Philosophus, lumine naturali potest scire, vsque ad veritatem hanc, quod anima intellectiua, non est forma materialis, cum non sit organica, nec est mixta corpori, cum intelligat vniuersalia, & percipiat omnia, & ex consequenti, est separabilis, & immortalis; reliqua autem, quæ ad hæc consequuntur, pertinentia, ad ipsius statum, post separationem à corpore; non potest scire, & propterea, omnes instantiæ, & omnes interrogationes, quæ ab aduersarijs, circa hæc afferuntur, sunt impertinentes, neque illis, tenetur Philosophus respondere; sed mittere ipsos debet ad Theologos, & Sacræ Scripturæ interpretes, illos de his, certiores faciant. Hoc autem ipsemet qui Pomponatius coactus fuit confiteri; primo enim libro suæ Apologiæ *cap. 7. in fine*, ostendens, ad primum Philosophum, minime spectare ea, quæ post mortem, animo contingunt: probat nullo pacto, hæc lumine naturali posse cognosci, hæc autem sunt eius verba, *Quod etiam de esse animæ separatæ, quoad suas operationes, nihil ad primum Philosophum attineat, præcipue, & secundum positionem, sic confirmatur. Nam dato quod remaneret profectò non est scibile per naturam, de eius operationibus, nullam enim operationem habere potest, quæ non sit cognitio, vel cognitionem non præsupponat, quomodo igitur sciri potest, de eius cognitione?* Hoc autem; etiam ratione valida probat, vsque ad calcem capitis. Si igitur te confitente, talia, naturæ lumine, minime cognosci possunt, vt quid Vrges Philosophũ naturalem, solis Aristotelis principijs innixum, vt de talibus, tibi respondeat? Hæc sola meo quidem, & omnium, rectè sentientium iudicio responsio; importunis omnibus Pomponatij garrulitatibus, poterit satisfacere. Qua præsupposita, poterimus etiam, alio pacto argumentum de infinita animorum multitudine soluere, ex Aristotelis sententia, vt soluit etiam Contarenus; posset enim aliquis peripateticus dicere, non fore necessarium, etiam supposita, humanæ speciei æternitate, infinitos esse animos, actu, possent enim esse, in certo, & determinato numero, & sæpius corpora informare; vt Plato statuit, neque hoc esset figmentum Pytagoricũ, contra quod inuehitur Arist. *1. de anima*: Pytagoras enim animas humanas, transmigrare statuebat, etiam in corpora brutorum, quæ sunt diuersæ speciei, & ex hoc capite, quorumdam antiquorum, & Pytagoræ sententiam, damnauit Philosophus *1. de anima tex. 53.* his verbis: *Hi autem solum conantur dicere, quale quid, sit anima, de susceptiuo autem corpore, nihil amplius determinant, tamquam possibile sit, secundum Pytagoricas fabulas, quamlibet animam, quodlibet corpus ingredi. Similiter itaque dicunt, atque, si quis dicat, Tectonicam in fistulas ingredi, oportet enim, artem quidem, vti instrumentis,*

axi-

animum autem corpore; videtur enim vnumquodque, propriam habere ſpeciem, & formam. At vero, ſecus eſſet, in hac ſententia, quæ animas regredi in corpora humana tantum ſtatueret. Quod autem Ariſtoteles, ab hac ſententia, non aborruerit, non ſolum Contarenus Cardinalis, eſt Auctor; ſed etiam ante ipſum, Beſſario Cardinalis Nicenus *2. lib contra calumniatorem Platonis, cap. 7.* his verbis: *Nam, qui Mundum ingenitum, atque incorruptibilem, & nihil actu infinitum, ponit, hunc Platonis ſententiã, probare, de tranſitione animarum, neceſſe eſt, ſi animam hominis eſſe immortalem, fateatur. Nec Ariſtotelem, hoc negaturum fuiſſe exiſtimo, modo(quod equidem reor) immortalem eſſe, hominis animam cenſuerit, quod niſi hunc, teneat animationis modum nefarium illum amplexetur, neceſſe eſt, quem eius expoſitores, qui præſertim doctiores habiti ſunt, Alexander Aphrodiſienſis, Græcus, & Auerroes Arabs, ei manifeſte tribuunt, vt vnus, communiſq; ſit, omnium hominum intellectus. Nos, ex fide religionis noſtræ, omnia rite tuemur, cum principium, finemq; vniuerſi ſtatuamus.* Hec Beſſario; ſed clare Ariſt. *3. lib. de anima, part. 20.* hoc ſignificauit, vbi dixit: *Non reminiſcimur autem, quia hoc quidem, impaſſibile eſt, paſſiuus vero intellectus, corruptibilis eſt, & ſine hoc, nihil intelligit.* quæ verba profecto, non poſſunt intelligi, niſi regreſſum hunc animorum, in corpus ſupponamus, non enim, ita poſſumus, ipſa intelligere, vt aliqui putarunt, *non Reminiſcimur autem*, ſcilicet, poſt mortem, quia hoc Reminiſci, aut intelligitur de compoſito, & hoc eſt impoſſibile, quia poſt mortem, compoſitum, non eſt, aut de anima, & hoc pariter eſt impoſſibile, quia Reminiſcentia, eſt cum ſenſu, & imaginatiua, hæc autem in morte perierunt, quinimmo propterea dicit, nos non Reminiſci, quia intellectus paſſiuus, hoc eſt, imaginatiua, ſine qua, intellectus, nihil intelligit, corruptibilis eſt, & in morte, perit. Reliquum igitur eſt, vt hoc, intelligatur, de compoſito, cui vnita eſt anima, ſiue intellectus, qui iam alijs hominibus, fuerat ante vnitus, & hoc conſentaneum eſt, & connexum cum ijs, quæ Ariſt. ante dixerat, cum enim dixiſſet, intellectum agentem, qui eſt intellectus acceptus, vt intellectus eſt, & ſecundum ſinceram ſui ſubſtantiam, vt alias monſtrauimus, eſſe ſeparabilem, & incorruptibilem, hunc vero eundem antea dixerat, copulari, cum anima, vt cauſam efficientem, intellectionis, poſſet aliquis dubitare, ſi hic intellectus, non interit; ſed iterum copulatur, cum alijs naſcentibus hominibus, quare cum habeamus intellectum, qui fuit in alijs hominibus, ante nos, non Reminiſcimur, eorum, quæ idem animus, in alijs, ante exiſtens, cognouit, & acquiſiuit, vt verbi gratia, ſi intellectus non moritur, ſed eſt ſuperſtes, & ite-

iterum coniungitur corpori, supponatur, corpori meo, quare, ego, habens eundem intellectum, qui ante, fuit in Iulio Dictatore, non reminiscor, eorum quæ ante, idem animus in bello farsalico meditatus fuit.

Respondet Arist. & inquit, quod propterea, non Reminiscimur, quia, & si, hic intellectus, qui separabilis est, est incorruptibilis, tamen intellectus passiuus, hoc est, imaginatiua, corruptibilis est, & sine hoc, intellectus, dum est coniunctus corpori, nihil intelligit, quare, habens aliam phantasiam, sibi ministrantem phantasmata, in corpore meo, ab illa, quam habebat in corpore Iulij Dictatoris, non possum, quamuis habens eundem numero intellectum, Reminisci, quæ ille in farsalia meditabatur. Quare, mendacem, & inanem existimasset Aristoteles, illam Pytagoræ recordationem, qua dicebat, se ante, in Troiano bello, fuisse Euforbum, & pariter, illam, vanissimi Tianei, qua se iactabat, fuisse Pytagorã; hæc enim impossibilia sunt, etiã supposito animorum regressu, in corpora. Neque obstant, contra hanc sententiam importunæ Pompenatij interrogationes, scilicet, si reuniuntur, vtrum statim, vel post aliquod tempus, & illo intermedio tempore, quid agunt, & vtrum omnes animi masculorum, vniantur masculis fœminarum fœminis, an promiscue, & vtrum animæ Gallorum vnientur Gallis, an potius Hispanis, vel Italis, & alia similia nugamenta, ad hæc enim, cum pertineant ad animæ separatæ statum, qui naturali lumine, etiam ipso confitente, cognosci non potest; Philosophus respondere non debet. Verum, quia hæc sententia de animorum regressu, quamuis Aristotelis doctrinæ, & principijs, non repugnaret, falsa omnino est, in vera Philosophia. Propterea aliam ad argumentum, afferimus responsionem, quam etiam ante attulimus, & dicimus, infinitum actu, quod Arist. impugnauit, & contradictionem inuoluit, esse infinitum in materia, hoc est, in quantitate continua, de quo principaliter Aristot. *3. Physicorum*, loquutus fuit, & quamuis, ibidem impugnauerit etiam infinitum, in quantitate discreta, quod pariter fecit, *11. Metaphysicorum*; Tamen hoc nihil prohibet, quin dari possit infinitum actu, in rebus immaterialibus, hoc est, nullam materiam, & quantitatem participantibus, neque sensibilem, vt sunt naturalia, neque intelligibilem, vt sunt Mathematica, quod Aristoteles non negauit; sed indecisum reliquit, eodem libro *3. Physic. part. 39.* his verbis. *Sed fortasse, hæc quidem est, vniuersalis quæstio magis, si contingit infinitum, & in Mathematicis esse, & in intelligibilibus, & his, quæ nullam habent magnitudinem, nos autem consideramus, de sensibilibus.* Argu-

menta

menta vero omnia, quæ Aristoteles attulit, tum *lib.3. Physic.* tum *lib. 11. Metaphys.* non auferunt infinitum, nisi de quanto, & continuo, & discreto; non autem destruunt infinitum, quod potest esse in non quanto, qualia sunt intelligibilia, & omnino separata à materia. quæ statuebantur principia à Pytagoricis, de quibus indecisum reliquit Aristot. si sunt infinita actu, necne; & quamuis dicat, non posse dari infinitũ, proprie dictum; nisi in quanto, quod enim non est quantum, est indiuisibile; tamen hoc, non est verum, nisi de infinito, accepto in rebus Physicis, aut Mathematicis, quæ non abstrahunt à quanto, aut sensibili, aut intelligibili; nihil autem prohibet in rebus immaterialibus; intelligere infinitum, sine quanto, veluti enim multitudo, est quodam accidens, quod potest esse in quanto, & non quanto; ita, & infinitum potest esse in quanto; & hoc non est actu; sed potestate, siue sit in quanto continuo, siue discreto, & in non quanto. & hoc potest esse actu. Quod autem multitudo possit esse, etiam in non quanto; non solum docuit Aristoteles *5. Metaphys. cap. de quanto,* vbi dixit: *Multitudo igitur quantum quid, si numerabilis est*, ergo multitudo non est aliquid quantum, si non est numerabilis, sola igitur illa multitudo est quanta, quæ est numerabilis, ita vt, multitudo sit genus, quod continet finitum, & infinitum, aliàs non daretur infinitum potestate, quod nihil aliud est, quam multitudo interminata eorum, quæ possunt esse, & non sunt; & ita multitudo, est accidens, cui repugnat infinitũ; non ratione sui; sed ratione subiecti, in quo est, quare omnis numerus, est multitudo numerata, quia omnis numerus, est aliquod quantum discretum, aut sensibile, aut intelligibile, omne autem quantum est terminatum; verum etiam, hoc est manifestum, quia intelligentiæ quamuis sint omnino immateriales, & nullo pacto, quantitatem participent, nec sint quantæ, nec virtutes, in quanto, vt Arist. *8. Physic. & 12. Metaphys.* demonstrauit; tamen sunt multę, & quamuis ipsarum multitudinem, nos nisi ex multitudine orbium cognoscamus; tamen hoc est, ex defectu nostri intellectus; non autem, ex ipsarum natura, quod dependeant à materia, vel aliquo pacto, participent quantitatem. & ita argumentum Aristotelis, quo impugnat infinitum actu, non concludit nisi de infinito, in quantitate existente, nam tali pacto arguit. Omne, quod est numerabile, potest pertransiri.

Omnis numerus, est numerabilis
Ergo omnis numerus, potest pertransiri
Sed, quod potest pertransiri, non est infinitum
Ergo nullus numerus, est infinitus.

Dictum

Dictum autem est, numerum esse multitudinem quantam; concludit ergo hoc argumentum, non dari infinitum actu, in multitudine quãta, non autem in multitudine non quanta; qualis foret, multitudo animarum separatarum; si species esset æterna. Videtur autem hoc argumentum nobis efficacissimum, & insolubile, ex debilitate nostri intellectus, qui cum non possit aliquid comprehendere, nisi sub certis terminis, non potest intelligere infinitum actu; quemadmodum, neq; perpetuam durationem, totam simul; sed vix cum successione, & motu, non autem valet argumentum; intellectus noster non valet comprehendere infinitum actu. Ergo à parte rei, infinitum actu, nõ potest dari, multa enim alia sunt, quæ intellectus noster non potest capere, & tamen sunt. Quare optime S. Thomas *1. par. summæ, quæst. 7. art. 4.* efficaciam huius argumenti deduxit, ex comprehensione, intellectus diuini; omnium opificis, & creatoris. Dicit enim, quod multitudo, actu infinita, non potest dari, quia omnis multitudo, in rerum natura existens, est creata, & omne creatum, sub aliqua certa intentione creantis comprehenditur. Sed hoc argumentum est Theologicum, non autem Physicum, aufert enim hoc argumentum, non solum infinitum actu, verum etiam infinitum potestate, quia nihil esse potest, tam magnum diuisibile, quod à diuina notitia non comprehendatur, & secundum totum, & secundum partes, tam actuales, quàm potentiales, & nihil est in potentia, vel futurum, quod in mente diuina, nõ sit actu, & præsens; quare etiam si mundus foret æternus à parte ante, & à parte post, & motus cœli foret pariter æternus, omnes circulationes, tam præteritæ, quam futuræ essent à Deo Opt. Max. vnico intuitu comprehensæ: ex fundamento igitur prædictæ rationis, nullũ datur infinitum, neque actu, neque potestate, quod tamen conceditur à Physicis, qui non transgrediuntur naturæ limites; posset itaque Deus facere aliquam multitudinem, puta animarum, quæ etsi ab ipso esset comprehensibilis, à nobis tamen esset incomprehensibilis; & ita esset infinita, apud nos, quemadmodum dicimus, de continuo, quod est diuisibile; in infinitum potestate, non actu, non quia partes proportionales, actu non sint in continuo, ita enim continuum non esset ens, totum cum nihil aliud sit, quam suæ partes, simul iunctæ; sed quia in ipsas actu, non diuidetur, quamdiu enim est continuum, necesse est, vt ipsius partes sint simul iunctæ, & implicat contradictionem, esse continuum, & eius partes, esse diuisas. Esse igitur infinitũ, nihil repugnat, vt sit cum multitudine; sed tantum, vt sit, cum aliqua multitudine; scilicet numero, cum numerus sit multitudo quanta, & terminata,

nata, quapropter S. Thomas *quodlibeto 12. art. 3.* dixit infinitum actu, non implicare contradictionem, nisi ex eodem capite, quo dixerat prima parte summæ, nempe ratione modi, quo Deus agit, quia Deus, agit, per suum intellectum, & per verbum, quod est formatiuum, omnium, vnde oportet, quod omnia, quæ agit, sint formata, infinitū autem accipitur, sicut materia, sine forma, & *quodlibeto 9. art. 1.* inquit, quod infinitum, non repugnat facto, in quantum factum, quia etsi aliqua creatura esset actu infinita, tamen non adæquaretur creatori, cum creator, sit simpliciter, & vndequaque infinitus, creatura autem, non; quia secundum aliquod potest esse finita, quamuis, secundum aliud, sit infinita, neque repugnat huic facto, in quantum est, hoc factum, quod est, ens in actu, vt etiam extimauit Algazeles. Quamuis vero in fine, eiusdem articuli, hanc Algazelis sententiam impugnauerit, & auctoritate Auer. & ratione, statuens, infinitum, in actu, nō posse dari, nec per se, nec per accidens, tamen illam non impugnauit, nisi in rebus quantis, non autem in rebus, non quantis, vt patet, ex eius verbis, inquit enim. *Sed contra commentator dicit, quod in actu esse non potest, neque infinitum per se, neque infinitum per accidens, in potentia vero inuenitur infinitum per accidens; sed non infinitum per se, & sic secundum actum, esse infinitum, omnino repugnat ei, quod est, esse in actu, & hoc verius esse videtur, non enim potest esse actu, in rerum natura, aliquid non specificatum, ad diuersas species, indifferenter se habens, quamuis enim intellectus concipiat animal, non specificatum rationali, vel irrationali differentia; non tamen potest esse actu animal, quod non sit rationale, vel irrationale, vnde secundum Philosophum, non est in genere, quod non est in aliqua eius specie; vnaquaque vero quantitas, specificatur per certam terminationem quantitatis, sicut multitudinis species, sunt duo, vel tria, & sic de alijs, & magnitudinis species, sunt bicubitum, & tricubitum, & huiusmodi, vel secundum aliquam determinatam mensuram, vnde impossibile est, sic inueniri, aliquam quantitatem, in actu, quæ non sit proprijs terminis limitata, cum autem infinitum, congruat quantitati, & dicatur infinitum per termini remotionem, impossibile erit infinitum, esse in actu propter quod dicit Philos. in 3. Physic. text. 17. quod infinitum, est sicut materia, non specificata, seu sub priuatione existens, & quod se habet magis in ratione partis, & contenti, quam totius, & continentis, & ideo sicut Deus non potest facere, equum rationalem, ita non potest facere, ens actu esse infinitum.* Firma igitur remanet eiusdem responsio, quam approbauit *2. contra gentes cap. 81.* quod in rebus immaterialibus, infinitum, per accidens dari, nihil prohibet, cuius rei exemplum afferre licet, si enim mundus fuisset ab æterno, & Sol ab æterno illuminasset aërem,

suis

ſuis radijs, vt nunc illuminat, producendo illos in aëre, eſſent infiniti radij actu, probatur ſequela, nam quotidie, Sol, accedens ad emiſpherium, producit nouos radios, qui tamen, non pereunt ipſo recedente, & vmbra terræ interpoſita, quia lux, non habet contrarium poſitiuum, à quo, poſſit deſtrui; ſed vel recipiuntur in alio diaphano, vt in aëre, alterius emiſpherij, vel, dato, quod non eſſet, aliud diaphanum, iterum, reuocarentur, ad primum lucidum, à quo proceſſerunt, tamquam ad ſuum fontem, quod nullum eſſet inconueniens, quia lux, & radius, ſua natura, ad aliud ordinantur, ſcilicet, vt ſint diaphani actus, & perfectio, & ita, poſito, quod infinities, corpus lucidum Solis, factum fuerit præſens diaphano, infiniti fuerunt producti radij, qui poſtmodum, impediti, ne recipiantur in diaphano, in ſuum fontem reuocari fuerunt. Ita poſſet aliquis dicere, de animabus, quod cum animæ ſui natura, ſint actus corporis, à primo intellectu, & prima cauſa, tamquam à ſuo fonte potuerunt, infinitæ manare, & diſtinctæ, inter ſe, prout, fuerunt genita, infinita corpora humana, in quibus recipi apta ſunt, corruptis autem ipſarum corporibus, in ſuum principium reuocatæ, non diſtinguuntur, niſi per illam aptitudinem, quam habuerunt, ex diſtinctione numerica corporum, quibus fuerunt vnitæ, admonitum autem volo, beneuolum Lectorem, quod hæc dicta ſunt ad exemplum, in exemplis autem, non eſt requirenda identitas; ſed ſimilitudo, quæ ſatis eſt, vt non ſit improportionata, & maxime, in re tam obſcura. Si ipſe aliud melius excogitauerit, libenter accipiam, & agam gratias. Certum autem eſt, hoc ex rei veritate non quadrare animabus humanis, quia non poſſunt redire in ſuum principium.

Hoc autem, eſt vere illud infinitum actu, per accidens, in rebus immaterialibus, de quo dixit Algazeles, quia enim infinita corpora, humana generarentur, & corrumperentur, ſi æterna eſſet ſpecies, infinitæ animæ producerentur, & ſepararentur, ſi eſſent immateriales, quæ cum non eſſent corruptibiles, contingeret, ipſarum multitudinem, eſſe infinitam actu, quemadmodum, ſi quis opponeret Soli, infinita ſpecula, vnum poſt aliud, & deinde, illa frangeret, reciperentur in illis ſpeculis infiniti radij à Sole producti, qui tamen prædictis ſpeculis confractis, non perirent, neque remanerent, actu infiniti, in ſuo fonte, niſi ſecundum illam aptitudinem, qua fuerant recepti, & diſtributi, in infinita ſpecula, ita vt, poſſent iterum produci, & recipi, in infinitis ſpeculis alijs, ſi darentur. Quod autem, infinitum, poſſit dari, abſque quantitate, continua, vel diſcreta, quod ab initio

ſuppoſuimus, & etiam probauimus, & ex conſequenti, reperiri, in rebus immaterialibus, Ariſtoteles, non negauit *3. namque Phyſicorum* cũ vellet probare, infinitum ſeparatum à ſenſibilibus, hoc eſt, infinitum, immateriale, quale eſt, quod nunc à nobis ſupponitur, & à Pytagoricis, eſſe rerum omniũ elementum dicebatur nõ dari. Ita arguit *tex. 35. & 36.* Si infinitũ ſeparabile eſt à ſenſibilibus, & neque eſt magnitudo, neque multitudo, tunc aut erit ſubſtantia, aut accidens, ſi erit ſubſtantia, tunc erit indiuiſibilis, nam ſubſtantia, vt ſubſtantia non eſt diuiſibilis, eſſe enim diuiſibile, competit illi per accidens, ratione quantitatis, & ita quicquid eſt diuiſibile, aut erit magnitudo, aut multitudo; Quod ſi infinitum eſt indiuiſibile, non eſt infinitum, niſi improprie, vt eſt vox inuiſibilis. Si autem infinitum, eſt accidens, tunc ipſum non erit elementum eorum quæ ſunt, vt dicunt Pytagorici; ſed potius, id cui accidit, vt inuiſibile non dicitur ipſum elementum, locutionis; ſed vox cui accidit inuiſibile; locutionis eſt elementum. Hæc argumenmentatio, ſi bene conſideretur, negat infinitum, vt infinitum eſt, eſſe ſubſtantiam, vt ſubſtantia eſt; quemadmodum exiſtimabant Pytagorici, qui dicebant infinitum, vt infinitum, eſſe ſubſtantiam, & hoc infinitum, eſſe elementum, & principium omnium. At ſi infinitum ſumatur, vt accidens, non negat Ariſt. poſſe alicui enti competere; ſed negat tantum, illud infinitum, quatenus infinitum, eſſe rerum principium; potius enim principium, eſt res illa, cui accidit infinitum, vt elementum locutionis, non eſt inuiſibile; ſed vox cui accidit, vt ſit inuiſibilis. Concedit ergo Philoſophus, dari aliquod ens, cui competat, infinitum, tamquam accidens, ſiue dari aliquod ens infinitum, ſecundum accidens. Hoc ſuppoſito. Ita arguo, hoc ens infinitum, ſecundũ accidens, nõ eſt quantitas; nã nulla quantitas eſt infinita, neq; eſt ſubſtãtia quanta, ob eandem rationem, neque poteſt eſſe qualitas, aut aliquod aliud prædicamentorum, quia ſola ſubſtantia eſt ſuppoſitum accidentium, neque ſine ſubſtantia, alia poſſunt eſſe prædicamenta. Ergo erit ſubſtantia non quanta, talis autem eſt immaterialis. Ergo ex Ariſt. ſententia, infinitum dari poteſt in rebus immaterialibus; ſed dicet aliquis poteſt dari infinitum potentia, non autem infinitum actu. Contra; Infinitum potentia, eſt, aut appoſitione; aut ſubtractione, vel diuiſione; omne autem tale, eſt cum materia. Ergo in immaterialibus, non poteſt dari tale infinitum. Quod ſi iterum aliquis dicat Infinitum poſſe accidere alicui enti, fuiſſe conceſſum ab Ariſtotele, ex ſuppoſitione Pytagoricorum, quaſi diceret. Suppoſito, quod infinitum,

tum sit accidens, quod alicui enti contingat, tunc non infinitum; sed illud cui contingit, erit rerum elementum.

Respondeo, quod etiam si hoc sit verum, tamen Aristoteles non impugnauit infinitum, in rebus immaterialibus, nam ratio qua probauit, substantiam non posse esse infinitam; si est indiuisibilis, non concludit, de rebus immaterialibus; nam si illud *Indiuisibile* accipiatur, vt dicit negationem illius diuisibilitatis, quæ competit continuo, verum est, quod substantia, quæ non est quanta, non est diuisibilis, & ex consequenti, non potest esse infinita, illa infinitate, quæ includit talem diuisionem partium; Si autem *Indiuisibile* accipitur, vt dicit negationem pluralitatis, seu multitudinis; falsum est, quod accipitur, substantiam non quantam esse indiuisibilem; hoc est, nõ multiplicatam; substantiæ etenim, immateriales, non sunt quantæ, & tamen, sunt multiplicatæ, vt patet, de intelligentijs, & ita, cum possint esse diuisibiles, seu multiplicatæ, nihil repugnat, vt possint esse infinitæ. Quia autem Petrus Pomponatius *lib. 1. Apologia cap. 12.* ad impugnandam hanc positionem, contra Contarenum, inquit, argumentum Arist. *3. Physic. tex. 37.* destruere, omne infinitum, vniuersaliter, tam in rebus materialibus, quam in immaterialibus, propterea, & illud considerabimus, & primo dicimus, falsum esse, quod eodem medio, vtatur Arist. ad destruendum infinitum, in materialibus, & in abstractis, nam, hoc argumento, vtitur Aristot. si datur infinitum actu, aut est diuisibile, aut est indiuisibile, si est indiuisibile, non est proprie infinitum, si autem, est diuisibile, tunc quælibet pars infiniti erit infinita, & ita erũt plura infinita, hoc autem, est impossibile; quia infinitum, omnia cõtinet; quod autem, quælibet pars infiniti, esset infinita, Arist. probat, quia, in toto similari, partes sunt eiusdem rationis, cum toto, vt quælibet pars aeris, est eiusdem rationis, cum toto aere, & est. aër, ita & quælibet pars, infiniti, est infinita, quod si, ita Aristoteles arguit vt apud ipsum, est legere, quis non videt, ipsum fuisse vsum, medio, quod coucludit, tantum contra infinitum materiale, esse enim, totum similare, est esse totum materiale. Secundo, hæc ratio est probabilis, & Logica, non enim omne totum est similare; sed est etiam totum dissimilare, & infinitum posset esse totum dissimilare, atque ita argumentum corruet. Præterea falsum est, quod pars infiniti, sit infinita, eo enim, quod aliquid est pars; dicitur finitum, nam si omne totum, est maius sua parte, & infinitum, est maius finito, cum totum sit infinitum eius pars necessario erit finita. Ita autem potest formari argumentum.

Omne totum eſt maius ſua parte
Sed omne infinitum, eſt totum, vt Ariſt. ſupponit.
Ergo omne infinitum, eſt maius ſua parte
At infinito, non datur aliquid maius
Ergo pars infiniti, non eſt infinita.

Probatur ſequela, quia tunc infinito, eſſet aliquid maius.

Patet igitur, rationem hanc eſſe apparentem, quod cognouit, & confeſſus fuit Ariſtoteles, & propterea ſequenti capite, hanc rationẽ, & alias vniuerſaliter factas, contra infinitum, appellauit Logicas.

Quod ſi huiuſcemodi reſponſiones, hucuſque allatæ quibuſdam pertinacibus, & agreſtioribus viris, non placeant, quia veluti Hebræi, niſi numerata ſibi pecunia, aut dato pignore, nolut credere, ita neque & ipſi niſi aſsignatis ſibi, ſenſatis rationibus perſuaderi volunt. Aliam afferemus reſponſionem, ex Scoto *2. ſenten. diſt. 1. quæſt. 3.* quod potuit ſcilicet eſſe homo ab æterno, & tamen non generaſſe, niſi in tempore, & ita non eſſent infinitæ animæ; ſed finitæ, quod ſi quis inſtet, abſurdum eſſe, aliquod viuens perfectum, ab æterno fuiſſe, & non generaſſe, quod, eſt opus maxime naturale viuentium, ad hoc dicit, quod non fuiſſet homo ab æterno productus, maioris perfectionis, quam Deus, & tamen nullum abſurdum eſt, apud Theologos, Deum ab æterno fuiſse, & produxiſse mundum de nouo; Igitur nullum abſurdum eſſet, ſecundum veram Philoſophiam, fuiſſe hominem ab æterno, & non genuiſſe, niſi in tempore. Poſsumus etiam aliter reſpondere, ex conceſsis ab aduerſario, quod ex Doctrina Ariſtotelis, & Platonis, & Auicennæ, & aliorum quam plurium naturalium Philoſophorum, quamuis mundus fuiſſet æternus, non tamen, ſpecies humana, fuiſſet æterna, & ratio eſt, quia potuit, deſinere, eſſe, & rurſus, incepere eſſe, multoties, & ita, etiam ſi animæ ſuperſtites ſint, poſt mortem, non eſt neceſſe, eſſe infinitas, quod autem ſæpius, poſſint homines omnes interire, oſtendit Plato, in Timeo, per Sacerdotem illum, Ægyptium, qui dicebat, Soloni, multa, & varia, hominum exitia fuiſſe, & futura eſſe, maxima quidem, aut ignis, conflagratione, aut aquæ inundationibus, minora vero, alijs quibuslibet, calamitatibus, & quamuis, paulo infra, dicat, in regionibus, temperatis, ſemper homines extare, etſi alias plures, alias pauciores, tamen, nihil prohibet, maximis illis mutationibus, omnes interire. Rurſus vero incipere poſſe, etiam ſine ſemine, ex terra, & calore Solis, idem Plato, non ſolum, in Menexeno, conceſſit, verumetiam, in hoc eodem Timeo, dum prædictus ſacerdos, inquit; Deam Athenien-

nienſium, condidiſſe ciuitatem, accipiendo, ſemina, ex terra, & Vulcano, quam eandem ſententiam, conſtat, ſequutum fuiſſe, Ariſtotelem & *10. part. problematum, problemate 15. & 64.* & *2. Politico.* & Auicennam in libro de Diluuio, & quamuis Auerroes, hoc eſſe falſum, & impoſſibile, contra Auicennam, multis argumentis, oſtendat. Tamen, Petrus Pomponatius *2. apologia lib. cap. 7.* hoc totum, non ſolum concedit fieri poſſe, ex Ariſtotelis ſententia, verum etiam, multis rationibus, probat, Auerrois argumenta non concludere. Quare ſi confitetur, ex Ariſtotelis ſententia, poſſe, totam humanam ſpeciem, perire, & rurſus, cœli, & ſiderum calore, in magnis ipſorum coniunctionibus, ex terra generari, ergo neceſſe eſt, concedat, etiam poſita mundi æternitate, iuxta Ariſt. doctrinam, nôn fore, animas hominum infinitas licet hoc totum merum figmentum ſit. Et hæc, pro mei ingenij tenuitate grato animo, beneuolus Lector, accipiat. Quod ſi, plene, non ſatisfecerint, meminiſſe debet, me eſſe hominem, quinimmo, inter homines, minimum, & ab hominibus, humanas rationes, requirendas eſſe, & quamuis, dequibuſdam, enunciare aliquid, tentare, & de omnibus, & prætermittere nihil videbitur vtique, eſſe ſignum, aut multæ amentiæ aut multæ promptitudinis, vt Ariſtoteles dicebat, *2. de cælo tex. 34.* Non tamen, iuſtum eſt, omnes ſimiliter, increpare; ſed videre oportet, cauſam dicendi, quæ nam ſit, præterea, quo pacto, ſe habeat, in credendo, vtrum, humano modo, an validius. Certiores igitur neceſſitates, quando quis, fuerit aſſequtus, tunc gratiam habere oportet, inuenientibus. Nunc autem, id quod videtur, dicendum eſt, vt idem Ariſtoteles, eo pariter loco dixit. Hoc tamen eſt certum, nobis Chriſtianis qui credimus, mundum incepiſſe, & deſiturum eſſe, hoc argumentum, nullum negocium facere, vt bene S. Thomas dicebat *2. contra gentes cap. 81.* & hæc pro difficillimi huius argumenti ſolutione,

Soluuntur reliqua argumenta, ſimul cum præcedente allata. Caput XI.

POTERAT equidem, cæteris argumentis, ea reſponſio ſatisfeciſſe, quam ſecundo loco attulimus, quod ea, ſcilicet, quæ ad alium animi ſtatum pertinent, ad Philoſophum, non ſpectant; ſed alterius ſcientiæ, ſuperioris ordinis, opem requirunt, Tamen, vt Aduerſarijs ſit integre ſatisfactum, decreui, &

ipsis præcise, ac specialiter respondere. Erat aliud Pomponatij argumentum. Si anima, post mortem remanet, aut corpori iterum vnietur, aut non, vtrumque dicere, est absurdum. Ergo non remanet, probatur sequela, nam si nunquam reunietur corpori, tunc aptitudo, quam habet ad corpus, & potentia, sensitiua, ac vegetatiua, erunt semper otiosæ; aut iterum vnietur, & tunc, incidemus in fabulas Pytagoricas. Et quia Cardinalis Contarenus, in responsione, ad hoc argumentum, dixerat, non posse nos lumine naturali, alterutrum, ex propositis, quæsitis, certo scire; sed posse probabiliter, vtramque partem sustinere ex Arist. sententia, quemadmodum, & nos etiam, ante affirmauimus, propterea, contra hanc responsionem, obijciens Pomponatius *1. Apologia cap. 5.* Ita argumentatus fuit. Si hac de re, naturali lumine, homo certus esse non potest, tunc incertus erit, de suo fine, & ita erit deterior cæteris animalibus, quæ, in suo fine quiescunt, quod est, valde absurdum, probatur sequela maior, nam si quis dicat, hominem esse certum, de suo fine, quod scilicet, aliquando, si iuste vixerit, fruetur beatitudine, tunc arguitur, aut de hoc erit certus futurum esse, anima vnita existente corpori aut ipsa separata, neutrũ fieri potest, nam hominem perfecta frui felicitate, in hac vita, & anima, vnita existente, corpori, nemo dixerit, cum in hac vita, quilibet innumeris prematur calamitatibus, neque post mortem, illa poterit potiri, cum non sit vnita corpori, & non possit dici, perfecta fcilitas, quæ non est, totius; sed partis, tantum, vel vtrumque sequetur contradictorium, scilicet, quod certus erit, ita fore reuniendam, vt nunquam sit separanda, & ita fore separandã, vt numquam reunietur, aut semper erit dubius, & anceps de sua felicitate, & infelicitate, si enim coniuncta, est felix, non erit certus, de illa felicitate, quia separata, ipsam amittet, ac pariter, si separata, est felix, neque de ipsa, erit certus, quia coniuncta, eadem priuabitur, hoc autem auctoritate S. Augustini confirmauerat, qui *12. de ciuitate Dei*, contra aliquos Philosophos, huiusmodi etiam argumentatione, vsus fuerat, & idem incommodum, ex eorum sententia, deduxerat, his verbis. *Quomodo enim, vera beatitudo est, de cuius numquam æternitate cõfiditur, dum anima, venturam miseriam, aut imperitissime, in veritate, nescit, aut infelicissime, in beatitudine pertimescit*. Et ita, Petrus Pomponatius, primam Contareni responsionem, confutauerat, videlicet illã, qua dixerat, non esse nos certos, vtrum anima separata, iterum vnietur. Ad quæ dicimus, concludere totam ipsius argumentationem, suppositis principijs fidei, & ex vera Philosophia, non autem, lumine

natu-

naturali tantum, & ex Aristotelis Doctrina, si enim supponamus, animam esse vnam substantiam,& formam, quæ habeat, diuersas potentias, tum vegetatiuam, & sensitiuam, tum intellectiuam, & hāc, tamquam alteram partem essentialem, compositi, habere esse imperfectum extra corpus, nec posse frui, perfecta felicitate, separatam à corpore, vt supponit Pomponatius, tunc optime concludit argumentum, at vero talia sunt nota nobis, lumine supernaturali non autem lumine naturali, cum supponāt resurrectionem mortuorum, quæ est Articulus fidei, quod si quis dicat, nos etiam libro præcedente, & lumine naturali, & ex Arist. doctrina, demonstrasse animam rationalem, esse formam informantem, & ex consequenti, esse alteram partem essentialem compositi. Ad hoc dicimus, nos statuisse quidem, & probasse tali pacto, animum nostrum, esse formam informantem, itaut det esse substantiale composito; sed non secundum omnes conditiones,quas statuunt Sacri Theologi, quia naturalis Philosophia, cum sit inferioris ordinis, non potest pertingere, ad omnia ea, quæ docet Theologia,Sacra autem Theologia docet,quod anima rationalis, quāuis separata, à corpore existat,tamen nō habet perfectū statū, quia semper cupit, vniri corpori, & esse coniuncta, cū corpore, tamquam sine ipso integre,non posit esse beata, quod non docuerūt, gentiles Philosophi; sed Beatus Apostolus Paulus, *2.ad Corinthios cap.5.* inquiens *nam*, & *qui sumus, in hoc tabernaculo, ingemiscimus, grauati,eo quod nolumus expoliari; sed super vestiri, vt absorbeatur, quod mortale est, à vita*, quæ verba exponens S. Ioannes Chrysostomus, inquit, hoc velle,Apostolum significare, scilicet, quod propterea ingemiscimus, dum sumus, in hoc tabernaculo, hoc est mortali corpore, illud deponere, ab ipso grauati,non quod absolute, velimus à corpore liberari, nemo enim sine mœrore,ipsum deponit,quare, neque ego hæc dico, ait Apostolus, quod propter hoc ingemiscimus,vt illud deponamus; sed vt super induamur,hoc idem corpus,in incorruptionē,etenim hoc est,quo in corpore, grauamur, non quod corpus; sed quod corruptibile,& passibile corpus circumferimus, hoc scilicet est, quod nobis dolorem affert;verum vita futura corruptionem absumit, & aufert,corruptionem inquam,non corpus,hæc Diuus Paulus, & Chrysostomus, ex quibus patet, nos ex fide cognoscere, quod anima appetit, vniri corpori, neque poterit semper esse à corpore separata, vt sit perfecte felix,non autem lumine naturali tantum, aut ex principijs Aristotelis;quamuis enim, ex principijs Aristotelis, habeatur intellectum dare esse corpori, & esse formam informantem, quatenus, est pars animæ, quæ

informat corpus, tamen non habetur, quod talis intellectus, separatus existens, necessario reunietur, cum in suo esse, non dependeat à corpore, & habeat, operationem, sine corpore, scilicet, intelligere, quæ est perfectissima, eius operatio, vt sepius ostendimus, quod si, *10. Ethicorum*, dixit Philosophus, perfectam hominis felicitatem, in hac vita, esse intelligere, & *12. Metaphysic.* esse eandem operationem, quæ Deo quidem, peremnis est, nobis vero, in hac vita exiguo tempore perdurat. Quomodo, non putabimus, eum dicturum fuisse, felicitatem perfectam, fore animis, à corpore separatis, cum præsertim, primo de anima, non improbet illorum sententiam, qui dicebant, melius esse, intellectui, esse separatum, à corpore, quam, cum corpore. Concludit igitur argumentum Pomponatij, veluti etiã concludit illud, S. Augustini, ex vera Philosophia, & supposito principio fidei, non autem, ex sententia Aristotelis, de qua disputatur. Neque propterea, quod dicimus ex Arist. sententia animum, posse esse, perfecte felicẽ, etiam si corpori iterum non vniatur, negamus posse probabiliter sustineri, ex eiusdem sententia, eius reunionem nam & si, priuabitur illa felicitate contemplatiua ad tempus, tamen acquiret perfectionem, ex alijs operationibus, quas exercet in corpore, vt intellectus practici, & principij motiui, & deseruiet ordini vniuersi, ac summo rerum omnium auctori, quod felicitas est, & dum corpori vnitur, hominem constituit, qui omnium, quæ infra cœlum sunt, est nobilissimus, & vt Arist. ipse dixit *2. Physic. tex. 24.* est quodammodo, cunctorum finis. Quod vero Pomponatius deducebat, si dicamus animum separatum, numquam amplius corpori vniri, tunc dicere oportebit vegetalem, & sensitiuam, frustratioras, fore, quia semper vacabunt ab opere. Iam ante solutum fuit, aut enim diceret, peripateticus, ipsas nõ remanere, sed solum intellectum, aut si remanent, quod verum est, secundum ipsarum radicem, & fundamentum, non sequitur esse frustra, quia, & si in posterum vacabunt, tamquam functæ, officio suo, tamen ante non vacauerunt; sed fuerunt, ad actum redactæ, neque si iterum vnientur, illa sequentur absurda, quæ ante dicebamus Pomponatium deduxisse, non enim, talis reunio, dicetur resurrectio, vt ante monstrauimus, neque necesse est, animum separatum, statim, vniri corpori, ac non posse, vnum hominem mori, nisi alius statim nascatur, cum animus tamquam forma separabilis, aptus sit, aliquo tempore, esse in corpore, & aliquo alio, extra corpus, neq; esset impossibile, etiam si statim, oporteret vniri, occiso aliquo exercitu, in vna mundi plaga, in alia æquiualentes homines generari vel

etiam

etiam in toto mundo, cum generatio, & corruptio, semper fiant, & tamquam in fluuio fluentibus aquæ partibus, nouæ semper succedãt, neque assignare necesse est certa corpora, Gallorum vel Hispanorum, fœminarum, vel masculorũ, quibus iterum vnietur, quemadmodum neque in generatione necesse est, assignare vnam partem potius, quam aliam materiæ, quæ actuetur à forma; sed indifferenter quælibet forma potest quamlibet partem primæ materiæ occupare, antequam agens certas dispositiones producat, pro certis formis. Ita etiam dicendum erit de regione, quod non magis in Italia, quam in Germania; sed vbicumque homo, & Sol generauerint corpus aliquod, aptum animo humano, illud animus quilibet poterit informare, & potissimum intellectus, qui non est actus corporis, nisi vt pars animæ, & cum qualibet anima, potest quodlibet humanum corpus, informare. Quæ omnia, quamuis falsa sint, si vere velimus philosophari, tamen poterit, peripateticus aliquis sine incommodo Pomponatio respondere. Erat aliud argumentum, si anima post separationem, manet profecto, cum non sit dicendum, ipsam feriari, intelliget, non cum phantasmatibus, quia phantasia iam perijt, ergo sine. Alium igitur separata habebit operandi modum, ergo alium modum essendi, non ergo eadem erit anima, quæ erat coniuncta. Huic egregie respondit Contarenus, libro primo circa medium, & inquit. Diuersum modum operandi essentialiter sumptum arguere, diuersum essendi modum, in rebus eodem modo se habentibus. At vero diuersũ operandi modum, accidentaliter acceptum, non arguere diuersum modum essendi, & maxime in rebus diuerso modo se habentibus. Vt verbi gratia. Natura diuersum habet modum operandi, in elementis extra suum locum existentibus, & in proprio loco, nam terræ, si fuerit extra centrum, erit principium grauitandi, si autem in centro, quiescendi, quies autem, & motus non solum sunt diuersæ operationes; sed contrariæ, & tamen eadem est natura, neque terra habet diuersam essentiam, mota, & quiescens. Ita etiam Embrio, dum est in vtero, habet diuersam operationem vegetandi ab ea, quam habet extra, nam in vtero sumit alimentum per vmbilicum, nec vtitur, proprijs organis, extra autem nutritur per os, & proprijs vtitur organis, & tamen non habet diuersam essentiam. Hoc etiam de nostro intellectu, dicendum est, nam quoad eius operationem essentialem, quæ est intelligere, per aliquam speciem, semper habet eundem modum operandi, quia tam coniunctus, quam separatus intelligit per speciem, & ita semper habet eandem essentiam, quantum vero, ad id,

quod

quod accidentale est eius operationi, scilicet accipere speciem à phantasmatibus, vel aliunde, diuerso modo se habens, diuersam habet operationem, coniunctus videlicet, & separatus, quomodo autem separatus intelliget, vtrum se ipsum intuendo, vel alias separatas mentes, Philosophus naturalis non percipit, vt dictum est. Aliud quoque argumentum, quod affert Pomponatius, valide confirmat sententiam nostram. Inquit enim exinde probari, quod lumine naturali, non possit cognosci immortalitas animæ nostræ. Quia omnes opiniones, quæ statuerunt animam immortalem, vt Homeri, Hesiodi, Pytagoræ, Platonis, Virgilij, & aliorum sunt fabulosæ, & falsæ, & impossibiles. Ex hoc autem colligitur, verum esse, quod dicebamus, lumine naturali posse à nobis cognosci, quod anima sit immortalis, omnes enim prædicti hoc, lumine naturali cognouerunt, & in hoc eorum opinio, non fuit fabulosa, aut falsa, quinimmo verissima; sed reliqua, quæ ad hanc veritatem consequuntur, non possunt, nisi lumine fidei, cognosci. Quod, cum prædicti Philosophi, & Poetæ non habuerint, in fabulas, & absurdissima figmenta inciderunt. Et hoc est, quod Arnobius, contra Philosophos gentiles affert, quia etsi humana sapientia, hanc veritatem, cognoscebat, nostrum scilicet animum, esse immortalem, tamen lumine Christianæ fidei carentes, in maxima mala incidebant. Quomodo enim, animus indissolubilis, & immortalis existens, à corpore separatus, pœnas & tormenta, poterit pertimescere? Aut quomodo iudicem sustinebit, si æqua cum iudice est immortalitate munitus? Sola autem Christiana pietas docet omnia Diuinæ Maiestatis Imperio obedire, & corpora, iubente Deo, in incorporea, & indissolubilia, agere posse, quemadmodum, & vim suam, quam alias efficacissimam habere, sua natura consuerunt suspendere, ac detinere; & ita Petri Pomponatij argumentis, pro mei ingenij tenuitate, sit satisfactum, ad laudem, & gloriam Omnipotentis Dei, & Beatissimæ Virginis eius Matris, meæ tutelaris.

Asse-

Afferuntur argumenta, ex Aristotelis auctoritate desumpta, & ipsis respondetur. Caput XII.

ELIQVVM erit nunc ijs Aristotelis locis respondere, quæ ab aduersarijs afferuntur, quorum aliquibus, etsi ante etiam responderimus, tamen & iterum conabimur satisfacere. Est autem primus, & vulgatissimus locus apud Aristotelem 1. *de anima cap.* 1 *par.* 12. & 13. vbi cum dubitasset, an passiones animæ omnes essent communes corpori, vel aliqua esset ipsius animæ propria, tandem *partic.* 12. inquit. *Videtur autem plurimarum nullam sine corpore pati, neque agere, vt irasci confidere, desiderare, omnino sentire, maxime autem assimilatur proprio ipsum intelligere; si autem, & hoc imaginatio quadam, aut non sine imaginatione, non contingit vtique hoc sine corpore esse. & partic. sequenti* subdit. *Si igitur est aliqua animæ operationum propria, continget vtique ipsam separari; si vero nulla est, propria ipsius, non vtique erit separabilis.* At vero intellectum humanum non sine imaginatiua esse, nec vllam esse ipsius, propriam operationem *3. de anima part. 39.* idem Arist. expresse docuit, cum dixit, *& ob hoc, qui non sentit aliquid, nihil vtique addiscet, vel intelliget, & cum speculatur, necesse est simul cum phantasmate speculari.* Ergo, humanus intellectus inseparabilis est, nec sine corpore potest esse. Huic argumento vt dictum est, iam ante sæpius satisfecimus, & præcipue in hoc libro, cum aduersariorum argumenta, ex operatione intellectus, deducta soluimus. Possemus etiam, & nunc multa alia afferre; sed vnica tantum contenti erimus solutione, quam ipsemet attulit Pomponatius, & ex ipsismet Arist. verbis eodem loco deprompsit. Vt autem plene intelligatur, supponere oportet; quod multis probat, & declarat Pomponatius 1. *lib. apologiæ cap. 8.* post responsionem ad solutiones argumentorum; multas scilicet propositiones per se, hoc est absolute, & simpliciter sumptas esse necessarias, quæ tamen per accidens, siue secundũ quid acceptæ, sunt impossibiles, vt verbi gratia, vt hæ propositiones, continuũ est diuisibile ad infinita, omnis motus est continuus; motus est velocitabilis, & tardabilis in infinitum; omnes hæ propositiones per se, & absolute sumptæ, sunt necessariæ, vt Arist. docuit *6. Physic.* quæ tamen secundum quid acceptæ, & per accidens, sunt impossibiles,

biles,probat enim Arist. *8. Physicorum*, nullum continuum quatenus est in materia Physica, posse diuidi in infinitum,cum quælibet res Physisica sit determinata, secundum maximum, & minimum, & nullum motum posse in infinitum reddi velociorem, aut tardiorem; ob eamdem rationem; iuxta hanc similitudinem, inquit Pomponatius, potest intellectus humanus per se,& quatenus intellectus,esse seiunctus à corpore,siue potest præcedere,& subsequi corpus, cum nullus intellectus indigeat corpore, vt subiecto; at vero,secundum accidens,& quatenus humanus est,non potest seiungi à corpore; siue non potest, præcedere, aut subsequi corpus. Hæc autem sunt præcisa Pomponatij verba: *Dicimus itaque intellectum, & posse præcedere, & posse subsequi corpus, loquendo de intellectu per se, cum enim nullus intellectus indigeat corpore, vt subiecto, non sibi repugnat, qua intellectus est,& præcedere, & subsequi, veluti omnis motus, qua motus est, potest in infinitum velocitari, & tardari, vt 6. Physic. dicitur; At qua humanus, neque potest præcedere, neque subsequi, cum simul sit, & non sit cum corpore.* Hæc Pomponatius; quibus præsuppositis dicimus, validas esse Aristotelis consequentias,tum primam, *Si intelligere est imaginatio quædam, aut non sine imaginatione, non continget vtique sine corpore esse*; tum secundam, *Si est aliqua animæ operationum, aut passionum propria, continget vtique ipsam separari; si vero nulla est propria ipsius, non vtique erit separabilis*. Sed dicimus esse validas, de intellectu, secundum accidens; non autem per se,& absolute sumpto, & propterea Aristotelem in vtraque fuisse vsum, verbo, contingit: intellectui enim, quatenus intellectus est, non competit esse separabile; sed separatum, vt ipsemet Pomponatius confessus fuit, at illi, hoc competit quatenus est pars animæ, siue quatenus est coniunctus sensui, & ita per accidens. Quapropter bene concludit Philosophus,quod si intelligere est phantasia, aut non sine phantasia,non continget ipsum sine corpore esse; etsi animæ operationum, aut passionum aliqua est propria, continget ipsam separari. Si vero nulla est propria, non erit separabilis; non tamen sequitur ipsam necessario esse separabilem, aut inseparabilem; sed continget separari, & non separari,subdit autem exemplum Aristot. Veluti enim recto,multa accidunt, nam recto, inquantum rectum competit tãgere sphæram in puncto; sed tamen actu non tanget, quia rectum semper est in materia, & corpore aliquo sensibili, & ita non possumus absolute, & necessario dicere, quod recto competit, aut non competit tangere sphæram in puncto; sed quod illi contingit vtrumque,nam recto,inquantum rectum,competit tangere sphæram in puncto; inquantum vero rectum semper cum corpore

quodam

quodam est, ita non competit. Ita ex eo, quod intelligere, non est sine phantasia, non sequitur necessario, quod intellectus, non sit separabilis, à corpore, nam quatenus intellectus, est separabilis, cum in eius operatione, non communicet actio corporis vt *2. de generat. animal.* dixit, quatenus vero, est pars animæ, & coniunctus corpori, eatenus est inseparabilis, cum saltim obiectiue, pendeat à phantasia, quia autem, hoc illi secundum quid, & per accidens contingit, non potest eius inseparabilitatem, necessario arguere. Hoc totum vidit Pomponatius, *lib. 1. Apologia cap. 6.* post responsionem, ad solutiones argumentorum, & probauit hanc nostram expositionem, tamquam etiam allatam, à Themistio; sed vt sui moris erat, conatus fuit corrumpere. Deducit enim, ex prædicto exemplo, pro sua sententia, mortalitatem & inquit, ex hoc, ostendisse Philosophum, nostrum intellectum, siue animum, non esse separabilem à corpore, re; sed ratione tantum, veluti enim, rectum, inquantum rectum, est separabile, tantum ratione non autem re, ita intellectus noster, vt intellectus, separabilis est, ratione scilicet, vt autem humanus, & re ipsa, non est separabilis. Talia autem sunt ipsius verba. *Quod autem vlterius dicit de exemplo, videlicet, quod ita erit de anima veluti de recto perfecto, sequitur quadratissime, ad expositionem nostram, namque si humanus intellectus inseparabilis est, à materia secundum rem, verum qua intellectus separari potest, quoniam intellectus, intelligentiarum, est separabilis. Tunc itaque ita erit, de intellectu humano, veluti de recto, quoniam sicuti, secundum rem, rectum non separatur à materia sensibili; sed solum intellectu, sic, & humanus intellectus, quemadmodum dictum est. Hanc autem expositionem, posuit Themistius, verum ad omnes operationes animæ, hoc accommodauit, quod iudicio meo, est aliqualiter dubium, cum cæteræ operationes ab intellectu, & voluntate, includant materiam sensibilem, à qua operationes ipsæ absolui non possunt. non sic autem est de intelligere, & velle, veluti, manifestum est; quare mihi videtur, quod illud dictum restringendum sit, ad animam intellectiuam, & non ampliandum, ad omnes animas. Posset, & dici, quod si intellectus humanus in intelligendo, non est phantasia, verum indiget phantasia, tunc partim erit separatus, & partim coniunctus, veluti Mathematica, quoniam secundum rationem separantur, non autem secundum rem. Prima tamen expositio, est clarior.* Ita Pomponatius verum Aristotelis sensum, corrumpere conatus fuit; sed frustra, nam si putasset Aristoteles, intellectum humanum, esse inseparabilem re à materia, non assimilasset, eum recto, quia tunc, intellectus, cum sit forma Physica, non potuisset, dici abstractus ratione, vt est rectum, quod est forma Mathe-

matica,

matica, & male ipse inquit, in secunda responsione, quod intellectus, potest dici, separabilis, ratione, re, autem inseparabilis, hoc enim non potest dici, de formis Physicis, quæ sunt sicut simum, & non sicut, rectum. Quod si intellectus, est separabilis, secundum rationem, est etiam separabilis, secundum rem, res enim ita se habent, ad esse, quemadmodum, ad cognosci, nec obstant Mathematica, cum longe diuersa sit ratio; Mathematica enim, cum sint formæ accidentales, quamuis, ratione sint separabiles, re non possunt esse separabiles, at intellectus non est accidentalis forma; sed substantialis. Ad auctoritatem ergo dicitur, quod ex eo loco, non colligitur intellectum, per se esse inseparabilem; sed per accidens tantum, scilicet, quatenus est in corpore, & est coniunctus, cum sensu, nec potest, sine sensu, intelligere, atque ita intellectus, est inseparabilis, siue anima intellectiua, ratione potentiarum sentiendi, quæ non possunt esse sine corpore. Quare ad argumentum, si intelligere, est phantasia, aut non sine phantasia, non continget, ipsum separari. Transeat maior; sed intelligere, non est sine phantasia, quia oportet, intelligentem, cum phantasmate, speculari. Respondeo ad hanc minorem, quod hoc, non est verum simpliciter, de intellectu; sed de intellectu, quatenus est, coniunctus cum sensu, hoc est cum potentijs organicis. Ergo, non est verum simpliciter, & per se, quod intellectus est inseparabilis: sed secundum accidens, & quatenus sensui, qui corruptibilis est, coniungitur. Hoc autem ex diametro, est contra sententiam Pomponatij, qui animum humanum, statuit esse per se corruptibilem, & per accidens incorruptibilem.

Secundus locus est apud *Arist. 3. de anima tex. 20.* vbi cum sermonem habuisset de intellectu agente, subdit. *Separatus autem est. solum hoc quod quidem est, & hoc solum immortale est, & perpetuum. Non reminiscimur autem, quia hoc quidem impassibile est, passiuus vero intellectus corruptibilis est, & sine hoc nihil intelligit.* Ex hoc loco colligit Pomponatius mortalitatem, non quia dixit intellectum passiuum, corruptibilem esse in hoc enim, cum omnibus fere expositoribus, tum Græcis, tum Latinis, tum Arabibus, & ipse, consentit, Aristotelem, passiuum intellectum, appellasse imaginatiuam; sed ex duplici alio capite; primo, quia dixit solum intellectum agentem, esse separatum, immortalem, & perpetuum. Ergo intellectum potentiæ, non putauit, esse talem, secundo quia dixit, sine immaginatiua, animam, nihil intelligere, ac propterea, non reminisci, non enim posset remanere eius substantia otiosa. Huic auctoritati, quamuis varias responsiones, accomodare pos-

possem tamen illa vtar, quam ipsemet, Pomponatius, attulit *1.lib. apologiae cap.6.* Concedit autem Primo, vtrumque intellectum, tum agentem, tum possibilem, esse immortalem, & rationem affert, quare etiã possibilis intellectus, sit immortalis, nempe, quia, nullius corporis, est actus, quatenus intellectus, neque in suo opere, indiget organo, vt subiecto; verum, quia hic intellectus, coiunctus est cum sensu & nihil intelligit, sine phantasia, propterea, secundum quid, est mortalis, nempe, ratione phantasiæ, quæ corrumpitur; corrupto corpore, at vero intellectus agens, vere est immortalis, quia semper actu intelligit, & eius operatio non est in potentia, ac propterea Aristoteles, solum intellectum agentem, separatum, & immortalem dixit. Sunt autem hæc præcisa Pomponatij verba. *Quapropter dicendum est, cum Aristoteles ostendisset, vtrumque intellectum, videlicet tam agentem, quam possibilem esse immortalem, vt ex textibus præcedentibus, est manifestum, ibi vult ponere differentiam, inter vtrumque intellectum, quoad immortalitatem, quoniam solus agens, vere immortalis, & separabilis est. At possibilis, non vere; sed tantum secundum quid; agens namque intellectus, vere immortalis est, quoniam semper actu est, & est sua scientia, quare & actionem, & esse habet perpetua; possibilis autem intellectus, cum nullius corporis, videatur esse actus, qua intellectus est, neque in suo opere indiget organo, vt subiecto; videtur etiam esse immortalis, vnde & post mortem, videtur posse reminisci, extendendo nomen reminiscentiæ ad intellectionem præteritorum; hoc autem non videtur quare respondens Aristot. dicit, quod agens intellectus, vere est immortalis, at hic possibilis non vere, quoniam sic possibilis intellectus, nihil intelligit, sine passiuo, qui est virtus sensitiua, dictum est namque in text. 15. secundi de anima, intellectiuum in mortalibus, non posse separari à sensitiuo, quare sine eo, nihil anima intelligit, neque vniuersaliter, neque particulariter; quare corrupto passiuo, nihil possibilis intelliget, & sic nihil operabitur, quare, neque erit. quandoquidem impossibile est, aliquid esse sine opere, vnde & 66. tex. primi, de anima dicitur, intelligere, & considerare marcescunt, quodam interius corrupto: Ipsum autem in se, non corrumpitur, scilicet, per se, quoniam possibilis Intellectus per accidens corrumpitur, quia non qua intellectus; sed qua sensui coniunctus, non itaque est irrationabilis dubitatio; immo maxime necessaria, neque de capti sumus, ex ignorantia terminorum, non distinguentes, inter passiuum, & possibilem, veluti nobis positio adscribit, nusquam enim, inuenies me talia dixisse, hæc autem expositio, adeo litteræ est consonans, vt in nullo Aristotelis verba extorqueantur, eiusque sensus manifestetur.* Laudamus igitur, & nos atque accipimus hanc Pomponatij expositionem, non enim dicitur solus intellectus agens æternus, eo quia intellectus potentia non sit

æter-

æternus, vtrumque enim paulo ante Arist. dixerat æternum, cum dixerat, *honoraailius enim semper, est agens patiente, & principium materia.* Sed quia intellectus agens, cum non sit coniunctus cum sensu, & accipiatur penes eius substantiam, ac partem nobiliorem, quæ non respicit corpus, vere, & absolute, est immortalis. Intellectus vero potentia, mortalis est, non quia eius substantia sit corruptibilis. Ita enim impassibilis est, vt dixit etiam *1. de anima text. 65.* Sed quia aliud, quid, interius cui copulatus est, nempe, imaginatiua, corrumpitur, atque ita, etiam intellectus potentia, per se, & secundum sui substantiam, est incorruptibilis, per accidens vero, & ratione phantasiæ, est corruptibilis, vt vero hoc melius pateat; ad memoriam, reuocanda sunt, quæ initio huius libri, demonstrauimus, scilicet intellectum, agentem, & potentia, esse vnam, & eandem substantiam, simplicem, & immortalem, & secundum præstantiorem sui facultatem, & vt Albertus inquit, secundum superiorem, sui partem, qua separatis mentibus est affinis; dici agentem, secundum vero inferiorem sui partem, & potentiam, qua iungitur corpori, & est pars animæ, dici potentia, atque ita, vt est agens, vere dicitur immortalis, & separatus, quia non respicit corpus, vt autem est potentia, & coniungitur, corpori, ita dicitur quodammodo caducus, quia eius operatio, marcescit, corrupto intellectu passiuo, hoc est phantasia, sine qua, nihil intelligit, dũ est in corpore; sed non sequitur, quod quatenus intellectus agens, nihil intelligat, siue quatenus intellectus est, non enim corrupta phantasia, intellectus potentia abit in nihilum; sed tantum desinit, esse potentia, quod ante erat, dum fuerat, coniunctus corpori, quod optime expressit Simplicius, in expositione, huius loci, talibus verbis. *sed dubitare posset, aliquis quomodo cum, & ille, intellectus sit, corrumpitur, si vel ille, immaterialis est, statutum namque fuit omnem intellectum, sine materia esse, & ea quidem ratione quoque, omnem quidem intellectum, intelligibilem esse, at non econuerso, immaterialem formam quæ sit intelligibilis, intellectum esse, an passibilis, intellectus materialis erat, & potestate, & hoc ipsum, passibilis, & imperfectus, intellectus, id totum existens, quatenus passibilis sit, & iccirco etiam, corruptibilis est quatenus passibilis existit. Immaterialis autem fit, & actu intellectus, & intelligibilis, in contactu, & complicatione, cum efficiente facto, perfecte autem immaterialis, & perfectus fit intellectus in recursu in efficientem, ipsum, facto, adeo, vt possibilis intellectus corruptio, sit, non recessus ille in non ens; sed contractio in id quod, præstantiori modo est, cum animata illa, separata substantia, in se ipsam, quoque, illam reuocet quæ ad extra prouenit, quæ nõ amplius prouenit, sed in ipso manente, tamquam in causa stat. passibilis igitur, intellectus, quatenus, passibilis,*

sibilis, esse corruptibilis. Ad hoc pariter referendum est, quod Aristoteles dixit libello de longitudine, & breuitate vitæ *cap. 3. Corruptis animalibus, corrumpuntur sanitas, & scientia*, marcescit enim ac deficit intelligere alio quodam interius corrupto, scilicet imaginatiua. Affert etiam Portius *cap. 7.* libri de mente humana, auctoritatem Arist. *part. 30. problematum problemate 5.* quod iuxta propria verba, hoc loco transcribere non libuit, tum quia nimis prolixa sunt, tum etiam quia alias ante eadem attulimus; ex dicta autem auctoritate, Portius quatuor colligit aduersus immortalitatem. Primum, quod intellectus sit nobis à natura inditus, siue tributus, & sit veluti instrumentum animæ. Secundum vero, quod lædatur, vt & aliæ animæ facultates. Tertium, quod cum nobis inditur, siue in nobis incipit, non est perfectus; sed imperfectus, & in potentia, ac veluti tabula agrapha. Quartum, quod vix in senio perficitur, & talis perfectio exiguo tempore durat, vt *12. Metaphysic.* dixit. A quibus omnibus possem vtrique vnica responsione, me expedire dicens, libros illos esse exotericos, in quibus Arist. cõsueuit potius ex aliorum sententia, quam ex propria loqui. Tamen speciatim singulis respondebimus, & Primo ad primum dicimus, quod non sequitur, intellectus est nobis à natura inditus; Ergo est mortalis, potest enim intellectus, quamuis extrinsecus adueniens, dici à natura datus, cum ex præscripto, & ordine naturæ nobis adueniat; natura primum ex semine corpus generante, ac requisitis organis, certas animæ facultates vegetatiuæ, ac sensitiuæ, quæ ad vltimam aduenientis intellectus perfectionem requiruntur, statutis temporum curriculis tribuente, quemadmodum *2. de generat. animalium cap. 3.* Arist. docuit. Ita vt bene alibi dixerit, quod homo, & Sol generãt hominem, atque ita nullum fuit absurdum dicere, intellectum natura datum, quamuis extrinsecus aduenientem, & immortalem. Ad alterum vero iam toties responsum fuit cũ Aristotele non lædi substantiam intellectus, cum impassibilis sit; sed eius operationem, ratione phantasiæ, quemadmodum in ebrietatibus, & morbis, vt *1. de anima tex. 65.* dixerat. Ad Tertium vero, & ad Quartum dicitur, intellectum cum nobis tribuitur, esse potentia, & imperfectum, non quatenus intellectus est; sed quatenus est pars animæ, quia enim in corpore incipit habere nouum esse, incipit habere nouum operandi modum, quare incipiens esse in corpore, incipit operari, cum corpore, & ita cum sit illi necesse accipere cognitionem à sensibus, necesse erit tempore progrediente perfici, quod ibidem Arist. docet, & in senio hoc fieri, & breui tempore perdurare. Hac etiam de causa Arist. *8. de histor. animal. cap. 1.* dixit. *Constat hoc ita esse plane argumento puerilis ætatis,*

tis, in qua futurorum habituum, quasi vestigia, & semina videris, & tamen nihil per id tempus animam hominis differre à belluarum anima prope dixerim. vbi animaduertendum est, non dixisse Arist. quod anima hominis, à belluarum anima in pueris non differt; sed potius contrarium; subiungit enim illa verba, *prope dixerim*, quæ inducunt diuersitatem; quapropter valde miratus sum, Portium hæc verba pro sua sententia afferre. Deducit etiam eodem capite Portius, ex eo quod Arist. dixit libello de Iuuentute, & Senectute, & de communi animalium motu, *cap. vltimo*, animam in corde esse tamquam in propria sede, intellectum esse ad corruptionem cordis corruptibilem; verum quia videbat Aristotelem reclamantem, *1. de anima cap. vltimo*, vbi dixerat, neque fingi quidem posse partem aliquam corporis, in qua sit intellectus. Illum per quandam concomitantiam, vt dicunt; siue per quamdam consequutionem in corde esse; probare conatus est, tali pacto. Anima sensitiua in corde est; sed intellectiuum, sine sensitiuo non potest esse in mortalibus, vt *Aristot. 2. de anima text. 15.* dixit: Ergo, intellectiuum in corde est. Totum hoc eius argumentum alias valide confutauimus, in primo libro; sed nunc satis est dicere ad auctoritatem Arist. vbi inquit, intellectiuum non posse esse sine sensitiuo. Ita Arist. hoc dixisse, vt paulo post *tex. 21.* dixerit, intellectum aliud animæ genus esse, & hoc separari tamquam perpetuum à corruptibili atque ita quamuis intellectus, vt est forma corporis, illud sine sensu informare non possit, tamen non impeditur, quin secundum sui substantiam à sensu separabilis sit, cum sit alterius generis, & separari possit, tamquam perpetuum, à corruptibili; falsa igitur est consequentia, sensus est in corde; Ergo intellectus, qui non informat hominem sine sensu, est in corde, quinimmo si esset in corde, necessario ipso vteretur vt organo, quod omnino Arist. negat, & hæc ad auctoritates Arist. quæ ab aduersarijs afferri solent, sint satis dicta.

Argumenta recensentur, quibus Galenus, Plinius, & Lucretius animorum immortalitatem oppugnarunt, & confutantur. Caput XIII.

RESPONDIMVS hucusque argumentis illis, quæ peripateticorum aliqui ex Aristotelis dogmatibus, contra immortalitatē afferre consueuerunt, nunc ad maiorem doctrinam etiam illis, quæ ab alijs allata sunt, erit opera pretium.

tium satisfacere. Afferuntur autem hæc partim à Galeno, partim à Plinio, & partim à Lucretio Epicuri discipulo, ac Sectatore; sunt autem Galeni argumenta, potissimum duo, vnum ab actione læsa, alterum vero à moribus, & passionibus animi. Primum affert *lib* 2. de locis affectis *cap. vltimo.* alterum vero toto libello, quod animi mores sequuntur corporis temperaturam. Inquit vero 2. de locis affectis, cum læditur propria aliqua operatio partis animæ principis, hoc est intellectiuæ, siue rationalis, tunc indicium est, ipsam affici, ac laborare, propriam autem dicit operationem, in qua nullo organo vtitur, qualis est cogitare, reminisci, existimare, eligere, dũ enim anima, alias suas operationes exercet, quæ non sunt propriæ, organis vtitur, vt cum videt oculis, cum loquitur lingua, & sic de singulis; at vero dum cogitat, aut eligit, nulla vtitur parte corporis. Si igitur aliqua talis eius operatio læditur, necessario & ipsa eius substantia læditur, aut enim forma corporis est, qua tales compositum exercet opeoperationes, & ita, cum sit inseparabilis à corpore, necesse est vt affecto corpore, afficiatur. Aut, in corpore est, vt aliquis, in domicilio, & ita, affecto corpore, non læderetur. Sed certum est, læso corpore, ipsam lædi; vt experientia mõstrat, compresso enim cerebro, sensus, siue cognitio aboletur, & eodem inflammato, fit delirium, & alienatio mentis, & percusso cerebro, & alijs quibusdam affectibus vexato, mentis stupor, inducitur. Ergo, non est dicendum, ipsam, esse in corpore, vt nos, in domicilio; sed vt formam, & actum, inseparabilem. Hoc idem, attestari, inquit, remedia, quibus corpori applicitis, mens restituitur, & communem hominum sententiam, qui in huiusmodi affectibus capiti remedia applicanda, censent. Alterum vero argumentum est, eo quod animi mores sequuntur corporis temperaturam, etiam, educatione, & multis alijs repugnantibus, vt experientia docet. Ergo, dicendum est, animum, aut esse temperaturam, aut formam à corpore inseparabilem, quæ sequitur temperaturam. Hæc argumenta, memini me, præcedente libro, fusius proposuisse, & impugnasse, cum Galeni sententiam recitarem, propterea satis mihi nunc fuerit, breuiter, eadem repetere, & confutare. Dictum etiam iam ante fuit & nunc iterum est repetendum, Galenum vt Medicum; & Artificem sensatum, confundere, cum principe animæ parte, etiam sentientis, aliquas facultates; diuidit enim principem vim, in imaginatiuam, discursiuam, & memoratiuam, cum tamen, imaginatiua, & memoratiua, ad sensitiuam pertineant, non ad principem, & hinc factum est, vt ipse paralogizet, à læsione imagina-

tiuæ, ad læsionem, substantiæ intellectiuæ, cum tamen scire debuisset, etiam si lædatur actio intelligendi, hoc non arguere læsionem intellectus; sed imaginatiuæ, quæ cum intellectu copulata est, &, qua, intellectus vtitur, dum est in corpore, vt sæpius cum Arist. *1. de anima tex 65.* diximus, Alterum quoque argumentum, non minimam fallaciam continet, arguit enim, ab actionibus coniuncti ad substantiam ipsius animæ, ex eo enim, quia biliosa temperatura præditi, sunt iracundi, malencholici vero sunt inuidi, & auari, atrabilarij autem vafri, & insidiatores, arguit animam sequi temperaturam, cũ hoc non ex talibus, quæ sunt communes passiones animo, & corpori, & propterea communes, etiam brutis; sed ex proprijs debebat arguere, tales autem sunt, intelligere, & velle, quæ non sequũtur corporis temperaturam, vt patet, in continentibus, & temperatis; qui non solum non sequuntur temperaturæ propensiones, verum etiam illas compescunt, & edomant, vt fuse præcedente libro monstrauimus contra Galenum. Ac propterea, quamuis rei veritate, Galenus existimaret, animum esse mortalem, tamen non est ausus certo pronunciare, ipsum mortalem; sed in hoc se dubium profitetur *3. cap.* libri, quod animi mores sequantur corporis temperaturam. Miror autem vehementer, qua nam ratione, Galenus, vir doctissimus, qui totam, & Platonis, & Aristotelis Doctrinam, apprime callebat, non legerit, aut non aduerterit, apud vtrumque, solutionem eius difficultatis, qua se maxime torqueri, ipsamq; postulaturum à Platone, si viueret, nec vnquam, ab aliquo, ex Platonicis potuisse accipere, ibidem dicit. Est autem, difficultas. Si anima, non est forma corporis; sed in ipso est, vt nos in domicilio, ita vt non afficiatur, affecto corpore, vnde fit quod refrigerato corpore, ab epota, cicuta, aut ipso eodem; æstu febris, accenso, aut cerebro inflammato, migrat à corpore, nec amplius in eo permanet.

Respõderat, iã huic, Plato, in Phædone, siue Socrates, apud Platonẽ, dicens, animum esse corpori inclusum, tamquam carceri, & eius sensibus, atque cupiditatibus, tamquam quibusdam vinculis, detineri; soluto autem corpore, tamquam liberum, & è custodia eductum, migrare, atque ita mortem sequi ad corruptionem corporis, non autem, ad dissolutionem, aut affectionem animæ, vt dicebat Galenus. Sed melius Aristoteles, huius quæsiti causam assignat, dicens: intellectum, dum est in corpore mortali, non posse esse; sine vegetatiuo, & sensitiuo, cum autem talia, coruptibilia sint ad corruptionem corporis, necesse est, & ipsis corruptis, cum corpore, animam separari,

ri, non igitur oportet, animam simul pati, cum corpore, in febre, aut alijs corrumpentibus morbis; sed ipsa impassibilis existens, corrupto corpore separabitur. Non solum autem Galenus (vir certe magnus) videns, suorum argumentorum imbecillitatem, loco prædicto, de animi humani mortalitate, certi aliquid pronunciare noluit, quod etiam fecit Libello de formatione fœtus *cap. vltimo in fine*; verum etiam *lib. 7.* de Hyppocratis, & Platonis placitis *cap. penultimo*, pro immortalitate stetit, dicens, cum Aristotele, aut animam, si est corpus esse Spiritum Æthereum, aut si non est corpus, esse substantiam incorpoream, tali spiritu vtentem. Hæc ad argumenta Galeni. Ponderemus nunc argumenta Plinij *lib. 7.* naturalis Historiæ *cap. 55.* cuius integram sententiam hoc loco, iterum non recitamus, præcedente enim libro etiam illam attulimus, ea autem solum verba, nunc referemus, quæ argumenta, pro mortalitate continent. Sunt vero hæc *Quod autem corpus, animæ prosequitur materiam; vbi cogitatio illi? Quomodo visus? auditus? aut qui tangit? qui vsus eius, aut quod sine his bonum? quæ deinde sedes quantavè multitudo tot seculis, animarum velut vmbrarum? Pucrilium ista deliramentorum auidaq; numquam desinere mortalitatis commenta, sunt.* Quibus profecto paucis, atque concisis verbis, admirabili pondere, omnia argumenta, quæ reliqui contra immortalitatem attulerunt, aut afferre vmquam potuissent, complexus est, & primum prioribus, his verbis: *Quod autem corpus, animæ prosequitur materiam*, per animæ materiam, animæ naturam accipiens; argumentum illud attulit, quod aduersarij deducunt ex natura, & essentia animæ, si enim anima sua natura actus, & Entelechia est corporis, non potest sine corpore manere, quod si verum est, quomodo post mortem, erit superstes? quod enim corpus, animæ prosequitur materiam, corrupto iam eo, in quo ante fuerat. Huic autem argumento iam ante fusius respondimus, & nunc iterum, breuiter dicimus, falsam esse priorem consequentiam, assumptam; potest enim dari aliqua animæ pars, vel aliquod animæ genus quod quamuis sit in corpore, tamquam eius perfectio, & principium operationis vitalis, tamen cum nō sit mixtum corpori, potest esse sine corpore, qualis est intellectus, de quo Arist. dixit, quod cum sit aliud animæ genus separari potest, tamquam perpetuum à corruptibili, atque ita non est necesse aliud illi post mortem subministrari corpus cum ipso non indigeat; proxime autem sequentibus, cum subdit *vbi cogitatio illi.* Alterum, & validissimum, torquet aduersariorum argumentum, ab operatione desumptum, si enim peculiaris animæ rationalis, siue intelligentis, operatio, est cogitare, & hoc sine phantasia, non

potest fieri; quomodo illi, post mortem inerit cogitatio? corrupta phantasia, vna cum corpore. Huic etiam sæpe responsum est, & nuper, non enim intelligere cum phantasia, semper competit intellectui; sed tantum dum est coniunctus corpori, & propterea etiam, corcorrupta phantasia intelliget, alio tamen modo, quam dum erat in corpore, veluti etiam alio existit modo; sed hæc plenius ex ante dictis, petenda sunt. Subdit tertio, *Quomodo, visus, auditus, aut, qui tangit? aut, qui, vsus eius? aut, quod, sine his, bonum?* His verbis tertium affert argumentum huiusmodi. Post mortem, aut sensus remanent, aut non remanent; sed corrumpuntur, si remanent, quomodo suas functiones exercebunt corruptis organis, quomodo visus? auditus? aut qui tangit? sine oculis, sine auribus, & sine tactus instrumento. Si autem, non remanent, quod sine his bonum? cum in his voluptates consistant. Huic pariter antea satisfecimus. Remanent enim hæ facultates, in suo principio, vt visiua in anima, auulso oculo, non autem, est necesse, vt simul remaneant cum organo, quia ipsis anima vsa fuit, dum erat in corpore, ad custodiam, & conseruationem indiuidui, & ad eam operationem, quam in corpore exercebat; corrupto autem corpore, ipsis amplius non habet opus, cum alium habeat modum operandi, veluti alium etiam habet essendi, ad id vero quod dicit, *aut quod sine his, bonum?* Dicimus, valde multum, & optimum, scilicet intelligere, & contemplari. Quarto, inquit *Quæ, deinde, sedes*: Hoc est, vbi post mortem, & à corpore separatæ manebunt. Ad hoc, dicimus, vbi vniuersi ordo requirit pro iustitia, & sapientia, ipsum regentis, quæ pie vixerunt, nec in corpore se inquinarunt, in extima cœli regione, extra locũ, & tempus, extra omnem transmutationem, vbi mentes, optimam degentes vitam, & sufficientissimam, perseuerant toto æuo vt Arist. dixit 1. *de cælo part. 100.* Quæ vero, secus, in contrario loco, pro sui meriti ratione, horum autem quamuis non liceat, afferre adeo manifeste Physicam rationem, vt etiam, ante diximus, tamen hanc satis est attulisse, quæ non leuis est: ex ordine, & bono vniuersi deducta, quam etiam attulit Socrates apud Platonem in phœdone, his verbis. *Hoc aiunt, ò viri iustum est cogitare, si anima sit immortalis, eam non solum temporis huius, in quo viuere dicimur, verum etiam vniuersi gratia curatione plurimum indigere. Nam graue periculum; fore putandum est, si quis neglexerit animam, si enim mors, totius dissolutio esset, nimium improbi lucrarentur, cum & à corpore, & ab eorum prauitate, cum anima liberarentur.* Quinto dicit: *Quantaue multitudo, tot seculis, animarum velut vmbrarum*. His verbis, infinitam fore, multudinem animarum, si essent superstites, tot seculis,

iam

iam prætergressis, cum mundus originem, non habuerit, & tot hominibus, iam emortuis, vt nullus eorum possit extare numerus. Huic argumento, cum multas ante, solo naturali lumine, & ex Aristotelis principijs attulerimus responsiones, nunc illa contenti erimus, quæ verissima, & nobis Christianis, in promptu est, mundum, & aliquando incepisse, & aliquando desiturum, ac propterea, nec esse, nec fore, infinitas animas superstites. Subdit postmodum. *Quæ (malum? ista dementia est, iterari vitam, morte? quæue, genitis, quies, vnquam, si in sublimi sensus, anima, manet. Inter inferos vmbra. Perdit profecto, ista dulcedo, credulitasque præcipuum naturæ bonum, mortem, ac duplicat obitus, si dolere etiam post; futuri extimatione euenit, etenim si dulce viuere, cui potest esse, vixisse? at, quanto facilius, certiusq́, sibi quemque credere, ac specimen securitatis, antegenitali sumere experimento.* Hæc autem verba à Lucretio mutuatus fuit, qui pariter hanc opinionem, & credulitatem immortalitatis, post mortem perdere, ac pessum dare omnem naturæ voluptatem; exclamat *lib. 3.* his carminibus.

Et quoniam docui, cunctarum exordia rerum
Qualia sint, & quam varijs distantia formis
Sponte sua volitent, alterno percita motu
Quoque modo, possunt, ex his, res quæque creari
Hasce, secundum res, animi natura, videtur
Atque animæ, claranda, meis, iam versibus, esse
Et metus ille, foras, præceps, acheruntis, agendus
Funditus, humanam, qui vitam vertit ab imo
Omnia, suffundens; mortis nigrore, neque vllam
Esse voluptatem, liquidam, puramq́, relinquit.

Non mirum autem, quod Plinius Athæus, Lucretium Epicureũ, sequutus sit. Vterque religione caruit, at Plinius, etiam Deum, sustulit, aut de ipso dubitauit: dum initio sui operis, *cap. 7.* dixit: *Quapropter effigiem Dei, formamque, quærere imbecillitatis humanæ reor, quisquis est, Deus, si modo est alius:* Et paulo infra, *Deus est, mortali, iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam, via.* & *cap. 1.* Mundum hunc visibilem, quem alio nomine cœlum appellamus, numen esse, ac Deum, existimauit. Lucretius autem Epicureus, & demens, traditur enim, dato ab Amasia Philtro, in furorem actus; seipsum necasse, funditus euersa religione, etiam animas, post mortem, destruit. his Carminibus, paulo infra ea, quæ supra citauimus.

Hinc, licet aduertas animum, magis omnia, laudis
Aut etiam venti, si fert ita forte, voluntas

Iactari cauſa, quam quod, res ipſa, probetur
Extorres ijdem, patria, longeq́, fugari
Conſpectu, ex hominum fœdati, crimine turpi
Omnibus, ærumnis, affecti, denique viuunt
Et quocumque tandem, miſeri, Venere, parentant
Et nigras, mactant, pecudes, & manibus, Diuis
Inferias mittunt, multoq́, in rebus, acerbis
Acrius, aduertunt animos, ad Religionem.

Sed videamus nunc, quæ argumenta, Lucretius, ex Epicuri præceptoris officina deprompſerit; ad immortalitatem animi, euertendam. Multa quidem, ipſa ſunt, & ea omnia, quæ aduerſarij attulerunt, quæ, & recenſebimus, & confutata iam fuiſſe breuiter oſtendemus; ne aliquid relinquatur intactum, & ne exiſtiment homines, magnum aliquod à Pomponatio factum fuiſſe, aut noua ſpicula, à Vulcani fornacibus, recenter educta, contra immortalitatem contorta; vetera enim ſunt omnia, & nedum hebetata; ſed etiam rubigine, conſumpta. Primum autem, Lucretij argumentum, eſt inde deductum, quod animus, ſiue intellectus, ſit organicus, veluti, & quælibet alia facultas, quæ in corpore eſt, vt vis videndi, in oculis, & ambulandi, in pedibus; quare veluti, & hæ facultates, corruptibiles ſunt, ita, & intellectus. hæc autē ſunt, eius Carmina, non longe à principio libri tertij.

Primum animum dico, mentem, quem ſæpe, vocamus
In quo, conſilium vitæ, regimenq́, locatum eſt
Eſſe hominis partem, nihilominus, ac manus, & pes
Atque oculi, partes animantis, totius extant
Quamuis multa quidem ſapientum, turba putaris
Senſum animi, certa non eſſe, in parte locatum.

At quia viderat Platonem, & Ariſtotelem, aliosq; multos, qui animum ſtatuerunt immortalem negaſſe, hanc ſuppoſitionem, quam ipſe accepit. Propterea ipſam probare, & intellectum, in corde ſitum eſſe, infra conatus fuit, his oſtendere Carminibus.

Quicquid, ideſt habeant, tu cætera percipe dicta
Nunc animum, atque animam dico coniuncta teneri
Inter ſe, atque vnam naturam, conficere, ex ſe
Sed, caput eſſe, quaſi, & dominari; in corpore toto
Conſilium, quod nos animum, mentemq́, vocamus
Idq́, ſitum, media regione, in pectoris hæret
Hic exultat enim pauor, ac metus, hæc loca circum
Lætitiæ mulcent, hic ergo, mens, animusq́, eſt.

Probat

Probat igitur, animum esse in corde, quia ibi fit, metus, lætitia, ac tristitia; sed ipse nequaquam in bona Philosophia exercitatus, vt in Carminibus pangendis, non vidit; tales passiones, lætari, mærere, timere, ac reliqua huiusmodi, non esse affectiones animi, siue intellectus proprias; sed coniuncti, cum hæc pertineant ad sensum, & eius appetitum, ac propterea nullum posse, ex ipsis, deduci argumentum, quod ad propriam animi, siue intellectus naturam, & sedem pertineant, hoc enim tantum deducitur, ab ipso intelligere, in quo nullo intellectus vtitur organo.

Alterum vero argumentum est, ex morientibus acceptum, quos simul cum vita, tenuis quædam aura deserit vapore mixta, quod Medici experiuntur, morientes enim, tenui madore perfundi, vident, quem diaphoreticum appellant; hoc est resolutiuum, eo quod, simul cum ipso, resoluatur anima, siue vita; quare, & animam resolubilem esse deducit, tamquam conflatam, ex pauxillis, corpusculis, aëre scilicet vapore; igne, & quarta quadam natura innominata, cœlesti fortasse, quæ vim cognoscendi, præstat. Ita autem inquit:

Scire licet, per quam pauxillis, esse creatam
Seminibus, quoniam fugiens, nil ponderis, aufert
Nec tamen, hæc simplex, nobis natura, putanda est,
Tenuis enim quædam moribundos, deserit aura
Mixta vapore, vapor porro, trahit aëra secum
Nec calor est quicquam, cui non sit mixtus, & aër
Rara quod eius enim, constat natura, necesse est
Aëris, inter eum primordia multa cieri
Jam triplex animi, est igitur natura reperta
Nec tamen, hæc sat sunt, ad sensu cuncta creandum
Nil horum, quoniam recipit mens, posse creare
Sensiferos motus, quædam, qui mente, volutent
Quarta quoque, his igitur, quædam natura, necesse est
Attribuatur, ea est omnino nominis expers
Qua, neque mobilius quicquam, neque tenuius, extat.
Nec magis è paruis, aut leuibus, ex elementis
Sensiferos motus, qua didit, prima per artus.

Ad hoc argumentũ dicimus, quod nullius momenti est, & iam ante solutũ, nõ enim cũ morientes, vitalis illa deserit aura, animi substantia resoluitur, & euanescit; sed innatũ calidũ dissipatur, quod instrumentum est animæ, vt dicunt Medici, & temperamentum corporis, corrumpitur, siue dispositiones, sine quibus, in corpore, non est animus, ipsius

Quandoquidem gigni pariter, pariterq; videtur
Crescere, & vt docui, simul æuo fessa fatiscit.

Hoc argumentum. Pariter ante cum Arist. soluimus *1. de anima par. 65.* vbi dixit, quod ipsum intelligere, & speculari marcescit, alio quodam interius corrupto, ipsum autem impassibile est, & paulo ante, cum dixit, quod senium non est, quia, sustinuit aliquid anima; sed id in quo, sicut in ebrietatibus, & morbis. Hac quoque solutione, soluuntur alia quatuor argumenta, quæ idem Lucretius, prosequitur, his carminibus:

Huc accedit, vti videamus corpus, vt ipsum
Suscipere, immanes morbos, durumq; laborem
Sic, animum curas acreis, luctumq;, metumq;
Quare, participem, leti quoque conuenit, esse
Quin etiam morbis in corporis auius errat
Sæpe animus, dementit enim, deliraq; fatur
Interdumq;, graui letargo fertur, in altum
Aeternumq; soporem oculis nutuq; cadenti
Vnde, neque exaudit voces, neque noscere vultus
Illorum potis est, ad vitam, qui reuocantes
Circumstant lacrimis, rorantes ora, genasq;
Quare animum quoque dissolui fateare necesse est
Quandoquidem penetrant, in eum contagia morbi
Nam dolor, ac morbus leti fabricator, vterq; est
Multorum exitio perdocti, quod sumus, ante.

His autem, duobus argumentis, quemadmodum, & multis alijs sequentibus, paralogizasse Lucretium, euidens est. arguit enim, vt ante diximus à lesione, operationum, coniuncti, ad lesionem animi, disiuncti substantia, ac genere, ac proinde, separabilis; non legerat autem, Lucretius, Aristotelem, *1. de anima pars. 66.* dicentem. *Cogitare autem, & amare, aut odisse, non sunt illius passiones; sed huius habentis illud, secundum quod illud habet. quare, & hoc corrupto, neque meminit, neque amat, non enim illius erant; sed communis, quod quidem, destructum est. Intellectus autem fortassis, diuinius quid, & impassibile est.* Paralogizat etiam arguans, à lesione imaginatiuæ, & sensitiuæ, quæ administræ sunt, intellectus, ad læsionem intellectiuæ, quod contingit in ebrietatibus, & morbis, vt Aristot. dixit, & in hoc etiam Galenum, ac Medicos errasse, fuse antea diximus. Sed opere precium erit, Carmina subnectere, quibus Lucretius, reliqua argumenta huius generis exposuit.

Denique

Denique cur hominem, cum vini, vis penetrauit
Acris, & in venas discessit, diditus ardor
Consequitur grauitas membrorum, præpediuntur
Crura vacillanti, tardescit lingua, madet mens
Nam oculi clamor, singultus, iurgia, gliscunt
Et iam cætera de genere hoc, quæcumque sequuntur
Cur ea sunt? nisi quod vehemens violentia vini
Conturbare animam consueuit, corpore in ipso
At, quæcunque queunt conturbari, inq; pediri
Significant, paullo si durior, insinuarit
Causa fore vt pereant, æuo priuata futuro
Quin etiam subita vi morbi, sæpe coactus
Ante oculos, aliquis nostros, vt fulminis ictu
Concidit expumas agit, ingemit, & tremit artus
Desipit, extentat neruos, torquetur, anhelat
Inconstanter, & in iactando membra fatigat
Nimirum, quia vis morbi distracta, per actus
Turbat, agens animam spumans, vt in equore salso
Ventorum validis, feruescit viribus vnda
Exprimitur porrò gemitus, quia membra dolore
Afficiuntur, & omnino, quod semina, vocis
Eÿciuntur, & ore, foras glomerata feruntur
Desipientia fit, quia vis, animi atque animai
Conturbatur, & vt docui, diuisa seorsum
Disiectatur eodem illo, distracta veneno
Inde vbi iam morbi, se flexit causa, reditq;
In latebras ater, corrupti corporis, humor
Tum quasi talipedans, primum consurgit, & omnes
Paulatim redit in sensus, animamq; receptat
Hæc igitur tantis, vbi morbis corpore in ipso
Iactatur miserisq; modis districta laboret
Cur eandem credis, sine corpore in aëre aperto
Cum validis ventis, ætatem degere posse?
Et quoniam mentem sanari corpus, vt agrum
Cernimus, & flecti Medicina, posse videmus
Id quoque præsagit, mortalem viuere mentem
Addere enim partes, aut ordine traÿcere, æquum est,
Aut aliquid prorsum, de summa detrahere illum
Commutare animum, quicumque adoritur, & infit.

Aut aliam quamuis naturam flectere quærit
At neque transferri sibi partes, nec tribui vult
Immortale quod est quicquam, neque defluere hilum
Nam quodcunque suis, mutatum finibus exit
Continuo, hoc mors est illius, quod fuit ante.
Ergo animus; siue ægrescit, mortalia signa
Mittit, vti docui, seu flectitur à Medicina
Vsque adeo, falsa rationi, vera videtur
Res occurrere, & effugium præcludere eunti
Ancipitiq; refutatu conuincere falsum

Non minus etiam decipitur Lucretius, infra alijs argumentis, ex eo enim, quia paulatim corrupto partium temperamento, paulatim etiam emori partes videmus, animam quoque paulatim corrumpi existimauit. Ita dicens:

Denique sæpe hominem, paulatim cernimus ire
Et membratim, vitalem disperdere sensum
In pedibus primum, digitos liuescere, & vngues
Inde pedes, & crura mori, post inde per artus
Ire alios tractim, gelidi vestigia lati
Scinditur, atque anima; quoniam natura, nec vno
Tempore, sincera existit, mortalis habenda est.

Causa autem deceptionis est, quia corrupto temperamento alicuius partis anima desinit, partem illam informare, & quodam pacto in se ipsam recipitur, neque obstat instantia, quam affert. Subdens.

Quod si forte putas, ipsam se posse, per artus
Introrsum trahere, & partes conducere in vnum,
Atque ideo cunctis sensum, deducere membris
At locus ille tamen, quo copia tanta animai
Cogitur in sensu, debet maiore videri
Qui quoniam nusquam est, nimirum, vt diximus ante
Dilaniata foras, dispergitur, interit ergo.

Sequeretur enim talis instantia, si anima esset corporea, vt ipse putauit, tunc enim opus illi foret, in maiorem aliquam corporis cauitatem se recipere, at nobis, qui incorpoream illam existimamus, hoc nullum negotium facessit.

Aliud etiam affert infra argumentum huiusmodi. Quicquid est diuisibile, est mortale, sed humana anima est diuisibilis. Ergo est mortalis. Maior est euidens, minorem autem, probat ex ijs, quibus repente, & inopinato aliqua pars præciditur, vt bellando, aliquibus

cuenit

euenit, partes enim à reliquo corpore, præcisæ vt manus, aut brachiũ, aliquandiu mouentur, & reptant vt serpentum, & aliorum insectorum caudas conspicimus. Sic autem, inquit

Et quoniam toto sentimus corpore inesse
Vitalem sensum, & totum esse animale videmus
Si subito medium celeri præciderit ictu
Vis aliqua, vt seorsum partem secernat vtramque
Dispertita proculdubio quoque, vis animai
Et discissa simul cum corpore, disijcietur
At quod scinditur, & partes discedit in vllas
Scilicet æternam, sibi naturam abnuit esse
Falciferos memorant currus, abscindere membra
Sæpe ita de subito permixta cæde calentes
Vt tremere in terrâ videatur, ab artubus, id quod
Decidit abscissum cum mens tamen, atque hominis, vis
Mobilitate mali non quit sentire dolorem
Et simul in pugnæ studio, quod dedita mens est
Corpore cum reliquo pugnam, cædesq́; petessit
Nec tenet amissam læuam, cum tegmine sæpe
Inter equos abstraxe rotas, falceisq́; rapaceis
Nec cecidisse alius, dextram cum scandit, & instat
Inde alius conatur adempto surgere crure
Cum digitos, agitat propter moribundus humi, pes
Et caput, abscisum, calido viuenteq́; trunco
Seruat humi, voltum vitalem oculosq́; patentes
Donec, reliquias animai reddidit omnes
Quin etiam, tibi si lingua vibrante minantis
Serpentis caudam, procero corpore vtrinque
Sit libitum, in multas partes discindere ferro
Omnia iam seorsum cernes ancisa recenti
Volnere, tortari, & terram conspergere, tabo
Ipsam seque retro partem petere, ore priorem
Volneris ardenti, vt morsu, premat, icta dolore
Omnibus esse igitur totas dicemus, in illis
Particulis animas, at ea ratione sequetur
Vnam animantem animas habuisse, in corpore multas
Ergo diuisa est ea, quæ fuit vna simul cum
Corpore, quapropter mortale vtrumque putandum est
In multas, quoniam partes discinditur æque

Ad

Ad hoc autem argumentum dicimus, falsam esse minorem, & ad eius probationem, pariter dicimus, falsum esse, quod assumitur; præcisas hominis, aut etiā cuiuslibet perfecti animalis partes, diutius viuere, aut moueri, vt Lucretius, inquit, cum sanguineorum animalium partes discissæ tempore aliquo viuere non valeant, neq; mutationis localis, qua mouebantur, cum adhuc integræ extarent, participes esse possint, vt melius Aristoteles docuit, quam Lucretius, libello de animal. incessu *cap. 5.* Fieri autem hoc potest in animalibus imperfectis, quibus instar plantarum anima, per totum corpus extensa est, at in animalibus perfectis nequaquam, quia sunt maxime vnum, vt idem Arist. docuit, libello de iuuentu, senectute, vita, & morte *cap. 1.* quapropter *3 de partibus cap. 10.* fabulosum existimauit, & impossibile, quod Homerus dixit, caput præcisum loquutum fuisse,

Ipseq; dum loquitur, miscetur puluere vertex.

& neque apud Barbaros, qui summa celeritate capita amputare solent, id vnquam accidisse, inquit. Si autem contingat aliquando, celerrime truncatum membrum moueri, id potius palpitatio dicendum est, quam motus talis, qualis ante parti inerat. Subnectit vero huic, & aliud argumentum; idem prorsus cum eo, quod aduersarij desumunt, ex Arist. *3. de animâ tex. 20.* Nempe, si intellectus esset immortalis, tunc impossibile esset, non reminisci eorum, quæ ante ingressum in corpus, intellectus nouit, & quia viderat Lucretius, Platonem, huius obliuionis causam attulisse, validam, ac vehementem mutationem, quam intellectus patitur, ex ingressu huiusmodi; propterea etiam aduersus hoc, affert instantiam, dicens, quod taliter passibile est, ac transmutabile, non posse absque corruptione reperiri, quandoquidem talis passio, est corruptiua. Hæc sunt, eius Carmina.

Præterea si immortalis, natura animaĕ
Constat, & in corpus nascentibus insinuatur
Cur super anteactam, ætatem meminisse nequimus?
Nec vestigia, gestarum rerum, vlla tenemus.
Nam, si tantopere est animi, mutata potestas
Omnis, vt actarum exciderit, retinentia rerum
Non vt opinor, id ab leto, iam longiter errat
Quapropter fateare, necesse est, quæ fuit ante
Interyse, & quæ nunc est, nunc esse creatam.

Sed huic Aristoteles iam responderat, loco prædicto, inquiens quod quamuis intellectus immortalis sit, tamen non reminiscimur, quia intellectus passiuus, hoc est imaginatiua, sine qua intellectus, dum

est

est in corpore, nihil intelligit, corruptibilis est.

Arguit præterea, si anima esset immortalis, tunc efformato corpori adueniret, quare non esset forma, totum corpus informans; sed illi assistens tantum, tamen contrarium experimur, ita enim anima est in toto corpore, vt in omnibus eius partibus, quæ vitalibus prædictæ sunt instrumentis esse, & veluti forma operari, conspiciatur. Ergo anima in corpore fit, & gignitur, non autem immortalis est, & extrinsecus aduenit.

Præterea si iam, perfecto corpore nobis
Inferri, solita est animi viuata potestas
Tum cum gignimur, & vita cum limen inimus
Haud ita conueniebat, vti, cum corpore, & vna
Cum membris videatur, in ipso sanguine cresse
Sed velut, in cauea per se sibi viuere solam
Quare, etiam atque etiam nec originis esse putandum est
Expertes animas, nec leti lege solutas
Nam neque tantopere adnecti potuisse, putandum est
Corporibus nostris extrinsecus insinuatas
Quod fieri totum contra, manifesta docet res
Namque, ita connexa est, per venas, viscera neruos
Ossaq;, vti dentes quoque, sensu participentur
Morbus vt indicat, & gelidai stridor, aquai
Et lapis oppressus, subdente, è frugibus asper
Nec tam contexta, cum sint, exire videntur
Incolumes posse, & saluas, exoluere se se
Omnibus, è neruis, atque ossibus, articulisq;.

Huic argumento est pariter antea satisfactum, diximus enim animam non omnibus suis facultatibus; sed quibusdam tantum, de quibus est Lucretij argumentum, nempe vegetatiua, & sensitiua, ita esse corporis formam, vt ipsarum ratione, simul cum corpore generetur, atque intereat, cum sint organicæ, nec sine corpore possint esse, aut operari, substantia autem, & facultate intelligendi, esse ingenerabilem, & incorruptibilem, ac extrinsecus, aduenire, cum intellectus sit inorganicus, neque in eius operatione communicet actio corporalis, vt Philosophus dixit *2. de generat. animal. cap. 3.*

Vlterius, arguit. Animæ passiones, ac mores sequuntur corporis temperaturam. Ergo, & anima pariter sequitur corporis temperaturam, & ita, est mortalis. Sic autem versibus; hoc expressit.

Denique

Denique cur acris violentia, triste Leonum
Seminium sequitur Volpeis dolus, & fuga ceruis?
A patribus datur? & patrius pauor incitat artus?
Et iam cætera de genere hoc, cur omnia membris
Ex ineunte æuo ingenerascunt, inque genuntur
Si non certa suo, quia semine, seminioq;
Vis animi pariter crescit cum corpore toto?
Quod si immortalis foret, & mutare soleret
Corpora, permistis animantes moribus essent
Effugeret canis, Hyrcano de semine sæpe
Cornigeri incursum cerui, tremeretq; per auras
Aëris accipiter fugiens veniente columba
Desiperent homines, saperent fera sæcla ferarum.

Hoc argumento fuisse vsum Galenum, antea diximus. Soluimus autem dicentes, hoc verum esse tantum de ijs animæ passionibus, ac operationibus, quæ sunt coniuncti, non autem de operationibus intellectus, & voluntatis. Quapropter concedimus ferarum mores sequi corporis temperaturam, vt Lucretij argumentum concludit, non autem humanos; Vltima autem carmina instantiā afferūt,contra eos, qui animorū transitū, in varia corpora statuebāt, quod nos negamus. Nōnulla etiā affert argumenta,quæ cōsulto prætermittūtur,ne ijs,quæ parui sūt momenti,cōteratur tempus: Vnū tātū apponā,tāquā omniū vltimū,quod est huiusmodi. Anima etiāsi immortalis sit, & post obitū superstes, tñ ad nos, nihil pertinet eius immortalitas,cū nos,in anima,& corpore simul iunctis subsistamus,quare ipsis separatis,etsi anima,& eius materia maneant,nos nihil sumus,& ita iuxta eius sentētiā, paria nobis sūt,animā esse mortalē,aut immortalem;ita autem,inquit

Et si iam nostro sentit de corpore, postquam
Distracta est animi natura, animaq; potestas
Nil tamen hoc ad nos, qui cætu coniugioq;
Corporis atque animæ consistimus vniter apti
Nec, si materiam nostram, conlegerit ætas
Post obitum, rursumq; redegerit, vt sita nunc est,
Atque iterum nobis fuerint data lumina vitæ
Pertineat quicquam tamen ad nos, id quoque factum
Interrupta semel cum sit repetentia nostra
Et nunc nil ad nos de nobis attinet, ante
Qui fuimus nec iam de illis nos afficit angor,
Quos de materia nostra, noua proferat ætas

Nam cum respicias immensi temporis omne
Præteritum spatium, tum motus materiai
Multimodi, quam sint, facile hoc adcredere possis
Semina sæpe in eodem, vt nunc sunt, ordine posta
Nec memori tamen id quimus deprendere mente
Inter enim iecta est vitai pausa, vageq;
Deerrarunt passim motus ab sensibus omnes
Debet enim, misere cum forte, ægreq; futurum est
Ipse quoque esse in eo, tum tempore, cui male possit
Accidere, at quoniam mors eximit improhibetq;
Illum, cui possint incommoda conciliari
Hæc eadem, quibus ægri nunc sumus, ante fuisse:
Scire licet nobis, nihil esse in morte timendum
Nec miserum fieri, qui non est posse neque hilum
Differre, an nullo fuerit iam tempore natus
Mortalem vitam mors cui immortalis ademit.

His autem carminibus ostendit; nihil ad nos pertinere, etiam si anima sit immortalis, cum nos minime superstites simus, & quia Pytagorici, & Platonici, qui animam posuerunt immortalem, eandem post aliquot secula iterum in corpora reuersuram; dicebant, eodem argumento, quo postea vsus fuit Petrus Pomponatius, vt ante diximus, ostendit pariter, nihil ad nos pertinere huiusmodi animæ, regressum, cum ex eo nos futuri non simus; sed aliquis alius fiendus erit. Huic argumento, cum Platone, & Aristotele respondemus. Superstite animo; nos etiam superstites dici; maior enim, ac potior nostri pars, est animus, quare si à digniori denominatio fienda est nostro animo immortali remanente; etiam nos immortales manere dicendum erit, id autem luculenter docet Socrates, apud Platonem in phœdone, & ab hac sententia non aborruisse Arist. docet Themistius *3. de anima*, & idem Arist. *10. de moribus cap. 7. in fine*, inquit, vitam quæ ex intellectu traducitur, homini iucundissimam esse; siquidem maxime id homo est. Quamuis igitur corpus intereat; superstite intellectu, nos nequaquam mori; sed maiorem nostri partem libitinam vitare, non solum cum Platone, & Aristotele, verum etiam cum Oratio dicere possumus, vt Lucretio, Poetæ, & Epicureo; Horatiũ pariter Poetam & Epicureũ obijciamus, qui etsi, de fama, & celebritate sui nominis, quæ mansura erat, sermonem haberet, tamen ita loquutus est, vt etiam seipsum secundum meliorem sui partem, futurum immortalem dixerit *Ode 30. lib. 3.* his Carminibus.

Exegi monimentum ære perennius
Regaliq; situ, pyramidum altius
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, & fuga temporum
Non omnis moriar, multaq; pars mei
Vitabit libitinam, vsque ego postera
Crescam laude recens, dum Capitolium
Scandet cum tacita virgine Pontifex
Dicar, qua violens obstrepit aufidus
Et qua pauper aqua Daunus agrestium
Regnator populorum, ex humili potens
Princeps Aeolium Carmen, ad Italos
Deduxisse modos, sume superbiam
Quæsitam meritis, & mihi Delphica
Lauro cinge volens Melpomene comam.

Ita, ex Etnicorum sapientum sententia, Lucretio responderi posset; sed nos Christiani, aliter, & verius respondebimus. Multum quidem, & valde multum, conferre nobis immortalitatem animæ, quandoquidem, non solum eorum, qui iuste vixerunt, animæ à corpore separatæ, beatam vitam degent; sed etiam aliquando, summi Dei potentia corpus pristinum reassument, idem omnino numero, cum quo perpetuo vitam traducent, felicissimam si bene in vita egerint; si autem male, erumnosissimam. Quia vero Lucretius, omnes homines contrarium sentire videbat, omnes enim timent, & perhorrescunt mala, aut dedecora, quæ ipsis defunctis, aut etiam ipsorum cadaueribus, cõtingere possunt. Necnon lamentantur carentiam eorum, quibus in vita antea fruebantur, quasi vllus maneat post mortem sensus, defunctis, quo possint hæc omnia percipere; propterea & ipsis occurrit reliquo *eiusdem 3. libri* Carmine, ostendens inane vtrumque esse, & metũ malorum, quæ viuens homo, tanquam etiam post mortem ad futura sibi fingit, & lamentationem, ob carentiam bonorum, quorum particeps esse non potest, pari enim ratione, quis timere posset frigus marmorei sepulchri, quo includitur, & æstum ignis quo crematur, ac lacerationem corporis, à canibus, vel obscenis volucribus, & lamentari deberet, malorum carentiam, ac bonorum. Cariturum, se scilicet fame, ac siti, infamia, & contumelia, veluti nunc aliqui lamentãtur, post mortem se carituros dulci vxoris complexu, & natorũ, ac suaui amicorum consuetudine, & plausu populi, vel etiam nidore culinæ, &

 fra-

fragrantia poculorum. Libet autem, & hæc Carmina adscribere, quamuis aliquanto prolixiora, ob singulare artificium, & grauissimi Poetæ, aut versificatoris eloquentiam.

Proinde vbi se videas hominem miserarier ipsum
Post mortem fore, vt aut putrescat corpore posto
Aut flammis intereat malisuè ferarum
Scire licet non sincerum sonere, atque subesse
Cacum aliquem cordi stimulum quamuis neget ipse
Credere se quemquam sibi sensum in morte futurum
Non (vt opinor) enim dat, quod promittit, abunde
Nec radicitus, è vita se tollit, & eicit
Sed facit esse sui quiddam super inscius ipse
Viuus enim sibi cum proponit quisque, futurum
Corpus vti volucres lacerent in morte feraq;
Ipse sui miseret: neque enim se vendicat hilum
Nec remouet satis à proiecto corpore & illum
Se fingit, sensuq; suo contaminat adstans
Hinc indignatur se mortalem esse creatum
Nec videt in vera nullum fore morte alium se
Qui possit viuus sibi se lugere peremptum
Stansq; iacentem nec lacerari vriue dolore
Nam si in morte malum est malis morsuq; ferarum
Tractari, non inuenio qui non sit acerbum
Ignibus impositum calidis torrescere flammis
Aut in melle situm suffocari atque rigere
Frigore, cum in summo gelidi cubat aquore saxi
Vrgeriuè superne obtritum pondere terra
At iam non domus accipiet te lata, neque vxor
Optima, nec dulces occurrent oscula nati
Praripere, & tacita pectus dulcedine tangent
Non poteris factis tibi fortibus esse, tuisq;
Præsidio miser ò miser, aiunt, omnia ademit
Vna dies infesta tibi tot pramia vita
Illud in his rebus non addunt, nec tibi earum
Iam desiderium insidet rerum insuper vna;
Quod bene si videant animo, dictisq; sequantur
Dissoluant animi magno se angore metuq;
Tu quidem, vt es lato sopitus, sic eris aui
Quod super est, cunctis priuatus doloribus agris

At

At nos orrifico vine factum te prope busto
Insatiabiliter deflebimus æternumq;
Nulla dies nobis mærorem, è pectore demet
Illud ab hoc igitur, quærendum est. quid sit amari
Tantopere ad somnum, si res redit, atque quietem
Cur quisquam æterno possit tabescere luctu
Hoc etiam faciunt vbi discubuere, tenentq;
Pocula sæpe homines, & inumbrant ora coronis
Ex animo, vt dicant breuis hic est fructus homillis
Jam fuerit neque post vnquam r. uocare. licebit
Tanquam in morte mali cum primis, hoc sit eorum
Quod sitis exurat miseros, atque arida terra
Aut aliæ cuius desiderium insideat res
Nec sibi enim quisquam tum se vitamq; requirit
Cum pariter mens, & corpus sopita quiescunt
Nam licet æternum per nos sic esse soporem
Nec desiderium nostri nos adficit vllum
Et tamen haud quaquam nostros tunc illa per artus
Longe absensiferis primordia motibus errant
Quin contentus homo, ex somno, se colligit ipse
Multo igitur mortem minus ad nos esse putandum
Si minus esse potest, quam quod nihil esse videmus
Maior enim turba disiectus, materiai
Consequitur læto, nec quisquam expergitus extat
Frigida quem semel est, vitai pausa sequuta
Denique si vocem rerum natura repente
Mittat, & hoc alicui nostrum sic increpet ipsa
Quid tibi tantopere est mortalis, quod nimis ægris
Luctibus indulges? quid mortem congemis, ac fles?
Nam si grata fuit tibi vita antè acta priorq;
Et non omnia pertusum, congesta quasi in vas
Commoda perfluxere, atque ingrata interiere
Cur non vt plenus vitæ conuiua recedis?
Æquo animoq; capis securam stulte quietem?
Sin ea, quæ fructus cumque es, periere profusa
Vitaq; in offensu est, cur amplius addere quæris
Rursum, quod pereat male, & ingratum occidat omne
Nec potius vitæ finem facis, atque laboris
Nam tibi præterea quod machiner, inueniamq;

Quod placeat nihil est, eadem sunt omnia semper
Si tibi non annis corpus, iam marcet, & Artus
Confecti languent, eadem tamen omnia restant
Omnia si perges viuendo, vincere secla
Atque etiam potius, si nunquam sis moriturus
Quid respondeamus, nisi iustam intendere litem
Naturam, & veram verbis exponere causam?
Atqui obitum lamentetur, miser amplius æquo
Non merito inclamet magis, & voce increpet acri?
Grandior, hic vero si iam seniorq́; queratur
Aufer ab hinc lacrimas baratro, & compesce querelas
Omnia perfructus vitai premia, marces
Sed quia semper aues, quod abest, præsentia temnis
Imperfecta tibi elapsa est, ingrataq́; vita
Et nec opinanti mors ad caput adstitit ante
Quam satur, ac plenus possis discedere rerum
Nunc aliena tua tamen ætate omnia mitte
Aequo animoq́; agedum, iam alijs concede necesse est
Iure vt opinor agat, iure increpet, inciletq́;
Cedit enim rerum nouitate, extrusa vetustas
Semper, & ex alijs, aliud reparare necesse est,
Nec quicquam in baratrum, nec tartara, decidit atra
Materies opus est, vt crescant postera secla
Quæ tamen omnia te vita perfuncta sequentur
Nec minus ergo, ante hæc quam tu, cecidere cadentq́;
Sic aliud ex alio nunquam desistit oriri
Vitaq́; mancupio, nulli datur omnibus vsu
Respice item quam nil ad nos, anteacta vetustas
Temporis æterni fuerit, quam nascimur ante
Hoc igitur speculum nobis natura futuri
Temporis exponit, post mortem denique nostram
Numquid ibi horribile apparet? num triste videtur
Quicquam? nonne omni somno securius extat
Atque ea nimirum quæcumque Acherunte profundo
Prodita sunt esse, in vita sunt omnia nobis
Nec miser impendens magnum timet aëre saxum
Tantalus vt fama est, cassa formidine torpens,
Sed magis in vita diuum, metus vrget inanis
Mortales casumq́; timet, quem cuique feret fors

Nec Titium, volucres ineunt Acherunte iacentem
Nec quod sub magno scrutentur pectore quicquam
Perpetuam ætatem possunt reperire profecto
Quamlibet, immani proiectu corporis extet
Qui non sola nouem dispensis iugera membris
Obtineat; sed qui terrai totius Orbem
Non tamen æternum poterit perferre dolorem
Nec præbere cibum proprio de corpore semper;
Sed Titius nobis hic est, in amore iacentem
Quem volucres lacerant, atque exest anxius angor
Aut alia quauis scindunt cupedine curæ
Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est,
Qui petere à populo, fasces, sæuasq́ secureis
Imbibit, & semper victus tristisq́ recedit
Nam petere imperium, quod inane est, nec datur vnquam,
Atque in eo semper durum sufferre laborem
Hoc est aduerso nixantem, trudere monte
Saxum, quod tamen à summo iam vertice rursum
Voluitur, & plani raptim petit æquora campi
Deinde animi ingrati, naturam pascere semper
Atque explere bonis rebus, satiareq́ nunquam,
Quod faciunt nobis, annorum tempora circum
Cum redeunt, fœtusq́ ferunt, variosq́ lepores
Nec tamen explemur, vitai fructibus vnquam
Hoc, vt opinor, idest æuo florente puellas,
Quod memorant laticem pertusum congerere in vas,
Quod tamen explere, nulla ratione potessunt
Cerberus, & furiæ, iam vero, & lucis egenus
Tartarus horriferos erructans faucibus æstus,
Hæc neque sunt vsquam, neque possunt esse profecto;
Sed metus in vita pœnarum pro malefactis
Est insignibus insignis, scelerisq́, luela
Carcer, & horribilis de saxo iactu deorsum
Verbera carnifices, robus, pix, lamina tedæ
Quæ tamen, etsi absunt at mens sibi conscia facti
Præmetuens adhibet stimulos, torretq́ flagellis,
Nec videt interea, qui terminus esse malorum
Possit, nec qui sit pœnarum denique finis
Atque eadem metuit, magis hæc, ne in morte grauescant

Hinc acherusia fit stultorum denique vita
Hoc etiam tibi tute interdum dicere posis
Lumina sis oculis etiam bonus Ancus reliquit
Qui melior multis, quam tu fuit improbe rebus
Inde alij multi Reges, rerumq; potentes
Occiderunt magnis, qui gentibus imperitarunt
Ille quoque ipse viam, qui quondam per mare magnum
Strauit, iterq; dedit legionibus ire per altum
Ac pedibus salsas docuit, superire lacunas
Et contempsit aquis insultans, murmura ponti
Lumine adempto animam, moribundo corpore fudit
Scipiades belli fulmen, Cartaginis horror
Ossa dedit terra proinde ac, famul infimus esset
Adde repertores doctrinarum, atque leporum
Adde Heliconiadum Comites, quorum vnus Homerus
Sceptra potitus eadem alijs sopitus quiete est
Denique Democritum, postquam matura vetustas
Admonuit memorem motus, languescere mentis
Sponte sua læto caput obuius obtulit ipse
Ipse Epicurus obit decurso lumine vitæ
Qui genus humanum ingenio superauit, & omnes
Præstrinxit stellas exortus vti, ætherius Sol
Tu vero dubitabis, & indignabere obire
Mortua cui vita est, prope iam viuo, atque videnti?
Qui somno partem maiorem, conteris æui?
Et vigilans stertis, nec somnia cernere cessas?
Sollicitamq; geris, cassa formidine mentem?
Nec reperire potes, quid sit tibi sæpe mali cum
Ebrius vrgeris, multis miser vndique curis,
Atque animo incerto fluitans, errore vagaris
Si possent homines proinde, ac sentire videntur
Pondus inesse animo, quod se grauitate fatiget
E quibus id fiat causis, quoque noscere, & vnde
Tanta mali tanquam moles, in pectore constet
Haud ita vitam agerent, vt nunc plerumque videmus,
Quod sibi quisque velit nescire, & quærere sem[illegible]
Commutare locum, quasi onus deponere possit
Exit sæpe foras magnis, è sedib[illegible] ille
Esse domi quem pertæsum est, subi[illegible] reuertit

Quippe

Quippe foris nihilo melius, qui sentiat esse
Currit agens mannos ad villam hic præcipitanter
Auxilium tectis quasi ferre, ardentibus instans
Oscitat ex templo tetigit, cum limina villæ
Aut abit in somnum grauis, atque obliuia quærit,
Aut etiam properans Vrbem petit, atque reuisit
Hoc se quisque modo fugit, at quod scilicet, vt fit
Effugere haud potis est, ingratis hæret, & angit
Propterea morbi, quia causam non tenet æger
Quam bene si videat, iam rebus quisque relictis
Naturam primum studeat, cognoscere rerum
Temporis æterni, quoniam non vnius horæ
Ambigitur status; in quo sit mortalibus omnis
Aetas post mortem, quæ restat cumq; manenda
Denique tantopere in dubijs, trepidare periclis
Quæ mala nos subigit, vitai tanta cupido?
Certa quidem finis vitæ, mortalibus adstat
Nec deuitari letum pote, quin obeamus
Præterea versamur ibidem, atque insumus vsque
Nec noua viuendo procuditur vlla voluptas;
Sed dum abest, quod auemus id exuperare videtur
Cætera post aliud cum contingit illud auemus,
Et sitis æqua tenet, vitai semper hianteis
Posteraq; in dubio est fortunam quam vehat ætas
Quidue ferat nobis casus, quiue exitus instet
Nec prorsum vitam ducendo, demimus hilum
Tempore de mortis, nec deliberare valemus
Quo minus esse diu, possimus morte perempti
Proinde licet quot vis, viuendo condere sæcla
Mors æterna tamen, nihilominus illa manebit.
Nec minus ille diu, iam non erit ex hodierno
Lumine, qui finem vitai fecit, & ille
Mensibus, atque annis, qui multis occidit ante.

Hæc Lucretius tamquam colofonem apposuit suæ impietati. Quibus profecto timorem illum mortis, & Acheruntis, præcipitem dare, ac funditus extirpare conatus fuit, quem initio libri dixerat. Vitam humanam, ab imo turbare; nec immerito, quandoquidem mætus ille, qui prohibet illicitarum voluptatum vsum, Epicureis porcis, v. lde molestus est. Deprõpsit, & Lucianus, ex Epicuri officina, idem pror-

prorsus argumentum, contra immortalitatem; Homo Lucretio simi-lis, sicut ouum ouo, hic in dialogo, quo docet modum lugendi mortuos, irridens immortalitatem, finxit mortuum filium patri apparuisse, & apud eum conquestum, quod suis lamentationibus; nimis molestus esset, rogasse, ne amplius eum lamentaretur, aut si lamentaturus esset, id faceret, vt par erat, modum autem ostendit, nempe esse inconueniens, vt diceret. Fili miser, qui in obscuro sepulcro iaces, nunc meis cares, & amatæ parentis blanditijs, & te exedunt vermes, quandoquidem ipse careret oculis, & propterea tenebras, non perciperet, neque ipsorum blanditias, aut vermium morsus, defunctus iam, sentire posset, quod si lugere vellet, ita lugere deberet, fili cui non amplius molestus erit Pedagogus, neque socij criminationem aut insidias intentabunt, neque impudica meretrix, aut perditus leno, fraudem molietur, aut obscenus scurra, mendaciũ affinget, aut fraudulentus numularius, fœnus aceruabit, fili qui non amplius esuries, neque sities, neque algebis amplius, meam iracundiã non experieris, & satellitum audaciam, & tirannorum truculentam rabiem, vitasti. Atque ita, eodem prorsus argumento, quo Lucretius, Lucianus Atheus, ostendit, nullum post mortem homini super esse malum, nec bonum, æque ac ante ortum, nihil horum ipsi contingere potuit; sed de Luciano non mirum, quandoquidem ipse, vbique sui simillimus, deitatem, ac religionem omnem exibilat. Valde mirandum est, Senecam moralem cognominatum, & Stoicum, huic eidem, impietati subscripsisse. Hic enim *Epist. 54.* ad Lucilium, ita inquit.

Mors est, non esse, id quale sit, iam scio, hoc erit post me, quod ante me fuit; si quid in hac re tormenti est, necesse est, & fuisse antequam prodiremus in lucem, atqui nullam sensimus, tunc vexationem; Rogo, non stultissimum dicas, si quis exsistimet lucernæ peius esse, cum extincta est, quam antequam accenderetur? Nos quoque, & accendimur, & extinguimur, medio illo tempore, aliquid patimur, vtrinque vero, alia securitas est; in hoc enim mi Lucili, nisi fallor erramus, quod mortem iudicamus sequi, cum illa, & præcesserit, & sequutura sit, quicquid ante nos fuit, mors est, quid enim refert, vtrum non incipias, an desinas? vtriusque rei, hic est effectus; non esse.

Hæc tamen, & alia aduersariorum Sophismata, nihil solidam Philosophiam tangunt, neque, de animi immortalitate, hilum auferunt, omnia enim quæ dicta sunt, ostendunt perire post mortem ea, quæ ad compositum pertinent, vt sunt operationes vegetandi, ac sentiendi, & aliæ quæ eiusdem sunt rationis, non autem, eas operationes animæ, quæ sunt ipsius propriæ, vt sunt intelligere, & velle, quare con-

concludunt, perire, post mortem, compositum, quod etiam intellexit Seneca, non autem, potissimam eius partem, quæ est animus, vt sæpe diximus. Valida igitur sunt talia, apud Epicureos, & bestiales homines, qui nullam aliam, in homine operationem conspicantur, quam corporalem, at apud veros Philosophos, qui aliam, in homine, operationem agnoscunt, in qua non communicat, actio corporalis, vt Arist. noster dixit nullius momenti sunt. & hæc pro solutione, eorum, quæ ab aduersarijs omnibus, tum peripateticis, tum etiam alterius cuiuscunq; sectæ, contra animi immortalitatem, afferuntur. Diuino fauente, atque aspirante numine, dicta sint. In quibus, si quid boni, aut laudabilis Lector inueniat, id totum, ad patrem luminum, referat, si quid vero malũ, aut repræhensione dignũ, ingenij mei tenuitatem, & humanæ scientiæ tenebras, excuset.

Alia pro immortalitate animi argumenta, & Pomponatij ad eadem responsiones, proponuntur.
Caput XIIII.

AD finem iam, disputatio mea, peruenerat, nisi me Pomponatij audacia, iterum prouocaret. Hic, in calce sui libri, de immortalitate animæ. Octo adhuc proposuit argumenta, quibus, certissime, animi immortalitas demonstratur, nõ amplius, ex Aristotelis doctrina; sed ex rei natura, & veritate, quæ pari, non dicam contentione; sed pertinacia, oppugnare conatus fuit, & pari sophismatum versutia, atque calliditate eludere. Iterum igitur, pro veritate certabimus, & Pomponatij responsiones, non solum veræ Philosophiæ dissentaneas; sed etiam, ab Aristotelis doctrina, quam ipse, tanti facit, alienas esse apertissime demonstrabimus. Primum est ex fine, si namque animus humanus esset mortalis, cariturus esset homo, felicitate, ac suo fine; consequens est absurdum, & impossibile, ergo, & antecedens; priorem autem sequelam probat, quia felicitas ad id pertinet, quod est potius, quare ad animam magis, quam ad corpus, ad corpus enim nõ pertinebit, nisi ratione animæ: ex animæ autem facultatibus, quæ sunt vegetalis, senties, & intelligens, vegetalis excluditur, quæ cognitione vacat, ac pariter, sentiens, quæ communis est brutis. Ergo sola remanet

manet intelligens, ad quam felicitas hominis pertinere poſſit, cum in bonis corporis, aut fortunæ, felicitatem conſiſtere minime poſſe, certum ſit; ex ijs quæ Ariſtoteles, primo Ethicorum, & Boetius primo de conſolatione, & S. Thomas 3. contra gentes attulerunt: intelligens autem, cum diuidatur, in practicam, & ſpeculatiuam facultates, neque in aliqua ipſarum, poſſit felicitas, dum anima iuncta eſt corpori, reperiri. Dicendum eſt neceſſario, ſi anima pereat, & ipſam felicitatem, quæ non niſi poſt mortem, eſſe poſſit in homine, perituram. Vltimam vero partem, huius inductionis, Pomponatius facile oſtendit. Felicitas enim actiua, quæ ad practicum intellectum pertinet, non poteſt eſſe perfecta, cum multis ſit indiga, nec minus ſpeculatiua, quam in hac vita conſequi poſſumus, tum quia multo labore quæritur, & parta breuiſſimo tempore poſſidetur, vt Ariſt. *12. Metaphyſ.* teſtatur, tum etiã quia manca eſt, & ad vera intelligibilia percipienda, caligat, vt oculus Nicticoracis, ad lumen Solis quemadmodum Ariſt. *2. Metaphyſic. cap. 1.* dixit. Itaut, potius vmbra, & veſtigium intellectionis dicenda ſit, quam proprie intellectio. Quod ſi homo felicitate cariturus eſt poſt vitã, profecto omniũ animaliũ infeliciſſimus, ac miſerrimus erit, & eo miſerior, quo præ ceteris ſuæ infelicitatis eſt, cõſcius. Huic argumento Põponatius *cap. penult.* libri prædicti, reſpondet; duobus ante ſuppoſitis. Primũ eſt, vnicuiq; rei perfectæ, ſuũ eſſe attributũ finem, qui etſi habeat ſemper rationem boni, non tamen quod eſt magis bonum, debet vnicuique rei pro fine aſſignari; ſed quod eſt ſibi conueniens, & proportionatum bonum, nam etſi ſentire, melius eſt, quam non ſentire, non tamen lapidi conuenit ſentire, neque eſſet bonum lapidi, ſic namq; amplius non eſſet lapis. Alterum vero eſt, quod totum genus humanum, vni ſingulari homini comparari poteſt, veluti enim, in vno ſingulari homine, ſunt diuerſæ partes, quæ ad diuerſa officia, ſiue diuerſos fines proximos ſunt ordinatæ, & tamen ad vnum communem finem omnes conſpirant, nempe ad integram vnius viuentis conſtitutionem. Ita, & in ſpecie humana, quamuis ſint multi homines, qui inter ſe diuerſa habent officia, tamen, omnes in vnum communem finem conſpirant, in quo conueniunt, nempe ad felicitatem ipſam. quam omnes conſequuntur, dum omnes in tribus intellectibus communicant, ſpeculatiuo, ſcilicet actiuo, & factiuo; quibus omnes participant. Hoc vero totum, multis exemplis, & longo verborum apparatu, conatus fuit oſtendere, quæ nimis prolixum fuiſſet, huc transferre. Talibus autem ſuppoſitis; præciſe ad argumentum reſpondet, his verbis: *Quapropter, ad rationem dicitur, quod ſi homo mortalis eſt, quilibet hom o poteſt habere*

finem

finem, qui vniuersaliter conuenit homini, qui tamen competit parti perfectissimæ, non potest, neque conuenit; sicut non quodlibet membrum, potest habere perfectionem cordis, & oculi; Immo non constaret animal. sic si quilibet homo esset speculatiuus, non constaret communitas humana, quare & plura climata, & diuersæ regiones sunt necessariæ. Felicitas igitur, non stat in habitu specolatiuo per demonstrationem, tamquam conueniens vniuersaliter generi humano; sed tamquam primæ parti principali eius. Et quantumcumque cæteræ partes, ad talem felicitatem peruenire non possint, non tamen ex toto priuantur felicitate, cum aliquid speculatiui, & aliquid factiui, habere possint perfecteque practici, qui habitus quasi vnumquemque beatificare potest.

Hæc Pomponatius. Verum, quia ex prædicto argumento validissima instantia illata fuerat, contra mortalitatem, nempe, quod homo miserrimus esset omnium animalium, si ea cariturus esset felicitate, quæ post erumnosam hanc vitam futura ponitur; propterea, & huic occurrere conatus fuit, Falsam vero esse dixit deductam consequentiam, nam quilibet homo, quantumcumq; miserrimus, inquit ipse, præferri debet, cuicunq; bruto quantumcumq; quieto, & voluptatibus abundante, nemo etenim reperitur, tam stultus, & amens, qui potius sibi eligeret, esse ceruum, aut lapidem longissimæ durationis, quam hominem, quantumcumque vilissimum, & miserrimum. Quapropter, homo probus, & virtutibus præditus, quamuis miserrimus, & abiectissimo loco positus, potest adhuc, animi tranquillitate perfrui, cum virtus sola; sibi ad felicitatem sufficiat. Libet autem apponere Senecæ verba, quæ ad huius confirmationem habet, libello de beata vita, *cap. 25. In sublicium pontem, me transfer, & inter egentes abige, non ideo tamen me despiciam, quod in illorum numero consideo, qui manum ad stipem porrigunt.* Quinimmo vir sapiens, eliget potius in maximis ærumnis viuere cum virtute, & sapientia, quam cum ignorantia, & vitijs, in maxima opulentia, aut etiam Tyrannide, longe enim infelicior est Tyrannorum status, cuiuslibet moderati, & boni viri conditione, quamuis pauperrimi, & omnibus ærumnis afflicti. Quapropter Persius, nullum aliud tormentum Tyrannis imprecatur, quam vt virtutem auersentur, & quemadmodum ægrotantes, supino stomaco respuentes cibum, qui sibi non modo proficuus, sed necessarius est ad vitam, spontanea miseria contabescunt. Ita ipsi, virtutis pulchritudinem, & vtilitatem videntes, tamen, ex deprauata natura, & consumata malitia, ipsam potius fugiant, quam amplectantur.

Magne pater Diuum sæuos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis cum Dira libido

Mo-

fragrantia poculorum. Libet autem, & hæc Carmina adscribere, quamuis aliquanto prolixiora, ob singulare artificium, & grauissimi Poetæ, aut versificatoris eloquentiam.

Proinde vbi se videas hominem miserarier ipsum
Post mortem fore, vt aut putrescat corpore posto
Aut flammis intereat malisuè ferarum
Scire licet non sincerum sonere, atque subesse
Cæcum aliquem cordi stimulum quamuis neget ipse
Credere se quemquam sibi sensum in morte futurum
Non (vt opinor) enim dat, quod promittit, abunde
Nec radicitus, è vita se tollit, & eicit
Sed facit esse sui quiddam super inscius ipse
Viuus enim sibi cum proponit quisque, futurum
Corpus vti volucres lacerent in morte feræq;
Ipse sui miseret: neque enim se vendicat hilum
Nec remouet satis à proiecto corpore & illum
Se fingit, sensuq; suo contaminat adstans
Hinc indignatur se mortalem esse creatum
Nec videt in vera nullum fore morte alium se
Qui possit viuus sibi se lugere peremptum
Stansq; iacentem nec lacerari vriue dolore
Nam si in morte malum est malis morsuq; ferarum
Tractari, non inuenio qui non sit acerbum
Ignibus impositum calidis torrescere flammis
Aut in melle situm suffocari atque rigere
Frigore, cum in summo gelidi cubat æquore saxi
Vrgeriuè superne obtritum pondere terræ
At iam non domus accipiet te læta, neque vxor
Optima, nec dulces occurrent oscula nati
Præripere, & tacita pectus dulcedine tangent
Non poteris factis tibi fortibus esse, tuisq;
Præsidio miser ò miser, aiunt, omnia ademit
Vna dies infesta tibi tot præmia vitæ
Illud in his rebus non addunt, nec tibi earum
Iam desiderium insidet rerum insuper vna;
Quod bene si videant animo, dictisq; sequantur
Dissoluant animi magno se angore metuq;
Tu quidem, vt es læto sopitus, sic eris æui
Quod super est, cunctis priuatus doloribus ægris

At

At nos orrifico cine factum te prope busto
Insatiabiliter deflebimus aeternumq;
Nulla dies nobis maerorem, e pectore demet
Illud ab hoc igitur, quaerendum est, quid sit amari
Tantopere ad somnum, si res redit, atque quietem
Cur quisquam aeterno possit tabescere luctu
Hoc etiam faciunt vbi discubuere, tenentq;
Pocula saepe homines, & inumbrant ora coronis
Ex animo, vt dicant breuis hic est fructus homullis
Iam fuerit neque post vnquam r.uocare, licebit
Tanquam in morte mali cum primis, hoc sit eorum
Quod sitis exurat miseros, atque arida terra
Aut alia cuius desiderium insideat res
Nec sibi enim quisquam tum se vitamq; requirit
Cum pariter mens, & corpus sopita quiescunt
Nam licet aeternum per nos sic esse soporem
Nec desiderium nostri nos adficit vllum
Et tamen haud quaquam nostros tunc illa per artus
Longe absensiferis primordia motibus errant
Quin contentus homo, ex somno, se colligit ipse
Multo igitur mortem minus ad nos esse putandum
Si minus esse potest, quam quod nihil esse videmus
Maior enim turba disiectus, materiai
Consequitur laeto, nec quisquam expergitus extat
Frigida quem semel est, vitai pausa sequuta
Denique si vocem rerum natura repente
Mittat, & hoc alicui nostrum sic increpet ipsa
Quid tibi tantopere est mortalis, quod nimis aegris
Luctibus indulges? quid mortem congemis, ac fles?
Nam si grata fuit tibi vita ante acta priorq;
Et non omnia pertusum, congesta quasi in vas
Commoda perfluxere, atque ingrata interiere
Cur non vt plenus vitae conuiua recedis?
Aequo animoq; capis securam stulte quietem?
Sin ea, quae fructus cumque es, periere profusa
Vitaq; in offensu est, cur amplius addere quaeris
Rursum, quod pereat male, & ingratum occidat omne
Nec potius vitae finem facis, atque laboris
Nam tibi praeterea quod machiner, inueniamq;

Quod placeat nihil est, eadem sunt omnia semper
Si tibi non annis corpus, iam marcet, & Artus
Confecti languent, eadem tamen omnia restant
Omnia si perges viuendo, vincere secla
Atque etiam potius, si nunquam sis moriturus
Quid respondeamus, nisi iustam intendere litem
Naturam, & veram verbis exponere causam?
Atqui obitum lamentetur, miser amplius æquo
Non merito inclamet magis, & voce increpet acri?
Grandior, hic vero si iam seniorq́; queratur
Aufer ab hinc lacrimas baratro, & compesce querelas
Omnia perfructus vitai premia, marces
Sed quia semper aues, quod abest, præsentia temnis
Imperfecta tibi elapsa est, ingrataq́; vita
Et nec opinanti mors ad caput adstitit ante
Quam satur, ac plenus possis discedere rerum
Nunc aliena tua tamen ætate omnia mitte
Aequo animoq́; agedum, iam alijs concede necesse est
Iure vt opinor agat, iure increpet, inciletq́;
Cedit enim rerum nouitate, extrusa vetustas
Semper, & ex alijs, aliud reparare necesse est,
Nec quicquam in baratrum, nec tartara, decidit atra
Materies opus est, vt crescant postera secla
Quæ tamen omnia te vita perfuncta sequentur
Nec minus ergo, ante hæc quam tu, cecidere cadentq́;
Sic aliud ex alio nunquam desistit oriri
Vitaq́; mancupio, nulli datur omnibus vsu
Respice item quam nil ad nos, anteacta vetustas
Temporis æterni fuerit, quam nascimur ante
Hoc igitur speculum nobis natura futuri
Temporis exponit, post mortem denique nostram
Numquid ibi horribile apparet? num triste videtur
Quicquam? nonne omni somno securius extat
Atque ea nimirum quæcumque Acherunte profundo
Prodita sunt esse, in vita sunt omnia nobis
Nec miser impendens magnum timet aëre saxum
Tantalus vt fama est, cassa formidine torpens;
Sed magis in vita diuum, metus vrget inanis
Mortales casumq́; timet, quem cuique feret sors

Nec Titium, volucres ineunt Acherunte iacentem
Nec quod sub magno scrutentur pectore quicquam
Perpetuam ætatem possunt reperire profecto
Quamlibet, immani proiectu corporis extet
Qui non sola nouem dispensis iugera membris
Obtineat; sed qui terrai totius Orbem
Non tamen æternum poterit perferre dolorem
Nec præbere cibum proprio de corpore semper;
Sed Titius nobis hic est, in amore iacentem
Quem volucres lacerant, atque exest anxius angor
Aut alia quauis scindunt cupedine curæ
Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est,
Qui petere à populo, fasces, sæuasq; secureis
Imbibit, & semper victus tristisq; recedit
Nam petere imperium, quod inane est, nec datur vnquam,
Atque in eo semper durum sufferre laborem
Hoc est aduerso nixantem, trudere monte
Saxum, quod tamen à summo iam vertice rursum
Voluitur, & plani raptim petit æquora campi
Deinde animi ingrati, naturam pascere semper
Atque explere bonis rebus, satiareq; nunquam,
Quod faciunt nobis, annorum tempora circum
Cum redeunt, fœtusq; ferunt, variosq; lepores
Nec tamen explemur, vitai fructibus vnquam
Hoc, vt opinor, idest æuo florente puellas,
Quod memorant laticem pertusum congerere in vas,
Quod tamen explere, nulla ratione potessunt
Cerberus, & furiæ, iam vero, & lucis egenus
Tartarus horriferos erructans faucibus æstus,
Hæc neque sunt vsquam, neque possunt esse profecto;
Sed metus in vita pœnarum pro malefactis
Est insignibus insignis, scelerisq;, luela
Carcer, & horribilis de saxo iactu deorsum
Verbera carnifices, robus, pix, lamina tædæ
Quæ tamen, etsi absunt at mens sibi conscia facti
Præmetuens adhibet stimulos, torretq; flagellis,
Nec videt interea, qui terminus esse malorum
Possit, nec qui sit pœnarum denique finis
Atque eadem metuit, magis hæc, ne in morte grauescant

Hinc acherusia fit stultorum denique vita
Hoc etiam tibi tute interdum dicere posis
Lumina sis oculus etiam bonus Ancus reliquit
Qui melior multis, quam tu fuit improbe rebus
Inde alij multi Reges, rerumq; potentes
Occiderunt magnis, qui gentibus imperitarunt
Ille quoque ipse viam, qui quondam per mare magnum
Strauit, iterq; dedit legionibus ire per altum
Ac pedibus salsas docuit, superire lacunas
Et contempsit aquis insultans, murmura ponti
Lumine adempto animam, moribundo corpore fudit
Scipiades belli fulmen, Cartaginis horror
Ossa dedit terra proinde ac, famul infimus esset
Adde repertores doctrinarum, atque leporum
Adde Heliconiadum Comites, quorum vnus Homerus
Sceptra potitus eadem alijs sopitus quiete est
Denique Democritum, postquam matura vetustas
Admonuit memorem motus, languescere mentis
Sponte sua lato caput obuius obtulit ipse
Ipse Epicurus obit decurso lumine vita
Qui genus humanum ingenio superauit, & omnes
Præstrinxit stellas exortus vti, atherius Sol
Tu vero dubitabis, & indignabere obire
Mortua cui vita est, prope iam viuo, atque videnti?
Qui somno partem maiorem, conteris aui?
Et vigilans stertis, nec somnia cernere cessas?
Sollicitamq; geris, cassa formidine mentem?
Nec reperire potes, quid sit tibi sape mali cum
Ebrius vrgeris, multis miser vndique curis,
Atque animo incerto fluitans, errore vagaris
Si possent homines proinde, ac sentire videntur
Pondus inesse animo, quod se grauitate fatiget
E quibus id fiat causis, quoque noscere, & vnde
Tanta mali tanquam moles, in pectore constet
Haud ita vitam agerent, vt nunc plerumque videmus,
Quod sibi quisque velit nescire, & quarere semper
Commutare locum, quasi onus deponere posis
Exit sape foras magnis, è sedib... ille
Esse domi quem pertesum est, subit...q; reuertit

Quippe

Quippe foris nihilo melius, qui sentiat esse
Currit agens mannos ad villam hic præcipitanter
Auxilium tectis quasi ferre, ardentibus instans
Oscitat ex templo tetigit, cum limina villæ
Aut abit in somnum gravis, atque oblivia quærit,
Aut etiam properans Vrbem petit, atque revisit
Hoc se quisque modo fugit, at quod scilicet, vt fit
Effugere haud potis est, ingratis hæret, & angit
Propterea morbi, quia causam non tenet æger
Quam bene si videat, iam rebus quisque relictis
Naturam primum studeat, cognoscere rerum
Temporis æterni, quoniam non vnius horæ
Ambigitur status; in quo sit mortalibus omnis
Aetas post mortem, quæ restat cumq; manenda
Denique tantopere in dubijs, trepidare periclis
Quæ mala nos subigit, vitai tanta cupido?
Certa quidem finis vitæ, mortalibus adstat
Nec devitari letum pote, quin obeamus
Præterea versamur ibidem, atque insumus vsque
Nec nova vivendo procuditur vlla voluptas;
Sed dum abest, quod avemus id exuperare videtur
Cætera post aliud cum contingit illud avemus,
Et sitis æqua tenet, vitai semper hianteis
Posteraq; in dubio est fortunam quam vehat ætas
Quidve ferat nobis casus, quive exitus instet
Nec prorsum vitam ducendo, demimus hilum
Tempore de mortis, nec deliberare valemus
Quo minus esse diu, possimus morte perempti
Proinde licet quot vis, vivendo condere sæcla
Mors æterna tamen, nihilominus illa manebit.
Nec minus ille diu, iam non erit ex hodierno
Lumine, qui finem vitai fecit, & ille
Mensibus, atque annis, qui multis occidit ante.

Hæc Lucretius tamquam colofonem apposuit suæ impietati. Quibus profecto timorem illum mortis, & Acheruntis, præcipitem dare, ac funditus extirpare conatus fuit, quem initio libri dixerat.

Vitam humanam, ab imo turbare;nec immerito, quandoquidem mætus ille, qui prohibet illicitarum voluptatum vsum, Epicureis porcis, valde molestus est. Deprõpsit, & Lucianus, ex Epicuri officina, idem

pror-

prorſus argumentum, contra immortalitatem; Homo Lucretio ſimilis, ſicut ouum ouo, hic in dialogo, quo docet modum lugendi mortuos, irridens immortalitatem, finxit mortuum filium patri apparuiſſe, & apud eum conqueſtum, quod ſuis lamentationibus, nimis moleſtus eſſet, rogaſſe, ne amplius eum lamentaretur, aut ſi lamentaturus eſſet, id faceret, vt par erat, modum autem oſtendit, nempe eſſe inconueniens, vt diceret. Fili miſer, qui in obſcuro ſepulcro iaces, nunc meis cares, & amatæ parentis blanditijs, & te exedunt vermes, quandoquidem ipſe careret oculis, & propterea tenebras, non perciperet, neque ipſorum blanditias, aut vermium morſus, defunctus iam, ſentire poſſet, quod ſi lugere vellet, ita lugere deberet, fili cui non amplius moleſtus erit Pedagogus, neque ſocij criminationem aut inſidias intentabunt, neque impudica meretrix, aut perditus leno, fraudem molietur, aut obſcenus ſcurra, mendaciũ affinget, aut fraudulentus numularius, fœnus aceruabit, fili qui non amplius eſuries, neque ſities, neque algebis amplius, meam iracundiã non experieris, & ſatellitum audaciam, & tirannorum truculentam rabiem, vitaſti. Atque ita, eodem prorſus argumento, quo Lucretius, Lucianus Atheus, oſtendit, nullum poſt mortem homini ſuper eſſe malum, nec bonum, æque ac ante ortum, nihil horum ipſi contingere potuit; ſed de Luciano non mirum, quandoquidem ipſe, vbique ſui ſimillimus, deitatem, ac religionem omnem exibilat. Valde mirandum eſt, Senecam moralem cognominatum, & Stoicum, huic eidem, impietati ſubſcripſiſſe. Hic enim *Epiſt. 54.* ad Lucilium, ita inquit.

Mors eſt, non eſſe, id quale ſit, iam ſcio, hoc erit poſt me, quod ante me fuit; ſi quid in hac re tormenti eſt, neceſſe eſt, & fuiſſe antequam prodiremus in lucem, atqui nullam ſenſimus, tunc vexationem; Rogo, non ſtultiſsimum dicas, ſi quis exiſtimet lucernæ peius eſſe, cum extincta eſt, quam antequam accenderetur? Nos quoque, & accendimur, & extinguimur, medio illo tempore, aliquid patimur, vtrinque vero, alta ſecuritas eſt; in hoc enim mi Lucili, niſi fallor erramus, quod mortem iudicamus ſequi, cum illa, & præceſſerit, & ſequutura ſit, quicquid ante nos fuit, mors eſt, quid enim refert, vtrum non incipias, an deſinas? vtriuſque rei, hic eſt effectus; non eſſe.

Hæc tamen, & alia aduerſariorum Sophiſmata, nihil ſolidam Philoſophiam tangunt, neque, de animi immortalitate, hilum auferunt, omnia enim quæ dicta ſunt, oſtendunt perire poſt mortem ea, quæ ad compoſitum pertinent, vt ſunt operationes vegetandi, ac ſentiendi, & aliæ quæ eiuſdem ſunt rationis, non autem, eas operationes animæ, quæ ſunt ipſius propriæ, vt ſunt intelligere, & velle, quare

con-

concludunt, perire, post mortem, compositum, quod etiam intellexit Seneca, non autem, potissimam eius partem, quæ est animus, vt sæpe diximus. Valida igitur sunt talia, apud Epicureos, & bestiales homines, qui nullam aliam, in homine operationem conspicantur, quam corporalem, at apud veros Philosophos, qui aliam, in homine, operationem agnoscunt, in qua non communicat, actio corporalis, vt Arist. noster dixit nullius momenti sunt. & hæc pro solutione, eorum, quæ ab aduersarijs omnibus, tum peripateticis, tum etiam alterius cuiuscunq; sectæ, contra animi immortalitatem, afferuntur. Diuino fauente, atque aspirante numine, dicta sint. In quibus, si quid boni, aut laudabilis Lector inueniat, id totum, ad patrem luminum, referat, si quid vero malũ, aut repræhensione dignũ; ingenij mei tenuitatem, & humanæ scientiæ tenebras, excuset.

Alia pro immortalitate animi argumenta, & Pomponatij ad eadem responsiones, proponuntur.
Caput XIIII.

AD finem iam, disputatio mea, peruenerat, nisi me Pomponatij audacia, iterum prouocaret. Hic, in calce sui libri, de immortalitate animæ. Octo adhuc proposuit argumenta, quibus, certissime, animi immortalitas demonstratur, nõ amplius, ex Aristotelis doctrina; sed ex rei natura, & veritate, quæ pari, non dicam contentione; sed pertinacia, oppugnare conatus fuit, & pari sophismatum versutia, atque calliditate eludere. Iterum igitur, pro veritate certabimus, & Pomponatij responsiones, non solum veræ Philosophiæ dissentaneas; sed etiam, ab Aristotelis doctrina, quam ipse, tanti facit, alienas esse apertissime demonstrabimus. Primum est ex fine, si namque animus humanus esset mortalis, cariturus esset homo, felicitate, ac suo fine; consequens est absurdum, & impossibile, ergo, & antecedens; priorem autem sequelam probat, quia felicitas ad id pertinet, quod est potius, quare ad animam magis, quam ad corpus, ad corpus enim nõ pertinebit, nisi ratione animæ: ex animæ autem facultatibus, quæ sunt vegetalis, senties, & intelligens, vegetalis excluditur, quæ cognitione vacat, ac pariter, sentiens, quæ communis est brutis. Ergo sola remanet

finem, qui vniuersaliter conuenit homini, qui tamen competit parti perfectissimæ, non potest, neque conuenit; sicut non quodlibet membrum, potest habere perfectionem cordis, & oculi; Immo non constaret animal. sic si quilibet homo esset speculatiuus, non constaret communitas humana, quare & plura climata, & diuersæ regiones sunt necessariæ. Felicitas igitur, non stat in habitu speculatiuo per demonstrationem, tamquam conueniens vniuersaliter generi humano; sed tamquam primæ parti principali eius. Et quantumcumque cæteræ partes, ad talem felicitatem peruenire non possint, non tamen ex toto priuantur felicitate, cum aliquid speculatiui, & aliquid factiui, habere possint perfecteq; practici, qui habitus quasi vnumquemque beatificare potest.

Hæc Pomponatius. Verum, quia ex prædicto argumento validissima instantia illata fuerat, contra mortalitatem, nempe, quod homo miserrimus esset omnium animalium, si ea cariturus esset felicitate, quæ post erumnosam hanc vitam futura ponitur; propterea, & huic occurrere conatus fuit, Falsam vero esse dixit deductam consequentiam, nam quilibet homo, quantumcumq; miserrimus, inquit ipse, præferri debet, cuicunq; bruto quantumcumq; quieto, & voluptatibus abundante, nemo etenim reperitur, tam stultus, & amens, qui potius sibi eligeret, esse ceruum, aut lapidem longissimæ durationis, quam hominem, quantumcumque vilissimum, & miserrimum. Quapropter, homo probus, & virtutibus præditus, quamuis miserrimus, & abiectissimo loco positus, potest adhuc, animi tranquillitate perfrui, cum virtus sola sibi ad felicitatem sufficiat. Libet autem apponere Senecæ verba, quæ ad huius confirmationem habet, libello de beata vita, *cap. 25. In sublicium pontem, me transfer, & inter egentes abige, non ideo tamen me despiciam, quod in illorum numero consideo, qui manum ad stipem porrigunt.* Quinimmo vir sapiens, eliget potius in maximis ærumnis viuere cum virtute, & sapientia, quam cum ignorantia, & vitijs, in maxima opulentia, aut etiam Tyrannide, longe enim infelicior est Tyrannorum status, cuiuslibet moderati, & boni viri conditione, quamuis pauperrimi, & omnibus ærumnis afflicti. Quapropter Persius, nullum aliud tormentum Tyrannis imprecatur, quam vt virtutem auersentur, & quemadmodum ægrotantes, supino stomaco respuentes cibum, qui sibi non modo proficuus, sed necessarius est ad vitam, spontanea miseria contabescunt. Ita ipsi, virtutis pulchritudinem, & vtilitatem videntes, tamen, ex deprauata natura, & consumata malitia, ipsam potius fugiant, quam amplectantur.

Magne pater Diuum sæuos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis cum Dira libido

Mo-

Mouerit ingenium feruenti tincta veneno
Virtutem, vt videant intabescantq; relicta
An nè magis Siculi gemuerunt æra iuuenci
Et magis auratis pendens laquearibus ensis
Purpureas subter ceruices terruit, imus
Imus præcipites quam si sibi dicat, & intus
Palleat infelix quod proxima nesciat vxor?

Atque ita concludit Pomponatius, nihil valere prædictũ argumentum, ad immortalitatem statuendam, quandoquidem neque homini alius propositus debet esse finis, quam sibi proportionatus, non enim debet Dei, aut separatarũ mentium appetere, vel sperare felicitatem; sed hominis, qua non carebit, etiã si anima sit mortalis, perfectio enim in factiuis habitibus, & felicitas in actiuis, illi non deerit, quemadmodum, neque speculatiua, talis tamen, qualis homini competit, quæ etsi sit exigua, tamen ob sui præstantiam, omnia superat, atque excedit bona: & finem, siue felicitatem vniuersalem, tota consequetur humana species, quamuis non omnes, sigillatim ipsam ex æquo consequi possint.

Secundum argumentum est, quia si anima esset mortalis, non daretur virtus fortitudinis; sed hoc est contra Aristotelem, & contra omnium hominum consensum; contra Aristotelem, quia Aristoteles 3. Moralium, statuit inter cæteras morales virtutes esse fortitudinem qua mors cum honestate, potius eligitur. quam vita cum turpitudine. Est etiam contra communem omnium hominum consensum, quia odio habent, & contumelijs prosequuntur eos, qui turpia perpetrant etiam pro tuenda vita, honore vero, & laudibus afficiunt illos, qui pro honesta causa vitam prodigere non dubitarunt. Prior autem sequela est euidens, nam si anima etiam, cũ corpore moreretur. Mors esset extremum omnium malorum, homo enim omnino desineret in non ens, quod nullo pacto est eligibile, quinimmo est omnium maxime fugiendum. Itaut, homo deberet quæcumque mala perpetrare, ad euitandam mortem, vt S. Thomas dixit in expositione Symboli Apostolorum, super particula, *Carnis resurrectionem*. Quod etiam confirmatur ex Platone, qui in Phædone, inquit. Mortem non esse æquo animo ferendam, nisi spes esset, de meliori vita, & 5. de legibus pariter dixerat, eum, qui vitam existimat summum bonum; ipsam vituperare.

Argumento huic respondet Pomponatius. Negando maiorem sequelam, & ad probationem inquit, quod etiam si anima esset mortalis

talis Vir fortis pro honesta causa deberet mortem oppetere, non tamquam eligens mortem, mors enim cum sit malum, non habet rationem eligibilis; sed tamquam eligens virtutem, quæ est maximum bonum, & maius quam vita, & tamquam deuitans vitium, quod est maximum malum, & maius quam mors; quapropter, primo & per se, ipse eligeret actum fortitudinis, qui est quid bonum, secundario autem, & per accidens, eligeret mortem, quia talis actus fortitudinis non potest esse sine morte, ac pariter, primario, & per se, fugeret vitium, quod est malum; secundario autem, & per accidens, vitam, quam sine vitio retinere non posset. Hoc autem eo magis à viro forti eligendum est, quo certus est, etiam si cum vitio retineat vitam, se non posse omnino euitare mortem; sed tandem aliquando, esse moriturum, quamuis aliquanto serius; cum virtute autem apud memoriam hominum, & famam posterorum, fore diutissime superstitem, nemo autem eligeret diutius viuere cum infamia, & dedecore, quam citius mori cum gloria, & bona fama, & Aristoteles ipse, *1. Ethicorum* dixit, vitam longam præferendam esse breui, vbi cætera sint paria. Ad auctoritates vero, inquit, tum Platonem tum S. Thomam, non fuisse ex propria sententia loquutos; sed ad opinionem vulgi, qui non cognoscit præstantiam, & excellentiam virtutis neque turpitudinem, & fæditatem vitij, quapropter Socrates in Apologia dixit, quod siue anima sit mortalis, siue immortalis, mors non est timenda, confirmat autem hãc suã responsionem Pomponatius, ex eo, quia multa animalia bruta, quorum animas certum est, esse mortales seipsa morti exponunt, vt de apibus Arist. refert, *9. de hist. animal. cap. 40.* quæ pro defensione sui Regis mortem oppetunt, & de sæpia mare, quæ vt tueatur fœminam mortem occumbit, & de Camelo *eod. lib. cap. 47.* qui deceptus à Camelario cum matrem inijsset, fœditate actus indignatus, mox Camelarium morsu occidit, ac de æquo, qui pariter deceptus cum matrem impleſſet, se se præcipitem dedit, quæ omnia cum à natura, & non à ratione fiant, natura autem dirigatur ab intelligentia non errante, non est dicendum, inquit Pomponatius, præter rationem esse, si homo supposita animi mortalitate, pro honesta causa oppetere fortiter magis eligat, quam turpiter viuere.

Tertium argumentum est, si animus esset mortalis Deus aut non haberet curam, & gubernationem vniuersorum, aut esset iniustus, quorum vtrumq; impium, & blasphemum, est dicere, consequentia probatur, quia multi reperiuntur homines praui, & scelerati, quorum crimina sunt occulta hominibus, ipsi autem, simulantes bonitatem,

per

per Hyppocrisim; multa consequuntur bona, & honores, in hac vita, multi etiam reperiuntur, qui Tyrannice viuentes, aperte, per omnia scelera grassantur, qui tamen vsque in finem, feliciter viuunt, & impuniti moriuntur, vt fuit Sylla, qui voluit cognominari felix, & Marius, qui septies fuit Consul. E contra vero multi reperiuntur homines, probi, & iusti, quorum probitas occulta est hominibus, & ideo habentur viles, & abiecti, & semper egent. Multi etiam sunt, qui ob insignem probitatem, & illustrem, ipsorum iustitiam, ac pietatem, varijs ærumnarum modis afficiuntur, & sæpissime à Tyrannis, morte crudelissima plectuntur. Quorum in Ecclesia Dei, ingens est numerus. Horum autem merita, inremunerata perirent, si animus esset mortalis, & sic, de merita malorum, impunita etiã remanerent, vtrumque vero, iniquum, & iniustum est, aut casu omnia fieri, & fortuito; nec vllum esse rerum moderatorem, & rectorem arguit, vt Claudianus Poeta, in Ruffinum inuectus, cecinit tali Carmine.

Sæpe mihi, dubiam traxit sententia mentem
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu
Nam cum dispositi quæsissem fœdera mundi
Præscriptosq; Maris fines, anniq; meatus
Et lucis noctisq; vices tunc omnia rebar
Consilio firmata Dei, qui lege moueri
Sidera, qui fruges diuerso tempore nasci
Qui variam Fœben alieno iusserit igne
Compleri solemq; suo, porrexerit vndis
Littora, tellurem medio librauerit axe
Sed cum res hominum tanta caligine volui
Adspicerem lætosq; diu florere nocentes
Vexariq; pios rursus labefacta cadebat
Religio, causæq; viam non sponte sequebar
Alterius vacuo quæ currere semina motu
Affirmat magnumq; nouas per inane figuras
Fortuna non arte regi quæ numina sensu
Ambiguo, vel nulla putat vel nescia nostri.

Cum igitur hanc difficultatem, sola animorum immortalitas, auferre possit, quamuis enim multi nocentes, in hac vita felices sint, tamen in altera perpetuas pœnas luent, & multi innocentes miseri in hac vita, in futura perenni beatitudine fruentur. Necessario dicendum erit, animum, fore post mortem superstitem, & immortalem.

Hoc

Hoc argumentum quamuis irrefragabile, tentauit etiam soluere, Pōponatius, data præmij, ac pœnæ distinctione; duplex enim est præmium, & duplex pœna, vnum scilicet præmium essentiale, & alterum accidentale, essentiale inseparabile est, & semper sequitur, accidentale vero, separabile est, nec semper sequitur; ita pariter & pœna, duplex est, essentialis, & accidentalis; essentialis semper affligit, accidentalis vero nō semper. Hac posita distinctione, inquit, etiā si anima sit mortalis, tamen vitia non remanent impunita, pœna essentiali. Vitij enim essentialis pœna est vitium ipsum, siue operatio vitiosa, quæ semper est cum vitio; quare vitiosi semper sunt miseri, quamuis ipsis aliquando desit pœna accidentalis, & extrinseca, quæ est pœna sensus. Et pariter virtutes non remanent irremuneratæ; præmio essentiali, quod est ipsamet virtus, cuius actus est felicitas, & perfectio hominis, quare, qui secundum virtutem agit, semper est felix; quāuis aliquando, vel sæpius priuetur felicitate extrinseca, & accidentali, cuiusmodi sunt diuitiæ, honores, & bonorum affluentia.

Quarto. Arguitur ex communi omnium hominum consensu, omnes enim homines, non solum qui nunc sunt; sed etiam qui ante fuerūt, Religioni alicui addicti, & obligati fuerunt, aut sunt; omnes autem religiones, & leges, quæ nunc extant, vel extiterunt, in hoc conueniunt, quod anima est immortalis; quare hoc, est maxime famosum, & nihil famosum, vt Aristoteles, inquit lib. de diuinatione per somnū est, ex toto falsum, aut dicendū est, omnes hucusque homines deceptos fuisse, & decipi, quod pariter est impossibile.

Huic Argumento, ab eodem dupliciter respondetur. Primo concedendo totum argumentum, siue deductam consequentiam, nullum enim putat absurdum, omnes homines, aut maiorem ipsorum partem decipi, quinimmo hoc necessarium esse dicit; si enim totū nihil aliud est, quam suæ partes, & nullus homo est, qui non decipiatur, vt Plato, inquit in Politico, sequitur, quod tota species humana, obnoxia sit deceptioni, aut saltem maior ipsius pars; hoc autem cōfirmat ex eo, quia nostra tempestate in vniuerso mundo, sunt tres leges, scilicet Christi, Moysis, & Maumetti, & ex his tribus, sola Christi lex est vera. Ergo duæ aliæ hominum partes decipiuntur. Secundo respondet. Legislatores sanxisse animos esse immortales, non quod rei veritate ita sit; sed propter bonum politicum, tamquam necessarium id sit ad bonum regimen populorum, vt populi in officio contineantur, & boni, nō solum virtutis amore; sed etiam spe præmiorum, & in præsenti, & in futura vita, ad bene, & studiose viuendum, inuitarentur, mali autem non so-

referre conatus fuit, vt ex ipsius responsione, quam nunc recitabimus clarius apparebit.

Respondet his argumentis Pomponatius,& primum primo,quoad priorem eius partem, quæ est de vmbris apparentibus circa sepulchra multipliciter. Prima autem responsione, negat veritatem talium visorum,multa enim,inquit ipse,leguntur in historijs,quæ sunt meræ fabulæ. Secundo inquit,quod etiam concesso,quod sint vera,tamen non est dicendum talia visa,esse animas defunctorum, cum hoc possit fieri ob aërem crassum,& densum,qui est in illis locis, ex euaporatione cadauerum,quæ condensata ob frigiditatem lapidum, & ex alijs causis reddit aërem aptum ad suscipienda idola, siue imagines aliorum corporum,siue illorummet, qui talibus locis appropinquant, quique videre se putant vmbras,& ad ipsa eadem idola repræsentanda.aër enim incrassatus, hanc vim obtinere potest, vt ab ipso tamquam à speculo refrangatur imago,quod fieri etiam posse absque aëris condensatione ob solam visus debilitatem Arist. testatum reliquit *3. Methaeororum capite* de Iride, exemplo illius, qui semper videbat proprium simulachrum è conspectu,siue contra se ambulantem, quod facilius contingere potest,accedente imaginatione cum timore, & credulitate;Tales enim passiones efficiunt, vt phantasmata, quæ intus versantur. in sensorijs foris appareant, vt fit in ægritudinibus. Tertio aliam affert causam imposturam, & dolum malorum hominum, qui simplicibus volunt illudere, aut illos decipere. Verum quia talium vmbrarum apparitiones à multis viris grauissimis celebratas, & inter ostenta recensitas videbat. Virgilius enim *1. Georgicorum in fine*, ita ipsatum meminit

Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
Ingens, & simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis pecudesq; locuta.

Et Lucanus multa talia etiam refert. *Et 2. Machabæorum* legitur multa,& portentosa simulacra pugnantium, & discurrentium equitum armatorum Hierosolymitanis per aëra visa fuisse diebus quinquaginta,tempore quo Antiochus secundam parauit profectionem in Ægyptum,propterea ratus impudentiam esse,dicere,quod talia sint imposturæ,aut omnino præstigia; aliam commentus responsionem, inquit hæc opera esse,corporum cœlestium, vel potius intelligentiarum orbes mouentium. Hoc autem facile se probare posse existimat si accipiatur,quod ab omnibus conceditur,talia portenta fieri ab intelligentijs,aut bonis,quas Angelos appellamus, aut malis,quas dæmones,cũ vero hoc dicere, non sit ex sententia Aristotelis loqui, nec naturaliter

Aristoteles enim non putauit, alias dari intelligentias, præter eas, quæ mouent orbes, vt docuit 12 *Metaphys.* neque naturæ lumine nos aliter possumus cognoscere ipsas, quam ex motu, necessario dicendum erit, tales operationes fieri ab intelligentijs, simul cum orbibus, & ita à corpore cœlesti, vt dicit aggregatum, ex intelligentijs, & orbibus. Probat autem hanc suam sententiam, primum auctoritate Alexandri Aphrodisei, qui vt refert S. Thomas in quæstione de miraculis *artic. 30. & vlt.* omnia, quæ nos credimus fieri ab Angelis aut à Dæmonibus, fieri ab impressione corporum cœlestium existimauit; Deinceps vero probat multis alijs rationibus, tum quia mundus hic inferior à superioribus lationibus pendet, & gubernatur, vt Arist. *10. Meteororum* dixit. Cum vero existimauerit Alexander, Deum, & intelligentias habere prouidentiam horum inferiorum, vt ipse dixit in libro de fato; non mirum si cœlestibus virtutibus, talia moliuntur prodigia, ad salutem totius speciei humanæ aut partis, quæ sunt particulares homines, & propterea in ortu, vel obitu præstantium virorum, prodigia fere semper apparere consueuerunt, vt Liuius, Suetonius, Plutarchus, Virgilius, Lucanus, & alij auctores testantur, & veluti anni temporum, & aëris tempestatũ à cœlo præbentur signa, ita nõ est absurdum reliquorum, quæ ad hæc inferiora pertinent, ostenta monstrari, quæ si aliquando, cœli, brutis animalibus significant, vt patet ex Aruspicina; cuius clarissima sunt apud Historicos exempla; possunt etiam, & hominibus manifestare. Tum etiam hoc probat argumento, quia aliqui sola astrorum peritia, mirabilia aliqua portenta præuiderunt, quod non potuisset fieri, nisi cœlum fuisset ipsorum causa. Exemplum vero huius rei affert ex Alì Abenragel, qui in libro de natiuitatibus sic habet; referente Conciliatore, in expositione *27. problematis vndecima particula.*

Rex noster vocauit nos, eo quod vna ex mulieribus suis peperit filium, & fuit ascendens octo graduum libra, terminus Mercurij, & in ipso fuerunt Iuppiter, Venus Mars, & Mercurius. Et conuenit illic, vna societas Astrologorum, quorum quilibet dixit suam opinionem; & Ego tacui, tunc Rex, dixit mihi, quid habes? cur non loqueris? cui respondi, date mihi terminum trium dierum, quod si filius vester transierit tertium diem, erit de ipso miraculum magnum. Et cum natus compleuit 24. horas, incepit loqui, & facere signa cum manu, & Rex multum expauit; vnde, & ego dixi: possibile est quod dicat aliquam Prophetiam, & aliquod miraculum, & tunc cum Rege fuimus ad puerum, & dixit puer. Ego sum natus infortunatus, & natus sum ad indicandum, amissionem Regni Agedeir, & destructionem gentis Almanni. Hic statim cecidit, & mortuus est, & compertum est, vt dixit.

Præ-

Præterea, hoc idem probat; si enim conceditur Angelos aut Dæmones, nulli corpori coniunctos, hæc posse facere, quanto magis concedendum est, intelligentias corpore vtentes, vt organo, hæc posse præstare præcipue cum corpus cœleste sit omnium nobilissimum, & formas omnes inferiores virtute, atquè eminenter contineat. Quinimmo, si cœlum videmus, plantas, & animalia producere, & etiam animalium aquatilium, qualia sunt conchæ, & pinnæ, vt vngues, & alia aquatica Zoophita, imaginem, & figuram inter lapides mediarum alpium effformare, vt non solum Albertus, & multi alij testantur; sed etiam egomet, qui hæc scribo, vidi, simul cum Illustrissimo & Reuerendissimo Cardinali Aldobrandino, in quadam rupæ, quæ Pado Fluuio imminet, non longe à Ciuitate Taurinensi, iuxta oppidum Verruæ. Quanto magis dicendum est, posse cœlum prædictas imagines, & Idola, in aëre efformare. Confirmat hoc etiam, nam si Dæmones possunt multa admiranda facere, & producere non ad nutum voluntatis, siquidem neque ipsis, neque bonis Angelis materia ad nutum obedit, nisi in motu locali, vt S. Augustinus docuit *3. de Trinitate cap. 6.* & S. Thomas quæst. de miraculis *cap. vltimo*. Sed tantum applicando actiua passiuis, vt scribitur de Magis Pharaonis, qui conuerterunt suas virgas in Serpentes, Dæmonum opificio. quanto magis asserendum est, multa admiranda posse fieri ab intelligentijs, applicãdo actiuitatem cœlestium corporum, quæ continent virtutem omnium actiuorum. Hæc Pomponatius, non minus impie, quam stulte, contra omnem Philosophiam respondit, quantum pertinet ad priorem partem dicti argumenti, quæ pariter confirmauit in Apologia, & in libris quos de incantationibus aduersus incantationes conscripsit. Quod vero pertinet ad secundam partem argumenti, quæ desumebatur ex reuelatione in somnis facta, inquit hoc non arguere, alium animæ separatæ statum; sed tantum Dei prouidentiam, qua homines sæpius admonet, vt eis consulat quapropter Auerroes, qui posuit vnam tantum animam intellectiuam in omnibus hominibus, in libello de Diuinatione per somnum illam non negauit; sed abunde concessit, & Galenus, qui statuit animam mortalem multa vtilia ad Medicinam fuisse in somnis reuelata, & etiam sibi ipsi concedit. Somnium vero alterius Arcadis non fuisse ab anima defuncti; sed à Deo admonente quandoquidem, vt inquit Plato 5. de Republica, delinquentium in Peregrinos, Deus est vltor; Narratio autem Eripamphilij, est Apologus, non autem historia.

Ad Sextum vero argumentum de Energumenis dicit, eos esse vexatos ab atrabile, & ita aut furiosos, & mente captos, aut phanaticos, aut

æstasim patientes,ac proinde;tamquam alieni, & non proprij iuris,facile agi, & moueri ab influentijs cœlestibus,ad futura præsagienda,ex quo dici solet,stultos,& infantes sæpe Prophetare, quod patet etiam, ex auibus,quæ solo naturæ instinctu,aut cœlorum impulsu, futura aliquando præsagiunt,vt Arist. refert *9.de hist.animal. cap.31.* de coruis, qui eo tempore,quo hospites mediæ in Pharsalia periere, ab Attica, & Peleponnessi regione,defuerunt;quasi sensum haberent aliquem,quo inter se,rerum euenta significarent,& mouerentur.

Septimum adhuc argumentum, desumptum est, ex auctoritate Arist.*1. Ethicorum cap.11.* vbi inquit, fortunam posterorum, si ad defunctos pertingat,talem esse,vt neque infelices, felices, neque felices,infelices, reddere possit, supponuntur ergo mortui, superstites. Nec non *1.Oechonomicorum cap. vltimo,* vbi inquit Alcestem, & Penelopem,eo quod viros suos in aduersa fortuna dilexerunt, immortalem gloriam fuisse consequutas, & à Dijs remuneratas, ergo ipsarum animæ,immortales permanserunt.

Huic argumento facile respondet, & Primum, ad primam auctoritatem dicit, illam potius pro mortalitate concludere;supponit enim mortuos non esse, & proinde fortunas posterorum nihil,aut parum ipsos attingere, hoc est, quoad existimationem tantum. Ad alteram vero inquit, quod mulieres illæ fuerunt à Dijs remuneratæ in vita, & immortalem gloriam consequutæ sunt, quoad famam, quæ semper permanet apud posteros.

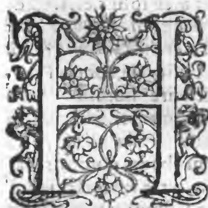
Octauum argumentum est, ex conditione hominum, qui vtramque sententiam sectantur. Qui enim, Animam putarunt, aut putant immortalem, omnes fuerunt, aut sunt, ignaui, flagitiosi, & impuri, insani, athei,bestiales,scelestissimi: ex his enim; ignauus fuit Epicurus, flagitiosus, & impurus, Aristippus, insani,Democritus, & Lucretius, athei, Diagoras, & Lucianus; bestialis,Sardanapalus, ac demum scelestissimi omnes, qui maximorum criminum sibi conscij,animum simul cum corpore interire cupiunt, ne suorum scelerum in posterum pœnas luant. Contra vero, omnes viri cordati, industrij, sobrij,boni, sancti, eruditi, existimarunt animum immortalem,quales sunt omnes qui rite,Sanctissima Christi præcepta colunt, & coluerunt. Ex Etnicis vero, quamuis etiam illi, qui immortalem dixerunt animum,vitijs non caruerunt, tamen nemo, ex ipsis fuit, qui insigni aliqua virtute præditus non fuerit; Sobrius Pytagora,sapiens, & castus, magnorũ virorum testimonio, Plato, Doctus, & veritatis amator, Aristoteles. Eloquens, & patriæ custos, Cicero. Moderati, ac fortes,Stoici. Huic

quoque

quoque argumento, non destitit Pomponatius respondere, & inquit, non defuisse, viros probos, & sapientes, qui animum mortalem putarunt, quales fuerunt, Simonides Poeta, quem diuinum Plato, in primo de republica appellauit, Hippocrates Cous, qui quanta fuerit probitate præditus, in suo iure iurando, testatum reliquit; Galenus, Alexander Aphrodiseus, Alfarabius, Abubacher, Auempace, Plinius secundus, qui omnes fuerunt viri Doctissimi, ac tandem Seneca, moralis cognominatus, & ipse mortalem animum statuit tum *lib. 7. epistolarũ ad Lucilium epist. 54.* Tum etiam libro de consolatione ad Marciam *cap. vltimo.* Quis autem est, qui Senecæ sapientiã, & probitatem ignoret?

Ita quidem Petrus Pomponatius, suum tractatum, contra animi immortalitatem clausit, & nos eius responsionibus, & falsitatibus confutatis, Deo iuuante, nostris pro immortalitate libris, finem imponemus.

Responsiones Pomponatij confutantur. Caput XV.

HVNC etiam, laborem confutandi falsissimas, atque perniciosissimas, Pomponatij responsiones (diuino aspirante numine) exantlabimus. Erat primum argumentum, ad statuendam animi immortalitatem; ex felicitate, tãquam fine hominis desumptum, qua proculdubio careret, si esset animus mortalis. Mirandum certe est, quam falsa, quam paradoxa, quam pugnantia, & Aristoteli, & sibi ipsi, vir hic attulerit, vt ab hoc, validissimo argumento, se extricaret. Post longas igitur, verborum, atque exemplorum ambages, duplici tandem innititur responsioni, vna est, homini, veluti, & cuilibet rei alteri, non quemcumq; aut optimum finem; sed sibi proportionatum deberi; ac pariter de felicitate dicendũ, quæ est hominis finis. Felicitate autem humana, quæ illi conuenit, vt homo est, nullus homo priuatur, etiam si, anima sit mortalis, talis enim, pertinet ad virtutes morales, quæ in nostra sunt potestate, quilibet enim, potest esse bonus vir, qui velit; virtutes autem morales exercentur in hac vita, non autem est necesse hominem consequi finem optimum, qui est in vita intellectiua, talis enim finis non est

illi proportionatus, cum vere competat intelligentijs, non autem homini. Quare non est necesse, vt consequatur illam felicitatem, quam dicunt animo competere post mortem. Hic admonitum velim Lectorem, ne grauetur, ob repetitas hic responsiones, quas paulo ante, etiã recitaui, non enim hoc factum est frustra, sed consulto, vt confutatio magis sit euidens, recenti responsionis memoria, quod, & si necessarium non sit viris doctis, & exercitatis, tamen, non est inutile. forsasse enim, hic Liber, in aliquorum manus, incidet, qui facile persuasi illis responsionibus, non ita facile postmodum, illas abijcient, nisi euidens sit valde, ipsarum confutatio, hoc autem, breuitati nihil officiet, nam arctissimo tantum compendio, illas, vbi opportuerit, ad memoriam reuocabimus. In hac responsione Pomponatius primum, ab Arist. præceptore discedit, secundo à veritate, tertio à se ipso: Ab Aristotele quidem, nam cum Aristoteles *10. Ethicorum*, duas hominis felicitates proposuisset, vnam actiuam, quæ, ad virtutes morales pertinet, de qua Pomponatius sermonem habet, alteram vero contemplatiuam, quam, idem, ab hominibus, aut omnibus, aut saltem quãplurimis excludit, actiuam, nequaquam veram felicitatem, esse statuit, cum multis indigeat; sed magis intellectiuam, & quamuis dicat, felicitatem hanc proprie conuenire Dijs, tamen ipsius, etiam homines participes facit. Hæc sunt eius verba *10. Ethic. cap. 8. Quare, Dei operatio cum beatitudine excellat, contemplatiua erit, & ex humanis, ea erit felicissima, quæ huic maxime est cognata*, Ita igitur ex Aristotele, contra Pomponatium, arguo Actiua felicitas, non est vera felicitas hominis. Ergo neque & finis, felicitas autem contemplatiua, quæ potius hominis est felicitas, vere homini non competit in hac vita, quia adhuc, qui contemplatur, aliquibus indiget, externis saltem, bona corporis valetudine, & alijs, quæ ad vitam sunt necessaria, vt Aristoteles idem docuit *10. Ethicor. cap. 9.* in principio. Ergo, si anima est mortalis, deest homini felicitas, & ita deest illi proprius finis, proprius enim hominis finis, est felicitas cõtemplatiua; sed dicet Pomponatius, nõ deest homini felicitas contemplatiua humana, quæ est cum corpore, & est homini proportionata, quamuis illi desit felicitas intellectuum separatorum, quæ cum non sit proportionata homini, neque illi debetur. Ad hoc dicimus, primo peti ab aduersario principiũ, cũ supponat id, quod est in quæstione, in quæstione autem est, vtrũ debeatur homini aliqua felicitas post mortem, quod nequequam intelligitur de homine tamquam de toto composito, ita enim dubium non est, non competere ipsi aliquam felicitatem, cum compositum non remaneat; sed de ho-

mine, quantum ad ipsius animam, quæ felicitas, nulla alia profecto esset, quam substantiæ separatæ; itaque dum ipse assumit, hanc felicitatem, non esse proportionatam homini; sed illam tantum, quæ est in corpore, assumit quod est in quæstione. Præterea, probo, felicitatem, quæ est in corpore, non esse proportionatam homini, nec veram eius felicitatem, ex Aristotele, sed felicitatem animæ separatæ tali pacto. Felicitas contemplatiua, quæ competit homini, illi cōpetit ratione intellectus, qui in ipso est; vt Arist. docuit *10. Ethicorum cap. 7.* sed intellectus, qui in ipso est non indiget corpore in sua operatione, vt idem docuit & eodem loco & *2. de generatione animal. cap. 3.* Quinimmo, corpus est ipsi impedimento, vt eodem lib. *cap. 8.* testatum reliquit, his verbis; *contemplanti vero, nulla huiusmodi rerum, ad operationē quidem indigentia est; quin fere contemplationi esse impedimento consueuerunt, & 1. de anima part. 49.* Vbi dixit, melius esse intellectui, non cum corpore esse, quam cum corpore. Ergo felicitas contemplatiua vera, & quæ homini competit, est felicitas animæ separatæ, & quamuis Aristoteles loco citato, dicat, hanc felicitatem, non competere homini, vt homo est; sed quatenus diuinum aliquid participat, tamen infra, scilicet *cap. 8.* In principio capitis, explicans quid intelligeret, per felicitatem, quæ competit homini, vt homo est; dicit, talem felicitatem, esse felicitatem compositi, felicitatem autem, quæ homini competit, ratione intellectus, felicitatem appellat, separatam. Ergo, felicitas contemplatiua, quæ est vera hominis felicitas, & illi competit ratione partis intellectiuæ, qua, & dicitur esse homo; est felicitas separata, non autem coniuncta cum corpore, vt Pomponatius dixit. Quare, si homo hac priuabitur, priuabitur propria felicitate, & fine, qui sibi debetur, vt argumentum pro immortalitate concludebat. Clarissima autem sunt Arist. verba, citato loco *10. Ethic. cap. 8.* quæ non pigebit adscribere. *At hæ connexa cum affectibus sunt, & circa compositum versantur, virtutes vero compositi, humana sunt, & vita igitur, quæ secundum ipsas traducitur, & felicitas, huiusmodi erit, mentis autem separata est. De ipsa enim hoc tantummodo, est dictum, nam exquisite tractare, maius est, quam præsenti proposito conueniat.* Animaduersione autem digna sunt postrema verba, quibus Aristoteles, fatetur quidem, & tamquam compertum statuit, dari hanc humanam felicitatem separatam, reliqua autem, quæ ad ipsam pertinent, reticuisse, tamquam quid maius, quod transcendit moralem considerationem, aut etiam naturales humani ratiocinij vires. Discedit etiam Pomponatius à veritate, veritas enim est, in hac vita non posse reperiri veram felicitatem, cum sit

multis

multis obnoxia calamitatibus,& multis malis implicita,tum corporis, tum animi, vt quilibet cuiuſcunq; ſortis, & conditionis experitur, ita ut, bene à Plinio, dictū fuerit *lib. 25. cap. 3. mori plerumq; etiam optimis, portus.* Quod ſi aliquibus id contingit, vt ſine vlla moleſtia, & angore, vitam traducant, qui rariſſimi ſunt, vnus aut alter in multis ſæculis, & vt Iuuenalis inquit.

Rara auis in terris nigroq; ſimillima Cycno

Tamen, neque vere felices ſunt, dum in hac vita verſantur. Et ratio eſt, quia felicitas, debet eſſe ſtabilis, & ſecura, perfectio enim in quiete eſt, non in motu, dum autem quiſq; in vita eſt, eſt in motu, & in via, non autem in termino, quapropter, etiam ſi ſit felix, poterit à ſuo ſtatu decidere, & fieri miſer, vt Priamo contigit, & Creſo, qui potius dicti fuerunt miſeri, quam felices, quia ipſorum felicitas non fuit ſtabilis; quod bene de ſe ipſo cecinit Boëtius noſter lib. 1. de conſolatione Philoſophiæ, metro primo his Carminibus;

Quid me felicem, toties iactaſtis amici?
Qui cecidit, ſtabili non erat ille gradu.

Et Solon, neminem dicendum eſſe felicem, ante extremam diem exiſtimauit; ſed poſt mortem ſolummodo, hominem beatum appellari tuto poſſe, quia tunc, extra omnia mala, & infortunia collocatus ſit, vt Ariſt. refert 1. *Moralium cap. 11.* Non ergo poteſt eſſe hominis finis felicitas hæc compoſiti, quæ pertinet ad præſentem vitam, cum ſit plena multis miſerijs, & adulterina felicitas, Remanet igitur inconcuſſum argumentum. Si anima non erit immortalis, homo priuabitur felicitate, quæ eſt eius finis. Nec minus, in hoc eodem à ſe ipſo diſcedit, & ſibi ipſi, Pomponatius contradicit, multis enim in locis, huius vitæ miſeriam, & calamitatem deplorat, nec ſolum corpus nobis adeſſe inter cætera reliquorum animalium maxime debile, & morboſum; verum etiam, ingenium imbecille ad intelligendum, itaut noſtrum ſcire, ſit magis ignorare, & intelligere ſit potius vmbra quam intelligere, prauum adoperandum, & ad vitia pronum, ac promptum, ad virtutes autem ſegne, & refractarium, nullum enim aliud animal, ambitione, & auaritia tentatur; nullum crudelitati, & libidini magis ſeruijt. Multis inquam in locis, hominis ac præſentis vitæ infelicitatem teſtatur; ſed potiſſimum *lib. de immortalitate animæ cap.* 12. His verbis. *Quod ſi dicatur nos multum vilificare intellectum humanum, cum ipſum vix vmbram intellectus affirmamus; huic quidem dicitur quod vere comparando ipſum intelligentijs vmbra eſt, quod etiam docet Ariſt. in tractatibus de anima, & in 2. Metaphyſicæ; non enim vere appellatur intellectualis; ſed rationalis*

intel-

intellectus enim simplici intuitu, omnia intuetur, at ratiocinatio, compositione discursu, & cum tempore, quæ omnia attestantur super imperfectione, & materialitate eius, sunt enim hæc, conditiones materiæ. Si vero ipsum intellectum humanum comparaueris, ad cætera generabilia, & corruptibilia; primum gradum nobilitatis obtinebit, quamquam corpus sit imbecillimum, & fere infinitis infirmitatibus obnoxium deteriorisq; conditionis, quam sint fere omnes bestiæ, vt optime, Plinius secundus 7. libro naturalis historiæ manifestat. Adde insuper quod homo, vel est subiectus, vel alijs dominatur, siquidem subiectus est, consideres suam pessimam sortem, &c.

Mirum autem est, quanam ratione si ipse hoc in loco confessus fuit, hominem esse deterioris conditionis, quã sint fere omnes bestiæ, paulo post tamen, sui oblitus in hac eadem responsione conatus fuit soluere validissimum illud argumentum. Si anima est mortalis, nec alia post præsentem est vita, magis miseri sumus, quam cætera omnia animalia, quo eodem argumento, tamquam verissimo, vsus fuit Beatissimus Apostolus Paulus, prima ad Corinthios dicens. *Si in hac vita tantum, in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus, omnibus hominibus.* Patet itaque Pomponatium, in hac responsione, & ab Aristotele, & à veritate, & tandem etiã à seipso discessisse. Cum vero ipse quoque huius solutionis insufficientiam, & falsitatem aduertisset, secundam attulit dicens. Hominem nequaquam priuari ea felicitate, quæ conuenit vniuersæ speciei, quamuis non quilibet participet ea, quæ competit partibus aliquibus præstantioribus, quemadmodum, omnia membra conspirant ad integram operationem vitalem totius corporis, & si non omnia, exerceant munia, & operationes principum; sed singula suum proprium, & peculiare munus, cui sunt destinata.

At hæc responsio, non minus est falsa, & contra Arist. doctrinam, tunc enim homo non posset consequi aliam felicitatem, quam felicitatem politicam, ex hoc autem, duo sequuntur absurda, vnum, quod felicitas contemplatiua, quam vere, & proprie felicitatem Arist. appellauit, non competeret homini. Alterum vero, quod singuli homines felicitate carerent propria, & ita, proprio fine: prima sequela, est euidens, nam felicitas contemplatiua competit certis ac singularibus hominibus, quinimmo paucissimis, non autem omnibus, altera quoque probatur, nam felicitas totius, est perfectio totius non autem partium, absurdum autem est cum singuli homines sint capaces felicitatis, ipsam, singulis non præberi. Videns hæc aduersarius; conatus fuit occurrere; sed magis absurda protulit, dixit enim quemlibet hominem esse participem operationis, cuiuslibet intellectus, non solum factiui, & actiui,

& actiui, verum etiam, speculatiui, quare, & quemlibet hominem esse participem cuiuslibet scientiæ speculatiuæ, & Physicæ, & Mathematicæ, & Metaphysicæ. Hæc sunt eius verba *cap. vltimo* libri de immortalitate animæ.

His igitur sic digestis dicamus, quod omnes homines ad huiusmodi finem consequendum, debent in tribus intellectibus, communicare: speculatiuo videlicet, practico, seu operatiuo, & factiuo. Nullus etenim homo est, non orbatus, & in ætate debita constitutus, qui aliquid horum intellectuum non habeat, veluti nullum est membrum, quod sanguine, & calore naturali non participet, vnusquisq; etenim homo habet aliquid de speculatione, & forte in vnaquaque scientia speculatiua, quia saltem principia, quæ, vt secundo Metaphysicorum dicitur, sunt sicuti ianua domus, quas nullus ignorat: quis enim est, qui prima principia, veluti; de quolibet dicitur esse, vel non esse; non contingit simul, idem esse, & non esse, ignoret? Quis omnino Dei ignarus est, entis, vnius, veri, boni, & sic de reliquis, quod nimis onerosum esset percurrere. De naturali quoque manifestum est, cum ista subiaceant sensibus, quæ primo, intellectui occurrunt. In Mathematica quoque illud clarum est videre, cum sine numeris, & figuris, vita humana duci non possit; Omnesq; homines horas, dies, menses, & annos cognoscunt, multaq; alia quæ sunt Astronomici negotijs. Non minusq;, nisi cæcus sit, aliquid de visionibus cognoscit, quod est opus perspectiuæ. Nisiq; surdus sit de contentibus, quod ad Musicam spectat. Quid dicam autem de Rectorica, & Dialectica, quandoquidem Aristoteles, in proœmio Rectoricæ dicit, propter quod, & modo quodam omnes participant ambabus.

Hæc Pomponatius, quid autem stultius est, quam dicere, omnes homines, participare operationem, intellectus speculatiui, & scire, etiã rusticos, & baiulos, omnem scientiam, cum Aristoteles dixerit, de intellectu secundum prudentiam, qui longe inferior est speculatiuo ipsum non omnibus hominibus inesse, vt apud ipsum est legere, *1. de anima tex. 24.* Et hæc pro confutatione huius responsionis dicta sint satis.

Erat secunda responsio Pomponatij, ad secundum argumentum, desumptum ex fortitudine, dicebatur enim, destrui fortitudinis virtutem, si anima sit mortalis, nullus enim deberet mortem eligere; sed potius, quodlibet flagitium admittere, cum mors in tali casu sit extremum omnium malorum, nam homo omnino desineret, in nihilum à quo natura abhorret; secunda inquam, Pomponatij responsio ad hoc, erat negando consequentiam; ad probationem vero dicebat à forti non eligi mortem; sed virtutem siue actum virtuosum, in quo est maius bonum, quam in paulo longiori vita, nec respui vitam; sed vitium

tium respui, magis quam mortem; cum vitium sit maius malum, quã mors. Hoc autem confirmauerat tum dicto Socratis, in Apologia, qui dixit mortem non esse timendam, siue anima sit mortalis, siue immortalis, tum etiam multorum brutorum exemplo quæ natura duce, vsque ad mortem pugnant, & pro alijs vitam oppetunt, aut ob turpitudinem deponunt, vt de Camelo, qui cum matre concubuit, Aristotele referente, contra hanc responsionem dicimus, falsum esse, quod ab aduersario assumitur, scilicet maius malum esse vitium, quã mortem, & maius bonum esse actum virtuosum, quam vitam etiam breuem. Hoc autem ita probo. Ens, & bonum conuertuntur. Ergo quod habet aliquam entitatem, quamuis in aliquo deficiat ab ente, est minus malum, quam simpliciter non ens, quod omninam dicit carentiam entis; sed supposita animi mortalitate mors est omnina carentia entis, quia homo abit in nihilum; ergo mors, est simpliciter, non ens. Vitium autem siue actus vitiosus, cum ratione actus Physici, sit ens, quamuis ratione peccati, & deformitatis, deficiat ab ente, non est simpliciter, non ens. Ergo vitium siue actus vitiosus, est minus malum quam mors. Ergo non esset magis fugiendum vitium, quam mors, vt inquit Pomponatius, neque magis eligenda esset virtus cum morte, quam quælibet breuis vita, cum vitio. Quinimmo cum actus quilibet vitiosus, sit actus Physicus quantum ad entitatem suã, non erit malus; sed eatenus erit malus, quatenus deficit à regula, & lege, aut naturæ aut Dei, qui est auctor naturæ, aut hominum qui reguntur à Deo. Tales autem omnes leges; supponunt, & statuunt animi immortalitatem, lex enim naturæ, etiam est à Deo à quo cœlum, & tota natura depen det, vt Aristoteles confitetur 12. *Metaphys. part. 38.* lex autem Dei, vera religio est, omnis autem religio, vt etiam Pomponatius confitetur animam supponit immortalem, sine hoc enim principio, omnis religio corruit, lex autem hominum quælibet; religionem aliquam habet aut veram, aut apparentem; veram si à Deo directi, & illuminati sunt, apparentem autem, si Dei lumine careant. Ex hoc vero fit, vt Philosophi omnes, tum morales, qui naturæ leges sequuntur, tum Politici, qui humanas; animas immortales statuant, & bonum in virtute, malum autem in vitio collocent; quales fuerunt Stoici, & Platonici non ergo Pomponatius, neque alius quiuis, qui animum statuit corruptibilem; tantum virtutem potest extollere, & vitium damnare, vt pro virtute consequenda, aut vitio deuitando etiam mortem oppetere debeamus. Quid enim Epicureis, & virtutibus, vel vitijs? cum bonum in voluptate constituant, malum autem in eius contrario. Te-

stimo-

stimonium vero Socratis, quod ipse affert; non est ad rem; non enim loquitur Socrates, ex propria sententia; sed arguens ad hominem, vt legenti patet; exempla autem brutorum, quæ vsque ad mortem pugnant, neque etiam ipsa, sunt in proposito; talia enim non propter virtutem, cuius non sunt capacia; sed propter victum, aut vitam pugnant, vt Aristot. dixit *9. de hist. animal. cap. 1. in fine*. Ad id vero, de Camelo, & de Equo Regis Scytarum, quorum vnus post concubitum cum matre, Camelarium; ob scelus indignatus, defixo morsu occidit, alter uero ob eādem causam se præcipitem dedit, quorum meminit Arist. *9. de hist. animal. cap. 47.* Dicimus, & primo ad primum hoc factum fuisse, ex naturali instinctu absque cognitione; natura enim Cameli, nunquam cum matre coeunt, vt ibidem Arist. inquit, quod vero occiderit Camelarium factum fuisse puto, ob indignationem, eo quod vim illi intulit, aut etiam verberauit, quod verisimile est, retulit enim mihi amicus, fide dignus, equum verberatū vehementius, paulo post, molendinariū suum dominum, qui ipsum verberauerat, morsibus occidisse, in Littore Ariminensis Maris, adeo obstinata vindicta, vt miserum in mare, multis passibus fuga progressum, prosequutus fuerit, & extractum ad littus, lacerauerit. ob hoc igitur; factum existimauerim, non autem conscientia sceleris; Ita enim dicendum esset. Camelum illum, fuisse, præditum intellectu, & magis quam multi homines, qui hoc committunt. Inter quos fuit Nero, qui tamen, conscientia sceleris se non occidit; quinimmo, vt aliqui referunt apud Persas, & alios Barbaros olim erat hoc consuetum. Et quamuis Aristoteles illud affirmet, tamen dicendum est, loquutum fuisse ad vulgi sententiam, vt in exotericis illi mos est, ad alterum vero de equo; dicendum est, illud factum fuisse fortuito, cum aliter semper succedat, semper enim sine discrimine, equi matres ineunt, vt cæteras equas, nec facti penitet.

Tertia vero responsio Pomponatij ad tertium argumentum, desumptum ex diuina prouidentia, & iustitia, quo dicebatur, si animus esset mortalis, aut dicendum fore, Deum nō cognoscere hæc inferiora, cum mali in hac vita felices quam plurimi sint, boni autem miseri, aut ipsum esse iniustum, qui hæc videns permittat, aut hæc non prouidere; sed omnia casui, & fortunæ committere.

Tertia inquam responsio erat; negando pariter, vt ante sequelam, & rationem reddebat, quia duplex est, virtutis præmium, duplex etiam vitij pœna, essentiale præmium, quod inseparabile est, virtus ipsa, siue secundum virtutem operatio, & hoc non deest homini etiam si animus mortalis sit, virtus enim sibi ipsi sufficit ad felicitatem. Essentialis vero

pœna

pœna, vitium ipsum, siue actio vitiosa, quod patibulum est, & carnifex improbi hominis, & hoc non deest pariter, etiam si anima sit mortalis, & accidentale præmium, vt honores, opulentia, & alia bona, siue animi, siue corporis; nec non accidentalis pœna, vt infamia, cruciatus, supplicia, quibus si probi, aut improbi careant, nullum est absurdum, cum accidentalia sint, & extrinseca, & possint pariter adesse, & abesse.

Ad hæc dicimus, verba esse hæc, Pomponatij; nenias atque inanes nugas, quas ipse noluisset experiri. quotus quisq; hominum est, qui sola virtutis conscientia contentus, absq; præmio, vel spe præmij, se felicem reputet inter ærumnas, & miserias, inter dolores, & cruciatus? vana est, & ampullosa stoicorum illa indolentia; carnei enim sumus, & non lapidei; neque Pomponatius ipse, quamuis valde Doctus Philosophus, & bonis, vt credo, moribus instructus, se felicem reputabat, cum morbis affligeretur, & vrinarijs doloribus cruciaretur; sed conditionem suam, vt ipse scribit, lamentabatur. Quinimmo multis, Sancti viri, & Dei summi, laudabiles serui, more humano locuti, de inæquali hac, in præsenti vita, præmiorum, atque pœnarum retributione; cum Deo ausi sunt expostulare; inter quos. Ieremias Propheta ita loquitur *cap. 12.*

Iustus quidem tu es Domine, si disputem tecum, verumtamen iusta loquar ad te. Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus, qui prauaricantur, & inique agunt; plantasti eos, & radicem miserunt, proficiunt, & faciunt fructum, prope es tu ori eorum, & longe à renibus eorum, & tu Domine, nosti me, vidisti me, & probasti cor meum tecum.

Et Dauid *Psalmo 72.*

Quam bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde
Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei
Quia Zelaui super iniquos: pacem peccatorum videns. Et reliqua, quibus causam quærit huius inæqualitatis, hoc autem quæsitum, nequaquam se posse soluere dicit, nisi supposita alia futura vita post præsentem, quare inquit,

Existimabam, vt cognoscerem hoc, labor est, ante me,
Donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum.

Sed aduersus Philosophum, Philosophicis armis pugnemus Sophisma est, & falsitas in hac Pomponatij responsione; statuit enim præmiũ intrinsecum, esse sufficiens virtuti, & pœnam intrinsecam, esse sufficientem vitio. Quod quidem secundum Aristotelem, & cæteros Philosophos, est falsum. In actiuis enim, veluti in factiuis, in quibus duplex

plex hic finis reperitur, finis intrinsecus non habet rationem termini, quia non habet rationem optimi, & propterea, semper dirigitur ad finem extrinsecum, tanquam ad finem vltimum, qui habet rationem optimi, vt verbi gratia, Medici finis intrinsecus, qui est, bene mederi non est, terminus operationis Medici, quia dirigitur ad sanitatem, quæ est finis vltimus, & extrinsecus, sine quo actio Medici non est consequuta suam perfectionem simpliciter, ita dicendum est, de virtute non est consequuta virtus, aut homo virtute præditus sufficientem finem, & sufficiens præmium ex actu virtutis, nisi ex hoc consequatur felicitatem, & beatitudinem; quæ cũ sit status bonorũ omniũ aggregatione perfectus, in hac vita comparari non potest, quare, & Aristoteles felicitatem moralem, nequaquam veram felicitatem, aut sufficientem appellauit, vt nuper monstrauimus, vt autem dictum est, de præmio virtutis, ita dicitur de pœna vitij, quod non est sufficiens ipsi pœna intrinseca, nisi adsit etiam extrinseca, quod patet ex prauis, ac scelestis hominibus, qui conscientia scelerum non afficiuntur, iuxta illud.

Impius cum in profundum venerit, contemnit

Quinimmo

Lætantur cum male fecerint.

Quare, & Iuuenalis de Mario, homine sceleratissimo, inquit, *1. Satira.*

Exul ab octaua, Marius bibit, & fruitur Dijs
Iratis, at tu, victrix prouincia ploras.

Ad quartum argumentum, deductum, ex communi omnium hominum, & legum consensu, qui concorditer statuunt, animas immortales, nihil autem famosum, est ex toto falsum, & impossibile est, omnes homines decipi. Dupliciter aduersarius respondet, primo negans esse impossibile omnes homines decipi, quinimmo, hoc dicit esse necessarium ex auctoritate Platonis, quod confirmat experientia, saltem enim maior hominum pars, certissime decipitur, cum omnes homines vnam ex tribus legibus sequantur, aut Christi, aut Moysis, aut Maumethi, certissimum autem est, solam Christi legem esse veram, reliquas autem, esse falsas; ergo, maior pars hominum decipitur. Ad hanc responsionem, dicimus quod quamuis omnes homines, in aliquibus decipiantur, tamen non in omnibus decipiuntur, nullus enim homo decipitur, in principijs communibus neque periti decipiuntur in suis artibus, & scientijs, quinimmo, nullus dicitur sciens, nisi certo sciat, ita esse vt nouit, nec posse aliter rem se habere, vt Aristoteles 1. *posteriorum tex. 7.* dixit, & inter scientias sunt quædam, quæ ob præstãtiam certitudinis, simpliciter disciplinæ appellantur, hoc est, Mathe-

matice,

maticæ, vt Geometria, & Aritmetica, in quibus non poteſt eſſe deceptio. Adde, quod aliqua eſt notitia, in qua melius ſumus diſpoſiti quam ſi eſſemus ſcientes, vt dicebat Philoſophus, primo poſteriorũ de habitu, & notitia principiorum cuiuslibet ſcientiæ; inter quæ connumeranda ſunt, quæ in ſacris Scripturis ſunt tradita, de quibus ſumus magis certi; quam de qualibet ſcientia, cum notum ſit, à Deo fuiſſe reuelata, hoc autem comprobatum eſt, euidentia Miraculorum. Falſe igitur, & impudenter, dictum eſt à Pomponatio, neceſſarium eſſe, vt omnes homines decipiantur, quamuis enim decipiantur in multis, tamen non decipiuntur in omnibus. Quod autem in hoc articulo præciſe de immortalitate Animæ, non decipiantur, inde patet, quod Lex Chriſti Saluatoris Noſtri, de qua ſumus certi, quod eſt veriſsima, illam affirmat, Verum autem, Vero non eſt contrarium, quinimmo, ex hoc arguitur, immortalitatem animorum habere notiſsimã veritatem, quod reliquæ Leges, quamuis in reliquis à noſtra, quæ vera eſt, diſſentiant, in hoc tamen cum ipſa concordant. Quare non decipiuntur in hoc, quamuis decipiantur, in cæteris. Secundo reſpondet fuiſſe hoc, ſtatutum à Legislatoribus, ob bonum publicum, vt Populos, bonos facerent, & in officio continerent. Ergo omnes Legiſlatores fuerunt mendaces, fraudulenti, & peruerſi deceptores, & omnes homines fuerunt ſtulti, & bardi, tot Sæculis; qui hanc deceptionem, non aduerterunt, & pro legibus; vitam hilariter prodiderunt. Hoc certe, non modo falſum; ſed pernicioſiſsimum, & diabolicum eſt commentum, igne potius quam calamo expungendum.

Fuerat quintum Argumentum, ex ijs, quæ auctoritate grauiſsimorũ hominum, de animabus mortuorum, tum circa ſepulchra, tum alijs in locis viſis, circumferuntur, nec non, de ijs, qui poſt mortem in vitam redierunt, quos & Plato, & Plinius Hiſtoricus, commemorant. Huic argumento, Pomponatius reſpondebat, negans tales Apparitiones, aut ſi cõcedendæ, ſint ob auctoritatem eorum, qui eas referunt, dicit tales, circumuagantes non fuiſſe animas, ſed ſpectra, & Idola, efformata cæleſti ſiderum virtute, omnia enim quæ nobis videntur Miracula, auctoritate Alexandri, fieri poſſunt à cœlo; ſi enim nos dicimus hæc fieri ab Intelligentijs bonis, aut malis, quas Angelos aut Dæmones appellamus, ſine orbibus, quanto magis dicendum eſt, hæc poſſe fieri ab ijſdem Intelligentijs, cum ſuis orbibus, quibus tamquam organis vtuntur. Hoc autem eo magis affirmandum dicit, quia Cœlũ maiora his portenta efficere aptum eſt, vt, eſt, locutio pueri ſtatim in lucem editi, vt refert Alyabenragel, qui, ex aſtrorum aſpectibus

hoc prædixit, quod non potuisset, nisi eorumdem astrorum effectus talis fuisset.

Hac responsione Pomponatius, non solum prædicto argumento occurrit, verum etiam omnes incantationes, & omnia Dæmonū opera, sustulit, in tractatu, quem de incantationibus scripsit, sed videamus iam, quantum ipsa valeat. Hæc sententia Pomponatij nemini dubiū est, quod sit contra fidem, & veritatem; Fidei enim sententia est, quod Intelligentiæ, non solum mouent localiter cælestia corpora suæ voluntatis imperio; sed etiam alia corpora Deo ordinante, & permittente, vt S. Thomas inquit quæstione disputata de miraculis art. 3. quare & alias statuit Intelligentias quamplurimas, præter mouentes orbes, tum bonas, tum malas, quas, Angelos, aut Dæmones appellamus quæ mouent localiter aliquando, corpora in quibus est vis, actiua naturalis, ad aliquem effectum producendum, quæ corpora. *S. Aug. 3. de Trinitate*, naturæ semina appellauit. At etiam est contra Aristotelis doctrinam, totamq; peripateticam euertit philosophiam; Certissima enim dogmata sunt Aristotelis, & vniuersæ ipsius scholæ; Cœlum non agere in hæc inferiora, nisi vt causam primam, siue vniuersalem, quæ non producit effectus particulares, nisi cum causis particularibus & secundis, & propterea dixerat idem *2. Phisic. tex. 26.* quod homo & sol generant hominem, quinimmo non solum Philosophi, sed Astrologi etiam, in hoc consentiunt, non modo cœlum; sed etiam Semina, & Regionem, & Educationem, siue Culturam, concurrere ad res generandas, itaut horum quodlibet possit effectus varios reddere, aut etiam impedire, vt *Ptolomaeus* docuit, *primo lib. in prohemio cap. 2.* vbi etiam hæc habet verba. *Etsi igitur, vis maxima est, circumfusi Cæli, à quo, & cætera quæ diximus, suam vim sumpserunt, cum ipsa Cælo, nihil conferant: Tamen nisi quis ea, cum cælestibus causis coniunxerit, sæpe errabit, si volet omnes significationes à cæli motu, sumere, etiam eas, quæ non prorsus à cælo pendent.* Certissimum etiam est, cœlum non agere, nisi motu & lumine. quapropter bene *S. Thomas* contra hanc sententiam arguit *in quæst. de miraculis cap. 3.* dicens, non esse cœlum, causam sufficientem, ad eos effectus producendos, quos à Dæmonibus, vel ab Angelis fieri dicimus; effectus enim huiusmodi, non fiunt certo aliquo & ordinato cursu, quemadmodū, effectus, qui producuntur à Cœlo. A Cœlo etenim, certis temporibus, producuntur fruges, & fructus, & animalia, & frigus, & æstus, penes accessum, & recessum solis, in obliquo circulo, vt *Aristot. 2. de ortu & interitu* dicebat: effectus autem, quos Angelis, vel Dæmonibus tribuimus, raro, & ad ipsorum placitum, contingunt, quemadmodū,

& actus

& actus humani, præterea etiam, effectus aliqui reperiuntur, quos, nullo pacto, Cœlum producere potest, vt sunt, subita productio serpentum ex virga, aut etiam locutiones à brutis, vel ab infantibus, vel ab aliqua re inanimata, vel Græco, aut Latino idiomate, à mulierculis aut Rusticis, qui horum penitus sunt ignari pronunciatæ. De veritate horum effectuum, Pomponatius non dubitat, quandoquidem à viris omni exceptione maioribus referuntur, sed negat, hæc certo & ordinato cursu, non fieri, quoniam certo, & ordinato cursu siderum, hæc futura, ab Astrologis præuidentur, quod nequaquam succederet, nisi ipsorum, certe adessent cælestes causæ. Hoc autem confirmauit, exemplo, illius infantis, de quo, refert Aly, qui statim editus loquutus fuit, vt ante fuerat prædictum ab eodem. Ad hoc dicimus, falsum esse, quod supponitur, cum impossibile sit, propter cœlestem aliquam influentiam, rem inanimatam loqui, aut bestiam, aut infantem, humanos sermones proferre, aut illiteratum, Latinis, aut Græcis vocabulis vti; ob eam rationem, quam attulit *S. Thomas, loco sæpius citato cap. vltimo*; nempe, quia fit per terminos qui significant ad placitum, vt *Aristot.* dixit *1. perihermenias cap. 1.* ergo sẽper fit ab aliquo intellectu. Et quamuis Pomponatius, vltro id concedat, dicens, non minus posse hanc locutionem fieri opera Intelligentiæ alicuius, mouentis Cœlum, quam fieri dicatur ab Angelo, aut Dæmone, cum vtraque sit assistens, tam Intelligentia orbi, quàm Angelus aut Dæmon, corpori quod assumpsit pro locutione efformanda. Tamen, argumentum non soluitur, si in Aristotelis doctrina persistere velimus. Dixit enim Aristoteles, loquutionem, quæ per nomina & verba fit, esse ad placitum, cum nomina & verba sint voces significantes ad placitum; ergo necesse est loquutionem fieri ab aliquo intellectu, vt dicebat S. Thomas hoc est ab aliquo Agente libero, & ad placitum verba, & nomina efformante Intelligentiæ autem, ex Aristotelis sententia, mouent orbes, vt Agentia necessaria, non autem, vt voluntaria; ergo Intelligentiæ mouentes orbem, non possunt esse causæ loquutionis, quod eo magis concluditur, quia Pomponatius existimauit; Cœlum, motum ab intelligentia esse causam harum loquutionum; Cœlum autem, ita motum, est Agẽs necessarium, non voluntarium, ex quo fit, vt Agens liberum, non subijciatur Cœlo, vt patet etiam ex Astrologis, qui propterea dixerunt sapientem dominari Astris, alias non esset Agens liberum, quia subiaceret Agenti necessario. Ridendus igitur est Pomponatius, qui, huiusmodi loquutiones ad Cœlum retulit, quemadmodum magis ridendus est Ioannes Huartes, qui ipsas ad temperamentum reuocauit,

& melancholicum humorem, sed de his, plenius, in nostro tractatu, de Diuinatione per somnum, egimus. Præterea si à cœlo, fierent loquutiones, semper, vnicomodo fierent, & secundũ aptitudinem eius, qui loquitur, vt verbi gratia, ex vno siderum conuentu, fieret sermo Latinus, ex alio Græcus, & ex alio Barbarus, necnon, Græcus cum aliquid reuelaturus esset, ab influentia cælesti, semper loqueretur græce, vt Pytiam, quæ Delphis oracula edebat, græce loquutam perhibent, latinus autem, latine; actus enim actiuorum, vt *Arist.* inquit *2. de Anima*, recipiuntur in passo bene disposito, videmus autem Græcos, barbare loqui, & Latinos græce. Testis ego sum, & non mentior, me ipsum audisse Rusticanum iuuenem, qui nec græce, nec latine, quinimmo, vix vulgariter sciebat loqui, à me interrogatum, aptissimo vocabulo græco, & ex rei natura deprompto, significasse animi nostri essentiam. Historia hæc est. Quatuor ab hinc annis, in domo, in qua dego, quæ est, Clarissimæ Familiæ Venetæ, de Grimanis, sita, in summitate Quirinalis Collis, cum domus, pro mea conditione; Vxore enim & liberis carens, & omni solutus cura, duobus tantum famulis, sum contentus; Amplior esset: Inferior eius pars, vsui meo superflua, vacabat: quare, ipsam conducendam proposui. Accessit autem conductor quidam, nequaquam Vrbanus, sed ex oppido sub Vrbano, vir plane, rusticus, & illiteratus, qui secum habebat adolescentem, eiusdem sortis, & conditionis; Domicilium vero se delegisse dicebat, ad curationem, adolescentis, ob aeris bonitatem. Cum vero interrogassem hominem, quo laboraret morbo iuuenis, respondit à Dæmone vexari, ob maleficium, atque illi præcepisse Exorcistam, vt purgandum curaret ab atra bile, antequam ad exorcismum duceret, quo audito, risi hominem, ipsumq; admonui, ne deciperetur, putans melancholicum, esse Dæmoniacum, ac proinde, laudaui consilium exorcistæ, vt ipsum, ab hoc humore, purgandum curaret. Cum vero, ipse pertinacius affirmaret, esse à Dæmone vexatum iuuenem; volui experiri, legeram enim, tales huiusmodi, Chelidoniam herbam, perhorrescere, quare ipsam, ab horto, cum flore decerptam mandendam obtuli. Inter mandendum vero, vidi eum, corripi conuulsionibus oculorum, & musculorum bucce, ac mente moueri. timens autem, ne mihi, talibus vellet illudere, interrogaui ipsum; qui nam, græce diceretur anima? Ad quod, mihi respondit. ἀγχλάη: cum vero, ego ipsi dixissem, vocari ψυχή, ipse balbutiens, videbatur, non posse pronunciare hoc nomen, paulo post vero, subridens, sæpius pronunciauit; concinne adeo, vt Athenis, natus videretur; quod ego postmodum considerans,

rans, cognoui, ipsum, nomen Animæ ex propria natura, voluisse enunciare, cum enim Ἀγλαὴ splendidam significet, aptissimam Animæ nuncupationem dixit, non solum, quia res spirituales, vt nostra Anima, conuenientiori exemplo, quam luminis, declarari, non possunt, verum etiam, quia nostra Anima à Deo Opt. Max. creata est splendida & illustris, natura sua antequam consortio corporis, peccati labem contraxerit.

Ridere autem fortasse voluit Dæmon, inscitiam meam, qui adscititio, & improprio vocabulo, Animam appellarim ψυχὴν; hoc est frigidam, quod illi nomen, propter refrigerationem, ex respiratione, inditum fuisse *Aristot.* docet *1. de Anima tex. 35.*

Reddat mihi nunc Pomponatius, causam huius vocabuli tam apti, & proprij, à Rustico adolescente, & litterarum penitus ignaro pronunciati, quonam pacto, cœlum, motu & lumine, potuit in huius rustici phantasia, aut intellectu, huius nominis tam proprij, speciem, tam cito producere: Nec obstat exemplum infantis, de quo retulit. Aly, nam etiam si concedamus hoc fuisse verum, posset enim legitime negari, cum Astrologi, soleant vt plurimum, de mendacio esse suspecti; neque ipsis, hoc datur crimini, iure enim id faciunt, quod est ipsis proprium, fallere & verba dare, vt scite, nostri temporis Poeta in Astrologum quemdam qui Nostardamus vocabatur, ludens dixit.

Nostradamus, cum verba damus, nam fallere nostrum est,
Et cum verba damus, nil nisi nostra damus.

Tamen non propterea, concedendum est; hoc fuisse factum à Cœlo, sed à Dæmone, vt de loquutionibus brutorum, de quibus meminit Liuius, si veræ fuerint, necessario dicendum erit. Aly autem, hominem infidelem, & Saracenum, ptobabile est ex reuelatione sibi facta ab eodem Dæmone, hoc futurum cognouisse, non autem ex aspectu siderum; Maxime enim Saraceni, impietate magica delectantur. mentitum autem fuisse, & Astrorum peritiæ, hoc tribuisse, vt apud Regem, arti suæ, fidem, & commendationem compararet. Aut etiam dicendum est: Dæmonem ipsi illusisse, homini superstitioso, & illegitimis artibus operam danti, idq; certa siderum obseruatione voluisse facere, vt solent magos decipere, quos iubent statutos, astrorum motus, & aspectus obseruare, vt ipsis præsto sint, & vocati adueniant. Sed iterum, quis, instabit dicens ab Aristotele, qui alienus fuit, ab omni superstitione, has loquutiones infantium, quæ tamquam portenta habentur, commemorari, ipsasq; ad causam naturalem reduci, quinimmo & aliquos, statim in lucem editos, locutos fuisse. Hæc au-

tem sunt eius verba *11. partic. problematum problemate 27.*

Cur pueri nonnulli antequam ætas veniat, qua vocabula, suo tempore explanarè possint, fari incipiant, & vbi aliquid expresse dixerint, rursus obmutescant, atque, vt prius degant, quousque solutum tempus loquendi accedat, quæ quidem à plerisque, portenta esse putantur. Iam aliquos etiam statim cum in lucem venerunt, loquutos esse, proditum est. An magna quidem ex parte, secundum naturam, homines prodeunt, itaque, illud paucis accidit, sed, natura ratione, simul hæc contingere, ac perfici solent; quamobrem simul, & audiunt, & vocem emittunt, simul, & intelligunt facultate audiendi, & loquuntur, & explicant, euenit tamen interdum ne hæc simul contingant, sed vt alij prius intelligant, quam membrum id absoluatur, quo loqui possumus, alij contra, qui scilicet quæ loquantur intelligere nequeant: quæ enim audierint, simulatque eadem, reddunt, sed cum tempus affuerit, vtroque iam munere naturæ fungi incipiant: quibus autem, prius sensus auditus, in animo valeat; quam, membrum id absoluatur, quo, primo, vocem mouemus, orationemque condimus, ijs nonnumquam, vbi iam multa intellexerint, facultas quoque, membri illius, & absolutio propere contingit, maxime quidem à somno, cuius rei causa est, quod somnus, data requie, tum corpora tota, tum membra singula, facit segniora, sed fieri potest, vt vel ob aliam huiusmodi mutationem idem eueniat, complura autem sunt, quæ, vt efficere valeamus, breuissimi temporis adiumento opus est, & tamen eadem postmodum æque agere, nequaquam possimus, quoties itaque membrum illud, ita se habet vt liberum, absolutumque sit, efficitur, vt quod per auditum intelligentiam mouit, idem, cum pendet fluitatque in sensum remeet, verbumque reddat. Hinc nobis & carmina & vocabula sæpe numero, non ex voluntate occurrunt, & quæ prius, voluntate petita diximus, eadem postea, non voluntarie, dicimus. Hinc etiam sæpe, quæ nouimus, ore explicare non quimus, ita fieri potest, vt pueri, aliquid dicant, rursusque membrum, cui, fandi data potestas est, redeat, ad suam naturam; ac obmutescat, dum tempus corroborandi absoluendique, vltimum veniat. Ad hæc dicimus, quod, si bene, Aristotelis verba considerentur, nihil, ex ipsis confirmatur experimentum Aly, neque sententia Pomponatij, & primo, quod attulit, de quibusdam, qui statim in lucem editi loquuti sunt, hoc non tamquam certum asseuerauit, sed ex aliorum relatione; dicit enim hoc fuisse proditum; deinde, in solutione problematis, cum reddit naturalem causam loquutionis ante tempus debitum, factæ; supponit, eos loquutos fuisse ea quæ ante audierant, vel meditati fuerant, non autem ea, quæ numquam audissent, vel aliter, percepissent, cuiusmodi est exemplum positum ab Aly; non enim poterat infans ille vnius diei, ea quæ loquutus fuit, audisse ab aliquo, vel aliter percepisse, fuit igitur hoc impossibile & contra Aristotelis sententiam, qui

vult omnem doctrinam, omnemq; disciplinam, fieri ex præexistente cognitione, & nihil esse in intellectu, quod ante, non fuerit in sensu, & intellectum nostrum esse, tamquam tabulam agrapham. Hoc etiã, experimento est euidens, qui enim surdi simul sunt & muti, numquam loquuntur, qui autem muti, tantum sunt & non surdi, possunt aliquando loqui ob rationem quã attulit Aristot. in solutione problematis, vt refert Herodotus de Cresi Regis filio, qui, cum esset mutus videns periculum, quod patri impendebat à percussore, facto impetu caloris, & spirituum, statim soluit vinculum linguæ, & dixit ne occidas Regem. De his igitur loquitur Aristoteles, quod possint aliquando loqui, ante constitutum tempus, non autem de infantibus, de quibus loquutus fuit Aly, & Pomponatius. Non satisfacit autem instantiæ nostræ respõsio, quam attulit *Pomponatius* dicens *cap. vlt. secundi libri Apologia*, quod quamuis loquutio latina, vel græca sit ad placitum nobis: tamen loquutionis latinæ, vel græcæ cognitio; Intelligentijs est naturalis, quia ipsæ, hæc inferiora omnia cognoscunt, cum sint ipsorum causæ. non satisfacit inquam; primo, quia effectus particularis debet habere causam particularem; loquutio autem, est effectus particularis, ad aliquid determinate significandum. At Intelligentiæ sunt causæ vniuersales horum inferiorum; secundo, quia Intelligentiæ cum orbibus, non habent dominium nisi in corpus, non autem in intellectum humanum, & voluntatem, à quibus est loquutio, cum sit significatiua ad Placitum. Sicuti igitur sunt causæ horum inferiorum, ita ipsa cognoscunt, sed sunt causæ vniuersales; ergo ipsa cognoscunt vniuersaliter, non ergo possunt cognoscere hoc, vel illud vocabulum, & ita non possunt scire Idioma latinum, aut græcum, quatenus sunt coniuncti cum orbe, & simul cum orbe operantur, vt Pomponatius inquit, qui hæc corporibus cœlestibus tribuit.

Vana igitur ac falsa est, ipsius doctrina, qua conatur omnium eorum, quæ à Dæmonibus, vel Angelis, vel etiam ab animabus humanis; separatis, facta, vel dicta recensentur, causam ad sidera, & cœlum referre.

Ad aliud vero, quod inquit, pariter ex auctoritate Conciliatoris super primo problemate tricesimæ particulæ; Mulierem rusticam & litterarum ignaram, quæ latinè & græce loquebatur, expurgatam ab humore melencholico; dato pharmaco, omnium oblitam fuisse. Dico hoc pariter fuisse factum à Dæmone, cum ex vi siderum non possit fieri loquutio, vt iam monstrauimus; sed cur expurgata à melencholia desijt loqui talia? hoc factum fuit, quia Dæmones tali humore vtun-

tur,tanquam aptissimo ad huiusmodi operationes efficiendas; cum enim,talis humor sit flatuosus,& valde calidus,vt ibidem Arist.docet, oportet enim esse Melãcholiam adustam, maximè idoneus est ad cõturbandam phantasiam, & varia Idola, in ipsa efformanda,vt faciunt venti in media Aëris regione agitantes nubes, & varia ex ipsis simulacra efformãtes, quapropter, etiam Exorcistæ præcipiũt,energumenos ab humore melencholico expurgari. Quia verò Pomponatius,& ipsius sectatores,Dæmones rident,tanquã fictitia, & aniles fabulas Hoc ego testor,de visu, & certa scientia,me vidisse sæpius, & præcisè in domo mea vbi sum natus, in Oppido Padulæ, in Prouincia Lucaniæ Regni Neapolitani,sub Diœcesi Caputaquensi, lapides, & alia proiecta ab inuisibili proijciente, etiam clausis ostijs,& fœnẽstris,& hoc multi, mecum viderunt, neque vlla fuit hac in re fraus, aut deceptio, neque ipse tunc,puer eram, Iam enim studueram philosophiæ,& laureã Doctoratus acceperam,& hoc etiam Romæ sæpius vidi, Nullũ autem certius Argumentum potest afferri,ad huiusmodi substantias inuisibiles statuendas, quam ex motu locali, qui est passio sensibilis. Si ergo datur motus & motor non apparet,datur inuisibilis motor. Et hæc de responsione ad quintum argumentum, quantum spectat, ad priorem ipsius partem.Quod verò respondebatur, aduersus alteram eius partem,deductã ex insomnijs, & admonitionibus in somno factis ab Animabus defunctorum, scilicet tales admonitiones fuisse factas non ab Animabus,sed ab Intelligentijs,prouidentibus saluti talium hominũ, ac propterea, talia admicti etiam ab Auerroe, qui posuit vnam tantum Animã in omnibus hominibus, & à Galeno,qui statuit,Animam mortalem, Facile redarguitur,nam insufficiens est, hæc responsio, ad tollendam, Animi, immortalitatem; Esto enim, quod hæc fiant ab Intelligentijs,tamen adhuc, colligitur ex his,nostrum Animum esse immortalem:qua etenim ratione,lumen Intelligentiæ,siue actio substantiæ separatæ & immortalis,corruptibili, & caducæ Animæ copulari, aut communicari posset? quod autem affertur,de Auibus quibus aliquando cœlum, & Intelligentiæ de futuris nos admonent, vt patet ex Aruspicina, cuius innumera in Historijs extant exempla, non satisfacit, nam Aues, aut nos non admonent,nisi de rebus naturalibus, vt de pluuia,aut serenitate, & alijs huiusmodi quæ naturaliter,ab ipsis præuidentur, aut si de alijs nos admonent,quæ naturalem cognitionem excedunt, hoc fit absq; ipsorum cognitione ab aliquo intellectu cognoscente, & dirigente, qui ipsis vtitur tanquam signis ad sui ipsius placitum significantibus, talis autem propriè non est Diuinatio, neq;

Reuela-

Reuelatio, vera enim Reuelatio & Diuinatio est, quæ fit cū intellectione, & perceptione, eorum, quæ reuelantur, vt est Prophetia quemadmodum, & ea quæ apparent in somnis, ybi clare percipiuntur, dicũtur visiones; vbi autem obscure, & sub inuolucris dicuntur somnia, vt Arist. dixit in libello de Diuinatione per somnum, quare, & insomnia, potius stultis, & ignauis hominibus apparent, quam sapientibus, & cordatis, illorum enim phantasia cum sit magis vacua, est magis apta recipere externas impressiones, at secus est de visione; quæ fit cum clara perceptione eorum quæ videntur, hoc autem non potest fieri, nisi lumen communicetur à reuelante, quod non potest communicari bestijs; talis igitur Reuelatio in somnis facta arguit Animi immortalitatem, etiam si facta sit ab Intelligentia cælesti, vt Pomponatius inquit, qualis fuit ante commemorata facta Arcadi, de nece socij, & Simonidi, ne conscenderet nauem perituram, quarum, meminit Cicero. Firmum igitur pro immortalitate remanet Argumentum, nec obstat, Auerroem, aut Galenum hæc concessisse, nam quantum pertinet ad Auerroem, etiam Auerroes statuit Animam immortalem, & quamuis illã dixerit vnicam, hoc nihil ad rem, ex hoc enim argumento deducitur Animæ immortalitas, non autem multiplicatio. De Galeno autem, non est certo asserendum, statuisse Animam mortalem, cum ipse professus fuerit, se in hoc esse dubium, vt præcedente libro monstrauimus.

De confutatione responsionis ad sextum argumentum. Iam fuit dictum, multa fieri in Energumenis, quorum ratio non potest referri ad humorem melencolicum, vt Pomponatius dixit, nec etiam ad Cœlũ ipsum, vt sunt loquutiones, de quibus ante.

Circa responsionẽ ad sextum, qua dicebatur, nec in Ethicorum primo, nec in Politic. 2. loquutum fuisse Aristotelem de Immortalitate Animi vera, sed accepta penes famam, & extimationem, Dicimus Aduersarium sibi contradicere, cum paulo ante dixerit, supponi à politico veram Animi Immortalitatem, ac pœnas, & præmia post hanc vitam ad bonam ciuium institutionem, hoc autem est statuere veram immortalitatem, non autem immortalem famam.

De octaua, & vltima responsione. Pudet certe à Philosopho, & Christiano homine esse dictum, non defuisse, homines probos; qui existimarunt, Animam humanam, esse mortalem. Inter quos enumerat Alpharabium, Abubacher, & Auempacem, homines infideles, & Maumettanus qui si non dubitarunt sequi legem porcorum, quæ post hanc vitam ebrietatem, & spurcissimas voluptates pollicetur, minus etiam dubitare

re debebant de Animi mortalitate, aut etiam; quod verius existimo, minus absurdum existimarunt, dicere Animam mortalem, quam superstitem conuiuijs, & compotationibus, ac fœdissimis concubijs, vt ipsorum Maumetes pollicitus fuerat, potituram. De Aphrodiseo iam monstrauimus initio huius libri; ipsum putasse Animum humanum immortalem. De Galeno non est certum, dixisse illum mortalem; Hippocrates loquutus est tanquam medicus, qui sequitur sensum, & propterea Animam calorem appellauit, quod nunquam dixisset, si tanquam Philosophus loquutus fuisset. Quinimmo in libello de insomnijs multa dixit, quæ Animi arguunt immortalitatem; si bene intelligantur.

De Seneca; quid ipse senserit, cum reliquis Stoicis circa Animi immortalitatem. Iam diximus præcedente libro. Vtrum vero fuerit vir probus, vt ipse præsefert in suis scriptis, & vt Pomponatius inquit. Omitto nunc crimina, quæ illi impingit, multa, & magna Dio Cassius in Historia, cum suspecta sit Græci hominis fides, aduersus latinũ: Cognoscere poterimus ex ijs quæ refert Cornelius Tacitus, qui ab ipso non fuit alienus, neq; eius laudes reticuit, quemadmodum, & criminationes quoq; illi datas recensuit. Hic libro xiiij. suorum Annalium de Seneca hæc habet.

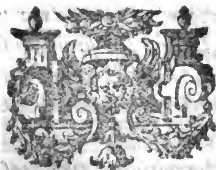
Hi varijs criminationibus, Senecam adoriuntur; tanquam ingentes, & priuatum modum enectas opes adhuc augeret, quodq; studia ciu um, in se verteret. Hortorum quoq; amænitate, & villarum magnificentia, quasi principem supergrederetur. Obijciebant etiam eloquentia laudem vni sibi adsciscere, & carmina crebrius factitare post quam Neroni, amor eorum venisset, nam oblectamentis principis detrectare palam, iniquum. Vim eius equos regentis illaudare; Voces, quoties caneret; quem ad finem nihil in republica clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur?

Quibus verbis, eum secus vixisse, quam suis in libris docuit, ostenditur. Docuit enim spernendas esse diuitias, cum ipse esset ditissimus, neq; illas augendi finem faceret. Tradunt enim ipsum, septem miriadas; quas miliones vulgo dicunt; Aureorum possedisse, easq; fænori datas, ita vt, totam Italiam exhauriret. Docuit Honores esse fugiendos, cum ipse esset ambitiosissimus, ac propterea studia ciuium in se verteret. Docuit mediocritatem esse seruandam, & fugiendum luxum, cum ipse lautissimus esset, & profusissimus, in Hortis, & Villis exædificandis. Docuit vitia esse reprahendenda, cum ipse esset Adulator pessimus, & Neronem, turpissime Aurigantem; & canentem, non modo non repræhenderet, sed etiam laudaret. Et quod omnium pessimum, est, fuit ingratissimus, & proditor, cum enim tot à Nerone beneficia

neficia accepisset, nam præter quam quod, fuit ab exilio reuocatus, & in suum præceptorem, ac moderatorem ascitus; ingentibus diuitijs, & honoribus ab eo fuit auctus. Tamen coniurationis conscius fuit, qua, Nero à Pisone parabatur occidi; & hoc, non amore, quo prosequeretur Pisonem, aut odio in vitia, & crudelitatem Neronis, sed, vt occiso Pisone, ipse postmodum suffectus esset Imperator. de hac re ita loquitur Tacitus 15. libro suorum Annalium.

Fama fuit subrium flauium, cum centurionibus occulto consilio, neq; tamen ignorante Seneca destinauisse vt post occisum, ope Pisonis Neronem; Piso quoq; interficeretur; Traderetur q; Imperium Senecæ; quasi insonti, claritudine virtutum, ad summum fastigium delecto, si, talis homo, probus, vel improbus, fuerit; Pomponatio iudicandum relinquo. Concludendum igitur est. neminem virum probum fuisse, aut etiam nunc esse, qui Animum humanum mortalem existimet; cum talis Opinio, & Religionem euertat, & virtutes destruat, & humanam societatem corrumpat. Atq; ita; huic Disputationi, sit finis impositus; Ad laudem, & Gloriam Omnipotentis Dei, & Gloriosæ semper Virginis Mariæ, Dei Matris. in Vrbe Roma, in Monte Quirinali, Anno salutis 1621. Decimo Kalendas Februarij in die Sabbati, in qua omnia fausta mihi contingere consueuerunt, ob tutelam, & patrocinium Beatissimæ Virginis, cui Laus.

FINIS.

Ego infrascriptus huius operis Auctor, præsenti schedula, omnibus notum facio, & attestor, me in his, quæ ad humanam Animam pertinent, nihil aliud, neque aliter sentire, quam sancta Catholica Ecclesia, sentiat, & sentiendum, præcipiat. Atque pariter me, tùm in hoc, tùm in cæteris dogmatibus, nunquam à prædicta Ecclesiæ fide discessurum, sed semper illi adhæsurum, vsque ad vltimum vitæ spiritum, & effusionem sanguinis inclusiuè, si oportuerit, Deo adiuuante; spondeo, et polliceor. Quod si aliquid in dicto opere, dictum fuerit, ex Aristotelis, vel aliorum Ethnicorum sententia, quod à Christianæ fidei præceptis, & sanctæ Ecclesiæ dogmatibus, sit alienum, vel quoquo pacto dissentaneum; id totum, tanquam falsum, & à veritate alienum, respuendum, atque reijciendum puto, prout respuo, & reijcio. Quare sentio, Animam humanam, esse substantiam immaterialem, siue spiritualem, & incorpoream, immortalem, & multiplicatam, pro numero singulorum hominum, ac formam, informantem, & tribuentem esse, singulis quibusque hominibus, vnam in vnoquoque homine, & non plures, quamuis pluribus facultatibus præditam; à Deo creatam in tempore, non tanquam præexistentem corpori, antequam infundatur, sed simul, infundendo creatam, & creando infusam. Omnes verò Philosophorum, Etnicorum, et aliorum Infidelium, qui contra sentiunt, Opiniones, esse falsas, ac rationes solubiles, inanes, atque sophisticas, Sic me Deus adiuuet, & Sanctissimæ eius Genitricis intercessio. Scriptum Romæ Anno Domini 1621. vi. kalen. Februarij.

Ego Iulius Cæsar Lagalla manu propria.

INDEX RERVM ET VERBORVM quæ in hoc Opere continentur.

Animaduertat Lector, quod quamuis Typographus errauerit in numero cartarum pagina 336. post quam statim subiunxit paginam 347. tamen Index sequitur numerum, qui reperitur in cartis, & numerus Indicis reperietur fidelis.

Abstrahere quid sit fol. 263
Abstractum, & non abstractum dicunt cõtradictionem. 186
Absurda quæ ad Alexandri sententiam sequuntur 110
Absurdissima Pomponatij responsio si rectè consideretur. 184
Absurda quæ sequuntur ex Aduersariorum sententiis si intellectus neque generaretur neque corrumperetur 195
Absurda apud Aristotelem non est intellectus transmigratio in varia corpora, quamuis absurdam posuerit trãsmigrationem animæ, & quare 354
Absurda, quæ sequuntur ad opinionem illorum, qui putarunt animam humanam esse perfectissimum gradum imaginatiuæ. 203
A calíditate, & frigiditate reliquæ omnes qualitates dependent, vel consequutiue, vel effectiue 258
A Camelario deceptus Camelus cum matrem iniisset indignatus camellarium occidit. 537
Aceruus, siue aceruatio captiosissimum argumenti genus, Tullio auctore. 426
Accidentia si sunt vnius speciei non multiplicantur ratione efficientis vnius speciei numero diuersi. 355
Achillini, Mirandulani, Buccaferrei, & Hieronymi Pontani responsio Auerroem iuuare non potest. 318
Actiones humanæ dicendæ sunt illæ, quæ fiunt ex iudicio rationis 247
Actiones quæ pendent ex temperamento, & impetu naturalis appetitus non sunt dicẽdæ humanæ, sed belluinæ. ibid.
Actiones immanentes possunt in eodem recipi à quo originem habent 297

Actio-

Actiuarum virtutum operationes omnes negotiosæ sunt 12
Actus semper refertur ad potentiam. 24
Actus duplex 93
Actus omnis debet esse proportionatus potentiæ cuius est actus 454
Actus secundus non est sine actu primo 47. & 355
Actus se habet ad potentiam, vt perfectio ad perfectile 323
Actus actiuorum recipiuntur in passo bene disposito 558
Actus intelligendi recipiuntur in intellectu non in phantasia 356
A Deo tanquam à primitiuo fonte producitur intellectualis natura non per generationem, & motum; sed per simplicem emanationem, quam Theologi dicunt creationem 399
Ad distinctionem numericam animarum post mortem sufficit aptitudo ad corpus, quæ in illis remanet 364
Ad diuersos animæ gradus diuersæ requiruntur in partibus similaribus temperaturæ, & diuersæ in instrumentarijs compositiones 32
Ad naturalem non minus pertinet tractare de forma, quam de materia, imò magis 111
Ad transmigrationem intellectus in varia corpora non sequitur reminiscentia ab Aristotele impugnata, & quomodo 354
Aduersarij Aristotelem Sicophantam, & impostorem faciunt; dum ipsum à contradictione vindicare conantur. folio 102, & 103
Aduersarij, vt omnia absurda euitarent, statuerunt animum humanum mortalem. Tanquam vno gladij ictu nodum gordianum soluentes 111
Aduersarij tanquam certissimum assumpserunt animum humanum apud Arist. esse vnius substantiæ, & naturæ. 214
Aduersarij paragolizzant 214
Aduersarij trepidauerunt timore vbi non erat timor 103
Aduersariorum respõsio ad locum pro immortalitate animi ex 12. metaph. tex. 17. 24
Aduersariorum responsiones aduersus auctoritatem Arist. pro immortalitate animi ex textu 65. primi de anima. 73
Aduersariorum responsiones ad locũ Arist. pro immortalitate ex tex. 2. tertij de anima 108
Aduersariorum explicatio quidnam intelligant per potentiam, quam dicunt esse intellectum 111
Aduersariorũ instantia aduersus assumptum pro immortalitate, quod intellectus organo non vtatur 287
Aduersariorum argumenta, quibus statuunt omnem formam informantem esse inseparabilem, validissima, & difficillima 323
Aduersariorum instantia, & responsiones ad argumentum pro immortalitate confutantur 288
Aduersariorum vana responsio pro intellectus vnitate 356
Aduersariorum obiectio aduersus immortalitatem desumpta ex cap. 2. tertij de anima 170. & 171
Aduersus Epicurum, & Lucretium concludunt omnia ea quæ sunt aduersus Democritum 235
Aesopicus Graculus 308

Aeter-

Aeternitas naturalis cognitionis captu non comprehenditur 468
Afferuntur loca Aristotelis pro immortalitate ex 3. de anima 105
A fine vnumquodque denominari iustum est 443
Agens liberum non subijcitur cælo 557
Agens, & patiens quomodo possunt esse idem 423
Albertus Magnus eãdem quam Auctor de intellectus natura Aristoteli tribuit opinionem 400
Albertus Magnus triginta sex rationibus Auerrois opinionem de intellectus vnitate confutauit 336
Alberti Magni, & S. Thomæ laus. 335
Alberti Magni Auctoritas, qua auctoris sententia confirmatur 412
Alberti Magni verba explicantia Arist. sententiam iuxta interpretationem auctoris iterum citata ibid.
Alberti Magni verba Aristot. sententiam declarantia de humani intellectus natura 400
Alchmeon vnus ex ijs, qui existimarunt animam immortalem, ex eo quia peremniter mouetur 225
Alexandri verba afferuntur, & ponderantur 407
Alexander veluti statuit duos intellectus agentes, ita etiam statuit duos intellectus potentia, siue patientes 411
Alexander Aphrodiseus eamdem de immortalitate animi cum Theophrasto sententiam ex Arist. sequutus fuit 405
Alexander quas conditiones tribuerit intellectui agenti, quæ humano intellectui minimè conuenire possunt 408
Alexander Aphrodisæus referente Sancto Thoma, omnia quæ nos credimus fieri ab Angelis, aut dæmonibus, ab impressione cælestium corporum fieri existimauit 542
Alexander Deum, & intelligentias habere prouidentiam horum inferiorum dixit 542
Alexander Aristotelem sequutus vim Cælestem diuinam potentiam appellauit 179
Alexander existimauit intellectum potentia non esse aliquod ens actu, sed ẽsse simpliciter & absolutè potentiam animæ 192
Alexander suam sententiam de intellectu humano, quod consequatur corporis temperaturam ab Andronico mutuatus 193
Alexander Aphrodisæus ita variè & obscurè loquutus, vt ex eius verbis non minus immortalitas quam mortalitas animi colligi possit 192
Alexander cum Aristotele præceptore concordat 176
Alexander intellectum passiuum hoc est imaginationem præparationẽ appellat. folio 177
Alexander intellectum humanum dixit esse potentiam, & formam consequentem temperiem elementorum 193
Alexander Aphrodisæus temporibus Seueri, & Antonini Cæsarum vixit 29
Alexander vbi dixit intellectum humanum generabilem, & corruptibilẽ. 193
Alexander Aphrodisæus quamuis immortalitatis hostis liberum hominem constituit 243
Alexander prætermisit verba Arist. 1. de anima tex. 93. cum ipsa non posset

cor-

corrumpere 84
Alexāder ex eo quod omnis anima est entelechia deduxit omnem animam esse immobilem & inseparabilem 453
Alexander confessus fuit illam tantum entelechiam esse inseparabilem, qua ita est actus corporis, vt sit corporie mixta 477
Alexander vbi suam sententiam exponit de intellectu agente 179
Alexander multis in locis affirmauit intellectum qui in nobis est intelliger separatas formas 407
Alexander quas conditiones attulerit de intellectu agente, qua humano intellectui minimè competere possunt; sed tātum diuino competunt 408
Alexander Aphrodiseus, Iustinus philosophus, & Martyr, Gregorius Nazianzenus, & Gregorius Nissenus, ex eo quod Arist. dixit, omnem animam entelechiam putarunt ipsum dixisse, omnem animam mortalem 312
Alexander alterius meminit intellectus satis confusè & obscurè, ita vt Deum significare velit, aut causam longe superiorem nostro intellectu 181
Alexandri, Pomponatij, & Zabarella responsiones ad locum Aristot. ex text. xi. 2. de anima 95
Alexandri responsio ad tex. 21. 2. de anima, & eius confutatio 101
Alexandri sententia à Philipono, & Auerroe recitata 198
Alex. responsio Philipono referente. 127
Alexandri verba ex quibus colligitur intellectum agentem ab eo positum nō esse mentem Archetypā, & Deū. 178. & 179
Alex. sententia, & Portij confutatio. 198
Alex. sectatores Arist. verba ineptissimè exponere non dubitarunt 84
Alexandri verba quibus testatur, intellectum humanum esse purā potentiā. 193
Alexandri verba nō mediocrem inuoluūt obscuritatē de intellectu agente. 196
Alexandri sentētia de intellectu agente ex aliquot eius locis explicatio. 175. & 176
Alex. responsio ad tex. 2. 3. de anima. 108
Alexandri opinionem multis argumentis Portius conatus fuit communire. 194
Alexandri sententia explicatio, quomodo dixerit intellectum agentem à nobis secerni, & cum nobis cōcerni. 179. & 180
Alexandri, & Portij deceptio, & deceptionis causa, in eo quod dixerunt intellectum esse puram potentiam à Zabarella exponitur 199
Alexandri sententia si esset vera, non esset in homine alia differentia anima, quā sensitiua 110
Alexandri verba afferuntur 409
Alexandri verba quibus clarè asserit vnū & eundem intellectum esse agentem, & patientem. 411
Alexandro placuit intellectum agentem esse Deum 5
Alexandri monumenta mutilata, & lacunis referta vix ad nos peruenerūt. 409
Alexandro attributa sententia 413
Alexandrum aliqui ex latinis sequuntur, quamplures Themistium, & Auerroē. 2
Alexandrum Aphrodiseū perperā immortalitatis hostem huc vsque existimarunt 466
Alexandrei non in omnibus omnes conueniunt 195
Alexāder Aegeus interpretatus est Arist. pro immortalitate animi humani. 29

Ale-

Alexander Aegeus Arist. tribuit immortalitatem animorum in commentarijs super metaphisica 191
Alexander Aegeus Sosigenis discipulus, ut ipse testatur 29
Alexander Aegeus longe ante Aphrodiseũ cõment. in Metaph. Arist. conscripsit. pag. 191
Alexander Aegeus Neronis Caesaris Praeceptor Auctor commentariorũ in Arist. metaphis. 29
Alexander Aphrodiseus Antonini, & Seueri Caesarum testimonio Doctor, siue Expositor appellatus 191
Alexandri Achillini, & Antonij Bernardi Mirandulani defensio pro Auerroe affertur, & confutatur 351
Alexander Achillinus, & Antonius Bernardus Mirandulanus neq; ad mentẽ Aristotelis neque ad mentem Auerrois, neq; ex veritate loquuntur. 351
Algazeles non sine ratione dixit dari posse multitudinem aliquam infinitam actu. 370
Aly Homo infidelis, & Saracenus. 559
Aly Rodoan ex sola Astrorum peritia portentum se praeuidisse scribit. 542
Aly homini infideli, & superstitioso, daemon illusit. 559
Alia assignatur causa quare Gregorius Nissenus, & Nazianzenus, necnon Iustinus Martyr Aristoteli tribuerunt animi mortalitatem. 192
Aliqui de immortalitate animae ex sacra Theologia Philosophantur, qui, & vere Philosophantur, sed minus Aristotelis mentem explicant. 2
Aliqui existimarunt Aristotelem dialectice loquutum de Immortalitate animae primo de partibus. 56
Alpharabius Abubacher, & Auempace homines infideles, & Maumettani si non dubitarunt sequi legem porcorum minus etiam dubitare debebant de animi mortalitate. 563
Aliquas animae partes inter se non distingui loco, & subiecto non est difficile videre. 97
Aliqua quae de humano intellectu Alexander dixit ex Acruomaticis Aristotelis accepisse testatus fuit. 409
Aliquam facultatem corrumpi ad corruptionem proprij organi, est corrumpi per accidens, & ad corruptionem subiecti. pag. 91
Aliqua est notitia in qua melius dispositi sumus quam si essemus scientes. 555
Alpes Coctiae aceto rupta ab Annibale. pag. 279
Altera Platonis demonstratio pro immortalitate animi in Phaedone posita affertur, & examinatur. 306
Alterum Platonis argumentum pro immortalitate in Phaedone positum validissimum si rite accipiatur. 306
Alterius Arcadis apparitio post mortem à Cicerone relata. 540
Amentes, & furiosi magis praedicunt futura, veluti etiam somniantes. 261
Amicitiae inter aliquos causa. 301
Anaxagoras Mentem statuit omnia segregare. 122. & 128
Anaxagorae sententia ab Aristotele recitata. 122
Anaxagoras aliud dixit animam, et aliud intellectum. 225
Anaxagoras, intellectus, & anima natura aliquando veluti vna vsus fuit. 225

Anaxagoras solus impassibilem dixit intellectum. 225
Analogia quid. 298
Anaxagoras statuit motum aliquando incepisse. 122
Andronicus Peripateticus Catonis Vticensis temporibus vixit. 191
Antiqui Philosophi calorem, siue spiritum qui in seminibus est animā appellarunt. pag. 37
Anima humana animus appellatur. 4
Anima non potest esse in conceptibus non dum organizatis. 31
Anima inseparabilis est ab eo, cuius est anima, aut omnis, aut si non omnis saltem ipsius aliquæ partes. 92
Anima humana si educta est de potentia materiæ, ita præstantior erit anima brutorum, quemadmodum anima Simiarum, & Cercopiteci præstantior est animabus brutorum quæ stupida sunt. pag. 203
Anima cum non sit susceptiua contrarij corruptionis est incapax, & cum materia careat, priuatione caret, quæ est principium interitus. 306
Anima cuius potentia est intellectus ex aduersariorum Sententia est mixta corpori, & eius actus, & organica, & proinde, etiam patibilis. 201
Anima non qualibet est natura. 54
Anima mediante Intellectu intelligit ex Aristotelis sententia. 144
Anima ex eo quod est entelechia non est separabilis. 92
Anima humana est substantia, & actus corporis, intellectus vero potentia est, & facultas illius, tanquam instrumentum ex Alexandri Sententia. 110
Anima cum non sit accidens, non potest corrumpi à contrario. 253
Anima est actus primus corporis Physici, Organici potentia vitam habentis. 92
Anima indissolubilis est cum ex materia non constet. 306
Anima ex Hippocratis sententia in febre ignitur, quia animam putauit esse calorem. 224
Anima vegetatiua, & sensualis, & qualibet corruptibilis forma, immissa dici posset iuxta Alexandri expositionem. pag. 127
Anima brutorum in quo nam differat ab anima humana si intellectus est forma educta de potentia Materiæ. 202. & 203.
Anima Intellectiua, neq; est corruptibilis per se, neq; per accidens. 253
Anima quia à corporis passionibus non vincitur, sed potius illas vincit, arguitur immortalis. 308
Anima vegetalis, & sentiens, in conceptibus nondum separatis, potentia est non actu. 31
Anima ingenita dicitur à Platone ea generatione, quæ fit cum motu, & transmutatione, genita autem simplici emanatione. 305
Anima Sentiens cum sit mixta corpori non dicitur recipere Sensibilium formas. 134
Animam irrationalem duplicem Aristoteles statuit, vnam, quæ est apta parere rationi, alteram vero, quæ non est apta illi parere. 84
Anima si diuisibilis est ad diuisionem corporis, extensa etiam est ad extensionem ipsius. 81

Anima omnis qua ratione dici possit immortalis. 307
Anima non se habet ad corpus, vt ars ad instrumenta. 233
Anima non vtitur calido innato, tanquam organo sibi adæquato. 234
Anima non habet partes potentia, vt continuum, sed habet potentias, quas partes Philosophi dixerunt. 290
Anima vegetalis augetur, & diminuitur ad augumentum, & diminutionem corporis non quatenus substantia, & anima, sed secundum accidens, prout est forma extensa ad extensionem corporis pag. 148
Anima rei veritate non est calidum innatum cum sit incorporea, sed calido innato vtitur tanquam instrumento. pag. 37 & 38
Anima brutorum ex Aristotelis Sententia, à se ipsa mobilis est per accidens. pag. 303
Anima quomodo dicatur esse omnia entia ab Aristotele. 199
Animam mortalem statuentium opinio arguitur falsitatis. 2
Animæ natura determinatur ex ipso cognoscere, & mouere. 224
Animabus corruptibilibus, tantum competit moueri secundum accidens à se ipsis. 304
Anima actus, sed conuenientius ἐνδελέχεια appellatur. 4
Anima prius deserit corpus; deinde vero corporis membra putrescunt. 241
Anima in amore, & odio quomodo à se ipsa moueatur. 301
Animus Intellectus, & Mens in quo differant, & quo sensu in hoc opere vsurpentur. 4
Anima non est in spiritu æthereo, vel vehiculo tanquam in organo. 180
Anima non ita est principium, vt non sit à principio. 305
Anima idem patetur in melancolia obtenebratis spiritibus cerebri, quod solet in tenebris. 151
Animalia reliqua in hoc ab homine differunt, quod humana anima apta nata sit diuino intellectui coniungi. pag. 197
Anima à Platone in Timæo originem habuisse dicitur à Summo Deo. pag. 305
Anima humana cum libere eligat per voluntatem, à se ipsa mouetur. 300
Animum in somno esse quodammodo à corpore seuocatum, Hippocrates testatur. 256
Anima ex Aristotele in sanguineis animalibus est in corde, in exanguibus vero in eo quod est proportionale cordi. pag. 291
Animæ partes dupliciter separari possunt siue diuidi. 99
Anima ex sui natura est causa vitæ. pag. 306
Animam rationalem non propterea in cerebro antiqui posuerunt, quod ratio fiat in cerebro, sed quia imaginatiua, qua ratio vtitur in cerebro est. pag. 83
Animi mortalitatem statuentes, neq; sibi ipsis, neq; Aristotelis præceptis consentiunt. 2
Anima intellectiua si recipit species simpliciter, cum corpore necessario recipit cum aliqua parte corporis. 136

Animæ aliquæ quamuis non generentur, neq; corrumpantur, tamen incipiunt, & desinunt esse ad generationem, & corruptionem compositi. 307

Anima concupiscibilis, quamuis ratione careat, quomodo ab Aristotele rationalis appelletur. 176

Animæ essentiam, & naturam consequitur vita, ergo eius naturam non potest consequi mors, & ita non est susceptiua mortis. 306

Anima cum sit causa vitæ non potest esse causa mortis. 306

Anima intellectiua si diuisibilis est ad diuisionem corporis, deterior est anima, Equi, aut Bouis. 90

Animam à Deo creari, & post separationem à corpore non dum expurgatam criminibus, in alio tenuiori corpore pœnas luere, expurgatam autem Aethereo corpori coniungi Philoponus existimauit. 2

Animæ, quæ habent actionem corporalem, vt sunt vegetatiua, & sensitiua ante corpus esse est impossibile. 33

Animalia perfecta sunt maxime vnum. pag. 291

Anima ex materia non constat, tum ex Platonis, tum ex Aristotelis sententia. 306

Anima plantarum actu vna, potentia multa. 97

Anima debet habere proportionem quandam, & conuenientiam ad corpus, & è conuerso. 233

Anima vegetalis in iuuentute est magis valida, eius substantia adaucta, in senectute verò magis inualida, eius substantia diminuta, & quomodo. 148

Anima non solum in animalibus perfectis sed etiam in imperfectis habet partem determinatam in qua est. 291

Animæ facultates organicæ sunt à corpore inseparabiles. 93

Animæ differentiam aliquando Energiam Aristotelis dixit. 4. & 5

Animæ Principis vsum, non apud omnes homines, sed apud paucos experimur. pag. 243

Anima semper alterius perfectionem respicit. 4

Anima est principium vegetandi, sentiendi, cogitandi, ac loco mouendi. pag. 97

Anima quo ad actum informandi non est separabilis, ergo quoad essentiam non est separabilis falsa est consequentia. pag. 291

Animalia omnia principio vitam stirpis viuunt, non solum primitate naturæ; verum etiam primitate temporis. pag. 32

Animam corpus non informare, sed tantum assistere opinionem esse Eudemi, & Theophrasti Aristotelis Auditorum; nec non Simplicij, & Themistij aliqui existimarunt. 313

Animam praextitisse corpori error fuit Origenis in quinta Synodo generali damnatus. 306

Anima in senio non patitur, sed id in quo est anima, vt in ebrietatibus, & morbis. 72

Anima illa est natura quæ est principium motus. 55

Anima humana ex Aristotelis sententia ex duplici parte constat, vna mortali, quæ est vegetalis, & sensiens, altera 74

ra verò immortali, qua intelligens. pag. 104
Anima Orbium, vt sunt Intellectus non indigent corpore, vt vero Motores Indigent Orbibus. 93
Animæ sensitiuæ facultates quamuis sint in proprijs organis sunt etiam in corde; tanquam in communi organo. pag. 88
Anima est locus specierum, non omnis, sed Intellectus. 125
Anima Vegetans, & sentiens est principium motus. 55
Anima Orbium, & anima humana, quæ non pendent in esse à corpore non mouentur per accidens à se ipsis. 304
Anima si partibilis est subiecto, & ratione, quid illam continet, & vnam facit. pag. 81
Animam si quis dixerit irasci, vel tristari æquè est, ac si dixerit texere, vel ædificare. 68
Anima brutorum non potest consequi temperamentum totius corporis. 288
Animus humanus ex Stoicorum sententia per accidens est corruptibilis, & per accidens incorruptibilis. 248
Animæ partem aliquam non est absurdum esse separabilem, & actum essentialem corporis. 93
Anima, vt sit forma informans sufficit, vt sit principium intrinsecum operationis vitalis. 292
Anima vegetalis non est magis anima post augumentum, neq; minus anima post decrementum. 148
Animam esse immortalem ex Pomponatio non est per se notum. 206
Animam corpori praexistere ostendit Plato ex reminiscentia. 308
Anima, & animus ex Stoicorum sententia sunt aliquid corporeum. 289
Anima in semine esse non potest. 33
Animam esse partibilem dupliciter sumi potest. 290
Animam rationalem, tanquam diuinum semen, in Cerebro veluti in agro disseminatum Plato existimauit. 83
Animæ immortalitas communi græcorum, ac barbarorum consensione firmata. 3
Animus vires sumit, & magis viget post corpus debilitatum. 149
Animam Plotinus in varijs corporis partibus esse dixit iuxta varias operationes, quas in corpore exercet. 83
Anima rationalis, quomodo à se ipsa moueatur. 299
Animi immortalitatem ex Aristotele statuentes in multos errores inciderunt. 3
Anima si tota continet totum corpus, & eius partes aliquam continebunt corporis partem. 81
Anima brutorum quia mouentur per accidens non possunt semper mouere. 303
Animi mores sequi semper corporis temperaturam falsum est in hominibus. pag. 243
Animam nullo pacto posse moueri, neque motibus veris, neq; Metaphoricis quomodo Aristoteles dixit. 299. & 300
Animæ rationalis pars illi coniungitur, quæ potest parere. 83
Anima potius continet corpus, quam contineatur à corpore. 81
Animam duplicem corruptibilem, & incorruptibilem in vno homine Aristoteles statuit, quæ tamen sententia falsa est

est damnata. 213.& 214
Anima educta ex temperamento necessario sunt extensa ad extensionem corporis, non tamen totius, sed illius partis tantum ex cuius temperamento sunt educta. 291
Anima intellectiua ex Aristotelis sententia, neq; est temperatura, neq; sequitur ad temperaturam. 242
Anima non omnis est principium motus. 55
Anima animalium perfectorum cum non misceantur cum toto non sunt diuisibiles ad diuisionem partium. pag. 143
Anima animalium annulosorum est diuisibilis. 97
Anima cum sit forma, non est per se mobilis. 42
Animæ rationalis pars non est in cerebro, vt in loco. 83
Animæ non omnes, sed vegetalis tantum & sensitiua in semine continentur. pag. 34
Anima humana si educta est de potentia materiæ, nihil aliud erit, quam nobilis imaginatiua præstantior illa, quæ est in brutis. 203
Anima sola intellectiua est susceptiua formarum intelligibilium ex Aristotele. 134
Anima ἐντελέχεια 4
Anima intellectiua quamuis iterum non vniretur corpori, & in æternum separata maneret, tamen non esset otiosa, & quomodo. 473
Anima corpori est coniuncta propter bonum vtriusque, & quomodo. pag. 478
Anima qualibet, subiectum præditum formis elementorum, & etiam mixtionis supponit. 461
Anima Intellectiua vtrum habeat idem esse ante separationem, & post separationem, & quomodo. 475
Anima separata à corpore habet alium essendi modum, & alium operandi, quomodo intelligatur. 499
Anima vegetalis non est materia limitibus ita conclusa, vt superadditam informare non possit ex Aristotele. pag. 461
Animæ humanæ simul à Deo creantur, & infunduntur. 468
Animæ maximè naturale, est esse in corpore. 475
Animæ humanæ praexistentia in quinto generali Concilio damnata. pag. 434
Animæ Cælorum ex Aristotelis sententia ita dant esse orbibus, vt non pendeant ab orbibus secundum esse, neq; secundum operationem intelligendi. 464
Anima natura media ex Aristotele. pag. 464.& 465
Anima si est mortalis, miseriores sumus quam cætera animalia. 549
Anima intellectiua Cæsaris dictatoris, quamuis regrederetur in corpus alterius hominis, non posset recordari eorum, quæ egerat in Farsalia, & quare. pag. 487
Anima aliqua si erit superstes corpori, non erit forma ex Aristotele. 453
Anima hominis ex Auerrois, & Sectatorum sententia est phantasia non autem intellectus. 372

Anima separata à corpore habet idem esse, quod habebat in corpore, si esse non differt ab essentia. 476

Anima simul incipit esse cum corpore, & simul desinit esse ex Aristotelis *sententia, quamuis non omnis.* 453

Anima non est materia neque corpus. pag. 452

Anima nostra à Deo creata est splendida, & illustris. 559

Anima vnde appellata fuerit ψυχή 558

Animam pueri prope nihil differre ab anima bestiarum 8. *de Historia animalium* Aristoteles *dixit.* 431

Animam totam à corpore pendere necessarium est. 454

Animam separari à corpore sine motu, non potest concipi. 453

Animam appetere vnionem corporis, nec posse semper manere à corpore separatam ex fide cognoscimus. 497

Animam humanam nihil prohibet in sua substantia, & propria operatione esse immortalem, & secundum aliquas facultates, & operationes communes esse mortalem. 446

Animam humanam, quamuis aliquando inceperit esse, nullum absurdum est apud Aristotelem *nunquam desituram esse.* 468

Animum humanum ita à nobis considerari quemadmodum multi marinum Glaucum inspiciunt, dixit Plato. pag. 434

Animus noster quamuis immortalis, patibilis est à dolorificis, tanquam Diuinæ iustitiæ Instrumentis. 482

Animus denominandus est immortalis à parte prædominanti, & digniori. 442

Antonius Bernardus Mirandulanus Episcopus Casertanus. 377

Antonius Bernardus Mirandulanus sibi ipsi turpissime contradicit. 377

Antonij Bernardi Mirandulani verba, quibus sibi ipsi contradicit. 377. & 378.

Antonius Bernardus Mirandulanus coactus dicere Aristotelem *pronunciasse animum humanum immortalem, & multiplicabilem.* 372

Antonius Bernardus Mirandulanus dixit Aristotelem *ratione naturali ex sensibus petita, fuisse dicturum, quod anima humana sit in omnibus hominibus vna, & non multiplicata.* 372

Analogia à sensu maxime spirituali, ad intellectum. 395

Angelis, & Dæmonibus materia non obedit ad nutum voluntatis, nisi in motu locali. 543

Ante, & post sunt differentiæ temporis non autem æternitatis. 468

Appetitus rectus quomodo fiat. 273

Apibus admirabilis videtur inesse geometriæ peritia. 264

Apum regimen. 277

Apes, & formicæ futuram in hieme famem prouident. 261

Apes non construunt cellulas cognitione, & habitu, sed solo naturæ instinctu. 264

Aptitudo animæ, quam habet ad corpus post separationem, vtrum naturaliter aliquando reducetur ad actum. 328. & 454.

Aqua, excepta terra, minus est mobilis inter cætera elementa. 224

Aquæ timor, extremum accidens demorsi à Cane rabido. 80

Ar-

Arcanum aliquid est in Alexandri sensu, quod recentiores minimè prospexerunt. pag 133
Argumentum validissimum ex nutritione depromptum aduersus eos qui animam corpoream in cauitatibus corporis ponunt. 232
Argumentum alterum ex capite secundo, tertij de anima affertur, & responsiones aduersariorum confutantur. 182
Argumentum peculiare Aristotelis aduersus Democriti opinionem de anima. pag. 234
Argumenta ex secundo capite tertij de anima pro immortalitate afferuntur, et Aduersariorum responsiones confutantur. 167
Argumenta Democriti de natura animæ. pag. 222
Argumentum Philosophicum aduersus Pomponatij responsionem. 553. & 554.
Argumentum quo probat Auctor infinitum actu dari in rebus immaterialibus ex Aristotelis sententia. 492
Argumentum contra immortalitatem ex 30. particula problematum problemate 5. desumptum. 431
Argumenta, quibus Galenus, Plinius, & Lucretius Animorum immortalitatem oppugnarunt, recensentur, & confutantur. 508. & sequentibus.
Argumentum cōtra immortalitatem Animæ affertur, ex eo quod sequeretur infinitum actu suppositis Aristotelis principijs. 478
Argumenta omnia proponuntur contra immortalitatem Animæ, quæ depromuntur ab Aduersarijs ex operatione intelligendi. 427. & 428. & seq.
Argumentum pro immortalitate animi ex Dei Prouidentia desumptum affertur. pag. 537. & 338
Argumenta omnia, quæ huc usq; contra immortalitatem animi allata sunt, vel afferri potuerunt ex tribus fontibus desumuntur. 426
Argumentum contra Auerroem agentem, & patientem duos intellectus existimantem validissimum. 424
Argumentum contra immortalitatem animæ ex textu 12. & 13. libri primi de anima proponitur. 427
Argumenta Alexandri quibus probat omnem animam esse Entelechiã, & inseparabilem. 456. & 457
Argumenta reliqua Lucretij contra immortalitatem eiusdem carminibus afferuntur, & soluuntur. 517. & sequent.
Argumentum Aristotelis 3. Physicorum contra infinitum actu est logicum, & probabile, necnon supponit falsum, & quomodo. 493. & 494
Argumentum de numero animarum post mortem est impertinens, & extra Philosophiæ aleam. 483
Argumentum tertium Lucretij, & eius solutio. 516
Argumentum ex operatione animæ desumptum aduersus immortalitatem allatum à Plinio. 433
Argumenta contra immortalitatem desumpta ex tertio fonte scilicet ex statu, & conditione animæ post mortem. 478
Argumentum ex quo Auctor nunquam potuit Auerrois sententiæ acquiescere. pag. 420
Argumentum quod sibi obicit Auerroes ab operatione intellectus quæ vna numero

esset in omnibus; si vnus foret intellectus, in omnibus validissimum est, & insolubile. 355

Argumentum Luciani ex Epicuri Scholis depromptum contra immortalitatem animorum. 531. & 532

Argumentum Aristotelis 3. Phys. contra multitudinem infinitam actu est argumentum Logicum, & probabile. pag. 368

Argumenta omnia, quæ aduersarij recentiores contra immortalitatem animi attulerunt, Epicuri sunt, ac Lucretij vetera, & rubigine confecta. 514

Argumenta omnia, quæ Aristoteles attulit contra infinitum actu, tum libro 3 Phys. tum lib. xi. Metaph. non tollunt infinitum, nisi de quanto continuo, & discreto. 488

Argumentum quartum Lucretij, & eius solutio. 516. & 517

Argumentum primum Lucretij contra immortalitatem 514

Argumenta quibus Auerroem potissimum, & eius Sectatores Sanctus Thomas vrgeat, contra intellectus vnitatem. 355

Argumentum Aristotelis, quo destruit infinitum actu 3. Phys. non concludit de infinito immateriali, & quomodo. 493

Argumentum contra infinitum actu prouenit ex debilitate nostri intellectus, qui non potest aliquid, nisi sub certis terminis comprahendere. 489

Argumenta quibus Pomponatius arguit operationes animæ humanæ magis arguere mortalitatem, quam immortalitatem. 444

Argumenta validissima quibus contectus Portius, Alexandro attributam sententiam, quod intellectus agens sit Deus, aperte damnauit. 415

Argumentum contra immortalitatem ex intelligendi operatione desumptum ex Lucretio recitatur. 433

Argumentum Aristotelis contra infinitum in actu non probat nisi de multitudine quanta. 368

Argumentum non valet, intellectus noster non potest comprahendere infinitum actu ergo à parte rei infinitum actu non potest dari. 489

Argumentum Aristotelis contra numerum infinitum actu. 488

Argumentum Pomponatij contra illum retorquetur. 448

Argumentum de reminiscentia factum ab Auerroe, soluitur. 357

Argumentum Sancti Thomæ ex confessione Scoti validissimum. 383

Argumentum pomponatij nostram opinionem valide confirmat. 500

Argumenta in contrarium allata, supposita veritate soluuntur. 425

Argumenti allati à Lucretio Solutio. 515

Argumenta Aduersariorum ex secundo fonte deprompta, scilicet ex natura, & essentia animæ. 451. & 452

Argumentum Aristotelis destruens infinitum, tanquam rerum omnium principium contra Pyctagoricos quomodo concludat. 492

Argumentum validum contra sententiam Auerrois asserentis intellectum humanum ex Agente, & potentia constare, tanquam ex actu, & materia. 421

Argumentum desumptum ex infinito actu Sanctus Thomas putauit soluendum

supposito principio fidei. 479

Argumenta afferuntur contra immortalitatem ex auctoritate Aristotelis, & ipsis respondetur. 501

Argumenta, quae Aristoteles attulit contra statuentes animum corporeum. 231

Argumentum Aristotelis aduersus eos qui dixerunt animam esse ignem. 234

Argumentum contra Vnitatem, quo dicitur naturam aliquam vnam numero non posse esse totam in multis extra intellectum, quomodo sit insolubile, & quomodo non sit insolubile. 354

Argumentum pro immortalitate animi, ex operatione hominis factiua desumitur. 278 & 279

Argumentum validissimum contra Scotum. 95

Argumenta, quibus videtur Aristotele statuere omnem animam informantem esse inseparabilem. 310. & 311

Argumentum, ex quo probatur, intellectum esse substantiam per se subsistentem. 130

Argumentum peculiare aduersus sententiam Hippocratis, qui existimauit animam esse calidum, aut ignem. 234

Argumentum pro immortalitate desumptum ex politico regimine, quo homines viuunt. 277

Argumenta ex auctoritate Aristotelis pro immortalitate animi ex 2. libro de anima afferuntur. 68

Argumentum, quo Aristoteles impugnauit Ideas assumitur ad impugnandam vnitatem intellectus. 348

Argumentum alterum, ex quo multa alia desumuntur aduersus vnitatem intellectus. 349

Argumenta contra vnitatem intellectus afferuntur. 347

Argumentum desumptum pro immortalitate ab operatione intellectus practici actiui duplex. 271. & 272

Argumentum à Cicerone allatum pro immortalitate animi ex Archimedis sphaera. 279

Argumentum Platonis in Phedone aduersus Simoniam, & Cebetem. 275

Argumenta quibus auctor vrget Aduersarios. 113

Argumentum Aristotelis textu 65. primi de anima non minus concludit animã sensitiuam esse immortalem, quam intellectiuam. 73

Argum. cõtra vnitatẽ intellectus, quod si intellectus esset vnus, ego essem per esse tui, & tu per esse mei bene concludit. 353

Argumentis Aduersariorum ex anima statu ante, vel post corpus Auctor responderé pollicetur ex solo naturae lumine, & Aristotelis principijs. 10

Argumentum pro immortalitate humani intellectus deducitur ex cognitione, & opificio secundarum intentionum. 266

Argumenta quinq; Sancti Thomae, & alia semptem Alberti contra vnitatem intellectus ad vnum argumentum ab Auctore allatam reducuntur. 349

Argumentum aliud pro immortalitate humani intellectus ex operatione intellectus practici desumitur. 271

Argumenta duo pro immortalitate animi deducta ex primo de partibus cap. 1. pag. 55 & 56

Argumentum validissimum ad probandũ cerebrum esse inorganicum desumitur ab eo quod intellectus ab excellenti obie-

ctio non corrumpitur, sed perficitur. pag. 285
Argumentum validissimum aduersus opinionem Alexandri. 116
Argumentum Iulij Castellani aduersus sententiam Castellani, & Persij. 198
Argirepilus, Budeus, Vicomercatus, Carpentarius, Ciceronem reprehendunt. pag. 39
Argentum viuum admisso aere semper agitatur. 233
Arcanus Aristotelis verborum sensus lib. 2. de generatione animalium cap. 3 quem Expositores iniuria praetermiserunt. 37
Ars quomodo sine cognitione agat declaratur. 282
Ars ex Aristotele non deliberat quomodo intelligatur. 281. & 282
Artium aliquae versantur circa materiam certam, aliquae vero circa materiam incertam. 283
Ars ita se habet ad primum artificem, quemadmodum se habet natura ad primam causam. 283
Artes aliquae postquam inuentae fuerunt, & traditae sine consilio, & deliberatione operantur. 282
Archimedes Syracusanus, & Pappus Alexandrinus Geometriae peritissimi. 264
Aristotelis verba primo de anima textu 65. de intellectu agente sumi non possunt. 77
Aristoteles notitiam substantiarum separatarum non negauit hominibus, quamuis obscuram, & satis exilem concesserit. 270
Aristoteles differentiam animae dicit ἐντελέχεια 5
Aristoteles omnem animam, siue omnem animae partem etiam intellectiuam ex habitudine ad corpus definiuit. 24
Aristoteles cum dixit Caelum esse animatum, non putauit ipsum esse animatum ab Intelligentia, sed ab anima propria, cuius facultates sunt appetitiua, motiua, & intellectiua. 60
Aristoteles dixit animam esse locum specierum non autem eius facultatem. pag. 199
Aristoteles tertio de generatione animalium loquitur de humano intellectu qui terminat generationem. 45
Aristoteles quomodo ex Alexandri sententia dixit intellectum humanum esse immixtum, impassibilem, & inorganicum. 197
Aristoteles decreuit intellectum esse intrinsecum hominis principium. 316
Aristoteles primo de anima vbi motum animae denegauit de vero motu non autem de Metaphorico sermonem habuit pag. 42
Aristoteles secundo de anima particula 21. loquutus fuit de intellectu speculatiuo, vt distinguitur contra practicum. pag. 99
Aristoteles duplicem potentiam rationalem commemorat. 317
Aristotelis sententiae explicatio tertio de anima cap. 2. 164 & 165
Aristoteles quamuis disputationem de immortalitate animi in libris de anima non habuit, tamen clare, et disertis verbis in ipsis statuens animi immortalitatem, non docuit naturam intellectus humani. 10
Aristoteles quomodo primam Intelligen-

tiam aliquando appellat. 4
Aristoteles si rite accipiatur Platoni est consentaneus, quod anima à se ipsa moueatur. 300
Aristoteles non probauit intellectui nullum esse organum. 145
Aristoteles tertio de anima textu 5. intellectum appellauit dinaton, non autem dinamin, hoc est, potentem, non potentiam. 199
Aristoteles varie, & inconstanter loquitur de anima si sit informans, vel assistens. 312
Aristoteles aliquando sumit intellectum humanum, prout est intellectus; aliquando vero, prout est particula animæ. 20
Aristoteles, & Plato humanas animas multiplicatas statuerunt. 310
Aristoteles quamuis mundum ingenitum dixerit, tamen à Deo pendere non negauit. 305
Aristotelis verba ex græco codice Basileæ impressa 12. Metaphis. textu 17. 18
Aristoteles νοῦν appellauit aliquando intellectum humanum, aliquando vero mentem separatam. 5
Aristoteles quanam ratione Platonem reprahenderit primo de animo cap. vltimo ex Porty sententia. 85
Aristotelis verborum consideratio ex græco textu part. 24. libri secundi de anima. 314. & 315
Aristoteles multis argumentis aduersus Empedoclem, & Homerum ostendit non esse idem sapere, & sentire. 313
Aristoteles primam intelligentiam æternam substantiam, & actum appellat. pag. 4
Aristoteles intellectum Diuinum appellanit, non quia sit forma, sed potius ob contrariam rationem. 16
Aristotelis sententia, & verba primo de anima text. 65. ab Auctore fideliter considerantur ex antiquissima græcorum interpretum sententia. 69
Aristoteles existimauit species intelligibiles potentia esse in anima. 125
Aristoteles nouo vocabulo, vt Cicero dixit animam Entelechiam appellauit. 311
Aristoteles non probauit intellectum intelligere omnia, sed supposuit. 251
Aristoteles animam definiuit, non per actum secundum, sed per actum primum pag. 46
Aristoteles non potuit, neq; debuit Quæstionem de immortalitate animæ in libris de anima disputare. 8
Aristotelis dictum, in omnibus natura numen, & honestum pulcrumq; inesse ingenium. 15
Aristotelis sententia de duplici substantia animæ humanæ falsa est. 329
Aristoteles docet quomodo intellectus cognoscat intelligibilia per se, scilicet essentias, & quidditates. 157
Arist. non admitteret responsionem Sancti Thomæ negantis æternitatem speciei. 336
Aristoteles intellectus humani substantiam dicit esse eius operationem. 42
Aristoteles eadem via vsus fuit ad demonstrandum, omne quod mouetur motu diuisibili ab alio moueri, qua vsus fuit Plato, vt ostenderet omne quod à se ipso mouetur esse immortale. 244
Aristotelis sensus 3. de anima cap. 2. ex varijs græcis codicibus elicitur. 157
Aristotelis multi libri Ciceronis tempestate

te extiterũt, quæ posteritas nõ vidit. 41
Aristoteles statuit intellectum humanum immortalem cum ipsum statuat substantiam per se susceptiuam accidentium. 134
Aristoteles quamuis de anima separabili quamplura docuit; tamen de ipsa separata, vel antequam in corpore inceperit esse, vel postquam desinit, nihil loquutus est. 10
Aristoteles eos qui mente excedunt diuinare dixit. 257
Aristoteles quonã pacto ex eo quod intelligere est pati, deduxit intellectum esse impassibilem. 250
Aristotelis verba secundo de generatione animalium capite tertio, non mediocrem habent difficultatem. 36
Aristoteles tractauit de intellectu agente in tertio de anima quatenus effectiue concurrit ad intellectionem. 63
Aristoteles omnem animam esse informantem dixit, Plato vero non omnem. pag. 305
Aristoteles intellectum humanum, non solum præstantissimum verum etiam diuinum, & immortalem appellauit. 13
Aristoteles quid intelligat in tertio de anima, cum intellectum agentem dicit ἐνέργειαν. 5
Aristoteles aperte dixit de intellectu, non esse alicuius corporis actum; de anima vero, immanifestum, ac dubium esse pronunciauit. 312
Aristotelis verba secundo de generatione animalium cap. 3. iuxta Theodori Gazę versionem satis obscura redduntur. pag. 31
Aristoteles secundo de partibus cap. x. causam deceptionis ostendit ex qua aliqui animam in cerebro constituerunt. 83
Aristoteles, vbi nam meminit intellectionis rerum separatorum à materia, quæ nostro intellectui conuenit. 171
Aristotelis argumentatio, ad ostendendum naturam esse principium motus. 205
Aristotelis verba 12 Metaph. textu 51. male traducta, eius sensum obscurum reddunt. 66. & 67
Aristoteles statuit in homine esse sensitiuũ, esse genericum, & commune, rationale vero proprium, & vltimum. 352
Aristoteles verborum conciliatio. 163
Aristoteles nullibi de intellectu humano egit, quam in libris de anima. 59
Aristoteles laudauit illos, qui dixerunt intellectum esse locum specierum. 118
Aristoteles externum, & apparentem Platonis sensum oppugnauit. 225
Aristoteles animam esse perpetuam motionem primo de anima impugnauit. pag. 42
Aristotelis argumentum primo de anima textu 92. quomodo aduersus Platonem concludat. 290
Arist. verborum 2. de generatione animalium expositio ab Auctore allata cõprobatur. 36
Arist. auctoritas dicentis à Deo esse in nobis primum principium, vt velimus. pag. 276
Arist. laudat Platonem, qui dixerat animas continere formas intelligibiles. pag. 125
Arist. non solum de prima, sed etiam de omnibus intelligentijs demõstrauit nullo pacto esse virtutes in corpore. 351
Arist. intellectum humanum immixtum

sicut

sicut olim Anaxagoras intellectum diuinum. 122
Arist. multis in locis suam sententiam pro immortalitate animi disertis verbis exposuit. 10
Arist. opera paulo ante Ciceronis tempora è tenebris eruta. 41
Arist. Platonem laudare volens etiam Phrasim imitatus est. 134
Aristoteles confutat Empedoclis, & Homeri sententiam, qui dixerunt idem esse sapere, & sentire. 110
Arist. 2 de anima part. 21. loquutus fuit de intellectu humano quatenus coniunctus est cum intellectu agente, ex Portij sententia. 102
Arist. intellectum nostrum dixit ignorare intelligibilia separata non omnina ignorantia, veluti est cacitas. 169
Arist. sibi maxime concordat 2. de generatione animal. cap. 3. & 12. Metaph. textu 17. 21
Arist. non concederet omnem animam esse in corde. 88
Arist. illorum sententiam confutauit, qui animam corpus aliquod esse existimarunt. 231
Arist. gaudere, irasci, addiscere, & huiusmodi, negauit esse in anima materialiter, sed non formaliter. 301
Arist. verba 12 Metaph. tex. 17. cum ijs, quæ dixit 2. de anima part. 2. concordant. 19
Arist. sententia Platoni conformis; principium ex alijs originem non ducere. pag. 294
Arist. nullibi, intellectum, animam, sed particulam, siuè potentiam animæ appellauit. 144
Arist. argumentum pro animi immortalitate ex 2. de ortu, & interitu part. 45. deprompium. 125
Arist. 3. de anima vtrumq; intellectum, tàm agentem, quam potentia appellat differentias animæ. 175
Arist. quamuis animam Entelechiam dixerit, tamen non negauit eandem esse in corpore vt mouentem, & hoc non solum de rationali, sed de qualibet mouente docuit. 375
Arist. auctoritas à Pomponatio extorta. pag. 503
Arist. sensus ex ipso met Aristotele declarandus. 392
Arist. non negat intellectum nostram posse intelligere substantias separatas. pag. 441
Arist. imitatus Platonem, detrimenta, quæ intellectus pati videtur corporis communioni, & contagio tribuenda asserit. pag. 434
Arist. ab omni superstitione alienus loquutiones infantium, quæ tanquam portenta habentur ad causam naturalem reduxit. 560
Arist. reddens causam loquutionis ante debitum tempus supponit eos loquutos fuisse illa, quæ antea audierant, vel meditati fuerunt, non autem ea, quæ nunquam audissent, vel aliter percepissent. pag. 560
Arist. de Deo nostri Intellectus auctore cum Platone concordat. 398
Arist. omnes auctoritates, quæ intellectum immortalē dicunt Aduersarij, de intellectu agente, qui est Deus dictas demonstrant. 414
Arist. mendacem existimaret Pitagoræ recor-

recordationem, qua dicebat se in Troiano bello fuisse Euphorbum. 487
Arist. in prædicamentis loquutus dicitur crassa minerua. 361
Arist. Socratem, & Platonem formas rerum materialium, & quidditates ab ipsis rebus separatas, statuentes, tanquã impossibilia loquentes damnat. 460
Arist. auctoritas pro animarum regressu affertur. 486. & 487
Arist. in exotericis loquutus ad vulgi sententiam. 552
Arist. exemplum si oculus esset animal, visiua, facultas, esset eius anima quomodo intelligatur. 460
Arist. cognouit rationes allatas contra infinitum actu esse probabiles, ac propterea Logicas appellauit. 494
Arist. putauit duas in homine esse animas substantia, ac genere inter se dissitas. 388
Arist. sententia ex puris Græcorum fontibus haurienda. 392
Arist. de quibus loquutus fuerit xi. par. proble. 27 problemate. 560
Arist. non impugnauit infinitum actu in rebus immaterialibus, & quare. 493
Arist. loquutionem infantium non asseuerauit, tanquam certam, sed ex aliorum relatione supposuit. 560
Arist qua nam ratione intellectum agentem, & possibilem appellauit. 394
Arist. fuit dubius vtrum vna, an multiplex sit animæ essentia. 458
Arist. propterea statuit nullum quod incipit esse posse esse perpetuum quia simul essent duo, contradictoria. 469
Arist. coactus fuit ponere in Cœlo motorem, & quare. 449
Arist. cum nullum aliud lumen habuerit quam rationale, non potuit aliud credere, quod rationes naturales illi persuasissent. 378
Arist. multitudinem, vt speciem quantitatis recensuit. 369
Arist. primam Intelligentiam Entelechiam appellauit. 459
Arist. aliquos statim in lucem editos loquutos fuisse testatur. 560
Arist. intellectum agentem nostræ animæ partem dixit. 4'4
Arist. quas conditiones tribuerit intellectui agenti. 478
Argiropilus vir summa laude dignus. pag. 357
Argiropili mala versio verborum Aristotelis, textu 30. 31. de anima. 357
Arnobius Lactantij Præceptor immortalitatem animorum ab ethnicis Philosophis demonstratam, inutilem, & perniciosam hominibus demonstrat. 481
Arnobius immortalitatem animi à gentilibus positam impugnauit. 500
Arnobij verba contra immortalitatem animorum demonstratam ab ethnicis. pag. 481
A sensibus datur nobis aditus ad intelligentias cognoscendas, qui non datur ad cognoscendum animæ statum post mortem. 483
A secundum quid, ad simpliciter non est deducere consequentiam. 104
A se ipso moueri primo competit animæ rationali ex Platonis sententia; secundario vero sensitiuæ competit, & vegetali. 299
Astrologorum proprium est fallere, & verba dare 559

Astro-

Astrologi solent, vt plurimum de mendacio esse suspecti. 559
Athenodorus Philosophus Domum ab infami spectro liberauit. 540
Atoma Aquæ, & Ignis, ita sese oppugnant quemadmodum se inuicem oppugnant Aqua, & Ignis. 235
Attributa, quæ vni subiecto competunt, secundum diuersas formas, prædicantur inuicem, secundum accidens. 381
Attributa quæ ab Aristotele dicuntur de Intellectu Agente illi competunt non primario, & per essentiam sed secundario & per participationem. 399
Auctoris singularis animaduersio in littera Arist. super part. τί ὥσπ textus 59 primi de anima. 240
Auctor impossibile, aut difficillimum iudicat rationem aliquam certissimam, & à priori pro immortalitate animi afferri posse, solo tantum naturæ lumine. pag. 190
Auctoris sententiam de intellectus natura, etiam Theophrasti fuisse Themistius refert. 402
Auctores, qui aduersus Pomponatiũ scripserunt pro immortalitate animæ. 426
Auctoris constitutio circa sanitatem, & morbos. 447
Auctor annum agebat quinquagesimum, dum hæc conscriberet. 255
Auctor commentarios in libros de anima conscripsit. 59
Auctor in sententiam Auerrois de Vnitate intellectus, quæ pariter Themistio tribuitur, non concedit. 19
Auctor segnis, & maxime ineptus ad scribendum. 410
Auctor cõmentariorũ in Alexandrũ, animi humani immortalitatẽ affirmat. 24
Auctor edendum curauit librum Hieronymi Pontani de immortalitate animi, iussu Cardinalis Sanctæ Seuerinæ. 9
Auctoritates ex primo Ethicor. & 12. Metaph. pro immortalitate animi afferuntur. 65
Auctoris Protestatio, circa Alexandri sententiam. 182
Auctor consultis Græcis, Arabibus, & Latinis, Philosophis, sibi non satisfecit in Quæstione de animæ immortalitate. pag. 1
Auctor contra eos sentit, qui dicunt intellectum assistere tantum hominibus, non informare. 144
Auctor scripsit Disputationem de Animatione Cæli. 104
Auctor, quibus argumẽtis aduersus Auerroem pugnabit. 347
Auctor, quot annis professus fuit, cum scribere incepit. 1
Auctor non putat Intellectum Agentem esse Deum ex Aristotelis sententia. pag. 43
Auctor vnica significatione animum, & animam accipit. 4
Auctor putat Intellectum Agentem ex Auerrois sententia re, & substantia differre ab intellectu potentia, & intellectum Agentem esse Deum. 333
Auctor non temere, cæteris scribentibus de Animi immortalitate non acquieuit. 1
Auctor pollicetur immortalitatem animæ tueri ex Aristotelis sententia nihil mutatis eius principijs, nec Philosophiæ naturalis limitibus transgressis. 3
Auctor accedit ad expugnandam sententiam Alexandri, & Portij alio sumpto prin-

principiis. pagina 200
Auctor non tantum Aristoteli tribuit, vt existimet omnem illi de suscepta disputatione veritatem fuisse compertam. pag. 3
Auctor Alexandri sententiam explicare pollicetur. 192
Auctor cum Aristotele censet intellectum humanum esse ad numerum hominum multiplicatum, atq; tribuere singulis hominibus esse. 20
Auctor se ipsum excusat, & ad alium locum explicationem refert. 171
Auctor Bernardini Longi Philosophi celeberrimi auditor fuit. 209
Auctor vocabula ex proprietate significandi potius, quam ex vsu elegantioris sermonis expendit. 4
Auctoris Argumentum validissimum pro immortalitate animæ, ex Zabarellæ confessione deductum. 137
Auctor aliqua, quæ Zabarella confitetur, tanquam rata, & certissima accipit. pag. 136
Auctor Cominus collato pede, & Strictis pugionibus, iugulum petentibus cum Aduersarijs se pugnaturum profitetur. 113
Auctor pollicetur disputationem de nutritione, & augumentatione. 232
Auctor ex Portij schola. 209
Auctoris de Pomponatio iuditium. 210
Auctor ex confessione Zabarellæ, plus habet, quam quilibet à tam solerti aduersario sibi optare posset. 138
Auctoris expositio ad textum 21. secundi de anima. 97 & 98
Auctor non putauit Alexandri sententiam non fuisse, quod Intellectus Agens fit Deus, vt circumfertur. 175
Auctoris ætas dum hæc scriberet, & mala corporis valetudo. 447
Auctoris disputatio de luce, & lumine. pag. 396
Auctor aliquos Pomponatij, libros à sana doctrina recedentes vehementer improbat. 210
Auctoritas Aristotelis secundo de anima textu 31. & 32. indiget diligenti disquisitione. 213
Auctoritas Arist. ad statuendam animæ immortalitatem ex 12. Metaph. part. affertur, & consideratur. 66
Augustinus Steuchius quatuor argumentis ostendit Alexandrum Aphrodiseum putasse animum humanum immortalem. 405. & 406
Augustini Steuchij verba. 405
Augumentatio dicitur motus localis cum sit ad differentias loci. 304
Augumentatio, & diminutio quomodo fiant in nutritione. 148
Auicenna exemplum declarans quomodo idem intellectus sit agens, & potentia ab Alberto comprobatum. 401
Auicula Annunciata appellata per annum mortua asseruata integris plumis, & nouis renascentibus. 388
Aut dicendum est ex Aristotelis sententia omnem animam esse mortalem, si ipsam informantem dicimus, aut si immortalem dicimus non esse informantem. 312
Auerrois figmentum de vnitate, intellectus inane, & inexcogitabile est. pag. 3. & 4
Auerrois optima consequentia. 142
Auerrois positio, vt inquit Albertus totam

destruit Philosophum. 321

Auerroes nullibi affirmauit intellectum informare totam speciem humanam, neq; cum cogitatiua singulis hominibus tribuere esse, ut illi imputant sectatores. pag. 351

Auerroes putauit hominem per imaginatiuam propriam differre à cæteris animalibus in esse specifico, & numerico. pag. 313

Auerroes sensitiuam animam diuinam appellauit. 51

Auerroes non solum species intelligibiles impressas concedit, sed etiam esse æternas asserit. 360

Auerroes putauit intellectum hominibus non uniri per essentiam, sed per operationem tantum. 332

Auerrois verba referentia Alexandri opinionem de intellectu humano afferuntur, & explicantur. 406, & 407

Auerroes 3. de anima commento 5. dicens intelligentias intelligere aliquid extra se, per intelligentias, non intelligit intelligentias vere dictas, sed humanum intellectum. 121

Auerroes conatus fuit Alexandrum in suam sententiam perducere. 407

Auerrois inuentum fuisse, & aliorum quorundam, qui intellectus immortalitatem tuentur ultimam differentiam hominis accipi à sensu. 111

Auerroes putauit intellectum potentia esse ingenitum, & immortalem. 333

Auerroes statuit unum esse in omnibus hominibus intellectum, non solum ratione intellectus agentis, sed etiam ratione intellectus potentia. 333

Auerroes præcipuè censuit intellectum non esse formam informantem, sed assistentem tantum. 313

Auerroes putauit intellectum potentia uniri singulis hominibus per propriam phantasiam. 333

Auerroes græcorum disciplinis rudíter imbutus. 382

Auerroes Themistij potissimum obscuris verbis, & arcanis sensibus deceptus. pag. 332

Auerroes putauit intellectum humanum constare ex intellectu potentia, & ex intellectu agente. 332 & 333

Auerroes nullo pacto Platonem, aut eius sectatores consentientes habet. 375

Auerroes non negauit Dei prouidentiam circa hæc inferiora. 543

Auerrois sententia de unitate intellectus, quibus potissimum argumentis excussa, & funditus extirpata fuerit. 347

Auerroes diuersas in singulis hominibus intellectiones esse dixit ratione Phantasiæ, quæ diuersa in singulis hominibus est. 355

Auerroes rationem multiplicem affert suæ sententiæ. 333 & 334

Auerroes animæ humanæ substantiam putauit ex duplici parte constare una corruptibili, & altera incorruptibili. pag. 332

Auerroes sponte confessus fuit hominem à cæteris animalibus differre per cogitatiuam. 318

Auerrois responsio non tangit punctum argumenti. 355

Auerrois opinio de intellectus humani unitate non solum ab Aristotele, & cæteris Philosophis aliena, verum etiam falsa, portentosa, inexcogitabilis, & hæretica

retica ab omnibus respuenda. 336
Auerroes putauit Alexandrum Aphrodiseum statuisse aliquando animum humanum immortalem. 406
Auerroes loquutus fuit de formis perfectis non autem de imperfectis, vt sunt formæ elementorum. 141
Auerroes species intelligibiles recipi in phantasia, tanquam in subiecto existimauit. 356
Auerroes, & eius sectatores omnes specioso titulo Immortalitatem animi humani demonstrare pollicentur, sed non præstant. 371
Auerrois argumentis non est difficile respondere. 362
Auerrois argumentum contra materiæ primæ subsistentiam. 195
Auerroes statuit vnum esse in omnibus hominibus intellectum, qui vna ex Intelligentijs esset, vltima, & infimi ordinis, non orbi, sed hominibus assistens. pag. 332
Auerroes aliquando dixit Intellectum agentem esse Deum, aliquando vero esse Intelligentiam, & aliquando vtrumq; Intellectum agentem, & potentia esse animæ nostræ partes. 417
Auerroes neminem ex peripateticis, græcis, & vetustioribus sibi consentientem habet. 375
Auerroes sibi contradicit. 315
Auerroes existimauit habitum principiorum esse, à natura insitum. 315
Auerroes negauit species intelligibiles, & habitus scientiarum recipi in intellectu. 356

B

BAratrum in quod incidit Portius statuens Intellectum humanum esse puram potentiam. 115
Beatus Paulus Apostolus quid testatum reliquit de gentilibus Philosophis. 208
Beatitudo vnius partis, cum sit imperfecta non est felicitas. 455
Belligerare nemo expetit propter Bellum, nisi sanguinarius sit sed propter pacem. pag. 12
Bellum gerimus, vt in pace degamus. 12
Beneficium, quo insignire voluit Deus Optimus Maximus. 208
Bernardinus Longus Portij in Schola successor. 209
Bessario Cardinalis Nicenus, Themistiū, & Alexandrum eandem cum Auerroe sententiam, de Intellectu habuisse censuit. 377
Bessario Cardinalis Nicenus bene de Aristotele sensit, eumq; statuisse animam humanam immortalem confitetur. pag. 90
Bessario Cardinalis Nicenus falso putauit Aristotelem statuisse Intellectum non esse formam. 377
Bessario Cardinalis Nicenus argumenta Auerrois perculsus negauit sectatores Auerrois, vnum intellectum in homine, statuentes, potuisse vsq; ad sua tempora rationibus naturalibus conuinci; quod Hieronymus Pontanus pariter affirmauit. 336
Bessario existimauit imaginatiuam non determinare sibi organum. 91. & 146
Bessario Cardinalis Nicenus, vnde deceptus dixit Alexandrum, græcum, &

Auerroem Arabem dixisse Intellectum humanum, esse vnum ex Aristotelis sententia. 808
Bibliotheca quæ Romæ erat in Templo Pacis Commodi Imperatoris temporibus conflagrauit. 409
Bibliotheca Romæ celeberrima, in Templo Pacis. 409
Boni Maiestas augustius quid est, quam vt animi nostri sit pars, aut differentia. pag. 398
Bonum per sui Ideam res potentia Intelligibiles efficit actu intelligibiles. 397
Bonum, aut malum, si quod defunctos attingit tale est, vt neq; felices eos facere possit qui non sunt, neq; eos qui sunt, infelices. 65
Bonum sui Ideam à se producens, tanquam lumen, & speciem, intellectum ipsum animis nostris participat. 398
Breuissimo tempore secundum Intellectum speculatiuum viuimus. 428
Brutis animalibus vrbanitas, feritas, clementia, acerbitas, fortitudo, ignauia, & alia huiusmodi insunt, at non prudentia, sed prudentiæ imago. 113
Bruta Animalia non propter virtutem, sed propter victum, aut vitam pugnant. 552
Brutorum Animalium nullum vniuersales intentiones percipere potest. 264
Bruta non solum percipiunt omnia entia realia, & intentionales ipsorum species sentiendi facultate, verum etiam cogitatiua, alias rerum intentiones magis spirituales. 263
Bruta omnia ex præscripto naturæ agunt, & propterea semper eodem modo agunt pag. 277
Bruta animalia omnia admiranda, quæ faciunt ex cogitatiua faciunt. 265
Bruta perfectius quam nos cognoscunt aliqua accidentia. 268
Brutorum anima cur non possit cognoscere vniuersalia. 266
Bruta animalia futuros euentus certius quam homines prædicunt. 260. & 265
Brutis quibusdam, vice Artis, sapientiæ, & Prudentiæ, naturalis inest instinctus pag. 114
Bruta animalia naturæ instinctu, & sine cognitione ad operandum diriguntur. pag. 277. & 278
Bruta Animalia cogitatiua cognoscunt, intentiones prædicamentorum, & ea quæ sensu non perceperant, vt ouis hostilitatem lupi. 259
Bruta Auerrois auctoritate intentiones decem prædicamentorum cognoscunt, easq; extimatiua componunt, & diuidunt. 265
Budeus Alexandri auctoritate deceptus. pag. 42
Budeus Ciceronem conatur reducere ad bonam frugem. 42

C

CAietanus asserit S. Thomam ex eo quod statuit infinitum in actu, esse impossibile sibi ademisse omnem viam concordiæ cum doctrina Aristotelis. pag. 367
Calliditas quæ est in bestijs nequaquam prudentia est appellanda. 114
Calanus Indus sponte comburi voluit. pag. 257
Calor rerum putrescentium quamuis alienum

nus sit à natura rei putrescentis tamen habet principium vitale ex quo generantur vermes & alia insecta. 35
Calanus Indus Philosophus moriturо Alexandro Magno mortem, & locum mortis prædixit. 257
Calor solis, & animalium non modo qui in semine continetur, sed etiam qui in excrementis animal generat. 35
Calor seminis non est ignis, neq; qualitas elementalis. 35
Canis in triuio videtur facere sylogismum pag. 259
Canis venaticus feram non percipit, sine odore. 269
Caput tertium secundi de gener. animal. ex Auctoris sententia vbi finiatur. 36
Capita ex quibus Pomponatius arguit animam humanam esse simpliciter mortalem, & secundum quid immortalem. pag. 205
Cardinalis Contarenus sapienter dixit Animi immortalitatem cognosci posse ratione naturali, sed eius statum post mortem non posse ratione, & lumine naturali certo sciri. 484
Carnis essentia, & quidditas resultat ex temperamento primarum qualitatum. pag. 155
Castellani opinio, tanquam manifestè absurda prætermittitur. 221
Causa deceptionis ob quam animi mores temperamentum sequi aliqui existimarunt, ab Alexandro optimè declarata. pag. 245. & 246
Causa difficultatis quam habuit S. Thomas exponendo secundum caput tertij de anima, fuit mutilatus codex. 156
Causa primaria deceptionis Aduersariorum. 212
Causa erroris Argyropoli in vertendis Aristotelis verbis tex. 39. tertij de Anim. 358
Causa assignatur cur idem, est sensibile, & sensus. 168
Causa ob quam ad sensationem requiritur animaduersio explicatur. 155. & 156
Causa efficiens præcedit suum effectum forma autem simul est cum eo cuius est forma. 25
Cautio ad lectorem, ne ab ethnicis Philosophis decipiatur. 229
Cera quomodo dicatur recipere formam sigilli in annulo, & non annulum. 303
Cerebrum non potest esse organum Intellectus quia in brutis etiam reperitur. pag. 285
Cerebrum esse membrum intellectui destinatum, vt à medicis dicitur facile redarguitur. 145
Certissimum est ex rei veritate, in vno homine vnam tantum esse animã substantiam, & formam, simplicem, Immortalem, & à Deo productam ex nihilo. 379
Certissime statuendum est non solum ex vera Philosophia, sed etiam ex Aristotelis doctrina Animam humanam esse formam informantem hominem, & tribuere illi esse. 313
Christianus Philosophus diuino lumine melius, ac certius persuasus quam si esset sciens. 308
Christianus Philosophus ad Animi Immortalitatem, certitudinem humanarum rationum minime necessariam putat. 308
Cicero tanquam ignarus linguæ græcæ, aut

doctrina Aristotelis ab Argyropilo reprahenditur. 41
Cicero stoicorum obseruantissimus. 229
Cicero à calumnia vindicatur. 41
Cicero instar omnium. 295
Cicero animum humanum dixit ex Aristotelis sententia esse ex cœlesti substantia, siue quinta essentia. 39
Ciceronis defensio circa Aristotelis sententiam de substantia animi. 40
Ciceronis laus; Peritia in gracis literis, & studium in Aristotile. 41
Ciceronis alia reprahensio. 41
Ciceronis testimonium de ijs, qui in extrema senectute Intellectus viribus floruerunt. 256
Circa Intelligentias separatas non est deceptio, sed aut intelligere, aut non 441
Claudiani carmina de Archimedis sphara. 279
Claudiani Poeta Carmina de Prouidentia Dei. 538
Cœlestes orbes sunt animalia, sed pradita solo intellectu, non autem alijs anima partibus. 104
Cœlum non habet actionem nisi in corpora, & virtutes corporeas. 111
Cœlum si haberet potentiam ad esse simpliciter esset corruptibile. 472
Cogitare est intellectus coniuncti cum sensu. 70
Cogitare, & discurrere est opus intellectus coniuncti cum sensu. 80
Cogitatiua neq; est ratio, neq; intellectus. pag. 318
Cogitare dicit operationem intellectus practici. 292
Cognitio separatorum comparatiua, & absoluta. 173
Cognitio nostra de substantijs separatis non potest dici omnino negatiua. 271
Cogitatiua cum sit potentia sensitiua non potest se habere, vt vltima perfectio ad intellectiuum, vt Auerroista statuunt. pag. 352
Cogitatiua non distinguit nisi intentiones singulares, ratiocinatiua autem vniuersales. 260
Comparationem intellectus ad lumen Aristoteles à Platone desumpsit. 397
Commentarij in metaphisicam Aristotelis non sunt Alexandri Aphrodisei, vt circumferuntur. 24
Compositum generatur non forma. 18
Comparatio intellectus ad lumen apud Platonem legitur 6. de republica 277
Communicatur à Cœlo inferioribus corporibus non solum motus, & quis, verum etiam Animasticum principium. pag. 179
Compositum est quod generat, & generatur. 18
Compendium eorum omnium qua ab Auctore dicta sunt primo, & secundo libro, & propositio dicendorum. 391
Comparatio semper includit comparatum, nunquam excludit. 45
Concupiscentia est appetitus non rectus. pag. 278
Conscientia bene, vel male factorum bonos tantum iuuat, aut ladit, prauos autem nihil tangit. 230
Continetur in semine spiritus, & natura, qua proportione respondet elemento stellarum. 179
Contradictio est ratio immediata distinguendi plura sub ente. 386
Conclusiones demonstrationum, & pramis-

sa sunt in intellectu, non in phantasia. pag. 357
Conceptus universales universaliter dicti, vt genus, species, & reliqua sunt secundæ intentiones. 267
Conceptus indifferens, & in se ipso consideratus adhuc non dicitur universalis. pag. 263
Conceptus universalis quomodo non est Chimericus. 263
Concilium Viennense sub Clemente V. & Concilium Lateranense, sub Leone X. sanxerunt animam humanam esse formam informantem, & tribuentem esse. 313
Consequentia deducitur; homo cognoscit entia potestate, siue futuros euentus in suis causis; ergo praeditus est Superiori facultate quam sit sensus. 262
Confutatio sententiæ illorum, qui extra peripateticam sectam animam mortalem statuerunt. 231
Consideratio de anima etiam ad moralem Philosophum pertinet. 11
Contemplatio nullum aliud emolumentum affert præter actum contemplandi. 12
Contradictio in Alexandri dictis si animum humanum putauit mortalem, & intellectum agentem Deum. 409
Consentiunt aduersarij, & validissima afferunt argumenta, contra Alexandri, & Portij fundamentum. 200
Confutatio responsionis Auerrois ad argumentum contra vnitatem ex reminiscentia. 357
Cancarum, & aliorum aquatilium quæ Zoophita appellantur imagines in rupibus, & medijs alpibus incultæ, & genita. 543
Concupiscibilis quamuis sit apta parere rationi, tamen non dicitur rationalis nisi improprie, & translatiue. 202
Consequentia hæc, anima est actus corporis organici, ergo pendet à proprijs qualitatibus corporis organici, vera est de anima sentiente ex Arist: sententia nō autem de omnibus potentijs animæ. pag. 144
Contarenus, & Bessario Cardinalis dixerunt intellectum humanum certo numero multiplicatum posse ex Aristotelis sententia omnes homines informare facto in corpora regressu, neq; hoc esse figmentum pytagonium. 486
Contareni Cardinalis defensio aduersus Pomponatium. 438
Concilium Lateranense vltimum sub Leone X. 377
Concilij Tridentini decretum de peccato originali. 276
Consultatio est inquisitio cum ratiocinio. pag. 273
Consultationem sequitur iudicium. 273
Consultatio cur fiat. 274
Consideratio textus 36. libri tertij de anima. 440
Contemplationibus, & studijs mens defatigatur, & corpus contabescit. 253
Continuum quomodo est diuisibile in infinitum. 479
Conceptus idem qui penes rem repræsentatam, est vnus specie, penes speciem repræsentantem est vnus multiplicatus. pag. 365
Continentes laudem merentur incontinentes vero vituperationem. 243
Contradictoria simul de eadem re, negare, & affirmare est impossibile. 215

Continentes, appetitui ad voluptates illicitas ducenti non cedunt, sed reluctantur pag. 243
Corruptione, quæ fit à contrario, neq; sensus, neq; intellectus corrumpitur. 77
Corruptio hominis ad relationem non terminatur, si eius animus est immortalis. pag. 23
Corrupto homine corrumpitur scientia. pag. 429
Corruptis primis substantijs ex Arist. sententia impossibile est aliquid aliorum remanere. 132
Corpus non manet secundum esse perfectũ, & quietum, vt Scotus inquit, anima non manente, & quare. 387
Cor, epar, & cerebrum non simul generantur. 32
Cor humanum, aut cerebrum diuersa temperatura præditum est à cerebro, & corde brutorum. 285
Corpus, quod abiecit animam non dicitur potentia vitam habere. 311
Corpus, quod non dum habet animam, non dicitur potentia vitam habere. 311
Corpus viget à trigesimo anno, vsq; ad 35. animus vero circa quadragesimum nonum, ex Arist. sententia. 149
Corpus omne circumscripta omni alia qualitate facit Latera distare. 232
Corruptibile, & incorruptibile differunt plusquam genere. 29
Corruptibile, & incorruptibile cum differunt genere non possunt vniri, vt potentia, & actus. 175
Corrupto animali corrumpi scientiam Arist. dixit, ergo animam, siue intellectum cum sit subiectum scientiæ. 195
Corpore nimium curato, & saginato minus valet mens. 255
Cosmi Medices Magni Etruriæ Ducis I. Laus, & encomium. 209
Critias cur putauit animam esse sanguinem. 224
Cratis Philosophi dictum. 211
Crimina Philosophis obiecta. 211
Cur alij oscitanter locum Themistij contra vnitatem intellectus prætermiserunt, aut ab illo non sunt persuasi. 376
Cur diuinant, qui mente excedunt. 257
Cuilibet Medico Tironi, aut etiam vulgari compertum est organum imaginatiuæ facultatis esse in cerebro. 146
Cur intellectus, si est sua natura intelligibilis, & semper est sibi præsens, se ipsum semper non intelligit? 187

D

Daniel Furlanus decipitur, & falsa supponit. 64
Danielis Furlani expositio in locum Aristotelis 1. de partibus. 64
De Auerroe, & eius sectatoribus potest illud dici, homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. pag. 318
De anima à corpore separata non pertinet ad Philosophum, nec naturalem, nec Metaphisicum aliquid determinare. pag. 483
Decepti fuerunt omnes, qui dixerunt Alexandrum asseruisse animam humanam mortalem. 176
Deceptio Castellani. 120
Deceptio illorum qui duas contrarias, aut contradictorias opiniones veras posse

esse

esse dixerunt. 360. & 361
De corporibus Cælestibus multa scimus rationibus necessarijs, cum tamen multa alia, quæ consequuntur ad talem scientiam nesciamus certe. 484
Decretum de recta ratione Philosophandi publicis professoribus in Concilio Lateranensi vltimo traditum. 209
Dedalus volare ausus. 279
Deducit portius intellectum esse in corde, ex eo quia anima substantia cuius intellectus facultas est, est in corde. 195
Defuncti, an boni alicuius, vel mali possint esse participes. 65
Defunctorum animas vexare energumenos diabolicum esse mendacium Sanctus Ioan. Chrisostomus docuit. 540
De immortalitate humani intellectus disserere aggreditur Auctor ab eius operatione essentiam arguens. 190
Demonstratio ab impossibili quamuis certitudine sit inferior demonstratione ostensiua tamen magis est expedita, & magis efficax ad redarguendam aduersariorum improbitatem. 190
Demonstratio Platonis in phadro pro immortalitate animi proponitur. 293
Demonstratio pro immortalitate humani intellectus ex Pomponatij confessione desumpta. 75
Demonstratio est ex notioribus. 433
Demonstratio ostensiua veluti præstantior est demonstratione ab impossibili, ita, & difficilior, & minus prompta. 190
Demonstratione ostensiua ab Aristotelis doctrina petita immortalitatem humani intellectus Auctor aggreditur demonstrare. 249
Demonstratione per impossibile primum vtitur Auctor contra aduersarios, & quare. 190
Demonstratum perfecte, tunc est cum dubitationes soluta fuerint. 425
Democritus existimauit corpus moueri ad motum animæ motæ, & agitatæ. pag. 232
Democritus, & Epicurus animæ naturam igneam, & immortalem asseruerunt. pag. 223
Democritus animam, & intellectum idem esse dicebat. 222
Democritus animam ex atomis rotundis, & maxime mobilibus constare dixit. pag. 222
Democriti sententia de anima quam Leucippus, & aliqui pytagorici sequuti sunt ab Aristotele recitata. 222
De quæsito an est, huius disputationis confuse in libro primo tractauit Auctor. pag. 189
De quæsito an est huius disputationis distincte pollicetur tractare Auctor libro secundo. 189
De sempiternis per nullum genus causæ aliquid possumus demonstare ex Aristotele. 190
Deum optimum sempiternumq; Viuens esse Aristoteles definiuit. 297
Deus petentibus suam opem pollicetur. 1
Deus vbiq; est ex Aristotelis, & Heracliti Auctoritate. 179
Deus vbiq; est per potentiam, & essentiam. 79
Deus Optimus Max. quæ abscondidit sapientibus, & prudentibus reuelauit paruulis. 208
Deus Optimus Maximus duo homini, est largitus propter, quæ diuinum

animal appelletur, mentem, & manum. pag. 280
Deus posset facere aliquam multitudinem animarum, quæ; & si ab ipso esset comprahensibilis, à nobis tamen esset incomprahensibilis. 489
Dicere intellectum humanum esse vnum in omnibus hominibus non minus est impium, quam mortalem dicere. 372
Dicta à Platone arcano sensu fuerunt pronunciata. 225
Dicta ab Auctore de Alexandri sententia, paradoxa apud quamplurimos futura. 182
Dictum Aristotelis quod intellectus noster se habet ad intelligibilia separata, vt oculus Nicticoracis ad lumen Solis quomodo intelligatur. 286
Dictionis, videtur, in textu 65. primi de anima ab Aristotele vsurpata interpretatio ex Auctoritate Platonis, Tucididis, & Homeri. 78
Differentia inter animalia bruta, & hominem in prauidendis futuris. 261
Differentia inter sensibilia, & phantasmata. 358
Differentia est inter dotes animi humani, & vestigia harum dotum. 114
Differentia inter causam efficientem, & formam. 18
Difficultas mota ab Alexandro vtrum intellectus agens cum sit Deus in vilissimis, pessimisq; versetur, vt Stoici existimarunt. 196
Difficile est Alexandri sententiam de animæ mortalitate aperire. 162
Difficultas circa expositionem Sancti Thomæ, & Alexandri super verbis secundi capitis tertij de anima. 156
Difficillimum est Aristotelis sententiam tertio de anima capite 2. ad litteram explicare. 154
Dilemma aduersus expositionem Portij. pag. 103
Diogenes animam esse aerem putauit. 224
Diogenes Laertius refert Zenonem putasse animam esse ignem. 229
Diogenes Laertius, Zenonis Stoicæ sectæ Principis de anima opinionem recenset. pag. 229
Diogenes Laertius, & Plutarchus non tribuerunt Aristoteli mortalitatem animorum. 191
Diogenis exemplo suum dolium versare. pag. 1
Discurrere quare sit proprium homini. pag. 265
Discursus pertinet ad intellectum practicum, non ad cogitatiuam. 260
Discursus est operatio nobilior ipso sentire, & imaginari. 259
Discurrere est ponere propositionem particularem sub vniuersali, & deducere conclusionem particularem. 260
Discursiuam hominum præstantiorem esse quam discursiuã brutorum ob temperamenti nobilitatem Galenus existimauit. 260
Distinctio allata à Pomponatio vanissima 215
Distincte quærere quæsitum an est, est ipsius causam venari. 189
Disputatio vtrum anima intellectiua sit forma informans hominem, vel assistens. 309
Disputatio vtrum dentur species intelligibiles expressæ, vel impressæ ab Auctore non suscipitur, tanquam prolixa. 358

Dispu-

Disputatio aduersus eos, qui animam humanam esse, vel sequi temperamentum corporis putauerunt bipartita. 238
Diuinitas quæ ab Aristotele tribuitur intellectui non tribuitur illi, vt forma est, sed vt talis forma nempe intellectus. pag. 15
Diuersa ratio arguendi immortales animas, & immortales intelligentias. pag. 448
Diuersitas phantasmatum non poterit causare diuersitatem intellectionum in multis hominibus vnico existente intellectu. 356
Diuisio totius operis. 3
Diuisio totius entis. 257. & 258
Docentium nostræ tempestatis præiudicata auctoritas. 410
Doctiores peripatetici, intellectum humanum passiuum, ac passibilem appellarunt. 134
Dolores fiunt ex intemperie, aut solutione continui. 482
Dominicanæ regulæ professores quales sint. pag. 211
Dominicanæ Regulæ professores Religionis vindices, & impietatis vltores. pag. 211
Dubium non est, Simplicium, & Philoponum, statuere intellectum non vnum in omnibus, sed multiplicatum. 375
Dubium est apud Platonem, & eius sectatores, an intellectus præbeat homini operationem tantum, vel etiam essentiam. pag. 373
Dubitatio cur intellectus non intelligit semper seipsum. 165
Dubitatio vtrum intellectus sit forma informans, vel assistens antiquissime controuersa, & ab Aristotele proposita. pag. 309
Dubitatio de intelligere, speculatio quomodo ab Aristotele dicatur marcessere, & corrumpi. 99. & 100
Duas contradictorias opiniones simul posse esse, aliqui existimarunt. 360
Duos intellectus agentes, & duos intellectus potentia Alexandrum statuisse dicendum est si ipsum à turpissima, & notissima contradictione vendicare velimus. pag. 412
Duo pro immortalitate animi argumenta. pag. 167
Duplex intellectus apud Themistium, vnus illuminans, & non illuminatus alter vero illuminans, & illuminatus. 376
Duplex intellectus potētia significatio apud Alexandrum. 176
Duplex intelligibile ex Aristotele, vnum actu alterum potentia. 162
Duplex humani intellectus apud Aristotelem consideratio. 392

E

EA quæ pertinent ad animam separatam, naturali lumine non possunt consequi. 367
Educi de potentia materiæ est sequi ad dispositiones materiæ. 82
Effectus superioris agentis habet omnes virtutes, quas habet effectus inferioris agentis, & aliquid amplius. 331
Effectum æternum produci à causa æterna nihil impedit apud Theologos. 468
Efficiens vnius speciei quamuis numero multiplicatum, non producit in vno subiecto, nisi vnam actionem. 355

Egestas crimen Philosophis acceptum, & vltro profitendum. 211
Electio vnde dicatur. 272. & 273
Electio omnis cum ratione est, & rationem sequitur. 272
Electio est consultatiua appetitio eorum quæ in nobis sunt. 273
Electio ab Aristotele definita consultatiua appetitio eorum quæ in nobis sunt pro hæresim, ac iudicium, & impetum, seu voluntatem continet. 274
Electio est propositum cum ratione, & cogitatione. 272
Electio neq; est in brutis, neq; in pueris, neq; in ijs, qui repente agunt quamuis in ipsis sit spontaneum. 272
Electio cum consultatione est. 272
Elephas qui noctu ad lumen Lunæ se exercebat. 265
Elephantes proposcide manuum loco sursum erecta solem adorare dicuntur. pag. 278
Eleuari animam supra materiam ex quatuor potissimum colligit Albertus Magnus. 462
Empedocles precipuè animam non solum brutorum, sed etiam ipsius hominis mortalitate damnat. 225
Empedocles, & Plato in Timeo animam constituerunt ex omnibus elementis. pag. 224
Empedocles existimauit animam esse temperaturam, calidi, frigidi, humidi, & sicci. 225
Empedoclis opinio de anima Aristotelis tempestate fuit valde probabilis. 238
Empedoclis opinio de anima Aristotele referente multis argumentis quasi pœnis afflictata. 238
Empedoclis opinio de anima Andronicum Rhodium peripateticum Alexandrum Aphrodyseum, & Galenum sectatores habuit. 238
Ενέργεια quamuis perfectionem significet, tamen dicit perfectionem. 4
Entis realis diuisio. 268
Ens, & verum conuertuntur. 252
Ens intentionale quid sit. 262
Ens potentia non potest intelligi nisi cum discursu. 259
Endelechia quasi perpetua motio. 42
Ενδελέχεια quid. 4
Entelechia non solum dicit habitudinem, sed habitudinem essentialem. 24
Entelechia in duas significationes ab Aristotele diuiditur. 42
Entelechia est perfectihabia 92
Entelechia est pars compositi, vt forma. pag. 452
Entelechia actum intrinsecum, & inseparabilem significat ab eo, cuius est actus. pag. 452
Entelechia partium viuentis corporis est inseparabilis. 453
Entelechia, & endelechia nomina quomodo inter se differant. 41
Entelechia duobus modis apud Aristotelem sumitur. 459
Entelechiam pro actu inseparabili licet sumere apud Aristotelem. 459
Entelechia genus cum sit satis amplum non posse vnica ratione omnibus animæ partibus competere. 458
Entelechiæ ethimologia. 311
Entelechia nomen nequaquam vniuocum, sed æquiuocum. 458
Entelechia nomine pressius sumpto quid Aristoteles significauit. 458

Entele-

Entelechiæ nomen in causa fuit, vt Iustinus Martyr, & Gregorius Nissenus, nec non Nazianzenus, & Aeneas Gazeus dixerint putasse Aristotelem humanam animam esse mortalem. 453

Entelechia nomen cur ab Aristotele inuentum. 452

Epicurei tanquam bestiales homines nullam aliam in homine operationem conspicantur quam corporalem. 533

Epicuri sententia Democriti sententia aduersatur. 235

Epicurus Plutarco referente putauit animam esse temperatum quidpiam ex quatuor qualitatibus. 235

Epicuri sententia Lucretij Carminibus recitata. 236. & 237

Epicurus Democriti sententiam de natura animæ sequutus fuit. 222

Epicuri, & Lucretij sententia, quomodo ad Empedoclis sententiam accedat. 238

Epicuri sententia de natura animæ à Lucretio recitata. 222

Equus per deceptionem cum matrem impleßet se præcipitem dedit perosus fœditatem actus. 537

Equi verberati, qui dominum occidit, narratio. 552

Erus Armenius à mortuis resuscitatus. pag. 540

Erinaceus cur futuros ventos præuideat. pag. 261

Errorum causa, quos huc vsq; grassari vidimus, aut etiam nunc videmus 392

Esse substantiale quamuis non suscipiat magis, & minus tamen perfectius, aut imperfectius inuenitur. 461

Esse separatum à corpore vtrum competat animæ naturaliter, vel violenter. 479

Esse separabile ratione, non autem re; non potest dici de formis Physicis. 504

Esse extra corpus, animæ non est præter naturam; quamuis esse in corpore sit ipsi naturale, & quomodo. 476

Esse carnem, & esse carni, quomodo ab Aristotele intelligatur. 167

Esse in corpore, & non esse sunt contradictoria. 475

Esse actum corporis dupliciter sumitur, actu scilicet, vel aptitudine. 454

Esse specificum non differt re, ab esse indiuiduali, & quomodo. 319

Esse aliquid materiale, & immateriale, dupliciter sumitur. 307

Essentia duplex, alia in materia, vt magnitudo, alia absq; materia, vt magnitudini esse, & aqua esse. 154

Esse completum sumitur dupliciter. 325

Esse partem essentiam corporis separata anima corrumpitur secundum, & non secundum aptitudinem. 328

Eudemum, Theophrastum, Themistium & Simplicium putasse intellectum humanum non esse formam informantem, vt aduersarij dicunt falsum est. 331

Examinantur argumenta ab Aduersarijs allata contra immortalitatem animi ex operatione intellectus, & animæ desumpta & illis respondetur. 434

Ex anima, & corpore fit vnum per se tanquam ex actu, & potentia. 201

Ex Aristotelis, & naturæ principijs, datur aliqua forma tribuens esse, quæ tamen est separabilis. 455

Exactionibus quæ secundum virtutes fiũt bellicæ, et Ciuiles pulchritudine, & magnitudine excellunt. 12

Ex aduersariorum sententia intellectiuum

assensitiuo dicunt esse inseparabile non solum re, sed etiam subiecto. 115
Excellens sensibile duplici de causa corrumpit sensum, & quomodo. 106
Excellens intelligile perficit intellectum, & quare. 107
Ex confessione aduersariorum manifeste habetur intellectum esse vere immortalem. 187
Ex confessione Zabarellæ sequitur, quod quamuis intellectus dum est coniunctus corpori indiget phantasia tamen ipse nullo modo dependet à corpore, neq; quo ad esse, neq; quo ad operari. 138
Ex duobus intellectibus patientibus, quos statuit Alexander, vnus est phantasia, alter vero intellectus immortalis. 411
Ex duobus quæ sunt actu non fit vnum per se. 232
Ex eo quod anima intellectiua sit locus specierum colligitur intellectum non vti organo. 125
Ex eo quod intelligere non est sine phantasia, non sequitur necessario, quod intellectus non sit separabilis à corpore. pag. 503
Exemplum Aristotelis de sene, qui si acciperet oculum Iuuenis videret, vt iuuenis, quomodo intelligendum. 72. & 148. & 149.
Exemplum eius qui læsum habebat discursum absq. imaginatione à Galeno allatum. 259. & 260
Exemplum de infinito, in actu, in rebus immaterialibus. 490 & 491
Exempla non sunt ad exprimendam identitatem, sed ad doctrinam. 286
Exempla illorum, qui morti proximi multa, & etiam futura prauiderunt. 256
Exempla multorum animalium, quæ futuros euentus prædicunt. 261
Exiguo tempore intellectioni vacamus, & secundum intellectionem viuimus. pag. 206
Ex materia, & forma fit vnum per se, & quare. 420
Experientia apparet, in senio operationes intellectus deficere. 253
Explicantur verba Aristotelis, quibus inquit; non reminiscimur autem quia intellectus passiuus corruptibilis est. pag. 439
Explicatio textus vltimi 9. Metaphis. non solum auctoritate Sancti Thomæ, & Auerrois, verum etiam Alexandri græci, & antiquissimi confirmatur. pag. 172
Explicatio vltimæ particulæ text. 6. nec non septimi, libri 3. de anima pro immortalitate affertur. 133
Expositio alia pro Aduersario ad tex. 36. tertij libri de anima affertur, & confutatur. 174
Expositores græci, qui immortalem animum ex Aristotele censuerunt, neq; inuicem consentiunt, neq; Aristotelis præceptis firmiter hærent. 2
Expositores aliqui locum Arist. 2. de generatione animalium cap. 3. vbi inquit (restat igitur, vt sola mens) ita vertunt restat autem, vt sola mens. 33
Extimatiua discurrit, & syllogismum particolarem facit. 432
Extimatiua intentiones omnium prædicamentorum cognoscit. 432
Extimatiua facultas est imaginatiua gradus. 264
Extimatiua est facultas organica in cerebro

bro collocata: pagina 264
Extimatiua expoliat substantiam ab omni sensibili communi, & proprio, & sine quantitate cognoscit eam. 432
Extimatiua quamuis possit cognoscere intentiones decem prædicamentorum coniunctim, tamen non potest illas seorsum, & separatim cognoscere, hoc enim esset abstrahere. 269. & 270

F

Facultas, quæ in semine est, vocatur calor, sed æquiuoca denominatione, à calore elementi. 35
Facultas visiua, quæ est in oculo perit auulso oculo, sed non perit eius facultas, quæ est in anima. 476
Facultates animæ realiter differre ab anima, non est opinio peripatetica nisi intelligatur sane, vt illam intelligit Sanctus Thomas. 115
Facultates, quarum actiones sine corpore esse non possunt, & ipsæ sine corpore esse nequeunt. 45
Facultates sentiendi quamuis sint potentiæ tamen sunt in certa corporis parte, tanquam in organo. 89
Facultatibus cognoscentibus competit, vt fiant idem cum obiecto cognito, ob immaterialitatem obiecti cogniti. 162
Fallacia est in argumento Galeni, quam dicunt Logici, à coniuncto ad disiunctum. 147
Falsa est consequentia, omnis anima est immobilis ergo est inseparabilis. 467
Falsi Pomponatij regula, aliquod absolute necessarium secundum quid posse esse impossibile. 219
Falsa est consequentia, sensus est in corde, ergo intellectus qui non informat hominem sine sensu, est in corde. 508
Falsum est de anima humana ipsam productam fuisse ab æterno à prima causa. pag. 468
Falsum est Themistium, aut Theofrastum, vel Eudemum statuisse intellectum humanum vnicum in omnibus hominibus, vt Auerroes illis tribuit. 301
Falsum est quod Zabarella probare nititur, & assumit lesionem cuius libet animæ secundum substantiam non contingere in vita, sed tantum in morte. pag. 147
Falsam esse opinionem, quæ negat in intellectu species impressas Auctor probat duobus argumentis. 359
Falsitas fluxa est, & incostans. 119
Felicitas perfecta, est operatio secundum intellectum speculatiuum vbi vitæ longitudinem perfectam est nacta. 13
Felicitas perfecta est operatio eius principij, quod in homine dominatur secundum propriam facultatem. 11
Felicitas animæ operatio appellatur. 11
Felicitas consistit in opere intelligendi, & sentiendi. 443
Felicitas in otio videtur esse. 12
Felicitas debet esse stabilis, & sicura. 548
Felicitas est terminus, & perfectio hominis. 443
Ferdinandus Caroli Germane perypateticus Auctori non solum studiorum affinitate, verum etiam beneuolentia coniunctissimus. 168
Ferdinandi Caroli Parmensis viri doctissimi obiectio. 168
Ferrariensis doctrinam Sancti Thomæ

strenue

strenue tutatus aduersus Scotum. 327
Ferrariensis melius assequutus mentem Sancti Thomæ, quam Caietanus de infinito in actu. 367
Figmentum de duplici esse specifico, & numerico ab Auerroistis excogitatum ex verbis Aristotelis oppugnatur. 349
Figmentum vnitatis apud neminem ex veteribus peripateticis reperitur, vt Albertus, & Sanctus Thomas adnotarunt. 310
Finis intrinsecus in actiuis, & factiuis nō habet rationem vltimi quia non habet rationem optimi vt patet de fine Medici intrinseco, & extrinseco. 554
Finiti ad infinitum nulla est proportio. pag. 454
Finitum, & infinitum sunt passiones quā ti, vt quantum. 367
Fissio pedum est quædam pedalitas. 384
Forma, & materia non continentur sub cathegoria substantiæ nisi, vt sunt principia substantiæ. 330
Forma non aduenit, neq; super inducitur materiæ, sed fit simul, & corrumpitur cum materia. 18
Forma aliqua datur in corpore, quæ non desinit esse cum corpore, vt est anima, non omnis, sed intellectus. 18
Forma qualibet, quæ prosequitur dispositiones corporis, est inseparabilis perfectio illius corporis. 82
Forma quanto est nobilior, eo, spiritualius illi competit operari. 161
Forma sine materia, nec subsistere, nec aliquod esse habere, Philosophi existimarunt. 460
Forma omnis inseparabilis necessario est aducta ex temperamento alicuius partis. 96
Formas elementorum, & mixtorum solò naturæ nomine Aristoteles significare voluit. 461
Forma mixta materiæ, non potest percipere nisi cum materia, aut cum conditionibus materiæ. 270
Formarum aliquæ sunt imperfectissimæ, vt sunt formæ elementorum, aliquæ vero magis perfectæ, vt sunt animalium, aliæ vero perfectissimæ, vt est intellectus. 463
Forma quæ ita est in subiecto, vt secundū essentiam ab ipso pendeat, necessario ipso vtitur tanquam organo. 89
Formæ elementorum cum sint inseparabiles sunt naturæ. 96
Formæ, quæ miscentur cum toto sunt imperfectiores, quam illæ, quæ miscentur cum partibus. 143
Formas Physicas Aristoteles adeo materiæ mixtas statuit, vt neq; re, neq; consideratione ab ea separari posse inquam putauerit. 460
Forma mixtionis quamuis remaneat post mortem, tamen semper est in via ad corruptionem ex sententia Scoti. 241
Formæ operatio duplex propria, & communis. 93
Forma aliqua in organica, tamen inseparabilis à materia. 95
Formas diuersi generis nihil impedit esse inuicem sub alternatas, & quomodo. pag. 330
Formarum, quæ in eodem genere sunt, perfectiores, imperfectiores continent potestate. 463
Forma aliqua est inorganica, ergo est immaterialis, consequentia non conclu-

dit nisi à posteriori. pag. 49
Formæ inseparabilis est ab eo cuius est forma. 453
Formæ mixtorum quomodo dant esse composito. 461
Formæ mixtionis post mortem adhuc remanet. 241
Formæ elementorum commixtæ sunt corpori, tamen neq; sunt temperamentum, neq; forma organica. 141
Formæ eductæ de potētia materiæ, & temperamento corporis sunt aliqua qualitate præditæ, vel actu, vel virtute. 133
Formæ quælibet, diuinæ appellantur ob duplicem rationem. 15. & 16
Formæ elementorum quomodo materiæ dant esse. 46
Formæ elementorum, ex Auerrois sententia, ut formæ sunt mouent, ut autem formæ in materia mouentur, & ita sunt simul principium actiuum, & passiuum motus diuersimode considerata. pag. 423
Formæ, quæ miscentur cum toto diuisibiles sunt ad diuisionem cuiuslibet partis. pag. 143
Formæ elementorum cum non sint animæ non possunt esse organicæ. 95
Formarum, aliæ ita dant esse materiæ, ut pendeant à materia, aliæ vero dant esse materiæ, quamuis non pendeant à materia. 464
Formalitates numerorum de quibus considerat Aritmetica sunt secundæ intentiones. 266
Formarum triplex gradus. 463
Formæ cuilibet, quatenus forma est, competit dare esse substantiale composito, non tamen pari ratione. 461
Formæ intelligibiles quamuis non sint in phantasia, tamen habent initium in phantasmatibus. 100
Formæ, ut forma, essentialiter competit uniri materiæ, ergo non est separabilis à materia quomodo sequatur. 328
Forma aliqua ex eo quod est immaterialis arguitur inorganica. 49
Forma essentialis alicuius rei, est illa, qua res in ultimo suo esse constituitur. 318
Forma corporeitatis quomodo potest manere sine anima ex sententia Scoti. pag. 387
Formam, & materiam esse sub eodem, genere falsum est ex Aristotele. 330
Formas separatas intelligere, dicitur veritas, non intelligere, non dicitur deceptio, sed ignorantia. 441
Formam immaterialem tribuere esse materiæ corporali, non est inconueniens, & quomodo. 329. & 330
Forma, & materia quare non generantur ex Aristotele. 17
Formalitates numeri nullum animal cognoscit nisi homo. 266
Formam aliquam remanere post id, cuius est forma ex Aristotele nihil prohibet. pag. 322
Formas non induci, sed educi vulgatum est apud peripateticos. 460
Formæ elementorum, & mixtorum ita sunt immersæ materiæ, ut eius extensionem sequantur. 461
Formicarum prudentia. 277
Fortuna posterorum, an ad defunctos pertineat. 65
Franciscus Cardinalis Toletus Scoto Doctori Catholico iniuria hanc inussit notam, quasi diceret duas in uno homine

animas, vnam mortalem, & alteram immortalem. 380
Franciscus Patritius vir doctus, & Auctoris Collega in Romano Gymnasio. 30

G

Galenus non est ausus certo pronunciare animam mortalem. 510
Galenus vir doctissimus, qui totam Platonis, & Aristotelis doctrinam callebat. pag. 510
Galeni difficultas, quam dicit neminem Platonicorum soluisse circa animi immortalitatem. 510
Galeni argumentum contra immortalitatem animi Plato in Phadone soluit. pag. 510
Galeni instantiam aduersus immortalitatem animi Aristoteles quomodo soluit. pag. 510
Galenus vir magnus. 511
Galenus lib. 7. de Hippocratis, & Platonis Placitis pro immortalitate animorum stetit. 511
Galeni argumenta contra immortalitatem animi potissimum duo, & quæ. 509
Galenus cum Principe animæ facultate, etiam sentientes aliquas confundit, & quare. 509
Galenus cur paralegizzat. 509
Galeni alterum argumentum non minimam fallaciam continet. 510
Galeni opinio est, quod si anima sit forma informans, vt Aristoteles dixit 2. de anima, est mortalis; si vero non sit informans, sed assistens, vt existimauit Plato, est immortalis. 226
Galenus non potuit effugere argumentum aduersus suam sententiam, quod animi mores sequantur corporis temperaturam. 244
Galenus malos puniri dixit, ob suam ipsorum vtilitatem, cum enim corrigi non possint, melius est, vt diutius non viuant. 244
Galenus animaduertere potuit solutionem suorum argumentorum apud Aristotelem. 227
Galeni argumentum contra immortalitatem animi valde probabile, sed fallax. pag. 227
Galenus Andronici peripatetici sententiam castigauit. 198
Galenus dixit intellectum esse temperamentum cerebri. 82
Galenus animam esse temperamentum, vel consequi ad temperamentum, Homeri, Platonis, & Aristotelis auctoritate statuere conatur. 228
Galenus, nec malos puniri, nec bonos præmijs affici, eo quod mereantur, sed puniri malos, vt nobis non noceant, bonos autem præmio donari, eo quod natura boni sint, existimauit. 244
Galenus non posuit differentiam inter spontaneum, & voluntarium, & propterea deceptus fuit. 246. & 247
Galenus libere fatetur se ignorare animæ substantiam. 83
Galenus sepè sibi contradicit in libro quod animi mores sequantur corporis temperaturam. 82
Galenus animam esse essentiam, quæ habeat facultates, non autem esse facultatem, & potentiam dixit. 198
Galenus suam sententiam Aristotelis Platonis, & Hippocratis auctoritate munire

nire conatus fuit. pag. 226
Galenus refert Andronicum peripateticum statuisse animam humanam mortalem. pag. 191
Galenus non solum Stoicos verum etiam Philosophos omnes de virtute loquentes deseruit. 244
Galenus ex Stoicorum sententia animam composuit ex materia, & forma. 229
Galenus circa immortalitatem animæ dubium se præbet. 226
Galeni sententia non nisi Epicureo Philosopho digna. 245
Galenus sequutus fuit opinionem Empedoclis de animæ natura. 225
Galeni paralogismus in suis rationibus, quod animi mores &c. 245
Galenus tantum, & medici putarunt intellectum uti cerebro, tanquam organo. pag. 285
Galenus, Plutarchus, & Ioannes Vuartes, etiam brutis rationem inesse dixerunt. pag. 203
Galeno, non solum veritas, sed etiam Philosophi contradicunt. 244
Galenus homines malos, aut bonos natura nasci existimauit. 244
Galenus deceptus ex fallacia argumenti. pag. 260
Galenus cogitatiuam cum ratione confundit. 259
Gaspar Cardinalis Contarenus respondet ad argumentum de infinito in actu. pag. 367
Generatio quomodo sit motus apud Aristotelem, & quomodo sit mutatio, non autem motus. 228
Generatio intrinsece terminatur de substantiam, non ad relationem. 23
Generationis finis non est actus secundus sed actus primus. 46
Generationem, & corruptionem Aristoteles motum non appellauit, cum non fiant in tempore. 296
Genito homine generari unum per se, & corrupto aliquam corrumpi substantiam. 195
Genus dicit naturam in speciebus, nõ absq; speciebus. 44
Gradus quilibet animæ etiam imperfectissimus supra materiæ conditiones quodam pacto se eleuat. 461
Gratia Christi perficit naturam, non destruit. 245
Gratia naturæ vim non aufert, sed illam perficit. 276
Grauissimi aliqui viri existimarunt, hæc inuicem consequi, esse scilicet formam informantem, & esse inseparabilem. pag. 310
Gregorius Taumaturgus Platonis demonstratione usus fuit, ad animi immortalitatem ostendendam. 293
Grues volantes cuneum faciunt. 277
Gymnasium Neapolitanum frequentissimum. 209

H

Habitum principiorum in nobis fieri non autem natura esse insitum Arist. 2. posteriorum demonstrauit. pag. 315. & 316
Habitus sunt ex parte potentiæ, non autem ex parte obiectorum. 356
Habitus, generatur in eodem subiecto in quo recipiuntur actus. 356
Habentia materiam sunt intelligibilia potentia. 183

Harmoniam distinxit Aristoteles in proportionē, siue rationem quomodocunq; acceptam ex mixtione contrariorum, & in proportionem qualitatum, quam propriè dicunt temperamentum. 238
Heraclitus animam dixit esse vaporem. pag. 224
Heracliti dictum laudatum ab Aristotele. pag. 15
Hermotemi Clazomenij exemplum cuius anima è corpore ad libitum egrediebatur. 233
Hermotimi Clazomenij mors. 233
Hieronymus Pontanus in eandem contradictionem incidit cum Mirandulano. pag. 378
Hieronymus Pontanus insignis Philosophus, & Prædecessor auctoris in schola. pag. 9
Hieronymi Pontani responsio confutatur. pag. 319
Hippocrates tanquam Medicus, & artifex sensatus animam dixit esse calidum innatum. 235
Hippocratis sententia 2. Aphorism. quicunq; parte aliqua corporis dolentes dolorem non sentiunt, his mens ægrotat. pag. 155
Hippocrates Cous Democriti discipulus ipsius sentētiam de natura animæ sequutus fuit. 223
Hippocrates calidum innatum accipit pro substantia calida. 38
Hippo, animam esse genituram putauit ex eo quod genitura acquea est. 224
Hipponis sententiam dicentis animam esse aquam Aristotelis onerosam, & incredibilem dixit. 224
Hippocratis dictum, quod anima produci tur vsq; ad mortem, si verò efferbuerit vna cum morbo corpus depascitur. pag. 223
Hippocrates pro anima accepit fundamentum animæ. 235
Homeri Carmina de ijs, qui sensu ducuntur. 243
Homeri carmina. 100
Homeri carmina à Platone allata. 243
Homeri carmina de sapientibus qui ratione, & non appetitu sensus reguntur. pag. 243
Homo iudicat in facie, Deus autem in corde. 211
Homo diuinum animal, quod finis omniū, ab Aristotele appellatur. 115
Homo ob intellectum, quo est donatus omnia audet, & facit. 280
Homo non propterea prudentissimus quia manus obtinet, sed quia prudentissimus, ideo manus accepit. 281
Homo naturam superare aggressus est, & obtinuit. 279
Homo si differt Brutis per solam cogitatiuam, vt existimauit Auerroes, non magis differt ab Equo, quam Equus ab Asino. 318
Homo ea tenus dicitur rationalis, quatenus est intellectu præditus. 317
Homo ex Pomponatio magis est sensualis, quam intellectualis, & magis mortalis quam immortalis. 428
Homo primo viuit vita plantæ, deinceps vita animalis, & vltimo vita hominis. pag. 32. & 318
Homo non dicitur rationalis ab imaginatiua, quæ est apta parere rationi. 317
Homo hominem generat, & sol. 321
Homo vt homo est, ex corpore constat, & anima.

anima, quæ est actus corporis: 16
Homo in omnibus naturam æmulatur. pag. 279
Hominem medietatis loco esse positam Trismegistus dixit. 188
Hominem non esse rationalem, nemo ausus est dicere præter Auerroem, & eius Sectatores. 317
Homines quamuis omnes, aut plurimi in aliquibus decipiantur tamen non in omnibus decipiuntur. 554
Homines quamplurimi imaginatiua viuunt. 266
Homines paucissimi intellectu speculatiuo viuntur. 265
Homines quamplures sunt, qui sensibus tantum particularibus, & communi imaginatiua verò vix infima viuntur, neq; extimatiuam vnquam ad exercitium deduxerunt. 266
Homines vix pauci ex Pomponatio intellectu practico viuunt. 428
Homines non vno vtuntur in politicis regimine, sed vario, ad libitum. 278
Homines praui, & scelesti, conscientia scelerum non afficiuntur. 554
Homini tantum competit ex vniuersalibus particularia deducere. 262
Homini natura propterea diuina est, quia intelligit, & sapit. 17
Hominibus non omnibus inest intellectus secundum prudentiam. 266
Hominis potius quam cæteris animalibus Plato credendum dixit quia solus inter reliqua numerare nouit. 267
Honorabilius est quod intelligitur, eo quod intelligit. 120
Honorificentissimum testimonium Patris Chrisostomi Casalensis ordinis Prædicatorum de Pomponatio. 210
Horatij testimonium, quod post mortem remaneat melior pars hominis. 525
Humores, & vapores melencolici phantasma aliquando imaginatiua, adeò efficaciter repræsentant, vt illam validius, & vehementius moueat, quam quodlibet obiectum extrinsecum, verè à sensibus oblatum. 152
Humores, & vapores melencolici nigri, & tenebricosi substantiam cerebri occupantes ipsum obtenebrant, & imaginatiuam ledunt. 151. & 152
Humor Christallinus est visus sensorium. pag. 395
Humor albugineus, vitreus, & tunica Cornea, quæ sunt in oculo ad extrinsecum perspicuum pertinent. 395
Humana anima forma est, in confinio mortalium, & immortalium constituta ex Pomponatij sententia. 205
Humanus intellectus si est substantia potentia erit materia, & non pars animæ. pag. 109
Humanus intellectus non intelligit se per suam essentiam, sicut intelligentia ex Aristotelis sententia. 183
Humanam animam esse gradum imaginatiuæ, nullus bonus peripateticus vnquam concedet. 203
Humana corpora artificio, & medicamentis diutius conseruantur. 388
Humana corpora putredini maximè obnoxia. 388
Humana virtus ad animam non autem ad corpus refertur. 15

I

IAcobus Zabarella Philosophus Auctoris tempestate celebris, & verè doctus. pag. 102
Jdem est apud Galenum temperatura, & forma quæ consequitur ad temperaturam. 227
Idem est non vti organo corporeo, & habere operationem separabilem à corpore. pag. 89
Idem intellectus substantias separatas intelligit, & materiales formas diuerso modo se habens. 171
Idem sunt extrinsecus ad venire, & esse separabile, quemadmodum idem sunt esse organicum, & esse inseparabile. 93
Idem cum non possit simul agere et pati. pag. 297
Idem potest simul mouere, & moueri non motu corporeo, sed spiritali. 297
Ignorantia quam habemus de substantijs separatis non est priuatio, vt cæcitas, quæ aufert potentiam videndi; sed simplex tantum negatio, quæ non aufert potentiam intelligendi ex Aristotele. pag. 271
Ignis nullum animal generat. 35
Illustria Philosophorum ingenia ab Auerroe dementata. 419
Illustre Socratis exemplum Zopiri Iudicio mulierosi, & Bardi, reputati, quamuis, ex Philosophia continens, & acutissimus esset. 244
Imaginationem non sequi fidem, vt Arist. dixit 2. de anima, verum est, vbi imaginatio bene se habeat, & non fuerit læsa. 152
Imaginatio cum fuerit mota à vehementi phantasmate, extorquet ab opinione ad sensum. 153
Imaginatio non est facultas mixta ex sensu, & opinione. 361
Imaginari est motus à sensu secundum actum facto. 269
Imaginatiua organum diuini intellectus ab Alexandro appellatur. 178
Imaginationis admirandi effectus in vtero gerentibus. 153
Imaginatiua est in certa corporis parte, nempe anterioribus cerebri ventriculis. 91
Imaginatiua est in cerebro ob animales spiritus in cerebro attemperatos. 84
Immateriale perfici ab obiecto materiali, immateriali effecto, nullum est absurdum. 360
Immaterialitas quam Auerroista pollicentur non magis pertinet ad animam humanam; quam pertineat immortalitas Angeli, vel alicuius intelligentiæ. pag. 371
Impossibile est vnam, & eandem numero substantiam esse corruptibilem, & incorruptibilem. 29
Impij in somnijs territi, ac diris agitati. pag. 278
Immateriale dicitur dupliciter, & quomodo. 307
Immaginatiua cum sit nobilior sensibus particularibus, & communi, spiritualius recipit. 161
Immaginatio aliquando Echstasim facit, & quomodo. 153
Immaginatiua quamuis non habeat organum externum, vtitur tamen organo interno. 89

Imma-

Immaginabile vehemens datur, & ab hoc laeditur immaginatio. 151

In Brutis non est ratio, vt falso existimauit Plutarcus in Dialogo qui dicitur Grillus. 114

Incontinens, minus malum iudicat esse obsequi appetitui, quam eius turgentiam sustinere. 273

Inconueniens est, vt vnum vitetur absurdum, ponere aliud maius. 366

Incontinens quomodo, videt, & probat meliora, sequitur autem deteriora. 273

In consultatione διανοία tanquam internuncius vltra citroq; discurrens, sensuum cupiditates rationi explicat, & rationis imperata, sensibus demandat. pag. 274

In Cælo nulla potest esse irregularitas. pag. 484

In corruptione hominis, quamuis non corrumpatur forma, tamen corrumpitur compositum, quod est substantia. 23

Indigere aliquo, vt obiecto, non arguit necessariam connexionem, cum obiectum sit quid extrinsecum. 292

Indigere phantasia nihil nocet separabilitati intellectus. 292

Indigere phantasia non arguit necessariam intellectus à corpore dependentiam. 79

Indiuisibile non potest moueri ex Arist. pag. 296

Infans recens natus post viginti quatuor horas loquutus. 542

Infinitum non repugnat facto in quantum factum, neq; huic facto in quantum est hoc factum, ex doctrina Sancti Thomæ. pag. 490

Infinitum actu positum ab Algazele quid sit. 491

Infinitum non repugnat, vt sit cum multitudine, sed cum aliqua multitudine. pag. 489

Infinitum aliquod secundum accidens dari vbi Aristoteles concesserit. 492

Infinitum, vt accidens non negauit Arist. posse alicui enti competere. 492

Infinitum potest esse in quanto potestate tantum, & non actu, in non quanto autem potest esse etiam actu. 488

Infinitum esse passionem quanti, nec posse dari nisi in quanto, non est verum nisi in rebus Physicis, aut Mathematicis. pag. 488

Infinitum accipitur sunt materia sine forma. 490

Infinitũ actu dari in rebus immaterialibus nullã quantitatem participantibus, neq; sensibilem, neq; intelligibilem Aristoteles non negauit, sed indecisum reliquit. 487

Infinitum actu non dari in materia, & quantitate discreta. 487

In his, quæ sunt sine materia idem est intelligens, & intellectum. 120

In his, quæ sunt sine materia idem est intelligens, & intelligibile. 161

In homine Ars est a recta Ratione, Sapiẽtia ab Intellectu, Prudentia à Consilio. 114

Innasci idem significat quod ingenerari, siue superuenire, & extrinsecus accedere. 71

Innasci non solum accipitur pro generari, sed etiam pro superuenire, vt textu 65 primi de anima. 241

In semine est facultas, & spiritus qui fæcunda facit semina proportione respondens elemento stellarum. 35

In senio non debilitatur, aut marcescit intelle-

tellectus quamuis ita appareat. 253
In senio prædominantur qualitates, vitæ contrariæ. 253
In similaribus tota essentia diuisibilis est, & extensa. 87
In similaribus eiusdem rationis sunt totum, & pars. 87
Instantia Alberti Magni aduersus Auerroem. 320
Instantia aduersus responsionem quam aliqui afferunt quod circa 50. annum intellectus magis viget propter habitum speculandi. 254
Instantia aduersus Portium dicentem intellectum agentem esse Deum. 118
Instantia Zabarellæ inualida. 144
Instantia aduersus solutionem Argumenti de infinito in actu. 369
Instantia Aristotelis, quæ probat animam esse perfectionem, quæ continet mixtionem. 241
Instantia aduersus dispositionem Platonis. 296
Instantia pro Alexandro, & ad ipsam responsio. 466
Instantiæ solutio aduersus argumentum pro immortalitate desumptum ab opificio artium. 282
Instantiæ duæ quas Auerroes obijcit contra suam sententiam ex quibus multa alia deducuntur. 349. & 350
Instrumenta mentis posteriora sunt, quam manuum instrumenta. 112
Instrumentum mentis, & scientia. 112
Intellectus intelligit non solum primas intentiones, sed etiam secundas. 262
Intellectus, vtrumq; singulare cognoscit, tàm accidentis, quàm substantiæ. 155
Intellectus ex confessione Pomponatij separatur à corpore, vt subiecto, non autem vt obiecto. 217
Intellectus non est immixtus à se ipso, vt Alexandro tribuit Philoponus. 251
Intellectus practicus non autem cogitatiua dicitur principium actionum. 260
Intellectus in habitu quo pacto intelligat intelligibilia alia à se ipso. 154
Intellectus potentia hominis constitutiuus. pag. 192
Intellectus quomodo accidentia cognoscat. pag. 155
Intellectus quomodo cum singula factus fuerit seipsum intelligit. 163
Intellectus propterea vniuersales formas intelligit, quia immixtus corpori est. pag. 162
Intellectus in habitu quomodo intelligat seipsum. 154
Intellectus quatenus cum sensu coniungitur, formas in materia contemplatur. pag. 158
Intellectus melius intelligit Physica post Mathematica, & melius intelligit Mathematica post Metaphisica. 286
Intellectus in habitu non simpliciter dicitur intellectus secundum actum. 154
Intellectus humanus, si esset assistens tantum, & non informans, tunc esset vna ex intelligentijs, vt putauit Auerroes, quod sequuntur multa absurda. 315
Intellectus si est imaginatiua, aut non sine imaginatiua à corpore inseparabilis est. 206
Intellectus eatenus est actus corporis quatenus est pars animæ quæ, vt forma, & actus corporis. 325
Intellectus transmigratio in varia corpora, quamuis secundum veram Philosophiam,

phiam, sit falsa tamen ab Aristotelis principijs non putatur aliena. 354
Intellectus delirantis phantasia errata aliquando corrigit. 80
Intellectus post valde intelligibile magis intelligit. 106
Intellectus cum habeat esse completum, non potest esse perfectio, & ex consequenti non potest esse forma informans. 323
Intellectus, vt est potentia, neq; est mixtus corpori, neq; est eius actus, nec organicus, ac proinde etiam impatibilis. pag. 201
Intellectus vires circa annum quinquagesimum magis vigent, ex Aristotelis sententia. 254
Intellectus, vt intellectus, non est intelligibile simpliciter, sed in actu. 183
Intellectus ex Alexandri sententia cum sit pura potentia, non est virtus corporea. pag. 108
Intellectus potest esse Entelechia, & actus inseparabilis quoad operationem informandi, quamuis non sit quo ad essentiam. 292
Intelligibilia actu, distinguuntur contra intelligibilia, potentia, & quomodo. pag. 184
Intellectus potentia cum sit susceptiuus specierum, necessario est aliquid positiuum. pag. 118
Intellectus Diuinus ex Alexandri sententia quamuis omnibus præsens sit tamen intellectui humano peculiariter adest, vt lumen diaphano. 197
Intellectus quomodo formet secundas intentiones. 263
Intellectus ille cuius operatio est substantia semper intelligit. 165
Intellectus non solum in primo senio viget verum etiam in extremo, dummodo imaginatio nimium debilitato corpore non sit læsa. 215
Intellectus speculatiuus pertinet ad Physicum. 65
Intellectus intelligibilis est sicut ipsa intelligibilia. 162
Intellectus si non est in certa aliqua parte corporis, sed in toto corpore diuisibilis est ad diuisionem corporis. 90
Intellectus ex Doctrina Aristotelis non tribuit esse simpliciter corpori, sine alijs formis materialibus, & quomodo. pag. 329
Intellectus est locus specierum ex Arist. & Aduersariorum sententia, ergo non vtitur organo. 287
Intellectus quamuis negatur ab Arist. esse actus corporis, tamen non negatur esse forma alterius rationis. 322
Intellectus humanus indiuisibiliter recipit ex confessione Pomponatij. 129
Intellectus si esset mixtus qualitate aliqua præditus esset, calidus scilicet, aut frigidus. 124
Intellectus hominis est forma informans quatenus est principium mouendi appetendi, & cogitandi. 242
Intellectus discursiuus prius intelligit præmissas, quam conclusionem. 67
Intellectus in habitu, tunc dicitur in actu cum potest per se ipsum intelligere. pag. 154
Intellectus potentia non potest seipsum intelligere, nisi per speciem quæ in ipso sit actu. 187
Intellectus quomodo, non est actus completus. 325

Intellectus operatio, non est omnino à corpore separata saltem obiectiue. 140
Intellectus si non est unicuiq; homini principium essendi, neq; est principium operandi. 351
Intellectus non dependet à phantasia obiectiue. 292
Intellectus intelligit uniuersalia, ergo non vtitur organo. 287
Intellectus Agens, phantasmata, potentia intelligibilia actu intelligibilia facit. pag. 112
Intellectus quomodo possit materialia intelligere. 159
Intellectus simpliciter intelligit omnia, ergo simpliciter est immixtus ab omnibus. 251
Intellectus si pendet à corde secundum esse, vt inquit Portius, ergo ab eodem pendet secundum operationem. 289
Intellectus nomen late patet. 123
Intellectus separabilis, est à cæteris animæ partibus non subiecto, aut ratione tantum, sed tanquam perpetuum, à corruptibili. 99
Intellectus in morte desinit esse forma informans non autem desinit esse simpliciter. 327
Intellectus cognoscit substantias seorsum ab accidentibus, ergo est immixtus corpori. 268
Intellectus quomodo cum corpore corruptibili est in eodem genere. 329
Intellectus intelligit ens actu, & potestate, & quomodo. 259
Intellectus intelligit formas omnino separatas à materia. 167
Intellectū in morbis corporis non lædi, sed obtenebrari ab Arist. dicitur. 107
Intellectus potest operari in corpore; sed non cum corpore. 140
Intellectus ex Arist. doctrina indiget spiritu Aethereo, tanquam medio quo vniatur corpori. 188
Intellectus in materia existens non intelligit se, vt intelligibile actu, sed vt intelligibile potentia. 163
Intellectus nihil est actu eorum, quæ intelligit, antequam intelligat. 258
Intellectus, est impassibilis, sed non sequitur quod sit incorruptibilis, inquit Portius. 109
Intellectus intelligit non solum ens reale, sed intentionale. 262
Intellectus quomodo intelligat substantias immateriales, tum separabiles, tum separatas. 270
Intellectus quamuis sit forma immaterialis, tamen est forma in materia, & terminus generationis compositi. 329
Intellectus copulatus sensui cognoscit accidentia, quæ cognoscit sensus. 268
Intellectus cum seipsum intelligat à seipso mouetur. 306
Intellectus quomodo intelligibilis est. 161
Intellectus cum phantasmatibus intelligit species intelligibiles. 138
Intellectus agens vtrum differat re, & ratione ab intellectu potentia, dubium est apud Auerrois Asseclas. 333
Intellectus speculatiuus penes actum primum est in omnibus hominibus. 264
Intellectus, temperaturam non sequitur. pag. 80
Intellectus noster in quo conuenit cum oculo vesper tilionis, & in quo differt. 286
Intelligere est pati perfectiuum. 62
Intellectus practicus, vtitur phantasia immedia-

mediatè, quamuis non vtatur organo corporeo. 100
Intellectus dum in corpore est Animæ nomen sortitur. 72
Intellectus in ebrietatibus, quamuis læsa phantasia aliquando integer manet. pag. 80
Intellectus speculatiuus non vtitur phantasia immediatè, sed immediatè. 100
Intellectus operatio omnium, quæ in nobis sunt iucundissima est. 11
Intellectus est substantia simplex de qua nullam accipere possumus cognitionem per sensum. 189
Intellectus, non propterea quod est immixtus dicendus est separabilis. 127
Intellectus si intelligit substantias separatas, & ipse separabilis erit, & aliquando separatus. 270
Intellectus potentia ex quo sit sortitus nomen intellectus materialis. 192
Intellectus quomodo sit immaterialis Aristotelis auctoritate statuitur. 182
Intellectus potentia, siue humanus, à Portio existimatur absoluta, & simplex potentia. 47
Intellectus practici operatio inter coniuncti operationes numeratur. 99
Intellectus substantias cognoscit, & accidentia. 268
Intellectus quamuis iterum vniretur corpori, tamen non esset resurrectio cum ex sententia Arist. falsa tamen, intellectu remanente, neq; sensitiua, neq; vegetatiua maneat. 472
Intellectus humanus, qua ratione dicitur diuisibilis ab Arist. 12. Metaphisicorum textu quinquagesimoprimo. 67
Intellectus intelligit omnia. 124
Intellectus intelligit materialia immaterialiter, & sine conditionibus materiæ. pag. 124
Intellectus ex eo quod est immixtus corpori arguitur inorganicus. 49
Intellectus humanus consideratus, vt in materia est pertinet ad naturalem, vt autem separatus est ad Metaphysicum. pag. 21
Intellectus potentia non intelligit sine corpore. 62
Intellectus propriè non potest dici, aut fieri qualis, vt corpora. 141. & 142
Intellectus, quatenus intellectus est, non coniungitur materia, ex confessione Pomponatij. 129
Intellectus quamuis sit vna, & eadem substantia quomodo dicatur potentia, & agens. 187
Intellectus si est inseparabilis, vt Pomponatius inquit non est separabilis re, neq; etiam ratione. 503
Intellectus si propterea est separabilis, quia corpore nullo pacto indiget ad operandum ergo simpliciter est separabilis. pag. 49
Intellectus quomodo à natura inditus. pag. 507
Intellectus si non est forma informans hominem homo non differt à Brutis. pag. 316
Intellectus humanus solus est essentia separabilis, & in materia existens. pag. 21
Intellectus à materia separatus intelligit se tanquam intelligibile actu. 163
Intellectus speculatiuus, & practicus re ac substantia sunt vnus, ac idem intellectus, nec differunt nisi ratione. 105

Intellectus à quibusdam dicitur immixtus. 251
Intellectus quamuis sit secundum actum in infante, non tamen secundum actum operatur, quia intellectus non est in infante secundum actum proximum, vt posit operari quando vult. 139
Intellectus non adeò vilescit, vt intelligat phantasmata. 138
Intellectus agens si est Deus non potest intelligere aliquid extra se. 118
Intellectus potentia, vt Portius existimauit ex Aristotelis sententia est accidens. pag. 77
Intellectus humanus sensui coniunctus, inseparabilis est. 28
Intellectus humanus secundum propriam operationem, quæ est speculari, non est actus corporis. 94
Intellectus, primario de intellectu diuino dicitur. 123
Intellectus quomodo posit dici, & fieri qualis. 142
Intellectus si est mortalis, non est aliud genus animæ. 103
Intellectus non est pura potentia, vt existimauit Alexander, neq; accidens, vt Portius. 198
Intellectus, & intelligibile quomodo sint vere correlatiua. 57
Intellectus respectu propriæ essentiæ non est potentia, ita enim esset accidens. 199
Intellectum agentem Diuinum prorsus esse, & Deum, Alexander quibus verbis expressit. 196
Intellectus dupliciter apud Alexandrum *sumitur.* 200. & 201
Intellectus, quo homo constituitur, intellectu potentia appellatur. 105
Intellectus non potest separari à sensitiuo, & vegetatiuo in mortalibus. 102
Intellectus omnium formarum præstantissimus maximè omnium spiritualiter recipit. 161
Intellectus non vtitur vehiculo æthereo, aut aliquo alio corpore in propria operatione. 181
Intellectus agens vnus à Platone comparatur soli, alter vero ab Arist. comparatur lumini. 399
Intellectus si esset mixtus materiali subiecto, nō posset omnia intelligere, quinimo nihil intelligeret. 124
Intellectus agens se habet, vt lumen. 395
Intellectus in habitu non solum potest alia intelligere cum vult, sed etiam seipsum. pag. 154
Intellectus ex Alexandro *non est potentia alicuius corporis, quia non est virtus organica.* 109
Intellectus est immixtus ab obiecto, & à subiecto materiali. 124
Intellectus in seipso manens, & extra se progrediens ad secundas vitas, quomodo intelligatur. 50
Intellectus, & intelligibile non sunt vere correlatiua. 56
Intellectus vtrum intelligat seipsum intuendo, vel alias separatas mentes, naturalis Philosophus non percipit. 500
Intellectus quomodo potest seipsum intelligere. 160
Intellectus agens coniunctus extimatiuæ potest præstare illi, vt abstrahat vniuersale à conditionibus materiæ ex Aduersariorum sententia. 432
Intellectus agentes dui apud Alexandrum *vnus illuminans, & non illuminatus*

qui est Deus Opt. Max. Alter vero illuminatus, & illuminans, qui est intellectus agens humanus. 409. & 410
Intellectus ex Auerrois Sententia nullum habet respectum ad corpus veluti, neq; homo ad eurrum, quatenus homo est. pag. 355
Intellectus quamuis ipse sit inorganicus tamen est particula formæ organicæ, scilicet animæ. 49
Intellectus, vt intellectus ex confessione Pomponatij à materia, & quantitate non pendet. 28
Intellectus quomodo in nobis concernitur, & à nobis secernitur ex Alexandri sententia. 178
Intellectus in habitu quomodo se ipsum intelligat ex Alexandri sententia. pag. 164
Intellectus intelligit ens reale, & intentionale, ergo est immortalis. 262
Intellectus noster tàm coniunctus, quàm separatus habet eundem modum intelligendi, quia semper intelligit per speciem intelligibilem. 499
Intellectus si est mortalis necessario sequitur ad temperaturam alicuius partis corporis. 82
Intellectus neq; per se neq; per accidens corrumpi potest, & quomodo. 146
Intellectus humanus, & non intellectus terminat humanam generationem. pag. 45
Intellectus corrumpitur ad corruptionem animæ, cuius est potentia inquit Portius. 109
Intellectus aliter contemplabilis est sui natura & aliter, vt est in anima. 434
Intellectus si ex eo est separabilis, quia non est actus corporis, ergo absolute, & simpliciter est separabilis. 96
Intellectus si est in qualibet corporis parte, erit etiam in calcaneo. 291
Intellectus quare in nobis ab initio non est perfectus. 450. & 451
Intellectus cum sit incorruptibilis non potest contineri in eodem genere cum corpore corruptibili. 323
Intellectus cum est in corpore, non semper intelligit. 166
Intellectus quatenus coniunctus est cum sensu, & hominem constituit potest dici natura. 58
Intellectus, eorum, quæ in nobis, diuinissimum quid est. 11
Intellectus noster non posset comparatiue cognoscere immaterialia nisi medio modo se haberet. 173
Intellectus humanus à naturali Philosopho non sine materia consideratur. 7
Intellectus si est mixtus corpori, aliquod habet instrumentum, vt sensus. 125
Intellectus circa annum 50. magis viget non solum in agendo, verum etiam in speculando. 214
Intellectus non posset cognoscere vniuersalia, nisi antea ipsi nota fuissent singularia. 155
Intellectus potentia, quidditates rerum vniuersaliter intelligit beneficio intellectus à gentis cui vnitur. 155
Intellectus quatenus intellectus, est immixtus, & separatus ex confessione Pomponatij, ergo per se est immixtus, & separatus. 217
Intellectus non poterit imbui habitibus nisi ipse aliquis sit habitus, & forma. 19
Intellectus non est natura. 393

Intellectus agens consideratur in 3. de anima relatiue ad intellectum potentia. pag. 63
Intellectus si esset mortalis non differret genere à cæteris formis generabilibus, & corruptibilibus. 99
Intellectus potentia similis agrapho ipsius tabula ex Arist. sententia. 192
Intellectus diuinus, neq; alia intelligentia, non potest connumerari inter partes animæ. 98
Intellectus potentia coniunctus cum intellectu agente est intellectus in actu. pag. 65
Intellectus est forma formarum, & sensus forma sensibilium. 165
Intellectus speculatiuus aliquando scilicet, dum est in corpore se habet, vt linea reflexa. 158
Intellectus potentia, corrupta phantasia non abit in nihilum; sed tantum desinit esse potentia. 506
Intellectus noster si cognoscit substantias separatas, tanto magis cognoscit separabiles. 271
Idtellectus quomodo est actus corporis, vt nauta Nauis. 96
Intellectus in quibusdam, & quampluri-mis nunquam, in paucis vero, & sapientibus raro seipsum intelligit. 165
Intellectus nullius motus est principium. pag. 55
Intellectus quamuis careat materia ex qua, tamen non caret materia in qua. pag. 364
Intellectus ex Alexandro non est potentia corporis, sed anima, & entelechia corporis, & propterea impassibilis est ex Alexandri sententia. 108
Intellectus habet aliud esse dum est in corpore, & aliud esse quatenus intellectus. pag. 327
Intellectus actu intelligens intentionaliter, & formaliter est ipsum intelligibile, intelligibile autem intentionaliter tantum est intellectus. 165
Intellectus diuinus nunquam dicitur potentia, sed actus. 98
Jntellectus homini non vnitur ex Auerrois sententia, nisi mediantibus phantasmatibus. 371
Intellectus qui in corpore est non potest cognoscere separata nisi cognitione comparatiua. 178
Intellectus humanus quomodo sit numerabilis, quamuis immaterialis ex Auerrois confessione. 362
Intellectus intelligit immaterialia primario, & directe. 124
Intellectus cognoscens lapidem intentionaliter, idem est quod lapis. 185
Intellectus potentia ex Aduersariorum sententia intelligit singula illuminatus ab intellectu agenti, qui extrinsecus aduenit, & intellectui agente coniungitur tanquam lumen. 112
Intellectus agens, & intellectus potentia, vt supponuntur ab Auerroe, vterq; est substantia completa. 420
Jntellectus noster habet lumen sibi participatum à primo lumine Deo scilicet Opt. Max. 424
Intellectus, & cogitatiua, rei veritate non possunt dare vnum esse substantiale vni homini, & quare. 352. & 353
Intellectus si corrüperetur maxime corrüperetur à debilitate, quæ est in senio. pag. 71

Intel-

Intellectus dicitur habere organũ quia est actus totius corporis organici ex Zabarellæ sententia. 142
Intellectus quilibet separatus apud Arist. habet rationem eandem cum essentia. pag. 4
Intellectus speculatiuus non intelligit phãtasmata, sed species intelligibiles, quæ sunt in intellectu. 100
Intellectus si esset eductus à temperamento corporis, non posset omnia intelligere. pag. 133
Intellectus in nullis brutorum est. 55
Intellectus in vniuersum acceptus non est forma. 27
Intellectus agens ex sententia Alexandri non potest esse pars compositi, & forma cum sit Deus. 25
Intellectus humanus, quomodo immortalis existens sit forma informans, & non assistens tantum. Auctor declarare pollicetur. 95
Intellectus humanus non mouetur secundum accidens à se. 450
Intellectus agens qui humanus est apud Themistium est multiplicatus. 377
Intellectus vbi in corpore est, anima sortitur nomen. 5
Intellectus si qualitatem aliquam haberet symmetriam, vel dissymmetriam non omnia intelligeret. 124
Intellectus Diuinus, neq; est pars animæ, neq; anima. 60
Intellectus humanus non est passibilis. pag. 107
Intellectus agentis Epiteta. 395
Intellectus transmigrationem, aliud esse, quam animæ transmigrationem in varia corpora. 354
Intellectus agens ex aduersariorum sententia nobis coniungitur, & à nobis separatur, & non per motum. 465
Intellectus, essentiam, & esse, aut distincto principio cognoscit, aut eodem aliter se habente. 155
Intellectus quam partem corporis contineat difficile est etiam fingere. 81
Intellectus non omnis, est principium motus, sed tantum practicus. 58
Intellectus solus, diuinus est, & extrinsecus aduenit nihil enim cum eius operatione communicat actio corporalis. 33
Intellectus non subit semen maris, nec in conceptionem, cum semine aduenit. pag. 35
Intellectus potentia per se est incorruptibilis, per accidens vero, & ratione phantasiæ est corruptibilis. 506
Intellectus agens illuminatus, & illuminans multis hominibus dispertitur, & multiplicatus. 399
Intellectus vt intellectus, aut nihil est, aut posterius est. 44
Intellectus est substantia per se subsistens. pag. 130
Intellectus natura luminis ab Arist. comparata. 397
Intellectus de quo Arist. loquitur 2. de anima tex. 21. est intellectus humanus. pag. 98
Intellectus quoad eius operationem, neq; corpore indiget, neq; certis qualitatibus corporis ex sententia Zabarellæ. pag. 142
Intellectus nomine quid commune significatur, & ad eum, qui est in corpore, & ad eum, qui separatus est à corpore. 5
Intellectus non solum informat, sed tanquam

quam vltimus, & perfectissimus gradus animæ informat, & constituit hominem ex Arist. sententia. 144
Intellectus si est in corde, tanquam in subiecto, est etiam in ipso, tanquam in organo. 88
Intellectus si est separabilis secundum rationem est etiam separabilis secundum rem. 504
Intellectus practicus mutuatur à speculatiuo propositionem vniuersalem. 99
Intellectus indiget phantasia quandiu sensui est coniunctus. 292
Intellectus quilibet, aut erit intellectus humanus, aut intellectus protinus abiunctus, vt Diuinus, vel Intelligentiarum. pag. 44. & 45
Intellectus videtur innasci hoc est extrinsecus ad venire. 70
Intellectus intelligens compositũ in intelligibile mutatur. 66
Intellectus si nullam sibi vendicat corporis partem in qua sit, separabilis est, & immortalis. 92
Intellectus agens duplex apud Themistium. 399
Intellectus humanus, vt cognoscat omnia debet esse immixtus ab omnibus. 122
Intellectus non est potentia, sed substantia potens. 199
Intellectus si propterea debet esse vnus numero in præceptore, & discipulo, vt scientia à præceptore communicetur discipulo, ergo animæ brutorũ quæ ab homine disciplina instruitur eadem est cum hominis anima. 366
Intellectus cum sit forma quæ dit esse corpori non potest recipi in materia, quæ non sit certis qualitatibus prædita ex sententia Zabarellæ. 142
Intellectus est intelligibilis, vt vere intelligibilis. 187
Intellectus non intelligit phantasmata, sed cum phantasmatibus. 357
Intellectus adeptus quinam sit apud Auerroem. 408
Intellectus humanus quamuis sit immortalis non dicitur actus purus, Intelligentiæ autem ab Arist. dicuntur actus puri. 349
Intellectus agens, Deus ab Aduersarijs existimatur ex eo potissimum, quod Arist. dixit eius substantiam esse eius operationem. 112
Intellectus separabilis est cum nullius corporis sit actus. 96
Intellectus separatus à corpore desinit esse intellectus potentia, quia non amplius intelligit cum phantasmate. 21
Intellectus in habitu necesse est, vt supponat alium intellectum, qui sit principium intelligendi per hunc habitum. pag. 118
Intellectus vnus, & idem re, & substantia existens quatenus agere, & illuminare potest dicitur agens, quatenus vero pati, & illuminari dicitur potentia, & possibilis. 404
Intellectus operatio, est propria, & vernacula animæ humanæ operatio, ex qua eius essentia cognosci potest. 249
Intellectus potestate quamuis sit copulatus corpori ab Arist. dicitur imixtus. pag. 400
Intellectus si esset corruptibilis certam sibi corporis partem determinaret in qua esset. 91
Intellectus noster non cognoscit substantias separa-

separatas absolute, & positiue, sed comparatiue, & negatiue. 270.& 271
Intellectum esse immortalem quamplurimi Ethnici cognouerunt, quia naturali lumine hoc cognosci potest, circa reliqua autem errarunt, quia ad ipsorum veritatem cognoscendam, cognoscendam lumen fidei requiritur. 500
Intellectum esse sicut Agraphum inquit Zabarella dictum esse respectu operationis, & obiecti, non autem respectu essentia. 199
Intellectum agentem Arist. animæ differentiam nuncupauit. 43
Intellectum ab Auerroe positum in homine inconueniens est perfici ab obiecto materiali, & quare. 360
Intellectum dici qualem, aut fieri qualem, vt consequitur certas corporis qualitates, inquit Zabarella non fuisse ab Aristotele negatum, neq; contrarium alicubi ab eodem probatum. 142
Intellectum Arist. nunquam animam, sed partem animæ appellauit. 325
Intellectum pendere ab anima necesse est cum sit eius particula. 454
Intellectum immixtum Alexander dicit, quia nec ante corpus est neq; à corpore separari potest. 127
Intellectum esse sui natura immortalem substantiam per se subsistentem, & indiuisibilem vnde ab aduersarijs colligatur. 129
Intellectum posse considerare seiunctim ea quæ simul sunt, verum est, quotiescunq; vnum non est de essentia alterius. 159
Intellectum dicere inseparabilem à corpore, & non vti organo corporeo est Aristoteli aperte contradicere. 89
Intellectum supponit Alexander esse puram potentiam. 108
Intellectum esse animam ab Auctore probatur. 200
Intellectum non vti organo rationibus naturalibus demonstratur. 284.& 245.
Intellectum omnia intelligere Auctor probare aggreditur. 252
Intellectui, vt est particula animæ, quæ est actus corporis non competit operatio separata, sed coniuncta. 50
Intellectui speculatiuo cõpetit potius quies quam motus. 58
Intellectui primario competit habere operationem separatam. 50
Intellectui speculatiuo magis competit esse separabilem, quam practico. 99
Intellectio humana apud Arist. sine phantasia. 440
Intellectu vnico posito in omnibus hominibus in eodem possent esse duo cõtradictoria, & quomodo. 360
Intellectiua anima si vtitur toto corpore, tanquam organo corruptibilis est ad corruptionem corporis. 91
Intellectiuum, & sensitiuum ex Aduersariorum sententia sola differunt ratione. pag. 115
Intelligentia mouet orbem in genere causæ finalis, & propterea non operatur in orbe operatione vitali. 139
Intelligentia mouet orbem, vt intelligibile, & desiderabile. 94
In intelligentijs post primam non est potentia positiua, aut priuatiua, sed negatiua tantum. 122
Intelligentia prima, perfectio, et quod quid vniuersi ab Arist. dicta. 5
Intelligentiam primam entelechiam ali-

 quando

quando Arist. appellauit. 4
Intelligentiam esse animam Cœli falsum est. 60
Intelligentiam primam quomodo Arist. appellauerit. 4
Intelligentiarum multitudo, quamuis ex multitudine orbium cognoscatur tamen hoc non ex ipsarum natura prouenit, quod dependeant à materia, vel aliquo pacto participent quantitatem, sed ex defectu nostri intellectus. 488
Intelligentiæ in operatione, qua mouent orbes, pendent à corpore. 443
Intelligentiæ quamuis sint omnino immateriales, nec sint quanta, aut virtutes in quanto, tamen sunt multiplicatæ numero. 488
Intelligentiæ aliæ post primam minus simplices dicuntur, quia minus participant de simplicitate, & perfectione primæ. pag. 122
Intelligentiæ cum sint sine materia, nihil aliud à se ipsis intelligunt ex Arist. Sententia. 120
Intelligibilia materialia non sunt intelligibilia actu, sed potentia. 163
Intelligibilia sine materia sunt idem quod intellectus. 162
Intelligibile, aliud per se, aliud per accidens. 154
Intelligibile per se est substantia, intelligibile per accidens est accidens. 154
Intelligere maxime assimilatur proprio. pag. 70
Intelligere, & speculari marcescit, alio quodam interius corrupto. 79
Intelligere non solum est pati, sed etiam agere, quoad iudicium, & cognitionem. pag. 202
Intelligere est pati, aut aliquid aliud tale. pag. 105
Intelligere minus propriè est pati, quam sentire. 106
Intelligere cum phantasia non competit intellectui, vt intellectus est, sed vt est intellectus humanus. 49
Intelligere quod est speculari nequaquam ad particularia descendit. 70
Intelligere, rei veritate non potest dici commune animæ, & corpori. 70
Intelligere, verè, & secundum essentiam est in intellectu, tanquam in suo subiecto. pag. 130
Intelligere, & sentire assimilantur, quia vtrumq; est cognoscere, & recipere. pag. 106
Intelligere in homine est operatio vitalis. pag. 175
Intelligere non dicitur marcescere eo quod intellectus speculatiuus pendeat à corpore subiectiue, vel obiectiue. 100
Intelligere nunquam est pati destructiuũ, sed semper perfectiuum. 106
Interpetrũ Arist. qui mortalem animum statuerunt discordia, & pugnantia, tùm cum Arist. tùm ad inuicem. 2
Inter esse secundum naturam, & esse præter naturam datur medium. 475
Intemperantes magis quam incontinentes vituperandi. 244
Inter positio terræ cum facit eclypsim Lunæ dicitur esse in Luna, quia proicit vmbram, vsq; ad Lunam, & ob tenebrat Lunam. 139
Ioannis Ghini Iureconsulti celeberrimi in Vrbe, expositio illius Dicti à Iureperitis vsurpati, quo Iuniores, eo perspicaciores. pag. 255

Ioannes

Ioannes Huartes Hispanus eruditus Medicus, sed valde reprahendendus. 228
Ioannes Huartes multa ad Sententiam Galeni de moribus consequentibus temperaturam congessit argumenta. 245
Ioannes Huartes Galeni Sententiam de natura animæ est sequutus. 228
Ioannes Gramaticus bene animaduertit sensum Arist. 3. de anima tex. 9. & accurate eius verba traduxit Rasarius. pag. 157
Ironia Auctoris contra aduersarios. 132
Iudicium, siue electio bona quomodo fiat, & quando fiat mala. 274
Iulius Castellanus præcise Portium damnat. 195
Iulius Castellanus putauit intellectum humanum esse potentiam de genere substantiæ, vt est materia prima. 109
Iulij Castellani opinio de animi humani natura. 207
Iulius Castellanus doctus, & bonus peripateticus. 119
Iulius Castellanus Portij responsionem damnat. 47
Iulius Castellanus conatus fuit Portium redarguere. 185
Iulius Castellanus Portij assecla, & mortalitatis assertor. 47
Iulius Castellanus Simonis Portij errorem impugnat. 109
Iulius Castellanus duos in genere intellectus statuit, vnum purissimum, & simplicissimum, qui est Deus purus actus alterum vero puram potentiam, qui est, intellectus humanus, reliquos vero intellectus mixtos esse ex potentia, & actu. 119 & 120
Iulius Castellanus Romæ Philosophiam docuit sub Gregorio XIII. 209
Iuris periti memoria, & existimatiua vtuntur. 428
Iustinus, & Galenus temporibus Aphrodisei floruerunt. 191
Iustinus Philosophus & Martyr, & Gregorius Nissenus, & Nazianzenus, aut decepti ab Alexandri auctoritate, aut in odium gentilis sapientiæ dixerunt Arist. posuisse animum humanum mortalem, & quod dixerit entelechiam. 331. & 332
Iustus populis indiget subditis erga quos iustitiam exercere valeat si fælix futurus est ex habitu iustitiæ, & sic de singulis virtutibus. 12
Iuuenalis Carmina de Mario homine scelestissimo. 554
Iuxta, apparens prohibet, & obstruit. 123

L

Lapis est intelligibilis, sed non intellectus. 183
Lapis perceptus ab intellectu nunquam fiet intellectus, quia intellectus est substantia, lapidis autem conceptus est accidẽs. pag. 185
Latibulum ad quod confugit Portius, illum tueri non potest. 115
Latini aliqui Alexandrum sectantur quãuis Themistio, & Auerroi faueant. pag. 2
Latini aliqui nihil certe de immortalitate animi ab Arist. dictum putant. 2
Libri de anima sunt locus conueniens disputationi de humana mente. 6
Libri problematum Arist. exoterici sunt. pag. 507

Libri Platonis de Philosophia ab Arist. citati. 225

Lin a recta, & reflexa vna, & eadem re. pag. 172

Lineæ recte, & reflexa intellectus ab Arist. assimilatur. 172

Liniæ Vrsina Ducissa Cæsarina Laus, & Encomium. 256

Loca Arist. ex 4.5.6. & 7. testibus tertij de anima pro immortalitate afferuntur. 122

Loca Arist. ex morali Philosophia pro immortalitate animi sunt magni momenti. 66

Locus ex 2. de generatione animalium cap. 3. pro immortalitate animi affertur. pag. 30

Locus ex primo de anima tex. 93. pro immortalitate animi affertur. 81

Locus affertur pro immortalitate ex secundo de anima particula vndecima. 92

Locus Arist. ex secundo de anima tex. 21. pro immortalitate affertur. 97

Locus ex vltimo text. 9. metaphisicorum pro immortalitate intellectus explicatur. 172

Locus affertur ex cap. 2. tertij de anima pro immortalitate, & caput totum explicatur. 153

Locus ex Arist. 3. de anima, in quo animam entelechiam, hoc est perpetuam motionem dixit. 42

Locus pro immortalitate animæ ex 12. Metaphis. part. 17. 17

Locus à Pomponatio allatus pro sua sententia, contra ipsum retorquetur. 172

Lucianus Lucretio ad similis, vt ouum ouo. pag. 532

Lucianus Atheus, ostendit quemadmodum, & Lucretius, nullum post mortem homini super esse bonum, aut malum. pag. 532

Lucianus vbiq; Deitatem, & Religionem exibilat. 352

Lucretio Poeta, & Epicureo Horatius pariter Poeta, & Epicureus obijcitur. 524

Lucretij carmina, quibus deridet hominũ curas metuentes, quæ post mortem futura sunt. 525. & 526. & seq.

Lucretij Carmina immortalitatem animi damnantia verbis Plinij conformia. pag. 513

Lucretij argumenta aduersus Pythagoricos, qui animarum transmigrationem statuebant. 523. & 524

Lucretij argumenta omnia, quæ ex Epicuri Officina deprõpsit, contra immortalitatem animi afferuntur. 514

Lucretius, & Plinius, vterq; religione caruit, sed Plinius etiam Deum substulit, aut de ipso dubitauit. 513

Lucretius demẽtatus dato ab Amasia Philtro seipsum necasse traditur. 515

Lucretius funditus euersa Religione, etiam animas post mortem destruit, & quibus carminibus. 513. & 514

Lumen, cum opponitur opacum non perit, sed desinit illuminare. 22

Lumen secundarium ita est species luminis primarij, veluti lumen primarium est species lucis primitiua, atq; originalis. 397

Lumen secundarium dicitur accidentale. pag. 397

Lumen à diaphano separabile est, & adest diaphano, atq; ab eodem abest, & non per motum. 465

Lumen quatenus sensibile est, præbet se cognoscen-

gnoscendum. pagina 395
Lumen, vt materia expers, nullisq; ipsius conditionibus obnoxium, separatarum substantiarum speciem nobis refert. pag. 395
Lumen in intrinseco perspicuo, quomodo sit passiuum. 396
Lumen intelligentiarum separatarum non est nobis proportionatum, vt secundum ipsum intelligamus, & quare. 425
Lumen secundarium producitur ex luce communicata ad corpus opacum. pag. 396. & 397
Lumen etiam nullo interueniente motu in diaphano cessabit. 465
Lumen in extrinseco perspicuo existens duplici modo est actiuum. 395
Lumen secundarium cum vmbra, est medium inter lumen, & tenebras. 397
Lumen terminatum visibile est, & ratio videndi. 397
Lumen nihil aliud est quam intensio, siue species sensibilis ipsius lucis. 396
Lumen facit colores potentia visibiles, actu visibiles, & intellectus agens facit, vt formæ potentia intelligibiles sint actu intelligibiles. 395
Lumen est actus perspicui externi, effectiuè tantum, interni vero etiam passiuè. pag. 395
Lumen, vt producatur non requirit corporis Lucidi motum, sed tantum eius præsentiam in diaphano. 465
Lumen est actus perspicui, vt perspicuum. pag. 395
Lumen solis noctu non conspicitur in cælesti regione, nisi in Stellis coactum, & terminatum. 397
Lumen est actus perspicui externi, & interni. 395
Lumen est qualitas incorporea omnium nobilissima. 396
Lumen à sole producitur etiam supposito, quod non moueatur. 465
Lumen dupliciter consideratum. 396
Lumen quomodo concurrit ad visionem. pag. 395
Lumen in corpore lucido dicitur lux. 396
Lumen intellectus nostri sufficiens est ad illustranda phantasmata, vt intelligi possint. 424
Lumine tanquam vinculo nobilissimo visibile obiectum cum visiua potentia copulatur. 397
Luminis consideratio si sit substantia, vel accidens pretermittitur. 396
Luminis exemplo Arist. intellectus agentis naturam declarauit. 395
Luminis conditiones, vt lumen est, & absolute, considerantur. 396
Luminis natura, vt pertinet ad visionem ex Arist. & peripateticis declarata. pag. 396
Lumen esse natura terra Arist. putauit. pag. 206
Lupi demortui pellis, oues in Caulis existentes territat. 269
Lux non habet contrarium positiuum. 491
Lux primitiua non recipitur à sensu, sed eius species, quæ est lumen. 397
Lux communicata dicitur lumen. 396
Lux est qualitas essentialis, & inseparabilis à primo lucido. 396
Lux, & Radius sua natura ad aliud ordinantur. 491
Lux communicabilis est, non per mutationem, aut motũ, sed per simplicem emanationem. 396

Magni

M

Magni momenti est statuere animos immortales ad comparandos mores, & in politica ad condendas leges. 66
Magnitudo, & magnitudini esse, quamuis in quibusdam differant, tamen non in omnibus differunt, sed sunt idem. pag. 154. & 155
Magnitudo, & magnitudini esse quamuis sint simul re, tamen non sunt eadem res. 154
Maior hominum pars ex caduca, & mortali anima parte viuit vegetali, & sensitiua, paucissimi vero ex immortali, & intellectiua. 205
Maior fit vnio ex intellectu, & intelligibili, quam ex materia, & forma. 162
Maledictum fuit ab Auerrois sectatoribus non posse saluis omnibus Aristotelis principijs tueri immortalitatem animorum, nisi ad vnitatem confugiamus. pag. 369
Maligne de Philosophis sentientes quid de ipsis dicant. 211
Manifesta Lucretij contradictio. 237. 238
Manifesto constat Platonem nunquam putasse intellectum humanum esse vnã intelligentiam, vt existimauit Auerroes. 373
Manentibus speciebus intelligibilibus, adhuc intellectus potest intelligere etiã corrupta phantasia. 358
Manus est organum organorum. 165
Manus, & oculos in Cœlum tollere, tanquã ad numinis sedem consueuimus. 278
Manuum instrumenta, plerumq; res naturales sunt. 118
Marsilium Inguen optime confutauit Pomponatius in tractatu de nutritione, & augumentatione. 232
Mathematica cum sint forma accidentales sunt separabiles secundum rationem, non autem secundum rem. 504
Mathematica scientia appellantur ab Aristotele scientia in abstractione. 158
Mathematica scientia considerant formas in materia intelligibili, vt naturales in materia sensibili. 158
Mathematicis rationibus certo scitur corpora cœlestia circa centrum moueri, vtrum vero circa centrum vniuersi, vel circa proprium non dum scitur. 484
Materia artium dicitur certa, aut incerta, respectu opificij. 283
Materia prima, non autem eius potentia recipit formas sensibiles. 199
Materia prima quamuis sit potentia ad omnes formas sensibiles suscipiendas, tamen aliquid ipsa est, quo materia est. pag. 199
Materiam animæ ex Stoicorum sententia putauit Galenus esse spiritus naturam calidiorem, & luciorem, formam vero esse perfectionem, quæ sequitur ad temperiem aeris, & ignis. 229
Maxima inter peripateticos controuersia, Vtrum intellectus cognoscat singularia. pag. 155
Medici in qualibet desipientia lædi cerebri substantiam, & spiritus, in ea contentos experiuntur. 151
Medici, imaginatiua, memoria, & extimatiua, artem suam exercent. 428
Medicum, quare oportet, esse fortunatum. pag. 283

Memo-

Memoria secundum accidens est intellectiui, per se autem sensitiui quomodo intelligatur. 359
Membro aliquo praciso in homine anima, qua in ipso erat non abit in nihilum, sed desinit informare. 22
Mendacij inconstantia. 102
Mens est forma formarum, manus vero organum organorum. 28
Mens sola ab Arist. diuina dicitur. 17
Mens posterior, quam manuum facultas accedit. 112
Mens qua de causa nobis feminibus contingit. 11.
Mens Prototypa. 14
Mens animo est, veluti manus corpori. pag. 28.
Mens,& manus pracipua animi,& corporis instrumenta, quorum ope, instrumentis omnibus homo, vti valet. 28
Mens humana non propterea diuina dicitur, quia diuinum corpus participat, cum sit à corpore separata. 17
Mens nō propterea dicitur extra aduenire, quia eius vehiculū extra aduenit, sed qa penitus est incorporea, nihil n cū eius actione cōmunicat actio corporalis. 49
Mens humana, quamuis ex hoc vno capite, quod non indiget corpore in eius operatione, extrinsecus aduenıat, tamen non propterea sequitur, quod simpliciter extrinsecus adueniat, cum ex alio capite impediri possit. 48
Mentes, qua sunt sine materia, quare non intelligunt diuisibiliter, vt humanus intellectus. 67
Mentes cum sine materia sint, non intelligunt diuisibiliter, sed vnica intellectione intelligunt omnia. 67
Mentis humana operatio, separata est. pag. 13
Mentis humana essentia, quanam sit ex Aristotelis genuina sententia explicatur,& Liber tertius inchoatur. 391
Menti vtilis est scientia, vt tibicini tibia. pag. 112
Metaphysica supponit Physicam,& propterea Metaphysica dicitur. 159
Metaphysica, hoc est post Physicam. 483
Metempsicosis rei veritate deducitur ex Auerrois sententia. 352
Metempsicosis non omnibus peripateticis absurda visa fuit. 353
Metempsicosim Aristotelem non negaturū Bessario Cardinalis Nicenus,& Gaspar Cardinalis Contarenus dixerunt. 353
Metus, latitia,& horror nō possunt aliter animam afficere, quam lasa imaginatione,& eius organo. 151
Motus panarum post mortem Epicureis Porcis valde molestus. 531
Miscibilia oportet, vt prius separata maneant, & post mixtionem rursus separari possint. 127
Mixta omnia, qua violente non corrumpuntur, tandem marcescunt, & per putrefactionem in fimum, & Cinerem vertuntur. 388
Mixtio non est idem quod forma, qua resultat ex mixtione. 228
Mixtio in termino idem est quod forma mixtionis. 228
Modus quo intellectus in nobis generatur, & cum diuino intellectu coniungitur, ab Alexandro declaratur. 193
Modi omnes, quibus anima mortalis, vel immortalis dici potest à Pomponatio enumerati. 204

Molles

Molles Carne apti mente. 356.& 357
Mons Atho velificatus. 279
Monumenta Eudemi, & Theoprasti, probabile est, quod Alexandri temporibus extarent. 409
Monumenta ingenij, quæ maturiora sunt, & senio elaborantur maiorem redolent sapientiam. 255
Mors est extrema linea. 483
Mors maxime repugnat nobis insito, & naturali appetitui. 276
Mortale, & immortale contradictionem includunt. 215
Mortale, & immortale differunt genere. pag. 215
Mos recens philosophantium. 410
Motum metaphoricum, hoc est, operationem, Arist. non negauit de mentibus separatis, & de Deo. 297
Motus sursum non copetit toti igni, sed partibus, motus vero circularis competit toti igni existenti in propria sphera. 476
Motus animæ accipiuntur formaliter, aut materialiter. 301
Motuum alij sunt necessarij; alij spontanei. 272
Motus spontanei sunt in animalibus. pag. 272
Motus necessarij, qui sint. 272
Motus necessarij naturales sunt à principio coniuncto actiuo, & passiuo. 272
Motus spontaneus assensum habet, & eum non coactum. 272
Motus spontanei, qui sint. 272
Motus necessarij violenti sunt à principio non coniuncto, tamen inhærente actu, aut virtute. 272
Motus tàm naturales, quàm violenti quare dicuntur necessarij, & contradistincti spontaneis. 272
Motus spontaneus non est idem, quod voluntarius. 272
Motus voluntarius quomodo à Græcis appellatur. 272
Motus spontaneus latius patet, quam voluntarius. 272
Motus spontaneus quomodo à Græcis appellatur. 272
Motus Cœli cum sit à principio intrinseco, non solum cognoscente, sed etiam volente, est operatio vitalis, & ab anima. pag. 94
Motus necessario includit diuisibilitatem non solum ratione subiecti, sed etiam ratione temporis. 296
Motus, quo animam moueri per se Plato dixit non est motus propriè sumptus. pag. 296
Motus qui propriè ab Arist. accipitur est passio continui. 296
Motus ab Aristotele definitus. 296
Motus circularis in Concauo Lunæ, neq; dicitur secundum naturam, neq præter naturam, & quare. 475
Motus à Platone acceptus in demonstratione de anima sumitur pro qualibet operatione, quæ etiam indiuisibili competit. 296
Motus nomine quid à Platone intelligatur pag. 296
Motus dupliciter dicitur. 296
Motus aliqui in anima primum excitantur, & ab anima in corpus redundant. pag. 301
Motus successiuus, qui tantum corporibus conuenit, propriè, ac vere est motus. pag. 42

Moueri

Moueri per accidens à seipso, quid sit. pag. 303 & 304
Muleasses Tunetatorum Rex ignitam lancem diutius intueri coactus à filijs obcecatur. 303
Multa corpora animatorum, tùm plantarum, tùm animalium, post interitum diutius incorrupta perdurant. 387. & 388.
Multa sunt, quæ intellectus noster non potest capere, & tamen sunt. 489
Multa in Alexandri scriptis deficiunt. pag. 181
Multa immobilia sunt, quæ separantur, & adsunt, atq; absunt non solum intentione, vt accidentia, sed etiam re. pag. 465
Multa materialia sunt intelligibilia, & tamen non sunt intellectus. 183
Multi ex temperamento, & constitutione corporis ad vitia proni sunt, qui honesti studio vitijs reluctantur. 244
Multis in somno occurrunt à Deo monita. pag. 278
Multis minime absurda visa est sententia, quòd anima humana nihil aliud sit quam perfectissimus gradus imaginatiua. 203
Multitudo non quanta non est mensurabilis, mensurabile enim fluit à quantitate. 368
Multitudo quamuis non sit sine quanto determinato tamen animam eam cum quanto intelligibili, quod est quantum indeterminatum percipit. 371
Multitudo est accidens, quod potest esse in quanto, & non quanto. 488
Multitudo est accidens, cui repugnat infinitum non ratione sui, sed ratione subiecti, in quo est. 488
Multitudo aliqua incorporeorum, quæ non contineatur loco, neq; tempore, datur ex Arist. actu, ergo ex eodem datur multitudo aliqua infinita actu. 370
Multitudo sine quantitate, neq; reperiri, neq; concipi potest. 369
Multitudo animarum separatarum, est multitudo non quanta. 488
Multitudo simpliciter est alia à multitudine mensurabili. 368
Multitudo quanta est mensurabilis vnitate, modo sit actu. 368
Multitudo est quantum quid, si numerabilis est, ergo multitudo non est aliquid quantum si non est numerabilis. 488
Multitudo est genus, quod continet finitum, alias non daretur infinitum potestate. 488
Multitudo est quantitas diuisibilis in non continuo, magnitudo autem in continuo pag. 369
Multitudo mensurabilis, est numerus. pag. 368
Multitudinem sine quanto, sine loco, & sine tempore, ac proinde infinitam, vbi Arist. statuit. 370
Multitudinem sine quanto dari negandum non est. 369
Multitudinem sine quanto, & si concipere non valemus nihil impedit quin sit, aut possit esse. 370

N

Natura est forma inseparabilis ab eo, cuius est natura. 18
Natura, & ars sunt principiũ quod inest, ars principium in alio, natura vero in eo quod fit. 18

Natura omnia alicuius gratia facit. 8
Natura sua Cameli nunquam cum Matre coeunt. 552
Natura generis actu seruari potest in vna specie, modo habeat aptitudinem, vt sit in pluribus speciebus. 263
Natura conquiescit in operatione propria, tanquam in termino. 443
Natura eiusq; res omnes priores sunt, quã scientia. 112
Natura speciei in vno indiuiduo seruari potest. 263
Natura intellectus potentia, nihil aliud est, nisi quod sit possibilis. 192
Natura dirigitur à primo agente. 282
Natura habet diuersum modum operandi in elementis extra suum locum, & in suo loco existentibus & tamen vtrobiq; habet eundem modum essendi. 499
Natura nomine Arist. significauit formam omnino materia immersam, atq; inseparabilem. 465
Naturam agere propter finem, quamuis non deliberet quomodo intelligatur. pag. 282
Naturalis est speculari de quadam anima, hæc est separabili, non simpliciter, sed quatenus est in materia. 7
Naturalis scientia ea considerat, quæ sunt ad finem. 55
Naturalis omnia alicuius gratia considerat. 8
Nauta, vt homo, est separabilis à naui, vt vero Nauta, non est separabilis. 94
Necessitas quæ pendet à causis prioribus est necessitas absoluta. 244
Necesse est animam esse speciem, & formam corporis animati. 233
Nec formam, nec materiã corrumpi Aristoteles dixit, sed compositum ex his. pag. 307
Negant Aduersarij futurorum cognitionem arguere operationem intellectus. pag. 260
Nemo Aduersarijs hoc crimen impingit, quod intellectum humanum dixerint puram potentiam, sed ipsi vltro confitentur. 132
Nemo in principijs communibus decipitur pag. 554
Nemo ex Philosophis, tàm antiquis, quàm recentibus dicet Deum humano corpori esse addictum, vt cum aliqua eius facultate, tanquam organo. 179
Neq; intellectus, neq; sensus potest esse, mixtio, aut temperatura elementorum, vt existimauit Galenus. 125
Neq; Platoni, neq; Theofrasto, neque Themistio, neque Simplicio, neque vlli ali ex antiquis Philosophis potest tribui Auerrois de vnitate intellectus, sententia. 362
Nero atrabilarius fuit. 278
Nero post cædes, & paricidium in somnis terreri, ac furijs agitari cæpit. 278
Nihil est in intellectu, quod ante nõ fuerit in sensu. 270
Nihil magis à sententia Arist. alienum, nihil apud omnes magis absurdum, nihil magis falsum, quam dicere intellectum humanum esse puram potentiam, & accidens. 132
Nobilioris substantiæ nobilius est esse. pag. 323
Non tota anima, sed solus intellectus est locus susceptiuus specierum. 134
Nõ possumus scire, quid Arist. dicturus fuisset ad argumẽtũ de infinito in actu. 367

Non

Non totam animam, sed solum intellectum immixtum esse corpori Arist. putauit. pag. 134
Non statim impelli ad agendum à primis motibus, sed inquirere, & consultare ad decernendum, arguit vim, & facultatem, corpori superiorem, & ab ipso immixtam. 274
Non potest deduci aduersus Zabarellam, quod intellectus sit substantia per se subsistens ex eius confessione. 136
Nulla anima potest exercere actum informandi sine corpore. 454
Nulla intelligentia potest esse actus corporis, neq; actu, neq; aptitudine. 60
Nulla forma ex materia est composita. pag. 306
Nulla ratio est tam à grestis, & barbara, nullus homo, tam disciplina expers, qui sensum aliquem Numinis non habeat. pag. 278
Nulla potentia sensitiua, aut imaginatiua potest cognoscere substantias sine accidentibus. 269
Nulla forma est per se quanta. 290
Nulla alia datur substantia potentia, nisi materia. 119
Nullam animam esse temperamẽtum Aristoteles primo de anima demonstrauit. pag. 238
Nullum absurdum putauit Pomponatius mortale aliquid immortalitatem participare, & immortale mortalitatis conditionem. 206
Nullum aliud potest esse argumentum separabilitatis, vel inseparabilitatis animæ, nisi ex eius operatione. 49
Nullum ex brutis, quamuis sagacissimum substantiam, etiam singularem cognoscit, sine accidentibus. 269
Nullus Philosophus animam esse terram dixit. 224
Nullus dicitur sciens nisi certo sciat, ita esse, vt nouit. 554
Numerus non dicitur simpliciter multitudo, sed multitudo finita. 368
Numinis cultus, & pietas, soli homini inter cætera animalia inest. 278

O

Obiectum excellens non solum corrumpit sensus, sed etiam ipsorum organa. 303
Obiectum intellectus est verum. 252
Obiectum imaginatiuæ oblatum, quamuis falsum, adeo vehementer mouet, vt reliqua obiecta, quæ vere à sensibus offeruntur non nisi, sub illius ratione percipiantur. 152
Obiectum intelligibile nullum habet esse reale, & si aliquod habet, illud habet in anima. 300
Obiectum sensus, tùm commune, tùm proprium est accidens. 269
Obiecta, quæ imaginationem lædunt ipsam, adeo afficiunt, & mutant, vt extorqueant ab opinione ad sensum. 152
Obiectum, quo magis immateriale est eo magis efficitur vnum cum potentia cognoscente. 162
Obiectum proprium, & adæquatum intellectus non est phantasma. 357
Obiectum, quod intelligitur est perfectius potentia intelligente. 429
Obtrectatores, qui Philosophos impietatis accusant. 208
Oculus mentis acutius incipit cernere cum

oculus corporis incipit hebetare. 149

Oculus corporis, & reliquorum sensuum instrumenta circa annum 50. incipiunt hebetari. 254

Oculus icterici omnia, quæ conspicit, vt flaua percipit. 251

Oculata fide ex anatome compertum est nullam esse peculiarem corporis partem intellectui destinatam. 145

Omnis facultas quæ est in seminibus principium animæ est à Cælo. 53

Omnis numerus est multitudo numerata, quia omnis numerus est aliquod quantum discretum, aut sensibile, aut intelligibile. 488

Omnis potentia ad esse est potentia ad non esse. 120

Omnis perfectio dicit actum pura autem potentia excludit omnem actum. 116

Omnis anima teste Auerroe extrinsecus producitur, nempè ab intelligentia agente. 45

Omnis vis, & facultas mixta corpori est singularis. 124

Omnis facultas mixta corpori est sensus, aut imaginatiua. 269

Omnis electio est spontanea, sed non omne spontaneum est electio. 272

Omne recipiens debet esse denudatum à natura recepti. 123

Omne diuisibile, quod mouetur, ab alio mouetur. 295

Omnis forma in suo esse ideali, & abstracto dicitur immaterialis quatenus materia non est pars essentiæ illius. 307

Omnes formæ, tàm substantiales, quàm accidentales, quæ sunt corruptibiles dicuntur materiales, quia pendent à materia. 307

Omnis anima quatenus anima ex Platonis, & Arist. placitis, ad corpus refertur. 304

Omnis potentia, quæ perficitur ab actu secundo supponit actum primum à quo producitur actus secundus. 116

Omnis forma inseparabilis est actus corporis cuius est forma. 96

Omnis natura, quæ includit aliquam potentiam, potest denominari ab intrinseco hoc est ab esse existentiæ. 363

Omnis res creata habet determinatam speciem suæ entitatis. 369

Omnes homines communione vnius speciei dicuntur vnus homo. 347

Omnis res extra intellectum existens est singularis. 263

Omnis multitudo est numerabilis. 367

Omnem multitudinem existentem oportet in aliqua specie multitudinis esse. pag. 368

Omnes intelligentiæ sunt puri actus ex Arist. sententia. 120

Omnem formam informantem esse inseparabilem, falsum est apud Aristotelem. 321

Omnem animam remanere post corpus fortassis impossibile est. 18

Omne receptum recipitur secundum modum recipientis. 334

Omnes qui virtutes prosequendas dixerunt, & vitia fugienda, tùm mortales, tùm politici animas immortales statuerunt. 551

Operatio cognoscendi, quamuis initiatiue sit à pluribus principijs, tamen terminatiue se habet ad vltimum gradum animæ cognoscentis. 156

Opinio cum sit sensus pedissequa, facile decipitur,

cipitur nisi ratio sensus errorem corrigat. 152
Opinio est assensus cum formidine. 152
Opinio cum sit pars vltima intellectiuæ, & contermina sensui absq; eius vitio potest decipi. 152
Opinio est infima pars intellectiuæ potentia. 152
Opinio non læditur ex parte intellectus, vt metuebat Zabarella, sed quia sequitur imaginatiuam, quæ læditur læso temperamento cerebri. 152
Opinio facit ignorare, vt dixit Hippocrates. 152
Opinatiua est facultas partis rationalis. pag. 102
Opiniones omnes statuentes animas humanas immortales, & multiplicatas Pomponatius dixit esse falsas, & fabulosas, vna excepta, quæ est Christianæ fidei. 480. & 481
Opinio de vehiculo animarum non contra dicit Arist. dictis primo de anima, quod anima sit incorporea. 180
Operatio humani intellectus non est tota simul, sed diuisibilis. 432
Operatio abstracta vix in paucis hominibus elucet. 264
Operatio intellectus est immaterialis ergo eius essentia est immaterialis. 130
Operatio immortalis substantiæ non tantum est eterna, & continuata, sed etiam indiuisibilis. 432
Operatio cum corpore est, operando, vti corpore, tanquam organo. 140
Operatio demonstrat essentiam. 130
Operatio intellectus, nequaquam pendet à corpore, sed separata est. 17
Operationis omnino abstractæ nullum penitus in brutis vestigium apparet. pag. 164
Operatio propria animæ differt ab operationibus communibus. 291
Operari in corpore est, operando esse præsente corpore. 140
Operatio facit cognoscere formam, transmutatio vero materiam. 139
Operatio secundum intellectum speculatiuum præstantissima est. 12
Operatio nostri intellectus non est continuata, & quare. 451
Ordine, & facultate super naturali corpus penetrare aliud corpus posse, certo scimus. 232
Origenis opinio falsa, & damnata. 457
Origenes Platonis allegoriam in phœdro conatus fuit interpretari, & quomodo, pag. 457
Ordo quo fit electio. 273
Organa sensuum, vbi sunt prædita aliqua qualitate, alia obiecta percipere non possunt. 251
Organum imaginatiuæ facultatis in corde habere originem Aristoteles decreuit. pag. 146
Organum imaginatiuæ facultatis esse substantiam cerebri spiritibus mixtam, & temperatam, Galeno, & eius sectatoribus placuit. 146
Organum imaginatiuæ facultatis esse cerebrum secundum ventres, ac potissimè medium Arabibus placuit. 146
Ouis non percipit hostilitatem Lupi, sine eius figura, graueolentia, obtutu, aut etiam effluxu aliquo ex oculis, vel toto eius corpore. 269

Palatum

P

Palatum febrientis omnia amara indicat. 251
Pars animi, & operatio, quæ arguit immortalitatem efficacior est, ac magis potens. 442
Pars intellectiua praesse debet, & imperare, sensitiua vero, & vegetatiua subesse, & parere. 442
Pars substantiæ, est substantia. 198
Partes, quantitatiuæ per se, & per accidens. pag. 290
Partem animæ principem solis hominibus, & omnibus hominibus inesse Philosophi omnes consentiunt. 243
Particula, fortasfis, in textu 65. primi de anima ab Arist. posita Interpretatio ex proprietate græca dictionis ex demoste. ne. 78. & 79
Particula, fortasfis, apposita in textu 17. duodecimi Metaph. cadit super particula, anima, non autem super particula, intellectus. 26
Pati intellectus nullo modo includit passionem destructiuam, nec ratione sui, nec ratione organi. 205
Pauci secundum vitam intellectiuam degunt. 428
Paupertas Philosophia vernacula, bona virtutum custos, & promiconda. 211
Peculiaria argumenta aduersus Epicurum, & Lucretium. 235
Perceptio, & animaduersio à sensu non fit, nisi simul concurrat intellectus. 155
Perfecte tunc scimus cum cessauerit omnis quæstio. 425
Peremnis motio est energia, & actus secundus. 42
Perspicuum duplex. 395
Peregrina, & paradoxa Aristotelis doctrina, quam afferunt aduersarij. 132
Perspicuum internum; siue intrinsecum præcipue est humor Christallinus. pag. 395
Persij carmina aduersus Philosophos. pag. 212
Peripateticorum opiniones circa Aristotelis sententiam, iterum proponuntur, & examinantur. 413
Perpetua, ac necessaria à varietate penitus abhorrens. 196
Petrus Pomponatius tres tractatus addidit pro animi immortalitate, vnum scriptum de immortalitate animæ, & alterum Apologia, tertium vero defensorium. 204
Petri Pomponatij, Simonis Portij, & Zabarellæ responsiones aduersus argumentum pro immortalitate animi. 183
Petri Pomponatij validisfima argumenta, pro immortalitate animæ, totam Philosophantium scholam conturbarunt. 204
Petri Pomponatij, & aliorum aduersariorum responsiones ad auctoritatem Aristotelis 2. de generatione animalium cap. 3. 44
Petrus Pomponatius ingenue fatetur, intellectum humanum absolute, & simpliciter esse immixtum corpori. 128
Petrus Pomponatius magnum momentum attulit, post Alexandrum, ad opinionem de mortalitate animi. 204
Petrus Pomponatius vir magnus, & germane peripateticus circumscripta opinione de intellectus humani mortalitate pag. 128

Petrus

Petrus Pomponatius acerrimus immortalitatis oppugnator. 44
Petrus Pomponatius concedit vnamquamq; animam esse immaterialem, & materialem, diuisibilem, & indiuisibilem. pag. 462
Petrus Pomponatius vnam ostendit vniuscuiusq; hominis animam eiusdem generis, & substantia ad numerum hominum multiplicatam. 204
Phantasia non confert ad disponendam potentiam, in qua recipitur intellectio. pag. 357
Phantasia intellectui non obiectum, sed materiam obiecti subministrat. 100
Phantasia quomodo lædatur ab excellenti obiecto examinatur. 150
Phantasia si videatur esse causa facilius aut difficilius intelligendi prouenit ex dispositionibus remotis. 350
Phantasiæ bona dispositio confert ad præparanda phantasmata, vt clarius illuminentur. 357
Phantasmata non mouent sensum, nisi per speciem vniuersalem. 358
Phantasmata intelliguntur sub ratione vniuersali. 356
Phantasmata cum conditionibus materiæ sunt singularia. 358
Phantasmata ab intellectu humano maxime percipi possunt, nisi aliquid sublimius adsit, cuius opera rerum essentiæ percipi possint. 197
Phantasmata sunt materia intelligibilium. 292
Phantasmata in intellectione se habent, vt motiua & efficientia. 353
Philosophia nos ... acos reddit. 51
Philoponi opinio platonica gratis dicta, & contra Arist. sententiam. 2
Philoponum animam à Deo creari, eandemq; post separationem à corpore nondum expurgatam criminibus in alio tenuiori corpore pœnas luere, aut æthereo iunctam corpore viuere existimauit. pag. 2
Philoponus, & Simplicius varie loquuntur de intellectu assistente, vel informante. pag. 375
Philoponus Vir acutissimus in græca lingua emendatiorem Codicem sequutus fuit 3. de anima cap. 2. 116
Philosophia cum sit inferioris ordinis, non potest pertingere ad omnia, quæ docet Theologia. 497
Philosophia mirabiles, & puritate, & nobilitate voluptates habet. 11
Philosophi Etnici non intrant per hostiū, quia hostium est Christus. 230
Philosophi Etnici, qui Christianis dogmatibus non fuerunt illustrati ad veritatem non ducunt. 230
Philosophi, cur vitales, & fatui vulgo habeantur. 211
Philosophi naturalis est considerare formam, vsq; ad aliquid. 7
Philosophi dictum, Comici paruipendunt obsequium amicos, veritas odium parit. pag. 211
Philosophi à cane rabido morsi, & aquam timentis Exemplum. 80
Philosophus naturalis interrogatus de alio animæ statu post mortem debet interrogantes mittere ad Theologos, qui illos doceant. 485
Philosophus naturalis considerat, formas separabiles quatenus sunt, quomodo autem se habeant, & si quid sint, ad Meta-

Metaphysicum pertinet considerare. pag. 7
Philosophus nullibi magis dubius videtur de Immortalitate animæ quam 2. de generatione animalium cap. 3. vbi tam clare de ipsa loquutus fuit. 33
Philosophus lumine naturali potest hoc tātum scire, quod anima humana non est forma materialis, & corruptibilis. pag. 485
Philosophus probat Anaxagoræ sententiam pag. 133
Philosophantium magna turba, ex turbidis barbarorum lacunis bibens. 392
Philosophandum est, sed paucis 210
Philosophis egestas minimum est malum. pag. 211
Philosophis exprobatur egestas. 211
Philosophos gentiles appellauit Tertullianus hæreticorum Patriarchas. 481
Phisiologi antiqui, nullam formæ mentionem habuerunt, & solam materiam naturæ nomine vocare dignati sunt. 450
Pictor, vel ædificatur non potest dici fortunatus, aut infortunatus, sed peritus, vel imperitus. 283
Pij V. Pontificis Max. Encomium. 209
Politicus intendit magis facere homines bonos quam scientes. 540
Polypi caliditas in venandis conchis. 265
Pollicetur Auctor se demonstraturum animi immortalitatem humana certitudine, quam maximè fieri possit. 190
Pollicetur Auctor animi immortalitatem non solum Aristotelis, verum etiam omnium hominum placitis consentaneam demonstrare. 190
Plato corpus τὸ σῶμα, hoc est sepulchrum appellauit. 313
Plato, & eius sectatores non negant animam esse formam, & actum corporis, quamuis dicunt aliquando esse in corpore, vt Nauta in naui. 375
Plato animam ex vnius idea, ex prima longitudine, latitudine, & altitudine constituit. 225
Plato Deorum filios appellat Genios, aut sacrorum præsides. 483
Plato intellectum humanum assimilauit Soli Arist. autem non soli, sed lumini. pag. 377
Plato per ideam boni omnia producta esse inquit in mundo quidem visibili lucem, & Auctorem lucis ipsum Solem, in mundo autem intelligibili Veritatem. pag. 397
Plato quo nam pacto animam diuisibilem constituit, cum illam æternam demonstrauerit. 83
Plato in phædone eodem argumento pro Arist. vsus, facit ad demonstrandum intellectum non esse temperamentum, nec sequi ad temperamentum. 242
Plato animam humanam non alteram partem compositi, sed substantiam per se subsistentem, tanquam motorem in corpore constituebat. 93
Plato quamuis animam principium esse dixerit, quod ab alio principio animastico non pendet, tamen ipsam, à primo rerum omnium principio originem ducere non negauit. 305
Plato in Timeo Deorum filijs fidem esse habendam dixit. 483
Plato duo accipit in mundo intelligibili, vt duo sunt in mundo visibili. pag. 398
Plato per ideam boni intelligit primum, ac præstan-

præstantissimum intellectum ab ipso bono manantem. 397
Plato in phædro ex eodem cap. quo Alchmeon animam immortalem demonstrauit. 225
Plato quomodo animam dicat moueri. pag. 296
Plato coactus fuit confugere ad allegorias de confractione alarum, quam patiuntur animæ in Cælo, & quare. 457
Plato intellectum esse vnum, scientiam vero duo, ac opinionem habere numerum plani, sensum vero ipsius solidi docuit. pag. 225
Plato in Mennone, & alijs locis, putauit species intelligibiles, actu contineri in anima. 133
Plato appellauit materiam primam locum formarum sensibilium. 134
Plato animam appellat rationalem tantũ, reliquas autem non animas, sed animationes dicit. 298
Plato dixit species intelligibiles actu contineri in anima. 125
Plato ex elementis animam in Tymeo composuit. 225
Plato de quibus motibus loquatur, cum dicit animam à se ipsa moueri. 296
Plato nomine boni, intelligit vnum, quod est primum omnium principium, & Deus. 397
Plato sub typo, & inuolucris in Tymæo de anima loquutus fuit. 225
Plato in Tymæo omnem animam genitam facit. 298
Plato in Tymæo, in Phædone, & alibi sæpissimè animum humanum immortalem affirmauit. 225
Plato in Tymæo animam partibilem statuit, non solum ratione, sed etiam subiecto. 81
Plato dicturus de proemijs bonorum, & de pœnis malorum post mortem ex relatione Neri Armenij, qui à mortuis reuixit, omnia statuit. 483
Plato inde hominem præstantissimum arguit quia artibus Deum maxime, & naturam imitatur. 284
Plato tertius inter Philosophos, qui cum Socrate præceptore animam immortalem posuit. 225
Plato non male dixit, qui substantiarum tantum, Ideas ponit autem non accidentium. 18
Plato, veluti totam animam in toto corpore posuit, ita, & partes ipsius certis corporis partibus assignauit. 81
Plato, non animam, sed eius facultates, diuisibiles dixit. 83
Plato vegetalem animam Epati, vt iumentum præsepi, irascibilem vero cordi, tanquam satellitem, aut canem; animalem, ac rationalem cerebro, tanquam in suprema Arce constituit. 81
Plato 80. anno scribens est mortuus. 256
Plato, qui certissime fatetur animam esse immortalem, ipsam nequaquam esse formam informantem existimauit, sed motorem tantum corpori, assistentem. pag. 313
Platonis ratio in phædro examinatur. pag. 295
Platonis ratio statuit animam esse æternam non solum à parte post, sed etiam à parte ante. 298
Platonis demonstratio si ritè accipiatur validissima est, pro immortalitate, & fortasse à priori demonstrat. 306

Platonis ratio in phædro pro immortalitate animi ruditer accepta multas patitur calumnias. 295
Platonis in phædro demonstrationem venerata est Antiquitas ex Græcis, & Latinis. 295
Platonis proprium fuit demonstrare omnem animam esse immortalem, sed rationalem tantum. 298
Platonis argumentum ad formam sylogismi cathegorici redactum. 294
Platonis rationes duæ pro animi humani immortalitate afferuntur, & expenduntur. 293
Platonici (validissimum argumentum pro immortalitate animi) & certissimum ex ratione Platonis in Phædro desumi existimarunt. 294
Platonici aliqui, non solum ex Platone, sed etiam ex Arist. tres vitales spiritus statuerunt, ostraceum phantasticum, & æthereum. 38
Plantæ, & animalia anulosa, in singulis partibus diuisis habent omnes animæ facultates. 87
plantarum partes decisæ viuunt. 97
Plinij Secundi testimonium de immortalitate animæ. 230
Plinius Atheus, Lucretium Epicureum secutus est. 513
plinius Secundus nihil præterea, quæ sensu percipiuntur inueniri ratus. 230
Plinius Secundus nihil hominibus post mortem superesse existimauit. 230
Plinij Secundi verba animum mortalem demonstrantia. 230 & 231
Plinius Secundus an sit aliquis alius præter Solem Deus ambigit. 230
Plinij argumenta contra immortalitatem animæ ponderantur. 511
plinius paucis, atq; concisis verbis omnia argumenta, quæ reliqui contra immortalitatem attulerunt, aut afferre unquam potuissent complexus est. 511
Plinij argumenta omnia contra immortalitatem animi singillatim recensentur, & soluuntur. 511 & 512
Plotinus non simpliciter negauit animam esse corporis Entelechiam. 374
Plotini expositio, qua nam ratione Plato dixerit animam adesse corpori, vt nauta naui. 373. & 374
Plurimi hominum sequuntur sensum. 242
Plutarchus, & Galenus negant discursum esse immaterialem, & immortalem facultatem. 259
Plutarchus multa aceruauit exempla calliditatis brutorum. 264
Plutarchus refert Stoicos putasse animos eruditorum, nō simul cum corpore interire, vt validiores; in eruditorum vero, contra. 229
Plutarchus, et Galenus discursum cōcedunt etiam brutis animalibus. 259
Pomponatius morbis conflictatus, & vrinarijs doloribus cruciatus, quamuis valde bonus Philosophus conditionem suam lamentatur. 553
Pomponatius intellectum humanum per participationem dici mortalem, & immortalem putauit. 215
Pomponatius, & Portius non probāt Alexandri responsionem ad 17. text. 12. Metaphys. 25
Pomponatius confessus est intellectum, neq; quatenus est in corpore, & est forma hominis, posse languescere affecto corpore. pag. 150

Pompo-

Pomponatius supponit sensitiuum, & intellectiuum in homine identificari. 28
Pomponatius asserit, ex hominibus varias terræ plagas habitantibus, quam plurimos fœminam, & bestialem vitam viuere. 205
Pomponatius, Zabarella, Iulius Castellanus intellectum potentia, esse formam informantem profitentur. 195
Pomponatius confitetur non solum intellectum agentem, sed etiam intellectum potentia esse aeternum. 505. & seq
Pomponatius confessus est intelligentias, non esse actus corporis, quatenus intelligentiæ sunt, sed quatenus actuant, & mouent corpora cælestia, sic esse animas cælestium corporum. 446
Pomponatius verum Arist. sensum frustra conatus corrumpere. 503
Pomponatius asserit, pictorem aliquem non posse maius monstrum delineare, quam sit vnitas intellectus. 372
Pomponatius asserit argumentum Arist 3. Physicorum destruere omne infinitum, iam in rebus materialibus, quàm in rebus immaterialibus. 493
Pomponatius confessus fuit intellectum esse subiectum specierum intelligibilium. pag. 134
Pomponatius breuiusculo sermonis spatio suam sententiam sæpius oppugnauit. pag. 220
Pomponatius suam responsionem cognoscit debilem. 45
Pomponatius peculiari quadam via, ex Alexandro mortalitatem animi tutari conatus est. 190
Pomponatius animam humanam simpliciter mortalem, & secundum quid immortalem esse statuit. 204
Pomponatius non solum sibi contradicit in positione intellectus humani mortalis, verum etiam absolute impossibilia statuit. 28
Pomponatius pium, & Catholicum Christianum se præbet, in per oratione libri de immortalitate animæ, & in defensorio cap. vltimo. 210
Pomponatius concedit, quod intellectus noster, non caret omnino cognitione separatorum. 173
Pomponatius concessit nullum esse absurdum, vnam, & eandem animam secundum substantiam, & secundum operationem propriam esse immortalem, at vero secundum potentias, & operationes communes esse mortalem. 416
Pomponatius seipsum corrigit. 150
Pomponatius confitetur operationem intellectus esse immaterialem. 130
Pomponatius confitetur animam humanam esse mediam inter abstracta simpliciter, & immersa materiæ, nec non immortalitatem participare. 435
Pomponatius Cælum dicit æquiuoce animatum. 59
Pomponatius conatus fuit impatibilitatem intellectus negare. 150
Pomponatius inquit animam humanam esse mediam inter purè abstracta, & pure materialia. 173
Pomponatius probat intellectum in corpore existentem, non posse intelligere separata. 168. & 169
Pomponatius intellectum absolute sumptũ putauit esse diuersum, atq; substantiis distinctum ab intellectu humano. pag. 50

Pomponatius animaduertit verum Arist. sensum 9. Metaphis. textu vltimo, qui pro animi immortalitate est. 173
Pomponatius Magnus Philosophus, & acerrimo praeditus ingenio. 210
Pomponatius veritate cogente, intellectum sui natura, & omnino, impassibilem esse confitetur. 150
Pomponatius de humano intellectu contradictoria simul affirmare coactus fuit. pag. 214
Pomponatius impietatis reus ab omnibus factus. 210
Pomponatius confessus est intellectum, quatenus intellectus, esse immortalem, vt vero coniunctus sensibus esse mortalem, ergo confessus est intellectum per se esse immortalem, per accidens vero mortalem. 219
Pomponatius statuit intellectum esse natura mixta ex abstracto, & non abstracto pag. 186
Pomponatius, velit, nolit; concedat; oportet separatorum cognitionem, ad intellectũ nostrum, quadantenus pertinere. 171
Pomponatij Epitaphium. 21
Pomponatij importunae interrogationes refelluntur. 487
Pomponatij verba quibus confitetur intellectum non languescere in intelligendo quatenus intellectus est, sed quatenus materiae coniungitur, siue corpori. pag. 447 & 448
Pomponatij distinctio mere Logica. 101
Pomponatij expositio ad textum 36. tertij libri de anima, tanquam ipso indigna refutatur. 174
Pomponatij expositio in textum 17. duodecimi Metaph. impugnatur. 27. & 28
Pomponatij responsio ad locum Arist. ex 12. Metaph. textu 17. eadem est cum Portij responsione. 27
Pomponatij contradictio. 28
Pomponatij, & Portij responsio praecisa ad auctoritatem Arist 1. de partibus. 58
Pomponatij responsio ad textum 21. secundi de anima. 101
Pomponatij assertio praedominari in animo humano, mortale potius, quam immortale. 442
Pomponatij confessio pro immortalitate intellectus humani. 75
Pomponatij responsio Sophistica. 44 & 29
Pomponatij testimonium quod alius animae status post mortem lumine naturali non posset sciri. 485
Pomponatij contradictio. 216. & 217
Pomponatij responsio aduersus 5. & 6. Argumentum pro immortalitate animi, desumpta ex Apparitionibus Animarum post mortem, & ex Energumenis, siue operationibus Daemonum. 541. & seq.
Pomponatij responsio ad argumentum tertium pro immortalitate animi ex Dei prouidentia desumptum. 539
Pomponatij responsio ad argumentum quartum pro immortalitate animi ex communi omnium hominum consensu desumptum. 539
Pomponatij responsio ad 7. argumentum pro immortalitate animi desumptum ex auctoritate Arist. 1. Ethicorum cap, 10. & 11. 544
Pomponatij responsio ad octauum argumentum pro immortalitate animi desumptum ex conditione hominum, qui vtramq; sententiam sectantur. 544

Pompo-

Pomponatius octo argumenta immortalitatem animorum ex naturæ principijs, & rei veritate validissime concludentia oppugnat. 533.& seq.
Pomponatij responsio ad primum argumentum pro immortalitate animorum ex fine hominis, felicitate scilicet, qua cariturus esset si animus esset mortalis pag. 534.& seq
Pomponatij responsio ad secundum argumentum pro immortalitate, deductum ex fortitudine. 536.& 537
Pomponatio illud euenit, quod de Balaam legitur in sacris literis, qui cum maledicturus accessisset, conuersa lingua pro maledictionem, benedictionem protulit. pag. 219
Portius turpiter incidit in eum errorem, quem damnauit. 200
Portius Simplicium suæ sententiæ fautorem ostendere conatus fuit. 62
Portius intellectum humanum ita esse potentiam dixit, vt eundem esse substantiam omnino neget. 195
Portius, cogente Numine compulsus fuit sententiam Alexandro tributam, quod intellectus agens sit Deus, falsitatis dãnare, dum argumenta soluere nititur. pag. 416
Portius dixit intellectum non esse in corde, vt in organo, sed vt in subiecto. 88
Portius non solum concedit, sed asseuerat omnem animam esse in corde 88
Portius diserte asserit nullibi Arist. affirmasse intellectum potentia esse substantiam. 132
Portius conatur euitare instantiam. 132
Portius veluti tacuit argumentum difficillimum, ita, & responsionem minus idoneam. 116
Portius inquit Arist. dixisse mentem extrinsecus aduenire, quoad vsum, & exercitium non quoad eius substantiam. 46
Portius concedit intellectum esse in certa corporis parte, quod Arist. & Alexander & ipse etiam Portius alibi constantissime negarunt. 115
Portius ex 30. particula problematum problemate 5. colligit capita contra Immortalitatem humani intellectus. 112. & 113.
Portius aperte fatetur potentias animæ re differre ab anima. 200
Portius ex Arist. sententia negauit intellectum esse in toto corpore. 289
Portius in Simplicium inuehitur. 132
Portius statuit intellectum esse in corde, tanquam in subiecto, non tanquam in organo. 289
Portius doctissimus Peripateticus. 62
Portius concedit hominem constitui per aliquem gradum animæ sensitiuæ. pag. 113
Portius, & Alexander manifeste statuunt intellectum humanum esse puram potentiam, & accidens. 132
Portius tentauit soluere argumenta validissima contra opinionem asserentem intellectum agentem esse Deum. 415. & 416.
Portius inquit intellectum diuinum dici animam, siue partem animæ nostræ, qui est lumen intellectus nostri 59
Portius vnde deducat intellectum humanum necessario esse inseparabilem. pag. 195
Portius aperte docet intellectum potentia esse

esse accidens, nec vllibi ab Arist. fuisse appellatum substantiam. 109
Portius ad Sacram Alexandri Ancoram confugit. 132
Portius simplicio tribuit Auerrois sententiam. 375
Portij instantia, qua dicit, nihil corrumpi in morte hominis, si anima sit corruptibilis, concludit aduersus Auerroem. pag 23
Portij expositio quomodo ab Arist. intellectus dicitur separabilis. 85
Portij instantia confutatur. 22. & 23
Portij responsio ad auctoritatem Arist. 1. de anima 93 confutatur. 86
Portij impugnatio ex eiusdem verbis. pag. 289
Portij inepta responsio. 60
Portij responsio ad argumentum validissimum contra suam, & Alexandri sententiam. 117. & 118
Portij responsio ad Auctoritatem Arist. ex 1. de anima textu 65. & eius confutatio. 77
Portij responsio, quod intellectus sit in corde, tanquam in subiecto, & non tanquã in organo est inanis. 289
Portij cõfirmatio pro sententia Alexandri ex 30. particula problematum problemate quinto. 112
Portij, & Pomponatij sententia de immortalitate animorum ex Arist. doctrina. pag. 2
Portij instantia contra Auerroem. 430. & 431.
Portij responsio longe absurdior, quam Pomponatij. 46
Portij responsionum ad locum Arist. ex tex. 65. 1. de anima oppugnatio. 79
Portij expositio improbatur, qua dicit duodecimo Metaph. tex. 17. intellectum sumi simpliciter non autem pro intellectu humano. 27
Portij responsio ad Auctoritatem Arist. ex 1. Ethicorum confutatur. 65
Portij confutatio. 88
Portij responsio ad auctoritatem Arist. 1. de anima textu sexagesimoquinto. 74
Portij expositio, quomodo intellectus sit idẽ re, cum intelligibili. 186
Portij verba quibus damnat Alexandri sententiam, quod intellectus agens sit Deus. 415
Portij contradictio. 114
Positio Scoti de multiplicitate formarum separatarum, siue intelligentiarum in eadem specie, Arist. dogmatibus non concordat. 363
Possibili posito in esse, nullum sequitur impossibile. 361
Post iudicium sequitur propositum, & electio. 273
Post consultationem, & disceptationem inter duos appetitus inuicem pugnantes ferre iudicium, atq; deliberare, maxime superiorem corpori, & ab eius communione immunem facultatem significat. 274. & 275
Potentia corporis humani ad animam est potentia materialis, & corruptibilis. pag. 323
Potentia cuiuslibet corporis animati est potentia corruptibilis. 454
Potentiæ animæ dupliciter considerata, aut in radice, & fundamento, & ita non differunt re, ab anima, aut coniuncta cum organo, & ita differunt re, ab anima. 472

Poten-

Potentia, quæ debet ponere discrimen inter duo debet vtraq; cognoscere. 173
Potentia animæ ex Alexandri sententia sunt accidentia, & differunt re, ab anima. 200
Potentia qualibet cognoscens est quodam modo immaterialis. 204
Potentia superior cognoscit omnia, quæ cognoscit potentia inferior, & aliud amplius. 268
Potentia materiæ est ratio recipiendi, non autem recipit formas. 199
Potentiæ animæ idem sunt re, cum anima. pag. 89
Potentiam animæ organicæ, impossibile est esse inorganicam. 89
Potentia ad esse est potentia materialis. pag. 454
Potest aliquid certo sciri quamuis non omnia, quæ ad talem notitiam consequuntur certa sint. 484
Prædicatum per se, & necessarium, est prædicatum simpliciter necessarium, & verum. 217
Prædicatum secundum, quod ipsum est prædicatum necessarium. 129
Prædicatum secundum, quod ipsum includit per se. 110
Primus artium inuentor non solum consilio, & deliberatione vsus fuit, sed etiam solertia. 282
Prima intentio nudam repræsentat rei naturam existentis extra animam. 263
Prima materia in prima sui notione res, quædam est, quamuis in secunda sui notione sit ens potentia. 116
Primarius Auctoris Scopus est, animi immortalitatem ostendere. 309
Prima intentio, à quotuplex. 262
Prima intentio habet suum esse in anima spiritualiter. 263
Primi motus non arguunt facultatem corpori Superiorem. 274
Primi motus quomodo in nobis fiant. pag. 273
Primis motibus acquiescunt bruta, & ex hominibus, qui non habent vsum rationis. 273
Primi motus quamuis sint actus spontanei, tamen non dicuntur voluntarij, seu liberi. 274
Primo mouentia, neq; sunt corpora, neq; virtutes in corpore. 449
Primo Auerrois argumento pro vnitate adducto duplex affertur responsio. 362
Primo lucidum est cæleste corpus, & præcipue Sol. 396
Prius est esse actum primum, quam esse actum secundum. 355
Primus omnium, qui Aristoteli mortalitatis animorum notam inussit fuit Alexander Aphrodiseus. 191
Probabile est Arist. in libris de anima proposuisse, & absoluisse disputationem de mente humana. 6
Probari non potest resurrectionem fore à principio naturali, & ex præscripto naturæ. 474
Probabilis ratio naturalis, ex qua Sanctus Thomas colligit futuram resurrectionem mortuorum. 474
Proponitur methodus dicendorum in secundo libro. 189
Proponitur disputatio ex Arist. sententia de duplici anima in vno, & eodem homine substantia, & genere differente vna ingenerabili, & incorruptibili altera vero generabili et corruptibili 379

Proposi-

Propositio à Platone accepta, quod omne, quod à se mouetur est immortale ab Arist. conceditur ex hypothesi. 295

Propositio, omne continuum est diuisibile in infinitum necessaria est, non solum mathematice, sed etiam Physice, si rectè accipiatur, hoc est diuisibile potestate non actu. 119

Propositio hac, Arist. asseruit, humanum animum, seu intellectum esse immortalem, absolute vera, atq; irrefragabili est. 8

Propositio secundum, quod ipsum, est conuertibilis. 183

Prouerbium, quid Cani, & balneo. 8

Prouerbium incidit in scyllam cupiens vitare carybdim. 131

Prudentia non potest esse, vbi non est ratio. pag. 114

Prudentia virtutum, & humanarũ actionum moderatrix, & custos. 428

Puerorum anima prope nihil ab anima belluarum differt ex Arist. 8. de historia animalium. 113

Pura potentia non potest esse nisi principium patiendi. 201

Pytagoras cur initia rerum omnium à numeris deducebat. 267

Pythagorici fabulose animas in diuersa corpora transmigrare censuerunt. 233

Pythagoricus fastus. 410

Q

QVa ratione assumi potest ab Arist. affirmatum, quod intellectus formas omnino abstractas à materia intelligat. 168

Quæ ad animum humanum pertinent ex actu secundum omnem virtutem dicere nullius hominis est, nisi Superiori lumine illustrati. 212

Quæ ad alium animæ statum pertinent ad Philosophum non spectant. 495

Quæ apud Themistium clare leguntur de duplici intellectu agente, apud Alexandrum obscure leguntur, eo quod multa deficiant in eius monumentis. 177

Quæ omnino abstracta sunt à materia, corpore nullo pacto indigent, neq; tanquam obiecto, neq; tãquam subiecto. 205

Quæ motu carent, fine carent. 8

Quæ carent materia, carent potentia. 120

Quæ conueniunt in genere, conueniunt in materia. 99

Quæ mouentur à seipsis, secundum accidens corruptibilia sunt. 430

Quæ competunt intellectui separato in præsentem disputationem non veniunt. pag. 451

Qualibet operatio vitalis, etiam ipsum intelligere, potest dici motus, quod omnes prisci perpatetici affirmant. 42

Quæ sunt multa numero sub eadem specie sunt materialia. 456

Quæcunq; specie vnum sunt, & multa numero materiam participant. 362

Quærere non oportet cur anima, & corpus sunt vnum, neq; cur cera, & figura sint vnum. 96

Quæsitum, quia est, duplici pacto cognosci potest. 189

Quæsitum vnum, quodq; tunc per causam demonstratur, cum per essentiam, & quidditatem subiecti demonstratur. pag. 189

Quæstio proposita ab Arist. tertio de anima tex. 36. ab eodem 9. Metaph. parte

ultima

vltima soluitur. 440. & 441

Quaestionem de duplici animae substantia tantum ex Arist. sententia, non autem ex rei veritate Auctor disputat. pag. 379

Quaestiones ab Aristotele 2. de gener. anim. c. tertio propositae. 30

Quam plura animalia praeter hominem socialem vitam viuunt. 277

Quamuis de esse separato Intellectus ab Arist. nihil habeatur, tamen habetur de esse separabili. 174

Quamuis non videremus Astra, tamen essent substantiae perpetuae, praeter eas quas nos sciremus. 370

Quare Arist. dixerit animum magis vigere, circa annum 49. quam prouectiore Aetate. 149

Quartum elementum nomine ignotum ex quo dixit constare animum Epicurus rei veritate fuit illi, ignotum. 235. & sequen.

Qui Animam mortalem putant, existimant ab Aristotile fuisse decisam, hanc quaestionem 3. lib. de anim. 7

Qui animum dixerunt frigidum propter refrigerationem, & respirationem, ipsam ψυχὴν vocari putauerunt. 225

Qui dixerunt animam esse calidam τὸ ζῆν viuere nominarunt. 225

Qui ratione vtuntur primis compressis motibus, ad consultandum insurgunt. pag. 273

Quibusdam animalibus, vsq; ad stuporem insita videtur esse prudentia. 277

Quidam homines ex Pomponatio comparatione caeterorum hominum, potius irrationales, quam rationales dici possunt. pag. 205

Quidditas apud Arist. non solum dicit formam, sed formam in materia. 167

Quidditatem materialem & ab Intellectu consideratam, Arist. formam materialem appellat. 167

Quid de Petro Pomponatio, Simone Portio, Iacobo Zabarella, Iulio Castellano, Auctor senserit. 208

Quid sit dicere sensum recipere sensibilia, sine materia. 302

Quid epicureis, & virtutibus, aut vitijs cum bonum in voluptate constituant malum, autem in eius contrario. 551

Quid nam sit id, quod dicitur esse in nobis, apud Philosophos. 246

Quid nam sit spontaneum, & in quo nam differt ab eo, quod est in nobis. 246

Quidquid cognoscit potentia inferior cognoscit etiam potentia superior, sed non è conuerso. 156

Quod alijs est causa, vt moueantur ipsum est, per se mobile. 294

Quod necessarium est esse, est impossibile non esse. 130

Quod est impossibile non esse, nõ est possibile esse, aut non esse. 130

Quod intelligitur, se habet, vt melius: & perfectiuum ad id, quod intelligit. 360

Quomodo intelligatur dictum illud, quo Juniores, eo perspicaciores. 255

Quomodo ex Homeri carminibus deduxit Arist. quod idem sit sapere, & sentire. 110. & sequ.

Quomodo ex Arist. sententia in Intelligentijs, quae sunt post primam possit esse aliqua potentia. 122

Quomodo partem Animi Principem Philosophi appellarunt. 243

Quomodo valeat, haec consequentia, intel-

ictus, vt intellectus est intelligibilis, ergo intelligibile, vt intelligibile est Intellectus. 183
Quomodo Anima ex Arist. sententia vtatur calido. 235
Quorum instrumenta priora sunt, facultates quoq; prius contingere, congruum est. 112
Quorum essentia non subsistit in materia, sed per se ipsam existit idem est cum esse. 155

R

Radix mortalitatis est potentia contradictionis, quæ est in materia. pag. 215
Radius refractus quid. 396
Radius rectus quid. 396
Radius, vt lux communicata à corpore lucido in medium diffusa. 396
Radius in diaphano interminato inuisibilis est. 62
Radius terminatus visibilis est, & ratio videndi. 402
Radius Reflexus quid. 390
Ratio propter, quam sensus corrumpitur ab excellenti obiecto, intellectus vero non corrumpitur, sed perficitur. 135
Ratio Arist. 1. de Cælo, quæ probat includere contradictionem, aliquod incipere esse, & perpetuum esse, aut est sophistica, aut concludere de aliquo ente in potentia, quod est materia. 469
Ratio, cur quæ mouentur per accidens, à se ipsis corruptibilia sint à S. Thoma assignatur. 304
Ratio S Thom. quæ negat dari posse multitudinem infinitam actu, vnde procedat. 368
Ratio efficax ad probandum Intellectum in senio non marcescere. 254
Rationes omnes concludentes, nihil factum esse perpetuum, concludunt de rebus materialibus factis per generationem, & motum. 469
Rationes Arist. quibus libro 1. de Cæl. concludit, quicquid incipit esse aliquando, desinere esse, non concludunt nisi de rebus, quæ accipiunt esse per generationem, & motum. ibidem.
Rationes quibus Arist. monstrat, quicquid incipit esse desinere esse, aut non concludunt cum sint dialectica, aut si habent aliquam efficaciam, illam habent ex potentia contradictionis. 469
Rationes Auerrois pro vnitate Intellectus afferuntur. 334
Rationes numerorum, non solum à materia, sed etiam à situ, abstrhaunt. 267
Rationes soluuntur, quæ pro attributa sententia Alexandri, & Auerrois ab aduersarijs afferuntur. 421. & sequen.
Rationes Arist. ostendentes animam non esse harmoniam. 238 & sequen.
Rationes aliæ Arist. ostendentes animam nō esse harmoniam qualitatum elementarium. 240
Rationalis Animæ vis quare ἡγεμονικὸν siue princeps est appellata. 276
Rationalem animam, siue intellectum non esse vnum, sed numero multiplicatum apud neminem Platonicorum est dubium. 372
Realitatem numeri, siue quantitatem discretam bruta animalia cognoscunt, vt sensibile commune. 267
Rebus abstractis idem est forma efficiens, & finis. 8

Rebus à materia abstractis deest finis. pag. 55
Rebus abstractis non inest causa finalis separata. 8
Recensentur modi quibus alij extra Arist. sectam conati sunt ostendere humanum animum mortalem. 221
Recipere proportionatum obiectum, est actus, & perfectio potentiæ. 106
Recto, vt rectum est competit tangere Aeneam Spharam in puncto, actu tamen non tanget, quia semper cum aliquo corpore est. 49 & seq.
Regula, vt res se habet ad esse ita ad operari, perpetuam habet veritatem, & conuertibilis est, si rectè intelligatur. 139
Religionis respectus non solum vigilantibus, sed etiam dormientibus adest. pag. 278
Reliquæ animæ species à Platonicis dicuntur rationalis animæ vmbra, & vestigia. 304
Reminisci, ab anima inchoatur, & ad sensus organa terminatur. 68
Rem nullam à materia abstractam, potest naturalis scientia considerare. 55
Rerum immaterialium, quæ quantitatem concernunt nulla potest esse multitudo. pag. 369
Res sicuti sunt separabiles à materia, sic & quæ circa intellectum. 159
Res materiales extra animam, existentes, neq; sunt intelligibiles, neq; sensibiles quatenus tales sunt. 185
Res veluti cadunt ab vnitate, ita ab optimo, & perfectissimo. 267
Res vti suæ natura sunt, ita etiam oportet ab intellectu considerari. 159
Res materiales deteriores sunt immaterialibus. 360
Respondetur calumnijs allatis aduersus demonstrationem Platonis pro Immortalitate Animæ. 304
Responsio aduersariorum contradictionem implicat. 1.6
Responsio alia ex principijs Arist. contra argumentum de infinito in actu. 367
Responsio Scoti Pomponatij, & Zabarellæ, quomodo intellectus, ab Arist. dicatur immixtus ratione organi. 127
Responsio ad Auctoritatem Arist. contra Immortalitatem ex lib. de longitud. & breu. vita. 507
Responsio Alberti Magni ad quintum Argumentum Pomponatij, & Portij contra Immortalitatem. 448
Responsio ad Auctoritatem Arist. contra immortalitatem, ex tertia part. problem. problem. 5. 507
Responsio alia ad Argumentum de Infinito in actu. 487
Responsio ad oppugnationes Pomponatij contra solutiones Argumenti primi pro mortalitate Animæ. 43. & seq.
Responsio, de duplici esse intellectus, simpliciter, & vt est in corpore, à Simplicio allata. 327. & seq.
Responsio altera ex principijs Arist. aduersus Argumentum desumptum, ex infinito numero animarum post mortem. pag. 485
Responsio pro aduersarijs, vltimam hominis perfectionem esse, vt eius anima prædita sit potentia apta nata perfici ab Intellectu speculatiuo, ex vnione supremi Intellectus. 115
Responsio ad Argumentum contra Immortalitatem, ex 1. de anim. par. 12. & 13.

ex Pomponatij confessione desumpta. pag. 501. & 502
Responsio ad argumenta illorum, qui dicunt, disputationem de Animi Immortalitate ab Arist. fuisse in 3. lib. determinatam. 8
Responsio pro deffensione Platonis. 298
Responsio præcisa ad argumentum contra immortalitatem Animæ ex tex. 12. & 13. pr. libr. de Anim. 436. & 437
Responsio alia quomodo Plato Animam aliquando genitam, aliquando ingenitam dixit. 305
Responsio ad Instantiam, quod ex Intellectione corpus debilitetur. 447
Responsio, ad probationes Pomponatij ostendentes Animum humanum, à prædominio esse mortalem. 444 & 445
Responsio ad argumentum de infinito in actu desumpta ex regressu animarum multis impugnatur. 479. & 480
Responsio Zabarellæ ab Arist. mente prorsus aliena. 48
Responsio ad omnia sophismata, Lucretij Luciani, Senecæ, & aliorum, contra Immortalitatem animorum. 532
Responsio ad Argumentum Galeni, quod Cerebro læso, intellectus læditur. 146
Responsio ad Iustini, Nisseni, Nazianzeni, & Gazei Aucthoritates. 459
Responsio ad Auctoritatem Auerrois salua Theologorum sententia. 121
Responsio ad Instantiam Pomponatij contra Contarenum. 496. & seq.
Responsio ad Instantiam de Brutis, quæ futura prædicunt. 261
Responsio Gorgiæ Leontini ad interogationem, cur post centum, & septem Annos quibus vixerat vellet diutius viuere. pag. 256
Responsio Aduersariorum, quamuis prima facie sit speciosa, tamen est impossibilis. pag. 1.6
Responsio Cardinalis Contareni, ab Auctore non probatur, & quare. 467
Responsio ad Auctoritatem Arist. contra Immortalitatem octauo de Histor. animal. c. 1. 507. & 508
Responsio alia ad Argumentum contra immortalitatem animi, ex infinito actu sumpta ex concessione aduersariorum. pag. 494
Responsio ad reliqua argumenta contra Immortalitatem Animi ex eius operatione desumpta. 442. & seq.
Responsio Hieronymi Pontani pro Auerrois sententia, & confutatio. 348
Responsiones Aduersariorum ad particulam vndecimam secundi de Anima proponuntur, & confutantur. 95
Responsiones ad Argumenta, quibus probatur animam Intellectiuam, non esse formam informantem, quæ allata fuerunt, & pariter soluta à S. Thoma. pag. 324
Responsiones Auerrois aduersus Instantias contra suam sententiam datas, afferuntur & confutantur. 351
Responsiones aduersariorum ad loca Arist pro immortalitate, ex tex. 6. & 7. lib. 3. de anim. 135.
Responsiones aliquæ ad Argumentum contra Immortalitatem desumptum, ex infinito actu afferuntur, & confutantur. 478 & seq.
Responsiones Aduersariorum, aduersus Auctoritatem, pro immortalitate animi ex primo de part. 6. desumptam. 56

Responsiones Aduersariorum aduersus Auctoritatem Arist. pro Immortalitate Animi ex tex. 65. primi libri de Anima confutantur. 74
Responsiones aduersariorum ad secundam Conclusionem, quæ deducitur, ex secundo Sylogismo hypothetico, pro Immortalitate Animæ. 145
Responsiones Pomponatij ineptæ, & risu accipiendæ. 45
Responsiones ad argumenta Auerrois de vnitate Intellectus afferuntur. 362
Responsiones aduersariorum, ad Argumenta pro Immortalitate, ex par. 4. 5. 6. & 7. tertij de Anima recitantur, & confutantur. 127
Responsiones aliquæ ad Argumentum, contra Immortalitatem, ex infinito, actu, desumptum proponuntur. 482
Responsiones Aduersariorum, aduersus auctoritatem pro Immortalitate, ex tex. 21. 2. de anim. 101
Responsiones omnes Pomponatij ad octo Argumenta, quæ, validissime, & verissime concludunt Immortalitatem animorum, confutantur, & falsissimæ ostẽduntur. 545 & seq.
Rethores memoria, & Imaginatiua suam artem exercent. 428
Rodius moriens sex æqualibus mortem prædixit. 256

S

Sancti Augustini Argumentum, contra Platonicos, & Pythagoricos, statuentes regressum animæ. 480
Sancti Thomæ monumenta, si frequentius, & attentius legerentur, Philosophia tantam iacturam non pateretur quantam patitur. 464
Sancti Thomæ argumentum non solum destruit infinitum actu verum etiam infinitum potestate, quod conceditur à Physicis. 489
Sancti Thomæ, & Alexandri expositio super verbis 2. capit. 3 de anim. alia, ab expositione Auctoris. 156
S. Thomæ ratio à Scoto oppugnata. 381
Sancti Thomæ Doctrina, quod esse totius compositi sit etiam ipsius Animæ à Scoto oppugnata. 327
Sancti Thomæ Argumentum destruens infinitum actu, est Theologicum non autem Physicum. 489
Sancti Thomæ Argumentum aduersus opinionem Alexandro tributam. 414. & 415.
Sanctus Thomas existimauit Arist. non fuisse locutum ex propria sententia, pro immortalitate Animi tex. 65. 73
Sanctus Thomas Algazelis sententiam non improbauit. 370
Sanctus Thomas non putauit corpus statim post interitũ resolui, vsq; ad materiam primam, sed semper tendere ad resolutionem. 387
Sanctus Thomas docuit Cælum esse animatum ex sententia Arist. 60
Sanctus Thomas totum Arist perlegit, & omnes græcos Arist. interpetres, quamuis ipse linguam non calleret. pag. 375 & 376
Sanctus Thomas in vno homine, vnam tantum esse animam ostendit, & contrariam sententiam validissime oppugnat. 380 & 381
Sanctus Thomas dixit alios sensdisse libros Meta-

Metaphisicos. Arist. præter illos qui extant non dum conuersos de græco in latinum. 8
Sanctus Thomas quodlibet. 12. art. 3. dixit infinitum actu non implicare contradictionem, nisi ex eodem capite quo dixerat prima parte summa. 490
Sanctus Thomas non oppugnauit opinionem Algazelis nisi in rebus materialibus. 490
Sanctus Thomas prima parte quæst. 46 art. 1. Algazelis responsionem reprobauit. pag. 336
Sanctus Thomas non ex principijs Arist. sed ex alijs principijs sustulit multitudinem infinitam actu. 369
Sanctus Thomas; Argumentum, quod tollit infinitum actu efficaciam habere dixit, ex comprahensione intellectus diuini. 489
Sanctus Thomas ab Auctore deffenditur aduersus Scotum. 381
Sanctus Thomas argumento de infinito actu, respondet negando Aeternitatem speciei. 336
Sanctus Thomas semper fideliter Arist. interpetratus, ac ita docte, vt nullus vnquam melius. 67
Sanctus Thomas deduxit multitudinem infinitam actu, non posse dari, ex eo quia omnis multitudo in rerum natura existens est creata, & omne creatum, sub aliqua certa intentione creantis comprahenditur. 489
Sanctus Thomas dixit Cœlos esse animatos 2. contr. gentes. cap. 70. & alibi sæpius. pag. 94
Sanctus Thomas quæstionem de pluritate animarum, siue de multiplici substantia anima, apud Arist. esse problematicam censuit. 380
Sanctus Thomas 2. contr. gent. Argumento Auerrois de infinito in actu, respondere voluit ex nostræ fidei principijs. pag. 336
Sanctus Thomas non voluit facere Aristotelem Christianum, vt quidam immerito, eum carpentes dicunt. 67
S. Thomas 1. par. summæ Theologica ratione permotus Algazelis sententiam non comprobauit. 370
S. Thomas Theologorum omnium Coripheus. 94
S. Thomas infringit responsionem Auerrois. 356
Sancti Aliqui Viri amore humano locuti ausi sunt cum Deo expostulare, de inæquali proemiorum, & pœnarum retributione in hac vita. 553
Sapiens etiam solus, absq; aliorum adminiculo, suam perfectionem adipisci potest, & eo magis, quo magis sapiens fuerit. 12
Sapientum animos, superstites fore, & vsq; ad interitum Vniuersi duraturos, Stoici existimarunt, eo quod spiritus Aethereus, in quo ipsorum Animus inest, purissimus est, nec terrena labe concretus. 248
Satis sunt, vt nos erudiant ad salutem, Ea, quæ Saluator Noster Iesus Christus, & Sancti eius Apostoli, nec non Sancta Romana Ecclesia docuerunt, & docent. pag. 208
Scientia speculatiua, & scibile idem sunt. pag. 161
Scientia de Deo, & de alijs mentibus, quin immo, & de ipsis naturalibus, & sensibilibus

bilibus, ita exigua est, vt verius ignorantia vocanda sit, quam cognitio. 206
Scientia cum sit qualitas, cuius subiectum est intellectus, nō poterit multiplicari in multis hominibus vnico existente intellectu, ob numericam diuersitatem phantasmatum. 355
Scientiæ sunt habitus per demonstrationem acquisiti. 357
Scientiæ numerantur inter habitus, qui partim sunt à principio intrinseco; partim extrinseco. 366
Scire nostrum plurimum habet ignorantiæ. 428
Scriptores de Immortalitate Animæ ex Arist. sententia in quo defecerunt. 2
Scoti responsiones ad argumenta S. Thomæ contra multiplicitatem formarum. pag. 383 & 384
Scoti, & S. Thomæ argumenta, ad probandum dari species intelligibiles impressas. 359
Scoti, & S. Thomæ vnanimis sententia est, vnius compositi naturalis, vnam esse formam totalem, & completiuam. 388
Scoti Argumentum contra Henricum, aduersus eundem Scotum retorquetur. pag. 386
Scoti responsio, quamuis antea confutata iterum confutatur. 127. & 128
Scoti sententiam sequutus fuit Bessario Cardinalis Nicenus. 90
Scoti sententia, quod anima humana non sit in certa parte corporis, sed in toto corpore, & toto corpore vtatur, tanquã organo, confutatur. 90
Scoti Verba quibus dicit, vegetatiuam, sensitiuam, & intellectiuam in homine vnam, & eandem esse animam. 380
Scoti Responsio ad argumentum contra Immortalitatem Animæ desumptum ab infinito in actu. 494
Scoti verba quibus consentit cum Sancto Thoma, corpora resolui, vsq; ad materiam primam. 387
Scotus existimauit plures in vno composito posse reperiri formas. 380
Scotus absolute affirmat Arist. 12. Metaphys. par. 17. statuere Intellectum humanum esse immortalem. 26
Scotus confessus est Arist. putasse, quod in ijs, quæ carent materia, idem est essentia, & existentia, ac propterea eius positio de multiplicitate Angelorum in eadem specie cum Arist. non concordat. 363
Scotus non discrepat à Sancto Thoma, sed putat dari in qualibet corruptione, resolutionem, vsq; ad materiam primam. pag. 241
Scotus sibi ipsi contradicit. 91
Scotus pugnat pro multitudine formarum partialium. 383
Scotus non omnino dissentit à Sancto Thoma de resolutione corporum, vsquè ad materiam primam. 387
Scotus dixit esse de fide, quod in vno homine vna sit tantum anima. 383
Scotus ob quam rationem statuit Angelos in eadem specie esse numero distinctos, atq; multiplicatos. 363
Scotus in homine plures reperiri posse animas negauit, quia hoc repugnare Sanctis Patribus cognoscebat. 380
Scotus existimauit, esse, non dicere aliquid præter essentiam. 383
Secunda Intentio quid. 262
Secunda Intentiones esse simpliciter à solo

solo intellectu habent. 266
Selimus Turcarum Tyrannus, quamuis Barbarus; Philosophiæ; & bonarum disciplinarum habitibus imbutus. 336
Selimus Turcarum Tyrannus, Sancti Thomæ opus contra Gentes in suam linguam verti curauit. 336
Selimus Turcarum Tyrannus maritima clade memorandus: 336
Semen, & conceptus non habent actum primum animæ, nisi in actum reducantur, à generante. 32
Semen est excrementum vtile mutati alimenti. 33
Sempiternorum, tanquam Immortalium nullam esse causam Arist. existimauit. pag. 190
Sempiterna ex Arist. sibi ipsis bonum sunt, & finis. 190
Seneca existimauit animos etiam sapientum cum interitu vniuersi interituros. pag 248
Seneca moralis cognominatus, mortali animo constituto delira loquitur, de vitiorum contemptu, & virtutum amore. pag. 230
Seneca Philosophus: nuncupatus Stoicorum Sacerdos, & Antistes. 229
Seneca suam, & Stoicorum sententiam de animi mortalitate testatur. 229
Seneca impietati Luciani, & Lucretij subscripsit statuens nullum homini post mortem, bonum, aut malum super esse. pag. 532
Senes bis pueros appellamus. 71
Senex si acciperet oculum Iuuenis videret, vt iuuenis. 72
Sensatio non fit sine animaduersione ex sententia Hippocratis. 68
Sensibile aliud per se, aliud per accidens. pag. 154
Sensibile per se est accidens, sensibile per accidens est substantia. 154
Sensibile habet duplex esse, obiectiuum in anima, & reale extra animam. 300
Sensibilia quatenus talia sunt non agunt in corpora, sed ea in quibus sunt, vt aer, qui cum tonitru scindit lignum. pag. 126
Sensibilia quomodo mouent sensum. 358
Sensitiua, & intellectiua non differunt genere quatenus; vtraq; concurrunt ad constituendam speciem, quæ est sub eodem genere. 331
Sensitiua separata, ab intellectiuo, est diuersa specie, non autem coniuncta cum intellectiuo. 330. & 331
Sensitiuam dominari, rationali; vitio, & præter naturam fit. 442
Sensitiuum non est separabile ab opinatiuo, quomodo intelligatur. 104
Sensitiuum educitur de potentia materiæ, & est virtus corporea. 29
Sensitiuum, & vegetatiuum distinctum specie, ab intellectiuo habet diuersam causam, suæ productionis: coniunctum, autem cum Intellectiuo non habet. pag. 331
Sensorium, siue sit proprium, siue commune, vt spiritus phantasticus, qui est in corde formas recipit sensibiles. 134
Sensorium non recipit simpliciter species, sine materia. 301
Sensus externi, quamuis pendeant ab organo extrinseco quantum ad operationem, tamen non pendere ab ipso quantum ad essentiam. 75
Sensus actu, & sensibile actu, idem sunt irra-

irrationaliter. 185
Sensus singularia tantum cognoscunt. pag. 124
Sensus à sensoriorum receptione incipit, & ad supremum gradum animæ terminatur, vt in homine, vsq; ad intellectum. 68
Sensus corrumpitur ab excellenti sensibili, veluti in cithara consonantia percussis fortiter cordis. 134
Sensus, aut ratio est, aut in ratione consistit, vel ad rationem consequitur. 134
Sensus in sua operatione partim est materialis partim immaterialis ex sententia Zabarellæ. 187
Sensus non potest sentire ex vehementi sensibili. 106
Sensus tactus solus cognoscit per medium coniunctum, reliqui autem sensus non per medium coniunctum, sed per contiguum. 302
Sensus, textus 51. 12. Metaphis. ab Auerroe pro Immortalitate animi explicatis, ab Auctore improbatur. 66
Sensus secundum actum fit à sensibilibus, quæ accidentia sunt, ergo imaginatio ab accidentibus fit. 269
Sensus ex Porty opinione, est forma, & actus cum sit perfectio corporis, Jntellectus autem est pura potentia, quia non est perfectio, sed quid perfectibile. 115
Sensus pendet à corpore, vt subiecto, & obiecto, & tamen eius operatio, est spiritualis non materialis. 76
Sensus ratio est; exuperantia autem, aut dolore afficiunt, aut corrumpunt. 126
Sensus non operantur sine organo, siue sit exterior, siue interior. 125
Sensus, quamuis nobilitate formæ recipiant obiecta sine materia, tamen non recipiunt sine conditionibus materiæ. pag. 124
Sensus eatenus destruitur ab excellenti sensibili quatenus, in sensorio est. 126
Sensus tactus non percipit eam mediocritatem qualitatum, ex qua constat, sed ipsarum excessum. 123
Sensus semper mouetur, à præsenti obiecto: pag. 273
Sententia de duplici Animæ humanæ substantia, non solum Themisty, sed etiam Theophrasti, & Eudemi Arist. Auditorum fuit, quam secuti sunt Simplicius & Auerroes. 389
Sententia Arist. mutuata ab Homero multitudo principatus mala, vnus ergo Princeps. 121
Sententia de Animorum regressu, quamuis Arist. principijs non repugnaret tamen est omnino falsa. 487
Sententia Alexandri, & Porty peripateticorum omnium iudicio, etiam aduersantium, tanquam falsa, & imposibilis est explodenda. 200
Sententia de duabus animabus in vno, & eadem homine existentibus damnata in Concilio generali octauo. 213
Sententia Alexandri, & eius sectatorum examinatur. 110
Sententiã illorum examinatur, qui Arist. tribuunt animorum immortalitatem. pag. 417
Sententia, quæ statuit, non vnam, sed plures in vno homine esse animas, constat falsam esse, & à S. Patribus iure damnatam, & ab octaua Generali Synodo. pag. 379. & seq.
Sententia Auerrois est Jntellectum nostrũ

tum suam vltimam perfectionem adeptus fuerit posse intelligere separata. pag. 171

Sententia Pomponatij ex eiusmet confessione falsa, & impossibilis. 220

Sententia de duplici Anima humana substantia, antiquissima fuit, Trismegisti. s. & Pythagoræ. 389

Sentire incipit à corpore, & terminatur ad animam; reminisci vero incipit ab anima, & terminatur ad corpus. 302

Sentire fit ab extrinseco obiecto, speculari autem ab intrinseco, & quare. 300

Sentire à sensorgijs incipit, & ad animam terminatur. 78

Sentire, & intelligere sunt passiones perfectiuæ. 106

Separabile esse, vt subiecto est esse separabile ab intrinseco, & per se separabile autem esse, vt obiecto, est esse separabile ab extrinseco, & per accidens. 117

Separatio quæ, competit substantiæ in actu, & per se existenti, iuxta Portij sententiam. 85

Separatio non omnis arguit Aeternitatem ex Portij sententia. 85

Sepulueda falso Aphrodiseo tribuit commentaria in Metaphysicam. 191

Seruatoris Nostri Regula, vt distinguamus Hippocritas à veris Christianis. 211

Sexta Instantia contra vnitatem Intellectus, quæ dicitur, si intellectus non est forma corporis, sed vna Intelligentia non poterit assignari, causa quare vniatur corpori, est insolubilis. 354

Si anima sensitiua non est temperamentum, tanto minus anima Intellectiua. pag. 141

Si anima corruptibilis est ad corruptionē corporis etiam omnes eius facultates corruptibiles sunt. 133

Si animus sapientum est Immortalis, insipientium vero mortalis, sapientes, & insipientes, non solum specie, sed plusquam genere differunt. 247

Si anima vegetalis augetur, & diminuitur ad augmentum, & diminutionem corporis, ergo, & sentiens, quia sensitiuū sine vegetatiuo non potest esse. 148

Si anima, ad mixtionem corporis sequeretur, prius corrumperetur corpus, & deinde, ad eius corruptionem corrumperetur anima. 241

Si anima sequeretur corporis temperaturam, nemo ex virtute mereretur præmium, aut ex vitio mereretur pœnam. pag. 244

Si anima Intellectiua non est separabilis, impossibile est, vt recipiat species absq; corpore. 136

Si anima sequeretur temperamentum, sequeretur necessitatem materiæ, nam temperamentum est qualitas materiæ. pag. 244

Si anima humana est temperamentum, aut consequitur ad temperamentum corporis, impossibile erit omnium ipsius operationum rationem reddere. 247

Si anima totum corpus continet, ergo aliqua eius pars partem continebit; quomodo sit vera hæc consequentia. 290

Si Animus natura sua est immortalis, non minus insipientium, quam sapientium permanebit; si vero mortalis non minus sapientium quam insipientium morietur. 247

Si Cælum habet actionem in mentem, mens pendet à corpore. 111

Si

Si daretur Caliditas aliqua separata nihil pateretur. 307
Si Intellectus esset mixtus corpori, tunc esset calidus, aut frigidus. 141
Si Intellectus esset corruptibilis maxime, hoc appareret in senio. 253
Si Intellectus omnium qualitatum crasim haberet, vt habet tactus, quamuis intelligeret qualitatum ecessus, tamen non intelligeret propriam crasim, & ita non omnia, intelligeret. 252
Si Intellectus potentia esset generabilis, & corruptibilis, nunquam posset copulari cum eo Intellectus agens. 175
Si Intellectus esset pura potentia, homo cōstitueretur per aliquod accidens. 200
Si Intellectus esset qualis impediretur à qualitate, qua esset praditus, ne iudicaret omnia. 252
Si Intellectus esset accidens; & facultas, homo non constitueretur per intellectum. 110
Si Intellectus esset mixtus corpori iuxta cum sensum quem accipit Zabarella; sequeretur, vt intelligeret cum corpore. pag. 143
Si Intellectus esset mortalis homo non constitueretur in esse hominis per aliquam differentiam, qua non sit sensus. 111
Si Intellectus esset mixtus corpori, aut illi mixtus esset, vt forma, aut vt qualitas pag. 252
Si Intellectus esset forma educta de potentia materia, esset in determinata corporis pa te, & quare. 290
Si Intellectus requirit certas corporis qualitates à quibus pendeat, in essendo, illas etiam requirit in operando. 143
Si Intellectus haberet organum, tunc nō intelligeret, nisi singulariter, & ita, non cognosceret omnia. 252
Si Intellectus haberet organum corrumperetur ab excellenti intelligibili. 252
Si intelligere est pati aliquid, aut aliquid aliud tale, ergo oportet intellectum esse impassibilem. 107
Si naturalis Philosophia, tractaret de omni anima, nulla relinqueretur alia Philosophia. 61
Si non est aliqua alia substantia praeter eas qua natura consistunt, naturalis prima scientia est. 61
Simon Portius mixtam affert responsionem ad textum Arist. xvij. 12. Metaphis. 25
Simon Portius iterum ad Alexandri sententiam reuertitur. 101
Simon Portius Alexandri responsionem non probat, sed ad Pōponatij expositionem confugit. 101
Simon Portius à Cosmo Medices Etruria Magno Duce Primo, mille, & quingentorum aureorum stipendio, vt Philosophiam profiteretur conductus. 209
Simon Portius ingenio praeditus Vafro. 01
Simonis Portij dubitatio, & conciliatio, contradictionis in verbis proprijs. pag. 150. & seq.
Simonis Portij responsio ad Arist. Auctoritatem tex. 93. 1. lib. de anim. 84
Simias, & Cebes opinionis Empedoclis de anima assertores. 238
Simias, & Cebes etiam Echecratem, in suam sententiam traxerunt; apud Platonem in Phadone. 238
Simia, & Cercopiteci, veluti figura, ita cognitione inter bruta, homini proxima. 263

Simplicij verba quibus testatur animam intellectiuam esse hominis formam In formantem. 326
Simplicij expositio in Particulam 20. lib. 3. de anim. 62
Simplicij, & S. Thomæ expositio, tex. 21. lib. 2. de Anim. 97
Simplicij verba exponentia Arist. text. 20. lib. 3. de anim. 506
Simplicij expositio in tex. 21. l. tertij de anim. 21
Simplicij sententia de Intellectu agente. pag. 62
Simplicius existimauit vtramq; animæ Partem, tàm separabilem, quàm inseparabilem, esse hominis constitutiuam. pag. 326
Simplicius in multis, Platonis dogmata potius, quam Arist. secutus fuit. 405
Simplicius eadem cum Plotino docuit, quo modo Anima perficiat corpus. 375
Simplicius cum Arist. existimauit, duas animæ partes in homine esse, vnam separabilem, & aliam inseparabilem. 326
Simplicius magis, quam Arist. indiget Interprete. 2
Singularis significatio duplex. 354
Sol in mundo visibili se habet, vt bonum in mundo Intelligibile. 397
Sol non dicitur defectus pati, sed labores, vt Virgilius cecinit. 107
Solon neminem esse dicendum fœlicem ante extremam diem pronunciauit. 548
Solus Deus scrutator est cordium. 211
Solus Portius cum Alexandri opinata sententia conuenit. 195
Solutio obiectionis propositæ à D. Ferdinando Carolo. 160
Solutio rationum Julij Castellani. 63
Solutio Argumentorum ostendentiũ Animam Immortalem non esse formam informantem. 321
Soluuntur argumenta omnia, quæ aduersus Immortalitatem quomodolibet afferuntur ex solis Arist. principijs, & solo naturæ lumine, circumscripto omni Religionis præcepto. 425. & seq.
Soluuntur Argumenta ex tertio fonte deprompta, contra Immortalitatem Animi. 481
Soluuntur reliqua Argumenta, contra Immortalitatem Animi, ex natura animæ quatenus est forma, d. ducta. 465
Soluuntur Argumenta Pomponatij aduersus id quod supponitur, ex Arist. Intellectum posse intelligere separata. 171
Soluuntur reliqua argumenta, quæ ex numero, & statu Animarum separatarum Pomponatius contra Immortalitatem deduxit. 495
Soluuntur Argumenta ex secundo fonte, siue ex natura Animæ contra Immortalitatem deprompta. 458
Sosigenes temporibus Juli Cæsaris Dictatoris vixit, & eiusdem iussu Anni solaris circulum restituit. 29
Sosigenes plusquam centum, & viginti annis, ante Aphrodiseum vixit. 29
Species humana omnia indiuidua, aliquãdo, intereunt, nec semper durant. 361
Species humanæ omnia indiuidua simul interire possunt. 351
Species Intelligibiles, non imprimuntur, in Intellectu, sed exprimuntur tantum, siue repræsentantur, & ita non remanent; corrupta imaginatiua. 358
Species intelligibiles impressæ ex Auerrois sententia dantur. 359

Species quæ sunt in Intellectu sunt intelligibilia materialia, quamuis percipiãtur immaterialiter. 184
Species sumitur pro forma informante, & tribuente esse. 315
Species sensibiles recipiuntur, & conseruãtur in sensorijs, aut particularibus, aut communi. 125
Speculari, intelligere, est operatio hominis. pag. 65
Speculatio, & intelligere nullibi tractatur, quam in 3 de anim. 65
Spiritus Aethereus quomodo, intellectus sit vehiculum. 38
Spiritus Aethereus, in semine contentus quomodo sit separabilis, ex Arist. doctrina. 38
Spiritus Aethereus, est spiritus purissimus, & omnino Cælestis. 38
Spiritus Cælestis qui in seminibus est, quomodo, & quam ab ipsis sit inseparabilis. pag. 37
Spiritus Cælestis quomodo in seminibus contineatur ab Alexandro docetur. 2. nat. quæst. c 3. 37
Spiritus Cælestis, nobilior, aut ignobilior est, prout animæ, quæ ipso vtuntur nobiliores, aut ignobiliores sunt. 38
Spiritus phantasticus est spiritus deseruiens animali facultati magis purus quam ostreaceus. 38
Stoici philosophi exemplo, & honore ab Authore afficiuntur, quo Vlysses à Cyclope, apud Homerum affectus fuit. 228
Stoici Philosophi reliquis magis rationales, siue minus bestiales. 228
Stoici Animam ex Aethereo Corpore constare dicebant. 248
Stoici Cicerone referente Animum existimarunt esse ignem. 229
Stoici existimarunt omnia aliquando esse peritura, etiam Cælum, & Sydera. 248
Stoici existimarunt Animum esse incorruptibilem, quousq; corpus Aethereum ipsius vehiculum corpori superstes esset, corruptibilem vero ad corruptionem corporis atherei in quo est. 248
Stoici Philosophi animum humanum esse mortalem existimarunt. 228
Stoicorum opinio de natura, & Immortalitate animi specialiter confutatur. pag. 247
Stoicorum indolentia vana, & ampullosa. pag. 553
Stoicos certum est animas opinatos fuisse morti superstites, sed non omnes. 229
Stolidi, ac Bardi homines qui vitam pecudum degunt, diuinam quam habent animæ partem, ita negligunt, ac si ipsa carerent. 266
Suessani mala expositio verborum Arist. 2. de generat. anim. cap. 3. 31
Substantiæ Indiuisibiles non sunt compositæ, ex actu, & potentia, ex Arist. sententia. 297
Subiectum quod aliquid recipit dicitur fieri, id quod recipit non autem eius aptitudo, siue potentia. 199
Substantia separabilis est ab accidentibus; quia accidentia salua substantia possunt adesse, & ab esse. 85
Substãtia Intellectualis, et corpus, vt separate existunt sunt diuersorum generum, vt vero vnite, sunt eiusdem generis. 330
Substantia sine quantitate, neq; finita, neq; infinita dicitur. 367
Substantia Intellectualis suum esse mate-

ria cõmunicare non potest. 323

Substantia, & accidens, actus, & potentia realiter differunt. 115

Substantiæ diuisio. 228

Substantiæ æternæ operatio est æterna. pag. 429

Substantiæ separatæ nullam aliam vitam degunt, quam ex intellectu, & voluntate. 297

Summorum hominum ingenia, in disputatione de animi Immortalitate desudarunt. 1

Supposita Immortalitate animorum, certissimum est animas malorum post mortem esse puniendas, quomodo autem Anima cum sit immortalis, possit dolore affici, ratione naturali sciri non potest. pag. 484

Studijs literarum marcescit corpus, non autem Intellectus. 286

T

Tam intelligibilia Physica, quàm Mathematica repræsentant essentiam in materia. 184

Tenebræ sunt omnina priuatio hominis, tàm primario, quàm secundario. 397

Tenebræ melancholicis, ob frigidum eorum temperamentum, timorem, ac mærorem inducunt. 151

Tertium librum de anima vnde aggrediantur Græci, Latini, & Arabes, Interpretes. 105

Tertullianus in multis errauit. 231

Tertullianus, existimauit animam esse corpoream in libello de anima. 231

Tertullianus Vir doctissimus, sed parum cautus. 231

Tex. 51. 12. *Metaphis. nequaquam conducit ad Immortalitatem humani Intellectus.* 67

Textus 31. 12. *Metaphis. explicatur.* pag. 66

Textus 36. *lib.* 3. *de Anim. quomodo à Pomponatio exponatur.* 169

Themistij Auctoritas, & verba de duplici Intellectu Agente. 177

Themistij expositio; quomodo imaginatio, præparatio ad recipiendum Intellectum appellatur. 177

Themistij verba de duplici Intellectu agente. 399

Themistij verba referentia, sententiam Theophrasti, ab Auctore, explicantur. pag. 402

Themistij aduersus verba Arist. 1. *de anim. tex.* 65 *obiectiones.* 69. & 70

Themistij sententia, quantum ab Auerrois sententia discrepet. 377

Themistij sententia de duplici parte Intellectus humani, siue Anima humana explicatur. 418. & seq.

Themistij verba ostendentia Intellectus multiplicationem. 376

Themistio tribuitur, quod omnibus hominibus vnum statuat, intellectum. 2

Themistius supponit Intellectum potentia esse multiplicatum, proponit autẽ quæstionem de Intellectu agente. 378

Themistius expressè improbauit Intellectum Agentem esse Deum. 418

Themistius vnum Intellectum assimilat Soli, alterum vero Lumini. 376

Themistius Auerroi, non fauet circa, vnitatem Intellectus, & assistentiam, quãuis omnes peripatetici contrarium existiment, excepto Alberto, & S. Thoma. pag. 371

Themistius quomodo Intellectum Agentem

tem hominem appellauit. 377
Theodoretus testatur putaſse Ariſt. Animam humanam constare, ex Intellectu, incorruptibili, & reliqua anima corruptibili. 390
Theodoretus testatur putaſſe Ariſt. aliud eſſe Animam, ab intellectu. 390
Theodoretus Vir, multiſcius, ſacrarum, & prophanarum literarum eruditione, instructus. 390
Theodoretus optime Ariſt. mentem percepit, Intellectum, aliud ab anima dicens. pag. 460
Theodori Gaze, mala verborum Ariſt. verſio. 48
Theodorus Gaza, non vertit fideliter aliqua Ariſt. verba; p°. de part. c. 1. 57
Theologi omnes memoriam statuunt, in parte anima Intellectiua. 359
Tianeus vaniſſimus, iactabat ſe fuiſſe Pythagoram. 487
Tiberius Cæſar noctu expergefactus, apertis oculis omnia, quæ in cubiculo eſſent cernere conſueuerat; & quare. 424
Totum corpus, non poſſe eſſe organum Intellectus validiſſimo Ariſt. Argumento probatur. 288
Tractare de Animi Immortalitate maius negotium eſt, quã morali conueniat. 13
Tractatus de Anima Cæli in lib. Ariſt desideratur. 64
Tractatus de Anima, Eudemus, ab Ariſt. inſcriptus, à Philopono, & Themiſtio citatus. 8
Trigonum, & Tetragonum differunt ſolum ſpecie, non autem Genere; ſenſitiua autem, & Intellectiua, ex Ariſt. differunt pluſquam Genere. 331
Trigonum ſeparatum à Tetragono, eſt diuerſum ſpecie, vt autem potentia in tetragono, ab ipſo non differt ſpecie. 330

V

Validiſſimum S. Thom. argumentum contra Auerrois ſententiam. 32[illegible]
Validiſſimum Ariſt. Argumentum, ad probandum, nullam animam eſſe temperaturam. 242
Validiſſimum contra Stoicorum ſententiã Argumentum. 249
Validiſſimum, & certiſſimum Argumentum pro Immortalitate Animi, ex dictis Zabarellæ depromptum. 149
Validum pro Immortalitate Animi argumẽtũ ex fortitudine deſumitur. 276
Vana illorum ſententia, qui intrinſecum ſufficere virtutibus proemium, & vitijs ſupplicium exiſtimarunt. 231
Vaniſſima Auerroiſtarum Reſponſio; hominẽ ab Intellectu conſtitui in eſſe ſpecifico, à cogitatiua vero in eſſe numerico, ac proinde Intellectum informare totam ſpeciem humanam, non autem ſingulos homines. 319
Vanum eſt inuentum, ſcientia media, inter Phyſicam, & Metaphyſicam. 59
Vbi non eſt conſultatio, non eſt electio. 273
Vbi ſunt exordia inſtrumentorum, ibi operationes anima exercentur. 83
Vbi ſenſus ibi imaginatio, & appetitus. 97
Vegetatiua, & ſenſitiua loco non diſiunguntur. 98
Vegetatiuam, nihil obſtat dare eſſe eſſentiali corpori, quamuis habeat eſſe corporis à forma mixtionis. 463
Vegetatiuum continetur in ſenſitiuo, tanquam trigonum in tetragono. 463
Vehiculum animarum aperte poſitum ab Ariſt. 180

Veluti

Veluti forma ... , vt forma mouet deorsum, vt ...em forma in materia motum, ...a eadē substantia intellectiua, ... intellectus, est agens, vt vero in materia, siue in corpore, est patiens. 424

Veluti ex transmutatione, materia, ita ex operatione cognoscitur forma. 190

Veluti ab operatione cognoscimus essentiā, ita ab essentia operationem. 284

Venerei, Fraudolenti, Salaces, Perfidi, Ra*ptores,* Auari, *Inuidi, Iracundi, Ambitiosi, Magnanimi, Liberales, Aperti, Segnes, Bardi, Simulatores, Cauti, Obliuiosi, Disciplinis inepti, quibus inditijs, ex tēperatura dignoscantur.* 245

Veneris lignea statua, à Dædalo fabricata infuso in eius cauitate Argento viuo mouebatur. 233

Vera Stoicorum sententia de Immortali*tate, et mortalitate Animi expositio.* 248

Verba Arist. 8. de Histor. Anim. cap. 1. de Anima pueri, quæ per eam ætatem prope nihil ab anima brutorum differt, quomodo intelligantur. 114

Verba Alexandri diligenter legenda, & ponderanda, quibus duos diuinos intellectus omnino separates significat. 181

Verba Arist. de Intellectu, quem dixit similem tabulæ Agraphæ*, quomodo, sint, intelligenda.* 160

Verba Socratis quibus disputationem de Animi Immortalitate clausit. 308

Verborum Arist. *2. de gener. Animal. cap. 3. quæ talia sunt. Corpus autem geniture &c. expositio, & ponderatio.* 51

Verissima est regula, res ita se habet ad esse, quemadmodum, ad operari, & etiam est conuertibilis. 139

Veritas de Animi humani Immortalitate, non est ex Aristotelis, aut alicuius alterius infidelis hominis Philosophia petenda, sed ex sacris libris, & Canonicis Ecclesiæ sanctæ, decretis, inquit Pom*ponatius.* 481

Veritatis vis, & efficacia etiam, ab acerrimo hoste extorquet confessionem. 129

Verum, Vero, non aduersatur. 209

Verrua Oppidū Pado Fluuio imminens. 543

Via expeditissima, qua Arist. *Animi Immortalitatem demonstrare potuit, est eius propria operatio.* 249

Violentum, non est perpetuum. 455

Virgilij carmina de Salmonei audacia. 280

Virtutum exercitium præter actionem ipsam, quæ est finis intrinsecus, aliquid aliud habet, quod assequitur, tanquam finem extrinsecum, vt gloriam, diuitias, & alia huiusmodi. 12

Virtutum nullus fructus solidus; anima intereunte. 230

Visiua Potentia *residet in humore chrystallino.* 395

Visiua potentia, & humor Chrystallinus faciunt vnum per se. 395

Vita longa præferenda est breui vbi cætera sint paria ex Arist. 537

Vita Intellectiua præstantior est, quam vt homini conueniat. 16

Vita est cum calido humido 253

Vmbra est priuatio luminis, primarū tantum. 397

Vna, & eadem forma potest mouere, & moueri ex Arist. sententia. 423

Vna, & eadem substantia non potest esse partim corruptibilis, & partim incorruptibilis. 174

Vnio, animæ, & corporis est naturalis, ergo eiusdē separatio, est præter naturā. 455

Vnio

Vnio Animæ rationalis cum corpore quomodo sit naturalis. 474
Vnitas Intellectus humani non fuit opinio Simplicij, neq; alicuius alterius Græci Auctoris, vt aliqui falsò asserunt. 310
Vnitas, Intellectus 2. contr. gent. & 1. par. summ. & in opusculo proprio, à S Thoma confutata. 336
Vnitas Intellectus ab Auerroe primum in scholam peripateticam inuecta. 332
Vnitatis Intellectus offendiculum, ita ab Auerroe inuectum fuit, vt maior peripateticorum pars in eo fuerit periclitata. 311
Vniuersale, vt sit reale sufficit, quod habeat aptitudinem, tantum, non autem necessario requirit actum. 263
Vniuersale formaliter quid sit. 263
Vniuersale formaliter, aut nihil est, aut posterius est. 263
Vniuersalia non solum abstrahunt, à materia, sed etiam à conditionibus materiæ. 264
Vniuersalis negatiua negat de toto. 95
Vniuersalium perceptio ex Aduersariorum sententia non sufficit ad ostendendam animi Immortalitatem. 432
Vniuersalium nihil separatim est præter singularia. 349
Vnum contrarium, alterum non suscipit, neq; id quod ad contrarium sequitur, nisi alia supponatur subiecta natura. 306
Vnum & idem quamuis sit simplicissimum inconueniens non est, actu, & potestate, esse. 188
Vnum quodq; ab eo, quod secundum naturam est non autem ab eo, quod præter naturam accidit denominari debet. 442
Vnumquodq; constituitur in esse ab vltima forma. 316
Vnumquodq; eatenus agit, quatenus est in actu. 165
Vnus equs semel ab Intellectu perceptus repræsentabit omnibus hominibus v... m equinam speciem. 350
Vnus, & idem Intellectus quomodo, sit agens, & potestate. 400
Voluntas dicitur appetitus rectus, ad differentiam concupiscentiæ. 273
Vt Alexandrum ab iniuria vindicemus oportet duos, apud ipsum intellectus Agentes, constituere. 409
Vt manu à natura ortu non possumus vti, ita nec intellectu. 112
Vtraq; argumentatione, & ostensiua, & per impossibile pollicetur Auctor, probare animi immortalitatem. 190
Vtrumq; motum, ab obiecto cognito excitatum, in appetitu, tùm sensitiuo, tùm rationali, spontaneum Philosophi nominarunt. 273
Vulpium Scithicarum solertia. 265

Z

Zabarella multos Simplicij locos citat quibus affirmat, Intellectum, esse formam informantem. 375
Zabarella existimauit Intellectum esse magis immaterialem, quàm sensum, quia, neq; in iudicando, neq; in recipiendo, vtitur corpore. 187
Zabarella mortalem animum humanum, ex Aristi doctrina statuit. 206
Zabarella confitetur clarissimis verbis operationem Intellectus, per se, & formaliter, acceptam fieri, sine vllo concursu corporis. 138
Zabarella aliquorum sententias recitat, & confutat, qui Imaginatiuam, non lædi ab

ab obiecto affer[...]nt. 150
Zabarella vir [...]tissimus, & oculatissimus. 51
Zabare[...] existimauit, animas omnes ex[...]nsecus accedere, ratione principij effectiui. 51
Zabarella ex propria responsione, validissimè expugnatur, & cæteri eius Commilitones iugulantur. 136
Zabarella Arist. accuratissimus Interpres, & Græcæ linguæ peritus. 157
Zabarella reprahendit Vincentium Maddium, qui putauit vehementia imaginabilia, esse illa, quæ lætitiam faciunt, aut timorem incutiunt. 150
Zabarella Alexandreus. 102
Zabarellam animum humanum esse formam informantem constanter affirmauit. 206
Zabarella putauit esse manifestum ex anatome Intellectum non vti organo, quia nulla pars reperitur in humano corpore, quæ peculiare organum sit Intellectus. 285
Zabarella, quamuis pugnacissimus Immortalitatis hostis, contra sententiam Alexandri, & Portij validissimis rationibus vtitur. 198
Zabarella potentiam animæ Intellectiuæ frustra cum reliquis morticinis confundere conatus fuit. 141
Zabarella putauit Imaginatiuam nullum euidens habere organum, quamuis sit facultas corpori mixta. 145
Zabarella postremus eorum, qui scripserunt de mortalitate animæ, tamen omnium solertissimus, & acutissimus. 135
Zabarella negat, hanc consequentiam; Intellectus est immixtus corpori in operādo ergo etiam in essendo. 136
Zabarella, animum humanum mortalem, & Immortalem existimauit esse, nō per eorum participationem, sed solum per similitudinem. 26
Zabarella insufficientis enumerationis redarguit Auerroem. 141
Zabarellæ responsio ad Argumentum Galeni: quod Cerebro læso Intellectus læditur. 146
Zabarella in suo discursu, non parum à veritate deflexit. 151
Zabarellæ Instantia aduersus consequentiam, Intellectus est ingenitus ergo separabilis. 49
Zabarellæ verba quibus fatetur Animam rationalem maxime omnium eleuatam esse à nexu materiæ, & ita liberam, vt possit etiam à tota sua materia separari. pag. 162
Zabarella, melius quam Pomponatius. 216
Zabarellæ noua ad verba Arist. responsio. pag. 47
Zabarella alteram ex pomponatij responsionibus probat. 50
Zabarella principium Animasticum, quod Arist. dixit, secundo, de gener. Animar. in esse seminibus, partim separabile. partim inseparabile de, principio effectiuo accipit, quod est in elementis. 50. & 51
Zabarella circa animæ mortalitatem in omnibus Pomponatium laudat. 51
Zabarella male deducit consequentiam, Intellectus habet operationem propriam ergo est separatus. 140
Zabarella in suo discursu, aut propositum non concludit, aut petit principium. 147
Zabarellæ cui nulla ignorantiæ nota inuri potest in tuenda mortalitate animi passio.

paſsione deceptus fuit. 54
Zabarellæ ſtatim corrigit ſuam calumniã contra Auerroem. 141
Zabarellæ conſequentia ita deducenda eſt, Intellectus habet operationem propriã; ergo ſeparabilis eſt à corpore. 140
Zabarellæ expoſitio impugnatur. 53
Zabarellæ verba quibus teſtatur Ariſt. fateri animam vegetalem, quãuis ignobiliſsimam omnium, modo aliquo eſſe immaterialem, & eleuatam à nexu materiæ. 462
Zabarella dedit manus in hac veritate aſtruenda, quod Intellectus ſimpliciter ſit impaſsibilis paſsione corruptiua. 147
Zabarella ijſdem verbis, quibus Pomponatius, dicit hominem eſſe natura mediã inter mortalia, & immortalia, non per veram, extremorum participationem, ſed per eorum ſimilitudinem. 206
Zabarella Philoponum ſibi, contradicere, exiſtimauit de Intellectu, vtrum informet, vel aſsiſtat. 375
Zabarella exiſtimauit lapidem in anima exiſtentem, eſſe Intellectum, quod eſt abſurdum. 185
Zabarella Pomponatij ſententiam ſequitur multis in locis. 206
Zabarella animaduertit reſponſionem allatam eſſe inualidam. 137
Zabarellæ laus. 209
Zabarella ex propria ſententia imaginatiuam lædi, ab obiecto, extenſiue non autem intenſiue affirmat. 150
Zabarella Portij reſponſionem comp[illegible]itur. pag. 1[illegible]
Zabarellæ inuita, & extorta confeſsio de Immortalitate Animæ. 140
Zabarella, nobilis, Auctoris tempeſtate, ac celeberrimus Peripateticus cum Alexãdro, de Animæ mortalitate ſenſit. 47
Zabarellæ Illuſtre teſtimonium, & manifeſta confeſsio, quod animus humanus ex naturæ principijs, & Ariſt. doctrina ſit immortalis. 220
Zabarellæ expoſitio, de duplici vi, quæ ineſt ſeminibus ſeparabili, & inſeparabili. pag. 52 & 53
Zabarellæ inſtantia nullius eſt momenti. 138
Zabarella exiſtimauit imaginabile vehemens non dari. 150
Zabarellæ reſponſio ad textum 6. & 7. 3. lib. de anim. 135
Zabarellæ exemplum de formis elementorum in organicis, & inſeparabilibus ineptum. 96
Zabarellæ reſponſio de Intelligibili potentia confutatur. 184
Zabarellæ defenſio impugnatur. 143
Zabarellæ ſententia confutatur. 285

Laus Deo, & Beatiſsimæ Deiparæ.

Errata sic corrige.

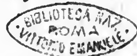
Pag. 42. circa fin. enthelem, lege *endelechiam*, & pag. 43. non longe a principio pariter, entelechiam, lege *endelechiam*.
Pap. 46. ver. penult. actum primum, lege *actum secundum*, &, actum secundum, lege *actum primum*.
Pag. 103. ver. sexto, debebet, lege *debebat*, & eadem pag. vers. sexto, dementet, lege *dementare*.
Pag. 106. circa medium, sensoris, lege *sensorijs*; & paulo infra corrige eundem errorem.
Pap. 108. paulo post princip. quolibet, lege *quilibet*.
Pag. ... circa medium, crassis est ipsa caso, lege *crasis*, & paulo infra, dolente, lege *dolentes*.
Pag. 280. circa medium, Archimedis, lege *Claudianus*, & paulo infra, mariora, lege *maiora*.
Pag. 281. paulo post medium, nondum, lege *nudum*.
Pag. 293. circa medium, in mentes, lege *intuentes*.
Pag. 296. circ. medium, præesse, lege *presse*.
Pag. 301. circa medium, vt cum quelibet, lege *vt cumque, libet*.
Pag. 313. ver. 5. ipsum, lege *ipsam*.
Pag. 322. circ. medium, non manifestum est. lege *non immanifestum est*.
Pag. 353. prope finem, metaphysicos, lege *metempsycosi*.
Pag. 355. prop. finem, factionem, lege *actionem*.
Pag. 364. vers. 5. & hoc illiæ, lege *illi*, & vers. seq. separata lege *separatus*.
Pag. 485. ver. decimo dictionem, qui, quæ est sine in fine vers. pone in principio eiusdem versus post dictionem, interpetres.
Pag. 538. in carminibus Claudiani, lictora, lege *littora*.
Pag. 540. vers. 2. auuertentur, lege *auerterentur*.
Pag. 558. circ. finem φύκην, lege ψύχην, & paulo infra.

Series Chartarum.

★ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
Aa, Bb, Cc, Dd, Ee, Ff, Gg, Hh, Ii, Kk, Ll, Mm, Nn, Oo, Pp, Qq, Rr, Sſ, Tt, Vu, Xx, Yy, Zz.

Omnes sunt Quaterniones præter Nn, Oo, Pp, Qq, Rr, Sſ, Tt, Vu, Xx, Yy, Duerniones, & Zz, Ternio.

R O M AE,
Ex Typographia Cameræ Apostolicæ.
M. DC. XXI.